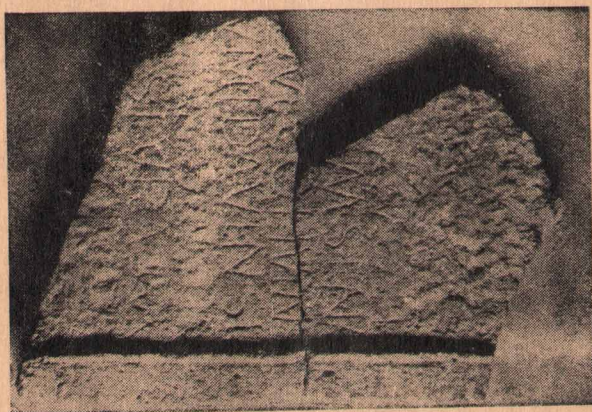

058
C94

CVMIDAVA

V

BRAȘOV 1971

<https://biblioteca-digitala.ro>

CV MIDAVA
V

13.861

C V M I D A V A V
CULEGERE DE STUDII ȘI CERCETĂRI
ALE MUZEULUI JUDEȚEAN BRAȘOV
ȘI MUZEUL BRAN

COLEGIUL DE REDACȚIE

MIRCEA BĂLTESCU, *redactor responsabil*;
TITUS HAȘDEU și IOAN ȚHIRAN, *redactori responsabili adjuncți*;
IOAN POP, *secretar de redacție*;
IOAN MINDREA, OLIVIA MORARIU, DINU VASIU, *membri*

— BRAȘOV —

1971

CUPRINS

ISTORIE VECHĂ ȘI ARHEOLOGIE

ALEXANDRINA D. ALEXANDRESCU, Ceramica liniară de la Hărman ...	11
FLOREA COSTEA, Sondajul arheologic de la Feldioara – Brașov (1970)	25
MARIANA MARCU, Noi cercetări privind secolul al IV-lea e.n. la Hărman...	45

ISTORIE MEDIE

MINERVA NISTOR, Noi identificări de lucrări ale argintarului brașovean Georg May II	55
VASILE SÂRBU, Contribuții privind modul de organizare a breslei rotarilor și a breslei strungarilor în lemn din Rîșnov (jud. Brașov)	71

ISTORIE MODERNĂ

CONSTANTIN ȘERBAN, Tudor Vladimirescu în viziunea contemporanilor	99
MICHAEL KRÖNER, Activitatea socială și națională a lui George Barițiu până la 1848	113
IOAN MÎNDREA și ȘTEFAN MIKLÖS, Contribuții privind crearea organi- zației din Brașov a Partidului social-democrat	137
VALERIA CĂLIMAN, Scrisori brașovene inedite, mărturii ale colaborării româno-slovace în monarhia austro-ungară	151
IOAN CIUREA, Virgil Onițiu, director al școlilor românești din Brașov	165
MIRCEA BĂLTESCU, Charta rotunda (1893), o tribună de luptă a tinereții universitare pentru unitatea națională	189

100 DE ANI DE LA COMUNA DIN PARIS

ALEXANDRU PORȚEANU, Comuna din Paris și mișcarea revoluționară, democratică din România	223
--	-----

ISTORIE CONTEMPORANĂ

ION ARDELEANU și MIRCEA MUȘAT, Avîntul revoluționar din România în primii ani postbelici (1918–1921)	255
IOAN SCURTU, Fuziunea Partidului Național cu Partidul Țărănesc. Crearea Partidului Național Țărănesc	255
GHEORGHE ȘELARU, Conflictul colectiv de muncă de la fabrica de sticlărie „Honterus” – Brașov (1925)	285
ARON PETRIC, România în primul deceniu interbelic (Partea a II-a)	285
NICOLAE JURCA, Momente din lupta tineretului revoluționar brașovean condus de partidul comunist, în anii crizei economice (1929–1933) ...	327
DORICA BUCUR, Locuri istorice legate de lupta muncitorească, democratică și comunistă din județul Brașov (1921–1944)	347

GHEORGHE ZAHARIA, Partidul Comunist Român, stegar al luptei pentru independența țării, împotriva fascismului	383
ȘTEFAN PETRARU, Unele aspecte privind dezvoltarea industriei socialiste în județul Brașov	389
ANDREI SORCOIU, Industrializarea și unele mutații în mediul rural (Analiza fenomenelor pe exemplul județului Brașov)	421
TITUSN. HAȘDEU, Condițiile care au făcut necesară și posibilă încheierea colaborării în guvern a partidelor și organizațiilor muncitorești-tărănești cu gruparea burgheză condusă de Gheorghe Tătărăscu (1947)	461
IOAN GHIRAN, Tematica și orientarea ideologică a publicației socialiste brașovene „Dreptatea” (1921)	483

50 DE ANI DE LA PRIMUL CONGRES GENERAL AL SINDICATELOR DIN ROMÂNIA (Brașov, octombrie 1921)

VASILE PETRIȘOR, Tradițiile mișcării sindicale din România până la primul război mondial	501
N. G. MUNTEANU, Mișcarea sindicală în anii avântului revoluționar 1918—1921. Însemnătatea istorică a creării P.C.R.	511
FLOREA DRAGNE, Congresul General al Sindicatelor din România din octombrie 1921 și însemnătatea sa	517
GHEORGHE PETRESCU, 50 de ani de la Congresul Sindicatelor de la Brașov (octombrie 1921)	527
M. C. STĂNESCU, Sindicatele din România între congresele de la Brașov și cel de la Cluj (1921—1923)	541
HERBERT RABINOVICI și IOAN DON, Evoluția mișcării sindicale între anii 1923—1933	549
GH. I. IONIȚĂ, Sindicatele din România în anii 1933—1940	559

ARTĂ POPULARĂ ȘI ETNOGRAFIE

LIVIU MĂRCU, Vechi obiceiuri juridice în subzona Săcele (a doua jumătate a secolului XIX—prima jumătate a secolului XX)	569
CONSTANTIN CATRINA, Arta jocăritului în Țara Oltului	607

ARTĂ PLASTICĂ

DINU VASIU, Acuarela lui Valeriu Maximilian	627
ANCA POPP SÂNDULESCU, Reflectarea ideilor socialiste în opera pictorului brașovean Mattis-Teutsch	641

ISTORIA CULTURII

VASILE NETEA, Din activitatea lui Andrei Mureșianu la Brașov	653
ION-RADU MIRCEA, Contribuții la istoria culturii Șcheilor din Brașov	689
SILVIA POPA, Institutul de fete Henriette Vautier. Contribuții la istoria învățămîntului brașovean	703
DAN MIHĂILESCU, Pătrunderea publicațiilor progresiste și marxist-leniniste în bibliotecile publice și particulare din Brașov și Sibiu	723

NOTE

FLOREA COSTEA, O nouă descoperire arheologică la Rîșnov	737
ALFRED PROX, Ein zentralasiatischer Sattelbeschlagn von Gesprengberg bei Kronstadt (O aplică de șa central-asiatică de pe Dealul Șprenghei-Brașov)	744
CONSTANTIN NASTASI și MIRCEA GHERMAN, Un mare filoromân, savantul ceh I. L. PIČ	753

NICOLAE ILIE, Gnomonicele lui Clavius	769
ION IACOȘ, 125 de ani de la înființarea Asociației de ajutor reciproc a tipografilor din Brașov	779

MUZEOLOGIE

Tematica expoziției de bază a secției de istorie contemporană a Muzeului de istorie din Brașov	785
Tematica expoziției „50 de ani de la primul congres general al sindicatelor din România, octombrie 1921”	815
Muzeul – sprijin permanent al școlii (Ioan Mindrea)	825

CRONICĂ

Acțiuni organizate de Muzeul județean Brașov în întâmpinarea Semicentena- rului Partidului Comunist Român (Liviu Munteanu, Ioan Mindrea) ...	837
50 de ani de la Congresul general al sindicatelor din România. Sesiunea știin- țifică și adunarea festivă de la Brașov	849
Sesiunea științifică a Muzeului județean Brașov, 26 iunie 1971 (Mariana Marcu)	851
A doua sesiune științifică arheologică a Muzeului județean Brașov, 12 decem- brie 1971 (Mariana Marcu)	853
Însemnări pe marginea expoziției documentare de ocrotirea naturii din Brașov (Constantin Gh. Andrei)	855
Săpături arheologice efectuate de Muzeul județean Brașov în anul 1971 (Ioan I. Pop)	859

INHALT

FRÜHGESCHICHTE UND ARCHÄOLOGIE

ALEXANDRINA D. ALEXANDRESCU Die Linienbandkeramik von Härman (Honigberg)	11
FLOREA COSTEA Die archäologische Sondierung in Feldioara (Marienburg) 1970	25
MARIANA MARCU Neue Forschungen betreffend das IV. Jahrhundert u.z. bei Härman (Honigberg)	45

MITTELALTERLICHE GESCHICHTE

MINERVA NISTOR Neue Identifizierungen einiger Arbeiten des Goldschmieds Georg May II aus Braşov (Kronstadt)	55
VASILE SÎRBU Beiträge betreffend die Organisierung der Wagnerzunft und der Drechslerzunft aus Rîşnov (Rosenau), Kreis Braşov (Kronstadt) ...	71

MODERNE GESCHICHTE

CONSTANTIN ŞERBAN Tudor Vladimirescu aus der Sicht seiner Zeitgenossen	99
MICHAEL KRONER Die Tätigkeit von George Bariţiu auf sozialem und nationalem Gebiet vor 1848	113
IOAN MÎNDREA şi ŞTEFAN MIKLOS Beiträge betreffend die Gründung der Organisation der Sozialdemokratischen Partei in Braşov (Kronstadt) ...	137
VALERIA CĂLIMAN Unveröffentlichte Briefe, Zeugnisse der rumänisch-slowakischen Zusammenarbeit in der österreichisch-ungarischen Monarchie	151
IOAN CIUREA Virgil Oniţiu, Direktor der rumänischen Schulen in Braşov (Kronstadt)	165
MIRCEA BĂLTESCU „Charta rotundă“, eine Kampftribüne der studierenden Jugend für nationale Einheit	189

100 JAHRE SEIT DER PARISER KOMMUNE

ALEXANDRU PORŢEANU Die Pariser Kommune und die revolutionäre demokratische Bewegung in Rumänien	223
---	-----

ZEITGENÖSSISCHE GESCHICHTE

ION ARDELEANU şi MIRCEA MUŞAT Der revolutionäre Aufschwung in Rumänien in den ersten Nachkriegsjahren (1918 – 1921)	255
IOAN SCURTU Die Vereinigung der Nationalen Partei mit der Bauernpartei. Die Gründung der Nationalen Bauernpartei	269
GHEORGHE ŞELARU Der kollektive Arbeitskonflikt in der „Honterus“-Glasfabrik in Braşov (Kronstadt) 1925	285

ARON PETRIC Die allgemeinen Kennzeichen der Entwicklung Rumäniens im ersten Jahrzehnt zwischen den beiden Weltkriegen. (III. Teil)	295
NICOLAE JURCA Momente aus dem Kampf der revolutionären Jugend von Braşov (Kronstadt) unter der Führung der Kommunistischen Partei, in den Jahren der Wirtschaftskrise (1929—1933)	327
DORINA BUCUR Historische Plätze verbunden mit dem demokratischen und kommunistischen Arbeiter-Kampf im Kreis Braşov (Kronstadt) 1921—1944	347
GH. ZAHARIA Die Rumänische Kommunistische Partei, der Bannerträger im Kampf für die Unabhängigkeit des Landes, gegen den Faschismus ...	383
ŞTEFAN PETRARU, Beiträge betreffend den sozialistischen Aufbau im Kreis Braşov (Kronstadt)	389
ANDREI SORCOIU Die Industrialisierung und einige Umstellungen auf dem Lande im Kreise Braşov (Kronstadt)	421
TITUS HAŞDEU Die Bedingungen die eine Zusammenarbeit der Parteien und Organisationen der Arbeiter und Bauern mit der von Gh. Tătărescu geführten bürgerlichen Gruppierung im Rahmen der Regierung notwendig und möglich machten (1947)	461
IOAN GHIRAN Die Thematik und die ideologische Ausrichtung der sozialistischen Zeitung „Dreptatea“ Braşov (Kronstadt) 1921	483

50 JAHRE SEIT DEM ERSTEN ALLGEMEINEN KONGRESS DER GEWERKSCHAFTEN AUS RUMÄNIEN (Braşov-Kronstadt, Oktober 1921)

VASILE PETRIŞOR Die Traditionen der Gewerkschaftsbewegung aus Rumänien bis zum ersten Weltkrieg	501
N. G. MUNTEANU Die Gewerkschaftsbewegungen in den Jahren des revolutionären Aufschwungs 1918—1921. Die historische Bedeutung der Gründung der R.K.P.	511
FLOREA DRAGNE Der Allgemeine Kongress der Gewerkschaften aus Rumänien vom Oktober 1921 in Braşov (Kronstadt) und seine Bedeutung ...	517
GH. PETRESCU 50 Jahre seit dem Gewerkschaftskongress in Braşov (Kronstadt) 1921	527
M. C. STĂNESCU Die Gewerkschaften aus Rumänien zwischen den Kongressen von Braşov (Kronstadt) 1921 und Cluj (Klausenburg) 1923	541
HERBERT RABINOVICI und IOAN DON Die Entwicklung der Gewerkschaftsbewegung in Rumänien in den Jahren 1923—1933	549
GH. I. IONIŢĂ Die Gewerkschaften in Rumänien in den Jahren 1933—1940	559

VOLKSKUNST UND ETHNOGRAPHIE

LIVIU MARCU Alte Rechtsbräuche in der Teilzone Săcele (Siebendorfer) während der zweiten Hälfte des XIX. und der ersten Hälfte des XX. Jahrhunderts	569
CONSTANTIN CATRINA Die Kunst des Kürschnerhandwerks im Altland ...	607

BILDENDE KUNST

DINU VASIU Die Aquarellmalerei von Valeriu Maximilian	627
ANCA POPP SÂNDULESCU Die Widerspiegelung der sozialistischen Ideen im dem Werk des Malers Mattis-Teutsch aus Braşov (Kronstadt)	641

KULTURGESCHICHTE

VASILE NETEA Aus der Tätigkeit des Andrei Mureşianu, in Braşov (Kronstadt)	653
--	-----

IOAN-RADU MIRCEA Beiträge zur Kulturgeschichte der Oberen Vorstadt von Kronstadt (ȘCHEII BRAȘOVULUI)	689
SILVIA POPA Das Mädcheninstitut Henriette Vautier. Beiträge zur Geschichte des Schulwesens in Brașov (Kronstadt)	703
DAN MIHĂILESCU Das Eindringen fortschrittlicher und marxistisch — leninistischer Schriften in die öffentlichen und privaten Bibliotheken in Brașov (Kronstadt) und Sibiu (Hermannstadt)	723

AUFZEICHNUNGEN

FLOREACOSTEA Eine neue archäologische Ausgrabung in Rîșnov (Rosenau)	737
ALFRED PROX Ein zentralasiatischer Sattelbeschlagn vom Gesprenberg bei Kronstadt	744
CONSTANTIN NASTASI und MIRCEA GHERMAN, I. L. Piț, ein grosser Freund der Rumänien	753
NICOLAE ILIE „Genomonices“ von Clavius. Beitrag zur Geschichte der Astronomie	769
ION IACOȘ 125 Jahre seit der Gründung des Vereins für gegenseitige Hilfe der Buchdrucker in Brașov (Kronstadt)	779

MUSEOLOGIE

Die Thematik der Abteilung zeitgenössischer Geschichte des geschichtlichen Museums in Brașov (Kronstadt). Ion Ardeleanu, Mircea Băltescu, Ioan Don, Herbert Rabinovici, Dorica Bucur	785
Die Thematik der geschichtlich dokumentierten Ausstellung „50 Jahre seit dem ersten Allgemeinen Kongress der Gewerkschaften aus Rumänien (Mircea Băltescu, Dorica Bucur, Ioan Don, Herbert Rabinovici, Laura Tăutu)	815
Das Museum — eine ständige Stütze der Schule (Ion Mindrea)	825

CHRONIK

Aktionen des Kreismuseums Brașov (Kronstadt) zur 50. Jahresfeier der Rumänischen Kommunistischen Partei. (Liviu Munteanu, Ioan Mindrea) ...	837
Die wissenschaftliche Jubiläumstagung gewidmet dem 50. Jahrestag seit dem ersten Allgemeinen Kongress der Gewerkschaften aus Rumänien	849
Die wissenschaftliche Tagung des Kreismuseums Brașov (Kronstadt) von 26. Juni 1971 (Mariana Marcu)	851
Die zweite wissenschaftliche archäologische Tagung des Kreismuseums Brașov (Kronstadt), 12. Dezember 1971 (Mariana Marcu)	853
Aufzeichnungen über die Ausstellung von Schriften über Naturschutz in Brașov (Kronstadt) (Constantin Gh. Andrei)	855
Vom Kreismuseum Brașov (Kronstadt) im Jahre 1971 durchgeführte Ausgrabungen (Ioan Pop)	859

ISTORIE VECHĂ ȘI ARHEOLOGIE

CERAMICA LINIARĂ DE LA HĂRMAN

de ALEXANDRINA D. ALEXANDRESCU

În cursul săpăturilor executate în livada C.A.P. Hărman, jud. Braşov¹ s-au găsit în număr relativ mare, fragmente ceramice liniare. Acestea nu au apărut însă într-o depunere bine delimitată ci amestecate uneori cu materiale mai vechi sau mai noi.

Aspectul, în parte deosebit, pe care îl are ceramica liniară de la Hărman ne-a determinat să o aducem în discuţie. Nu vom face o prezentare amănunţită a categoriilor ceramice liniare întrucât în mare aparţin celor obișnuite. Subliniem doar prezenţa în pasta celor mai multe fragmente a nisipului. La Hărman sînt prezente toate cele trei categorii ceramice obișnuite: grosolană — pleavă multă, intermediară — cu pleavă fină și puțină și cea fină. La o mică parte din fragmente s-au observat și cioburi pisate în pastă.

Ceramica grosolană este inegal arsă, de unde și culoarea variază de la cenușiu-brun deschis pînă la negru-brun numai puțin sînt brun-gălbui deschis, în general interiorul are o nuanță mai închisă (fig. 1—2). În această categorie atragem atenția asupra unor fragmente (fig. 2/9—11) cu bune analogii la Tîrpești și în unele așezări din U.R.S.S.², la care decorul constă din adîncituri pe buza și corpul vasului asociate cu butoni.

Ceramica fină și semifină este de asemenea inegal arsă, culoarea variind de la cenușiu-gălbui pînă la cenușiu-brun închis aproape negru. Calitatea pastei variază în funcție de procentul de pietricele, mică și nisip care dau aspectul mai dur sau mai moale. Printre fragmentele de vase decorate cu „capete de note“, care în general aparțin categoriei fine cu pereții subțiri, sînt și fragmente din vase cu pereții mai groși (fig. 3/1—3,5), la unele fiind

¹ A. D. Alexandrescu, I Pop, Marcu, *Raport asupra săpăturilor de la Hărman 1961—1968*, în *Materiale X* (în pregătire).

² E. K. Cernys, *Territoire orientale des tribus de la céramique linéaire*, în *Atti del VI Congresso internazionale delle scienze preistoriche e protostoriche*, Roma, 1962, II, p. 263 și urm., pl. XLV—1/10—11.

prezentă în pastă și pleavă fină (ca la fragmentul fig. 5/6). De remarcat că fundurile vaselor sînt mai mult sau mai puțin profilate, ajungîndu-se chiar la o ușoară albiere pentru mai multă stabilitate (fig. 5/3, 6), spre deosebire de forma „clasică”, la care abia se simte trecerea de la fund la perete.

Tot în cadrul ceramicii cu „capete de note” se remarcă la unele fragmente lustruirea după realizarea decorului (fig. 3/7), realizarea „capetelor de note” ca niște mici incizii (fig. 4/1—3), sau „capete de note” plasate între portative (fig. 4/3—6, 7/2) sau, în sfîrșit, pe peretele vasului, împărțirea în metope a decorului (fig. 7/3); mai amintim și un fragment (fig. 7/5) la care liniile incizate și „capetele de note” apar într-o formă care nu mai are nimic comun cu decorul clasic liniar.

Mai multe fragmente din categoria fină sînt decorate cu „capete de note” dar fără „portativ”; la acestea am subliniat tendința de a se trece de la forma obișnuită de bol la vase cu peretele în partea superioară aproape vertical (fig. 6/9) sau chiar ajunge să capete forma bitronconică cu peretele îngroșat în dreptul diametrului maxim (fig. 6/10).

Este de neîgăduit asemănarea între ceramica liniară de la Hărman și ceea ce V. Teodorescu a denumit „aspectul Sudiți”³. Situația în care s-au aflat materialele la Sudiți nu este prea clară, așa cum pe bună dreptate a subliniat E. Comșa⁴, care pe baza descoperirilor de la Dudești, crede că se puteau amesteca încă din vechime fragmente liniare propriu-zise cu altele de tip Dudești, socotind chiar unele fragmente ceramice liniare de „aspect Sudiți”⁵ ca aparținînd mai curînd culturii Dudești, ceea ce nu ni se pare sigur. Fără îndoială că o parte din ceramica liniară „clasică” de la Sudiți ar putea fi contemporană cu materialele Dudești de acolo, dar acest sincronism este mai puțin probabil pentru materialele „de aspect Sudiți”, care după descoperitorul lor dau naștere fazei Boian I (Bolintineanu)⁶.

Este drept că la Sudiți și Ghenoaia unele vase au forma „clasică”, dar cele mai multe „tind spre un contur bitronconic însoțit mereu de îngroșarea peretelui”⁷. S-ar putea deci presupune că formele „clasice” reprezintă pe primii veniți (și ar fi utilă o statistică chiar și numai în cadrul materialelor scoase în „sondaje sumare”), care în contact cu o cultură vecină — rămîne de văzut despre ce cultură poate fi vorba — au ajuns cu timpul să se pre-

³ Victor Teodorescu, *Date preliminare privind cultura cu ceramică liniară din teritoriul de la sud de Carpați al României*, în SCIV, 17, 1966, 2, p. 223 și urm.

⁴ Eugen Comșa, *Date noi cu privire la relațiile dintre cultura Dudești și cultura ceramicii liniare*, în SCIV, 20, 1969, 4, p. 567 și urm.

⁵ V. Teodorescu, *op. cit.*, fig. 4/1—5.

⁶ *Ibidem*, p. 231.

⁷ *Ibidem*, p. 226. 228.

zinte sub „aspectul Sudiți“. Este însă, tot atât de posibil, să nu fi fost încă surprinși primii veniți, formele „clasice“ dăinuind și în cadrul aspectului amintit și să avem de a face aici cu o cultură de amestec la granița între culturi în care s-au îmbinat elemente liniare și Bolintineanu și în care zonă ar fi normal ca acestea din urmă să apară mai pregnant decât în Țara Bîrsei.

Prin descoperirea așezării liniare târzii de la Țirpești⁸ s-a putut constata că în această regiune a Moldovei purtătorii culturii dăinuie pînă într-o perioadă târzie. Date fiind analogiile din materialele de la Țirpești și cele de la Hărman, putem face presupunerea că unele grupuri de purtători ai culturii cu ceramică liniară pătrund din Moldova, probabil prin pasul Ghi-meș-Palanca în sud-estul Transilvaniei — drum marcat prin descoperirea de la Dancu⁹ — coborînd pe Olt în Țara Bîrsei — unde pînă în prezent se cunosc două puncte cu astfel de descoperiri — la Hărman și Brașov¹⁰ — mai departe drumul pe Olt fiind indicat de fragmentul ceramic de la Rupca¹¹.

Această pătrundere în Transilvania a putut avea loc deja într-o etapă cînd ceramica era încă decorată în stil clasic sau poate abia în etapa cînd la tipurile clasice se adaugă elemente noi sau se transformă cele vechi. Oricum purtătorii culturii cu ceramică liniară din sud-estul Transilvaniei vin în contact cu purtătorii culturii Bolintineanu, ceea ce nu a putut avea loc decît în vremea cînd aceștia ocupau încă aria lor de formare și anume nord-estul Munteniei și probabil și zona vecină din sud-vestul Moldovei, adică acolo unde pînă în prezent nu avem documentate nici urme Dudești, nici liniare, pentru că numai aici putea avea loc îmbinarea celor două culturi care dau naștere primei faze a culturii Boian¹², deci într-o vreme cînd aceștia nu fuseseră încă dislocați spre sud de către celălalt grup de purtători ai cера-

⁸ S. Marinescu-Bilcu, *Unele probleme ale neoliticului moldovenesc în lumina săpăturilor de la Țirpești*, în SCIV, 19, 1968, 3, p. 396 și urm., fig. 3 și 4; idem, *L'habitat à céramique rubanée de la station néolithique de Țirpești et quelques problèmes de la céramique rubanée de Roumanie*, în Actes du VII Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques, Prague 2—27 août 1966, Praga 1970, p. 423 și urm.

⁹ Dorin Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Populară Română din anul 1963*, în SCIV, 15, 1964, 4, p. 553.

¹⁰ Brașov-Stejeriș, din „lutărie“ vas fragmentar, Muzeul județean Brașov, inv. nr. 7304.

¹¹ Vladimir Dumitrescu, *O descoperire cu ceramică Criș și cu ceramică liniară în Transilvania de sud-est*, în Omagiu lui Constantin Daicoviciu, București, 1960, p. 161 și urm., fig. 1/5. Fragmentul este socotit de Eugen Comșa (*Quelques nouvelles données sur la civilisation à céramique rubanée en territoire roumain*, în Symposium über die aktuellen Fragen der Bandkeramik, Székesfehérvár 20—22 Mai 1970) ca aparținînd unei faze mai vechi. Cit privește liniarul din centrul Transilvaniei pe Mureș, N. Vlăsa (*Cultura ceramicii liniare în Transilvania*, în SCIV X, 1959, 2, p. 244) socoate puțin probabil ca să fie venit din Moldova, ceea ce mai rămîne de demonstrat.

¹² Vezi harta la S. Morintz, în *Dacia*, N. S., VII, 1963, fig. 15 la p. 46 (G. Cantacuzino și Seb. Morintz, *Die jungsteinzeitlichen Funde in Cernica*.)

micii liniare, coborâți pe Siret. O parte din acest din urmă grup ajunsese să ia contact cu purtătorii culturii Dudești¹³, dar abia mai târziu unii dintre ei vor ajunge să provoace dislocarea purtătorilor culturii Bolintineanu¹⁴.

Importurile Bolintineanu (fig. 8/1—4) ca și preluarea de către liniarul târziu de la Hărman a elementelor care dau „aspectul Sudiți“ (fig. 4/15 = fig. 6/11 și 12) nu ar fi fost posibile fără apropierea de aria culturii Bolintineanu. Aceste preluări nu se datoresc neapărat unei relații de descendență printr-o variantă de tranziție cum s-a socotit¹⁵, ci vecinătății. Contemporaneitatea între liniarul târziu și Bolintineanu este documentată, pe de o parte, prin prezența în partea superioară a stratului I de la Vădastra a unui fragment ceramic liniar și a unui vas Bolintineanu¹⁶, pe de altă parte, prin prezența la Cernica în mediu Bolintineanu a unor fragmente de „aspect Sudiți“¹⁷. Aceasta confirmă presupunerea că importurile Bolintineanu ca și elementele Bolintineanu preluate în „aspectul Sudiți“ se integrează în așezarea liniară târzie de la Hărman marcând poate perioada târzie a acesteia, chiar dacă nu au fost găsite în cadrul unui complex închis. Astfel apare justificată lungimea existenței liniarului cel puțin până în vremea corespunzând primei faze a culturii Boian¹⁸.

Și dacă mai de mult E. Comșa¹⁹ se întreba dacă între culturile Criș și Giulești în sud-estul Transilvaniei nu s-au intercalat alte comunități aparținând fazei Bolintineanu a culturii Boian sau civilizația liniară, descoperirile din ultimii ani arată că ambele culturi sînt documentate în această regiune și efectiv se plasează între cultura Criș și faza Giulești a culturii Boian, aceasta din urmă prezentă și ea la Hărman prin cîteva fragmente ceramice (fig. 8/5—7).

Amintim că în așezarea liniară târzie care în bună parte păstrează aspectul clasic al culturii dar în care apar elemente noi în decor — ne

¹³ La Dudești, într-o groapă cu materiale Dudești II, a apărut și ceramică liniară atribuită fazei IV-E. Neustupný, respectiv sfîrșitul fazei mijlocii-B. Soudský. E. Comșa, *op. cit.*

¹⁴ Seb. Morintz, *op. cit.*, p. 50—51; Vezi și Eugenia Zaharia, *Angaben über die Boian-Giulești-Kultur*, în *Dacia*, N. S., XI, 1967, p. 24; E. Comșa (*Istoria comunităților culturii Boian*, autoreferat, București, 1967, p. 48) socotea că fazei Bolintineanu din Muntenia ar trebui să-i corespundă în Moldova probabil o ceramică liniară dintr-o fază târzie, în parte deosebită de aspectele documentate pînă acum. Ori acest aspect deosebit nu poate fi altul decît cel prezent la Tirpești.

¹⁵ Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 25.

¹⁶ Corneliu Mateescu, *Săpăturile arheologice la Vădastra*, în *Materiale*, V, 1959, p. 66, fig. 22 și *Materiale*, VII, 1961, p. 58, fig. 1/2 și 2.

¹⁷ Gh. Cantacuzino și Sebastian Morintz, *Descoperirile arheologice de la Cernica ...*, în *Materiale de istorie și muzeografie*, VI, p. 7 și urm., fig. 4 jos.

¹⁸ Seb. Morintz, în *Dacia*, N. S., VII, tabel cronologic, p. 51, fig. 16.

¹⁹ E. Comșa, *La civilisation de Criș sur le territoire de la R. P. Roumaine*, în *Acta Archaeologica Carpathica*, I, 2, 1959, p. 181.

referim în primul rând la „capetele de note“ fără „portativ“ — așa cum apar și la Tîrpești, se adaugă elementele Sudiți și Bolintineanu. Pentru datarea târzie a ceramicii liniare de la Hărman vorbesc și unele fragmente ceramice de pildă cel din fig. 4/14—7/7 care provine de la un vas tronconic cu gura ușor în pîlnie, ce amintește de forma „glastră“ din cultura Tisa; decorul lui meandric diferă de cel liniar, iar banda din partea superioară a vasului este alcătuită din linii orizontale neglijent trasate, cu capete de note dispuse disparat. Alt fragment (fig. 4/13=7/4) de la un bol cu peretele foarte puțin arcuit, este decorat în partea superioară de o bandă cu elemente spiralice sub care urmează o bandă de linii orizontale cu capete de note. Asemenea decor pe bandă orizontală sub buză nu este nicidecum obișnuit în liniar, însă asemenea bandă, dar cu decor meandric, vom întâlni la un vas de la Hotarele, în faza Giulești a culturii Boian²⁰. Aceasta nu înseamnă că descoperirile de la Hărman acoperă neapărat toată perioada dintre culturile Criș și Boian faza Giulești, deși există această posibilitate sigur însă pe aceea corespunzînd fazei Bolintineanu a culturii Boian. Cele cîteva elemente de import Bolintineanu din cuprinsul așezării liniare tîrzii nu pot constitui încă o dovadă a lărgirii ariei de formare a culturii Bolintineanu, care ar cuprinde și sud-estul Transilvaniei²¹, regiune în care liniarii dăinuie probabil pînă la apariția purtătorilor fazei Giulești a culturii Boian.

Purtătorii culturii Dudești, care ocupau o bună parte a Munteniei, vor fi dislocați spre vest în momentul în care purtătorii culturii Bolintineanu își părăsesc aria lor de formare mutîndu-se în sud, dar ocupînd o arie mai restrînsă decît a predecesorilor lor, arie mărginită de descoperirile de la București—Crășani—Pietrele—Vărăști. Așa se explică și apariția imediată post Bolintineanu a etapei Greaca a fazei Boian II în această zonă.

Prima fază a culturii Boian care nu s-a putut naște decît la zona de contact între liniar și Dudești deci NE Munteniei așa cum a arătat S. Morintz²², zonă în care nu întâlnim încă ceva care să corespundă etapei Greaca, dar în care nu este imposibil să dăinuie liniarul tîrziu de „aspect Sudiți“ și abia o etapă mai târzie a fazei Boian II îi va lua probabil locul. Aceasta ar explica și puternica influență a liniarului în Boian—Giulești etapa Aldeni. Și tot acestui liniar tîrziu i se poate datora influența în prima fază a culturii Precucuteni, prezentă și ea în sud-estul Transilvaniei²³.

²⁰ Eugen Comșa, *Săpături de salvare și cercetări de suprafață în regiunea București*, în SCIV, VI, 1953, p. 411 și urm., fig. 9/2 și 10.

²¹ Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 37—38.

²² Seb. Morintz, *op. cit.*, p. 50.

²³ Zoltán Székely, *Contribuție la studiul culturii Precucuteni în valea Oltului*, în *Culegere de studii și cercetări*, I, Brașov, 1967, p. 75 și urm.

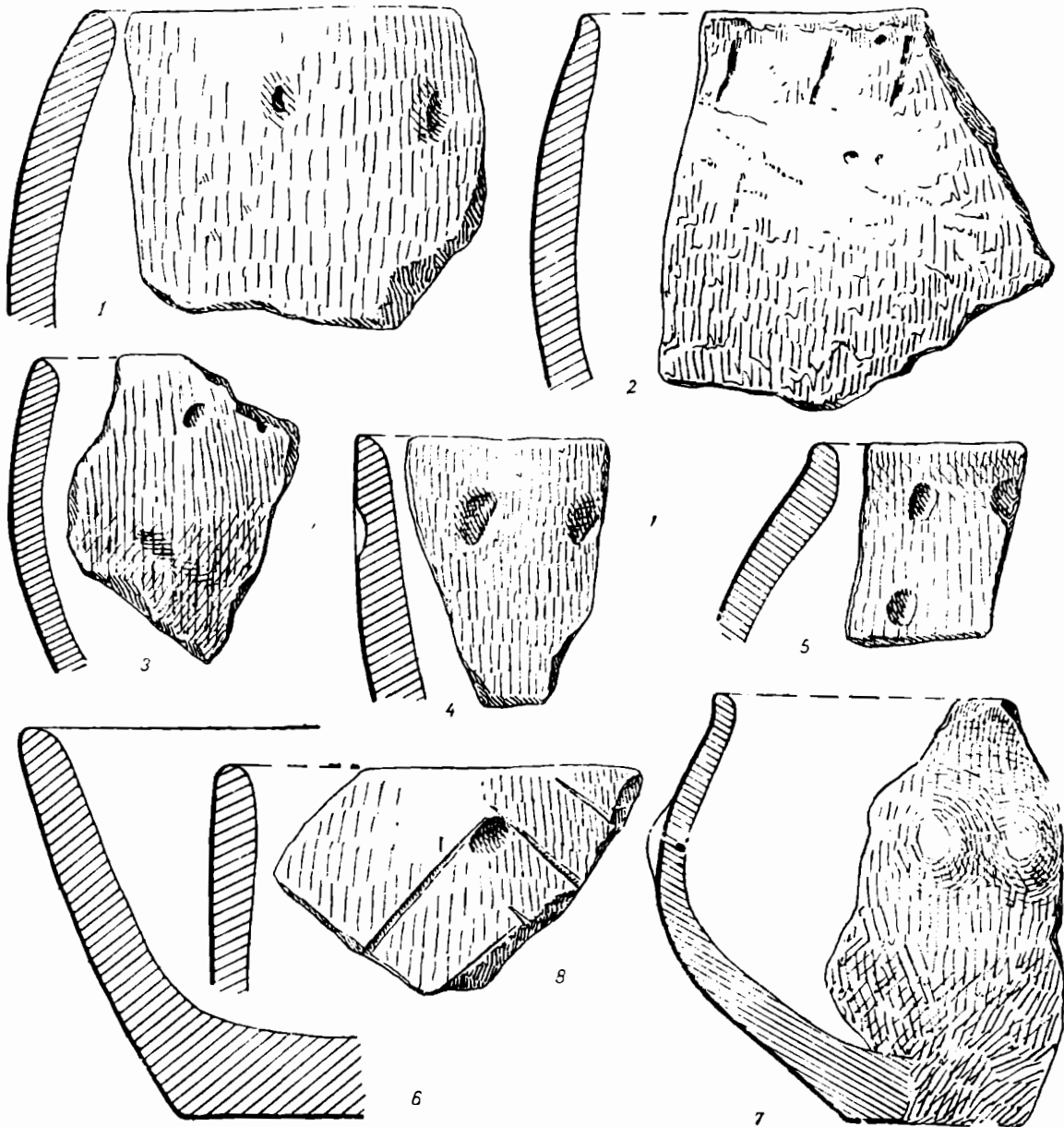

Fig. 1. Ceramică liniată d. la Hârman.
<https://biblioteca-digitala.ro>

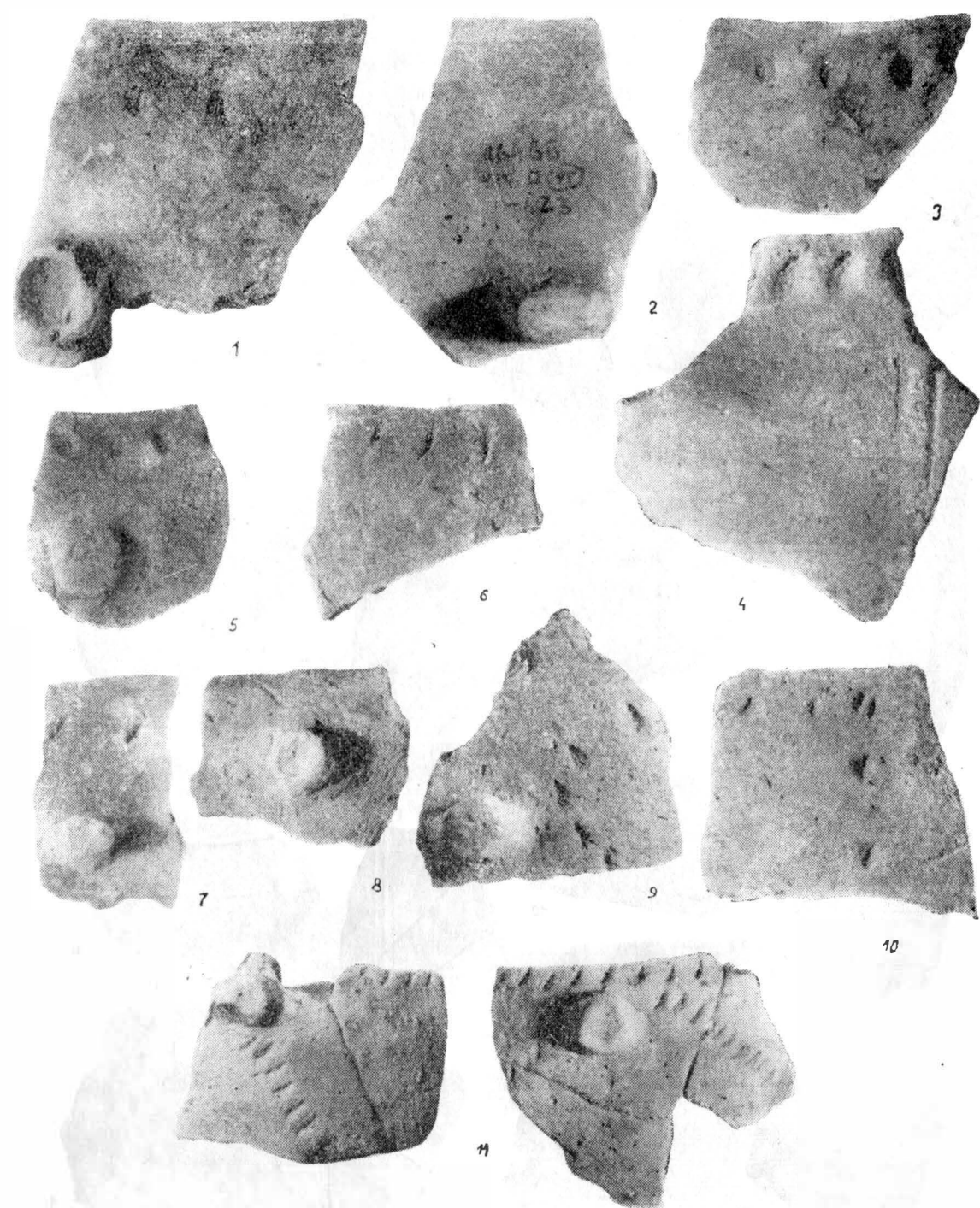

Fig. 2. Ceramică liniară de la Hărman.

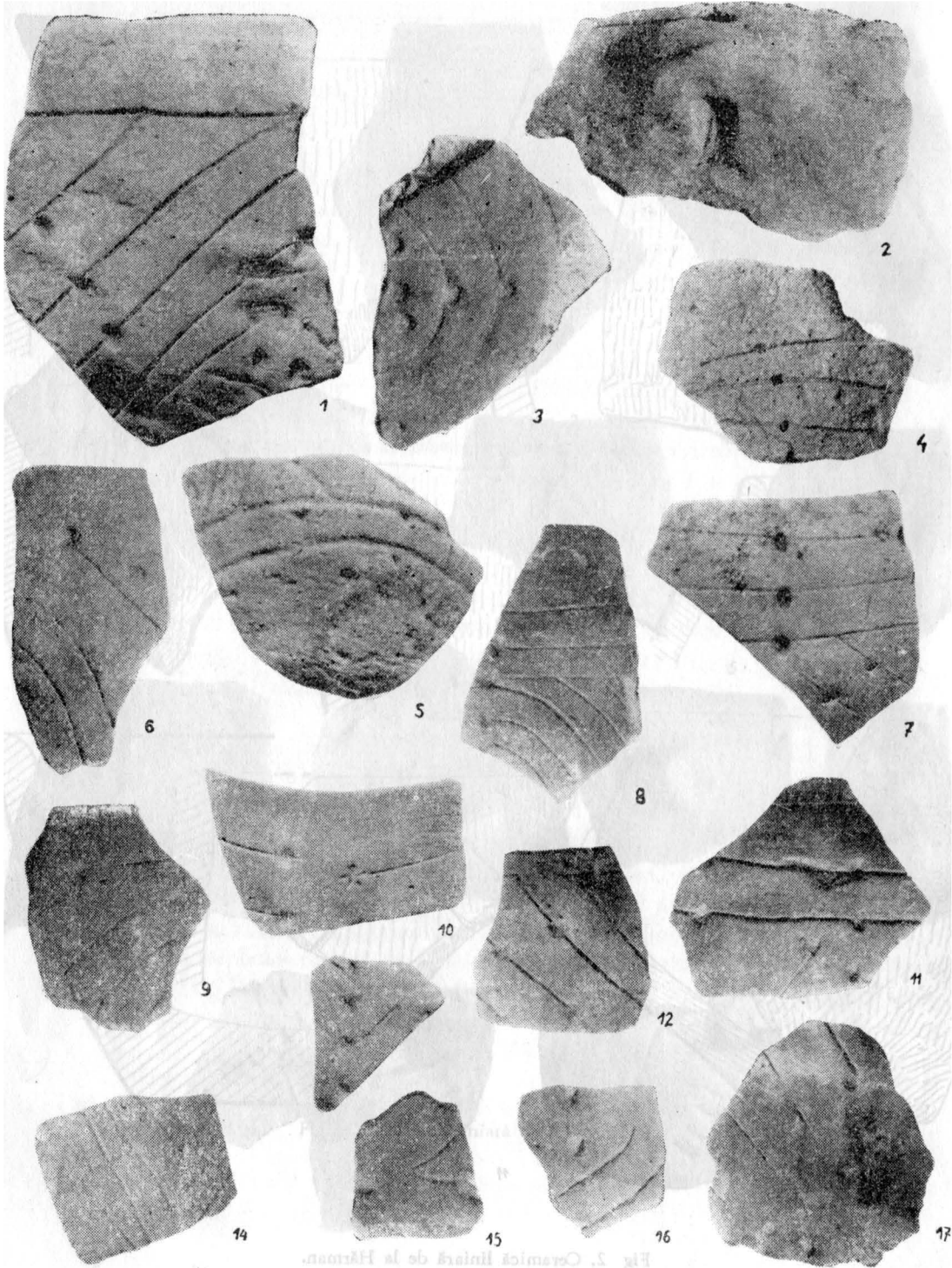

Fig. 3. Ceramici liniaș de la Hârman.

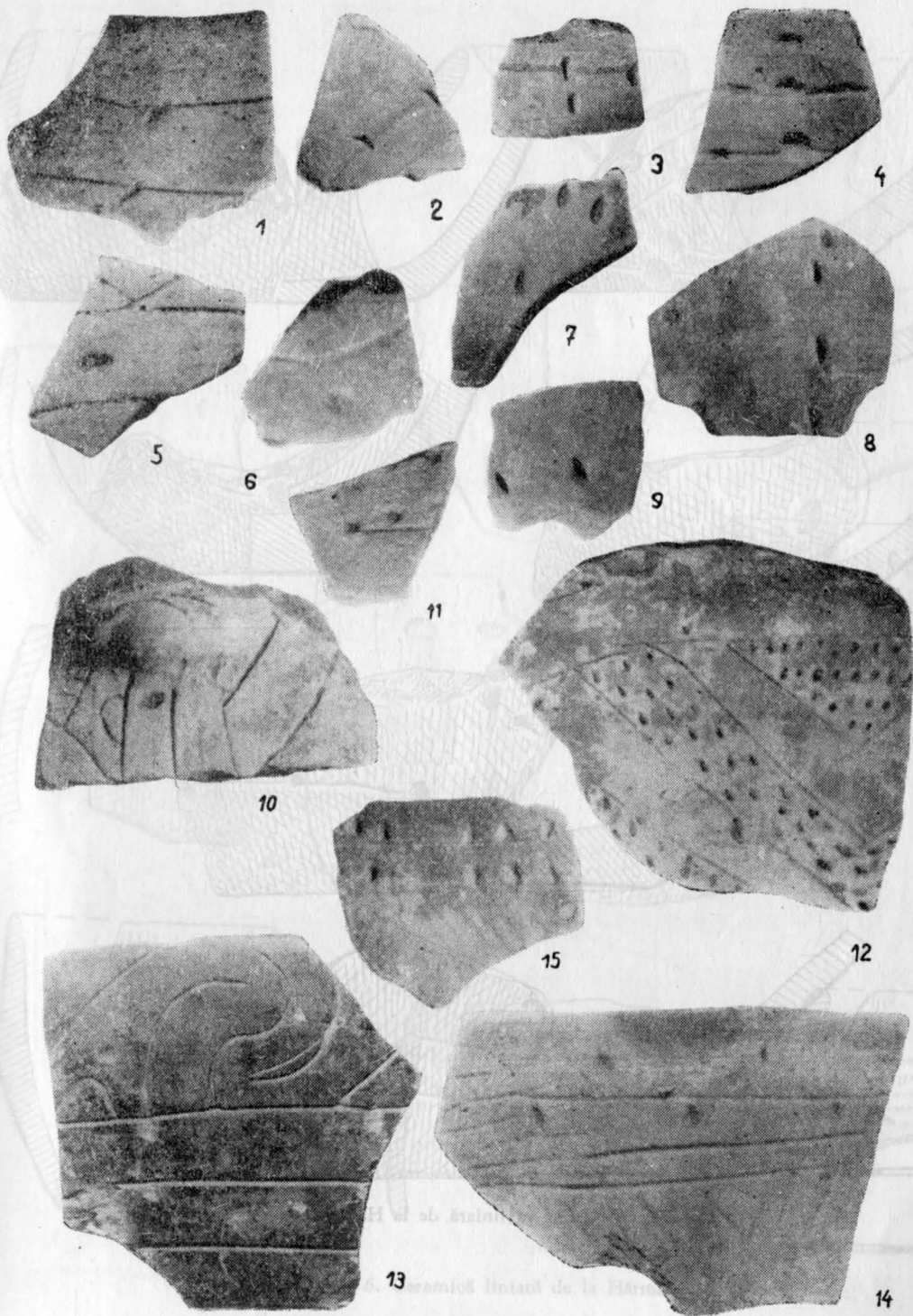

Fig. 4. Ceramică liniară de la Hărmănești.

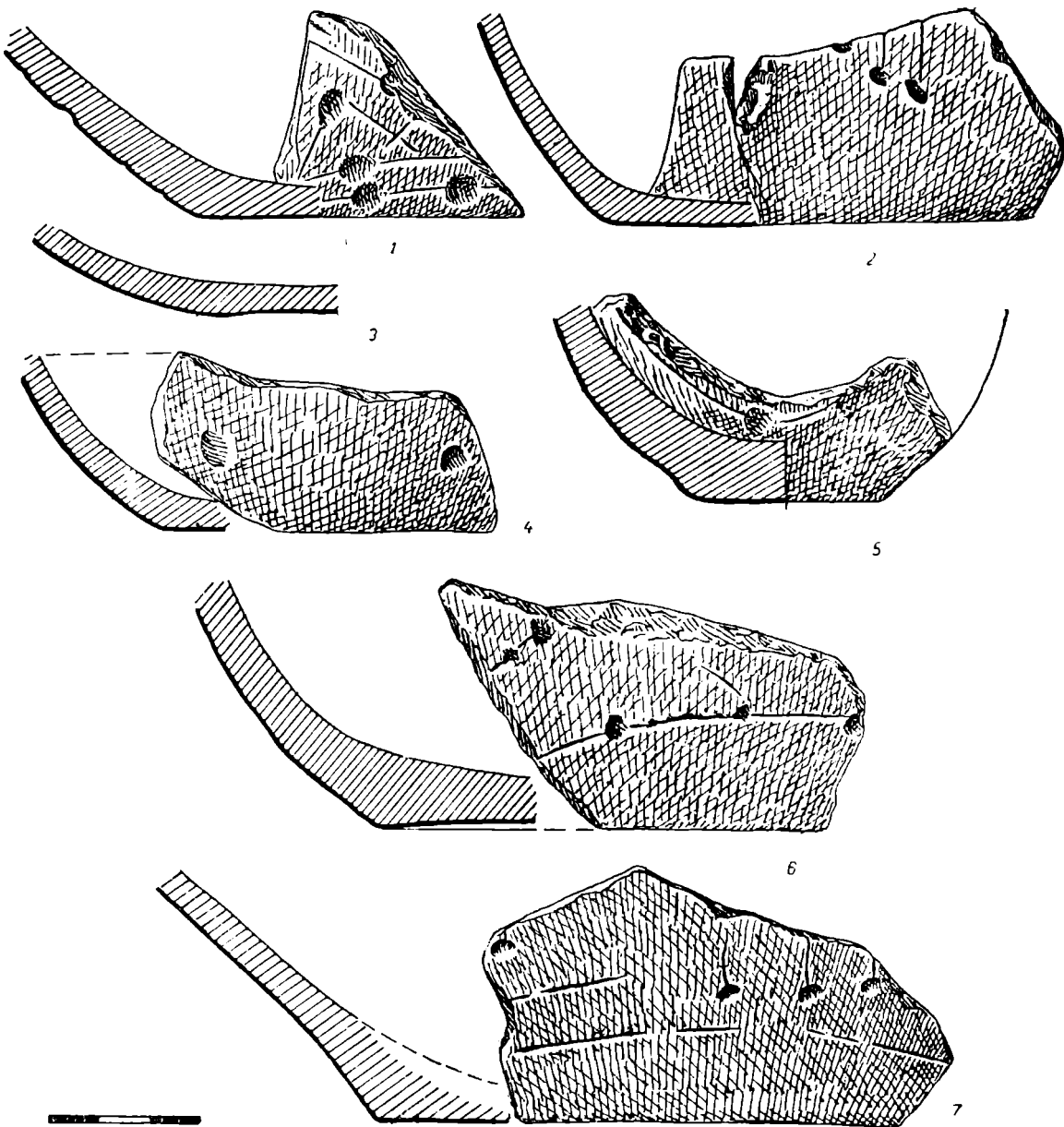

Fig. 5. Ceramică liniară de la Hârman.

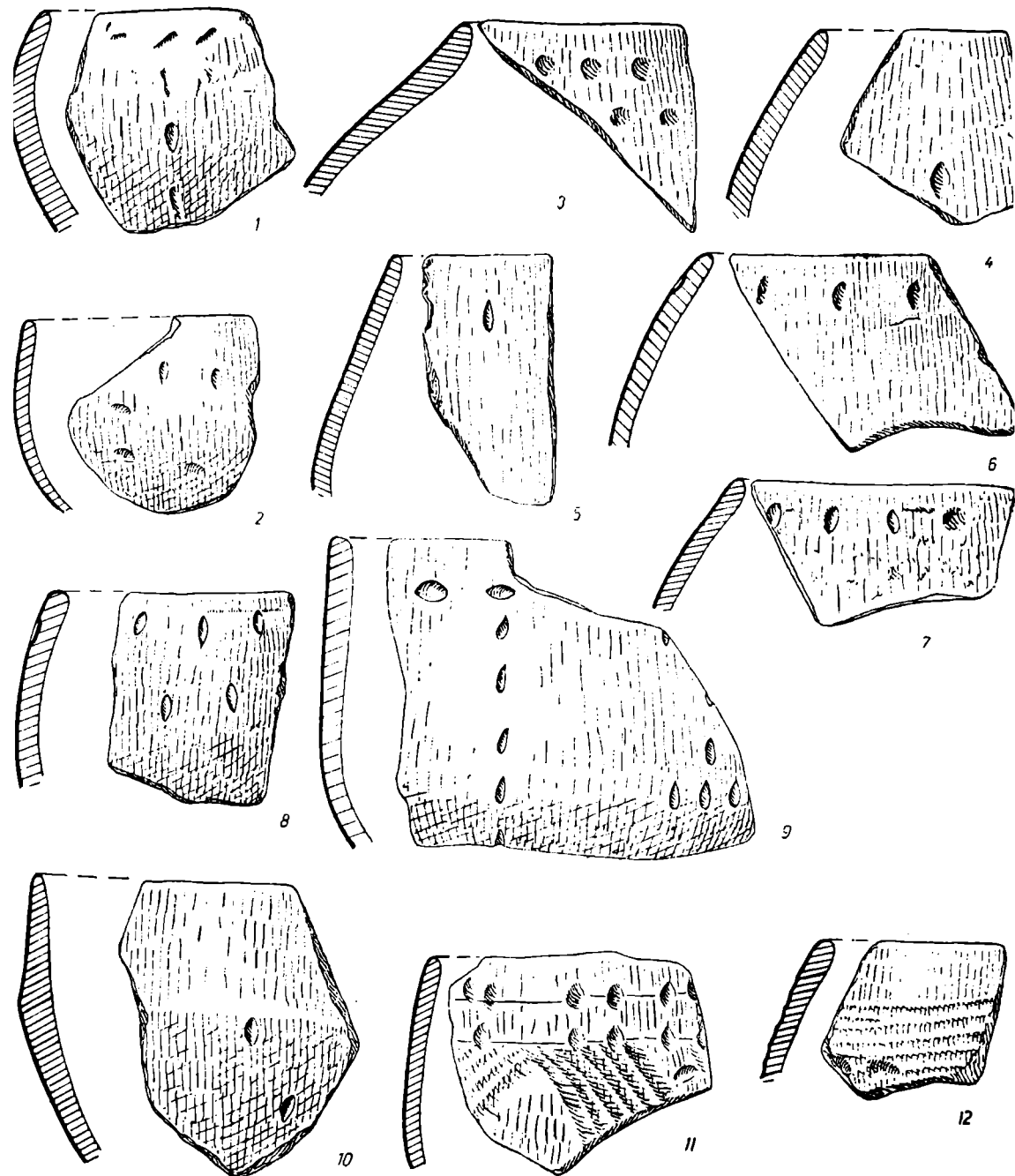

Fig. 6. Ceramică linieră de la Hârman.

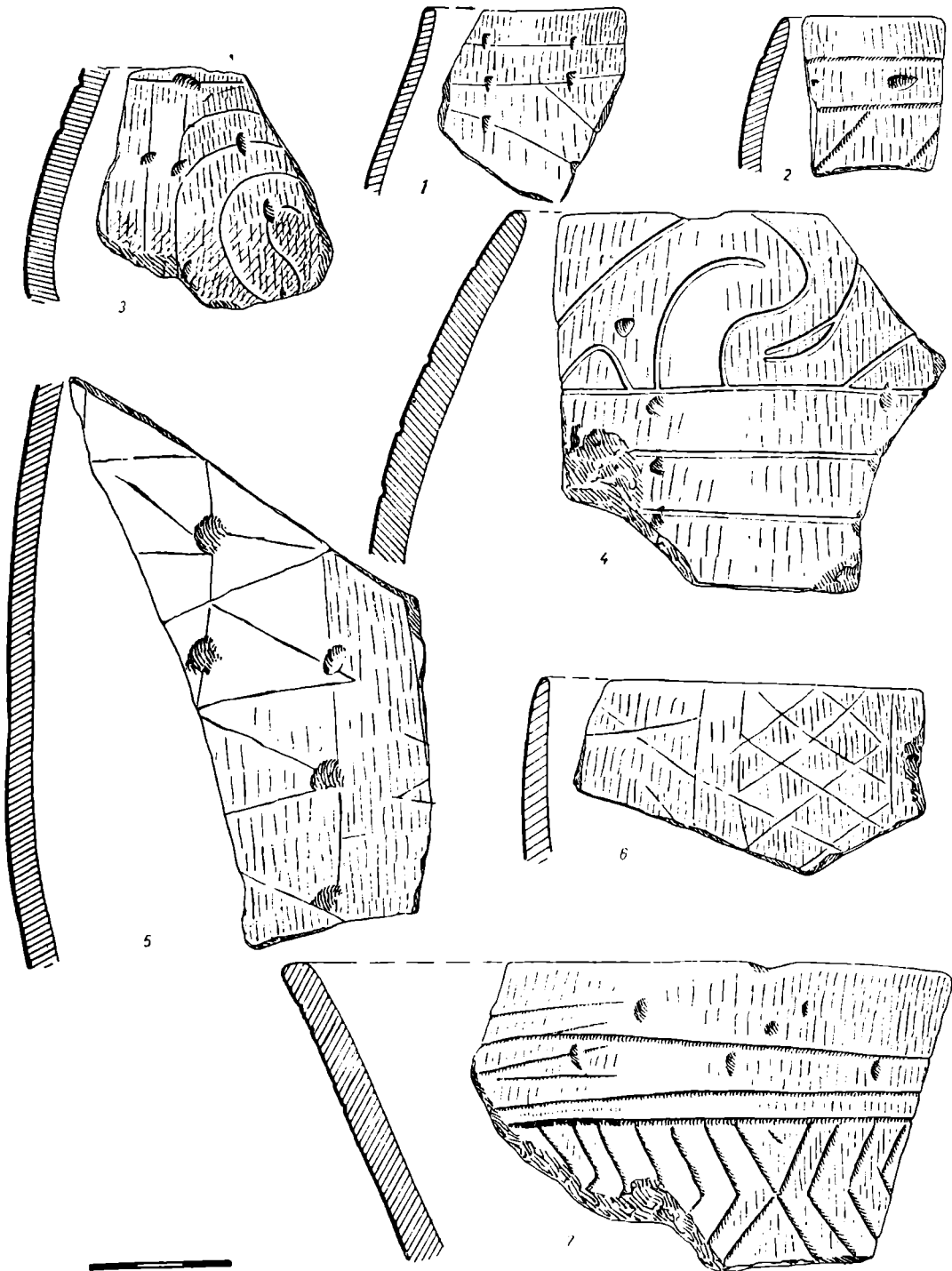

Fig. 7. Ceramici din perioada Hașman.

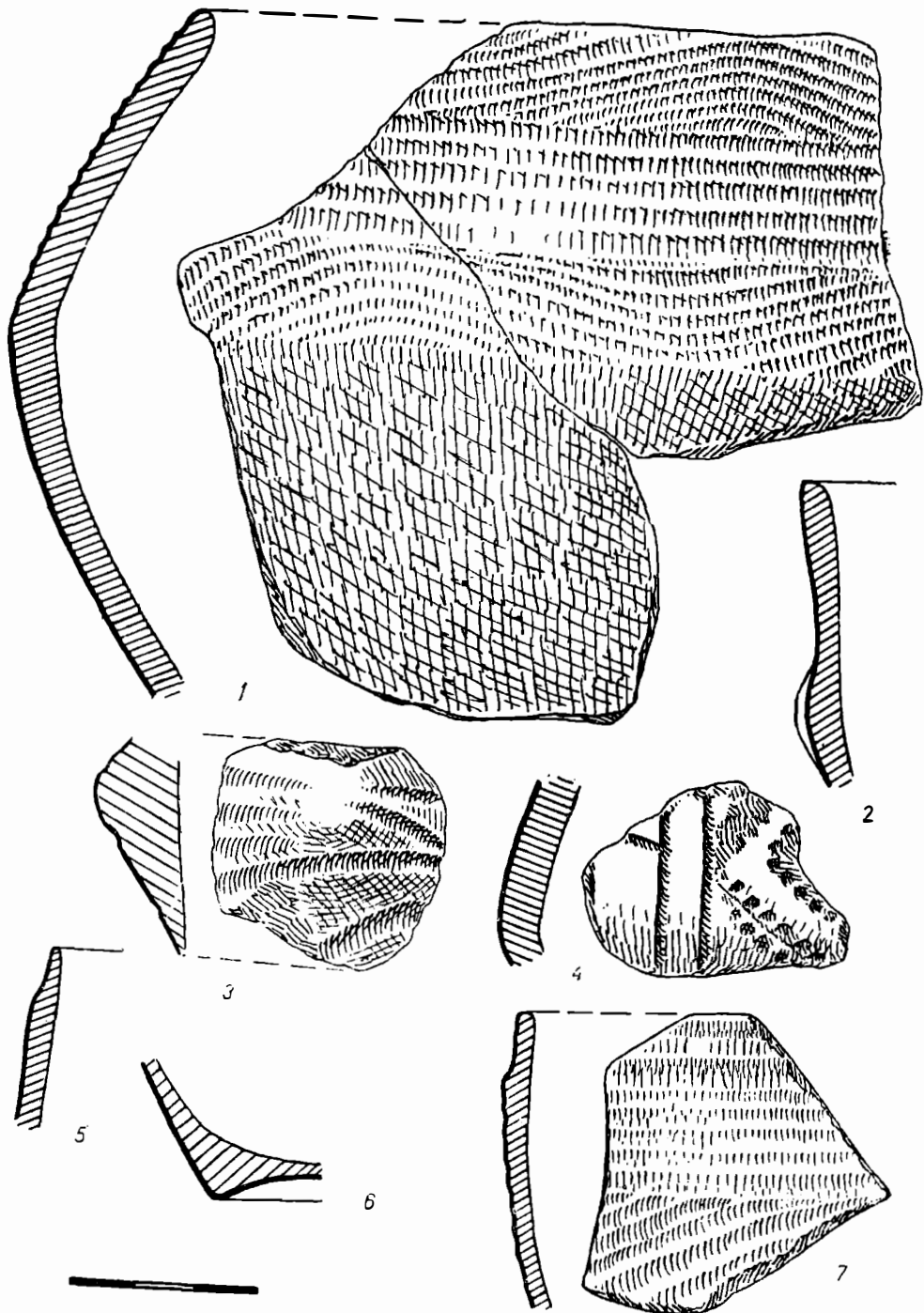

Fig. 8. 1-4, Fragmente ceramice Boian I de la Hărman; 5-7, fragmente ceramice Boian II de la Hărman.

DIE LINIENBANDKERAMIK VON HÄRMAN (HONIGBERG)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Während der im Obstgarten der LPG Hărman (Honigberg) durchgeführten Ausgrabungen wurden zahlreiche Funde von Linienbandkeramik gemacht. Diese erschienen jedoch nicht in einer klar umrissenen Ablagerung, sondern mit anderen, älteren oder jüngeren Materialien vermischt.

Die Keramik von Honigberg weist einigermaßen besondere Merkmale auf. Neben den gewöhnlichen Kategorien erscheinen, ausser einer entwickelteren Keramik, auch eine derjenigen aus der Siedlung von Sudiți ähnliche sowie ein paar Boian I-Importe.

Die Linienbandkeramiker kamen aus der Moldau, den Alt entlang ins Burzenland, wo sie mit ihren Nachbarn jenseits der Südkarpaten, den Trägern der ersten Phase der Boian-Kultur, in Berührung kamen. Von diesen übernahmen und verarbeiteten sie einige Zierelemente in der Keramik.

Die Siedlung von Honigberg dauerte vermutlich bis zum ersten Auftreten des späteren Abschnitts der zweiten Phase der Boian-Kultur im südöstlichen Siebenbürgen.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1—7. Linienbandkeramik von Honigberg.

Abb. 8. Gefäßbruchstücke von Honigberg: 1—4, Boian I-Kultur, 5—7, Boian II-Kultur

SONDAJUL ARHEOLOGIC DE LA FELDIOARA-BRAȘOV (1970)

de FLOREA COSTEA

În primăvara anului 1970, Muzeul județean Brașov a efectuat un sondaj arheologic la Feldioara-Brașov. Scopul lui a fost acela de a se obține elemente ajutătoare la lămurirea unor probleme legate de feudalismul timpuriu în sud-estul Transilvaniei, cu referire mai ales la rolul jucat aici de cavalerii teutoni.

Cunoscînd că șederea acestora în zona cetății feudale era infirmată întrucîtva de cercetări anterioare¹, săpătura a început totuși prin a explora acest loc, tocmai pentru a putea confirma cele constatate în anii precedenți. Rezultatul a fost edificator, singurele mărturii feudale fiind cîteva resturi ceramice din secolul XV sau mai tîrziu². Constatarea ne-a determinat să procedăm la o cercetare de teren în perimetrul satului, soldată cu rezultate promițătoare, în sensul că aici materialele feudale le preced cu cel puțin un veac și jumătate pe cele din cetate. Aceasta trebuie să fie un indiciu în funcție de care investigațiile viitoare (inclusiv cele privind ordinul teutonic) trebuie plasate neapărat în vatra satului, în primul rînd în vecinătatea imediată a bisericii evanghelice.

*

În zona cetății s-au săpat două secțiuni (S. I, S. II) și o casetă, atît în incintă cît și în afara ei (vezi planul de săpătură). Sărac în vestigii feudale, stratul de cultură materială conține numeroase mărturii din alte epoci istorice, începînd cu neoliticul și terminînd cu perioada de trecere la feudalism.

În cele ce urmează, vom face o succintă prezentare a materialului recoltat, în ordine cronologică.

Urme neolitice. În primul nivel arheologic, respectiv adîncimea maximă la care a ajuns săpătura atît în casetă cît și în S. I (2 m) s-au găsit fragmente ceramice aparținînd culturii Criș. O categorie este din pastă grosolană,

¹ *Bulletin d'archeologie sud-est européenne*, 1, București, 1969, p. 87, poziția 11, Feldioara.

² Aceasta va face obiectul unui studiu viitor.

rău frământată, conținând multă pleavă. Există însă și o categorie mai fină, cu amestec de nisip și mică. Culoarea este în general brun-roșcată, ornamentația (pe puține exemplare) constă din impresiuni făcute cu unghia în șiruri paralele (sugerînd spicul de grâu) sau izolate (fig. 1/2)³. Restul ceramicii constă din fragmente de la pereți de vase de dimensiuni mari, cu barbotină.

Nu putem face aprecieri mai detaliate asupra locuirii Criș, întrucît săpătura nu a continuat în profunzimea nivelului acestei culturi.

Suprapus acestuia, dar despărțit de el de un strat de humus care în unele cazuri nu depășește grosimea de 3 cm, se află un alt nivel cultural neolitic din care provin numeroase fragmente ceramice și cîteva unelte. Acestea aparțin fazei Giulești a culturii Boian. Cea mai mare parte din materiale o constituie ceramica cu categoriile principale cunoscute din descoperiri similare din alte locuri⁴ și chiar la Feldioara în urma săpăturilor sistematice efectuate de Eugen Comșa⁵: 1. ceramică de uz comun; 2. ceramică comună, cu un înveliș mai fin, tot din lut; 3. ceramică relativ fină, cu sau fără amestec de pleavă⁶.

În prima categorie intră vasele din pastă amestecată cu multă pleavă, barbotinată în cele mai multe cazuri pe întreaga suprafață exterioară, rareori fiind lăsată o fîșie netedă orizontală, în apropierea gurii sau în partea inferioară a vasului. Forma predominantă este borcanul cu profil arcuit sau bitronconic. Domină pasta cenușie.

Deși vasele din cea de-a doua categorie sînt din aceeași pastă ca și cele din prima, ceea ce le deosebește net este procedeul acoperirii cu un strat subțire de lut fin, destinat ornamentării. S-au scos la iveală părți de vase cu forme deja cunoscute⁷, cu excepția capacelor. Nesiguranță în atribuirea la una din aceste forme prezintă un fragment ce face parte, poate, dintr-un borcan cu gîtul cilindric, dar și dintr-un picior de vas, cu diametrul la exterior de 98 mm.

Culoarea vaselor din această grupă este de obicei cenușie (cu diferite nuanțe), neagră, cafenie.

³ Exemplare similare la C.S. Nicolăescu-Plopșor și colaboratori, *Șantierul arheologic Ohaba-Ponor*, în *Materiale*, III, 1957, fig. 5/5; M. Petrescu-Dimbovița, *Sondajul stratigrafic de la Perieni*, în *Materiale*, III, 1957, p. 65 și urm. (vezi și fig. 4/1, 3, 8); Vladimir Dumitrescu, *O descoperire cu ceramică Criș și cu ceramică lineară în Transilvania de sud-est*, în *Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, București, 1960, p. 162—165; Kurt Horedt, *Așezarea de la Sf. Gheorghe — Bedeháza*, cap. *Cultura Criș*, în *Materiale*, II, 1956, p. 16 și urm. și fig. 19 etc.

⁴ Eugen Comșa, *Cultura Boian în Transilvania*, în SCIV, 4, 1965, p. 629 și urm.; idem, *Săpături de salvare la Bogata și Boian*, în *Materiale*, V, 1969, fig. 2; N. Harțuchi și I. T. Dragomir, *Săpăturile de la Brdilița*, în *Materiale*, III, 1957, p. 129 și urm. (vezi și fig. 9/4, 5, 8, 9).

⁵ Eugen Comșa, *Săpăturile de la Feldioara*, 1965, în SCIV, 4, 1966, p. 711 și urm.

⁶ Eugen Comșa, *Cultura Boian în Transilvania*, loc. cit.

⁷ *Ibidem*.

Superioară din punct de vedere calitativ se prezintă cea de-a treia categorie, din pastă fină, compactă, cu mică în compoziție. Forma este destul de variată: vase cu profil bombat, bitronconic, piriform etc. Culoarea are și aici nuanțe de cenușiu, galben, negru, cafeniu.

Prima categorie nu are altă ornamentație în afara barbotinei, de cele mai multe ori zgrunțuroasă, neuniform și neglijent aplicată, doar pe unele fragmente existînd, trasate cu degetul, urme cărora s-a căutat să li se dea o anumită orientare (vertical, oblic). În schimb ceramica din celelalte grupe este bogat ornamentată, atît prin metoda inciziei cît și prin aceea a exciziei, prima fiind mai larg utilizată.

Fragmentele cu decor incizat (pl. I) practicat cu un obiect ascuțit, s-au descoperit în casetă și în S. II, lipsind în S. I. Grosimea pereților vaselor oscilează între 4 și 8 mm. Toate vasele cu acest decor (alveole) sugerează profile sferice, doar în apropierea gurii producîndu-se uneori (pl. I/7, 8) o ușoară curbură spre exterior și o șanțuire abia perceptibilă, datorată modului neglijent de netezire a pastei.

Cu excepția fragmentelor 3, 6, 7 (pl. I) toate celelalte au în interior culoarea neagră sau cenușie închis. Exemplarele 3 și 7, deși aflate în același mediu și la aceeași adîncime (1,70 m) sînt brune, culoare existentă inițial (în interior) și la fragmentul 7, devenită însă ulterior neagră din cauza arderilor secundare. De fapt o ardere similară au suferit și celelalte fragmente, cel mai evident fiind acest lucru pe cel de la nr. 8, inițial brun, înnegrit parțial ulterior. Arderea propriu-zisă, la confecționarea vasului, este incompletă, faptul reieșind cu deosebire din coloritul spărturilor: cenușiu, cafeniu, negru etc.

Se poate aprecia că vasele decorate cu alveole sînt în general de dimensiuni reduse — nici unul întregibil — diametrul gurii nedepășind 25—30 cm.

Ornamentul se află, la toate fragmentele descoperite, în partea superioară, deasupra curburii maxime a vasului. Alveolele sînt dispuse pe unul (pl. I/2, 4), două (pl. I/1, 6) sau trei șiruri (pl. I/3, 5, 8). Indiferent de numărul șirurilor, un registru se află întotdeauna în apropierea buzei, uneori începînd chiar de la limita ei superioară (pl. I/5). Inciziile sînt înclinate spre dreapta, sau spre stînga; nu lipsesc nici cele verticale. Uneori se combină toate pe același vas (pl. I/3, 5). Toate fragmentele s-au aflat grupat, într-un strat parțial deteriorat și gros de 35—40 cm (între 1,60—2 m adîncime).

Decorul format numai din linii, incizat, se întîlnește în același nivel de cultură pe vase din pastă în general mai fină (pl. II/3), cu excepția fragmentului 4 (pl. III), adîncimea la care au fost găsite fiind de

1,70 m—2 m în casetă, 1,25 m în S. I. (pl. II/6) și 1,35 m în S. II (pl. II/7). Pasta este compactă, inoxidant și uniform arsă, culoarea, în majoritatea cazurilor cenușie (inclusiv în spărtură), nelipsind însă nici exemplare gălbui-roșietice în exterior (pl. II/3, 4 ; pl. III/1, 7) sau pe ambele fețe (pl. III/3). Toate celelalte sînt cenușii în interior și lustruite (exceptînd pl. II/4, 6), pe una sau pe ambele suprafețe. Cîteva (pl. III/2, 7 ș.a.) prezintă urme de ardere secundară.

Observînd profilul celor mai multe din fragmente se pare că aproape în exclusivitate ele provin de la vase dacă nu bitronconice, apropiate de această formă. Nu pot fi încadrate aici două din cele din pl. III (4, 7), primul probabil sferic, celălalt putînd să fie o amforă. Pe fragmentul 4 (pl. III) a fost aplicat un buton, iar cel din pl. III (8) are o urechiușă de prindere, perforată, plasată în regiunea curburii maxime.

Incizia s-a făcut înainte de ardere, cu un obiect al cărui capăt (ascuțit sau rotunjit) a lăsat urme adînci de 0,5—1,5 mm, late de 0,5—3 mm. Uneori inciziile constau din figuri geometrice (triunghiuri, arcuri de cerc etc.), altele urmează însă traiectorii care nu trădează un interes special în obținerea unui efect estetic deosebit. Întrucît nu s-a descoperit nici un fragment de buză sau din partea inferioară a vaselor, nu se poate preciza dacă acestea erau ornamentate. În zona de curbura ornamentele sînt nelipsite, delimitînd-o sau brăzdînd-o.

Deși arderile ulterioare au modificat esențial aspectul coloristic al ceramicii, nu este exclus ca unele vase să fi fost pictate (vezi în special pl. III/1, 7).

În privința utilizării exacte, nu putem afirma decît faptul aproape cert că nu au fost destinate vetrei, ceea ce nu se poate spune despre vasele cu alveole.

Procedul exciziei este mai rar utilizat. Pe un fragment (fig. 1/6) el este format din trei benzi de cîte trei caneluri paralele, trasate vertical. Și aici este evidentă lipsa preocupării pentru efectul artistic (marginile canelurilor sînt neglijent trasate, pasta nu a fost scoasă în întregime). Combinată cu incizia, excizia se întîlnește pe un singur fragment provenit din S. I (fig. 1/5). Încadrat de linii paralele incise, se află un registru lat de 16 mm în care dreptunghiuri excizate (pe trei rînduri) alternează cu forme geometrice similare cruceate, dînd impresia unei table de șah. Primul fragment (fig. 1/6), provenit din S. I, păstrează urme de încrustație cu vopsea albă. În același loc, între 3—4 m, s-a surprins parțial o amenajare din lut galben pe alocuri ars, multă cenușă și cărbune de lemn, ceea ce poate să indice o locuință.

Dintre unelte, aparținând cu certitudine acestei culturi, fac parte: un topor trapezoidal, parțial deteriorat, din rocă dură, câteva silexuri etc.

În cadrul nivelului de cultură materială de la Feldioara, ponderea o deține însă materialul specific locuirii Ariușd⁸, (fig. 4) separat de cel descris mai sus de un strat de humus gros de 5—15 cm.

Alături de ceramica de uz comun, barbotinată, cea mai veche specie o formează câteva fragmente cu pictură roșie, crudă.

O varietate o constituie specia mai primitivă, poroasă, fără amestec de pleavă. Din ea sînt lucrate vasele de uz comun, cu ornamente în relief. Alături de aceasta există pe toată extinderea stratului Ariușd vase fine, pictate, care constituie cea mai bogată parte. Se întîlnește, mai ales în nivelul inferior, ceramică bicromă (pictură albă pe fond brun-roșcat), neasociată cu incizie și ceramică tricromă (roșu, alb, negru, pentru fond fiind folosită în special prima culoare dar și negrul, pe vasele cu peretele subțire, cu gîtul relativ înalt și marginea răsfrîntă în exterior). Ornamentația este formată exclusiv din forme geometrice (spirale, meandre, triunghiuri, arcuri de cerc etc.). Analiza atentă a vaselor ce poartă bi- sau tricromia duce la constatarea că acestea din urmă sînt mai fine și mai îngrijit lucrate. Găsită în amestec cu cea tricromă în nivelele inferioare ale stratului, ceramica pictată în două culori dispăre în cele superioare unde și dominanta coloristică devine linia neagră și unde spirala lipsește. Este evident deci că ne aflăm în fața unei locuiri îndelungate (se pot distinge trei nivele de cultură) în decursul căreia tehnica, dar mai cu seamă ornamentația, arderea și forma vaselor (paharul cilindric în partea superioară și tronconic în cea inferioară, strachina, fructiera — aceasta din perioada mai veche —, polonicul cu coadă lungă, paharul bitronconic, suportul — din perioada mai nouă —), înregistrează progrese.

Plastica are forme zoomorfe și antropomorfe. Primele sînt în special reprezentări de cornute mari (taur?) dar și de animale mici. Cele antropomorfe sînt exclusiv feminine, stilizate sau cu forme ușor schifate, niciodată însă exagerate. Uneori părțile corpului sînt conturate prin linii incizate.

În rîndul uneltelor și armelor — de silex sau rocă dură — se înscriu lamele, rîșnițele de mînă, topoarele trapezoidale din piatră șlefuită, cu tăișul ușor curbat și ambele fețe plate, vîrfurile triunghiulare etc. (unele fragmente sau coarne de animale pot fi tot unelte).

Locuințele (nu știm dacă în sol sau de suprafață) erau căptușite cu chirpic aplicat pe împletitura de nuiele, cum se poate observa pe resturile găsite în S. II, la adîncimea de 1,42 m.

⁸ *Bulletin d'archéologie sud-est européenne*, 1, București, 1969 (vezi și nota 5).

Urme din epoca bronzului. Fragmente ceramice din prima perioadă a epocii bronzului s-au descoperit în toate punctele cercetate în zona cetății feudale, lipsind însă în sat. De notat faptul că întreg stratul este foarte deranjat, materialele găsindu-se în amestec cu vestigii dacice.

Cantitativ cele mai multe provin din S. II (adâncimea oscilând între 0,80 și 1,45 m, fig. 2/1, 4, 6, 9), din S. I (fig. 2/7) și casetă (fig. 2/3, 7). Pasta este specifică ceramicii culturii Schneckenberg, doar un fragment (fig. 2/7) detașându-se printr-o mai mare finețe. Prin forme și decor ceramica acestei culturi aparține fazelor A (fig. 2/2), B (fig. 1/1, 7, 8, 9) și C (fig. 1/5—6) stabilite de Alfred Prox⁹. Nu se poate preciza care din uneltele ce însoțeau ceramica Schneckenberg aparțin acestei culturi, tocmai datorită deteriorării excesive a stratului.

Urme dacice. Ceea ce surprinde în primul rând în cazul vestigiilor dacice este preponderența vaselor lucrate la roată, element tehnic care sub raportul aspectului apropie mult aceste produse de ceramica cenușie romană. Într-adevăr, unele vase par la prima vedere mai degrabă romane. Cu toată asemănarea, ele sînt produse autohtone clasice tîrzii, poate cu excepția celor din pl. VI (1—2). O parte din fragmente provin de la fructiere cu buza aproape similară celor de la Gușterița-Sibiu¹⁰, însă mai puțin lată și mai bombată în partea superioară și unor exemplare de la Poiana¹¹, încadrate în tipurile IV—V din faza a treia, clasică¹². Judecînd după piciorul de fructieră de la Feldioara (pl. IV/2) nu atît de înalt ca al celor din tipul IV, credem că el aparține secolului I e.n. și tipului V. Cu unele rezerve, în aceeași vreme propunem și datarea altor vase, deși pentru unele (pl. IV/1) nu găsim decît analogii aproximative. Sînt și cazuri în care analogiile lipsesc. Prezența aici a unui fragment de figurină romană — izolată deocamdată —, deși nu pretendem că ar putea modifica esențial problema datării materialului dacic, constituie totuși un punct de plecare în această direcție, cît și în chestiunea asemănării tehnice cu ceramica romană cenușie. Chiar dacă momentan nu este dovedită prezența efectivă a unei comunități romane la Feldioara (figurina putînd să ajungă aici și altfel) ideea nu trebuie respinsă,

⁹ Alfred Prox, *Die Schneckenbergkultur*, Brașov, 1941, pl. 8—10; 14—27. Pentru clasificări mai recente, Gh. Bichir, *Săpăturile de salvare de la Cuculata*, în *Materiale*, VII, 1961, VIII, 1962; Ioan Andrișoiu, *O nouă așezare din epoca bronzului la Deva*, în *Sargetia*, VI, 1969; Petre Roman, *Un nou complex cultural de la începutul epocii bronzului (complexul de la Dobrotești)*, în *SCIV*, 1966, 3, p. 445 și urm. etc.

¹⁰ I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică, cu specială privire la Transilvania*, București, 1969, pl. CXLIX/3.

¹¹ *Ibidem*, fig. 82/3, 4.

¹² *Ibidem*, p. 168 și urm.

mai cu seamă că pentru secolele următoare există unele dovezi, asupra cărora vom reveni mai jos. Bazați pe puținele elemente de care dispunem, cu riscul ca cercetările viitoare să infirme ipoteza, credem că nu este exclus ca o parte din obiectele dacice descoperite să fie posterioare anului 106 e.n. Vom enumera pentru moment doar două din argumente: în primul rând faptul că vasele lucrate cu mîna sînt puține, dintre ele unul (fig. 4/1), vas-borcan de dimensiuni mici cu brîu dublu, secționat, negru-cenușiu, ars secundar, are analogii pînă la identitate în castrul roman de la Rîșnov¹³. Un alt fragment de vas lucrat cu mîna are analogii cu o descoperire făcută de cercetători de la Muzeul județean Argeș¹⁴, într-un mediu datat în secolul III e.n. Este vorba de o toartă de vas care, privită din profil sugerează o reprezentare zoomorfă (cap de vultur?). Frontal ea se prezintă sub forma unei palmete cu cinci componente aproape egale, ușor evazate în partea superioară. Deși nu este definitor, nu putem neglija aportul pe care această piesă îl aduce în privința datării. Pe baza acestei descoperiri se poate afirma că la Feldioara, pe dealul cetății sau undeva în apropiere, a trăit o comunitate dacică și apoi una daco-romană, și așa cum va reieși mai jos, chiar mai tîrziu.

Urme de continuitate, postromane. Mărturiile de viață omenească descoperite la Feldioara nu se opresc la secolul III e.n. În cursul cercetării de suprafață efectuată în partea de sud a satului au fost recoltate și fragmente ceramice ce se datează cu certitudine după anul 271, cele mai multe în secolul următor, cu numeroase analogii în diferite locuri din țara noastră¹⁵. Sînt vase brun-cenușii, care atestă tradiția romană (roata rapidă), cărora, din cauza deteriorării, nu le putem decît presupune forma: oale zvelte, cu buza răsfrîntă în exterior, farfurii sau străchini cu picior scurt etc. (pl. V). Penuria lor (explicabilă prin caracterul redus al cercetării) nu constituie un impediment pentru a identifica prezența populației daco-romane în perimetrul actual al Feldioarei. Dimpotrivă, surprinderea mărturiilor ulterioare secolului III e.n. are o importanță deosebită în orientarea cercetărilor viitoare, nefiind exclusă posibilitatea scoaterii la lumină a dovezilor ce atestă continuitatea autohtonă și într-o perioadă mai recentă, cum s-a întîmplat

¹³ Mulțumesc și pe această cale tov. N. Gudea și I. Pop care mi-au oferit posibilitatea cunoașterii ceramicii dacice din castrul roman de la Rîșnov.

¹⁴ Informație primită de la doamna E. Popescu, Muzeul județean Argeș, căreia îi aducem mulțumiri și pe această cale.

¹⁵ Suzana Dolinescu-Ferche, *Raport asupra săpăturilor de la Dulceanca (1963—1967) (Te-leorman, în Materiale, IX, 1970, fig. 2/1; Egon Dörner, Cercetări și săpături arheologice în județul Arad, în Materiale, IX, 1970, fig. 2/5; 8/5b; M. Brudiu, Cercetări perieghetice în sudul Moldovei, în Materiale, IX, 1970, fig. 10/5 (Girbovăț).*

la Rotbav, Hărman, Cristian, Măgura Codlei etc.¹⁶. Înainte de a ajunge însă cu cercetarea într-un asemenea stadiu, ne oprim asupra celui mai important aspect care se impune în lumina descoperirilor dacice și post-romane: 1. la Feldioara există în secolele II—III o așezare băștinașă ai cărei locuitori sînt total integrați în viața și economia romană; 2. această populație continuă să trăiască și în secolul IV e.n. Constatarea trebuie subliniată cu atît mai mult cu cît problema romanizării acestui teritoriu (Țara Bîrsei) este puțin cercetată.

Concluzii. Cercetările noastre, deși limitate, indică o continuitate relativă de viață în acest loc începînd din neolitic pînă după părăsirea Daciei. Acest fapt reprezintă o contribuție la cunoașterea istoriei Țării Bîrsei. Cea mai importantă parte a descoperirii din acest an este identificarea unei locuiri dacice datînd probabil din epoca romană și care continuă și poate fi urmărită pînă în secolul al IV-lea. Acest fapt nou lasă un mare semn de întrebare, sugerînd continuarea cercetărilor, mai cu seamă în ceea ce privește această importantă problemă a istoriei noastre vechi.

¹⁶ Comunicări prezentate de M. Marcu la sesiunile Muzeului județean Brașov în anii 1967—1971 și la sesiunile pe țară ale muzeelor în aceiași ani; Florea Costea, *Un fragment de brățară din perioada de trecere la feudalism descoperit în cetatea feudală de pe Măgura Codlei*, comunicare la sesiunea științifică a Muzeului județean Brașov, iunie 1971.

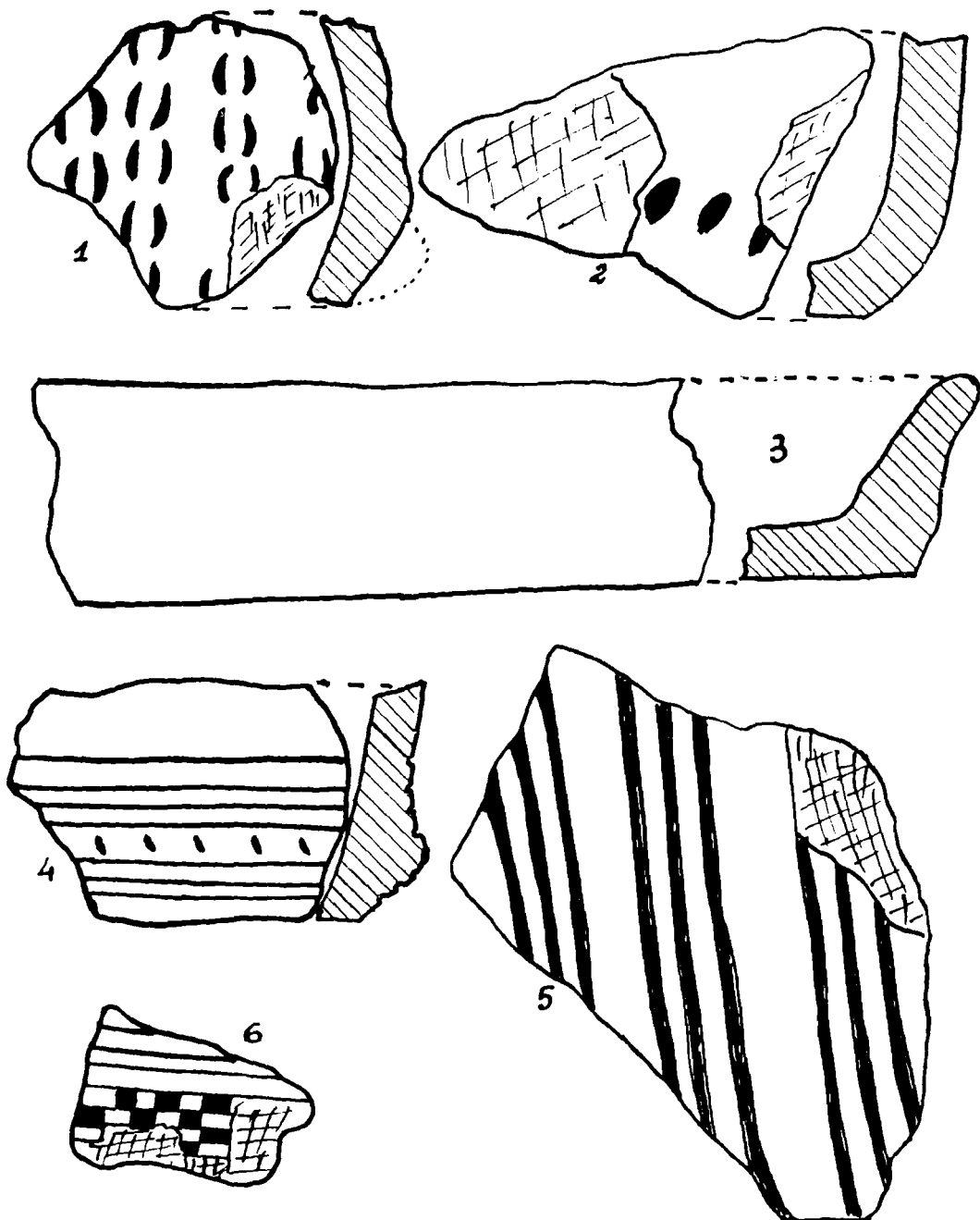

Fig. 1. 1—3, ceramică de tip Criș; 4—6, ceramică Boian.

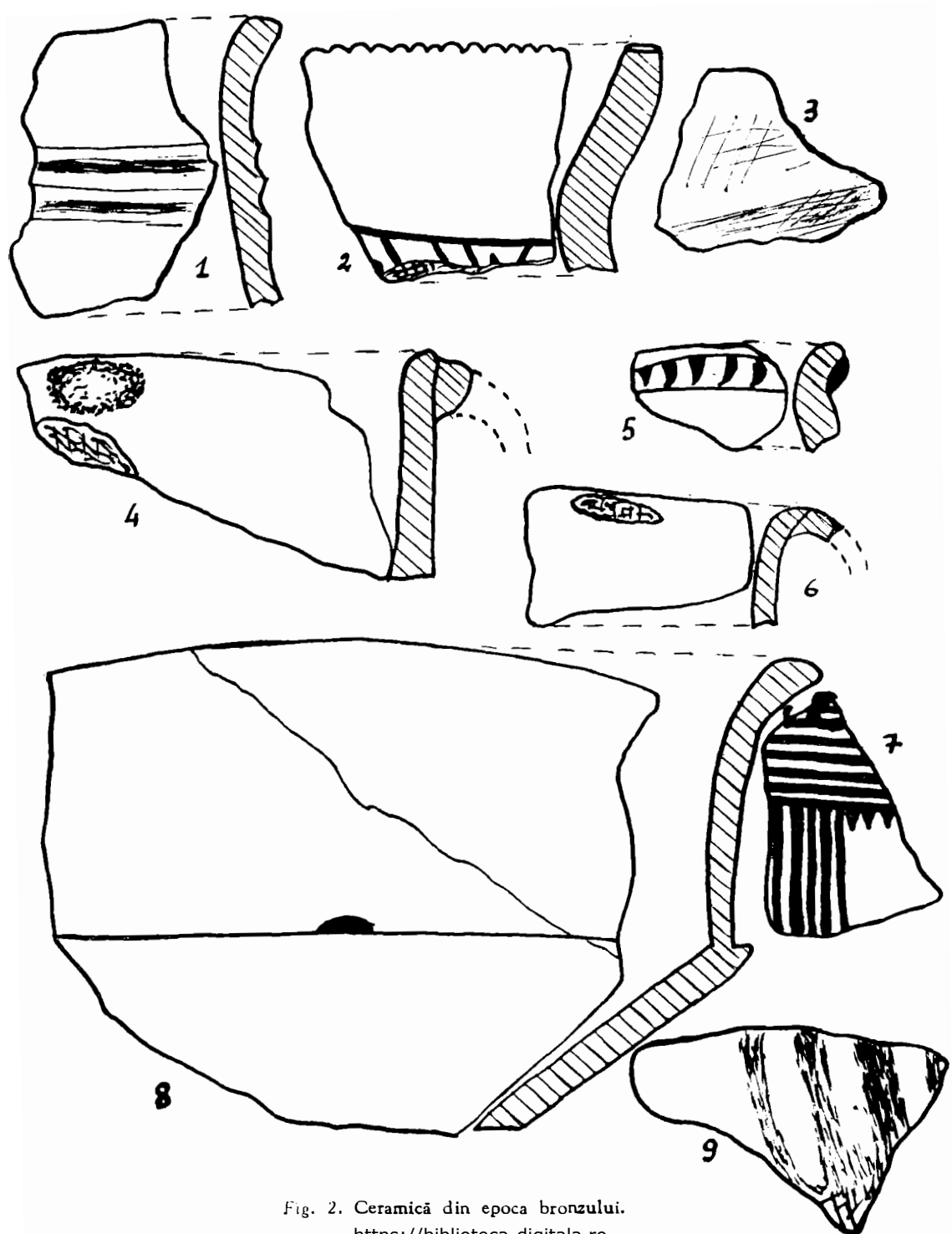

Fig. 2. Ceramică din epoca bronzului.
<https://biblioteca-digitala.ro>

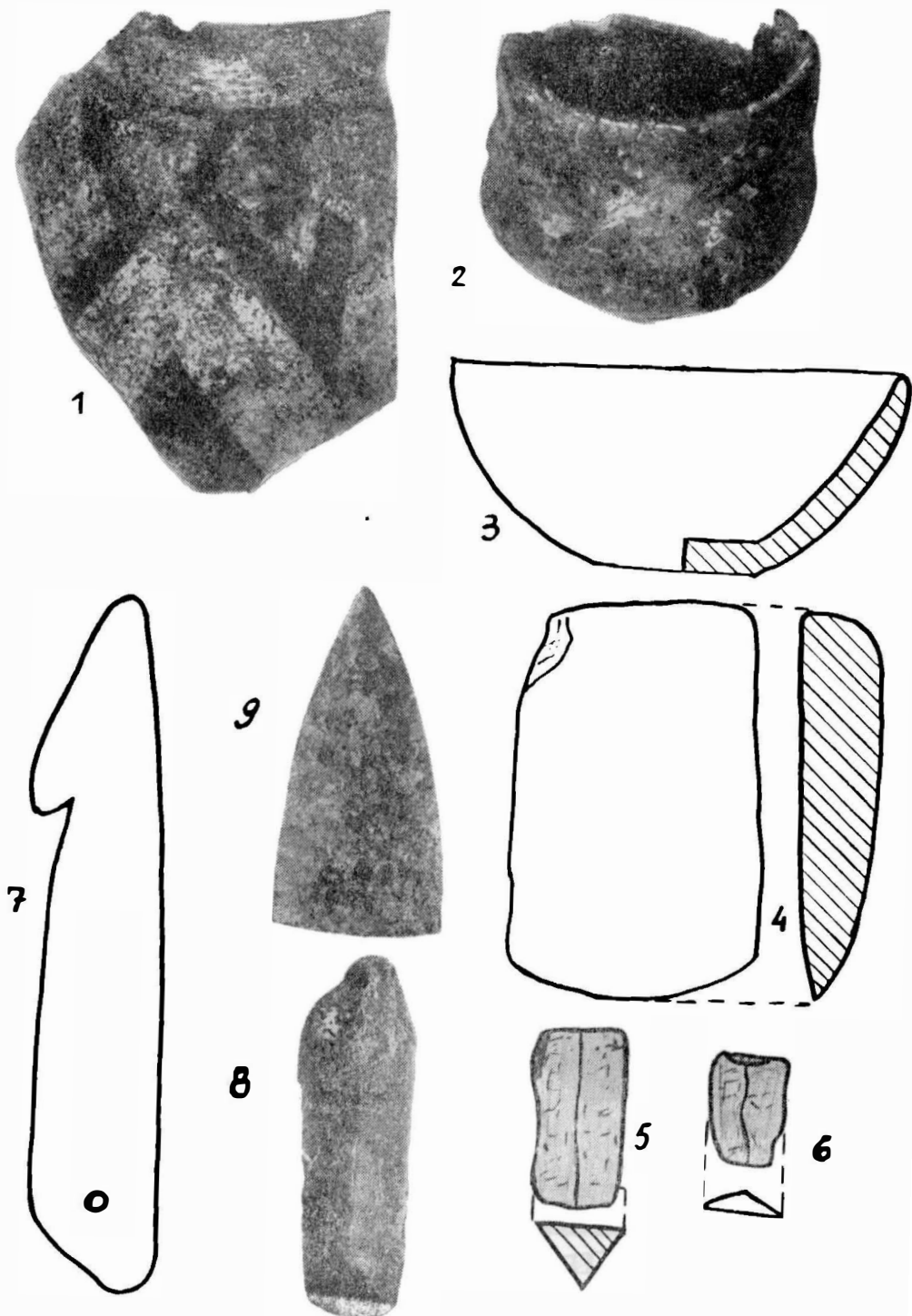
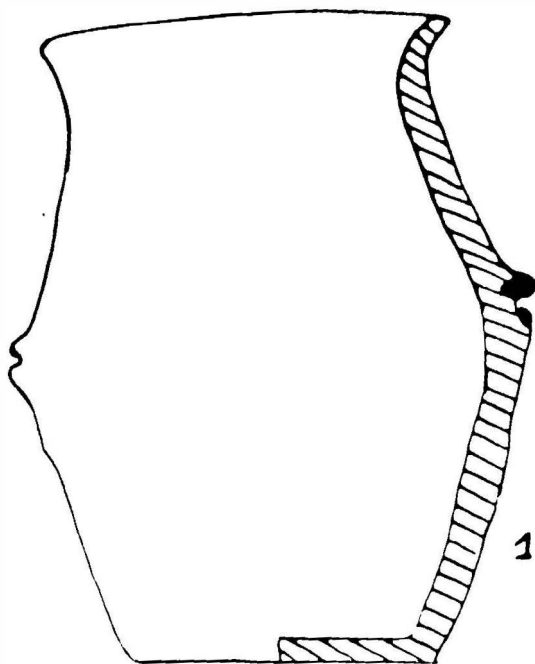
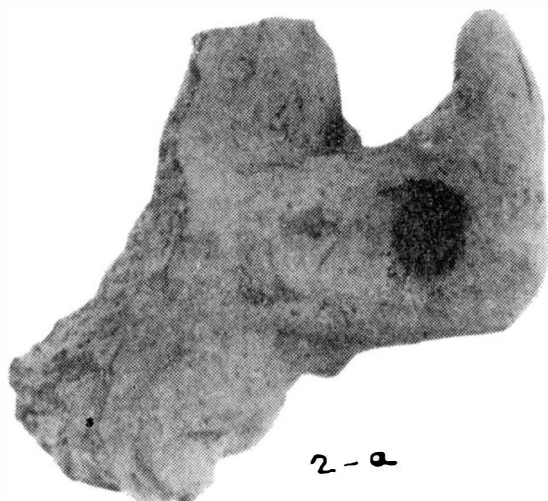

Fig. 3 Ceramică și unelte din nivelul Ariușd.

1

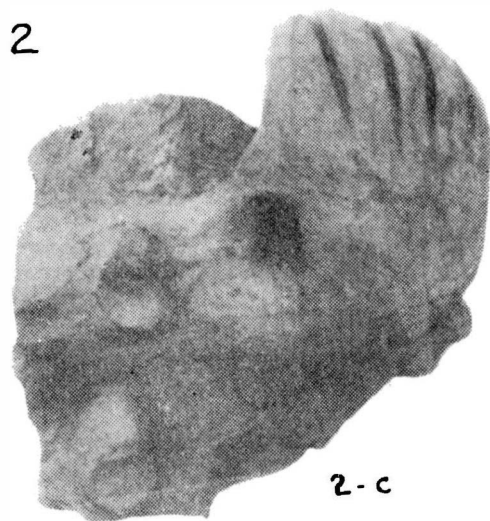

2-a

2

2-b

2-c

Fig. 4. Ceramică dacică jucată cu mîna.
<https://biblioteca-digitala.ro>

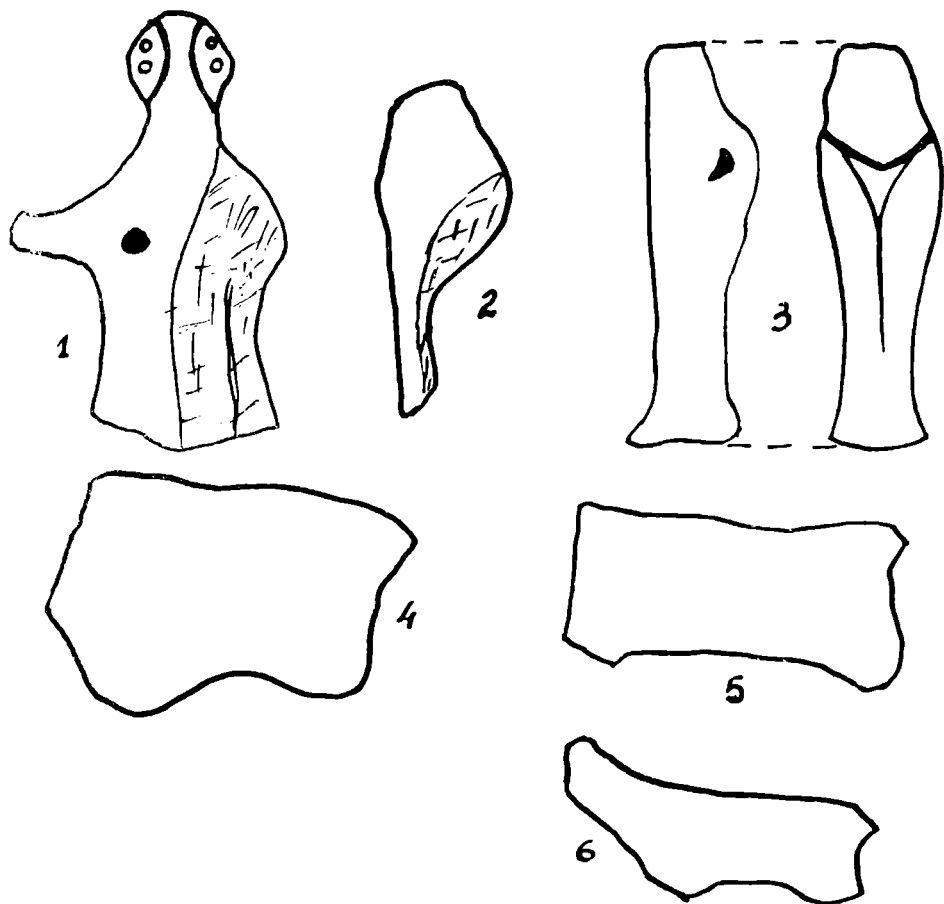
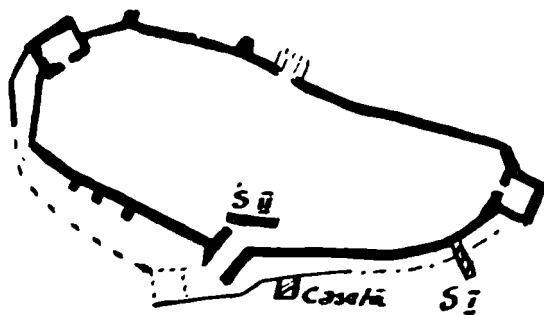
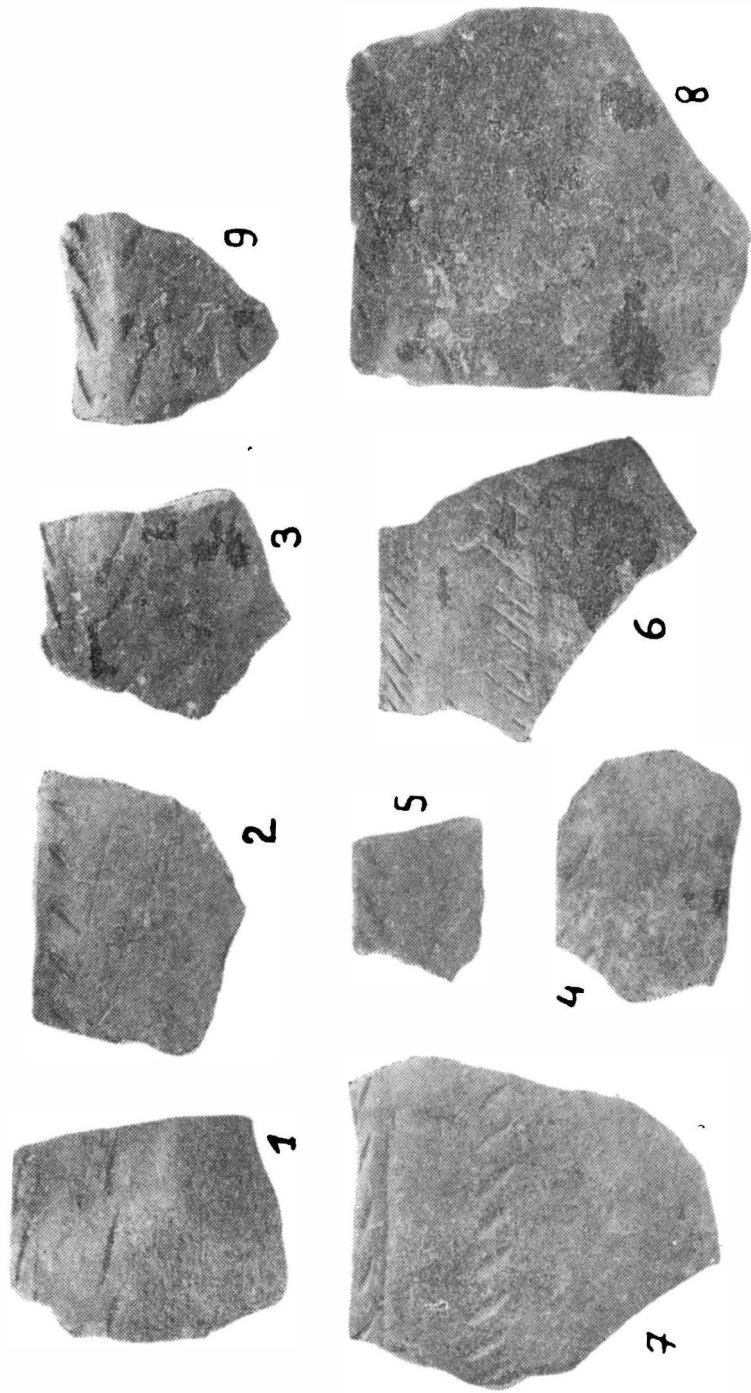

Fig. 5. Figurine antropomorfe și zoomorfe din nivelul Ariușd.

Fig. 6. Cetatea Feldioara.
Planul sondajului din 1970.

- Zid de incintă
- Zvinger existent
- - Zvinger distrus
- - Zvinger recent descoperit.

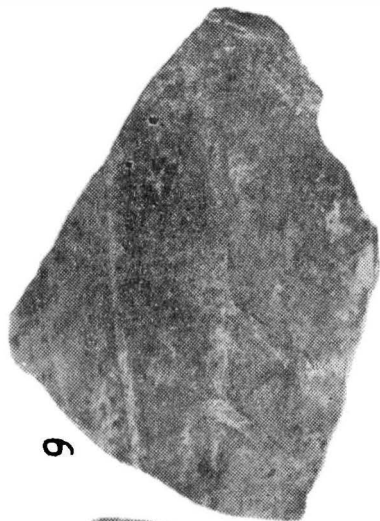
Pl. I. Ceramică Boian.

2

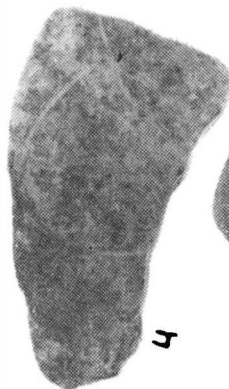
5

9

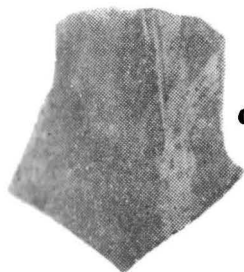
1

4

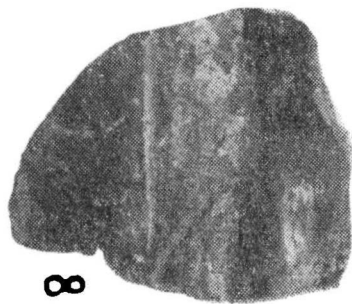
7

3

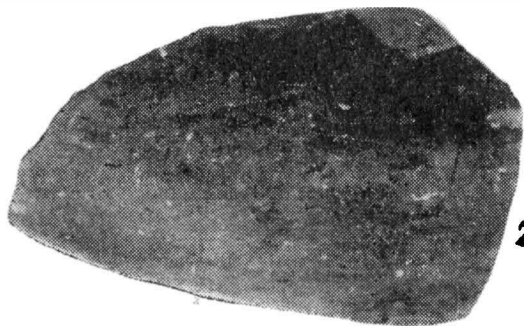
6

8

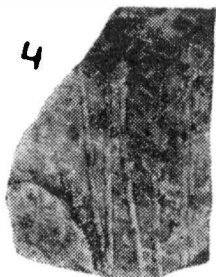
1

2

3

4

7

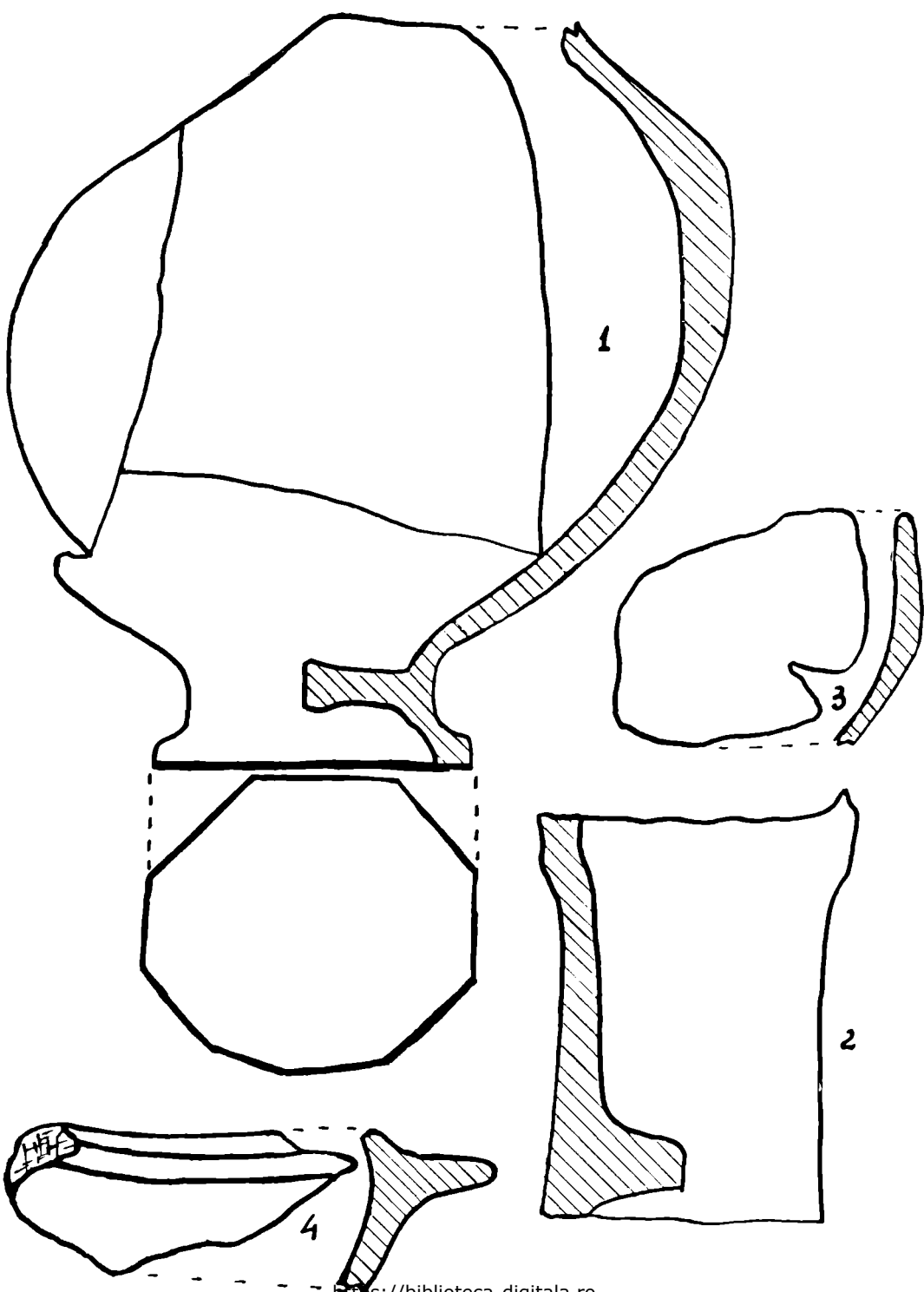

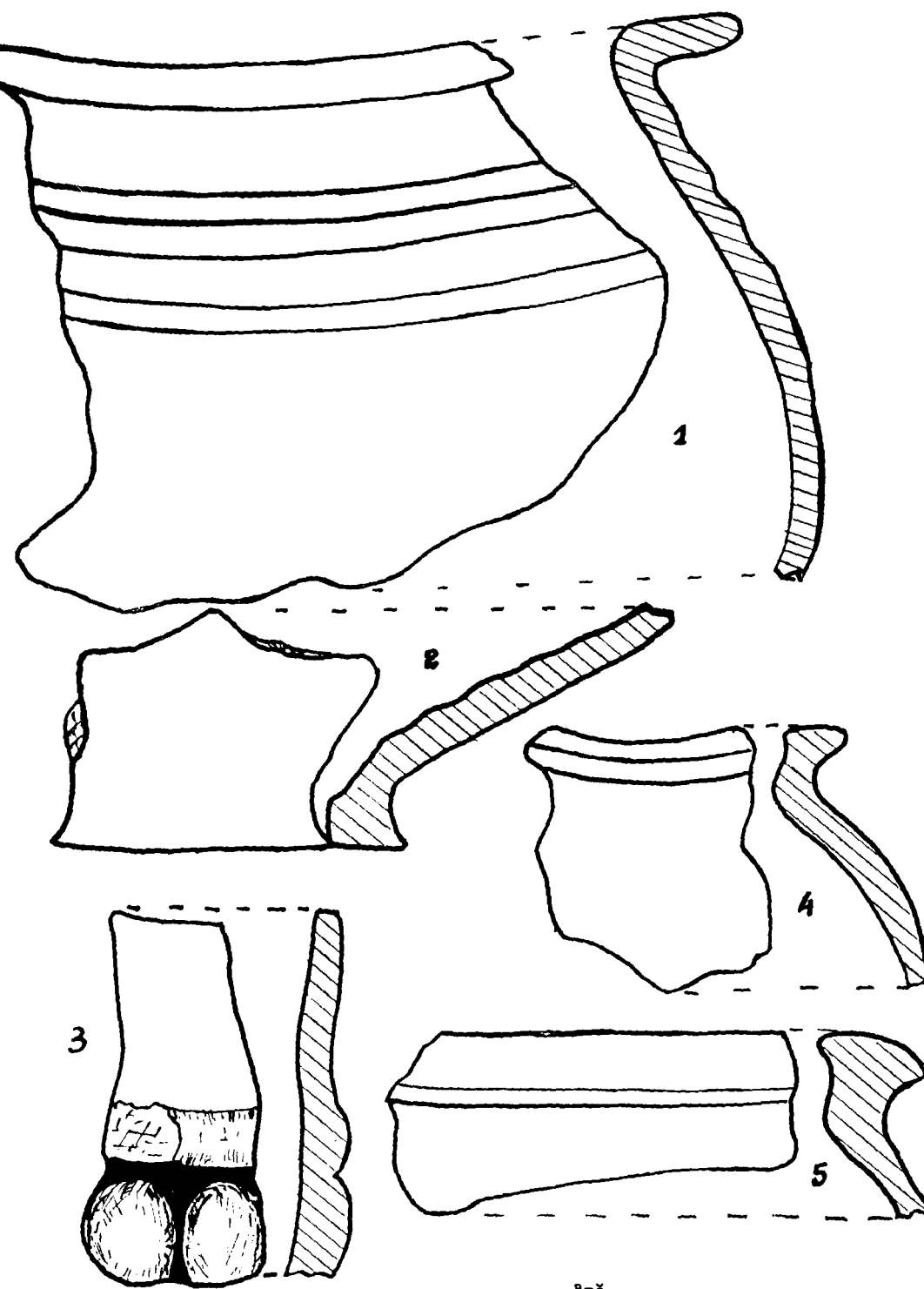
5

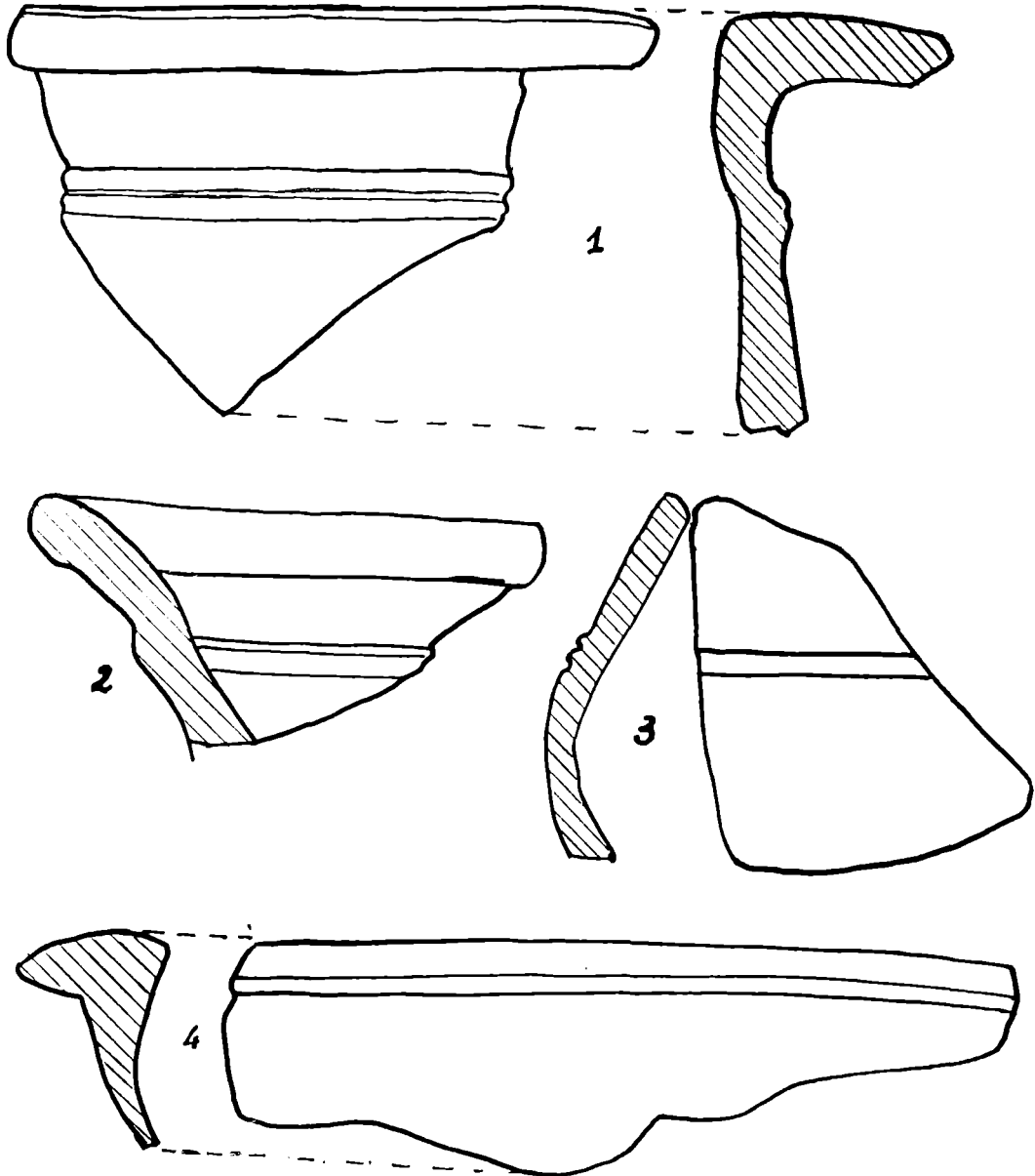

6

Pl. III. Ceramică Boian.

DIE ARCHÄOLOGISCHE SONDIERUNG IN FELDIOARA (MARIENBURG) BEI BRAȘOV (KRONSTADT)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Im Frühjahr des Jahres 1970 unternahm das Kreismuseum von Brașov eine archäologische Grabung bei Feldioara. Zu diesem Zweck wurden, wie aus dem Plan ersichtlich ist, zwei Gräben und eine Kasette bei der Feudalburg angelegt und einige Oberflächenforschungen im südlichen Teil der Gemeinde durchgeführt.

Als Ergebnis wurden materielle Beweise für die Existenz menschlichen Lebens in dieser Gegend beginnend mit der früheren Jungsteinzeit bis zur Übergangsperiode zur Feudalzeit ausgegraben. Die Funde gehören den jungsteinzeitlichen Kulturen Criș, Boian (Phase Giulești), Ariușd, sowie der bronzezeitlichen Schneckenbergkultur an. Besonders wichtig sind die Reste handgearbeiteter und scheibengedrehter Keramik aus der klassischen dakischen Zeit (I. Jh. v.u.Zr.—I. Jh. u.Zr.) und aus der Zeit der römischen Herrschaft in Dazien (II.—III. Jh. u.Zr.) sowie auch jene aus der Zeit nach dem Abzug der römischen Behörden (III. Jh. u.Zr.). Durch diese Funde wird die Anwesenheit der dakischen Bevölkerung, ihr Zusammenleben mit den römischen Bevölkerungselementen wie auch die Kontinuität der dako-römischen Bevölkerung im Jahrhundert nach dem Ende der Römerherrschaft bewiesen.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1. Keramikgegenstände aus der Criș- und Boian-Kultur.
- Abb. 2. Keramikgegenstände aus der Bronzezeit.
- Abb. 3. Werkzeuge und Keramikgegenstände aus der Ariușd-Kultur.
- Abb. 4. Keramikgegenstände aus dem III. Jhd. u.Z.
- Abb. 5. Antropo- und zoomorphe Figuren aus der Ariușd-Kultur.
- Abb. 6. Der Plan der archäologischen Stichprobe aus dem Jahre 1970.
- Tafel I Neolitische Keramik (Boian).
- Tafel II Neolitische Keramik (Boian).
- Tafel III Neolitische Keramik (Boian).
- Tafel IV Auf der Drehscheibe hergestellte dakische Keramik.
- Tafel V Keramik aus der nachrömischen Zeit.
- Tafel VI Auf der Drehscheibe hergestellte dakische Keramik.

NOI CERCETĂRI PRIVIND SECOLUL AL IV-LEA E.N. LA HĂRMAN

de MARIANA MARCU

Primele cercetări privind începutul perioadei de trecere la feudalism în Țara Bîrsei s-au făcut la Hărman, în preajma punctului „Groapa Banului“, la poalele dealului Lempeș, unde, printre altele, a fost descoperită și o așezare din sec. IV e.n.

Cercetările din acea așezare au început în 1962, fiind executate de Institutul de arheologie al Academiei de științe sociale și politice, în colaborare cu Muzeul județean Brașov¹.

Urmărindu-se identificarea necropolei acestei așezări („Hărman 1“), a fost descoperită în 1964 o nouă așezare — „Hărman 2“, care se găsește la cca 300 m, spre sud de prima.

În această zonă au mai fost descoperite câteva gropi hallstattiene și o așezare aparținând culturii Dridu, din care s-au dezvelit trei locuințe.

O parte din secțiunile deschise pînă în prezent au avut ca scop stabilirea în linii mari a limitelor așezării din sec. IV, iar prin câteva șanțuri paralele a început dezvelirea propriu-zisă a complexelor din așezare. Astfel, a fost descoperită o locuință și foarte multe gropi. Locuința este de tip semibordei, de formă rectangulară, cu laturile aproape egale, colțurile rotunjite; axa longitudinală măsoară 2,90 m și este orientată N—S. Locuința nu are nici vatră, nici podea amenajată și nu prezintă urme de distrugere violentă.

Gropile se încadrează în trei categorii, după dimensiuni și conținut. O parte sînt de dimensiuni mici, cu pereți verticali și conțin doar resturi menajere: oase de animale, fragmente de vase, chirpici, cărbune și unelte sau obiecte fragmentare. A doua categorie este reprezentată de gropi de dimensiuni mari, cu circumferința rotundă sau ovală, cu pereții înclinați, avînd un

¹ A. D. Alexandrescu, I. Pop. M. Marcu, *Săpăturile arheologice de la Hărman*, în *Material*e, XI, 1972 (sub tipar).

conținut sărac, raportat la capacitatea lor. Al treilea tip este reprezentat de gropi de dimensiuni nu prea mari, pline cu fragmente de vatră, pereți de locuință, arsură și puțină ceramică.

Ele amintesc de o situație similară din așezarea Hărman 1, unde o groapă avea pe fund fragmente de vatră, chirpici și câteva fragmente ceramice.

Este posibil ca acest tip de gropi să aibă o anumită semnificație rituală.

Ceramica provenită pînă în prezent din această așezare este lucrată cu mîna și la roată. Aceasta din urmă este fină și zgrunțuroasă. Întreg materialul este în stare fragmentară.

Vasele din pastă fină au culoarea cenușie-deschisă sau mai închisă, cărămizie și uneori gălbuie.

Formele apărute sînt: căni cu gît în formă de pîlnie și corp bitronconic (fig. 1/1), căni cu gura trilobată și corp piriform (fig. 1/2), căni cu fațete longitudinale. Străchinile și castroanele sînt mai numeroase, au profil bitronconic sau în forma literei „S” (fig. 1/4—5, 7—8, 10). Oalele au margini rotunjite sau teșite (fig. 1/12—14).

Ornamentele caracteristice acestei specii sînt: nervura în relief, linia incizată, fațetele longitudinale, care apar mai frecvent pe căni. Pe castroane și străchini se întîlnesc nervuri în relief, ornamente lustruite în plasă (fig. 1/11), canelurile oblice (fig. 1/9). Pe oale apar rar nervuri în relief, ornamente lustruite în zigzag (fig. 1/14), linii incizate drepte sau frînte. Fundurile vaselor fine sînt inelare, sau cu inel pe margine, mai rar drepte.

Mai atrage atenția un fragment ceramic (probabil de ulcior sau cană), ars la cenușiu, cu suprafața smălțuită în culoare verde-gălbuie. Vase și fragmente cu glazură se mai cunosc de la Dinogetia², Spanțov³, Nicolae Bălcescu⁴, Cristești⁵ și Bratei⁶. Această ceramică a fost sesizată la Dunărea de Jos în sec. III—IV, ca în sec. IV ea să apară mai frecvent și în Panonia⁷.

Ceramica zgrunțuroasă este de culoare cenușie-negricioasă. Majoritatea fragmentelor negricioase conțin ca degresant și calcar (fig. 2/1—2). În alte

² D. Popescu, *Cercetări arheologice în Transilvania* (III), în *Materiale*, II, 1956. p.179 și nota 1.

³ B. Mitrea și C. Preda, *Necropole din sec. IV din Muntenia*, București, 1967, p. 135, fig. 80.

⁴ *Ibidem*, fig. 246, 4.

⁵ D. Popescu, *op. cit.*, p. 179.

⁶ L. Birzu, *Un cimitir aparținînd populației autohtone din Transilvania sec. IV—V e.n. Cimitirul nr. 1 de la Bratei*. Rezumatul tezei de doctorat, Universitatea din București, Facultatea de istorie, 1971, p. 17.

⁷ D. Popescu, *op. cit.*, p. 179 și nota 1.

cazuri, pasta unor vase cenușii-gălbui sau cărămizii-gălbui, conține nisip cu bobul mare, care le dă un aspect poros (fig. 2/8—9).

Majoritatea formelor acestor specii sînt de oale-borcan, ornamentate cu una, două sau mai multe linii incizate pe umeri (fig. 2/2—3). Mai apar și cîteva fragmente de străchini sau căni. În această categorie se includ și vasele de provizii de tip Krausengefäß, care sînt foarte numeroase, ornamentate cu decor incizat cu linii drepte sau în val.

Ceramica lucrată cu mîna nu se remarcă din punct de vedere cantitativ. Este grosolană, de culoare brună spre negru, cenușic, cărămizie sau gălbui.

Apar și vase lucrate din pastă asemănătoare cu aceea a ceramicii zgrunțuroase la roată.

Formele sînt de oale-borcan, cu margini drepte, mai mult sau mai puțin evazate, corp zvelt și fund drept, avînd alveole împrejur în cîteva cazuri (fig. 2/11, 13—14). Mai apar cîteva tipsii și cățui cu alveole în jurul fundului (fig. 2/13). În afara alveolelor, alte ornamente constau din creștături sau adîncituri pe buze, linii incizate, drepte, sau în val pe fața interioară a buzei.

În afara ceramicii, din așezare au mai rezultat și o serie de unelte și obiecte: fusaiole, greutăți de lut pentru războiul de țesut, o seceră fragmentară, cuțitașe de fier, coarne de cerb retezate și găurite pentru a fi folosite probabil ca mînere, fragmente de rîșniță etc.

Se remarcă în mod deosebit un pieptene de os cu apucătoare scundă și dreptunghiulară, ornamentat pe ambele fețe cu linii punctate drepte și în zigzag. El se aseamănă cu un exemplar de la Bezid⁸ ca tehnică și stil de ornamentare și ca formă, cu un exemplar de la Tîrgșor⁹.

Pe baza ceramicii (categorii, forme, tipuri și ornamente) și a pieptenului, putem spune că așezarea datează din prima jumătate a sec. al IV-lea e.n., poate cu o ușoară depășire a mijlocului său.

Pentru atribuirea etnică a locuitorilor așezării, ne stă la îndemînă numai ceramica. Ea este reprezentată de tipuri de vase a căror origine este dacică sau romană (cănile, oalele, străchinile din pastă fină, ceramica zgrunțuroasă, ceramica lucrată cu mîna). În cadrul ei remarcăm însă pătrunderea unor elemente specifice ceramicii cerneahoviene: cănile cu fațete longitudi-

⁸ Z. Székely, în *Aluta*, I, Sf. Gheorghe, 1969, pl. X/18.

⁹ Gh. Diaconu, *Tîrgșor. Necropola din sec. III—IV e.n.* București, 1965, pl. CXXXIII.

nale (două fragmente), oala-castron ornamentată cu decor în plasă lustruit (fig. 1/11), canelurile oblice pe carena unei străchini (fig. 1/9) etc.

Ele se explică prin legăturile și schimburile comerciale existente între localnici și lumea cerneahoviană contemporană din spațiul extracarpatic, în prima jumătate a sec. IV.

Această așezare este mai timpurie decât cea de la Hărman 1 (care se încadrează în a doua jumătate a sec. IV și în cultura Sîntana de Mureș-Cerneahov).

Așezarea de la Hărman 2, de care ne-am ocupat aici, a aparținut unei comunități de populație daco-romană a cărei cultură materială, în cursul primei jumătăți a sec. al IV-lea a cunoscut influența unor elemente cerneahoviene din spațiul extracarpatic.

Așezarea de la Hărman 2 este contemporană și asemănătoare cu cea descoperită la Cristian — strada Gării¹⁰ (tot din jud. Brașov).

Data fiind importanța acestor descoperiri pentru cunoașterea problemelor legate de populația daco-romană la începutul perioadei de trecere la feudalism, este necesară continuarea săpăturilor arheologice de la Hărman.

¹⁰ M. Marcu, *Săpături arheologice la Cristian-Brașov*, în *Cumidava*, II, Brașov, 1968 p. 43—44.

Fig. 1. Așezarea „Hărman 2“, ceramica fină.

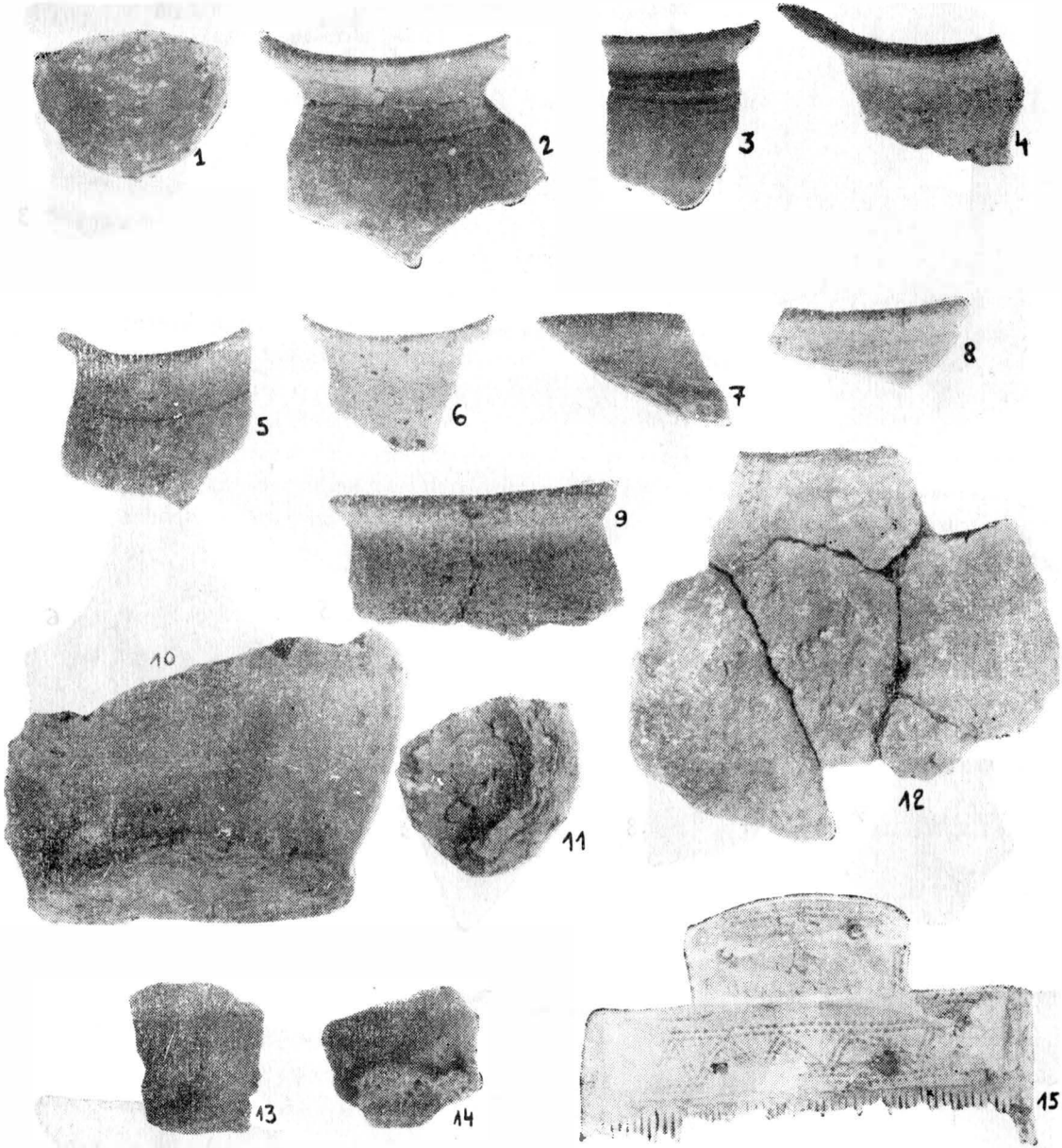

Fig. 2. Așezarea „Hărman 2”, ceramică zgrunțuroasă (1—9); ceramică lucrată cu mina (10—14);
pieptene de os (15).

NEUE FORSCHUNGEN BETREFFEND DAS IV. JAHRHUNDERT U.Z. BEI HÄRMAN (HONIGBERG)

(ZUSAMMENFASSUNG)

In dieser Arbeit werden die bis heute erzielten Ergebnisse der archäologischen Forschungen in der Siedlung „Härman 2“ aufgezeigt.

Auf Grund der Ergebnisse kann man behaupten, dass die Siedlung aus dem IV. Jahrhundert u. Z. stammt und zwar von einer örtlichen dako-romanischen Gemeinschaft, deren Sachkultur von einer Reihe von Elementen der Sîntana de Mureş-Tscherneachov-Kultur beeinflusst wurde.

Die Siedlung „Härman 2“ und die aus der Bahnstrasse von Cristian (Neustadt) stammen aus der gleichen Zeit und weisen daher gemeinsame Züge auf.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. Die Siedlung „Härman 2“ – feingearbeitete Keramik.

Abb. 2. Die Siedlung „Härman 2“ – körnige Keramik (1—9); mit der Hand gearbeitete Keramik (10—14); Knochenkamm (15).

IȘTORIE MEDIE

NOI IDENTIFICĂRI DE LUCRĂRI ALE ARGINTARULUI BRAȘOVEAN GEORG MAY II

de MINERVA NISTOR

Exceptând valoroasele lucrări ale lui Georg May II aflate în colecția Muzeului de Artă al R. S. România (douăzecișuina la număr) expuse în majoritatea lor la Muzeul de artă brîncovenească de la Mogoșoaia¹, operele sale sînt răspîndite și în alte muzee din țară și străinătate.

Mai sînt cunoscute în afară de cele amintite candelale din mănăstirile Horezu și Bistrița, două obiecte în colecția Muzeului Național din Budapesta (un potir și o cană, asemănătoare unei alte căni lucrată tot de el aflată în prezent în Muzeul de Artă decorativă Cluny din Paris) și o ferecătură din anul 1697, la mănăstirea Patmos (Grecia) ajunsă acolo cu obiectele românești dăruite mănăstirii².

Lucrările cunoscute și aflate în prezent în colecțiile transilvănene sînt incomparabil mai puține. Printre cele publicate amintim o îmbrăcăminte a unui bol de porțelan aflat în Muzeul Bisericii Sf. Nicolae din Scheii Brașovului³, o candelă în stil brîncovenesc, operă a aceluiași meșter argintar se află în Muzeul de Artă din Cluj⁴, iar patru candelale brîncovenești vor forma obiectul studiului de față. Aceste piese sporesc numărul lucrărilor sale cunoscute în Transilvania, unde identificarea lor, mai poate oferi încă surprize pentru cercetători.

În Muzeul județean Brașov, se găsește în prezent o candelă de argint ce provine din colecția Muzeului cetății Bran (fig. 1) cu nr. C. 270.

Părțile componente ale ei: gura, lanțurile cu capacul corpul și butonul sînt vizibil segmentate în patru registre decorate cu heliantus și flori de la-

¹ Corina Nicolescu, *Argintăria laică și religioasă în țările române (secolele XIV—XIX)* București, 1968, p.28.

² Corina Nicolescu, *Două lucrări de argintari din Transilvania aflate în colecțiile străine*, în „Revista Muzeelor“, nr. 33, 1970, p.235—237.

³ Gyárfás Tihamér, *Brassai ötvösség története*, Brașov, 1912 p. 122—123, nr. 263.

⁴ Alexandra Furnică-Rus, *O candelă a argintarului Georg May II la Muzeul de artă Cluj*, în *Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de artă*, București, iunie 1966, p. 59.

lea ajurate, care se desfășoară ritmat, separat prin împletituri de vrejuri spiralate, incizate.

Primul registru îl formează gura, alcătuită dintr-o bordură decorată prin traforare, ciocănire și cizelare. Frize cu frunze de acant stilizate, aranjate continuativ, urmărind parcă o linie sinusoidală sînt încadrate între două brîuri. Aplicații de flori de crin (fleuroni) obținuți prin turnare, împodobesc ca o dantelărie partea superioară a gurii. Pe suprafața ei se află trei tortițe semiovale fixate simetric, decorate tot prin turnare cu o figură simbolică ce reprezintă un cal demare într-o poziție verticală (formă barocă). Prin spațiul dintre gură și gît trece o verigă de care este prins lanțul. Cele trei lanțuri (ce formează al doilea registru) de cîte 40 cm lungime, sînt formate din patruzeci inele ovale din sîrmă subțire și sînt prinse de canturi, iar în partea superioară de un căpăcel hemisferic ornat cu frunze de acant stilizat.

Corpul candeliei (al treilea registru), obținut prin ciocănire pe dos a unei foi subțiri de argint învelită în rășină, lucrată în tehnica „au repoussé” (apoi cizelată și traforată), este împărțit în două cîmpuri inegale, ce reprezintă în exterior retrageri succesive. Partea superioară a corpului (cea mai mare) cu circumferința de 40 cm este compartimentată în nouă medalioane (lobi boselați), oblice, cu tendință de torsionare, element specific artei decorative brîncovenești. Lobii sînt delimitați de benzi care subliniază dispunerea lor oblică torsionată. Ei cuprind motive florale decupate, tratate realist: bujori deschiși, heliantus, vrejuri de acant și unul din motivele utilizate în arta populară, lăleaua învoalată. Sînt elemente pe care argintarul le-a redat în cele mai mici amănunte (flori cu pistil, cu frunze etc.).

Partea inferioară a corpului (cea mai mică) este strînsă și despărțită de partea superioară printr-o torsadă destul de reliefată, care restrînge spațiul compozițional ce reprezintă nouă lobi bombați în formă de virgulă cu codița în sus, alternînd cu frunze stilizate.

În vîrfurile candeliei există un buton avînd formă unui con de brad (al patrulea registru), turnat și cizelat pe față. Lîngă con, într-o treflă, sînt gravate inițialele argintarului, semnul de meșter în majuscule: G.M. (fig. 1/2).

I. = 20 cm; d.g. 8 cm; gr. 520 gr.

Starea de conservare a candeliei este bună. Îi este deslipită doar o tortiță și lipsește herma superioară a unei volute.

Este o candelă de factură brîncovenească piriformă cu motive vegetale (palmete și semipalmete stilizate), modele des repetate aproape identic, și în alte genuri ale artei vremii (pictură murală, broderii, sculptură în lemn, ceramică, cahle, sculptura lespezilor funcrare etc.).

Prin jocul liniilor, al decorației încărcate, plină de mișcare, candela este și o realizare de inspirație barocă, stil caracteristic perioadei în care a creat meșterul Georg May II.

Muzeul Cetății Bran posedă și o altă candelă, tot de factură brîncovenească inventar C. 221 (fig. 2). Ambele candelă (cea împrumutată Muzeului Brașov fig. 1) și aceasta au ajuns în colecția Muzeului Bran prin transfer de la Castelul Peleş, unde fuseseră aduse probabil de la mănăstiri, care le-au donat familiei regale. Pe candelă se află cifra 1697 ca și pe ferecătura de la mănăstirea Patmos Grecia. Probabil ambele fac parte din aceeași comandă.

Compozițional, candela de la Bran este similară candelăi aflată la muzeul din Brașov și a altora din colecția Muzeului de artă al R. S. România datînd din aceeași perioadă. Și această candelă este piriformă, ajurată cu motive brîncovenești, ornamente ce reflectă același proces al interpenetrării elementelor bizantine și transilvănene. Din punct de vedere morfologic și aici întîlnim aceleași părți componente și aceeași tehnică în care artistul stilizează motivul. La baza candelăi lîngă con este aplicat poansonul — marca meșterului simplificată la inițialele G. M. fără coroană și inscripția de daniel în limba română cu caractere chirilice (fig. 2/1): „Dentru a me osărdie făcutau aceste candile și le-am dat la bol⁵+gospojda Maria⁶. De la mănăstirea Hurezii ca să fie de pomenire leat 7205⁷ measeța⁸.

I. 20 cm; d.g. 8 cm; gr. 450.

O lucrare în aceeași concepție cu candelăle descrise mai sus, este cea care se păstrează la parohia bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului (nr. inv. 376)⁹. Piesa are o monogramă care fiind foarte ștersă nu ne ajută la identificarea meșterului; în schimb, analogiile destul de evidente cu candelăle descrise mai sus ne vin în ajutor.

Lucrarea aparține artei brîncovenești căreia meșterul îi dă cîteva trăsături proprii. Are aceeași împărțire morfologică și fleuroni ajurați pe buză executați prin turnare.

Motivul decorativ este încadrat în lobi boselați înclinați, ornați cu motive specifice: lealeua voalată, heliantul, vrejul de acant, tratat în spirit realist. Compoziția florilor, deși aparent identică cu cea de pe candela de la

⁵ Probabil este vorba de bolnița spitalului mănăstirii și adăpostului de călători.

⁶ Maria putea fi soția lui Brîncoveanu sau una din fiice.

⁷ 1697.

⁸ Luna nu se poate descifra.

⁹ Informație primită de la Iuliu Ișa, protopop la biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, căruia îi aduc mulțumiri și pe această cale.

Muzeul Braşov, prezintă mici deosebiri; în schimb dispoziţia frunzelor aduce mult cu aceasta. Pe capac se remarcă vrejuri florale în trei petale.

I. 17 cm; d.g. 9 cm; gr. 276.

Fără a fi datată, ea se situează totuşi prin tehnică, compoziţie şi stil, în aceeaşi perioadă brâncovenească. Cu multe probabilităţi poate aparţine lui Georg May II.

Remarcabilă din punct de vedere artistic faţă de candelalele descrise, este o altă candelă, ce face parte din obiectele de cult din patrimoniul artistic al Bisericii Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului (nr. inv. 366; fig. 3). Prin calitatea execuţiei, această candelă cu motive vegetale frumos ondulate şi petale minuţios executate, cu nervuri delicate, constituie dovada evoluţiei continue a artei lui Georg May II.

Patru registre formează şi aici părţile componente. Primul registru îl prezintă gura, redată printr-o bordură obţinută prin traforare, ciocănire şi cizelare. Pe suprafaţa ei apar trei capete baroce de îngerşi ou aripile căzute, ce ilustrează trăsăturile comune argintarilor braşoveni din această vreme. Distribuirea îngerşilor se face prin extindere laterală. Armonios ne apare aici ornamentul chenarului marginal al buzei care spre deosebire de candelalele amintite este lipsit de decorul dantelat, reducându-se la o bandă orizontală cu striăţiuni. Luciul bandei aurite contrastează cu culoarea mai închisă de argint a corpului.

Cele trei lanţuri prinse de canturi şi de câte un cârlig, în partea interioară a căpăcelului semisferic, constituie un element asemănător candelalelor descrise formînd al doilea registru. Pe marginea vălurită a capacului se află imprimată foarte vizibil sigla argintarului Georg May II iniţialele G. M. iar deasupra coroana (care trebuie privită ca o imitaţie a coroanei de crin — stema familiei de Anjou), spre deosebire de cele anterior descrise unde apar numai iniţialele. Centrul capacului puţin bombat, este ornamentat în relief cu şase frunze stilizate ce alternează cu alte şase suprapuse. În mijloc este fixat inelul pentru atîrnat.

Corpul propriu-zis al candelalei formează cel de-al treilea registru segmentat şi el în două nivele inegale. Partea superioară a corpului are la bază o schemă compoziţională de medalioane în formă de triunghiuri ascuţite cu vârful în sus. Cîte un motiv floral decupat (bujori, lalele, motive vegetale uzuale la May) este plasat în cele opt triunghiuri cu terminaţia florii spre vârful ascuţit. Spaţiul dintre vîrfurile triunghiurilor e completat cu patru lalele aşezate cu tulpina în jos ce alternează cu patru frunze aşezate cu codiţa în sus.

Modul de îmbinare a motivelor denotă multă inventivitate, ingeniozitate și echilibru.

Partea inferioară a corpului se deosebește mult de cea a candelor descrise, prin simplitatea decorației și renunțarea la elemente vegetale. Opt limbi bombate simple, neornamentate alternează cu alte opt, traforate în formă de mici romburi, sugerând ochiuri de plasă. Gолurile ochiurilor dau o anumită adâncime.

I. 15 cm; d.g. 7; d. capacului 5 cm.

Butonul conic lung de 3 cm, ornat cu patru frunze în relief așezate cu partea terminală în jos, formează ultimul registru. O inovație deosebită este introducerea elementului antropomorf (înger) care formează a friză. Dintre toate părțile componente ale candelor aflate în Biserica din Șchei, una singură este decorată pe corpul propriu-zis cu elemente florale, celelalte fiind realizate cu elemente diverse, tratate mult mai simplu, ceea ce face ca lucrarea să pară mai puțin încărcată, atenția fiind atrasă de registrul central. Deși elementele florale au rol important în compozițiile lui May, în această operă ele nu ocupă un loc preponderent. Motivele vegetale printre care și frunzele, de obicei mult stilizate, apar într-o tratare variată și foarte liberă¹⁰.

Ca urmare a privilegiului acordat încă din 1504 de regele Vladislav argintarilor din Transilvania¹¹, precum și potrivit prevederilor statutului ar-

¹⁰ Ar putea să existe mai multe ipoteze privitoare la proveniența acestei piese: a) că s-a omis de a fi topită, în anul 1847 (când majoritatea candelor vechi din biserica Sf. Nicolae au fost topite, „... pentru a se face chivotul și alte lucrări pentru sama bisericii”, precum menționează Candid Mușlea, în *Biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului*, vol. I (1292—1742), Brașov, 1943, p. 294—295; b) avându-se în vedere importanța ei istorică, fiind probabil dăruită de persoane din familia Cantacuzinilor — soția lui Șerban Cantacuzino a fost îngropată în Șchei, sau putea fi dăruită de Constantin Brîncoveanu ori de unul din urmașii acestuia (se știe că fiica lui Ancuța, a trăit o parte a vieții sale în Șchei). Interesul pentru această lucrare poate fi în acest caz mai degrabă istoric decât artistic. Corina Nicolescu, în lucrarea *Biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului*, București, 1967, p. 14 menționează, că „în veacul al XVII-lea, biserica poseda încă din bogatul ei tezaur de argintărie, 70 de candelă, din care una se găsea la mormîntul doamnei lui Șerban Cantacuzino îngropată aci. Dintre cele din veacul al XVIII-lea citeva în stil brîncovenesc se mai pot vedea încă în biserica principală. Biserica nu a fost înzestrată însă numai prin daniile domnești. Numeroși boieri, desigur, din cei care aveau legături directe cu Brașovul sau care își găseau aici un adăpost sigur în vreme de răstârșite și-au lăsat numele pe daniile lor”; c) o altă ipoteză privitoare la proveniența acelei candelor ar fi aceea că ea va fi intrat în patrimoniul bisericii după 1847, dăruită de vreo familie înstărită românească din Brașov, ținînd cont că este epoca în care activitatea negustorilor români se dezvoltă atât de mult încît poate fi considerată și un apogeu al afirmării lor pe toate planurile.

Candid Mușlea, în opera cit. p. 31, nota: „Pescarii (fiind vorba de negustorii de pește din Șchei), erau oameni bogați și cu multă îndeminare și spirit comercial... cînd se întorceau „de la drum”, ce mai chiote și chefuri! însoțiți de neveste, mame și rudeni, se duceau apoi la „sfînta biserică”, căreia-i făceau daruri bogate: candelă, icoane și galbeni, pe care-i păstrau în săculețe de pinză sau de piele”.

¹¹ V. Roth, *Die deutsche Kunst in Siebenbürgen*, Sibiu, 1934, p. 45.

gintarilor brașoveni din 1656 (art. 47) în care se menționează că toate produsele trebuiesc marcate¹² și aceste lucrări executate de Georg May II poartă marca lui de meșter. Obligația meșterilor de a-și marca lucrările aduce după sine responsabilitate asupra calității lor atât din punct de vedere al superiorității tehnice cât și al calității materialului folosit.

Marca meșterului Georg May II, diferă de la obiect la obiect și este greu de identificat, întrucât cele patru nume de Georg May (I, II, III, IV) au produs confuzii deoarece anii de activitate pentru o anumită perioadă coincid. În catalogul de argintărie al lui E. Köszeghy marca de meșter cu inițialele G. M. figurează ca marcă a doi argintari brașoveni: Georg May I și Georg May II¹³. În lucrarea sa Gyárfás Tihamér redă marca meșterului Georg May II înscrisă într-o treflă cu inițialele G. M. avînd deasupra coroana¹⁴.

O greutate în identificarea lucrărilor lui Georg May II, o constituie și faptul că monograma lui este uneori alcătuită numai din inițialele G. M. Lipsa coroanei poate fi explicată și prin faptul că aceste piese au fost, probabil, lucrate în Țara Românească, unde meșterul se stabilise pentru perioade mai scurte de timp¹⁵.

Pentru identificarea și încadrarea mai precisă a acestor opere de care ne ocupăm, pe lângă sigla argintarului, de mare ajutor ne sînt și analogiile, unele mergînd pînă la identitate, cu alte candelă executate de Georg May II.

Brașovului (centrul meșteșugăresc notoriu ca și Sibiu), i se pot atribui multe lucrări păstrate în diferite muzee din țară și străinătate. Din stilul și variatele metode de lucru ale argintarilor brașoveni (în care se remarcă influențe ale artei meșterilor orfevrari din sud-estul Germaniei și nordul Italiei), desprindem strădania lor de a îmbina în mod cât mai fericit forme transilvănene de Renaștere și baroc, cu cele ale artei bizantine, prin intermediul țărilor române și cu ale artei românești, care în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea se afla într-o epocă de mare înflorire. Aceste opere de care dispunem, prin analogiile stilistice, morfologice, tehnice, care nu pot fi contestate, ne pot servi drept ghid în determinarea pieselor noastre.

Muzeul de Artă din Cluj, deține o candelă¹⁶, ce prezintă analogii cu candelă descrise, cu excepția celei din Biserica Sf. Nicolae (fig. 3). Candelă de la Cluj vădește aceeași concepție stilistică; argintarul utilizează aceeași

¹² Din statutele breslei aurarilor, material aflat în arhiva documentară a Bisericii Negre din Brașov, nr. IV, H. d. 7.

¹³ Alexandra Furnică-Rus, *op. cit.*, p. 59.

¹⁴ Gyárfás T., *op. cit.*, p. 318, n. 4.44.

¹⁵ Corina Nicolescu, *Argintăria laică și religioasă ...*, p. 28.

¹⁶ Alexandra Furnică-Rus, *op. cit.*, p. 59.

tehnică „au repoussé”. Reliefarea motivelor este obținută ca și în cazul pieselor noastre prin ciocănire, iar turnarea și cizelarea constituie pentru artist doar metode auxiliare. Deosebiri ornamentale trec și aici neobservate.

Se remarcă aceiași lobi boselați, frunze cu motivul acantului, iar veriga semicirculară din care este alcătuit fiecare cant, este decorată cu câte două herme, un fleuron și volute. Herma superioară este perforată de orificiul pentru lanț. Nici pe această candelă nu s-au găsit decât inițialele G. M. plasate lângă buton pe partea inferioară. Informația documentară lipsește și pentru această piesă după cum susține Alexandra Furnică¹⁷. Analogiile făcute cu candelile aflate în colecția Muzeului de Artă al R. S. România ușurează posibilitatea atribuirii ei lui Georg May II. Autoarea menționată o datează între anii 1688—1700.

Șase candelile lucrate în aceeași tehnică ca cele anterior descrise, prin registre ușor bombate, avînd inițialele G. M. (unele și coroana), se află în secția de artă feudală a Muzeului de Artă al R. S. România¹⁸. Ele ne pot servi de analogii pentru identificarea candelilelor noastre.

Două dintre ele (nr. de inv. 992 și nr. inv. 1390) se aseamănă cu piesele noastre atît ca structură morfologică cît și ca decorație. Celelalte patru candelile sînt deosebite din punct de vedere morfologic (nr. de inv. 1391, 1392, 1393, 1360) formate numai din trei registre: gura, corpul și butonul și marcate cu sigla argintarului Georg May II.

Aceste patru candelile față de primele două, prezintă deosebiri prin absența lanțurilor, locul lor luîndu-l șuruburile cu piulițe prinse de partea cea mai bombată a registrului central al corpului pentru a putea fi fixate direct pe perete. O altă deosebire o constituie reducerea numărului medalioanelor la șase mari și șase mici, dispuse alternativ cu vîrfurile într-un sens sau altul (în sus și în jos); arcul desprins de hermă este mai extins și volutele prezintă o ușoară deformare. Și acestea sînt piriforme, au registre decorate cu variate motive formate din împletituri din flori de lalea, crucifere și heliantus, tratate cu un real simț decorativ, ce se leagă mai mult de tradiția artei brîncovenești cu frize din frunze de acant etc. Forma, precum și ornamentul buzelor și a canturilor este cea frecvent întîlnită, doar că detaliile sînt mai reduse. Sinuozitatea lor evoluează cu asimetrii, ca și la candelilele noastre ceea ce accentuează în mod vădit caracterul nou al barocului precum și decorația brîncovenească realizată de Georg May II. Sînt marcate cu inițialele G. M.

Examinarea comparativă a pieselor descrise dezvăluie prin urmare doar mici deosebiri. În virtutea unor analogii apropiate de ordin stilistic, morfo-

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 250 — 251.

logic, tipologic, cronologic etc. paternitatea lui Georg May II asupra celor patru candelă de la Muzeul din Braşov, Bran şi cele de la Biserica Sf. Nicolae, apare evidentă. Ele sînt asemănătoare pînă la identitate cu restul candelălor lucrate de meşter, aflate în alte colecţii, ca cele mai sus menţionate. Paralel cu analogiile de ordin morfologic, decorativ etc., ne mai ajută tehnica folosită la toate candelăle de Georg May II: Ciocănirea foi de argint care formează corpul candelăi, pe care o bomba, apoi umplerea ei cu plumb şi trecerea la boselarea şi cizelarea lobilor după modelul dat, ultima fază fiind traforarea cu dălţi¹⁹.

Din cele prezentate mai sus, putem desprinde faptul că, candelăle noastre, se încadrează între lucrările executate de Georg May II, în perioada anilor 1695—1709, perioadă de evident apogeu a artei şi experienţei argintarului. Este perioada în care activitatea meşterului este legată de comenzile mari primite din partea domnitorului Constantin Brîncoveanu, după cum reiese şi din unele scrisori: Astfel în 1707 (7215) iulie 21, domnul Constantin Brîncoveanu scrie judei Braşovului despre sosirea sa la Tîrgovişte şi totodată, despre trimiterea aurului la Braşov pentru a i se polei „arginturile” comandate la Georg May²⁰.

În 1707 (7215) august 20, acelaşi domnitor îl anunţă pe Jupan Gheorghe, judele Braşovului, despre scrisoarea şi „arginturile” pe care i le-a dus Georg May, dîndu-i altele în lucru²¹.

În 1708, Constantin Brîncoveanu, scrie judei despre „arginturile” pe care Georg May trebuie să le lucreze²².

În general se poate admite faptul că primele trei candelă descrise (cea aflată la Muzeul din Braşov, la Bran şi la parohia Bisericii Sf. Nicolae), marcate doar cu iniţialele G. M., fără coroană au fost executate de meşter în Ţara Românească, lucrînd pentru Constantin Brîncoveanu fără ştirea breslei. Comparînd aceste lucrări cu altele ale aceluiaşi meşter din această perioadă, ele nu se remarcă nici din punct de vedere artistic, tehnic şi nici chiar al materialului întrebuintat, ci, dimpotrivă, pot fi considerate ca mediocre, ca lucrări de serie.

În schimb, cea de-a patra candelă descrisă (fig. 3), cea aflată în Biserica Sf. Nicolae, se poate încadra între lucrările executate de meşter în atelierul său din Braşov, după întoarcerea din Ţara Românească, deoarece are gravată deasupra iniţialelor G. M., coroana oraşului. Ea este mult evoluată tipologic prin particularităţile sale stilistice variate, complexe şi originale.

¹⁹ Alexandra Furnică-Rus, *op. cit.*, p. 61.

²⁰ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV, partea a II-a, p. 1516 — originalul la Arhivele Statului din Braşov, col. Stenner, seria Ab. I. vol. III. nr. 396.

²¹ Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 1517; Stenner, *op. cit.*, nr. 398.

²² Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 1523; Stenner, *op. cit.*, nr. 406.

Analiza atentă a lucrării și comparația cu o serie de candelă din creația lui Georg May II, denotă o bună stăpânire a meșteșugului, o îmbinare a elementelor mai vechi cu cele noi, depășind chiar originalitatea candelălor anilor precedenți.

Încercarea noastră de a încadra cronologic această piesă, se sprijină, pe lângă analogiile de ordin ornamental și pe criteriile de datare anterior expuse, și pe baza unor scrisori ca cea din 1709, ianuarie 27 prin care Constantin Brîncoveanu anunță judele Brașovului despre „arginturile de la May, care au gătit Evanghelia și cădelnița, dar nu și niște candelă și o tîpsie de năfură“, zicînd că „lucrul bun tot cu zăbavă se face“²³, iar într-o altă scrisoare din 1709, aprilie 26 din care reiese terminarea unei comenzi, Constantin Brîncoveanu scrie judeului despre „arginturile de la May, care trebuie puse într-o cutie mare, venind și meșterul sau dînd foiță de socoteală“²⁴.

Georg May II, încadrat într-o epocă bogată în manifestări artistice de toate genurile, descendent a unei adevărate generații de argintari brașoveni, a fost unul din meșterii cei mai solicitați de domnitori și, îndeosebi de Constantin Brîncoveanu. Prin operele sale, este cert că el va rămîne unul din cei mai reprezentativi și mai de seamă argintari ce contribuie la dezvoltarea relațiilor culturale dintre Transilvania și Țara Românească din secolele XVII—XVIII. Majoritatea lucrărilor sale, în care pot fi încadrate și cele patru analizate, trădează influența școlii din Nürnberg, Augsburg o influență sculpturală, iar modul de interpretare este în spiritul oriental. Fără îndoială că timpul și analiza obiectivă vor discerne limitele și reușitele operelor sale și-l vor așeza definitiv în rîndul marilor noștri argintari. Cantitatea mare a lucrărilor executate de Georg May II pentru domnitorul Constantin Brîncoveanu, păstrate în majoritate în colecțiile Muzeului de Artă al R. S. România explică puținele lucrări aflate în Transilvania. Candelăle descrise mai sus, sporesc cunoașterea numărului lucrărilor sale aflate în colecțiile transilvănene. Prin identificarea a încă cîteva lucrări, studiul de față încearcă să aducă noi contribuții la cunoașterea lui Georg May II, unul din cei mai înzestrați meșteri ai timpului său. Noi surprize pot să apară cu fiecare cercetare, fiindcă lucrările cunoscute reprezintă doar o parte din valoroasa sa creație artistică ținînd cont și de lucrările pierdute sau unele necunoscute de noi.

Identificarea mărcilor de meșteri de pe candelăle aflate în Biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului, ne-a îngăduit cunoașterea unor candelă aparținînd și altor artiști corăcrați ca: Peter Hirschler (1698—1705), Michael

²³ Hurmuzaki, *op. cit.* p. 1527; Stenner, nr. 420.

²⁴ Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 1534; Stenner, nr. 416.

Neustädter (1667—1710), Daniel Mathesius meşter (1724—1736), Georgius Olescher junior (1721—1761) Samuel May (1789—1800) etc. Analiza mai atentă a formelor şi a ornamentaţiei acestor lucrări şi compararea cu opere similare, executate cu aproximaţie în aceeaşi perioadă, ne duce la concluzia că aceşti meşteri lucrau fie la comandă după modelele primite, fie că se inspirau din lucrările executate de Georg May II. Astfel, la cele peste 30 de candelă aflate în Biserica Sf. Nicolae, ce provin probabil dintr-un atelier sau centru comun, se remarcă aceleaşi trăsături, subliniate la candelăle de mai sus, şi acelaşi simţ artistic diriguitor, care şi-a pus pecetea pe o serie de lucrări. Analogiile ne ajută la încadrarea lor într-un interval de timp apropiat perioadei lui Georg May II, cadru cronologic în care se înfiripă un nucleu creator care a cuprins generaţii de meşteşugari. Cu ocazia unei călătorii în Ţara Românească în 1695, Georg May II aduce cu el 30 mărci de argint pe care le prelucreează împreună cu argintarul Peter Niemesch²⁵. Opere ce poartă alte nume decât ale lui Georg May II înlăturată ipoteza susţinută pînă în prezent conform căreia acesta ar fi fost singurul argintar care a lucrat pentru Ţara Românească. Ele vor face însă obiectul unui alt studiu.

O privire, fie şi sumară, asupra candelălor amintite, ne duce la concluzia că în general, cu mici deosebiri, ele prezintă detalii stilistice asemănătoare, constituind un specific al lui Georg May II şi deci un stil propriu conţinînd elemente de argintărie brîncovenească şi de baroc transilvănean. Ele dezvăluie spiritul unei arte înfloritoare şi subtile, expresia unei epoci de puternică înflorire artistică, ca urmare a nivelului cultural prosper al domnilor, boierilor, Ţărilor române şi a negustorilor braşoveni, precum şi a activităţii fructuoase a argintarilor acelei perioade.

La majoritatea acestor piese, se remarcă faptul că atît clienţii din Ţara Românească şi chiar şi clienţii români din Braşov, cereau ca lucrările să reflecte gustul mediului artistic românesc, meşterii, trebuind să execute după modelele şi teme primite, stabilindu-se astfel, că deşi lucrarea era executată de un meşter dintr-un centru săsesc, concepţia artistică era românească. Edificatoare în acest sens este scrisoarea din 16 februarie 1707, prin care domnitorul Constantin Brîncoveanu, îl anunţă pe judele Braşovului că l-a reţinut pe Georg May un răstimp la curtea sa, ca să se poată înţelege cu el asupra fiecărui amănunt a noii sale comenzi, informîndu-l totodată că el s-a înţeles cu meşterul şi speră să-i lucreze şi de data aceasta lucrări frumoase²⁶.

²⁵ Teodora Voinescu, *Noi identificări de meşteri argintari din Transilvania*, în „Studii muzeale”, I, 1957, p. 34.

²⁶ Corina Nicolescu — Fr. Killyen, *Der Kronstädter Goldschmied George May II, und sein Werk*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, vol. IX, 1966, nr. I, p. 61.

Creațiile acestor meșteri argintari sînt pe cît de importante ca valoare artistică, pe atît de reprezentative ca expresie a unui puternic centru meșteșugăresc. Brașovul preia și dezvoltă tradiția prelucrării metalelor iar acești meșteri nu fac decît să continue activitatea vechilor ateliere. Lucrările lor ne furnizează și date prețioase asupra nivelului atins de arta prelucrării metalelor din acea perioadă la Brașov.

Atelierele de argintari ale celor două orașe: Sibiu reprezentat prin Sebastian Hann și Brașov prin G. May II, înfloresc în mod deosebit în perioada brîncovenească, operele lor contribuind pe de o parte la profilarea stilistică a artei decorative brîncovenești, iar pe de altă parte, la răspîndirea acestor forme și în arta transilvăneană²⁷.

Asemenea altor lucrări din diferite colecții, muzee, biserici etc. și aceste candelă rămîn mărturie ale creației artistice medievale fiind totodată și valoroase documente de istorie culturală și chiar socială. Operele acestor meșteri se leagă organic și de alte domenii ale artei brîncovenești. Cercetările întreprinse în muzeele și bisericile din sudul Transilvaniei au stabilit influențe ale stilului brîncovenesesc. Nicolae Iorga subliniază: „... îndată ce vedem apărînd tulipa știm că avem de-a face cu epoca lui Brîncoveanu și Antim Ivireanu. Acesta probabil a adus din Ivir asemenea motive florale care se întîlnesc în toate obiectele de artă ale timpului”²⁸. Valoarea creației artistice a acestor meșteri și a inspirației lor plină de fantezie, își va trage seva în mare parte și din arta populară. De aici poate izvorăște și bogăția imaginației care formează una din trăsăturile lor esențiale, alcătuind motive diverse de inspirație, fără să minimalizăm însă și influența care a avut-o asupra acestor meșteri atmosfera cultural-artistică a Brașovului cu tradițiile umaniste persistente încă, precum și centrul românesc al Scheiului, aflat în continue legături cu Țara Românească și Moldova.

În ce privește activitatea laborioasă a acestor meșteri, vorbesc de la sine operele lor, care le poartă mesajul peste veacuri.

²⁷ Ist. Rom. vol. III, Ed. Acad. R.P.R. Buc. 1964 p. 334.

²⁸ Nicolae Iorga, *Vechea artă românească la români*, Vălenii de Munte, 1934. p. 38.

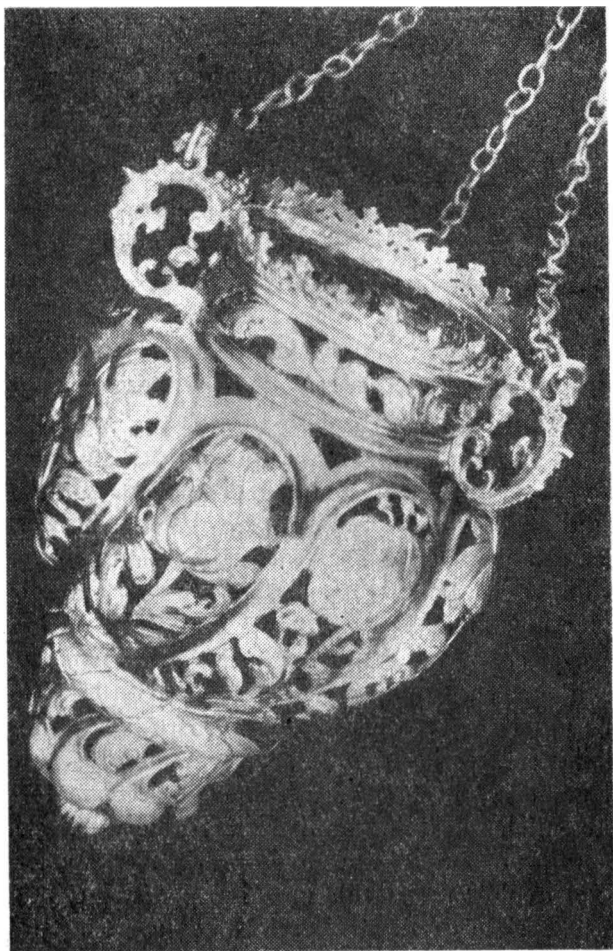

Fig. 1.1, Georg May II – candelă în stil brincovenesc (Muzeul județean Brașov. Foto: Fr. Thomas);

Fig. 1.2, Sigla argintarului Georg May II, de pe candelă aflată la Muzeul județean Brașov (Foto: Fr. Thomas).

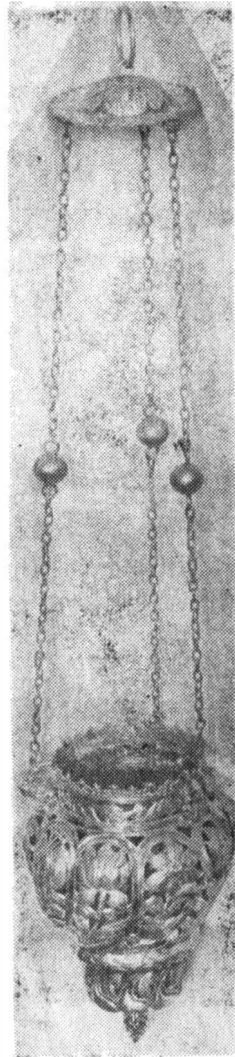

Fig. 2.1, Georg May II — candelă în stil brincovenesc --- (Muzeul cetății Bran. Foto: Fr. Thomas);

Fig. 2.2, Georg May II -- candelă în stil brincovenesc (Muzeul cetății Bran — detaliu: Foto: Fr. Thomas).

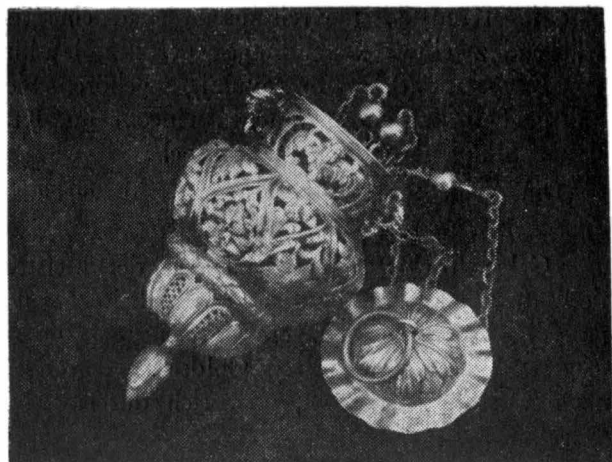

Fig. 3. Georg May II, candelă (Biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului. Foto: Fr. Thomas).

NEUE IDENTIFIZIERUNGEN EINIGER ARBEITEN DES GOLDSCHMIEDES GEORG MAY II AUS BRAȘOV (KRONSTADT)

(ZUSAMMENFASSUNG)

In der Abhandlung beschreibt die Verfasserin vier Ampeln, Arbeiten des Goldschmiedemeisters Georg May II aus Brașov (Kronstadt), die sich gegenwärtig in verschiedenen Sammlungen aus Siebenbürgen befinden. Da bisher die Anzahl der bekannten Arbeiten von Georg May II in Siebenbürgen sehr gering ist, kann die Identifizierung neuer Werke noch Überraschungen für die Forscher bringen.

Die zahlreichen Arbeiten, die Georg May II für den Fürsten der Walachei, Constantin Brîncoveanu (1688—1714) ausführte, und die sich zum Grossteil in den Sammlungen des Kunstmuseums der Sozialistischen Republik Rumänien in Bukarest befinden, erklären die Tatsache, dass sich in siebenbürgischen Sammlungen nur so wenige Arbeiten von ihm befinden.

Von den in der Abhandlung beschriebenen vier Ampeln befindet sich eine im Kronstädter Kreismuseum und eine im Museum Bran (Törzburg), während zwei den Sammlungen der Nikolauskirche in der Oberen Vorstadt von Kronstadt (Scheii Brașovului) angehören. Sie alle sind in Silber getrieben und gehören zum sogenannten „Brîncoveanu“-Kunststil, enthalten jedoch auch Elemente des siebenbürgischen Barock.

Die Ampeln sind birnenförmig und zeigen als Ziermotive die Tulpe, die Sonnenblume und den Akanthus.

Gelegentlich der Identifizierung der Meistermarken auf den Ampeln in der Nikolauskirche konnten auch Arbeiten anderer bekannter Künstler festgestellt werden. Die genauere Untersuchung dieser Arbeiten führte zur Schlussfolgerung, dass die anderen Goldschmiedemeister ihre Bestellungen entweder nach Mustern ausführten, oder sich durch die Arbeiten von Georg May II anregen liessen.

Georg May II und die anderen Kronstädter Goldschmiedemeister sind Vertreter des ausgehenden 17. und des angehenden 18. Jahrhunderts, in

welcher Zeit sich in Kronstadt ein Kunstzentrum bildete, das mehrere Generationen hindurch bestand.

Durch die Identifizierung einiger Arbeiten von Georg May II — eines der begabtesten siebenbürgischen Goldschmiede seiner Zeit — bringt die Abhandlung neue Beiträge zur Kenntnis seines Werkes.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1.1, Ampel von Georg May II im „Brincoveanu“-Kunststil, im Besitz des Kreismuseums Braşov (Kronstadt); 2, Meistermarke des Goldschmiedes Georg May II auf dieser Ampel.

Abb. 2.1, Ampel von Georg May II im „Brincoveanu“-Kunststil, im Besitz des Museums Bran (Törzburg); 2, Detailansicht dieser Ampel mit der Widmungsinschrift.

Abb. 3 Ampel von Georg May II aus der Nikolauskirche in der Oberen Vorstadt von Kronstadt (Scheii Braşovului). Die Aufnahmen stammen von Friedrich Thomas.

•

CONTRIBUȚII PRIVIND MODUL DE ORGANIZARE A BRESLEI ROTARIILOR ȘI A BRESLEI STRUNGARILOR ÎN LEMN DIN RÎȘNOV (JUD. BRAȘOV)

de VASILE SÂRBU

Dezvoltarea meșteșugurilor din orașul Rîșnov (jud. Brașov), precum și modul lor de organizare în epoca feudală, nu a format pînă în prezent obiectul unui studiu de specialitate. Descoperirea recentă a statutelor breslei rotarilor, a statutelor breslei strungarilor în lemn și a altor documente inedite pe care le reproducem în anexă, ne dă posibilitatea să aducem cîteva lămuriri în această privință.

Trebuie să menționăm de la început că dezvoltarea Rîșnovului s-a desfășurat în strînsă dependență și concomitent cu înflorirea economică a orașului Brașov, care încă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea ajunsese unul dintre cele mai importante centre economice din Transilvania, iar ceva mai tîrziu, alături de el, Rîșnovul devine al doilea tîrg din Țara Bîrsei, fiind menționat în documentele medievale ca *tîrg* avînd juzii și jurații săi¹, fapt ce justifică evoluția vieții sale economice.

„La dezvoltarea economică a Rîșnovului a contribuit în mare măsură și așezarea sa geografică, de-a lungul importantului drum comercial care lega orașul Brașov“,² prin trecătoarea Branului, cu Țara Românească, principala piață de desfacere a mărfurilor brașovene și rîșnovene. De asemenea trebuie menționat că prin drumul de pe „Valea Rîșnoavei“ se făcea legătura directă cu așezările de pe valea Prahovei.

Despre participarea activă a Rîșnovului medieval la relațiile economice dintre Țara Românească și orașul Brașov ne vorbesc numeroase privilegii comerciale și diferite înscrisuri. Astfel:

„În privilegiul comercial³ acordat de Mircea cel Bătrîn orașului Brașov în anul 1413, alături de judele Valentin al Brașovului sînt amintiți și

¹ Nicolae Iorga, *Brașovul și Românii*, București, 1905. p. 114, după Emil Micu, *Cetatea părănească a Rîșnovului*, Brașov, 1969, p. 10.

² Emil Micu, *op. cit.*, p. 10.

³ Ioan Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI*, București, 1902, p. 16 și 36.

delegații Rîșnovului, Martinius și Crusius, iar în privilegiul din 21 noiembrie 1421 prin care Radu, domnul Țării Românești „la rugămintea pîrgarilor din Brașov întărește așezămintele ce le-au avut de la strămoșii domniei mele pentru vămi prin toate tîrgurile din țara domniei mele și pe drumul Brașovului pînă la Brăila“ se arată că din delegația venită la Tîrgoviște, pentru a obține confirmarea vechilor privilegii făcea parte și *Cîrstea din Rîșnov*⁴.

„În anul 1427, printr-un privilegiu acordat de regele Sigismund de Luxemburg, Rîșnovul obține dreptul de a ține tîrg săptămînal“⁵. Acest fapt confirmă existența la acea dată a unei intense activități economice la Rîșnov și stimulează pentru viitor dezvoltarea diferitelor ramuri de producție.

De la această dată Rîșnovul, ca piață comercială și centru de producție a mărfurilor, apare tot mai des în documentele medievale, fiind menționat alături de alte centre economice importante ale Transilvaniei.

Pentru ilustrarea acestei afirmații, amintim scrisoarea din anul 1516 adresată brașovenilor de către Neagoe Vodă Basarab în care se spune: „Dacă veți slobozi însă dumneavoastră pe negustorii noștri să cumpere și să vîndă peste tot în țara înălțimii sale Craiului și la *Oradea* și la *Cluj* și la *Timișoara* și în *Rîșnov* și în Țara Bîrsei, atunci vom slobozi și noi pe oamenii dumneavoastră peste tot în țara noastră să fie volnici ca să vînză și să cumpere în țara noastră“⁶.

Deși valoarea mărfurilor expuse în comerț de producătorii și negustorii rîșnoveni pe piețele Țărilor române era destul de mică în comparație cu valoarea mărfurilor brașovene, totuși dacă ne referim la celelalte comune fruntașe din Țara Bîrsei ca: Codlea, Feldioara și Prejmer, se constată că Rîșnovul ocupa în această privință primul loc după Brașov.

Acest fapt este pe deplin confirmat încă din secolul al XVI-lea de următoarele date statistice, extrase din *Anexele* lucrării lui Radu Manolescu⁷, intitulate:

⁴ *Ibidem*.

⁵ Emil Micu, *op. cit.*, p. 11.

⁶ Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 80—81.

⁷ Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul sec. XIV—XVI*, București, Edit. științifică, 1965, p. 259—304.

*„Participarea localităților și activitatea participanților la negoț din Țara Românească, Moldova, Transilvania și alte țări la comerțul cu Brașovul”.
Prima jumătate a secolului al XVI-lea*

Anul	Brașov	Șchei	Codlea	Feldioara	Prejmer	Rîșnov
1	2	3	4	5	6	7
sfirșit sec. XV	246 863 asp. 63 part. 143 tr.	60 065 a 19 p 36 t	4 100 a 1 p 1 t	— — —	2 240 a 2 p 2 t	3 520 a 3 p 3 t
1503	3 024 113 asp. 108 part. 245 tr.	301 644 a 60 p 179 t	— — —	— — —	— — —	30 240 a 5 p 11 t
1529 1530	515 869 asp. 74 part. 184 tr.	280 170 a 89 p 379 t	— — —	— — —	— — —	3 920 a 4 p 5 t
1543	371 950 asp. 94 part. 243 tr.	549 265 a 107 p 608 t	— — —	— — —	— — —	29 360 a 20 p 30 t
1545	459 510 asp. 98 part. 249 tr.	407 605 a 101 p 460 t	— — —	— — —	740 a 2 p 2 t	23 580 a 13 p 19 t
1546	359 635 asp. 109 part. 268 tr.	391 480 a 95 p 477 t	— — —	— — —	4 170 a 6 p 8 t	20 920 a 11 p 17 t
1547	351 340 asp. 113 part. 297 tr.	408 150 a 92 p 522 t	— — —	— 7 —	640 a 2 p 2 t	17 630 a 13 p 21 t
1548	384 219 asp. 124 part. 283 tr.	432 784 a 129 p 517 t	360 a 1 p 1 t	— — —	560 a 1 p 1 t	17 830 a 10 p 12 t
1549	486 125 asp. 115 part. 304 tr.	449 100 a 96 p 601 t	— — —	250 a 1 p 1 t	550 a 2 p 2 t	29 340 a 15 p 26 t
1550	346 285 asp. 128 part. 263 tr.	425 680 a 136 p 545 t	— — —	— — —	— — —	33 430 a 17 p 35 t
1551	212 074 asp. 88 part. 181 tr.	299 200 a 92 p 376 t	— — —	— — —	600 a 1 p 1 t	29 130 a 8 p 18 t
1554	187 500 asp. 68 part. 147 tr.	410 150 a 112 p 557 t	— — —	— — —	— — —	19 800 a 5 p 16 t

Obiectul comerțului rîșnovean în evul mediu consta în produse naturale și în produse meșteșugărești.

O statistică din anul 1832 ne arată că la acea dată în Rîșnov existau 3 bresle și anume:

- a) breasla țesătorilor cu 44 de meșteri;
- b) breasla rotarilor cu 25 de meșteri;
- c) breasla strungarilor cu 12 meșteri⁸.

Cînd au fost organizate pentru prima dată aceste bresle la Rîșnov și în ce mod, în actualul stadiu al cercetărilor este greu de stabilit cu precizie, dar existența a două dintre ele (a rotarilor și a strungarilor în lemn) pe bază de statute se constată cu certitudine în primele decenii ale secolului al XVII-lea.

Pînă la organizarea meseriașilor din Țara Bîrsei în bresle, activitatea lor era supravegheată și coordonată de dispozițiunile Magistratului de la Brașov. Concludent în acest sens este un document din jurul anului 1500 referitor la țesătorie, cea mai veche și mai răspîdită activitate meșteșugărească din Țara Bîrsei. Documentul respectiv⁹ arată că Magistratul din Brașov a hotărît „că nici un țesător de pînză de la sat cu excepția tîrgurilor Prejmer, Rîșnov, Codlea și Feldioara să nu aibă voie a ține calfe și ucenici. Ucenicii țesătorilor din cele 4 tîrguri trebuia să facă 3 ani ucenicie“. Dispozițiuni de acest fel pentru secolul al XVI-lea vor fi existat și pentru celelalte meșteșuguri.

La 1 mai 1616 țesătorii din Codlea primesc un statut propriu, iar la 4 aprilie 1619 obțin un statut și țesătorii din Feldioara. Nu se cunoaște data cînd au primit în mod oficial un statut propriu țesătorii din Rîșnov, deoarece statutele lor nu au fost încă descoperite, dar din toate breslele rîșnovene, breasla țesătorilor a fost în tot timpul cea mai puternică avînd cel mai mare număr de meșteri și ucenici¹⁰.

În ceea ce privește breasla rotarilor și breasla strungarilor în lemn din Rîșnov, „statutele“¹¹ descoperite de noi ne oferă suficiente informațiuni pentru a le putea contura modul de organizare și activitatea.

⁸ E. Limona, *Colecția recensămintelor populației din Brașov și Țara Bîrsei anii 1526—1917* mss. p. 44—48. Arh. st. Brașov

⁹ E. Moisuc, *Industria textilă din Brașov și Țara Bîrsei — catalog de documente 1413—1820*, vol. I., București, 1960, p. 31 — Document nr. 22 cca 1498—1514.

¹⁰ E. Moisuc, *op. cit.*, p. 33; ne prezintă amănunte interesante: „Nu se știe cînd vor fi primit statutul cei din Rîșnov, dar probabil destul de timpuriu căci în 1769 breasla din Rîșnov avea un număr mare de membri cu mult mai mare decît Prejmerul și Feldioara. Astfel Codlea număra 104 maeștri, 24 calfe, 31 ucenici. Rîșnovul număra 54 maeștri, 20 calfe, 4 ucenici. Feldioara număra 7 maeștri, iar Prejmerul număra 2 maeștri, 1 calfă și 1 ucenic“.

¹¹ Originalul statutelor breslei strungarilor în lemn se găsește la Arh. st. Brașov — Actele breslelor pachet I, actul nr. 57, orig. 4 file (35 × 22), filigran, iar originalul statutelor breslei rotarilor se găsește în posesia prof. Vasile Sârbu, care le va dona la Muzeul județean Brașov pentru a servi ca exponat.

BREASLA ROTARILOR RÎȘNOVENI

Statutele breslei rotarilor redactate în limba germană — prezentate de noi —, poartă ca dată a confirmării lor de către autoritățile brașovene anul 1723. Ele reproduc statutele din anul 1620 păstrate în comuna învecinată Cristian, unde exista de asemenea o breaslă a rotarilor, care pînă în anul 1723 făcuse parte din breasla rotarilor rîșnoveni.

Existența rotarilor rîșnoveni este menționată însă documentar cu mult înaintea anului 1620. Astfel, rotarii rîșnoveni sînt pomeniți încă din anul 1522 cînd execută roțile pentru două archebuze cumpărate de rîșnoveni de la Brașov pentru întărirea apărării cetății lor. Faima rotarilor rîșnoveni era destul de cunoscută în secolul al XVI-lea și aceasta rezultă din faptul că în primăvara anului 1540 rotarii rîșnoveni primesc comanda să execute „roți pentru tunurile regelui, primind pentru munca lor 17 florini“¹².

În primele două decenii ale veacului al XVII-lea rotarii rîșnoveni se organizează în breaslă, obținînd în anul 1620 un statut, în baza căruia își desfășoară activitatea pînă în anul 1718, „cînd o mare parte din Rîșnov fiind mistuită de un incendiu catastrofal“¹³, au ars și statutele breslelor din localitate.

În anul 1723 conducerea breslei rotarilor din Rîșnov cere Magistratului Brașovului refacerea statutului „în baza unei copii păstrate la rotarii din comuna învecinată Cristian“,¹⁴ care făceau parte din aceeași breaslă.

În luna mai 1723, ținîndu-se seama de această copie a vechiului statut din 1620, precum și de dispozițiile breslei rotarilor din Brașov, de care depindea breasla din Rîșnov, „s-a alcătuit noul statut al breslei rotarilor din Rîșnov“¹⁵, care a format baza legală a activității acesteia pînă la desființarea ei din anul 1872.

Refacerea și confirmarea statutelor din anul 1723, au fost consemnate în actul oficial¹⁶ nr. 492 din mai 1723, în felul următor:

„492 — 1723 mai 10 Brașov — Stephanus Fillstich judecător Georgius Drauth fost judecător, Georgius Czako chestor și ceilalți jurați din Sfatul Or. Brașov confirmă statutul de breaslă al rotarilor din Rîșnov, prezentat

¹² Julius Gross și Ernst Kühlbrandt, *Die Rosenauer Burg*, Viena, 1896, p. 6; se menționează de autori că datele și informațiile au fost extrase din procesul-verbal al consiliului comunal din Rîșnov (mss.).

¹³ I. Gross și E. Kühlbrandt, *op. cit.*, p. 26.

¹⁴ Statutul rotarilor (Vezi fig. 1).

¹⁵ Idem fig. 1—4.

¹⁶ Arh. st. Brașov. Actele breslelor pachet II, nr. 139, copie, 2 f. (32,2 × 21 cm.) și nr. 140.

de către Hannes Schnabels Wortman, Georg Mähbürger și Knorren Merten din Cristian, staroști. Cu ocazia incendiului târgului Rîșnov în 1718 a ars și statutul lor dat de autoritățile brașovene în 1620 nemairămînînd decît o copie la Cristian cu care forma o singură breaslă și avea un singur statut. Această copie este revizuită, colaționată cu statutul rotarilor din Brașov și confirmată¹⁷.

Statutul breslei rotarilor rîșnoveni din anul 1723, prefațat de un preambul în care se descriu pe larg împrejurările expuse în actul de mai sus, cuprinde 15 articole, prin care se reglementează organizarea și activitatea breslei respective.

Art. 1 prevede obligativitatea unei adunări generale la sfîrșitul fiecărui an, a tuturor membrilor, pentru alegerea conducerii, verificarea socotelilor și citirea statutului.

Art. 2 se referă la normele de conduită socială dintre membrii breslași, prevăzîndu-se sancțiuni pecuniare pentru cazurile de indisciplină.

Art. 3 și 4 se referă la naționalitatea membrilor breslei. Deși art. 3 enunță preferința pentru ucenicii de națiune germană, prevăzînd pentru aceștia termenul de 2 ani, art. 4 cuprinde o dispoziție progresistă, admițînd la învățarea meseriei și deci în breaslă și alte naționalități: „Dacă un străin vrea să învețe meserie va trebui să plătească 3 fl. și să muncească 3 ani de zile neîntrerupt“¹⁷.

Art. 5 se referă la disciplina ucenicilor, prevăzînd pedepse pecuniare pentru „contrazicerea meșterului“ și pentru fuga de la locul de muncă „... Iar dacă fuge și a treia oară nu va mai fi primit de loc“¹⁸.

Art. 6 prevede obligativitatea pentru meșteri de a primi pe ucenicii lor după terminarea stagiului, în calitate de calfe, plătindu-le un florin pe an, și dîndu-le, după executarea a trei roți, lemn pentru confecționarea unei roți proprii.

Dispozițiunile privind examenul de trecere a calfelor în rîndul meșterilor sînt formulate în art. 7 în felul următor: „După ce a împlinit un an de calfă și înainte de a se căsători pentru a intra în rîndul meșterilor va face de probă o căruță întreagă cu toate accesoriile spre a dovedi măiestria sa și pentru aceasta va plăti 3 florini. Dacă însă acesta a greșit la facerea acestei căruțe va fi pedepsit“.

După trecerea acestui examen, de înaltă calificare, tînărul meșter are de ales, după cum prevăd art. 8 și 9 modul exercitării meseriei sale în cadrul breslei. El poate rămînea alături de vechiul său meșter, fiind plătit cu

¹⁷ Statutul rotarilor (Vezi fig. 2).

¹⁸ Idem.

14 florini anual sau să devină meșter de sine stătător în cadrul breslei, lucrînd în aceleași condițiuni ca ceilalți breslași.

Art. 9 interzice tînărului meșter de a primi ucenici timp de 3 ani de la trecerea examenului. Această dispoziție are un caracter profesional și pedagogic. Munca tinerilor meșteri era riguros controlată de conducerea breslei, iar cei trei ani de exercitare, pe cont propriu, a meseriei erau socotiți absolut necesari pentru desăvîrșirea în meserie. Pe de altă parte, în timpul celor trei ani tînărul meșter cîștiga o experiență profesională, putînd deveni și un bun pedagog pentru pregătirea viitorilor săi ucenici.

Articolele 10 și 11 cuprind norme privind ajutorul material în cadrul familiei fiecărui breslaș și sprijinul dintre membri în cadrul breslei. Astfel art. 10 prevede că „Dacă moare un meșter și acesta are un fiu atunci acesta va lucra la mama lui cît timp aceasta va rămîne văduvă“, iar art. 11 precizează că „Dacă un meșter devine sărac și are un fiu pentru care nu are de lucru atunci acesta îl va putea da la altul spre a învăța meseria. Meșterul îi va da mîncare și 1 florin, iar tînărul ucenic nu va plăti nimic“.

Articolul 12 obligă pe meșterii conducători ai breslei să aibă personal de serviciu. Această dispoziție urmărește să asigure — după concepția medievală — prestigiul conducătorilor breslei față de ceilalți membri.

Articolele 13 și 14 se referă la calitatea produselor breslei și la munca meșterilor. În acest sens membrii care fac parte din comisia de verificare a breslei sînt obligați ca în fiecare trimestru să inspecteze de mai multe ori atelierele breslașilor și să verifice calitatea obiectelor executate și calitatea materialului lemnos întrebuițat. Orice defecțiune este pedepsită cu amendă, iar dacă acestea se repetă se putea ajunge pînă la îndepărtarea membrului din breaslă. Luarea dreptului de a profesa meseria fiind considerată ca o pedeapsă extrem de gravă, ea nu putea fi pronunțată decît de breasla rotarilor din Brașov care tutela activitatea breslei rotarilor din Rîșnov.

De asemenea, în atribuțiunile breslei tutelare de la Brașov intra și dreptul confiscării produselor necorespunzătoare ale rotarilor rîșnoveni. Ambele sancțiuni, luarea dreptului de a profesa meseria și confiscarea mărfurilor erau pronunțate prin hotărîre judecătorească.

În ultimul articol al statutelor, articolul 15, se stipulează dependența directă a breslei rotarilor de la Rîșnov, în ceea ce privește organizarea și activitatea ei, față de breasla rotarilor din orașul Brașov, care își asigura astfel calitatea ei de organ tutelar.

Întrucît fiecare articol din aceste statute oglindește mai detaliat viața și modul de organizare al acestei unități economice medievale, socotim util să le redăm în facsimil, în anexa lucrării, deoarece nu au fost publicate pînă acum.

STATUTUL BRESLEI STRUNGARILOR ÎN LEMN

Statistica din anul 1832 ne arată că la acea dată numărul strungarilor în lemn din Rîșnov era de 12 meșteri¹⁹. Comparativ cu breasla țesătorilor care avea 44 meșteri și cu breasla rotarilor cu un număr de 25 meșteri breasla strungarilor în lemn apare cu cel mai mic număr de meșteri. Acest fapt se explică prin aceea că strungarii în lemn din Rîșnov deserveau mai mult interesele locale, fiindu-le interzisă producția unor mărfuri „de valoare” și de largă circulație ca: ploștele acoperite cu ceară, lucrul de șurub și lucrul pictat²⁰. Executarea acestor produse era rezervată numai breslei strungarilor în lemn din orașul Brașov, care excludea orice concurență în desfacerea mărfurilor ușor vandabile.

Cînd a luat ființă breasla strungarilor în lemn din Rîșnov este greu de stabilit cu precizie. Aceasta, întrucît în 1718, cu ocazia marelui incendiu din Rîșnov au ars și statutele breslei strungarilor în lemn din localitate, nerăzîrînd nici o copie de pe vechile statute care ar fi menționat data redactării lor. De aceea reconstituirea și aprobarea noilor statute a întîmpinat unele dificultăți. Deși cererea de reconstituire a statutelor a fost înaintată în anul 1723, procedura de refacere și de confirmare a noilor statute a fost tergiversată timp de 6 ani, deoarece breasla strungarilor în lemn din Brașov urmărea să-și mențină monopolul acestei producții pe piața internă și externă, vreme cît mai îndelungată. Breasla strungarilor în lemn din Brașov contesta în același timp dreptul strungarilor rîșnoveni de a executa anumite articole printre care și confecționarea ploștilor.

În fața acestei situații, strungarii rîșnoveni s-au adresat în luna ianuarie 1723 consiliului orașului Brașov, care consemnează în felul următor acțiunea acestora de reconstituire a statutelor:

„Noi, Ștefan Filstich, jude, Lucas Seuler, doctor în medicină — jude adjunct, Martinus Schneeweis, G. S. senior, Chak, I. D. V. P., I. N., P. Chr., M. E., S. W., G. I. fiu, M. L., C. N., A. S. și B. W. W., cu toți jurați din consiliul (sfatul) orașului liber regesc Brașov din Transilvania dăm dovadă prin prezentul document și dăm de știre la toți și mai ales la aceia cărora li se cuvine să o afle, că în adunarea obișnuită a sfatului nostru au apărut

¹⁹ E. Limona, *op. cit.*, p. 44—48.

²⁰ Arh. st. Brașov. Actele breslelor, pachet I, nr. 60, text germ. — Document al Magistratului prin care se face cunoscut obiectul diferendului dintre cele două bresle ale strungarilor din Rîșnov și Brașov.

în fața noastră bărbați onorabili și cetățeni ai târgului regal Rîșnov anume Peter Schnabel crainic, Georg Thiess staroste și Georg Kleinthais cel mai tânăr meșter al țehului în numele lor și al celorlalți conmeșteri (colegi) ai breslei onorabile a strungarilor de lemn din numitul Rîșnov, arătînd că din cauza incendiului de care a fost lovită în anul 1718 localitatea domniei voastre au suferit pierderea statutelor de breaslă ce le-a fost conferită de onorabila autoritate a orașului. În consecință neavînd de atunci nici un alt scris în mîinile lor, după care ar putea să trăiască conform unor statute și reguli de breaslă și neavînd posibilitatea să înlăture abuzurile și să se apere la nevoie contra prejudiciilor și contra amestecului nejustificat. Dînșii prin urmare doresc să solicite și să roage pe noi ca să admitem de a fi supuse cenzurii articolele lor — pentru a menține mai departe breasla — cu păstrarea obiceiurilor și tradițiilor existente”²¹.

Pentru constatarea existenței vechilor statute și a conținutului lor consiliul orașului Brașov procedează la audierea unor martori, demni de încredere. Întrucît depozițiile acestor martori ne dau prețioase informații, privind nu numai viața și activitatea breslei strungarilor în lemn din Rîșnov, dar și a relațiilor ei comerciale cu diferite regiuni, le redăm în întregime, fiind documente a căror importanță nu mai poate fi contestată.

„Anul 1723, 28 ianuarie se stabilește și se specifică următorul atest privind diferendul ivit între strungarii din Rîșnov cu breasla strungarilor în lemn din Brașov, prezenți fiind domnii cinstiți și onorabili Christian Braser și Valentin Tartler.

Testimoniu I. Toma Schnabel judele din Rîșnov în vîrstă de 61 ani depune mărturie conform jurămîntului său pe care l-a depus în calitate de jude anume: el auzise de la tatăl său Mihai Schnabel care fusese și el la rîndul său strungar în lemn înainte de mai mulți ani în dese ocazii că strungarii din Rîșnov ar fi confecționat în pădure timp de o lună ploști, strînse în grămezi vînzîndu-le atît la târgul săptămînal brașovean sau ducîndu-le cu carul la târgul de țară de la Cîmpulung, putîndu-le vinde fără nici o restricție au obținut după ele multe parale. El mai știe că fratele său Mihail Schnabel de asemenea strungar ar fi făcut tot timpul ploști acoperite cu ceară vînzîndu-le la târgul din Brașov. Arată că el ar fi avut privilegiile strungarilor în mîinile sale și le-ar fi văzut că unele erau scrise pe pergament, erau privilegii ungare (eliberate) de un rege, cu sigiliu ștampilat. Căci ar fi avut și alte privilegii germane acest lucru îl știe precis, deci că strungarii în lemn din Rîșnov ar fi avut o breaslă onorabilă.

²¹ *Ibidem*, Testimoniul 1—6 din atestul privind diferendul dintre strungarii în lemn din Rîșnov și breasla strungarilor în lemn din Brașov.

Testimoniu 2. Z. Kraft fost vilic din Rîșnov circa pe la anul 1716, depune de asemenea sub jurămînt, că el ar ști că strungarii din Rîșnov ar fi avut privilegii frumoase și ar fi deținut tot timpul o breaslă onorabilă, confecționînd în consecință tot timpul ploști de ceară vînzîndu-le fără restricție la tîrgul din Brașov cît și la cel din Cîmpulung.

Testimoniu 3. Andrei Ziegman Kraft, jurat din Rîșnov de 88 ani depune mărturie că strungarii din Rîșnov ar fi avut privilegii frumoase, deținînd o breaslă onorabilă — săvîrșind toate felurile de munci din această ramură și au confecționat ploști de ceară fără restricție.

Testimoniu 4. Ioan Marzell bătrînul fost gociman la Rîșnov de 83 ani atestă, că strungarii din Rîșnov au avut întotdeauna regulamente (statute) de breaslă, s-ar fi întrunit anual la lăsatul secului (noaptea de carnaval) ținînd atunci alegerile. El mai știe că ar fi lucrat o lună întregă în pădure expunînd produsele lor pentru vînzare atît în Țara Românească cît și în alte părți. Ei ar fi avut dreptul să facă tot felul de lucrări. În special despre ploștile de ceară nu poate să spună nimic că nu ar fi dat atenție acestui lucru.

Testimoniu 5. Luchschen Lukas, fost gociman la Rîșnov, 58 ani, atestă: tatăl său de același nume ar fi fost strungar și a păstrat tot timpul regulamentul breslei și ar fi săvîrșit toate felurile de munci. Un clopotar din Codlea și un locuitor din Cristian amîndoi strungari ar fi venit în fiecare an la adunarea ținută la Rîșnov.

Testimoniu 6. Gabor Mechel locuitor din Rîșnov ar fi ținut întotdeauna regimul de breaslă în mod onorabil și ar fi avut frumoase privilegii pe care le-a și văzut, fiind prezent la adunarea lor din noaptea lăsatului secului în multe rînduri ca oaspetele lor vînzînd privilegiile lor. El mai știe că strungarii din Rîșnov ar fi confecționat și ploști de ceară vînzîndu-le apoi liber la tîrgul din Brașov. S-ar fi întîmplat o dată că strungarii din Brașov le-ar fi confiscat produsele și ajungînd acest caz la dezbatere Andrei Porr (din Rîșnov) ar fi lucrat o ploscă din ceară cu două despărțituri pe care a prezentat-o magistratului brașovean. Atunci judele orășenesc Simon Dietrich ar fi întrebat pe strungarii brașoveni dacă ei ar fi în stare a face asemenea ploști? Nimeni dintre ei nu se încumeta să facă asemenea ploști, atunci magistratul onorabil brașovean a dat strungarilor din Rîșnov privilegiul (libertatea, voie) — dacă vor putea săvîrși muncile de strungărie, li se va permite să-și vîndă produsele lor la tîrgul obișnuit brașovean.

Testimoniu 7. „Gabor Georg locuitor din Rîșnov, de 75 ani, atestă întru toate mărturiile depuse în cele 6 puncte de mai sus”²².

În completarea cercetărilor privind existența și vechimea acestei bresle consiliul orașului Brașov consemnează separat și alte mărturii: În luna ianuarie 1723 Iohan Barbenius atestază că „a auzit de la tatăl său că a existat breaslă a strungarilor în Rîșnov, care a avut libertatea de a face buți și de a le duce în Valahia. Și tatăl său lucra săptămîni întregi în pădure și apoi vindea în Brașov și Valahia”²³.

Tot în anul 1723 luna ianuarie 31, Georgius Czelah, predicatorul cel mai bătrîn din Rîșnov, „atestază că înainte cu 28—29 ani a văzut la răposatul socru Schnabel Mihail fost judecător și bătrîn în breasla strungarilor, privilegiile breslei cu sigiliile lor”²⁴.

De asemenea în anul 1723 luna ianuarie 28, Thomas Schnabel judecător din Rîșnov, Zeymen Kraft fost primar în Rîșnov, Andreas Zeymen jurat în Rîșnov și alții „depun mărturie în princina dintre breasla strungarilor din Rîșnov și cea din Brașov în prezența lui Christian Kasper și Valentin Tartler, arătînd că strungarii din Rîșnov au avut dreptul să vîndă nestingheriți buți și butoaie pe piața Brașovului și Cîmpulungului”²⁵.

Deși mărturiile aduse de breslașii rîșnoveni erau concludente în privința existenței breslei lor, discuțiile au continuat încă aproape șase ani. Breslașii rîșnoveni au prezentat magistratului orașului un proiect de statute, care a fost pus în discuția consiliului orașenesc și a reprezentanților breslei strungarilor în lemn din Brașov. După mai multe dezbateri, s-a alcătuit un statut cuprinzînd 20 de articole dintre care art. 12. la ultima cenzură a fost șters, fiind întocmit un alt articol nenumărat, scris deasupra articolului nr. 1 (fig. 6).

În ședința consiliului orașului Brașov din 21 martie 1729, de față fiind Stephanus Filstich jude, Lucas Seiler doctor în medicină, ajutor jude, Martinus Schneewerss chestor și mai mulți jurați, statutele breslei strungarilor în lemn din Rîșnov au fost „aprobate, ratificate și confirmate” (fig. 5).

În expunerea de motive a aprobării acestor statute se dau următoarele informații justificative:

„Noi, după citirea chibzuită atentă a statutului supus, îl considerăm bazat pe echitate și ca nefiind în dezavantajul binelui comun și cuprinzînd

²² Arh. st. Brașov. Gabor Georg — locuitor din Rîșnov — depune mărturie în apărarea cauzei strungarilor în lemn din Rîșnov.

²³ Arh. st. Brașov. Actele breslelor, pachet I, nr. 62, anexă nr. 2, text german (vezi fig. 14).

²⁴ *Ibidem*, anexa nr. 1, text german (fig. 14).

²⁵ *Ibidem*, act nr. 60, text germ. (fig. 8).

în el tot ce este în acord cu menținerea bunelor moravuri și ordinei, am satisfăcut cu multă plăcere dorința justă și prin hotărârea unanimă a consiliului nu numai că l-am menținut și pe viitor în forma lui potrivită stării breslei, ci am aprobat ratificat și confirmat statutul prezent, *nou întocmit* și supus nouă, ca dumneavoastră și posteritatea dumneavoastră în baza acestei „Largitum“ să-l puteți folosi pentru respectarea apărării libertăților breslei dumneavoastră, uzanțelor și ordinei. Spre mai marea asigurare și respectare a actului, vi s-a înmînat dumneavoastră onoratei bresle a strungarilor în lemn din Rîșnov acest statut al libertăților breslei, sub semnătură autentică cu sigiliul obișnuit al orașului imprimat alături. S-a petrecut în Brașov în 21 martie 1729”²⁶.

Proiectul de statut, devenit după confirmare legea de bază a breslei strungarilor în lemn din Rîșnov, conținea pe lângă unele dispozițiuni comune tuturor breslelor și norme caracteristice specificului de producție în mediul rural.

În articolul nenumărat de la început se stabilește condiția naționalității membrilor breslei, excluzînd primirea acelor care nu erau germani: „Cine vrea să ajungă la meseria de strungar să fie de origine (proveniență) națiune curat săsească-germană și să fie conceput dintr-un pat conjugal cast”.

Art. 1 și 2 se referă la durata învățării meseriei, stabilind 2 ani pentru fiii de breslași și 3 ani pentru ceilalți.

Art. 3 prevede sancțiuni pentru „ucenicul care fuge de la meșterul său fără cauză motivată”, stabilind ca pedeapsă plata unui florin pentru prima fugă, 2 florini pentru a doua și excluderea de la meserie în cazul cînd fugea pentru a treia oară.

Articolul 4 se referă la acei meșteri care pe lângă meserie practicaau și agricultura. Deoarece foloseau în muncile agricole pe ucenici, ei erau obligați să-i înzestreze pe aceștia, în timpul uceniciei „cu îmbrăcăminte și haine”.

Articolul 5 prevede obligațiile meșterului și ucenicilor la terminarea stagiului de învățătură a meseriei: „Și-a îndeplinit un ucenic anii de ucenicie în mod cinstit și s-a comportat credincios, meșterul să fie obligat să-i dea la eliberarea lui: 1 haină pentru 1 fl., o pereche de pantaloni și o pereche de cizme. În schimb ucenicul va oferi onoratei bresle un ospăț compus dintr-o friptură de vită și 4 măsuri de vin” (fig. 7).

Articolele 6, 7 și 8 cuprind norme pentru calfe. Stagiul de calfă (art. 6) este de minimum un an. După expirarea acestui termen, calfa pentru a

²⁶ Ibidem, actele breslelor, pachet I, nr. 57, original, 4 f. (35 × 22), filigran.

deveni meșter (art. 7) trebuia să dea un examen, denumit „*lucrul de meșter*“, care consta în executarea unei roțițe de bumbac de patru optimi și a două duzini de farfurii.

Executarea acestor lucrări ne arată că breasla strungarilor în lemn deservea prin produsele sale breasla țesătorilor. După trecerea examenului de meșter (art. 8) tânărul meșteșugar avea dreptul să se înscrie în breasla respectivă, plătind 4 florini dacă era fiu de meșter, sau 8 florini dacă tatăl său nu era breslaș.

Articolul 9, formulat la cererea breslei strungarilor în lemn din Brașov și desigur impus de aceasta, prevedea restricțiuni în privința executării unor lucrări de către breslașii rîșnoveni. „După ce un meșter a obținut în acest fel dreptul de a fi în breaslă îi este permisă executarea diferitelor lucruri de strungărie, exceptînd lucrul ploștilor acoperite cu ceară, cît și lucrul de șurub și lucrul pictat, executarea acestor categorii revenea numai breslei strungarilor în lemn orășenești în ale căror atribuții breasla strungarilor în lemn rîșnoveană nu poate interveni sub riscul pierderii lucrului, din care judecătoriei revine jumătate și breslei a treia parte“ (fig. 8).

Tot breasla strungarilor în lemn din Brașov a impus și redactarea articolului 10 în favoarea sa, restrîngînd breslașilor rîșnoveni dreptul desfacerii produselor pe piața brașoveană. Roțile de tors, talerele, străchinile și ceștile puteau fi vîndute oriunde, celelalte produse rîșnovene însă nu puteau fi desfăcute decît în anumite locuri stabilite.

Articolul 11 prevedea obligativitatea stabilirii domiciliului în Rîșnov a locuitorilor din satele din împrejurimi, cum sînt: Cristianul, Ghimbavul etc. în cazul cînd voiau să învețe meseria de strungar în lemn la Rîșnov. Această dispozițiune întîlnită și la breasla rotarilor deriva din caracterul dominant al breslelor.

Grija pentru familia meșterului strungar decedat este înscrisă în articolul 13 care prevedea obligația morală a fiului de meșteșugar de a lucra în atelierul părintesc pentru a-și întreține mama văduvă.

Alegerea conducătorilor breslei și a inspectorului de breaslă, după cum stabilește art. 14, se făcea în fiecare an la o dată fixată dinainte. Cu această ocazie se citea statutul breslei în fața întregii adunări, pentru a fi bine cunoscut de fiecare membru.

Art. 15 prevedea ca funcția de „Zumptwamer“²⁷ să fie îndeplinită întotdeauna de meșterul cel mai tînăr.

²⁷ „Zumptwamer“: funcție onorabilă.

Cazurile de injurii și calomnii ușoare dintre breslași, conf. art. 16, erau sancționate pînă la 1 florin „după aprecierea breslei”, iar conflictele mai grave erau de competența instanțelor judecătorești.

Ultimele patru articole (17—20) se referă la litigiile care se puteau ivi între breslași, sau între breslași și străini cu ocazia exploataării din pădure a materialului lemnos necesar confecționării diferitelor obiecte. Potrivit art. 17, lemnul tăiat de un breslaș trebuia măsurat și însemnat de acesta, iar în cazul cînd un alt breslaș încerca să și-l însușească era pedepsit cu 1 florin. Cînd lemnul tăiat nu era însemnat de proprietar, putea fi însușit de orice breslaș fără a fi pedepsit. În acest caz — conf. art. 18 — amenda de un florin se aplica meșterului care tăiasse lemnul și nu-l însemnase.

Meșterii erau obligați, după cum prevedea art. 19, să taie lemnele din pădure numai în limita necesarului. Dacă un meșter tăia mai mult lemn decît avea nevoie, atunci trebuia să anunțe conducerea breslei, care repartiza surplusul altor breslași. În cazul cînd nu anunța conducerea breslei de acest fapt și lemnele putrezeau în pădure, cel vinovat era pedepsit cu plata unui florin. Prin aceste măsuri se asigura folosirea rațională a materialului lemnos și ocrotirea pădurilor.

Art. 20, ultimul, se referea la cazurile cînd lemnele din hotarul Rîșnovului erau tăiate de străini fără autorizație. În asemenea împrejurări aceste lemne puteau fi ridicate de orice meșter rîșnovean.

Din analiza conținutului articolelor celor două statute se pot trage anumite concluzii privind organizarea și activitatea breslelor nu numai din Rîșnov și orașul Brașov, dar și din alte așezări ale Țării Bîrsei, unde au existat asemenea bresle:

1. Breslele din Brașov, în funcție de specificul producției, controlau și îndrumau activitatea breslelor din întreaga Țară a Bîrsei. Acest fapt apare evident pentru breasla strungarilor în lemn și breasla rotarilor din Rîșnov și Cristian.

2. În jurul anului 1620, în Țara Bîrsei a avut loc o reorganizare a breslelor dîndu-se fiecăreia statute confirmate de breasla tutelară din orașul Brașov și aprobate de magistratura orașului.

3. Pînă în anul 1723 cînd breasla strungarilor și breasla rotarilor din Rîșnov cer reconstituirea statutelor din anul 1620 care fuseseră arse în timpul marelui incendiu din anul 1718, breasla rotarilor din Rîșnov și breasla rotarilor din Cristian formează o singură breaslă, avînd un singur statut, păstrat în copie de fiecare unitate în parte.

4. Din punct de vedere teritorial din bresle nu puteau face parte decât localnicii. În cazul cînd un locuitor din altă comună voia să învețe meseria la Rîșnov trebuia să-și stabilească domiciliul în această localitate.

5. Breasla strungarilor în lemn cerea ca primă condiție de admitere, originea săsească a meșteșugarilor. Breasla rotarilor admitea la învățatul meseriei și alte naționalități prevăzute prin art. 4: „dacă un străin vrea să învețe meseria, trebuie să plătească 3 florini și să muncească 3 ani de zile neîntrerupt”²⁸.

6. Breslele orașului Brașov care patronau breslele cu producție similară din satele Țării Bîrsei, urmărind îmbogățirea lor, impuneau acestora anumite restricțiuni în privința producției de mărfuri. Astfel, strungarilor în lemn din breasla Rîșnovului — după cum am văzut — le era interzis conform articolului 10 din statut „lucrul ploștilor acoperite cu ceară cît și lucrul de șurub și lucrul pictat”, pentru a nu concura produsele breslelor brașovene.

De asemenea, desfacerea mărfurilor pe piața Brașovului nu se putea face decât în anumite locuri.

Statutele, și anume: statutul din 1723 al rotarilor și cel din 1729 al strungarilor în lemn din Rîșnov au format baza juridică a organizării și funcționării celor două bresle pînă la data desființării lor din anul 1872.

După cum se știe, dezvoltarea impetuoasă a modului de producție capitalist din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a impus legea din 1872 a desființării tuturor breslelor, care, de altfel, își pierduseră importanța economică încă din anul 1860, odată cu aplicarea legii care stăvilea principiul libertății exercitării meseriilor.

²⁸ Statutul rotarilor — Art. 4 (fig. 2).

Forderung guter Sitten und Besch.
Ordnungen durch inner der Stadt.
Siquet festigen befrähgen und aus-
bau so zu haben

Der übrigen Articul Singuli
Aber harte etc. alle

Articul. 1

Es soll die ganze Kunst fabriciren
auf die Kaiserliche Zeit von denen
Kunst Meistern gewarnt und besan-
det werden, insofern die Artikel, dar-
in zu jeder daruon stehen sonder ver-
leihen die Zeit Meister und Arbeiter. Die
Kunst Schwenker und auch ein er-
wegter und besetzer, und die Rechnung
von den alten Weibern abgelenket
den soll und wegen dergleichen nicht
verleihen, das auch nicht zu anderen Schaden
seiner Nachkommen kann, und hat nicht

1990-1991: 100% of the population was employed.

Annex 2

[illegible]

Article 3.

Es soll nur kein Feind aus der Hand
eingetragen werden, so nicht Gefahr
von der bösen schmeichelt Nation in
Ober der einen Völkern bringen
und will der sich wehren anfangt
und anstellt, soll zerlegt werden und

Article 4.

Wenn ich einen Meinen Sohn aus der
Ihre hier begreift, soll von der Meer ge-
hen so zu. Das Meist hat sich so
behalten soll, so der Meinen und von.

1. Die erste Gruppe ist die Gruppe der
 2. Die zweite Gruppe ist die Gruppe der
 3. Die dritte Gruppe ist die Gruppe der
 4. Die vierte Gruppe ist die Gruppe der
 5. Die fünfte Gruppe ist die Gruppe der

Animal 3.

Ein sehr junges Kind
 des Bergbauers wurde in der
 Nacht von einer Fledermaus
 mit einem sehr großen
 Kopf und einem
 sehr langen Hals
 in die Luft gehoben.

Wie hat das Hotel seinen Ruf
in der Welt sich zu dem Indochina
und die 3. Station von es aber
zum Indochina und Indochina ist
weiter nach Indochina

Amich, D.

[illegible]

Fig. 2. Pagini din „Statutul rotarilor in lemn”.

istenthal das chint X^{er}, moqu es das
Hieser Hieser mit hancu beligen, zugehen soll.

Articul. 7.

Nach dem also einer hier Lehr und
Hieser Hieser Jahr erfüllt hat, soll er
eher er hier verheiratet und also im He-
Hieser Hieser Jahr und zuewilling hi-
nes Meiser Hieser einen anderen Wagon
langt allem Hieser machen, und an das
des Meiser Hieser Hieser. Soll er aber
von einem Hieser und Hieser Meiser Hieser
Hieser Hieser werden, soll er nach Hieser

Hieser nach, nach dem am Wagon viel
oder wenig gekocht worden, gekocht werden

Articul. 8.

Wenn das Meiser Hieser ausgefer-
tigt worden soll der Hieser, so in der
Hieser Hieser eingenommen zu werden,
für das Meiser Hieser Hieser Hieser, in
oder aber nach Hieser Hieser ein Hieser geben.

Articul. 9.

Soll janker Meiser, so sich in der Hieser
Hieser Hieser, Hieser Hieser, Hieser Hieser

Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser.
Hieser aber Hieser Hieser Hieser soll ge-
Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser.

Articul. 10.

Soll ein Meiser einen solchen Hieser Hieser
Hieser, so das Hieser Hieser Hieser Hieser
Hieser Hieser Hieser Hieser, so lange Hieser
Hieser Hieser Hieser Hieser.

Articul. 11.

Wenn ein Meiser Hieser und Hieser Hieser
Hieser, Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser

so soll er denselben einem anderen Hieser
Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser.
Der Meiser soll also das Hieser Hieser
Hieser, Der Hieser aber Hieser Hieser.

Articul. 12.

Der Hieser Hieser und Hieser Hieser Hieser
Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser
Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser

Articul. 13.

Der Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser
Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser

Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser
Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser
Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser

Articul. 14.

Demnach allen Hieser Hieser Hieser
Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser
Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser
Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser
Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser

Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser
Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser
Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser
Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser
Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser

Articul. 15.

Nach dem die Hieser Hieser Hieser Hieser
Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser
Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser Hieser

pendence von Derselben haben mich.
 Als wird sie von Derselben in billigen
 Partien hinweg, nicht nur sich untertrug-
 ten lassen: Sondern auch, wo diese
 Articuli noch hinc und danc einige
 Declaration verlangeten, selbige auf
 der Eroner Wagner Articula suppli-
 ret und erkläret werden sollen.

Wenn Wir nun also vorgergehende
 Articuli zur gehörigen Revision über-
 nommen und nach deren Überlegung
 und Überlegung, wie auch fleißiger Col-
 lation mit derer hiesiger Wagner
 Funck Articula, gefunden, daß

Dieselbe für billig und zu obgemeldeter
 Wagner Funck in Rosenane fernere
 Conservation, notwendig erachtet wor-
 den. Als haben Dieselbe sonder Con-
 sensu und auf Obrikeitlicher Autho-
 rität hiedurch approbiert und confir-
 mirt. Allermassen Dieselbe zu besserer
 Observation und Befräftigung mit
 dem gewöhnlichen Stadt Signet besiegelt
 in forma patente, der Hochlichen Wag-
 ner Funck in Rosenane und Derselben
 Nachkommen sicent lazzerte und auf-
 gehauere haben.

So geschehen EXON STADT
 den sechenden May, im Jahr nach
 Christi unser Erloßers Geburt:
 Ein Tausend, Sieben Hundert,
 Drey und Zwanzig

Handwritten signatures and text, including "Martinus" and "Christoph".

Fig. 4. Pagini din Statutul "oravilor in lemn".
<https://biblioteca-digitala.ro>

[illegible]

10. Die erste Zeit der Reise war sehr angenehm, da wir
 die Gegend durchwanderten und viele interessante
 Gegenstände sahen. Die Natur ist hier sehr schön,
 besonders die Berge und Thäler. Wir haben auch
 einige alte Gebäude gesehen, die schon seit Jahrhunderten
 bestehen. Die Bevölkerung ist nicht sehr dicht,
 aber es gibt immer noch viele kleine Dörfer.
 Die Sprache ist eine Mischung aus Deutsch und
 Englisch. Die Leute sind sehr freundlich und
 gastfreundlich. Wir haben viel von ihnen gelernt.
 Die Reise hat uns sehr viel gebracht und wir
 werden sie nie vergessen.

Fig. 7.—8. Pagini din „Statutul strungarilor în lemn“.

[illegible]

475
~~Philadelphia~~ No. 10
 Philadelphia, Pa. 1861
 Dear Sir,
 I have the honor to acknowledge the receipt of your letter of the 10th inst. and in reply to inform you that the same has been forwarded to the proper authorities for their consideration.
 Very respectfully,
 Wm. L. Garrison

Fig. 9. — 10. Pagini din „Statutul strungarilor în lemn”.

BEITRÄGE BETREFFEND DIE ORGANISIERUNG DER WAGNERZUNFT UND DER DRECHSLERZUNFT AUS RÎȘNOV (ROSENAU), KREIS BRAȘOV (KRONSTADT)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Bis zur Stunde war die Entwicklung des Gewerbes in Rîșnov (Rosenau), Kreis Brașov (Kronstadt), im Mittelalter noch nicht Gegenstand historischer Untersuchungen. Durch die unlängst erfolgte Entdeckung der Originale der Zunftstatuten der Wagner- und der Drechslerzunft ist der Verfasser in der Lage, Beiträge zur Zunftgeschichte von Rosenau zu bringen, indem er auch andere ungedruckte Quellen heranzieht.

Eine Statistik aus 1832 führt in Rosenau drei Zünfte an, und zwar a) die Weberzunft mit 44 Meistern, b) die Wagnerzunft mit 25 Meistern und c) die Drechslerzunft mit 12 Meistern.

Bei dem gegenwärtigen Stand der Forschungen ist die Gründung und die ursprüngliche Organisation der Rosenauer Zünfte nicht mit Sicherheit zu bestimmen, aber auf Grund ihrer Statuten kann das Bestehen der Wagnerzunft und der Drechslerzunft schon in den ersten Jahrzehnten des 17. Jahrhunderts als sicher festgestellt werden.

Die vom Verfasser entdeckten und in der Arbeit veröffentlichten Statuten stammen aus 1723 — für die Wagnerzunft, und 1729 — für die Drechslerzunft. Dies sind aber nicht die ältesten Statuten, sondern sie sind nach dem Vorbild der Statuten aus 1620 erneuert worden, da deren Originale beim Brand von 1718 zugrunde gingen, als ein Grossteil von Rosenau abbrannte.

Als Ergebnis der Untersuchung des Inhalts der beiden Zunftstatuten gelangt der Verfasser zu einigen Schlussfolgerungen über die Organisation und die Tätigkeit der Zünfte nicht nur in Rosenau, sondern auch in Kronstadt und in andern Orten des Burzenlandes:

1. Die Kronstädter Zünfte überwachten die Tätigkeit der Zünfte des gleichen Gewerbes im ganzen Burzenland; dies geht eindeutig in Betreff der

Drechslerzunft aus den Quellen hervor, desgleichen auch betreffend die Wagnerzunft aus Rosenau und Cristian (Neustadt).

2. Um 1620 fand im Burzenland eine Neuorganisation der Zünfte statt, in deren Rahmen alle Zünfte Statuten von den Kronstädter Oberzünften erhielten, die vom Kronstädter Magistrat genehmigt waren.

3. Bis 1723, als die Rosenauer Drechsler- und Wagnerzunft die Erneuerung der im Brand von 1718 vernichteten Statuten aus 1620 ansuchte, bildete die Wagnerzunft aus Rosenau mit der aus Neustadt eine gemeinsame Zunft mit einem gemeinsamen Statut, von dem an beiden Orten je eine Abschrift aufbewahrt wurde.

4. Mitglieder der Zünfte konnten nur Einheimische werden. Wenn ein Auswärtiger in Rosenau ein Handwerk erlernen wollte, musste er auch seinen Wohnsitz her verlegen.

5. Die Drechslerzunft verlangte als erste Bedingung zur Aufnahme in die Zunft, dass die Handwerker sächsischer Abstammung seien. Die Wagnerzunft gestattete das Erlernen des Handwerks auch Angehörigen anderer Nationalitäten, wie aus dem vierten Artikel hervorgeht: „Wenn aber ein Frembder das Handwerk lernen wil, sol er in die Zech geben flor. 3 und darnach Drey Jahr zu dienen schuldig seyn“.

6. Die Kronstädter Oberzünfte, die ihre eigene Bereicherung verfolgten, erlegten den gleichartigen Burzenländer Zünften verschiedene Produktionsbeschränkungen auf. So war den Rosenauer Drechslern verboten „die mit Wachs begossene Flaschen-Arbeit, wie auch die Schrauben-Arbeit, und die gemahlte Arbeit herzustellen. Ebenso konnten die Erzeugnisse der Rosenauer Meister nur an bestimmten Orten verkauft werden.

Die neuen Zunftstatuten aus 1723 für die Wagner und aus 1729 für die Drechsler aus Rosenau bildeten die rechtliche Grundlage für die Organisation und die Tätigkeit dieser beiden Zünfte bis zu ihrer Auflösung im Jahre 1872, als, in Folge der stürmischen Entwicklung der kapitalistischen Produktionsweise, die Zünfte in Siebenbürgen durch ein Gesetz aufgelöst wurden.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1–4. Statut der Wagnerzunft aus Rîșnov (Rosenau) — 1723.

Abb. 5–11. Statut der Drechslerzunft aus Rosenau 1729.

Abb. 12–13. Zeugenaussagen im Streit der Rosenauer Drechsler gegen die Kronstädter Drechslerzunft, 1723.

Abb. 14. a, Zeugenaussage von Georgius Czelch und b, von Johann Barbenius in dem Streit der Rosenauer Drechsler gegen die Kronstädter Drechslerzunft, 1723.

ISTORIE MODERNĂ

TUDOR VLADIMIRESCU IN VIZIUNEA CONTEMPORANILOR

de CONSTANTIN ȘERBAN

Tudor Vladimirescu, comandantul de panduri olteni, Tudor slugerul, Tudor conducătorul Adunării Norodului, cel căruia în 1821 toți boierii, negustorii, slujbașii, ostașii și oamenii de rînd i se adresau numindu-l „Domnul Tudor“, este una din personalitățile istorice marcante ale poporului nostru despre care s-a scris și încă se va mai scrie de cîte ori vor fi evocate evenimentele epocale de acum un secol și jumătate, numite de specialiști, cînd revoluția lui Tudor, cînd răscoala țărănească sau populară sau a poporului din 1821, cînd mișcarea revoluționară condusă de Tudor. Amintirea lui dăinuie de mai multe generații în conștiința poporului român și faptele sale, care au zdruncinat din temelii regimul fanariot, au premers cu o intuiție fără seamăn evenimentele revoluționare din 1848, Unirea Principatelor în 1859, cîștigarea independenței de stat în 1877 și eliberarea totală de exploatare din zilele noastre.

De cele mai multe ori apariția pe arena istoriei a unui conducător care însuflețește masele largi populare și se confundă cu aspirațiile lor de luptă pentru dreptate socială, cum a făcut-o Tudor Vladimirescu, este încadrată în frământările evenimente în care acesta trăiește și nu-și precupește talentul, energia și puterea de muncă pentru triumful ideilor sale mărețe. De aceea, ca și multe alte figuri de seamă ale poporului român, Tudor Vladimirescu a fost o personalitate istorică¹, care prin ideile și faptele sale a trezit un deosebit interes în rîndul contemporanilor săi din țară și de peste hotare. În optica intimilor săi, a colaboratorilor săi, înainte de 1821 și în timpul mișcării revoluționare pe care a condus-o, dar și a adversarilor săi, figura lui capătă, prin mărturiile păstrate, proporții nebănuite și în parte necunoscute chiar în zilele noastre, cu toate amplele cercetări cu caracter biografic întreprinse de specialiști.

În majoritatea cazurilor, biografia lui Tudor Vladimirescu îl încadrează

¹ A. Oțetea, *Tudor Vladimirescu și mișcarea ȣteristă din Ȣările românești 1821—1822*, București, 1945, p. 86—91.

armonios pe acesta în evenimentele militare și politice de acum un secol și jumătate, dar acordă o mai mare atenție faptelor sale decât personalității sale. Așa de exemplu, puțini sînt aceia care au întîlnit în aceste lucrări o prezentare a portretului său fizic și moral așa cum ni l-au consemnat contemporanii săi. Bineînțeles că în multe cazuri aceste aprecieri sînt uneori subiective și numai o profundă analiză a lor ne permite să ne apropiem cît mai mult de adevăr. După I. P. Liprandi, un ofițer rus care a urmărit îndepăroape evenimentele din 1821, Tudor este înzestrat cu „o bună și sănătoasă judecată”, abil, tenace și îndrăzneț în faptele sale, fapt pentru care se bucura de un devotament nemărginit în rîndul pandurilor, pentru care se dovedise un vajnic apărător al drepturilor lor². Același, amintind impresia pe care o făcuse proclamația de la Padeș asupra țăranilor, ține să sublinieze calitățile sale morale prin cuvintele: „Nu mi s-a întîmplat să întîlnesc un răscolitor atît de puternic al minților neluminate încă de nici o umbră a culturii, adresîndu-se numai simțămintelor lor...”³. Dîrzenia în caracterul său este subliniată de martori oculari, ca secretarul francez F. G. Laurençon⁴, iar aprecierea lui Chiriac Popescu, unul din căpitani săi, completează acest portret moral prin cuvintele: „el era un om al războiului, îndrăzneț și tot foc, puțin la vorbă și voinic la inimă și la suflet, nelemnos, cu multă minte sănătoasă și curaj”⁵.

La acestea credem că se pot adăuga și aprecierile lui Ștefan Scarlat Dăscălescu, secretar de cancelar, care a reținut faptul că Tudor era „un om greu la fire”; totuși, în același timp dovedea a fi „un om de inimă, hotărîtor și ambițios”, avînd vorba repede și „limba prea liberă necruțînd pe nimeni” și lovind în toți funcționarii necinstiți fără osebire⁶, aprecieri întru totul de acord cu acelea ale lui Zilot românul care spune „cu adevărat avea omul duh firesc și vorba lui puțină și întotdeauna pe gînduri și cînd îl frigea cărbunele ce-l avea ascuns în inimă scăpa cîte o vorbă desperată asupra tiraniei”⁷.

Adesea, contemporanii săi au căutat să surprindă și nivelul său de cultură pe care numai în puține cazuri l-au intuit la adevărata sa valoare.

² *Documente privind istoria României. Răscola din 1821*, Edit. Academiei, București, 1962, vol. V, p. 268 (Mai departe această colecție va fi citată *DIR*, *Răscola din 1821*).

³ *Ibidem*, p. 270, nota 2.

⁴ F. G. Laurençon, *Nouvelles observations sur la Valachie*, Paris, 1822, p. 115.

⁵ N. Iorga, *Izvoarele contemporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu*, București, 1921, p. 198.

⁶ N. Iorga, *Un cugetător politic moldovean de la jumătatea sec. XIX: Ștefan Scarlat Dăscălescu*, București, 1932, p. 51.

⁷ *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, vol. VI, 1891, p. 115.

După mărturiile unor colaboratori apropiați, acesta ar fi învățat scrisul și cititul de la preotul din sat, apoi și-ar fi completat învățătura la Craiova pe cheltuiala boierului N. Glogoveanu, de unde s-a întors cu știința limbii grecești, „un cărturar foarte deștept” — cum spune unul din aceștia⁸. De aceea, același Ștefan Scarlat Dăscălescu găsește că Tudor Vladimirescu știa să scrie „bine românește că avea un spirit natural” și o practică în mai multe domenii de activitate⁹. În schimb, unii ca I. P. Liprandi, dezinformați, afirmă că fostul sluger, deși nu avea nici un fel de cultură, totuși poseda un „limbaj simplu și o expunere concisă a argumentelor sale”¹⁰. Și Mihai Cioranu apreciază, pe nedrept, că Tudor ar fi fost lipsit de învățătură, dar recunoaște cu alt prilej că acesta avea ample cunoștințe despre politica generală a vremii¹¹.

La aceste declarații ale unor contemporani, credem că se cuvine o explicație, menită să stabilească adevăratul nivel de cultură al fostului comandant de panduri. În concepția vremii, cultura sau învățătura înaltă însemna absolvirea vreunei școli superioare, cum era aceea de la Sf. Sava din București, unde se învățau limbile clasice și moderne, teologia, științele exacte, gramatica și prosodia. Dar faptele ni-l arată pe Tudor Vladimirescu ca pe un om cu învățătură, care știa nu numai să scrie înflăcărate proclamații și scrisori cu caracter politic diplomatic și comercial, care știa să vorbească și să scrie nu numai românește, dar să cunoască și limbile greacă, germană, rusă și turcă, care se informa direct din presa străină a vremii. Un intim de-al său, Nicolae Stoica din Mehadia, ni-l prezintă pe slugerul Tudor cititor de gazete străine, de calendare și istorie românească. Acolo la Mehadia, unde stă câte o dată luni de zile pentru îngrijirea sănătății la băile din localitate, Tudor Vladimirescu discută cu prietenul său Nicolae Stoica probleme politice europene la ordinea zilei¹².

Dar, mai mult, este bine cunoscută călătoria sa la Viena în zilele când în capitala Austriei se țineau lucrările Congresului de nivel european, menită să pună o nouă ordine politică pe continent după căderea lui Napoleon Bonaparte, despre care Tudor își formase o opinie personală, mergând pînă la admirație față de fostul împărat al Franței, opinie descoperită printre hîrțile familiei Glogoveanu, din păcate azi pierdute. Printre aceste opinii ar mai fi

⁸ A. Oțetea, *op. cit.*, p. 74.

⁹ N. Iorga, *Un cugetător politic ...*, p. 54.

¹⁰ DIR, *Răscoala din 1821*, vol. V, p. 284.

¹¹ N. Iorga, *Izvoarele contemporane ...*, p. 269.

¹² Nicolae Stoica din Hașeg, „Cronica Banatului”, București, 1969, p. 304.

fost și acelea relativ la revoluția din Franța din 1789 și la cercurile socialiste din Viena, pe care le frecventa și din alte părți ale Europei¹³.

Desigur că este util să cunoaștem și opiniile unor *boieri* din acea vreme despre Tudor Vladimirescu și mișcarea revoluționară pe care a condus-o. Documentele și articolele publicate până în prezent, au dovedit în general o atitudine potrivnică a acestora față de Tudor, indiferent dacă a fost sau nu mărturisită. Dar ceea ce ni se pare interesant și reflectă totodată „adevăratele” lor sentimente față de pandurul din Oltenia, ridicat la luptă pentru dreptate socială, este transformarea cameleonică constatată în împrejurări deosebite, în declarațiile și corespondența lor.

În ianuarie 1821, când Tudor Vladimirescu răspîndește în masa țăranilor olteni proclamația de la Padeș, boierii din București la adăpost de primejdia care-i amenința, la o depărtare de peste 300 km, îl denunță pe acesta ca pe un „turburător și amestecător de liniștea locuitorilor”¹⁴. La începutul lunii februarie, când acesta ajunsese la mănăstirea Strehăia și-și aduna oastea de panduri, aceiași boieri îl numesc în continuare „răufăcător, căpetenie de rălhari, răzvrătit și apostat”¹⁵, iar la sfîrșitul aceleiași luni, când fostul sluger își concentrase armata și începuse să fortifice unele mănăstiri din Oltenia, atitudinea lor devine deodată conciliantă, ajungînd a-i spune „slugerul Tudor”¹⁶. În fine, după ce trece Oltul și se apropie de București, aceiași boieri, uitînd parcă de trecut, nu numai că motivează mișcarea sa revoluționară ca fiind „de trebuința obștei norodului”, dar îl și cheamă să salveze țara de răutăți, numindu-l, după intrarea în capitala Țării Românești „domnul Tudor”. Acest limbaj, cu conținut politic diferit, din corespondența boierilor din București cu conducătorul Adunării Norodului, amintește în mod foarte sugestiv atitudinea schimbătoare și nesinceră totodată a presei franceze controlată de Bourboni, față de Napoleon Bonapart, care în primăvara lui 1815 părăsise prin surprindere insula Elba și se îndrepta spre Paris în fruntea soldaților săi devotați. La început, în coloanele presei el este numit „hidră și căpșăun”, iar apoi, rînd pe rînd „uzurpator”, „Bonaparte”, „Napoleon”, iar la intrarea în Paris „Majestatea sa”; și aceasta în numai trei săptămîni¹⁷.

Este interesant de știut și părerea *reprezentanților diplomatici* ai vremii despre Tudor Vladimirescu și mișcarea sa revoluționară și în acest sens ne

¹³ S. Știrbu, *Răscoala din 1821 și legăturile ei cu evenimentele internaționale*, București, 1956, p. 448–449.

¹⁴ *DIR, Răscoala din 1821*, vol. I, p. 213.

¹⁵ *Ibidem*, p. 221, 227, 233, 239, 240, 247, 249.

¹⁶ *Ibidem*, p. 261, 287.

¹⁷ E. Tarle, *Napoleon, Moscova*, 1958, p. 505.

referim mai întâi la consulii străini din București și Iași, la ambasadorii marilor puteri din Constantinopol și alte capitale europene, în fine, la șefii diplomației din marile metropole europene. Desigur că știrile pe care și le procurau consulii străini din București și Iași sînt cele mai sigure, mai ales că aceștia erau foarte bine informați printr-un personal auxiliar specializat. La rîndul lor, acești consuli informau pe miniștrii lor de externe și pe ambasadorii lor din Constantinopol. Aceștia din urmă însă își mai procurau știri despre Tudor Vladimirescu și mișcarea revoluționară condusă de acesta și prin agenții informatori direcți ai guvernatorului otoman, aflați în acea vreme fie în unele orașe și porturi ale Țării Românești și Moldovei, fie în cetățile și porturile turcești de la Dunăre și Marea Neagră. Nu este mai puțin adevărat că guvernul otoman putea fi informat în același timp prin diferite ziare europene care ajungeau și la Constantinopol.

În optica consulilor străini din București, personalitatea lui Tudor Vladimirescu a avut la început trăsături nesigure, un contur vag al adevăratei realități, iar dintre toți aceștia se pare că reprezentantul Austriei avea toate motivele să se considere desrui de bine informat. Facem această afirmație gîndindu-ne nu numai la faptul că la București, consulul Austriei, avea în acea vreme cea mai bogată rețea de agenți informatori în rîndul sudiților ca și al autorităților din toate categoriile și clasele sociale, ci și ținînd seama că pe teritoriul Țării Românești ca și al Moldovei, Austria avea subconsuli și staroști de suditi la Iași, Galați, Focșani, Craiova, Ploiești și Tg. Jiu. Știrile procurate de agenții consulului austriac din aceste localități erau strînse la București, verificate, confruntate, pentru ca apoi informația cea mai apropiată de adevăr, inclusă într-un raport oficial, să plece la Viena și Constantinopol. Mai mult chiar, în momentul cînd reprezentanții consulari ai marilor puteri europene părăsesc în marea lor majoritate Bucureștii, singurul reprezentant străin care continuă să prezinte interesele vreunei puteri străine în capitala Țării Românești, va fi tot acela al Austriei; ne referim la cancelarul Udrișki.

Așadar, care era optica acestor diplomați străini despre Tudor Vladimirescu? Consulul general al Austriei, Fleischhagl von Hakenau era astfel informat la 1 februarie 1821 de către starostele agenției de la Tg. Jiu, Johann von Sallamon și anume că în Oltenia „un oarecare“ (ein gewisser) Tudor s-a răzvrătit împotriva autorităților¹⁸, apoi rînd pe rînd, din raport în raport, consulul general al Austriei afla că Tudor se mai numește și „Wladimirescu“, că are titlul de „sluger“, că a fost ofițer în armata rusă¹⁹.

¹⁸ Doc. Hurmuzachi, Serie nouă, vol. III, p. 58.

¹⁹ Ibidem, p. 60.

În fine, la 27 febr. 1821, același îl califica pe Tudor drept șeful insurgenților din Oltenia²⁰. Transmise în Transilvania, aceste știri au fost ulterior amplificate cu acelea provenite de la autoritățile militare și vamale de la frontiera dintre Țara Românească și Transilvania.

În aceeași vreme, pentru consulul Franței, Pagé, la 17 febr. 1821, Tudor Vladimirescu este un „oarecare rebel“, „un certain rebel“, părere pe care acesta și-o menține și la începutul lunii martie — când știrile încep să se amplifice și Tudor Vladimirescu începe să fie cunoscut ca un „fost ofițer în armata rusă, care a comandat unități de panduri, sau ca un fost mic boier“²¹.

Totuși, cel mai informat despre acțiunea revoluționară a lui Tudor Vladimirescu avea să fie consulul general al Rusiei, Alex. Pini, despre care se știe că a avut relații politice cu acesta și înainte de izbucnirea răscoalei în Oltenia. De la acesta s-a păstrat pe de o parte, corespondența sa cu boierii divanului, iar pe de alta rapoartele sale cu guvernul din St. Petersburg, cu autoritățile militare rusești și cu ambasadurul Rusiei la Constantinopol. Din ele reiese că acțiunea lui Tudor Vladimirescu, care a răsculat populația din Oltenia și care ducea tratative cu boierii divanului, era pe deplin justificată, și anume, că el lupta pentru a i se restitui poporului tot ce-i fusese jefuit. Mai mult chiar, consulul rus Pini era convins, la început, că poporul răsculat de Tudor Vladimirescu dorea restaurarea „unei orînduiei mai temelnice pentru a i se asigura proprietatea“²². Dar și în optica consulului rus Pini, imaginea personalității lui Tudor Vladimirescu cunoaște o schimbare, și anume, după primirea dezavuării mișcării revoluționare de către țarul Alexandru I. De vreme ce pînă atunci mișcarea revoluționară a lui Tudor Vladimirescu era recunoscută ca legală, din acel moment el își schimbă părerea și-l privește ca pe un răzvrătit, ca un amăgitor de norod și turburător obșteii. „Nu pot privi mișcarea sa — spune el — într-altfel decît un sfîrșit de rezvolnică turburare și fiind de hrăpire“²³.

Așadar, era explicabil ca pe baza acestor informații parvenite prin curieri la Constantinopol, figura lui Tudor Vladimirescu să poarte pecetea unui *răzvrătit*, cu toate intervențiile sale de a justifica legalitatea acțiunii sale antifeanariote. Astfel, la începutul lui martie în cercurile diplomatice din Constantinopol, Tudor Vladimirescu este cunoscut a fi un „oarecare român care a servit în armata rusă“, care dispune „de puțină avere“, iar

²⁰ *Doc. Hurmuzachi*, Serie nouă, vol. II, p. 618.

²¹ *Ibidem*, vol. XVI, p. 1033—1034.

²² *DIR, Răscoala din 1821*, vol. I, p. 271.

²³ *Ibidem*, p. 283.

după o lună — în aprilie — când începuse să fie considerat și „rebel“, se născuse și știe despre el că ar purta titlul de „locotenent general“. Această ultimă apreciere este în legătură cu activitatea politică și administrativă a lui Tudor Vladimirescu la București, în capitala Țării Românești, unde timp de 56 zile a îndeplinit atribuțiile unui principe propriu-zis. Dar, de vreme ce recunoașterea lui oficială nu fusese acceptată de guvernul otoman, el era considerat în cercurile politice din capitala imperiului, ca un locțiitor al puterii suzerane, cu titlul de „locotenent general“²⁴.

În fine, se pune întrebarea: care era ecoul rășcoalei lui Tudor Vladimirescu în rîndul populației din București formată din categorii, pături și clase sociale diferite? Relativ la poziția boierimii mari și mici — cea care avea un rol conducător în administrația Țării Românești, s-a văzut nestatornicia sentimentelor ei, foarte schimbătoare și în deplină concordanță cu desfășurarea evenimentelor. Pe măsură ce primejdia împotriva ei se apropia de capitala țării, ea era obligată să facă loc altor sentimente, să accepte de nevoie, noua administrație impusă de ridicarea Adunării norodului. Dar majoritatea mării boierimi a preferat exilul la Brașov și Sibiu, în capitala Țării Românești rămînînd numai cei care aveau să trateze cu turcii înăbușirea sîngeroasă a mișcării revoluționare.

În acea vreme, populația Bucureștilor era formată dintr-un mare număr de negustori, meșteșugari, funcționari atașați mai mult sau mai puțin prin diferite legături cu vechea administrație fanariotă. Dacă este explicabil să auzim pe un Gr. Andronescu, mic boier din București, că-l consideră pe Tudor Vladimirescu un „apostat“ la început, apoi „un zavergiu“²⁵, este semnificativ că pentru un oarecare meșteșugar blănar, Ioan Dobrescu, care și-a însemnat impresiile sale privind aceste evenimente, Tudor Vladimirescu nu apare decît ca o necesitate în viața politică a statului. Pentru el, Tudor are un rang boieresc, este „sluger“, de fel oltean, din județul Jiului care adună mulțimea de panduri și sîrbi, care face zapt (adică pune stăpînire) în două județe „să fie el cap lor“, că „oblăduiește“ (adică administrează) cele două județe, Gorj și Mehedinți, unde scade dajdia „mai ușor“ după vechiul obicei. În această optică, acțiunea lui Tudor Vladimirescu este justificată în ochii micului orășean din București. Apoi arată cum Tudor Vladimirescu unește cu dînsul pe *ticăloși* (adică pe sărmani, pe cei săraci) și „cu arme“ se ridică asupra boierilor țării și că emisarii boierilor din Bucu-

²⁴ A. Oțetea, *Contribution à la Question d'Orient*, București, 1930, p. 331.

²⁵ I. Corfus, *Însemnările Androneștilor*, București, 1947, p. 83, 98.

rești, trimiși fie să trateze cu el, fie să-l prindă, au trecut toți de partea lui, „s-au făcut tot una“²⁶.

Mai târziu, povestind evenimentele din martie pînă în mai, cît Tudor Vladimirescu a stat în București, cojocarul bucureștean dă amănunte interesante despre măsurile politice și administrative luate de acela care acum se intitula domn, „își pune titla de domn“, care ținea divan la Cotroceni, care avea o curte a sa ca un domn care orînduise ispravnici prin județe, care impusese la bir și pe preoți și mănăstirile cele mari și pe boieri „să dea fiștecare după puterea sa“, lucru nemăintîlnit pînă atunci²⁷.

În toate aceste relatări, Tudor Vladimirescu îi apare acestui martor ocular ca o personalitate politică și militară. El subliniază măsurile militare luate de Tudor la Cotroceni la vestea trecerii Dunării de către turci și retragerea strategică efectuată de aceștia cînd străjile i-au anunțat înaintarea armatei otomane către București, pînă la Tînganu (deci la 10—15 km de-păr-tare de oraș):

Contemporanii conducătorului Adunării norodului s-au străduit să lase urmașilor lor amănunte relativ și la portretul său fizic. O imagine mai puțin reușită s-a păstrat în amintirea multor generații prin tabloul votiv de la biserica din Prejna și abia de la sfîrșitul secolului trecut, prin cunoscuta pictură a lui Teodor Aman pentru a cărei realizare s-au făcut investigații personale printre foștii colaboratori ai lui Tudor. Totuși, nu este lipsit de semnificație acel interesant portret literar aflat în însemnările memoriale ale lui Ștefan Scarlat Dăscălescu.

Potrivit spuselor sale, Tudor Vladimirescu era „un om de statură mai înalt decît de mijloc, talia bine proporționată, fața blondă, mustața galbenă, părul castaniu, obrazul mai mult rotund decît oval, nici prea durduliu, nici slab cu o mică bărbie, om nu urît. Sta drept panțos — continuă el — vorba bună răstită și după facultatea lui destul de elocventă, aier de comandant“²⁸.

Portretul acesta moral și fizic nu poate fi completat dacă nu știm care era opinia contemporanilor săi despre el și despre mișcarea sa revoluționară.

Spre deosebire de alte fapte istorice din trecutul poporului român, evenimentele epocale din 1821 au avut un larg ecou nu numai în Țările Române, dar și dincolo de hotarele lor, de vreme ce această mișcare revoluționară era considerată de aceeași valoare cu acelea care izbuoniseră în acea vreme în Italia, în Spania înăbușite sîngeros de trupele Sfintei Alianțe. În

²⁶ I. Corfus, *Cronica meșteșugarului Ioan Dobrescu (1802—1830)*, în *Studii și articole de istorie*, VIII, 1966, p. 349—350.

²⁷ *Ibidem*, p. 351.

²⁸ N. Iorga, *Un cugetător politic ...*, p. 51.

lipsa unei prese locale, știrile din Țara Românească despre mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu s-au răpîndit aproape pe tot continentul, fie prin corespondența particulară a negustorilor și boierilor, fie prin aceea a trimișilor ziarelor din diferite metropole și orașe europene — ca de exemplu: Paris, Londra, Viena, Frankfurt, Roma, Augsburg, Lemberg, Genova, Torino, Napoli, Odesa, Hamburg, Varșovia, Buda, Constantinopol, St. Petersburg. E drept că aceste știri, în condițiile mijloacelor de comunicație din acea vreme ajungeau cu o mare întârziere de la producerea lor, dar totuși ajungeau și umpleau coloanele diferitelor ziare europene. Astfel, primele vești despre izbucnirea răscoalei în Oltenia ajunseseră la 19 februarie la Sibiu în Transilvania, la 12 martie la Viena și la 23 martie la Paris, iar sosirea lui Tudor la Bolintin produsă la 16 martie era cunoscută la Viena la 23 aprilie, la Paris la 7 mai și la Londra la 8 mai. În fine, despre moartea lui Tudor întîmplată la 26—27 mai s-a aflat la Londra abia la 9 iulie²⁹.

Așadar, este interesant de știut și care era imaginea lui Tudor Vladimirescu în optica opiniei publice din celelalte țări europene, formată prin intermediul știrilor inserate în presa vremii. La Londra astfel de știri le aflăm în ziare ca: „The Times“, „Morning Chronicle“, „The Public Ledger“, „Courier“, la Paris în „Le Moniteur universel“, „La Constitutionnel“, „La Gazette de France“, „Le Courrier“, la Viena prin „Osterreichischer Beobachter“, la Napoli prin „Giornale del regno delle due Sicilie“, la Genova prin „Gazetta di Genova“, la Augsburg prin „La Gazette universelle“, la Torino prin „Gazetta piemontese“, la Lemberg prin „Gazette de Lemberg etc.

În ziarele vieneze, Tudor Vladimirescu apare la începutul mișcării revoluționare ca un *aarecare* boier, care se ridică în fruntea unui număr de 8000 oameni, fără nici un motiv; apoi, la începutul lunii martie 1821, este denumit „Conducător de briganzi“, care în fruntea cîtorva mii de oameni a ocupat Oltenia, care s-a proclamat „generalisim“³⁰. Spre sfîrșitul lunii martie se aflase la Viena că această răscoală, oare nu fusese luată în serios de autoritățile austriace, începe acum să devină o problemă europeană, de vreme ce ea era strîns legată de răscoala grecilor care urmăreau să scape de sub stăpînirea Imperiului otoman. La 29 martie în fine se știe la Viena și la 8 aprilie la Paris că Tudor servise mai înainte ca voluntar în armata

²⁹ Vezi „Le Moniteur universel“, între 12 martie și 9 iulie 1821.

³⁰ „Le Moniteur universel“, 23 martie, 4 aprilie 1821; vezi știri din ziare din Viena la D. Zaharia, Două documente din arhivele italiene despre mișcarea revoluționară de la 1821, în Revista Arhivelor, 2/1970, p. 605—615.

rusă cu grad de ofițer, că rășcoala sa nu era îndreptată împotriva puterii suzerane, ci numai contra boicrilor și a venalității slujbașilor țării³¹.

În aceeași vreme la Londra, ziarul „The Times” era de asemenea în posesia unor știri similare. Numai ziarul englez „The Public Ledger” din 10 aprilie 1821 îl prezintă pe Tudor în mod cu totul defavorabil, și anume, ca pe un șef de briganzi, deși, printre altele, același ziar arăta că Tudor Vladimirescu străbate întreaga Țară Românească, în fruntea ostașilor săi devotați, purtând titlul de „campion al libertății” (The Champion of Justice)³².

Și ziarele din Germania erau bine informate, la începutul lui aprilie despre izbucnirea și mersul rășcoalei conduse de Tudor Vladimirescu. Astfel, pe baza unor scrisori particulare publicate în presa din Augsburg, se sublinia situația extrem de serioasă din Țările Române provocată de mișcarea revoluționară condusă de Tudor și care obligase două mari puteri europene ca Austria și Rusia să ia măsuri imediate la frontiera lor cu aceste țări³³.

În multe din aceste ziare se constată o vreme lipsa știrilor privind planurile politice și militare ale lui Tudor Vladimirescu. O afirmă ziare din Franța ca „Le Moniteur universel” sau din Anglia ca „The Times”, dar aceasta înainte de a fi publicate primele proclamații ale conducătorului de panduri din Oltenia. Cu toate cercetările făcute pînă acum nu am putut afla reprodușă în aceste ziare, proclamația de la Padeș, deși se știe că ea a circulat în traducere, în corespondența autorităților austriace și ruse³⁴.

Prima proclamație a lui Tudor, pe care o aflăm tradusă în limba franceză și publicată în „Le Moniteur universel”, este aceea dată la Bolintin, la 16 martie, înainte ca Adunarea Norodului să intre în București. Ea a fost reprodușă aproape în întregime, fără modificări esențiale; numai într-un loc traducătorul a contopit două fraze într-una, fără însă a schimba ceva din sensul lor³⁵.

După această dată ziarele europene, printre care și „Giornale del regno delle due Sicilie”, încep să-l arate pe Tudor ca pe un rășculat împotriva orînduielilor nedrepte din țara sa, rășcoala sa fiind pe deplin justificată, ca și aceea a grecilor eteriști condusă de prințul Alexandru Ipsilanti, despre care informațiile — începînd din luna aprilie — par a fi din ce în ce mai

³¹ „Le Moniteur universel”, 8 aprilie 1821.

³² „The Public Ledger”, 10 aprilie 1821; „The Times”, 2 aprilie 1821.

³³ „Le Moniteur universel”, 13 aprilie 1821; „The Times”, 1 mai 1821; „Giornale del regno delle due Sicilie”, 28 iunie 1821.

³⁴ Doc. Hurmuzachi, vol. XX, p. 542.

³⁵ „Le Moniteur universel”, 7 mai 1821.

numeroase. Astfel „The Public Ledger“ din Londra arată la 9 mai 1821 că Tudor Vladimirescu *a fost silit* (has been urged) să se răscoale din cauza abuzurilor unui guvern și a tiranilor mărunți ai provinciei (the petty tyrants of the province), motivele sale fiind asemănătoare cu acelea care au provocat răscoala țărănilor din Anglia din 1381 sub conducerea lui Wat Tyler (we cannot give a better description of Theodore's insurrection than by comparing it with that which Tyler headed)³⁶. Asemănarea cu mișcările sociale din Anglia o aflăm de altfel și la Ștefan Scarlat Dăscălescu care îl consideră pe fostul comandir de panduri ca pe un „Cromwell al țării noastre“³⁷. Bineînțeles că o astfel de comparație nu reflectă adevăratul conținut al mișcării revoluționare din 1821, ci, mai ales, nivelul de cunoștințe în domeniul istoriei europene al celui care o face. Totuși, ea trebuie reținută ca o comparație sugestivă și totodată interesantă.

Astfel de comparații cu personalități de nivel european mai aflăm și la alți contemporani ca F. G. Laurençon și Mihai Cioranu. Primul de exemplu declară că Tudor Vladimirescu este un „nou Tommaso Aniello“³⁸, referindu-se prin aceasta la cunoscutul conducător al răscoalei populare din Napoli din 1647, ucis în împrejurări dramatice chiar de ai săi. Celălalt, comentînd trădarea fostului „domn Tudor“ de către căpitaniii săi, care l-au arestat și l-au predat eteriștilor pentru a-l judeca și executa, încheie acest capitol cu următoarele cuvinte: „Prin vînzarea mareșalilor a căzut chiar Napoleon cel Mare la Waterloo. Și tot prin vînzare se zice că a căzut și Șamil, șeful circazienilor care se luptase 30 de ani, pentru libertatea lor...“³⁹.

Nu trebuie neglijat nici faptul că în rîndul țărănilor din Transilvania, Tudor Vladimirescu era numit „crăișor“, așa cum cu cîteva decenii mai înainte îl numiseră pe Horea⁴⁰, și că autoritățile militare și civile austriace vedeau în fostul sluger, cînd un „nou Horea“, cînd un *carbonar*, mișcarea sa fiind organizată și condusă în „stilul carbonarilor“⁴¹. De asemenea, impresia care i-a făcut-o mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu, l-a determinat pe comisarul provincial din districtul Brașov, Emeric Szenthal, să-l compare pe Tudor cu *Doja*, care prin proclamațiile sale a reușit „să aprindă mintea necoaptă a țărănilor“⁴².

³⁶ „The Public Ledger“, 9 mai 1821.

³⁷ N. Iorga, *Un cugetător politic ...*, p. 51.

³⁸ F. G. Laurençon, *op. cit.*, p. 115.

³⁹ N. Iorga, *Izvoarele contemporane ...*, p. 269.

⁴⁰ *Doc. Hurmuzachi*, serie nouă, vol. III, p. 58, 63, 67, 176.

⁴¹ *DIR, Răscoala din 1821*, vol. I, p. 353; *Doc. Hurmuzachi*, serie nouă, vol. III, p. 68, 229.

⁴² *Doc. Hurmuzachi*, serie nouă, vol. II, p. 128.

În fine, trebuie reținută acea apreciere, a mai multora dintre contemporanii acelor vremi, potrivit căreia conducătorul mișcării revoluționare din 1821 ar fi reușit mai ușor în acțiunea sa ajungând chiar domn al Țării Românești, dacă nu ar fi intervenit trădarea și uciderea sa. O spun totodată F. G. Laurençon, Thomas Gordon, I. P. Liprandi. „Înclin să cred — mărturisește F. G. Laurençon — că fără catastrofa nemiloasă care-i curmă zilele așa de repede el și-ar fi atins scopul și... ar fi fost poate mai fericit și ar fi domnit în Țara Românească”⁴³.

La un secol și jumătate de la aceste evenimente, privind în jurul nostru la transformările pe care le-a suferit societatea românească din vremea lui Tudor Vladimirescu pînă în epoca de față, credem că putem ușor să găsim unul din izvoarele acestor înnoiri. Istoricii care au studiat mișcarea revoluționară din 1821 au supus unei profunde analize proclamațiile lui Tudor adresate poporului prin care acesta era chemat la luptă împotriva boierilor, ca și corespondența sa cu autonitațiile din marile puteri vecine Țării Românești cu diferiți boieri și colaboratori apropiați de-ai săi etc., pentru a surprinde în ele elementele de bază ale ideologiei sale revoluționare, larg răspîndită în vremea sa în numeroase țări europene unde aveau loc mișcări revoluționare similare. Din aceste materiale rezultă că pe ideile de libertate personală, de egalitate socială și fraternitate se sprijineau principalele reforme pe care Tudor Vladimirescu le promisese poporului răsculat. Adresîndu-se cu epitetul de „fraților”, el populariza în rîndul maselor ridicate la luptă, ideile de egalitate socială și de fraternitate, iar prin promisiunea făcută în vederea lichidării sarcinilor feudale, ideea de libertate personală și economică totodată. O lectură mai atentă a acestor proclamații prin înțelegerea lexicului limbii române la nivelul ideilor filozofice care circula atunci prin toată Europa cîpă 1789, ne dă în parte și cheia programului revoluționar preconizat de Tudor Vladimirescu. Pentru el „norodul” este „poporul”, „toată obștea” este „țara”, „domnii” sînt „principii suverani”, „Adunarea Norodului” este „Adunarea Populară”, „droptatea” o constituie „drepturile”, „patriotul” este „prietenul patriei”, „neamul” este „națiunea”, „cel de neam bun” este „conducătorul poporului” etc.

⁴³ F. G. Laurençon, *op. cit.*, p. 115; E. Virtosu, *Despre Tudor Vladimirescu*, București, 1947, p. 106; *DIR, Răscoala din 1821*, vol. V, p. 271.

Niciodată în lucrările publicate pînă în prezent relativ la mișcarea revoluționară din 1821 nu s-a menționat vreo vorbă despre intenția lui Tudor Vladimirescu de a da Țării Românești o constituție, așa cum o reclamau carbonarii din Italia și revoluționarii din Germania și Spania. Ea este surprinsă totuși într-o proclamație a lui Tudor Vladimirescu, apărută în limba franceză în ziarul „Le Moniteur universel” din 7 mai 1821, unde expresia de „orînduială bună” din textul original românesc este tradusă prin cuvîntul „constituție” (constitution)⁴⁴. Am putea spune totuși că este o simplă ipoteză sau greșeală inerentă de traducere, dacă în alt izvor istoric tot din acea vreme n-am întîlni aceeași idee exprimată altfel. Ne referim la însemnările lui F. G. Laurençon, martor ocular al acestor evenimente, care afirmă că Tudor „ar fi vrut să dea un fel de *Chartă* poporului român dacă ar fi reușit în acțiunea sa”⁴⁵. În fine, o altă dovadă că Tudor Vladimirescu preconiza o orînduire social-economică nouă, o constituie declarația consulului general rus, Alexandru Pini, care într-un raport oficial afirmă că „poporul încurajat de succesele inițiale ale mișcării sale (adică a lui Tudor Vladimirescu — C.Ș.) va aștepta fără îndoială, să i se restituie tot ceea ce-i fusese jefuit și e îndoielnic, dacă boienii îi vor satisface această revendicare; cert este însă faptul că și pentru viitor poporul va dori instituirea *unei orînduieli mai temeinice pentru a i se asigura proprietatea*”⁴⁶ (sublinierea noastră — C.Ș.). Ori, în acea vreme ideea de garantarea proprietății era foarte actuală în programul mișcărilor revoluționare cu caracter burghez și care preconizau elaborarea unei constituții.

Existența ideii de *Constituție* și de *Chartă* în concepția politică a lui Tudor Vladimirescu nu deschide noi perspective pentru înțelegerea pregătirii sale revoluționare a programului politic pe care intenționa să-l dea maselor răscolate, în ipoteza că acțiunea sa ar fi fost dusă la bun sfîrșit. Ideea de *Chartă* ca un contract social între puterea suverană și masele largi populare — potrivit definiției lui J. J. Rousseau — era foarte actuală în acea vreme în Franța și în Anglia, iar lupta pentru obținerea unei *constituții*, era obiectivul suprem al poporului italian și spaniol aflat în plină revoluție. Tudor Vladimirescu care cutreierase prin Imperiul austriac, care citea presa vremii plină de știri din toată Europa și din America, era convins că victoria definitivă a acțiunii sale nu se putea încheia decît tot prin elaborarea contractului social între popor și conducerea suverană, adică domnie.

⁴⁴ „Le Moniteur universel”, 7 mai 1821.

⁴⁵ F. G. Laurençon, *op. cit.*, p. 115.

⁴⁶ *DIR, Răscoala din 1821*, vol. I, p. 271.

Azi, la un secol și jumătate de la aceste evenimente ne dăm seama că idealurile sale și programul său politic pentru care a luptat și a pierit ca un erou s-a îndeplinit în zilele noastre. Vechiul program de luptă al lui Tudor Vladimirescu, preluat din mers de elementele cele mai înaintate ale societății românești și îmbogățit pe parcurs, avea să aducă poporului nostru, prin îndeplinirea lui, mai întâi câștigarea independenței de stat, apoi desăvârșirea unității statale și, în zilele generației noastre, definitivă eliberare socială atât de mult visată de masele populare însuflețite de proclamația de la Padeș.

TUDOR VLADIMIRESCU AUS DER SICHT SEINER ZEITGENOSSEN

(ZUSAMMENFASSUNG)

In dieser Arbeit schildert der Verfasser den Führer der revolutionären Bewegung von 1821, Tudor Vladimirescu, wie er von seinen Zeitgenossen gesehen wurde. Er bringt zahlreiche Zeugnisse betreffend die Persönlichkeit Tudor Vladimirescus, sowie seine politischen, militärischen und diplomatischen Fähigkeiten, wie sie von verschiedenen näheren Bekannten dargestellt werden. Der Verfasser schildert auch die Art und Weise, wie die öffentliche Meinung die Rolle Tudor Vladimirescus während der revolutionären Ereignisse des Jahres 1821 einschätzte.

ACTIVITATEA SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ A LUI GEORGE BARIȚIU PÎNĂ LA 1848

de MICHAEL KRONER

Prin ideile și activitatea sa, George Barițiu a fost una din personalitățile cele mai complexe și mai active ale poporului român din secolul al XIX-lea. Din activitatea sa, care îmbrățișează mai bine de o jumătate de veac, primul deceniu se desfășoară în frământata perioadă a destrămării feudalismului. Fiind o personalitate cu preocupări multiple — animator al vieții cultural-artistice transilvănene, om de școală, ziarist de talent și întemeietor de publicații, om politic, economist cu concepții progresiste, istoriograf, lingvist, organizator și conducător de instituții economice și culturale —, Barițiu a urmărit toate problemele mai importante ale acestei perioade de trecere de la feudalism la capitalism. Din numeroasele preocupări și acțiuni, lupta sa împotriva tiraniei feudalismului, a oprimării sociale și naționale, ca și cea pentru realizarea unității și independenței poporului român, constituie una din cele mai eroice pagini din viața marelui cărturar și, în același timp, din istoria ziaristicii românești.

Așa cum arată Vasile Netea în monografia sa¹, George Barițiu nu este pentru istoriografia română un necunoscut. Dimpotrivă! Puțini dintre luptătorii și scriitorii generației sale s-au bucurat de mai multă considerație, nu numai din partea contemporanilor, ci și a urmașilor, și despre puțini s-a scris mai insistent și mai variat decît despre George Barițiu². Și totuși, adaugă același autor, Barițiu nu este cunoscut clar, cunoscut întreg, mai ales din punctul de vedere al ideilor, acțiunilor, realizărilor și al influenței exercitate asupra timpului său.

În ceea ce privește activitatea socială și națională a lui Barițiu, problemă pe care ne-am propus s-o tratăm în lucrarea de față, se impune constatarea că asupra acestor aspecte din activitatea marelui patriot s-a scris un

¹ Vasile Netea, *George Barițiu și activitatea sa*, Edit. științifică, București, 1966.

² Vezi bibliografia scrierilor despre G. Barițiu la V. Netea, *op. cit.*, p. 331—337.

însemnat număr de studii³. Dacă istoriografia burgheză s-a limitat să abordeze în această direcție aproape exclusiv meritele lui Barițiu pe plan cultural și al luptei naționale, istoriografiei marxiste i-a revenit sarcina să aprofundeze mai întâi în lumina materialismului istoric studiul acestor probleme și să-și îndrepte, în al doilea rând, atenția asupra acelor laturi din moștenirea marelui cărturar, care au fost mai puțin, sau de loc studiate, pînă în prezent, adică activitatea socială, gîndirea și ideile ideologice avansate. Lucrarea de față își propune să prezinte într-o sinteză aceste preocupări ale lui Barițiu și să întregască cu investigații proprii unele din aceste aspecte.

I

ACTIVITATEA SOCIALĂ ȘI LUPTA ANTIFEUDALĂ A LUI G. BARIȚIU

În lupta ce se profila tot mai clar înainte de 1848 între cele două sisteme, cel feudal și cel capitalist, Barițiu ca democrat burghez, ia poziție hotărîită pentru dezvoltarea producției capitaliste, pentru înlăturarea piedicilor ce frînau această dezvoltare. Deja în primăvara anului 1839, tînărul redactor al foilor brașovene a schițat — în cadrul orînduirii feudale deocamdată — un adevărat program de reconstrucție economică a Transilvaniei, în articolul intitulat „Cîteva *aięptări* [considerații] asupra sărăciei ce se vede a ne copleși în Transilvania!“⁴. Bazîndu-se pe constatările culese din periodicele „Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde“ și „Házi Szeged“ Barițiu face un aspru rechizitoriu sistemului economic feudal, denunțînd starea înapoiată a agriculturii, arată nemulțumirea consumatorilor față de prețurile și calitatea manufacturilor, insuficiența mijloacelor de comunicație, lipsa de fabrici și de școli tehnice și industriale, eroarea exportului de materii prime care se puteau valorifica prin industriile locale și a importului de mărfuri indicate a se produce în interior, insuficienta valorificare a bogățiilor naturale, criza financiară ș.a. Barițiu ia în același timp o atitudine categorică împotriva breslelor, care, pe de o parte, prezentau produse nesatisfăcătoare, iar pe de altă parte, împiedicau pătrunderea elementului românesc în domeniul meseriilor⁵. „Să se mai lărgească îngrăditurile țeherilor“,

³ *Ibidem*.

⁴ „Gazeta de Transilvania“, nr. 18, 1839 (în continuare prescurtat „Gazeta“). Articolul a fost reprodus de Heliade în „Curierul românesc“, nr. 77, 1839.

⁵ Vezi articolele Pentru industria și negoșul din Brașov, Statistica țeherilor, corporațiilor și alte societăți, în „Gazeta“, nr. 89, 1845; nr. 57, 1844; cf. V. Netea, *op. cit.*, p. 150.

scrie în 1843⁶, iar în 1846⁷ se ridică împotriva „privilegiurilor asupritoare”. Aceste privilegii trebuiau să dispară pentru a se putea îmbunătăți starea economică.

La baza procesului de înlocuire a orînduirii feudale cu cea capitalistă trebuia să stea, în primul rînd, eliberarea și împrăștierea țărănilor iobagi. Lupta pentru realizarea acestui deziderat va fi una dintre sarcinile de bază în vastul program conceput de Barițiu, pentru eliberarea socială și națională a poporului român. Îmbrățișînd atît interesele țărănimii iobage, cît și cele ale meseriașilor și muncitorilor, gîndirea economică a lui Barițiu se concretizează în anul 1847 într-o formulă dintre cele mai îndrăznețe: pămînt liber și muncă liberă⁸. Publicînd extrase dintr-un articol apărut în Germania despre frămîntările sociale în Europa, „Gazeta de Transilvania” scria deja în 1840 că în ultimul timp „dinaintea puterii banilor cade puterea duhului, încît acela este mare și de ispravă, care are bani mulți... Prin aceasta clasa de mijloc a oamenilor, din care se nasc speculanți, negustori și fabricanți, amenință cu o cutropire a societății... Într-aceea, clasa de jos a oamenilor cum sînt țărăanii și economii, își simte și ea drepturile sale... Din acest haos, din acest amestec amețitoriu, trebuie neapărat să se nască o puternică zguduire a tuturor ramurilor societății, adică război”⁹.

*

Trăind din tinerețe într-un sat de iobagi, Barițiu a rămas zguduit de soarta nemiloasă a poporului exploatat, brutalizat, batjocorit de către nemeșimea proprietară și de aparatul administrativ al acestei nobilimi. Precum arată în autobiografia sa, văzu adeseori cum vicespanii, solgăbirăii și ceilalți dregători domnești băteau pe oameni cu cîte 15, 25 și 50 de bețe de alun, de multe ori fără judecată prealabilă¹⁰. Puterea domnilor nemeși nu se oprea nioi la casa preotului român și nici la porțile bisericii. Dacă în popor se producea o mișcare, erau trași la răspundere pînă și clericii români¹¹. „Sub impresiuni cum erau toate acestea — scrie Barițiu în autobiografia sa — și altele asemenea, era oareșicum lucru firesc ca în spiritul tînărului să prindă

⁶ George Bariț, *Scrieri social-politice*. Studiu și antologie de V. Cheresteșiu, C. Mureșan, Gh. E. Marica, Edit. politică, București, 1962, p. 78 (în continuare prescurtat *Scrieri social-politice*).

⁷ *Ibidem*.

⁸ Cf. V. Netea, *op. cit.*, p. 151.

⁹ „Gazeta”, 1840, p. 195—196.

¹⁰ George Barițiu, *Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 5.

¹¹ George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. I, Sibiu, 1889, p. 577.

succesive rădăcini dorința de a lucra odată pentru emanciparea poporului din jugul barbar al feudalismului”¹².

Mizeria, lipsa de drepturi a poporului iobag din Transilvania, îl frământau mereu pe tânărul redactor al foilor românești de la Brașov. Încă din primele numere ale „Gazetei de Transilvania”, el își afirmă opinia în vederea ameliorării situației lor. La început el nu ajunsese însă la înțelegerea necesității lichidării robotei și a tuturor servituților și punea accentul mai mult asupra ridicării nivelului cultural al maselor, prin formarea de școli și a diferitelor instituții de cultură¹³.

Dar cu cât se intensifică nemulțumirea țăranimii, în preajma revoluției din 1848, cu atât îi deveneau lui Barițiu mai clare adevăratele cauze ale frământării maselor, și atunci începu să ceară — văzînd în aceasta o necesitate istorică — lichidarea iobăgiei. Atitudinea lui față de frământările țăranimii a devenit astfel mai hotărîtă. În preajma revoluției el vedea necesitatea desființării iobăgiei în toată greutatea ei¹⁴.

Dar, din nefericire, și spre permanenta indignare a lui Barițiu, tocmai acesta a fost domeniul pe care în perioada respectivă l-a putut aborda mai puțin, și asupra căruia a trebuit să se pronunțe cu cea mai mare precauție. Autoritățile feudale, dispozițiile cenzorilor nu permiteau gazetelor române să atace direct instituția iobăgiei, pe care se întemeia întreaga putere economică și politică a nemeșimii maghiare. Totuși, Barițiu a reușit să strecoare părerile sale asupra servituției în foile din Brașov, pornind fie de la ideile generale ale progresului european, fie de la polemicile din ziarele maghiare și săsești, care susțineau puncte de vedere antagonice, fie de la dezbaterile dietei transilvănene. În ciuda acestui fapt, Barițiu a fost acuzat în repetate rînduri, mai ales de ziarele maghiare, dar și de cele săsești, ca instigator sau șef de „partidă românească”, ceea ce însemna un pericol pentru ziarele românești.

Aceasta fiind situația, Barițiu a trebuit să fie foarte precaut, a putut să spună doar în mod indirect ceea ce îl frământa. A folosit însă fiecare prilej pentru a strecura în foile sale idei despre necesitatea eliberării poporului din servitutea feudală, idei despre dreptul tuturor oamenilor la viață și libertate.

Unul din procedeele foarte des folosite de Barițiu este, precum am arătat, reproducerea sau rezumarea unor articole cu accente de critică socială, apărute în presa maghiară sau germană. Redactorul brașovean nu uită însă să

¹² *Ibidem*.

¹³ I. Kovács, *Problema desființării iobăgiei și a improprietății țăranimii din Transilvania*, văzută de George Barițiu, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI, 1963, p. 98—99.

¹⁴ *Ibidem*.

adauge la aceste materiale punctul de vedere propriu. Începînd din anul 1841, el va publica periodic știri despre dezbaterile dietale și ale adunărilor comitatelor, din Transilvania și Ungaria, în legătură cu propunerile referitoare la impunerea nobilimii la sarcini fiscale și la plățirea unei contribuții pentru întreținerea drumurilor¹⁵. Dăm un exemplu. Publicînd hotărîrea Casei deputaților din dieta Ungariei, ca nobilii țării să ia asupra lor o contribuție de 2 585 000 florini, redacția „Gazetei” comentează laconic: „Semne bune”¹⁶.

În 1844, Bărițiu are curajul să scrie chiar un „articol începător” pe tema contribuției nobilimii. El constată că „... de cînd partidele liberale în aceste patrii au început a pretinde cu glas mare ca pe viitor toate plasele locuitorilor, fără nici o deosebire, să se supună la plățirea contribuției în visteria publică, de atunci plasele privilegiate, care pînă aci mai lesne-și putea închipui că se va cotropi cerul decît ar fi cu puțință ca ele să dea ceva din buzunar în folosul țării și spre ușurarea celor asupriți, veniră în toate țările în confuzie mare; iar plasele orașenilor și ale țăranilor muncitori începură a-și înălța ochii și a întreba dacă în adevăr numai ele ar fi preursite prin puterile de sus ca să poarte toate nemărginitele cheltuieli cîte se cer spre a coperi trebuințele patriei... În Ungaria, nobilimea a lăsat pînă în ceasul acesta ceva din ale sale drepturi relative către țăranii muncitori, dar nimic din dreptul de a nu plăti contribuție; în Transilvania noastră, ohiar și urbariul, adică planul de a ușura directe pe țărani, încă este acum numai în lucrare, iar în privința contribuției e încinsă și pînă în minutul acesta o luptă, după a noastră părere foarte mult însemnătoare, între așa-numiții liberali, care strigă: «să contribuim cu toții» și între strînșii conservatori, a căror deviză este: «nu plătim»”¹⁷.

Dintre problemele majore, discutate de dieta Transilvaniei din preajma revoluției de la 1848, era urbariul, adică legea care să fixeze mărimea sesiilor iobagiale, numărul zilelor de lucru, al dijmii și al altor prestații datorate de iobag proprietarului.

Amînată mereu, de zeci de ani, de la o dietă la alta¹⁸, în sesiunile din 1846—1847 dieta a fost totuși silită să voteze o lege urbarială. Deschiderea dietei fusese precedată de o amplă discuție publicistică, susținută în special de ziarele „Erdélyi Hiradó” (liberal) și „Múlt és Jelen” (conservator). De

¹⁵ „Gazeta”, 1841, p. 202—204; 1844, p. 85, 249—250, 329; 1845, p. 18, 77; 1847, p. 58; 1849, p. 393—394.

¹⁶ *Ibidem*, 1844, p. 329.

¹⁷ *Scieri social-politice*, p. 84—85; publicat în „Gazeta”, 1844, p. 249—250.

¹⁸ Victor Chereșteșiu, *Adunarea națională de la Blaj. Începuturile și alcătuirea programului revoluției din 1848 din Transilvania*, Edit. politică, București, 1966, p. 52; *Istoria României*, vol. III, Edit. Academiei R.P.R., București, 1964, p. 1034; „Gazeta”, 1842, p. 5—6, 26—27, 117, 129—130, 133—134, 141—142, 145—147.

data aceasta și Barițiu sparge tăcerea și intră în discuție. „Deși simțeam trebuința de a vorbi despre urbariu, ca despre un ce care poate face epohă în viața țăranului, — mărturisește gazetarul brașovean — cu toate acestea ne-am sfiit pururea, ca nu cum va să cădem în prepus că sprijinim partida aceluia”¹⁹. Rezumînd în articolul „Țăranii, urbariul și tipariul”²⁰ părerile celor două ziare menționate în problema urbariului, păreri care se deosebeau fundamental în indicarea mijloacelor de urmat, Barițiu afirmă în concluzie, evitînd precizările, că e nevoie de reforme care să fie de acord cu însăși „postulatele veacului”, că e necesar ca problema să nu fie „numai discutată ci și rezolvată cu norocire”. Recomandă „să scriem mai puține și să deregem mai mulțișoare”. Și într-un alt articol Barițiu se pronunță pentru legi care să aducă „o împărțire amăsurată a sarcinilor statului asupra tuturor”²¹.

Asupra problemei urbariului, Barițiu nu izbuti să insiste mai amplu decît toamna, după deschiderea dietei, și mai ales după ce apărură în „Erdélyi Hiradó” o lungă expunere asupra „Cauzei române”, semnată cu pseudonimul Székely, sub care se ascundea Alexiu Iacob. Expunerea lui Iacob era larg concepută și, în partea introductivă, deosebit de favorabilă românilor. El amintea despre „starea tristă a poporului românesc” și despre sărăcia și lipsa de hrană, igienă și cultură a iobagilor. Pentru îndreptarea situației lor propunea o nouă lege urbarială, modificarea legii breslelor, răscumpărarea iobăgiei, drepturi politice pentru iobagii răscumpărați, dreptul de a avea proprietăți, dreptul de a ocupa funcții, egalitate fiscală, școli satești etc. În problema națională susținea și el însă programul lui Kossuth. Românii în schimbul libertăților și egalității sociale și economice, trebuiau să se contopească în sînul naționalității maghiare. Barițiu reproduce studiul lui Iacob în „Gazeta”²². Avu astfel prilejul, răspunzînd autorului maghiar, să facă un istoric al problemei românești, arătînd că românii doresc deplină egalitate în toate domeniile, nu numai în cel social, ei trebuind să fie recunoscuți ca a patra „națiune” transilvăneană²³.

Începute în presă, discuțiile continuară cu și mai mare înverșunare în dietă, dar nu între români și unguri, căci „poporul iobăgit — precizează Barițiu — nu avu nici un suflet de om care să-l reprezinte pe el în dietă, cu drept de apărător și deputat ales”, ci între membrii dietei. Barițiu infor-

¹⁹ V. Netea, *op. cit.*, p. 161; Vezi și articolul *Aieptări în privința urbariului*, în „Gazeta” nr. 4—5, 1846.

²⁰ *Scrieri social-politice*, p. 81—84.

²¹ „Gazeta”, 1846, p. 337.

²² Cf. V. Netea, *op. cit.*, p. 164; „Gazeta”, nr. 51—52, 1844.

²³ *Ibidem*.

mează însă cu regularitate pe cititorii săi asupra acestor discuții²⁴. Neputînd interveni în mod direct în dezbaterea problemei iobăgiei transilvănene, reține totuși acele discursuri care erau favorabile țăranilor²⁵.

Abia în 1848 G. Barițiu se poate ridica deschis împotriva iobăgiei, cerînd desființarea ei: „Piară-i și numele și toată amintirea ei, de trei ori piară acel blestem de robie păgîneasă înfierătoare de oameni și creștini”²⁶. Ca democrat burghez, el era însă împotriva mișcărilor revoluționare și s-a străduit să țină masele țărănești departe de răscoale, așteptînd ca problema țărăneasă să fie rezolvată de dietă pe calea legilor²⁷.

Înainte de 1848, „Gazeta” lui Barițiu a publicat și o serie de știri despre cruzimea cu care îi tratau nemeșii pe iobași, despre maltratarea unor țărani de către stăpînii lor ș. a.²⁸

Preluînd afirmațiile unor autori străini progresiști, gazetele brașovene puneau în discuție caracterul parazitar al nobilimii și boierimii ca clasă, susținînd că la „început toți de o potrivă înaintea legilor naturii au fost”²⁹.

Adîncă solidaritate cu durerile țăranimii oropsite, îl făceau pe Barițiu să înțeleagă și să simtă și nedreptatea ce o îndurau alte pături dezmoștenite ale societății de atunci. „Foaia pentru minte...” publică, de exemplu, în 1844, — în articolul intitulat „Către scriitorii noștri” — îndemnul poetului Cezar Bolliac, de a nu se limita numai să admire, ci să urmeze exemplul „poetilor filozofi” Lamennais și Beranger, care „n-au trecut cu vederea nici o nenorocire întîmplată în vremea lor, n-au lăsat nici o clasă a societății lor pentru care să nu se lupte a o ridica la demnitatea de om...”³⁰. Interesante sînt pozițiile foilor brașovene în favoarea dezrobirii țăganilor din Principatele Române³¹. Publicînd, în 1843, hotărîrea marelui vornic B. Știrbei pentru statornicirea țăganilor nomazi robi la proprietari, redactorul „Gazetei de Transilvania” adaugă: „Ertaiți, domnilor, frățestii sincerității, cu care ne simțim înboldați a vă spune că mulți din d-voastră nu-și cunosc adevărul interes

²⁴ „Gazeta”, 1847, p. 13—15, 18, 21—22, 25—26, 29—31, 33—34, 37—39, 41—43, 45—47, 49—50, 57—58, 69—71, 73—75, 77—79, 81, 85, 89—91, 93, 121—122, 125—126, 129, 133—134, 151, 161, 177, 185, 189—190, 193, 197—198, 201—202, 209—210, 213, 225, 229, 240, 309, 321—322.

²⁵ *Ibidem*, p. 89—91.

²⁶ *Ibidem*, 1848, p. 186.

²⁷ I. Kovács, *op. cit.*, p. 99; V. Netea, *op. cit.*, p. 199, 203—204; vezi și „Gazeta”, 1848, p. 90—91.

²⁸ „Gazeta”, 1843, p. 1—2; 1845, p. 386; 1846, p. 45—46, 65, 142; 1847, p. 261.

²⁹ Vezi „Foaie pentru minte, inimă și literatură” (în continuare prescurtat „Foaie”), 1841, p. 110—112; 1844, p. 49—50; „Gazeta”, 1842, p. 83—84, 86, 87; 1845, p. 257—258, 265—266, 273—274.

³⁰ „Foaie”, 1844, p. 310—314.

³¹ Vezi: „Gazeta”, 1841, p. 55—56, 127; 1844, p. 55, 63, 67, 70—71, 119—120, 222; 1846, p. 132; 1847, p. 62—63.

omenesc și creștinesc, ce ar trebui să-l păziască în privința supușilor lor, fie aceia robi, sau fie numai clăcași. O carte întreagă și toate dezbaterile parlamentelor Angliei și Staturilor Unite asupra desrobirii negrilor ar trebui să le grămăduim aici, spre a fi pricepute la ceea ce vă poftim noi în punctul acesta”³². Găsim apoi în „Gazeta” articole care înfierează negoțul cu negrii și știri care salută încercările făcute pentru eliberarea acestora³³. Cu lacrimi de bucurie înregistrează știrea din Montevideo că acolo au fost eliberați robii³⁴.

Și soarta muncitorilor din fabricile orașelor mari îl impresionează adânc pe tânărul redactor. În Britania Mare — scrie „Gazeta” în 1838 — „sînt prea mulți bogați peste măsură și iarăși prea mulți lipsiți de săraci”³⁵. Barițiu nu se lasă influențat de teoria lui Malthus, și cu toate că nu ajunge la marxism, la cunoașterea cauzelor exploataării, vede totuși că pauperismul are cauze economice. „Nu atît poporimea prea deasă, cît mai vîrtos grămădirea sutelor de milioane în mîini prea puține și în bancuri (bănci), cum și a unor ținuturi întinse, fac ca zeci și sute de mii să nu mai afle mijloace de cîștig...”³⁶.

II

LUPTA NAȚIONALĂ A LUI GEORGE BARIȚIU

Nici într-un domeniu de activitate n-a desfășurat Barițiu o mai remarcabilă activitate, o mai accentuată stăruință, un mai robust talent și n-a dovedit un mai larg orizont, decît în expunerea și susținerea problemelor naționale ale poporului român, a libertății, independenței și unității sale³⁷. Trecînd în revistă sutele de articole publicate în „Gazeta” și „Foaie pentru minte...”³⁸, cercetătorul atent constată că Barițiu a dezbătut, personal sau cu ajutorul colaboratorilor săi, problema națională, din cele mai diferite puncte de vedere și în forme extrem de variate. N. Iorga îl numește pe bună dreptate „marele duhovnic al poporului român... pînă în apropierea anului de deșteptare și de prefacere 1848”³⁹.

³² „Gazeta”, 1843, p. 314.

³³ *Ibidem*, 1839, p. 77—78, 155; 1840, p. 97—98,; 1842, p. 12, 45—46; 1846, p. 356.

³⁴ *Scrieri social-politice*, p. 77—78.

³⁵ *Ibidem*, p. 50.

³⁶ *Ibidem*, p. 94.

³⁷ Vasile Netea, *op. cit.*, p. 171.

³⁸ *Vezi: Bibliografia analitică a periodicelor românești*, vol. I, 1790—1850, Edit. Academiei R.S.R., 1966—1967.

³⁹ N. Iorga, *Oameni care au fost*, Edit. politică, 1967, p. 66.

1. Lupta pentru culturalizarea poporului și promovarea unei culturi naționale românești

Ca iluminist, Barițiu avea foarte mare încredere în posibilitatea ridicării poporului din mizeria în care se afla, prin intermediul culturii. De aceea lupta pentru deschiderea de școli românești și pentru răspîndirea culturii în mase, străduințele pentru cultivarea limbii naționale, cercetarea istoriei poporului român și pentru promovarea unei culturi naționale, rămîn preocupări constante în activitatea neobositului cărturar din Transilvania.

Ca profesor la Brașov și ca pedagog în general, Barițiu și-a cîștigat merite deosebite⁴⁰. A îndeplinit funcția de dascăl pînă în 1845, cînd, copleșit de muncile redacționale, s-a văzut silit să renunțe la profesorat. Nenumărate sînt articolele în care Barițiu arată importanța școlii în educarea națiunii. Dintre acestea trebuie citate în primul rînd: „Precuvîntare la «Disertație despre școli»⁴¹, „Starea școalelor în Marele Principat al Transilvaniei”⁴² și „O plînsoare veche”.⁴³ Ocupîndu-se de importanța școlilor și de starea învățămîntului transilvănean, ajunge la concluzii triste. Procentul elevilor români era de-abia 1 la 1110 locuitori, în timp ce la „națiunile” privilegiate procentajul era mult mai mare. Față de această realitate, Barițiu scrie cu durere și revoltă: „Să învățăm de rost acești numeri muți, căci ei cuprind pentru noi o învățătură adîncă și totodată prea tristă, rușinatoare. Românii 1 milion și 120 mii de oameni au cele mai puține și cele mai ticăloase școale”⁴⁴. De această situație el acuză în primul rînd regimul de oprimare socială și națională aplicat românilor din Transilvania. Face răspunzători însă și pe conducătorii clerului românesc și condamnă mentalitatea acelor care așteaptă ca totul să le vină de la împărat sau de la bunăvoința nobililor feudali. Apelează la români, ca prin puteri unite să-și creeze ei înșiși institutele de educație și cultură necesare.

Cercetarea istoriei poporului român a fost una din preocupările de frunte ale vieții lui Barițiu. „Convingerea noastră — scrie „Foaia...” în 1844 — tot mai mult se întemeie că pentru noi românii fără istorie națională nu e mîntuînță”.⁴⁵ Într-un alt articol, unde se ocupă de studiul istoriei, Barițiu scrie: „... Au nu este un bold firesc, care se deșteaptă în fiecare om cevași mai bine simțitor, a voi să știe de unde se trage el, seminția sa,

⁴⁰ V. Netea, *op. cit.*, p. 60—73; vezi și E. Domocoș, *Contribuții la studiul operei pedagogice a lui George Barițiu*, în *Revista de pedagogie*, nr. 7—8, 1964, p. 131—134.

⁴¹ *Scrieri social-politice*, p. 45.

⁴² „Foaie”, nr. 48, 1842; cf. V. Netea, *op. cit.*, p. 60.

⁴³ *Scrieri social-politice*, p. 78—80.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 80.

⁴⁵ „Foaie”, 1844, p. 89.

nația sa, prin ce fel de pășuri și nenorociri a trecut patria sa, cum au viețuit străbunii și altele ca aceste? Au nu este un simț uimitor când, pentru că nu ne cunoaștem trecutul, nu pricepem nici acumul, nu putem ghici nimic pe viitor?“⁴⁶

Pentru românii din Transilvania, istoria avea în timpurile acelea și o altă însemnătate: beneficiarii vechilor privilegii căutau să respingă toate cererile de egală îndreptățire sub pretextul că românii n-ar fi locuitorii băștinași și s-ar fi strecurat în decursul veacurilor în Transilvania⁴⁷. Pentru a combate aceste teorii tendențioase și greșite, intelectualii români trebuiau să răspundă cu argumente istorice bine documentate. La această luptă participă în mod intens foile lui Barițiu. În numeroase lucrări mai mici sau mai mari, redacția foilor românești din Brașov polemiza cu istorici, ziariști, politicieni ș.a. care negau continuitatea românilor pe teritoriul Transilvaniei. Revelatoare în legătură cu această chestiune sînt rîndurile introductive la articolul „Ce să fie cu românii“: „Eu, din parte-mi, precum am declarat în multe rînduri, zic și acum că românilor, fără a se mai certa despre originea lor înșăși, în loc de toate dovezile le-ar fi destul a răspunde numai atîta: iată-ne mai bine de cinci milioane români în țările Daciei vechi, adică în Transilvania, Țara Românească, Moldavia, Maramureș, Banat și în cealaltă parte a Ungariei, pînă către Tisa. Iată din acești români mai bine de un milion și două sute mii numai în Transilvania... Toți aceștia își au o limbă mai romanică decît chiar cea italică... Dacă acei români din Transilvania au venit aici pe la veacul al 12-lea și al 13-lea, spuneți-ne ce politică nenorocită și oarbă urmară străbunii națiilor ce zic că erau domnitoare pe acelea vremi în această țară, suferind aici pe o altă nație venită în număr mai mare decît ele înșăși...?“⁴⁸

Prima jumătate a secolului al XIX-lea, perioada formării națiunilor burgheze în centrul și estul Europei, a însemnat totodată și creșterea interesului pentru limba vie a poporului. Fiind considerată expresia cea mai fidelă a caracterului național, păstrarea, cercetarea, perfecționarea limbii era o datorie de frunte a celor care își iubeau poporul.

Această orientare o susțin gazetele conduse de Barițiu de la apariția lor.⁴⁹ Citîndu-l pe Herder („Cel care nu-și iubește limba maternă, sunetele dulci și sfinte ale copilăriei, nu merită numele de om“), Barițiu scrie plin de satisfacție și bucurie că românii „începură a cunoaște cum că și ei au o

⁴⁶ Scrieri social-politice, p. 88.

⁴⁷ Vezi: David Prodan, *Supplex libellus valachorum*, Ediție nouă, Edit. științifică, București, 1967, p. 462—473.

⁴⁸ Scrieri social-politice, p. 75.

⁴⁹ Vezi V. Netea, *op. cit.*, p. 113—122.

limbă dulce, plăcută și cu mult mai ușor de a se îmbogăți și cultiva decât oricare de rangul și starea ei; o literatură, deși pruncă, dar pornită pe cărare sigură a perfecției⁵⁰. Unul din scopurile principale ale gazetelor românești îl vede, în a arăta poporului „neapărata trebuință de a-și cultiva limba, ca pe una care o vorbește de una mie și șapte sute de ani și mai mult și ca una care îi va fi de organ al culturii poporului”.⁵¹ De altfel deja în articolul-program din 1838 scrisese: „Renașterea unei nații pe o cale mai ușoară și mai scurtă nu este altfel cu puțință decât prin însăși lucrarea și îmbogățirea limbii și literaturii sale”⁵².

Deși adept al romanității, Barițiu n-a fost, cel puțin în această perioadă, un fanatic al „purismului” limbii române, dovedind în ceea ce privește „slavismele”, o largă înțelegere, atât pentru procesul de formare al limbii române, cât și pentru adevăratele ei posibilități de absorbire a unor cuvinte străine și de înnoire în raport cu necesitățile progresului. Prin ideile lingvistice anterioare recrudescenței latiniste-etimologizante, prin direcția impusă foilor de la Brașov, în primul deceniu al apariției lor, ca și prin contribuțiile sale publicistice, G. Barițiu a jucat în Transilvania un rol primordial în lupta pentru afirmarea, apărarea și cultivarea limbii române⁵³.

Gazetele din Brașov au contribuit din plin la popularizarea literaturii române. În „Foaia pentru minte...” au apărut poezii și scrieri, unele pentru prima oară, ale celor mai de seamă poeți și scriitori români ai timpului. Publicarea lor a îmbogățit limba intelectualilor aducând în același timp un aport substanțial la unificarea limbii literare și, mai ales, la creșterea conștiinței naționale.

Dragostea lui Barițiu pentru popor se manifestă și în prețuirea pe care o dă, încă din tinerețe, creațiilor populare. Adresează mai multe apeluri cititorilor ca să „nu-și pregete de aci înainte a însemna și aduna din gura și conversația cu poporul felurimi de obiceiuri vechi, povestiri care ar avea ceva însemnare istorică și arheologică..., precum și cîntece populare..., proverbur, ziceri originale românești. Aceste cine va avea dragoste a ni le trimite, ne va îndatora foarte și va pune merit nu puțin pentru nația sa”⁵⁴.

Nu putem încheia această parte a activității neobositului cărturar transilvănean, fără a sublinia că a fost și un animator al vieții artistice din

⁵⁰ „Foaie”, 1842, p. 67, 68.

⁵¹ *Scrieri social-politice*, p. 91.

⁵² *Ibidem*, p. 46.

⁵³ V. Netea, *op. cit.*, p. 117, 123.

⁵⁴ Cf. V. Chereșteșiu, *Întemeierea presei românești din Transilvania și activitatea publicistică a lui George Barițiu pînă la izbucnirea revoluției din 1848*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI, 1963, p. 27; Ion Breazu, *Gheorghe Barițiu și patrimoniul popular*, în *Studii și cercetări științifice, seria III, Științe sociale*, Academia R.P.R., Filiala Cluj, 1955, nr. 3—4, p. 32—34.

Braşov, activitate care a urmărit cu aceeaşi tenacitate acţiunea de afirmare socială, culturală şi naţională a poporului român⁵⁵.

2. Lupta pentru emanciparea naţională şi egalitate în drepturi a românilor din Transilvania

În preajma revoluţiei de la 1848, mişcarea naţională a românilor a luat o deosebită amploare. Românii mai învăţaţi încep să-şi dea seama că propăşirea poporului român trebuie să înceapă cu schimbarea radicală a situaţiei lor politice. Mişcarea culturală devine astfel din ce în ce mai mult şi o mişcare politică: se cer garanţii constituţionale pentru asigurarea dezvoltării poporului român. În această luptă, Bariţiu ocupă un loc central⁵⁶.

Considerarea românilor ca „toleraţi”, încercările de maghiarizare, refuzul de a garanta naţionalitatea română l-au mîhnit adînc pe Bariţiu. În ciuda momentelor grele prin care a trecut el şi foile sale, optimismul lui a rămas totuşi intact. Acest optimism, această încredere într-un viitor mai luminos s-a străduit să le insufle poporului. Încrederea lui izvoră din concepţia că omenirea merge înainte, că nedreptăţile ce le suferă unele popoare şi pături sociale vor fi înlăturate. „Noi sîntem prea siguri — scria el în 1846 — de un aliat al nostru mult mai puternic decît toate milioanele de baionete: acela e timpul şi în timp maturitatea noastră produsă prin spiritul veacului, care ne umbrează şi pe noi, şi ne răpeşte cu sine ca pe toate celelalte popoare europene, cu care sîntem chemaţi a păşi neapărat la însoţire şi frăţietate, mai strînsă decît oricînd altădată. Nu e putere care să ne mai poată prefăce sau desfiinţa. Tot ce a fost mai rău a trecut peste noi; tot ce va urma vor fi numai probe lăsate de însăşi providenţa spre a ne oţeli caracterul”⁵⁷. Îşi susţinea argumentele şi prin publicarea unor extrase din cartea „Le peuple” de Michelet sub titlul semnificativ „Naţiile apune vor?”⁵⁸.

Încrederea lui Bariţiu, că naţiunea română nu poate fi nimicită, nu se baza numai pe spiritul vremii, ci şi pe un alt element mult mai convingător. Acest element e „strînsa comunitate naţională şi religioasă ce domneşte şi va domni totdeauna între românii transilvani şi între partea naţiei ce trăieşte şi stăpîneşte în pămîntul moldovo-românesc”. Aceasta constituie, continuă el, „un puternic magnet, care românilor de dincoace de munţi, pînă cînd se vor afla moldavii-românii măcar numai în rangul lor politicesc de

⁵⁵ V. Netea, *op. cit.*, p. 74—81.

⁵⁶ *Vezi Istoria României*, vol. III, p. 1025—1030; V. Cheresteşiu, *Adunarea de la Blaj ...*, p. 106—127; D. Prodan, *op. cit.*, p. 415—442.

⁵⁷ *Scrieri social-politice*, p. 92—93.

⁵⁸ „Gazeta”, 1846, p. 217—218.

astăzi, pe vremi înainte le cheazăuiește pentru naționalitate. Scînteia, ba focul naționalității — încheie el — nu mai poate adormi în românii din Transilvania⁵⁹. Astfel de articole erau cu atît mai necesare, cu cît în Transilvania nobilimea maghiară ducea o politică deschisă de maghiarizare a celorlalte naționalități.

La 31 ianuarie 1842, dieta din Cluj votase o lege prin care limba maghiară avea să se introducă în mod obligatoriu, în timp de 10 ani, în toate ramurile vieții publice, inclusiv în învățămînt și biserică. Împotriva „sentinței de nimicire a naționalității românești” Barițiu scrie un articol de energic protest — „Românii și maghiarismul” — apărut în „Foaia”⁶⁰.

Deși, datorită cenzurii, articolul lui Barițiu a fost stînjenit, în elanul și mijloacele sale de argumentare fiind constrîns să se rețină de la orice tendință revoluționară, el a izbutit totuși să fixeze orientarea națională a românilor transilvăneni, făcînd din silogismele sale un punct de plecare pentru direcția politică a acestora.

Această sentință nimicitoare, arată el, a fost dată de aristocrația ungurească în dieta țării, în care românii n-au avut nici un reprezentant. „Acest atac se dă acum, după ce românii se văzură scăpați de valurile veacurilor barbare, după ce ei din dietă în dietă, mai vîrtos de la 1790 încoace, așteaptă cu sete ca chiar pentru binele și fericirea acestei patrii, întru care providența binevoi a ne așeza pe atîtea nații împreună cu locuirea, să fie recunoscuți de a patra nație, și aceasta o cer prin toate ale lor organe: în dietă de acum — ce e drept, nu fără veste — ne pomenim că se frînge brațul asupra existenței lor politice, se hotărăște adecă ca ei politicește să nu mai nădăjduiască a trăi niciodată”. Tratînd în continuare problema dacă „nimicirea politică” a românilor ar fi posibilă și dacă ar folosi cuiva, Barițiu arată că „au trecut acele veacuri în care semînția domnițoare să mai poată măcina și absorbi pe alte nații în favoarea uneia singure” și că deznaționalizarea urmărită de aristocrația maghiară exclusiv din motive politice, pentru a crea un stat unitar unguresc, n-ar duce acestora decît „scădere multă și împutîntare de puteri”. Deznaționalizarea românilor nici nu e posibilă, subliniază autorul mai departe, deoarece din 2 milioane de locuitori ai Transilvaniei, 1,2 milioane sînt români. „Gîndiți-vă — exclamă Barițiu — ce puteri, ce veacuri ar trebui, spre a putea stîrpi o asemenea limbă îmbrățișată de toate plasele locuitorilor”. În concluzie, sfătuiește cercurile conducătoare maghiare: „În loc de a îngroșa pe românii cu astfel de pretenții, ați face cu mult mai

⁵⁹ *Scrieri social-politice*, p. 67.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 63—71.

bine dacă ați da mîna frățească și ați încheia o prietenie de care aveți atîta trebuință". Acest studiu, ca și celelalte polemici pe tema națională angajate cu presa maghiară și săsească⁶¹, au avut un larg ecou în rîndurile tuturor românilor. „Iară a te linguși, domnule — îi scria din Moldova Iordache Mălinescu —, trebuie să mărturisesc adevărul, că articolul d-tale despre Românii și maghiarismul îți face mare cinste între bieții români, atît în privirea frumoasei alcătuirii și curajului, cît și în pătrunderea politicei de astăzi a partidelor lor”⁶². Același corespondent îi scrie mai tîrziu, că prin articolul menționat, și-a făcut „cel întăi loc între politicienii români”⁶³. Cu același prilej, un grup de moldoveni îi trimite, în 1843, o scrisoare de omagiu și un inel, simbol al legăturii de unitate națională.⁶⁴

C. Bodea arată⁶⁵ că în acești ani, cînd românii din Principate nu-și puteau manifesta deschis tendințele înnoitoare sociale și naționale, în Transilvania G. Barițiu — prin foile sale — se afirmă ca singurul lor corifeu. Astfel Barițiu a făcut, în ciuda cenzurii aristocratice maghiare și habsburgice, din gazetele sale, „tribuna celor mai înaintate aspirații sociale și naționale românești dinainte de 1848”.

Tot acum, Barițiu susține și lupta episcopilor români Moga și Lemeny, care prin cele două memorii înaintate în 1837 și 1842 dietei, cereau mai ales egalitate în drepturi pentru românii de pe Pămîntul regesc⁶⁶. Ambele memorii au fost publicate de către redactorul brașovean: primul sub titlul „Rugămintea episcopului grecesc” în 1840 în „Foaia pentru minte...”⁶⁷, iar al doilea, în 1842, într-o broșură. Publicarea acestor documente i-au atras redactorului o severă mustrare din partea magistratului și o înăsprire a cenzurii. În 1842, magistratul brașovean a ordonat chiar să fie sechestrate toate broșurile⁶⁸.

Oficialitatea săsească a respins cele două memorii, pe considerentul că revendicările formulate n-ar avea un temei juridic. Barițiu respinge astfel de „argumente”, polemizează în mai multe rînduri cu ziarele germane din Sibiu și Brașov, care mai contestau românilor orice drepturi, susținînd că ei ar fi

⁶¹ Vezi V. Netea, *op. cit.*, p. 188—194.

⁶² Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1967, p. 46, 236—237.

⁶³ *Ibidem*, p. 238.

⁶⁴ I. Breazu, *Omagiul moldovenilor adus lui Barițiu*, în „Transilvania”, 1939, după C. Bodea, *op. cit.*, p. 47.

⁶⁵ C. Bodea, *op. cit.*, p. 46.

⁶⁶ Vezi D. Prodan, *op. cit.*, p. 221—231.

⁶⁷ „Gazeta”, 1840, nr. 44—45.

⁶⁸ V. Netea, *op. cit.*, p. 161.

venit pe pămîntul regesc după sași⁶⁹. Combate și tendința cercurilor conducătoare săsești de a introduce pe pămîntul regesc limba germană ca unica limbă oficială⁷⁰. Publică apoi textul protestului înaintat de către Francisc Horvath în dieta Transilvaniei, cu privire la denumirea de „fundus Saxonum” întrebuintată de către deputații sași. Deputatul maghiar arătase că denumirea de „pămînt săsesc” în loc de „pămînt crăiesc” nu e îndreptățită, „pentru că nu numai sași, ci și alte mai multe nații lăcuiesc pe pămîntul crăiesc și anume românii în număr de suflete cu mult mai mare și totodată ca lăcuiitori mai vechi, cărora în documentele întemeietoare de fundul crăiesc li se dau drepturi deopotrivă”⁷¹.

În publicațiile brașovene românești a fost dezbătută și problema unirii Transilvaniei cu Ungaria, cerută tot mai intens de nobilimea și burghezia maghiară. Cu toate că nu o respinge categoric, Barițiu arată că românii n-au de așteptat avantaje în urma unirii. În timpul revoluției, el își va modifica atitudinea în această problemă, mai ales sub influența lui Simion Bărnuțiu. Va vedea în unirea cu Ungaria o primejdie pentru poporul român și o va respinge⁷².

Articolele lui Barițiu, și îndeosebi cele care protestau împotriva politicii de maghiarizare, au provocat indignarea presei maghiare care, prin „Erdélyi Hiradó”, n-a întârziat să-l numească „nerușinat” și „vîndut” sașilor. Ziariștul român atacat, respinge acuzațiile, cerînd conducătorilor maghiari și sași, între care se iviră de asemenea conflicte naționale, să „nu ne învălmășiți și pe noi în certele d-voastre; dacă nu ne puteți ajuta (nu zic dacă nu voiți), lăsați-ne în pace, că pentru noi destul este răutatea zilei, care urmează fără nici un rost una după cealaltă”⁷³. Prin articole ca de ex. „Către românimea din Transilvania”, „Privire scurtă peste disputele lingvistice de astăzi”, „Deslușire”, „Răspuns serios la un cuvînt serios”, publicate în 1842 și 1843, redactorul brașovean sublinia cu energie pericolul ralierei la oricare din cele două tabere rivale, militînd pentru o atitudine de independență atît față de unguri cît și față de sași și preconizînd, în locul unei adeziuni umiltoare, necesitatea unei orientări și a unei politici proprii⁷⁴.

Atitudinea lui Barițiu față de cele două tabere, ca și permanenta sa preocupare de a sublinia indestructibila unitate a românilor de pe ambele laturi ale Carpaților, au determinat pe unii publiciști maghiari și sași să-i

⁶⁹ „Gazeta”, 1842, p. 154; 1843, p. 154; 1844, p. 250, 377—378.

⁷⁰ *Ibidem*, 1846, p. 135, 239.

⁷¹ *Ibidem*, 1843, p. 73—74.

⁷² Cf. V. Netea, *op. cit.*, p. 194.

⁷³ „Gazeta”, nr. 19, 1842; cf. V. Netea, *op. cit.*, p. 190.

⁷⁴ V. Netea, *op. cit.*, p. 190.

aducă noi și periculoase acuzații, care dacă ar fi rămas fără răspuns, ar fi putut constitui tot atâtea motive pentru suprimarea foilor sale. Prin ziarul „Múlt és Jelen“, de exemplu, el fu acuzat de „panslavisim“ și „panvalahism“, concepută exclusiv ca o mișcare subversivă sprijinită de politica țaristă, îndreptată împotriva poporului și limbii maghiare; de către publiciștii sași, activitatea sa a fost calificată ca purtătoare de cuvânt a unei partide politice a românilor. Și unele scrieri străine (ca de exemplu „La Romanie“ a lui I. A. Vaillant, apărută în 1848 la Paris) îl ovaționau pe Barițiu ca pe un tribun al redeșteptării naționale⁷⁵. Un alt francez, A. de Gérando, stabilit în Transilvania în urma căsătoriei sale cu o contesă de Teleki, vorbea și el în cartea sa „La Transylvanie et ses habitants“ (Paris, 1845) despre existența partidului românesc, constituit în jurul „Gazetei de Transilvania“. Acest partid reprezenta după părerea sa, prin ținuta sa „exclusivistă“, o primejdie pentru nobilimea maghiară⁷⁶.

Aceste știri aduceau apă la moara dușmanilor emancipării poporului român și puneau sub semnul întrebării existența ziarelor românești din Transilvania. De aceea, începînd cu anul 1845, vor urma din partea redactorului brașovean silite retrageri strategice. În luna martie a fost obligat, precum mărturisește, să dezaprobe în locurile „unde se cuvenea“, orice legătură cu autorul cărții „La Romanie“ și cu ideile dezvăluite în ea. Prin articolul „Tiparul nostru român din punct politic“ el contestă „existența“ partidei naționale⁷⁷. Și în prezentările referitoare la cartea lui Gérando combate cu energie pasajul incriminator despre existența partidei naționale române în Transilvania⁷⁸.

Barițiu respinge și acuzația așa-zisului „panvalahism“ considerat ca o mișcare subversivă, șovină, dezmințind îndeosebi afirmația că el ar fi sprijinit de anumiți factori externi, dar admite fără rezerve conceptul său etnic, bazat pe recunoașterea solidarității naționale a tuturor românilor. „Dacă prin panvalahism — scria el în 1843 — voești, a înțelege o deșteptare a nației românești preste tot către cunoașterea drepturilor sale omenești, patriotice și naționale, atunci românilor nu le poate fi rușine de această nouă caracterizare, iar dacă înțelegi altceva, orice, atunci panvalahismul rămîne a fi o fantomă reprodușă prin felinarul magic a unor creieri exaltați“⁷⁹.

⁷⁵ C. Bodea, *op. cit.*, p. 68.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 69—70.

⁷⁷ *Scrieri social-politice*, p. 81—83.

⁷⁸ Cf. C. Bodea, *op. cit.*, p. 71.

⁷⁹ *Ce este panslavisimul*, în *Scrieri social-politice*, p. 76.

Aceste declarații de loialitate erau desigur necesare. Sub cuvintele de loialitate mărturisite sau simulate public se coc însă noile idei social-politice. Tocmai nevoia de a le acoperi cere acum mereu declarații de loialitate⁸⁰. În realitate „partida națională” exista. Instituțional și ierarhic, ea avea în frunte pe cei doi episcopi de la Sibiu și Blaj, iar din punct de vedere publicistic ea era reprezentată de Barițiu⁸¹. În numele acestui partid nemărturisit formulează Barițiu, în 1846, revendicările naționale în „O scurtă deslușire la «Cauza română»”⁸². Cere ca românii să fie recunoscuți ca a patra națiune în stat, avînd teritoriul ei propriu. Dacă aceasta nu se poate realiza, să li se dea drepturi politice depline în ținuturile regești unde au drepturi civile, și să li se dea drepturi politice și civile depline în comitate. În biserică și școlile elementare, limba vorbită să fie cea română, măsurile administrative să se publice și în românește. Acesta era programul minimal, de natură politică, pe care îl putea susține Barițiu în preajma deschiderii sesiunii dietei din Cluj.

Dragostea lui Barițiu pentru poporul său n-a degenerat însă în naționalism. Atitudinea sa înaintată în problema națională își găsește confirmarea în diferențierea pe care a făcut-o întotdeauna între clasa stăpînitoare și poporul națiunii asuprite și asupritoare. „Condiția de iobagi — scrie el în 1844⁸³ — bate la ochi mai tare din partea românilor. Vă întreb însă: nu sînt și din maghiari foarte mulți iobagi? Ce sînt numeroasele sate ungu-rești atît în comitate mai vîrtos vecine cu Ungaria cît și altele răspîndite prin patrie, mai mult decît iobagi, tocmai așa lipsiți de toate drepturile politice ca și toți românii iobagi, tocmai așa siliți a lucra 104 zile și mai multe pe an în brazda proprietarilor nemeși ca și colonii iobagi? Ba chiar și din nația sasă aflăm cîteva sate iobăgite.” Tot aici Barițiu arată că există și nobili români. „Greșește cineva foarte greu — conchide autorul — dacă, numai pe românime o ia de reprezentantă a supușilor asupriți și numai pe maghiarime de supuitoare cu asupreală; ci la noi trebuie să vorbim de aristocrație în general și de iobăgime iarăși în general”. Prin aceste constatări Barițiu a căutat să ușureze o înțelegere între poporul român și maghiari. Toată viața s-a străduit spre o înțelegere frățească între poporul român și naționalitățile conlocuitoare. „Pentru ce să nu viețuim cu toți — îi întreabă publicistul brașovean în 1847 — ca fii ai aceleiași mame? Pe cine să învinuim pentru că maghiarul, secuicul, sasul, românul, armeanul ș.a. se nasc sub aceeași climă,

⁸⁰ D. Prodan, *op. cit.*, p. 438.

⁸¹ V. Netea, *op. cit.*, p. 192.

⁸² „Gazeta”, 1846, p. 321—323; *Scrieri social-politice*, p. 92.

⁸³ *Scrieri social-politice*, p. 82.

pe aceeași vale, în același munte, lângă același râu? Pentru ce să ne mai căutăm fericirea numai în separatismuri demarcatoare, sfișietoare, fugind și de cea mai ușoară apropiere? Pentru ce să mai provocăm din morminte umbrele străbunilor noștri, făcându-ne spaimă unii la alții? Pentru ce să nu căutăm viitorul (sic!) cu bărbăție unită în ochi?"⁸⁴

3. Lupta lui G. Barițiu pentru unitatea politică și culturală a românilor. Legăturile sale cu Principatele Române

Legăturile mai strânse ale gazetarului din orașul de sub Tîmpa cu Principatele Române datează din anul 1836, cînd împreună cu Timotei Cipariu face o călătorie de 6 săptămîni în Țara Românească.⁸⁵ În această călătorie, cei doi cărturari fac cunoștință nu numai cu realitățile social-economice și politice, ci se întîlnesc cu o seamă de protagoniști ai vieții culturale: Heliade Rădulescu, Petrache Poenaru, Aron Florian, C. A. Rosetti, I. Cîmpineanu, Cezar Bolliac, I. Voinescu II, Iancu Văcărescu, Eftimie Murgu ș.a. În intimitatea vizitelor, desigur, s-au spus multe, s-au făurit planuri de propășire culturală și politică. Amănunte prețioase găsim în jurnalele de călătorie ale celor doi cărturari ardeleni. Cipariu, de exemplu, notează că A. Florian le-a expus planurile despre o societate literară pentru „unirea limbii între toți scriitorii români“, iar Rosetti le-a citit „despre apucarea ideilor celor ome-nești asupra celor bătrîne feudale“⁸⁶. Erau discuții așteptate într-o epocă de prefaceri pe care o cunosc Principatele.

Contactele personale ale lui Barițiu cu conducătorii mișcării naționale și culturale din Principate se mențin de acum încolo foarte strînse. De la 1838 înainte — povestește în autobiografia sa — apele minerale de la Vîlcele, Covasna, Zizin și Borsec erau căutate tot mai des de către oaspeți de peste Carpați. Barițiu numește între aceștia pe Heliade Rădulescu, Nicolae Bălcescu, Dimitrie Bolintineanu, Cezar Bolliac, Grigore Alexandrescu. Mai ales stațiunea Vîlcele era vizitată, acolo mergea anual și Barițiu. Oaspeții îl vizitau însă și la redacție⁸⁷. Aceste călătorii și vizite serveau totodată pentru menținerea legăturilor politice și culturale între cele trei țări române. Chiar și poliția austriacă era convinsă de acest lucru. Cercetările făcute în legătură cu mișcarea revoluționară din 1840 din Țara Românească au identificat pro-

⁸⁴ *Ibidem*, p. 100.

⁸⁵ Vezi V. Netea, *Timotei Cipariu și George Barițiu călători prin Țara Românească în 1836. Note pe marginea unui text inedit*, în *Studii. Revistă de istorie*, XI, nr. 1, 1958, p. 117—126; vezi și N. Bănescu, *Legăturile lui George Barițiu cu românii din celelalte părți*, în „Convorbiri literare“, nr. 7, 1908.

⁸⁶ P. Teodor, *George Bariț și Principatele Române pînă la 1848*, în *Anuarul Institutului de istorie*, Cluj, VI, 1963, p. 79.

⁸⁷ „Foi comemorative ...“, p. 14.

clamații cu recomandarea ca cei ce pleacă cu prilejul băilor în Transilvania, să se consulte cu frații de dincolo de Carpați⁸⁸. Mai ales convorbirile cu Bălcescu, în 1840, apar de la început ca depășind stadiul unui schimb de păreri obișnuite între doi cărturari conaționali⁸⁹. Și Barițiu călătorește în 1844 din nou la București. Povestește că marele patriot Ion Cîmpineanu îl invitase la ceai în societatea fraților N. și C. Bălcescu și a lui C. Bolliac, cu care ocazie discutaseră și despre soarta Principatelor⁹⁰. Moldovenii, prin Iordache Mălinescu, îl invită în primăvara anului 1845 la Iași, pentru a se consfătui asupra unei mișcări românești unitare⁹¹.

Gazetarul brașovean, așa cum o dovedesc cu prisosință atestările documentare, va deveni mijlocitorul legăturilor culturale și politice cu „țara”. Prin intermediul lui se face schimbul de publicații cu Bucureștiul și Iașul, pe la el pătrund scrisorile celor din Principate, aici se făuresc planuri de colaborare viitoare. Redactorul „Gazetei de Transilvania” nu va fi astfel străin de mișcările înnoitoare, cu caracter politic din celelalte două țări române. Astfel, era implicat în mișcarea națională condusă de I. Cîmpineanu și în cea condusă de M. Filipescu, N. Bălcescu, D. Macedonski, Telegescu, Serghiescu, E. Murgu și I. A. Vaillant⁹². Barițiu apare și mai târziu în aserțiunile consulului austriac Huber în legătură cu mișcările revoluționare anti-otomane de la Brăila (1841—1843). Era un nou motiv pentru a stîrni suspiciunile austrieilor. Curînd, ministrul poliției, Sedlnitzky, va interzice redactorului foilor românești — mai ales că consulul general țarist ceruse interzicerea răspîndirii foilor brașovene în Țara Românească — să mai publice ceva din Principate, „nici de bine, nici de rău”. Această interdicție nu-l va împiedica însă pe Barițiu să se ocupe pe mai departe cu stările de dincolo de Carpați.

Știrile despre Principate au ocupat în coloanele presei brașovene, redactată de Barițiu, de la apariția lor, un loc important. Chiar în primul număr el și-a mărturisit cu sinceritate planul de a informa pe românii din imperiul habsburgic despre progresul literar și cultural al românilor din provinciile transcarpatice. Limitat la început, din cauza rigorilor cenzurii, numai la informații literare, planul s-a extins însă repede asupra tuturor compartimentelor vieții românești de pe ambele laturi ale Carpaților, subliniindu-se în special acele evenimente și manifestații care puteau confirma forța vitală

⁸⁸ C. Bodea, *op. cit.*, p. 28, 31.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 52.

⁹⁰ „Foi comemorative ...”, p. 14—15.

⁹¹ V. Netea, *op. cit.*, p. 185; apud C. Bodea, *Actions prérevolutionnaires roumaines avant 1848*, în *Nouvelles études d'histoire*, III, 1965, p. 275—276.

⁹² C. Bodea, *Lupta românilor pentru unitate ...*, p. 27—37; P. Teodor, *op. cit.*, p. 82.

a poporului român și lupta pentru unire, libertate și progres. E semnificativ că Barițiu în multe articole despre Principate nu tratează separat Țara Românească și Moldova, ci vorbește despre „pământul moldovo-românesc”, explicînd că sub acest termen înțelege „Țara Românească și Moldova împreună luate”⁹³. În fruntea coloanelor de informație asupra Munteniei, scrie cu predilecție „Rumania” sau „România” și nu „Valahia”, subliniind prin aceasta opinia sa despre rolul și viitorul Țării Românești. Terminologia aceasta face parte din acțiunea perseverentă a lui Barițiu pentru unirea celor două provincii române dunărene⁹⁴.

Publicistul brașovean adoptă o atitudine fermă de apărare a Principatelor ori de cîte ori îi cad sub ochi informații denigratoare, considerate nefondate, care puteau să creeze o imagine falsă despre acestea. Adresîndu-se europenilor, el scrie: „De la țarmurile Mării Negre și pînă la Orșova, peste trei milioane de lăcuiitori își au limba țării numai pe cea românească și nu alta. Este o rătăcire foarte mare a propăvădui, că alta ar fi limba românească și alta cea moldovenească: totuna este, pentru că puținii provințialismi nu fac altă limbă și nici măcar alt dialect...”⁹⁵. După Barițiu, și transilvănenii fac parte din aceeași națiune, stînd în comunicare „strînsă”, „genetică” cu cei de dincolo de Carpați, comunitate „pecetluită și întărită prin puterea multor sute de ani”⁹⁶. Acesta va fi și crezul lui Kogălniceanu, exprimat peste puțin, în 1843, în „Cuvînt pentru deschiderea cursului de istorie națională în Academia Mihăileană”, apreciat atît de mult de către Barițiu.

Ocupîndu-se, în studiul „Pământul moldo-românesc”⁹⁷ de viitorul celor două Principate, Barițiu arată că relațiile acestora cu Imperiul otoman tind „a apunere”, că atît Moldova cît și Țara Românească se află în pragul unor „schimbări neprevăzute nici de ochiul celui mai ager și mai adînc (om) politic”. Prezice celor două țări un viitor luminos. Un astfel de articol nu putea să rămînă neobservat de către protagoniștii unirii Moldovei cu Muntenia, așa că Kogălniceanu se grăbi să-l reproducă în „Dacia literară”⁹⁸.

O propagandă directă pentru unirea Transilvaniei cu Moldo-România nu se putea face — o astfel de acțiune ar fi atras imediata interdicere a foilor române. Indirect, însă, Barițiu a știut să strecoare gîndul unirii tuturor românilor. Vorbea, de exemplu, în general despre tendințele firești ale popoa-

⁹³ *Scrieri social-politice*, p. 53.

⁹⁴ Cf. V. Netea, *op. cit.*, p. 180; V. Cheresteșiu, *op. cit.*, p. 24—25.

⁹⁵ „Gazeta”, 1841, p. 195—196.

⁹⁶ *Scrieri social-politice*, p. 66.

⁹⁷ „Foaie”, nr. 9—11, 1842; *Scrieri social-politice*, p. 53—59.

⁹⁸ „Foaie”, nr. 1, 1840.

relor spre unire; cititorii înțelegeau, firește, că aceste principii se referă și la români.

În articolul intitulat „Naționalitate”⁹⁹ se pot citi următoarele: „Popoarele Europei apusene, de la o vreme încoace, se simt înșuflate de un prea frumos duh, care le face mare cinste: fiecare din acelea se luptă pentru unire națională puternică... Unirea națională este frumoasa deviză ce răsună din toate părțile și deșteaptă duhurile cu putere multă. Popoarele Europei... începură că numai naționalitatea e în stare a încheia legătuințe care dăinuie mai îndelungat ca oricare alte alianțe politice... Unirea și uniunea națională sînt bunuri mari, importante și înșuflețitoare, care nu cer mai mult decît voința tare de a fi și a rămîne un singur popor...”. Că Barițiu se gîndește tot timpul la poporul român, la unirea sa, reiese clar din ultima frază, în care se spune: „Fie ca năzuința aceasta a celor mai deștepte popoare să dea o pildă bună și înțeleasă unui popor care prea îndelungat zăcu în apatie și într-o fatală nemișcare”.

În calea unirii culturale stăteau mai puține piedici. Problemele unității culturale a tuturor românilor puteau să fie discutate deschis, chiar și în gazetele din Transilvania. Unitatea „în idei și simțăminte” trebuia însă să aducă cu vremea, așa cum arăta Bălcescu, „unitatea politică”¹⁰⁰. Barițiu căuta să învingă barierele din calea circulației ideilor între cele trei țări române. Așezat la Brașov, într-un centru economic și cultural de puternică iradiație spre București și Iași, a mijlocit schimbul de valori culturale dintr-o parte și alta a Carpaților. T. Cipariu, un alt mare animator al legăturilor cu „țara”, apelează de mai multe ori la Barițiu: „Precum văz, dumneata ai mijloc bun de a primi din Principate cîte un product interesant, mi-ai putea cîștiga cînd și cînd cîte ceva?”¹⁰¹

În foile sale, Barițiu preia articole literare, poezii și din „Curierul Românesc”, „Curierul de ambe sexe” din București, din „Albina Românească” și „Dacia literară” din Iași. Intelectualii români transilvăneni ajung astfel să cunoască proza și poezia celor mai de seamă scriitori români de atunci din Moldova și Țara Românească. Amintim unele opere ale lui V. Alecsandri, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, C. Bolliac, Al. Donici, Heliade Rădulescu, C. Negruzzi. Gh. Sion, scrieri istorice ale lui N. Bălcescu și M. Kogălniceanu, scrieri economice ale lui Ion Ionescu de la Brad ș.a. Cu drept cuvînt constată Iorga că „foloasele pe care Barițiu le-a adus astfel unității de

⁹⁹ Scrieri social-politice, p. 85 - 86.

¹⁰⁰ Cf. C. Bodea, *op. cit.*, p. 87.

¹⁰¹ P. Teodor, *op. cit.*, p. 85.

cultură a românilor și simțului de solidaritate a neamului, care trebuia să rezulte dintr-însa sînt în adevăr neprețuite¹⁰².

Dar și unele scrieri apărute în foile din Brașov erau reproduse în gazetele din Principate. Ceea ce este însă mult mai important, e faptul, că aceste foi transilvănene pătrundeau într-un număr foarte mare în celelalte două țări române. Astfel în 1847, din tirajul de 800 de exemplare, numărul abonaților din Moldova se ridica la 500¹⁰³. „Este vremea — scrie Iorga — cînd «Foaia» din Brașov se ridică... la însemnătate de întîiul organ panromânesc, întîia gazetă cuprinzînd informațiuni despre toți românii în acest spirit al culturii românești unice“¹⁰⁴.

În vederea sprijinirii cu forțe întreprinse — transilvănene, muntene și moldovene — a unității culturale, se întemeiază în 1845 la București „Asociația pentru înaintarea literaturii românești“ (cunoscută ca „Asociația literară a României“). În ședința de constituire din 22 iunie 1845, s-a luat hotărîrea de a angrena „toată românimea“ în sfera de activitate a societății. În acest scop se ia decizia să se invite cîte 3 din literații Moldovei și Transilvaniei, ca să împartă împreună cu Comitetul bucureștean sarcinile conducerii societății. S-au redactat astfel apeluri către Barițiu, dr. Vasici, canonicul Cipariu din Transilvania și s-au trimis adrese similare lui C. Negruzzi, V. Alecsandri și C. Negri în Moldova. Toți 6 erau rugați să formeze în părțile lor cîte un comitet, sucursală a celui din București, cu însărcinarea de a deschide liste de subscripții, de a aduna bani și a-i trimite la centru, împreună cu scrierile ce li se vor părea că merită a se tipări¹⁰⁵. Asociația a promovat de la început, alături de scopul cultural declarat pe față și un scop politic, tănuir¹⁰⁶.

Spre Barițiu se îndreaptă și comitetul „Societății studenților români de la Paris “ (1845). I se cerea lui, „care a plîns starea românilor, a lucrat și lucra neîncetat pentru dînsii“, să recomande pe cel mai bun tînăr transilvănean care, făgăduind „că va fi nenorociților români un om...“, pentru a studia cu ajutorul societății la Paris. Era rugat să strîngă și cotizațiile de la membrii transilvăneni pentru a le trimite la centru și să publice „Apelul“ și „Regulamentul societății“ în gazeta sa. Contribuțiile benevole de cărți pentru biblioteca din Paris urmau să fie trimise, prin alte centre, la Brașov lui Barițiu.

Gradul de colaborare transilvăneană la această societate nu este cunoscut. După o adnotare tîrzie, rămasă de la Barițiu pe adresa primită de la

¹⁰² N. Iorga, *Istoria literaturii românești din veacul al XIX-lea*, vol. I, București, 1907, p. 308.

¹⁰³ Cf. V. Chereșteșiu, *op. cit.*, p. 27; V. Netea, *op. cit.*, p. 106; vezi și I. Bianu, *Abonații foilor lui Barițiu*, în „Convorbiri literare“, 1909, p. 1120.

¹⁰⁴ N. Iorga, *Istoria românilor în Ardeal*, 1909, p. 109.

¹⁰⁵ Cf. C. Bodea, *op. cit.*, p. 62.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 58.

Paris, ar urma să-l socotim destul de slab. Totuși în 1845, „Gazeta de Transilvania” este expedită, la cererea expresă a junimii române din Paris. Explicația rezervei arătate de inimosul transilvănean se găsește în retractarea publică pe care fusese silit să o facă atunci, așa cum s-a arătat mai sus¹⁰⁷.

Cu o rugămintă asemănătoare junilor români de la Paris, se adresase în 1844 Ioan Thomici din Pesta lui Barițiu. Îl anunța pe redactorul din Brașov despre întemeierea unei societăți „pentru mișcarea literaturii românești” de către studențimea română din Pesta. Îl rugă pe Barițiu să lanseze un apel prin presă pentru sprijinirea societății¹⁰⁸.

Tinerimea română de la liceul regesc (academic) din Cluj îl considera de asemenea mentor: „Deci umilit ne rugăm ca domnia tea după zelul național și nemăsurata iubire ce de atâtea ori ai vedit către noi, să binevoesci și acum a ni mai trimite gazetele, a căror cetire nu se poate spune cât folos aduce pentru noi; mai ales auditorii de drepturi cu prilejul Dietei foarte mult pot învăța”¹⁰⁹.

*
* *
*

În primăvara anului 1848, Barițiu împlinea 10 ani de activitate publicistică. În acești ani, atât din punct de vedere social cât și național, el discutase toate problemele care aveau să stea la baza mișcării revoluționare. Foile din Brașov au înfățișat publicului românesc toate problemele mari ale timpului: lupta forțelor noi împotriva instituțiilor vechi și perimate, lupta împotriva privilegiilor și absolutismului, străduințele spre libertate socială și națională, problema unității culturale a românilor din toate părțile, aspirațiile spre unirea țărilor române locuite de același popor, năzuințele de înțelegere între popoare. Se poate constata, în concluzie, că dacă marea înclătcare revoluționară din 1848 nu i-a găsit pe români nepregătiți, acest fapt se datorește în bună parte activității publicistice a lui Barițiu. „Nimene mai mult decât el n-a contribuit în această epocă la formarea conștiinței politice și la trezirea, în toate inimile românești, a celui nestăpânit sentiment de libertate ce avea să electrizeze întreaga națiune și să o arunce cu atîta elan, la 3/15 mai (1848), în focul luptei pentru dreptate, libertate și independență. El a fost, prin combaterea feudalismului și prin îmbrățișarea revendicărilor maselor, unul din precursorii netăgăduiți ai revoluției”¹¹⁰.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 81.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 253.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 300.

¹¹⁰ V. Netea, *op. cit.*, p. 196.

DIE TÄTIGKEIT VON GEORGE BARIȚIU AUF SOZIALEM UND NATIONALEM GEBIET VOR 1848

(ZUSAMMENFASSUNG)

Durch die Gründung der „Gazeta de Transilvania“ und der „Foaie pentru minte, inimă și literatură“ schuf Barițiu in den Jahren des Vormärz den fortschrittlichen Kräften, die sich für den Sturz der alten Gesellschaftsordnung vorbereiteten, wirksame Sprachrohre. Er selbst hat sich durch die von ihm veröffentlichten Artikel aktiv in diesen Kampf eingeschaltet.

Im ersten Teil der Arbeit untersucht der Verfasser den Kampf von Barițiu auf sozialem Gebiet. Es wird vor allem seine Stellungnahme zu der Befreiung der Jobagen (Leibeigenen) hervorgehoben. Da er in den meisten Fällen seinen Standpunkt nicht offen vertreten konnte, so berief er sich in seinen publizistischen Arbeiten meistens auf schon erschienene Artikel in der ungarischen und deutschen Presse des Landes.

Der zweite Teil beschäftigt sich mit dem von Barițiu geführten nationalen Kampf. Zunächst werden seine Bemühungen um die Hebung des rumänischen Schulwesens und die Förderung der rumänischen Kultur Siebenbürgens dargestellt. Der folgende Abschnitt untersucht den Kampf Barițius für die nationale Emanzipation der Rumänen, für ihre Gleichstellung mit den übrigen Nationalitäten Siebenbürgens. Im letzten Abschnitt werden der Kampf Barițius für die politische und kulturelle Einheit der Rumänen und seine Beziehungen zu den Intellektuellen der rumänischen Fürstentümer dargestellt.

Aus den Ausführungen geht hervor, dass Barițiu zu den bedeutendsten Vertretern gehört, die auf ideologischem Gebiet die Revolution von 1848 vorbereitet haben. Über ihn wurden zahlreiche Kontakte zwischen den rumänischen Intellektuellen der drei rumänischen Länder hergestellt.

CONTRIBUȚII PRIVIND CREAREA ORGANIZAȚIEI DIN BRAȘOV A PARTIDULUI SOCIAL-DEMOCRAT

de IOAN MINDREA și ȘTEFAN MIKLÓS

În cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, industria din Brașov înregistrează o dezvoltare mai intensă în comparație cu perioada anterioară. Această dezvoltare este urmarea procesului de înlocuire a unor ateliere meșteșugărești prin fabrici. O serie de manufacturi ca: „W. Scherg“, „Schiel“, „Czell“, „J. Teutsch“ etc., introducând mașini în procesul de producție s-au transformat în fabrici cu o capacitate lărgită și cu un număr sporit de muncitori. După o statistică de la sfârșitul secolului al XIX-lea, existau în anul 1900, în Țara Bîrsei, 22 de întreprinderi de tip capitalist, la care erau înregistrați un număr de 1510 muncitori¹. Avîntul industrial creează baza materială pentru dezvoltarea mișcării muncitorești din această localitate.

Încă de la începuturile existenței sale, muncitorimea din Brașov s-a organizat în vederea întrajutorării și apărării intereselor ei materiale. În lupta contra exploatării muncitorii români, maghiari și de alte naționalități își dădeau seama că numai uniți și organizați vor putea impune îmbunătățirea condițiilor lor de muncă și viață.

Ideea organizării și ajutorării reciproce s-a maturizat mai întîi în rîndurile muncitorilor tipografi. În anul 1846, ei au pus bazele „Asociației de ajutor de boală, înmormîntare și ajutor de călătorie a tipografilor din Brașov“. Statutele asociației au fost aprobate în 1861^{2a}. Această asociație (ca și altele de același fel din Transilvania), deși nu era o organizație muncitorească independentă, constituia primii pași în direcția organizării muncitorilor.

¹ Alexandru Hossu, *Viața industrială a Țării Bîrsei*, în *Industria românească*, București, 1940, p. 442 — 443.

^{2a} L. Fodor și L. Vaida, *Contribuții la istoria mișcării sindicale (1849—1917)*, București, Edit. C.C.S., 1957, p. 12.

În anul 1869, se constituie la Brașov așa numita „Reuniune a sodalilor români” (asociație de meseriași, calfe și ucenici)². Crearea ei a însemnat un nou succes pe linia organizării profesionale a lucrătorilor și meseriașilor.

Tot în această perioadă, ca urmare a dezvoltării capitaliste și a creșterii numerice a proletariatului, se fac primii pași spre organizarea politică a muncitorimii. Astfel, după 1868, se constituie și la Brașov o „Asociație a muncitorilor”, care a desfășurat o vie agitație pentru obținerea dreptului de vot universal, a dreptului de întâlnire și organizare a muncitorilor³. De menționat faptul că, asociația din Brașov se găsea sub influența Internaționalei I⁴.

În procesul de organizare politică a muncitorimii din Brașov, un moment important l-a reprezentat crearea la data de 20 aprilie 1890, a cercului muncitoresc. Această formațiune politică a cuprins în rândurile sale muncitori indiferent de naționalitate, din toate ramurile de producție. Cercul a organizat o serie de adunări, conferințe, activități cultural-artistice, în vederea dezvoltării conștiinței de clasă a muncitorilor⁵. Sub influența cercului muncitoresc și a unor elemente socialiste înaintate de la conducerea sa, ideile social-democrației s-au răspândit în rândurile muncitorilor din Brașov⁶. Ca urmare, s-a intensificat activitatea de organizare a acestora.

În perioada următoare Congresului de constituire a P.S.D., la Brașov au avut loc numeroase adunări muncitorești, al căror scop principal era discutarea și crearea de organizații profesionale, adică înființarea de sindicate pe ramuri de producție. Astfel, la adunarea muncitorilor croitori, din iulie 1891, la care au participat și micii meseriași, s-a discutat problema organizării muncitorilor în asociații profesionale⁷.

În acest timp s-au constituit la Brașov mai multe asociații muncitorești. Dintre ele menționăm: Sindicatul lucrătorilor croitori (1890), pantofari (1891), tâmplari și dogari (1892), brutari, lămnari, zidari (1897), metalurgiști (1894), o „Asociație muncitorească pentru autoeducare” (1893)⁸.

² Arh. St. Brașov, fondul Societatea sodalilor români din Brașov, dos. nr. 12, 13, 14/1970 — 1971.

³ I. Ilincioiu, *Crearea primelor organizații politice ale proletariatului, în Unirea Transilvaniei cu România*, București, 1972, p. 175; L. Fodor și L. Vaida, *op. cit.*, p. 15.

⁴ A. Egyed, *Istoricul asociațiilor muncitorești din Transilvania între anii 1868 și 1872. Influența Internaționalei I-a asupra mișcării muncitorești din Transilvania*, în „Studii”, anul IX, nr. 6/1956, p. 45.

⁵ A. Deac, *Mișcarea muncitorească din Transilvania (1890—1895)*, Editura științifică, București, 1962, p. 135—136.

⁶ *Ibidem*, p. 141.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. 145; Alexandru Porțeanu „Gazeta Transilvaniei” și mișcarea socialistă a timpului, în „Cumidava” (Culegere de studii și cercetări a Muzeului județean Brașov), nr. 3/1969, p. 242.

Concomitent cu activitatea de constituire a organizațiilor profesionale (sindicale), muncitorii din Brașov au hotărât să treacă la o nouă formă de organizare politică, cu scopul de a putea desfășura o luptă mai eficientă pentru câștigarea drepturilor lor.

În ziua de 14 noiembrie 1897, muncitorii din Brașov au fost chemați, prin afișe mari, lipite pe pereții clădirilor din oraș, la o adunare generală cu scopul discutării problemei înființării organizației locale a Partidului social-democrat. Peste o sută de muncitori și muncitoare au răspuns acestei chemări, adunându-se în sala restaurantului nr. 5 (str. Lungă) din Brașov.

După prezentarea unor aspecte ale vieții grele plină de lipsuri a muncitorilor, adunarea a aprobat programul de activitate al organizației, care cuprindea mai multe revendicări, și anume: egalitatea în fața legii a tuturor cetățenilor fără deosebire de naționalitate și religie, conviețuirea pașnică a diferitelor naționalități, libertatea presei, dreptul de organizare și întrunire, dreptul de vot universal, dezarmarea generală, ștergerea impozitelor indirecte și îndeosebi a impozitului pe consum și introducerea unui impozit progresiv, care să înceapă de la un venit minim de 600 florini, învățământ gratuit, includerea muncitorilor agricoli la asigurări de boală și accidente, naționalizarea instituțiilor sănătății⁹.

În programul de luptă al organizației P.S.D. din Brașov se înscriau astfel, o serie de revendicări, care aveau menirea să mobilizeze pe muncitori la acțiuni de luptă în vederea obținerii unor libertăți și drepturi cu caracter larg democratic. Unele dintre ele (generale pentru mișcarea social-democrată) au fost preluate din „Declarația de principii” a Partidului social-democrat din Ungaria.

Programul sublinia necesitatea solidarizării și unității de clasă a tuturor muncitorilor indiferent de naționalitate, cheia victoriei în luptă pentru dobândirea eliberării celor exploatați.

Pentru răspândirea ideilor socialiste, organizația din Brașov a trecut în acest program, lupta pentru libertatea presei, a dreptului de întrunire și organizare. De asemenea cere dreptul de vot universal, mijloc important de acțiune și organizare.

În vederea educării, creșterii nivelului cultural al muncitorimii, programul sublinia necesitatea învățământului gratuit. Pronunțându-se împotriva exploataării maselor muncitoare prin sistemul fiscalității excesive, muncitorii socialiști

⁹ „Brassói Lapok”, anul III, nr. 132, din 16 noiembrie 1897, p. 511; vezi și C. Göllner, *Sibiul economic și social între anii 1848—1918*, în *Masele populare făuritoare ale istoriei*, Sibiu 1971, p. 23, 24.

au cerut desființarea impozitelor indirecte și introducerea impozitului după venit.

Se remarcă și în programul organizației P.S.D. din Brașov cerința de luptă a clasei muncitoare împotriva cheltuielilor militare și a politicii de război, care duce la accentuarea exploatării prin noi taxe și impozite. Expresia acestei revendicări a fost formulată prin lupta pentru dezastrarea generală.

Despre aliatul firesc al proletariatului, țărănimea muncitoare, programul amintea doar necesitatea includerii muncitorilor agricoli la asigurări de boală și accidente.

Cu toate că acest program cuprindea unele cerințe de ordin general ale mișcării social-democrate, fără a preciza sarcinile istorice ale proletariatului (cucerirea puterii de stat, instaurarea dictaturii proletariatului etc.), a reprezentat pentru muncitorii socialiști din Brașov un țel de luptă. El a servit drept călăuză activității organizației P.S.D. din Brașov, timp de mai mulți ani.

La adunarea de constituire a fost ales un comitet din 16 membri, reprezentanți ai unor organizații profesionale (sindicale), care să aibă misiunea de a conduce activitatea organizației în vederea înfăptuirii programului adoptat¹⁰.

Organizația P.S.D. din Brașov a desfășurat o susținută activitate pentru recrutarea de aderenți prin propaganda de la om la om și prin întruniri publice, exercitându-și în acest fel influența asupra a numeroase organizații profesionale¹¹. În cadrul adunărilor populare și muncitorești se discuta probleme ale ideologiei și organizării partidului, necesitatea organizării profesionale a muncitorilor, lupta pentru dreptul de vot universal, pentru sărbătorirea zilei de 1 Mai etc.¹².

Pentru popularizarea programului și scopului partidului, a mișcării social-democrate, muncitorii socialiști din Brașov au constituit în anul 1898, un „comitet pentru presă”, care a hotărât editarea gazetei „Erdélyi Néplap” (Foaie populară ardeleană) cu o ediție în limba germană — „Siebenbürgische Arbeiterzeitung”. Autoritățile din Brașov, speriate de posibilitatea extinderii prin acest organ de presă, a ideilor socialiste în rîndul muncitorilor, au interzis apariția ziarului¹³.

¹⁰ „Brassói Lapok”, anul III, nr. 132 din 16 noiembrie 1897, p. 511.

¹¹ Arh. st. Brașov, fondul Prefecturii județului Brașov (prezidențiale), act nr. 109/1899; act nr. 111/1899; act nr. 158/1899.

¹² Arh. st. Brașov, fondul Prefecturii județului Brașov (prezidențiale) act. nr. 160/1899; „Brassói Lapok”, anul IV, nr. 204 din 9 septembrie 1898, p. 3; anul V, nr. 10 din 13 ianuarie 1899, p. 3; nr. 85 din 14 aprilie 1899 p. 3; nr. 87 din 17 aprilie 1899, p. 2.

¹³ „Gazeta Transilvaniei” anul LXI, nr. 285 din 29 decembrie 1898; anul LXII, nr. 4 din 6/18 ianuarie 1899, p. 2; „Brassói Lapok”, anul V, nr. 5 din 7 ianuarie 1899, p. 4—5.

Problema editării unui ziar socialist la Brașov a fost reluată cu ocazia conferinței socialiștilor transilvăneni de la Brașov, din 3—4 iunie 1900. Aici s-a adoptat un proiect de hotărâre pentru formarea unui comitet de redacție, care avea sarcina să înființeze la Brașov, un ziar social-democrat în limba română și în cazul în care condițiile permit, să editeze și un ziar în limba germană¹⁴.

Printre elementele înaintate ale mișcării social-democrate din Brașov, care au militat pentru răspîndirea ideilor socialiste, pentru organizarea politică și profesională a muncitorilor, se numărau socialiștii Knaller Victor, Ioan Fotoșan etc.¹⁵.

Un moment de seamă în dezvoltarea mișcării muncitorești și socialiste din Brașov, l-a constituit Conferința Socialiștilor transilvăneni, care a avut loc în zilele de 3 și 4 iunie 1900, în localul berăriei orașului. La conferință au participat 46 de delegați ai organizațiilor P.S.D. Din aceștia, 21 au fost reprezentanți ai organizațiilor din Budapesta, Anina, Sighișoara, Reșița, Timișoara, Sf. Gheorghe, Odorheiu-Secuiesc, Tg. Secuiesc, iar 25 din orașul Brașov și din alte localități ale districtului Brașov (Cristian, Prejmer, Hălchiu și Rîșnov). În rîndurile delegaților au fost prezenți români, maghiari și germani¹⁶.

În cadrul lucrărilor s-au discutat conform ordinei de zi următoarele probleme: raportul organizațiilor P.S.D., chestiunea organizării, politica națională și social-democrația, votul universal, presă. Prezentînd raportul asupra activității organizației din Brașov, muncitorul socialist Knaller Victor a arătat faptul că mișcarea social-democrată s-a dezvoltat de timpuriu în acest oraș, ca urmare a răspîndirii ideilor socialiste. De asemenea a prezentat condițiile grele în care își desfășoară activitatea socialiștii, menționînd faptul că, mai multe adunări populare, organizate de aceștia au fost dizolvate, că unii socialiști au fost trimiși în judecată pentru că au difuzat manifeste sau au fost amendatți pentru poziție revoluționară în cadrul adunărilor. A arătat de ase-

¹⁴ „Brassói Lapok“, anul VI, nr. 127 din 5 iunie 1900, p. 2.

¹⁵ Arh. st. Brașov, fondul Prefecturii județului Brașov, prezidențiale, act. nr. 109/1899; act. nr. 111/1899; „Brassói Lapok“, anul VI, nr. 127 din 5 iunie 1900, p. 1, 2; nr. 101 din 3 mai 1900. Muncitorul socialist Knaller Victor (călfă brutar) s-a afirmat în cadrul comitetului de conducere al organizației P.S.D. ca un element activ în munca de propagare a ideilor socialiste și de organizare a muncitorilor. Socialistul Fotoșan Ioan, muncitor s-a remarcat în această perioadă ca un militant de seamă pe linia unității de luptă a tuturor muncitorilor indiferent de naționalitate. În cadrul unor adunări convocate de socialiștii brașoveni a vorbit muncitorilor despre importanța și semnificația pentru clasa muncitoare, a zilei de 1 Mai, a zilei solidarității internaționale a celor ce muncesc

¹⁶ Conducerea organizației P.S.D. din Brașov a invitat să participe la lucrările conferinței și o delegație a socialiștilor din vechea Românie („Brassói Lapok“, anul VI, nr. 127 din 5 iunie 1900, p. 1 și 2; „Lumea Nouă“, anul VI, nr. 39 din 9 aprilie 1900, p. 4).

menea că mișcarea social-democrată se dezvoltă și cuprinde muncitori de toate naționalitățile.

Raportul despre „politica națională și socialismul“, prezentat de muncitorul socialist Fr. Nemeth, cuprindea și unele idei oportuniste, ce se manifestau la unii lideri din cadrul conducerii P.S.D. din Ungaria¹⁷.

Foarte semnificativă la această conferință a fost poziția socialistului brașovean, Ioan Fotoșan. În cuvîntarea sa, a adresat un apel călduros pentru unire în luptă a tuturor muncitorilor, indiferent de naționalitate, în care arăta că „maghiarul, germanul și românul, în înțelegere trebuie să umnezeie ideologia social-democrată“¹⁸. Avînd o viziune clară asupra necesității unității de acțiune a întregului proletariat, socialistul Ioan Fotoșan oheamă pe muncitori să fie receptivi la ideea de unitate națională.

Prin problemele dezbătute și prin poziția înaintată a unor elemente socialiste, conferința socialiștilor transilvăneni de la Brașov a adus reale contribuții la dezvoltarea mișcării muncitorești din Transilvania. Față de hotărîrile conferinței în problema editării unui ziar socialist român în Transilvania, socialiștii din vechea Romînie se angajau să dea tot sprijinul lor acestei acțiuni¹⁹.

Ca urmare a muncii de agitație și propagandă desfășurată de socialiști, în scurt timp de la constituirea organizației, ideologia mișcării social-democrate s-a răspîndit și în alte localități din districtul Brașovului. În comunele Hălchiu, Cristian, Rîșnov și Prejmer sînt semnalate de autorități manifestări de propagandă socialistă prin întruniri, adunări și prin prezența unor organe de presă centrale ale P.S.D.²⁰

Constituirea organizației de la Brașov a Partidului social-democrat a însemnat un moment important în dezvoltarea mișcării muncitorești din Brașov, la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Cu toate limitele sale, apariția acestei organizații politice a proletariatului brașovean a marcat o nouă etapă în procesul de răspîndire a ideilor socialiste în rîndul muncitorimii.

Prin acțiunile sale organizația de la Brașov a mobilizat muncitorii la luptă pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și viață, la cîștigarea unor drepturi și libertăți democratice. Pe această cale a contribuit la creșterea conștiinței de clasă a proletariatului, la reliefarea necesității organizării muncitorilor atît pe linie profesională, cît și politică.

¹⁷ Alexandru Porțeanu, *op. cit.*, p. 248 și 249.

¹⁸ „Brassói Lapok“, anul VI, nr. 127 din 5 iunie 1900, p. 2.

¹⁹ Alexandru Porțeanu, *op. cit.*, p. 248.

²⁰ Arh. st. Brașov, fondul Prefecturii județului Brașov (prezidențiale), act nr. 111/1899; act nr. 109/1899; „Brassói Lapok“, anul V, nr. 166 din 24 iulie 1899, p. 3; anul VI, nr. 127 din 5 iunie 1900, p. 1, 2.

— A szociál-demokrata párt megalkotása. Mult vasárnap d. u. a Nr. 8. vendéglő szomszédos a brassói munkások nagy népgyűlést tartottak. Ezen népgyűlés napirendjére a következő feladatok sorint, a következő tárgyak voltak kiadva: 1. A munkások helyzete és követeléseik. 2. Nagy szervezkedési munkálatok. 3. Indítványok és kérdések. A közgyűlés 100-an felel jelentek meg a munkások és pedig férfiak és nők vegyesen. Melleszen három és fél órákor felállott Loy Antal (Kőölvérő) és a gyűlést egybehívó bizottság nevében indítványozta, hogy a népgyűlés elnökeig választás által alakuljon meg. Az indítvány elfogadtatván, közfelkiáltás után megválasztottak: elnökeket Németh Ferenc (szász), társelnököket Grelinger Yandol (baranyaszász), jegyzőket Kandler (nyel) (pékség). Az elnökség helyét elfoglalván Németh Ferenc elnök felvilágosította a népgyűlést, hogy tárgyalásában a parlamentáris rendet tartja meg és a napirend első pontjához előadva Loy Antalt kérte föl. — Loy Antal megjelentvén a szociál-emelésen, terjedelmes beszédet mondott a munkások magyar helyzetéről, reflektálván az általa eszék megdrágulására és a munkások követelményeit a következőkben formálta: 1. Törvény előtti egyenlőség nemzeti és vallási különbségre való tekintet nélkül. 2. A különféle nemzeti és népek együttesen. 3. A bírál órádék (kassza) elterítése. 4. Egyenlőség a gyűlések szabályai. 5. Általános választási jogosság és utolsó szavazás. 6. Általános lefolytatkozás. 7. Az időrekl o költsége a fogyasztási árak elterítése és egy progresszív adó bevezetése, mely 600 frt jövedelmeel kezdődik. 8. Ingyenes jogsegély és tanács. 9. A magyar munkások bevezetése a belső és belső állami bizottságba. 10. A közgazdasági államügyek. — Ezután Pász Mihály (rézár) azon pontokat magyarai tárgyalás elő, a mely a népgyűlés azokat egyhangúlag befogadta. — A napirend második pontjához kiadva a egygyűlés a szociál-demokrata párt megalkotását és a további rész 10 pont megválasztása céljából 16 tagú szervezkedési bizottság összeállítását, hogy abban minden munkás szavazhat. 3-3 tagot választott ki. — Minthogy Németh Ferenc elnök a munkásgyűlésre való felhívás és a szociál-demokrata párt megalkotását megfogalmazta így: a jelenlegi, a népgyűlés első fel 6 órákor végül ért. — A közgyűlés a legutóbbi rendben szavazta, mely Pász Frigyes (kádár) egy határozat kiadására vonatkozóan egy írás a jelenlegi rendről kérésig foglalkoztatott. A mint amennyi elnök, az a következő kifejezés is ennek szavazott, hogy Pász Frigyes elnöknek azon találat meg határozatában a kérés kifizetés.

Fig. 1. Crearea și programul de activitate al organizației P.S.D. din Brașov („Brassói Lapok” anul III, nr. 132 din 16 noiembrie 1897).

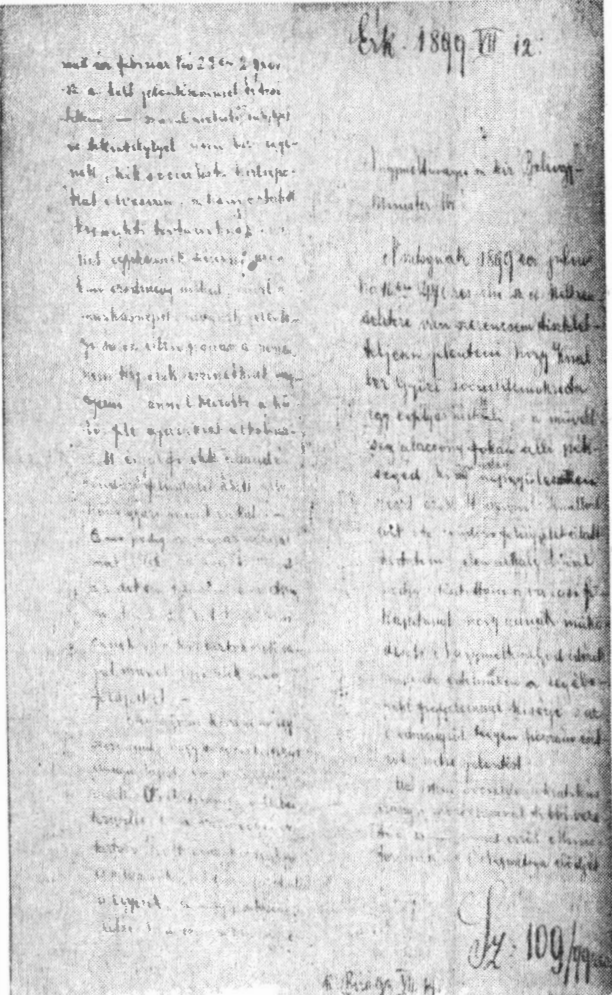

Fig. 2. Raport al autorităților referitor la activitatea organizației și a conducătorilor ei in anii 1898—1899 [(Arhivele Statului Brașov — fondul Prefecturii Brașov).

— **Munkások gyűlése.** A brassói munkáspárt 20-as bizottsága meghívót bocsátott ki, a melyben felhívja a munkásokat és a kisiparosokat, hogy minél számosabban jelenjenek meg a 1. hó 15-én (vasárnap) délután 3 órakor a „Vigadó” vendéglőben tartandó munkás-gyűlésen. Napirend: 1. A szociál-demokrata párt mozgalmának célja és indoka. 2. A szervezkedés. 3. Kérdések és indítványok.

Fig. 4. Relatăre privind activitatea Comitetului de conducere al organizației P.S.D. din Brașov „(Brassói Lapok”, anul V, nr. 10 din 13 ianuarie 1899).

— **Adunare de muncitori disolvată.** Alături muncitorii din Brașov au ținut o adunare într'un restaurant din loc. La adunare a fost de față și noul căpitan al poliției Farkas M. Au vorbit mai mult, între altele la punct 3 al programului și despre oprirea diarului socialist, ce era să-l redigieze comitetul muncitorilor, dăr căpitanul poliției, pe motiv, că cestiunea oprirei diarului nu este pusă în program, a detras vorbitorului cuvântul. Într'acestea ceru cuvântul un alt vorbitor, care începù vehement să critice purtarea căpitanului de poliție. Acesta, după-ce provocă la ordine de mai multe-ori pe vorbitor, care însă n'a ascultat, a disolvat adunarea.

Fig. 6. Relatăre despre atitudinea socialiștilor față de interzicerea editării la Brașov a unui ziar muncitoresc („Gazeta Transilvaniei”), anul LXII, nr. 4 din 6/18 ianuarie 1899).

HIREK.

Brassó, jan. 7.

— **A brassói munkások lapja.** „Erdélyi Néplap” czímen politikai és társadalmi napi lapot akartak a brassói munkások megindítani. Egy szűkebbkörű bizottság az u. n. lapbizottság lett volna a laptulajdonos és Knaller Győző a felelős szerkesztő. Knaller Győző a lap megjelenését bejelentette vármegyénk alispánjánál, a ki azonban nem vette tudomásul a bejelentést, mert Knaller Győző mint lapszerkesztő nem igazolta azon törvényes tulajdonok bírástát, melyeket a sajtórendtartás megkövetel, továbbá mert nem tette le azon biztosítékot, a melyet a sajtórendtartás 14 §-a előír. Amint értesülünk Knaller Győző az alispán határozatát megfélebbzte.

Fig. 5. Relatăre referitoare la activitatea socialiștilor din Brașov, pentru editarea unui ziar muncitoresc („Brassói Lapok”, anul V, nr. 5 din 7 ianuarie 1899).

— **Népgyűlés.** A brassói szociál-demokrata munkások május 1-én megtartott népgyűlésén Fellegi és Takács magyarul, Loy németül és Futosán románul beszéltek május elsejének jelentőségéről. Azután a kongresszusi kiküldött Knaller Győző számolt be, tudomásul adva, hogy a románokat is be fogják vonni a mozgalomba és hogy pünkösdkor az erdélyrészi és délnagyarországi szociáldemokraták Brassóban országos értekezletet tartanak, a melyre nézve az előmunkálatok már javában folynak.

Fig. 7. Relatăre despre acțiunile socialiștilor din Brașov în vederea sărbătoririi zilei de 1 Mai 1900 („Brassói Lapok” anul VI, nr. 101 din 3 mai 1900).

1 Maiu și socialistii. Dina de ieri, 1 Maiu st. n., ca în totă țera, au sêrbat'o și socialistii internatiionali din Brașov. Ei plănuișeră sê facă o retragere demonstrativă pe străđi. Căpitanul orașului nu le-a permis escursiunea, socialistii au apelat la vice-spanul, dêr acesta a aprobat dispoziția poliției. La cerere li-s'a conces sê țină o adunare poporală cu un singur punct de program: „Sêrbătôrea universală a muncitorilor.“ La adunare au participat cam 300 persoane. Decursul adunării a fost liniștit. După amêđi, în piața Prundului din Scheiú se adunără socialistii în număr fôrte marel peste 400. Poliția hănuia, că socialistii totuși vrêu sê demonstreze, a luat deci tôte mêsurile de precauțiune. Cătră 3½ ôre socialistii acot flamura roșie și plêcă din Prund spre Cetate, făcênd sgomot asurđitor. Cu mare greutate a succés poliției sê le secuestreze flamura roșie și sê-i împrăscie. Unii din ei aruncară cu pietri asupra poliștilor. Un poliștit a fost rănit. Din socialisti unul s'a ales cu un picior rupt și a fost transportat la spital. Până spre sêră a fost liniște. Cătră 7 ôre însê o mulțime nenumêrată se postêză înaintea localului poliției, unde, amenințând cerură liberarea celor areștați. Căpitănatul a lucrat și aici cu precauțiune. Pentru ținerea ordinei a recuirat 5 jandarmi, a avut la dispoziție 4 poliști călări și cei-lalți sergenți de poliție. Fiind temere, că sêra se vor produce escese, căpitănatul a recuirat douê compânii de miliție; o companie s'a postat înaintea edificiuului poliției. În urma acestor mêsuri energice, socialistii n'au avut încătrău și s'au împrăștiat.

Fig. 9. Relatare privind aniversarea zilei de 1 Mai 1903 de către muncitorii socialiști din Brașov („Gazeta Transilvaniei“ din 3 mai 1903)

BEITRÄGE BETREFFEND DIE GRÜNDUNG DER ORGANISATION DER SOZIALDEMOKRATISCHEN PARTEI IN BRAȘOV (KRONSTADT)

(ZUSAMMENFASSUNG)

In der Arbeit wird auf Grund von Archivdokumenten und zeitgenössischen Presseberichten ein wichtiger Abschnitt in der politischen Organisation der Arbeiter aus Brașov (Kronstadt) untersucht, und zwar die Gründung der örtlichen Sektion der Sozialdemokratischen Partei Ungarns.

Die Kronstädter Arbeiter, die eine alte Kampf- und Organisierungstradition hatten, legten am 14. November 1897 den Grundstein einer neuen Kampfformation — der Organisation der Sozialdemokratischen Partei, die in ihr Programm mehrere demokratische Forderungen aufnahm.

Dank der von den Sozialisten geführten Agitations- und Propagandatätigkeit verbreiteten sich die sozialdemokratischen Ideen sowohl in Kronstadt, als auch in einigen anderen Ortschaften des Kronstädter Komitates, wie z. B. Hălchiu (Heldsdorf), Prejmer (Tartlau), Cristian (Neustadt) und Râșnov (Rosenau).

Die Kronstädter Organisation der Sozialdemokratischen Partei mobilisierte die Arbeiter durch ihre Aktionen zum Kampf für die Erlangung von demokratischen Rechten und Freiheiten, und trug wesentlich zur Verbreitung der sozialistischen Ideen in den Reihen der Arbeiterschaft von Kronstadt bei.

Die Gründung dieser Organisation bedeutet einen wichtigen Schritt in der Entwicklung der Arbeiterbewegung in Kronstadt am Ende des 19. Jahrhunderts.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. Bericht über die Gründung und das Programm der Kronstädter Sektion der Sozialdemokratischen Partei in der Zeitung „Brassói Lapok“ (Kronstädter Blätter), III. Jahrgang, Nr. 132 vom 16. November 1897.

- Abb. 2. Bericht des Kronstädter Obergespanns an den ungarischen Innenminister über die Tätigkeit der Kronstädter Sozialdemokraten in den Jahren 1898—1899 (Staatsarchiv Kronstadt)
- Abb. 3. Bericht des Oberstuhlrichters des Unterländer Bezirkes, über die Tätigkeit der Sozialisten in Heldsdorf (Staatsarchiv Kronstadt)
- Abb. 4. Einladung des Komitees der zwanzig Vertrauensmänner der „Kronstädter Arbeiterpartei“ zu einer Arbeiterversammlung am 15. Januar 1899, in der Zeitung „Brassói Lapok“, V. Jahrgang, Nr. 10 vom 13. Januar 1899.
- Abb. 5. Bericht über den Versuch, in Kronstadt eine Arbeiterzeitung herauszugeben, in der Zeitung „Brassói Lapok“, V. Jahrgang, Nr. 5 vom 7. Januar 1899.
- Abb. 6. Bericht über die am 1. Mai 1900 in Kronstadt von den Sozialdemokraten abgehaltene Volksversammlung, in der Zeitung „Brassói Lapok“, Jahrgang VI, Nr. 101 vom 3. Mai 1900.
- Abb. 7. Bericht über eine Arbeiterversammlung, bei der gegen das Verbot des Erscheinens der sozialistischen Zeitung Stellung genommen wurde, in der „Gazeta Transilvaniei“ (Zeitung für Siebenbürgen), LXII. Jahrgang, vom 18. Januar 1899.
- Abb. 8 a, b, c Bericht der Kronstädter Polizei an den Vizegespan über die Intensivierung der sozialdemokratischen Tätigkeit in den Jahren 1902—1903 (Staatsarchiv Kronstadt).
- Abb. 9. Bericht über die Feier des 1. Mai 1903 in Kronstadt, in der Zeitung „Gazeta Transilvaniei“, LXVI. Jahrgang, Nr. vom 3. Mai 1903.

SCRISORI BRAȘOVENE INEDITE, MĂRTURII ALE COLABORĂRII ROMÂNNO-SLOVACE ÎN MONARHIA AUSTRO-UNGARĂ

de VALERIA CALIMIAN

În diferite arhive brașovene¹ se păstrează scrisori ale unor personalități cehe și slovace, adresate românilor, dovezi de colaborare culturală și politică și mărturii de prietenie, idealuri comune puse în slujba libertății și a dreptății sociale, desprinse din semnificative episoade de trăire în comun în monarhia austro-ungară.

Scrisorile inedită ale slovacilor², care formează obiectul lucrării prezente, scot în evidență două lucruri: prietenii născute între zidurile închisorilor din Seghedin și Vác și rolul avut de școlile românești din Brașov în susținerea luptei comune de afirmare națională a celor două popoare.

Viața din închisoare a fost un puternic factor de cimentare a legăturilor româno-slovace. Școlile brașovene au strâns aceste prietenii, punându-le în slujba culturii și a libertății popoarelor.

În închisoarea din Seghedin și-a ispășit pedeapsa de un an închisoare, în 1893—1894, ziaristul, poet și om politic slovac, *Svetozar Hurban-Vajanski*³.

¹ Brașovul păstrează în mai multe arhive material documentar cu privire la legăturile românilor cu popoarele Cehoslovaciei. În Arhiva Mureșenilor se găsesc scrisori ale lui Ioan Urban Jarnik către dr. Aurel Mureșianu, corespondența lui Francisc Schuselka cu Dr. Aurel Mureșianu și documente cu privire la vizita unui grup de brașoveni la Praga în 1891. În colecția ing. O. Vătășan se păstrează scrisori de însemnătate biografică ale lui Ioan Urban Jarnik. În Arhiva dr. V. Branisce, mapa „Slovacii”, în păstrarea familiei, se găsesc scrisori ale unor personalități slovace. Materialul utilizat în prezenta lucrare aparține acestui fond.

² Slovacia amintiți în această lucrare au desfășurat activități politice diferite, progresiste sau reacționare. Lucrarea de față nu-și propune să le analizeze activitatea, nici cel puțin să stabilească limitele gândirii lor politice. Ea se mărginește să semnaleze un singur moment din activitatea lor, moment caracterizat prin ideile exprimate în scrisorile pe care le reproducem.

³ *Svetozar Hurban-Vajanski* (1847—1916) poet, publicist și om politic slovac, fiul revoluționarului Iosif Hurban (1817—1883). Ca poet adoptă numele de Vajanski. A fost redactor al mai multor ziare slovace: „Narodnie Noviny”, „Slovenske Pohľady”, „Cernoknaznic”. Pentru activitatea sa ziaristică a fost condamnat la un an închisoare, pedeapsă pe care și-a ispășit-o în 1893—1894 în temnița din Seghedin. Moare în 1916, fără să vadă nașterea Cehoslovaciei. În 1947, la centenarul nașterii lui, Charles Vigh, în articolul apărut în „Révue d'Histoire comparée”, XXV, tome V, nr. 2, p. 278—280, intitulat *Svetozar Hurban Vajanski*, pe lângă criticile ce i le aduce, îl caracterizează astfel: „le plus remarquable politicien, écrivain et publiciste slovaque de l'époque d'avant guerre. Il a marqué de son empreinte aussi bien l'évolution du nationalisme slovaque à la fin du siècle passé que l'activité du meilleur quotidien slovaque les Narodnie Noviny”.

Condamnat pentru un delict de presă, el adresează din închisoarea din Seghedin, la 21 august 1893, o scrisoare în limba germană lui dr. Valeriu Branisce, recent ieșit din aceeași temniță. Scrisoarea conține o seamă de informații despre tovarășii deținuți și, în limbaj cifrat — pentru a putea scăpa de rigorile cenzurii — strecoară indicații despre soția sa, pentru a-i înlesni o întâlnire cu dr. V. Branisce. Textul — în traducere românească — este următorul: „soția mea îți trimite salutări, deși nu te cunoaște și nu le meriți. De astăzi este la băile Lucski în comitatul Lipta, poșta Rozsahegy. I-am scris multe despre Bibesco⁴ din Brașov, așa că te-a reținut. Salut pe dr. Ioan⁵. Aștept scrisoare“. Cât l-a impresionat pe tânărul de 24 de ani figura luptătorului slovac, reiese din reportajul *Seghedinul*, scris de dr. V. Branisce la ieșirea din închisoare și publicat în 14 foiletoane ale „Tribunei“⁶ din Sibiu, sub pseudonimul Bill-A-Zam, în septembrie 1893. După ce zugrăvește închisoarea și deținuții, autorul îi face următorul portret: „Cea mai simpatcă figură a temniței este însă Svetozar Hurban-Vajanski, iubit și de adversarii săi politici și naționali. Suflă mare de poet, impresionabil, veșnic agitat, plin de dor de libertate, de dor de muncă — ținut locului, condamnat să nu poată lucra nimic. Liniștea îi lipsește, orice lucru mic îl agită, observi numai că nările-i fine se umflă. N-are stare în loc, începe să expună lucruri — în mijlocul expunerii se oprește, căci simte că e ridicol a te zbuciuma pentru cauze care stau departe... departe de tine, deși suflul tău e legat de ele. Când îi vine de afară vreo vizită caută să fie vesel. Își aduce cum poate toaleta în ordine, trece de două ori cu degetele prin păr și barbă și zimbând se prezintă vizitatorului. Principiul său este „A neboj sa Segedina“. Intr-o după amiază ședea mîhnit pe pat, chiar primise de la soția sa o epistolă — eu ședeam vizavi pe un scaun. Tăcerea domnea. Îmi era greu să privesc la el, căci simțeam în mine ecoul luptei groaznice ce se petrecea în el, căutam să mă distrag cu cercuri de fum ce ieșeau din pipa mea — acum aveam deja și eu pipă și pustiiam la tutun național maghiar. Deodată sare în sus, privește agitat la mine, nările-i tremură: „Du Rumäne, einen Freiheitshelden kann ich mir nur eingesperrt vorstellen. Es lebe die Freiheit, wir können sterben!“ I se umplură ochii de lacrimi. Liniștindu-se apoi zise că nu-l doare nimic așa mult ca aceea că nu poate lucra nimic, nu poate face nimic, vegetează de pe o zi pe alta și simte cum îi

⁴ Nume fictiv pentru a deruta cenzura. Este vorba de dr. V. Branisce.

⁵ Dr. Ioan Rațiu, președintele Partidului Național Român.

⁶ Vezi „Tribuna“, X, nr. 206, 207, 208, 210, 213, 216, 217, 219, 221, 223, 225, 227, 228, 229, 17/29. IX—14/26. X. 1893.

⁷ Măi românel Pe un erou al libertății mi-l pot imagina numai între zăvoare! Trăiască libertatea, noi putem muri! (Traducerea autorului).

scad, cum îi pier puterile. „De familie nu mă doare așa, nu, căci știu că și ea este gata de sacrificiu. Ca și mine, suferă și ei dimpreună cu mine, cauza pentru care suferim prin sfințenia ei ne dă putere să suportăm toate... mi-i dor însă să văd zorile învingerii, mi-e sete grozav de sete să gust libertatea popoarelor... „Bietul Hurban! suferă și tace, jumătate de an a împlinit, mai are o jumătate lungă... lungă... în 17 februarie 1894 îi va suna ora eliberării. Când va suna însă ora eliberării poporului său pentru care suferă?”⁸

Reportajul citat este o mărturie puternică a legăturilor dintre români și slovaci — în lupta lor comună pentru libertate, legături care s-au întărit și sudat între zidurile închisorilor din monarhie.

Tot din închisoarea Seghedinului avem scrisoarea luptătorului slovac *Andrei Hlinca*⁹. Scrisă la 23 februarie 1910, ziua eliberării lui Hlinca, acesta adresează un bun rămas unui tovarăș de închisoare român, care în timpul detenției sale a fost de două ori închis la Seghedin și pe care îl părăsește în acel moment, lăsându-l în temniță. Hlinca scrie în limba română, limbă învățată — după cum însuși ne-o mărturisește — „între zidurile aceste mohorâte”¹⁰. Conținutul acestei scrisori constituie un document al prieteniei și colaborării dintre români și slovaci: „Numai pe mine Nestoru robilor ai găsit cel neschimbat și neclintit. Nu e drept, eu însuși mă înșel pe mine! Și eu m-am schimbat, sint mai bătrîn cu 27 luni grele și neplăcute, părul meu s-a încărunțat, fruntea mea bărbătească s-a brăzdat, am petrecut aici trei primăveri cu credință în viitor mai mîngăitor, mai de geabă. Cîte ori am cîntat „vină cinea (sic) primăvară, fi-va H. liber iară”, dar cine nu fost liber iară am fost eu: acesta.

⁸ „Tribuna“, X, nr. 208, 19. IX/1. X. 1893.

⁹ Andrei Hlinca (1864—1938), om politic slovac, preot catolic. Înainte de 1914 a înființat Partidul Poporului, dintr-o fracțiune a Partidului Național Slovac. În calitate de conducător al acestui partid, a produs dezbinări între cehi și slovaci. După moartea lui Hlinca, partidul lui a devenit partid fascist. Închis în mai multe rânduri pentru naționalismul său dinainte de primul război mondial, suspendat din biserică pentru că în rugăciunea „Salve Regina” a intercalat un pasaj privitor la poporul slovac, judecat de instanțele bisericești și de cele civile, activitatea politică a lui Hlinca a avut un deosebit răsunet în presa românească. „Drapelul” VII, nr. 114, 117, 126, 129 din 1907; VIII, nr. 78 din 1908; X, nr. 16 din 1910. În literatura română este evocat de doi tovarăși din închisoarea din Seghedin: Ioan Lupaș, *Amin-tiri din închisoarea Seghedin, în Paralelism istoric*, București, 1937, p. 29—31 și Gheorghe Stoica, *Calvarul unui gazetar*, Orăștie, 1930, p. 144. Figura lui mai este evocată de Seton-Watson, *Corruption and reform in Hungary*, p. 106 și *Racial problems in Hungary*, p. 331—351.

¹⁰ Despre împrejurările în care a învățat Hlinca românește găsim următoarea informație: „Hlinca, închis la Seghedin nu poate lua contact cu slovaci închiși și își petrece timpul în societatea lui Mărginean din Crăciunel, de la care a învățat românește” („Drapelul”, VIII, nr. I, din 1908). Gheorghe Stoica spune în op. cit., p. 143: „Iar cîteva luni mai înainte de sosirea mea acolo, își încheiase ciclul de șase luni primarul din Crăciunelul Tirnavelor, nenea Ion, profesorul de limba română al preotului slovac Andrei Hlinca”.

Rîndunele, mălinu nostru, fluturii ne-au lăsat aici — chiar și coaliția guvernului mare național ne-a lăsat aici și noi încă așteptăm aici răsăritu soarelui libertății noastră națională. Cîț[e] gînduri, dureri trupești și sufletești am aici îngropat în Erzsébetliget și sub pom lui părinte Lucaci La urmă te las eu! Dragă frate bun, eu mă duc în vîlmășeala vieții nuștiind ce mă așteaptă acolo dintr' popor al meu. Te las aici doară trupește, numai suflete[le] noastre vor rămînea reunită împreună cu lanțu suferinței, dragostei și muncii pentru drepturile neamurilor ai noștri. Te rog, zi fraților odraslei lui Traian că bătrînul frate al vostru slovac, nestor robiilor, s-a învățat foarte mult de la voi, și niciodată nu vă va uita. Poftesc îți frate și frați tuturora să vedeți răsăritu soarelui dreptății, libertății, frățietății și egalității în țara această nefericită.

Din scrisorile inedite ale gazetarului slovac Izidor Zsiák¹¹, tovarășul de închisoare al lui dr. V. Branisce la Vác, se desprind mărturii ale respectului pe care îl aveau slovacii pentru luptătorii români. Paralelismul luptei românilor și slovacilor reiese și din scrisorile lui G. Augustini¹², înfocat militant pentru strîngerea rîndurilor între popoarele subjugate din monarhia habsburgică. Pasajul ce urmează, dintr-o scrisoare adresată de Augustini din Budapesta lui dr. V. Branisce, redactorul „Tribunei” din Sibiu, la 6.XI.1893, scoate la iveală colaborarea româno-slovacă pentru realizarea unui front comun de luptă a popoarelor din monarhie: *„Atîta am bombardat pe slovacii spre a se duce la sirbii, încît vinerea trecută au trecut prin Budapesta Mudron și Ștefanovici ducîndu-se la Novisad. Azi dimineată s-au întors aci și am petrecut cu ei 11/2 ceas, pînă la plecarea lor acasă. Au reușit în demersul lor. Sirbii au desemnat al doilea delegat și comitetul executiv al congresului are să se întrunească în curînd. Vă voi povesti toate și veți fi încumștiințați pe deplin atît din partea slovacilor cît și din aceea a sirbilor. Ai noștri au aflat și cauza pentru care sirbii pînă acum steteau în rezervă, nemișcați, nepricepuți.*

¹¹ Izidor Zsiák, poet și ziarist slovac, condamnat în 1896 la șase luni închisoare pentru un articol apărut în „Narodnie Noviny”. Amănunte despre legăturile lui Zsiák cu V. Branisce sînt relatate în lucrarea memorialistică a acestuia din urmă, în curs de apariție la editura Minerva.

¹² Gustav Augustini (1851 - 1900), patriot și publicist slovac, născut la Liptovsky Svätý Nikulás. A studiat matematicile la Praga și a fost internat pentru activitate patriotică. După eliberare, în anul 1885, se refugiază la București, de unde colaborează la „Slovenke Pohľady”. În 1893 trece în Transilvania ca redactor la „Tribuna” din Sibiu și secretar al lui dr. Ioan Rațiu. Militează în scris pentru naționalitățile oprite din monarhie. În „Narodnie Noviny” din Bratislava, publică articole despre acțiunile românești. În 1897 trece redactor la „Tribuna Poporului”, la Arad. În 1899 se întoarce pentru scurtă vreme în Slovacia. Moare la Arad în 1900. „Mormîntul lui Augustini se bucură și de doi brazi uriași trimiși din Slovacia de către sora sa, că un simbol de veșnică amintire slovacăască” (Vezi: Vasile Netea, Un slovac ziarist român: Gustav Augustini, în „Transilvania”, 75, nr. 6—7, iunie — iulie 1944, p. 420—429; Lucian Boia, Activitatea ziaristului slovac Gustav Augustini în Transilvania (1893—1900), în „Studii”, 23, nr. 5, 1970, p. 915—926.

Colaborarea româno-slovacă a dat roade¹³. Mulțumită rapoarturilor dintre români și slovaci — rapoarturi întărite între zidurile închisorilor — și a respectului reciproc existent, între cele două popoare s-au înfiripat multe acțiuni comune. Procesul Memorandului, unde s-au prezentat și apărători slovaci și sârbi, Congresul naționalităților, organizarea partidului și clubului dietal al naționalităților sînt acțiuni comune care au avut ca scop și rezultat final destrămarea monarhiei austro-ungare.

Între acțiunile comune se desprinde și *rolul liceului* românesc din Brașov pentru salvarea elevilor slovaci, exmatriculați din școlile de stat maghiare.

Liceul din Brașov se mîndrește că în promoția anului școlar 1895/1896 își trece bacalaureatul cu mențiunea „matur cu bine” marele poet slovac Ivan Krasko, pseudonim literar al fostului elev brașovean Ianko Botto.

Peripețiile elevilor slovaci, siliți să părăsească plaiurile natale, pentru a putea termina școala și obține o calificare sînt puse în adevărata lor lumină de aceste scrisori inedite brașovene. G. Augustini, într-o scrisoare din 1.II.1897 comunică următoarele lui dr. V. Branisce, profesor la Brașov: „*Desigur ai citit în foi că la gimnaziul din Stiaвніța (Selmechbánya) s-a descoperit o nouă „conspirație panslavistă” printre școlarii slovaci naționali de acolo, cam 45—50 la număr. Se înțelege: se adunau la olaltă, citeau Nár. Noviny, cărți slovacăști etc. S-a pornit bine înțeles trei jertfe celelalte vor urma, precum îmi scrie secretarul comitetului nostru național, de la care tocmai azi primesc o scrisoare în care îmi comunică amănuntele, trimițîndu-mi totodată și atestatul de pe cele dintîi 3 luni al unuia din cei trei băieți excluși. Iată cum sună observația respectivă din atestat: „Hecsko” Gyula erkölcsi magaviselete a második időszakban ros. A lyceumi törvénszék ítélete következtében az intézetet 1897 jan 28án kéntelen volt elhagyni. Az elítélvöltség oka: titkos tot társaság létesítésére irányzott törekvés.*

Kelt Selmechbányán 1897 28 án

JERSOVICS KÁROLY
lyc. igazgató¹⁴

¹³ Sub titlul Solidaritatea româno-slovacă, apare în „Tribuna”, X, nr. 212 din 24 IX/6.X. 1893 următoarea informație: „Slovacii văzînd că relațiunile între ei și noi în viitor vor fi tot mai strînse și spre a dovedi că înțeleg pe deplin importanța acestor relațiuni s-au decis a-și trimite copiii lor la gimnaziile unde vor putea învăța românește. Cu deschiderea anului școlar au venit doi băieți slovaci în Sibiu, să studieze aici la gimnaziul săsesc, iar pe anul viitor s-au anunțat deja 10, parte pentru Sibiu, parte pentru Brașov. Ne bucurăm mult de acest semn al înfrățirii româno-slovace”.

¹⁴ Conduita lui Iuliu Hečko, în trimestrul doi, rea. În urma sentinței consiliului de judecată a liceului, a fost silit să părăsească instituția la 28 ianuarie 1897. Motivul eliminării: încercare de a înființa o societate secretă slovacă. Stiaвніța 28 ianuarie 1897, Jersovics Károly, directorul liceului.

Comunicându-mi acestea, prietenul mă roagă în cuvinte stăruitoare să îmi dau silința a băga pe acești trei unde la un gimnaziu oarecare: românesc ori sășesc, pentru a nu pierde anul școlar. Cam greu, nu-i așa? Aici la sași nu-i primesc, asta o știu dinainte din experiență proprie, iar la voi? nu știu ce veți zice; eu nu-mi pot închipui cum s-ar putea. Prietenul meu adăuga: „Dacă nu s-ar putea altfel“ atunci cel puțin să le fie permis băieților a figura ca școlari particulari în conspect, să cerceteze regulat prelegerile și dacă la sfîrșitul anului ar depune examen, să capete testimoniul?

Îmi îndeplinesc datoria împărtășindu-ți acestea dîndu-mi pe deplin seama de prospecte minime că le-ar folosi ceva băieților un astfel de expedient. Faceți cum credeți că este mai bine.

Oare n-ar fi mai consult să meargă la Beiuș?

*Scrie, te rog, imediat sau mie, sau lui Hurban*¹⁵.

Eu voi încerca aici la unguri.

Strîngerii de mîină cordiale la toți și fie mai ales de la

Al tău cu iubire

G. AUGUSTINI

Ceea ce Augustini considera imposibil, a fost posibil pentru brașoveni. Anuarul liceului din anul școlar 1896/1897 îl menționează pe Hečko Iuliu, născut la Hadrusbánya, ca elev în cl. a VII-a cu situația școlară neîncheiată. Se notează în dreptul clasificării „neexaminat“. Dirigintele clasei era dr. V. Branisce, iar director, Virgil Onițiu.

La 10 martie 1897, deci o lună și 9 zile după scrisoarea lui Augustini, îi adresează lui dr. V. Branisce o scrisoare redactată în limba maghiară Izidor Žiak. Iată cuprinsul scrisorii în traducere:

Turciansky Svaty Martin, 1897, martie 10

STIMATE DOMNULE PROFESOR,

Știți prea bine că nu vorbesc strălucit nemțește, iar — din păcate — n-am învățat încă românește, de aceea scriu în această limbă.

M-am bucurat mult cînd am aflat că bietul nostru orfan eliminat, Hečko, a ajuns pe mîna domniei voastre, domnule profesor. La Vác ați binevoit să spuneți odată că dacă am avea liceu, ați veni să propuneți la noi, vreo doi ani. Iată acum s-a îndeplinit întru cîtva această dorință, deoarece aveți un elev slovac. Vă rog să-i fiți tată bietului orfan, deși știu că va întâmpina greutăți la învățătură.

¹⁵ Este vorba de Hurban-Vajanski.

Noi sîntem tot în aceeași situație. Dacă învață copiii noștri să scrie slovacă, sau numai doresc să citească slovacește, sînt eliminați. Aceasta e crima lor.

Deși știi că directorul a fost dispus să primească numai un băiat, totuși îndrăznesc să mai adresez o cerere: nu ați putea primi în clasa a VII-a încă un elev eliminat din Stiavnîța? Se numește Bulovsky și acum este aici, la tatăl său, deoarece n-au voit să-l primească trei licee luterane, la care se prezentase.

Dacă nu este posibil acolo, vă rog să ne îndrumați spre un liceu român sau german, unde am putea trimite băiatul.

În speranța, domnule profesor, că voi ne veți lăsa să așteptăm prea mult răspunsul dtră și ne veți comunica dacă băiatul poate veni la dtră, sau unde să încercăm

Rămân al dtră devotat

ŽIAK IZIDOR

Anuarele școlilor românești din Brașov ne atestă numele următorilor elevi slovaci:

1. *Ianko Botto*, marele poet al Cehoslovaciei Ivan Krasko, și-a trecut bacalaureatul la Brașov în anul școlar 1895/1896. În volumul I al operelor complete ale poetului¹⁶ se menționează dragostea lui brașoveană, tînăra Sofia Stănescu, și versurile închinat Brașovului. De pe Tîmpa, culmea cea mai înaltă care străjuiește și ocrotește orașul, poetul cuprinde cu privirea zarea întinsă, gîndurile îi fug departe la frații săi care vor să fie liberi și stăpîni pe plaiurile lor natale¹⁷.

2. *Iuliu Hečko*, înscris pentru prima dată la Brașov în cl. a VII-a în anul școlar 1896/1897; el termină liceul în 1899 cu mențiunea „bine” și își ia bacalaureatul¹⁸.

3. *Ivan Kovac*, din Lukoviste urmează clasa a VII-a în anul 1898/1899, fiind clasificat cu mențiunea „foarte bine”, și își trece bacalaureatul¹⁹.

4. *Ioan Gustav Cipka* din Tisolecz urmează clasa a VII-a în anul 1898/1899, clasificat cu „bine” iar anul următor termină liceul și își trece bacalaureatul²⁰.

¹⁶ Soborne dielo Ivana Krasku, Bratislava, 1966.

¹⁷ Aurel Mailat, *Poetul slovac Ivan Krasko fost elev al Liceului nr. I din Brașov*, în *Anuarul Liceului Nr. 1 din Brașov*, Brașov, 1969, p. 123—125.

¹⁸ Andrei Bărseanu, *Istoria școalelor centrale române*, Brașov, 1902, p. 576 și *Anuarul XXXIV*, pe anul școlar 1897/1898, p. 150; *Anuarul XXXV*, pe anul 1898/1899, p. 173.

¹⁹ Andrei Bărseanu, *op. cit.*, p. 576 și *Anuarul XXXIII* (1896/1897), p. 153; *XXXIV* (1897/1898), p. 150; *XXXV* (1898/1899), p. 173.

²⁰ Andrei Bărseanu, *op. cit.*, p. 577.

5. *Andrei Horvat* din Varad-Velența își trece bacalaureatul în sesiunea 1900²¹.

Acesta a fost ajutorul frățesc dat de școlile brașovene tinerilor slovaci persecutați, dându-le posibilitatea să se califice, spre a-și sluji poporul. Iar unii dintre ei și-au înscris numele printre cei mai iluștri reprezentanți culturali ai Cehoslovaciei contemporane.

Publicarea scrisorilor prezente constituie o mărturie grăitoare a luptelor duse de generațiile înaintașilor noștri — robiți politicește, dar solidari și călăuziți de idealul libertății și dreptății sociale — slovaci și români cot la cot și umăr la umăr pentru destrămarea monarhiei austro-ungare.

²¹ *Ibidem*, p. 572.

Segiden 21/8 1893

Sachmehrer!

Also Alles gut! Gut! Gottes Munde. Nach
 von Lata bekommen. Das Buch gutkam.
 Schlechte Jostu. Im Hause soll. Unge
 davon auf ein Monat Einzelhaft,
 Entschung von Jankungen und Kerta
 Nicotiana. Spargen mit allen unter
 bepfaffter Escor auf becke und
 Fint. Gugi und Kelo-genda dalko für
 die untere Jost. Die Berg also gestuht,
 genöthigt. Linder schon gegen behat
 von den "Mageren" mit "Nicomerezi
 (mit Welsch von 600 km) luffig fort,
 gefest. Beerdenebrute trauung aus
 dinnen. Ingerin davor fort. Migräne

unteren durch Nicotomerezi. Einfames Spiza.
 Syf geht ab morgen. Luffe Naudas -
 Meys lufan. Gerecht. Je ein großer Kirtan
 und Jauß je sehr ein schönes Leben.
 Gering beschränkt, aber die ~~Besten~~ Besten
 sind doch ein sehr gutes, so, Kuchig
 Voll. Etwas unterbewusst. Weiter
 sehr schön, Spargen auf Tausd je
 ein sehr schönes Werk. Auch Schefel
 hat. Nembek gut geschrieben. Auch
 Nordest. Waffer löst sich in einem Wein
 mößig. Einen fruchtbarsten Baum von
 mir mir eingepost denken. Aget hat
 ich sehr wenig. "Raupe der Lagen."
 "Onegine" von Tschekin in der "Nikomerezi
 Jegung von Nicomerezi (Nicomerezi
 Lucha 500 km.) und wenn der sehr

durchschiff, wup in mir duden so so ein
 wackelach fpu. Jummel oder gille. Je
 nach dem (Anfänger). Das ist auch
 sehr ein schönes Leben. Aber gibt es
 in der Wackelach. Nachhinder. Wenn
 nicht, befehle ich die der Mactlein das
 von Wien. Meine Frau lufft dich grüßen
 unbekannter und einander unter Welsch. Je
 je von heute an in "Nicomerezi"
 Lepidum. Dornast poria Nicotomerezi.
 Ich hab ich so viel von dem Nicotomerezi
 aus "Nicomerezi" geschrieben, daß sie
 dich gut gemeint. Je. Je. Je. Je.
 ich grüße. Emma. Bm. "Nicomerezi"
 davor. Wenn
 dich befehle
 Svetozar Hurban Vajanski
 Anchojsa Segiden!

Fig. 1. Scrisoare a lui Svetozar Hurban-Vajanski trimisă din închisoarea din Seghe-
 din la 21.VIII.1893 lui Valeriu Branişce, recent ieşit din acea închisoare.

Sibiu 11.96

Draga Valer!

Desigur ai citit în fa, că la gim-
nasul din Hramița (Selmecbánya)
se deschisese o nouă, confonșie par.
Károlyi, printre școlarii slovaci
naționali de acolo, cam 45-50 la
număr. Se înfulege: se adunau
la o balla, citeau "Nór. Nóriny",
cărți slovacesti etc. și pînă la
înțelez trei-jos, joale balla vor
luna, precum mi s'au scris de la
comitetului nostru național, de
la care totmai aji primim oarec
ser în care mi comunică amie
mentele, trimîndu-mi "Lohdala"
și o listă de pe cele dintâi
3 luni alinșia din aji trei bă-
ieji exclusiv. Iată cum sună
observația suprelivă din alerș.
"Heski Gyula erkölcsi magaviseleté"

a második időszakban rosz. A
lyceum-i törvények ismétlő kötet
kezelem az intézet 1897. jan. 12-án
Károlyi. volt ellátva.

Az ellátásokról ok. listák, tot-
talasról lelkileg és anyagilag
köszönet.

Kell. Károlyi 1897. jan. 12-án
Károlyi Károly
lyc. igazgató!

Comunicându-mi acestea, pri-
temul s'au roșii în aurito slăvici
trăce s'au mîdau olință a băga
pe acești 3 unde la un gimnaziu
oarecare: rămăneri, ori săset
Camorau, nu-i apa? Nici la Saxi nu
i pînăse, asta o știu dinainte din
experiență proprie, car la voi? nu
știu ce zici, eu nu m'au pînăchi
fui cum s'au pînă. Prețel meu
adăoga: Dacă nu s'au pînă
altfel, atunci cel puțin s'au se fie
permis băieților a figura ca școlari
particulari în conspect, s'au ceruța.

+ pînă a nu putea amul se lăsa

regulă, m'aușie și dăru aș pînă
la școlă anului ar depune exo-
men s'au se poate totominal.

Mi îndestinea dăbrința împor.
tășindu-și aședea, dădu-mi pe
deșin seama de pînăte m'au
la le ar șoloneca băieților un
așfel de expedient. Faceti, cum
credeți în orle mai bine.

Oare n'ar fi mai cunșul s'au
meargă la Băiuș?

Șer, te rog m'aușat sau mie,
sau lui Hraban.

Eu vreau m'auș aici la Ullgani.
Ștrăngerii de m'auș, cordiale la
tot. Și pe mai alor, de la

Alteu cu iudire
J. Augusti

Fig. 2. Scrisoarea lui Gustav Augustini, trimisă din Sibiu la 1.II.1897 și greșit datată 1896, adresată lui Valeriu Branice în problema elevilor slovaci exmatriculați.

UNVERÖFFENTLICHTE BRIEFE, ZEUGNISSE DER RUMÄNISCH-SLOWAKISCHEN ZUSAMMENARBEIT IN DER ÖSTERREICHISCH-UNGARISCHEN MONARCHIE

(ZUSAMMENFASSUNG)

Gestützt auf unveröffentlichtes Quellenmaterial aus dem in Braşov (Kronstadt) aufbewahrten Archiv des Publizisten Valeriu Branisce (1869—1928), behandelt die Verfasserin zwei Themen: die in den ungarischen Gefängnissen von Szeged und Vác geschlossenen Freundschaften zwischen Rumänen und Slowaken, sowie die Bedeutung der Kronstädter rumänischen Schulen zur Unterstützung des gemeinsamen Befreiungskampfes.

Aus den in Bruchstücken veröffentlichten Briefen ist die Freundschaft von Valeriu Branisce mit Svetozar Hurban-Vajanski, mit dem er in Szeged und mit Izidor Žiak, mit dem er in Vác zusammen im Gefängnis war, sowie mit dem Journalisten slowakischer Herkunft Gustav Augustini von der Redaktion der Zeitschrift „Tribuna“ (Die Tribüne) in Sibiu (Hermannstadt) ersichtlich. Unbekannte Einzelheiten zur Biographie von Andreas Hlinka werden mitgeteilt, der im Gefängnis von Szeged von dem bäuerlichen Dorfsvorsteher Ioan Mărgineanu aus Bucerdea die rumänische Sprache erlernte.

Die Freundschaft zwischen führenden Rumänen und Slowaken ermöglichte es slowakischen Jugendlichen, das rumänische Gymnasium in Kronstadt zu besuchen, sogar denen, die im Zuge der nationalen Verfolgungen aus den Staatsschulen ausgeschlossen wurden.

Der später unter dem Namen Janko Botto als grosser Dichter der Tschechoslowakei bekannte Julius Hečko, sowie Ivan Kovač, Jan Gustav Cipka, Andreas Horvat kamen alle aus der Slowakei und erhielten ihre Schulbildung in Kronstadt.

Die Zusammenarbeit zwischen Rumänen und Slowaken hatte zum hauptsächlichsten Ziel die Zertrümmerung der Österreichisch-Ungarischen Monarchie und die Erlangung der sozialen und nationalen Freiheit für die im gemeinsamen Kampfe verbrüdereten Rumänen und Slowaken.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1. Brief von Svetozar Hurban-Vajanski aus dem Gefängnis in Szeged vom 21. August 1893 an Valeriu Branisce in Braşov (Kronstadt), der kurz vorher aus dem Gefängnis entlassen wurde.
- Abb. 2. Brief von Gustav Augustini aus Sibiu (Hermannstadt) vom 1. Februar 1897, irrtümlich 1896 datiert, an Valeriu Branisce. betreffend die exmatrikulierten slowakischen Schüler.
- Abb. 3. Brief von Izidor Ziak vom 10. März 1897 an Valeriu Branisce über die exmatrikulierten slowakischen Schüler.
- Abb. 4. Abschiedsbrief von Andreas Hlinka beim Verlassen des Gefängnisses in Szeged, vom 21. Februar 1910, an einen rumänischen Mitgefangenen.
- Abb. 5. Titelblatt der 1905 in Arad erschienenen Broschüre „Organizarea partidului şi clubului dietal al naţionalităţilor“ (Organisierung der Partei und des Parlamentsklubs der Nationalitäten/Österreich-Ungarns/).

VIRGIL ONIȚIU, DIRECTOR AL ȘCOLILOR ROMÂNEȘTI DIN BRAȘOV

de IOAN CIUREA

Virgil Onițiu s-a născut la Reghin, la 21 februarie 1864. Tatăl său (Alexandru Onițiu) a fost judecător la Reghin, apoi la Caransebeș, de unde a fost mutat la Seghedin (1875), drept pedepsă pentru lupta dusă pentru eliberarea națională a românilor din Transilvania. Mama sa se numea Terezia (născută Cătană). Atmosfera familială în care a crescut Virgil Onițiu (alături de frații lui: Victor, Valeriu, Maria și Aneta), era de însuflețită luptă în favoarea națiunii române din Transilvania, în favoarea unirii Transilvaniei cu vechea Românie. A urmat cursurile școlii primare la Reghin și Caransebeș, iar liceul la Seghedin. Și-a îndreptat apoi pașii spre teologia din Sibiu (1882). Și-a continuat studiile, începând cu anul 1886, la Universitatea din Viena (aici va ajunge președinte al societății „România Jună”) și apoi la Budapesta, unde le-a terminat. În anul 1890 a devenit profesor de limba română și latină la „Gimnaziul mare public român de religie greco-orientală din Brașov” (azi Liceul nr. 1), iar de la 18 august 1894 și pînă la 21 octombrie 1915 (dată la care încetează din viață) a fost director al liceului¹.

În perioada în care Virgil Onițiu și-a desfășurat activitatea de profesor și director al școlilor românești brașovene, învățămîntul din Transilvania avea o situație deosebit de grea din cauza asupririi austro-ungare, a dublului jug — social și național — ce se exercita asupra românilor, care formau majoritatea populației. Trebuie evidențiat însă faptul că în școlile medii românești cu valoroase tradiții progresiste, care funcționau la Blaj, Beiuș, Brașov, Năsăud și Brad, se pregăteau promoții de cărturari de frunte, patrioți însuflețiți, militanți ai cauzei eliberării naționale. Istoria și literatura se predau în aceste

¹ Horia Teculescu, V. Onițiu, *un educator deschizător de suflet și ziditor de idealuri*, Edit. casei școalelor și a culturii poporului, București, 1937, p. 49—53.

școli în cadrul general, unitar, al tuturor țărilor române. Bibliotecile, societățile de lectură și alte forme de organizare contribuiau, de asemenea, la dezvoltarea spiritului național. Un rol deosebit de important l-a jucat, în perioada la care ne referim (începînd cu anul 1861), „Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român” (*Astra*), creată de Andrei Șaguna, George Barițiu, Timotei Cipariu și Ion Pușcariu. *Astra* a urmărit ca scop, potrivit prevederilor statutelor, „înnaintarea literaturii române și cultura poporului român în deosebitele ramuri, prin studii, prin elaborarea și edarea de opuri, prin premii și stipendii pentru diferitele specialități de știință și arte, și altele asemenea”.

După proclamarea dualismului austro-ungar (1867) situația s-a înrăutățit și mai mult, ca urmare a intensificării aspirării naționale. Legi speciale au fost adoptate în acest sens în domeniul școlar (limba maghiară a devenit obligatorie). Legea școlară a lui Apponyi, din 1907, a reprezentat momentul culminant al acestei politici, pînă la primul război mondial. Între urmările negative ale legii lui Apponyi, reține cu deosebire atenția faptul că într-un interval de cinci ani și-au închis porțile 320 de școli românești, din totalul lor de 2975. În condițiile date, nu rămînea populației românești altă cale decît aceea de a rezista în singurele școli care nu aparțineau statului, în școlile confesionale².

*

Una dintre principalele măsuri întreprinse de directorul Virgil Onițiu, pe linia îmbunătățirii condițiilor materiale ale gimnaziului, a fost crearea „Fondului Coresi”, prin care s-a venit în sprijinul editării manualelor și altor cărți școlare (lipsa manualelor școlare era, la acea dată, greu resimțită de învățămîntul românesc din Brașov) și în sprijinul profesorilor care au făcut „excursiuni științifice cu scopul de a înălța nivelul învățămîntului” românesc de aici³. Pentru crearea acestui fond a fost, desigur, nevoie de anumite sacrificii, făcute în primul rînd de Virgil Onițiu și, alături de el, de întregul corp profesoral.

În școlile medii românești din Brașov, fiecărui școlar i se dădea, la începutul anului școlar „testimoniu (certificatul de absolvire a clasei precedente) și o programă școlară”, pentru care elevii scutiți de taxe școlare plăteau

² *Istoria României — compendiu*, Edit. didactică și pedagogică, București, 1969, p. 428—429 și Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Edit. Albatros, București, 1971, p. 583—586.

³ *A XXXII programă a Gimnaziului mare public român de religiunea greco-orientală din Brașov*, pe anul școlar 1895—96, publicată de Virgil Onițiu, Brașov, 1896, p. 84—85.

„cîte 85 cr.“, iar cei nescuțiți „1 fl. 35 cr.“. Suma realizată din încasarea acestor taxe, potrivit tradiției „și în sensul ordinațiunilor existente“, se împărțea, revenind jumătate directorului școlii (pentru că alcătuia și edita programa școlară — Anuarul) și jumătate „profesorilor de clasă“ — diriginți (care completau certificatele de absolvire ale elevilor). La începutul anului școlar 1895—96, „conform hotărîrii corpului didactic“, s-a încasat taxa prescrisă de la toți elevii, în valoare de 700 de fl. Din această sumă urma ca Virgil Onițiu „să beneficieze de 350 de fl.“, iar restul (350 de fl.) urma să fie împărțit „între cei 15 profesori de clasă ai gimnaziului, ai școalei reale și comerciale“. Renunțînd însă „odată pentru totdeauna directorul și profesorii de la acest venit al lor“ au înființat un fond școlar (hotărîrea este înscrisă în procesul verbal al celei de-a II-a conferințe de sfîrșit de an, din 27 iunie 1895), căruia i-au spus „după numele acelui bărbat, care cu trei sute și mai bine de ani înainte a dat la lumină o serie de cărți tipărite mai întîi în limba românească aici la Brașov, al *Diaconului Coresi*: «Fondul Coresi»“. Ca deviză au fost alese cuvintele acestui „înainte mergător“, scrise către cititorii Psaltirei sale din 1577:

„Să cetiți și bine să socotiți, că veți vedea înși-vă, că e cu adevăr“⁴.

Primul manual editat pe speșele fondului Coresi a fost *Sintaxa limbii latine* pentru clasa a III-a și a IV-a gimnazială, de Vasile Goldiș. Recenzia de recomandare a manualului a fost prezentată de Virgil Onițiu în Conferința corpului profesoral din 15 martie 1896. Pe baza unei analize la obiect, recenzentul arată că manualul, a cărui necesitate se făcuse de mult simțită în școlile românești de aici, este o carte care „face onoare autorului ei“ și dă „un titlu de merit“ corpului profesoral pentru că înlesnește ridicarea „nivelului școalelor medii române prin tipărirea ei“⁵.

Fondul Coresi și-a dovedit, de-a lungul timpului, din plin utilitatea. Pe parcursul perioadei dinaintea primului război mondial, fondul Coresi a contribuit la editarea unui număr de 28 de cărți (în cea mai mare parte manuale școlare) și a ajutat în efectuarea unor excursii și realizarea unor studii în folosul școlii un număr de 53 de profesori. S-a cheltuit în total, pentru scopurile arătate, suma de 20 911 coroane⁶.

*

Condițiile de trai ale elevilor se înăspreau pe zi ce trecea la Brașov. Onițiu socotește că întreținerea unui școlar, care în urmă cu 5—6 ani costa

⁴ *Ibidem*, p. 87.

⁵ *Ibidem*, p. 47.

⁶ *Anuarul LI al gimnaziului gr. or. român din Brașov pe al 65-lea an școlar 1914—1915, Brașov, 1915*, p. 84—85.

cca 14—16 fl., la începutul anului școlar 1898—99 depășea 20 de fl. Bieților părinți li se impunea astfel o diferență de cheltuială în plus de vreo 70 de fl. pe an. Și gândul lui Onițiu se îndrepta mereu spre acești părinți săraci, care nu mai puteau să facă față cheltuielilor din ce în ce mai mari, spre fiii acestora, școlari „însetoșați de cultură românească“, dar necăjiți, găzduiți „în locale scunde, umede, murdare și lipsite de lumină, lipsiți de-o hrană bună, ba răbdând chiar de foame“⁷.

În numele lor vorbind „în conferința comună a corpurilor profesorele de la gimnaziu, reale și comerciale“⁸ ținută în ziua de 6/18 noiembrie 1898, Virgil Onițiu a propus înființarea unei mese a studenților, la care să servească prânzul gratuit un număr cât mai însemnat de școlari săraci. Pentru procurarea fondurilor necesare, directorul Onițiu dovedește mult spirit de inițiativă. „Spre acest scop — propune el — trebuie să uzăm de *fondul nostru pentru școlarii săraci și bolnavi*“ care este necesar să fie folosit și mai rațional decât pînă acum, în favoarea școlarilor săraci. Media creșterii anuale a acestui fond, se arată pe bază de calcule, este de 450 de fl., din care 150 de fl. sînt folosiți pentru medicamente și alte mici ajutoare. Rămîn, deci, anual „la dispoziția fondului 300 de fl.“. Se propune ca cei 300 de fl. să fie folosiți pentru a se înființa masa studenților. Se mai propune ca în acest scop să contribuie și cele două societăți de lectură ale studenților (de la gimnaziu și școala comercială) cu 100 de fl. anual, iar „Fondul Coresi“ cu încă 100 de fl. Astfel, numai prin eforturile proprii ale corpului profesoral și ale școlarilor, se putea realiza încă din primul an un fond de 500 de fl., din care puteau primi prânzul gratuit un an de zile cel puțin 8 școlari săraci⁹.

Onițiu arată însă că resursele pentru sporirea acestui fond nu se limitează numai la atît. El știe că biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului ar putea alocă 400 de fl. pe an „drept mulțămîntă pentru serviciul benevol de cîntăreți ce-l fac școlarii... cu menirea specială a se folosi pentru masa studenților“. Are, de asemenea, convingerea că și Institutului român de credit „Albina“ din Sibiu, ar putea spori ajutorul anual, la cel puțin 400 de fl., în vederea împlinirii „scopului măreț, umanitar și național“ urmărit. Pe lîngă acestea consideră că prin „susținerea obiceiului frumos al colindatului“, cu prilejul sărbătorilor de iarnă școlile românești ar putea „colecta oferte benevole pentru scopul indicat“ de la familiile române fruntașe din Brașov¹⁰.

⁷ Anuarul XXXV, 1898—99, Brașov, 1899, p. 53.

⁸ *Ibidem*,

⁹ *Ibidem*, p. 54—55.

¹⁰ *Ibidem*, p. 55—56.

Conferința comună a corpurilor profesionale de la școlile românești din Brașov a aprobat propunerile făcute și a decis a-l „încredința pe D-l Virgil Onițiu pentru ca în coînțelegere cu reprezentanții fondului pentru școlarii săraci și bolnavi să facă toți pașii necesari pentru cîștigarea și asigurarea resurselor necesare”¹¹.

Ca urmare a demersurilor ce s-au făcut, a acțiunilor ce au fost întreprinse, fondurile realizate au depășit cu mult pe cele prevăzute inițial, dovadă vie a devotamentului publicului românesc pentru școlile românești brașovene (la 4/16 mai 1899 venitul înregistrat era de 2 787 de fl.). Văzînd rezultatele frumoase obținute, Virgil Onițiu a făcut propunerea (în cadrul „Conferinței profesionale comune... din 19 februarie 1899”) ca masa studenților (elevii de la gimnaziu erau numiți și studenți) să ia ființă încă din acel an școlar (începînd cu data de 15 martie), prin acordarea prînzului gratuit unui număr de 20 de școlari. Conferința a aprobat propunerea și a ales o comisie formată din 5 membri (V. Onițiu, G. Chelariu, D. Făgărășanu, Ip. Ilasievici și G. Vătășanu), pe care a însărcinat-o să ia toate măsurile organizatorice necesare pentru a lua ființă masa studenților¹². Inaugurarea acestei mese, plasată într-o casă particulară, s-a făcut la 16 martie 1899¹³.

Fondul pentru masa studenților a sporit an de an și, proporțional, a crescut și numărul elevilor care au servit prînzul gratuit. În anul școlar 1908/1909, de exemplu, suma cheltuită pentru masa studenților a fost de 7.835 de coroane, iar numărul elevilor care au servit prînzul gratuit a fost de 60. Pînă la sfîrșitul vieții, în toți cei 17 ani care au urmat (1899—1915), Virgil Onițiu a fost și „administrator și cassar” pentru masa studenților. În perioada la care ne referim au servit prînzul gratuit un număr de 620 de școlari, cheltuindu-se în acest scop suma totală de 81.929 coroane¹⁴.

Dar încă de la înființare, masa studenților n-a fost considerată de directorul Onițiu, de întregul corp profesional, decît un prim pas spre înfăptuirea unui lucru și mai mare, și mai necesar, și anume, construirea unui internat de băieți. „Dacă sprijinul publicului românesc va continua a se manifesta cel puțin în aceeași proporție ca pînă acum — scrie Onițiu în Anuarul pe anul școlar 1898—99, în încheiere la partea privitoare la *Masa studenților* — vom ajunge să ne realizăm și proximalul ideal, pentru care masa studenților este de fapt numai o pregătire: — *să ridicăm un internat mare de băieți*,

¹¹ *Ibidem*, p. 56.

¹² *Ibidem*, p. 65.

¹³ *Ibidem*, p. 70.

¹⁴ *Ibidem*, LI, p. 58—59.

cea mai ardentă dintre necesitățile noastre școlare”¹⁵. La începutul anului școlar 1899—1900, în apelul lansat „Cătră publicul românesc” pentru a sprijini „Masa studenților” (și cu alte privilegii), Onițiu readuce în discuție, subliniind cu și mai multă tărie necesitatea creării internatului de băieți. „Dar instituțiunea această umanitară a mesei studenților — se spune în Apel — *trebuie* s-o susținem și s-o lărgim chiar, punînd bazele unui internat de băieți”. Aceasta pentru că masa studenților și, cu atît mai mult viitorul internat au și vor avea de îndeplinit un rol deosebit de însemnat, sprijinind „la școalele noastre medii și superioare o misiune culturală românească de o importanță capitală”¹⁶.

Visul, dorința lui Onițiu, a întregului corp profesoral de la școlile românești din Brașov, a marelui public românesc a prins a se înfăptui în anii 1911—1912. Înainte de aceasta au existat încă niște inițiative de mare însemnătate pe care le amintim.

Primul din rîndul celor care au acordat sprijin material pentru întreținerea gratuită a școlarilor români săraci, a fost căpitanul George Cristureanu, care din simplu soldat s-a ridicat pînă la gradul de căpitan în armata Țării Românești, iar la bătrînețe, în anul 1860, s-a stabilit la Brașov. Aici, îndemnat și de exemplul întemeietorilor gimnaziului românesc, s-a hotărît să vină și el în ajutorul „aspirațiunilor culturale ale fraților de aici”¹⁷.

Ca urmare, a dispus prin testamentul întocmit în anul 1874 „ca venitul caselor sale din București (cca 2.000 cor. pe an), să se folosească pentru întreținerea gratuită a studenților «săraci, morali și silitori», plasîndu-i într-o casă cinstită”¹⁸. Dorința căpitanului Cristureanu s-a respectat întocmai. De atunci, an de an 2—3 studenți au primit întreținere gratuită.

Un alt om, însuflețit de idealul întreținerii gratuite a școlarilor români săraci, a fost marele comerciant Dumitru Ionciovici. Acesta, împreună cu soția sa Zoe, în anul 1887, a lăsat prin testament suma de 30.000 lei noi și venitul hotelului „*Trei husari*” din Tușnad, pentru a se da mîncare și locuință școlarilor săraci și silitori de la școlile românești. Datorită acestui sprijin, alți trei școlari au putut primi întreținerea gratuită an de an¹⁹.

Dar contribuția hotărîtoare pentru înfăptuirea ideii construirii marelui internat de băieți și-au adus-o românii Andrei și Elena Buntoiu din Șcheii Brașovului. Prin testamentul pe care l-au întocmit la 3 septembrie 1901, acești bătrîni „cinstiți” au lăsat toată averea lor (în valoare de cca 150.000

¹⁵ *Ibidem*, XXXV, p. 71.

¹⁶ *Ibidem*, XXXVI, 1899—900, Brașov, 1900, p. 165.

¹⁷ *Ibidem*, XLVIII, 1911—12, p. 6.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 6—7.

de coroane) în folosul școlilor românești din Brașov și, mai ales, pentru înființarea internatului. Tot ei au dăruit și locul pe care s-a zidit marele și modernul internat ²⁰.

Încurajată „de dărnicia acestor binefăcători și de stăruințele părinților“, Eforia școlară a hotărât să treacă la înfăptuirea idealului de a zidi un internat mare și modern, în care să se ofere „locuință, mâncare și supraviețuire acelor elevi, ai căror părinți nu vor să lase creșterea copiilor în voia împrejurărilor mășteră.“ S-a încheiat contract cu arhitecții Gheorghe Dușoiu și Ioan Leucă, iar la 23 octombrie 1911 „s-a pus... piatra fundamentală a clădirii“ ²¹. În temelie, a fost așezat „Actul comemorativ“, din care reiese că internatul a fost zidit de „Noi, Românii brașoveni, parohieni ai bisericilor: Sf. Nicolae din Șchei și Sfintei Adormiri din Cetate, cu cheltuiala noastră și cu osîrdia aleșilor noștri efori, delegați și profesori, fiind prezident al delegațiunilor dr. Nicolae Vecerdea și director al școalelor secundare Virgil Onițiu“. Lăcașul a fost ridicat — se spune mai departe — „ca să fie în veci spre cinstea și lauda creșterii naționale românești și ca să slujească spre sănătatea trupurilor și pentru curățirea și înălțarea sufletelor și pentru izbăvirea de multe rele a bunilor copii și tineri români din orice parte ar veni în orașul și la școalele noastre, căci în aceste zile grele, în care trăim, numai în ei ne... stă toată nădejdea!“ ²².

În numele școlilor românești din Brașov, directorul Virgil Onițiu a rostit, cu acest prilej, un discurs, spunând că „rar îi este dat omului... să vadă întruchipându-se într-o singură clipă mare și istorică atîtea nădejdi, atîta generozitate, atîta dragoste curată“. Ziua aceasta este considerată o sărbătoare „a dragostei sfinte și curate cătră ce avem... mai scump: cătră tinerimea noastră școlară“ ²³.

Pentru zidirea și dotarea internatului cu toate cele necesare a fost nevoie, în continuare, de eforturi bănești deosebite. Cînd s-au pornit lucrările, fondul de care se dispunea era de 200.000 de coroane. Gata pentru a-și primi elevii, internatul a costat însă 260.000 de coroane ²⁴. Un sprijin deosebit de însemnat s-a adus și din partea corpului profesoral. A fost necesar chiar să se folosească și fondul de pensii „al corpului profesoral“, cu toate că acest fond avea alte angajamente apăsătoare, creîndu-se astfel „o situațiune nespūs de grea eforiei școlare“ ²⁵.

²⁰ *Ibidem*, p. 7.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, p. 7—8.

²³ *Ibidem*, p. 12.

²⁴ *Ibidem*, XLIX, 1912—13, Brașov, p. 65.

²⁵ *Ibidem*, p. 6.

Internatul „mult dorit și atât de important pentru părinți, pentru elevi și școală”²⁶ și-a deschis porțile la 1 septembrie 1912, avînd ca director pe prof. Ioan Petrovici. În primul an școlar, în internat au fost găzduiți un număr de 92 de elevi, dintre care marea majoritate erau „din comitatele Arad, Sibiu și Făgăraș”²⁷.

Cum plasarea „mesei studenților în case private” a fost considerată de la început ca fiind provizorie (se considera că problema nu va fi pe deplin rezolvată decît atunci cînd masa „va fi plasată într-un local anumit în apropierea școlii și în ochii tuturor binefăcătorilor ce s-ar interesa de ea”) ²⁸, construirea internatului a rezolvat într-o formă definitivă și această problemă. Începînd din anul școlar 1912—13, „masa studenților” a fost găzduită de internat, servindu-se „în tot timpul în sufrageriile internatului împreună... cu elevii din internat” ²⁹.

*

Constatînd că literatura pedagogică, în ramura specială a instruirii și educării elevilor din școlile medii este destul de săracă, directorul Virgil Onițiu a supus această problemă dezbaterii corpului profesoral, unde s-a ajuns la concluzia că este necesar să se țină periodic „conferințe pedagogice, în care să se discute asupra cîte unei chestiuni pedagogice impuse de raporturile deosebite ale învățămîntului secundar”. În conferințele pedagogice, convocate anume în acest scop, se prezenta cîte un referat de către „unul dintre membrii corpului profesoral, fie din proprie inițiativă, fie la rugarea direcțiunii” și se organizau discuții. Ca rezultat, „conferința voma... principiile directive, sau dispozițiunile normative” ce se desprindeau „din studierea și discutarea chestiunii” ³⁰.

Onițiu a considerat, ca urmare, că nu va putea întrebuița mai cu folos paginile anualelor decît dacă le va destina publicării lucrărilor acestor conferințe pedagogice, realizîndu-se astfel cu timpul, „o mică colecțiune de studii și opinii pedagogice asupra multor chestiuni de interes pentru profesorii școalelor noastre medii” ³¹. Toate anuarele publicate de Virgil Onițiu s-au îmbogățit astfel în conținut, destinîndu-se prima parte publicării conferințelor pedagogice. Primele lucrări sînt rodul activității directorului. Cîrînd însă, se angrenează în această muncă și un număr tot mai mare de pro-

²⁶ *Ibidem*, p. 5.

²⁷ *Ibidem*, p. 10.

²⁸ *Ibidem*, XXXV, p. 70.

²⁹ *Ibidem*, XLIX, p. 66.

³⁰ A XXXI programă, 1894—95, Brașov, 1895, p. 3—4.

³¹ *Ibidem*.

fesori, mai ales din rîndul celor tineri, cu lucrări valoroase, abordînd teme de o stringentă acutalitate pentru acea epocă. Multe dintre aceste lucrări și cu deosebire cele ale lui Virgil Onițiu, asupra cărora ne vom opri în continuare, își păstrează prospețimea și astăzi.

Primul referat prezentat de Virgil Onițiu, cu care se și deschide seria acestor conferințe pedagogice a fost „*Tratamentul excepțional ca mijloc aspru de disciplinare*” (11 noiembrie 1894)³².

Prin tratament excepțional înțelege o ținută aspră „în și afară de școală față cu acela, care pe baza unei înțelegeri comune a profesorilor s-a făcut nevrednic de iubirea, sprijinul și considerațiunea educatorilor săi”. Știind că și efectul acestei pedepse, ca al oricărei alteia, depinde de „bunul tact al profesorilor”, referentul recomandă „ca gradațiunea asprimii să aibă drept normă semnele de eventuală îndreptare din partea școlarului; cu cît acestea se vor ivi mai clar, cu atît se va lăsa tratamentul și la deplină îndreptare va deveni identic cu tratamentul observat cu ceilalți școlari”. Încheind, Onițiu atrage atenția „că tratamentul excepțional nu va putea fi nici cînd brutal sau injurios”, din cauză că prin aceasta se nimicește „orice germene de bine din inima aceluia pe care — nu-i permis a se uita — că vrem să-l corigem”³³.

În a III-a conferință pedagogică din anul școlar 1894—1895, Virgil Onițiu a vorbit despre „*Cestiunea ocupațiunii private a școlarilor*, îndeosebi a celor din gimnaziul superior”³⁴. La tratarea acestei probleme el pornește de la faptul că școlile medii „fiind institute de educațiune” nu trebuie să-și mărginească activitatea „numai între cadrele școlii, a instrucțiunii în orele de învățămînt și a ținutei morale a școlarilor” în perioada în care ei se găsesc „sub paza directă a profesorilor”.

Întocmind schema programului normal de viață a școlarilor din școlile medii, Onițiu ajunge la concluzia că elevii au la dispoziție 1—2 ore pe zi și chiar mai mult (din schemă — observă tot el — nu ies în evidență „cele două după amiezi libere pe săptămînă” și nici duminicile sau alte sărbători). În acest timp liber, dacă școlarii nu vor fi ocupați „așa cum interesele educative o cer” vor fi expuși „la tentațiunile imorale ale trîndăviei și ale unei vieți puțin promițătoare pentru viitorii bărbați”. Iar ocupația spirituală liberă cea mai folositoare și plăcută pentru elevi nu putea fi, desigur, alta decît lectura particulară.

³² *Ibidem*, p. 5—7.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, p. 14—21.

Ajuns aici cu expunerea Onițiu critică „sistemul învechit al învățământului” din Transilvania (din imperiul austro-ungar), care, neținând seama de exigențele psihicului școlarilor de 15—18 ani, „nu face nimic întru a obicinui pe școlari la muncă spirituală liberă și independentă” (învățământul, potrivit firii acestor elevi, „ar trebui să devină treptat tot mai liber, ca universitatea să le pară o naturală continuare a studiilor gimnaziale”). Este, de asemenea, criticată școala pentru că „crește o mulțime de spirite pasive, cari primesc rezultatele muncii altora din gura profesorului, fără ca ei . . . să fi fost activi”, fără să cunoască „osteneala ce reclamă acele rezultate de cunoștințe”. Astfel de oameni „nu devin nici-cînd puteri productive în lume, ci ajung niște spirite receptive”, care vor primi totdeauna fără critică, fără controlă” realizările științifice ale altora.

Onițiu consideră că prin lectura particulară liberă, bine orientată, pot fi îndreptate „defectele învățământului școlar” despre care s-a vorbit. Aceasta pentru că prin organizarea lecturii particulare a elevului „se ține samă de aplecarea lui firească spre independență”, oferindu-i-se posibilitatea de „a lucra liber, a-și agonisi cunoștințe mai largi, muncind după un program propriu”. Astfel „școlarul dispunînd de libertatea a-și alege între marginile destul de largi, ce i se vor indica, lectura — se va obicinui a-și valida independența în acțiunile sale . . . în mod salutar”. Lectura particulară liberă îl va obișnui, de asemenea, pe elev să muncească singur pentru a ajunge la rezultate, să urmărească cu atenție o serie de gânduri existente într-un volum „pentru susținerea poate a unei singure teze”. Și cîtă plăcere îi va face „rezultatul agonisit, cum va ști el aprecia munca, ce l-a condus la rezultat. Spiritul lui devine scrutător și critic, el însuși vrea să cerce, să caute, să se convingă despre adevărul unei chestiuni”. În sfîrșit, un alt rezultat pozitiv, ce se poate înregistra prin organizarea lecturii particulare libere a elevilor este acela că îl obișnuiește pe tînar cu o viață ordonată. „Școlarul însuși prin faptul că are într-un răstimp mai mare să facă un anumit plus de lectură privată, e ținut a se cugeta cum să-și împartă timpul, pentru ca aceasta să fie cu putință”. Își va ordona deci viața „pentru ca să-și poată împlini chemarea”³⁵.

Pentru organizarea corespunzătoare a lecturii particulare libere a elevilor, Onițiu consideră că este necesară și o reformă a sistemului de bibliotecă în sensul descentralizării bibliotecii școlii (care „conține material atît de diferit în același cadru”, fără a avea cărțile absolut necesare elevilor într-un număr corespunzător de exemplare), organizîndu-se „biblioteci de clasă”. În cadrul acestora cărțile trebuie să fie selectate potrivit vîrstei și studiilor

³⁵ *Ibidem*.

elevilor din clasa respectivă, iar „cărțile principale să se găsească în cât de multe exemplare”³⁶. (Conferința pedagogică IV din 20 ianuarie 1895 a aprobat crearea bibliotecilor de clasă, acestea luînd ființă începînd din anul școlar următor — 1895/96)³⁷.

*

În anul școlar următor (1895—96), Virgil Onițiu a vorbit, în cadrul uneia dintre conferințele pedagogice, despre „*Memorizarea în cadrul instrucțiunii din limba română la gimnaziu*”³⁸. În introducere se insistă asupra uneia „dintre deosebirile esențiale existente între pedagogia evului mediu și între pedagogia nouă”. Pe cînd „cea dintîi se mulțămia a pretinde de la școlari cunoștințe formale, pedagogia nouă cere în primul rînd cunoștințe în fond: înțelegere și judecată de la școlari”³⁹.

Pedagogia evului mediu privea memorizarea „ca mijlocul de căpetenie al metodicii sale”. Totul se învăța pe de rost („dacă înțelegea școlarul sau nu aceea ce citia, era o chestiune irelevantă”, important era „ca el să știe recita «ca apa», cum se zicea, cînturi întregi din Virgilius, din Ovidius și din alți autori clasici sau medievali”). Încît Onițiu a putut spune că, în sensul pedagogiei evului mediu, memorizarea nu putea fi decît „păgubitoare intelectului” și „funestă în consecințele sale asupra vieții spirituale a omenirii”. Oamenii luminați ai acelor timpuri „erau formalști”. Știința „era o știință de carte, care desfăcîndu-se de realitate, ajungea la cele mai bizare concluziuni”⁴⁰.

Dimpotrivă, caracteristica „evului nou în pedagogie” este aceea de a fi pus accentul principal „pe dezvoltarea judecății în școlari și pe înțelegerea materialului real de cunoștințe”. Onițiu își exprimă deplinul acord cu aceste idei noi din pedagogie. Observă chiar cu amărăciune că metoda medievală este atît de comodă și atît de înrădăcinată în „pedagogul practic” încît „și în școala modernă... avem să ne plîngem, că dascălii uită, că școlarii nu au să învețe «carte», ce li-să dă în mînă, ci materialul real cu care se ocupă cartea”⁴¹.

Nu este însă de acord Onițiu cu „primii aderenți” cu „cei mai înfocați aderenți ai ideii nouă”, care „duc la extrem ideea nouă, de care sînt însufle-

³⁶ *Ibidem*, p. 19.

³⁷ A XXXII programă, 1895—96, Brașov, 1896, p. 141.

³⁸ *Ibidem*, p. 35—41.

³⁹ *Ibidem*, p. 35—36.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 35.

⁴¹ *Ibidem*, p. 36.

țiți și cad astfel în greșeli tot așa de mari ca și înaintașii cu ideea veche, pe cari îi combat“. Acești „înfocați aderenți ai ideii noi“, pe lângă că „își dau toată silința a dezvolta judecata în școlari, din preocupățiune naturală în contra ideilor vechi, au început să negligeze memorizarea“. Iar memorizarea — susține pe drept cuvânt Onițiu — își are locul său și în cadrul pedagogiei moderne“. Memorizarea, dacă se respectă condiția ca „un material ales“ să-i fie întotdeauna obiectul, îl înzestrează pe școlar cu „un tezaur bogat de material literar de valoare, care-i va forma un capital de cunoștințe frumoase pînă la bătrînețe“. Un astfel de tezaur „păstrat în magazinele memoriei, este de influență mare educativă asupra școlarului și a omului, fiind compus din adevăruri mari, cugetări de genii și cuprins în forme esteticește perfecte“. Memorizarea constituie, în același timp, un mijloc eficient pentru îmbunătățirea exprimării elevilor. Prin reproducerea „fluentă, cu voce înaltă, cu dicțiune clară a materialului memorizat, — școlarul capătă siguranță în vorbire, sens pentru corectitatea frazelor, curagiu și prezență de spirit în fața unui auditoriu“. În legătură strînsă cu memorizarea, stă, deci, „declamațiunea... un mijloc puternic de educațiune în școală“, ce pretinde „ca școlarul să se aprofundeze în înțelegerea minuțioasă a productului poetic, deci în gîndirile și simțirile alese ale unui gen poetic, — altfel interpretarea nu ar fi corectă, — ea-l face a fi cu băgare de seamă la modul cum prin graiul omenesc de toate zilele se reogîndă pasiunile, liniștea, energia, fericirea, reflecșiunea etc. — altfel nu va putea declama cu o dicțiune aleasă“. Toate acestea sînt de natură „a-i nobilita școlarului mintea și inima, deci a-l «crește» în înțelesul pedagogic al cuvîntului“⁴².

Pentru ca memorizarea să-și împlinească scopul propus este necesar ca profesorul să acorde o deosebită atenție „materialului, pe care-l va impune școlarilor ca să-l memorizeze“. Sînt indicate, cum e și firesc, cu deosebire versurile („productele literare cele mai valoroase — și — din punct de vedere pedagogic“) ca materiale de memorizat, pentru că „melodia și armonia versurilor înlesnesc fixarea în memorie a textelor“, iar limbajul poezilor fiind „mai concis, mai plin de conținut, decît al prozatorilor“, școlarii, relativ în puține cuvinte, își însușesc un material intelectual bogat. Spiritul timpului modern se va manifesta și la memorizare prin faptul că „nimic nu vor memoriza școlarii, ce nu vor înțelege pe deplin. Astfel orice poezie, înainte de a se învăța «de rost», se va citi, comenta și analiza din toate punctele de vedere, căci numai așa memorizarea va contribui la îmbogățirea intelectuală a școlarilor“. Profesorul va ține seama, de asemenea,

⁴² *Ibidem*, p. 38—39.

„de etatea și capacitatea școlarilor săi, ferindu-se a nu-i încărca cu prea mult material. Principiul va fi: nu mult deodată, ci câte puțin în răstimpuri potrivite“⁴³.

Spre ușurarea activității profesorilor, Onițiu indică să se întocmească „un registru al materialelor de memorizat“, un „canon“, care va conține „minimul materialului de memorizat, impus fiecărei clase, — așa încît profesorul unei clase superioare să fie totdeauna orientat, că ce trebuie să știe școlarii săi «de rost» din materialul poetic ales al obiectului propus de el, iar școlarii cu absolvirea celor 8 clase gimnaziale să aibă un cuant bogat de literatură de model în memoria lor“⁴⁴.

Onițiu a și întocmit acest registru pentru limba română, iar „conspectul materialului de memorizat pe clase“ este publicat în Anuar, ca anexă a referatului⁴⁵.

★

„Proiectul de modificare a programei orelor de lecții la școalele medii greco-orientale române din Brașov“⁴⁶ prezentat de Virgil Onițiu în cadrul Conferinței pedagogice comune a corpului profesoral din școlile românești brașovene, la 26 septembrie v. 1898 (și aprobat în unanimitate de aceasta)⁴⁷, reprezintă, de fapt, *un episod al luptei pentru asigurarea unor condiții mai bune pentru predarea obiectului limba și literatura română* în cadrul acestor școli. Proiectul a fost întocmit ca urmare la observațiile făcute de ministrul maghiar al cultelor și instrucțiunii publice, că în școlile românești din Brașov se predă un număr prea mare de ore, „care întrece maximul legal de ore pe săptămână“. Plusul de 4 ore pe săptămână, la numărul total al orelor de la obiectele ordinare, față de planul statului, provenea de la clasele a III-a și a IV-a — gimnaziu și reală — (cîte o oră pe săptămână) și de la clasa a VIII-a de gimnaziu (2 ore pe săptămână) și se datora faptului că la școlile medii românești numărul obiectelor ordinare întrecea cu unu pe acela al școlilor de stat. Acesta era limba și literatura română, care, fiind limba de predare a școlii, se impunea ca obiect ordinar (nu facultativ)⁴⁸.

Onițiu pune în lumină o anumită manevră a statului austro-ungar, prin care se urmărea păstrarea unui număr redus de ore de predare la obiectul limba și literatura română în școlile confesionale românești. Este astfel evi-

⁴³ Ibidem, p. 41.

⁴⁴ Ibidem, p. 41—42.

⁴⁵ Ibidem, p. 42—44.

⁴⁶ Anuarul XXXIV, 1897—98, Brașov, 1898, p. 1—16.

⁴⁷ Ibidem, p. 16.

⁴⁸ Ibidem, p. 1—2.

dențiat faptul că în cadrul articolului XXX al Legii din 1883 există o contradicție între prevederile paragrafului 7, prin care se admite obiectul limba și literatura română (fiind limbă de predare), ca obiect de predare ordinar, și prevederile paragrafului 16, prin care se stabilește numărul maxim al orelor ordinare săptămînal, fără a se ține seama că la școlile românești apare acest obiect ordinar în plus. Din această cauză — scrie directorul școlilor românești din Brașov — am fost aduși într-o situație analogă cu cea a sărmanilor călători care ajungeau în patul lui Procust: „oricum ne-am aduna, oricum ne-am întinde, nu putem ieși nici cum la măsura impusă prin legea din 1883”⁴⁹.

Paragraful 16 își avea justificarea în preocuparea de a evita supraîncărcarea elevilor, de a le asigura acestora condițiile de dezvoltare fizică și psihică normală. Onițiu arată că în adevăr lumea s-a plîns și se plînge „că tinerimea este prea încărcată cu muncă psihică în vremurile noastre. Anii cei mai de importanță pentru întărirea și creșterea fizică din viața omului, omul modern și-i petrece într-o grea și continuă muncă spirituală în școală. Atunci cînd trupul lui cere mai multă mișcare, mai mult aer, iar creierul lui o mai ușoară ocupațiune, el... este ținut a sta ceasuri întregi nemișcat, închis în școală și angajat la multă și la grea lucrare spirituală”. Aceasta fiind situația, pedagogia își ridică glasul împotriva supraîncărcării elevilor cu muncă spirituală, iar statul, prin prevederile paragrafului 16, s-ar părea că vine în sprijinul cerințelor pedagogice. Onițiu dovedește însă, că prin astfel de prevederi numai aparent se realizează o ușurare în activitatea școlară a elevilor. Pentru că a evita în fapt supraîncărcarea înseamnă nu numai a reduce numărul de ore de predare săptămînal, ci și a reduce, proporțional, volumul materiei de parcurs. Altfel elevul va fi supus unui efort și mai intens „atît în clasă (fiind obligat să parcurgă într-un număr redus de ore aceeași cantitate de cunoștințe), cît și acasă, în perioada de pregătire individuală a lecțiilor. Numai că, arată Onițiu mai departe, reducerea „cuan-tumului de învățămînt nu este cu puțință, căci este clar și hotărît oprită” prin paragraful 8 al articolului de lege amintit. Singurele obiecte unde este posibilă o astfel de reducere sînt limba și literatura română și religia⁵⁰.

După ce intențiile ascunse ale legii sînt pe deplin și limpede reliefate, Onițiu arată că, în felul acesta, școlile confesionale românești ar fi lovite în ceea ce au mai scump de apărat și anume în interesele naționale și religioase: „Specificul școlii noastre... se rezumă tocmai în aceste două note

⁴⁹ *Ibidem*, p. 2.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 5—6.

esențiale: În împrejurarea că sînt confesionale gr.or. și că sînt românești. Iar acest specific al lor se manifestă îndeosebi în 2 puncte: în studiul... religiunii noastre și în studiul limbii noastre românești”⁵¹.

Ca urmare, Onițiu, în cadrul proiectului de modificare a programului, pe care îl propune, admite numai o singură reducere a orelor de limba română, de la 3 la 2, la clasa a III-a gimnazială. Reducerea aceasta s-a putut face „fără primejduirea învățămîntului și fără îngreunarea școlarilor, căci materialul teoretic al clasei: «Gramatica sistematică a limbii române», nu oferea... material nou școlarilor, fiind numai sinteza sistematică a cunoștințelor gramaticale empirice... agonisite în cl. I și II”, sinteză ce se putea face în timp mai scurt, încît fără greutate rămîneau cel puțin 2/3 din ore pentru lectură. Restul reducerilor de ore au fost operate, în mod judicios, pe seama altor obiecte de învățămînt⁵².

Proiectul de modificare a programei orelor de lecții a fost luat în considerare de ministrul maghiar al cultelor și instrucțiunii publice⁵³, ceea ce a însemnat un succes pentru directorul Onițiu, pentru școlile românești brașovene.

*

Virgil Onițiu este totodată un cunoscut autor de manuale școlare. „Carte de cetire pentru clasa I a școalelor medii”; „Carte de cetire pentru clasa a II-a a școalelor medii”; „Carte de cetire pentru clasa a III-a gimnazială și reală”; „Carte de cetire pentru clasa a IV-a gimnazială”; „Limba română — elemente de filologie — pentru clasa a IV-a gimnazială” și „Istoria literaturii române — manual litografiat — pentru uzul clasei a VIII-a gimnazială”⁵⁴ — acestea sînt titlurile manualelor a căror autor este Virgil Onițiu.

După propria mărturisire, Onițiu a năzuit (și a realizat din plin) ca în manualele sale materia să fie prezentată într-o formă „interesantă și accesibilă” intelectului școlarilor din clasele respective. În prefețe se dau indicații metodice valoroase, privitoare la modul în care să fie folosite manualele de către profesori, pentru a se obține o eficiență cît mai mare în îmbogățirea cunoștințelor de limbă și literatură română ale elevilor, în cultivarea „simțului lor estetic literar”. Operele (fragmente) literare selectate sînt însoțite de notițe biografice, prin care se lămurește sensul emoțional la o mulțime

⁵¹ *Ibidem*, p. 7.

⁵² *Ibidem*, p. 11.

⁵³ *Anuarul XXXV*, p. 107.

⁵⁴ *Anuarul LI*, p. 43—51.

de cuvinte, de fraze, încît elevii au deschisă calea spre „a le străbate cu mintea... și a se pătrunde“ de farmecul lor⁵⁵. În conceperea manualului de istoria literaturii române pentru clasa a VIII-a, Onițiu a ținut seama de faptul că pe atunci în liceu nu se studia istoria poporului român și a compus tablouri fidele ale epocii tratate, a analizat împrejurările politice și aspirațiile poporului nostru, starea socială și culturală, dezvoltarea limbii etc. De asemenea, el a redus locul ocupat de biografii în favoarea aprecierilor estetice.

★

Directorul școlilor românești din Brașov acorda o atenție deosebită formării noilor generații de educatori pentru aceste școli. Unui tînăr, o cunoștință de-a lui (G. Tulbure) îi scria la 10 august 1899, sfătuiindu-l (în cazul că se va înscrie la filozofie cu gîndul ca după terminarea studiilor universitare să vină la gimnaziul român din Brașov, ca profesor — cum intenționa) să-și ia ca studiu principal „limba latină cu orice grupare, așa de exemplu: latină și română sau latină și elină“, pentru că „va fi de bună seamă mare nevoie“ pe timpul cînd o să termine studiile universitare. Îl ruga însă ca la universitate să muncească temeinic. „Fără muncă serioasă, nu se poate alege nimeni om serios și de valoare. Iar un profesor numai dacă are aceste calități merită a ocupa o catedră“⁵⁶. Aflînd însă că G. Tulbure se decisese, în cele din urmă, să se înscrie la teologie îl rugă (printr-o altă scrisoare — datată 19 august 1899) să-i recomande un alt coleg de-al lui, care va merge la filozofie „dacă e unul dintre oamenii de nădejde“, în măsură să contribuie la timpul său „la ridicarea nivelului acestor școli“⁵⁷. La 24 august v. 1915, i-a scris Virgil Onițiu tatălui unui fost absolvent (în rîndurile celor mai buni) ai gimnaziului, promoția 1911, pe nume Victor Felea. Se interesa „ce studii a urmat la universitate?“, pentru că l-ar putea încadra ca profesor suplinitor „la școală și pedagog în internatul școlilor“ (scrisoarea este în posesia noastră — I.C.). Tînărul Victor Felea, devenit profesor de matematică, care încă de pe băncile școlii îl îndrăgise atît de mult pe profesorul și directorul Virgil Onițiu, arată în notele existente în manuscris (însemnările sînt, de asemenea, în posesia noastră — I.C.) că i-a răspuns directorului gimnaziului din Brașov, anunțîndu-l că ar fi gata să-și îndeplinească dorința. Nu era însă prea ușor, pentru că războiul începuse. Apoi, după cum se știe, la scurt timp (chiar în toamna aceluia an), Virgil Onițiu

⁵⁵ A XXXII programă, p. 45—46.

⁵⁶ Horia Teculescu, *op. cit.*, 192—193.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 193—194.

a încetat din viață. Astfel, Victor Felea „nu s-a mai dus la Brașov, ci a rămas să-și împlinească datoria de educator la Liceul «Emanoil Gojdu» din Oradea . . . mereu cu gândul la acela care a fost Virgil Onițiu“.

Directorul gimnaziului român din Brașov știa că „cu cât condițiile de trai ale corpului didactic vor fi mai asigurate, cu atât numărul acelor care se vor dedica acestei frumoase și grele cariere va crește și, crescând acest număr, cu atât mai lesne școala va putea alege din mai mulți pe cei mai buni și mai distinși“. Știa, de asemenea, că cu cât vor fi ușurate grijile de existență ale profesorului, cu atât sufletul lui va reprimi liniștea și sensul indispensabil“ pentru obținerea rezultatelor dorite în activitatea la clasă. Sufletul profesorului — zice Onițiu — „trebuie să fie un far aprins de lumină vie și clară“, iar inima lui trebuie să fie „plină de o caldă văpaie, care să ridice și să înalțe pe elevi“⁵⁸. De aceea, el a depus multe străduințe pentru creșterea salariilor profesorilor de la aceste școli (confesionale românești) pentru a corespunde cu salariile profesorilor de la școlile de stat, pentru trecerea fondului de pensii al profesorilor de aici la fondul de pensii al statului (statul era în măsură să asigure condiții mai bune de pensionare față de cele pe care le puteau oferi susținătorii școlilor românești) etc.

Profesorul Axente Banciu, în *Discursul comemorativ rostit la 10 ani după moartea lui V. Onițiu*⁵⁹ spunea că n-o să uite nicodată dragostea cu care l-a primit și sfaturile cuminți cu care l-a înarmat directorul școlilor românești din Brașov, când și-a început cariera de profesor. Onițiu avea un anumit fel de a se purta cu oamenii, apropiat, prietenos, încât profesorii i se adresau cu încredere, cerându-i sfatul sau sprijinul în diverse împrejurări. Și astfel a reușit să-și formeze un colectiv didactic „de care era mândru și care, mândru și el de a-l avea în frunte, nu i-a refuzat sprijinul și contribuția sa devotată la planurile pe care vroia să le realizeze“ (vor fi făcut excepție câțiva care — mihnindu-l profund —, în loc să-l sprijine „cu amândouă minile, îi puneau piedici“, răutatea acestora hrănindu-se din „cointerese ascunse, contrare interesului general, binelui instituției“) ⁶⁰.

Axente Banciu are deplină dreptate în aprecierile pe care le face. Colectivul didactic a fost „mândru“ de a fi avut în frunte pe Virgil Onițiu și a fost întotdeauna strâns unit în jurul lui. Excepție au făcut doar Nicolae Sulică, profesor al gimnaziului, și Arseniu Vlaicu, directorul Școlii comerciale superioare române din Brașov. În acest sens, în cadrul unei declarații ⁶¹ semnată de cadrele didactice de la „școlile centrale gr.or. române din Bra-

⁵⁸ Anuarul XXXIX, 1902—1903, Brașov, 1903, p. 10.

⁵⁹ Axente Banciu, *Virgil Onițiu — Discurs comemorativ*, Brașov, 1926.

⁶⁰ *Ibidem*,

⁶¹ „Deșteptarea“, ziar social și economic, Brașov, nr. 45 din 10 (23) noiembrie 1905, p. 2.

șov“ acestea arată că „Organul de publicitate «Deșteptarea» înființat în Brașov de colegii noștri *Arseniu Vlaicu* și *Nicolae Sulică*, s-a năpustit într-o formă necunoscută pînă acum în presa noastră asupra corpului profesoral de la școalele centrale gr.or. române din Brașov și asupra factorilor conducători ai acestor școale. Aceste atacuri tendențioase, cari se repetă de luni de zile, ne silesc că ieșim din rezerva ce am observat-o pînă acum și să dăm o declarațiune, care ni se impune atît în interesul bunei reputațiuni a școalelor noastre, cît și pentru liniștirea părinților, cari ne-au încredințat creșterea copiilor lor...” Declarația este semnată de membrii corpului profesoral, după cum urmează: *Virgil Onițiu* — director gimnaz., *Pantelimon Dima*, *Ipolit Ilasievici*, *Gheorghe Dima*, *Dionisie Făgărășanu*, *Andrei Bârseanu*, *Nicolae Bogdan*, *Dr. Iosif Blaga*, *Dr. Ioan Bunea*, *Ioan Petrovici*, *Petru Roșca*, *Ioan Pricu*, *Dr. Constantin Lacea*, *Pavel Percea*, *Gheorghe Vătășan*, *Axente Banciu*, *Dr. A. Bogdan*, *Tit Liviu Blaga*, *I. C. Panțu*, *I. Socaciu*.

•

Festivitatea închiderii anului școlar era considerată un rar prilej ce i se oferea școlii (colectivului de educatori) pentru a sta de vorbă „cu părinții, amicii și protectorii școlarilor... și a sămăna cîteva semințe de idei, cari trebuie să prindă rădăcini” pentru ca „școala și societatea mare să meargă mîna în mîna și să se ajutoreze reciproc”⁶². Discursurile rostite cu acest prilej (sau cu prilejul altor festivități) de Virgil Onițiu aveau un farmec deosebit. „Figura lui decorativă apărea la tribună cu o maiestate rară, iar vorba se revărsa caldă, convingătoare și plină de vraje. În fiecare frază vibra un suflet mare și palpita o credință neclătinată. Cuvîntul începea rar, se pregătea atmosfera pentru problema de lămurit, urca într-o argumentare de o disciplină logică cristalină, culmina în incandescența unui sentiment și se frîngea coborînd în concluzii definitive”⁶³. Se adresa părinților, dezbătînd de fiecare dată cîte o temă educativă interesantă, utilă, bogată în învățăminte practice, adusă în prim plan de realitățile specifice ale școlii.

În Discursul⁶⁴ rostit la încheierea anului școlar 1901—1902, îi îndemna pe părinți să nu se mai întrebe (la alegerea școlii pe care o vor urma copii lor) „unde-i mai ușor, unde poți ajunge mai lesne” la un certificat școlar?, ci să

⁶² Horia Teculescu, *op. cit.*, p. 309.

⁶³ *Ibidem*, p. 87—88.

⁶⁴ *Anuarul XXXIX*, p. 12—17

se întrebe „care este școala unde se îndeletnicesc școlarii cu muncă serioasă... care este școala care face o severă selecțiune între tinerii capabili de a fi continuatorii luptei culturale a omenimei...?”. Cu durere constată că, datorită spiritului utilitar, mercantil, ce se dezvoltă, certificatul școlar nu mai era considerat „un document dat... despre gradul de cunoștințe și de noblete etică a tânărului școlar, despre gradul de capacitate a tânărului școlar de a participa la munca obștească a lumii culte”, ci el se căuta „ca o hîrtie de valoare, ca un scris fonciar, ca o mare coală de cupoane, la care să poți tăia o viață întreagă”. Combate însă, cu un alt prilej⁶⁵ și atitudinea greșită a acelor părinți, care nu se îndură să-și dea fiii, absolvenți a 4 clase liceale, dar incapabili pentru studii superioare, să învețe o meserie (chipurile, copilul lor ar fi acum „prea învățat” pentru așa ceva). El le explică faptul că „meseriașul, care ține să se ridice și să ajungă la un rost în societate, trebuie să aibă acel minim de cultură generală, care se cîștigă în primele clase ale școalelor medii”, în timp ce meseriașii care se vor recruta din elemente cu o pregătire culturală insuficientă în viitor vor fi condamnați tot mai mult „la rost de cîrpaci și de codași”. Totodată atrage atenția „părinților cuminiți asupra școalelor speciale de meserii, în care se cerc nu atîta carte, cît mai multă îndemîinare și stăruință și din care ies straturile superioare ale clasei muncitoare. Sînt școale industriale de lucrări în lemn și în metal, apoi școalele tehnice inferioare de mașini... în cari tinerii în 2—3 ani se califică pentru meserii superioare, căutate și foarte bine plătite”.

Într-un alt discurs⁶⁶, Onițiu prezintă avantajele mari pe care le poate aduce schimbul de copii între părinții cu situație materială asemănătoare (gîndurile directorului se îndreaptă cu deosebire spre părinții săraci) „din diferite orașe, de diferite limbi (vorbite în Transilvania — germana, maghiara), poate chiar din diferite țări”, pentru cunoașterea directă „a lumii externe îndepărtate”. Printr-un astfel de schimb — explică Onițiu — într-un răstimp de 8 ani de zile, folosind vacanțele de primăvară și de vară „am putea face ca să cunoască copiii noștri tot Ardealul, atît din punct de vedere geografic, cît și etnografic, din intuițiune directă, făcînd schimb odată cu un școlar din Bistrița, sau Tg. Mureș, din Hațeg sau Orăștie, altădată cu unul de pe la Cluj, sau Sibiu, de la Abrud sau de la Brad, etc..etc.” În continuare se arată că „schimbul s-ar putea întocmi după un anumit plan: odată schimbul s-ar face în vederea însușirii în grai a unei limbi din țară (maghiara sau germana), altă-

⁶⁵ *Anuarul XLIV*, 1907—908, p. 18—28.

⁶⁶ *Anuarul XLII*, 1905—906, p. 5—12.

dată el se va putea face din considerațiuni igienice de schimbare de aer și de mod de viață, între un elev de la șes și unul din munți spre pildă, iarăși altădată schimbul s-ar putea face cu scop de a lărgi cunoștințele elevului pe un teren anumit, pe care cu timpul ar voi a se specializa“. Îndeosebi pentru români în acea perioadă istorică, considera Onițiu că schimbul acesta ar putea contribui, alături de alte mijloace, la cunoașterea reciprocă și la „dorita unificare a limbii noastre literare“. Pentru elevii mai mari, se consideră că schimbul ar putea fi extins „peste hotarele țării și ar fi menit să deschidă căi noi și trainice de înfrățire între popoare.“

*

Elevii vorbeau despre Onițiu cu însuflețire, cu dragoste, cu mult respect, fiind „părintele lor sufletească“, întrupând imaginea omului ideal spre care năzuiau. I se adresau cu încredere de fiecare dată când întâmpinau greutăți, necazuri. Le era un bun prieten, bun sfătuitor. Oriunde da „de bunăvoință, de sfotări cinstite, le încuraja“. Pricepea meșteșugul de a trezi ambiții nobile, de a stimula energii inerte (Cîți elevi „mai ușuratici“ nu și-au salvat anul, conformîndu-se sfaturilor lui) ⁶⁷.

Discursul ⁶⁸ rostit la finele anului școlar 1912—13 este adresat de Onițiu cu deosebire elevilor: „Voi sînteți mulți, unii mai mari, alții mai mici, unii mai sîrguincioși, alții mai lăsători, unii mai inteligenți, alții mai puțin dotați, dar oricîte și oricît de mari să fie deosebirile, socotesc că nu este nici unul dintre voi ... care să nu aibă conștiința că are azi cunoștințe mai multe și mai bine întemeiate, că vede cu ochii săi sufletești azi mai departe, cuprinzînd orizonturi mai largi, că știe deosebi mai limpede binele de rău și că are în suflet mai multe îndemnuri spre bine, decît a avut cu un an mai înainte“ ⁶⁹. Onițiu le explică însă, că valoarea celor cu lumină de carte, nu se socotește după măsura în care sînt «dobă de carte», cum zice românul, ci după bogăția de lumină pe care o vor răspîndi în jurul lor „din învățăturile agonisite“. Le explică, de asemenea, că puțini oameni de carte români (care existau pe atunci în Transilvania) sînt „aproape copleșiți de mulțimea celor lipsiți de binefacerea culturii“ și, ca urmare, nu există „loc mai priincios și mai potrivit pentru cel ce vrea să cheltuiască lumină“ în acest scop „decît la neamul nostru“. De aceea, cum cei mai mulți dintre elevii școlii erau „băieți de săteni“, Onițiu îi sfătuiește ca, ajunși acasă, să nu se închidă „într-o seriozitate

⁶⁷ Axente Banciu, *op. cit.*

⁶⁸ Horia Teculescu, *op. cit.*, p. 375—384.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 375—376.

gravă“, ci să-și deschidă comorile suflețești „spre lumina și bucuria tuturor oamenilor“. Și sfatul directorului continuă: „În orele libere ale zilelor de duminică și de sărbători deschideți-vă bibliotecuța voastră, sau, dacă nu o aveți, deschideți-vă cărțile de cetire școlare, și citiți din ele celor ce vor să vă asculte bucăți alese și frumoase, scrise pe înțelesul și gustul poporului, iar cari știți reproduce fără carte poezii românești frumoase, roștiți-le cu glas înalt, cu pricepere și pe înțeles, fie în casa părintească sau în casa unei rudenii, fie în grădină, ... fie oriunde va fi mai bine și mai potrivit“⁷⁰. Li se atrage însă atenția asupra modului cum trebuie să se comporte în astfel de împrejurări. „Să nu luați la goană pe oameni cu dăscălituri continue; ei să vă caute, ei să voiască să vă asculte; nu voi să vă îmbulziți; atunci să le dați din prisosul sufletului vostru, când ei au răgaz și voie să primească; ... să nu uitați de virtutea cea mai frumoasă a unui școlar, să fiți modești și cuviincioși...“⁷¹.

În fața mormîntului lui Virgil Onițiu, după 20 de ani de la terminarea liceului (în ziua de 24 iunie 1934), fostul său elev, Horia Teculescu a spus printre altele: „Te văd pe tine cîrmaci înțelept al școalei lui Șaguna, pășind demn, judecînd cu cumpăt și rostind grav și răspicat îndemnuri înțelepte pentru viață. Pedepsind cu iertare, sau îndreptînd cu mustrarea, înțelegînd svăpăierile adolescenței noastre, răspîndind încredere și optimism, păstrînd un zîmbet mîntuitor și pentru cel mai descurajat elev. Pentru cîtă dibăcie ai arătat în direcționarea tinereții noastre, pentru atîta iubire cu care te-ai apropiat de noi, slăvită să-ți fie amintirea dascăle înțelept“⁷².

În volumul „Oameni cari au fost“, N. Iorga îl caracterizează astfel pe directorul gimnaziului românesc din Brașov, Virgil Onițiu: „Om cu nesfîrșită iubire pentru școala sa, spirit limpede și voință hotărîită, el a adus neprețuite servicii învățămîntului românesc în Ardeal“⁷³.

În conștiința contemporanilor, Virgil Onițiu a rămas ca o personalitate de educator dintre cele mai luminoase. Ceea ce i-a creat prestigiul a fost farmecul vorbirii, privirea senină, umorul înviorător, simpatia care radia din toată ființa lui, căldura inimii. Ceea ce i-a înălțat autoritatea a fost cultura lui, puterea de a citi în inimi, energia, înaltul simț al răspunderii. În activi-

⁷⁰ *Ibidem*, p. 381—382.

⁷¹ *Ibidem*, p. 383.

⁷² *Ibidem*, p. 1-2.

⁷³ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, Edit. pentru literatură, 1967, vol. II, p. 33.

tatea școlară a dovedit modestie, dragoste nobilă față de elevi, de toți cei care îl înconjurau, talent de a convinge spre bine, tact. Știa că era pedagogul chemat să plămădească gânduri frumoase, simțăminte înalte, energii, caractere și făcea totul în acest scop cu competență, cu multă dăruire. Înfrîurirea educativă a acestui mare dascăl a fost deosebită și s-a revărsat nu numai asupra elevilor (pentru care a constituit permanent un luminos model de viață), ci și asupra colegilor săi, asupra tuturor celor care l-au cunoscut. Și se va revărsa mereu asupra tuturor acelor care îi vor cunoaște viața, munca de educator.

VIRGIL ONIȚIU, DIREKTOR DER RUMÄNISCHEN SCHULEN IN BRAȘOV (KRONSTADT)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Arbeit zeigt auf Grund eines reichen Quellenmaterials den Beitrag, den Virgil Onițiu — sowohl als Direktor der Kronstädter rumänischen Schulen, als auch als Erzieher — zur Entwicklung des rumänischen Schulwesens in Siebenbürgen geleistet hat, auf.

Virgil Onițiu wurde am 21. Februar 1864 in Reghin (Reen) geboren. Er besuchte die Schulen in Reghin, Caransebeș, Sibiu (Hermannstadt) und die Universitäten in Wien und Budapest.

Im Jahre 1890 wurde Virgil Onițiu Professor für rumänische und lateinische Sprache am „griechisch-orientalischen grossen öffentlichen rumänischen Gymnasium in Kronstadt“ (heute Lyzeum Nr. 1), und vom 18. August 1894 bis zum 21. Oktober 1915, als er starb, war er Direktor des Gymnasiums und der diesem angeschlossenen rumänischen Schulen.

Virgil Onițiu war — wie ihn der grosse rumänische Historiker Nicolae Iorga charakterisierte, „ein Mann von unendlicher Liebe für seine Schule erfüllt, mit klarem Geist und festem Willen, der dem rumänischen Schulwesen in Siebenbürgen unschätzbare Dienste geleistet hat“.

CHARTA ROTUNDA (1893)

o tribună de luptă a tinerimii universitare pentru unitatea națională *

de MIRCEA BĂLTESCU

În neîntrerupta luptă dusă de-a lungul veacurilor pentru eliberarea națională a românilor din Austro-Ungaria, pentru unirea cu celelalte provincii românești într-un stat suveran și unitar, românii din Transilvania au dat dovadă nu numai de tenacitate și treptată maturizare politică, ci și de o uimitoare inventivitate.

În pluralitatea modalităților luptei românilor pentru desăvârșirea statului național, „Charta rotunda“ a ocupat un loc aparte, avînd în vedere atît felul în care a fost concepută, cît și faptul că ea a manifestat cu vigoare și a pronunțat dorința de unitate, jucînd un rol mobilizator și polarizator al întregii mișcări a tinerimii universitare române din Europa ¹.

Lansată de la Paris, de către Simion Mehedinți, care va deveni unul dintre cei mai reprezentativi cărturari din prima jumătate a secolului al XX-lea, ea urma o mișcare circulară, care sugera forma dorită și firească a patriei noastre.

Din cuprinsul articolelor „Chartei“ se desprinde patriotismul ardent al unor tineri studenți ca: Simion Mehedinți, Pompiliu Dan, Romul Pop, George Moroianu, G. Candrea și alții care își coordonau eforturile spre realizarea dezideratului major al desăvârșirii unirii, în limitele gîndirii lor social-politice (limite evidente în ce privește insuficienta abordare a problemelor de ordin social și exagerarea rolului personalităților).

Cunoașterea „Chartei rotunda“ prin bogăția materialului informativ care îl conține, prezintă un deosebit interes, deoarece subliniază activitatea depusă de studenții români de la universitățile din Paris, Pesta, Viena, Berlin, Cluj

* Despre „Charta rotunda“ a publicat un studiu Șerban Polverejan, *Din activitatea studenților români din străindate „Charta rotunda“ (1893)*, în *Apulum*, VII/II, 1969, p. 187—201 și Mircea Băltescu, *Un document inedit al unității naționale, Charta rotunda*, în „Astra“ III, nr. 7 iulie 1968, p. 2.

¹ Detalii despre „Charta rotunda“ ne-a lăsat Pompiliu Dan în memoriile sale și într-un scurt istoric al acestei foi studențești (Arhiva Pompiliu Dan aflată în posesia noastră).

în lupta pentru unire, contra dominației și jugului străin, pentru eliberarea națională a românilor din Transilvania și afirmarea culturii românești în plin progres, a ideilor avansate ale epocii.²

La 1 martie 1893, s-a pornit la Paris, din inițiativa studentului Simion Mehedinți, viitor profesor universitar și om de știință, unul din primii geografi moderni ai lumii și întemeietorul geografiei românești³, sub numele de „Charta rotunda“, o corespondență scrisă cu mîna între studenții români de la universitățile din Paris, Viena, Graz, Budapesta, Cluj, București, Cernăuți, München, Strasbourg, Anvers și Berlin.

Titlul acestei foi studențești a fost dat de Simion Mehedinți: „Am botezat această foaie Charta rotunda și pentru că face un ocol și pentru că este charta poporului nostru...“⁴

Simion Mehedinți, animator al luptei tinerimii universitare pentru realizarea unității politice, și-a dat seama că numai prin folosirea unor forme variate de acțiune, prin participarea studenților la manifestările organizate se poate aduce o contribuție substanțială la adîncirea procesului de luptă pentru realizarea unirii tuturor românilor într-un singur stat⁵.

Stabilindu-i programul, Simion Mehedinți a urmărit să stimuleze interesul studenților români pentru studiul istoriei și al limbii poporului român, pentru atragerea lor la dezbaterile problemelor contemporane, pentru formarea unor atitudini militante în problema apărării intereselor naționale ale națiunii române din Transilvania. Scopul suprem al foi studențești „Charta rotunda“ era promovarea ideii eliberării de sub dominația imperiului austro-ungar și unirea Transilvaniei cu România. În cadrul ei, un loc important îl ocupă critica asupririi naționale a poporului român din Transilvania, înfierarea

² Referindu-ne la studiul *Din activitatea studenților români în străinătate „Charta rotunda“ (1893)*, publicat în *Apulum*, VII/II, 1969, p. 187—201, dorim să facem unele precizări. În studiul menționat se amintește că din „Charta rotunda“ s-a păstrat primul număr care cuprinde și editorialul și că numărul al doilea n-a putut fi descoperit, dar n-ar fi exclus să fi existat și un al treilea număr, ceea ce nu corespunde adevărului deoarece în arhiva Pompiliu Dan se află în original nr. 2 și 3 al „Chartei rotunda“ fapt pe care autorul studiului menționat îl cunoaște. Autorul nu a menționat un articol publicat în revista „Astra“, anul III nr. 7 (26) iulie 1968, *Un document inedit al unității naționale, Charta rotunda* care explică pe larg istoricul apariției „Chartei rotunda“, menționind existența celor trei numere prezentind citate din nr. 2 și 3, precum și unele date referitoare la rolul acestei foi volante în mișcarea națională. Din dorința de a contribui la elucidarea acestei probleme am făcut mențiunea cuvenită și considerăm că prin publicarea articolului de față se va aduce o contribuție reală la cunoașterea acțiunilor întreprinse de studenții români la sfîrșitul secolului al XIX-lea în lupta pentru unire.

³ Emil Bădescu. *Simion Mehedinți, gînditor social-politic și pedagog*, Edit. științifică, București, 1969, p. 5.

⁴ Manuscris original în arhiva Pompiliu Dan, intitulat *Explicări*, aflat în posesia noastră. În acest manuscris Simion Mehedinți precizează țelurile „Chartei rotunda“ și prezintă corespondenții ei în diferite centre universitare ale Europei.

⁵ Simion Mehedinți a fost întii corespondent al „Chartei rotunda“ la Paris și apoi a trecut ca student la Berlin devenind corespondent în acest centru universitar.

abuzurilor și persecuțiilor, sărbătorirea evenimentelor mai importante din istoria poporului nostru, discutarea largă a problemelor fundamentale care frământau în acea epocă pe toți locuitorii imperiului austro-ungar.

Simion Mehedinți ne oferă și explicațiile necesare pentru a înțelege mecanismul difuzării acestei foi studentești în toate centrele universitare din Europa: „1. În fiecare lună foaia aceasta va pleca din Paris și va urma un itinerar fix. 2. În luna a doua, numărul 1 va însoți pe numărul 2, pentru ca să-l cunoască; în luna a treia numărul 2 va însoți pe numărul 3. 3. Fiecare, cum îl primește, scrie ce are de scris și repede îl trimite la stația următoare, recomandat. 4. Fiecare scrie ce crede că e de interes pentru cunoașterea stării noastre; de exemplu, ce articole s-au scris pentru ori contra românilor, ce număr de români ori studenți români sînt în cutare oraș, cîți renegați și cîți credincioși avem, ce propuneri sînt de făcut... etc.... 5. Arhiva se va păstra la Paris. Mai tîrziu vom lărgi itinerariul. Băgați de seamă la adresă și anunțați din vreme stația precedentă cînd se schimbă domiciliul“⁶. Simion Mehedinți, dînd indicații privitoare la modul cum trebuie să se acționeze pentru succesul acțiunii, arată corespondenților „Chartei rotunda“ importanța acestei acțiuni spunînd: „Gîndiți-vă că dacă întreținem forma aceasta de corespondență, vom ști în orice moment cum bate pulsul întregii noastre națiuni“⁷.

⁶ Corespondenții „Chartei rotunda“ au fost: Viena : Pompiliu Dan, Wäring Gürtelstrasse nr. 4, II, 10; Graz : Aurel C. Popovici; Budapesta: Elie Cristea. Ülői ut 20, föld 18; Cluj: Romul Pop, Belmonostor U. 17 a; București : dr. Staicovici și dr. Nan Muscel str. Primăverii; Berlin: Simion Mehedinți, Doroteenstrasse N. W. 70; München : C. Penopol-Băicoianu, Akademiestrasse 15, II; Strasbourg: G. Candrea, Balhausgasse 21; Paris: George Moroianu Rue Thenard 7. Corespondent la Cernăuți a fost Gheorghe Bogdan-Duică care însă din cauza represiviunilor nu a putut să-și îndeplinească misiunea primită. Într-o scrisoare trimisă de Gh. Bogdan-Duică lui Pompiliu Dan la 25 iunie 1893 îi cere să îndeplinească el rolul de corespondent și pentru Bucovina motivînd atitudinea sa. Redăm conținutul scrisorii pentru a se putea înțelege condițiile în care activau studenții români la Universitatea din Cernăuți:

Iubite Dane,

Din român greu să faci om cu minte! Mi-ai trimis mie mai întîi acele schimburi de scrisori în care eu n-am adaos nimic. Mehedinți a pus deci nu! Dar trebuia să știți, că dacă n-am scris nimic, nici nu puteam scrie. Eu mai întîi nu sînt student deși bucuos voiesc să știu ce faceți și v-aș spune bucuos ce se face aici...

A doua oară Charta sosi la un domn ce aparține familiei celei mai dușmane mie de aici! Am fost consternat cînd acel domn a venit la mine cu Charta, din care se vede că ați primit o idee de a mea etc. Eu aș numi o stupiditate această întîmplare dacă aș ști că s-au făcut cu știrea cuiva care are cunoștință de dușmănia acum latentă între mine și familia aceea. E o nenorocire însă...Te rog să scrii tu de acolo lui Mehedinți și Morianu să-ți dea ție chestia în mînă în ce privește Bucovina. Eu corespundez cu tine bucuos dar cu condiția: vei scrie recomandat cum îți voi scrie și eu. N-am vreme să-ți scriu mai mult acum. Orice ai face fără consimțămîntul meu e supus greșeli.

⁷ Manuscris original în arhiva Pompiliu Dan, în posesia noastră.

„Charta rotunda“ a apărut în luna martie și a durat pînă-n luna iunie 1893 cînd a fost sistată din cauza persecuțiilor stăpînirii austro-ungare și a urmăririi corespondenților de către poliție⁸.

„Charta rotunda“ a apărut în perioada cînd tinerimea universitară din toate centrele universitare ale Europei își manifesta solidaritatea cu memorandumul românilor, înaintat la 28 mai 1892, împăratului Franz Iosif I la Viena, de o numeroasă delegație compusă din reprezentanți ai tuturor păturilor sociale ale românilor din Transilvania⁹.

După cum subliniază Pompiliu Dan în memoriile sale¹⁰, „Charta rotunda“ era destinată să lămurească opinia publică occidentală în privința aspirațiilor naționale ale românilor din Transilvania, determinînd tinerimea universitară să treacă la o puternică acțiune pentru susținerea mișcării naționale a românilor din monarhia austro-ungară.

Condamnînd oprimarea națională, „Charta rotunda“ se înscrie ca o importantă realizare a studenților români la sfîrșitul secolului al XIX-lea pe tărîmul politic și al publicisticii, urmărind satisfacerea revendicărilor sociale și politice ale poporului român.

Referindu-se la sprijinul pe care-l primea poporul nostru în lupta sa legitimă pentru deplina egalitate în drepturi cu celelalte naționalități în Transilvania, din partea oamenilor politici și de știință francezi corespondentul din Paris¹¹ scria: *„O știre din cele mai înbucurătoare: distinsul profesor dl. H. Gaidoz, director al Școlii de înalte studii și profesor de etnografie în secția diplomatică și de drept public și istoric de la școala de științe politice, a vorbit la cursul său despre românii din Transilvania. D-l Gaidoz a început cam așa: „Domnilor venim acum la o țară din orientul Europei, una din cele mai frumoase de pe continent, Transilvania. Această țară e*

⁸ „Charta rotunda“ era trimisă prin intermediul poștei de la Paris la Viena (unde șef de stație era Pompiliu Dan); la Graz (Aurel C. Popovici); Budapesta (Ilie Cristea); Cluj (Romul Pop); Berlin (Simion Mehedinți), Strasbourg (G. Candrea); München (Penopol-Băicoianu); Anvers (T. Andreescu); București (Staicovici și Nan Muscel); Cernăuți (Bogdan-Duică, care atunci era redactor la ziarul „Gazeta Bucovinei“ dar care printr-o scrisoare adresată lui Pompiliu Dan a refuzat să fie corespondent din cauza persecuțiilor. În istoricul pe care Pompiliu Dan l-a scris referitor la „Charta rotunda“ sub formă de memorii arată că concomitent cu primirea scrisorii și a corespondenței restituită de Gh. Bogdan-Duică, un cunoscut de-al său de la poliția secretă din Viena, l-a încunștinat că poliția austriacă urmărește această corespondență, l-a sfătuit să nu mai continue deoarece corespondenții vor și fi arestați. Pompiliu Dan i-a scris lui Simion Mehedinți la Berlin despre această problemă și-n iunie 1893 s-a sistat activitatea „Chartei rotunda“).

⁹ V. Curticăpeanu, în *Desăvîrșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, București, Edit. Academiei, 1968, p. 328; idem, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, Edit. științifică, București, 1968, p. 140—147.

¹⁰ Pompiliu Dan, *Memorii* în Arhiva Pompiliu Dan în posesia noastră. Mircea Băltescu, *Contribuții privind lupta național-politică a lui Pompiliu Dan*, în *Cumidava*, II, 1968, p. 233—268.

¹¹ „Charta rotunda“ nr. 2, aprilie și mai 1893.

locuită în partea ei cea mai mare de un popor eroic, care duce o luptă voioasă contra asupritorilor săi". D-l Gaidoz a făcut o mulțime de citații din „Replică” pe care o recomandă auditoriului, compus din reprezentanți ai tuturor națiunilor europene și mulți din ai celor transatlantice cu următoarele cuvinte: „Vă sfătuiesc, domnilor să citiți această scriere interesantă și instructivă, opera unei junimi, care face onoare națiunii căreia aparține și lumii universitare”. Închipuiți-vă acum bucuria românilor care erau de față la acest curs — cel ce scrie aceasta era printre aceia! Dar d-l Gaidoz n-a isprăvit. Ora viitoare ne-o va consacra tot nouă, va vorbi despre epoca de la 1848–1892... „De mult nu s-a mai vorbit cu atîta interes despre România într-un curs universitar aici în Franția. Poate de pe timpul lui Quinet și Michelet, acești entuziaști filo-români care de la înălțimea scaunului ce-l ocupau la „Collège de France”, pledau cu ardoare pentru cauza Principatelor Române”¹² (sublinierea noastră, M. B.). Același corespondent din Paris scrie că marele bărbat de stat și celebrul orator spaniol Emilio Castelar „Ar fi ținut zilele trecute în Madrid o importantă conferință politică vorbind despre români”¹³ (sublinierea noastră, M. B.).

Animați de un puternic simțămînt patriotic, corespondenții „Chartei rotunda” aveau în față ca direcție fundamentală a activității lor și sărbătorirea evenimentelor istorice. În toate numerele au scris despre felul cum poporul român a aniversat ziua de 3/15 mai și cum s-a serbat această dată la Paris, Berlin, Viena etc. În cadrul acestor aniversări studenții români susțineau conferințe pe teme politice și, naționale. Astfel, studentul Gheorghe Marinescu (viitorul mare om de știință român) a ținut o conferință la Paris „Despre patriotism”¹⁴.

Correspondenții „Chartei rotunda” au dat relatări privind activitatea presei românești din Transilvania și au cerut o atitudine mai radicală a ziarelor care apăreau la Brașov, Sibiu în ce privește demascarea șovinismului claselor dominante, a metodelor de opresiune ale guvernului de la Pesta, pentru orientarea maselor românești în vederea luptei împotriva asupririi naționale¹⁵. Referindu-se la susținerea mișcării naționale a românilor din Transilvania de către presă corespondentul din Strasbourg sublinia rolul ziarului „Tribuna” din Sibiu în apărarea intereselor naționale ale poporului

¹² „Charta rotunda” nr. 2, aprilie și mai 1893; George Moroianu, Henri Gaidoz, *Românii din Ungaria, Originea, istoria și starea lor prezentă*, extras din „Revue de Paris”, București, 15 mai 1894; Mircea Băltescu, *Contribuția lui George Moroianu la făurirea statului național român unitar*, în *Cumidava*, IV, 1970, p. 231, 235.

¹³ „Charta rotunda” nr. 3, V—VI.

¹⁴ Pompiliu Dan, *Memorii*.

¹⁵ „Charta rotunda”, nr. 3, mai-iunie 1893.

român: „Trebuie să știm că ceea ce s-a făcut în Transilvania, numai Tribuna a făcut cu mai mare avînt de la publicarea memoriului fraților din București. Dar dacă am avea un ziar într-un stil și mai ascuțit redactat de cum e Tribuna?”¹⁶. Studenții români de la universitățile din Paris, Viena, Graz, Budapesta, Cluj, București, Strasbourg, München, Berlin, militau pentru apariția unui organ de presă care să cuprindă în preocupările sale dezvoltarea relațiilor dintre studenții români ce studiau în diferite centre universitare ale Europei, atenționarea opiniei publice progresiste europene asupra problemelor majore care interesau poporul român, participarea activă a junimii universitare la lupta pentru cîștigarea drepturilor legitime ale românilor din Transilvania. Corespondenții din Paris, Viena, Berlin¹⁷ au propus să se constituie un comitet de presă al studenților români a cărui menire era să se îngrijească de publicarea în presa străină a unor articole care să sublinieze dorințele românilor, drepturile lor, să arate necesitatea înlăturării asupririi străine pentru desăvîrșirea unității politice și naționale.

Correspondentul din Anvers¹⁸ salutînd ideea studenților din Graz de a se tipări un ziar al lor propunea să apară o foaie politică la Paris în următoarele condițiuni: a) să fie scrisă în limba franceză; b) să apară o dată pe săptămîină sau cel puțin de două ori pe lună; c) să poarte un nume cu totul străin de scopul pe care-l urmărim, adică să nu lase să se vadă de la prima aruncătură de ochi, că această foaie are de scop pur și simplu să apere cauza românismului; d) să se ocupe puțin de politica celorlalte țări, dar principalmente cu cea din Austro-Ungaria, adică de cauza noastră; e) dacă rezervele permit, să se angajeze scriitori străini de o valoare cunoscută; f) să nu se trimită gratis decît jurnaliștilor, publiciștilor și diferitelor societăți politice, de studenți etc. Studenții români au căutat să popularizeze acțiunile lor solicitînd ca o parte din materialul scris cu mîna să fie publicat în ziarele din Transilvania: „Tribuna” și „Gazeta Transilvaniei”: „Ar fi recomandat a se trimite „Charta rotunda” și la vreun redactor al Tribunei ori la un om, care stă în legătură cu ea (din Sibiu) d.e. d-lui Rusu Șirianu, ori d-lui Al. Tondorianu. E din multe puncte de vedere bine să cunoască „Tribuna” frații noștri și să ne ofere sprijinul, eventual expertul ei, sfat. Credem a întîmpina în această privință consimțămîntul tuturor”¹⁹.

Correspondentul din București subliniind importanța editării unui organ de presă tipărit care să poată insufla curaj studenților în lupta pentru apă-

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ „Charta rotunda”, nr. 2 aprilie-mai 1893.

marca drepturilor românilor din Transilvania, arăta că acesta trebuie să răspundă la toate păturile sociale și că este necesar să fie editat la București: „Fondarea unui jurnal național care să apere interesele românești și care să fie răspîdit cu profusiunile în toate straturile române ar fi fost bine venită; este vorba — după cît sînt informat de înființarea unui organ în București. Ar trebui mai mult, ca în diferite centre ale Europei să putem obține simpatia organelor de publicitate care să ia chestiunea noastră de aproape; convin însă că lucrul este greu, dar din momentul ce nu e imposibil trebuie să facem toate demersurile în acest sens”²⁰.

Un fapt demn de semnalat cu privire la poziția critică și militantă pe care o adoptau corespondenții „Chartei” în apărarea intereselor românilor din Transilvania este și acela referitor la atitudinea „Gazetei Transilvaniei” în timpul cînd impunătoarea delegație formată din aproape trei sute de persoane în frunte cu dr. Ioan Rațiu a prezentat Memorandumul în mai 1892 la Cancelaria imperială din Viena: „Gazeta Transilvaniei pre noi ne revoltă. Am văzut-o cum s-a purtat înainte de deputațiunea din Viena. Cînd toți luptam să reușească bine, ea printr-un nesfîrșit șir de articlîi fără cap și fără coadă a zăpăcit pe mulți cînd toate jurnalele înștiințau telegrafic despre soarta dep. — ea tăcea! De atunci ea a tot dezbinat servind interesele unui om părerile unui individ și nu ale poporului...”²¹.

Intransigență și fermitate au dovedit corespondenții „Chartei” în general tinerii intelectuali, elemente radicale față de atitudinea „Gazetei de Transilvania” în cazul Ghiță Pop²². „A scris articlîi de fond contra „pornirilor tinerimii” și-n afacerea bravului Ghiță Pop, a luat partea destituitorilor lui, după ce în timpul cel mai critic tăcea despre lucrul întîmplat înaintea ochilor ei! — gazeta șovăiește, nu niai servește interesele neamului, ci a unui individ caprițios”²³. Elementele radicale din rîndurile tinerimii universitare române criticau pe doctor Aurel Mureșianu directorul și proprietarul „Gazetei Transilvaniei” cerîndu-i să aibă o atitudine mai combativă, energică față de asuprirea națională a românilor, să arate nedreptățile și ziarul să devină radical.

O idee care a polarizat pe toți studenții români și care a fost susținută cu căldură și convingere de către corespondenții „Chartei” a fost aceea a organizării unui congres al tinerimii universitare române din Imperiul Austro-

²⁰ *Ibidem*.

²¹ „Charta rotunda” nr. 2, aprilie-mai 1893.

²² *Ibidem*. Detalii cu privire la cazul Ghiță Pop le găsim în: Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare*, Edit. Minerva, București, 1972, p. 164—169.

²³ „Charta rotunda” nr. 2, aprilie 1893.

Ungar sau din întreaga Europă care să formuleze și să cugete asupra scopurilor supreme ale națiunii române: „Noi aflăm de lipsă să se țină odată *un congres* al tinerimii române din *întreaga monarhie*, la care frații din regat să fie invitați și să vină ca *oaspeți*. Aceasta pentru a satisface formalitățile, pentru a putea lucra pre față cu demnitate și rigurozitate, fără a fi bănuți de iredentism”²⁴. Corespondentul din Paris referindu-se la necesitatea convocării unui congres al tinerimii universitare scria: „Dacă s-ar putea ține în acest scop un congres al tineretului român și slav din Ungaria, ar fi cred cu atât mai bine”²⁵. Acest corespondent se referea la un congres care să formuleze un manifest de protest contra sărbătoririi mileniului Ungariei, în condițiile când românii și slavii erau supuși oprimării naționale.

În memoriile sale Pompiliu Dan subliniază că elaborarea Replicii lui A. C. Popovici a fost rezultatul muncii colective a studenților români care studiau la universitățile din monarhia austro-ungară²⁶. Istoriografia burgheză a căutat să acrediteze ideea că replica junimii academice române de la universitățile din Viena, Budapesta, Graz și Cluj cunoscută sub numele de „ceștiunea română în Transilvania și Ungaria” aparține în totalitate lui A. C. Popovici²⁷. Această apreciere nu corespunde însă adevărului.

Încă din 1893 corespondentul din Cluj al „Chartei” sublinia contribuția unui număr însemnat de studenți români la elaborarea Replicii: „În Tribuna din 14 maiu citim că la Graz a fost ascultat A. C. Popovici referitor la „Replica” și dînsul a comunicat numărul membrilor din comitetul executiv, ce noi nu o ținem corect, fiindcă trebuie să pășim cu toții înaintea juriului ca autori, iar nu numai cîțiva. Ar fi de dorit să ne hotărîm cum am putea păși mai impunător în această pricină”²⁸.

Legătura strînsă cu poporul a fost unul din obiectivele fundamentale ale autorilor „Chartei rotunda”, „*politică de jos în sus, să ne educăm pe noi și prin noi inasele. Program scurt și mult cuprinzător pe care unii dintre ai noștri n-au vrut să-l înțeleagă și nici că vor. Numai urmînd acest principiu vom putea ajunge la ceea ce corespondentul din București spunea adică: „Începerea unei campanii pentru obicinuirea spiritelor cu ideea pentru triumful cauzei noastre. Și asta trebuie să fie, cred eu, crezul generației tinere. Pentru realizarea acestui ideal are să se concentreze întreaga credință. Doar*

²⁴ „Charta rotunda”, nr. 2, aprilie-mai 1893.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Pompiliu Dan, *Memorii*.

²⁷ Detalii privind această problemă în studiul lui M. Băltescu, *Contribuții privind lupta național-politică a lui Pompiliu Dan*, în *Cumidava*, II, 1968, p. 238—240.

²⁸ „Charta rotunda”, nr. 3 mai-iunie 1893.

în foaie (*Charta rotunda*) aceste sint aprecieri pe care toți le știm și poate și mai mult le simțim“²⁹ (sublinierea noastră — M.B.).

În fața evenimentelor istorice inima tinerilor români tresărea adânc, remarcându-se la toți aceeași tendință de a evoca lupta poporului român pentru libertate și independență, de a demonstra continuitatea de viață pe meleagurile patriei noastre, de a mobiliza masele la luptă revoluționară și națională, pentru formarea statului național unitar român³⁰. Corespondentul din București al „Chartei rotunda“³¹ referindu-se la sarcinile studenților români, scria: „Nu mai merge cu procedura de pînă acum, tot tărăgănăm lucrurile. Străinătatea cunoaște îndeajuns dreptatea cauzei noastre. Gazetele europene ne-au luat deja apărarea. Ce ne trebuie însă? Ei bine, trebuie să începem a face poporului școala revoluției, aici e leacul. Toți ca unul, la momentul suprem“ (sublinierea noastră — M.B.).

În împrejurările grele ale desfășurării activității tinerimii universitare, datorită măsurilor represive ale autorităților monarhiei dualiste, corespondenții „Chartei rotunda“ susțineau conștient interesele românilor din Transilvania, ale întregului popor român, cereau să se elaboreze manifeste de către conducătorii Partidului Național Român, în care să se protesteze împotriva politicii guvernului de la Pesta și a represiei. Ei solicitau să se publice note și informații în presa occidentală, să se trimită telegrame la personalitățile proeminente ale vieții politice și culturale din Europa, în care să se arate asuprirea națională a românilor din Transilvania, dezvoltarea mișcării naționale, să se facă un aspru rechizitoriu politicii austro-ungare de oprimare a românilor din monarhia austro-ungară.

Tinerimea română studioasă din centrele universitare ale Europei era preocupată de probleme cardinale care stăteau în fața românilor din Transilvania, era convinsă de justetea drepturilor legitime ale poporului român, se ridica cu hotărîre împotriva manifestărilor de discriminare națională, de deznaționalizare forțată, preconizînd acțiuni ferme în lupta națională.

Studentul ardelean Aurel C. Popovici, în numele studenților români de la Universitatea din Graz, referindu-se la Congresul naționalităților care urma să aibă loc în luna mai 1893, scria: „Tinerimea din Pesta, Viena, Berlin și Paris, să se manifeste prin telegrame cu ocazia congresului. Toți să

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

vadă și să știe că politica ce se va inaugura acolo este politica viitorului, a tinerimei, căreia nu i se poate opune, care s-au îi convinge sau îi învinge”³².

„Charta rotunda” a constituit o pagină de seamă în istoria mișcării studențești pentru apărarea intereselor naționale fundamentale ale poporului român, ea a fost o oglindă fidelă a frământărilor politice, literare, științifice din epoca memorandistă, un izvor de înalt patriotism, ea va rămîne un capitol al manifestării unității poporului român în lupta sa pentru înfăptuirea actului istoric de la 1 decembrie 1918.

Ea reprezintă crîmpeie din viața și activitatea unor intelectuali români de seamă care s-au avîntat cu însuflețire în zbuciumul luptei pentru dreptate socială și libertate națională.

A N E X Ă *

„Charta rotunda”

Nr. 2 aprilie 1893

3/15 aprilie, Paris

1. Serviciul divin în memoria marelui Grigorie T. Brătianu ce s-a anunțat în nr 1 al „Chartei rotunda”, s-a ținut duminică 19 martie în biserica română. Un membru din comitetul Ligei a luat cuvîntul.

2. Liga d-aici a hotărît să facă portretul în ulci al lui Gr. Brătianu și să bată o medalie comemorativă care să poarte pe avers chipul scumpului defunct, iar pe revers va fi reprezentată Liga personificată și ținînd, filfîitor, în mînă stindardul național. Desemnurile necesare pentru această medalie le face chiar un român, membru în comitetul secțiunei noastre. Sperăm că peste 2 luni cel mult medalia va fi gata și atunci o veți avea cu toții.

3. Felicităm din inimă pe frații vienezi pentru nobila lor inițiativă de a pune bazele unei fundațiuni, care să poarte numele ilustru al vecinic plînsului Gr. T. Brătianu.

4. În ședința Ligei de la 1 aprilie Anibal Theohari, stud. în medicină, ne-a ținut o interesantă și instructivă conferință.

5. În săptămînile din urmă 2 din ligiști, cei mai de inimă a părăsit Parisul. Unul (Mehedinți) s-a dus în Berlin, celălalt (Cantilli) a plecat la București.

³² *Ibidem*.

* „Charta rotunda”, nr. 2 și 3 (ms) se află în Arhiva Pompiliu Dan, în posesia noastră.

6. Ziua de 3/15 mai, dată scumpă în istoria noastră contemporană, va serba Liga din Paris printr-o şedinţă festivă şi printr-un banchet.

7. O ştire din cele mai îmbucurătoare: joia trecută distinsul profesor, d-l H. Gaidoz director al Şcolii de înalte studii (Ecole des Hautes Etudes) şi profesor de etnografie la Secţia diplomatică şi de drept public şi istoric de la Şcoala de ştiinţe politice, a vorbit la cursul său despre românii din Transilvania şi Ungaria. După ce a istorisit pe scurt soarta slavilor din Ungaria, venind la românii din Transilvania d-l Gaidoz a început cam așa: „Domnilor, venim acum la o țară din Orientul Europei, una din cele mai frumoase după continent, Transilvania. Această țară este locuită în partea ei cea mai mare de un popor eroic (cuvintele lui proprii: *habité par un peuple héroïque*) care duce o luptă voinicească contra asupritorilor săi unguri.“ D-l Gaidoz a făcut o mulțime de citații din „Replica“ pe care o recomandă auditorului, compus din reprezentanți ai tuturor națiunilor europene și mulți din ai celor transatlantice cu următoarele cuvinte: Vă sfătuiesc, domnilor, să citiți această scriere *interesantă și instructivă* opera unei junimi, care face *onoare națiunii căreia aparține și lumii universitare*“. Închipuți-vă acum bucuria românilor care erau de față la acest curs — cel ce scrie acestea era printre aceia. — Dar d-l Gaidoz n-a isprăvit. Ora viitoare ne-o va consacra tot nouă, va vorbi despre epoca de la 1848—1892. De mult nu s-a mai vorbit cu atîta interes despre români într-un curs universitar aici în Franța. Poate de pe timpul lui Quinet și Michelet, acești entuziaști filoromâni, care de la înălțimea scaunului ce-l ocupau la „Collège de France“ pledau cu ardoare pentru cauza Principatelor Române.

8. Am auzit, că Emilio Castelar, marele bărbat de stat și celebrul orator spaniol, ar fi ținut zilele trecute în Madrid o importantă conferință politică vorbind despre români. Pînă în momentul acesta n-am putut da peste revista care vorbește de această conferință. Poate în nr. 3 al „Ch.r.“ vă voi putea comunica pe scurt ce-a vorbit d. Castelar.

9. Ungurii se pregătesc a serba jubileul de 1000 de ani de la descălecarea lor din stepele Asiei în frumoasele ținuturi ale Panoniei și Daciei. Cu toții știm ce însemnează acest jubileu. Pentru naționalitățile nemaghiare și în special pentru noi românii el însemnează o mie de ani de fărâdelegi, de cruzimi și de persecuțiuni fără pereche în istoria popoarelor. Datori sîntem deci să luăm poziție față de această serbare.

Propun pentru atunci:

a). *Un manifest de protestare* cît se va putea de energic și de demn, pe care studenții români din Transilvania și Ungaria să-l publice în toată presa europeană.

b). Dacă s-ar putea ține în acest scop un congres al tineretului român și slav din Ungaria, ar fi cred cu atât mai bine.

c). În fine, noi transilvănenii, bănățenii și ungurenii, care ne aflăm mai aproape de vatra părintească, să veghem de aproape ca nu cumva maghiarii să adune — fie bani, fie altfel — pentru expoziția regnicolă ce o pregătesc cu ocazia jubileului lor, produse de-ale industriei casnice române și să le expună acolo ca produse ungurești, cum au făcut la 1885. Mi-aduc aminte de a fi citit un uvrageu (franzuzesc) despre expoziția din Budapesta de la 1885. Am văzut acolo o mulțime de fotografii de pe cele mai variate covoare, catrințe (cretințe), țoluri (țoale) și postavuri (ceste 2 din urmă, de Săcele), apoi ștergare de îmbrobodit (borangic și bumbac) etc., toate produse de mîna dibace a femeii române. Știți însă, cum erau clasate acolo? „Produits de l'industrie domestique de la paysanne magyare“ (Produsele industriei casnice ale țărancei maghiare).

(Aici va urma pag. 11 și 12 din „Ch. r.“)*.

Pag. 13

(Continuare a coresp. din Viena în luna martie 1893)

din toate părțile „Daciei“ pentru a sta la sfat asupra cestiunei: în ce chip s-ar putea întemeia o asociație, care să se ocupe cu cestiunile sociale și politice, care agită și vor agita poporul nostru. Societatea aceasta poate fi pusă cu greu sub ocrotirea legilor, deși acestea nu ar fi vătămate prin publicitatea lucrărilor sale; asupra acestei cestiuni și asupra lucrărilor societății, trebuie să ne înțelegem deci cu toții și să ne pregătim propunerile prin comunicațiuni în scris anterioare adunării acelei Asociațiuni, cu prilejul căreia am putea provizoriu sau definitiv să regulăm cestiunea. Adunările Societății, ce o dorim, ar trebui să fie regulate și spre pildă pe temeiul unor raporturi ad hoc asupra feluritelor cestiuni, discutate vor fi toate interesele sociale și politice românești.

Ne așteptăm la rezultatul următor de la lucrarea aceasta: prin conveniri anuale mai puțin sau mai mult numeroase ne vom înfrăți mai ușor în toate gândirile, în alegerea mijloacelor de a lucra practic, de a purta în popor nu numai inspirația, ci și înțelepciunea politică și încrederea în succesul cauzelor bine chibzuite.

Rugăm deci pe confrății dela toate universitățile să discute ideea aceasta și să însemne în „Ch. r.“ vederile lor, începînd deja cu proxima stațiune, la care va ajunge numărul acesta. Corespondența privată e de preferit pentru comunicațiuni mai de taină.

* Lipsesc din mss.

7). Rog pe toți ce primesc această „Ch. r.” să nu întârzie nici un moment cu expedierea mai departe, mai ales că pe aprilie ne-am prea întârziat. Pentru viitor ar fi bine, ca fiecare să-și formuleze de mai înainte materialul ce are să-l scrie aici, ca știri nouă sau ca propuneri.

8). *Rectificare*. În nr. 1 la datul din Viena s-a zis, că la „Rom. jună” sînt înscrși și 2 tineri români din Macedonia. Asta nu este corect, acei tineri (Kapri și Antoniad) sînt din România (Roman și Iași). Salutare și frăție și izbîndă la toți!

Graz, 23.IV.

Salutăm ideea fratelui Mehedinți. Paginile acestea vor deveni istorice. După împlinirea dorului nostru vor scruta savanții să afle a cui scrisoare e ceea și ceea — și vor recunoaște cît de invențioasă e iubirea, mai ales iubirea de neam.

Credem, că se va chiar perfecționa această *chartă*, devenind cu timpul *organul* tinerimei academice tipărite. S-ar putea și s-ar și cade. Noi, tin. rom. așa de numeroasă, noi care am dat dovezi despre inteligența și însuflețirea noastră într-o formă, cum nicăieri în lume, prin „Replică” — noi să nu putem susține un *organ tipărit al nostru*?

La o convenire viitoare d.e. cu ocaziunea Adun. gen. a Asociațiunii, sau a congresului tin. din Regat, s-ar putea vorbi despre acesta, s-ar putea constitui o redacție în *Paris* ori alt loc și corespondenți lîngă fiecare univers, ca să iese un jurnal, sau revistă lunară, în *forma*, chiar și în *numele* acestei „Charte rotunda”.

Protestul contra mileniului maghiar îl aflăm firesc din partea întregii tiner. române. Pînă atunci însă mai sînt vr-o 3 ani. Cestiunea nu se poate rezolva prin atari propuneri din diferite părți în diferite moduri. Noi credem să se constituie în *Paris* un *comitet*, care special să se ocupe cu felul de a *protesta* în tot modul posibil — și acel comitet să vină apoi — timp e destul — cu *propuneri concrete*, după precugetare serioasă.

Noi aflăm de lipsă să se țină odată *un congres* al tinerimii române din *întreaga monarhie*, la care frații din Regat să fie invitați și să vină ca *oaspeți*. Aceasta pentru a putea lucra pre față cu demnitate și rigurozitate, fără a fi bănuți de iredentism.

Pag. 14.

La congresul acesta pot veni și stud. slavi prin delegațiuni, Tinerimea din Viena, Pesta, Cluj și Bucovina — să se cugete asupra acestui punct și să se declare. E timpul *suprem* să ne manifestăm și astfel, cu bărbăție și vrednicie!

În *Paris*, Viena și Berlin, propunem să se constituie cîte un *comitet de presă*, care să îngrijească a introduce în presa străină filoromână, unde mai e cu putință, toate *volniciile maghiare* ce ni se fac. Lumea să știe, ceea ce ungurii și pre-a coruptă de ei retace, *omorîndu-ne cu tăcerea*. În Viena „Vaterland“; „Deutsches Volksblatt“, în Berlin „Kreuzzeitung“, în „Germania“ etc. primesc știri și articlii despre noi, să se scrie *numai așa*, ca redacțiunilor să li se ușureze lucrul, sau să nu aibă alt lucru, decît a le preda culegătorilor! *La lucru deci!*

Tinerimea din Pesta, Viena, Berlin și Paris să se manifesteze prin telegrame cu ocaziunea *congresului naționalităților*, ce se va ține în Mai. Toți să vadă și să știe că politica ce se va inaugura acolo este politica viitorului, a tinerimei, căreia nu i se poate opune, care sau îi *convinge*, sau îi *învinge*. Telegramele să nu se trimită în numele societăților! (Rom. jună etc.).

3/15 mai să se serbeze în toate locurile cum se cuvine prin ședințe solemne, petreceri sociale, care înalță vaza neamului nostru ca neam de viitor — și din toate locurile să se trimită telegrame presei *naționale veritabile*. Să știe lumea că sărbătorim cu pietate *zilele mari ale libertății*! Sus inimile!

Pag. 14 Ch. r.

Gazeta Transilvaniei pre noi ne revoltă! Am văzut-o cum s-a purtat înainte de deputațiunea la Viena. Cînd toți lucram să reușească bine, ea printr-un nesfîrșit șir de articlii fără cap și fără coadă a *zăpăcit* pe mulți. Cînd toate jurnalele înștiințau telegrafic despre soarta dep. — ea tăcea! De atunci ea a tot dezbinat, servind interesele unui *om*, unui individ și nu ale poporului. Înainte de alegerea de mitropolit la Blaj, ea încerca să facă dezbinare în sînul uniților, par-că n-am fi destul de dezbinați — și cînd românii uniți se prezintă la Roma și sînt primiți în *cel mai distins mod*.

Pag. 15 Ch. r.

ea le dă palme prin articlii unui savant unic în felul său. *Gazeta e dușmana tinerimii!* A scris articlii de fond contra „pornirilor tinerimii“ și în afacerea bravului „Ghiță Pop“ a luat partea destituitorilor lui, după ce în timpul cel mai critic tăcea despre lucrul întîmplat înaintea ochilor ei! — *Gazeta șovăiește*, nu mai servește interesele neamului, ci ale unui *individ caprițios*, insultă tinerimea și face o școală periculoasă infamă — să o ignorăm dar, cu disprețul nostru să o tractăm. Să o combatem, să-i strigăm un tineresc „veto“. Să o *facem imposibilă*. Mai bine nimic decît rău. Dispară — e bătrînă, să vină alta cu foc tineresc în inimă și cu *jertfire de sine* pentru *interesele mari* — și nu întors! — Jos cu ea!

Nu de mult a fost aici un tînăr adv. român de la Lugoj, care ne-a informat despre multe lucruri interesante. Banatul se întoarce la Partidul Național. Generațiunea tînără nu se mai lasă condusă de *membrii casirii maghiare din Pesta*.

Unul dintre ai noștri a luat parte la pelegrinajul românilor uniți la Roma și ne-a adus însuflețire și multe vești îmbucurătoare. Respectivul a petrecut 2 zile în Zagreb serbătorit de croați pentru că reprezenta națiunea română,

Încă una. „Homerule bill“ e pentru noi de cea mai mare însemnătate! Urmăriți-o cu atențiunea. Și cînd la *ultima citire* va fi primită, nu întîrziati a felicita pe bătrînul *Gladstone* telegrafice!

Afacerea lui Lucaciu a ajuns la Cons. din Blaj. Nu peste mult se va pertracta — sperăm spre binele lui! Mîngîietî-l cu scrisori, căci vrednic este el. Scurtați-i timpul din temnițele Seghedinului. Soția lui și fratele lui au fost la Roma, unde el are un fecior, demn de el și de tinerimea română.

Rugăm pe cei următori să expedieze mai iute această chartă, mai iute decît noi. Timpul e scurt — și scump! De-am avea cît mai curînd un organ tipărit, unde să ne însuflețim unii pe alții.

Budapesta

Multe bune și frumoase am avut ocaziunea a citi în acești 2 numeri ai „Ch. r.". Dar pentru a putea realiza barem în parte dorințele noastre este de lipsă mai presus de toate de *atingerea personală* între tinerii români din toate părțile și discutarea cu grai viu a multelor cestiuni de mare însemnătate, care ne preocupă. De aceea consimțim pe deplin cu propunerea fraților din Viena. Am observat că în anii din urmă adunarea Asociațiunii a fost cercetată și de mai mulți distinși studenți univ. din regat. Nășăudul e de asemenea centrul unui mare ținut român. Ar fi bine a ne întîlni la adunarea din anul acesta cît mai mulți. Acolo apoi în o singură oră s-ar putea face din punctul de vedere al organizării noastre mai multă ispravă decît prin corespondențe în decursul unui an. Deci să ne întîlnim „în pace“ cît de mulți la Nășăud. Ca un punct de atracțiune poate servi tuturor și Sângeorzul cu băile sale românești, și mai presus de toate cu viața și petrecerea curat națională. Recomandăm tuturor a înfățișa Sângeorzul ca un centru de întîlnire peste vară a românilor din toate părțile. De-aici, mergînd la Nășăud, ne-am putea înțelege în privința tinerii congresului. Pînă atunci însă fiecare să-și notifice și să mediteze asupra propunerilor ivite în „Ch. r.". Aci am putea delibera asupra locului și modului de participare la congresul tuturor studenților români. Noi credem, că nu e de lipsă alt congres, ci *cu ocaziunea celui de la Buzău* — după afacerile culturale ne putem preface în *congres politic*, luînd pașii de lipsă pentru organizarea noastră din acest punct de

vedere. În Ungaria ne-ar dizolva întrunirea cu forța, mai ales venind și din regat și slavi. În anul trecut și pacinicile întruniri ale despărămintelor Asociațiunii au fost oprite. Cât pentru legăturile cu slavii, cugetăm și noi, ca înainte de a fi noi pe deplin organizați, numai consfătuiri prealabile se pot face. Dar de pe acum s-ar putea slavii îndemna să se organizeze și ei și atunci fiind toți pregătiți, apropierea e ușoară. Escursiunea la Agram după adunarea „Asoc.” cu greu se va putea realiza.

Portretul parizienilor ni se pare a fi în un exemplar. Noi am intenționat un portret — ca bunăoară a lui Lucaciu, pe care credem mulți și l-ar procura ca o podoabă a casei. În Viena sau în Paris s-ar putea face mai ușor. Medalia comen. și opșorul despre viața lui ar trebui de asemenea să și le procure fiecare tânăr român. Medalia ar fi bine să fie așa, ca să o putem purta la lanțul orologiului.

3/15 mai ca o zi memorabilă ar trebui serbată în modul propus. Ne vom ține și noi de datorință a felicita pe bravii conducători naționali de la „Tribuna” prin o telegramă.

Cu privire la serbarea mileniului Ungariei, pentru care compatrioții maghiari în nobilă tovarășie cu percamății fac mari pregătiri, ne alăturăm propunerilor făcute din partea celor din Graz, cu adausul, ca comitetului redacțional din Paris să-i trimită fiecare eventuale date și material referitor la compunerea manifestului de protest. Acesta l-ar putea subscrie și slavii; ori i-am putea îndemna să facă și ei unul asemenea.

Se înțelege că și noi toți dorim a fi numărați între membrii activi ai congresului studenților români. Am așteptat avizarea denumirii. Ne vom adresa în curînd către d-l Tătușescu.

Pe frații vienezi îi asigurăm despre posibilul nostru sprijin în cauza privind G. T. Brătianu, și rugăm a ne trimite o listă de colectare.

Cestiunea „Homerule” am urmărit-o de la început cu încordată atențiune. Telegrama către Gladstone am compus-o încă înainte de a 2-a citire. Deie D-zeu să nu ne fi prea pripit și să treacă și prin dezbateră specială și prin Casa lorzilor.

Ar fi recomandabil a se trimite „Ch. r.” și la vr-un redactor al Tribunei ori la un om, care stă în legătură cu ea (din Sibiu) d. e. d-lui Rusu Șirianu, ori d-lui Al. Tondorianu. E din multe puncte de vedere bine să cunoască Tribuna frații noștri și să ne ofere sprijinul, eventual expertul ei sfat. Credem a întîmpina în această privință consimțămîntul tuturor.

„Șovinis” a „Budapesti Hirlop” aduce în numărul său de Paști un articol de fond ieșit din peana faimosului deputat (de origine svedian) Kaas Ivor.

Aici se fac cîteva mărturisiri prețioase. Autorul — deși înflăcărat Kossuthist — recunoaște că *ungurii încă nu sînt o națiune*, ci numai un „popor”. Ungaria e numai „o țară” nicidecum un „stat”, pentru că nici statul nici națiunea nu sînt încă organizate, ci ambele numai în formațiune. Acuză naționalitățile, în special pe români, că gravitează în afară. În instituțiile și seminariile române nu se crește tinerimea în spirit patriotic (se înțelege m). Nobilul baron pună-și pofta-n cuiu!

Pag. 17 „Ch. r.”

Octogenarului Barițiu i-am trimis o telegramă din incidentul alegerii d-sale de președinte al „Asoc. Trans.”.

Cei ce posed exemplare engleze și franceze îi rugăm să trimită un exemplar englez lui Janes Hollow director de mine în Tekevö Pojána u. p. Zalatna via Gyula — Fehérvár Transilvania — iar unul francez lui Gastone Magalon inginer de mine în Porcuva u. p. Csertezs per Déva Transilvania.

Prelegera lui Gaidoz ar trebui adusă la cunoștință publicului românesc prin Tribuna.

Referitor la înființarea unui *organ tipărit* al tuturor studenților români, aprobăm părerea parizienilor. „Charta rotunda” însă să dureze, căci nu toate cestiunile pot fi cercetate între împrejurările de azi, în public. Ar fi bine să ia „Ch. r.” forma unui caiet oarecare, ca să nu se vadă hîrtia mai ales la mijloc.

Cît pentru observările confratelui de la Graz, aprobăm accentuarea alipirii noastre către religiunea creștină, căci mai presus de toate ne însuflă curaj, ne dă exemple de abnegațiune întru apărarea drepturilor și ne pune în mîină argumentele cele mai puternice etc. Zicem deci și noi cu prorocul I: „fiind atacate drepturile tale, strigă cu tărie și nu înceta. Ca trîmbița înalță-ți vocea ta”.

De altcum printre români nu cunoaștem oameni, care ar voi să ruineze baza creștinismului, pe care stăm. De cumva s-ar ivi, avem toți datorința să asanăm răul la început. „Principiis obsta”. Mai ales, cei din Austro-Ungaria avem datorința a ridica prestigiul clerului, o știu aceasta bine. Tocmai de aceea zilnic citim în foile lor atribute rabiante la adresa „valah popilor”, voind a slăbi respectul poporului față de ei. Dovadă și ultimele procese de presă Unde preotul e harnic, acolo poporul e deștept.

Pag. 17 Ch. r.

Pag. 18 Ch. r.

Nu înțelegem însă deloc prea marea propagandă ce o face pentru biserica catolică, al cărei cap din întîmplare e la Roma — leagănul națiunii noastre. Nu vom arăta că Lazăr, Hurmuzachi, Șaguna, Chichindeal etc., deși nu au

fost la Roma, totuși și-au câștigat nepieritoare merite pentru întreg românismul. Amintim numai că alipirea noastră de biserica catolică „de care românii stau mai aproape“ (?) cât pentru Ungaria deloc nu este recomandabilă. Ea lucră pentru realizarea ideii de stat m., are în frunte șoviniști ca Schlauch etc., care zilnic scot limba națională din bisericile slovace etc. Scurt, biserica catolică la noi e și *maghiară*. Timeo Danaos et dona ferentes.

Sfârșim cu o vorbă *serioasă* la adresa celor din Graz. Să ne ferim — fraților — *a face propaganda pentru una sau alta* confesiune. Cestiunile confesionale sînt foarte susceptibile. „Noi, tinerimea, unită nu cu Roma ci-n cugete și simț“ să mărturisim o singură religie: Religia românismului dezvoltat pe temeiul învățăturilor lui Cristos. Dacă soarta ne-a dezbinat, să trăim în pace, așa cum sîntem, căutînd a face tot ce facem în interesul românilor peste tot. Cestiunile confesionale să le lăsăm pe atunci, cînd ne vom pregăti a juca marea horă a unirii tuturor românilor.

Pag. 18 „Oh. r.“

Cluj 15/27

Sîntem încîntați că la diferite ocaziuni savanți din Francia își manifestă simpatia față de noi. Cu mare plăcere luăm spre știință prelegerea și constataările făcute de distinsul profesor A. Gaidoz; dorim și noi ca ideile lui propagate cu atîta căldură pentru cauza românismului să se publice în coloanele unei foi naționale d. e. în Tribuna.

Ni se cere să ne pronunțăm asupra modului de înfrățire cu stud. slavi din monarhia A. Ungară. Vă spunem sincer marea lipsă de înfrățire și însuflețirea noastră a tuturor în prima linie și de aceea primim cu cel mai mare entuziasm propunerea ca la viitoarea adunare generală a Asociațiunii Transilvane, ce se va ține în Năsăud, să ne vedem în număr cât se poate de mare. Români din patru unghiuri și de la universitățile unde e numai suflare românească, ca acolo pe baza însuflețirii noastre de azi să putem stabili progresul măreț, după care avem să luptăm cu tot devotamentul și cu orice mijloace spre atingerea scopului nostru. Noi vă asigurăm că aicea vom stărui din toate puterile a ne prezenta cât mai mulți.

Ne doare că memorabila zi de 3/15 mai n-o putem serba cum s-ar preteinde de la unii, care călcăm pămîntul udat de sîngele demnilor noștri strămoși. Cauze e, că nu sîntem constituiți într-o societate. Numai și numai Casina inteligenței române din loc ne servește ca loc de întrunire și unde, conform hotărîrii luate, vom ține și noi o *ședință* festivă, unde prin o disertație dedicată memoriei acestei zile și prin cîntarea imnului redeșteptării

noastre, vom căuta să contribuim și noi la înălțarea prestigiului acestei zile, cu care ocaziune vom felicita telegrafic pe bravii noștri conducători.

Pag. 19 și 20 „Ch. r.”

Așteptăm de la voi, fraților vienezi, să ne expediați cât mai curînd liste de colectare pentru fondul fericitului Brătianu, iar pe voi, fraților din Paris, vă rugăm să nu ne uitați și împărtășirea medaliilor comemorative.

Sîntem de acord cu propunerea fraților din Pesta, ca Ch. r. să se trimită și redacțiunii Tribunei, pentru a fi în curent cu spiritul ce domnește între noi. Dați-vă ceilalți părerea!

Deviza noastră e redeșteptarea simțului național în popor, pretindem deci sus și tare ca colegii noștri din toate părțile să caute cu cel mai mare zel să propage cultura în straturile poporului nostru. Aceasta o credem noi, că se poate ajunge mai ușor prin excursiuni ce le-am face în regiuni, unde elementul român e periclitat mai tare. Cîțiva dintre noi sînt pregătiți pentru aceasta și credem că voi, fraților, care sînteți din părțile transilvănene, veți căuta imediat după întoarcerea voastră, ca convenind împreună să ne dați mîna de ajutor și cu toții să fim adevărați apostoli ai românismului.

Un cuvînt fraților din Graz și Pesta: lăsați cestiunile religioase! în împrejurările de față toți să mărturisim *un cređen național*.

Primiți o călduroasă strîngere de mîna de la frații voștri clujeni.

Ar fi de dorit circularea Ch. r. într-o formă mai solidă.

București, 20/2.

Diferitele propuneri formulate de frații noștri din Viena, Paris, etc. sînt menite de a aduce mari foloase nouă românilor și de aceea noi credem că ar fi bine, ca ele, în vederea importanței lor să fie discutate într-un congres cît se va putea de apropiat. Prin Ch. r. nu se exprimă decît niște deziderate, care din lipsa de spațiu nu se pot discuta.

Pag. 20 Ch. r.

Fondarea unui jurnal național, care să apere interesele românești și care să fie răspîndit cu profusiunile în toate straturile române, ar fi fost bine venită; este vorba — după cît sînt informat — de înființarea unui asemenea organ în București.

Ar trebui mai mult, ar trebui ca în diferitele centre ale Europei să putem obține simpatia organelor de publicitate, care să ia chestiunea noastră de aproape; convin însă că lucrul este greu, dar din momentul ce nu este imposibil, trebuie să facem toate demersurile în acest sens.

Vom îngriji a trimite telegrame cu ocazia zilei de 3/15 mai. Duminică ce vine va fi adunarea generală a Ligii din centru, pentru a se alege delegați,

ce o vor reprezenta la congresul ce va avea loc în curînd. Vom proceda și la alegerea unui președinte în locul regretatului Gr. Brătianu.

În Congres se va reînnoi Comitetul Dirigent, avem convingerea că acei ce vor fi designați, se vor sili prin energie și bună înțelegere, să facă să progresească Liga, îndrumînd-o pe calea cea bună ce Gr. Brătianu ne-a indicat-o.

Distinsa română artista Agatha Bârsescu, va da în curînd o reprezentație teatrală în folosul Ligii. Succesul va fi strălucit fără nici o îndoială.

În curînd și secția București a Ligii va da un concert. Sperăm un succes mare.

Salutări frățești.

Pag. 21 Ch. r.

Berlin, 5/17 mai

1. Din forța adreselor văd, că avem un membru în Cernăuți. Timbrele de pe copertă erau nemțești. Totuși din Cernăuți nu scrie nimeni nici un rînd.

2. Toate bune, dar se întîrzie prea mult. Cum primiți foile, într-un picior scrieți ce aveți de scris și faceți-le vînt mai departe. Eu absentez de la conferințe, numai ca să o trimit mai repede.

3. Colegii din Viena observă foarte bine că protestarea contra mileniului trebuie să aibă un caracter general românesc.

4. Înainte de a amesteca în supă noastră pe slavi, trebuie să ne înțelegem bine, *soldătesc de bine, noi mai întîi*.

5. Gîndiți-vă la o adunare de 2—3 săptămîni la Sf. George, cum zic frații noștri din Pesta.

6. *Nu tîmîiați nici un jurnal și nu injurați pe nici unul*. Ghiță Pop a fost dat afară. Gazeta nu l-a susținut. Gazeta s-a purtat infam. *Dar cu minte a fost Ghiță Pop, că n-a dat conferința lui și Gazetei să o publice?* Așa de-ar fi făcut, i-am putea arunca cu bolovanul în cap Gazetei; altfel nu.

7. Nu discutați confesiunile, că ne-am dus pe copcă. Eu sînt bun creștin, dar mai bine dau dracului toate bisericile și pe toți patriarhii și sf. părinți de la Avram la Augustin, decît să mă puie rușii să trag la car cu boi ca pe la 1828 pe vremea lui Zaltuchin. Nu pomeniți de biserică, deoarece stricăm cerneala degeaba și ne putem face și rău. Cînd statul nostru va fi mare, religia noastră nu va fi catolică ci o religie omenească, inteligentă. Voi transilvănenii ați dat deja exemplu, de vreme ce le-ați pus într-o oală pe amîndouă.

8. La Berlin sînt patru români.

9. De jurnaliști nu te poți apropia acum. Se ceartă toți pentru alegeri și pentru legea militară.

München, 7/19.V.93

Numărul românilor care studiază în München de astă dată cu precizie, nu se ridică încă peste 13. Deși destui la număr, nu am putut forma o societate, care să ne lege pe toți laolaltă. Acum nu am încercat a constitui o secțiune a Ligii, s-au ținut chiar câteva ședințe, ale căror procese verbale le posedăm. Diferite cauze, pe care nu cred de cuviință a le enumera în astă foaie, au produs însă scurt timp după alcătuire dismembrarea secțiunii. În trecut țin a spune, că una din cauze a fost și acea a indiferentismului ce arătau majoritatea membrilor.

În caz că, după dorința exprimată aproape în unanimitate, la care ader și eu, și în caz, zic, ca să ne întrunim într-un congres pentru a discuta diferitele propuneri, Liga din Paris să redacteze după materialul strâns o tabelă sistematică a tuturor dorințelor exprimate. Această tabelă să se trimită cel puțin cu 2 săptămâni înainte de întâlnire tuturor ce vor lua parte la congres, spre a putea studia în destul cestiunile, care vor fi de tratat, astfel ca întâlnindu-ne la congres, să știm de acasă ce avem de făcut, ca din contră vom pierde banii și timpul degeaba.

Din materialul strâns pînă acum, reiese, că lipsa de bani ne împiedică avîntul mișcării noastre; deci, după a mea părere, cestiunea financiară trebuie să ne preocupe pe toți în prima linie. Altfel, toate propunerile, care mai de care mai folositoare, vor rămîne simple declamațiuni pe hîrtie, cu greu le vom vedea realizîndu-se.

Am două propuneri de făcut în acest sens, nu le fac cunoscut de astădată, căci ar trebui explicate și nu-mi permite timpul.

Punctul 3 al corespondentului din Berlin cu data de 5/17 mai trebuiește studiat mai de aproape. După a mea părere, un protest general al tuturor românilor (liberi+subjugați) nu va face efectul pe care îl va putea face un protest al tuturor sau cel puțin al unor națiuni din Ungaria laolaltă. Deci să concentrăm eforturile noastre în astă direcțiune.

Felicităm pe frații din Paris pentru frumoasa inițiativă de a bate o medalie comemorativă pentru Gr. Brătianu.

În Lipsca s-a deschis un seminar filologic românesc sub direcțiunea d-lui dr. Weigand. Guvernul român îi dă o subvențiune de 6 000 lei anual. De a făcut bine sau rău nu e locul de discutat aici. Constat numai faptul.

Cestiunea română nu este străină münchenezilor. „Allg. Zeitung“ a vorbit adesea despre dînsa cu nepărtinire. Ziarul „Neueste Nachrichten“ este foarte tendențios, stă pe partea ungurului. Zilele viitoare cred a putea strecura un articol în „Berliner Tageblatt“ sau „National-Zeitung“. Fostul prim-redactor

de la „Münchener Neueste Nachrichten“, retras de 2 ani de la acest ziar pentru a-și lua doctoratul în științele politice, mi-a promis a face tot posibilul ca articolul să se publice în unul din aceste 2 ziare.

Strassburg, 20. V 93.

„Politica de jos în sus“ — să ne educăm pe noi și prin noi masele. Program scurt și mult cuprinzător, pe care unii dintre ai noștri n-a vrut să-l înțeleagă și nici că vor. Numai urmărind acest principiu, vom putea ajunge la ceea ce corespondentul din București (3/22 aprilie p. 5) spunea adică: „Începerea unei campanii pentru obicinuirea spiritelor cu ideea unei recurgeri la mijlocul extrem pentru triumful cauzei noastre“. Și asta trebuie să fie — cred eu — credeul generației tinere. Cu ungurii nu mai putem vorbi românește, nu ne rămîne decît să ne înarmăm pe noi și cu noi neamul românesc. Numai în chipul acesta vom putea să ne dezrobim și să facem un pas înainte în ajungerea idealului nostru. Pentru realizarea acestui ideal are să se concentreze întreaga noastră credință. Dar, în fine, aceste sînt apretieri pe care toți le știm și mai mult le simțim.

La toată întîmplarea ideea de a ține în strînsă legătură în acest mod universitarii români e cît se poate de fericită, căci a fost de toți simțită. O dovedește entuziasmul cu care a fost primită.

Strîngere de mîini și felicitări fratelui nostru Mehedinți.

1. Înființarea unei reviste pentru universitarii români, după cum se propune din Graz, ar fi de dorit. Dar e vorba înainte de toate de *nervus rerum* — vorba fratelui din München. Cu toate acestea ar fi bine să se vadă, dacă noi nu sîntem destui pentru a o susține. Revista să iasă o dată pe lună și să fie de cuprins curat politic. Se vor traduce articole noi binevoitoare, precum și momentane *infamii maghiare*. Va fi cu alte cuvinte un magazin istoric al fazelor, prin care are să treacă chestia română. Cei care trec de la universitate în viața practică, să se oblige a abona pentru totdeauna revista. Redacția se va stabili în Paris. Colaboratorii vor fi toți stud. univ. rom.

2. Înființarea unei gazete în București nu o prea înțeleg. Pentru cine să se înființeze? Dacă pentru apărarea drepturilor noastre, atunci abia cred că noi cei mai mult interesați o vom putea ceti din cauze ușor de prevăzut. Așadar se va înființa numai pentru agitarea chestiei naționale la frații noștri din regat. Cred că sarcina asta ar putea-o îndeplini cu prisosință un ziar, ce deja există în București. Dacă însă e vorba de înființarea unui organ în București atunci da și eu cred, dar nu în limba românească, ci mai bine în cea germană, pentru publicul din Austria și Germania.

Pag. 24, Ch. r.

3. Congresul studenților, oriunde se va ține — dacă se va ținea — să se ocupe serios de creerea unui jurnal românesc în Transilvania redactat într-un spirit *radical*, prin care mai bine ne vom ajunge scopul, adică: instruirea politică a maselor. Trebuie să știm că ceea ce s-a făcut în Transilvania, numai Tribuna a făcut cu mai mare avînt de la publicarea memoriului fraților din București. Dar dacă am avea un ziar într-un stil și mai ascutit redactat de cum e Tribuna. Numai atunci, cînd vom arăta ungarilor că nu mai sîntem un popor de *slugi*, că nu le vom mai suferi insultele și le vom răspunde întocmai după cum merită, că în cazul extrem vom deveni pentru dîșii a ceea ce irlandezii au fost secolii întregi pentru englezi, numai atunci, zic, vom grăbi dezlegarea chestiei române. Năzuința noastră cred că se mărginește în a duce lucrurile la extrem. Să grăbim la actul ultim, căci apoi catastrofa va urma ea de sine. Un ziar, care ungarilor să le dea de gîndit, iar românilor să-i umple pieptul de venin — pe lîngă cel care deja cu prisosință îl are.

4. Demersurile pe lîngă ziarele din Europa sînt excelente acolo unde se poate.

5. Ar fi bine, ca cu ocazia mileniului, românii împreună cu celelalte naționalități oprite să peregrineze în mase la burgul din Viena, pentru a protesta în contra nelegiuirilor ungurești. Nouă ni s-ar cuveni să agităm chestia.

6. Purtarea Gazetei e necalificabilă. Noi trebuie să-i pregătim un vot de blam. Ghiță Pop nu putea să lucreze altfel. Gazeta nu-i primise articolul. Nu oameni vecinic gînditori, dar care vecinic nu gîndesc nimic, nu ne vom ajunge niciodată ținta. Oameni rezoluți și înainte de toate neorgolioși și nici măcar vanitoși, iată ce ne trebuie.

7. Credința e treabă de conștiință. De aceea foarte bine zic frații din Berlin și cei din Cluj ca să-i dăm pace! Credeți ce voiți, numai înainte de toate să fim români și numai români!

8. De un peregrinaj la Agram, aș socoti să ne reținem cam *deodată*. Înainte de toate să ne consolidăm noi între noi. Relațiunile cu studenții slavi să le cultivăm.

9. Ch. r. nu sînt de părere să se trimită Tribunei, din cauză că toate propunerile și planurile noastre cristalizate, și așa vor avea să iasă la publicitate. Cei de la Tribuna nu se vor alege decît cu cuvinte, noi însă să le dăm fapte.

10. Propuneri avem cu prisosință, cred, acum deodată să ne mărginim a intra cu meritul discuțiunii lor, ca să vedem pe care le putem și realiza. În nr. 3 ar fi bine să se precizeze propunerile ce eventual ar trebui să se realizeze.

11. În Strasbourg e student rom. numai scriitorul acestor rînduri.

12. Din cauze ușor de înțeles nu poate fi vorba de a ne putea pune în legătură cu jurnaliștii de aici. Alsacia e într-o stare excepțională.

Cu frățească dragoste.

Pag. 25 Ch. r.

Anvers 24/V/93.

1. Ziua de 3/15 mai s-a serbat și de Secțiunea noastră cu toată splendoarea ce merită această memorabilă zi.

2. Referitor la ideea fraților din Graz, adică de a imprima Ch. r., noi nu sîntem cîtuși de puțin de acord. Cred, că ar fi bine să propunem chiar, ca să se înființeze o redacție la Paris, care să se ocupe cu scoaterea unei foi politice în următoarele condițiuni:

- a) să fie scrisă în limba franceză;
- b) să apară o dată pe săptămînă sau cel puțin de 2 ori pe lună;
- c) să poarte un nume cu totul străin de scopul pe care-l urmărim, adică să nu lase să se vadă de la prima aruncătură de ochi, că această foaie are de scop pur și simplu să apere cauza românismului;
- d) să se ocupe puțin de politica tuturor celorlalte țări, dar principalmente cu cea din Austro-Ungaria, adică de cauza noastră;
- e) Dacă rezervele permit, să se angajeze scriitori străini de o valoare cunoscută;
- f) să nu se trimită gratis decît jurnaliștilor, publiciștilor și diferitelor societăți politice, de studenți etc.

3. Relativ la propunerea fraților din București, pentru înființarea unui jurnal al Ligii din România, noi nu sîntem de acord. Resursele sînt aceleași pe care le-a arătat fratele din Strasbourg.

4. Nu ne unim nici cu ideea fraților din B. Pesta adică de a trimite Ch. r. și la un redactor de la Tribuna, cauzele sînt următoarele:

- a) Nu vor fi îndeajuns 30 zile ca Ch. r. să facă 13 stațiuni.
- b) Ne putem expune ca să se publice lucruri, care nu ar trebui date publicității.

5. Conform invitațiunii fraților din B. Pesta am expediat d-lui James Hollow un exemplar englez.

Gastone Magelon un exemplar francez.

Pag. 27 Ch. r.

Nr. 3 Paris 16/28 mai. Să vedem acum propunerile ce s-au făcut pînă acum.

1. Să se caute toate pamfletele în care ungurii ne înjură și împreună cu Replica să le ținem totdeauna înaintea noastră.

2. Alcătuirea unui calendar ligist (cu datele cele mari din istoria noastră națională).

3. Protest cu ocazia mileniului.

4. Să ne întrunim la adun. gen. a Asoc. trans. (Locul cel mai potrivit pentru a deruta toate propunerile ce s-au făcut și ce s-ar mai face pînă atunci).

5. Excursii la Agram.

6. Înființarea unui nou ziar politic român în Ungaria, așa după cum îl înțelege fratele Candrea (și în această privință desigur părerea lui va fi a noastră la toți).

7. Înființarea unei reviste politice lunare a tuturor stud. univ. români.

8. Să ne înțelegem asupra modului cum vom putea ajunge la parale, căci banii sînt cheia la toate.

9. În ceea ce privește publicarea din partea noastră a unui organ în franțuzește, care să ne apere interesele, din parte-mi răspund cu următoarele rînduri pe cari le iau dintr-o scrisoare ce regretatul Stroe Brătianu îmi trimitea anul trecut tot într-o chestiune analoagă.

„Părerea mea este — zice Stroe Brătianu — că sacrificiul intelectual și bănesc ce ne-ar costa acest organ, era mult mai folositor de ar fi îndreptat spre ziarele franceze pe de o parte și spre a publica pe de altă parte. Silindu-ne să publicăm articole în coloanele ziarelor deja existente, avem un public numeros, statornic și care ia în serios cele ce se vor scrie, profităm într-un cuvînt de toată autoritatea acelor ziare etc.“.

10. Publicarea unei noi broșuri, care să se răspîndească în Europa în ajunul jubileului unguresc, și care să cuprindă toate volniciile hunilor de la publicarea Memorandului și Replica încoace. Cam acestea ar fi propunerile făcute.

Acum ceva de pe aici.

D-l H. Gaidoz a mai continuat cursul asupra situației politice a românilor din Ungaria și Trasilvania. Dînsul a încheiat făcînd urări pentru izbînda cauzei românismului.

Liga din Paris a sărbătorit aniversarea revoluției rom. de la '48 printr-o ședință festivă, la care Moroianu a făcut un scurt istoric al situației românilor (atât în Principate cât și în Monarhie) înainte de '48 și doctorul Gh. Marinescu a ținut o conferință despre patriotism.

În seara de 3/15 mai Liga a aranjat un banchet la vestitul restaurant „Marguery”. În fundul sălii în care s-a ținut banchetul se vedea portretul împăratului Traian, strămoșul nostru înconjurat de drapele române și franceze. Pe 2 cartoane la dreapta și la stînga portretului erau scrise numele tuturor revoluționarilor români. Banchetul a început cu „Deșteaptă-te române!”. Discursurile patriotice ca de obicei la asemenea ocaziuni n-au lipsit. Liga a trimis cu ocazia aceea mai multe telegrame, între care Principelui Ion Ghica, președintele Partidului Național doctor Rațiu, Ligei din București, studenților din Viena etc.

„Republique Francaise” de joi publică un articol magistral asupra naționalităților din Ungaria și în special a românilor. Articolul combate sistemul de maghiarizare al guvernului unguresc. Vreo 20 numere din acest ziar din partea Ligii au fost trimise principalelor ziare din Budapesta și câtorva oameni politici ai ungurilor. Articolul se va publica în foile române.

Am primit 2 scrisori foarte încurajatoare pentru românii asupriți: una de la d-l Fr. Bajlo, deputat în Folkethingul din Copenhaga și președinte al comisiei biroului internațional de pace și a doua de la Ducomanin, directorul biroului internațional de pace din Berna.

Salutare și frăție!

Viena 31/19 mai

1. Pentru fondul Gr. T. Brătianu am trimis liste în diferite părți. Vouă la toți, fraților, pe unde sînteți. Pînă acum rezultatul mic de tot.

2. 3/15 mai am serbat-o printr-o excursiune în împrejurimile Vienei. Telegrama am trimis lui Rațiu, Tribunci, lui Axente, Gazetei Bucovinei, Ligii din București și din Paris.

3. La înmormîntarea lui G. Barițiu „Rom. jună” a trimis 4 delegați, care au depus o cunună și dintre care unul a vorbit în numele tuturor studenților români.

4. Am fost greu loviți și deplîngem moartea unuia dintre cei mai distinși și mai iubiți tineri români, d-l Sabin Secula în Arad.

5. În zilele acestea Lud. Schwenhagen din Berlin trecînd către București, ne-a cercetat și pe noi. L-am primit amabil, dînsul ne-a vorbit despre modul de a lupta energetic în împrejurări decisive.

6. Comitetul Partidului Național fiind dat în judecată din cauza Memorandului adus de reprezentanți în număr de 300 ai poporului — la Viena —

este, credem, ocaziunea cea mai bună și mai apropiată a înscena o manifestație cu totul impunătoare.

Pag. 28—29 Ch. r.

a) Fiecare cooperațiune de studenți români separat să dea un manifest pe o pagină mare colorată. (Noi vom da separat, cei din Pesta separat etc.).

b) Mergerea la Cluj cu ocaziunea procesului. Detaliiuri în corespondența privată vor urma.

7. Este învederat că va urma darea în judecată a noastră pentru „Replacă“. Să o cetim din nou și să o studiem ca să ne știm apăra.

8. Convenirea noastră la adunarea Asociațiunii transilvane, ce se va ținea la Năsăud, este o idee așadară primită de noi toți, pe unde umblă astă chartă. Noi vienezii din parte-ne acceptînd părerea exprimată pe pag. 22, 7/19. V. a fratelui din Munchen cu privire la angajamentul Ligii din Paris, vom mai face următoarele!

Înainte de a ne despărți, pentru foile de vară, într-o adunare *vom alege un număr de reprezentanți quasi oficioși*, cari la congres să expună toate părerile și punctele noastre de vedere, așa precum îi vom instrui noi. Unul din noi eventual se va pregăti cu o conferință asupra unei chestiuni naționale.

Posibil că unii din noi vor merge și la băi la St. Georgiu. Pozitiv nu putem raporta nimic.

La Năsăud vor putea merge mai ușor (natural) cei din ținutul Năsăudului și acolo sînt mulți studenți univ. români. Aceștia deci sînt de gazdă. Liga din Paris are să se pună în legătură cu ei, ca cu un comitet de primire și aranjare. Ceva mai greu le este ardelenilor să meargă. Și mai greu ungurenilor, bănățenilor, bucovinenilor, moldovenilor și muntenilor. Cei cu dare de mîină vor merge, căci pentru ei nu există piedeca financiară. Dar partea cea mai mare dintre noi sîntem săraci. De unde vor avea aceștia mijloacele de călătorie dacă vor voi și va fi chiar necesar să meargă? Cei chemați răspundă la aceasta! Noi vom trimite numele acelor dintre noi care în aceste condițiuni voiesc să meargă la Năsăud.

9. Cu privire la întemeierea unui jurnal francez sau de altă limbă, sîntem de părerea fericitului Stroe Brătianu (vezi nr. 3 Ch. r. din Paris).

10. Cu un organ politic tipărit și deci public al studențimei române nu ne învoim, ci rămîină Ch. r. că-i bună destul. În privința publicității să ne îndreptăm privirile asupra „Revistei universitarilor români“ (literară) din București sub un comitet al societății Unirea.

11. A introduce articoli în presa străină — e greu de tot. Să știm însă, că e posibil. Felicităm în astă privință pe zeloșii parizieni, Anvers și München.

12. Congresul naționalităților din mai. Dar de unde Congres dacă nu sînt conducători în Viena? Cehii l-ar convoca, însă ei l-ar voi poate la Praga.

13. Pentru a putea opina și lucra și scrie după puterea și priceperea noastră neinfluențați de nimeni, sîntem contra trimerii acestei Oharte la Tribuna din Sibiu.

14. O idee fericită! Felicitările noastre fraților clujeni. Peste vară la excursiune propagînd, foarte precauți însă ideile noastre printre nație! Dezvoltarea conștiinței naționale, ura, dușmănia față de inamic. Aceasta e ocaziunea, cînd am putea aduna date despre volniciile și nedreptățile făcute poporului nostru. Fiecare din noi să poarte cu sine un jurnal, în care să facă însemnările necesare asupra rezultatului activității sale.

Pag. 29—30 Ch. r

15. Cei competenți sînt rugați a dezlega chestia financiară.

16. O statistică despre tinerii români de la toate universitățile ar fi de recomandat! Să se însemne ce studiază, de unde este, satul, districtul, tat-său ce este? O necesitate strategică și de comunicațiune!

17. Să ne ferim a mai provoca conflicte confesionale! La noi armonie.

18. Gazeta Transilvaniei e condamnată pentru ținuta ei politică, ce diferă de a actualului Comitet Național (în unele puncte). Așa credem toți cei de aici. Cînd luptă pentru independența națională a bisericii, ne face servicii bune!

19. Cu altă ocaziune Ch. r. a stat în Viena 1½ zile, pentru că noi aici sîntem mai mulți. Ne trebuie timp mai mult pînă dăm de știre la toți pentru că la noi — sîntem mîndri a o mărturisi — e concordie și bună înțelegere și orice diferență de păreri se aplanează în modul cel mai convenabil. Toți sîntem români buni, toți dorim că citim acest organ al nostru. Ar fi bine, ca așa să se urmeze și în alte locuri. Toți, cari în simțirile lor sînt buni români, să cunoască această chartă. Altfel ușor se poate întîmpla, ca unul sau altul să se supere, atacat fiind în ambiția lui.

20. Ne bucurăm că incidentul regretabil ivit în sînul fraților pestani, a dispărut dinaintea publicității. Noi însă ne așteptam, ca în coloanele acestui jurnal să ni se descrie afacerea așa, precum este ea, ca să știm clar și să vedem cine e cel vinovat. În Ch. r. nu trebuiesc ascunse greșelile, ci — precum a zis frățiorul Mehedinți — trebuiesc date la lumină, pentru că între frați nu sînt secrete, și pentru că numai în chipul acesta putem fi siguri, putem ști în fiecare seară și dimineată, cum stăm!

21. Delegațiunea noastră trimisă la înmormîntarea marelui Barițiu, la întoarcerea sa a vizitat pe frații clujeni și pestani, cu care în persoană au discutat diferite cestiuni actuale. Ținem de datorință frățească a aduce mulțămita

noastră atât clujenilor cât și pestanilor pentru primirea adevărat frățească ce au făcut-o delegaților noștri.

22. Insistăm ca „Ch. r.” să se trimită și la Cernăuți, una din cele mai mari stațiuni. Adresă sigură am scris pe informațiuni.

23. Ar fi de dorit din considerațiuni economice și optice o scrisoare mai legibilă în „Ch. r.”. Asemenea și o formă mai solidă.

24. Studenții unguri din Pesta au afișat la universitatea din Viena o proclamațiune în cestiunea serbării mileniului lor. Avis tuturor fraților!

Salutare și frăție!

Pag. 31 Ch. r.

Graz 5. VI. 1893.

Atâtea propuneri bune s-au făcut, că, dacă și numai jumătate s-ar realiza, ar fi foarte frumos. Dar să nu ne îndestulăm numai în a propune, ca nu cumva în urmă să ne pierdem cu noianul propunerilor, de unii propuse, de alții primite, de unii aprobate, de alții neaprobate. De aceea,

1. Noi propunem ca peste tot să nu se mai facă alte propuneri decât de cele ce ar privi momente noi, cum e ținuta, ce ar trebui observată în fața procesului monstru contra „Memorandului” și „Replicei”.

2. În Paris să se construiască un comitet de 4 inși dintre cei mai harnici, care să extragă propunerile făcute pînă acum, să le studieze, ca la congresul tinerimii să vină cu un plan.

3. Acest comitet să se îngrijească a conchema congresul tinerimii acad. în decursul feriiilor cînd era la București sau Sinaia.

Fiindcă mulți tineri, mai ales ardeleni, îs cam slabi la pungă, să se pună în legătură cu Liga pentru a opera bani.

4. Comitetul să invite pe fiecare tînră acad. cu invitare ad personam — spre scopul acesta fiecare corespondent al Ch. R. să compună o listă a stud. de la univ. ce reprezintă, așa ca să avem totodată și o statistică.

5. Comitetul, pe baza propunerilor făcute în „Ch. r.” să formuleze programa la congres, pentru a scurta din timp și a ne cruța de polologhia îndătinată la atari ocazii.

Lucrurile au să meargă atunci. Declarațiile să fie formulate.

6. Comitetul să îngrijească prin oameni probați din țărani de o primire bună, splendidă, care să facă alarmă în lume.

7. Listele stud. de la fiecare univ. să se trimită corespond. „Ch. r.” din Paris.

8. Elevăm propunerile vicenezilor de sub 6, 7 pag. 28—29.

9. Ținuta „Gazetei” față de procesul Memorandului iarăși e revoltătoare.

Acum ceva de a doua mână. Noi nu am făcut confesionalism. Ce s-a zis în nr. 1 al „Ch. r.“, s-a zis numai pentru că era chiar loc gol, pentru ca să se motiveze propunerile noastre cu privire la foile catolice „Germania“, „Vaterland“, — pentru ca să nu ne mai câștigăm dușmani, avem destui. Tot ce se zice aici, nu se propune pentru a disputa aici, de aceea rău a făcut coresp. din Pesta, nici nu-i voi răspunde. Tot ce s-a zis s-a zis din motiv politic, iar nu confesional! Bine să ne pricepem! — Causa finita!

Am adoptat forma aceasta ca mai practică — și așa colile se rup și împiedică cititul și dealtcum greoi la unii.

Salutare și frație!

P. S. Fiecare corespondent și-ar putea însemna adresa următorului coresp. și foița cu adresele să rămână acolo de unde a pornit.

Budapesta 9/VI. 93.

Consecința celor scrise pînă acum în Ch. r. este întrunirea noastră cu ocazia adunării Asoc. Trans. la Năsăud. Aici se va putea discuta asupra propunerilor rezumate de frații parizieni și se va constitui un comitet executiv. Pentru încartirarea în Năsăud calea cea mai bună este ca fiecare participant la adunarea „Asoc. Trans.“ să se anunțe comitetului aranjator al numitei adunări, care de altfel va face cunoscut acest fapt.

Studentii unguri s-au constituit într-un comitet executiv pentru a invita juneimea academică din Europa la serbarea mileniului — să ne gândim bine, — cu atît mai ales, cu cît ei intenționează paralizarea Replicii și Memorandelor. Din incidentul morții regretatului G. Barițiu s-au trimis telegrame de condoleanțe, „Academiei Române“ și „Asoc. Trans.“ La înmormîntarea aceluia a existat o delegație din 4 tineri univ, care au depus pe monumîntul marelui defunct o cunună în numele societății „Petru Maior“.

O statistică a junimei univ. după cum o propun vienezii, o aflăm necesară. Vom procura Almanahul Universității.

Față de propunerea fratelui din Strasbourg de a înființa o foaie rom. în Ardeal, care să agite în extrem, răspundem cu citatul din Stroe Brătianu, „Tribuna“: „Foaia poporului“ agită, trebuie însă acestea sprijinite și lățite.

„Budapesti Hírlap“, în numărul cu data de 9. VI. sub titlul „Urlături de lupi“ descrie Liga ca o instituțiune care ajutorea școalele și biserica din Transilv. și prin urmare e periculoasă pentru statul maghiar.

În cestia decretelor de denumire ca membri ai „Congresului“ fraților de dincolo s-au luat pașii necesari; răspuns ca-n palmă pînă acum.

Moneda regretatului Brătianu e gata. Așteptăm cu nerăbdare primirea ei.

La întrebarea fraților vienezi în chestia cununei, fiind aceasta o afacere complicată, și cu un cuprins mare, răspundem din cauzele amintite, ca o descriere a acelei nenorocite cestiuni în coloanele „Ch. r.” ar fi un abuz.

Ch. r. să se continue și în decursul feriiilor. Eventualele schimbări de adrese să se notifice în foisoara alăturată.

I'răciitate

Cluj 14. VI.

1. 3/15 mai s-a serbat în mod demn. S-a aranjat în preseară o serată festivă, la care s-a cântat „Deșteaptă-te române” și „Marseillaise” și s-a ținut un discurs ocazional. După serată s-a ținut un banchet la care s-au rostit mai multe toast pline de entuziasm.

2. La înmormântarea neuitatului apostol al redeșteptării naționale prin cinci delegați trimiși din sînul nostru am participat depunînd o coroană pe mormînt.

3. Schimbarea de format a „Ch. r.” să se facă în Paris.

4. Tinerimea s-a dus pe la vetrele pămîntești, abia rămînînd aici vreo 2—3 inși. Așadar statistica propusă nu se poate compune pînă la toamnă.

5. Ideea de a participa cît mai mulți la adunarea gen. a Asociațiunei s-a propagat printre tinerii de aici înainte de a se depărta. Sperăm că vor lua parte cît de mulți la această întîlnire colegială cu ceilalți frați universitari. Pentru înquanturarea în Năsăud este a se adresa la d-l Grigorie Pletos.

6. Ideea de a se ținea un congres peste vară nu se va putea realiza, pentru că fiind tinerimea pe acasă, nu se poate face propagandă.

Pag. 37—38 Ch. r.

7. Între împrejurările actuale nu e cu putință ținerea unui congres politic al tuturor universitarilor români din Austro-Ungaria.

8. În „Tribuna” din 14 mai citim că la Graz a fost ascultat A. C. Popovici referitor la „Replica”, și dînsul a comunicat numele membrilor din comitetul executiv, ce noi nu o ținem corect, fiindcă trebuie să pășim cu toții înaintea juriului ca autori, iar nu numai cîțiva. Ar fi de dorit să ne hotărîm cum am putea păși mai impunător în această privință.

București 7/19/VI

În fața evenimentelor grave ce se desfășoară înaintea ochilor noștri și care apasă atît de puternic asupra fraților noștri din Transilvania, este de datoria fiecărui român să-și manifeste ura și vrășmășia contra imperatorilor noștri. Fiecare trebuie să înțeleagă că așa cum au luat-o ungurii a fost de

tămut pentru neamul nostru. Nu mai merge cu procedura de pînă acum, tot trăgănam lucrurile. Străinătatea cunoaște îndeajuns dreptatea cauzei noastre. Gazetele europene ne-au luat deja apărarea, ce ne trebuie încă? Cu toții o știm astăzi, lucrul este vădit, — fără vărsare de sînge, fără foc și sabie, nu ne vom recăpăta drepturile, nu vom smulge lanțurile care ne paralizează brațele. Ei bine, trebuie să începem a face poporului școala revoluției, aici e leacul. Toți ca unul, la momentul suprem. Dar este dureros să o spun — banii care e viața, libertatea, care fac totul, né lipsesc; și nu putem destul să-i acuzăm pe putrezii milionari lipsiți de cea mai mică scînteie a patriostismului. Momentul este ingenios, trebuie să convingem pe toți. Să sperăm.

Sîntem prinși de jale adîncă, la auzul tratamentului barbar, ce ungurii fac valorosului nostru luptător, părintelui V. Lucaciu.

Vom urmări cu deamănuntul mersul procesului intentat valoroșilor membri ai Comitetului Partidului Național. Ce monstruozitate comit însă ungurii.

Vom căuta să ne manifestăm aici cu toată energia la momentul oportun contra acestor mișelii.

Gîndul nostru va fi către studenții harnici care au redactat Replica și care și-au atras urgia înverșunaților noștri dușmani.

Să ne silim să fim cît se poate de mulți la Năsăud. Ne asociem la propunerea grazienilor de a ne constitui un comitet ce va avea însărcinarea să studieze toate propunerile ivite pînă acum în „Ch. r.“.

Iubire frățească!

100 DE ANI DE LA COMUNA DIN PARIS

COMUNA DIN PARIS ȘI MIȘCAREA REVOLUȚIONARA, DEMOCRATICĂ DIN ROMÂNIA

de ALEXANDRU PORȚEANU

Centenarul Comunei din Paris este sărbătorit pretutindeni ca un mare eveniment al istoriei mișcării revoluționare internaționale.

La 16 ani după apariția Manifestului Partidului Comunist, care se deschide cu celebra frază „O stafie umblă prin Europa — stafia comunismului“, își începea activitatea Internaționala I; nu mult apoi, în 1871, în urma războiului franco-prusac, a luat ființă Comuna din Paris — cel mai mare succes, cel mai prețios vlăstar al Internaționalei I, așa cum arată Engels¹, prima formă a unui stat al proletariatului, necunoscut pînă atunci de istorie. Engels arată că, după 1840, „Parisul se afla... în situația că nici o revoluție nu putea izbucni fără a lua un caracter proletar“; dacă după revoluția de la 1848 „proletariatul nu era încă în stare a cîrmui Franța, burghezia nu mai era în stare s-o cîrmuiască“².

Comuna a însemnat întruchiparea vie, materială, a socialismului științific, întemeiat de Marx și Engels.

Comuna din Paris s-a bucurat de sprijinul și de solidaritatea tuturor forțelor progresiste internaționale, în primul rînd a proletariatului; cea mai impresionantă și elocventă mărturie în acest sens o constituie solidaritatea proletariatului german cu cel francez, manifestată încă în timpul războiului franco-prusac. În acest fel, Comuna din Paris a fost o școală a internaționalismului proletar în acțiune.

Primii care au analizat științific și au tras învățămintele necesare din desfășurarea și deznodămîntul Comunei din Paris au fost chiar Karl Marx și Friedrich Engels. În lucrările și referirile lor cu privire la Comună găsim

¹ Scrisoare către Sorge (Londra, 12—17 septembrie 1874), în K. Marx — F. Engels *Opere alese*, vol. II, Edit. P.M.R., 1952, p. 438.

² Introducere la ediția apărută la Berlin, în 1891, a lucrării lui Marx, *Războiul civil din Franța*, în K. Marx—F. Engels, *op. cit.*, vol. I, 1949, p. 487, 488.

modelele impecabile, unice, de pătrundere profundă a evenimentelor contemporane în cel mai propriu înțeles al cuvântului.

Prin importanța învățămintelor sale, Comuna din Paris marchează o etapă în istoria poporului și a proletariatului francez, în istoria universală modernă și în istoria mișcării muncitorești internaționale. Încă din timpul memorabilelor evenimente, la 17 aprilie 1871, Marx îi scria lui Kugelmann: „Lupta clasei muncitoare cu clasa capitaliștilor și cu statul ei a intrat, prin lupta de la Paris, într-o fază nouă. Oricum se va termina această luptă, a fost câștigat în orice caz un punct de plecare, de importanță istorică mondială”³. Engels a arătat că „aniversarea Comunei din Paris deveni prima sărbătoare generală a întregului proletariat”⁴ pînă la 1890, de cînd începe să fie sărbătorită ziua de 1 Mai ca sărbătoare a solidarității internaționale a tuturor celor ce muncesc.

Comuna din Paris a format obiectul unei atenții deosebite a lucrărilor Congresului al XIII-lea mondial al științelor istorice (Moscova, august 1970). În remarcabilul raport al savantului polonez J. Borejza intitulat „Entre deux périodes de l'histoire universelle: les années 1870—1871”⁵, se apreciază că „pînă în 1905 și chiar pînă în 1917, Comuna din Paris va rămîne principalul punct de reper în istoria mișcării muncitorești mondiale și mai ales europene... Comuna din Paris a dat naștere convingerii inevitabilității unui conflict între proletariat și burghezie” care devine astfel o idee-forță, ce-și va găsi întruchiparea atît în publicațiile politice socialiste și comuniste, cît și în literatura epocii. Autorul subliniază sprijinul acordat de poporul român cauzei Comunei, prin participarea unor fii ai săi nemijlocit pe baricade, prin ecoul puternic în rîndurile opiniei publice, citînd în acest sens numele celui mai mare poet român, Mihail Eminescu — unul din exponenții de seamă ai liricii romantice universale, autorul celebrului poem „Împărat și proletar”, scris sub impresia Comunei din Paris.

Un român, dr. Cernătescu a fost chirurg major în corpul franc al lascarilor de sub comanda lui Ferdinand Jeansaulé, iar dr. Constantin Hara-lambie în batalionul „Eclaireurs fédérés”. Alți români au participat la luptele de pe baricadele comunei.

Evenimentul de acum un secol s-a bucurat de o aderență permanentă în conștiința poporului român, care s-a manifestat atît pe planul artistic

³ *Ibidem*, vol. II, p. 426.

⁴ *Ibidem*, vol. I, p. 111.

⁵ Raportul a fost publicat în broșură separată, sub egida Congresului.

cît și pe cel istoriografic⁶. Legăturile mișcării democratice și revoluționare din România cu Internaționala I se întregesc astfel în chip firesc cu răsunele Comunei în România.

Ecoul puternic pe care l-au avut Comuna din Paris în România, în primul rînd în sînul mișcării muncitorești — purtătoarea idealurilor Comunei — a contribuit, mai ales în etapa imediat următoare evenimentelor din Paris, la activizarea mișcării socialiste și muncitorești din țara noastră. Comuna și-a avut reflexe atît de ordin organizatoric cît și de ordin ideologic în mișcarea noastră muncitorească și socialistă din acea vreme. Cu prilejul aniversărilor Comunei din Paris, presa socialistă din România publica, în mod regulat, materiale care arătau în ce constă esența și învățămintele Comunei din Paris. În acest sens, sărbătoarea Comunei din Paris a favorizat pătrunderea ideilor marxiste, contribuind astfel la unirea socialismului științific cu mișcarea muncitorească din țara noastră.

Entuziasmul pe care proletariatul din România l-a manifestat întotdeauna față de Comuna din Paris, atitudinea sa consecvent internaționalistă, a constituit în anii imediat următori Comunei din Paris un simptom sigur al transformării proletariatului din țara noastră într-o clasă conștientă, într-o clasă „pentru sine” — cum spune Marx. Atitudinea obiectivă, descori favorabilă, a publicațiilor progresiste din țara noastră față de Comuna din Paris, este

⁶ Amintim în acest sens că C. Mille, I. Catina, A. Toma ș.a. au închinat poezii notabile Comunei din Paris, iar Mircea Rosetti și P. Zăcone au tratat subiectul în proză (o schiță și, respectiv, un roman), că Barbu Lăzăreanu a scris despre *Cîntăreți români ai Comunei din Paris* (1949), iar o prezentare a *Literaturii Comunei la noi* a apărut încă în 1923 („Adevărul literar și artistic”, 25 martie). Dintre contribuțiile științifice, menționăm pe cele ale acad. P. Constantinescu-Iași (*Comuna din Paris și ecoul ei în presa contemporană din România 1871—1880*, în *Studii*, nr. 1/1951); D. Rozenzweig (despre participanți români, în *Analele Institutului de istoria partidului de pe lângă C.C. al P.C.R.*, nr. 2/1956 și o carte distinctă despre Comună, apărută recent); N. Copoiu (*Analele ...* nr. 2/1961 ș. a.); Gh. Cristea (*Studii*, nr. 3/1961 și 2/1971); A. Porțeanu, P. Cincea și P. Iordache (*Ecoul Comunei din Paris în presa și publicațiile muncitorești și socialiste din România, 1871—1900*, în *Revista Arhivelor*, nr. 2/1961, A. Porțeanu (în *Revue Roumaine d'Histoire*, nr. 2/1971 ș.a.). Vezi și: Gh. Cristea, *La guerre franco-allemande et le mouvement républicain de mars 1871 à Bucarest (Revue Roumaine d'Histoire*, III, 1964, nr. 2); I.D. Suciu, *Les Roumains de l'Empire austrohongrois et la guerre franco-prussienne (1870—1871)*, în *Nouvelles Études d'Histoire*, vol. IV, București, Edit. Academiei, 1970; P. Cincea, *Relations entre ouvriers et socialistes roumains et français (1880—1890)*, în *Revue Roumaine d'Histoire* nr. 5/1966; *Ibidem*, *Probleme sociale și evoluția mișcării socialiste române reflectate în presa socialistă franceză, la sfîrșitul secolului al XIX-lea* în *Studii* nr. 2/1970; Beatrice Marinescu și Șerban Rădulescu Zoner, *Poporul român și războiul franco-prusac, 1870—1871 (Revue Roumaine d'Histoire*, nr. 2/1971). La acestea se adaugă, ca mențiuni, o serie de lucrări consacrate unui subiect înrudit — Internaționala I și ecoul ei în România — asupra cărora, spațiul nu ne permite să ne oprim. Recent, cu prilejul centenarului Comunei din Paris, Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă Comitetul Central al Partidului Comunist Român, a publicat în Editura Politică, o amplă lucrare (studii și documente) referitoare la Comuna din Paris și mișcarea revoluționară și democratică din România (istoric, participanți, ecouri etc.), iar în „Biblioteca de istorie” a aceluiași institut a apărut o culegere de comunicări consacrată centenarului Comunei din Paris.

ea însăși o dovadă a creșterii influenței proletariatului în viața politică a țării. Această atitudine obiectivă se explică și prin simpatia opiniei publice din țara noastră față de tradițiile revoluționare ale Franței, care au avut înfrîurire asupra țării noastre. Comuna din Paris — deși a avut și ea anumite limite burghezo-democratice, pe care le-au arătat Marx, Engels și Lenin — a însemnat de fapt ridicarea pe o treaptă superioară a tradițiilor revoluționare ale poporului francez. Înțelegerea acestui adevăr istoric de către proletariatul din România, însușirea acelor metode de luptă de proveniență comunistă care corespundeau condițiilor luptei sale de clasă, constituie o dovadă a maturizării proletariatului din țara noastră.

Amploarea cu care proletariatul din România a sărbătorit aniversarea Comunei din Paris, constituie omagiul adus cauzei nemuritoare a Comunei. Sărbătorirea Comunei din Paris a intrat de la început, în mod trainic, în tradițiile revoluționare ale proletariatului și ale întregului popor român.

Numeroase materiale expozitive sau teoretice despre Comuna din Paris, apărute în presa socialistă și muncitorească din țara noastră, analizează în primul rînd cauzele, istoricul, însemnătatea și învățămintele Comunei din Paris (evenimente, participanți), cu aplicare la țara noastră. În majoritatea covârșitoare a lor, aceste materiale fac o apreciere justă a Comunei din Paris: unele vădesc încercarea de integrare a Comunei din Paris în istoria Franței și în istoria universală, fapt ce prezintă un interes istoriografic important. În aceste materiale se reflectă nivelul la care ajunsese mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră, curentele din sînul ei. Năzuința de realizare în țara noastră a idealurilor Comunei, care se desprinde din materialele amintite, dovedește strădania de actualizare a Comunei din Paris. Autorii acestor materiale nu puteau însă înțelege, în acea vreme, faptul că înfrîngerea Comunei din Paris se datorește, așa cum arată Lenin⁷, lipsei unor factori obiectivi și subiectivi, care — în și mai mare măsură — lipseau în țara noastră.

Cele mai prețioase aprecieri despre Comuna din Paris care au circulat în țara noastră la sfîrșitul secolului trecut sînt, fără îndoială, lucrările lui Marx și Engels, care tratează despre remarcabilul eveniment. Aceste lucrări au rămas pînă azi cele mai valoroase monografii în materie.

Categoria de materiale cea mai interesantă desigur pentru istorici, o constituie informațiile și dările de seamă despre felul în care a fost sărbătorită Comuna din Paris de către proletariatul din țara noastră. La serbările prilejuite cu ocazia aniversărilor Comunei, era atras un mare număr de muncitori, studenți, intelectuali, țărani, care manifestau un entuziasm nestă-

⁷ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 17, Edit. pt. lit. pol., București, 1957, p. 122 („În amintirea Comunei“).

vilit pentru cauza Comunei din Paris; din rîndurile lor apăreau în mod spontan oratorii, artiștii, poeții, agitatorii. Expunerile erau ascultate cu mare interes; ele erau însoțite de programe artistice mobilizatoare. La sfîrșitul multor asemenea întruniri, participanții trimiteau telegrame de felicitare proletariatului francez.

Toate aceste manifestații erau pătrunse de căldura înaltelor simțăminte ale proletariatului revoluționar, care se apropia pas cu pas de înfăptuirea năzuințelor sale, văzînd pe drept cuvînt în Comuna din Paris un exemplu înșufleșitor. În opoziție cu clasele exploatatoare din România care, la sesiunea guvernului Thiers, prin guvernele lor, au urmărit cu strășnicie pe românii participanți pe baricadele Comunei și apoi pe toți simpatizanții Comunei, singura clasă socială din țara noastră care a sărbătorit aniversarea Comunei din Paris cu tot entuziasmul de care era capabilă — a fost clasa muncitoare; aceasta deși crunt persecutată economic și politic de către aparatul represiv al statului burghez și lipsită de mijloace de propagandă și de afirmare publicistică, nu numai că nu a uitat nici o clipă Comuna din Paris, ci a luptat să-i urmeze pilda.

Intrate de mult în fondul de aur al tradițiilor revoluționare ale poporului nostru, aceste manifestări fac cînte deopotrivă proletariatului francez și celui român, constituind mărturii palpabile ale capacităților internaționalismului proletar.

Reflexul războiului franco-prusac în țara noastră a fost un reflex anti-monarhic, agravat de afacerea Strousberg. La o lună după izbucnirea războiului franco-prusac are loc mișcarea republicană de la Ploiești, condusă de Candiano-Popescu, care era o parte din mișcarea antimonarhică. Revolta profundă a opiniei publice avea să se manifeste deschis, violent, în mișcarea republicană din martie 1871. Amploarea acestei mișcări s-a soldat cu demiterea de către Carol a guvernului Ion Ghica. Marx îl sfătuia pe W. Liebknecht să urmărească cu atenție evenimentele din țara noastră⁸.

Veștile ce au sosit curînd în țară despre Comuna din Paris au înspăimîntat și mai mult reacțiunea. Cît de mare era spaima acesteia în fața pericolului pe care îl reprezenta Internaționala I pentru reacțiunea de pretutindeni, o dovedește întîmplarea din martie 1872, cînd, izbucnind un incendiu la o clădire din apropierea palatului, în loc de pompieri a fost adusă artileria, de groaza unui presupus amestec al Internaționalei în această chestiune.

⁸ Marx-Engels, *Briefe na A. Bebel, W. Liebknecht, Kautsky und andere*. Moscova, Leningrad, 1933, p. 16.

Într-un document al cercurilor revoluționare socialiste⁹ din deceniul al optulea al secolului trecut, se caută originile istorice ale Comunei în revoluția burgheză din Franța de la 1789, arătându-se că dezvoltarea istorică a pus „de o parte proletariatul european (sublinierea noastră), iar de altă parte pe Thiers și burghezia liberală“. Ziare și gazete ca: „Românul“ (București), „Orientul“, „Democrația“ (Ploiești), „Alegătorul Liber“ (București, girant responsabil Ion Luca Caragiale), „Trompeta Carpaților“, „Uniunea Liberală“ (Iași), „România liberă“, „Oltul“ (ziarul lui Macedonski), „Binele Public“ (București), „Telegraful de București“¹⁰ și alte numeroase organe ale presei democratice au urmărit cu simpatie evenimentele dramatice din Franța anilor 1870—1871.

Comuna din Paris a avut un ecou deosebit și în Transilvania. Numeroase materiale apărute în „Federațiunea“, „Gazeta Transilvaniei“, „Familia“, „Albina“, „Observatorul“, „Telegraful Român“ reflectă în general opinia publică progresistă românească. La acestea se mai adaugă câteva gazete maghiare din Cluj și Arad („Alföld“, Magyar polgár“ ș. a.)¹¹.

Reflectarea mișcării socialiste în paginile „Gazetei Transilvaniei“¹² de pildă, poate fi mai bine urmărită în special odată cu Comuna din Paris. „Demonstrațiile din Montmartre și Belleville s-au prefăcut în revolte“, relatează „Gazeta“¹³. Informații obiective mai detaliate asupra începuturilor Comunei din Paris sînt publicate cu o promptitudine care constituie un indiciu prețios atît asupra posibilităților de informare — destul de operative pentru acel timp —, cit și asupra a însăși poziției redacției, de simpatizare cu lupta eroică a poporului francez în frunte cu proletariatul parizian. „Se constituirea democrației, alegîndu-și un comitet central de luptă contra reacțiunii; acest comitet respinge învinuirea că insurgenții ar fi turburătorii ordinei. Ei ocupă Hotel de Ville în numele poporului francez“. Sublinierile din original indică evident — dacă nu o opțiune tranșantă, cel puțin o anumită simpatie sau chiar înclinare. „Gazeta“ vorbea, pe de o parte de „provocarea armatei la noua insurecțiune“ și concomitent, despre fraternizarea ostașilor cu insurgenții. Ziarul preciza: „Cu alegerile noi din Paris, care au ieșit strîns republicane, s-a domolit focul insurecțiunii... Se depuse puterea în mîna

⁹ Documente privitoare la Istoria României. Războiul pentru Independență, vol. I, partea I. Starea economică și social-politică în ajunul anului 1877. Mișcarea revoluționară (1871—1881), Edit. Academiei, 1954, doc. nr. 490, p. 683—684.

¹⁰ Acad. P. Constantinescu-Iași, op. cit.

¹¹ Al. Porțeanu, P. Cincea, A. Iordache, op. cit., p. 54—58.

¹² Vezi Alexandru Porțeanu, Gazeta Transilvaniei și mișcarea socialistă a timpului, în Cîmădava vol. III, Brașov 1969.

¹³ „Gazeta Transilvaniei“, nr. din 27 februarie 1871, p. 1.

aleșilor Comunei, care în ședința ținută în 29 luară declarațiunea la protocol cum că comitetul central și garda națională, insurgenții au meritat de republică“. Subliniindu-se triumful revoluționarilor, se anticipa pe bună dreptate că „acum rămîne lupta între Parisul republican liber și Adunarea lui Thiers de la Versailles, reacționară“¹⁴. După cum se poate așadar lesne constata, „Gazeta“ nu se mulțumea doar cu consemnarea evenimentelor, ci lua atitudine, apreciind, caracterizînd — de cele mai multe ori cu îndreptățire — participanții la înțeleștarea fără precedent în istorie, care se producea în capitala franceză. Acest lucru iese și mai mult în evidență atunci cînd „Gazeta“ se ocupa de rădăcinile și cauzele Comunei. „Spiritul revoluțiunii din 1789 se vede a plana peste Paris și peste alte orașe ale Franței. Poporul, adus în disperățiune, apucă arma pentru cel ce-i dă mai curînd ajutoare și speranțe de un viitor mai bun. Guvernului din Versailles îi lipsește energia, încît cu greu va restabili ordinea, precum vrea el în interes conservativ. Și dacă republica roșie, inspirată de spiritul adevăratei libertăți umanitare, va arăta cît de puțină energie, va repurta și victoria“¹⁵ (sublinierile noastre — A.P.). Comuna din Paris, potrivit aprecierilor „Gazetei Transilvaniei“ de la Brașov, „e organizată pe baza cea mai largă a republicei democratice“, iar guvernul Thiers „poartă toată vina vărsării de sînge“¹⁶. Comentînd cu regret unele insuccese ale Uniunii Republicane, „Gazeta“ acuza „reacțiunea, care nici în Franța cea stoarsă și trîntită la pămînt de dușmanul extern, nu vru a face nici o concesiune... spre a înconjura măcelul între frați. Lupta dară, e nu între republica cu demagogism sau comunism și dualism ci între parizienii strîns republicani și între reacțiunea mascată“¹⁷. Subliniind cu tărie caracterul reacționar al burgheziei, redacția insista de cîte ori avea prilejul, arătînd cititorilor cu toată claritatea, că „Thiers, regimul lui și adunarea reacționară sunt cauza vărsării sîngelui frățesc“¹⁸. În numărul 32 din același an 1871 „Gazeta Transilvaniei“ trata un subiect oarecum inedit: „Românii din Francia în anul 1870—1871“, punînd accentul pe participarea unor români în special la războiul franco-prusac, de partea cauzei drepte a poporului francez¹⁹. „Gazeta“ reproducea apoi apelul Parisului comunard către orașele Franței²⁰. Înfrîngerca Comunei și sîngeroasa represiune ce a urmat, au fost îndeaproape urmărite de gazeta brașoveană. „Resbelul civil în

¹⁴ *Ibidem*, n-rele din 13, 14 și 20 martie 1871.

¹⁵ *Ibidem*, 24 martie.

¹⁶ *Ibidem*, 3 aprilie.

¹⁷ *Ibidem*, 10 aprilie.

¹⁸ *Ibidem*, 21 aprilie.

¹⁹ *Ibidem*, 24 aprilie.

²⁰ *Ibidem*, 8 mai.

Francia a ajuns la capăt, însă numai cu devastarea urbei — regină a libertății și civilizației europene²¹. Tragismul evenimentelor conduce pe redactorii „Gazetei” la un oarecare pesimism asupra viitorului socialismului²², dar indignarea în fața ororilor, a execuțiilor în masă, e spontană: „cruzimea întrece închipuirea... între victime se află femei și copii...”²³. „Gazeta” publică sentințele unor condamnați, relatează asupra desfășurării unor execuții și nu ezită în a-și exprima admirația față de curajul, demnitatea și fermitatea celor osîndiți: „Rossel — de exemplu — era un adevărat talent militar”²⁴. Remarcabila publicație brașoveană a acordat o atenție semnificativă evenimentelor Comunei din Paris și după înăbușirea acesteia. Organul cu cea mai îndelungată apariție din istoria presei române, pe al cărui frontispiciu erau înscrise obiectivele însușitoare și generoase ale luptei poporului român pentru libertate națională și dreptate socială, „Gazeta — de numele căreia este atît de indisolubil legată activitatea publicistică și politică a unui G. Barițiu, A. Mureșianu și a atîtor alți luptători de frunte —, nu putea să se manifeste decît în favoarea luptei eroice a poporului francez, chiar dacă sfera complexă a evenimentelor nu a putut fi abordată cuprinzător, în întregimea ei, chiar dacă unele aprecieri sînt incomplete sau limitate. Peste mai mulți ani după evenimente, „Gazeta” publică o privire istorică asupra acestora, însoțind-o de o statistică asupra pierderilor, morților și a celor arestați și condamnați²⁵, iar în continuare, știri despre amnistierea unor comunarzi²⁶.

Revista „Familia” publica două pagini întregi de gravuri cu „Capii Comunei din Paris”. Franța „avea nevoie — de o revoluție pentru a fi salvată” — afirma în timpul evenimentelor și „Federațiunea”. Alexandru Roman în „Federațiunea” și Vincențiu Babeș în „Albina” au dat de asemenea glas sentimentelor de simpatie față de Comuna din Paris, care „amintește emanciparea muncii, ridicarea ei de factor egal îndreptățit în societate și în stat”. „Albina” ajunge pînă acolo încît justifică dreptul suprem al popoarelor — dreptul la revoluție. „Este prea probabil că în cele din urmă răscola va fi înfrîntă și înecată în sîngele fiilor săi; dar chestiunea cea mare de nu se va dezlega astăzi, rămîne în sarcina viitorului; ea nu va apune, pe cît timp averea, capitalul nu poate fără lucrători, și cu cît mai mult se va amîna dezlegarea ei, cu atît la mai multe zguduiuri va fi supusă omenimea”²⁷.

²¹ *Ibidem*, 19 mai.

²² *Ibidem*, 26 mai.

²³ *Ibidem*, 29 mai.

²⁴ *Ibidem*, 28 noiembrie 1871.

²⁵ *Ibidem*, 10 aprilie 1879.

²⁶ *Ibidem*, 19 iunie și 13 iulie 1880.

²⁷ *Din Istoria Transilvaniei*, ed. a II-a, vol. II, Edit. Academiei, București, 1963, p. 527.

Primele ecouri ale Comunei din Paris s-au produs încă în unele din primele organe de presă ale mișcării socialiste și muncitorești din vechea Românie, sau aflate sub influența socialiștilor: revista „Femeia Română” (1879)²⁸, condusă de Maria Flechtenmacher — soția compozitorului, revistă ale cărei coloane au fost larg folosite de către socialiști, precum și „organul democrat-socialist al proletariatului român” — „Înainte” (1880)²⁹, în care a apărut cîte un articol despre eroina Comunei, Luiza Michel.

Pentru ecoul mai larg în opinia publică progresistă, este semnificativ articolul consacrat Comunei din Paris, apărut în „Revista contemporană”, semnat de cunoscutul savant materialist român, Șt. C. Michăilescu³⁰.

Una dintre cele mai cunoscute acțiuni de sărbătorire a Comunei în țara noastră este aniversarea unui deceniu de la Comuna din Paris³¹. Cercul socialist din Iași, în cadrul căruia un rol important juca Eugen Lupu, unul din primii socialiști români, făcuse intense pregătiri pentru această serbare, la care se anunțase un mare număr de participanți. Cu organizarea ei se ocupa doctorul Russel. În cadrul unui banchet, care ca formă de manifestare amintește tradiția banchetelor politice din Franța anului revoluționar 1848, urma să se conferențieze despre istoricul și învățămintele Comunei din Paris, să se declame poezii revoluționare, iar un cor pregătit de către însuși dr. Russel — să interpreteze cîntece revoluționare în limbile română, franceză, rusă și germană. Invocînd faptul că printre membrii acestor cercuri se aflau și străini, guvernul face să se voteze legea expulzărilor, pe baza căreia au fost izgoîniți mulți socialiști. Alții au fost arestați și crunt persecutați. Grabnica proclamare a regatului, plănuită ca o diversiune pentru a slăbi atenția opiniei publice față de chestiunea dunăreană care însemna o concesiune făcută Austro-Ungariei, a avut loc sub pretextul „păstrării ordinii” și al imprimării unei linii „mai compatibile cu consolidarea monarhiei”, cum se exprima chiar Titu Maiorescu³², sub ipocrizia evidentă a „pericolului” socialist și a „complicării” relațiilor diplomatice cu guvernul țarist, care, în urma asasinării țarului Alexandru al II-lea, urmărea revoluționarii ruși refugiați în alte țări.

²⁸ „Femeia Română”, 23 septembrie 1879.

²⁹ „Înainte”, 2 noiembrie 1880.

³⁰ *Istoria României*, vol IV, Edit. Academiei, București, 1964, p. 731.

³¹ Acțiunea este descrisă în romanul autobiografic al lui C. Mille-„Dinu Millian” și în memoriile aceluiași, apărute cu titlul „Sub copaciul cel umbros. Amintiri din tinerețe” în revista „Viitorul Social” (1910, I, nr. 1, p. 53—56). Vezi și „Socialismul”, 1924, XIX, nr. 37 p. 1—2, precum și *Documente din mișcarea muncitorească*, vol. I, 1872—1900, Edit. C.G.M., 1946, p. 23—26.

³² Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, vol. II, 1881—1886, București, 1939, p. 10. Vezi și „Monitorul Oficial” din 14 martie 1881.

Evenimentele din 1881 de la Iași au avut și un însemnat ecou extern. Raportul la al doilea Congres al Internaționalei a II-a (Bruxelles, 1891), expus de delegația socialiștilor români³³, arăta delegaților proletariatului internațional felul în care a fost sărbătorită în 1881, la Iași, aniversarea Comunei din Paris.

„Dacia Viitoare” — revistă a tinerilor socialiști români aflați în capitala Franței (1883), în articolul omagial închinat Comunei din Paris („18 martie”), rezuma astfel însemnătatea ei: „O operă masivă și tare ca și autorul ei: Poporul!”³⁴. În acel an, 1883, murea întemeietorul socialismului științific, marele dascăl al proletariatului internațional, Karl Marx. Moartea lui Marx a găsit un puternic ecou de durere în țara noastră. Numeroasele articole care au apărut cu acest prilej în presa muncitorească și socialistă, cât și în presa burgheză, nu uitau să amintească rolul marelui dispărut în întemeierea Internaționalei I, menționînd și lucrarea clasică a acestuia, „Războiul civil din Franța”.

În anul următor, 1884, apare întinsul articol „Răscoala comunistă în Franța la 1871”, în primul număr din „Revista Socială”. Articolul expune pe larg un aspect al Comunei din Paris mai puțin prezentat pînă atunci: solidarizarea maselor de muncitori și țărani din provinciile Franței, cu eroicii apărători ai Comunei³⁵.

Jurnalul „Drepturile Omului” publică în 1885 o serie de materiale semnificative în legătură cu Comuna din Paris. C. Mille a publicat un articol³⁶ și poezia „Comuna din Paris”³⁷, în care făcea o impresionantă antiteză între eroismul maselor populare și barbaria nemărginită la care s-a dedat burghezia pentru a înăbuși Comuna.

Un articol redacțional publicat de „Drepturile Omului” în același an³⁸, căuta rădăcinile Comunei din Paris în mizeria cruntă a maselor populare, în corupția și putreziciunea regimului instaurat de al doilea imperiu. Articolul arăta că lupta proletariatului francez împotriva propriei burghezii a înregistrat succese istorice în cursul evenimentelor din 1830 și 1848, în urma cărora proletariatul a dobîndit o remarcabilă experiență revoluționară, situîndu-se în primul plan al luptelor politice, cu revendicări proprii; revoluția căpătase deja în Franța un caracter proletar. Aceste constatări sînt, după părerea noastră, extrem de grăitoare pentru orientarea redacției „Drepturile Omului”.

³³ *Documente din mișcarea muncitorească*, vol. II, p. 170.

³⁴ „Dacia Viitoare”, 1883, I, nr. 4, p. 49—54.

³⁵ „Revista Socială”, 1884, I, nr. 1, p. 36—40.

³⁶ „Drepturile Omului”, 1885, I, nr. 29, p. 1.

³⁷ *Ibidem*, p. 2.

³⁸ *Ibidem*, p. 1—3.

Ele apăreau în același an cu prefața lui Engels la a treia ediție germană a lucrării lui Marx „Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte” (Hamburg, 1885), în care Engels constată că „Franța este țara în care, mai mult ca oriunde, luptele istorice dintre clase au fost duse de fiecare dată pînă la capăt... lupta proletariatului în ascensiune împotriva dominației burgheze îmbracă aci o formă acută, necunoscută, altundeva”³⁹. Articolul redacțional demască trădarea burgheziei franceze, care, lipsită de energie și inițiativă în războiul cu Germania, a dat dovadă de o cruzime fără margini în reprimarea proletariatului, punînd interesele sale de clasă exploatatoare mai presus de interesele naționale.

„Drepturile Omului” publică articolul „Mișcarea comunalistă”, în care este expus puternicul răsunet internațional contemporan al Comunei din Paris. Se arată în primul rînd că deputații social-democrați din Reichstag s-au proclamat, în fața lui Bismarck, solidari cu eroicii comunarzi parizieni. Se descrie apoi largul ecou al Comunei din Paris în Anglia, Belgia, Danemarca, Ungaria, Italia, Spania, Olanda⁴⁰.

În ziua de 18 martie 1885, cercul de studii sociale „Drepturile Omului” din București a organizat aniversarea Comunei din Paris la restaurantul hotelului Dacia. Au participat socialiști din Craiova, Tulcea, Fălticeni, Botoșani, Piatra Neamț și din alte centre ale țării, s-au ținut numeroase discursuri despre istoricul și învățămintele Comunei. Banchetul s-a încheiat seara târziu, prin intonarea „Marseillezei” și a „Carmagnolei”⁴¹.

La Brăila, în săptămînalul socialist „Lampa”, apare în 1887 un articol despre banchetele socialiștilor francezi cu ocazia aniversării Comunei din Paris⁴².

Despre aniversarea Comunei din Paris în anul 1888 de către Cercul Muncitorilor din București, aflăm amănunte din „Desrobirea”, care se subintitula „organ al Partidei Muncitorilor”. La banchetul din sala cea mare a Cercului Muncitorilor au vorbit A. Bacalbașa, Paul Scorțeanu, Alexandru Ionescu și alții. Telegrama de salut adresată presei socialiste franceze a fost refuzată de oficiul poștal⁴³.

În același an, gazeta „Muncitorul”, care apărea la Iași, publică articolul „Comuna din Paris”⁴⁴. Cercul Muncitorilor din Iași a organizat la 6/18 martie 1888 o întrunire, urmată seara de un banchet. Întrunirea a adoptat o tele-

³⁹ K. Marx-F. Engels, *Opere alese*, vol. I, p. 234.

⁴⁰ „Drepturile Omului”, 1885, I, nr. 30, p. 1.

⁴¹ *Aniversarea Comunei*, în „Drepturile Omului”, 1885, I, nr. 31, p. 1--2.

⁴² „Lampa” (Brăila), 1887, I, nr. 11, p. 1.

⁴³ „Desrobirea”, 1888, I, nr. 13, p. 2.

⁴⁴ „Muncitorul” (Iași), 1888, I, nr. 23, p. 1.

gramă de felicitare către eroicul proletariat francez, expediată pe adresa lui Paul Lafargue. Conținutul telegramei era următorul: „Paul Lafargue, 17 rue de Croissant, Paris: În numele partidei socialiste ieșene felicităm proletariatul francez pentru mișcarea de la 1871 și ne bucurăm că astăzi partida socialistă e mai tare de cât oricând“⁴⁵.

La întrunirea din 6/18 martie 1890 de la Clubul Muncitorilor din București au vorbit Al. Ionescu, Ion Catina ș.a. Evocând represiunea sîngeroasă a Comunei, Catina arăta că „în răzburarea lor, bogătașii Franței au fost mai cruzi decît în lupta cu dușmanii lor, germanii“. Pe adresa lui Lafargue a fost expediată apoi următoarea telegramă către proletariatul francez: „Socialiștii români, întruniți la clubul muncitorilor, trimit o frățască strîngere de mînă fraților parizieni. Trăiască proletariatul francez“⁴⁶.

Începînd cu anul 1891, aniversarea Comunei din Paris a avut loc timp de cîțiva ani, concomitent cu aniversarea gazetei „Munca“ — cel mai important organ de presă al mișcării muncitorești și socialiste din acel timp, apărut în 1890 — și cu aniversarea Clubului Muncitorilor din București. „Munca“ arăta că nici o revoluție nu a fost atît de calomniată de burghezie toomai pentru că nici o revoluție nu a pus în primejdie însăși bazele orînduirii burgheze, cum a făcut-o Comuna din Paris și încheia arătînd că proletariatul român rămîne recunoscător „celor ce pentru prima oară în secolul nostru au ridicat steagul luptelor de clasă... venerăm memoria victimelor din 24 mai, autorii lui 18 martie. În fața burgheziei, care nu îndrăznește să discute trecutul, noi înălțăm aniversarea zilei de 18 martie... ca o zi măreață și sublimă... și o punem pe aceeași înălțime cu 14 Iulie și 2 Iunie [1848]“⁴⁷.

La 18 martie 1891, cînd se împlineau două decenii de la eveniment, serbarea Comunei din Paris a avut în țara noastră o strălucire ca niciodată pînă atunci. Sala Orfeu era plină pînă la refuz. Muncitorii din Iași au trimis o delegație care, salutînd întrunirea ce serba cele trei importante aniversări, își exprima convingerea că „atît de scumpă nouă“ cauza Comunei din Paris, va izbîndi deplin în curînd, și anume la „începutul veacului viitor“, așa cum s-a întîmplat într-adevăr prin victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Muncitorii din Brăila au adresat întrunirii o telegramă călduroasă. În cuvîntările rostite, se sublinia că de la Comuna din Paris „noi trebuie să luăm exemplu, să ne organizăm puternic și să aducem la îndeplinire în viitoriu ceea ce au dorit martirii și prietenii popoarelor din 1789, 1848 și 1871“. Ion Catina

⁴⁵ *Ibidem*, nr. 24, p. 4. Vezi și „Desrobirea“, 1888, I, nr. 14, p. 2.

⁴⁶ „Munca“, 1890, I, nr. 3, p. 3—4.

⁴⁷ *Ibidem*, 1891, II, nr. 2, p. 2—4.

a citit fragmente din proclamația Comunei din Paris și din „Cri du Peuple” al lui Jules Vallès⁴⁸. „Munca” a publicat articolul lui Jules Vallès „Asasinii de la Versailles”, bazat pe date din presa contemporană și pe statistica oficială, apărută în gazeta lyoneză „L’Action” statistică desigur incompletă⁴⁹.

Serbări au mai fost organizate în acel an la Galați, Bîrlad, Piatra Neamț, Roman ș.a.⁵⁰.

Gazeta „Munca” a publicat o serie de materiale beletristice inspirate din evenimentele Comunei, aparținând scriitorului francez L. Cladel și poetului Ion Catina⁵¹.

Începutul ultimului deceniu al secolului trecut marchează intensificarea luptei elementelor înaintate din mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră, în vederea creării unui partid de clasă, muncitoresc, luptă din care va rezulta Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România (P.S.D.M.R.), creat în 1893. Serbările din acești ani în cinstea aniversării Comunei din Paris aveau să fie dominate de ideea folosirii experienței și învățămintelor Comunei, în condițiile luptei proletariatului din țara noastră. În realizarea partidului social-democrat muncitoresc, masele proletare în frunte cu cele mai înaintate elemente din rândurile lor, vedeau începutul împlinirii idealurilor comunarde în țara noastră. Aceasta constituia cel mai călduros omagiu adus luptătorilor din 1871. Gazeta „Munca” sublinia că „aniversarea Comunei este o dată sfântă pentru noi, este o zi de sărbătoare și de datorie în același timp și din cercetarea mișcării de la 1871 din Paris, putem trage încheeri care să ne fie de folos... Zi care ai umplut de nădejde sufletele noastre, zi care ai văzut deșteptarea poporului, te salutăm!”⁵².

La bancheul din 1892 a participat un mare număr de muncitori, deși poliția confiscase convocările și stătea la pîndă. Discursurile au făcut istoricul Comunei și au arătat învățămintele acestuia: lupta muncitorilor pentru dezrobire poate fi victorioasă numai dacă e condusă de ei înșiși. Corul Clubului Muncitorilor a intonat cîntece socialiste. Întrunirea s-a terminat la ora 12 noaptea. Cu acest prilej, din partea unui grup de socialiști brăileni, gazeta „Munca” a primit o călduroasă scrisoare⁵³.

La începutul anului 1892 apare la Ploiești organul săptămînal socialist „Democrația Socială”, care s-a ocupat în coloanele sale de istoricul și învăță-

⁴⁸ *Ibidem*, nr. 3, p. 3 - 4.

⁴⁹ *Ibidem*, nr. 4, p. 4.

⁵⁰ *Ibidem*, nr. 5, p. 4.

⁵¹ *Ibidem*, nr. 4, p. 4; nr. 5, p. 2, 4.

⁵² *Ibidem*, 1892, II, nr. 47, p. 1 - 2; 1892, III, nr. 3, p. 1.

⁵³ *Ibidem*, 1892, III, nr. 4, p. 2.

mintele Comunei din Paris⁵⁴. Clubul Muncitorilor din Ploiești trimite lui Jules Guesde următoarea telegramă: „Clubul partidului muncitorilor din Ploiești te roagă a fi pe lângă partidul muncitor francez interpretul sentimentelor sale de admirație și de solidaritate pentru măreața mișcare a proletariatului parizian de la 18 martie 1871. Dacă Comuna a fost învinsă, Internaționala însă este azi mai vie de cît oricînd. Trăiască Revoluția socială!” Această telegramă a fost oprită de biroul central al poștei⁵⁵. La întrunirea socialistă de la Ploiești, în cinstea aniversării a 21 de ani de la Comuna din Paris, de la sediul Clubului Muncitorilor⁵⁶, Anton Bacalbașa a rostit un discurs de două ore, în care a spus că „pentru noi, victoriile socialismului din alte țări sînt și victoriile noastre, iar înfrîngerile de aiurea ne privesc și pe noi”. Oratorul făcea legătura dintre evenimentele anului 1871 și entuziasmul cu care a încaput să fie sărbătorită în majoritatea țărilor ziua de 1 Mai.

Ziarele și cluburile socialiste devin organe și organizații ale P.S.D.M.R.-ului. În activitatea acestui partid se pot găsi numeroase principii preluate din moștenirea politică a Comunei din Paris.

Anton Bacalbașa insistă în articolul său din „Munca” asupra caracterului pașnic pe care l-a avut activitatea Comunei, în opoziție cu teroarea dezlănțuită de guvernul trădării naționale. Autorul arată că o gravă greșală politică a Comunei a fost nepreluarea Băncii Franței, și încheie: „... nu vor trece încă mulți ani și vom serba o altă Comună: triumful clasei muncitoare, începutul erei socialiste”⁵⁷.

Intr-un bilanț „1871—1893”, publicat de asemenea în gazeta „Munca”, se arată că progresele socialismului pe plan internațional își aveau rădăcinile în existența Comunei, în experiența dobîndită prin aceasta, în învățămintele sale⁵⁸. La banchetul socialist din București cu ocazia celei de-a 22-a aniversări a Comunei, au vorbit C. Dobrogeanu-Gherea, C. Mille și Al. Constantinescu⁵⁹.

La întrunirea de la 6/18 martie 1894 — organizată, din însărcinarea Consiliului general al P.S.D.M.R., de Alexandru Ionescu — sala Orfeu era plină. Serbarea era organizată de către Clubul Muncitorilor din București. Reporteurul de la „Munca” aprecia că acest banchet a fost „cel mai reușit banchet dat pînă acum de partidul muncitoresc”. Evocînd rolul femeilor pe baricadele Co-

⁵⁴ „Democrația Socială” (Ploiești), 1892, I, nr. 10, p. 3.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*, nr. 11, p. 2.

⁵⁷ „Munca”, 1893, IV, nr. 3, p. 1.

⁵⁸ *Ibidem*, nr. 4, p. 2.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 3—4.

munci, unul din discursuri se încheia cu lozinka: „Trăiască femeia română socialistă!“⁶⁰.

Telegramele expediate cu această ocazie din Bacău, Iași, Galați ș.a. către socialiștii din București au fost confiscate de poștă.

În numărul festiv de la 1 Mai 1894, gazeta „Munca“ publica nota lui Engels „Noua Internațională“⁶¹, în care marele dascăl al proletariatului arăta: „Unirea proletariatului internațional, pe care vechea Internațională a putut să o prevadă și să o propună, este azi un fapt împlinit. Și ceea ce este mai mult, fiii soldaților parizieni care în 1871 ocupau forturile din jurul Parisului în timpul Comunei, azi luptă în întâiele rânduri, braț la braț, mână în mână, cu fiii Comunarzilor, pentru emanciparea totală și finală a clasei muncitoare“.

În același număr al gazetei „Munca“, profesorul universitar D. Voinov semna articolul „Internaționala și Comuna“ în care constata că succesiunea în timp a evenimentelor istorice este călăuzită de legea progresului social. „Dacă marea revoluție burgheză, a avut insurecțiile sale pregătitoare, — apropiata noastră revoluție socială, mai radicală decât cealaltă, are desigur și dinsa prevestirile sale“⁶².

În vara anului 1894, „Munca“ publica articolul lui Fr. Engels dedicat memoriei lui Karl Marx, în care era evidențiată activitatea legată de Internaționala I și de analizarea Comunei din Paris⁶³.

În ședința sa din 26 iunie 1894, Consiliul general al P.S.D.M.R. hotărăște, la primul punct al ordinei de zi, instituirea unei colecte care să contribuie la ridicarea monumentului proiectat în memoria lui Benoît Malon, fostul membru al Comunei din Paris⁶⁴.

La sfârșitul anului 1894 apare primul ziar socialist zilnic din România, „Lumea Nouă“. Serbările din martie 1895 — care au avut loc la București, Craiova, Galați, Iași ș.a., — au fost amplu prezentate în noul organ de presă al socialiștilor români⁶⁵.

Sub titlul „Tactica socialismului“, Ion Nădejde a publicat⁶⁶ în „Lumea Nouă“, introducerea lui Engels la noua ediție a lucrării lui Marx, „Luptele de clasă din Franța, 1848—1850“ (Berlin, 1895), în care Engels arăta că în Franța nu mai era posibilă decât revoluția proletară, și că, în urma înfrângerii

⁶⁰ *Ibidem*, 1894, V, nr. 3, p. 2. În nr. 2, p. 1—2, a apărut articolul festiv semnat de C. Mille.

⁶¹ *Ibidem*, nr. 8, p. 3.

⁶² *Ibidem*, p. 2.

⁶³ *Ibidem*, nr. 17, p. 3—4.

⁶⁴ *Ibidem*, nr. 19, p. 4.

⁶⁵ „Lumea Nouă“, 1895, I, nr. 100, p. 3; nr. 116, p. 1; nr. 117, p. 2; nr. 119, p. 2; nr. 120, p. 2.

⁶⁶ *Ibidem*, nr. 157, p. 2.

Comunei, centrul de greutate al mișcării muncitorești europene s-a mutat din Franța în Germania. Această lucrare a lui Engels a apărut și separat, în broșură, în cadrul „Bibliotecii ziarului Lumea Nouă”⁶⁷.

Figura Luizei Michel este evocată și de „Lumea Nouă”⁶⁸. Suplimentele literar-științifice din 1896 ale acestui organ publică de asemenea unele materiale în legătură cu Comuna. Ion Nădejde publică traducerea câtorva fragmente din lucrarea lui Marx „Războiul civil din Franța”. Această lucrare a lui Marx a început să fie cunoscută acum textual în țara noastră⁶⁹.

Cu ocazia celei de-a 25-a aniversări a Comunei din Paris, poetul Alexandru Toma publica, sub pseudonimul Șt. Tomșa, traducerea liberă (de fapt o prelucrare) a unei poezii a lui Ernst Claar, pe care a intitulat-o „Trăiască Comuna!”⁷⁰.

Noul organ „Lumina”, editat de un grup socialist din Iași, face istoricul Comunei⁷¹ și publică o corespondență specială din Paris, despre mitingul care a avut loc în ziua de duminică 20 mai 1896, cu ocazia celei de-a 25-a aniversări a Comunei, la cimitirul Père Lachaise⁷².

În legătură cu aniversarea unui sfert de veac de la Comuna din Paris, într-un articol de la „cronica săptămînală” a „Adevărului ilustrat”, se înfățișa ecoul internațional al Comunei în decursul anilor⁷³.

Cîteva materiale despre Comuna din Paris apar în „Lumea Nouă” și în revista „Mișcarea Socială”, condusă de P. Mușoiu și P. Zosin în anul următor, 1897. „Lumea Nouă” expune situația social-politică din preajma și din timpul războiului franco-prusac, pînă la data capitulării de la Sedan⁷⁴.

În primul număr al noii reviste „Mișcarea Socială”, este evocată figura lui Jules Vallès⁷⁵. Într-un articol despre „Aniversarea Comunei”, mărețul eveniment este definit ca o „uriasă încercare de zdrobire a orînduirii capitaliste...”⁷⁶.

Revista „Mișcarea Socială” publica răspunsurile unor militanți ai Comunei și ale altor persoane, la întrebările adresate de redacția unei reviste franceze⁷⁷. „Revoluția noastră fu proletară, și înseamnă faptul pivotal al timpurilor mo-

⁶⁷ Nr. 2. Tip. Nouă, Gr. Panaitescu, 1895, 44 p. Broșura se află în fondul „Cartea rară” al Bibliotecii Academiei.

⁶⁸ „Lumea Nouă”, 1896, II, nr. 553, p. 1.

⁶⁹ „Lumea nouă literară și științifică”, 1896, II, nr. 18, p. 2.

⁷⁰ „Lumea Nouă literară”, 10 martie 1896.

⁷¹ „Lumina” (Iași), 1896, I, nr. 11, p. 72.

⁷² *Ibidem*, nr. 17, p. 93—94.

⁷³ „Adevărul ilustrat”, 1896, II, nr. 2, p. 2.

⁷⁴ „Lumea Nouă”, 1897, III, nr. 800, p. 2.

⁷⁵ „Mișcarea Socială”, 1897, I, nr. 1, p. 4.

⁷⁶ *Ibidem*, nr. 4, p. 1.

⁷⁷ *Ibidem*, nr. 7, p. 2; nr. 8, p. 2; nr. 10, p. 2; nr. 11, p. 2; nr. 12, p. 2; nr. 13, p. 2.

derne, în ridicarea de-a dreptul a muncitorilor la taina puterii". Luiza Michel exprima regretul că Comuna „nu înfipsese țeapa în inima de piatră a vampirului, Banca”, ceea ce a obligat revoluția să-și ispășească generozitatea. Alt martor aprecia că „miile de surghiuniți, pe care căderea ei (a Comunei -n.n.) i-a împrăștiat peste toată suprafața globului civilizat, au fost tot aștepta înțelepte să lege Franța cu mișcarea socialistă internațională”. Revista mai publică apoi biografia lui Benoît Malon, scrisă de Leon Cladel⁷⁸, o relatare despre expulzarea Luizei Michel⁷⁹ ș.a.

În anul 1898, „Lumea Nouă” reia seria materialelor referitoare la Comuna din Paris. În trei numere consecutive ea publică discursul despre Comuna din Paris rostit de Emil Vandervelde⁸⁰ la casa comunală din Marcinelle, în ziua de 21 aprilie 1896. În articolul consacrat Comunei din Paris cu ocazia celei de-a 27-a aniversări a acesteia, Ion Nădejde se străduia să strecoare unele considerații⁸¹ care prevestesc de pe acum „trădarea generoșilor” din 1899 (sublinierea factorului „legalist”, o anumită atitudine defetistă etc.).

În același timp însă, la balul și banchetul de la Bîrlad, organizat de Clubul Muncitorilor din localitate în memoria Comunei din Paris, a luat cuvîntul I. C. Frimu, element revoluționar din fruntea mișcării muncitorești care, făcînd istoricul Comunei, a arătat învătămintele acesteia⁸². Serbări comemorative au mai avut loc în acești ultimi ani ai secolului trecut la Galați⁸³ ș.a. Noul organ „Trompeta Socialistă” a consacrat și el un articol Comunei din Paris⁸⁴.

În numărul din 12 martie 1900, „Lumea Nouă” reproducea unele pasagii scrise despre Comună în 1881 de către Kropotkin, în care se găsesc idei confuze și contradictorii, de esență anarhistă⁸⁵.

În condițiile grele de după trădarea „generoșilor”, cînd — pentru a dezvolta lupta maselor — era nevoie de metode de luptă noi, revoluționare, muncitorii din România aveau în față mărețul exemplu al revoluției din 18 martie 1871, eroismul și jertfele comunarșilor. „Cu toate vitejeștiile silenții — sublinia, în martie 1902, un articol publicat de «România Muncitoare»⁸⁶ — comuna, forma militantă a revoluției sociale, cum spunea un manifest al grupului de proscriși «Comuna revoluționară», a fost înăbușită în sînge de către unelele stăpînirii... A căzut Comuna, ... dar trăiască Comuna!”

⁷⁸ *Ibidem*, nr. 28, p. 3—4.

⁷⁹ *Ibidem*, nr. 26, p. 3.

⁸⁰ „Lumea Nouă”, 1898, IV, nr. 1090, p. 1—2; nr. 1091, p. 1—2; nr. 1092, p. 1—2.

⁸¹ *Ibidem*, nr. 1092, p. 1.

⁸² *Ibidem*, nr. 1097, p. 2.

⁸³ *Ibidem*, 1900, VI, Seria a III-a, nr. 35, p. 4.

⁸⁴ „Trompeta Socialistă”, 1899, I, nr. 25, p. 2.

⁸⁵ „Lumea Nouă”, 1900, VI, Seria a III-a, nr. 35, p. 1.

⁸⁶ „România Muncitoare”, 1902, I, nr. 9, p. 1.

În anii 1905—1907 cercul „România Muncitoare” din București și „cercul de studii sociale” din Iași au sărbătorit Comuna din Paris, organizând, fiecare, întruniri la care s-au ținut conferințe și discursuri⁸⁷.

În anul 1908, aniversarea Comunei a fost organic legată de evenimentele și realitățile din țară. Mișcarea socialistă și sindicală a hotărât⁸⁸ să serbeze în ziua de 5/18 martie „pe lângă acest eveniment istoric al mișcării socialiste revoluționare internaționale, ... intrarea «României Muncitoare» în al patrulea an al existenței sale”, precum și împlinirea unui an de la „marile evenimente sângeroase din 1907”. La rubrica închinată Comunei s-au publicat, în afară de articolul „Trăiască Comuna”, fragmente din „Războiul civil din Franța” de K. Marx⁸⁹. La aceeași dată s-a organizat o seară literară⁹⁰, cu prilejul căreia, despre învățămintele Comunei din Paris a vorbit M. Gh. Bujor.

În articolul „Comuna din Paris”⁹¹, care a apărut în numărul special al „României Muncitoare” din martie 1909, se scria, printre altele: „Proletariatul român... să ia pildă de la puterea de sacrificiu, de la eroismul și lupta muncitorimii franceze împotriva apăsătorilor”. Din ordinul guvernului, autoritățile au confiscat ziarul „România Muncitoare” care publica materiale în legătură cu Comuna și care „înfiera îngrozitoarele măceluri” din 1907. Încă de la 4 martie, agenții poliției au făcut descinderi la tipografie și la cerc; afișele au fost distruse; coletele cu ziare au fost confiscate la poșta din București și din provincie⁹².

După refacerea partidului social-democrat — în urma congresului din 31 ianuarie 1910 — sărbătoarea Comunei din Paris va reflecta atât în presă cât și în întruniri, conferințe etc., creșterea combativității de clasă a proletariatului.

Articolul „Bebel și Comuna”⁹³ publicat de „România Muncitoare” în martie 1910, cuprindea următoarea chemare mobilizatoare: „Să manifestăm dar, tovarăși, solidaritatea noastră cu Comuna calomniată, însușindu-ne strigătul ei: Război palatelor, pace colibelor, moarte mizeriei și trândăviei”. Anul următor, aniversarea Comunei a avut loc împreună cu comemorarea împlinirii a 28 de ani de la moartea lui K. Marx. Partidul Social Democrat îndruma⁹⁴ organizațiile din țară să comemoreze aceste evenimente prin întruniri în care să se explice însemnătatea lor pentru clasa muncitoare.

⁸⁷ *Ibidem*, 1905, I, Seria a II-a, nr. 1, p. 1; 1906, II, nr. 2, p. 4; 1907, III, nr. 1, p. 1.

⁸⁸ *Ibidem*, 1908, III, nr. 50, p. 1; nr. 51, p. 1.

⁸⁹ *Ibidem*, 1908, IV, nr. 1, p. 1—2.

⁹⁰ *Ibidem*, 1908, III, nr. 52, p. 1.

⁹¹ *Ibidem*, 1909, V, nr. 1—3, p. 1.

⁹² *Ibidem*, nr. 4, p. 1.

⁹³ *Ibidem*, 1910, nr. 1, p. 4.

⁹⁴ *Ibidem*, 1911, VII, nr. 101, p. 4.

Comuna din Paris a fost aniversată cum e firesc și de către mișcarea muncitorească, socialistă, din Transilvania. Organul Secției Române a Partidului Social-Democrat din Ungaria, „Adevărul” a publicat și el articole, comentarii și alte materiale consacrate Comunei, reflectând sentimentele de profundă apreciere și atașament ale maselor muncitoare.

Alte manifestări semnificative, consacrate Comunei din Paris au avut loc în anii 1912—1914, care au cunoscut o simțitoare intensificare a mișcării revoluționare⁹⁵. Editorialul apărut la 6 martie 1915 — în „Lupta zilnică” — noua denumire a gazetei „România Muncitoare” —, își exprima speranța că „proletariatul nu se va lăsa înșelat pînă la urmă” și că „nu se poate să nu se audă chemarea celor de pe baricadele de la 71 ale dezrobirii muncii”; articolul folosea însă aniversarea Comunei din Paris pentru a justifica participarea Franței la războiul imperialist⁹⁶.

În anii 1915 și 1916, întruniri consacrate Comunei s-au ținut într-un număr mai mare de orașe: București, Iași, Galați, Ploiești, Pitești, T. Severin etc⁹⁷.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, evenimentul epocal care a inaugurat era socialismului victorios în istoria universală, marchează totodată trecerea la o etapă nouă, calitativ superioară, și în ceea ce privește tradiția aniversării Comunei din Paris, ale cărei idealuri au devenit realități trainice începînd din noiembrie 1917, exercitînd o putere de atracție tot mai mare asupra tuturor popoarelor, pînă în zilele noastre. Avîntul revoluționar din anii 1917—1921 este marcat în România prin puternicul ecou al Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, prin evenimentele istorice ale desăvîrșirii unității statului național (Unirea Transilvaniei cu vechea Românie, 1 decembrie 1918), greva generală din octombrie 1920 și — ca o culme — crearea Partidului Comunist Român (8 mai 1921).

Ecoul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în rîndurile mișcării revoluționare din România s-a manifestat și în felul în care Partidul Socialist a organizat aniversarea Comunei. În martie 1919, organul Partidului Socialist și al Uniunii Sindicale — „Socialismul”, a publicat editorialul „Comuna din Paris. 18 martie 1871” care, deși conținea unele formulări neprecise, sau chiar confuze, sublinia destul de clar totuși că aniversarea are loc „în vălmășagul Revoluției care deschide drumul Socialismului”, referindu-se în continuare în mod direct la situația din Rusia⁹⁸.

⁹⁵ *Ibidem*, 1912, VIII, nr. 7, p. 4; nr. 8, p. 2; 1913, IX, nr. 18, p. 1; 1914, X, nr. 5 p. 1; nr. 18, p. 1—2; nr. 26, p. 1, 2; nr. 27, p. 3.

⁹⁶ „Lupta zilnică”, 1915, XI, nr. 53, p. 1.

⁹⁷ *Ibidem*, nr. 51, p. 1; nr. 53, p. 2; nr. 55, p. 2; 1916, XII, nr. 52, p. 1.

⁹⁸ „Socialismul”, 1919, nr. 44, p. 1.

În anul următor, 1920, au fost organizate numeroase întruniri socialiste consacrate Comunei din Paris, la București — în secțiunile Centru, Grivița, Ovidiu, Piscului, 15 septembrie, Șerban Vodă, Măgurele, Laborator, la Școala socialistă⁹⁹ —, la Iași — la atelierele C.F.R. Nicolina, în sala Ghica Vodă, la Banca „Leul”¹⁰⁰ etc. Cele două ziare, „Socialismul”¹⁰¹ și „Iașul Socialist”¹⁰², au apărut în numere speciale consacrate Comunei, cuprinzând un bogat material: fragmente din „Războiul civil din Franța” de K. Marx, articole originale privind istoricul și însemnătatea Comunei, versuri din „Împărat și proletar” de Mihail Eminescu, diferite alte materiale beletristice, traduceri din publicațiile socialiste franceze.

A 50-a aniversare a Comunei din Paris a avut loc în ajunul unui mare eveniment pentru clasa muncitoare și pentru întreg poporul român — crearea Partidului Comunist din România. Continuând lupta multiseclară pentru dreptate socială și libertate națională, cele mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din România, P.C.R. a fost în noile condiții istorice, exponentul fidel al intereselor proletariatului și ale întregului popor român. În această etapă nouă, superioară, a mișcării revoluționare din România, au început să fie mai intens răspândite și aprofundate învățămintele *leniniste* ale Comunei din Paris. În numărul special, consacrat Comunei de ziarul „Socialismul”, în urma intervențiilor violente ale cenzurii, editorialul a fost publicat fără titlu, iar mai mult de o treime din text a rămas alb, cenzurat. Cu toate acestea, unele idei despre învățămintele Comunei au trecut necenzurate. „După 46 de ani de la căderea Comunei din Paris — sublinia editorialul — proletariatul rus a reluat opera proletariatului francez de la 1871 și, întemeiat pe experiențele pozitive ale acestuia, dănsul a făurit pentru proletariatul mondial unealta uriașă care e Republica Rusă a Sfatului ... Cea dintâi a pregătit pe cea de-a doua și aceasta a continuat-o și completat-o pe cea dintâi”¹⁰³.

Cenzura a intervenit de asemeni masiv și în articolul „O înfăptuire vremelnică, dar o mare călăuză”, de M. Gh. Bujor, publicat în „Socialismul” și consacrat Comunei din Paris¹⁰⁴.

În editorialul publicat de ziarul partidului, „Socialismul”, din 10 martie 1922 se arăta: „Comuna din Paris trăiește azi în Republica liberă a tovarșilor din Rusia. ... Proletariatul român, în ceasurile grele prin care trece acum,

⁹⁹ *Ibidem*, 1920, nr. 57, p. 1; nr. 60, p. 1.

¹⁰⁰ „Iașul Socialist”. Foaia organizațiilor socialiste și sindicale din Moldova, 1920, nr. 17, p. 4.

¹⁰¹ „Socialismul”, 1920, p. 58, p. 1, 2; nr. 59, p. 1.

¹⁰² „Iașul Socialist”, 1920, nr. 17, p. 1, 2, 3.

¹⁰³ „Socialismul”, 1921, nr. 52, p. 1.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

alături de muncitorii din întreaga lume sărbătorește pe cei dintâi eroi ai proletariatului, cele din urmă jertfe căzute în luptă cu burghezia. Comuna distrusă de reacțiune — conchidea editorialul — trăiește în inima fiecărui muncitor; jertfa celor care au murit apărând cauza proletară să ne fie călăuză în lupta pe care noi o urmăm azi”¹⁰⁵. Secția București a P.C.R. chema printr-un afiș special¹⁰⁶ muncitorimea din capitală la o mare întrunire publică în sala Tomis în ziua de 2 aprilie 1922, pentru a aniversa Comuna din Paris. Un an mai târziu, articolul consacrat aniversării Comunei din Paris, publicat în „Socialismul”, amintea eroismul și jertfele muncitorilor parizieni, care „cei dintâi au încercat calea realizărilor... zecile de mii de comunarzi ai Rusiei Sovietelor, căzuți în lupta cu contrarevoluția”¹⁰⁷. În 1924, la 53 de ani de la proclamarea Comunei din Paris, Partidul Comunist din România trecea printr-o situație deosebit de grea, din cauza ilegalizării sale. Ziarul „Socialismul” a publicat o pagină întreagă consacrată glorioasei revoluții din 18 martie 1871; aceasta cuprindea o serie de articole privind istoricul și însemnătatea Comunei, eroismul femeilor care au luptat pe baricade, precum și biografiile unor comunarzi. Editorialul intitulat „Comuna din Paris și revoluția rusă”, scris de pe poziții marxist-leniniste, punea accent pe experiența comuniștilor ruși¹⁰⁸.

În anii de adîncă ilegalitate, Partidul Comunist din România a continuat să păstreze vie, neștersă, amintirea Comunei. „Proletariatul lumii — scria în 1925 «Tineretul leninist», organul central al Uniunii Tineretului Comunist din România — sărbătorește în ziua de 18 martie prima încercare a realizării regimului comunist, care n-avea să-și înceapă înfăptuirea decît după 46 de ani, în răsăritul Europei, în Rusia”. Zadarnic „au crezut călăii că s-a teminat cu comunismul — continua același organ... Comunismul strălucește biruitor la răsărit”¹⁰⁹. P.C.R. a îndrumat syndicatele unitare să organizeze, în anul 1926, în intervalul de la 18—25 martie — ce corespundea cu aniversarea Comunei din Paris — o săptămînă de propagandă¹¹⁰ în care să fie promovată ideea despre legătura strînsă dintre Comuna din Paris, învățămintele sale și sarcinile concrete ale luptei revoluționare din România în acel moment istoric.

Într-o circulară a partidului se arată: „În amintirea comunarzilor trebuie să începem o largă agitație... pentru cei care suferă pentru cauza revoluției proletare... să trimitem salutul nostru din fabrici fraților și tova-

¹⁰⁵ *Ibidem*, 1922, XVI, nr. 134, p. 1.

¹⁰⁶ Arhiva Centrală a C.C. al P.C.R., Fond nr. 7, mapa 2/1922.

¹⁰⁷ „Socialismul”, 1923, XVII, nr. 22, p. 1.

¹⁰⁸ *Ibidem*, 1924, XIX, nr. 31, p. 3.

¹⁰⁹ „Tineretul leninist”. Organul central al Uniunii Tineretului Comunist din România, 1925, I, nr. 2, p. 1.

¹¹⁰ „Viața muncitoare”, organ săptămînal al Uniunilor Sindicale Unitare din România, 1926, III, nr. 23, p.1.

rășilor noștri, luptătorilor clasei proletare din țară și din toate țările capitaliste”¹¹¹. Numărul special al „Viații muncitoare” cuprindea numeroase articole închinete aniversării: „Comuna din Paris” (editorial); „Însemnătatea istorică a Comunei” de K. Marx (fragmente din „Războiul civil din Franța din 1871”); „Nașterea Comunei și opera ei” și „Cum a căzut Comuna. Eroismul comunanzilor” de F. Engels (fragmente din „Introducerea la Războiul civil din Franța din 1871 de K. Marx”); „Să cucerim amnistia!”; „18 martie și ajutorul roșu internațional”¹¹².

În ziua de sâmbătă 20 martie 1926, la încheierea săptămânii de propagandă, a fost convocată o întrunire festivă consacrată aniversării Comunei. Dar cu o jumătate de oră înainte de deschiderea ședinței, reprezentanții parchetului militar și ai prefecturii poliției au interzis festivitatea¹¹³.

18 martie, ziua Comunei din Paris, a fost sărbătorită ca zi de luptă și în 1928. Îndrumat de Partidul Comunist Român, Comitetul Central de ajutorare a trimis tuturor secțiunilor sale din țară o circulară în care se arăta însemnătatea internațională a Comunei și se indicau o serie de obiective concrete cu prilejul aniversării acesteia: deschiderea localurilor sindicatelor muncitorești și garantarea libertății sindicale, libertatea de întrunire, organizare și presă¹¹⁴. La Iași, Comitetul de ajutorare a organizat în ziua de 18 martie, o șezătoare în sala sindicatelor, dar localul a fost invadat de agenți ai poliției care au interzis să se vorbească despre Comuna din Paris. Împotriva acestor abuzuri a protestat energic Ion Niculi¹¹⁵.

Și în anul 1929 ziua Comunei din Paris a fost sărbătorită sub semnul luptei împotriva măsurilor de represiune luate de clasele dominante. Sub îndrumarea Partidului Comunist Român, Comisia sindicatelor și Comitetul de ajutorare au convocat, în sala sindicatelor unitare, o întrunire de protest contra terorii dezlănțuite de guvernul național-țărănesc împotriva organizațiilor revoluționare ale proletariatului, pentru legalizarea Partidului Comunist și a Uniunii Tineretului Comunist, stingerea procesului de dizolvare a sindicatelor unitare, legalizarea „Ajutorului roșu”, amnistie generală ș. a.¹¹⁶ Cu prilejul celei de-a 60-a aniversare a Comunei, comitetele locale Iași ale P.C.R. și U.T.C. au lansat un manifest către muncitori, țărani și soldați¹¹⁷.

¹¹¹ Arhiva Centrală a C.C. al P.C.R., Fond nr. 1, dosar nr. 42/1926, f. 7.

¹¹² „Viața muncitoare”, 1926, III, nr. 24, p. 1—2.

¹¹³ *Ibidem*, nr. 25, p. 1.

¹¹⁴ *Ibidem*, 1928, V, nr. 12, p. 1.

¹¹⁵ *Ibidem*, nr. 14, p. 1.

¹¹⁶ *Ibidem*, 1929, VI, nr. 11, p. 1; nr. 13, p. 1.

¹¹⁷ Arhiva Centrală a C.C. al P.C.R., Fond nr. 8, mapa nr. 20.

În anul 1932 — moment de vîrf al crizei economice — protestul împotriva terorii a îmbrăcat, cu prilejul sărbătoririi Comunei, forma unor demonstrații de masă în fața închisorilor în care erau întemnițați cei mai buni fii ai clasei muncitoare¹¹⁸.

Împotriva terorii dezlănțuite de clasele stăpînitoare, chemau la luptă și articole consacrate revoluției din Paris, publicate în același an de „Tînărul leninist“¹¹⁹, „Descătușarea“¹²⁰, „Buletinul Comitetului Central A.R.I., Secția România“¹²¹, ziare ilegale îndrumate și conduse de partid.

Aniversarea Comunei din Paris în anul 1933 a avut loc la scurt timp după eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor, care au constituit o manifestare hotărîtă a forței clasei muncitoare. Îndrumată de Partidul Comunist Român, Uniunea Tineretului Comunist cheamă pe tinerii muncitori să organizeze, în ziua de 18 martie, întruniri, greve de protest și demonstrații pentru reprimirea celor concediați, ajutorarea tinerilor șomeri, hrană bună în cămine, internate, cazărmi, pentru un guvern muncitoresc-țărănesc. Asemenea obiective de luptă erau indicate în „Tînărul leninist“¹²², în „Buletinul C.C. al Ajutorului Roșu“¹²³ și în „Cazarma“¹²⁴, ziar ilegal scos de partid pentru ostași. „Alături de muncitori și țărani — se sublinia în încheierea articolului «Comuna din Paris» publicat de „Cazarma“ — să luptăm contra jugului moșierilor și fabricanților“.

În anul următor, cu prilejul aniversării zilei de 18 martie, Partidul Comunist Român a chemat masele muncitoare să se ridice împotriva fascismului, urmînd pilda muncitorilor și țăranilor din Uniunea Sovietică, continuatoarea Comunei din Paris¹²⁵.

Imaginea Comunei, „ imaginea unui guvern muncitoresc care a cucerit și a ținut în mîinile sale mai bine de două luni de zile capitala lumii, privesc la lupte eroice a proletariatului și a suferințelor lui după înfrîngere, toate acestea au ridicat moralul a milioane de muncitori, le-au trezit speranțele și le-au atras simpatiile de partea socialismului“ — arată Lenin¹²⁶.

În expunerea făcută cu prilejul adunării festive consacrate aniversării a 45 de ani de la crearea P.C.R., secretarul general al partidului, tovarășul

¹¹⁸ „Scinteia“, 1932, II, nr. 4, p. 1.

¹¹⁹ „Tînărul leninist“, 1932, VII, nr. 2, p. 1.

¹²⁰ „Descătușarea“, organ al Comitetului Central al Ajutorului Roșu Internațional, Secția România, 1932, I, martie, p. 2—3.

¹²¹ „Buletin al Comitetului Central A.R.I. Secția România“, 1932, I, nr. 2, p.1.

¹²² „Tînărul leninist“, 1933, VIII, nr. 3, p. 1.

¹²³ Buletin ..., 1933, nr. 6, p. 2.

¹²⁴ „Cazarma“, 1933, III, nr. 1, p. 4.

¹²⁵ „Scinteia“, 1934, IV, nr. 4, p. 1. Vezi și „Descătușarea“, IV, nr. 2(20), p. 15—16.

¹²⁶ V.I. Lenin, Opere, vol. XVII, E.S.P.L.P., 1957, p. 124.

Nicolae Ceaușescu arăta: „Mișcarea muncitorească și socialistă din România și-a manifestat încă de la început solidaritatea și sprijinul activ față de luptele proletariatului mondial. Numeroși combatanți români au luptat pe bariadele Comunei din Paris, apărând primul stat al muncitorilor... Luptele revoluționare ale proletariatului din numeroase țări au găsit un viu ecou și o caldă simpatie în rândurile clasei noastre muncitoare, ale poporului român”¹²⁷. La rîndul său, poporul român s-a bucurat de sprijinul moral și material, al forțelor progresiste și revoluționare internaționale, în marile momente ale încercărilor prin care a trecut în cursul frământății sale istorii.

Ecoul atît de semnificativ al Comunei din Paris în România se continuă în linie directă cu sprijinul acordat de mișcarea revoluționară din România Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, cauzei eroice a Spaniei republicane, culminînd cu participarea a numeroși comuniști români în luptele antifasciste ale partizanilor din U.R.S.S., Franța, Cehoslovacia, Belgia, în timpul celui de-al doilea război mondial. Împreună cu alte numeroase episoade similare, toate aceste fapte au intrat în patrimoniul celor mai valoroase tradiții ale poporului român, ale mișcării sale revoluționare avînd în frunte clasa muncitoare și partidul comunist.

Se poate afirma așadar, că felul în care a fost sărbătorită Comuna din Paris în România în tot cursul celor o sută de ani care au trecut de la acest mare eveniment istoric, reflectă creșterea forțelor revoluționare, progresul general al societății românești.

Memoria Comunei din Paris a rămas vie în conștiința poporului român în toată perioada de grele suferințe din preajma și din timpul celui de-al doilea război mondial, pînă la 23 August 1944 — ziua care, printr-o fericită și simbolică coincidență a istoriei, semnifică atît eliberarea României de sub jugul fascist, insurecția națională antifascistă și începutul revoluției populare, cît și alungarea cotorpitorilor fașoiști din orașul-lumină, orașul Comunei din 1871, eliberarea Parisului.

În noile condiții, radical superioare, după victoria insurecției din August 1944 — cînd a urmat etapa desăvîșirii revoluției burghezo-democratice și apoi trecerea nemijlocită la revoluția socialistă, construirea și desăvîșirea noii orînduiri —, Comuna din Paris a fost sărbătorită în România într-un cadru social-politic caracterizat prin cucerirea definitivă a puterii de către popor, în frunte cu clasa muncitoare, sub conducerea P.C.R. Aceasta conferă un conținut nou, calitativ superior, însăși modului în care s-au desfășurat ani-

¹²⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste*, vol. I, Edit. Politică, București, 1968, p. 399.

versările Comunei, de pildă cele consacrate împlinirii a trei sferturi de veac, apoi a 80 și 90 de ani de la marele eveniment. În afara manifestărilor publice propriu-zise, în România zilelor noastre există deja o întreagă literatură social-politică, de variate profiluri, consacrată Comunei.

Aniversarea unui secol de la Comuna din Paris găsește poporul român în preajma mării sale sărbători — semicentenarul Partidului Comunist Român, împlinind și sporind valoarea unor asemenea evenimente remarcabile ale istoriei cu mărturiile profunde a prețuirii a contemporaneității.

DIE PARISER KOMMUNE UND DIE REVOLUTIONÄRE DEMOKRATISCHE BEWEGUNG IN RUMÄNIEN

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Pariser Kommune stellt eine lebendige Verkörperung der Lehren des von Marx und Engels begründeten wissenschaftlichen Sozialismus dar. Die Kommune erfreute sich der Unterstützung und der Solidarität aller fortschrittlichen Kräfte der Welt, in erster Linie des Proletariats, da sie den proletarischen Internationalismus in Aktion demonstrierte. Der sprechendste Beweis dafür ist die Solidarität des deutschen Proletariats mit dem französischen, die schon zur Zeit des deutsch-französischen Krieges zum Ausdruck kam.

Durch ihre Bedeutung und ihre Lehren bezeichnet die Pariser Kommune einen wichtigen Abschnitt in der Geschichte des französischen Volkes und Proletariats, in der modernen Weltgeschichte sowie in der Geschichte der internationalen Arbeiterbewegung.

Der Jahrestag der Kommune war fast zwei Jahrzehnte lang der erste allgemeine Feiertag des gesamten Weltproletariats, bis der 1. Mai zum Tag der internationalen Solidarität der Werktätigen bestimmt wurde.

Der starke Widerhall, den die Pariser Kommune in Rumänien hatte, vor allem im Rahmen der Arbeiterbewegung als Hort der Ideale der Kommune, trug zur Aktivierung der sozialistischen Bewegung bei und begünstigte das Eindringen der marxistischen Ideen in Rumänien.

Die seit jeher bestehende Sympathie des rumänischen Volkes für die revolutionären Traditionen Frankreichs wurde vom rumänischen Proletariat fortgesetzt und entwickelt, das sich in einem Prozess der Reife und der Behauptung im sozial-politischen Leben Rumäniens befand.

Eine Reihe von Söhnen des rumänischen Volkes haben unmittelbar an den Kämpfen auf den Barrikaden der Kommune teilgenommen und ihr Beispiel wirkte anspornend. Schon zur Zeit des deutsch-französischen Krieges gab es in Rumänien starke soziale und politische Bewegungen, die als antimonarchische Bewegungen zum Ausdruck kamen, in denen vom März 1871 gipfelten und zum Rücktritt der Regierung führten. Die herrschenden Klassen wurden von

fieberhafter Besorgnis und Schrecken ergriffen, als die Volksmassen sich zur Verteidigung der Kommune erhoben. Karl Marx selbst verfolgte aufmerksam die Geschehnisse in Rumänien in der nachfolgenden Zeit.

Zahlreiche Beiträge in der sozialistischen Presse untersuchten die Ursachen, die Geschichte, die Bedeutung und die Lehren des Geschehnisses; es wurden die Porträts einiger Kämpfer der Kommune veröffentlicht und versucht, aus dem Geschehen gültige Schlussfolgerungen für den Kampf des rumänischen Proletariats zu ziehen. Solche Artikel wurden in folgenden Presseorganen veröffentlicht: „Înainte“ (Vorwärts), „Dacia viitoare“ (Das künftige Dazien), „Revista socială“ (Soziale Rundschau), „Drepturile omului“ (Die Menschenrechte), „Desrobirea“ (Die Entsklavung), „Muncitorul“ (Der Arbeiter), „Munca“ (Die Arbeit), „Democrația socială“ (Die Sozialdemokratie), „Lumea nouă“ (Die neue Welt).

Die Bewertungen der Pariser Kommune sind manchmal sehr fortschrittlich und stimmen mit den Anschauungen von Marx und Engels überein.

Die Pariser Kommune fand jedoch nicht nur in der sozialistischen Presse, sondern auch in einigen fortschrittlichen und demokratischen bürgerlichen Zeitungen einen bemerkenswerten Widerhall. Das sprechendste Beispiel dafür scheint die „Gazeta Transilvaniei“ (Siebenbürgische Zeitung) aus Braşov (Kronstadt) zu sein, eine hervorragende Veröffentlichung in der rumänischen Kulturgeschichte, die beständig und mit viel Sympathie die Geschehnisse in der französischen Hauptstadt verfolgte. Dazu kommen auch einige andere Zeitungen aus Siebenbürgen — darunter auch einige in ungarischer Sprache — sowie aus Altrumänien.

Die Feiern des Jahrestages der Pariser Kommune in Rumänien widerspiegeln das Niveau der revolutionären sozialistischen Bewegung des Landes, ihre verschiedenen Strömungen sowie die allgemeine gesellschaftliche Bewegung in Rumänien. Die Etappen der Entwicklung beeinflussten auch die Art der Gedächtnisfeiern für die Pariser Kommune. Eine besondere Bedeutung hatte diesbezüglich die Gründung der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei Rumäniens (PSDMR) 1893. Die Arbeiten von Marx und Engels, später auch die von Lenin, wurden schon früh in Rumänien verbreitet und trugen zur Anleitung des Kampfes des Proletariats bei. Der Widerhall der Pariser Kommune kann unmittelbar durch ein ganzes Jahrhundert hindurch anhand der Feiern verfolgt werden, die alljährlich am 18. März von den proletarischen Klubs und Arbeiterorganisationen, später von den Parteiorganisationen veranstaltet wurden und in einer begeisternden Atmosphäre stattfanden.

Diese Feiern waren in Bukarest — der Stadt mit dem zahlreichsten und am meisten entwickelten Proletariat — von besonderen Ausmassen und

übten eine grosse Anziehungskraft auf die breiten Massen der Arbeiter, der Intellektuellen, der Jugendlichen und sogar der Bauern aus, nicht nur in den anderen Industriezentren (Ploiești, Galați, Brașov-Kronstadt, Timișoara-Temesvar), sondern auch in mehreren Städten mit einer weniger entwickelten Industrie.

Alle diese Kundgebungen waren vom revolutionären Geist des Proletariats durchdrungen, das sich schrittweise der Verwirklichung seiner Ziele näherte und in der Pariser Kommune ein anfeuerndes Vorbild sah. Diese Kundgebungen gereichen sowohl dem französischen als auch dem rumänischen Proletariat zur Ehre und sind sichtbare Zeugnisse des proletarischen Internationalismus. Der Widerhall der Pariser Kommune in Rumänien hat auch die Aufmerksamkeit und die Anerkennung der internationalen Arbeiterbewegung gefunden.

Die Lehren der Kommune, der eine proletarische Partei fehlte, zeigten den rumänischen Sozialdemokraten die Notwendigkeit der Gründung einer Partei der Arbeiterklasse. Nach der Auflösung der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei Rumäniens (1899) und der Wiedererrichtung der Sozialdemokratischen Partei im Jahre 1910, kann der Widerhall der Pariser Kommune in den Spalten der Zeitungen „România muncitoare“ (Das arbeitende Rumänien), „Viitorul social“ (Die soziale Zukunft), „Socialismul“ (Der Sozialismus), „Lupta de clasă“ (Der Klassenkampf) verfolgt werden.

Im Bewusstsein der Arbeitermassen ist die Erinnerung an die Pariser Kommune und deren Erbe stets lebendig geblieben, auch im Laufe des gesamten Zeitabschnittes der Bewährungen und Klarstellungen, der seinen Höhepunkt im Jahre 1921 durch die Gründung der Rumänischen Kommunistischen Partei erreichte. Besonders der Sieg der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution prägte den Gedächtnisfeiern für die Pariser Kommune einen neuen, erweiterten Sinn auf, da deren Ideale seit 1917 lebendige Wirklichkeit geworden waren. Der revolutionäre Aufschwung in Rumänien wird durch den starken Widerhall der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution, der Verwirklichung der Einheit des rumänischen Nationalstaates sowie durch den Generalstreik von 1920 und durch die Gründung der Rumänischen Kommunistischen Partei im Jahre 1921 gekennzeichnet.

Die 50-Jahrfeier der Pariser Kommune fand kurz vor der Gründung der Kommunistischen Partei statt, die die Traditionen der Kommunefeiern in Rumänien auf einem höheren Niveau weiterführte. In diesem neuen Zeitabschnitt wurden besonders die von Lenin formulierten Lehren der Pariser Kommune verbreitet und vertieft, und zwar die Notwendigkeit der Besei-

tigung der kapitalistischen Gesellschaftsordnung auf revolutionärem Wege, trotz der durch das Verbot der Partei gegebenen schweren Bedingungen.

Man kann behaupten, dass die Solidarität des rumänischen Volkes mit dem französischen in den Jahren 1870—1871 fortgesetzt wurde, und zwar durch die Unterstützung, die die revolutionäre Bewegung Rumäniens Sowjetrussland gewährte und später der Spanischen Republik sowie — zur Zeit des Zweiten Weltkrieges — den Partisanenkämpfen in Frankreich, in der UdSSR, der Tschechoslowakei, Belgien usw.

Durch ein symbolisches Zusammentreffen ist der 23. August 1944 sowohl der Tag der Befreiung Rumäniens, des bewaffneten Aufstandes und des Beginns der Volksrevolution, als auch der Tag der Befreiung von Paris.

Unter den grundlegend neuen Bedingungen nach dem 23. August 1944 wurde die Pariser Kommune in einem neuen gesellschaftlichen und sozialen Rahmen gefeiert, wo das Volk, an der Spitze die Arbeiterklasse unter der Führung der RKP endgültig die Macht ergriffen hat, was der Tradition der Kommunefeiern einen neuen, qualitativ höheren Gehalt verleiht. Die Parteidokumente und die Reden des Genossen Nicolae Ceaușescu, des Generalsekretärs der RKP, schätzen diese Traditionen hoch ein und drücken damit das Gefühl der grossen Achtung des gesamten rumänischen Volkes für die unsterbliche Sache der Pariser Kommune aus.

ISTORIE CONTEMPORANĂ

AVINTUL REVOLUȚIONAR DIN ROMÂNIA ÎN PRIMII ANI POSTBELICI (1918—1921)

de ION ARDELEANU și MIRCEA MUȘAT

Tradițiile de luptă ale mișcării muncitorești și socialiste, experiența acumulată în focul acțiunilor de clasă aveau să fie îmbogățite și ridicate pe o treaptă superioară în anii 1918—1921. Războiul, cu tot cortegiul de nenorociri, un mare număr de pierderi omenești, un impresionant număr de mutilați, invalizi, văduve, orfani, a determinat o considerabilă înrăutățire a condițiilor de trai ale celor ce muncesc, ascuțirea puternică a contradicțiilor sociale care măcinau regimul burghezo-moșieresc. Criza generală a capitalismului, declanșată în condițiile primului război mondial, a cunoscut o puternică agravare odată cu victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Făurirea primului stat muncitoresc — țărănesc pe a șasea parte o globului pământesc a creat o breșă adâncă în sistemul capitalist, a stimulat un avânt deosebit în mișcarea revoluționară din acel timp, a dat un puternic îmbold popoarelor asuprite în lupta pentru scuturarea jugului străin. Ecoul Revoluției Socialiste din Rusia s-a făcut simțit cu intensitate și în țara noastră, în rîndul păturilor celor mai largi ale maselor muncitoare, în mișcarea socialistă, exprimîndu-se în mari demonstrații de solidaritate cu primul stat socialist, în participarea cu arma în mîna a muncitorilor, țăranilor, soldaților români la lupta pentru apărarea tinerei republici sovietice.

Prăbușirea în 1917 a imperiului țarist și rezonanța sa în rîndul clasei muncitoare internaționale, au reprezentat un factor puternic de accelerare a destrămării imperiului habsburgic. De altfel încă în 1916 V. I. Lenin aprecia că „lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istoricește decît o continuare a destrămării Turciei, fiind ca și aceasta, o necesitate a procesului istoric de dezvoltare”¹. Previziunea lui Lenin s-a adeverit și, în anul 1918, imperiul habsburgic s-a prăbușit sub loviturile luptei de eliberare națională a popoarelor asuprite.

¹ V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 30, Edit. politică, București, 1964, p. 8.

În mișcarea popoarelor europene pentru autodeterminare națională și scuturarea dominației străine desfășurată în anii 1917—1918 se încadrează și lupta maselor populare din România și Transilvania pentru eliberarea Transilvaniei de sub jugul habsburgic. Trăsătura dominantă a acestei lupte a fost largul ei caracter de masă, faptul că a antrenat muncitorimea, țărănimea, intelectualitatea, cercurile înaintate ale burgheziei, principalele clase și pături ale societății. „Un rol deosebit de activ în mișcarea pentru unirea Transilvaniei cu România — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — l-au jucat proletariatul, mișcarea muncitorească și socialistă. Despre aceasta vorbește însăși compoziția Consiliul Național format din șase reprezentanți ai Partidului Național și șase reprezentanți ai mișcării socialiste. Mișcarea muncitorească și socialistă și-a afirmat voința și hotărîrea în mod energic prin puternice acțiuni greviste și demonstrații politice, prin crearea consiliilor muncitorești care au preluat conducerea unor centre transilvănene din mâinile autorităților habsburgice”².

În tumultul revoluționar de la sfîrșitul anului 1918, de la un capăt la altul al țării, problema centrală era aceea a unirii Transilvaniei cu România. Atunci rolul clasei muncitoare s-a manifestat pregnant prin influența pe care a exercitat-o asupra programului politic al unirii, în exprimarea revendicărilor cu caracter democratic muncitoresc. Crearea consiliilor și gărzilor naționale în toate județele, orașele și comunele Transilvaniei, sutele de mii de semnături care au întărit mandatul încredințat delegaților la Marea Adunare de la Alba Iulia, dovedesc dorința întregului popor de înfăptuire a Unirii Transilvaniei cu România. Din cei 1228 de delegați aleși prin vot deschis de cercurile electorale sau organizațiile politice și instituțiile românești din Transilvania³, 150 erau delegați ai social-democrației române, partea cea mai activă pentru realizarea unirii, care reprezenta pe cei aproape 60 000 de muncitori organizați⁴. Hotărîrea delegaților, voința exprimată a celor 100 000 de participanți la Adunarea de la Alba Iulia a înfăptuit decideratul de veacuri al poporului român. Adunarea de la Alba Iulia, prin hotărîrea adoptată a marcat încheierea procesului de realizare a unității statale, a consfințit și a ridicat pe o treaptă mai înaltă comunitatea statornică de-a lungul veacurilor între toate provinciile României, a realizat cadrul național și social-economic pentru dezvoltarea mai rapidă a forțelor de producție, înmănuncherea energiilor și capacităților creatoare ale între-

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, Edit. politică, București, 1969, p. 715.

³ Tiron Albani, *Douăzeci de ani de la Unire. Monografie comemorativă a Unirii*, vol. 1, „Cum s-a făcut Unirea”, Oradea, 1938, p. 225—228.

⁴ C. Titel-Petrescu, *Socialismul în România*, București, 1940, p. 303—304.

gului popor. În declarația Comitetului Executiv Provizoriu al Partidului Socialist din România și a Comisiei Generale Provizorii a Sindicatelor, publicată în februarie 1919, se arată: „Ca socialiști români internaționali, salutăm cu bucurie dezrobirea națională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum și respectăm legămintele de unire hotărîte... România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine”⁵.

Sporirea potențialului economic al țării a creat condiții favorabile pentru creșterea forței clasei muncitoare, a capacității sale de a se situa în avangarda luptei maselor populare împotriva claselor dominante care, în perioada 1918—1921 consolidându-și treptat pozițiile, au adoptat o politică antimuncitorească, de aruncare a greutăților refacerii țării pe seama maselor. Războiul provocase țării uriașe pagube materiale, care se ridicau la peste 32 miliarde de lei aur⁶. Industria a suferit cel mai mult. Distrugerile provocate de evacuare și război, jaful exercitat de trupele germane în retragere, dispersarea întreprinderilor au constituit principalele cauze ale scăderii nemaiîntîlnite a capacităților de producție ale întregii industrii. În 1917—1918, un mare număr de întreprinderi nu funcționau, iar cele care lucrau dădeau o producție cu mult mai mică decît cea antebelică. Din 845 de întreprinderi ale industriei încurajate de stat, înregistrate în 1915 în România, în anii 1917—1918 mai lucrau 217 întreprinderi⁷. Principalele ramuri ale industriei au înregistrat scăderi foarte mari. Extracția petrolului reprezenta la sfîrșitul anului 1918 numai 47% din anii 1913—1914, iar a cărbunelui 40%⁸. Scăderi mari de producție au fost înregistrate în producția siderurgică, a cimentului, cherestelei, hîrtiei, zahărului, extracția de sare etc. Distrugeri și pierderi mari erau înregistrate în transportul feroviar. Grav a fost lovită agricultura. România, cunoscută ca țară exportatoare de cereale, în 1919 a fost nevoită să importe cereale și diferite alte produse alimentare⁹.

Consecințele războiului, politica claselor stăpînitoare de aruncare a tuturor greutăților pe seama maselor s-au răsfrînt cu prisosință asupra situației oamenilor muncii. Presa socialistă din anii 1918—1919 a publicat multe articole referitoare la nivelul salariilor, puterea lor de cumpărare, cu referiri la muncitorii din atelierele C.F.R., la petroliști, mineri, metalurgiști. Ziarul „Social-democrația” de exemplu, relatînd situația minerilor din Valea

⁵ „Socialismul”, 17 februarie 1919.

⁶ Gh. M. Dobrovici, *Istoricul dezvoltării economice și financiare a României și împrumuturile contractate. 1823—1933*, București, 1934, p. 477.

⁷ „Buletinul industriei”, nr. 4—5 din 1920.

⁸ „Enciclopedia României”, 1938, vol. III, p. 606.

⁹ *Anuarul Statistic al României pe 1939 și 1940*, p. 581 și 589.

Jiului scria, referindu-se la situația din 1919 față de 1913 a unui muncitor: „care câștiga cel mai bine trebuia să lucreze la minele de cărbuni o zi (în 1913 — n.n.) și jumătate ca să-și procure alimente de 5,66 coroane. Astăzi — se arăta în continuare — trebuie să lucreze trei zile și jumătate ca să-și procure aceleași alimente care costă 111 coroane”¹⁰.

Condițiile de muncă, ziua de muncă care ajungea în multe industrii la 10—12 ore, militarizarea întreprinderilor, toate au contribuit la accentuarea frământărilor sociale. Situația economică a țării, agravată în primii ani post-belici de consecințele războiului, înrăutățirea condițiilor de viață a clasei muncitoare, a celorlalte categorii de oameni ai muncii, măsurile represive împotriva clasei muncitoare au constituit cauza fundamentală a ascuțirii contradicțiilor dintre proletariat și burghezie, a creșterii valului luptelor muncitorești, a radicalizării rîndurilor Partidului Socialist.

Creșterea avîntului mișcării revoluționare s-a reflectat în maturizarea partidului, în întărirea forțelor de stînga care treptat au format majoritatea în Partidul Socialist. Avînd înscris pe steagul său ca țel final socialismul, partidul a organizat acțiuni de masă pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de trai ale clasei muncitoare, a demascat de la tribuna parlamentului asuprirea și teroarea, a militat pentru îndeplinirea revendicărilor tuturor celor exploatați, pentru apărarea și impunerea de drepturi largi, democratice. La sfîrșitul anului 1918, conducerea Partidului Social-Democrat s-a reorganizat. Ca urmare a unei adrese a P.S.D. s-a fixat, printr-un referendum, Comitetul executiv provizoriu al partidului care se compunea din: Al. Constantinescu, Gh. Cristescu, I. C. Frimu, T. Iordăchescu, Ilie Moscovici, dr. Cristian Racovski, Ion Sion, Gh. Teodorescu. Ca secretar a fost desemnat Ilie Moscovici, iar casier Gh. Cristescu¹¹.

În aceeași adunare s-a hotărît și schimbarea titulaturii, care a devenit Partidul Socialist din România. Nu era însă o simplă schimbare de denumire, ci un act cu conținut politic, oglindind afirmarea tendințelor de înlăturare a balastului oportunist care se manifestase pregnant în perioada premergătoare războiului, precum și în anii 1916—1918. În același timp au avut loc reorganizarea mișcării sindicale și a organizației de tineret.

Procesul de reorganizare a partidului clasei muncitoare, de radicalizare a sa a influențat acțiunile mereu crescînde ale maselor. În acest context Partidul Socialist și-a elaborat un proiect de program numit „Declarația de principii”, publicat în ziarul „Socialismul”, din 9 decembrie 1918. Programul oglindea procesul de maturizare a mișcării muncitorești, reflecta bilanțul

¹⁰ „Social-democrația” din 27 iulie 1919.

¹¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916—1921*, Edit. politică, București, 1966, p. 121—122.

cuceririlor Partidului Socialist. Declarația sublinia faptul că Partidul Socialist era urmarea firească a dezvoltării societății capitaliste în țara noastră, precizând că „În România, ca și în toate țările moderne, mișcarea muncitorească este un rezultat firesc al dezvoltării economice”¹². Esența „Declarației de principii” a constituit exprimarea cu pregnanță a necesității instaurării puterii politice a clasei muncitoare, a dictaturii proletariatului. Deși programul cuprindea o serie de idei programatice de reală valoare teoretică și practică, el conținea și unele limite care reflectau stadiul de atunci al mișcării muncitorești. Luptele clasei muncitoare au atins în 1918 momentul culminant în luna decembrie. Astfel, la 1 decembrie 1918 peste 6 000 de muncitori din Atelierele C.F.R. din București au participat la o mare manifestație de protest împotriva guvernului, care la acea dată se întorsese din refugiul de la Iași în București. Această manifestație s-a împletit cu greva celor 5 000 de muncitori de la Regie¹³. Paralel, au intrat în luptă muncitorii tipografi de la întreprinderile „Sfetea” și „Minerva”. Guvernării, pentru a recurge la măsuri teroriste au refuzat în mod repetat satisfacerea revendicărilor. La 5 decembrie 1918, într-o notă a Direcției Poliției și Siguranței se arăta: „Mișcarea este generală în întreg corpul tipografilor”¹⁴. Treptat, acțiunea tipografilor s-a extins. În zilele de 10—12 decembrie 1918, străzile Capitalei au fost pline de manifestații care demonstau pentru pâine, libertăți democratice, desființarea cenzurii și a stării de asediu.

În dimineața zilei de 12 decembrie a început greva celor aproape 600 de lucrători tipografi din București. Ei s-au adunat la sediul sindicatelor. După încheierea mitingului, greviștii au însoțit pînă la Ministerul Industriei și Comerțului, delegația pe care au desemnat-o să le prezinte revendicările. Relatînd sosirea greviștilor la minister, Vasile Cancicov, fost ministru și deputat conservator, scria: „Trecînd azi spre casă pe la ora 1 pe Calea Victoriei, am văzut Ministerul de Industrie — Casa Vernescu — complet înconjurat, curte și stradă, de o imensă mulțime... Erau greviștii Capitalei. Nici urmă de autoritate. Pe poarta mare a intrării era înfipit un steag roșu. Pe ușa de intrare în minister era fixată o placardă de cîțiva metri lungime, tot de pînză roșie, pe care sta scris cu litere de-o palmă: „Trăiască revoluția socialistă!” Pe zidurile clădirii și pe tot lungul grilajului de fier erau înfipite alte placarde roșii: „Jos ciocoi!”, „Jos burghezia capitalistă!”, „Jos regele!”, „Trăiască comunismul internațional”¹⁵.

¹² *Ibidem*.

¹³ „Socialismul”, 11 decembrie 1918.

¹⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., dosarul nr. 42/434, fila 13.

¹⁵ V. Cancicov *Impresiuni și păreri personale din timpul războiului român. Jurnal zilnic*, vol. II, București, 1921, p. 717.

A doua zi, comisia locală a partidului și a sindicatelor a declarat greva generală. Începând de la ora 14, muncitorii de la „Haug“, „Wolf“, „Vulcan“, „Lemaître“, „Regie“, tipografii de la „Sfetea“ și „Minerva“ au pornit spre sediul din strada Sf. Ionică. În Piața Teatrului Național au fost întâmpinați de rafalele mitralierelor, care au secerat rîndurile demonstranților. Au căzut uciși 102 muncitori.

Masacrul din Piața Teatrului Național a constituit un puternic act de acuzare împotriva claselor exploatare, a regimului burghezo-moșieresc. Prin aceste represii, clasele conducătoare sperau să potolească valul de revoltă a muncitorimii, dar rezultatul „a fost că burghezia — așa cum scria „Socialismul“ — în ciuda propriilor ei interese, a semănat și mai mult ură în inimile muncitorilor“¹⁶.

După luptele din 13 decembrie 1918, guvernul a instituit militarizarea întreprinderilor, a ordonat închiderea sediilor secțiunilor Partidului Socialist, a sindicatelor și arestarea a numeroși militanți ai mișcării muncitorești. Teroarea dezlănțuită de clasele conducătoare, de guvernul liberal, nu a putut stăvili avîntul revoluționar al maselor. Acțiunile de protest împotriva masacrului din 13 decembrie, împotriva proceselor înscenate au cuprins muncitorii din întreaga țară, care și-au unit forțele în apărarea tovarășilor lor. „E o înălțătoare manifestare de clasă, care întărend încrederea muncitorimii în luptătorii ei, spulberă în chip definitiv calomniile, insinuările“¹⁷.

În fața protestelor, guvernării au fost siliți să admită redeschiderea sediilor muncitorești. În adunări generale, secțiunile Partidului Socialist din București, Focșani, Galați, Ploiești, Iași etc. au adresat moțiuni prin care își exprimau solidaritatea cu luptele din 13 decembrie și cereau stingerea proceselor înscenate conducătorilor muncitorilor¹⁸.

În primăvara anului 1919, luptele maselor populare pentru revendicări economice și drepturi democratice au izbucnit mai puternic. Un rol de mare însemnătate l-au avut acțiunile prilejuite de înmormîntarea lui I. C. Frimu, care a încetat din viață la 21 februarie 1919, în urma maltratărilor și a regimului la care a fost supus în închisoarea Văcărești. În București, la chemarea socialiștilor, muncitorii au declarat grevă și au participat la înmormîntarea lui I. C. Frimu, care s-a transformat într-o puternică demonstrație de protest împotriva măsurilor represive instituite de guvern¹⁹. Aceste mani-

¹⁶ „Socialismul“ din 27 decembrie 1921.

¹⁷ „Socialismul“ din 5 martie 1919.

¹⁸ „Socialismul“ din 5, 10, 15, 29 și 30 martie 1919.

¹⁹ I. Barnea, Gh. Petreanu, I. C. Frimu, Edit. politică, București, 1968.

festații din București au fost urmate de acțiuni largi la Ploiești, Galați, Brăila, Turnu Severin și în alte centre muncitorești din țară.

Forța organizată a muncitorimii, care în 1919 reunea în Partidul Socialist cca 100 000 de membri, iar în sindicate se aflau organizați peste 200 000 de muncitori, s-a manifestat deosebit de puternic cu prilejul zilei de 1 mai 1919. În această zi, numai la mitingurile organizate în București au participat peste 30 000 de muncitori ²⁰.

În continuare, mișcările greviste, acțiunile de protest ale muncitorilor cresc în intensitate și amploare. În primele rînduri ale acțiunilor se aflau ceferiștii, metalurgiștii și petroliștii, care prin greve cu o largă participare și de lungă durată au imprimat o deosebită forță întregii mișcări greviste. Greva generală a ceferiștilor din iunie 1919 a antrenat aproape 20 000 de muncitori din București, Ploiești, Craiova, Turnu Severin, Brăila, Galați, Buzău, Iași, Constanța care au militat cu dîrzenie pentru obținerea revendicărilor. Guvernul s-a văzut silit să dea satisfacție greviștilor. În comunicatul publicat la 22 iunie 1919, după două săptămîni de grevă se arăta că greviștii de la C.F.R. au obținut: 1) „8 ore de lucru fără nici o știrbire din salariu; 2) 12 ore de serviciu pentru serviciile care nu pot fi întrerupte și în urma acestor ore de muncă 24 ore libere; 3) 60% globale la salariul de bază; 4) S-a aprobat să se plătească salariile pe tot timpul pînă la reîntregirea lor a celor din Moldova care au fost concediați etc.” ²¹.

Greva ceferiștilor a fost semnalul unui șir de alte acțiuni ale muncitorilor de la „Imprimeria Națională”, „Uzina de gaz și electricitate”, „R.M.S.”, precum și în rîndurile petroliștilor. Începînd cu 7 iulie 1919 și pînă la jumătatea lunii august s-a desfășurat greva celor peste 200 000 de muncitori petroliști din Valea Prahovei, care a însemnat în același timp una dintre cele mai mari confruntări de clasă între proletariatul român și marile trusturi petroliere străine ²². Muncitorii din întreaga țară au sprijinit pe petroliști, au strîns fonduri pentru ajutorarea greviștilor, au luat în îngrijire copiii acestora. După încetarea în august 1919 a grevei petroliștilor, la scurt timp s-au declanșat greve ale metalurgiștilor, tîmplarilor, docherilor de la Galați și Brăila. Acțiunile proletariatului român pentru îmbunătățirea condițiilor sale de muncă și viață s-au împletit cu lupta proletariatului internațional pentru apărarea Rusiei Sovietice, a revoluției proletare din Ungaria. La 21 iulie 1919, răspunzînd chemării Internaționalei a III-a adresată prole-

²⁰ E. Georgescu, O. Matichescu, *1 Mai în România*, București, 1970, p. 125—132.

²¹ „Social-Democrația” din 22 iunie 1919.

²² „Socialismul” din 31 iulie 1919; Arhiva C.C. al P.C.R., Fond 5, dosar nr. 753, fila 21.

tariatului internațional pentru organizarea unei greve demonstrative pentru apărarea Revoluției din Rusia și a revoluției proletare din Ungaria, Partidul Socialist a organizat greve la București, Ploiești, Turnu Severin, Galați, Reșița etc., la care au participat zeci de mii de muncitori²³. Acțiunile desfășurate în țară se împleteau cu lupta miilor de muncitori, țărani, soldați români care cu arma în mână luptau pentru apărarea cuceririlor proletariatului din Rusia și Ungaria. Concomitent cu luptele greviste, demonstrațiile muncitorești, au avut loc puternice frământări în rîndurile țărănimii. Partidul Socialist, continuînd tradițiile vechilor cluburi sătești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea a creat în multe sate din județele Ilfov, Prahova, Buzău, Dolj, Mehedinți, Iași, Bacău, cluburi socialiste. Fără să atingă un grad deosebit de cuprindere și organizare a luptei țărănimii, aceste cluburi în contextul epocii au avut un rol de seamă. Nemuțumiți pentru că pămîntul promis în 1917, în decembrie 1918 și expropriat apoi, nu le-a fost dat în proprietate, țăranii cereau cu insistență împrumutarea imediată, în unele locuri intrînd cu forța pe pămînturile moșierești. Astfel de acțiuni au avut loc în județele Prahova, Suceava, Botoșani, Tutova, Buzău, Argeș, Ialomița, Bihor, Alba Iulia ș. a. Insuficienta maturitate a mișcării muncitorești, slabele ei legături politice cu țărănimea nu au stimulat acțiunile revoluționare de la sate.

Condițiile grele de viață, creșterea continuă a costului vieții, lipsa mărfurilor, deprecierea de la o zi la alta a monedei au lovit pe negustori, micii meseriași, funcționari. Astfel, în 1919 au loc greve, demonstrații ale personalului administrativ din aparatul de stat, ale funcționarilor publici. În fața acestor largi acțiuni, o poziție clară de solidaritate au exprimat o serie de intelectuali de frunte ai țării, care s-au apropiat mai mult de mișcarea muncitorească. Alături de lupta muncitorilor în acei ani au fost N. D. Cocea, P. Constantinescu-Iași, C. I. Parhon, Emil Isac, Gala Galaction, Octav Băncilă, Barbu Lăzăreanu și alții.

În fața frontului organizat al luptei maselor muncitoare, clasele conducătoare, care-și vedeau amenințate privilegiile, au hotărît să treacă la contraofensivă. La 13 martie 1920 a fost adus la cîrma țării guvernul de mîină forte, prezidat de generalul Alexandru Averescu. Noul guvern a trecut la măsuri de interzicere a grevelor, întrunirilor, desființarea consiliilor muncitorești, reintroducerea gărzilor militare în fabrici, reinstaurarea cenzurii și înăsprirea stării de asediu. Clasa muncitoare a răspuns printr-o nouă și viguroasă intensificare a luptelor. Mișcările greviste se desfășurau val după val, cuprinzînd toate județele țării. Ideea organizării unei greve generale pe țară, ca o formă mai înaltă și mai eficientă de luptă, era tot mai mult îmbrățișată

²³ „Socialismul” din 24 iulie 1919.

de întreaga clasă muncitoare. „În fruntea celor care se pronunțau pentru greva generală și activau efectiv pentru pregătirea ei s-au aflat militanți și activiști ai organizațiilor socialiste și sindicale între care Gheorghe Cristescu, Constantin Ivănuș, Alexandru Constantinescu, Mihail Gheorghiu-Bujor, Constantin Mănescu, Gheorghe Niculescu-Mizil, Al. Dobrogeanu-Gherea, Iancu Olteanu, Constantin Popovici, Ilie Moscovici, Pandele Becheanu, Elena Filipovici, Gh. M. Vasilescu-Vasia, David Fabian, Alexandru Pătruțescu, Gheorghe Tecdorescu, Theodor Iordăchescu, Dumitru Grofu, Leonte Filipescu, Gheorghe Stoica, Ion Cloșan, Lazăr Măglașu, Eugen Rozvan, Koloman Müller, Carol Bartha, P. Constantinescu-Iași, Zaharia Tănase, Ion Elena, Mihail Cruceanu, Iosif Ciser, dr. H. Aroneanu, Iancu Iliescu, Tiron Albani, Victor Brătfăleanu și mulți alții”²⁴. În vara și toamna anului 1920 au avut loc numeroase greve generale ale metalurgiștilor, feroviarilor, tipografilor, textiliștilor din întreaga țară sau pe grupe mari de județe. În fiecare zi presa socialistă, democratică, consemna greve, întruniri muncitorești. Mișcarea muncitorească se afirma cu hotărâre în toate domeniile de activitate ale societății din acel timp.

La 11 august 1920 a fost adoptată de parlament „Legea pentru reglementarea conflictelor colective de muncă”. Legea interzicea încetarea colectivă a lucrului pentru cauze referitoare la condițiile de muncă în întreprinderile de stat, era interzisă greva politică. Față de aceste măsuri, în semn de protest au avut loc întruniri muncitorești, demonstrații de stradă, greve generale în marile orașe de pe întreg teritoriul țării. Mii de muncitori au cerut declararea grevei generale în vederea anulării tuturor măsurilor arbitrare ale guvernanților²⁵.

În tumultul acțiunilor muncitorești s-a întrunit, la 10—11 octombrie 1920, Consiliul general al Partidului Socialist. Cu acest prilej s-a hotărât încadrarea organizațiilor socialiste din toate regiunile țării într-un partid centralizat, cu un statut unic²⁶.

Consiliul general a luat în dezbatere cererea presantă a organizațiilor socialiste și sindicale de a declara greva generală. Dezbaterea s-a încheiat prin elaborarea unui memoriu de revendicări către guvern. În „Ultimatumul muncitorimii către guvern”, după cum a fost intitulat în ziarul „Socialismul” memoriul, au fost înscrise revendicări dintre cele mai de seamă ale clasei muncitoare, care aveau o însemnătate politică generală. Se cerea: respectarea

²⁴ Ștefan Voitec, *Cuvintare la Adunarea Festivă din Capitală cu prilejul aniversării a 50 de ani de la greva generală a muncitorilor din România*, în „Scinteia” din 4 noiembrie 1970.

²⁵ „Socialismul” din 18 august 1920.

²⁶ „Socialismul” din 13 octombrie 1920.

dreptului de organizare, recunoașterea delegaților și consiliilor muncitorești, retragerea armatei din fabrici, suspendarea aplicării legii antigreviste, desființarea efectivă și completă a stării de asediu și cenzurii, satisfacerea cerințelor economice ale muncitorilor din întreprinderile statului²⁷. Totodată, guvernul a fost avertizat prin memoriu că dacă revendicările formulate nu vor fi satisfăcute până la 20 octombrie, muncitorimea din întreaga țară va fi chemată ca printr-o grevă generală să obțină aceste revendicări. Muncitorii din întreaga țară nu conțineau pregătirile în vederea luptei. În întreprinderi, la sediile sindicatelor și ale organizațiilor Partidului Socialist au fost organizate întruniri, în cadrul cărora au fost stabilite măsuri concrete de pregătire a grevei generale.

În seara zilei 17 octombrie, după mari frământări, dezbateri, mecanicii și fochiștii ceferiști din București au intrat în grevă. Cu repeziciune greva a cuprins alte centre din țară. Măsurile întreprinse de guvernanți nu au putut stăvilii extinderea grevei ceferiștilor²⁸.

La 20 octombrie 1920, la apelul Partidului Socialist și al comisiei generale a sindicatelor, muncitorii au intrat în greva generală. Au intrat în luptă muncitorii ceferiști, metalurgiști, mineri, forestieri, portuari, lucrătorii din unele întreprinderi militare²⁹. În fruntea luptei se aflau muncitorii capitalei. Greva s-a extins în întreaga țară, avînd o intensitate deosebită în Valea Prahovei, Valea Jiului, la Galați, Timișoara, Arad, Iași, Brăila, Turnu Severin, Brașov, Oradea, Craiova, Hunedoara, Turda și în multe alte orașe și centre muncitorești.

Reacția guvernului a fost violentă. În București și alte orașe s-a instituit starea de asediu. În întreaga țară s-a reintrodus cenzura. Sediile muncitorești au fost închise, iar ziarele suspendate. Mulți militanți ai mișcării muncitorești au fost arestați. După date incomplete, rezultă că la greva generală au participat peste 400.000 de muncitori. Tactica de luptă impusă de elementele oportuniste din conducerea partidului socialist care au lansat lozincă: „Toată lumea stă acasă, nu se face nici o demonstrație pentru a nu face jocul provocatorilor” a diminuat forța grevei generale, a înlesnit înfrîngerea.

Insuficienta pregătire a grevei, slaba legătură între organizații și centrele muncitorești a dus la încetarea grevei. În mod practic la 28 octombrie, după ce conducerea provizorie a Partidului Socialist a dat directiva reluării

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ „Socialismul” din 18 octombrie 1920.

²⁹ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lingă C.C. al P.C.R., Cota D IV-5.

lucrului, greva generală a încetat³⁰. Cu toate acestea, în unele centre ca: București, Valea Prahovei, Valea Jiului, muncitorii nu au reluat lucrul.

Deși înfrîntă, greva generală a zguduit puternic temelia regimului burghez din România. Ea a avut o însemnătate deosebită pentru dezvoltarea mișcării muncitorești.

Greva generală din octombrie 1920 a fost o etapă importantă în lupta pentru făurirea partidului marxist-leninist al clasei muncitoare din țara noastră. În manifestele publicate la sfîrșitul anului 1920 se sublinia, ca un învățămînt pentru clasa muncitoare, necesitatea transformării Partidului Socialist într-un puternic partid politic comunist³¹. În timpul grevei generale, „Clasa muncitoare — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — s-a afirmat ca o forță națională în stare să-și asume rolul de conducător al întregului popor în lupta pentru transformarea revoluționară a societății, să conducă destinele întregii națiuni“³².

Valul luptelor muncitorești, multiplele probleme economice, sociale, politice, administrative, care stăteau atunci în atenția celor mai diferite grupări politice, au determinat atitudini, opinii cu totul diferite care au influențat cursul și orientarea politică din România acelor ani.

Soluțiile preconizate de diferitele partide față de problemele cardinale ale epocii, răspundeau în primul rînd pozițiilor și intereselor claselor pe care le reprezentau. Singurul partid care va preconiza un program realist de asigurare a viitorului patriei, a eliberării sociale și naționale a fost Partidul Comunist Român.

Crearea Partidului Comunist Român s-a făcut pe temeliile unor realități ale societății noastre, cu o mișcare revoluționară matură prinsă în angrenajul factorilor complecși ai vieții politice și social-economice din țară.

Înființarea Partidului Comunist Român nu poate fi desprinsă de complexul social-politic al țării, cu problemele sale cardinale, cu o clasă muncitoare contopită intim cu interesele maselor și ancorată în contextul mișcării muncitorești internaționale.

Mișcarea muncitorească din România ajunsese la acea treaptă care reclama în mod necesar crearea partidului revoluționar de tip nou. Drumul parcurs de mișcarea muncitorească în perioada avîntului revoluționar îi con-

³⁰ „Chemarea“ din 29 octombrie 1920.

³¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, Edit. politică, București, 1966, p. 536—540.

³² Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 352.

ferea, prin calitățile sale, prin lupta și natura acțiunilor de clasă, atribuțiile acelei forțe revoluționare capabile să-și asume realizarea marilor obiective democratice, într-o primă etapă, și socialiste apoi. O dată cu înființarea Partidului Comunist Român, la 8 Mai 1921, a început o etapă nouă în lupta proletariatului și a maselor muncitoare. Sub conducerea sa, clasa muncitoare a fost prezentă și și-a spus cuvântul în toate evenimentele mai importante ale țării, s-a situat în fruntea luptei pentru progres social.

DER REVOLUTIONÄRE AUFSCHWUNG IN RUMÄNIEN IN DEN ERSTEN NACHKRIEGSJAHREN (1918—1921)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die beiden Verfasser umreissen auf Grund der Untersuchung von Archivdokumenten, der zeitgenössischen Presse, der Memorialistik sowie von statistischen Angaben das Bild der sozial-politischen Lage der Volksmassen in Rumänien in den Jahren 1918—1921.

Das kennzeichnende Phänomen für die sozialen und politischen Bewegungen in den Jahren 1918—1921 bildet der revolutionäre Aufschwung der Massen, besonders der Arbeiterklasse, die sich durch die im Geiste hoher Kampfbereitschaft geführten revolutionären Kämpfe sowie durch die sozial-politischen Forderungen die im revolutionären Programm zur grundlegenden Änderung der Gesellschaftsordnung sich als gesellschaftliche Vorhut Rumäniens durchsetzte.

Der in der Zeitspanne des revolutionären Aufschwungs zurückgelegte Weg zeigte, dass die Arbeiterbewegung durch ihren Klassenkampf die gesellschaftliche Kraft wurde, die fähig war, die Verwirklichung grosser demokratischer Ziele zu übernehmen.

Die Arbeit weist anhand überzeugender Daten nach, dass die Rumänische Kommunistische Partei auf der Grundlage der sozialen Gegebenheiten Rumäniens, aus einer gereiften revolutionären Bewegung hervorgegangen ist, die am politischen und sozial-ökonomischen Leben der Jahre 1918—1921 aktiv mitgewirkt hat.

FUZIUNEA PARTIDULUI NAȚIONAL CU PARTIDUL ȚĂRĂNESC. CREAREA PARTIDULUI NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC

de IOAN SCURTU

Deși unele aspecte privind activitatea partidelor politice din România după primul război mondial au fost abordate în câteva lucrări și studii aparținând istoriografiei marxiste¹, problema fuziunii Partidului Național cu Partidul Țărănesc și crearea Partidului Național-Țărănesc nu a constituit obiectul unei cercetări speciale. Studiul de față își propune să aducă o contribuție la cunoașterea modalităților concrete în care s-a realizat fuziunea celor două partide și a caracterului Partidului Național-Țărănesc, întemeiat în octombrie 1926.

Afișînd un program burghezo-radical, Partidul Țărănesc — constituit în decembrie 1918 — reușise să câștige o largă aderență, mai ales în rîndurile țărănimii. În esență, acest partid reprezenta burghezia rurală, interesată în adîncirea democrației burgheze, în limitarea puterii economice și politice a moșierimii și a mării burghezii.

Partidul Național — care a avut un rol important în lupta de eliberare națională a românilor din Transilvania — se declara pentru îndeplinirea dezideratelor burghezo-democratice înscrise în Declarația adoptată de Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. Acest partid apăra, mai

¹ Dintre acestea cităm: Gh. Ghica, *Procesul de descompunere a Partidului Conservator Progresist de sub șefia lui Alexandru Marghiloman*, în „Analele Universității București. Istorie” 1967; V. Liveanu, *Situația politică internă a României în momentul creării P.C.R. Sistemul partidelor politice*, în „Studii”, nr. 3/1966; M. Mușat, *Considerații privind activitatea unor partide politice din România între anii 1918—1921*, în „Lupta de clasă”, nr. 12/1969; idem, *Unele considerații privind activitatea, doctrina și ideologia Partidului Țărănesc în perioada 1918—1921*, în *Cumidava, Brașov*, II/1968; Z. Ornea, *Țărănismul. Studiu sociologic*, Edit. politică, București, 1969; A. Petric, *Trăsăturile generale ale dezvoltării României în primul deceniu interbelic*, în *Cumidava, Brașov*, II/1968; E. Popescu, *Crearea Ligii Poporului și activitatea ei pînă în martie 1920*, în „Studii”, nr. 2/1968; Ioan Scurtu, *Proiectul de lege agrară depus din inițiativă parlamentară în martie 1920*, în „Analele Universității București. Istorie”, nr. 2/1969; Stanciu Stoian, *Fazele dezvoltării țărănismului în România, București* (1944); Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, *Viața politică din România. 1918—1921*, Edit. politică. București, 1972.

ales, interesele burgheziei ardelenе, care nu vedea cu ochi buni tendința liberalilor de a pune mîna pe întreprinderile economice din Transilvania.

După 1918, între liderii Partidului Național și cei ai Partidului Țărănesc au avut loc, în repetate rînduri, tratative în vederea creării unui puternic partid de opoziție care să contracareze dominația politică a Partidului Național-Liberal. În iunie 1924, Iuliu Maniu și Ion Mihalache au ajuns la un acord în 10 puncte pe baza căruia să se realizeze unirea celor două partide. În fața marilor concesii programatice făcute Partidului Național, țărăniștii de stînga au cerut ca în conducerea Partidului Național-Țărănesc să fie inclus și C. Stere — ca o garanție că noul partid nu va aluneca tot mai spre dreapta. Dar Congresul Partidului Național nu a acceptat această propunere, iar fuziunea a eșuat.

Modul de rezolvare a crizei de guvern din martie 1926 — cînd la cîrma țării a fost chemat Partidul Poporului care avea doar 7 mandate în parlament — și desfășurarea alegerilor parlamentare din mai 1926 — cînd guvernul Al. Averescu, utilizînd aparatul de stat și armata, a reușit să cîștige alegerile prin falsificarea voinței naționale — au sădit în mintea conducătorilor Partidului Național și ai Partidului Țărănesc convingerea că numai unindu-și forțele într-un mare partid vor putea ajunge la putere.

În ședința din 10—11 iulie 1926, Comitetul Central Executiv al Partidului Țărănesc a autorizat Delegația Permanentă să precizeze, împreună cu conducerea Partidului Național, condițiile concrete ale fuziunii; I. Mihalache a fost împuternicit să conducă discuțiile cu reprezentanții Partidului Național². La 12 iulie, I. Mihalache adresa o scrisoare lui I. Maniu prin care-i aducea la cunoștință hotărîrea Comitetului Central Executiv al Partidului Țărănesc și arăta că „stă la dispoziție” pentru a examina problema fuziunii, astfel încît discuțiile să se încheie pînă la 31 august³.

Primind scrisoarea, I. Maniu a intrat în tratative cu I. Mihalache, fără a mai cere aprobarea organelor conducătoare ale Partidului Național. Prin acțiunea sa, I. Maniu urmărea două lucruri: să știe ce noi concesii erau dispuși să facă țărăniștii „din îndoitul punct de vedere al programului și al organizației”⁴, iar pe de altă parte, să evite o recrudescență a divergențelor din sînul Partidului Național.

Într-adevăr, după chemarea lui Al. Averescu la putere, în Partidul Național s-a dezvoltat o grupare — în frunte cu Alexandru Vaida-Voievod, Sever

² Comunicat. *Hotărîrile Comitetului Central Executiv al Partidului Țărănesc*, în „Țărănismul”, II (1926), nr. 13 din 18 iulie.

³ *Fuziunea partidelor național și țărănesc*, în „România”, III (1926), nr. 881 din 12 octombrie.

⁴ *Ibidem*.

Dan, Ștefan C. Pop, Aurel Dobrescu, preotul Man — care susținea că singura cale de a ajunge la putere era înțelegerea cu Partidul Național-Liberal, întrucât Ion I. C. Brătianu avea rolul hotărâtor în schimbarea guvernelor. Această grupare era împotriva fuziunii cu Partidul Țărănesc, afirmând că noul partid ar fi condamnat la ani lungi de opoziție. Partidul Național-Liberal privea „cu firească simpatie”⁵ activitatea lui Al. Vaida-Voievod, Sever Dan și a celorlalți, încercând — prin Al. Constantinescu și Gh. Tătărăscu — să trateze fuziunea între naționali și liberali⁶. O altă grupare din Partidul Național care se opunea fuziunii cu Partidul Țărănesc era a iorghiștilor, întrucât se vedea sacrificată în favoarea țărăniștilor. De asemenea, și C. Argetoianu era împotriva fuziunii cu țărăniștii — deși evita să-și exprime în mod public punctul de vedere — pentru că i se rezerva un rol de mîna a treia în noul partid.

Nici în Partidul Țărănesc nu lipseau adversarii fuziunii. În fruntea acestora se afla dr. N. Lupu care a încercat să atragă de partea sa un număr cât mai mare de cadre țărăniste, a căutat să promoveze aderenții săi în conducerea organizațiilor județene și a inițiat consfătuiri peste capul președintelui Comitetului Central Executiv. Dr. N. Lupu declara că dacă fuziunea cu Partidul Național se va face, el și prietenii săi nu o vor accepta⁷. Elementele de stînga din Partidul Țărănesc considerau că tratativele de fuziune dăunau partidului și produceau „confuzie și nedumerire în spiritul cetățenilor”⁸. Unii țărăniști, ca Gh. Chervasie din Banat, susțineau că cea mai bună fuziune se putea face „între țărănimia din Ardeal și cea din restul țării și apoi între țărănimia întreagă și muncitorimea de la orașe”⁹. Împotriva fuziunii erau și unele elemente de dreapta, ca G. Bogdan-Duică, care considerau că noul partid ar desfășura o activitate sterilă, care nu i-ar permite să ajungă la putere. Cu consimțământul lui Gr. Iunian și dr. N. Lupu, G. Bogdan-Duică a publicat la începutul lunii iulie câteva articole împotriva lui C. Stere, unul din cei mai aprigi susținători ai fuziunii Partidului Țărănesc cu Partidul Național¹⁰.

⁵ Declarațiile d-lui Gh. Tătărăscu, în „Adevărul”, XXXIX (1926), nr. 13090 din 20 august.

⁶ O dată istorică. Zece ani de la fuziunea partidelor național și țărănesc. 1926—1936, București (f. a.), p. 14; Oferta liberală și regionalisto-țărăniștii, în „Îndreptarea”, VIII (1926), nr. 84 din 11 august.

⁷ Procesul intern din Partidul Țărănesc, în „Viitorul”, XIX (1926), nr. 5538 din 18 august.

⁸ Congresul anual al Partidului Țărănesc din Covurlui, în „Aurora”, VI (1926), nr. 1407 din 18 iulie.

⁹ Gh. Chervasie, Fuziuni ... confuziuni ... difuziuni, în „Gazeta țaranului”, Timișoara, III (1926), nr. 13 din 4 iulie.

¹⁰ Gruparea țărănistă amenință să se rupă, în „Îndreptarea”, VIII (1926), nr. 164 din 20 iulie.

Totuși, adopții fuziunii erau mult mai numeroși; ei aveau de partea lor o bună parte a opiniei publice care considera că prin unirea Partidului Țărănesc cu Partidul Național se putea crea instrumentul în stare să pună capăt dominației politice a Partidului Național-Liberal și să asigure funcționarea normală a regimului parlamentar-constituțional. Referindu-se la rezolvarea crizei de guvern din aprilie 1926 și la desfășurarea alegerilor generale, I. Mihalache declara că „Problema de competență pentru partidele democratice este salvarea votului universal. Restul programului trebuie să rămână pe al doilea plan”¹¹. V. Madgearu cerea ca fuziunea să se facă imediat, fără noi pertractări, mai ales că prin plecarea foștilor taksți în aprilie 1926 „mărul de discordie a dispărut”¹². Ardoarea cu care V. Madgearu susținea fuziunea era generată și de faptul că el își asigurase, cu sprijinul lui I. Maniu, un loc de frunte în partidul fuzionat și anume cel de secretar general¹³. Liderii țărăniști țineau să facă fuziunea cu Partidul Național întrucât acesta era un partid puternic, cu o mare aderență în Transilvania, și avea un program mai larg decât al altor partide burgheze. Ei ajunseseră la convingerea că activitatea de creare a unor puternice organizații țărănesti peste munți era o muncă de Sisif, și că era preferabil să se purceadă la fuziunea cu Partidul Național. Referindu-se la cauzele care au determinat Partidul Țărănesc să fuzioneze cu Partidul Național, Stanciu Stioan scria: „Dintr-o neîncredere în puterile proprii, izvorâtă și din situația de fapt, dar și dintr-un complex de inferioritate, care a caracterizat în parte pe conducătorii principali ai Partidului Țărănesc, acesta a înțeles să caute alianțe nu la stînga, ci mai la dreapta. S-a străduit să capete încrederea burgheziei, în loc să se organizeze temeinic și să se apropie de muncitorii industriali, în lupta comună”¹⁴.

Liderii țărăniști nu luau în considerație eventuala colaborare cu organizațiile politice ale clasei muncitoare și chiar evitau să mai susțină necesitatea alianței între țărănime și clasa muncitoare. Mica burghezie rurală, timorată în fața mării burghezii urbane, dar dornică de a se așeza la masă alături de ea, abandonase pornirile radicale din anii precedenți și se străduia să intre în grațiile cercurilor guvernante. Multe cadre țărănesti se săturaseră de opoziție și doreau să ajungă cît mai repede — chiar sacrificînd anumite principii — la putere. Înțelegînd că regele și liberalii împiedicau în mod sistematic aducerea Partidului Țărănesc la guvern, neso-

¹¹ *Salvarea votului universal. Declarațiile d-lui Ion Mihalache*, în „Aurora”, VI (1926), nr. 1369 din 4 iunie.

¹² *Grandioasa manifestație din Capitală pentru Blocul național-țărănesc*, ibidem, nr. 1355 din 19 mai.

¹³ N. Iorga, *O viață de om*, vol. III, Edit. N. Storiță, București, 1934, p. 141.

¹⁴ Stanciu Stioan, *Fazele dezvoltării țărănismului în România*, București (1944), p. 26.

cotind astfel preferințele compului electoral, liderii țărăniști nu au căutat să facă apel la mase pentru a sili pe suveran să le încredințeze puterea, întrucât ei se temeau că masele vor trece la acțiuni revoluționare. Conducătorii Partidului Țărănesc au ales o altă cale, considerată mai sigură, aceea a fuziunii cu Partidul Național.

În urma tratativilor purtate, la jumătatea lunii septembrie I. Mihalache și I. Maniu au ajuns la un acord privind programul și organizarea noului partid. Problema fuziunii fusese abordată de I. Maniu și I. Mihalache în toate detaliile, fără a informa organele de conducere ale celor două partide asupra stadiului tratativilor și a concesiilor făcute. Noul partid se zămislea în culise. Nu numai principiile programatice, dar și organele de conducere erau fixate după cortină, fără consultarea și fără știrea masei membrilor. La insistența lui I. Maniu, Ion Mihalache a acceptat ca C. Stere să nu facă parte din organele de conducere permanente ale Partidului Național-Țărănesc. Aceasta era o serioasă concesie făcută elementelor de dreapta din Partidul Național, care erau împotriva ideilor burghezo-democratice susținute de C. Stere.

Acordul fiind stabilit, I. Maniu a rugat pe I. Mihalache să redacteze propunerile concrete de fuziune sub forma unei scrisori către cei doi președinți ai Partidului Național*. La 21 septembrie scrisoarea lui I. Mihalache¹⁵ a ajuns în mâinile lui I. Maniu și N. Iorga. Președintele Partidului Țărănesc propunea următoarele modalități concrete de fuziune: noul partid să se numească Partidul Național-Țărănesc; principiile programatice de bază să fie cele stabilite în 1924 „cu reviziunile necesare făcute prin comun acord”; organizarea partidului să se facă în conformitate cu statutul elaborat în 1924, „revizuit de comun acord”; pînă la votarea acestuia de congresul general, Partidul Național-Țărănesc să fie condus de un comitet central compus din Delegația Permanentă a Partidului Național și din Comitetul Central Executiv al Partidului Țărănesc, avînd fiecare un număr egal de membri; un comitet de direcție mai restrîns, format din 10—12 delegați din partea fiecărui partid, să hotărască asupra problemelor curente. În scrisoare se afirmă că, deși I. Maniu „a cerut cu insistență ca desemnarea președintelui să fie făcută de Partidul Național și pe seama unei persoane din sînul său”, Partidul Țărănesc „condiționează” ca partidul fuzionat să fie prezidat de I. Maniu. Aceasta era doar o explicație pentru N. Iorga, întrucît I. Maniu nu concepea ca Partidul Național-Țărănesc să aibă alt președinte în afară de el. În continuare

* Din primăvara anului 1925, ca urmare a fuziunii Partidului Național al Poporului cu Partidul Național, acest partid avea doi președinți: N. Iorga și I. Maniu.

¹⁵ Fuziunea partidelor național și țărănesc, în „România”, III (1926), nr. 881 din 12 octombrie.

se arăta modul cum vor fi împărțite funcțiile de conducere: secretarul general era țărănist, casierul național, doi vicepreședinți dintre membrii Partidului Țărănesc și doi dintre cei ai Partidului Național¹⁶. Scrisoarea lui I. Mihalache conținea acordul la care președintele Partidului Țărănesc a ajuns în tratativele sale cu I. Maniu, ferindu-se să intre în detalii și nominalizări, pentru a da impresia că era vorba numai de o înțelegere de principiu, hotărârile concrete trebuind să fie luate de organele conducătoare ale celor două partide.

Îndată ce a primit scrisoarea, I. Maniu a declarat că era „din toată inima pentru fuziunea cu Partidul Țărănesc” și își exprima credința că noul partid „nu va putea fi neglijat de factorul constituțional”¹⁷. Pentru a restabili unitatea de vederi în gruparea ardeleană a Partidului Național, I. Maniu a convocat pentru 25 septembrie 1926 la Brașov ședința Comitetului Executiv al organizației Partidului Național din Transilvania și Banat. Cu acest prilej, el a făcut un lung expozeu în favoarea fuziunii Partidului Național cu Partidul Țărănesc și a declarat că mai curând se retrage de la șefie decât să lucreze pentru altă soluție. Împotriva fuziunii, și pentru o „apropiere de liberali”, au vorbit Sever Dan și preotul Man. Dar Al. Vaida-Voievod a susținut punctul de vedere afirmat de I. Maniu, demobilizând pe filoliberali. În aceste condiții, Comitetul Executiv al organizației din Transilvania și Banat a hotărât în unanimitate să propună Delegației Permanente a Partidului Național acceptarea fuziunii cu Partidul Țărănesc pe baza scrisorii lui I. Mihalache din 21 septembrie¹⁸. A doua zi, 26 septembrie, a avut loc la București ședința Delegației Permanente a Partidului Național. Prezent la prima parte a ședinței, N. Iorga a declarat că Delegația Permanentă nu avea calitatea să ia o hotărâre în legătură cu fuziunea, acest drept revenind numai congresului partidului. De asemenea, el a cerut adoptarea statutului Partidului Național, întrucât cel existent era de dinaintea fuziunii cu Partidul Naționalist al Poporului. I. Maniu a replicat că chestiunea care interesa era aceea a fuziunii, iar în cazul acceptării acesteia „discuția asupra statutului ar deveni inutilă”¹⁹. În continuare, I. Maniu a făcut o expunere asupra tratativelor avute cu I. Mihalache și a citit scrisoarea din 21 septembrie. Întrucât unii vorbitori au cerut lămuriri asupra programului și statutului noului partid, I. Maniu a propus alegerea unei comisii care să studieze cele două documente redactate sub formă de proiect și care să-și expună observațiile în fața Delegației Permanente. După o jumătate de oră, președintele acestei comisii a citit un raport „de zece mînduri

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Declarațiile d-lui Iuliu Maniu, în „Patria”, VIII (1926), nr. 209 din 24 septembrie.

¹⁸ Adunarea de la Brașov, în „România”, III (1926), nr. 869 din 28 septembrie.

¹⁹ Înființarea fuziunii, în „Patria”, VIII (1926), nr. 214 din 30 septembrie.

și toată lumea a fost mulțumită“²⁰. Delegația Permanentă a aprobat „cu aclamații“ (pentru a acoperi astfel voturile iorgheștilor) fuziunea cu Partidul Țărănesc pe baza scrisorii lui I. Mihalache și a hotărât convocarea Congresului general al Partidului Național pentru ziua de 10 octombrie 1926²¹.

În aceeași zi s-a desfășurat ședința Comitetului Central Executiv al Partidului Țărănesc, la care au participat și parlamentarii țărăniști. I. Mihalache a vorbit despre discuțiile avute cu I. Maniu și a scos în evidență principalele elemente ale acordului realizat. Președintele Partidului Țărănesc a rugat pe cei prezenți să voteze „în unanimitate pentru fuziune“. Apoi, V. Madgearu a citit proiectele de program și de statut. În cuvântul său, dr. N. Lupu a susținut că Partidul Țărănesc era „destul de tare să poată rămîne pe propriile-i picioare și să-și continue menirea și rolul său în viața politică a țării“²². El s-a declarat împotriva fuziunii și a cerut ca Partidul Țărănesc „să-și păstreze actuala structură“. De altfel, a spus dr. N. Lupu, singurul organ care putea hotărî fuziunea era congresul general, lăsînd să se înțeleagă că masa țărăniștilor era împotriva contopirii Partidului Țărănesc cu Partidul Național. Comitetul Central Executiv a hotărât cu 27 voturi pentru și 1 contra (dr. N. Lupu) fuziunea cu Partidul Național și a anunțat convocarea Congresului general al Partidului Țărănesc pentru 10 octombrie 1926²³.

Astfel, gruparea ostilă fuziunii suferise un zdrobitor eșec. D-rul N. Lupu s-a simțit dator să explice unui redactor al ziarului „Adevărul“ că prin votul său a vrut să facă „o demonstrație“ nu contra fuziunii ca principiu, ci împotriva „amănuntelor fuziunii“. În mod concret, el declara că era nedrept ca în județele în care Partidul Țărănesc avea organizații mai puternice președinția comitetelor fuzionate să revină unui membru al Partidului Național, ca organizația provincială din Bucovina să fie condusă de Al. Vaida-Voievod și nu de T. Sauciuc-Săveanu, sau ca votul președintelui să decidă în caz de paritate de voturi în Comitetul Central. Dr. N. Lupu dădea asigurări că nu va porni o acțiune separată și că era preocupat de realizarea unui partid „puternic, solidar, unitar și disciplinat“²⁴.

Nu la fel a evoluat situația în Partidul Național. N. Ionga a comunicat lui I. Maniu că nu va putea participa la congres și că hotărârile acestuia vor

²⁰ C. Argetoianu, *Pentru cei de mine*, în Arh. C.C. al P.C.R., fond 104, dos. 8596 f. 154.

²¹ *Fuziunea partidelor național și țărănesc*, în „Adevărul“, XXXIX (1926), nr. 13123 din 28 septembrie.

²² *Fuziunea partidelor țărănesc și național*, în „Aurora“, VI (1926), nr. 1469 din 29 septembrie.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Declarațiile d-lui dr. N. Lupu*, în „Adevărul“, XXXIX (1926), nr. 13123 din 28 septembrie.

fi „nule și neavenite”²⁵. N. Iorga s-a declarat împotriva fuziunii, deoarece el și partizanii lui erau sacrificați în favoarea țărăniștilor²⁶, și a hotărât să-și ia libertatea de acțiune, reconstituind vechiul său partid²⁷. La 6 octombrie C. Argetoianu a anunțat că nu acceptă fuziunea cu Partidul Țărănesc întrucât programul noului partid nu-i inspira încredere.

Congresul Partidului Național și-a început lucrările în dimineața zilei de 10 octombrie în sala Transilvania din București. I. Maniu a făcut un istoric asupra relațiilor dintre Partidul Țărănesc și Partidul Național și a susținut necesitatea fuziunii²⁸. Secretarul partidului a citit proiectele de program și de statut și a prezentat Congresului o rezoluție în favoarea fuziunii. Apoi s-a dat citire scrisorii lui N. Iorga și telegramei expediată de organizația Partidului Național din județul Dolj, prin care se protesta împotriva fuziunii. După scurte discuții, Congresul a aprobat „cu aclamații” fuziunea Partidului Național cu Partidul Țărănesc²⁹.

Congresul Partidului Țărănesc s-a desfășurat în sala Amiciția din Capitală. După ce a vorbit despre discuțiile avute cu I. Maniu și a citit rezoluția Comitetului Central Executiv din 26 septembrie, I. Mihalache a făcut o amplă pledoarie în favoarea fuziunii. El a afirmat că în programul Partidului Național-Țărănesc „nu există absolut nimic care să contrazică programul Partidului Țărănesc” și că partidul fuzionat „merge către aceeași țintă și cu aceleași mijloace de luptă cu Partidul Țărănesc”³⁰. Susținând că „ideologia și principiile Partidului Țărănesc n-au fost date la o parte”, I. Mihalache a recunoscut că unele cadre țărăniste au fost sacrificate. Dar, aprecia președintele Partidului Țărănesc, „fără acest sacrificiu personal, nici nu poate fi vorba de fuziune”³¹. După opinia sa, fuziunea era absolut necesară, întrucât forțele „oligarhice” umneau să izoleze și să distrugă Partidul Țărănesc; în asemenea condiții, situația țărăniștilor devenise „greu de suportat”. El amintea că, cu toate eforturile depuse, Partidul Țărănesc nu reușise să-și întemeieze organizații puternice în Transilvania. I. Mihalache n-a putut trece cu vederea deosebirile de concepție între naționali și țărăniști, însă a susținut că era vorba numai despre o diferență „în tempo al mișcării”. În continuarea lucrărilor Congresului, V. Madgearu a citit proiectele de program și de statut ale Partidului

²⁵ Scrisoarea d-lui N. Iorga, în „Patria”, VIII (1926), nr. 215 din 1 octombrie.

²⁶ N. Iorga, *Memorii*, vol. V, p. 152.

²⁷ N. Iorga, *Manifestul către țară*, în „Neamul românesc”, XXI (1926), nr. 123 din 11 octombrie.

²⁸ Partidul Național-Țărănesc, în „Patria”, VIII (1926), nr. 226 din 14 octombrie.

²⁹ Congresul Partidului Național, *ibidem*, nr. 224 din 12 octombrie.

³⁰ Congresul țărănesc, în „Aurora”, VI (1926), nr. 1481 din 13 octombrie.

³¹ *Ibidem*.

Național-Țărănesc. A luat apoi cuvîntul d-rul N. Lupu, care a declarat că subscris „cu amîndouă mîinile la programul citit” și a afirmat că va vota pentru fuziune. Cei 20 de delegați înscrisi la cuvînt au renunțat să mai vorbească, iar Congresul a votat în unanimitate fuziunea Partidului Țărănesc cu Partidul Național.

Peste cîteva zile a fost dat publicității *Manifestul Partidului Național-Țărănesc*, în care, după ce se scotea în relief colaborarea Partidului Național cu Partidul Țărănesc în guvernul Blocului parlamentar și în anii de opoziție — împotriva cabinetului Al. Averescu și a celui prezidat de Ion I. C. Brătianu —, se aprecia că noul partid avea menirea să pună capăt „regimului de dictatură” și să așeze statul român pe „temeliile unei noi ordine de drept”³².

Fuziunea Partidului Țărănesc cu Partidul Național și întemeierea Partidului Național-Țărănesc a avut un puternic ecou în opinia publică și mai ales în cercurile politice. Aprecierile asupra condițiilor în care s-a realizat fuziunea, a rolului și caracterului noului partid au fost dintre cele mai diferite și contradictorii. Național-țărăniștii susțineau că fuziunea celor două partide „constituie cel mai important eveniment de la Unire încoace”³³. În timp ce I. Mihalache socotea că fuziunea era „o izbîndă a democrației și un mare cîștig pentru țară”³⁴, Al. Vaida-Voievod declara: „Ceea ce majestatea sa a dorit: partide mari și omogene, iată s-a împlinit. Țara dispune de Partidul Liberal și de partidul nostru”³⁵.

Exponenții politici ai marii burghezii și ai moșierimii apreciau că întemeierea Partidului Național-Țărănesc „nu numai că nu înseamnă crearea unui organism politic care să reprezinte vreo utilitate pentru viața politică a țării, dar înseamnă perpetuarea, sub o firmă nouă, a aceleiași politici de negațiune și disoluțiune”³⁶. Liberalii și averescanii apreciau, ca și iorgheștii, că, în urma fuziunii, Partidul Național și-a însușit programul și metodele de acțiune ale Partidului Țărănesc. Ziarul liberal „Viitorul” susținea că „Partidul Național a intrat fără condiții în Partidul Țărănesc”³⁷, iar ziarul averescan „Îndreptarea” scria că „țărăniștii sînt accia care și-au impus punctele lor de

³² *Manifestul Partidului Național-Țărănesc*, *ibidem*, nr. 1486 din 18 octombrie.

³³ *Trăiască Partidul Național-Țărănesc*, *ibidem*, nr. 1480 din 11 octombrie.

³⁴ I. Mihalache, *Partidul Național-Țărănesc*, în „Țărănismul”, II (1926), nr. 26 din 17 octombrie.

³⁵ D-l Vaida-Voievod despre noul partid, în „Adevărul”, XXXIX (1926), nr. 13136 din 13 octombrie.

³⁶ *Fuziunea și democrația*, în „Viitorul”, XIX (1926), nr. 5581 din 6 octombrie.

³⁷ *Cum s-a făcut fuziunea*, *ibidem*, nr. 5586 din 12 octombrie.

vedere în mai toate chestiunile principiale”³⁸. Relativ la afirmațiile fuzionatorilor că s-a constituit cel de-al doilea partid de guvernământ, liberalii declarau că Partidul Național-Țărănesc „e departe de a da țării și coroanei garanțiile de ordine și seriozitate cerute, spre a forma al doilea partid de guvernământ”³⁹.

În timp ce partidele burgheze au adresat critici de pe poziții de dreapta la adresa noului partid, organizațiile politice ale clasei muncitoare aveau cu totul alte opinii despre Partidul Național-Țărănesc. Așt socialistii cât și comuniștii au apreciat că fuziunea s-a realizat ca un mare sacrificiu programatic făcut de țărăniști. Liderul socialist Constantin Titel Petrescu scrie că Partidul Țărănesc, „abdicând de la ideile democratice pe care le afișa în program și trîmbița de la tribuna publică, a capitulat pur și simplu înaintea Partidului Național”⁴⁰. La rîndul său, militantul comunist Al. Dobrogeanu-Gherea afirma că, prin actul fuziunii, Partidul Țărănesc „a capitulat” în fața Partidului Național și a „trădat interesele maselor țărănești”⁴¹. Un alt fruntaș al Partidului Comunist din România aprecia că fuziunea Partidului Național cu Partidul Țărănesc constituie „cel mai mare succes de pînă acum al oligarhiei”⁴².

Pentru a aprecia în mod obiectiv sacrificiile făcute de țărăniști și a fixa locul noului partid în viața politică a României, este necesară o analiză atentă a programului Partidului Național-Țărănesc și a conjuncturii politice din anul 1926.

Multe din prevederile programului Partidului Național-Țărănesc erau identice cu cele ale programului votat de Congresul Partidului Țărănesc din octombrie 1924. Se constată, totuși, unele modificări, adăugiri și mai ales omisiuni care, cercetate îndeaproape, ne conduc la concluzii semnificative. Programul Partidului Național-Țărănesc avea la bază principiul burghez al „solidarității naționale”, care venea în evidentă contradicție cu principiul „luptei de clasă” susținut cu ani în urmă de țărăniști. În programul votat la 10

³⁸ D. Maniu și ai săi trec la țărăniști, în „Îndreptarea”, VIII (1926), nr. 236 din 12 octombrie.

³⁹ Surprizele „fuziunii”, în „Viitorul”, XIX (1926), nr. 5587 din 13 octombrie.

⁴⁰ Constantin T. Petrescu, Fuziunea național-țărănistă, în „Socialismul”, XX (1926), nr. 42 din 3 octombrie.

⁴¹ Al. Dobrogeanu-Gherea, Stringerea rîndurilor reacțiunii românești, în „Basarabia roșie”, nr. 5—6 din decembrie 1926 (Arh. ist. centr. a st., fond Min. Prop. Naț., Serv. Presă Externă, dos. 8, f. 38).

⁴² I. Mateescu, Apropierea averescano-național-țărănistă, în „La Fédération Balcanique”, III (1927), nr. 59 din 1 ianuarie.

octombrie 1926⁴³ nu se preconizează abrogarea Constituției din 1923, pe care la vremea respectivă țărăniștii și naționali o declaraseră „de drept nulă”. Aceasta era o serioasă abdicare, întrucât recunoașterea Constituției însemna acceptarea întregii legislații elaborate pe baza acesteia, inclusiv a legii electorale din martie 1926. În programul Partidului Național-Țărănesc nu se mai vorbea — ca în programul din 1924 al Partidului Țărănesc — despre desființarea stării de asediu, a cenzurii, încetarea urmăririlor politice ș. a., ceea ce arată că liderii național-țărănești își rezervau dreptul de a utiliza aceste mijloace nedemocratice împotriva clasei muncitoare. S-a suprimat partea referitoare la puterea legiuitoare (care conținea unele idei înaintate, ca dreptul de vot și pentru femei, reprezentare proporțională, referendum, desființarea Senatului). Lipsea, de asemenea, capitolul privitor la puterea executivă (care preconiza o precizare a prerogativelor regelui, pentru ca acesta să nu mai abuzeze de ele). Aceasta pentru că național-țărăniștii nu urmăreau „realizarea democrației pe bazele activității maselor largi populare, ci venirea la putere prin grația regelui”⁴⁴. În programul Partidului Național-Țărănesc nu se vorbea despre reorganizarea poliției și jandarmeriei, noul partid acceptând situația existentă. Țărăniștii au renunțat la dezideratul desființării tribunalelor excepționale, precum și la acela al completării instrucției militare prin exerciții înainte și după terminarea stagiului militar.

Toate acestea nu erau simple omisiuni, ci evidențiau o întreagă concepție politică, la temelia căreia stătea principiul continuității în opera de guvernământ și eventuala utilizare a aparatului de stat contra luptei revoluționare a maselor. Astfel, țărăniștii ștergeau cu buretele multe din declarațiile făcute în parlament și la întruniri publice, precum și unele puncte înaintate din programul Partidului Țărănesc. Noul partid se deosebea de Partidul Național-Liberal prin accentul mai mare pe care-l punea pe respectarea regimului parlamentar-constituțional existent și în primul rând pe libertatea alegerilor.

Țărăniștii au făcut concesii serioase și în privința programului economic. Partidul Național-Țărănesc își propunea revizuirea „administrativă a modului de aplicare a reformei agrare”, pentru a înlătura abuzurile săvârșite, precum și „revizuirea legislativă a acestei legi la timpul oportun convenit împreună” în scopul de a elimina „dispozițiile excepționale cu caracter personal, care privesc mai ales moșiile arendate” și de a reduce proprietățile nearendate la

⁴³ Vezi: *Programul Partidului Național-Țărănesc, în Principiile, programul și statutul votate de congresele extraordinare pentru ratificarea fuziunii partidelor național și țărănesc la 10 octombrie 1926 în București, Tipografia Reforma socială, București (f.a.).*

⁴⁴ I. Podpolnicu, *Al doilea mare partid de guvernământ, sau frontul unic al maselor muncitorești*, în „Lupta de clasă”, I (1926), nr. 2—6 (fără lună).

100 ha, iar fermele la 250—500 ha⁴⁵. Așa-zisa revizuire pe cale legislativă era o demagogie, întrucât noi exproprieri nu se puteau face decât după modificarea Constituției, fapt pe care național-țărăniștii nu-l aveau în vedere. V. Madgearu spunea lui C. Argetoianu că țărăniștii au insistat pentru introducerea acestui paragraf în program ca să nu se spună că au primit fuziunea „fără o vorbă despre expropriere”⁴⁶. I. Maniu a acceptat formula cuprinsă în programul noului partid întrucât aprecia că astfel Partidul Național-Țărănesc va obține mai ușor voturile țărănimii. Pentru a liniști pe cei temători, I. Maniu ținea să precizeze că revizuirea legislativă a reformei agrare „nu intră între problemele actuale ale politicii noastre”⁴⁷, iar Al. Vaida-Voievod declara că nu poate fi „decît o stabilitate în chestiile de proprietate rurală”⁴⁸. Așadar, țărăniștii renunțaseră la un punct cardinal din programul lor, datorită căruia câștigaseră încrederea unei mari părți a țărănimii.

Pentru a sublinia și mai mult politica „porților deschise”, pe care înțelegea să o promoveze Partidul Național-Țărănesc, în program s-a introdus un capitol special privind „colaborarea cu capitalul străin”. O asemenea politică avea să ducă la rezultate economice dezastruoase, la accentuarea dependenței României față de capitaliștii străini.

Semnificativ ni se pare și faptul că paragraful din programul Partidului Țărănesc privitor la politica socială (care conținea unele idei înaintate, ca alianța între clasa muncitoare și țărănime, socializarea unor întreprinderi) a fost înlocuit cu unul intitulat politica muncitorească (în care se făceau referiri numai la îmbunătățirea situației economice a clasei muncitoare).

Se poate conchide că programul Partidului Național-Țărănesc reprezenta un serios pas înapoi față de programul Partidului Țărănesc din 1924, care, la rîndul său abandonase multe din prevederile radicale din anteproiectul de program din 1921. Aceste renunțări nu se datorau doar unor insuficiențe ideologice sau tendinței oportuniste a liderilor Partidului Țărănesc. Ele aveau o bază obiectivă: fiind expresia politică a burgheziei rurale, Partidul Țărănesc, după lungi oscilații și căutări, a sfîrșit prin a accepta colaborarea (care însemna o subordonare) cu burghezia orășenească — reprezentată de Partidul Național — în vederea consolidării orînduirii capitaliste.

⁴⁵ Programul Partidului Național-Țărănesc, loc. cit., p. 9.

⁴⁶ C. Argetoianu, op. cit., dos. 8596, f. 126.

⁴⁷ În jurul programului economic al noului partid. Declarațiile d-lui Iuliu Maniu, în „Patria”, VIII (1926), nr. 230 din 20 octombrie.

⁴⁸ D-l Vaida Voievod despre noul partid, în „Adevărul”, XXXIX (1926), nr. 13136 din 13 octombrie.

Partidul Național-Țărănesc avea un program care conținea și o seamă de revendicări în înfăptuirea cărora erau interesate largi categorii sociale. Cele mai multe dintre acestea erau însă vagi, serbede. C. Argetoianu își exprima opinia că cu programul Partidului Național-Țărănesc în mână „se putea păși, indiferent, spre dreapta sau spre stînga”⁴⁹. Dar, în fruntea acestui partid se afla I. Maniu, care „era el însuși mai mult decît un program”⁵⁰, astfel încît, așa cum practica a demonstrat-o, nu s-a pășit decît spre dreapta.

Întreaga istorie a Partidului Național-Țărănesc a fost străbătută de mari frământări interne, la a căror geneză se afla modul în care s-a înfăptuit fuziunea din octombrie 1926. Acest lucru era firesc, întrucît alături de oameni cu vederi democratice (P. Bujor, C. I. Parhon, M. Ralea, M. Ghelmegeanu, P. Andrei) se aflau aristocrați de sînge și gîndire (M. Cantacuzino, P. Brătășanu, Gh. Lucasievici). La nivelul organizațiilor județene au existat neconținut fricțiuni între aspiranții la funcții și demnități. La o privire mai atentă a organizației Partidului Național-Țărănesc putem constata că aceasta era de fapt secționată în două, că între „naționali” și „țărăniști” au existat dispute cvasipermanente. Alunecarea tot mai spre dreapta a partidului, modul în care el era condus de I. Maniu, precum și atmosfera din interiorul acestui partid, au determinat pe unii fruntași remarcabili ai fostului Partid Țărănesc să părăsească Partidul Național-Țărănesc. Este cazul dr.-ului N. Lupu (1927), al lui C. Stere (1930) și a lui Gr. Iunian (1932). Nu este lipsit de semnificație faptul că toți foștii țărăniști au părăsit Partidul Național-Țărănesc de pe poziții de stînga și că ei au întemeiat noi partide care-și propuneau să reia firul activității Partidului Țărănesc, întrerupt prin fuziunea sa din octombrie 1926.

Întemeierea Partidului Național-Țărănesc a reprezentat un moment de seamă în viața politică a României: s-a produs o limpezire a situației politice, prin crearea unui al doilea mare partid de guvernămînt care va alterna la putere cu Partidul Național-Liberal. În același timp, întregul front politic burghez s-a deplasat spre dreapta. Partidul Național-Țărănesc era așezat la stînga celui liberal; el reprezenta interesele unei burghezii cu o mai slabă putere economică (de aci și orientarea spre o colaborare cu capitalul străin), a unor grupări moșierești, fiind urmat de o mare parte a păturilor mijlocii, în special de țărănime. Prin dispariția Partidului Țărănesc s-a produs „un mare pas spre dreapta al burgheziei oportuniste”⁵¹, care a avut ca efect o mai

⁴⁹ C. Argetoianu, *op. cit.*, f. 124.

⁵⁰ Stanciu Stoian, *Fazele dezvoltării țărănismului în România*, p. 30.

⁵¹ *Fuziunea*, în „Cultura proletară”, I (1926), nr. 2 din 15 octombrie.

precisă delimitare între organizațiile politice ale clasei muncitoare și cele ale burgheziei.

Curând după întemeierea sa, Partidul Național-Țărănesc a început o vie agitație politică în rândul maselor pentru a face presiuni asupra factorului constituțional în vederea chemării sale la guvern. Punctul culminant al acestei agitații l-a constituit adunarea din mai 1928 de la Alba-Iulia, în urma căreia Partidul Național-Țărănesc și-a netezit drumul spre putere. Ajuns la guvern în toamna aceluiași an, Partidul Național-Țărănesc a sprijinit gruparea burgheză pe care o reprezenta, a promovat o politică nepopulară și antimuncitorească, a înfeudat țara capitalului străin. Guvernarea național-țărănistă a provocat o mare dezamăgire în rândul maselor care ummaseră acest partid.

DIE VEREINIGUNG DER NATIONALEN PARTEI MIT DER BAUERNPARTEI. DIE GRÜNDUNG DER NATIONALEN BAUERNPARTEI

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Vereinigung der Nationalen Partei mit der Bauernpartei und die Gründung der Nationalen Bauernpartei war ein wichtiges Ereignis in der politischen Geschichte Rumäniens in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen.

Nach wiederholten Vereinigungsversuchen gelang es als Folge der Verhandlungen zwischen Iuliu Maniu — dem Führer der Nationalen Partei — und Ion Mihalache — dem Führer der Bauernpartei — in den Monaten Juli — September 1926 zu einem vollständigen Einvernehmen zu gelangen, sowohl in Bezug auf das Programm, als auch betreffend den inneren Aufbau der Nationalen Bauernpartei. Die Vereinigung wurde am 10. Oktober 1926 auf dem Kongress der Nationalen Partei sowie auf dem der Bauernpartei ratifiziert.

Die Vereinigung wurde auf Grund eines Kompromisses geschlossen. Aus einer aufmerksamen Untersuchung des Programms der neuen Partei geht hervor, dass dabei die Bauernpartei mehr Zugeständnisse gemacht hat.

Durch das Verschwinden der Bauernpartei rückte die ganze Front der rumänischen Bourgeoisie nach rechts und es zeichnete sich eine klarere Abgrenzung zwischen den politischen Organisationen der Arbeiterklasse und jenen der Bourgeoisie ab. Die Gründung der Nationalen Bauernpartei führte zur Schaffung der zweiten grossen bürgerlichen politischen Partei, die fähig war, die National-Liberale Partei von der Regierung abzulösen.

CONFLICTUL COLECTIV DE MUNCĂ DE LA FABRICA DE STICLĂRIE „HONTERUS”-BRAȘOV (1925)

de GHEORGHE ȘELARU

La mai puțin de un deceniu de la desăvîrșirea unității statului nostru, începeau să apară vizibile modificări în raportul de forță dintre burghezie și proletariat. Dacă în perioada anilor 1918—1921 proletariatul trecea printr-un avînt revoluționar, în care trăsătura dominantă era continua sa organizare, după această dată el a trecut printr-o perioadă de reflux revoluționar, datorat stabilizării relative a regimului social-economic burghez. În acest timp „mișcarea revendicativă a clasei muncitoare a scăzut în intensitate în comparație cu anii anteriori. La acestea s-a adăugat și situația dificilă existentă în mișcarea muncitorească prin scindarea sindicatelor, lipsa unității politice, scoaterea partidului comunist în afara legii”¹. În ciuda acestor condiții grele în care trebuia să activeze partidul, mișcarea revendicativă se caracterizează prin continuitate și fermitate. Arma cea mai importantă în arsenalul formelor de luptă a proletariatului continua să fie greva, căreia i s-au adăugat numeroase alte forme ale luptei de clasă, printre care au fost și conflictele colective de muncă din întreprinderi. De obicei, conflictele de muncă erau strîns legate de modul în care erau respectate contractele dintre muncitori și patroni, de felul în care legile muncii în vigoare erau puse în aplicare. Încă din perioada avîntului revoluționar, statul burghez a fost nevoit să adopte legislația muncii, adevărat „instrument de reglementare a raporturilor dintre muncă și capital”², legislație impusă de mișcarea revendicativă a muncitorilor, de însăși cerințele dezvoltării sociale. Dar „legislația muncii avea un pronunțat caracter de clasă, era în mare parte demagogică și contradictorie...”³. Fiind singurul mijloc legal de

¹ Nicolae Petreanu, *Masa rotundă*, în „Anale de istorie”, Anul XVI, nr. 6, 1970, p. 108—109.

² Ilie Ceaușescu, *Din istoria contractului colectiv în România*, Edit. politică, București, 1970, p. 8—9.

³ Ilie Ceaușescu, *Masa rotundă*, în „Anale de istorie”, Anul XVI, nr. 6, 1970, p. 100—101.

reglementare a relațiilor de muncă în întreprinderile capitaliste, legile muncii erau întotdeauna invocate de muncitori în timpul conflictelor lor cu patronii. De aceea, în dorința de a surprinde cât mai complet fenomenul luptei revendicative a muncitorilor brașoveni, în cele ce urmează ne vom ocupa de conflictul colectiv de muncă ce a izbucnit în 1925 la Fabrica de sticlărie „Honterus” din Brașov, pentru că acest diferend a purtat în sine trăsăturile caracteristice ale procesului revoluționar din perioada refluxului pe care l-a cunoscut mișcarea muncitorească. Semnificația acestui conflict nu poate fi sesizată dacă se ia ca o acțiune izolată. De aceea, amintim că în cadrul industriei ceramicii și sticlăriei din România, în anul 1925 au izbucnit 18 conflicte de muncă, dintre care 15 au fost în Transilvania⁴. Motivele declanșării acestor conflicte nu s-au limitat numai la situația grea a maselor, ci au îmbrăcat o multitudine de cauze, fiecare conflict colectiv de muncă avînd un specific al său⁵. Multe din aceste motive au fost nesatisfacerea cererilor de sporire a salariilor, refuzul patronilor de a reduce numărul orelor de lucru, inechitabila reglementare a muncii⁶. Prin aceste conflicte muncitorii obligau patronii să le legifereze drepturile lor sacre, fără de care nu puteau să participe la procesul de producție⁷. Acesta era motivul pentru care în anul 1925 numeroase întreprinderi particulare din județul Brașov au cunoscut fenomenul conflictelor colective de muncă, în cele de stat aceste acțiuni fiind oprite prin lege. Astfel, în ziua de 6 aprilie 1925 au declanșat conflicte colective de muncă, în scopul sporirii salariilor și încheierii unor convenții colective de muncă, muncitorii și salariații din cele 12 ateliere de croitorie existente în Brașov⁸ și din cele trei fabrici de mobilă și împletituri⁹. La 7 aprilie 1925 au declanșat o acțiune asemănătoare salariații a șapte restaurante din Brașov¹⁰, ca a doua zi să izbucnească conflicte de muncă la Fabrica de bere Carol Czell, la Fabrica de surogat de cafea din Dîrste¹¹, la Fabrica de hîrtie Zărnești¹², la fabricile de postav W. Thellman,

⁴ *Conflictele colective de muncă din 1925*, București, 1926, p. 29.

⁵ Ilie Ceaușescu, *op. cit.*, p. 29.

⁶ *Conflictele colective de muncă din 1925*, p. 29.

⁷ Ilie Ceaușescu, *op. cit.*, p. 100.

⁸ *Conflictele colective de muncă din 1925*, p. 102—103.

⁹ *Ibidem*, p. 104—105. Au participat 130 de muncitori, între care s-au înrolat toți sindicaliștii.

¹⁰ *Ibidem*, p. 134—135.

¹¹ *Ibidem*, p. 95.

¹² *Ibidem*, p. 116—117. La fabrica de hîrtie din Zărnești au participat 428 de muncitori, care au obținut o prelungire cu încă un an a vechii convenții și li s-au mărit salariile cu 5 la sută.

Scherg și Gh. Faith¹³, la Rafinăria Photogen din Brașov¹⁴. În lista acțiunilor revendicative de acest gen se mai numără și conflictele colective de muncă izbucnite la 22 iunie 1925 în tipografiile „Unirea”, „Gutenberg”, „I. Gött și fiii” și „Grünfeld”¹⁵, și la 30 iunie în Fabrica de celuloză din Zărnești¹⁶.

Analizând aceste aspecte, concluziile se desprind de la sine: frecvența și aproape simultaneitatea acțiunilor revendicative care au izbucnit la Brașov în anul 1925 probează o anumită efervescență revoluționară care exista printre muncitorii și salariații diverselor întreprinderi și instituții. Asemănarea metodelor de acțiune, precum și fermitatea cu care și-au exprimat revendicările, subliniază caracterul conștient, premeditat al acestor acțiuni, confirmând adevărul că nu patronii făceau concesii, ci muncitorii singuri își cucureau drepturile. De aceea, acțiunea întreprinsă în iarna anului 1925 de către muncitorii fabricii de sticlărie „Honterus” nu este un fenomen izolat, ci se integrează organic în rîndul acțiunilor similare din județ. Această întreprindere, situată lângă Fabrica de ciment¹⁷, a fost fondată în luna septembrie a anului 1919, ca o societate anonimă. Ritmul dezvoltării sale era destul de lent dacă judecăm după faptul că în 1922 fabrica avea 150 de salariați¹⁸, iar în 1925 un număr de 344, dintre care doar 129 calificați¹⁹. Întreprinderea era dotată cu două cuptoare, iar materia primă — nisipul cuarțos — se importa din Cehoslovacia, Polonia și Germania²⁰. Din totalul de 344 de salariați, 167 erau muncitori, în majoritate femei și minori²¹, adică mîină de lucru ieftină și inofensivă în cazuri de conflicte de muncă. Acestui aspect al exploataării nemiloase la care erau supuși muncitorii întreprinderii i se mai adăugau altele, legate de specificul locului de muncă. Este vorba de condițiile grele de lucru datorate înapoierii tehnice a întreprinderii, căldurii exce-

¹³ *Ibidem*, p. 100—101. Au participat 671 de salariați și au obținut un rezultat asemănător celor de la fabrica de hirtie din Zărnești.

¹⁴ *Ibidem*, p. 116—117. Au participat 101 muncitori și au obținut rezultate asemănătoare celor de la Fabrica de hirtie din Zărnești și fabricile de postav brașovene.

¹⁵ *Ibidem*, p. 122—123. Au participat 112 salariați.

¹⁶ *Ibidem*, p. 118—119. Au participat 550 de muncitori și au obținut un spor de 7 la sută la salariu, li s-au anulat toate amenzile, li s-au acordat ajutoare alimentare sub formă bănească și a fost încheiată o nouă convenție colectivă pe 6 luni.

¹⁷ Alexandru Petit, *Brașovul și împrejurimile*, Brașov, 1922, p. 58.

¹⁸ Idem, *Monografia județului și orașului Brașov*, Brașov, 1922, p. 85.

¹⁹ Arh. st. Brașov, Fondul Chestura poliției, Serviciul judiciar, dosar nr. 8/1925, filele 28—28v.

²⁰ Alexandru Petit, *op. cit.*, p. 85.

²¹ Arh. st. Brașov, loc. cit., fila 28 v. Din acest document reiese că 100 de salariați erau femei, dar dintre ele numai 54 depășeau vîrsta de 18 ani. Ceilalți erau: 4 copii sub 14 ani, 63 între 14 și 18 ani, 177 de muncitori care depășeau vîrsta de 18 ani.

sive generate în timpul procesului de fabricație a sticlei, la care se adăuga scumpetea care creștea zilnic pe piață²².

Prin contractul colectiv încheiat la 14 august 1924, patronii se obligaseră să mai angajeze câte doi oameni în locurile de muncă cele mai grele, să le plătească muncitorilor o indemnizație suplimentară pentru iluminat și încălzit, să studieze periodic cursul prețurilor, pentru a stabili salariul în concordanță cu fluctuația pieței²³. Erau prevederi, în acest contract, care asigurau muncitorilor un minim de existență, cât să-și refacă forța de muncă, pentru a o revinde la un preț derizoriu acelorăși exploatatori. În tendința lor de a intensifica exploatarea muncitorilor, patronii nu numai că nu-și respectau obligațiile înscrise în contract, dar profitau de orice prilej pentru a comite abuzuri care să reducă din veniturile muncitorilor. Astfel, sub diverse pretexte nu-și respectau obligația de a plăti muncitorilor salariul convenit prin contract, au sistat plata indemnizației pentru lumină și căldură, au scăzut pînă la 50 la sută din salariile muncitorilor pentru sticla spartă; de multe ori erau refuzate, sub diferite pretexte, articole gata fabricate, ceea ce diminua ciștigul muncitorilor²⁴. Deși lucrau într-o căldură toridă, care-i supunea pe muncitori unui proces continuu de deshidratare, direcțiunea fabricii refuza să repare pînă și singura fîntînă din care se aprovizionau muncitorii, astfel că în lipsa apei potabile, ei erau nevoiți să și-o procure dintr-o gîrlă infestată de microbi²⁵.

Toate aceste aspecte constituiau dovezi grăitoare a încălcării de către patroni a contractului colectiv, fapt pentru care 51 de muncitori organizați în sindicat au formulat la 6 februarie 1925 o plîngere în 9 puncte²⁶, pe care au adresat-o Inspectoratului Muncii din Brașov, singurul organ căruia aveau dreptul să i se plîngă de nedreptățile suferite din partea patronilor. În aceeași zi în care a fost formulată plîngerea celor 51 de muncitori, la Inspectoratul Muncii a mai sosit o plîngere, semnată, ca și prima, în numele tuturor muncitorilor fabricii, de Iohan Kolman, președintele sindicatului. În plîngerile lor, muncitorii invocau prevederile din contractul colectiv de muncă și pretindeau ca patronii să le respecte. Deși recurgeau la formele „legale” de reglementare a diferendului ivit, aspectul pozitiv al acestei acțiuni a constatat în aceea că

²² *Lupta PCR pentru apărarea intereselor maselor muncitoare în perioada stabilizării relative a capitalismului (1923—1928)*, în „*Anale de istorie*”, Anul II, nr. 4, iulie-august, 1956, p. 91. Dacă în 1925 salariul mediu la nivelul întregii țări crescuse față de 1914 de 23,16 ori, mijloacele de subzistență s-au scumpit de 52, 23 ori.

²³ Arh. st. Brașov, loc. cit., fila 1.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, fila 25.

²⁶ *Ibidem*, filele 1 și 25.

ea marca hotărîrea muncitorilor de a se sustrage abuzurilor și bunului plac al patronilor. Alcătuit din trei capitole, contractul colectiv încheiat cu un an înainte între muncitorii sticlari și patroni reglementa, în cele 30 de articole, cele mai importante probleme privind condițiile de muncă, salarizarea și altele. Erau înscrise: ziua de muncă de 8 ore, pauzele pentru masă, concediile de odihnă etc.²⁷

Pentru a înțelege mai bine importanța contractului colectiv pentru muncitorii fabricii de sticlărie, trebuie să precizăm că din punct de vedere juridic el „reprezintă un document, aparținînd normelor de drept, ce consfințește obligațiile reciproce... între un colectiv de muncitori organizați și o întreprindere sau instituție, ca persoană juridică”²⁸. Dar mai constituia și un aspect al impunerii voinței muncitorilor; de aceea, din punct de vedere istoric, contractul colectiv „reprezintă un fenomen al istoriei României de însemnătate covârșitoare. El face parte în mod inseparabil din istoria patriei și a mișcării muncitorești”²⁹.

Pentru muncitorii sticlari din Brașov, contractul colectiv de muncă constituia un instrument de luptă pentru ușurarea condițiilor lor de muncă și de viață, la care nu puteau renunța. De aceea, Inspectoratul Muncii din Brașov nu putea neglija aceste plîngerii primite din partea muncitorilor sticlari. În consecință, Inspectoratul a stabilit ca ziua de 13 februarie 1925 să fie data de întîlnire între reprezentanții muncitorilor și patronilor, pentru a duce tratative de împăciuire. Prin aceasta a fost declarată în mod oficial declanșarea conflictului colectiv de muncă la Fabrica de sticlărie „Honterus” din Brașov. În aceeași zi în care au fost înștiințați de data la care se vor desfășura tratativele, un număr de 57 de muncitori³⁰ au împuternicit prin mandat pe cinci tovarăși ai lor, în frunte cu Iohan Kolman, președintele sindicatului, ca să-i reprezinte la tratative. Aceștia au primit o citație, ca și conducerea întreprinderii, să se prezinte în ziua de 13 februarie 1925, ora 10 în localul Inspectoratului Muncii din strada Porții nr. 25, să ia parte la tratativele de apănare a conflictului colectiv de muncă³¹. Prevăzînd un eventual cîștig de cauză al muncitorilor, conducerea fabricii a trecut la împiedicarea reprezentanților muncitorilor de a se prezenta la tratative. Astfel, în ziua de 12 februarie,

²⁷ *Ibidem*, filele 3—4. În contract se prevedea ca pentru o vechime în producție de pînă la 4 ani, concediul de odihnă plătit să fie de 3—4 zile, iar pentru ceea ce depășea această vechime concediul să nu dureze mai mult de 7 zile. Era încă un aspect al exploatării la care erau supuși muncitorii.

²⁸ Ilie Ceaușescu, *Din istoria contractului colectiv în România*, Edit. politică, București, 1970, p. 14.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Arh. st. Brașov, loc. cit., fila 11.

³¹ *Ibidem*, fila 9.

Iaroliny, funcționar al fabricii, l-a chemat în biroul tehnic pe Iohan Kolman și pe Ian Lintzmeyer, membri ai delegației muncitorilor, îndemnându-i să nu mai meargă la tratative a doua zi, întrucât acestea s-ar fi amînat pentru o altă dată, care va fi anunțată de Inspectorat³². Aceasta nu era decît o încercare perfidă de a-i face pe muncitori înșiși vinovați de eșecul tratativelor. Dar delegații muncitorilor au refuzat categoric și s-au prezentat la tratative, deși reprezentanții conducerii fabricii au absentat. Lipsa acestora a fost de fapt o altă manevră tactică, pentru că știau că în acest fel tratativele vor trebui să fie amînate pentru un timp suficient ca patronii să treacă la contra-ofensivă. Într-adevăr, ei au recurs la intimidarea muncitorilor, prezentîndu-le spectrul concedierii. Astfel, au decis ca un număr de 32 muncitori să fie concediați exact din data de 13 februarie 1925, cînd urma să aibă loc tratativele la Inspectoratul Muncii. În fruntea listei se afla însuși Iohan Kolman, președintele sindicatului, alături de încă doi dintre cei cinci delegați la tratative, Ioan Rozin și Lukas Tahlmeyer³³. Componenta listei mai avea și altă semnificație. Prin concedierea a trei dintre cei mai importanți reprezentanți ai muncitorilor, patronii credeau că aceștia nu vor mai avea cine să-i reprezinte la tratativele care s-au amînat pentru ziua de 17 februarie. De asemenea, prin concedierile anunțate, patronii sperau să abată atenția muncitorilor de la revendicările lor legate de respectarea contractului colectiv privitor la salarii și condiții de muncă. Cu toate acestea, la tratativele din 17 februarie delegația muncitorilor s-a prezentat în aceeași componență, din partea conducerii prezentîndu-se însuși directorul fabricii, dr. D. Schier. Dintru început delegații muncitorilor au cerut să se soluționeze problema concedierii celor peste 30 de muncitori înaintea revendicărilor care au făcut inițial obiectul memoriului lor. Susținînd că restrîngerea volumului de producție este cauza concedierilor anunțate, directorul fabricii masca cu acest fals motiv intențiile de a-i dezbină pe muncitori. El i-a pus pe delegații muncitorilor în fața unei alternative al cărui conținut diversionist aceștia nu l-au sesizat. I-a făcut să înțeleagă că numărul celor anunțați cu concedierea ar putea scădea pe seama muncitorilor cu cetățenie străină. Într-adevăr în Fabrica de sticlărie „Honterus” din Brașov existau 49 de lucrători supuși străini³⁴, fenomen pe care l-au cunoscut multe din întreprinderile industriale din țară, ca urmare a nevoii de mînă de lucru calificată după primul război mondial³⁵. Importul acestei forțe de muncă din străinătate, mai ales pentru industria sticlăriei, era motivat

³² *Ibidem*, fila 12.

³³ *Ibidem*, fila 23.

³⁴ *Ibidem*, fila 33.

³⁵ *Lucrătorii străini din întreprinderile industriale*, în „Buletinul Muncii, Cooperației și Asigurărilor Sociale”, Anul VI, nr. 3—4—5, din martie-aprilie-mai 1925, p. 163.

de oficialități prin aceea că formarea propriilor noastre cadre „reclamă timp de generații”³⁶. De fapt, însă, acest import mai constituia și un mijloc de a contracara acțiunile unite ale muncitorilor împotriva patronilor. Lăsându-se prinși în momeala întinsă de patroni, delegații muncitorilor au pretins ca să se mențină în lucru măcar o parte din salariații cetățeni români anunțați cu concedierea, pe seama cetățenilor străini³⁷. Prin aceasta se puneau în evidență încă o dată limitele sindicatelor reformiste, la care era afiliat și sindicatul muncitorilor sticlari, pentru că nu au văzut natura scizionistă a soluției găsite și uitând că și unii și alții erau muncitori, că și unii și alții erau exploatați. Așa se explică de ce în timpul tratativelor cu reprezentanții patronilor, delegații muncitorilor s-au împotmolit în ițele unor adevărate negocieri privind numărul celor care trebuiau să plece ori să rămână. Fără a ceda în privința concedierilor, directorul fabricii a consimțit, totuși, să ia în considerare celelalte puncte ale plîngerilor muncitorilor. Revizuirea salariilor nu avea să se facă retroactiv, ci numai pentru viitor, iar celelalte drepturi prevăzute în contract urmau să fie acordate întocmai³⁸. Acest compromis, însă, n-a însemnat și victoria patronilor, pentru că delegații muncitorilor nu au renunțat la punctul lor de vedere privind concedierile. Mulți dintre muncitorii sticlari au refuzat să înceteze lucrul și să părăsească fabrica³⁹, iar unii au început chiar să producă patronilor pagube materiale, distrugînd bunuri ale fabricii⁴⁰.

De teamă ca diferendul dintre muncitorii și patronii fabricii de sticlărie să nu evolueze în grevă, sau să îmbrace alte forme, Inspectoratul Muncii din Brașov cerea, la 24 februarie, instrucțiuni de la directorul general din Ministerul Muncii, arătînd că „un singur punct a mai rămas în litigiu și acest punct a fost deferit Ministerului Muncii pentru a fi soluționat și anume: concedierea unor lucrători cetățeni români”⁴¹. Cu această ocazie, Inspectoratul își exprima teama că acest conflict „poate reveni însă dacă răspunsul Ministerului în care lucrătorii au pus toată nădejdea va fi soluționat nefavorabil lor în privința concedierilor anunțate de întreprindere”⁴². Acest avertisment se baza pe tot mai dese plîngerii adresate individual sau colectiv de către muncitori Inspectoratului, în care iscăleau atît lucrătorii cetățeni români, cit și supușii străini⁴³. Față de acest început de realizare a unității între mun-

³⁶ *Ibidem*, p. 164–165.

³⁷ Arh. st. Brașov, loc. cit., filele 19–21.

³⁸ *Ibidem*, filele 21–22.

³⁹ *Ibidem*, filele 37–38.

⁴⁰ *Ibidem*, filele 41–44.

⁴¹ *Ibidem*, fila 33.

⁴² *Ibidem*, fila 32.

⁴³ *Ibidem*, fila 49.

citori, Inspectoratul Muncii adresa îngrijorat Ministerului rugămintea să decidă asupra mijloacelor de aplanare a conflictului⁴⁴. Abia la 6 martie sosi telegrama în care directorul general din Ministerul Muncii decidea „ca șapte lucrători indigeni să fie menținuți în serviciu de către Fabrica Honterus în locul sau pe lângă lucrătorii similari străini de la acea întreprindere”⁴⁵. În aceeași zi, Inspectoratul făcu cunoscută direcției fabricii hotărîrea ministerului, indicînd chiar și numele celor care pot fi concediați și care pot fi menținuți în lucru⁴⁶. Dar conducerea fabricii modifică listele propuse de inspectorat, orientîndu-se după criteriul rolului avut de fiecare în conflictul colectiv care se aplană. Astfel, Iohan Kolman, Lukas Thalmeyer, care conduseseră delegația muncitorilor la tratative, au fost concediați, primind prin Inspectorat o sumă de bani, ca ajutor de călătorie⁴⁷.

Cu aceasta conflictul s-a stins prin victoria parțială a muncitorilor. Ea ar fi fost deplină dacă ar fi existat o unitate de acțiune, dacă ar fi fost atrase în această luptă și femeile, dacă muncitorii cu cetățenie română ar fi făcut front comun cu supușii străini. Totuși, și aceste piedici ar fi fost înlăturate dacă asupra muncitorilor nu ar fi acționat influența nefastă a sindicatelor reformiste, care preconizau încadrarea acțiunilor muncitorești în limitele legilor în vigoare, acceptînd să ducă tratative cu patronatul prin intermediul Ministerului Muncii și al organelor sale regionale și locale. Acest conflict a însemnat pentru muncitorii fabricii de sticlărie un prilej de a se convinge de lipsa de valabilitate a legilor burgheze și un motiv în plus ca pe viitor să adopte o atitudine deschisă, neșovăielnică, bazată pe principiul luptei de clasă, atunci cînd întreprind acțiuni revendicative.

⁴⁴ *Ibidem*, fila 36.

⁴⁵ *Ibidem*, fila 39.

⁴⁶ *Ibidem*, fila 47.

⁴⁷ *Ibidem*, fila 40.

DER KOLLEKTIVE ARBEITSKONFLIKT IN DER „HONTERUS“ – GLASFABRIK IN BRAȘOV (KRONSTADT) IM JAHRE 1925

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Arbeiter der Glasfabrik „Honterus“ in Brașov (Kronstadt) bezeugten ihre Unzufriedenheit den Fabriksherren gegenüber in einer Klage darüber, dass die Bestimmungen des ein Jahr vorher abgeschlossenen Kollektivvertrages nicht eingehalten würden. Der Verfasser reiht diesen Arbeitskonflikt als Form des Klassenkampfes organisch in die Arbeiterbewegung Rumäniens ein, auf deren Entwicklung im Jahre 1925 er eingeht.

Die Missbräuche der Fabriksherren, die Nichteinhaltung der Bedingungen des Kollektivvertrages, die schweren Lebens- und Arbeitsbedingungen, die Diskriminierungen, denen die Arbeiter mit ausländischer Staatsbürgerschaft ausgesetzt waren, die Drohung mit Entlassung und Arbeitslosigkeit, sind für jene Zeit typische Aspekte, die den Ausbruch des Arbeitskonfliktes veranlassten. Die Arbeiter trugen nur einen teilweisen Sieg davon, da sie den Fabriksherren gegenüber Entgegenkommen bewiesen und zu spät erkannten, dass es notwendig war, ihre Forderungen auf revolutionärem Wege durchzusetzen.

ROMÂNIA ÎN PRIMUL DECENIU INTERBELIC

de ARON PETRIC

PARTEA A III-A*

Prima guvernare național-țărănistă

Prima guvernare național-țărănistă a început în condițiile în care se făceau simțite simptomele crizei economice de supraproducție, ceea ce constituia, fără îndoială, un obstacol greu de trecut. În același timp, însă, ea se bucura de auspiciile favorabile pe care i le oferea adeziunea unor largi mase, care nutreau iluzia că P.N.Ț. va constitui instrumentul politic capabil să înfăptuiască profunde transformări social-politice în sensul năzuințelor lor și pe care programul acestui partid, atât de mult agitat în anii de opoziție, le înfățișa ca obiective a căror realizare nu mai putea întârzia. Pentru aceasta, guvernul dispunea de o impunătoare majoritate parlamentară, care îl puneă la adăpost de riscul oricărei coalizări potrivnice a opoziției.

Anii de guvernare care începeau, aveau să verifice măsura în care acest program constituia pentru conducătorii Partidului național-țărănesc o preocupare reală, cu intenții de realizare, sau fusese mai mult o platformă de agitație sterilă, cu caracter politicianist, menită să netezească drumul spre putere.

În analiza acestei probleme este necesară cercetarea atât a politicii concrete din timpul guvernării național-țărăniste, cât și a vieții interne a P.N.Ț.

În momentul venirii la guvern, Partidul național-țărănesc nu reprezenta o unitate sub raportul doctrinei și al programului său¹, nu se topiseră laolaltă elementele burgheze provenite îndeosebi de la vechiul partid național cu cele țărăniste, fuziunea din 1926 reprezentînd în fapt un compromis, pe baza platformei de luptă dirijată împotriva oligarhiei liberale.

În această situație, în care lipsea o doctrină bine conturată, elementul hotărîtor în orientarea partidului îl constituiau cadrele sale de conducere. Și în acest domeniu, însă, fenomenul sudării nu se încheiase încă — mai ales între foștii conducători ai Partidului național și ai Partidului țărănesc, ceea

* Partea I în *Cumidava*, II, Brașov, 1968, p. 311—332; partea a II-a în *Cumidava*, III, Brașov, 1969, p. 329—346.

¹ Grigore Anghelescu, *Partidul național-țărănesc în politica țării*, București, 1944, *passim*.

ce îi unea cu adevărat fiind lupta pentru cucerirea și apoi pentru păstrarea puterii.

Figura centrală în Partidul național-țărănesc a fost, fără îndoială, *Iuliu Maniu*, care a hotărât, cu voința-i inflexibilă ce respingea orice împotrivire, atâtea din acțiunile întreprinse de partid și de guvern. Format, ca jurist, la Universitatea din Budapesta, el a simțit apăsarea și disprețul unei stăpîniri străine, care i-au imprimat, odată cu energia și tenacitatea în urmărirea scopului propus, și o puternică ură — stăpînită din considerente tactice — unită cu o mare doză de prefăcătorie². Aceste trăsături s-au conturat și mai mult în cei douăzeci de ani petrecuți la Blaj, în calitate de jurisconsult al mitropoliei unite, instituție bazată pe o strictă și rigidă ierarhie clericală, cu un ceremonial riguros și pompos, în care omul era privit doar din unghiul gradului său. În această atmosferă, de care Iuliu Maniu a fost la început stăpînit și influențat, dar pe oare a ajuns în cele din urmă să o domine, s-a dezvoltat acel cult al său pentru formă — chiar cînd aceasta era menită nu să exprime, ci să ascundă fondul —, prețuirea exagerată a legalismului și etichetei, iezuitismul său.

Fără a-i nega unele calități, ca energia, curajul opiniei, calculul meticulos în pregătirea unor acțiuni, contemporanii săi, printre care și mulți colaboratori apropiați, au relevat predominarea trăsăturilor sale negative, care s-au făcut simțite în activitatea desfășurată în conducerea Partidului național-țărănesc.

Subliniind inconsecvența și lipsa de sinceritate a lui Maniu, Constantin Argetoianu notează: „Etern“, „pertractator“, se tocmia de dimineața pînă seara cu miniștrii, cu țărăniștii, cu „ardelenii“ afamați, cu nepoții Boilă lacomi de bani, cu Stere, cu militarii, cu opoziția și reprezentantele feminismului. Singura lui ambiție era să-și ducă cît mai multă vreme barca printre stînci, să evite coliziunile fatale și să nu închidă nici o porțiță în urma lui“³. Într-un mod asemănător, dar pe baza unei mai adînci analize, îl înfățișează Nicolae Iorga în lucrarea sa asupra istoriei contemporane a României: „Fără nici o concepție proprie de guvern, fără nici o metodă care să-i aparție, fără nici un ideal oare în ceasurile de întuneric să-i licărească în zare, fără acea sentimentalitate care ține cald sufletului omenesc, fără îndemnul neconținut al unei popularități care, dibaci îndreptată spre dînsul de propaganda legendei omului mare și tare, nu se putea prinde de o natură anguloasă și se răcia în

² Constantin Stere, *Documentări și lămuriri politice. Preludii: Partidul național-țărănesc și „Cazul Stere“*, București, 1930, p. 91.

³ C. Argetoianu, *Pentru cei de mîine. Amintiri din vremea celor de ieri*, Partea a IV-a, Arhiva C.C. al P.C.R., Fond 104, filele 1129—1130.

contactul cu încremenirea trupului, el credea și mai departe în misiunea sa pe care n-ar fi fost capabil de a o defini altfel decât prin vechi formule ungurești uzate de veacuri. Hotărîrea aceasta nestrămutată, mare calitate, dar și grozav defect, împiedica de altfel orice înțelegere cu orice alt grup⁴. Un portret asemănător îi creionează unul dintre cei care au avut un rol important în crearea Partidului țărănesc, Constantin Stere, în capitolul intitulat în mod semnificativ „Domnul președinte” din lucrarea cu caracter memorialistic intitulată *Preludii: Partidul național țărănesc și „cazul Stere”*. Chiar dacă ținem seama de momentul în care a fost scrisă și de starea de spirit a autorului, vădit ostilă celui care provocase îndepărtarea lui din partid, nu pot să nu fie reținute o serie de trăsături pe care el le reliefează — și în primul rînd despotismul politic și lipsa de sinceritate a lui Maniu⁵. Astfel de trăsături s-au făcut simțite în climatul politic general statornicit în partid, inclusiv în relațiile sale cu alți conducători național-țărăniști, cărora a căutat să le anuleze orice tendință de manifestare independentă care i se părea că îi umbrește autoritatea de șef; ele au privit cu deosebire raporturile cu unii conducători ai fostului Partid țărănesc, ca Grigore Iunian și Constantin Stere, care vor sfîrși prin a părăsi rîndurile P.N.Ț.

Cel mai reprezentativ exponent al „țărănismului” în Partidul național-țărănesc a fost considerat *Ion Mihalache*, unul dintre vicepreședinții acestui partid. Ieșit din rîndurile învățătorilor, în conducerea cărora a ajuns apoi, datorită unei agitații oratorice remarcată încă în perioada dinaintea primului război mondial⁶, el a devenit adept al concepției poporaniste, fiind influențat îndeosebi de C. Stere.

În anii de puternice frămîntări ce au urmat primului război mondial, I. Mihalache s-a preocupat de înființarea unui partid țărănesc, pe care îl vedea la început grupat sub steagul popularității generalului Al. Averescu, în cadrul „Ligii poporului”, dar apoi, dîndu-și seama de vederile reacționare ale acestuia, a renunțat la proiect, trecînd la organizarea Partidului țărănesc ca partid

⁴ N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 429; vezi și *Istoria unei legende: Iuliu Maniu*, Valenii de Munte, 1934, p. 33. Trăsături asemănătoare îi surprinde și Petre I. Gheată, care notează: „Autoritar pînă la hipertrofiere; cu atitudinea sa imposibilă, în care orice zvicnătură de entuziasm e absentă, nivelează toate veleitățile justificate sau nu, suprimă mișcările independente și surdinează năzuințele divergente. Prin mijlocul argumentărilor subtile, intortochiate și obositoare, obține docilitatea partizanilor; iar, prin relativismul unor silogisme în care mișună toate rezervele crează „mistică” în masele populare” (Petre I. Gheată, *Iuliu Maniu*, în „Democrația”, anul XXI, nr. 5, mai 1933, p. 53).

⁵ C. Stere *op. cit.*, p. 89—98.

⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 325—326.

de sine stătător, avînd ca bază de clasă în principal țărănimea, cadrele fiind recrutate însă mai ales dintre învățători și preoți ⁷.

Gîndirea lui Mihalache era un amestec contradictoriu de diferite tendințe, de repulsie netă față de violență, de îndrăzneală a ideii îmbinată cu timiditatea expresiei ⁸; totodată, el dădea dovadă de o mare doză de naivitate politică, pe care iezuitismul lui Maniu a știut să o exploateze din plin, atît cu prilejul fuziunii celor două partide, cît și mai tîrziu, în anii guvernărilor național-țărăniște. În partid, Mihalache era handicapat și totodată influențat de erudiția economistă a lui Virgil Madgearu, în raport cu care se simțea ca un simplu învățător stînd în fața profesorului universitar; și, pe măsură ce sporea influența lui Madgearu, slăbea înfrîmarea ce o exercitase asupra sa C. Stere ⁹, ceea ce echivala, pe plan politic, cu îndepărtarea treptată a lui Mihalache de radicalismul țărănist pe care îl reprezentase acesta din urmă. Așa se și explică renunțarea treptată la programul agrar pe care Mihalache îl elaborase mai înainte, considerînd că realizarea acestuia revenea de drept lui Madgearu, ca cel mai competent în problemele economice. Cedarea în fața autocratismului lui Maniu și a influenței pe care o exercita asupra sa V. Madgearu a mers atît de departe, încît, în 1930, cînd Stere a fost pus într-o situație dificilă, Mihalache l-a părăsit, deși acesta îi fusese unul dintre cei mai apropiați colaboratori și chiar mentorul său ¹⁰.

În acest fel, politicianismul și tendința de parvenire care și-au pus tot mai mult amprenta pe atitudinea și activitatea lui Mihalache au determinat o continuă deplasare spre dreapta a acestuia.

În activitatea Partidului național-țărănesc, un rol important l-a jucat *Virgil Madgearu*. Înzestrat cu o energie deosebită, cu multă tenacitate și spirit organizatoric, dar și împins de o mare ambiție, el a ajuns unul din conducătorii Partidului țărănesc, iar în 1926 a devenit secretarul general al P.N.Ț., ca unul care susținuse cu multă tenacitate fuziunea și, pe de altă parte, pentru a se echilibra oarecum raportul de forțe dintre cele două partide în urma atribuirii funcției de președinte lui Iuliu Maniu.

Avînd o temeinică formație de economist, în urma studiilor de specialitate urmate în Germania unde și-a elaborat și teza de doctorat asupra unei teme privind industrializarea României, el susținuse încă în anul 1915, necesitatea dezvoltării unei industrii românești și a aplicării, în acest scop, a unui regim

⁷ Vezi și Pamfil Șeicaru *Istoria partidelor național, țărănist și național-țărănist*, vol. I, Edit. „Carpați”, Madrid, 1963, p. 23—26.

⁸ *Ibidem*, p. 36.

⁹ Pamfil Șeicaru, *Un singuratec*: C. Stere, Edit. „Carpați”, Madrid, 1956, p. 37.

¹⁰ C. Stere, *op. cit.*, p. 78—80.

protecționist, afirmînd răsplat: „Ideea că țara noastră este o „țară emina-mente agricolă“ nu se mai potrivește astăzi cu realitatea“¹¹.

Ulterior, după primul război mondial, în condițiile în care a devenit adeptul țărănismului, el a susținut primatul agriculturii în viața economică, motivînd că dezvoltarea industriei s-ar lovi de lipsa debușeurilor, a materiei prime și a forței motrice. El admitea, totuși, nevoia unei industrializări parțiale a României, care să cuprindă numai întreprinderile „mici și mijlocii, care să execute prima lucrare a unei întregi serii de produse agricole și forestiere în mediul rural“¹², ceea ce lăsa descoperită industria grea, ramura hotărîtoare a dezvoltării întregii economii¹³.

În calitatea sa de doctrinar economic de necontestat al Partidului național-țărănesc¹⁴, el s-a bucurat de încrederea lui Maniu, cu tot sentimentul general de suspiciune pe care acesta din urmă îl nutrea față de cadrele fostului Partid țărănesc. În cîștigarea acestei încrederi, care nu echivala totuși cu simpatia, a cîntărit mult, cu siguranță, și faptul că Madgearu a golit, în practică, țărănismul de conținutul său social-revoluționar, ceea ce era întru totul în vederile șefului Partidului național-țărănesc și ale guvernului. S-a adăugat la aceasta și adversitatea comună față de Constantin Stere¹⁵, socotit un element incomod prin dirzenia cu care își apăra părerile și „incapacitatea“ de a se pleca în fața voinței „domnului președinte“. În adevăr, *Constantin Stere* a jucat un rol deosebit de important în viața politică a Partidului țărănesc și apoi chiar a P.N.T. — cu deosebire în fixarea problemelor de doctrină și program.

Intellectual înzestrat cu o deosebită putere de analiză a fenomenelor sociale, dispunînd de un real talent literar, el își începuse încă în tinerețe școala politică în rîndurile socialiștilor revoluționari, ceea ce îi atrăsese prigoana Ohranei și deportarea în Siberia¹⁶.

¹¹ V. Madgearu, *Ocotirea muncitorilor în România*, București, 1915, p. 3—4.

¹² V. N. Madgearu, *Evoluția economiei românești*, p. 197.

¹³ Pamfil Șeicaru face o afirmație nefondată atunci cînd susține, fără rezerve, că Virgil Madgearu ca și Victor Slăvescu, „erau absolut de acord în ceea ce privea structura economică pe care o preconizau viitoarei României, anume: o accelerată industrializare printr-un regim protecționist a outrance. Faptul că Virgil Madgearu era economistul Partidului național-țărănist iar Victor Slăvescu economistul Partidului liberal nu a împiedicat cu nimic aplicarea aceluiași principii a căror apologie se făcuse în revista „Independența Economică“ (Pamfil Șeicaru, *Istoria partidelor național, țărănist și național-țărănist*, p. 59—60). Afirmația de mai sus este valabilă doar pentru perioada de început a gândirii economice a lui Madgearu, nu pentru cea în care el a aplicat concepția sa — perioadă la care se referă autorul.

¹⁴ Vezi și N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 326—327.

¹⁵ Pamfil Șeicaru, *Un singuratec*: C. Stere, p. 37.

¹⁶ Atmosfera acelei epoci și episoadele trăite de el au fost zugrăvite mai tirziu în lucrarea de o reală valoare literară și prezentînd interes și pentru istorici și sociologi: *În preajma revoluției*, în care personajul principal este însuși autorul cărții.

De acolo a venit apoi în România, unde s-a înscris în Partidul național-liberal, ideile sale poporaniste mergând, însă, mult la stînga față de doctrina acestui partid, ceea ce făcea să fie privit cu oarecare suspiciune de către conducătorii P.N.L. La sfîrșitul primului război mondial el a devenit, alături de Ion Mihalache, unul din fondatorii Partidului țărănesc.

Prezență incomodă, el a polarizat în jurul său numeroase adversități. Ceea ce nu i-a contestat, însă, nimeni, a fost cultura sa multilaterală¹⁷, îndeosebi în domeniul științelor politice și economice, fapt care l-a impus printre intelectualii generației sale¹⁸. Unul din colaboratorii cei mai apropiați ai șefului Partidului național-țărănesc, Zaharia Boilă, care nu avea motive să-l privească cu simpatie, notează în Memoriile sale că Stere era "... un om de un real talent scriitoricesc, cu puternic spirit de pătrundere în analiza fenomenelor istorice..."¹⁹. Reprezentînd în mod necontestat curentul țărănist, el a fost folosit de Maniu pînă la realizarea fuziunii și apoi pînă ce Partidul național-țărănesc și-a consolidat pozițiile; ulterior, însă, Maniu, Madgearu și alți conducători ai P.N.Ț. au căutat să se debaraseze de Stere, care îi incomoda și, pe deasupra, oferea adversarilor politici prilejul unor frecvente atacuri. Așa se explică de ce liderii Partidului național-țărănesc, cu excepția lui Grigore Iunian, nu i-au luat apărarea atunci cînd reprezentanții altor partide politice au încercat să-i conteste lui Stere dreptul de a primi titlul de senator pe viață ca urmare a faptului că fusese ales în parlament de-a lungul a zece legislaturi²⁰. Adversitatea față de Stere a culminat cu excluderea acestuia din Partidul național-țărănesc, în aprilie 1930.

Răspunsul la astfel de manifestări de inamiciție, ca și încercarea de a justifica o serie de acțiuni politice mai vechi au format obiectul unor articole grupate în cartea: *Preludii: Partidul național-țărănesc și „cazul Stere”*, amestec de tăioase pamflete și note cu caracter memorialistic, în care a concentrat o adîncă amărăciune de pe urma dezamăgirilor suferite și atacuri dure împotriva fariseismului atîtor oameni politici.

Printre cei care au ocupat un loc important în ierarhia Partidului național-țărănesc se număra și *Al. Vaida-Voievod*. Vechi colaborator al lui Iuliu

¹⁷ Iuliu Pascu, *C. Stere în adevărata-i „lumină”*, Iași, 1936.

¹⁸ N. Șt. Graur, *Portrete politice, Constantin Stere, Iuliu Maniu, Ion Mihalache*, Focșani, 1927, pl. 10.

¹⁹ Zaharia Boilă, *Memorii* (inedite), Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lingă C.C. al P.C.R., Fond nr. 6, dosar nr. 113, fila 477 (în continuare, *Zaharia Boilă, Memorii*).

²⁰ C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 1131.

Maniu, de care îl lega și o amiciție personală²¹, Vaida era considerat oarecum „umbra” șefului partidului, față de care se deosebea, însă, printr-o cultură mult mai bogată și printr-o atitudine mai deschisă. Stăpinit de o puternică dorință de parvenire, pe care prezidarea guvernului „Blocului” i-o alimentase, râvnind chiar locul ocupat de „fratele Iuliu” asupra căruia obișnuia să arunce răspunderea eșecurilor, a căutat să-și creeze puncte de sprijin proprii în cadrul partidului și în afara lui; pe această linie se înscrie și acțiunea întreprinsă, cu ajutorul lui Viorel Tilea, în rândurile tineretului din Transilvania — cu deosebire printre studenți — cu scopul de a-i capta și a-i folosi în lupta pentru cucerirea puterii. Acest tineret, a cărui organizație numită a „Chemăriștilor” era îndreptată de Vaida și Tilea spre un naționalism extremist, cu amestec de pronunțat regionalism²², a avut și unele organizații para-militare, numite „roate de voinici”²³, menite a servi ulterior în lupta împotriva pretinsului „pericol bolșevic”. De altfel, Vaida s-a orientat din ce în ce mai pronunțat spre dreapta, mergând pînă la sprijinirea fățișă a legionarismului, considerînd un merit politic deosebit faptul că era socotit unul din susținătorii Gărzii de fier.

În tendințele sale de parvenire, Al. Vaida s-a alăturat, treptat, acțiunii pro-carliste, iar după întoarcerea lui Carol a consimțit să fie folosit de acesta în acțiunea de subminare a lui Maniu, care încerca să se opună tendințelor dictatoriale ale lui Carol.

Activitatea politică desfășurată de Al. Vaida a contribuit la subrezirea pozițiilor Partidului național-țărănesc și la orientarea spre dreapta a acestuia.

Dintre țărăniștii care s-au impus în conducerea P.N.Ț., un rol important l-a jucat *Grigore Iunian*²⁴.

După ce făcuse parte din Partidul național-liberal, pe listele căruia fusese ales și deputat, el l-a părăsit pentru a trece, alături de dr. N. Lupu, pe poziții de un pronunțat radicalism țărănesc²⁵, combătînd cu mult talent oratoric și cu o însuflețire ce mergea pînă la vehemență, proiectul de reformă agrară depus de Partidul liberal, considerat ca servind țeluri predominant conservatoare; cu acel prilej, el a expus principiile programului agrar al viitorului partid țărănesc, în care Iunian a și devenit unul dintre conducători. Dispu-

²¹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 331.

²² N. Iorga, *op. cit.*, p. 376.

²³ Pamfil Șelcaru, *op. cit.*, p. 56.

²⁴ Vezi și N. Iorga, *Orizonturile mele, O viață de om — așa cum a fost —* (În continuare, *O viață de om*), vol. III, Edit. N. Stroilă, București, 1934, p. 226.

²⁵ Vezi și Pamfil Șelcaru, *op. cit.*, p. 26.

nînd de o bogată cultură juridică, el s-a dovedit totodată hotărît să aplice principiile de drept în activitatea politică. Un astfel de prilej l-a avut în momentul fuziunii Partidului țărănesc cu Partidul național, cînd s-a opus, alături de Stere, tendințelor de anulare a conținutului social al programului țărănist și înlocuirii lui cu prevederi predominant burgheze. Atitudinea de împotrivire față de încălcarea normelor moral-juridice în viața politică s-a manifestat și după formarea guvernului național-țărănesc, el opunîndu-se categoric propunerii deputaților național-țărăniști din Transilvania ca în acea regiune să fie numiți numai magistrați locali, nesocotîndu-se legea care stabilea că în alegerea posturilor de către candidați trebuia să se aibă în vedere rezultatul examenului depus de către aceștia.

Rezistența opusă de Iunian, în calitate de ministru de justiție, a mers pînă la prezentarea demisiei sale, ceea ce i-a determinat pe autorii proiectului de lege să dea înapoi, de teama de a nu provoca o criză de guvern.

Desigur, în adoptarea unor astfel de poziții de intransigență intrau și calcule politice proprii, aprecierea lui Iunian că fusese nedreptățit cu prilejul împărțirii portofoliilor ministeriale — lui rezervîndu-i-se cel al justiției, considerat de importanță minoră față de cel al Internelor revendicat de el și atribuit lui Al. Vaida; oricum, însă, Iunian a păstrat o ținută mai demnă în comparație cu atîția politicieni oportuniști din guvernul Maniu.

Simpla schițare a pozițiilor — uneori atît de divergente — pe care se situau principalii conducători ai P.N.Ț. arată lipsa de sudură a partidului în momentul în care își asuma-se răspunderea guvernării.

Situația nu era deosebită nici la nivelul organizațiilor național-țărăniști județene, de plasă și comunale, unde se făceau simțite frecvent tendințele de căpătuire ale unor șefi politici locali.

Astfel de manifestări de oportunism și fricțiunile de care inevitabil erau însoțite s-au produs încă de la începutul guvernării, ele fiind legate în principal de modul cum s-a făcut repartizarea ministerelor. În adevăr, Iuliu Maniu a asigurat „naționalilor” săi o preponderență vădită în raport cu reprezentanții fostului partid țărănesc, prin numirea lui Al. Vaida-Voevod la departamentul, foarte important, al Internelor, a lui Aurel Vlad și Mihai Popovici, cărora li se adăugau Voicu Nițescu, Sever Bocu și N. Sauciu-Săveanu ca miniștri de stat fără portofoliu precum și I. Lugoșanu, subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri și dr. Aurel Dobrescu, subsecretar de stat la ministerul agriculturii și domeniilor, în timp ce „țărăniștilor” li s-a rezervat un număr mai mic de ministere și considerate ca „de mîna a doua”. Cel care s-a simțit mai vitregit a fost Constantin Stere, căruia nu i s-a atribuit nici cel puțin un subsecretariat de stat, oferindu-i-se în schimb, mai mult de formă, un

post de reprezentant diplomatic la Varșovia²⁶, ceea ce nu corespundea cu rolul pe care-l avea în partid²⁷.

Nemulțumiri s-au produs nu numai în rândurile reprezentanților fostului Partid țărănesc, în legătură cu felul cum șeful guvernului își favoriza partizanii, ci și printre „naționali”. Astfel, Sever Bocu își arăta în public supărarea pentru faptul că nu i s-a dat un minister de resort²⁸, ci numai postul de ministru al Banatului²⁹, iar Emil Hațieganu de la Cluj, Ioan Pop de la Alba Iulia, Viorel Tilea și alții erau și mai nemulțumiți pentru că nu au ajuns cel puțin subsecretari de stat³⁰. De altfel însăși înființarea celor trei departamente fără portofoliu, încredințate câte unui reprezentant al provinciilor istorice românești care fuseseră pînă în 1918 sub stăpînirea Imperiului austro-ungar (Voicu Nițescu pentru Ardeal, Sever Bocu pentru Banat și N. Sauciuc-Săveanu pentru Bucovina) avusese în vedere nu vreo necesitate de ordin politic — inexistentă în cadrul statului român unitar — ci satisfacerea velleităților și tendințelor de căpătuire a unor politicieni favorizați de Iuliu Maniu. Acțiunile centrifuge care se manifestau în partid au fost folosite de președintele acestuia ca un prilej în plus spre a-și impune o autoritate care nu îngăduia nici o contradicție. Sub pretextul necesității păstrării disciplinei în partid, al întăririi ordinii de stat și în vederea respingerii acțiunilor întreprinse de opoziție, Iuliu Maniu a căutat să statornicească dictatul său în raporturile cu membrii guvernului, cu parlamentarii național-țărăniști și chiar cu Regenta.

Astfel, imediat după deschiderea lucrărilor parlamentului, Iuliu Maniu și Al. Vaida au cerut deputaților național-țărăniști să-și prezinte demisia „în alb”, de ea urmînd a se face uz în cazul în care vreunul ar încerca să se abată de la linia fixată de conducerea partidului³¹. Ceea ce dezvăluia și mai mult caracterul abuziv al măsurii — care echivala cu o cenzurare anticipată a libertății de acțiune a parlamentarilor — a fost faptul că executarea ei fusese încredințată șefului de cabinet al ministrului de interne, care primise și dispoziția de a nu înmîna permisul de liberă circulație pe căile ferate celor ce nu se vor conforma dispoziției date. Măsura — nepracticată niciodată pînă atunci în țara noastră — a provocat nemulțumirea multor parlamentari național-

²⁶ C. Stere, *op. cit.*, p. 113.

²⁷ *Ibidem*, p. 109.

²⁸ Zaharia Boilă, *op. cit.*, fila 477; vezi și „Viitorul”, 13 noiembrie 1928.

²⁹ Nicolae Iorga notează: „... stătea la Capșa, supărat că are numai ministeriul Banatului, și-și critica șefii, în loc să meargă la jurămintă” (*Memorii*, V, p. 317); cf. „Viitorul”, 13 noiembrie 1928.

³⁰ Zaharia Boilă, *op. cit.*, p. 477.

³¹ „Adevărul”, 29 decembrie 1928; cf. „Viitorul”, 27 decembrie 1928.

țărăniști și a fost comentată nefavorabil chiar de presa care susținea în general guvernul³². Ea a format și obiectul unei vii dispute parlamentare, în cadrul căreia un răsunet deosebit a avut interpelarea de la Senat a generalului Alexandru Averescu.

În răspunsul său, Iuliu Maniu a căutat să se justifice, invocând prevederile art. 49 din statutele Partidului național-țărănesc, în care se arată că „mandatele de deputat și senator se socotesc aparținând partidului“, parlamentarii fiind obligați a le ține „la dispoziția exclusivă“ a acestuia³³. Dar, așa cum remarca deputatul G. Orleanu în interpelarea sa la aceeași problemă, o asemenea prevedere statutară era în contradicție cu spiritul constituției și al legii electorale, care garantau libertatea de acțiune a celui ales, libertate fără de care regimul parlamentar își pierde însăși rațiunea de a fi³⁴. În adevăr, printr-o astfel de măsură se ajungea la răsturnarea raporturilor firești dintre parlament și puterea executivă, în sensul că în locul controlului parlamentar asupra activității guvernului, se ajungea, în fapt, la subordonarea parlamentarilor majoritari față de partidul de guvernământ — controlul asupra activității lor fiind făcut chiar prin mijlocirea guvernului. Și ceea ce era și mai semnificativ era faptul că, prin prisma opticii conducătorilor Partidului național-țărănesc, deputații și senatorii încetau să mai fie reprezentanții celor ce i-au ales, ei devenind exponenții unui partid politic. Statornicirea unor astfel de raporturi nu putea rămâne fără urmări asupra modului în care parlamentarii înțelegeau să reprezinte interesele alegătorilor, sau să aprobe cu obediență tot ceea ce hotărâ grupul conducător al partidului. Devenind o emanație a partidelor politice, care întocmeau listele de candidați, și depinzând de acestea, parlamentul se transforma într-un oficiu de ratificare a proiectelor de lege, depuse de obicei din inițiativă regală sau guvernamentală. Desigur, aceasta nu excludea lupta parlamentară, împinsă uneori pînă la forme violente, dar ea se reducea adeseori la o agitație sterilă și la demonstrații oratorice, destinate captării opiniei publice³⁵. Introducerea demisiilor „în alb“ a constituit un mijloc prin care Iuliu Maniu a căutat să instituie controlul său asupra uneia din principalele instituții politice.

Anularea, în fapt, a controlului pe care parlamentul trebuia să-l exercite asupra activității guvernului, a înlesnit, în parte, săvîrșirea de abuzuri, încăl-

³² Vezi C. Stere, *op. cit.*, p. 119; „Adevărul“, 29 decembrie 1928.

³³ „Dreptatea“, 21 ianuarie 1929.

³⁴ A. I. C., Fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 5/1929, filele 32—33.

³⁵ Vezi și Ioan Bojan, *Apariția și dezvoltarea parlamentului în România. Caracterul reacționar al parlamentului din România burghezo-moșierească*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Historia“, Cluj, 2, 1963.

cări ale legii și afaceri de tot felul din partea a numeroși oameni politici sau simpli reprezentanți ai aparatului de stat, care se simțeau protejați de această „solidaritate” pe care trebuia să o dovedească partidul, în numele disciplinei și al unității sale ³⁶.

Într-un mod asemănător și urmărind același scop s-a procedat cu prilejul alegerii birourilor compunilor legiuitoare. În ședința prealabilă ținută cu deputații și senatorii național-țărăniști, C. Stere a propus să se acorde și opoziției câteva locuri de vicepreședinți și de secretari ai acestor birouri — proporțional cu numărul de mandate obținute în alegeri pentru ca și prin aceasta parlamentul să exprime ideea de reprezentanță națională ³⁷.

Iuliu Maniu și Alexandru Vaida au respins, însă, numaidecât propunerea ³⁸.

Iuliu Maniu acționa, în același timp, și pe linia întăririi poziției sale în raporturile cu Regența, pe care o voia redusă la rolul de factor care promulgă orice hotărâre a guvernului. Moartea regentului Buzdugan (6 octombrie 1929), care avea legături cu cercurile liberale, a fost de natură să înlesnească realizarea planurilor lui Maniu. Încălcînd nonnele stabilite cu prilejul constituirii Regenței, anume, ca unul dintre membrii acesteia să fie primul președinte al Curții de casație, Maniu, după o consultare de formă a unor conducători ai P.N.Ț., printre care — fapt semnificativ — nu se aflaseră Ion Mihalache și Grigore Iunian, a propus pe neașteptate candidatura lui Constantin Sărățeanu, fost consilier la Curtea de casație, nume puțin cunoscut și ale cărui forțe erau depășite de răspunderea ce i se încredința ³⁹, dar care avea „meritul” de a fi cumnat cu Mihai Popovici și, deci, rudă și cu Al. Vaida, nepot prin alianță al acestuia ⁴⁰.

Propunerea lui Maniu, acceptată în cele din urmă de parlament, a trezit nedumerire și dezaprobare chiar și printre unii dintre fruntașii țărăniști, ca Stere — care susținea candidatura reginei Maria ⁴¹ — și îndeosebi Grigore Iunian; acesta din urmă, avînd mai vechi neînțelegeri cu Maniu, și-a arătat sur-

³⁶ Acest lucru îl recunoaște, printre alții, unul dintre sprijinitorii Partidului național-țărănesc, Pamfil Șeicaru, care scrie: „În asemenea condiții (ale introducerii demisiilor în alb — n.n.), controlul parlamentar este redus treptat la o simplă ficțiune. Sistemul nostru electoral cu reprezentare proporțională, favoriza această tendință, adică formarea unei oligarhii în sinul fiecărui partid (...). Reducerea controlului parlamentar a dat posibilitatea să se săvîrșească o serie de erori, de abuzuri, de devieri ale guvernării național-țărăniște, guvernare care nu s-a deosebit prea mult de precedentele guvernări” (op. cit., p. 71—72).

³⁷ „Adevărul”, 27 decembrie 1928.

³⁸ La argumentul adus de C. Stere că în Anglia chiar președintele („speakerul”) Camerei comunele este ales dintre membrii opoziției, Alexandru Vaida a răspuns cu un aer de ironie și satisfacție: „Slavă Domnului, nu sîntem în Anglia” (C. Stere, op. cit., p. 119).

³⁹ Pompiliu Pop-Mureșan, *Adevărul despre Iuliu Maniu*, București, 1946, p. 28.

⁴⁰ N. Iorga, *Memorii*, V, p. 362—364; vezi și *Supt trei regi*, p. 430—431; cf. C. Argetoianu, op. cit., p. 1126.

⁴¹ N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 430.

prinderea de a nu fi fost consultat în calitate sa de ministru al justiției, într-o problemă de ordin constituțional. Referindu-se la faptul că noul ales în regență era rudă cu doi miniștri în funcțiune, ceea ce impieta asupra imparțialității pe care trebuiau să o păstreze membrii regenței, Iunian a cerut demisia din guvern a lui Mihai Popovici și Al. Vaida. Nota de protest a lui Iunian era însoțită de o demisie a acestuia, pentru cazul în care nu s-ar fi dat curs cererii sale ⁴². Urmarea a fost plecarea din guvern a lui Mihai Popovici, căruia Maniu i-a trimis cu acel prilej o scrisoare de mulțumire în termeni neobișnuit de elogioși, ceea ce voia să sublinieze că renunțarea la colaborarea sa se datora numai amenințării unei crize guvernamentale provocată de liderii țărâniști ⁴³.

Prin demisia lui M. Popovici impasul a fost trecut, dar raporturile în conducerea Partidului național-țărănesc au rămas încordate. Se poate afirma că, dacă prin impunerea lui Sărățeanu poziția lui Maniu s-a consolidat în raporturile cu Regența — aceasta fiind redusă în mare măsură la rolul de a ratifica hotărârile guvernului —, situația în partid și chiar în guvern sub raportul unității a devenit mai precară.

Ea avea să fie supusă unor noi încercări în primăvara anului 1930, în legătură cu îndepărtarea din partid a lui C. Stere.

Împotriva acestuia fusese întreprinsă în mod sistematic o acțiune de subminare din partea cercurilor aflate în jurul lui Iuliu Maniu, în ciuda faptului că el era membru al Comitetului de direcție al P.N.Ț. Astfel, o serie de trimiși ai lui Maniu, printre care generalul Cihoski, ministrul de război, Eduard Mirto și D. R. Ioanițescu, subsecretari de stat, s-au deplasat în mod special în regiunile unde se aflau organizațiile politice de care răspundea C. Stere, spre a descoperi focare de propagandă și acțiuni comuniste ⁴⁴, dovedind în acest mod că Stere nu numai că nu asigură, prin activitatea organizațiilor național-țărănesti, anihilarea propagandei de stînga, ci prin însăși prezența sa o stimulează, constituind, astfel, un ferment de disoluție al ordinei de stat. În același timp, emisarii lui Maniu aveau misiunea de a submina poziția lui Stere în conducerea unor organizații național-țărănesti, căutînd să-i contrapună pe Pan Halippa sau, în caz de nereușită, pregătind terenul pentru șefia lui Eduard Mirto. Prin toate aceste acțiuni se urmărea îndepărtarea lui Stere. Prilejul l-a constituit incidentul petrecut în seara zilei de 9 aprilie 1930, cu ocazia unui spectacol festiv dat în sala „Operei Române“, unde Stere fusese invitat în mod oficial ⁴⁵. Atunci cînd, în cursul cuvîntării aniversative,

⁴² *Ibidem*; cf. C. Stere, *op. cit.*, p. 130.

⁴³ C. Stere afirmă că somația lui Grigore Iunian era însoțită nu numai de demisia proprie, ci de amenințarea că, în caz de refuz, vor părăsi guvernul toți cei 5 miniștri țărâniști (*Ibidem*).

⁴⁴ C. Stere, *op. cit.*, p. 141—142.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 145.

din sală s-a strigat „Trăiască Stere“, trei generali, inspectori de armată, au părăsit ostentativ sala, declarând că nu admit omagierea celui care, în anii primului război mondial, pactizase cu germanii.

Acest gest public, săvârșit și în prezența regentului C. Sărățeanu, a creat un moment de criză politică în P.N.Ț., a cărei soluție trebuia să fie sau sancționarea generalilor sau solidarizarea cu poziția lor și sacrificarea lui Stere.

În Comitetul de direcție al partidului, care urma să se pronunțe asupra acestui caz, s-a făcut cunoscut că generalul Cihoski și-a dat demisia de la conducerea ministerului de război, neputând să sancționeze pe cei trei generali, întrucât el însuși „împărtășește sentimentul care a sugerat această demonstrație“. În această situație, Iuliu Maniu și majoritatea celorlalți conducători ai P.N.Ț., printre care și țărăniștii Ion Mihalache și Virgil Madgearu, au arătat că, spre a se evita căderea guvernului, ar fi de dorit ca Stere să-și dea demisia⁴⁶, ceea ce el a și făcut⁴⁷. Această hotărâre a avut consecințe serioase asupra situației din organizațiile Partidului național-țărănesc, provocând scindarea lor: unii membri au urmat pe Pan Halippa despărțit acum de cel în umbra căruia se ridicase, iar alții au rămas alături de Stere, care îi chema să formeze „un alt partid, cu adevărat țărănesc și național al României întregite“, care să tindă la „o ordine de stat întemeiată pe legalitate, dreptate și libertate...“⁴⁸.

Partizanii lui Stere s-au declarat în marea lor majoritate solidari cu acesta, constituindu-se într-un grup parlamentar independent, dar fără să părăsească deocamdată Partidul național-țărănesc⁴⁹. Taxându-i drept „trădători“ pe cei care, în frunte cu Pan Halippa, acceptaseră soluția Comitetului de direcție al P.N.Ț., Stere amenința că va întemeia un partid „al revoluției fără perdea“⁵⁰.

Pentru majoritatea conducătorilor Partidului național-țărănesc, înlăturarea lui Stere a echivalat, așa cum nota N. Iorga, cu aruncarea peste bord a unui „cadavru politic“⁵¹, folosindu-se în acest scop serviciile lui Pan Halippa și ale altor câtorva șefi național-țărăniști, dispuși la tranzacții oportuniste. Soluția aceasta a fost considerată, însă, ca provizorie, Iuliu Maniu și Al. Vaida urmărind sacrificarea și a lui Pan Halippa și promovarea, în locul aces-

⁴⁶ *Ibidem*, p. 154.

⁴⁷ C. Stere, *Scrisoarea de demisie din Partidul național țărănesc adresată d-lui Iuliu Maniu*, 4/IV. 1930, *op. cit.*, Anexe, p. 254—255.

⁴⁸ C. Stere, *op. cit.*, Anexe, p. 267.

⁴⁹ C. Stere, *op. cit.*, p. 156.

⁵⁰ N. Iorga, *op. cit.*, p. 434; vezi și *Memorii*, V, p. 390.

⁵¹ N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 434.

tuia a lui Eduard Mirto⁵², socotit ca fiind singurul capabil să atragă din nou în P.N.Ț. pe adepții lui Stere, contracarînd, astfel, acțiunea disidentă a acestuia; se urmărea, deci, o reîntregire a organizațiilor național-țărănestice cu sterilități, dar fără C. Stere⁵³.

În fapt, soluția dată crizei politice din P.N.Ț. în aprilie 1930 a însemnat îndepărtarea unor elemente situate la stînga partidului, ceea ce a dus la întărirea tendințelor de dreapta și a metodelor autocratice practicate de grupul lui Iuliu Maniu⁵⁴.

Frământările din rîndurile Partidului național-țărănesc s-au resimțit, prin efecte negative, în activitatea guvernului, ale cărui preocupări se canalizau în bună parte spre acțiuni lăaturalnice, de politicianism sterp, fiind astfel sustrate de la rezolvarea problemelor deosebit de dificile care stăteau în fața țării.

În analiza activității desfășurate de primul guvern național-țărănesc este necesară luarea în considerare a programului în numele căruia P.N.Ț. obținuse puterea în stat, aprecierea de valoare asupra acestei activități dîndu-ne-o, însă, cercetarea politicii concrete dusă de guvern, cu toate consecințele sale, raportate la cerințele fundamentale ale dezvoltării țării în acea etapă istorică.

Pentru Partidul național-țărănesc, care își alcătuisese doctrina și programul în primul rînd în funcție de problemele vieții satului — țărănimia fiind considerată însăși temelia organizării sociale⁵⁵ — realizarea unei politici agrare apărea ca o necesitate de neînlăturat. La aceasta îl obligau *doctrina țărănistă care fusese proclamată ca axă a întregii activități a partidului*, baza socială predominant țărănească a acestuia, precum și programul de guvernare cu care se prezentase în fața alegătorilor.

Recunoscînd în Constantin Stere pe părintele său spiritual, dar avîndu-și rădăcini mult mai îndepărtate, care mergeau la gîndirea lui Ion Ionescu de la Brad și apoi la acțiunile politice ale lui C. Dobrescu-Angeș, doctrina țărănistă a fost în mod amplu prezentată de Virgil Madgearu mai întîi în expunerea făcută în cadrul Institutului social român în anul 1923⁵⁶ și apoi în alte lu-

⁵² A.I.C., fond Casa Regală, dosar nr. 143/1931, fila 119.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ A se vedea și Stanciu Stoian, *Fazele dezvoltării țărănismului*, Edit. Socec, București, (f.a.), în care această acțiune era caracterizată pe bună dreptate ca „... una din paginile rare de ingratitudine politică pe care istoria contemporană le-a putut înscrie în cartea sa” (p. 33).

⁵⁵ Vezi: *Partidul național țărănesc — Principiile, programul și statutul* (1926), p. 3.

⁵⁶ V. N. Madgearu, *Doctrina țărănistă*, București, 1923.

crări⁵⁷, în care tezele de bază constau în aprecierea țăranimii ca o clasă socială distinctă și omogenă, cu o conștiință și capacitate politică proprie, în negarea existenței unei exploatare a țăranimii în procesul de producție — exploatarea efectuându-se doar în sfera circulației și a schimbului — și în concepția potrivit căreia în România ar fi existat „tendința de înlocuire a proprietății de exploatare prin proprietatea țărănească de muncă”⁵⁸. La conturarea doctrinei țărăniste au mai contribuit o serie de economiști, sociologi și oameni politici, îndeosebi în anii guvernărilor național-țărăniste și în perioada următoare, prin studii, articole și prin activitatea de propagandă; printre aceștia amintim pe Ernest Ene⁵⁹, C. Brudariu⁶⁰, I. Scutariu⁶¹, N. N. Matheescu⁶², Mihail Ralea, C. Zane și, într-o anumită măsură, C. Rădulescu-Motru⁶³. Una din ideile de bază ale doctrinei țărăniste a fost aceea a primatului agriculturii în economia națională, ea fiind prezentă în luările de poziție ale majorității conducătorilor P.N.Ț. și în presa acestui partid; în acest sens s-a pronunțat în repetate rânduri și revista „Independența economică”⁶⁴, care critica faptul că în primul deceniu interbelic s-a părăsit lozinca „România-țară ominamente agrară”, în favoarea „unei himere a industrializării forțate”, pentru a conchide mai târziu că „lupta pentru primatul agricol este lupta pentru salvarea țării noastre”, care „este sortită să fie în veacuri o țară agricolă”⁶⁵.

În rândurile ideologilor și economiștilor național-țărăniști erau și unii cu vederi foarte înguste și retrograde, care se ridicau împotriva oricărei industrializări. Astfel, N. Ghiulea, profesor la Universitatea din Cluj, afirma că noi „nu putem fi niciodată stat industrial și nici nu trebuie să tindem la aceasta”⁶⁶, ci trebuie să ne considerăm fericiți că peste noi nu au trecut „nici binefacerile descoperirii mașinii cu aburi, nici mașinismul, nici industrialismul”⁶⁷; în același sens, C. Brudariu afirma că rolul României era acela de a servi ca

⁵⁷ V. N. Madgearu, *Politica Partidului național-țărănesc*, 1932; *Agrarianism, capitalism, imperialism*, București, 1936; *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, București 1940.

⁵⁸ V. N. Madgearu, *Doctrina țărănistă*, p. 7.

⁵⁹ Ernest Ene, *Spre statul țărănesc*, București, 1932.

⁶⁰ C. Brudariu, *Ideologia țărănismului*, Timișoara, 1933.

⁶¹ I. Scutariu, *Statul țărănesc din punct de vedere economic și politic*, București, 1935.

⁶² N. N. Matheescu, *Țărănismul și clasa mijlocie*, București, 1937.

⁶³ C. Rădulescu-Motru, *Statul țărănesc și statul liberal*, în *Parlamentul românesc*, anul VI, nr. 181—184, noiembrie 1935.

⁶⁴ Vezi: „Independența economică”, nr. 4/1929; nr. 7—8/1934 etc.

⁶⁵ *Ibidem*, nr. 7—8/1934, p. 193.

⁶⁶ N. Ghiulea, *Organizarea statului. Mijloace și metode noi*, București, 1935, p. 20.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 174.

anexă agrară a țărilor dezvoltate din punct de vedere economic⁶⁸. Împotriva unor astfel de teorii reacționare, care condamnau România la înapoiere economică și la dependență față de țările dezvoltate sub raport industrial, s-au ridicat numeroase glasuri din rândurile forțelor democratice, inclusiv exponenți ai burgheziei, care au arătat necesitatea industrializării țării; de altfel însuși Virgil Madgearu, conducătorul politicii economice a P.N.Ț., admitea necesitatea unei anumite industrializări, limitată, însă, la întreprinderi industriale mici și mijlocii; el nu lega, însă, problema industrializării de nevoile de bază ale economiei naționale, ci o pune în legătură cu necesitatea absorbirii „forțelor de muncă rurale supranumerare”⁶⁹.

Pe linia acestor principii, manifestul către țară lansat de P.N.Ț. la 28 noiembrie 1928⁷⁰ în cadrul campaniei electorale sublinia că întreaga politică economică a guvernului „... va avea ca îndreptar faptul că țara noastră este agricolă și că, prin urmare, existența tuturor celorlalte ramuri de producție atîrnă de buna stare a agriculturii”⁷¹. Măsurile ce se preconizau în această direcție priveau grăbirea „desfășurării reformei agrare în cel mai scurt timp, înlăturîndu-se abuzurile ...”; rentabilizarea agriculturii „... prin revizuirea tarifelor vamale și de transport, prin reducerea dobînzilor la capitalurile investite în agricultură precum și prin crearea și asigurarea de debușeuri”⁷²; lărgirea creditului și introducerea de mașini agricole; dezvoltarea învățămîntului agricol; încurajarea cooperăției și așezarea ei pe baze de reală autonomie; reducerea taxelor vamale la export într-o primă etapă, iar apoi desființarea lor⁷³.

Alături de aceste obiective care priveau în mod special problemele economiei agrare, manifestul program al P.N.Ț. cuprindea și alte numeroase prevederi de un interes mai larg, ca: înfăptuirea unei reforme administrative care să aducă „autonomia locală și descentralizarea prin consilii alese pe baza votului obștesc”, excluzînd „imixtiunea politicianistă a puterii centrale în administrația locală”; reorganizarea departamentelor și a tuturor instituțiilor de stat în scopul realizării de economii bugetare și al selecționării unui corp de funcționari capabili, cu „stabilitate asigurată și remunerați în așa chip încît să fie feriți de orice acțiune de corupție, dar și responsabili de orice abuzuri...”;

⁶⁸ C. Brudariu, *op. cit.*, p. 43.

⁶⁹ V. N. Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, p. 208.

⁷⁰ „Dreptatea”, 30 noiembrie 1928.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Ibidem*.

o mai bună organizare a învățămîntului; preocuparea pentru condițiile de viață ale invalizilor, văduvelor și orfanilor de război etc.⁷⁴

Ținînd seama de starcea de nemulțumire a maselor muncitoare, programul P.N.Ț. menționa că „Dezvoltarea progresivă a unei industrii impune măsuri pentru crearea unei situații materiale și culturale cît mai înfloritoare a acelor ce aduc contribuția brațelor lor producției naționale”⁷⁵. În acest sens, se promitea o revizuire a sistemului de impunere fiscală și introducerea unei stricte legalități în toate domeniile, pentru curmarea abuzurilor. Problema națională urma să fie tratată în cadrul unei legi organice, pe baza prevederilor constituționale și a spiritului de toleranță tradițională a poporului român.

Ridicîndu-se împotriva politicii economice dusă de guvernele liberale — pe care le acuza de xenofobism — și urmărind captarea sprijinului cercurilor imperialiste străine, manifestul program preconiza înlăturarea restricțiilor economice stabilite prin legea minelor din 1924 și realizarea egalității de tratament a capitalurilor străine cu cele românești, în vederea „punerii în valoare a bogățiilor naționale”.

Reflectînd dificultățile de ordin financiar în care se găsea statul român, programul de guvernare menționa că „Înainte de toate chestiunilor de ordin economic și financiar, guvernul este preocupat de stabilizarea monetară atît de întîrziată și absolut indispensabilă pentru a ieși din criza de azi”, în care scop „guvernul va lua toate măsurile financiare pentru asigurarea echilibrului bugetar și va încheia împrumutul extern necesar”⁷⁶.

Acest program cuprindea, fără îndoială, cele mai presante probleme a căror rezolvare se impunea cu acuitate. Pentru unele dintre ele, soluțiile preconizate erau neindicate, ca în cazul neglijării dezvoltării industriale a țării sau în cel al politicii „porților deschise” în fața capitalului străin — în condițiile în care cercurile monopoliste occidentale desfășurau un sever protecționism; pentru alte probleme, însă, soluțiile și măsurile propuse erau justificate și necesare, iar aplicarea lor ar fi contribuit, fără îndoială, la obținerea unor rezultate pozitive pe plan economic și social-politic. Acest lucru a fost recunoscut și de marea majoritate a reprezentanților partidelor de opoziție care, cu prilejul discuției la mesaj, și-au arătat adeviziunea lor; excepție a făcut Partidul național-liberal, care a declarat că se va opune adoptării

⁷⁴ *Ibidem.*

⁷⁵ *Ibidem.*

⁷⁶ *Ibidem.*

unora din măsurile preconizate de guvern, în timp ce pe altele — ca întărirea monarhiei, înzestrarea armatei și politica externă — le va sprijini⁷⁷.

La început, guvernul național-țărănesc a și luat, sub presiunea puternicului curent de opinie pe care se sprijinise în obținerea puterii, unele măsuri cu caracter democratic, ca ridicarea parțială a stării de asediu, o mai largă libertate a presei etc.

Curînd, însă, el a început să dea înapoi, folosind metodele de guvernare antipopulare utilizate de guvernele precedente⁷⁸. Semnificativ este faptul că au fost menținute și aplicate o serie de legi pe care le combătuse cu vehemență în anii de opoziție și în primul rînd Constituția, declarată de atîtea ori ca lipsită de bază juridică; de asemenea, legea electorală din 1926, etichetată ca o violare a atributelor votului univesal, a fost și ea utilizată din plin. În ceea ce privește problema unei noi reforme agrare, atît de mult agitată în anii de opoziție, ea a fost părăsită acum, păstrîndu-se numai prevederea „deăvîrșirii” și înlăturării abuzurilor comise cu prilejul aplicării ei — formulă vagă care scutea guvernul de obligativitatea unei acțiuni ce l-ar fi pus în conflict cu mulți dintre conducătorii Partidului național-țărănesc, ca Alexandru Vaida, Ștefan Cicio-Pop etc., mari proprietari funciari. Și mai semnificativ este faptul că guvernul n-a luat măsuri nici împotriva dominației marelui capital bancar, combătut cu vehemență în perioada guvernarilor liberale; mai mult decît atît, numeroase bănci au fost salvate de la faliment, statul luînd pe seama sa „portofoliul putred” al Băncii Naționale. Așa cum remarcă unul din întemeietorii Partidului țărănesc, devenit apoi vicepreședinte al organizației Ilfov a P.N.Ț., în timpul guvernarilor național-țărănesti: „... s-a ajuns nu la sfărîmarea mecanismului capitalist, bancaro-industrial, de exploatare, creat și folosit de liberali, ci la salvarea lui de la faliment, cu sprijinul bugetului statului și la întărirea acestui mecanism pe prețul întrării diferiților fruntași N.Ț. în consiliile de administrație respective”⁷⁹. Astfel, Al. Vaida-Voevod a ajuns președinte al consiliului de administrație al societății „Româno-americană” — filială a lui „Standard Oil” —, membru în consiliul de administrație la „Dermata” etc.; Romulus Boilă a devenit membru al consiliului de administrație al societății „Brichetele”, Nicolae Penescu a intrat în conducerea societății „Chibriturile” etc.

Și pe plan politic, multe din măsurile democratice promise de P.N.Ț. în anii de opoziție n-au fost respectate sau au fost aplicate numai în mod par-

⁷⁷ „Viitorul”, 30 decembrie 1928.

⁷⁸ Rezoluție asupra rezultatului alegerilor generale și sarcinile Partidului Comunist din România, în Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1929—1933; E.S.P.L.P., 1955, p. 13.

⁷⁹ Grigore Anghelescu, *Partidul național țărănesc în politica țării*, București, 1944, p. 8.

țial. Astfel, deși se anunțase ridicarea stării de asediu pe tot cuprinsul țării, în realitate ea a fost păstrată în unele regiuni — și nu numai în cele de graniță unde menținerea ei putea găsi o anumită justificare. Pe de altă parte, judecarea delictelor politice, care trebuia să treacă în competența instanțelor civile, a fost lăsată mai departe în seama celor militare, care hotărau de obicei în funcție de dispozițiile puterii executive. De asemenea, amnistia generală pentru infracțiuni politice, promisă de P.N.Ț., nu a fost aplicată, ceea ce a creat nemulțumiri în rândurile forțelor democratice și a determinat numeroase interpelări în parlament chiar din partea deputaților social-democrați, care făcuseră cartel electoral cu P.N.Ț. în alegerile din decembrie 1928. Astfel de intervenții s-au produs chiar cu prilejul discuției la mesajul tronului (ianuarie 1929)⁸⁰, fără ca guvernul să dea vreun răspuns; ele au fost reluate de reprezentanții P.S.D. — Lothar Rădăceanu și Ion Mirescu în cursul lunilor februarie-martie 1929⁸¹, aceștia cerând respectarea prevederilor programului de guvernare și arătându-și dezamăgirea față de spulberarea speranțelor ce și le puseseră într-o evoluție democratică a vieții politice. Via mai târziu, la 6 iunie 1929, a fost adoptată o lege în baza căreia se aminteau unele infracțiuni, dar ea privea numai pe cele cu caracter militar sau de drept comun⁸².

De altfel, măsurile samavolnice și represive luate împotriva acțiunilor revendicative ale oamenilor muncii și îndeosebi împotriva mișcării muncitorești aveau să contribuie și mai mult la demascarea politicii reacționare a guvernului național-țărănesc.

O expresie a acestei politici, pe plan economic, a constituit-o și bugetul statului pe anul 1929. Adoptat în grabă și sub presiunea efectelor crizei, el nu s-a deosebit, ca structură, de bugetele anterioare, marcînd schimbări mai mult sub raportul ponderii pe care o aveau diferitele capitole în realizarea veniturilor ca și la cheltuieli. Astfel, au crescut veniturile obținute pe calea impozitelor indirecte (11 992 000 000 lei, la care se adăugau 4 500 000 000 lei taxele de timbru și 8 153 450 000 lei venituri de pe urma monopolurilor statului), în timp ce impozitele directe reprezentau numai 7 762 000 000 lei⁸³; o astfel de structură a impozitelor marca așezarea majorității sarcinilor bugetare pe umerii maselor largi de contribuabili, în timp ce marii proprietari funciari și capitaliștii — asupra cărora s-ar fi putut acționa prin impozite directe — erau protejați.

⁸⁰ A.I.C., Fond Președinția Consiliului de miniștri, dosar nr. 3/1929, fișele 112 și 403.

⁸¹ *Ibidem*, fila 214.

⁸² *Monitorul Oficial*, nr. 121 bis, 6 iunie 1929.

⁸³ *Dezbaterile Adunării deputaților*, 18 ianuarie 1929, p. 170.

În ceea ce privește cheltuielile, cifra cea mai ridicată o reprezentau cele angajate de ministerul de finanțe: 15 593 182 316 lei, adică 41,7% din totalul bugetului, în care era cuprinsă în primul rând plata anuităților datoriei publice (6 463 000 000 lei), mai mari cu 647 000 000 lei față de anul precedent, ca urmare a contractării noilor împrumuturi⁸⁴; Ministerul de război a angajat cheltuieli în valoare de 7 874 000 000 lei, reprezentând 21,2% din totalul bugetului, în timp ce ministerelor cu caracter economic le erau rezervate doar 2 887 000 000 lei, adică 7% din total, iar ministerelor cu caracter social-cultural 7 609 000 000 lei, reprezentând 20,4% din buget⁸⁵.

O astfel de orientare în stabilirea structurii bugetului statului, convenabilă claselor dominante, nu a trecut neobservată de către mulți dintre conducătorii celorlalte partide politice, în cursul discuțiilor purtate în parlament, deși au aprobat, cu unele rezerve, proiectul de lege bugetară. Astfel, I. G. Duca a arătat că Partidul național-liberal nu va face dificultăți guvernului în realizarea execuției bugetare, deși — pentru a marca opoziția lor generală față de P.N.Ț. — deputații liberali s-au abținut de la discuții și au votat împotriva proiectului de lege⁸⁶. În cadrul aceluiași dezbateri, deputații I. M. Leon reprezentând Partidul țărănesc (dr. N. Lupu), Rudolf Bransch din partea Partidului german, Iosif Fischer în numele grupului parlamentar evreiesc s-au declarat de acord cu bugetul propus, în timp ce I. Jósika, reprezentând Partidul maghiar, își arăta dezacordul său, dar numai din cauză că în buget nu ar fi fost prevăzute fonduri pentru ajutorarea școlilor minoritare⁸⁷. O critică de fond a structurii bugetului au făcut-o doar deputații Romulus Dan, reprezentând Partidul social-democrat și Nicolae Iorga, președintele Partidului național. Cel dintâi constata cu amărăciune că bugetul nu se deosebea de cele anterioare sub raportul caracterului său de clasă, punând sarcini foarte grele pe umerii oamenilor muncii, în timp ce era „foarte dulce” cu cei avuți; el declara că, deși P.S.D. se prezentase în cartel electoral cu Partidul național-țărănesc, se vedea nevoit să nu voteze bugetul⁸⁸. La rândul său, Nicolae Iorga sublinia că noul buget avea un caracter împovăraător pentru popor, într-o vreme în care condițiile de viață deveniseră deosebit de grele. Făcând o apreciere mai largă asupra situației econo-

⁸⁴ *Ibidem*, p. 195.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 171; vezi și N. Maievski, *Contribuții la istoria finanțelor publice ale României (1914—1944)*, Edit. științifică, București, 1957, p. 216.

⁸⁶ *Dezbaterile adunării deputaților*, 18 ianuarie 1929, p. 280.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 280—281.

⁸⁸ *Ibidem*, 19 ianuarie 1929, p. 291.

mice, el conchidea că nu bugetul interesează atît, cît prosperitatea sau sărăcia țării⁸⁹.

După adoptarea bugetului de către parlament, guvernul național-țărănesc a luat măsuri severe spre a asigura realizarea riguroasă a prevederilor acestuia.

Una din cele mai importante surse pentru obținerea sporului de venituri a fost creșterea cifrei de afaceri față de cuantumul prevăzut în legea anterioară din 30 martie 1927, creștere care a atins la unele mărfuri, 150% din valoarea acestora⁹⁰. O astfel de măsură este caracteristică pentru schimbarea de orientare a politicii P.N.Ț. în anii de guvernare față de perioada de opoziție, în sensul că, de unde în anul 1927 un fruntaș național-țărănist declarase că „Impozitul pe cifra de afaceri (...) este un impozit antieconomic, un impozit condamnabil din punctul de vedere al echității sociale“, din care cauză trebuia să fie înlăturat, sumele respective urmînd să fie acoperite prin majorări asupra taxelor vamale și a impozitului asupra beneficiului comercial și industrial⁹¹, acum guvernul național-țărănesc nu numai că nu renunța la această sursă de venituri, ci recurgea la majorarea ei, ceea ce lovea în puterea de cumpărare a maselor largi populare, întrucît impozitul pe cifra de afaceri nu era, în fapt, suportat de fabricanți, ci se includea în prețul de vînzare al mărfurilor. În același timp, au fost sporite taxele de consumație la spirt și derivatele lui, la bere⁹², iar la 15 mai 1929 a fost majorată de la 4 lei la 7 lei de kg taxa de consumație asupra zahărului⁹³; prin legi similare au fost urcate cu 20% taxele asupra chiriilor, prețul tutunurilor de calitate inferioară, taxele de timbru, impozitele pe spectacole⁹⁴ și impozitul asupra salariilor. Creșterea poverii fiscale a cunoscut o curbă ascendentă în primii ani ai crizei, guvernării căutînd să asigure echilibrarea bugetului, îndeosebi sub raportul acoperirii obligațiilor decurgînd de pe urma datoriei publice externe; de altfel, existența unui buget echilibrat a constituit o condiție sine qua non pusă de băncile creditoare străine pentru acordarea împrumuturilor solicitate de statul român. În același scop s-au făcut și concedieri de salariați din instituțiile și întreprinderile statului⁹⁵, ajunagîndu-se la constituirea, în anul 1930, a așa-numitului „cadru auxiliar“, în care au fost tre-

⁸⁹ *Ibidem*, p. 284.

⁹⁰ *Monitorul Oficial*, nr. 1 din 1 ianuarie 1929.

⁹¹ Zezi și A. Andrabur, *Impozitul pe lux și cifra de afaceri*, Focșani, 1941, p. 47.

⁹² *Monitorul Oficial*, nr. 1 din 1 ianuarie 1929.

⁹³ *Ibidem*, nr. 115 din 30 mai 1929.

⁹⁴ *Ibidem*, nr. 159 bis din 21 iulie 1929.

⁹⁵ V. Madgearu, *Drumul echilibrului financiar*, București, 1935, p. 232.

cuți numeroși funcționari scoși din serviciu și plătiți numai cu jumătate din salariu. Reducerile de personal n-au atins cadrele armatei, jandarmeriei și justiției, al căror număr a cunoscut chiar o anumită creștere, după cum n-au privit pe înalții dregători și funcționarii superiori, unde a existat chiar un fenomen de hipertrofie, numărul ministerelor și al subsecretariatelor de stat crescând față de perioada anterioară, cu toată zarva făcută de conducătorii P.N.Ț., în anii de opoziție pe tema necesității raționalizării acestora.

Prin intensificarea presiunii fiscale, prin introducerea unui regim de aspre economii în sectoare care priveau masa salariaților, ca și pe baza intrării de mijloace financiare străine ca urmare a contractării împrumutului de stabilizare, a fost posibil ca exercitiul bugetar pe anul 1929 să se încheie cu un excedent de 1 411 000 000 lei ⁹⁶; acesta a fost, însă, singurul buget echilibrat din perioada crizei economice, celelalte soldându-se cu deficite considerabile, care s-au ridicat la aproape 10 miliarde lei în anul 1931 ⁹⁷.

Concomitent cu preocupările legate de întocmirea și executarea bugetului pe anul 1929, guvernul a schițat și unele preocupări privind orientarea economiei naționale în ansamblul său, pornind atât de la unele prevederi programatice, cât și, mai ales, de la necesități presante, în care erau prezente multe elemente de conjunctură și nu mai puține calcule de ordin politicianist.

Dar problemele dificile rezultate din evoluția violentă a crizei, cărora li s-a adăugat insuficienta pregătire a cadrelor acestui partid pentru o acțiune constructivă de guvernare, au făcut ca chiar și acest program să fie în mare parte abandonat, locul lui luându-l de cele mai multe ori improvizatia.

Pe primul plan al preocupărilor guvernului s-au aflat problemele legate de situația economică și financiară a țării, devenită deosebit de precară.

În concepția conducătorilor P.N.Ț., singura soluție pentru ieșirea din această situație o constituia înfăptuirea stabilizării monetare pe baza obținerii unui împrumut extern. O astfel de cale fusese preconizată, de altfel, și de către guvernul liberal, pe baza indicațiilor experților recomandați de Banca Franței, în fruntea cărora se găsea Charles Rist, prim-viceguvernator al sus-numitei bănci și Gaston Jèze, considerat ca mare specialist în probleme financiare.

Guvernul național-țărănesc n-a făcut decât să continue acțiunea începută de guvernul liberal, cu deosebirea că a părăsit unele rezerve și rezistențe

⁹⁶ *Anuarul statistic al României. 1939 și 1940*, p. 663.

⁹⁷ *Ibidem*.

opuse de acesta din urmă față de condițiile creditorilor străini⁹⁸ și a plătit comisioane mai mari decât cele la care consimțiseră liberalii⁹⁹.

Împrumutul extern, considerat de guvernul național-țărăniști ca fiind o condiție sine qua non a realizării stabilizării monetare, a fost contractat și semnat la 2 februarie 1929, în localul legației României de la Paris, de către Mihail Popovici, ministrul de finanțe și de către reprezentantul Băncii Franței¹⁰⁰.

Fiind adusă în discuția parlamentului, problema contractării împrumutului, a prilejuit luări de poziție din partea tuturor partidelor politice și a dat naștere unor ample dezbateri în presă. Interesul cel mai mare a fost stîrnit de poziția adoptată de Partidul național-liberal, ținînd seama că, pe de o parte acesta începuse tratativele cu creditorii străini, și în mod logic nu se putea pronunța împotriva, iar pe de altă parte pentru că noua sa situație de partid de opoziție îl împingea la respingerea acțiunilor întreprinse de guvern. Această situație de contrarietate a contribuit la crearea unei divergențe de păreri în însăși conducerea P.N.T. — lucru puțin obișnuit la un partid în care disciplina cadrelor era considerată drept o axiomă. Astfel, în timp ce Vintilă Brătianu se pronunța pentru o politică rigidă, de neaprobare a nici unei acțiuni guvernamentale — fapt care l-a și determinat să nu participe la dezbaterile Camerei — I. G. Duca, secretarul general al partidului și Victor Antonescu, au declarat, la Senat, că aprobă proiectele guvernului privind încheierea împrumutului și stabilizarea monetară, întrucît ele nu ar reprezenta altceva decît o finalizare a intențiilor manifestate de P.N.L.¹⁰¹. În schimb, și aceștia, ca și toți ceilalți conducători ai Partidului național-liberal, s-au opus concesiunii chibriturilor unui trust străin, concesiune pe care o considerau ca un act anticonstituțional, întrucît art. 112 din Constituție stabilea că nici un monopol nu putea fi statornicit decît în folosul jude-

⁹⁸ Sub acest raport, Henri Deterding, conducătorul lui „Royal Dutch Shell” declarase că „Băncile (străine... n.n.) nu pot acorda României ajutorul financiar solicitat dacă nu se modifică radical legea minelor” („Viitorul”, 13 septembrie 1928).

⁹⁹ Vezi și „Viitorul”, 7 februarie 1929.

¹⁰⁰ Acest împrumut fusese precedat de încă două împrumuturi contractate mai înainte și care aveau în vedere redresarea monetară: primul, în valoare de 12.000.000 dolari, contractat în august 1928 la „Banca Comercială Italiană” din Milano — rambursat în martie 1929 — și al doilea, în valoare de 25.000.000 dolari, obținut în noiembrie 1928 prin contractul semnat cu 14 bănci din Franța, Anglia, Germania, Italia, Cehoslovacia, Elveția, Austria etc. Acest din urmă împrumut a avut, însă, un caracter simbolic, reprezentînd doar un gest de solidaritate a băncilor creditoare cu Banca Națională a României în vederea consolidării poziției leului (Vezi și Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. II, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, 1967, p. 346—347).

¹⁰¹ „Dreptatea”, 8 februarie 1929.

țelor sau comunelor ¹⁰². Aceeași poziție, de aprobare a împrumutului, cu excepția concesiunii chibriturilor, a adoptat-o și Partidul țărănesc de sub conducerea dr. N. Lupu.

În ceea ce privește poziția Partidului național, ea a fost exprimată de Nicolae Iorga, care și-a dat adeziunea, considerînd contractarea împrumutului ca pe „un act național”, de o deosebită importanță pentru țară ¹⁰³, deși a adăugat că el comporta numeroase sacrificii din partea poporului. Iorga s-a declarat de acord și cu concesiunea chibriturilor, văzînd în acesta „o puternică legătură cu străinătatea” ¹⁰⁴. Această din urmă poziție a sa venea în contradicție cu linia generală pe care se situase — de combatere a tot ceea ce ducea la înstrăinarea avuției naționale și la încălcarea suveranității statului român; explicația schimbării de atitudine trebuie căutată, pe de o parte în atașamentul său față de Franța, sub egida căreia fusese contractat împrumutul, iar pe de altă parte în intenția de a da o replică Partidului național-liberal, cu care se afla atunci într-o vie polemică parlamentară și de presă ¹⁰⁵.

Cu interes deosebit a fost așteptată luarea de poziție a Partidului Social-Democrat, dat fiind faptul că acesta participase în alegeri pe listele guvernului. Vorbind în numele P.S.D., Iosif Jumanca a făcut o aspră critică Partidului național-liberal care, prin politica sa, împinsese moneda națională în pragul prăbușirii, făcînd necesar împrumutul; răspunderea contractării acestuia nu revenea, potrivit opiniei P.S.D., guvernului național-țărănesc, ci Partidului național-liberal. Considerînd semnarea împrumutului ca un act cu consecințe negative, Partidul Social-Democrat a declarat că „nu împarte sarcina răspunderii” și, ca atare, se va abține de la vot.

În ceea ce privește Partidul maghiar, acesta s-a declarat, prin deputatul Jósika, de acord cu împrumutul și cu legea monetară ¹⁰⁶; o declarație similară a făcut în Senat Elemer Gyarfás, care a criticat cu vehemență politica „prin noi înșine” promovată de liberali, declarîndu-se adeptul formulei „porților deschise” urmată de național-țărăniști ¹⁰⁷. O poziție similară au adoptat Partidul german, prin deputatul Hans Otto Roth și senatorul dr. Wilhelm Binder ¹⁰⁸, precum și Clubul parlamentar evreiesc prin dr. Fischer la

¹⁰² *Dezbaterile Senatului*, ședința din 5 februarie 1929, p. 360; cf. „Viitorul”, 8 februarie 1929.

¹⁰³ „Dreptatea”, 8 februarie 1929.

¹⁰⁴ „Curentul”, 8 februarie 1929.

¹⁰⁵ „Viitorul”, oficiosul Partidului național-liberal, a mers pînă la a-l acuza pe Iorga că s-a dus la Sorbona cu ajutorul banilor „cerșiți” de la Banca Marmorosch Blank & Co sau „storși” de la Ministerul instrucțiunii (N. Iorga, *Memorii*, vol. V, p. 327).

¹⁰⁶ „Curentul”, 8 februarie 1929.

¹⁰⁷ *Dezbaterile Senatului*, ședința din 5 februarie 1929, p. 361.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 362.

Camera și Ebner Mayer la Senat ¹⁰⁹; aprobând proiectele de legi, aceștia și-au exprimat totodată speranța că efectele redresării monetare și ale împrumutului le vor resimți deopotrivă și cetățenii aparținând minorităților naționale.

Singurul partid politic reprezentat în Camera deputaților care nu și-a precizat poziția a fost Partidul poporului; explicația rezidă în faptul că tocmai în acea perioadă Partidul poporului străbătea un moment de puternică criză, manifestată, între altele, prin plecarea unor întregi organizații județene, ca cele din Dolj, Neamț și Fălciu ¹¹⁰. Ulterior, Alexandru Averescu a făcut o scurtă declarație în cadrul lucrărilor Senatului, în care a arătat că sprijină acțiunea guvernului, pornind de la considerentul că în chestiunile ce privesc raporturile cu străinătatea, opoziția trebuie să se situeze alături de cei ce au răspunderea treburilor publice ¹¹¹.

În ceea ce privește poziția Partidului Comunist Român, ea nu a putut fi exprimată de la tribuna parlamentului și nici prin presa legală. Politica economică a guvernului național-țărănesc a fost supusă, însă, unei ample analize în cadrul lucrărilor plenarei C.C. al P.C.R. din februarie 1929, arătându-se că regimul burghezo-moșieresc din țara noastră în ansamblul său, fie că era reprezentat de liberali sau de național-țărăniști, era răspunzător de falimentul economic în care ajunsese România, iar soluția salvării prin contractarea unui nou împrumut extern va duce inevitabil la accentuarea „jugului dublu al capitalului național și internațional” ¹¹². Deși în aprecierile sale și-au făcut loc și o serie de exagerări ¹¹³, Comitetul Central al Partidului Comunist Român a subliniat în mod just tendințele acaparatoare ale capitalului monopolist internațional, care găsea în țara noastră plasamente avantajoase, prin jefuirea bogățiilor naturale ale României și prin exploatarea forței de muncă ieftină.

Împotriva contractării împrumutului extern și a acordării de concesiuni s-a pronunțat, deși nu destul de combativ, și Blocul Muncitoresc-Țărănesc.

Dar, cum guvernul dispunea de o majoritate masivă în parlament, iar partidele de opoziție l-au sprijinit și ele aproape în totalitate, legile privind stabilizarea monetară și contractarea împrumutului extern au fost aprobate în Camera deputaților și în Senat, la 7 februarie 1929 ¹¹⁴.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ „Îndreptarea”, 7 februarie 1929; „Curentul”, 8 februarie 1929.

¹¹¹ „Îndreptarea”, 8 februarie 1929.

¹¹² Rezoluția Plenarei C.C. al P.C.R. din februarie 1929, în *Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1929—1933*, E.S.P.L.P., 1956, p. 11—13.

¹¹³ *Ibidem*, p. 13.

¹¹⁴ *Monitorul Oficial*, nr. 30 bis, 7 februarie 1929.

Suma totală a împrumutului era de 100 733 000 dolari, echivalând cu 16 841 782 936 lei; constituit din 4 tranșe:

— tranșa de 39 000 000, subscrisă de o serie de bănci din S.U.A., Italia, Germania, Elveția, Belgia, Olanda, Austria, Cehoslovacia și România (Banca Românească, Banca de Credit Român, Banca Crissoveloni, Banca Marmorosch, Blank & Co. — în total 2 000 000 dolari);

— tranșa de 561 638 000 franci francezi, subscrisă de Banque de Paris et des Pays-Bas;

— tranșa de 30 000 000 dolari subscrisă de Svenska Tändsticks Aktiebolaget, din Suedia și

— tranșa de 2 000 000 lire sterline, subscrisă în Anglia.

Contractarea împrumutului s-a făcut în condiții deosebit de dezavantajoase pentru statul român. Astfel, tranșa în dolari a fost plasată la un curs scăzut (88%), ca și cea în lire sterline; singura tranșă plasată la cursul de 100% a fost cea suedeză, dar aceasta se explică prin avantajele de altă natură pe care și le-a asigurat Ivar Kreuger odată cu obținerea concesiunii asupra fabricării și desfacerii chibriturilor în România.

Diferenței între valoarea nominală și cursul de emisiune i s-a adăugat comisionul bancherilor, calculat la 5,30%, timbrul fiscal, a cărui valoare a mers de la 0,05% până la 4,50%, dobânda nominală de 7% plătită semestrial cu anticipație de 45 de zile — ceea ce atrăgea după sine o nouă pagubă pentru statul român, ridicând valoarea reală a dobânzii la 8,98% — precum și o serie de cheltuieli mai mici, ca onorariile avocaților, autentificarea și contrasemnarea obligațiunilor etc.

S-a ajuns, astfel, ca suma încasată efectiv de stat să fie cu aproape 2,4 miliarde lei mai mică decât împrumutul contractat ¹¹⁵.

Ca urmare a dobânzilor ridicate, a diferenței de curs și a comisioanelor plătite, statul român urma să ramburseze, în decurs de 30 de ani, o sumă de trei ori mai mare decât cea împrumutată. Povara asumată s-a făcut simțită de îndată, sarcina datoriei publice ridicându-se anual cu 1 789 000 000 lei ¹¹⁶. Condițiile oneroase în care a fost obținut împrumutul de stabilizare și-au găsit expresia și în obligațiile de alt ordin asumate de statul român.

Astfel, în schimbul subscrierii celor 30 000 000 dolari de către Svenska Tändsticks Aktiebolaget, această societate a primit concesiunea cu caracter de monopol a fabricării și desfacerii chibriturilor în România; ca urmare, a

¹¹⁵ A se vedea și calculele făcute de prof. I. Tutuc, expert al statului român, în studiul *Datoria publică a României*, publicat în *Enciclopedia României*, vol. IV, p. 805—806; cf. Costin C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 349—350.

¹¹⁶ V. Madgearu, *Drumul echilibrului financiar*, p. 24.

luat ființă societatea „Chibriturile“, care a preluat fabricile de chibrituri din Cluj, Timișoara și București, statul avînd obligația să interzică importul acestui produs și, mai mult decît atît, să pună taxe ridicate pe utilizarea brichetelor, pentru a face să sporească, astfel, consumul de chibrituri.

Urmărind obținerea unor profituri cît mai mari, capitaliștii suedezi au închis fabrica de chibrituri din Cluj, au redus numărul muncitorilor de la celelalte fabrici introducînd metode de raționalizare capitalistă — care aveau drept efect intensificarea ritmului muncii — și au ridicat de îndată prețul chibriturilor.

Astfel, efectele contractării împrumutului de stabilizare n-au întîrziat să se facă simțite, în mod negativ, și pe calea aceasta indirectă a concesiunilor, asupra condițiilor de viață ale oamenilor muncii.

Creditorii străini și-au luat măsuri de siguranță și în ceea ce privește încasarea riguroasă a anuităților împrumuturilor acordate. În acest scop, ei au impus înființarea Casei Autonome a Monopolurilor Statului (C.A.M.) prin transformarea vechii Regii a monopolurilor Statului (R.M.S.) — care a devenit titulară — și, deci, semnatară — a împrumutului. Vărsînd statului suma încasată de la băncile creditoare, Casa Autonomă a Monopolurilor primea în schimb dreptul exclusiv de exploatare a tutunului, sării, hîrtiei de țigarete, chibriturilor și cărților de joc — care constituiau cele mai sigure surse de venituri. Câștigurile realizate erau vărsate într-un cont special deschis la Banca Națională a României, aflat la dispoziția creditorilor străini; din sumele încasate, C.A.M. putea reține o anumită parte numai după ce B.N.R. constata că fuseseră îndeplinite obligațiunile de plată către băncile creditoare.

Produsul net al împrumutului, la care se adăuga suma de 2.838.700.000 lei provenită din vărsămintele germane în contul datoriilor de război, era destinat stabilizării monedei (10.000.000 dolari Băncii Naționale a României și 15.000.000 dolari unor instituții de credit), constituirii unui fond de rulment (11.000.000 dolari tezaurului și 9.000.000 dolari căilor ferate) și unor investiții (cel puțin 25.000.000 dolari pentru căile ferate, iar restul pentru alte lucrări publice productive)¹¹⁷. Fondul acordat B.N.R. și unor instituții de credit a fost folosit pentru răscumpărarea portofoliului imobilizat al Băncii Naționale a României și al altor instituții de credit (așa numitul „portofoliu putred“), ceea ce constituia o măsură ilegală, de privilegiu în favoarea unor bănci sau capitaliști particulari, cărora statul le-a preluat obligațiile față de Banca Națională, ei devenind, prin aceasta, debitori ai

¹¹⁷ I. Tutuc, *op. cit.*, p. 805.

statului. Cum recuperarea sumelor respective era cu totul incertă, cei care au beneficiat de pe urma răscumpărării „portofoliului putred” au fost băncile.

Această acțiune întreprinsă de guvern a stîrnit numeroase proteste întemeiate; astfel, economistul A. Corteanu a calificat această acțiune ca fiind „o mare imprudență a prof. Risi”¹¹⁸, inspiratorul multor măsuri cu caracter economic întreprinse de guvern.

De asemenea, Banca Națională a primit și un alt sprijin din partea statului, prin faptul că acesta a acoperit cea mai mare parte a datoriei pe care o contractase în perioada anterioară la B.N.R.

O importantă parte a împrumutului (35,5%) a fost utilizată pentru plata datoriilor contractate de stat și de căile ferate față de numeroși furnizori. Cum aceștia erau datori, la rîndul lor, față de bănci, iar acestea aveau contractate obligații în străinătate, s-a ajuns la situația că banii plătiți de stat furnizorilor săi s-au scurs, treptat, peste graniță, imputînd în mod considerabil devizele, și așa insuficiente, de care dispunea țara noastră. Epui-zîndu-și curînd fondurile de rulment procurate prin împrumut, statul român s-a găsit într-o asemenea criză de mijloace bănești, încît a trebuit să facă din nou apel la avansuri din partea Băncii Naționale și, pe de altă parte, să sporească în mod considerabil presiunea fiscală asupra masei de contribuabili, spre a echilibra bugetul.

Consumarea a aproximativ 60% din împrumutul de stabilizare în scopuri neproductive (lichidarea portofoliului imobilizat al B.N.R. și plata arieratelor) a făcut ca alocările de fonduri în sectoare productive, unde se putea acționa eficient în direcția asanării economiei, să fie cu totul insuficiente. Astfel, chiar la căile ferate, unde se simțea o nevoie acută de investiții în vederea sporirii și modernizării mijloacelor de transport, alocările au fost cu mult sub necesar.

Contractarea împrumutului de stabilizare a fost însoțită de venirea în țară a unor consilieri străini, cu misiunea — mărturisită — de a colabora la acțiunea de stabilizare monetară ce se preconiza, precum și la reorganizarea și refacerea căilor ferate. În realitate, principalul rol al acestor consilieri era acela de a asigura plata la timp de către statul român, prin intermediul Casei Autonome a Monopolurilor, a ratelor și dobînzilor la împrumuturile acordate de băncile străine, în care scop ei își spuneau cuvîntul în principalele acțiuni întreprinse de Ministerul finanțelor, Banca Națională a României și Căile ferate.

¹¹⁸ „Argus”, 18 oct. 1931.

Astfel, încă de la 25 noiembrie 1928 sosise în România Charles Rist, viceguvernatorul Băncii Franței, principala instituție de credit cu care a tratat statul român. Curînd după aceea, el a avut repetate convorbiri cu Iuliu Maniu, în cursul cărora au fost abordate probleme privind politica economică a guvernului ¹¹⁹.

Charles Rist a fost instalat pe lângă Banca Națională a României, fiind secundat de Roger Auboin și avînd drept de vot consultativ în toate problemele care priveau aplicarea planului de stabilizare ¹²⁰. Guvernul a invitat, de asemenea, pe Gaston Leverage, fost comisar al puterilor aliate pe lângă căile ferate germane, cerîndu-i să alcătuiască un plan de refacere a căilor ferate din țara noastră, cu ajutorul fondurilor ce urmau a fi repartizate acestora din împrumuturi de stabilizare ¹²¹.

Inițial, șederea în țară a acestor consilieri fusese fixată la trei ani, dar la expirarea termenului, băncile străine creditoare au obținut o reînnoire a contractului și o sporire a numărului lor, ceea ce a făcut să crească amestecul capitaliștilor străini în viața noastră economică. Asupra rolului pe care l-au jucat aceștia, însăși presa burgheză a publicat numeroase articole demascatoare, arătînd că adeseori ei își exercitau puterea în mod discreționar, dispunînd de un anumit drept de „veto” în unele probleme privind operațiunile financiare ale guvernului român. Făcînd reflecții în legătură cu această problemă, Nicolae Iorga nota la 10 aprilie 1929: „Rist se arată speriat de dezordinea pe care a văzut-o în socotelile noastre (...) Îl întovărășește și Leverage, care îndeplinește de fapt funcțiunea de controlor la Căile Ferate. Aicea am ajuns” ¹²². Cheltuielile foarte mari legate de șederea în țară a acestor consilieri, ca și plata rapoartelor întocmite erau suportate în întregime de statul român ¹²³. Dar, prejudiciile cele mai grele pe care ei le-au provocat oamenilor muncii constau în „recomandările” făcute guvernului de a aplica măsuri de economii excesive, prin reducerea salariilor, concedierea a numeroși muncitori și funcționari, sporirea impozitelor și a taxelor — toate avînd

¹¹⁹ „Dreptatea”, 28 și 29 noiembrie 1928.

¹²⁰ Vezi și Mihai Plătăreanu, *Politica economică și socială a României, în trecut și în cadrul legislației actuale*, București, (f.a.), p. 131.

¹²¹ „Adevărul”, 12 ianuarie 1929; vezi și „Viitorul”, 15 februarie 1929.

¹²² N. Iorga, *Memorii*, vol. V, p. 339.

¹²³ Charles Rist a incasat pentru raportul său suma de 1.200.000 lei, iar Poisson, 4.320.000 lei; la acestea se adăugau scutirile de taxe vamale pentru mărfurile pe care le aduceau din străinătate sau le scoteau din țară, precum și alte avantaje. Salariul lui Charles Rist a fost stabilit la suma de 150.000 franci elvețieni pe an, după ce la bănci din străinătate. La aceștia se adăugau cheltuielile de locuință, suportate tot de Banca Națională, care însumau aproximativ 1.000.000 lei pe an pentru apartamentul de la „Athénée Palace Hotel” și 400.000 lei pe an pentru cel de-al doilea apartament situat pe șoseaua Kisseleff (Arhiva Băncii Naționale a R.S. România, Direcția Secretariat, dosar nr. 21, fila 63; cf. „Curentul”, 5 februarie 1929).

În vedere asigurarea în primul rînd a plății ratelor la împrumuturile contractate, chiar dacă nu se găseau bani pentru plata salariilor și a pensiilor. Guvernul național-țărănesc a considerat că pe baza contractării acestui împrumut s-a asigurat condiția de bază pentru înfăptuirea *stabilizării monetare*, socotită ca „cheie de boltă” a întregii politici financiare în acea perioadă. Virgil Madgearu a arătat mai tîrziu cîte speranțe — dovedite în mare parte a fi fost simple iluzii — se legau de această acțiune. „Stabilizarea — afirma el — apărea ca un panaceu pentru toată lumea. Ea era cerută de negustori, dornici de siguranță în tranzacții; de industriași, dornici să-și pună ordine în bilanțuri; de importatori și exportatori, nerăbdători să nu mai piardă din vînzarea produselor de export, în perioada deprecierei sezonale a schimbului și din cumpănarea produselor de import, în perioada urcării lor corespunzătoare”¹²⁴. Totodată, stabilizarea monetară era cerută cu insistență de capitalul monopolist străin, care voia să-și vadă asigurate cîștigurile plasamentelor făcute pe piața românească. Fără îndoială că stabilizarea valorii leului interesa și păturile populației cu venituri modeste — muncitori, țărani, funcționari, pensionari, pentru care inflația constituia o cauză în plus a înrăutățirii condițiilor lor de viață.

Toate acestea explică răsunetul pe care l-a avut în viața economică și politică discutarea și adoptarea ansamblului de măsuri privind stabilizarea monetară.

Supunînd-o dezbaterii parlamentului la 7 februarie 1929, ministrul de finanțe Mihai Popovici arăta în expunerea de motive că o asemenea operațiune a fost deja înfăptuită într-o serie de țări, ceea ce avea drept urmare stabilizarea prețului de cost, ordinea și siguranța tranzacțiilor, înlăturarea speculei și crearea condițiilor favorabile pentru afluența capitalurilor străine¹²⁵; referindu-se la consecințele de ordin social, el pretindea că „... mai presus decît orice, stabilizarea monedei înseamnă instaurarea păcii și armoniei sociale prin înlăturarea conflictelor de salarii, conflicte inevitabile prin necesitatea muncitorimii de a-și adapta salariile la indicele de scumpete...”¹²⁶. În realitate, însă, condițiile în care a fost înfăptuită stabilizarea monetară, noul împrumut contractat cu acel prilej și concesiunile acordate unor capitaliști străini au constituit, prin consecințele lor, o grea povară pe umerii maselor largi populare, care au trebuit să suporte o povară fiscală sporită, legată de acoperirea noilor obligații asumate în străinătate.

¹²⁴ V. Madgearu, *Drumul echilibrului financiar*, p. 21.

¹²⁵ *Dezbaterile Senatului*, ședința din 7 februarie 1929, p. 321.

¹²⁶ *Ibidem*.

RUMÄNIEN IM ERSTEN JAHRZEHNT ZWISCHEN DEN BEIDEN WELTKRIEGEN

(III. Teil)

Die erste Regierung der Nationalen Bauernpartei (1928—1930)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Anhand einer umfassenden einschlägigen Literatur sowie von unveröffentlichten Dokumenten und zeitgenössischen Zeugnissen wird in dieser Abhandlung die erste Regierungsperiode der Nationalen Bauernpartei untersucht, die unter den Gegebenheiten des Ausbruchs der Überproduktionskrise in Rumänien begann. Die Arbeit zeigt konkret die Politik der Nationalen Bauernpartei während ihrer Regierungszeit auf, das Innenleben der Partei und die von ihren Führern angestrebten Ziele, wie auch die Unstimmigkeiten zwischen den verschiedenen Führungsgruppen. Die Abhandlung untersucht eingehend die Innen- und Aussenpolitik Rumäniens während der Regierungszeit der Nationalen Bauernpartei und die positiven sowie die negativen Seiten ihrer Politik. Des weiteren wird die Demagogie der Führung der Nationalen Bauernpartei aufgezeigt wie auch die Unzufriedenheit der Volksmassen mit dieser Partei, die ihr Programm nicht erfüllte.

Eine besondere Aufmerksamkeit wird der kritischen, marxistisch-leninistischen Analyse des Programmes der Nationalen Bauernpartei wie auch ihrer Doktrin gewidmet, dank derer sie zur Regierung kam, dann aber ihr Programm nicht verwirklichte.

Es wird auf die antidemokratischen Regierungsmethoden näher eingegangen. Mit willkürlichen und Unterdrückungsmassnahmen wurden die Forderungen der Werktätigen und die Arbeiterbewegung von der Regierung beantwortet. Es werden die für das Land und die Volksmassen negativen Folgen der Regierung der Nationalen Bauernpartei während der Wirtschaftskrise aufgezeigt.

MOMENTE DIN LUPTA TINERETULUI REVOLUȚIONAR BRAȘOVEAN, CONDUS DE PARTIDUL COMUNIST, ÎN ANII CRIZEI ECONOMICE (1929—1933)

de NICOLAE JURCA

Criza economică din anii 1929—1933, parte integrantă a unei crize care a cuprins întreaga lume capitalistă, a fost puternic resimțită în România, datorită unor factori specifici, printre care existența unei agriculturi înzestrată cu o tehnică înapoiată și păstrătoare a unor puternice rămășițe feudale.

Ceea ce a contribuit în mod considerabil la agravarea crizei, a fost adîncirea dependenței economice românești față de capitalul străin, atât prin intensificarea dominației monopolurilor străine, cît și prin mijlocirea comerțului exterior neechivalent¹ și al împrumuturilor acordate statului român în condiții înrobitoare.

În această perioadă, capitaliștii autohtoni și străini „au căutat să arunce greutatea economică provocată de criză pe spatule oamenilor muncii, intensificînd exploatarea, reducînd salariile, aplicînd așa zisele „curbe de sacrificiu“².

Consecințele crizei s-au răsfrînt în mod dureros asupra situației proletariatului, a țărănimii și a altor categorii de oameni ai muncii. Aspectul cel mai grav l-a constituit creșterea fără precedent a șomajului.

Creșterea considerabilă a șomajului a reprezentat numai unul din aspectele înrăutățirii condițiilor de trai ale oamenilor muncii, la care trebuie adăugate intensificarea ritmului muncii, prelungirea duratei zilei de lucru, lipsa măsurilor de securitate și protecție, instituirea diferitelor taxe asupra articolelor de primă necesitate, sporirea impozitelor etc.³.

¹ V. Axenciuc, *Evoluția economiei românești în anii 1918—1938*, în *Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*, nr. 6/1966, p. 7.

² Nicolae Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, Edit. politică, București, 1966, p. 34.

³ Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac, *Crearea Partidului Comunist Român (Mai 1921)*, Edit. Științifică, București, 1971, p. 495.

Pe măsură ce consecințele crizei erau resimțite de toate categoriile de oameni ai muncii, Partidul Comunist Român a arătat că tînăra generație, alături de generația vîrstnică, trebuie angajată la bătăliile împotriva aruncării greutăților crizei pe spatele celor ce muncesc, împotriva pericolului războiului imperialist, pentru libertate și o viață mai bună⁴. „Membrii U.T.C., — așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — înfruntînd prigoana, toroarea și închisorile regimului burghezo-moșieresc, au fost organizatorii luptei maseilor mari ale tineretului împotriva asupririi, pentru cucerirea drepturilor economice și politice, pentru apărarea libertăților democratice, împotriva fascismului și a războiului”⁵.

Situația grea, deprimantă, în care se zbătea proletariatul brașovean ne este descrisă chiar și în rapoartele autorităților de stat, printre care menționează pe cel din 25 noiembrie 1932; „au rămas pe drumuri mulți muncitori, sporind astfel numărul șomerilor. Cei rămași în prezent la lucru, sunt foarte rău plătiți și nu-și primesc salariile cîte 4—5 luni din care cauză au rămas muritori de foame împreună cu familiile lor”⁶.

Consecințele crizei sînt resimțite de păturile cele mai largi ale populației. La sate, țărani duc o viață plină de griji și privațiuni, așa cum rezultă și din adresa nr. 165 (confidențial) a Serviciului de siguranță din Brașov adresată Inspectoratului regional de poliție Cluj: „... iar din județ ne vin știri că agricultorii sunt îngrijorați de primăvară, avînd în vedere că produsele lor nu sunt valorificate, n-au vîndut produsul de anul trecut și nu au mijloace suficiente pentru cheltuieli necesare însămînțării din anul acesta”⁷. Și documentul conchide: „Locuitorii mai nevoiași trăiesc foarte greu din lipsă de ocupație, lipsindu-le aproape strictul necesar”⁸.

O situație și mai grea le era rezervată orfanilor de război, văduvelor și invalizilor, care nu-și puteau asigura o existență oricît de precară. „Aju-

⁴ V. Ștefănescu, C. Mocanu, *Activitatea Uniunii Tineretului Comunist din România, sub conducerea Partidului Comunist, în anii crizei economice mondiale (1929—1933)*, în *Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.*, Nr. 6, 1961, p. 40.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntarea la consfătuirea pe țară a Uniunii Tineretului Comunist*, 10 februarie 1968, Edit. politică, București, 1968, p. 5.

⁶ Arh. st. Brașov, fond Colecția documente privind mișcarea muncitorească între 1917—1944, nr. 216, fila 79.

⁷ *Ibidem*, nr. 186, fila 42.

⁸ *Ibidem*, fila 43.

toarele ce primesc — așa cum ne informează Buletinul Legiunii de jandarmi — sînt derizorii și insuficiente pentru a le asigura o existență omenească astfel că s-au semnalat cazuri dureroase cînd apelau la mila publică”⁹.

Maselor de tineri muncitori, ucenici, țărani le era hărăzită, de asemenea, o situație grea. Deși li se cerea să îndeplinească aceleași munci ca și vîrstnicii, salariile tinerilor lucrători erau mai mici¹⁰.

Rezoluția plenarei a III-a a Uniunii Tineretului Comunist, care s-a ținut în 1931, referindu-se la înrăutățirea situației tineretului în anii crizei economice arăta că „... ziua de muncă este de 10—14 ore, iar în unele întreprinderi ajunge la 16—18 ore. Salariile în general variază între 0,50 și 2 lei pe oră... Se plătește 100 lei pe săptămîină pentru 15—16 ore, iar în cazuri foarte dese ucenicii nu primesc nici o plată pentru o muncă istovitoare”¹¹.

În întreprinderile în care patronii, pentru a face față crizei, restîngeau producția, tinerii lucrau în general un număr mai mare de ore, tocmai pentru că puteau fi mai ușor jefuiți¹².

Interesele zilnice ale tinerilor muncitori — se arată într-un manifest al C.C. al U.T.C. — au fost puternic lovite prin reținerile din salarii, prin concedierile în masă din Valea Jiului, Anina, fabrica de avioane din Brașov¹³.

Tinerii lucrători, ucenicii erau amenințați, bătuți, aruncați pe drumuri. Adesea, ucenicii nu numai că munceau pentru hrană și îmbrăcăminte, dar părinții lor trebuiau să aducă și alimente patronului, chipurile, pentru învățarea meseriei.

De altfel, în această perioadă, ucenicii constituie obiectul celei mai nemiloase exploatări, pe care un ziarist al vremii, în articolul „Între lege și realitate”, publicat în revista „Spre stînga”, condusă de profesorul comunist brașovean Ilie Cristea, a evocat-o astfel: „Ajunși pe mîna unor oameni fără pic de simț uman, acești copii sînt exploatați în modul cel mai rușinos. Recordul necumeniei în ce privește spolierea micilor vîlăstare proletariene îl

⁹ Ibidem, nr. 216, fila 79.

¹⁰ 1933 *Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști*, Edit. politică, București, 1971, p. 29.

¹¹ *Documente din istoria Uniunii Tineretului Comunist din România, 1917—1944*, Edit. Tineretului, 1958; p. 206.

¹² Arh. st. Brașov, fond Inspectoratul Muncii, dosar 13/1931.

¹³ V. Ștefănescu, C. Mocanu, *op. cit.*, p. 38.

dețin așa numiții — mici industriași . . . Ei . . . sînt aceia cari, în lăcomia lor după îmbogățire cu ori ce preț, lucrează cu cîte 10—12 ucenici, pe lîngă un singur lucrător. Întrebuințați apoi la munci grele, cîte 12—14 ore pe zi, în ateliere infecte, hrăniți ca vai de lume și pe deasupra maltratați, viitoarea marfă ieftină pe piața brațelor de muncă, degenerează văzînd cu ochii . . .”¹⁴. Și autorul continuă, întregind tabloul: „Natural la acest concurs al neomeniei, nici marii fabricanți nu se lasă mai prejos. Ba chiar, în unele privințe, îi întrec pe micii lor colegi, cari au cel puțin scuza micimii lor (de capital, dar mai ales de suflet)”¹⁵.

Această stare de lucruri, atît de plastic descrisă în articolul sus-citat, este probată cu nenumărate documente ale vremii, multe emanînd chiar de la aparatul de stat burghezo-moșieresc¹⁶.

Criza economică a agravat și situația țăranilor muncitori, elevii, studenții, soldații etc.

Tinerii încorporați în armată duceau o viață plină de privațiuni (hrană slabă, lipsa soldei etc.), la care se adaugă bătaia și insultele, care erau practicate sistematic, ca „metode”, de ofițerii și subofițerii reacționari. Avînd în vedere o asemenea stare de lucruri, ziarul antimilitarist „Cazarma” se adresa soldaților, arătîndu-le că soarta lor „este strîns legată de aceea a muncitorilor. De aceea noi trebuie să ne unim și să luptăm împreună cu muncitorii pentru revendicările noastre și ale lor”¹⁷. Aceasta explică, pe de altă parte, îngrijorarea autorităților din Brașov față de faptul că secția locală a Uniunii Tineretului Comunist și-a intensificat propaganda comunistă în cazărmi¹⁸.

În aceste condiții, măsurile represive luate de autorități împotriva acțiunilor revendicative ale oamenilor muncii, au contribuit la crearea unei stări de nemulțumire generală, la creșterea stării de spirit revoluționare. Legiunea de jandarmi a județului Brașov, în raportul informativ din 24 noiembrie 1932, recunoaște că din cauza crizei economice în care se zbate țara, „Starea spiri-

¹⁴ Revista „Spre stînga”, an. I, nr. 320 noiembrie 1931, p. 31—32.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Arh. st. Brașov, fond Inspectoratul Muncii, dosar 13/1931.

¹⁷ „Cazarma”, an II, nr. 8 iulie 1932; V. Ștefănescu și C. Mocanu, *op. cit.*, p. 39.

¹⁸ Arh. st. Brașov, fond Colecția de documente privind mișcarea muncitorească între 1917—1944, nr. 227, fila 13.

telor este destul de tulbure”¹⁹. Avînd în vedere tocmai această stare de spirit a maselor populare, organele locale ale aparatului de represiune burghezo-moșieresc solicită noi fonduri pentru sporirea numărului detectivilor, informatorilor, patrulilor de poliție și jandarmi etc. Chestorul poliției din Brașov — în cadrul ședințelor consiliului de colaborare (înființat tocmai pentru a realiza o mai bună cooperare a factorilor de represiune în lupta împotriva clasei muncitoare) — se plînge că „întîmpină dificultăți” în acțiunile pe care le întreprinde pentru asigurarea ordinii, „Dat fiind întinderea teritorială a orașului și județului, starea de spirit a populației flotante, ținînd seama și de faptul că ne găsim într-o regiune industrială, frecventată în permanență de muncitori”²⁰.

Sarcina de a organiza, în aceste împrejurări de creștere a avîntului revoluționar, lupta clasei muncitoare, a celor mai largi păături ale maselor populare, revenea, aici, la Brașov, organizației locale a Partidului Comunist. Deși acționa, ca de altfel întregul partid, în adîncă ilegalitate, organizația locală P.C.R., îmbinînd munca ilegală cu cea legală, s-a aflat în fruntea tuturor acțiunilor revoluționare care s-au desfășurat în perioada crizei în orașul și județul Brașov. Activitatea revoluționară desfășurată de către secția locală a P.C.R. este apreciată de conducerea Partidului Comunist Român și dată ca model și altor organizații, fapt care era cunoscut, nu fără îngrijorare, de autoritățile municipiului și județului Brașov²¹.

În contextul luptei generale pe care o conducea și desfășura, secția locală a Partidului Comunist Român a acordat o atenție deosebită organizării și îndrumării luptei tineretului comunist din județul Brașov, care i-a devenit un aliat prețios în toată această perioadă²².

În cadrul sindicatelor unitare din Brașov, conduse și îndrumate îndeaproape de secția locală a Partidului Comunist Român și care au jucat un rol important în lupta revoluționară a oamenilor muncii brașoveni în anii crizei, activa secțiunea de tineret de pe lîngă syndicatele unitare. Este impresiionantă activitatea desfășurată pe multiple planuri și din care se detașează un mi-

¹⁹ *Ibidem*, nr. 217, fila 112.

²⁰ *Ibidem*, nr. 190, fila 12.

²¹ *Ibidem*, nr. 194.

²² Dorica Bucur, *Cîteva aspecte privind activitatea P.C.R. și mișcarea muncitorească din județul Brașov între anii 1929—1933*, în *Cumidava*, III, Brașov, 1969, p. 349.

nunat romantism revoluționar a acestor tineri, care, înfruntînd „teroarea autorităților și șicania patronilor și-au făcut datoria și au organizat un nurnăr foarte frumos de tineri muncitori . . .“²³.

În cadrul adunărilor săptămînale pe care acest grup de tineri comuniști le organiza, se dezbăteau cele mai diverse probleme, care mergeau de la mobilizarea tineretului muncitor în jurul revendicărilor sale zilnice și pînă la grija de a-i forma conștiința revoluționară, de a-l înarma cu învățătura marxistă, de a-l căli pentru lupta de clasă.

Cu prilejul adunării generale anuale, ținută la 13 ianuarie 1929, în sala sindicatelor unitare din strada Roșiorilor, nr. 24, în cadrul dării de seamă pe care o prezintă comunistul Lakatoș Deneș, acesta arată că scopul organizației, care numără 180 de membri, este răspîndirea culturii în rîndul tineretului, formarea sa revoluționară, pentru a-l învăța cum să lupte împotriva dușmanului său, burghezia, care asuprește clasa muncitoare. Și cu o încredere, specifică tineretului revoluționar, afirmă că viitorul este al tinerimii. În nota agentului de siguranță, care informează în detaliu despre această adunare, se menționează că „... în timpul verii grupul a făcut 12 excursii, iar cum a început iarna a ținut 12 ședințe și în general 9 adunări ordinare generale“²⁴. După ce s-a procedat la alegerea noului comitet de conducere, din care făceau parte Deneș Lakatoș — președinte, Köpf Marton — vicepreședinte, casier Florca Nicolae etc., noul președinte a „îndemnat pe cei de față la propagandă și agitație printre muncitori pentru organizare“, în așa fel ca pînă în anul următor numărul membrilor să crească la 5—600, dînd, din acest punct de vedere, exemplul tineretului din Germania.

În adunările săptămînale ce au urmat aceleia din 13 ianuarie 1929, un loc central îl ocupă preocuparea de a informa tineretul cu cît mai multe cunoștințe despre teoria și practica revoluționară. În ședința ordinară săptămînală din 30 ianuarie 1929, Lakatoș Deneș, președintele secțiunii de tineret, în intervenția sa a vorbit despre mișcarea fascistă din Italia, despre pericolul pe care aceasta-l prezintă. În încheiere a spus celor de față că Uniunea Soviete-

²³ Arh. st. Brașov, fond Colecția de documente privind mișcarea muncitorească între 1917—1944, nr. 105, fila 33.

²⁴ *Ibidem*.

tică este primul stat proletar unde muncitorimea este la conducerea țării, fapt cu care statele capitaliste nu se pot împăca, motiv pentru care pregătesc un război antisovietic ²⁵.

În cadrul ședinței din 13 februarie 1929, comunistul Köpf Marton a „ținut o cuvîntare arătînd ce este socialismul, bolșevismul și comunismul...“ El a explicat, apoi, celor prezenți, că lupta revoluționară, organizată a clasei muncitoare, a fost precedată de socialismul utopic. Se vorbește de asemenea, despre rolul reacționar al religiei ²⁶.

O intensă activitate desfășoară secțiunea de tineret în rîndul ucenicilor, a căror situație, așa după cum s-a mai arătat pe parcursul acestei lucrări, era deosebit de grea. În contextul acestor preocupări se înscrie și adunarea din 6 februarie, la care au participat circa 50 de persoane, în majoritate ucenici, între 12 și 16 ani, cărora li s-a citit, din broșura „100%“, un articol despre viața de mizerie și teroare la care este supusă muncitorimea nevoiașă ²⁷. Unul dintre tinerii comuniști prezenți, dîndu-și seama că articolul este greu de înțeles de acești copii, le dă explicații pe înțelesul lor. E de remarcat faptul, frecvent constatat, că în antiteză cu prezentarea situației proletariatului din țările capitaliste, sînt înfățișate realitățile din Uniunea Sovietică, unde clasa muncitoare a înlăturat exploatarea. În încheierea adunării, se adresează ucenicilor invitația de a veni mai des la aceste ședințe și se întonează, cum se obișnuia după asemenea întîlniri, imnul tineretului comunist ²⁸.

Ascuțirea luptei de clasă, în condițiile resimțirii tot mai dureroase a consecințelor crizei, pune în fața proletariatului sarcina unității sale de acțiune. În aceste împrejurări, din inițiativa partidului comunist, are loc între 2—5 aprilie 1929, la Timișoara, Congresul Sindicatelor Unitare. Congresul a adoptat un program de revendicări cu caracter economic și politic ²⁹ și a chemat proletariatul la luptă împotriva măsurilor luate de clasele exploatare de a arunca greutățile crizei pe seama celor ce muncesc. Ordinea de

²⁵ *Ibidem*, dosar nr. 117, filele 51—52.

²⁶ *Ibidem*, nr. 125, fila 65.

²⁷ *Ibidem*, nr. 119, fila 56.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ 1933 *Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști*, Edit. politică, București, 1971, p. 36.

zi a Congresului cuprindea un punct special privind problema tineretului. Congresul a subliniat însemnătatea luptei tineretului muncitor ca parte integrantă a mișcării muncitorești și a formulat, alături de revendicările comune întregii muncitorimii, revendicări specifice tineretului, cum ar fi: salariu egal la muncă egală, condiții mai bune de viață, interzicerea bătăii etc.³⁰.

La congres au participat 18 delegații³¹ locale de tineret, printre care și cea a Sindicatelor Unitare din Brașov³², care și-a adus o importantă contribuție la desfășurarea lucrărilor.

Măsurile luate de autorități pentru reprimarea delegaților, cât și ordinul guvernului de a dizolva sindicatele, care-și desfășurau activitatea pe principiul luptei de clasă, nu au putut pune capăt luptei revoluționare. La 10 aprilie 1929, deci la câteva zile după congres, are loc o consfătuire a tineretului comunist din Brașov, în cadrul căreia Kisgyörgy Tamas a vorbit despre „evenimentele” de la Timișoara și a lăudat acțiunea și curajul revoluționar al muncitorilor³³. El a mai spus — că dacă „guvernul va hotărî să se închidă căminurile acestor organizațiuni (sediile sindicatelor unitare — n. n.) mișcarea și organizarea muncitorimii comuniste nu o va putea închide, ea va continua și mai departe cu o forță mai mare ca pînă în prezent”³⁴. Cu prilejul acestei adunări, tinerii comuniști Lakatos Deneș, Sorban Elisabeta, Nistor Ioan, Albert Ferencz, s-au angajat că „vor lupta mai departe pentru distrugerea clasei capitaliste bungheze și pentru răsturnarea regimului de teroare”³⁵.

Dar, și la Brașov, ca de altfel în întreaga țară, din ordinul guvernului național-tărănesc s-a trecut la dizolvarea sindicatelor unitare, la închiderea sediilor acestora. În aceste condiții, secțiunea de tineret din cadrul sindi-

³⁰ V. Ștefănescu, C. Mocanu, *op. cit.*, p. 40.

³¹ *Ibidem*.

³² Arh. st. Brașov, fond Colecția documentelor privind mișcarea muncitorească între 1917—1944, nr. 127; Mircea Băltescu, Emil Poenaru, *File din activitatea și lupta comunistilor brașoveni*, Brașov, 1971, p. 50.

³³ Arh. st. Brașov, fond Colecția documentelor privind mișcarea muncitorească între 1917—1944, nr. 158, fila 120.

³⁴ *Ibidem*, fila 125.

³⁵ *Ibidem*.

catelor unitare este nevoită să-și continue activitatea în condiții mult mai grele³⁶.

Întîlniri, care constituiau prilej pentru organizarea activității revoluționare de educare comunistă a tineretului, sînt semnalate adesea de documentele vremii. La 8 februarie 1930, sub pretext că sărbătorește o onomastică, s-au adunat vreo 57 de inși, în mare majoritate tineri, în casa fraților Nistor (bine cunoscuți în activitatea revoluționară). La această întîlnire, de care poliția a aflat, tinerii participanți au evocat greutățile și lipsurile în care se zbătea muncitorimea din România și au elogiât „cu toții Rusia Sovietică, unde muncitorii sînt într-o situație mai bună...”³⁷

La 22 octombrie 1933, cînd secția locală a P.C.R. a convocat o conferință, care s-a ținut într-o moară veche de sub muntele Poiana, în casa comunistei Margit Sorban, a participat și delegatul U.T.C.³⁸

Paralel cu celelalte forme de activitate revoluționară, tineretul comunist din cadrul sindicatelor unitare a organizat o serie de activități culturale, cu un pronunțat caracter politic și cu o mare aderență la masa largă a tineretului. Periodic, pînă la închiderea sediului acestor sindicate, se organizau șezători culturale, în cadrul cărora se țineau conferințe care interesau mișcarea muncitorească, se jucau piese de teatru, de regulă cu conținut politic, se declamau versuri și se intonau cîntece revoluționare.

O asemenea seară culturală a avut loc la 6 ianuarie 1929, în localul din strada Roșiilor, nr. 24, la care au participat circa 80 de persoane. Programul serbării a cuprins trei piese comice și două „declamațiuni” din care „una a avut un caracter comunist”³⁹.

La 10 februarie 1929 are loc o altă șezătoare culturală, care începe cu o poezie alegorică. Au mai urmat piese comice și cu „caracter comunist”. Oratorii care au vorbit după spectacol „au informat asupra modului în care decurge procesul lui Dobrogeanu care se afla în a 11 a zi de grevă a foamei!” El a fost condamnat, s-a arătat în continuare, pentru că „a fost un mare luptă-

³⁶ *Ibidem*, nr. 161, fila 7.

³⁷ Arh. st. Brașov, fond Parchetul Tribunalului Brașov, dosar 1046/1930, fila 4.

³⁸ Mircea Băltescu, Emil Poenaru, *op. cit.*, p. 63.

³⁹ Arh. st. Brașov, fond Colecția documentelor privind mișcarea muncitorească între 1917–1944. nr. 101.

tor socialist și pentru că are idei de luptă pentru dezrobirea maselor muncitoare“⁴⁰.

Și șezătorile culturale din 20 și 23 februarie 1929 au constituit prilej și pretext pentru a lua în discuție situația comuniștilor și revoluționarilor aflați în închisori (M. Bujor, Dobrogeanu-Gherea, Ilie Trandafirescu etc.)^{40a}.

Este de remarcat faptul că programul acestor seri culturale, organizate cu o impresionantă grijă, este foarte judicios alcătuit, pentru a sluji în gradul cel mai înalt scopul propus. Se recitau poezii cu conținut revoluționar, ca: „Revoluția și Karl Marx“, „Războiul și familia“. Se jucau piese care, prin conținutul și tematica lor, explicau tinerilor adevăratul drum pe care trebuie să-l urmeze pentru a scăpa de exploatare. Așa de exemplu, la 23 februarie 1929 s-a jucat o dramă în două acte, al cărei subiect se referea la solidaritatea unor mineri după o catastrofă⁴¹, iar la 16 martie s-a prezentat piesa „Greva și trădătorul“, care înfățișa drama unui grevist ce-și trădează tovarășii și mișcarea revoluționară⁴².

În prefață sau la sfârșitul acestor minunate activități culturale, tinerii oratori revoluționari formulau revendicări cu caracter politic, ca: libertatea presei, amnistie, recunoașterea P.C.R., a U.T.C.-ului, a „Ajutorului roșu“ etc.⁴³.

Firul acestor șezători culturale, organizate de secțiunea de tineret din cadrul Sindicatelor unitare din Brașov este întrerupt, din nefericire, ca urmare a măsurilor luate de autorități după Congresul de la Timișoara.

Tinerii revoluționari au găsit, însă, noi și noi forme de activitate, inclusiv culturală, de o deosebită originalitate, prin care să propage cuvântul partidului. O asemenea activitate este și cea semnalată prin procesul verbal din 8 noiembrie 1929 al șefului serviciului judiciar din cadrul Chesturii municipiului Brașov⁴⁴, în care se arată că în preajma zilei de 7 noiembrie 1929 au

⁴⁰ *Ibidem*, nr. 121, fila 58.

^{40 a} *Ibidem*, nr. 134.

⁴¹ *Ibidem*, nr. 134, fila 79.

⁴² *Ibidem*, nr. 150, fila 110.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Arb. st. Brașov, fond Parchetul Tribunalului Brașov, dosar 1719/1929, fila 1.

fost găsiți, în Școala reformată din strada Fintinei, nr. 11 „mai mulți tineri comuniști” întruniți la un curs de limba esperanto. Lecțiile aveau loc seara, între orele 20—22 și erau predate gratuit. Organele poliției apreciază că „înființarea acestei școli de esperanto” este un „pretext și mască” pentru ca „tinerii comuniști” să se poată întruni și să „poată propaga ideile comuniste”, fără a fi înțeleși de către organele autorităților ⁴⁵.

O altă formă de propagare a cuvântului partidului, de transmitere în rândul oamenilor muncii, inclusiv a tineretului, a lozincilor sale de luptă a constituit-o activitatea de multiplicare și răspândire a manifestelor și ziarelor. Din momentul în care partidul nu s-a mai putut servi de organele sale de presă legale, difuzarea manifestelor a devenit o formă de activitate revoluționară permanentă ⁴⁶. Manifestele, difuzate în număr deosebit de mare pe raza județului Brașov, prin conținutul lor se referă la toate marile probleme care au frământat mișcarea muncitorească în anii crizei.

În această activitate de răspândire a manifestelor și ziarelor ilegale, care implica nenumărate riscuri, U.T.C.-ul a adus o contribuție deosebită. Amploarea acestor acțiuni îngrijorează, nu o dată, autoritățile locale, care, cu toate măsurile ce le vor lua, nu vor reuși să împiedice înfăptuirea lor. Însuși chestorul poliției municipiului Brașov, Aurel Ghinea, recunoaște că „acțiunea și propaganda comunistă în orașul Brașov luase un avânt îngrijorător” ⁴⁷, iar raportul informativ al Legiunii de jandarmi din 24 noiembrie 1932 vine să facă completarea, că „acțiunea comunistă a prins rădăcini puternice” și în mediul rural ⁴⁸.

O bună parte din conținutul manifestelor, așa după cum era și normal, se referea la situația grea în care se afla clasa muncitoare, tineretul, alte categorii de oameni ai muncii; se formulează revendicări și se lansează lozinci. Așa de exemplu, manifestele lansate în noaptea de 23 ianuarie 1931, în apropiere de fabrica de avioane, îndemneau la lupta împotriva reducerii salariilor, pentru mărirea salariilor, pentru încetarea concedierilor ⁴⁹, pentru muncă și pâine, pentru ajutorarea șomerilor etc. Aceste manifeste erau editate de secția locală P.C.R. și organizația locală U.T.C. ⁵⁰.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Mircea Băltescu, Emil Poenaru *op. cit.* p. 69.

⁴⁷ Arh. st. Brașov, fond Colecția de documente privind mișcarea muncitorească între 1917—1944, nr. 194.

⁴⁸ *Ibidem*, nr. 217, fila 112.

⁴⁹ *Ibidem*, nr. 184.

⁵⁰ *Ibidem*.

La 20 octombrie 1931, un tânăr muncitor utecist a fost văzut cu un pachet de manifeste sub braț, motiv pentru care, prin sentința M.P.I. 2616/3 — 1931 a Tribunalului Brașov, a fost condamnat la 8 luni închisoare ca pedeapsă principală și la 10 000 lei amendă⁵¹.

Tânărul Szabo Iosif, în vârstă de numai 16 ani, este acuzat de a fi răspândit manifeste printre ucenicii de la Școala din strada Băilor din Brașov⁵². Alți tineri uteciști au fost acuzați în repotat rînduri, că au difuzat manifeste⁵³.

Pentru acuzația de a fi editat manifeste și a fi contribuit la difuzarea lor, este arestat, în 1933, secretarul organizației U.T.C. Brașov⁵⁴. Deși era bănuț ca fiind „șeful organizației tineretului comunist de la Brașov“, venit de la centru pentru a organiza Secția tehnică a U.T.C., Ioan Decsei a refuzat să facă vreo mărturisire, motiv pentru care este achitat⁵⁵.

Rezoluția C.C. al P.C.R. asupra muncii și sarcinilor Uniunii Tineretului Comunist (octombrie 1932) cere fiecărei organizații „... să înțeleagă că ea lucrează la unul din cele mai importante posturi ale mișcării revoluționare internaționale a tineretului din punct de vedere al pericolului de război“⁵⁶. Pentru aceasta, se cere organizațiilor U.T.C., să-și intensifice activitatea în rîndul recruților și soldaților. Organizația locală U.T.C., condusă îndeaproape de secția P.C.R. Brașov, adresează manifeste soldaților. Așa s-a întîmplat la 20 septembrie 1931, cînd U.T.C. din Brașov a răspîndit manifeste, inclusiv în cazărmi (regimentul 41 Artilerie), prin care se cerea soldaților să lupte „contra bătăii, corvezilor și instrucțiilor grele, pentru haine și hrană mai bună, pentru plata regulată a soldei“⁵⁷. Se cerea, de asemenea, soldaților să lupte împotriva războiului imperialist antisovietic, pentru apărarea revoluționară a Uniunii Sovietice⁵⁸.

Astfel de manifeste sînt adresate, în număr mare, și tinerilor reoruți⁵⁹. Această stare de lucruri este atestată și de faptul că autoritățile militare locale, îngrijorate, „iau toate măsurile asiguratorie pentru împiedicarea propagandei

⁵¹ Arh. st. Brașov, fond Parchetul Tribunalului Brașov, dosar 1865 din 1931, filele 6—8.

⁵² *Ibidem*, dosar nr. 756/1932, fila 13.

⁵³ *Ibidem*, dosar nr. 1546/1932, fila 8.

⁵⁴ Mircea Băltescu, Emil Poenaru, *op. cit.*, p. 64.

⁵⁵ Arh. st. Brașov, fond Parchetul Tribunalului Brașov, dosar nr. 241/1933.

⁵⁶ M. Stănoiu, *Probleme tratate în rezoluția C.C. al P.C.R. privind munca și sarcinile U.T.C. (octombrie 1932)*, în *Anale*, nr. 3, iulie-septembrie 1955, p. 139.

⁵⁷ Arh. st. Brașov, fond Documente privind mișcarea muncitorească între 1917—1944, nr. 301 e și nr. 301 f.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*, nr. 205, fila 25, nr. 305.

și a venirii tinerilor în contact cu elementele dubioase, prin instalarea în gară de gărzii, sub comandă de ofițeri, agenți acoperiți introduși în mijlocul recruților, patrularea sectoarelor din jurul cazărmilor, conducerea recruților în oraș sub pază“⁶⁰.

Plenara C.C. al U.T.C. din octombrie 1932, analizând activitatea anti-războinică și antimilitaristă din România dusă de către tineret, evidențiază succesele obținute la Brașov în crearea cercurilor de recruți, pentru atragerea tineretului la lupta antirăzboinică⁶¹.

Întoarcerea în țară și proclamarea ca rege, în iunie 1930, a lui Carol al II-lea, a constituit prilejul difuzării unor manifeste cu conținut antimonarhic. Asemenea manifeste au fost răspândite în Brașov în ziua de 14 iunie 1930⁶², în ziua de 14 octombrie 1930⁶³ etc. În 1933, atunci oînd se aniversau trei ani de la restaurarea carlistă, Balazs Anton, în vîrstă de 20 de ani, „cunoscut periculos agent comunist“ (se menționează că a mai fost condamnat de două ori pentru agitație) este surprins în Brașov — în cartierul gării — „răspîndind manifeste cu caracter incendiar, dăunător siguranței statului și injurios la adresa majestații sale“⁶⁴. Se menționează că asupra „inculpatului“ s-a găsit și o listă de subscripție pentru tineretul comunist. Prin sentința Nr. p II 1513/1933—3 este condamnat foarte aspru, la 1 an închisoare corecțională, 5 000 lei amendă⁶⁵.

Sărbătorirea zilelor de 1 Mai și 7 Noiembrie, constituia, întotdeauna, prilejuri de intensificare a propagandei în rîndul tineretului, de mobilizare a acestuia la lupta împotriva exploatării, pentru solidaritatea cu Uniunea Sovietică etc. În instrucțiunile transmise de C.C. al P.C.R. în vederea acțiunilor ce trebuiau întreprinse pentru ziua de 7 Noiembrie 1933 se preciza că „În țară campania trebuie desfășurată sub semnul luptei contra impozitelor și datoriei, pentru pămînt și pășuni, contra valorificării cerealelor, sub semnul creării și întăririi alianței de luptă dintre muncitorime și țărănime“⁶⁶.

În preajma acestor sărbători ale clasei muncitoare, aparatul de stat burghez-moșieresc era pus în alertă, se luau cele mai severe măsuri pentru a preîntîmpina desfășurarea unor acțiuni revoluționare. Procesul verbal din 2

⁶⁰ *Ibidem*, nr. 227.

⁶¹ M. Stănoiu, *op. cit.*, în *Anale*, nr. 3, iulie-septembrie 1955, p. 39—40.

⁶² Arh. st. Brașov, fond Parchetul Tribunalului Brașov, dosar nr. 1046/1930.

⁶³ *Ibidem*, dosar nr. 1963/1930, fila 2.

⁶⁴ *Ibidem*, dosar nr. 1238/1933.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Arh. st. Brașov fond Colecția documentelor privind mișcarea muncitorească între 1917—1944, nr. 328.

noiembrie 1933, al „Consiliului de colaborare”, constituit pe lângă prefectul județului Brașov, este concludent din acest punct de vedere. Chestorul poliției a informat, cu acest prilej că „Secția locală a Partidului Comunist și cea a Uniunii Tineretului Comunist, cu ocazia conferinței clandestine ținute în seara zilei de 12 și 22 octombrie, au pus la cale desfășurarea unei activități întreprinse, astfel: pentru seara zilei de 5 și 6 noiembrie s-a hotărât răspândirea de manifeste, cu caracter revoluționar în rândul muncitorilor, atât noaptea cât și la ieșirea muncitorilor din fabrică și în special la fabrica de avioane, fabrica Tellmann, fabrica Hess și Uzina electrică”⁶⁷.

Consiliul de colaborare a stabilit, apoi, măsurile ce trebuiau luate: concentrarea întregului personal polițienesc; legiunea de jandarmi urma să pună la dispoziția chesturii de poliție, pentru întărire, 80 de jandarmi, din care să se constituie patru patrulare mobile, repartizate, mai ales, în cartierele muncitorești (Dîrste, Zizin, Suburbii); Corpul de armată, la rândul său, trebuia să ia severe măsuri de pază în jurul cazărilor „întrucât comuniștii au în programul lor și propagandă antimilitaristă în rândul soldaților”⁶⁸. La toate acestea, firește, se adăugau perchezițiile domiciliare la „fruntașii comuniști” și suspecti, arestările preventive etc. Din multitudinea cazurilor (atestată de documente) de răspândire a manifestelor cu prilejul zilelor de 1 Mai și 7 Noiembrie, vom da, în cele ce urmează, spre exemplificare, doar câteva.

La 29 aprilie 1933, un tânăr tăbăcar era surprins răspândind „manifeste în vederea zilei de 1 Mai”. Deși tânărul a negat, este condamnat la 1 an închisoare corecțională (pe care o face la Doftana) și 5 000 lei amendă⁶⁹. În același timp, un grup de trei tineri (doi dintre ei avînd doar 15 ani) au fost prinși difuzînd mai multe pachete de manifeste, fapt pentru care au fost condamnați⁷⁰.

În preajma zilei de 7 noiembrie 1930, uteciștii brașoveni au răspândit manifeste comuniste⁷¹.

A produs o deosebită impresie asupra autorităților locale, acțiunea plină de curaj de la 7 noiembrie 1932, cînd s-au răspândit manifeste în com. Zărnești și la mina „Concordia” din Vulcan și s-au arborat drapele roșii

⁶⁷ *Ibidem*, nr. 226.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ Arh. st. Brașov, fond Prefectura Tribunalului Brașov, dosar nr. 945/1933.

⁷⁰ *Ibidem*, dosar nr. 948/1933.

⁷¹ *Ibidem*, dosar nr. 2091/1933.

de către un grup revoluționar, format în majoritate din „tineri între 18—24 ani”⁷². Unul din aceste manifeste avea următorul conținut:

„Tovarășii! Muncitori! Tineri! Pensionari! Sistemul capitalist e în pragul falimentului. Criza vă a adus pe voi și pe familia voastră în cea mai neagră mizerie. Numai o scăpare există: DRUMUL LA ACȚIUNE REVOLUȚIONARĂ. Același drum pe care l-au urmat în anul 1917 muncitorii din Rusia, care au alungat pe proprietari și fabricanți, bancheri. Au expropriat fabricile, minele și moșiile. De atunci ei însuși își conduc țara și starea lor economică și culturală se îmbunătățește zi de zi”⁷³.

În noaptea de 3 noiembrie 1932 tânărul Szekely Iosif, este arestat, pentru motivul că a fost găsit împărțind manifeste „emise de Secția Uniunii Tinerilor Comuniști din Brașov”, adresate muncitorilor cu prilejul a „cincisprezece ani de când muncitorii ruși au răsturnat prin revoluție stăpânirea boerilor, bancherilor și industrișilor burghezi”⁷⁴, „cunoscut și periculos agitator comunist” (Se face mențiunea, în rechizitoriul de urmărire definitivă, că a mai fost condamnat de două ori pentru agitație comunistă)⁷⁵.

La 5 noiembrie 1933, au fost surprinși răspîndind mai multe pachete de manifeste, editate de secția locală U.T.C., tineri uteciști brașoveni⁷⁶.

Sărbătorirea zilei de 1 august, cu toate măsurile represive ce se iau de către autorități⁷⁷, prilejuiește răspîndirea, în fiecare an, a numeroase manifeste, prin care partidul și organizația sa revoluționară de tineret, mobilizau masele muncitoare și tineretul la lupta revoluționară. La 28 iulie 1933, în apropierea fabricii Schiel, Schuster Martin este surprins „ducînd un geamantan de manifeste”, care proveneau de la secția tinerilor comuniști din Brașov. Aceste manifeste — așa cum rezultă din sentința prin care tânărul revoluționar era condamnat la 6 luni închisoare — propagau „ura unei clase contra celeilalte” și îndemneau „la neplata impozitelor, la revoltă contra jandarmilor”⁷⁸.

Un rol important în activitatea de mobilizare a maselor la lupta revoluționară, împotriva exploataării, după cum este bine cunoscut, l-a jucat presa editată de P.C.R. și U.T.C., în grele condiții de ilegalitate.

⁷² Arh. st. Brașov, fond Colecția de documente privind mișcarea muncitorească între 1917—1944, nr. 213 și fond Prefectura Tribunalului Brașov, dosar nr. 2460/1932.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ Arh. st. Brașov, fond Prefectura Tribunalului Brașov, dosar nr. 2425/1932.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ *Ibidem*, dosar 2450/1932.

⁷⁷ Arh. st. Brașov, fond Documente privind mișcarea muncitorească între 1917—1944 nr. 225.

⁷⁸ Arh. st. Brașov, fond Prefectura Tribunalului Brașov, dosar 1637/1933, fila 29.

Organizația U.T.C. din Brașov, din însărcinarea secției locale a P.C.R., și-a adus o importantă contribuție la răspîndirea ziarelor, revistelor, broșurilor comuniste.

La 13 ianuarie 1929, tînărul Gheorghe Florea era prins răspîndind printre muncitorii de la fabrica de avioane, ziarul „Tînărul muncitor”. În același an, se intentează procese și altor tineri din Brașov pentru faptul de a fi împărțit la aceeași fabrică „jurnale” care „tratează despre amnestie”⁷⁹. Tinerii comuniști au răspîndit ziaarele „Jövö” și „Viața muncitoare” printre lucrătorii de la Tunelul Teliu, atît de puternic loviți de consecințele crizei⁸⁰.

Din documentele chesturii poliției din Brașov pe anul 1931⁸¹ se desprinde informația că „s-au descoperit membrii unei celule comuniste” asupra cărora s-au găsit: „Buletinul”, organ al C.C. al P.C.R., „Scînteia” etc. Au fost interceptate, de asemenea, „Tînărul leninist”, broșura antimilitaristă „Cazarma” etc.⁸².

O altă formă de acțiune revoluționară, deosebit de curajoasă și la care tineretul era chemat în primul rînd să-și aducă contribuția, a constituit-o arborarea de drapele roșii pe anumite edificii, întreprinderi, străzi etc. Aceste acțiuni aveau loc mai ales cu ocazia unor aniversări, cum ar fi 1 Mai, 1 August, 7 Noiembrie etc.

Este suficient să amintim faptul că numai în anul 1932, sînt semnalate, alături de alte acțiuni revoluționare, mai multe asemenea arborări de drapele în diferite puncte ale orașului Brașov.

Raportul Siguranței municipiului Brașov din 2 august 1932⁸³ menționează că autoritățile locale dispun de informații, după care, în seara zilei de 31 iulie 1932, se intenționa arborarea de drapele roșii pe străzile: Regina Maria, Lungă și pe statuia Honterus din fața Bisericii Negre. Ca urmare a măsurilor severe ce s-au luat, aceste acțiuni au fost preîntîmpinate. Cu toate acestea, la Fabrica de avioane „s-a încercat arborarea drapelului roșu, însă organele polițienești, prinzînd de veste la timp, au somat pe individul care încerca să pună planul în aplicare și somîndu-l acesta a aruncat steagul jos, dispărînd prin porumbiște și bălării protejat de întunericul nopții”⁸⁴.

⁷⁹ Arh. st. Brașov, fond Parchetul Tribunalului Brașov, dosar 404/1929.

⁸⁰ *Ibidem*, dosar 1257/1929.

⁸¹ Arh. st. Brașov, fond Colecția de documente privind mișcarea muncitorească între 1917—1944, nr. 199.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Ibidem*, nr. 211.

⁸⁴ *Ibidem*.

În ziua de 7 septembrie 1932 „a fost arborat un steag roșu comunist” pe clopotnița bisericii evanghelice din Țirlungeni. Deși s-au făcut nenumărate cercetări (nescăpînd de acuzații nici chiar clopotarul bisericii), autorul rămîne nedescoperit. Bănuiala s-a oprit în cele din urmă asupra unei fete, care avea „legături cu comuniștii”⁸⁵. La mina de cărbuni „Concordia” din Vulcan și fabrica de celuloză Zărnești se încearcă de asemenea, arborarea de drapele cu ocazia zilei de 7 Noiembrie 1932, de către un grup de tineri comuniști, care acționau în această zonă a județului⁸⁶.

În anii crizei au loc numeroase agitații și frămîntări ale muncitorilor din Brașov și împrejurimi, care se concretizează în puternice demonstrații și greve și la care tineretul este întotdeauna prezent. În zilele de 10 ianuarie și apoi în 20 februarie 1929 au loc întruniri ale șomerilor din Brașov, în cadrul cărora s-a protestat împotriva concedierilor și s-a cerut ajutor de șomaj. Asemenea întruniri au avut loc la Brașov și în anii următori. Buletinul U.T.C. din ianuarie 1933 evidențiază faptul că la Brașov U.T.C.-ul a obținut importante rezultate în urma participării sale la organizarea luptei șomerilor⁸⁷.

În decembrie 1930, un grup de circa 200 de șomeri care nu primiseră ajutor, au organizat o demonstrație de stradă și au protestat în fața primăriei, a Inspectoratului Muncii și a Oficiului de plasare⁸⁸.

Deosebit de puternică a fost demonstrația șomerilor din 26 decembrie 1932, la care au participat peste o mie de muncitori, tineri și vîrstnici, rămași fără lucru, ca urmare a concedierilor. Cu toate că sînt somați de poliție să se împrăștie, șomerii „s-au încolonat pe stradă și cîntînd Internaționala” s-au îndreptat spre căminul muncitoresc. Toate încercările poliției de a împrăștia pe demonstrați eșuează, cu toate că s-a recurs chiar la arme. Intervenția brutală a poliției a dus la rănirea mai multor demonstrați, iar o parte dintre participanți sînt arestați. Se remarcă o largă participare a tineretului comunist la această acțiune⁸⁹.

Acțiunile greviste ale muncitorilor metalurgiști, mineri, textiliști și din alte ramuri industriale ale Brașovului și împrejurimilor încep încă din primul an al crizei și continuă în toată această perioadă. La toate acțiunile reven-

⁸⁵ Arh. st. Brașov, fond Parchetul Tribunalului Brașov, dosar nr. 1977/1932, fila 13.

⁸⁶ *Ibidem*, dosar nr. 2460/1932; fond Colecția documentelor privind mișcarea muncitorească între 1917—1944, nr. 2161.

⁸⁷ V. Ștefănescu și C. Mocanu, *op. cit.*, p. 49.

⁸⁸ Arh. st. Brașov, fond Parchetul Tribunalului Brașov, dosar nr. 885/1931.

⁸⁹ *Ibidem*, dosar 2783/1932.

dicative, care au avut loc în anii crizei economice la fabricile I.A.R., Schiel, Scherg, Hess, au luat parte tineri muncitori mobilizați de organizația revoluționară de tineret, alături de cei vîrstnici.

În fruntea acestor acțiuni, conduse de comuniști, se aflau muncitori români, maghiari și germani de la fabrica Schiel. Deoarece patronii au refuzat să accepte revendicările muncitorilor prin care cereau respectarea zilei de lucru de 8 ore, plata concediilor de boală, revizuirea plății lucrului în acord și revizuirea salariilor, aceștia declară grevă la 19 august 1929, care durează pînă la 26 august⁹⁰ și la care participă toți lucrătorii fabricii în număr de 340⁹¹.

În focul luptei revoluționare duse de muncitori împotriva ofensivei patronale au intrat încă de la începutul crizei și muncitorii de la tunelul Teliu⁹² și de la minele „Concordia” din Vulcan. Greva muncitorilor de la tunelul din Teliu, declanșată la 5 februarie 1929 și care a durat pînă în 18 martie a aceluiași an, reprezintă una din primele acțiuni de luptă ale clasei muncitoare din județul Brașov și din România în perioada crizei. Ea a pus puternic în lumină forța organizatorică a organizațiilor locale de partid, precum și solidaritatea de clasă a muncitorilor români și unguri, care lucrau la acest tunel.

Muncitorii de la mina din Vulcan și fabrica de celuloză și hîrtie din Zărnești, manifestîndu-și solidaritatea de luptă împotriva exploatării, au donat salariul lor pe o zi pentru ajutorarea greviștilor din Teliu. La mina din Vulcan, în tot timpul crizei, conflictele dintre muncitori și patroni se țin lanț, ca urmare a condițiilor inumane în care aceștia munceau și trăiau, cît și datorită neplății la timp a salariilor. La 16 ianuarie 1929 muncitorii declară grevă. Conflictul de muncă continuă toată primăvara anului 1929⁹³.

La 14 mai 1932, ca urmare a faptului că nu primiseră salariul din luna ianuarie, muncitorii din Vulcan intră din nou în grevă și reiau lucrul în 17 mai, în urma promisiunilor făcute de conducerea minei că li se vor plăti salariile restante⁹⁴. Nerespectarea acestei promisiuni a dus la declanșarea unui șir de greve în tot decursul verii anului 1932. Numărul mare de greve de la Vulcan nu surprinde pe nimeni dacă avem în vedere starea deosebit de grea în care trăiau muncitorii de la această mină.

⁹⁰ Arh. st. Brașov, fond Inspectoratul industrial Brașov, nr. 197.

⁹¹ Arh. st. Brașov, fond Colecția de documente privind mișcarea muncitorească între 1917—1944, nr. 128.

⁹² Vezi Nelly Mitru, *Greva muncitorilor de la tunelul Teliu din 1929*, în *Studii și articole de istorie*, XVI, București, 1970.

⁹³ Art. st. Brașov, fond Prefectura Tribunalului Brașov, nr. 165.

⁹⁴ Arh. st. Brașov, fond Inspectoratul Muncii, dosar 72/1933.

O situație deosebit de grea o aveau și muncitorii de la cea mai mare întreprindere din Brașov, I.A.R. Din cauza neachitării la timp a salariilor, la 9 mai 1930 au declarat grevă muncitorii de la această uzină, care se termină cu victoria greviștilor⁹⁵. Întrucât conducerea uzinei hotărăște încetarea producției, în ziua de 26 mai 1932 muncitorii și funcționarii au manifestat pe străzile orașului Brașov în fața Prefecturii și a Inspectoratului Muncii, provocând îngrijorarea organelor locale. Lupta muncitorilor de la I.A.R., îndrumată și condusă de comuniști, și la care tineretul a avut o largă participare, a fost, în cele din urmă, înmărunată de succes. La 26 iunie 1932 direcția generală a achitat toate salariile muncitorilor⁹⁶.

Luptele clasei muncitoare, ale tineretului brașovean împotriva exploatarei, pentru ieșirea pe cale revoluționară din criză au continuat și în perioada ce a urmat.

Formele variate pe care le-a îmbrăcat lupta muncitorilor brașoveni împotriva exploatarei în perioada crizei, amploarea și vigoarea acțiunilor, împletirea revendicărilor economice cu revendicări politice, au demonstrat capacitatea și forța Partidului Comunist Român, conducătorul proletariatului în focul marilor bătălii de clasă.

Uniunea Tineretului Comunist, condus și îndrumat îndeaproape de partid, a fost un ajutor prețios al acestuia în mobilizarea maselor de tineri în lupta revoluționară împotriva regimului burghezo-moșieresc, pentru libertatea și fericirea poporului.

În acești ani furtunoși ai crizei economice, tineretul brașovean, condus de partid, alături de tineretul din întreaga țară, a înscris pagini de glorie, care pentru generația tânără de astăzi constituie un prilej de mândrie și îndemn pentru a-și consacra toată energia și elanul tineresc edificării societății socialiste multilateral dezvoltate.

⁹⁵ Arhiva Muzeului județean Brașov, fond Istorie contemporană; M. Băltescu, E. Poenaru, *op. cit.*, p. 53.

⁹⁶ Arh. st. Brașov, fond Prefectura județului Brașov, Cabinet, nr. 608/1932.

MOMENTE AUS DEM KAMPF DER REVOLUTIONÄREN JUGEND VON BRAȘOV (KRONSTADT) UNTER DER FÜHRUNG DER KOMMUNISTISCHEN PARTEI IN DEN JAHREN DER WIRTSCHAFTSKRISE (1929—1933)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Arbeit behandelt den von der Kommunistischen Partei angeführten Kampf der revolutionären Jugend von Brașov (Kronstadt) in den Jahren der Wirtschaftskrise (1929—1933).

In den Krisenjahren hat die Jugend der Stadt unseres Kreises — im Verband der Kommunistischen Jugend organisiert — an einer Reihe von Aktionen und Formen des sozialen Kampfes teilgenommen; sie war am konspirativen Sitzungen, an Grosskundgebungen und literarischen Veranstaltungen, am Verteilen von Manifesten, an Streiks und Demonstrationen beteiligt.

In der Arbeit wird der Schluss gezogen, dass die Jugend von Brașov (Kronstadt) — die unter den Auswirkungen der Krise ebenso litt wie das ganze Land — sich aktiv an der Seite der älteren Generation in die revolutionären Kampfaktionen der Zeit eingeschaltet und sich auf die Weise für einen revolutionären Ausweg aus der Krise eingesetzt hat.

LOCURI ISTORICE LEGATE DE LUPTA MUNCITOREASCĂ, DEMOCRATICĂ ȘI COMUNISTĂ DIN JUDEȚUL BRAȘOV * (1921—1944)

de DORICA BUCUR

Făurirea Partidului Comunist Român, detașament de avangardă al clasei muncitoare, pe baza ideologiei marxist-leniniste, a constituit un moment crucial în istoria proletariatului, a întregului popor român. Plămădit în focul marilor bătălii de clasă ale anilor de puternică efervescență revoluționară — 1918—1921, Partidul Comunist Român, continuatorul celor mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste, a ridicat pe o treaptă superioară lupta poporului pentru eliberare socială și națională, pentru triumful celor mai arzătoare năzuințe ale maselor muncitoare.

După congresul de creare a Partidului Comunist Român de la 8 mai 1921, rînd pe rînd, în centrele importante din țară s-au constituit secții locale ale partidului. La 30 iulie 1922, în sala Teatrului Național „Apollo” din Brașov (azi cinematograful Bîrsa) și-a desfășurat lucrările sesiunea în care s-a votat, într-o atmosferă de entuziasm, transformarea secției locale a Partidului Socialist în secție a Partidului Comunist. Încă de la crearea P.C.R., burghezia și moșierimea, înspăimîntate de influența sa în mase, de avîntul revoluționar, de prestigiul mereu crescînd al tînărului partid comunist, au împiedicat prin mijloace brutale activitatea comuniștilor, au aruncat în închisori pe conducătorii partidului, i-au închis sediile, au interzis organele sale de presă. Măsurile represive luate împotriva Partidului Comunist Român au culminat în anul 1924 prin interzicerea prin lege a partidului comunist.

Perioada ilegalității Partidului Comunist Român, care a durat două decenii, a înscris una dintre paginile sale cele mai eroice de luptă, demonstrînd capacitatea și maturitatea politică a comuniștilor, care, îmbinînd în

* Lucrarea a fost întocmită pe baza documentelor de arhivă, a presei comuniste ilegale, a publicațiilor democratice și antifasciste, precum și pe baza relatărilor luptătorilor comuniști din ilegalitate care și-au desfășurat activitatea la Brașov.

mod strălucit activitatea ilegală cu cea legală, au făcut față valului de reperiuni îndreptate împotriva partidului revoluționar al clasei muncitoare.

Organizația locală a Partidului Comunist Român din Brașov și-a reorganizat activitatea în noile condiții legate de ilegalitate, situându-se în fruntea maselor în lupta pentru libertate și progres.

O preocupare principală a organizației locale a Partidului Comunist Român din Brașov a constituit-o găsirea locurilor, a caselor în care să-și poată ține ședințele, să îndeplinească conducerea și îndrumarea maselor.

Numeroase locuri, sedii, instituții, case conspirative evocă intensă activitate desfășurată de comuniștii din orașul Brașov. Redăm în continuare tabelul locurilor legate de activitatea muncitorească, democratică și comunistă din județul Brașov, identificate pînă în prezent.

Nr. crt.	Localitatea	Destinația locuinței	Anii cînd a fost folosită	A d r e s a		Starea actuală	Folosința
				Veche	Actuală		
0	1	2	3	4	5	6	7
1.	Brașov	Primul sediu al secției județene a Partidului Comunist Român pînă în 1924, a fost în clădirea vechiului cămin muncitoresc. În întreaga perioadă interbelică, localul a fost folosit drept cămin muncitoresc, sediu ilegal al organizației PCR și loc de întrunire pentru militanții comuniști. Aici s-a desfășurat între 10—12 octombrie 1921, Congresul pe țară al sindicatelor. În localul căminului, în anul 1921 a funcționat și redacția ziarului „Dreptatea” redactat de Tiron Albani.	1921—1944	str. Vămii nr. 9.	str. 7 Noiembrie nr. 7.	Bună. O placă comemorativă menționează însemnătatea clădirii.	Cinematograful „Popular” și locuințe particulare.
2.	Săcele-Cernatu	După trecerea P.C.R. în ilegalitate sediul conspirativ al C.C. al P.C.R. s-a stabilit pentru un timp la Cernatu lîngă Brașov. În această perioadă secretar al C.C. a P.C.R. era Elek Köblös care s-a întîlnit aici cu tovarăși din țară și de peste hotare. Printre cei care au venit în casa de la Săcele menționăm pe Gheorghe Cristescu, Al. Dobrogeanu-Gherea, Gheorghe Dimitrov.	1942	str. Hărmanului nr. 604.	str. Hărmanului nr. 27.	Bună.	Casă particulară.

0	1	2	3	4	5	6	7
3.	Braşov	În această casă a funcţionat un sediu al organizaţiei locale a PCR. Pentru păstrarea regulilor conspirativităţii, casa a fost închiriată de către Iosif Rangheţ instructor al C.C. al P.C.R. pentru judeţul Braşov. În casă a locuit o familie de comunişti care a păstrat în permanenţă o cameră liberă la dispoziţia tovarăşilor lor.	1939—1944	str. Fintina Roşie nr. 12.	str. Fintina Roşie nr. 12	Bună.	Casă particulară.
4.	Braşov	Un alt sediu al organizaţiei locale a P.C.R. care prin poziţia sa permitea ţinerea mai multor şedinţe conspirative. De aici se coordonau acţiunile comuniştilor din Braşov.	1941—1942	str. Nerva Taian nr. 5.	str. Warthe nr. 5.	Bună.	Casă particulară
5.	Braşov	Sediul Comitetului Regional Braşov al P.C.R. În anii grei ai dictaturii militaro-fasciste prigoana împotriva comuniştilor era deosebit de aspră, fapt care a necesitat respectarea celor mai stricte reguli ale conspirativităţii. Prin poziţia sa acest sediu permitea întrunirea cu mai puţine riscuri a comuniştilor.	1940—1944	str. Cloşca nr. 5.	str. Cloşca nr. 13.	Bună. La a 45-a aniversare a creării P.C.R. s-a dezvelit aici o placă comemorativă.	Casă particulară
6.	Braşov	Sediul organizaţiilor sindicale în anii de după crearea P.C.R. s-a aflat la sala „Gewerbeverein”. La 2 septembrie 1921 în acelaşi loc, s-a ținut adunarea secţiilor Partidului Socialist.	1921—1940	B-dul Ferdinand nr. 15.	B-dul Gh. Gheorghiu-Dej nr. 21.	Bună.	Muzeul de artă Braşov.

7.	Brașov	Comunist din Transilvania, în care s-a protestat împotriva arestării participanților la congresul din mai 1921. În 1934, tot aici, a avut loc adunarea micilor meseriași la care s-a hotărât începerea unor acțiuni revendicative pentru cucerirea libertăților democratice.	1922—1929	str. Roșioriilor nr. 26.	str. Roșicilor nr. 26.	Casa de la stradă a fost bombardată și s-a refăcut. În curte există clădirea veche.	Casă particulară.
8.	Brașov	Sediul Sindicatelor social-democrate unde în anul 1936 s-a pregătit Congresul pe țară al cferiștilor. Tot aici își avea sediul ansamblul artistic „Stăruința” care a desfășurat o amplă activitate antifascistă și antirăzboinică.	1923—1938	str. Morii nr. 7/b	str. Matei Basarab nr. 15.	Bună.	Casă particulară
9.	Brașov	Sediul organizației „Ajutorul Roșu” unde se strungeau materiale destinate comuniștilor arestați din închisori și în special celor de la Doftana.	1934—1940	str. Muntenia nr. 12	str. Muntenia nr. 12.	Bună. Renovată.	Casă particulară

0	1	2	3	4	5	6	7
10.	Braşov	Unul din sediile organizației „Ajutorul Roșu” unde se colecționau materiale pentru ajutarea deținuților politici din închisori în special a ceferiștilor condamnați în urma proceselor de la București și Craiova.	1933—1940	str. Sf. Ioan nr. 22	str. Maiakovski nr. 22	Bună.	Casă particulară.
11.	Braşov	Sediul Organizației „Apărarea Patriotică” unde se colectau numeroase materiale destinate deținuților politici din închisori al căror număr a crescut în anii 1940—1944.	1940—1944	str. Castelu- lui nr. 126	str. Castelului nr. 126	Bună.	Casă particulară.
12.	Braşov	În locuința avocatului Radu Olteanu de pe strada Nicolae Iorga nr. 4 a fost redacția revistei „Buletinul Grupului Avocaților Democrați”, al cărui redactor a fost; în 1934 a luat ființă secția locală a organizației „Amicii URSS”, tot în această clădire. Casa a fost loc de desfășurare a numeroase întâlniri de partid la care participau muncitori, intelectuali, studenți de diverse naționalități.	1930—1944	str. N. Iorga nr. 4.	str. N. Iorga nr. 4.	Bună. Cu prilejul semicentenarului P.C.R. s-a dezvelit aici o placă comemorativă	Casă particulară.
13.	Braşov	Redacția ziarului „Világosság” care apărea la Braşov, în paginile căruia lucrările Congresului de creare a P.C.R. au fost amplu dezbătute. Eugen Rozvan a fost redactorul principal al acestei publicații.	1921	str. Vămii nr. 9.	str. 7 Noiembrie nr. 7.	Bună.	Cinematograful „Popular”.

14.	Braşov	Redacţia revistei „Spre stînga” publicaţie politică şi socială redactată de profesorul militant comunist Ilie Cristea la locuinţa sa.	1931	str. Junilor nr. 6.	str. Pe Tocile nr. 6.	Bună. Cu ocazia aniversării a 50 de ani de la crearea PCR., s-a dezvelit o placă comemorativă.	Casă particulară.
15.	Braşov	Redacţia revistei „Vremuri Noi”, publicaţie antifascistă care a susţinut ideea frontului popular.	1935—1936	str. 10 Mai nr. 29.	str. 9 Mai nr. 27.	Bună.	Casă particulară.
16.	Braşov	Primul număr al revistei „Cuvînt Nou”, apărută sub directa îndrumare a P.C.R. a fost redactat la locuinţa comunistului Ştefan Nicolae.	1934	str. Căpitanului nr. 14	str. Prundului nr. 14.	Bună.	Casă particulară.
17.	Braşov	Locuinţa comunistului Blebea Nicolae a servit sediu pentru redactarea unor numere din revista „Cuvînt Nou”.	1934	str. Cacova de Jos nr. 9.	str. Pietra Mare nr. 11	Bună.	Casă particulară.
18.	Braşov	Un alt sediu al redacţiei revistei „Cuvînt Nou”, unde au apărut ultimele numere. Publicaţia a apărut în 11 numere între 25 august şi 8 decembrie 1934, ca organ al Comitetului Naţional Antifascist din România.	1934	str. Arămarilor nr. 27.	str. Săvineşti nr. 25	Bună. O placă comemorativă indică folosirea acestei case drept sediu al revistei.	Casă particulară.
19.	Braşov	La Fabrica de cauciuc a apărut gazeta ilegală „Gummi Gyár”, organ de presă al comuniştilor de la această întreprindere.	1932—1933	Fabrica de cauciuc	Fabrica de Cauciuc str. Sportul popular nr. 1.	Bună.	Fabrica de cauciuc

0	1		3	4	5	6	7
20.	Braşov	Prin manifeste şi „fluturaşi” cuvîntul P.C.R. ajungea în rîndul maselor populare din întreprinderi, instituţii şi la sate. Tipografiile ilegale funcţionau în casele conspirative ale organizaţiei locale a P.C.R. Una din aceste case era şi cea de pe str. Mirăslău nr. 9.	1928—1944	str. Mirăslău nr. 9.	str. Mirăslău nr. 9.	Bună.	Casă particulară
21.	Braşov	În anii grei ai dictaturii militarofasciste şi ai războiului antisovietic, prin manifeste, P.C.R. chema poporul la luptă împotriva asupritorilor. În această clădire s-au tipărit asemenea manifeste.	1941—1944	—	str. Buzeşti nr. 13.	Bună.	Atelier de reparat încălţăminte
22.	Braşov	Una din tipografiile ilegale ale organizaţiei locale a P.C.R. Braşov a funcţionat în această casă. Pentru a fi salvată de deconspirare, tipografia a fost transferată pe strada Buzeşti nr. 13.	1939—1941	str. Rahova nr. 29.	str. Rahova nr. 29.	Bună.	Casă particulară.
23.	Braşov	În această casă, după o reţetă adusă de la Moscova de Alexandru Sencovici s-au confecţionat 76 şapirografe, pentru tipărit manifeste, care au fost difuzate în toată ţara.	1931—1934	str. Transilvania nr. 24.	str. Transilvania nr. 24.	Casa nu mai există. A fost bombardată.	Bloc nou.
24.	Braşov—Stupini	Un atelier de rotărie unde a funcţionat o tipografie ilegală, şi unde s-au tipărit manifeste şi adresate în special tineretului de la întreprinderile din Braşov.	1932	—	str. Plugarilor nr. 20.	Atelierul nu mai există. Aici s-a dezvelit o placă comemorativă la semi-centenarul P.C.R.	Casă particulară.

25.	Braşov	Casă (la subsol) care a fost folosită pentru depozitarea materialelor propagandistice, a vopselelor şi hîrtiei necesare la tipărit manifeste şi „fluturaşi“.	1940—1943	str. Toma Ionescu nr. 11/A	str. Toma Ionescu nr. 17.	Bună.	Casă particulară.
26.	Braşov	Casă conspirativă folosită pentru întâlniri ale membrilor P.C.R. şi pentru depozitarea de materiale propagandistice (drăpele, broşuri, manifeste).	1929—1939	str. Oltenia nr. 3.	str. Oltenia nr. 3.	Bună.	Casă particulară.
27.	Braşov	Organizaţia P.C.R. de la Uzina I.A.R. folosea pentru întâlniri, şedinţe conspirative, case ale unor membri ai organizaţiei, printre care şi cea de pe fosta stradă a Magaziei.	1937—1941	str. Magaziei nr. 12.	str. Oaşului nr. 22.	Bună.	Casă particulară.
28.	Braşov	Casă conspirativă folosită de organizaţia P.C.R. de la Uzina I.A.R. Braşov.	1939—1941	str. Ceferiştilor nr. 16	str. Ceferiştilor nr. 16.	Bună.	Casă particulară.
29.	Braşov	Casă conspirativă folosită de organizaţia P.C.R. de la Uzina I.A.R. Braşov.	1938—1941	str. Aurel Vlaicu (f.n.)	str. Aurel Vlaicu nr. 49	Bună.	Casă particulară.
30.	Braşov	Casă conspirativă folosită pentru şedinţe, la care participau membrii Comitetului local P.C.R.	1936—1941	str. Lungă nr. 130.	str. Lungă nr. 132.	Bună.	Casă particulară.
31.	Braşov	Casă conspirativă folosită de organizaţia locală P.C.R. pentru şedinţe.	1936—1940	str. Sf. Petru nr. 9.	str. 13 Decembrie nr. 15.	Bună.	Casă particulară.
32.	Braşov	Casă conspirativă folosită de Comitetul judeţean P.C.R. pentru depozitarea materialelor propagandistice.	1939—1944	str. Decebal f.n.	str. Aurora nr. 13.	Casa renovată.	Casă particulară.

0	1	2	3	4	5	6	7
33.	Braşov	Casă conspirativă în care se păstra maşina de scris şi erau cazaţi diferiţi tovarăşi care se aflau în ilegalitate. Ex. Vintze Ioan, Belu Nicolae, Zorca Magdalena, Veres Ecaterina.	1940- 1944	str. Stejerişului nr. 8.	str. Stejerişului nr. 24.	Bună.	Casă particulară.
34.	Braşov	Casă conspirativă folosită de Comitetul judeţean P.C.R. pentru şedinţe şi cazare. Era locuinţa comunistului Szénasi Carol.	1942- 1944	str. Avram Iancu nr. 36.	str. Avram Iancu nr. 36.	Bună.	Casă particulară.
35.	Braşov	Casă conspirativă în care s-au ținut mai multe întruniri ale comuniştilor şi unde s-a pregătit prima adunare generală liberă după 23 August 1944.	1940 - 1944	str. Iancu Jianu nr. 14.	str. Iancu Jianu nr. 14.	Bună.	Casă particulară.
36.	Braşov	Casă conspirativă unde s-au ținut zeci de întruniri şi şedinţe ale membrilor organizaţiei locale a P.C.R. Tot aici se primea şi corespondenţa şi diferite materiale de agitaţie.	1930—1940	str. Ady Endre nr. 1.	str. Ucenicilor nr. 1.	Bună. Fostă prăvălie	Casă particulară.
37.	Braşov	Casă conspirativă în care a fost depozitată o parte a bibliotecii Sindicatelor Unitare după desfiinţarea acestora. A fost folosită şi de organizaţia „Ajutorul Roşu”.	1939—1944	str. Leonte Filipescu nr. 8.	str. Tomis nr. 8.	Bună.	Casă particulară.
38.	Braşov	Casă conspirativă folosită pentru întruniri, şedinţe, cazare.	1936—1940	str. Decebal nr. 39.	str. Decebal nr. 41.	Bună.	Casă particulară.

39.	Brașov	Casă conspirativă folosită pentru cazarea diferiților tovarăși veniți din alte localități. Ex. Alexandru Moghioroș. De asemenea casa a fost folosită și pentru întruniri.	1938—1944	str. Decebal f.n.	str. Decebal nr. 9.	Bună.	Casă particulară.
40.	Brașov	Casă conspirativă folosită pentru întruniri, ședințe și cazarea tovarășilor veniți de la centru.	1925—1936	str. Decebal nr. 37.	str. Decebal nr. 37.	Bună.	Casă particulară.
41.	Brașov	Casă conspirativă folosită pentru întruniri și cazare.	1940—1944	—	str. Vlahuță nr. 33.	Casa a fost bombardată. S-a reconstruit.	Casă particulară.
42.		Casă conspirativă folosită pentru întrunirile conducătorilor organizației locale P.C.R. Brașov, pentru cazare și depozitarea materialelor propagandistice. Strada Decebal era denumită în documentele siguranței burgheze „Strada comuniștilor”.	1935—1944	str. Decebal nr. 59	str. Decebal nr. 671	Bună.	Casă particulară.
43.	Brașov	Casă conspirativă folosită de comuniștii de la C.F.R. pentru întruniri și cazare. În 1936 a fost cazat aici Ilie Pintilie. Casa a servit și drept sediu al organizației „Ajutorul Roșu”.	1936—1941	str. Moșilor nr. 19.	str. 1 Iunie nr. 19.	Bună.	Casă particulară.
44.	Brașov	Casă conspirativă folosită pentru întruniri de către membrii organizației locale a P.C.R.	1939—1941	Piața Libertății (f.n.)	Piața 23 August nr. 13.	Bună.	Locuință particulară.

0	1	2	3	4	5	6	7
45.	Brașov	Casă conspirativă folosită pentru întrunirea membrilor Comitetului local P.C.R. și pentru tipărirea de manifeste de solidaritate cu luptele ceferiștilor din Cluj și București. Era locuința comunistului Erdős Ștefan.	1933	str. Sitei nr. 53	str. Sitei nr. 59.	Bună.	Casă particulară
46.	Brașov	Casă muncitorească unde la 10—12 ianuarie 1921 s-a ținut o conferință cu participanți din întreaga țară, în cadrul căreia s-a subliniat necesitatea creării P.C.R.	1920—1924	str. Fintinii nr. 60.	B-dul Lenin pe locul unde se află azi benzinăria.	Casa a fost demolată.	Blocuri și benzinăria.
47.	Brașov	Întemeierea secției din Brașov a partidului comunist a avut loc la 30 iulie 1922, în sala Teatrului Național din Brașov. La această adunare la care au participat circa 500 de oameni, au vorbit printre alții Eugen Rozvan, Constantin Ivănuș, David Fabian. În aceeași sală s-au desfășurat lucrările congresului pe țară al ceferiștilor la care au participat Ilie Pintilie și Constantin David. Au avut de asemenea loc mari întruniri cu caracter antifascist, cât și adunări de protest împotriva războiului.	1921—1944	str. Lungă nr. 1.	str. Lungă nr. 1.	Sala teatrului „Apollo”. S-a așezat o placă comemorativă.	Cinematograful „Birsa”.

48.	Brașov	Numeroase întruniri și adunări publice ale Blocului Muncitoresc-Tărănesc s-au desfășurat în sala cinematografului „Modern”.	1930—1944	str. Vămii nr. 9.	str. 7 Noiembrie nr. 7.	Bună.	Cinematograful „Popular”
49.	Brașov	Pe terenul „Honterus” de lângă Fabrica „Astra” a avut loc o ședință la care au participat membrii Comitetului local UTC și PCR. S-a discutat despre acțiunile ce urmau să aibă loc cu ocazia zilei de 1 Mai; răspunderea de manifeste și arborare de drapele roșii în locuri mai importante din oraș.	aprilie 1932	Terenul Honterus	Căminul de ucenici al Uzinei de autocamioane.		*
50.	Brașov	La Fabrica de cauciuc, la secția mecanic-șef a avut loc o manifestație sub conducerea P.C.R., în urma căreia muncitorii au obținut o mărire a salariului cu 15%.	1937	F-cade cauciuc	str. Sportul Popular nr. 1.	Bună.	Fabrica de cauciuc.
51.	Brașov	La Fabrica de avioane I.A.R., a avut loc o mare manifestație a tuturor angajaților împotriva hotărârii de a se închide uzina. Manifestația a continuat în fața primăriei și prefecturii orașului. Tot aici a avut loc o manifestație în fața direcțiunii fabricii, pentru mărirea salariilor, acțiuni care s-a soldat cu succesul muncitorilor.	mai 1932 august 1942	F-ca de avioane I.A.R.	Uzina „Tractorul” str. Turnului.		
52.	Brașov	Timpa, Stejeriș, Valea Răcădăului au servit ca locuri de întruniri ilegale ale comuniștilor din Brașov.	1921—1944	—	—	—	—

0	1	2	3	4	5	6	7
53.	Brașov	La fosta închisoare din Brașov, și-a desfășurat activitatea organizația militanților comuniști întemnițați. Aici au fost deținuți cei 25 de luptători antifasciști din județele Prahova și Dimbovița, judecați în iulie 1936 de Consiliul Corpului II Armată din Brașov. Între tinerii luptători antifasciști se găsea și tovarășul Nicolae Ceaușescu, care avea 19 ani. Tot aici au fost deținuți și alți conducători ai P.C.R. printre care tovarășul Emil Bodnaraș.	1921—1944	str. Neagră	str. Nicolae Bălcescu nr. 67	Bună.	Căminul studențesc
54.	Brașov	Un alt loc unde își ispășeau pedepsele comuniștii din ilegalitate, întemnițați la Brașov, era Cetățuia.	1921—1944	Cetățuia	Cetățuia	Bună.	
55.	Brașov	Popicăria orașului era folosită pentru diferite întruniri de către comuniștii din Brașov. Și tot aici s-a ținut prima adunare generală liberă după 23 August 1944. Ședința a fost deschisă de Ion Podea și prezidată de Nicolae Belu, secretarul organizației P.C.R. a județului Brașov. Tot aici au avut loc mai multe manifestații ale muncitorilor și șomerilor din oraș înainte de 23 August 1944.	1921—1944	str. Mihai Vi-teazul nr. 14.	str. Mihai Vi-teazul nr. 14	Bună.	Popicăria orașului.

NOTĂ. Pe strada Napoca nr. 2, există o placă comemorativă în care se menționează că în clădirea respectivă a avut loc Congresul pe țară al ceferiștilor din 1936. După informațiile primite de la luptătorii comuniști din ilegalitate, această placă indică un loc greșit.

Fig. 1. Căminul muncitoresc din str. 7 Noiembrie, nr. 7, unde a funcționat și redacția ziarului „Világosság” (str. Vămii, nr. 9).

Fig. 2. Sediul C.C. al P.C.R., în anul 1924, după trecerea partidului în ilegalitate, din str. Hărmanului, nr. 27, Săcele (str. Hărmanului, nr. 604).

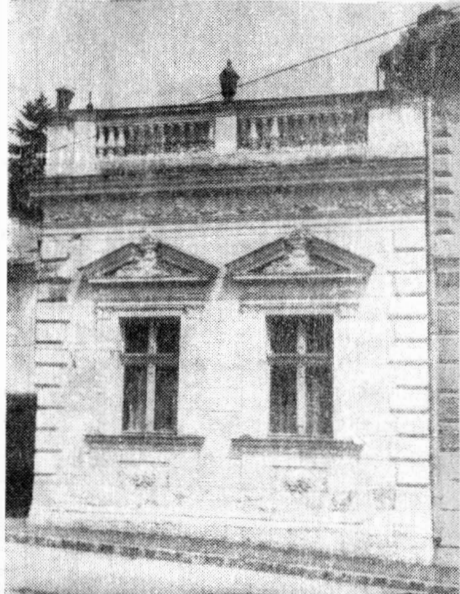

Fig. 3. Casa din str. Fintina roșie, nr. 12, unde a funcționat, între anii 1939—1944, unul din sediile organizației locale P.C.R. (str. Fintina roșie, nr. 12).

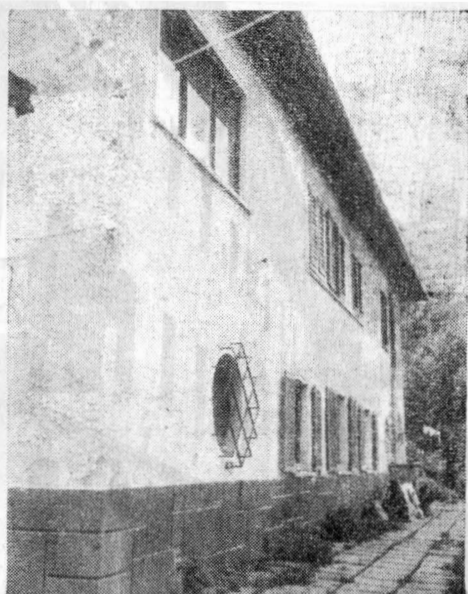

Fig. 4. Un alt sediu al organizației P.C.R. Brașov a funcționat pe str. Warthe, nr. 5 (str. Nerva Traian, nr. 5).

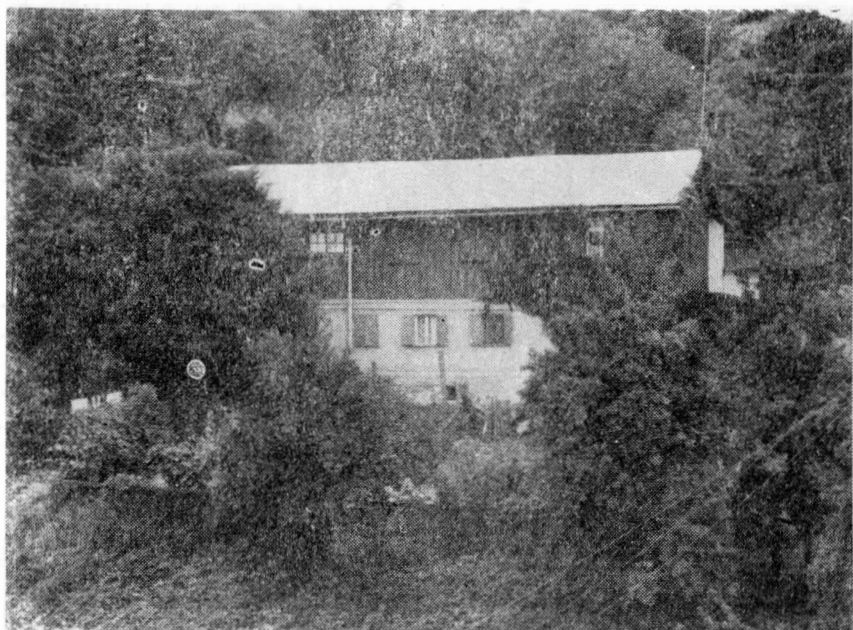

Fig. 5. În anii dictaturii militarofasciste, sediul Comitetului regional Brașov al P.C.R. a fost pe str. Cloșca, nr. 13 (str. Cloșca, nr. 5).

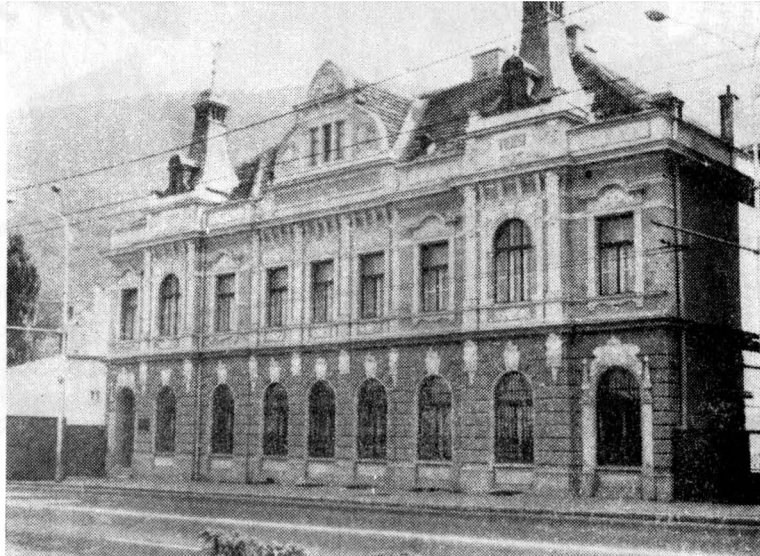

Fig. 6. Sediul organizațiilor sindicale în anii de după crearea P.C.R. a fost în sala din B-dul Gh. Gheorghiu-Dej, nr. 21 (B-dul Ferdinand, nr. 15).

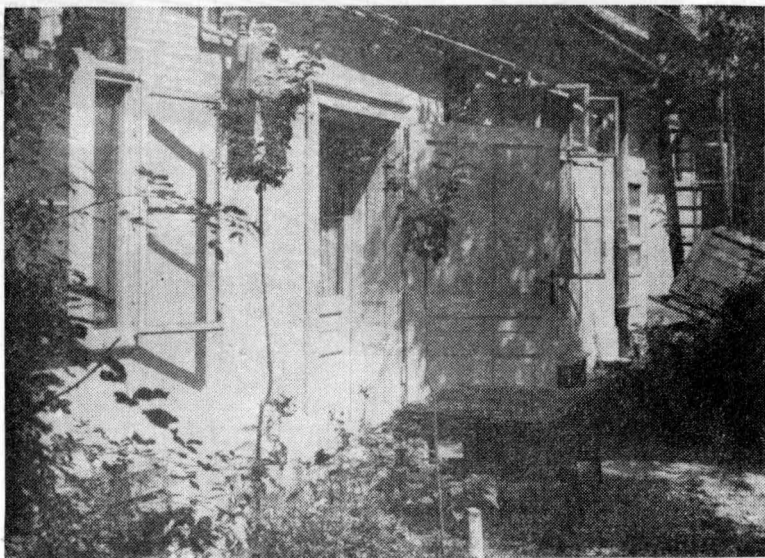

Fig. 7. În str. Roșiorilor, nr. 26 a funcționat sediul Sindicatelor unitare și al altor organizații de masă democratice (str. Roșiorilor, nr. 24).

Fig. 8. Sediul Sindicatelor social-democrate din Brașov din str. Matei Basarab, nr. 15 (str. Morii, nr. 6b).

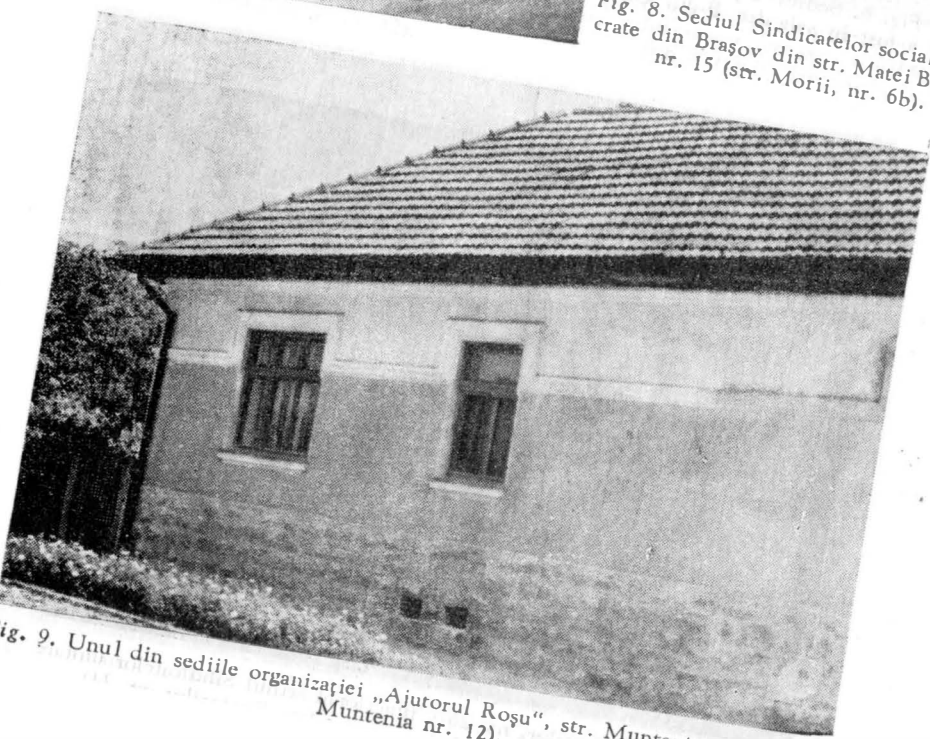

Fig. 9. Unul din sediile organizației „Ajutorul Roșu”, str. Muntenia, nr. 12 (str. Muntenia nr. 12).

Fig. 10. Pentru ajutorarea deținuților ceferiști, „Ajutorul roșu” colecționa materiale în casa de pe str. Maiakovski, nr. 22 (str. Sf. Ioan, nr. 22).

Fig. 11. Sediul organizației „Apărarea Patriotică” situat pe str. Castelului, nr. 126 (str. Castelului nr. 126).

Fig. 12. Redacția revistei „Buletinul grupului avocaților democrați” și sediul organizației „Amicii U.R.S.S.” din str. N. Iorga, nr. 4 (str. N. Iorga, nr. 4).

Fig. 13. În locuința profesorului comunist Ilie Cristea a fost redactată revista „Spre stînga”, str. Pe Tocile, nr. 6 (str. Junilor, nr. 6).

Fig. 14. Publicația antifascistă „Vremuri noi” a avut redacția în casa de pe str. 9 Mai, nr. 27 (str. 10 Mai, nr. 29).

Fig. 15. Primul număr al revistei „Cuvînt nou” a fost redactat în această casă de pe str. Prundului, nr. 14 (str. Căpitanului, nr. 14).

Fig. 16. Casa în care au fost redactate mai multe numere din revista „Cuvînt nou“, de pe str. Piatra Mare, nr. 11 (str. Cacova de Jos, nr. 9).

Fig. 17. Placa comemorativă așezată pe clădirea din str. Săvinești, nr. 25 (Str. Arămarilor, nr. 27).

Fig. 18. Ultimele numere din revista „Cuvînt nou“ au fost redactate în această casă de pe str. Săvinești, nr. 25 (Arămarilor, nr. 27).

Fig. 19. Casa în care a funcționat o tipografie ilegală a organizației locale P.C.R., str. Mirăslău, nr. 9 (str. Mirăslău, nr. 9).

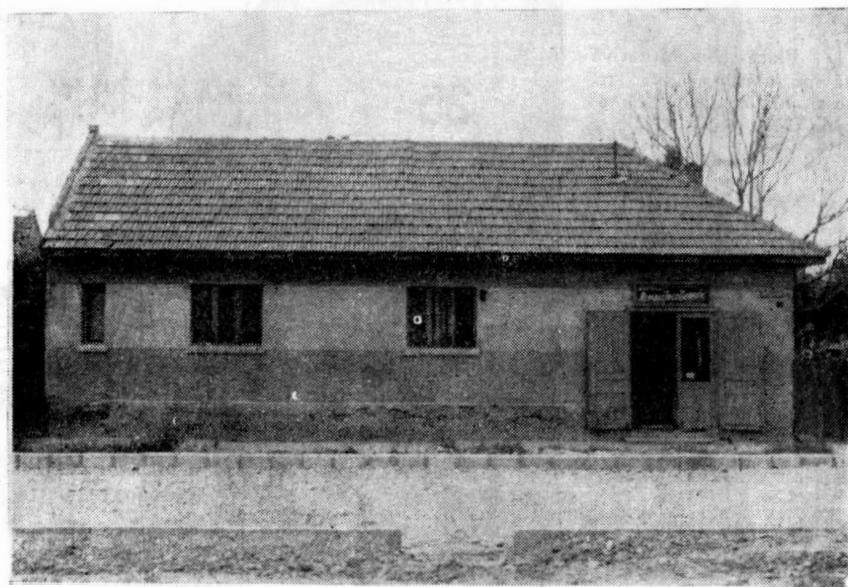

Fig. 20. Atelierul de tâmplărie în care a funcționat o tipografie ilegală a P.C.R., str. Buzești, nr. 13 (str. Buzești, nr. 13).

Fig. 21 Casă în care s-au tipărit manifeste de către organizația locală a P.C.R. Brașov, str. Rahova nr. 29 (str. Rahova, nr. 29).

Fig. 22. Placa memorială așezată pe clădirea din str. Plugariilor, nr. 20, Stupini-Brașov.

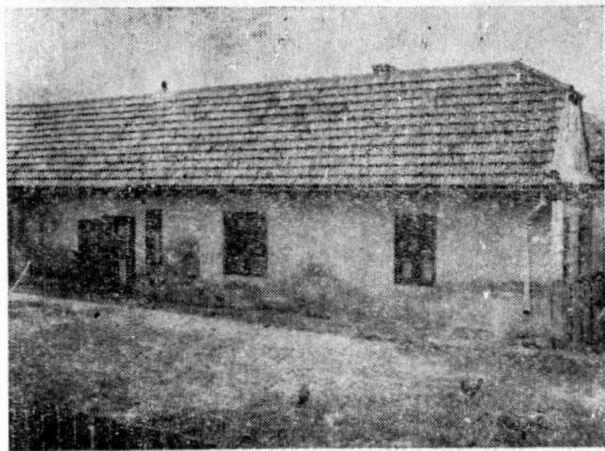

Fig. 23. Casa din str. Plugariilor, nr. 20, în care s-au tipărit manifeste adresate în special tineretului

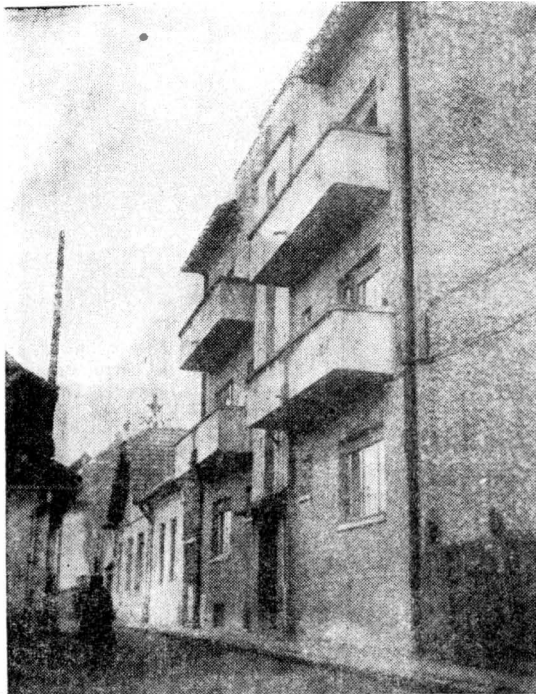

Fig. 24. Subsolul acestei clădiri a fost folosit ca depozit pentru materiale propagandistice, str. Toma Ionescu, nr. 17 (str. Toma Ionescu, nr. 11 A).

Fig. 25. Casa de pe str. Oltenia, nr. 3, folosită pentru depozitarea materialelor propagandistice și ședințe (str. Oltenia, nr. 3).

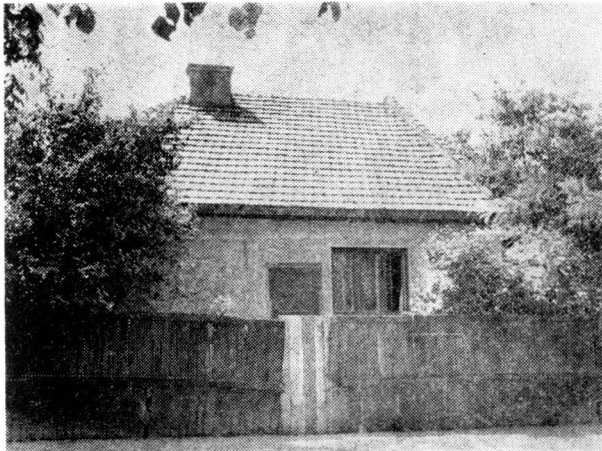

Fig. 26. Casă conspirativă folosită pentru ședințe de către celula P.C.R. de la I.A.R., str. Orașului, nr. 22 (str. Magazinei, nr. 12).

Fig. 27. Casă folosită pentru ședințe de către comuniștii de la I.A.R., str. Aurel Vlaicu, nr. 49 (str. Aurel Vlaicu, f.n.).

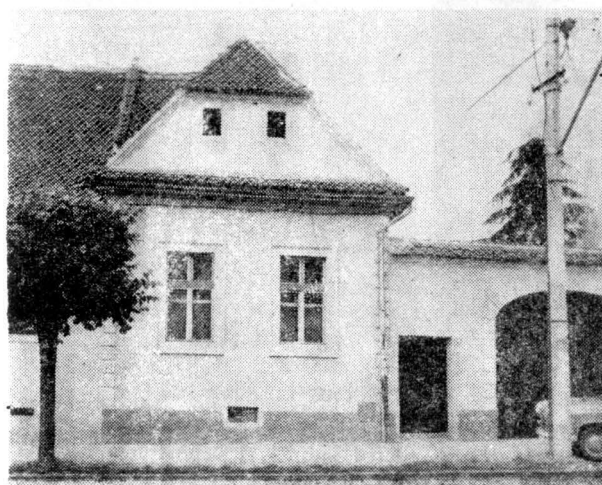

Fig. 28. Membrii comitetului local P.C.R. se întruneau în ședințe conspirative și în casa de pe str. Lungă, nr. 132 (str. Lungă, nr. 30).

Fig. 29. În această casă se întâlneau membri ai organizației P.C.R. Brașov, str. 13 Decembrie, nr. 15 (str. Petru, nr. 9).

Fig. 30. Casa din str. Aurora, nr. 13 folosită de Comitetul județean P.C.R. pentru ședințe și depozitarea materialelor propagandistice (str. Decebal, f.n.).

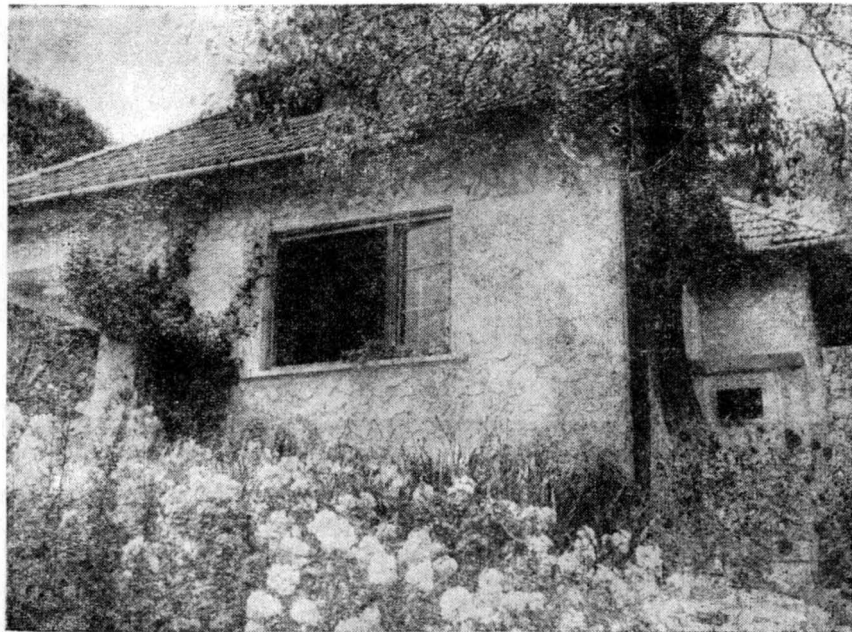

Fig. 31. Casa din str. Stejerișului, nr. 24, unde au fost cazați comuniști în ilegalitate veniți de la centru (str. Stejerișului, nr. 8).

Fig. 32. Comitetul județean P. C. R. folosea această locuință pentru ședințe și cazare, str. Avram Iancu, nr 36 (str. Avram Iancu, nr. 36).

Fig. 33. Comuniștii de la C.F.R. foloseau această casă pentru ședințe conspirative, st. Iancu Jianu, nr. 14 (str. Iancu Jianu nr. 14).

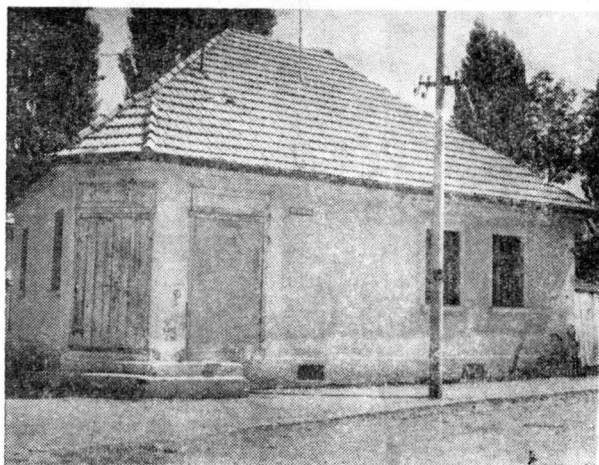

Fig. 34. Casa din str. Ucenicilor, nr. 1, unde au avut loc numeroase ședințe cu caracter mai larg (str. Ucenicilor, nr. 1).

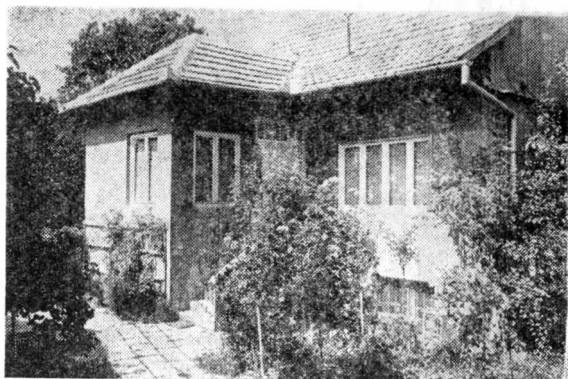

Fig. 35. Casă folosită pentru depozitarea bibliotecii sindicale și pentru „Ajutorul roșu”, str. Tomis, nr. 8 (str. Leonte Filipeșcu, nr. 8).

Fig. 36. Strada Decebal a fost supranumită pe drept cuvânt „Strada comuniștilor“.

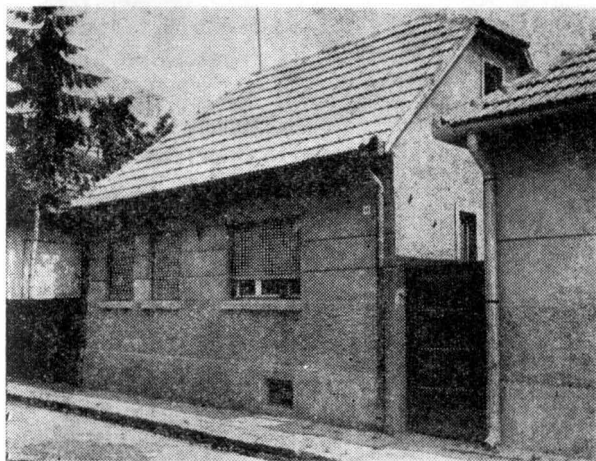

Fig. 37. Casa din str. Decebal, nr. 41 (str. Decebal, nr. 39), folosită pentru întruniri conspirative și cazare.

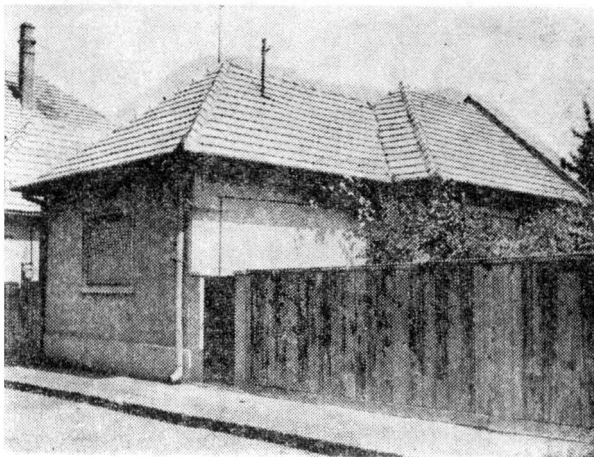

Fig. 38. Casa din str. Decebal, nr. 9 (str. Decebal, f.n.), unde au avut loc întruniri conspirative.

Fig. 39. Casă conspirativă din str. Decebal nr. 37 (str. Decebal nr. 35).

Fig. 40. Casă conspirativă din str. Decebal nr. 67 (str. Decebal nr. 59).

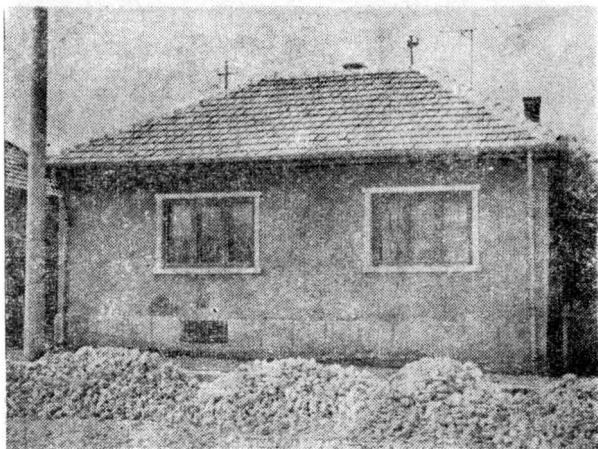

Fig. 41. Casă conspirativă din str. Vlahuță nr. 33 (str. Decebal).

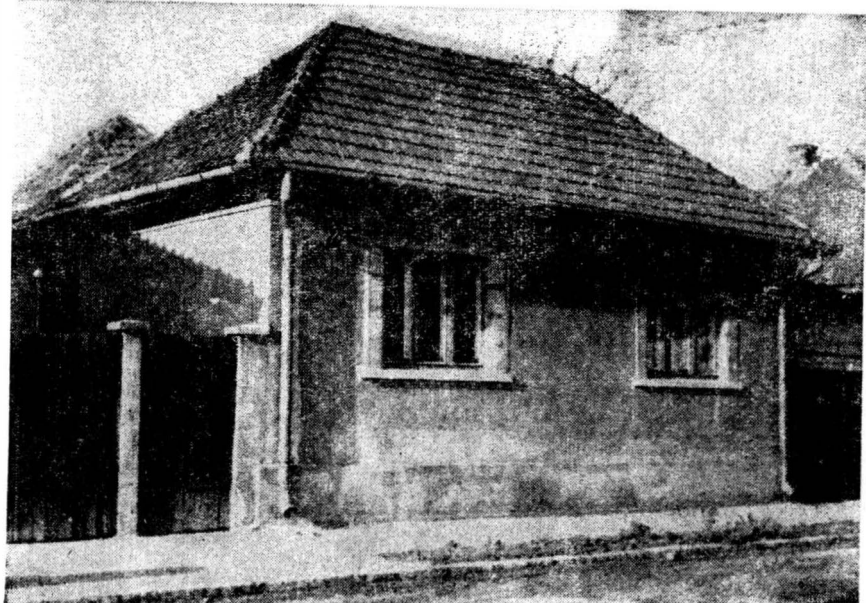

Fig. 42. Casă folosită de către ceferiști pentru ședințe și „Ajutorul roșu”, str. 11 Iunie nr. 19 (str. Moșilor nr. 19).

Fig. 43. Casă conspirativă, Piața 23 August nr. 13 (Piața Libertății).

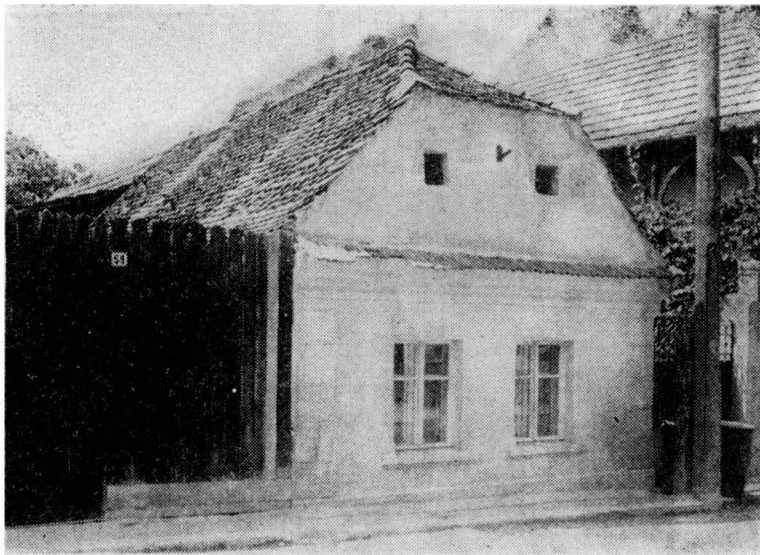

Fig. 44. Casă conspirativă folosită de Comitetul local P.C.R. Brașov, str. Sitei nr. 59 (str. Sitei nr. 53).

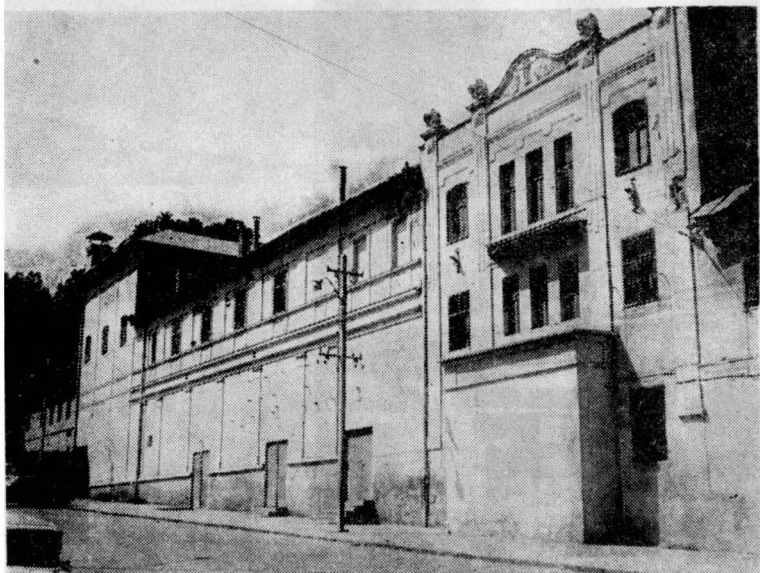

Fig. 45. Sala în care a avut loc întemeierea secției locale a P.C.R. Brașov și Congresul uniunii ceferiștilor din 1936, str. Lungă nr. 1 (str. Lungă nr. 1).

Fig. 46. Închisoarea centrală din Brașov, unde au fost încarcerați luptătorii comuniști din ilegalitate, str. N. Bălcescu nr. 67 (str. Neagră nr. 60).

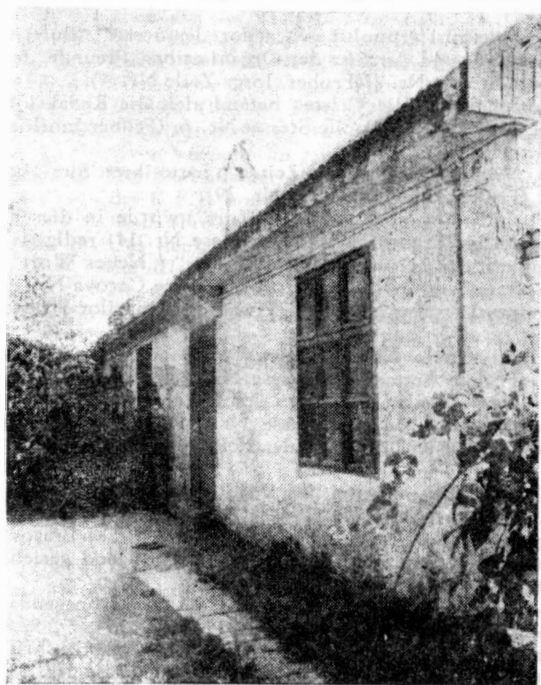

Fig. 47. Sala în care a avut loc prima adunare liberă din Brașov după 23 August 1944, str. Mihai Viteazul nr. 14 (str. Mihai Viteazul nr. 14).

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb 1. Das Arbeiterheim aus der 7. November-Strasse Nr. 7, wo auch die Redaktion der Zeitung „Világosság“ ihren Sitz hatte. (Früher Klostergasse Nr. 9).
- Abb 2. Der Sitz der K.P.R. im Jahre 1924, nachdem die Partei illegal geworden war. Hărmanului-Strasse Nr. 27, Săcele. (Früher Hărmanului-Strasse Nr. 604).
- Abb 3. Das Haus aus der Fintina-Roşie-Strasse Nr. 12, wo zwischen den Jahren 1939 - 1944 einer der Sitze der Lokalorganisation der K.P.R. war. (Früher Rote-Brunnengasse Nr. 12).
- Abb. 4. Ein anderer Sitz der Organisation der K.P.R. befand sich in der Warthe-Strasse Nr. 5 (Früher Nerva-Traian-Strasse Nr. 5).
- Abb. 5. Während der Jahre der militärisch-faschistischen Diktatur befand sich der Sitz des Regionskomitees der K.P.R. von Braşov in der Cloşca-Strasse Nr. 13 (Früher Cloşca-Strasse Nr. 5).
- Abb. 6. Der Sitz der Gewerkschaften befand sich in den Jahren nach der Gründung der K.P.R. im Saal des Gh. Gheorghiu-Dej Boulevards Nr. 21, (Früher Ferdinandsring Nr. 15).
- Abb. 7. In der Roşiorilor-Strasse Nr. 26 befand sich der Sitz der Einheitsgewerkschaften und anderer demokratischer Massenorganisationen. (Früher Roşiorilor-Strasse Nr. 24).
- Abb. 8. Der Sitz der sozial-demokratischen Gewerkschaften von Braşov aus der Matei Basarab-Strasse Nr. 15. (Früher Mühlgasse Nr. 6b).
- Abb. 9. Einer der Sitze der Organisation „Rote Hilfe“, Muntenia-Strasse Nr. 12. (Muntenia-Strasse Nr. 12).
- Abb. 10. Für die gefangenen Eisenbahnarbeiter sammelte die „Rote Hilfe“ alte Gebrauchsgegenstände im Hause Maiakovski-Strasse Nr. 22. (Früher Johannesgasse Nr. 22).
- Abb. 11. Der Sitz der Organisation „Rote Hilfe“ in der Castelului-Strasse Nr. 126. (Früher Burggasse Nr. 126).
- Abb. 12. Die Redaktion der Zeitschrift „Buletinul grupului avocaţilor democraţi“ (Buletin der demokratischen Advokatengruppe) und der Sitz der Organisation „Freunde der U.d.S.S.R.“ aus der Nicolae Iorga-Strasse Nr. 4 (Früher Iorga-Zeile Nr. 4).
- Abb. 13. In der Wohnung des Kommunisten Prof. Ilie Cristea befand sich die Redaktion der Zeitung „Spre Stînga“ („Zur Linken“) - Pe Tocile-Strasse Nr. 6. (Früher Junilor-Strasse Nr. 6).
- Abb. 14. Die antifaschistische Zeitschrift „Vremuri Noi“ (Neue Zeiten) hatte ihren Sitz im Haus der 9. Mai-Strasse Nr. 27. (Früher 10. Mai-Strasse Nr. 29).
- Abb. 15. Die erste Nummer der Zeitschrift „Cuvînt Nou“ („Neues Wort“) wurde in diesem Haus aus der Prundului-Strasse Nr. 14 (Früher Hauptmannsgasse Nr. 14) redigiert.
- Abb. 16. Das Haus, in dem mehrere Nummern der Zeitschrift „Cuvînt Nou“ („Neues Wort“) herausgegeben wurden - Piatra-Mare-Strasse Nr. 11. (Früher Untere Cacova Nr. 9)
- Abb. 17. Die Gedenktafel am Hause Săvineşti-Strasse Nr. 25. (Früher Arămarilor-Strasse Nr. 27).
- Abb. 18. Die letzten Nummern der Zeitschrift „Cuvînt Nou“ („Neues Wort“) wurden in diesem Haus, Săvineşti-Strasse Nr. 25 (Früher Arămarilor-Strasse Nr. 27) redigiert.
- Abb. 19. Das Haus, in dem sich der Sitz einer illegalen Druckerei der Lokalorganisation der K.P.R. befand - Buzeşti-Strasse Nr. 13. (Buzeşti-Strasse Nr. 13).
- Abb. 20. Die Tischlerwerkstatt, in der eine illegale Druckerei der K.P.R. ihren Sitz hatte. (Buzeşti-Strasse Nr. 13).
- Abb. 21. Das Haus, in dem Manifeste der Lokalorganisation der K.P.R. gedruckt wurden - Braşov, Rahova-Strasse Nr. 29. (Rahova-Strasse Nr. 29).
- Abb. 22. Die Gedenktafel am Hause Plugariilor-Strasse Nr. 20, aus den Biengärten bei Braşov.
- Abb. 23. Das Haus aus der Plugariilor-Strasse Nr. 20, in dem vor allem an die Jugend gerichtete Manifeste gedruckt wurden.
- Abb. 24. Das Erdgeschoss dieses Gebäudes wurde als Aufbewahrungsraum für Propagandaschriften benützt. (Toma-Ionescu-Strasse Nr. 17, früher Nr. 11 A.)
- Abb. 25. Das Haus aus der Oltenia-Strasse Nr. 3, das zur Aufbewahrung von Propagandaschriften und für Abhaltung von Versammlungen bestimmt war. (Oltenia-Strasse Nr. 3).

- Abb. 26. Das Haus aus der Oașului-Strasse Nr. 22, in dem heimliche Versammlungen der Parteizelle aus der Flugzeugfabrik I.A.R. abgehalten wurden. (Früher Magaziei-Strasse Nr. 12).
- Abb. 27. Das Haus, in dem von den Kommunisten der I.A.R. Versammlungen abgehalten wurden. Aurel-Vlaicu-Strasse Nr. 49. (Früher Aurel-Vlaicu Strasse, ohne Hausnummer).
- Abb. 28. Die Mitglieder des Lokalkomitees der K.P.R. versammelten sich heimlich im Haus aus der Lungă-Strasse Nr. 132. (Früher Langgasse Nr. 130).
- Abb. 29. In diesem Haus versammelten sich die Mitglieder der Organisation der K.P.R. von Brașov 13. Dezember-Strasse Nr. 15. (Früher Petersberger-Strasse Nr. 9).
- Abb. 30. Das Haus aus der Aurora-Strasse Nr. 13, das dem Kreiskomitee der K.P.R. für Versammlungen und zur Aufbewahrung von Propagandaschriften diente. (Früher Decebal-Strasse, ohne Hausnummer).
- Abb. 31. Das Haus aus der Stejerișului-Strasse Nr. 24, wo die aus der Hauptstadt kommenden illegalen Kommunisten Unterkunft fanden. (Früher Hangesteinweg Nr. 8).
- Abb. 32. Das Kreiskomitee der K.P.R. benutzte diese Wohnung aus der Avram-Iancu-Strasse Nr. 36 für Versammlungen und als Unterkünfte. (Früher Avram-Iancu-Strasse Nr. 36).
- Abb. 33. Die Kommunisten von der C.F.R. (Rumänische Eisenbahnen) benutzten dieses Haus aus der Iancu-Jianu-Strasse Nr. 14 zur Abhaltung konspirativer Versammlungen. (Früher Iancu-Jianu-Strasse Nr. 14).
- Abb. 34. Haus aus der Ucenicilor-Strasse Nr. 1, wo zahlreiche Versammlungen stattfanden. (Früher Ucenicilor-Strasse Nr. 1).
- Abb. 35. Das Haus, in dem sich die Gewerkschaftsbibliothek sowie die Bibliothek der „Roten Hilfe“ befand. Tomis-Strasse Nr. 8 (Früher Leonte-Filipescu-Strasse Nr. 8).
- Abb. 36. Die Decebal-Strasse trug mit Recht den Beinamen „Kommunistenstrasse“.
- Abb. 37. Das Haus aus der Decebal-Strasse Nr. 41. (Früher Decebal-Strasse Nr. 39).
- Abb. 38. Das Haus aus der Decebal-Strasse Nr. 9 (Früher Decebal-Strasse, ohne Hausnummer).
- Abb. 39. Das Haus aus der Decebal-Strasse Nr. 37 (Decebal-Strasse Nr. 35).
- Abb. 40. Das Haus aus der Decebal-Strasse Nr. 67. (Früher Decebal-Strasse Nr. 59).
- Abb. 41. Haus aus der Vlahuță-Strasse Nr. 33. (Früher Decebal-Strasse, ohne Hausnummer).
- Abb. 42. Haus aus der 11. Juni-Strasse Nr. 19, das von den Eisenbahnarbeitern und der „Roten Hilfe“ zu Versammlungen benutzt wurde. (Früher Moșilor-Strasse Nr. 19).
- Abb. 43. Haus vom 23. August-Platz, Nr 13, in dem aufrührerische Versammlungen stattfanden. (Früher Piața Libertății-Marktplatz).
- Abb. 44. Haus aus der Sitei-Strasse Nr. 59, das vom Lokalkomitee der K.P.R. zu konspirativen Versammlungen benutzt wurde. (Früher Siebgasse Nr. 53).
- Abb. 45. Der Saal aus der Lungă-Strasse Nr. 1, in dem die Gründung der Lokalorganisation der K.P.R. aus Brașov, sowie der Kongress der Eisenbahnarbeiter im Jahre 1936 stattfand. (Früher Langgasse Nr. 1).
- Abb. 46. Das Zentralgefängnis von Brașov, wo die kommunistischen Kämpfer in der Zeit der Illegalität eingesperrt wurden – Bălcescu-Strasse Nr. 67. (Früher Schwarzgasse Nr. 60).
- Abb. 47. Der Saal aus der Mihai-Viteazul-Strasse Nr. 14, wo die erste freie Versammlung der K.P.R. nach dem 23. August in 1944 in Brașov abgehalten wurde. (Mihai-Viteazul Strasse Nr. 14).

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN, STEGAR AL LUPTEI PENTRU INDEPENDENȚA ȚĂRII, ÎMPOTRIVA FASCISMULUI

de GHEORGHE ZAHARIA

Continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste, Partidul Comunist Român a luptat neobosit, timp de o jumătate de secol, împotriva exploatării și asupririi, dând o înaltă pildă de devotament față de interesele sociale și naționale fundamentale ale poporului român.

Profundul patriotism al maselor muncitoare din România și al partidului lor comunist, solidare cu lupta popoarelor din toate țările pentru apărarea ființei și libertății lor naționale, și-a găsit o strălucită afirmare în timpul luptelor împotriva pericolului fascist, a agresivității și expansiunii Germaniei hitleriste.

În anii premergători celui de-al doilea război mondial, când erau în joc destinele istorice ale poporului, Partidul Comunist Român a fost unica forță politică consecventă care a susținut că singura cale pentru salvarea independenței naționale a României era aceea a coalizării tuturor forțelor democratice patriotice în scopul zdrobirii fascismului, asigurării unui regim real democratic, pe care să se sprijine solid o politică externă de prietenie și alianță cu Uniunea Sovietică, cu toate statele care se opuneau agresivității Germaniei naziste și aliaților acesteia.

În pofida condițiilor aspre ale ilegalității, a persecuțiilor și propagandei anticomuniste a burgheziei, platforma de luptă a partidului comunist, de unire a tuturor forțelor democratice, progresiste și patriotice, pe baza unor țeluri comune, corespunzătoare intereselor superioare ale poporului muncitor și ale patriei, a lărgit influența partidului în mase, a dus la apropierea unor cercuri democratice din rîndul tuturor păturilor sociale.

Justețea orientării partidului a fost confirmată de importante acțiuni populare cu caracter antifascist, de realizarea unor alianțe, la care, alături de P.C.R., au participat Partidul Socialist, Partidul Socialist-Unitar, Fron-

tul plugarilor, Madosz, unele organizații ale Partidului Social-Democrat, dizidențe sau organizații ale Partidului național-tărănesc, Partidul radical-tărănesc și Partidul țărănesc (dr. N. Lupu). Succesele obținute în alegerile parțiale din 1936 din județele Mehedinți și Hunedoara, în alegerile din 1937 pentru consiliile locale la Ploiești, Iași, Cluj, Bihor și în alte localități au verificat eficiența luptei unite a forțelor democratice, posibilitatea realizării unui larg front contra fascismului, pentru apărarea independenței țării.

Încă din primii ani ai instaurării hitlerismului, înțelegând pericolul ce-l reprezenta fascismul german pentru libertatea și pacea popoarelor Europei, Partidul Comunist Român a luat în mîinile sale steagul luptei pentru interesele fundamentale ale poporului. „Noi, comuniștii — glăsuiește un document al P.C.R. din 1 noiembrie 1935 — sîntem gata să apărăm cu arma în mînă independența României, dacă țara noastră ar fi silită să ducă un război național de apărare contra imperialismului fascist”¹.

Preocupați de destinele țării, comuniștii au preconizat înfăptuirea unor măsuri concrete, în scopul întăririi capacității de apărare a României împotriva agresorilor fasciști. Astfel, în cadrul lucrărilor plenarei largite a Comitetului Central al partidului din august 1936 au fost indicate căile organizării rezistenței populare împotriva unui atac din partea fascismului german, prin măsuri de ordin politic, economic, social și militar, pentru „întărirea capacității de apărare a țării și a armatei române”. Ținînd seama de faptul că desfășurarea și deznodămîntul războaielor depind în măsură hotărîtoare de moralul luptătorilor de pe front și din spatele frontului, de potențialul economic al țării, plenara a subliniat necesitatea imperioasă a ridicării economice și culturale a maselor, ceea ce putea să asigure combativitatea înaltă și puterea lor de rezistență. Cu privire la armată se cerea respectarea demnității militarilor, crearea unor condiții de trai și instruire omenești, astfel ca, dintr-un instrument de oprimare a poporului, ea să devină apărătorul devotat al acestuia. Totodată, plenara sublinia că, în cazul în care România va fi atacată de Germania hitleristă sau de alte puteri fasciste, „comuniștii vor considera necesară apărarea fiecărei palme de pămînt a țării noastre”, se vor situa în „primele rînduri ale luptătorilor pentru respingerea agresunii fasciste”².

În iunie 1938, în platforma adresată tuturor partidelor și organizațiilor democratice, tuturor cetățenilor iubitori de democrație, progres și pace, reluînd ideea din manifestul din aprilie același an, printre măsurile de ordin politic

¹ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lingă C.C. al P.C.R. (în continuare: A.I.S.I.S.P.), cota A. XIX-23, nr. inv. 312.

² Loc. cit., Cota Ab. XX-3, nr. inv. 956.

se prevedea pregătirea temeinică și efecivă a apărării țării „prin înarmarea tehnică și sufltească contra primejdiei agresiunii fasciste”³, prin participarea activă și eficientă a maselor, cărora trebuia să li se creeze condiții pentru „a-și însuși mînuirea armelor și cunoștințe asupra artei militare”⁴.

În anii 1938—1939, starea de spirit ostilă fascismului a cuprins clase și categorii sociale ce reprezentau majoritatea poporului român. Apreciind dictatura regală ca o expresie a cercurilor celor mai reacționare, dar nefasciste, ale marelui capital și ale moșierimii, în frunte cu Carol al II-lea, P.C.R. a chemat clasa muncitoare, masele populare, toate partidele și organizațiile politice nefasciste la lupta pentru restabilirea libertăților democratice și a regimului parlamentar — constituțional, împotriva stării de asediu, dizolvării partidelor politice, a organizațiilor sindicale și a altor organizații democratice. În același timp, trăgînd concluzii corespunzătoare realităților vieții politice românești și ținînd seama de faptul că România reprezenta unul din obiectivele planurilor de cîmpire ale Germaniei și ale aliaților ei, care amenințau însăși ființa statului național român, că în aceste împrejurări, guvernele dictaturii regale erau circumspecte și se opuneau unor asemenea planuri, partidul comunist a ajuns la concluzia pe deplin întemeiată că singura cale pentru apărarea intereselor vitale ale poporului român era lupta hotărîită împotriva expansiunii Germaniei hitleriste și a oricăror compromisuri cu aceasta. La 24 ianuarie 1939, „Scînteia” atrăgea atenția că „ar fi o mare greșeală să confundăm regimul actual reacționar și antipopular cu fascismul și Frontul Renașterii Naționale cu o unealtă directă a acestuia”. Organul central de presă al partidului sublinia că „dușmanul principal este și rămîne Garda de fier. Împotriva Gărzii de fier — acestei agenturi teroriste de spionaj hitlerist — trebuie în primul rînd îndreptat focul principal”.

O luminoasă pagină în istoria partidului comunist și a poporului român o constituie exemplul lor de internaționalism militant, dat prin mișcarea de sprijin și solidaritate cu popoarele căzute victime fascismului. Animați de profunde sentimente patriotice și internaționaliste, cca 500 de comuniști și alți antifasciști români și-au adus voluntar contribuția, în cadrul brigăzilor internaționale, la lupta poporului spaniol pentru apărarea republicii democratice spaniole⁵.

³ Loc. cit., Cota Ab. XXII-9, nr. inv. 1011, documentul „Contra pericolului crescut de fascism și război”, iunie 1938.

⁴ Loc. cit., Cota Ab. XXII-13, nr. inv. 1015, manifestul „Momentul politic și sarcinile imediate ale muncitorilor înaintați din România”, aprilie 1938.

⁵ Vezi lucrarea „Voluntari români în Spania”, Edit. politică, București, 1971.

Mobilizate de partidul comunist și de alte organizații democratice antifasciste, masele muncitorești și-au exprimat hotărârea, în cadrul adunărilor prilejuite de sărbătorirea zilei de 1 Mai 1938, de a apăra independența și integritatea teritorială a României, cerînd guvernului să ia măsuri pentru „întărirea alianței cu Franța, Cehoslovacia, Iugoslavia, Înțelegerea Balcanică, încheierea pactului de neagresiune cu Uniunea Sovietică”⁶. În iunie același an, în broșura intitulată „După Austria, Cehoslovacia”, după ce demasca acțiunile acaparatoare ale guvernului de la Berlin asupra țărilor dunărene, Comitetul Central al P.C.R. sublinia necesitatea stringentă de a se adopta măsuri eficiente „împotriva atacului războinic pregătit de hitlerism”, și anume, „formarea unui bloc puternic al tuturor statelor amenințate”, sprijinite pe „o strînsă alianță politică și militară cu Uniunea Sovietică”. Partidul Comunist cerea totodată „să se afirme prin fapte concrete principiul securității colective, în cadrul principiilor de bază ale Ligii Națiunilor”⁷.

În martie 1939, cînd trupele hitleriste, care cotropiseră Cehoslovacia, ajunseseră la granițele țării, partidul comunist a adresat întregului popor un apel vibrant de „unire într-un singur front puternic contra lui Hitler și aliaților săi revizionisti”; el cerea maselor populare să impună guvernului a se uni „cu acele forțe externe care sînt hotărîte să lupte contra agresorilor fasciști”.

Chemările însuflețitoare ale partidului comunist au avut ecou în rîndurile muncitorilor, care își exprimau hotărârea de a apăra cu orice sacrificii integritatea teritorială a României. În cadrul unor ședințe de breaslă, ca aceea a muncitorilor metalurgiști din București, din 19 martie 1939, vorbitorii au arătat că muncitorii sînt gata „să se ducă la graniță, la Sighet, pentru ca să rupă capul lui Hitler acolo, la granița țării românești”, că ei salută măsurile luate de guvern „dacă în adevăr statul este decis să apere granițele”. Starea de spirit antihitleristă a maselor și-a găsit o puternică expresie în cursul marilor demonstrații antifasciste de la 1 Mai 1939 din București, Cluj, Iași, Timișoara, Bacău, Alba Iulia, Oradea și din alte localități.

Analizînd situația creată în urma evenimentelor din primăvara anului 1939, plenara a VI-a Comitetului Central al P.C.R., din iulie 1939, a atras atenția asupra faptului că se crease „primejdia dezmembrării și ocupării Ro-

⁶ A.I.S.I.S.P., cota Ab. XXII-13, nr. inv. 1015, manifestul citat, din aprilie 1938.

⁷ Loc. cit., broșura „După Austria, Cehoslovacia”, Edit. P.C.R., iunie 1938.

mâncii de către Germania fascistă și statele revizioniste“; pentru a preîntîmpina această situație, plenara vedea necesară „o politică de securitate colectivă în alianță cu statele democratice, în frunte cu marea țară socialistă — U.R.S.S. — o politică de transformare a Înțelegerii Balcanice într-un bloc de apărare împotriva agresorilor“⁸. În septembrie 1939, partidul comunist a subliniat pericolul grav și iminent, pentru țară, din partea Germaniei, după cucerirea Poloniei; el a cerut atunci organelor și organizațiilor sale locale să dezbată cu muncitorii, în cadrul breslelor, problemele politicii externe, să se creeze un curent puternic de opinie în măsură a determina guvernul să iasă din pasivitate, să rupă relațiile economice cu Germania, să lupte „contra agresorilor fasciști pentru apărarea și menținerea integrității granițelor țării noastre“⁹.

Deși numeroasele acțiuni antifasciste și rezultatele obținute confirmau posibilitatea realizării unei largi concentrări democratice antifasciste, ea n-a putut fi integral valorificată, datorită poziției anticomuniste, ca și a fricii de mase, manifestate de liderii reacționari ai partidelor burgheze, refuzului lor de a încheia o înțelegere pe plan național cu partidul comunist. În același timp, deosebirile de concepții și tactică între partidul comunist și partidele socialiste, practicile folosite în relațiile dintre ele nu au făcut posibilă realizarea frontului unic muncitoresc, ca nucleu al unui larg front antifascist. Evenimentele internaționale din a doua jumătate a anului 1939 și din 1940 au dus la instaurarea dominației Germaniei naziste asupra Europei, la activizarea organizațiilor fasciste și a cercurilor prohibitleriste care se situau treptat pe primul loc al scenei politice românești.

Parte indisolubilă a mișcării antifasciste internaționale, mișcarea antifascistă din România, din anii premergători celui de-al doilea război mondial, mișcare în fruntea căreia s-a situat cu consecvență Partidul Comunist Român, a fost expresia indignării și protestului poporului român față de crimele fascismului, a grijii pentru libertatea sa și a celorlalte popoare, pentru soarta civilizației umane. Eroica luptă dusă de partidul comunist în acei ani, sub steagul celor mai înalte idealuri ale democrației și independenței naționale, a creat premisele unei noi etape a luptei de eliberare socială și națională, încununată cu succes în august 1944 și în anii care au urmat.

⁸ Arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist Român, fondul 95, dosarul nr. 45.650, f. 2. — Manifest editat de Comitetul P.C.R. regiunea Prahova, 1 Mai 1939.

⁹ Loc. cit., fondul nr. 1, dosarul nr. 225, fila 28.

DIE RUMÄNISCHE KOMMUNISTISCHE PARTEI, DER BANNERTRÄGER IM KAMPF FÜR DIE UNABHÄNGIGKEIT DES LANDES UND GEGEN DEN FASCHISMUS

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Rumänische Kommunistische Partei, als unermüdlicher Kämpfer gegen die Ausbeutung und Unterdrückung, stellte sich unter den Gegebenheiten der Verschärfung der faschistischen Gefahr an die Spitze der antifaschistischen Bewegung in Rumänien.

Indem er die Rolle der R.K.P. als konsequenter Führer der Volksmassen hervorhebt, behandelt der Verfasser einige Aspekte aus der Tätigkeit der Kommunisten in den Jahren 1936—1940, zwecks Vereinigung aller demokratischen, fortschrittlichen und patriotischen Kräfte in eine antihitleristische Kampffront, wie auch die internationalistischen Beiträge des rumänischen Volkes im Kampfe gegen des Faschismus.

Die von der R.K.P. in dieser Zeit auf der 5. und 6. Plenartagung des Zentralkomitees ausgearbeiteten Dokumente, die bedeutenden antifaschistischen Aktionen in ganz Rumänien, zeigen die ständigen Bemühungen der Kommunisten, den Kampf für die Verteidigung der nationalen Unabhängigkeit Rumäniens zu organisieren, sowie den Patriotismus der Arbeitermassen Rumäniens zu lenken und die Vorbedingungen für einen neuen Abschnitt im Kampf für die soziale und nationale Befreiung zu schaffen.

UNELE ASPECTE PRIVIND DEZVOLTAREA INDUSTRIEI SOCIALISTE ÎN JUDEȚUL BRAȘOV*

de ȘTEFAN PETRARU

Un uriaș izvor de putere

- 25 de ani de la nașterea primului tractor românesc
- Secvențe dintr-un drum triumfal
- Mesagerul depărtărilor
- Tractorul cu numărul de fabricație 300.000
- Sub arcul de triumf al viitorului

I-am ascultat cîntecul în liniștea zorilor și i-am admirat profilurile în scînteierea răsăritului. Îl conducea un tractorist de 19 ani pe marea aurie a holdelor date în pîrgă. Ca un uriaș al cîmpurilor fără hotare, între cer și holde, cutezătoare și impresionantă construcție, tractorul „Universal-650” reprezintă însăși imaginea grandioasă a tot ceea ce mecanizarea a adus pentru prima dată în anii noștri pentru agricultura țării.

Uriașul cîmpurilor strîngea belșugul anului de pe ogoarele țăranilor cooperatori. Venea de la o zare și se îndrepta spre alta, iar drumul lui mi s-a părut un adevărat simbol al mersului nostru spre viitor.

L-am văzut străbătînd cîmpii netede și costise de dealuri, iar mai apoi i-am recunoscut silueta zvultă pe șantierele de construcții, în creierii munților, la exploatarea forestieră și în decorul măreț al unui ceas de noapte la o schelă petrolieră.

Producția de tractoare a țării noastre este în întregime o creație a socialismului. Actuala uzină de la Brașov, una dintre cele mai moderne unități industriale a țării, s-a dezvoltat pe locul fostei uzine I.A.R., în cea mai mare parte distrusă de bombardamentele războiului.

* * *

Uzina de avioane s-a inaugurat la 11 octombrie 1927. Societatea „Industria Aeronautică Română” a luat ființă în 1925 cu un capital de 120 mili-

* Fragment dintr-o lucrare mai amplă cu privire la dezvoltarea industriei socialiste în județul Brașov.

oane lei, cu sediul la București. Scopul ei: fabricarea de avioane, motoare pentru aviație, automobile.

Construcțiile și aerodromul ocupau la data inaugurării o suprafață de 340 jugăre, din care spațiul acoperit 26.000 mp. Uzina s-a construit cu capital francez. La festivitatea de inaugurare a fost prezent generalul Berthelot („Gazeta Transilvaniei“, nr. 106 din 10 octombrie 1927, pag. 1—2).

În anii următori, în preajma războiului și în timpul războiului, aici la uzina I.A.R. a activat o puternică organizație a Partidului Comunist Român. În anii crizei economice din 1929—1933, numărul salariaților a fost redus de la peste 2.000 la numai... 280. Construcția șubredă a unui hangar a provocat moartea a 14 oameni. La primele probe de zbor ale primului avion au fost așezați vreo 5—6 oameni în partea posterioară a aparatului, pentru echilibru. Toți au fost răniți, unii și-au rupt mâinile.

După 23 August 1944 din inițiativa comuniștilor, a Partidului Comunist Român, s-a trecut aici la pregătirea producției de tractoare. Presa partidelor burgheze a declanșat o furibundă campanie împotriva tractorului românesc. La 29 august 1946 oficiosul Partidului Național Țărănesc scria: „Pe mesele diferitelor departamente ministeriale și chiar ale Consiliului Superior al Economiei Naționale zac uitate oferte de tractoare străine livrabile în condiții avantajoase și pe termen scurt. Oare să fie pentru ele mai mic interesul decât pentru acelea a căror fabricație în țară nu va fi cu puțință niciodată?“

La începutul iernii 1946 la Brașov se ducea marea bătălie pentru construcția primului tractor românesc. A ajuns pînă la noi o fotografie decolorată de vreme cu valoare de emoționant document. Fotografia înfățișează un grup numeros de oameni care privesc ca o apariție de vis, nașterea primului tractor la Brașov. Data: 26 decembrie 1946. În 1971 s-a împlinit, așadar un sfert de veac de la acel eveniment memorabil.

...Avanpremiera a avut loc într-o după-ămiază mohorâtă de decembrie pe cînd norii cenușii își cerneau fulgii bătuți de vînturi peste ruinele amintind urmele războiului. Cîntecul metalic al primului motor a răsunat în hala veche și în afara ei, făcînd să tresară de emoție inimile oamenilor care-i făuriseră geneza și-i așteptau împlinirea. Vibrațiile lui veneau ca o reverie vestind transformarea formulelor aride și a schemelor abstracte în realitate palpabilă.

Mihai Andreesei, mecanicul, căruia îi revenise misiunea de a-i legifera actul de naștere, comandîndu-i prima explozie, i-a dat și primul calificativ cu maximum de conciziune: „merge“.

Ușile halei se deschideau și oamenii se adunau de pretutindeni, chemați de zgomotul motorului pornit, aducând optimism și încredere. Visul și inițiativa comuniștilor se concretizau în primul contur. Alături de alți metalurgiști au fost martori oculari și autori ai primului tractor, Gheorghe Linteș, inginerul Radu Mărdărescu, Anton Batista, Iosif Oancea, Victor Oprea, Achim Pecheș, Ion Damian, Ilie Trandafirescu. Au stat lângă motor ore în șir, urmărindu-i pulsațiile, întrezărind cu claritate drumurile de viitor ale tractorului pe ogoarele țării, cărora avea să le aducă un așteptat spor de rodnicie.

25 decembrie 1946. Se apropia miezul nopții. Primul tractor avea să iasă peste puțin timp din montaj, în hala numai parțial reconstruită. Era un I.A.R.-22. Făuritorii lui îi admiră cu emoție silueta masivă. Are roți metalice mari, prevăzute cu dinți. I se fac ultimele verificări, este alimentat.

Când prima geană de lumină vestește zorii, un zgomot puternic străpunge liniștea. Se apropie momentul emoționant al primului drum. Ușa vechiului hangar se dă în lături, Victor Oprea se urcă pe tractor. Tractoristul primului tractor fabricat în țară acționează comenzile. Și tractorul iese triumfal, înconjurat de oamenii care-i dăduseră viață. Momentul acela emoționant va rămâne neuitat pentru totdeauna în istoria producției noastre de tractoare.

*
* *

Ieșiți din temnițele regimului capitalist, coborâți din taberele unităților de partizani, sau mai apoi reînțorși de pe frontul antifascist, comuniștii au inițiat aici la Brașov opera de reconstrucție, făurirea unei mari cetăți a metalului, a unei puternice fabrici de tractoare. Lupta comuniștilor brașoveni a fost puternic sprijinită de către conducerea superioară de partid. În lupta dîrză de făurire a producției noastre de tractoare, uzina a beneficiat de sprijinul sovietic.

În 1945, începe întocmirea proiectelor, paralel cu munca de reconstrucție a uzinei și readucerea mașinilor dispersate în pădurile Carpaților. În munca de concepție, de proiectare pentru tractor și-a adus o contribuție de mare însemnătate, regretatul inginer Radu Mărdărescu.

Ne-au rămas ecouri ale luptelor grele de atunci, mărturii emoționante ale dîrzeniei și spiritului organizatoric al comuniștilor. Presa burgheză contestînd posibilitatea construcției de tractoare românești, semăna neîncredere, dezlănțuind o campanie furibundă de calomnii.

Într-o zi, pe poarta uzinei intră o limuzină neagră. Din ea coborî un bărbat elegant, reprezentantul unei firme străine. O delegație de muncitori veni în cabinetul directorului pentru a afla ce dorește. Acesta începu tratativele: „De ce v-ați apucat de tractoare? Vă vindem noi, ocupați-vă de agricultură. Răspunsul muncitorilor a venit prompt: „Tocmai de agricultură ne ocupăm, construim tractoare“.

La 1 ianuarie 1947, ziarul „Scînteia“ scria: „O mare biruință a tehnicii românești! Primele tractoare fabricate în țară au fost predate guvernului“. În urma lor, alte sute și mii de tractoare vor porni să schimbe fața țării.

La 1 mai 1947 coloana uzinei brașovene era însoțită la marea demonstrație a oamenilor muncii, de un lot de tractoare. Alte tractoare erau prezente la demonstrația din Capitală. Ziarul „Scînteia“ anunța evenimentul: „În sfîrșit! Din capătul străzii se aud urale: I.A.R.! Tractoarele! Asistența numără: 1,... 2... 3... 4... Cele 30 de tractoare, vopsite galben închis, în bătaia razelor de soare par a fi de aur. Entuziasmul mulțimii crește. La 1 ianuarie, două, la 1 mai, treizeci. Motoarele duduie, oamenii văd, gîndesc viitorul“ („Scînteia“ din 4 mai 1947).

Într-un articol publicat în numărul 700 din 18 ianuarie 1947 al ziarului „Drum nou“ se scria: „Țăranul român va auzi în duduitul tractorului, bătăile inimii muncitorului... Succesul nostru se bazează pe înfrățirea cadrelor muncitorești cu cele intelectuale“.

În primăvara anului 1947, după ce vînturile zvîntaseră cuprinsurile, I.A.R.-ul condus de Victor Oprea a cunoscut prima incursiune pe pămînturile nedestelenite din preajma localității Prejmer. Plugurile sale au tras primele brazde în vreme ce vuietul motorului se înălța pînă departe spre fruntea măgurilor.

I.A.R.-22 era echipat cu un motor, funcționînd cu cinci viteze (trei pentru cîmp, două pentru deplasări). Acesta putea tracta pluguri cu 4—5 brazde.

Atingea o viteză în deplasare de 19 km pe oră pe șosele (cu cauciucuri pe roți) și 7 km pe oră în cîmp.

În ajunul zilei de 23 august 1948 iese din montaj tractorul cu numărul de fabricație 1.000. În decembrie 1949 își trece probele de rodaj tractorul cu numărul de fabricație 3.000. Pînă la 1 mai 1950, efectivul I.A.R.-urilor se ridică la 4.000.

3 Mai 1962. La clubul uzinei are loc o festivitate marcînd semnarea actului de naștere al tractorului cu numărul 100.000. 7 iunie 1965: tractorul cu numărul de fabricație 150.000 a ieșit din parcul de rodaj.

6 martie 1968. A ieșit din montaj tractorul numărul 200.000. La 18 iulie 1969 coboară de pe banda de montaj a uzinei brașovene cel de-al 230.000-lea tractor. La 13 decembrie același an, ziarul „România liberă” anunța fabricarea tractorului cu numărul 240.000. Un nou eveniment jubiliar are loc în viața uzinei brașovene, miercuri, 8 aprilie 1970. În jurul orei 10.30: ieșirea din montaj a tractorului 250.000. În același an, în luna august iese din fabricație tractorul purtând numărul de fabricație 260.000. Spre sfârșitul anului 1971, producția noastră de tractoare atinge o nouă cifră jubiliară: 300.000.

*
* *

Primele tractoare fabricate la Brașov pleacă mai întâi în zestrea fermelor de stat. Un lot special este destinat primei stațiuni de mașini și tractoare creată în țara noastră, aici în județul Brașov, la Hărman. Cu tractorul I.A.R.-22 au fost tăiate primele haturi la constituirea celor dintâi cooperative agricole de producție din țara noastră în vara anului 1949. Ca o uriașă harpă eoliană, zumzetul tractoarelor, cuprinzând zărilor, vestește astfel un eveniment epocal în viața satelor a căror structură se statornicește pe noi temelii. În așezările rurale apare figura mecanizatorului, a inginerului agromom. La nevoie I.A.R.-ul reîntors de pe câmp acționează mori. Vara îl găsim la arii, cedîndu-și forța batozelor.

Paralel cu dezvoltarea producției de tractoare și a uzinei, o nouă acțiune polarizează capacitatea și talentul muncitorilor și specialiștilor: diversificarea. Într-o noapte din vara anului 1951, pe la ora două, Victor Oprea este adus urgent în uzină. În zori, el scoate din hală în primul drum noul tractor C.D.-35 pe șenile.

I.A.R.-22... I.A.R.-23... S.R.T.... K.D.-35... C.D.P.... M.T.Z.
... U.650... U.651... S-1300... U-650 M... S-650... U-450... L-450
... V-450... S-1500...

Peste 30 tipuri de tractoare, într-o impresionantă gamă de variante sînt asimilate treptat în fabricație. Și totul se desfășoară din mers. În vreme ce producția de realizează într-un ritm ascendent, se pregătește prototipul unui nou tractor, iar altele se împlinesc virtual, pe planșetele proiectanților. Pe aceleași drumuri deschise pentru prima dată de I.A.R.-uri și pe alocuri mai înainte ca anotimpurile să șteargă urmele șenilelor de la K.D.-uri, prind a se revărsa în valuri, universalele. Cu fiecare nou tip de tractor, modelat de talentul și experiența mereu îmbogățită a specialiștilor de la concepții, de proiectanți și metalurgiști, raza de acțiune a mașinilor se dezvoltă, fluxul tractorului spre spațiile economiei naționale sporește.

„Universalele“ fabricate azi în proporție de mare serie, sînt cunoscute ca elemente organic integrate în microgeografia satului. În liniștea zorilor și sub azurul zenitului, noaptea străpungînd beznele cu jeturile de lumină aurii ale farurilor, străbat neobosite ogoarele țării, pe întinsul Bărăganului și în Podișul transilvănean, pe cîmpurile Olteniei și între zărilor Moldovei. Primăvara, stoluri de berze le urmează de-a lungul brazdelor trase în pămîntul reavăn. Vara, uriașul cîmpurilor străbate mările de aur de la o zare la alta, între cer și holde. Toamna, le întîlnim transportînd voinicește bogăția anului în remorci spre hambare și magazine, pentru ca iarna să ducă îngrășămintele pe întinsurile acoperite de zăpadă, pentru holdele ce vor veni.

Le recunoști cu ușurință silueta zveltă pe șantierele de construcții, acolo unde se înalță edificiile cincinalului din roca munților pulverizată în fabricile de ciment, în adîncul pădurilor, ușurînd munca în exploatările forestiere, la sondele petroliere, înălțate și amplificate ca niște apariții de vis pe crestele dealurilor și costișa muntelui.

L-am mai întîlnit pe șantierele situate la cele mai mari altitudini, acolo unde s-au construit noi drumuri, în Bucegi și pe alte magistrale montane, marcîndu-și apariția cu rezonanța cîntecului său metalic în zona alpină a Carpaților. E prezent în același timp aproape de nivelul mării, acolo unde se înalță noile construcții de pe litoral, pe șantierele de pe vechea albie a Dunării.

„Universalele“ de 65 C.P. s-au reîntîlnit cu giganții S-1300 și S-1500, unindu-și forțele pentru viitoarele stăvilare, pentru marele potențial electric al complexului energetic și de navigație de la Porțile de Fier.

Puternicul S-1300 și-a legat numele de marea hidrocentrală de pe Argeș. El este prezent acum sus în munte la marea bătălie pentru construcția hidrocentralei de pe Lotru. În Balta Dunării, S-1300 a prăbușit păduri și a deschis noi drumuri apelor, lăsînd în urmă mii de hectare cu noi ogoare roditoare în dar țăranilor cooperatori, mecanizatorilor.

Acolo unde se înalță inedite edificii, arcadele palatelor de cultură și blocurile noilor cartiere, tractorul S-1300 este primul vestitor al înnoirilor, făurind primele drumuri, acționînd mecanisme cu care se deschid spațiile viitoarelor temelii.

În nopțile stăpînite de neguri și de violența crivățului dominînd depărțările, tractorul greu deschide primul comunicația între oraș și sat, spulberînd zăpezile de pe șosele.

* * *

În uzină se păstrează o interesantă colecție care-și îmbogățește mereu fondul. Este alcătuită din scrisori și fotografii primite de la reprezentanții

uzinei trimiși în cele 60 de țări situate pe toate continentele lumii în care sînt prezente tractoarele fabricate la Brașov.

Un reporter a lansat în anii trecuți o interesantă idee: predarea unor lecții de geografie a continentelor, urmărind drumurile tractoarelor românești. Cert este faptul că trimișii uzinei în străinătate trebuie să cunoască la perfecție geografia cu structura solurilor și coordonatele climaterice, o bogăție de informații care merge pînă la obiceiurile populației autohtone din respectivele țări.

Dar pentru întocmirea unei antologii privind opiniile străinătății despre tractoarele românești, mai există și alte izvoare în afara colecției amintite. Este vorba printre altele, despre ecourile și corespondențele speciale din presă, notațiile din cartea de aur a uzinei în care sînt înscrise aprecieri elogioase de către personalități de seamă ale lumii contemporane. Vizitînd uzina brașoveană, președintele I. B. Tito nota în cartea ei de aur: „Sîntem adînc impresionati de această uzină cu adevărat modernă. Cred că în privința automatizării s-a atins un înalt nivel ca și de altfel, în buna organizare a procesului de producție. Dorim acestui tînăr colectiv mult succes în viitor“.

La rîndul său, universitarul american Haland Roberts scria despre uzină: „Aceste tractoare sînt perfect concepute și de o construcție redutabilă. Neîncrezătorii spuneau că România nu va putea construi tractoare“.

Inginerul Ioan Iliescu, care a însoțit tractorul universal în 1965 la Tîrgul Internațional Jubiliar la Leipzig, unde acesta a cucerit medalia de aur, notează în însemnările sale: „Ni se puneau întrebări cu diuumul în legătură cu performanțele tractoarelor, tehnologia de fabricație, asupra uzinei unde se fabrică, a orașului și a țării noastre. Aflînd că sînt în întregime proiectate și realizate în țară, respectul cu care erau privite tractoarele construite de mîinile harnicului nostru colectiv, creștea și mai mult.“ (ziarul „Tractorul“, anul XVII, nr. 549 din 30 aprilie 1965, pag. 3).

R. Severims de la Venlo (Olanda), director și proprietar principal al firmei specializate în importul mașinilor agricole, făcea următorul „portret“ tractorul nostru universal: „Bun, puternic și frumos, concurează cu succes cele mai bune firme de specialitate din alte țări dezvoltate din punct de vedere economic. Sînt bucuros că pot să-l vînd cu succes în Olanda (afacerile sînt afaceri!) și țin ca prin intermediul dumneavoastră să felicit încă odată călduros pe constructorii lui.“ (Ion Miclea, „Scrisori din Haga. U-650 în peisajul olandez“, în „Scînteia“, anul XXXV, nr. 6864 din 18 ianuarie 1966, pag. 1—6).

În 1969, Alexandru Gheorghiu, corespondent la Paris, consemna în articolul său despre prezența tractorului românesc la Salonul Internațional de

Agricultură care s-a deschis în capitala Franței: „Numeroși agricultori cu care am stat de vorbă mi-au declarat că „U-400“ constituie pentru ei o revelație. Aveți o gamă impresionantă de mașini agricole. Admirăm linia modernă a tractoarelor dumneavoastră, în special a lui „U-400“, apreciem mai mulți tineri agricultori veniți din îndepărtate regiuni ale Franței, care făceau astfel cunoștință pentru prima oară cu produsele industriei românești. Jean Lemesle, agricultor din Normandia, consideră „U-400“ o mașină ideală care execută o gamă bogată de operații“.

Dl. Georges Thevenin, directorul general al reprezentanței de tractoare românești din Franța, îmi confirmă că „U-400“ a trecut cu succes prima probă la stand“. (Alexandru Gheorghiu „U-400“ la porte de Versailles“, în „Scînteia“, anul XXXIII, nr. 8006 din 16 martie 1969, pag. 1-a).

Inginerul Constantin Sasu, martor ocular la târgul din Milano, din 1968, unde a însoțit tractoarele uzinei brașovene, scrie: „mulți vizitatori și-au exprimat părerea că tractoarele noastre sînt la un nivel tehnic de execuție superior, comparabil cu tractoarele Ferguson și Fiat. Acest lucru a fost confirmat de faptul că expozatele s-au vîndut imediat, făcîndu-se și noi comenzi de tractoare.“ („La târgul din Milano“, în ziarul „Tractorul“, anul XXI, nr. 708 din 21 mai 1968, pag. 1).

În Iran, una din țările importatoare de tractoare românești, metalurgiștii uzinei brașovene în colaborare cu alte uzine din țară, au construit și pus în funcțiune o fabrică de tractoare.

La marea uzină brașoveană a cărei bază tehnică cunoaște o continuă dezvoltare și perfecționare, diversificarea este la ea acasă. Fiecare an marchează apariția în fabricație a unor noi tipuri sau variante de tractoare, afirmînd valorile inteligenței tehnice, talentul și experiența întregului colectiv de muncitori, tehnicieni, ingineri.

La 19 august 1971 a fost prezentat pe platoul din fața sediului Comitetului Central al Partidului Comunist Român, tovarășului Nicolae Ceaușescu, conducătorilor de partid și de stat, noul tractor universal de 55 C.P. realizat de specialiștii de la I.C.P.A.T. Brașov în colaborare cu uzina specializată.

„Dezvoltarea uzinei brașovene — ne declară inginer Vasile Sechel, directorul ei general — diversificarea producției de tractoare, perfecționarea acestora, sînt procese care se desfășoară cu succes pe baza indicațiilor date personal de către secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu“.

Anul 1971, primul an al cincinalului 1971—1975, a marcat în cronică două evenimente jubiliare: împlinirea unui sfert de veac de la nașterea primului tractor românesc și ieșirea din montaj a tractorului cu numărul de fabricație

300.000. În actualul cincinal vor fi asimilate printre altele în fabricație tractoarele pe roți și pe șenile de 80 C.P., noi tractoare de 150—180 C.P. pe șenile și pe roți cu variantele S-1800, S-1800 IF, U-1800 (agricol) și A-1800 (industrial pe roți). În 1975, uzina brașoveană va realiza o producție de 38.000 de tractoare, reprezentată prin 20 de tipuri în 200 de variante.

La marea uzină brașoveană suflul impetuos al industrializării socialiste, hărnicia și talentul metalurgiștilor, inteligența tehnică în acțiune, generează un tot mai puternic izvor de putere, care afirmă în lume o emblemă însoțind produse tot mai apreciate, tot mai solicitate.

Captivanta geneză carpatină

- Într-o primăvară la Predeal
- O coloană de autocamioane pe ... 6000 km
- Dinamismul diversificării
- Peste mări și țări la peste 4 000 m altitudine
- Autocamioanele cincinalului
- Moment jubiliar: autocamionul cu numărul de fabricație: 250.000
- Semicentenarul uzinei

La fiecare opt minute un nou autocamion coboară de pe banda de montaj și, demonstrându-și operativ parametrii dinamismului, se îndreaptă calm spre magistralele de rodaj. În medie la același nivel de timp, un nou autocamion ia drumul beneficiarilor, de la secția de livrări situată la Dîrste. În ambele cazuri autocamioanele pleacă în lume, din Carpați. Unele spre stațiile de domiciliu foarte apropiate de uzina natală, aici în întreprinderile din Țara Bîrsei, altele departe peste mări și țări, ducînd în lume emblema încununată mereu de mai mult prestigiu, a industriei noastre socialiste.

Constructorii lor au vădit fără îndoială și un incontestabil fond poetic atunci cînd le-au denumit „Carpați” și „Bucegi”. Poezie dar și certă realitate de fapt. Pentru că geneza autocamioanelor se desăvîrșește aici, în uzina cu pădurile Carpaților aducînd mireasma florilor și a frunzișurilor la ferestrele noilor hale.

Și cele dintîi drumuri ale primelor autocamioane românești se circumscriu geografic, tot în perimetrul de basm al Carpaților. O primăvară de azur și explozii vegetale s-a înscris în capitolul de debut al acestor autocamioane, în sensul rutier al faptului. Prima ieșire a autocamioanelor a avut loc în primăvara anului 1954 pe distanța Brașov—Predeal. Astăzi, șoferii cei mai tineri

de pe „Bucgi” și „Carpați”, nici nu mai recunosc poate marca uzinei în autocamioanele de atunci, pe care le întâlnesc tot mai rar în cursele lor.

Faptul ilustrează în imagini frapante o realitate cu profunde semnificații. Aceasta demonstrează un uluitor ritm al dezvoltării pe fondul unor permanente perfecționări, potențialul industriei noastre socialiste, talentul muncitorilor și specialiștilor, deschizători de noi orizonturi în cele mai complexe probleme ale științei și tehnicii contemporane.

Autocamioanele coborâte din Carpați spre toate zările țării, din Nordul Moldovei pînă în stepele renăscute ale Dobrogei, din cîmpiile Bărăganului pînă în așezările maramureșene, răspund unor solicitări de majoră însemnătate. Acestea transportă azi materiale spre noile șantiere de pe Dunăre sau din depărtările munților unde se deschid primele drumuri și se sapă temeliile unor noi așezări. Le întâlnim în miezul verii și în toamne aurii, transportînd belșugul anilor de pe ogoare. Cu ajutorul lor se strămută rapid un volum mereu sporit de materiale și mărfuri de la un capăt la altul al țării, din Capitală spre provincie, de la orașe la sate. Și ar mai fi de consemnat un fapt semnificativ: în parcul de autocamioane al țării, cele purtînd emblema cu străluciri metalice a uzinei brașovene, dețin ponderea principală.

În incinta industrială dominată de cuptoarele cu incandescența metalului topit, la liniile tehnologice la care se făuresc contururile în geometria pieselor complexe, în marele și dinamicul flux de la benzile de montaj, pretutindeni, vizitatorul întâlnește în uzina de azi, ca o spectaculoasă și impresionantă realitate, elementele automatizării. Și într-o măsură mereu mai mare, noile agregate aducînd roadele inteligenței tehnice în acțiune, poartă marca uzinei pe care o deservesc.

Pînă cînd își va edita propria-i monografie, momentele cele mai de seamă din istoria producției noastre de autocamioane, rămîn consemnate numai în relatările reporterilor.

La 9 aprilie 1957 ieșea din montaj autocamionul cu numărul de fabricație 10 000. În martie 1959 asistam la geneza autocamionului 20 000. Doi ani însemnau pe atunci în viața uzinei 10 000 de autocamioane. La 1 iunie 1966 pleca în rodaj cel de-al 100 000-lea autocamion, pentru ca spre sfîrșitul anului 1969 să pornească în lume autocamionul numărul 200 000. Așadar, în trei ani se fabrică de astă-dată 100 000 de autocamioane. Anul 1970 ne aduce autocamionul cu numărul de fabricație 220 000.

La 26 august 1971 pleca în primul său drum pe magistralele de asfalt, autocamionul cu numărul de fabricație 250 000.

Adunate laolaltă, aceste autocamioane ar compune un strâns și uriaș convoi care ar ocupa o șosea de 6 000 km, de două ori distanța de la Brașov la Paris. În 1971 au coborât de pe banda de montaj, au trecut rodajul și au plecat spre beneficiari, 36 000 de autocamioane. Creșterea producției este, judecând după gradul de complexitate pe care aceasta îl comportă, impresionantă. Dar această creștere îmbracă forme și mai impresionante dacă amintim că la marea uzină brașoveană s-au fabricat în 1971 șapte tipuri de autocamioane în nu mai puțin de ... 200 variante. Se asimilează în continuare noi variante, în mare măsură solicitate de particularitățile condițiilor geografice și climaterice din țările în care autocamioanele românești sînt folosite și unde se bucură de succes, pentru performanțele lor dinamice. Iată un aspect din Columbia consemnat în ziarul de uzină „Steagul roșu”, unde într-o zonă muntoasă, pe un drum considerat printre cele mai periculoase, mai spectaculoase din lume, au fost demonstrate performanțele unei autobasculante montată pe șasiul autocamionului fabricat la Brașov: „În satul Union ajungeam la o placă ce indică 3 100 m. Fac cunoștință pentru prima oară cu un nou inamic al circulației pe drumurile publice, traversarea norilor... între lanțul 3 și 4, trecem pe la punctul Dona Juana 4 250 m. Opresc și fotografiez: Camionul s-a ridicat în slava cerului, la 4 250 m. Nu s-a încălzit, motorul funcționează normal, deși aerul este mult rarefiat, nu gîfîe, ca să mă exprim într-un limbaj mai puțin tehnic”.

Exemplul nu este singular. În corespondența sosită la uzină de la mesagerii autocamioanelor românești de peste hotarele țării, se păstrează pagini emoționante, privind afirmarea industriei noastre socialiste în lume. Încă acum trei ani ziarul „Horoya” de la Conakry publica un articol intitulat: „Demonstrația mecanică a autocamioanelor românești” din care cităm: „Demonstrația a fost făcută în prezența specialiștilor din Guineea. În cursul acesteia s-a putut aprecia puterea motoarelor ce echipează autovehiculele M. 461 și Bucegi-113, construite pentru a fi exploatate pe drumuri grele”.

Aici, la uzina brașoveană, dinamismul benzilor de montaj măsoară timpul și volumul de creație al întregului colectiv. Continuitate, ritm ascendent, perfecționare.

*
* *

În 1954 începe producție de serie a autocamioanelor S.R. 101. 1962 este anul de naștere al autocamionului „Carpați” de 3 tone. În 1964 se asimilează autocamioanele „Bucegi” de 5 tone.

Ziua de 23 august 1971 a fost întâmpinată de metalurgiștii uzinei cu un succes deosebit: montarea înainte de termen a unui prim lot de 10 autocamioane de mare tonaj, dotate cu motor Diesel, realizate după licența M.A.N., pentru început cu un grad de integrare de 40 la sută. În zilele premergătoare zilei de 23 august (mai exact la 19 august) constructorii de mașini brașoveni prezintă noile autocamioane tovarășului Nicolae Ceaușescu, conducătorilor de partid și de stat, pe platoul din fața sediului Comitetului Central al Partidului Comunist Român. Autocamioanele denumite „ROMAN“, fac parte dintr-o întreagă familie de 13 tipuri, care va fi realizată în 40 de variante.

În reportajul publicat în „Scînteia“ despre evenimentul prezentării noilor autocamioane conducerii superioare de partid și de stat, se scria: „Tovarășul Nicolae Ceaușescu, ceilalți conducători de partid și de stat, se interesează de caracteristicile și randamentul noilor autocamioane, studiază împreună cu specialiștii de față posibilitatea diversificării în continuare a acestor produse, corespunzător nevoilor economiei naționale și condițiilor de teren din țara noastră. Urcînd la volanul unui autocamion, tovarășul Nicolae Ceaușescu încearcă sistemul de pornire al motorului. Secretarul general al partidului recomandă specialiștilor să se îngrijească de diversificarea acestor tipuri de motoare în vederea utilizării lor la mai multe feluri de autovehicule fabricate în țara noastră, — autocamioane, autobuze, tractoare, combine, autopropulsoare, etc.“ („Scînteia“, anul XLI, nr. 8883 din 20 aprilie 1971, pag. 1—3).

Dezvoltarea uzinei, diversificarea producției noastre de autocamioane, au loc pe baza indicațiilor pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu le-a dat personal în numeroase rînduri, metalurgiștilor, specialiștilor din conducerea centralei industriale. În cartea de aur a uzinei, tovarășul Nicolae Ceaușescu, alți conducători de partid și de stat notau în iunie 1967 cu ocazia unei vizite: „Cele mai calde felicitări harnicilor muncitori, ingineri și tehnicieni ai uzinei de autocamioane, pentru realizările obținute în producție, ridicarea performanțelor tehnice ale autocamioanelor românești. Urăm colectivului uzinei ca prin îmbunătățirea continuă a organizării producției și a muncii, prin mobilizarea tuturor energiilor creatoare ale muncitorilor, inginerilor și tehnicienilor să se obțină noi succese.“

Colectivul uzinei a primit în ultimii ani de patru ori consecutiv, steagul roșu destinat unității fruntașă pe ramură.

Autocamioanele făurite la Brașov sînt prezente azi în numeroase țări ale lumii din Europa, Asia, Africa și America.

Paralel cu activitatea de producție curentă, proiectanții, tehnologii, specialiștii de la concepție pregătesc căile de lansare a unor noi tipuri de autocamioane. Diversificarea fabricației este la ordinea zilei. Proiectanții detaliază elementele constructive și tehnologice. Alături de ei au intrat în această competiție constructorii care făuresc temeliele unei noi fabrici de motoare. Se pregătește forța mecanică, mai puternică a noilor mașini.

Aici, la uzina de sub pădurile Carpaților, diversificarea nu cunoaște pauze, ea afirmă ascendent valorile unor noi creații ale constructorilor. Se pregătesc actele de naștere ale unor noi zimbri carpatini a căror forță va înscrie noi performanțe pe magistralele litoralului românesc și pe drumurile munților noștri pînă pe cele mai de sus căi rutiere ale geografiei terestre. Această amplă acțiune este o nouă confirmare a capacității creatoare, a inteligenței tehnice a constructorilor de autocamioane, a capacității de adaptare a producției la imperativele progresului tehnic contemporan, la cerințele beneficiarilor.

La 3 decembrie 1971 Uzina de autocamioane „Steagul Roșu” din Brașov a sărbătorit o jumătate de veac de activitate industrială. Cu acest prilej, uzina a fost vizitată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, care a fost însoțit de tovarășii Ion Gheorghe Maurer, Maxim Berghianu, Constantin Drăgan.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a înmînat înalte distincții conferite de către Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România. Uzina sărbătorită a fost distinsă cu ordinul „Steaua Republicii Socialiste România clasa I”. A fost conferit titlul de „Erou al Muncii Socialiste” și medalia de aur „Secera și Ciocanul” tovarășilor: Comănici Nicolae, șef de atelier, Sultanii Vasile, prim-topitor, Man G. Dionise, sculer. Au mai fost conferite alte 90 de ordine și 110 medalii ale Republicii Socialiste România.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a înscris următoarele în cartea de onoare a uzinei „Adresez calde felicitări muncitorilor, tehnicienilor, inginerilor și conducerii uzinei de autocamioane Brașov cu prilejul îndeplinirii a 50 de ani de la înființarea întreprinderii. Apreciez în mod deosebit realizările obținute de harnicul colectiv al uzinei în modernizarea și dezvoltarea producției de autocamioane, în mai buna organizare a muncii și folosirea tehnicii moderne, și-i urez noi succese în îndeplinirea sarcinilor de mare răspundere ce-i revin în cadrul vastului program elaborat de Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român, în vederea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră.

Cu acest prilej în uzină a avut loc un miting la care tovarășul Nicolae Ceaușescu a ținut o amplă cuvîntare. Mitingul a fost deschis de tovarășul

Constantin Drăgan, membru al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. prim-secretar al comitetului județean de partid, președintele consiliului popular județean.

Sintezele chimiei făgărășene

- Acolo unde pădurea se întâlnește cu chimia
- Cetatea chimiei angrenează uriașe forțe în spațiile țării
- Panoramic industrial
- Prima geneză a firelor sintetice
- Chimia livrează... metal
- „Azotul“ la a 50-a ediție

Acum mai bine de șase decenii, într-un ziar care apărea la Făgăraș — „Țara Oltului“ — se exprima într-un articol visul cutezător, dar irealizabil pe atunci, al dezvoltării unei industrii în orașul lui Negru Vodă. Vizitându-l în nenumărate rînduri pentru a descifra noi taine ale istoriei noastre în inscripții dăltuite în piatră și în hrisoave îngălbenite de vreme, Nicolae Iorga își exprima regretul pentru orașul patriarhal, lipsit de perspective sub aspectul făuririi bunurilor materiale, în sensul modern al expresiei.

Nici după ce se puseseră bazele unei mici fabrici a chimiei, acum o jumătate de veac, profesorul Ioan Simionescu nu regăsea în cel de-al treilea deceniu al veacului nostru la Făgăraș decît același tablou al tîrgului de provincie, ținut în uitare și izolare, atrăgînd curiozitatea vizitatorilor doar prin monumentele sale istorice, dar lipsit de impulsurile perspectivei de modernizare.

Mi-am reamintit despre aceste reflecții amare, referitoare la Făgăraș, din presa și cărțile trecutului, într-un amurg de mai, cînd în orașul de pe Olt avea loc un eveniment pe care puțini l-au sesizat. Publicația „Azotul“, supliment al gazetei obștești centrale a comitetului de partid și a comitetului sindicatului din Combinatul chimic de la Făgăraș, apărea în cea de-a 50-a ediție. Evenimentul era cunoscut de către redactorii care pregătiseră materialul, de către tipografii făgărășeni care datau identitatea publicației.

Numărul 50 al foii volante apărea într-o ținută festivă, închinat marelui eveniment din viața poporului nostru, aniversarea semicentenarului Partidului Comunist Român. Cele patru pagini cu fotografii, ilustrau în totalitatea lor, tabloul marilor succese pe care chimiștii făgărășeni le-au închinat jubileului partidului.

Am răsfoit colecția „Azotului” și am regăsit în paginile sale, revelațiile pe care chimia făgărășeană le-a adus prin oamenii și tehnica ei, în anii noștri, orașului de pe Olt, tezaurului de valori, reprezentînd noile avuții ale țării.

Dezvoltat într-un ritm impresionant în anii construcției socialiste, Combinatul chimic din Făgăraș se înscrie ca una dintre cele mai puternice cetăți ale chimiei pe harta industrială a României. Situat pe o uriașă întindere, transferînd limitele orașului Făgăraș tot mai departe în pădurile Carpaților, marele combinat chimic uimește de fiecare dată reporterii prin uluitorul flux al dezvoltării industriale, prin capacitatea de creație a oamenilor săi, prin inițiativa care și-a statornicit aici autentice tradiții.

Imenselor coloane ale chimiei moderne, amplasate într-un gigantic angrenaj de instalații, legate printr-un labirintic sistem de conducte aeriene și subterane, cu rezervoare, retorte strălucitoare, reactoare ale chimiei, li se adaugă continuu noi valori ale potențialului creației industriale. În aceste imense, dar nevăzute spații interioare, au loc reacții cu sinteze și descompuneri, un uluitor proces de transformări atomice, de continuă înnobilare a materiei după scara unor valori tot mai înalte.

Vizitatorul avizat măcar în parte despre minificul univers al chimiei, rămîne profund impresionat, nu atît de spațiile industriale care-și amplifică neconținut configurația, cît mai ales, de capacitatea oamenilor care le deservesc și în parte le-au și făurit. Ingineri, tehnicieni, maiștri sau muncitori, chimiștii făgărășeni stăpînesc tainele comenzilor electronice. În sălile cu ambianță de laborator, semnale luminoase și acustice transmit oamenilor, care cunosc limbajul electronicii, informații din complexitatea proceselor chimice de transformare a materiei.

Întregul proces tehnologic este o imperceptibilă declanșare de forță, și aceasta are loc într-un angrenaj de temperaturi și presiuni prezente numai în universul combinatelor chimice de acest profil.

Specialiștii combinatului nu-și afirmă capacitatea numai în marele proces de deservire a uriașelor retorte ale chimiei. Față de toate celelalte unități similare din țară, Combinatul chimic de la Făgăraș se detașează pe un loc de frunte prin contribuția specialiștilor săi, a cadrelor de conducere, la dezvoltarea cercetării științifice, în sprijinul nemijlocit al producției industriale. În componența acestui combinat se întîlnesc fabrici întregi, concepute și proiectate de specialiștii săi, un mare număr de instalații realizate practic în combinat și altele construite la diferite unități industriale din țară, dar funcționînd cu o tehnologie elaborată în laboratoarele combinatului făgărășean. Instalațiile aduse cu ani în urmă din import au fost ridicate, prin

rezultatele studiilor efectuate de specialiștii combinatului, la parametrii mai înalți, adăugându-li-se mecanisme de automatizare, și practic au devenit altele.

Inginerul Teodor Șuteu, directorul general al combinatului, ne spunea: „Prin această mare unitate a chimiei moderne, Făgărașul și-a asociat pentru totdeauna destinul și perspectivele de ramură industrială care se dezvoltă într-unul din cele mai înalte ritmuri. Este cert că și Uzina de prototipuri și reparații de utilaj chimic s-a construit și dezvoltat aici, tocmai datorită existenței combinatului. Din monografia ei, combinatul chimic nu poate lipsi. Acesta a contribuit cu un prețios sprijin, pe care i l-a acordat încă din timpul în care uzina se afla în fază de șantier. Este vorba despre un sprijin concretizat în oameni, experiență, materiale și altele. Ritmul puternic de dezvoltare a combinatului, căruia i se adaugă mereu alte și alte fabrici și unități, atrage noi oameni în fluxul creației industriale, condiționează și un mai puternic ritm de creștere urbanistică a Făgărașului.”

Remarca directorului general este confirmată nu numai de situația prezentă — rod al cincinalelor trecute — dar și de linia de viitor a prevederilor noului plan cincinal.

În expunerea prezentată de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Adunarea solemnă consacrată aniversării a 50 de ani de la întemeierea Partidului Comunist Român, se spunea: „Industria chimică se situează în continuare, printre sectoarele cu cele mai înalte ritmuri de creștere, producția ei mărindu-se în cincinal de 2,3 ori. În mod special se va extinde industria petro-chimică, a firelor și fibrelor sintetice, maselor plastice, caracterizate printr-o înaltă eficiență economică.”

Aici, la combinatul chimic din Făgăraș, are loc prima geneză a firelor și fibrelor sintetice. Fenolul produs aici este expedit peste Carpați, în Moldova, unde este utilizat la obținerea firelor și a fibrelor sintetice.

Contribuția chimiștilor făgărașeni la dezvoltarea producției de fire și fibre sintetice este tot mai substanțială.

...Combinatul produce azotat de amoniu. Pulberea albă pe care agregatele tehnicii contemporane o răspîndesc pe ogoare înseamnă mai multă pîine, carne, lapte, fructe. Fiind neaglomerabil, azotatul de amoniu produs la Făgăraș poate fi administrat cu ajutorul mijloacelor mecanizate în cele mai bune condiții. El este utilizat pentru ogoarele cu cereale, pășuni, livezi. Conținutul de azot este minimum 33,5 la sută.

Marele complex de amoniac, acid azotic și azotat de amoniu, construit în cadrul combinatului chimic făgărașean, este dotat cu instalații și utilaje fabricate în țară. După ce fabricile sale și-au atins într-un timp scurt parametrii prevăzuți în proiecte, capacitățile lor de producție au fost sporite de

către inteligența tehnică a combinatului, iar întregul proces tehnologic a fost automatizat.

Din gara industrială a combinatului, trenurile transportă azotatul de amoniu în vagoane special amenajate spre miile de beneficiari din întreaga țară. Sacii de polietilenă cu marca combinatului, în care este transportat azotatul de amoniu, pot fi găsiți în toate unitățile agricole ale țării. Oamenii pământului, țăranii cooperatori, muncitorii agricoli, mecanizatorii își desfășoară munca în câmp, după ciclurile vegetale, condiționate de succesiunea anotimpurilor. Chimistii făgărășeni își desfășoară însă activitatea lor în sprijinul rodniciei ogoarelor, în toate anotimpurile anului. Pulberea albă de azotat de amoniu este produsă în cantități mereu sporite și la nivel calitativ mereu mai înalt.

În complexul economiei noastre naționale, chimia făgărășeană colaborează cu aproape toate ramurile industriale cu care se află într-un firesc proces de interdependență. Există un aspect al activității industriale în care-i întâlnim pe chimiștii făgărășeni, aliniați în aceeași preocupare cu... siderurgistii. Combinatul chimic produce, într-un anumit sens, ... metal. Aceasta indirect, prin fabricația de mase plastice.

Masele plastice, fabricate într-o bogată gamă, vin să înlocuiască metalul. Combinatul de la Făgăraș livrează aproape 100 de produse chimice din mase plastice și peste 200 de repere industriale. La acestea se adaugă importante cantități de repere industriale care sînt produse la alte unități din țară, din mase plastice, provenite de la Combinatul din Făgăraș. Sub acest aspect, Combinatul chimic de la Făgăraș este colaborator la producția de tractoare, autocamioane, autoturisme.

O variată gamă de prafuri pentru presare, obținute pe bază de rășini fenol-formaldehidice, aflată în fabricație, reprezintă un aspect concludent al contribuției pe care activitatea științifică de cercetare o aduce în sprijinul producției industriale. Se fabrică bachelită N (normală, de uz general) bachelită E (pentru piese destinate industriei textile).

Bachelita poate fi întrebuințată în toate ramurile industriei, și de aceea aria ei de utilizare sporește în fiecare an. În industria construcțiilor de mașini ea înlocuiește mai ales metalele feroase și neferoase, în industria electrotehnică, textilă la confecționarea unor repere, în siderurgie pentru turnarea unor lagăre.

Unul din sectoarele mai noi de producție ale combinatului, dar în care au și fost obținute rezultate remarcabile, este cel al celuloidului. Acesta se fabrică în două sorturi: transparent (incolor, marmorat, sidefat, cu dungi colorate) și opac (alb, placat, de diferite culori). Oferind calități deosebite,

celuloidul se bucură de o largă utilizare la fabricarea obiectelor de galanterie, jucăriilor, a ustensilelor școlare.

Undeva, la poalele munților, acolo unde Carpații se înalță cu cele mai semețe piscuri spre nori, pădurca s-a întâlnit cu chimia. În rariștile pădurii s-au înălțat coloanele argintii ale industriei chimice, cu întregul complex de fabrici unite prin tentaculare ramificații de conducte și rețele, cu gigantice instalații și turnuri în care se desăvîrșesc unele din cele mai uluitoare procese de transformare a materiei amorfe în bunuri materiale de o stringentă utilitate.

În 1972, Combinatul chimic de la Făgăraș va sărbători o jumătate de veac de existență ca unitate industrială.

Columnele chimiei de la Orașul Victoria

- Chimistii de la Victoria, creatori de... școală
- Suflu nou pe platformele industriale ale orașului
- Deschizători de drumuri noi în... petrochimie
- Chimia naște orașe noi
- Procese chimice pe... 400 km

Orașul Victoria a intrat într-o nouă primăvară. Își deschid mugurii pădurile Carpaților și arbuștii din parcurile orașului, adică dinspre luncile Oltului vînturile noului anotimp, iar columnele chimiei au căpătat din nou luciri de argint în fascinante luminozități.

Pionierii s-au reîntors din vacanță cu flori culese în poienile din Carpați și cu poeme folclorice adunate din satele făgărășene. Le-au dus în școli și la casa de cultură, unde întâlnești în aceste zile efervescența activitate creatoare, manifestările artistice consacrate marelui eveniment din viața poporului nostru: aniversarea semicentenarului Partidului Comunist Român.

Răsună cîntece de sărbătoare și înflăcărare versuri închinat partidului și patriei socialiste, răzbat pînă departe semnalele trompetelor pionierești și vibrantele sonorități ale orchestrelor și fanfarelor deservind formațiile de dansatori.

În liniștea sălilor de clasă sau seara într-o încăpere de la casa de cultură, au loc impresionante evocări. Cei mai vîrstnici intelectuali ai orașului prind în ampla prezentare a înfăptuirilor din ultimul sfert de veac obținute de poporul nostru pe drumul socialismului, sub conducerea partidului și... monografia Orașului Victoria. Orașul este o creație a chimiei. Victoria, cu marele său combinat, și-a înscris numele pe prima pagină a unei ramuri

industriale cu una din cele mai spectaculoase dezvoltări. Aici s-au format muncitori de înaltă calificare, stăpînind marile procese ale reacțiilor, sintezelor, distilărilor. Aici au crescut specialiști de renume care au detectat noi căi de creștere în știința contemporană, au conceput noi valori în tehnică.

Maistrii Mircea Peicu, Gheorghe Cucu și Victor Dalseno, de la Combinatul chimic al Orașului Victoria, au absentat deseori din marea cetate a chimiei de sub Carpați. Au fost trimiși să ducă capacitatea creatoare și experiența acumulată aici, în alte zone ale țării, unde se înălțau noi combinate și uzine ale industriei chimice. Au participat la pregătirea momentelor solemne de declanșare a marilor reacții ale transformărilor chimice, la alte retorte și colane ale acestei ramuri. Rînd pe rînd, și-au depus semnăturile autorizate de colaboratori la desăvîrșirea noilor unități de la Roznov, Borzești, Tg. Mureș, Craiova, Turnu Măgurele, Pitești. Alături de constructori și de beneficiari au venit cu experiența lor, adăugînd un indispensabil impuls în dezlănțuirea noilor energii. La toate noile combinate care s-au construit în ultimul deceniu și jumătate au fost prezenți la momentele festive ale intrării în funcțiune, la toate marile performanțe care se pregăteau.

Această activitate dezvoltată continuu, perfecționată, definește caracteristicile unei autentice școli, fondată de chimiștii de la Orașul Victoria. Este o școală a experienței, a creației și a inteligenței tehnice, valorificată plener în procesul hotărîtor al ascensiunilor pe scara dezvoltării spațiale și calitative.

Aici, la Orașul Victoria și în multe alte combinate chimice din țară, puse în funcțiune și cu, sprijinul chimiștilor din orașul situat între Carpați și Olt, se produce în cantități sporite și la un nivel calitativ mereu mai bun, azotatul de amoniu. Este numele unui produs arhicunoscut azi în întreaga țară, tuturor, pînă și copiilor din primul an de școală. Pulberea argintie, făurită prin reacțiile și sintezele chimiei, se revarsă an de an în cantități mereu sporite pe ogoarele patriei, cărora le asociază un plus de producție, un rod mai bogat.

Producția acestei pulberi, miraculoasă prin efectele ei pentru vegetația cerealieră, reprezintă unul din obiectivele de primă însemnătate care a fost înscris în planurile încredințate chimiștilor. Și toți cei ce deserveșc cetățile chimiei, onorează cu promptitudine această cerință.

Să ne reamintim că în 1938 în agricultura țării noastre au fost utilizate doar 11 000 tone de îngrășămintă chimice. Și să ne amintim că în ultimul an al cincinalului care s-a încheiat, se prevăzuseră pentru agricultură 720 000 tone de îngrășămintă chimice, cifră care a fost depășită.

Chimia, ramura industriei noastre cu unul dintre cele mai spectaculoase ritmuri de dezvoltare, generează astfel, prin valorile ei pe care le creează la un nivel mereu amplificat, puternice impulsuri, într-o multitudine de sec-toare ale economiei noastre socialiste.

Cu decenii în urmă, savanți cu renume mondial ca Nicolae Teclu, Petru Poni, C. Istrati și alții atrăgeau atenția asupra marilor rezerve de materii prime pe care le posedă țara noastră pentru dezvoltarea industriei chimice. Valorificarea plenară a acestor bogății, n-a fost însă posibilă, decât în anii de dezvoltare planificată a economiei, pe baza programului elaborat științific, de către partid.

Dezvoltarea industriei chimiei necesită în prealabil, o puternică indus-trie constructoare de mașini, o bază energetică corespunzătoare, institute spe-cializate de cercetări și proiectări, facultăți la nivelul învățământului supe-rior de pe plan mondial. Mai erau necesare importante investiții. Atunci, când în anii construcției socialiste, toate aceste cerințe au fost satisfăcute, chimia a cunoscut un puternic suflu al dezvoltării sub aspect industrial, au fost formate și puse în valoare talente care au afirmat noi nume de pres-tigiu.

Chimia cu marele ei univers de colonne argintii, cu contorsionate con-ducte înălțate spre cer și coborâte în adânc, cu retorte și rezervoare concepute într-o fantastică geometrie, cu nevăzute procese de transformare dirijate de la tablourile de comandă cu sprijinul automatizării, a născut și orașe noi. Victoria este primul exemplu. Dar nu singurul. Să mai amintim orașele Gheorghe Gheorghiu-Dej, Năvodari, Copșa Mică, Moldova Nouă.

*

Combinatul chimic de la Orașul Victoria produce peste 60 de sorti-mente. Unele, ca azotatul de amoniu, destinate agriculturii socialiste, sînt unanim cunoscute. Altele se bucură de o mai redusă „popularitate“, deși pre-zintă o mare valoare de utilitate în numeroase ramuri ale economiei. Dintre acestea face parte produsul cu un nume poetic deosebit „ampora“. Geneza lui a fost făurită aici, la Orașul Victoria, mai întîi în laboratoarele specia-liștilor prin cercetările lor științifice. Pentru că aici, la Orașul Victoria, pro-ducția industrială mereu ridicată spre noi performanțe, se îmbină întotdeauna cu afirmarea și finalizarea pasiunii celor mai buni specialiști, de detectare a unor noi zone ale cunoașterii. Inteligența tehnică afirmă mereu noi ener-gii propulsoare pentru activitatea întregului combinat și uneori pentru întreaga ramură industrială a chimiei.

„Ampora“ se obține din rășini sintetice. Este un produs extrem de solicitat care o dată obținut în instalații industriale, a început să înlocuiască treptat substanțele similare, obținute din import. Caracteristicile i-au deschis o vastă arie de utilizări. Produsul suportă temperatura unei flăcări de 200 grade Celsius și este antitermic. E un excelent izolanț fonic. Îl întâlnim, ca izolanț termic, în componența halelor, vagoanelor și autovehiculelor frigorifice. Ampora este utilizată pe șantierele navale, în construcția vaselor, ca și la uzinele specializate în fabricarea vagoanelor.

*
* *

Gazul metan și celuloza reprezintă baza de materii prime a combinatului. Marele ciclu de creație începe de la laboratoare și de la stațiile pilot, de la unitățile de producție în care intră materia primă. Acesta se încheie în depozitele de produse finite. O cifră spectaculoasă ne oferă imaginea uluitoarelor procese chimice de transformare, de înnobilare a materiei, complexitatea acestora. Din instalațiile în care intră materiile prime și pînă la rampa de ieșire a produselor finite, nevăzutele procese de transformare cu reacții la temperaturi și presiuni diferite, însumează 400 km.

Pe această uriașă distanță a ciclurilor succesive de transformare, au loc, sintetizate științific, numeroasele sinteze și descompuneri de formule chimice, de afirmare a valențelor. Dintr-unul din aceste vaste procese provine viațelul, o rășină sintetică obținută pe baza cercetărilor efectuate de către specialiștii combinatului, înregistrată și brevetată la Geneva. Produsul este utilizat drept apretură în industria textilă.

Tot aici se produc rășinile pentru lacuri, șapte sortimente de cleiuri solizitate de industria mobilei, de placaje și plăci fibrolemnoase, schimbători de ioni (întreaga gamă) pentru dedurizarea apelor în cazane de aburi, „ureliti IS“ pentru împîslituri.

*
* *

În anii cincinalului 1966—1970, Combinatul chimic de la Orașul Victoria a cunoscut o puternică dezvoltare, o vizibilă diversificare a producției. S-a înregistrat o contribuție de prestigiu și sub aspectul aplicării în producție a rezultatelor activității științifice de cercetare, efectuată de specialiștii săi.

În decembrie 1967 a fost pus în funcțiune, cu o lună și jumătate mai devreme față de prevederi, cea de-a treia fabrică de metanol, prevăzută cu o capacitate de producție de 50 000 tone anual. Întregul proces de fabri-

cație este automatizat. Noua unitate și-a atins parametrii prevăzuți în proiecte cu mult înainte de termen.

Și tot în cronica cincinalului care s-a încheiat s-a înscris un eveniment de seamă, privind fabrica de acid azotic. Aceasta și-a dublat capacitate. Este un rezultat obținut prin perfecționarea procesului tehnologic, prin montarea unor noi autoclave, cu investiții minime.

Combinatul chimic de la Orașul Victoria care onorează prin produsele sale comenzile provenite din contractele încheiate cu mii de beneficiari din întreaga țară, reprezentând o diversitate de ramuri și sectoare ale economiei naționale, își afirmă marca de prestigiu și pe piața externă.

Importante cantități de metanol sînt livrate în R.S.F. Iugoslavia, R.P. Ungară, R.P. Chineză, Italia, Austria, Olanda, Republica Federală a Germaniei, Izrael. Bicarbonatul de sodiu este solicitat în Cehoslovacia, Austria, Egipt și Iran, iar acidul azotic în Bulgaria și Iugoslavia.

*
* *

În anii cincinalului 1971—1975, producția Combinatului chimic de la Orașul Victoria, va fi sporită cu aproape 100 la sută. În 1972 v-a începe construcția unei noi fabrici de metanol (a patra) prevăzută cu o capacitate de producție de 200 000 tone anual.

... Victoria, orașul dintre Carpați și Olt, își afirmă în noua primăvară și valorile sale turistice. Din orașul dotat cu o modernă bază materială pentru turism, se deschid ispititoare, potecile spre văile și costișele munților, spre cabanele ospitaliere din zona marilor înălțimi.

... Turisților străini, vizitatorilor din țară, care n-au mai trecut pe aici, ghidul le face prezentarea: „Orașul Victoria, cel mai vechi dintre noile orașe ale țării, își are geneza în anii construcției socialiste. Numele lui revine ori de cîte ori se prezintă tabloul înnoirilor pe care țara noastră le-a cunoscut în ultimul sfert de veac. Este doar unul din primele orașe înălțate din temelii de către constructorii socialismului“.

Sinteza culorilor

- Miracolul de altădată a devenit azi producție industrială
- Știință și industrie la „Colorom“ Codlea . . .
- Prezent și viitor în fluxul reacțiilor și al sintezelor chimice
- Codlea exportă culori

Culorile au reprezentat de la început veșmîntul în care omul a perceput lumea. Din bolta cerului, din întinsul mărilor și al oceanelor a cunoscut întîi

albastrul, cu toate nuanțele sale, unele sugerînd întotdeauna mirajul depărtărilor. Din prima geană a răsăritului, a descifrat nuanțele de roșu. Din imensitatea munților și a cîmpiilor împodobite cu luxurianta vegetație a codrilor, a descifrat nuanțele de verde, din floarea soarelui dată în pîrgă a cunoscut galbenul auriu.

Iar în poienile Carpaților și în luncile apelor, au fost detectate poate primele antologii cromatice cu nuanțe și armonii în diversitatea florilor din miczul verilor. În succesiunea ireversibilă a anotimpurilor, în detectarea fenomenelor astronomice, în exploziile florale ale regnului vegetal, spiritul de observație uman a surprins mereu noi și noi nuanțe coloristice.

Pe măsura înaintării sale pe scara civilizației, omul și-a propus, a încercat și a reușit, să devină el însuși făuritor de culori. Mai întîi le-a împrumutat nemijlocit prin elementele naturale pe care acestea le însoțeau, mai apoi, cu ajutorul chimiei, a reușit să creeze culori printr-un complex și miraculos proces de transformare a materiei, de modificări efectuate în structura acestora.

Cînd omul a ajuns creator de cromatică, el a început să devină și făuritor de armonii. A început să reproducă peisaje din natură, să le exprime armoniile și nuanțele coloristice, să execute picturi cu care a ajuns să întrecă fascinatele tablouri cu care-l impresionase natura, să le însuflețească, să le dea dinamism, să le înnobileze. Dar iată, că ajuns pe o treaptă superioară a civilizației, omul așezărilor moderne, a descoperit necesitatea de a-și asocia valorile utilitare ale mediului înconjurător, ale bunurilor materiale făurite de el, cu cerințele esteticii. Dezvoltarea industriei ușoare, a arhitecturii moderne, a construcției de mașini, a impus cerințele unor fabrici specializate în producția de culori.

... Geniul poporului a descoperit cu multe veacuri în urmă, modalitățile de extracție a culorilor din flora acestor meleaguri, pentru a reproduce pe imaculatul cămășilor de in, artistice motive decorative ale portului popular. De aici și pînă la industria coloranților este o cale lungă, marcată însă cu o neîntreruptă suită de evenimente pe calea cunoașterii și descoperirii umane.

În epoca modernă, culorile se făuresc mai întîi în laboratoarele și cabinetele de lucru ale savanților, iar mai apoi procesul făuririi lor este reprodus în spațiile amplificate, dinamice, spectaculoase ale industriei. Dar, în cercetările lor privind mirificul univers al culorilor, savanții s-au reîntors deseori și la acumulările empirice ale căror rezultate le-au aflat în tezaurul de cunoștințe și practici străvechi, generate de geniul popular, păstrate în tradițiile orale. Acum mai bine de șapte decenii, ziarele românești anunțau un concurs

cu totul original care avea drept obiect cunoștințele privind modalitățile de obținere și utilizare a coloranților naturali pe calea străvechilor achiziții empirice. Concursul intitulat „Cromatica poporului român“, era inițiat de către chimistul dr. C. I. Istrate.

Astăzi, în industria de coloranți a lumii se cunosc și se realizează 50.000 de sortimente. Dezvoltarea unei asemenea ramuri industriale necesită materii prime speciale, cercetători și specialiști cu experiență, o industrie producătoare de mașini și instalații.

În trecut, dezvoltarea unor ramuri industriale în România, depindea, pe lângă altele, și de posibilitățile importului de coloranți. În „Enciclopedia română“ (volumul al III-lea „Economia națională“), apărută la sfârșitul celui de-al patrulea deceniu al veacului nostru, se consemnau următoarele despre industria chimică: „Pentru produsele chimice, România este tributară străinătății; importăm produse chimice în valoare de aproximativ zece ori mai mare decât exportăm“ (pag. 1 012). Și mai departe în același capitol, se preciza: „În importul nostru chimic pe anul 1937, coloranții sintetici ocupă capitolul cel mai important, cu 370 milioane lei“ (pag. 1 026).

În albumul cu istoria în imagini a uzinei „Colorom“, o veche fotografie, decolorată de vreme, aduce totuși până la noi imaginea cu valoare de document a fostei „mori de coloranți“. Într-o sinistă magherniță, cu cele mai rudimentare condiții de lucru, se exploata nemilos truda lucrătorilor în anii caracterizați prin șomaj și curbe de sacrificiu. Imaginea contrastează frapant cu cele din fotografiile care înfățișează aspecte ale uzinei de azi în unitățile căreia tehnica cea mai avansată se asociază cu grija pentru cele mai bune condiții de lucru, cu măsurile de protecție a muncii.

Cei mai vîrstnici salariați ai întreprinderii își mai amintesc de acele triste aspecte ale trecutului tot mai îndepărtat, în care și aici la Codlea, se lucra în condiții dintre cele mai grele, cu materii prime de import, de anii în care se ambalau produse aduse din străinătate, în vreme ce bogățiile țării erau vîndute la prețuri derizorii, concernelor de peste hotare.

Marele act istoric de la 23 August 1944, insurecția armată organizată și condusă de către Partidul Comunist Român, a deschis zări de lumină, strălucite perspective de viitor și pentru locuitorii orașului Codlea, dintre care, unii truseră la „moara de coloranți“. Mulți dintre ei și-au înscris mai apoi numele printre veteranii uzinei de azi.

Am reținut aceste situații documentare, pentru a înțelege mai bine realitățile obținute în dezvoltarea industriei noastre chimice, în mod deosebit în cazul nostru, a industriei de coloranți, într-o etapă istoricește scurtă, în anii construcției socialiste.

România, în importul căreia coloranții dețineau o pondere mare, este azi exportatoare de coloranți. Uzina chimică „Colorom” din Codlea își exportă produsele în 50 de țări ale lumii. Mai mult de jumătate din producția ei este solioitată la export. Este deosebit de semnificativ faptul că marca acestei uzine este prezentă, prin produsele pe care le însoțește, în țări ca Anglia, Austria, Elveția, Franța, Olanda, Uniunea Sovietică.

*

... La Codlea, cromatica florală din rariștile pădurilor de pe Măgura, a coborât în cea mai mare întreprindere producătoare de coloranți a țării. Fabrica, devenită într-un timp scurt uzină, în vremea noastră, s-a dezvoltat pe locul unor vechi ateliere care înainte de război alcătuiau așa-numita „moară de coloranți”, designată oficial cu tenmenul cam impropriu de „fabrică de produse chimice”. Aceasta nu era de altfel decât o unitate a concernului „I. G. Farben Industrie”, în care se diluau, se ambalau și se expediau câteva sortimente de coloranți în concentrație, aduse din Germania. Mai apoi, aici se produce hârtie heliografică și se asimilează un sortiment de coloranți cu materie primă obținută din import. Este vorba despre negrul de sulf.

... Uzina de azi oferă un impresionant panoramic industrial, cu rezervoare și coloane argintii, cu labirintul conductelor aeriene ca niște arcuri de triumf, cu arhitectura modernă a unor hale de fabricație, concepute într-un stil specific chimiei. În aceste spații are loc azi marea sinteză a coloranților. Din materiile prime provenite din zăcămintele marilor avuții ale țării, se desfășoară și se desăvârșește sinteza coloranților, mirificul proces de transformări chimice, la sfârșitul căruia se obțin culorile pentru estetica utilitară a vieții noastre cotidiene. Față de vechea „moară” de odinioară, spațiile concentrate cu instalații în pavilioane industriale, ocupă azi o suprafață de peste 10 ori mai mare.

Procesul de făurire a celei mai mari cetăți a chimiei, specializată în producția de coloranți, a început după actul revoluționar al naționalizării principalelor mijloace de producție. Clasa muncitoare și-a trimis și aici mesagerii pentru a se specializa în fabricația de coloranți. Muncitorii și specialiștii (mulți din ei ridicați din rîndul clasei muncitoare) au învățat „din mers”,

căile de obținere a coloranților, și-au însușit cuceririle tehnicii moderne, uneori deschizând ei înșiși, noi orizonturi în procesul de cunoaștere, în știința și tehnica contemporană, devenind inovatori și inventatori.

Dezvoltarea acestei uzine reflectă la scară de întreprindere, procesul dinamic, accelerat, al industrializării socialiste, afirmat cu vigoare, cu cutență, în întreaga țară. S-a dezvoltat aici, practic, una din ramurile cu totul noi ale industriei noastre socialiste, integrată organic, în marele angrenaj al fluxului economic al țării.

Folosind ca materii prime, produse provenite de la alte unități ale industriei chimice, uzina „Colorom” Codlea deservește la rîndul său, numeroase alte ramuri industriale, afirmînd totodată o marcă de rezonanță și prestigiu și peste hotare, în țări mai dezvoltate din punct de vedere economic.

Anul 1947 marchează în cronică construcția fabricii de anilină, eveniment urmat de instalația de acid H, un important intermediar pentru producția de coloranți. În 1949 se fabrică pentru prima dată betanaftolul, din 1950 coloranți azoici. Fluxul dezvoltării înscrie în continuare noi evenimente: construcția unităților de fabricație pentru acizi gama, naftonic și Tobias I, a pigmentilor azoici și poliazoici, a noi și noi sortimente de coloranți.

Anii cincinalului care s-a încheiat au marcat cea mai spectaculoasă dinamică a dezvoltării, sinteza coloranților, s-a extins procesul creator pe noi spații, în noi unități de producție. În această perioadă, producția uzinei cunoaște o creștere de peste 200 la sută. În noile capacități de producție, reprezentate prin mai mult de 20 unități, se produc coloranți de sulf într-o întreagă paletă de nuanțe, metilul violet, noi pigmenti organici, auxiliari pentru industria textilă, a pielăriei, coloranților, a substanțelor chimice destinate combaterii dăunătorilor în agricultură. Se înalță o nouă secție de finisaj și altele noi pentru laboratorul de cercetări, stații de compresoare, spații de depozitare a materiilor prime și produselor chimice.

*

Încadrîndu-se în ritmul general de dezvoltare al industriei noastre socialiste, și industria chimică va atinge în anii actualului plan cincinal un nivel de producție dintre cele mai înalte. În expunerea prezentată de tovarășul Nicolae Ceaușescu la adunarea solemnă din Capitală, consacrată semicentenarului glorios al Partidului Comunist Român, se spunea: „Industria chimică se situează, în continuare, printre sectoarele cu cele mai înalte ritmuri de creștere, producția ei mărindu-se în cincinal de aproape 2,3 ori”.

Pentru a satisface cerințele sporite ale ramurilor economiei pe care le deservește, solicitările crescînde la export, și în industria coloranților se prevăd creșteri importante la producție, prin ridicarea pe o treaptă superioară a parametrilor de funcționare la actualele instalații, prin construcția unor noi obiective înscrise în planul de investiții. Și aici, la „Colorom“ Codlea se prevăd perspective cutezătoare. Despre dezvoltarea uzinei în anii actualului plan cincinal, primim informații de la directorul ei: „În 1975, uzina noastră va realiza un volum de producție de două ori mai mare față de realizările anului 1970. Printr-o mai bună utilizare a bazei tehnice de care dispunem, printr-o organizare mai bună a producției și a muncii, în ultimul an al actualului plan cincinal, în uzina noastră se va înregistra o creștere a productivității muncii de 41 la sută față de 1970. Vor fi asimilate în continuare în fabricație, noi sorturi de coloranți și intermediari. Dintre produsele noi amintesc coloranții reactivi, coloranții bazici, speciali pentru fibre polinitrilacrilice, auxiliari pentru industria cauciucului“.

*

*

I.a Codlea, paleta multicoloră de petale din poienile pădurilor de pe Măgura, a coborât de mult în oraș și de atunci își amplifică mereu valorile. Codlea este orașul florilor, mereu proaspete în toate anotimpurile, în culori vii, sub cupolele de transparență ale serelor. Dar Codlea este înainte de toate „orașul culorilor“ făurite pe scară industrială, în spațiile chimiei, în cea mai mare uzină de coloranți a țării. Culorile făurite aici sînt destinate frumuseții cotidiene, esteticii utilitare din întreaga țară, din alte zeci de țări de pe continentele lumii. Intrați însă în componența unei imense game de produse ale industriei noastre, coloranții fabricați la Codlea sînt prezenți pe o arie mult mai mare în peste 100 de țări. Orașul de sub Măgura își menține și consolidează, prin creația sa de coloranți, un loc de prim rang, unic în țară. Este orașul culorilor.

Fascinații făgărășene

- Pentru toate platformele industriale ale chimiei
- Geneza retortelor argintii se desăvîrșesc pe 11 ha.
- Fascinații făgărășene de azi și de mâine
- Valori inedite pe adresa viitorului

Străbătînd Țara Făgărașului, vizitatorul surprinde o captivantă întâlnire de factori, marcînd o confruntare spectaculoasă de epoci aflate la distanțe

pe scara civilizației umane. De sus, din rariștile montane, privirile întâlnesc oglinzi solare coborâte pe pământ, însemnând spațiile gigantice ale instalațiilor argintii ale chimiei industriale. Aici, între Carpați și Olt, chimia, adusă de suflul industrializării socialiste, a adăugat noi dimensiuni și nebanuite valori, în perimetrul făgărășean. Și nu numai aici, ci și pe multe alte meleaguri ale țării.

Imensul organism al chimiei solicită reînnoirea retortelor sale, noi giganți metalici pentru ocuparea spațiilor care se adaugă continuu perimetrului său. Această cerință, manifestată la nivelul unor exigențe mereu sporite, este onorată de cea de-a doua mare cetate a industriei făgărășene, de Uzina de prototipuri și reparații de utilaj chimic.

Construcția și dezvoltarea continuă în anii edificării socialiste, a Uzinei de prototipuri și reparații de utilaj chimic, a atras la Făgăraș un alt detașament de oameni ai acestor meleaguri, în mirajul prelucrării metalului. Oamenii însufleșiți de comuniști, au învățat să declanșeze și să dirijeze forțele care topesc metalul, mijloacele de a-l modela și înnobila, de a face din el retorte, recipiente, conducte, rezervoare. Aici, la U.P.R.U.C. se făuresc uzine, fabrici, secții, instalații — totul pentru chimia industrială. Deocamdată cu caracter de unicat pe țară, uzina făgărășeană generează nemijlocit puternice impulsuri de dezvoltare celei mai dinamice ramuri a industriei noastre socialiste, aceea a chimiei. Noile cetăți ale industriei chimice, înălțate pe întregul cuprins al țării în ultimul deceniu, dispun cel puțin în parte, de utilaje și instalații purtând marca U.P.R.U.C. Făgăraș.

Uzina a luat ființă la 15 aprilie 1957. A fost înălțată la o margine a orașului Făgăraș, mai întâi ca o modestă întreprindere. Dezvoltată continuu, aceasta ajunge într-un termen scurt la titulatura majoră de „uzină”. Faza modestă a întreprinderii a fost depășită repede. S-a format aici un nucleu de oameni harnici și talentați care porneau o activitate nouă, de adevărat pionierat în țara noastră. Ei sînt chimiști prin profilul produsului finit pe care sînt chemați să-l desăvîrșescă, sînt metalurgiști prin specificul activității din uzină — prelucrarea metalului.

Paralel cu fabricarea unor instalații, a unor subansamble pentru retortele chimiei, uzina deține și o funcție de intervenție, executînd lucrări de reparații la combinatele și uzinele chimice pentru care pregătește utilaje prototip care înainte se obțineau din import.

Producția uzinei, aflată într-o continuă diversificare și perfecționare, îmbogățită cu noi și noi utilaje și instalații, tot mai pretențioase, cu parametri mereu mai înalți, răspunde necesităților reclamate de industria chimică.

Inginerul Ioan Constantinescu, directorul uzinei, ne prezintă câteva aspecte ale profilului acestei mari unități industriale a Făgărașului, ale cărei produse sînt clasificate în șase mari grupări.

Este vorba, în primul rînd, despre instalații prototip, despre piese de schimb fabricate din oțel-carbon anticoroziv și antioxidabil, despre piese fabricate la cazangerie și utilaje de aluminiu. Asemenea produse au intrat în componența unor unități noi ale industriei chimice, printre care Combinatul chimic de la Borzești, Combinatul de celuloză și hîrtie de la Suceava, Fabrica de hîrtie și celuloză de la Zărnești, Fabrica de antibiotice de la Iași, Fabrica „Chimica” de la Rîșnov, Uzina „Colorom”. Pentru aceste unități, au fost livrate utilaje de mare complexitate: sortizoare, malaxoare, antiacide, gazometre sferice, uscătoare de valțuri.

Armăturile industriale din oțel inoxidabil și anticorosiv, din oțel-carbon și din fontă, robinetele și oalele de condens termodinamice, reprezintă o a doua grupă de produse.

Uzina mai livrează piese de schimb turnate din oțel, aparatură, conducte și armături emailate antiacid, utilaje cauciucate, conducte, valțuri, instalații cauciucate și ebonitate, utilaje și conducte din poliesteri armați cu fibre de sticlă.

Aspectul dinamic al dezvoltării uzinei este reflectat de continua amplificare a bazei tehnice, de construcția noilor obiective. În anii cincinalului care s-a încheiat, au fost puse, printre altele, în funcțiune, o turnătorie de oțel inoxidabil, o unitate pentru utilaje din poliesteri armați cu fibre de sticlă, noi capacități la cazangerie, secția de emailare antiacide.

Progresul tehnic reprezintă o dominantă primordială, o preocupare colectivă care polarizează în cea mai înaltă măsură eforturile tuturor specialiștilor, ale cadrelor de conducere. Inginerul Ioan Constantinescu, directorul uzinei, ne spunea: „Printre măsurile care au vizat extinderea tehnicii noi, au fost dotarea uzinei cu un modern laborator Roentgen, introducerea sistemului de tăiere a oțelurilor inoxidabile cu plasmă, sudarea nichelului și aluminiului sub argon, demaselotarea pieselor turnate cu pulberi metalice, aplicarea unor procedee avansate privind tratarea oțelurilor”.

În uzina cu un profil atît de complex, cercetarea științifică este la ea acasă. Specialiștii, cadrele de conducere nu se mulțumesc numai cu însușirea celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, ci, însuflețiți de comuniști, își unesc eforturile, capacitatea de creație, în vederea desohiderii unor noi drumuri în tehnica contemporană. Un modern complex de laboratoare oferă

condiții optime de cercetare. Rezultatele acestei activități s-au concretizat în stabilirea căilor de introducere a emailării antiacide a utilajelor și conductelor, introducerea în fabricație a unor instalații din poliesteri armați cu fibre de sticlă, înlocuindu-se astfel metalul, cauciucarea și ebonitarea valțurilor pentru industria celulozei și hârtiei. Sînt probleme specifice acestor uzine, soluționate de specialiștii ei. Dar acestora le-au fost încredințate pentru activitatea științifică de cercetare și teme cu o sferă mai largă de aplicabilitate, la nivel departamental. În tematica cercetării științifice au intrat elaborarea de noi rețete de emailuri antiacide, extinderea utilizării poliestereilor armați cu fibre de sticlă, studii privind rezistența la coroziune a oțelului inoxidabil.

Într-una din primele zile de lucru ale noului cincinal 1971—1975, colectivul Uzinei de prototipuri și reparații de utilaj chimic a primit vizita secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Vizitînd secțiile de producție ale uzinei, discutînd cu muncitorii, specialiștii și cadrele de conducere, studiînd dezvoltarea și perspectivele, secretarul general al partidului a adresat cuvinte de laudă pentru succesele obținute, a felicitat colectivul de muncă al uzinei, pe comuniști, dar a dat în același timp prețioase indicații privind dezvoltarea uzinei.

În 1971, colectivul de la U.P.R.U.C. a anunțat un succes de prestigiu: intrarea în funcțiune cu șase luni înainte de termenul prevăzut a noii unități de pompe antiacide. Tradus în cifrele calculatoarelor de la serviciul plan, devansarea termenului de intrare în funcțiune înseamnă 300 de pompe antiacide în plus. Este vorba despre o instalație de înaltă tehnicitate, generatoare de impulsuri în complexul marilor transformări din angrenajul chimiei moderne. Noua unitate de pompe antiacide va cunoaște în continuare, o puternică dezvoltare, acoperind treptat întregul necesar al economiei naționale.

În prima etapă, vor fi produse aici 2 000 de pompe antiacide anual. În atenția specialiștilor, a muncitorilor care deserveșc noua unitate, se află atingerea într-un timp cît mai scurt a parametrilor prevăzuți în proiecte, iar paralel cu aceasta, conducerea uzinei se preocupă de pregătirile celei de-a doua etape de dezvoltare a producției de pompe antiacide. În 1975 se va ajunge la un nivel de producție de 8 000 de pompe pe an.

Uzina de prototipuri și reparații de utilaj chimic de la Făgăraș a cunoscut un ritm de dezvoltare vertiginos: în medie de 24 la sută în fiecare an. În cadrul unei noi etape de dezvoltare a uzinei, a început construcția unei noi unități de utilaj chimic. Alte obiective se vor adăuga în anii ce urmează.

În ultimul an al cincinalului 1971—1975, uzina va cunoaște o creștere a producției de 3 ori față de realizările anului 1970.

Sarcinile noului plan cincinal se înfăptuiesc cu succes, nu numai în sectorul de investiții, ci și în realizarea sarcinilor curente, sporite de plan.

... Uzina metalurgiștilor făgărășeni își extinde perimetrul de făurire a noilor coloane și retorte pentru noile cetăți ale chimiei moderne. Viitoarele sinteze și reacții chimice își au aici, în proporție mereu mai mare, obârșia. Aici se pregătește geneza chimiei industriale, sub aspectul celor mai noi valori ale sale.

BEITRÄGE BETREFFEND DEN SOZIALISTISCHEN AUFBAU IM KREIS BRAȘOV (KRONSTADT)

Blätter aus einer Gegenwartschronik

(ZUSAMMENFASSUNG)

Gegenstand dieser Arbeit ist die Veranschaulichung der vielseitigen Entwicklung des Kreises und des Munizipiums Brașov in den Jahren die seit der Befreiung vom faschistischen Joch verflossen sind.

Die sechs Kapitel der vorliegenden Arbeit sind einigen Industriebetrieben gewidmet, welche die Wirtschaft des Kreises veranschaulichen und die in unserer Volkswirtschaft einen erstrangigen Platz einnehmen. Folgende Betriebe werden in der vorliegenden Arbeit in ihrer stürmischen Entwicklung beschrieben: das Traktorenwerk und das LKW-Werk aus Brașov (Kronstadt), das Farbenchemische Werk aus Codlea (Zeiden), die Chemiewerke aus Fogarasch und Victoriastadt, das Werk für Prototypenbau und Reparaturen von Chemieausrüstungen aus Fogarasch.

INDUSTRIALIZAREA ȘI UNELE MUTAȚII ÎN MEDIUL RURAL

(Analiza fenomenelor pe exemplul județului Brașov)

de ANDREI SORCOIU

Îmboldul pentru studierea problemelor legate de industrializare și unele mutații din mediul rural, l-a constituit importanța teoretică și practică a industrializării, a progresului tehnic în strânsa lor interconținonare cu profunde schimbări în ceea ce privește organizarea producției, relațiile sociale de producție în cadrul economiei în general și în agricultură în special.

Transformările social-economice care au avut loc pe pământul românesc în anii socialismului, ca rezultat al politicii științifice a Partidului Comunist Român, demonstrează că industrializarea este singura în măsură să asigure dezvoltarea continuă a bazei tehnico-materiale a societății și introducerea pe scară largă a progresului tehnic în toate ramurile producției materiale: mecanizarea, chimizarea, electrificarea lucrărilor agricole, irigarea culturilor, condiție esențială a creșterii producției agricole; dezvoltarea tuturor orașelor și comunelor — lichidarea deosebirilor dintre sat și oraș; ridicarea gradului de civilizație și cultură a oamenilor.

Este o realitate a zilelor noastre faptul că industria a devenit pivotul dezvoltării tuturor ramurilor, al progresului întregii noastre societăți. Numai în condițiile unei industrii puternice, agricultura a căpătat energie și mijloacele tehnice necesare pentru revoluționarea producției.

Procesul economic general determinat de industrializarea socialistă, de introducere a progresului tehnic în agricultură, favorizează profunde schimbări în structura și utilizarea forței de muncă. Astfel, ponderea populației din agricultură s-a redus de la 74,1 la sută cît era în primul an de economie planificată respectiv 1950 la 49,1 la sută în 1970 și creșterea corespunzătoare a populației în sectoarele neagricole, mai cu seamă din industrie, semnificînd însuși progresul realizat în creșterea economiei.

Modernizarea agriculturii a determinat ample mutații privind calificarea și structura profesională a populației agricole, profesiunile fiind însușite nu numai pe bază de experiență prin tradiție, ci printr-un sistem școlar mai orga-

nizat. Se știe că progresul tehnic contemporan implică nu numai schimbări structurale la nivelul producției propriu-zise, ci și schimbări socio-profesionale, psihosociale, mutații cantitative și calitative în structura forței de muncă.

În alegerea pentru studiu a zonei Brașov, s-a ținut seama de următoarele:

- în ce raport se află nivelul ridicat de industrializare al județului și baza tehnico-materială a agriculturii privind înzestrarea ei cu mașini-unelte;

- implicațiile pe care le comportă gradul de industrializare pe planul forței de muncă din agricultură;

- la ce implicații duce mecanizarea agriculturii în domeniul forței de muncă;

- modificările intervenite în funcțiile familiei țărănești determinate de cooperativizarea agriculturii.

Aprecierile menționate sînt însoțite de considerente teoretice în spiritul liniei trasate de Congresul al X-lea al P.C.R., a documentelor de partid și de stat apărute ulterior.

Capitolul I. Industrializarea și progresul tehnic în agricultură

În condițiile existenței relațiilor de producție capitaliste, România avea o economie relativ înapoiată și disproporțional dezvoltată, cu o agricultură slab dotată tehnic, în cadrul căreia predomina mica gospodărie țărănească bazată pe metode extensive de muncă a pămîntului.

În cadrul diviziunii internaționale a muncii, României i se rezervase rolul de anexă agrară producătoare de materii prime pentru marile țări industriale, de piață avantajoasă pentru exportul de capital.

Dezvoltarea capitalismului în România a dus fără îndoială, la avîntul forțelor de producție, care, după primul război mondial, s-au dezvoltat pe fondul crizei generale a capitalismului, ce și-a pus amprenta asupra întregii economii românești. După criza economică din 1929—1933 producția industrială cunoaște o continuă creștere, atingînd în 1938 cel mai înalt nivel cunoscut în orînduirea burghezo-moșierească, fără a înlătura însă înapoierea economică a țării care își găsea expresia în nivelul scăzut al tehnicii utilizate. Industria României din timpul regimului burghezo-moșieresc se caracteriza printr-o dezvoltare unilaterală, prin disproporții mari între diversele ei ramuri și printr-o repartitie teritorială nerațională.

Fiind considerat anul cel mai rodnic în dezvoltarea industrială și luînd ca punct de referință 1938, vom arăta, conform datelor oficiale, cuprinderea populației în sfera producției materiale, raportul dintre industrie și agricultură, respectiv contribuția la formarea produsului social total și a venitului național.

Tabelul nr. 1*

	Ponderea în populația ocupată în sfera producției materiale	Produsul social	Venitul național
Industria	8,0	39,0	30,8
Agricultura	87,7	30,2	38,5

* Vezi: *Anuarul statistic al R.S.R.*, 1969, p. 114, 124.

Analizînd datele cuprinse în tabelul nr. 1 reiese clar disproporția din economia românească, faptul că ponderea principală în crearea venitului național o deținea agricultura — cu toată starea sa tehnică înapoiată. Mai rezultă de asemenea că, deși industria deținea numai 8,0 la sută din totalul populației ocupate în raport cu agricultura care avea 87,7 la sută, aportul ei în creșterea produsului social era mai mare, respectiv 39,0 la sută față de cel din agricultură de 30,2 la sută.

Industria României privită în ansamblul său a cunoscut între cele două războaie mondiale și îndeosebi după criza economică un proces accentuat de industrializare, dar pe departe însă de a atinge necesitățile și posibilitățile existente, datorită caracterului relațiilor de producție care frînau acest proces. Printre acești factori, pe un loc principal se situa agricultura, care după criza economică din anii 1929—1933 a înregistrat o importantă dezvoltare, totuși menținîndu-se în structura sa o însemnată proprietate moșierească și urme ale relațiilor semifeudale ce împiedicau dezvoltarea ei corespunzătoare și introducerea tehnicii noi.

Această situație este ilustrată și de faptul că în întreaga agricultură în 1938 erau numai 4.049 tractoare fizice — pe tractor revenind o suprafață arabilă de 2.492,7 ha și 15.169 de batoze pentru păioase¹. Cu o asemenea dotare tehnică, randamentul la producția de cereale era de aproximativ una tonă la hectar².

În ce privește repartizarea venitului național între clasele sociale, atît în anul 1938 cît și în anii anteriori, aceasta constituia, pe lîngă o problemă socială, și o piedică în dezvoltarea economiei. Această concluzie rezultă din faptul că, clasa muncitoare și țărănimea — care reprezenta 88 la sută din populația țării — primeau doar 44,7 la sută din venitul național, în timp ce burghezia și moșierimea își rețineau 55 la sută, deși reprezentau o minoritate.

Încă din secolul trecut, ideologi și oameni politici cu orientare patriotică legau progresul economic social al țării și suveranitatea națională de dezvoltarea industriei.

¹ *Anuarul statistic al R.S.R.*, 1969, p. 274.

² Calculat pe baza datelor din *Anuarul statistic al R.S.R.*, ediția 1969, p. 314—318.

Astfel, în lucrarea „Cum se poate fonda industria în România”³, P. S. Aurelian arăta necesitatea creării unui întreg edificiu industrial, care să devină un mijloc de ridicare economică în sprijinul unui asemenea program. P. S. Aurelian solicita intervenția statului pentru încurajarea dezvoltării industriei, arătând că aceasta a devenit pentru noi „... o necesitate de salvare națională”⁴.

Luând poziție fermă împotriva concepțiilor unilaterale, înguste, privitoare la economia României, A. D. Xenopol arăta: „A rămâne dedați numai agriculturii este a ne osîndi pe noi înșine la producerea numai de lucruri brute, care sub un volum foarte mare reprezintă o valoare foarte mică; este a ne constitui pentru totdeauna robii străinătății. Într-adevăr, aceasta ne va trimite în schimb pentru produsele unei munci grosolane și primitive, acelea ale unei munci rafinate și civilizate, care sub volumul înzecit de mici vor reprezenta prețuri înșutit de mari, încît munca întreagă a poporului nostru va sluji numai pentru a plăti o porțiune foarte mică din munca altor țări. Românii, deci vor îndeplini în concertul popoarelor europene muncă manuală, brută și grosolană, prost plătită și puțin căutată, deoarece poate fi făcută de toată lumea; și vor primi ca răsplată a acestei munci grele și încredite fărâmurile ce vor cădea de la masa țărilor civilizate”⁵.

Odată cu apariția pe scena vieții politice a mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră, abordarea problemelor fundamentale ale dezvoltării socio-economice a României începe să fie tratată într-o lumină nouă, realistă. „De la primele sale începuturi, mișcarea muncitorească și socialistă din România, reprezentanții ei de seamă au văzut în industrie condiția vitală a dezvoltării țării noastre”⁶.

Analizînd rolul industriei, Dobrogeanu-Gherea, personalitate marcantă a mișcării socialiste din România, arăta: „Dacă trebuie deci ridicată neapărat productivitatea muncii agricole, tot așa de neapărat trebuie să dezvoltăm și toate celelalte resurse de producție ale țării și trebuie să devenim o țară industrială ... pentru țara noastră aceasta este o întrebare vitală, de a fi ori a nu fi”, evidențiind pregnant că de industrializare depinde viitorul poporului nostru. El arăta că „În industrie va găsi țăranul loc pentru plasarea fiilor săi și tot în industrie va găsi o piață de desfacere pentru produsele sale ... viitorul satului însuși e la oraș și în dezvoltarea industrială a țării. Viitorul țării întregi e în îndrumarea ei ... către o organizație socială mai înaltă în viitor — societatea socialistă”⁷.

³ P. S. Aurelian, în *Opere economice*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1967, p. 185—219.

⁴ *Ibidem*, Cap. „Politica noastră națională”.

⁵ A. D. Xenopol, în *Opere economice*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1967, p. 180, 247.

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste*, vol. I, Edit. politicii, București, 1968, p. 22.

⁷ C. Dobrogeanu-Gherea, *Neoiobăgia*, București, 1910, p. 488—489.

Socialiștii români nu s-au mulțumit numai să demonstreze necesitatea industrializării, ci s-au exprimat fățiș prin critici vehemente la adresa celor care susțineau că România trebuie să rămână o „țară eminentemente agrară”. Combătându-l pe C. Stere, Constantin Dobrogeanu-Gherea arăta: „Dacă acesta ar fi viitorul țării, țara ar fi fără viitor, o țară eminentemente agricolă e o țară eminentemente săracă, înapoiată și economiceste și culturalicește”⁸.

Este meritul incontestabil al Partidului Comunist Român care, încă din ilegalitate, a combătut cu tărie pe apologeții regimului burghezo-moșieresc care se opuneau industrializării. Avînd la bază învățătura marxist-leninistă, preluînd și valorificînd întreaga gîndire progresistă, folosind experiența proprie și a altor partide comuniste și muncitorești, ținînd seama de legile obiective, partidul nostru a ridicat în anii construcției socialiste conceptul de industrializare pe o treaptă superioară. P.C.R. a aplicat consecvent politica de industrializare socialistă la condițiile concrete, reale, din țara noastră, punînd în centrul întregii sale politici economice făurirea unei economii moderne, dinamice, bazată pe cele mai înalte cuceriri ale științei și tehnicii. Această politică corespunde intereselor fundamentale ale poporului nostru, ea fiind o necesitate istorică în crearea și dezvoltarea societății multilaterale, o cerință hotărîtoare a progresului României.

Încă la Conferința Națională a Partidului din octombrie 1945, în Raportul Comitetului Central — prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej — se arăta că „la baza acțiunii de refacere și reconstruire a țării, trebuie să stea refacerea și dezvoltarea industriei grele”, menționînd că „progresul țării noastre este în directă și nemijlocită legătură cu progresul industrializării țării” și că „de tăria industrială a țării depinde în mare măsură independența statului nostru”⁹.

Țelul suprem al orînduirii noastre socialiste este satisfacerea tot mai deplină a nevoilor materiale și spirituale ale oamenilor muncii, iar „problema alegerii căilor de construcție socialistă este o problemă a fiecărui partid, a fiecărui stat, a fiecărui popor”¹⁰.

Ridicarea continuă a nivelului de trai al oamenilor muncii se poate asigura numai prin sporirea productivității muncii sociale, care presupune dezvoltarea producției pe baza tehnicii superioare, sarcină pe care statul socialist o asigură prin transpunerea în practică a politicii de industrializare a țării. Industrializarea a dus la marea producție mecanizată, la dezvoltarea industriei siderurgice, energetice, constructoare de mașini, chimice, care au

⁸ Din *Gîndirea economică progresistă românească*, Edit. științifică, București, 1968, p. 314.

⁹ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L., București, 1956, p. 62.

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, vol. III, 1969, p. 416.

asigurat creșterea productivității muncii, valorificarea superioară a resurselor naturale, folosirea completă și rațională a forței de muncă, ridicarea economică, socială și culturală a țării noastre.

Industrializarea țării în ritm intens, condiționează dezvoltarea celorlalte ramuri ale producției materiale, în mod deosebit a agriculturii, prin creșterea gradului de concentrare, profilare și specializare a producției agricole. Concentrarea producției în mari unități agricole cooperatiste și în întreprinderi agricole de stat solicită în mod obiectiv o puternică bază tehnico-materială a agriculturii, mecanizarea lucrărilor în câmp și în sectorul zootehnic, chimizarea producției, realizarea de lucrări hidroameliorative pentru creșterea fertilității solului și altele.

Se impune cu necesitate dezvoltarea diverselor subramuri ale industriei construcțiilor de mașini, industriei chimice, de transport, care să doteze agricultura cu tractoare, mașini agricole, mijloace de aspersiune, îngrășăminte minerale, camioane și altele.

Mecanizarea muncii la sate, construirea de obiective industriale în centrele rurale duce la ridicarea puterii economice a satelor, creșterea gradului de civilizație, înlăturarea cerințelor istorice de înlăturare a deosebirilor esențiale dintre oraș și sat. Așadar, „baza materială a socialismului — scria V. I. Lenin — poate să fie numai marea industrie mecanizată care este capabilă să reorganizeze și agricultura”¹¹.

O importanță deosebită o are industrializarea țării și pentru asigurarea independenței și suveranității naționale. Este cunoscut faptul că în regimul burghezo-moșieresc, datorită înapoierii economice, schimburile noastre comerciale externe erau neechivalente¹².

Făurirea unei industrii puternice, moderne, capabilă să se adapteze cerințelor noi ale științei și tehnicii, crearea acelor ramuri și subramuri care vizează perspectiva dezvoltării moderne pe plan mondial va asigura lichidarea rămănerii în urmă a țării noastre, înfruntarea pe planul competitivității în arena mondială a celor mai bune produse.

Iată de ce — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — „scopul industrializării este acela de a asigura creșterea accelerată a mijloacelor de producție pentru utilizarea și dezvoltarea rapidă a tuturor ramurilor economiei naționale de care depinde satisfacerea cerințelor de consum ale întregului popor

¹¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. XXXII, E.S.P.L., București, 1956, p. 459.

¹² Din unele calcule, între anii 1928 și 1937, țara noastră era nevoită să exporte 10,6 tone în medie de marfă proprie pentru o tonă marfă importată, iar în perioada crizei economice din 1929—1933 raportul de schimb reprezenta peste 20 tone de marfă exportată pentru o tonă de marfă importată din țările industriale.

și asigurarea mijloacelor pentru reproducția socialistă lărgită, pentru progresul continuu al societății”¹³.

Avînd în vedere structura economică a României la cucerirea puterii politice, acțiunea legilor economice obiective, P.C.R. a considerat că industrializarea socialistă este determinantă pentru țara noastră. „Hotărîtoare pentru dezvoltarea țărilor care au moștenit de la capitalism o stare de înapoiere economică este industrializarea socialistă, singura cale prin care se asigură creșterea armonioasă, echilibrată pe o linie mereu ascendentă și în ritm rapid a întregii economii naționale, sporirea continuă a productivității muncii sociale, dezvoltarea intensivă și complexă a agriculturii, ridicarea sistematică a nivelului de trai al poporului”^{13a}.

Prin politica sa profund științifică, Partidul Comunist Român a deschis cea mai luminoasă epocă istorică a patriei noastre, epoca revoluției și construcției socialiste: sub conducerea sa România a cunoscut în ultimul pătrar de veac transformări fundamentale în întreaga structură economică și de clasă, în organizarea socială și de stat, în modul de viață a oamenilor.

Producția industrială a României s-a dezvoltat, în perioada 1950—1970, într-un ritm mediu anual de 12,9 la sută, ceea ce reprezintă o devansare de 1,85 ori față de ritmul mediu mondial și de 2,45 ori față de ritmul mediu al țărilor capitaliste dezvoltate.

Este edificator faptul că în aceeași perioadă, producția globală industrială și producția de construcții montaj au crescut de 11 ori, producția agricolă de 2,1 ori, produsul social de peste 6,2 ori, iar venitul național de aproape 6 ori.

În cincinalul 1966—1970, volumul de investiții realizat din fondurile statului s-a cifrat la circa 290 miliarde lei — ceea ce reprezintă mai mult decît s-a investit în cei 10 ani anteriori. Ca urmare, în cincinalul încheiat, producția industrială a țării a crescut cu un ritm mediu anual de 11,8 la sută — ritm care ne situează printre țările cu o economie dinamică.

Nivelul atins în dezvoltarea industrială a țării se reflectă și prin aceea că în 1970 producția globală a fost de 17 ori mai mare decît cea a anului 1938. Semnificativ este și faptul că întreaga producție industrială a anului 1938 s-a realizat în 1970 în numai 22 de zile, iar în unele ramuri într-un timp și mai redus: în chimie — 5 zile, în domeniul energiei electrice și termice 6 zile, iar în construcția de mașini — în 8 zile.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *Raport la Conferința națională a P.C.R.*, Edit. politică, București, 1967, p. 37.

^{13a} Declarație cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale adoptată de Plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din aprilie 1964, Edit. politică, București, 1964, p. 31.

Industria, care în 1970 contribuia cu peste 60 la sută la formarea venitului național, a devenit ramură conducătoare, ceea ce apropie tot mai mult țara noastră de cele dezvoltate din punct de vedere economic.

După cum se știe, dezvoltarea cu precădere a metalurgiei, construcțiilor de mașini, energeticii, chimiei, se regăsește în toate ramurile economiei naționale: în agricultură, în industria bunurilor de larg consum, ca și în sectorul terțiar, în toate compartimentele vieții sociale.

Alături de celelalte județe ale țării, o puternică dezvoltare a crescut și județul Brașov. În industrie au avut loc o serie de mutații de ordin cantitativ și calitativ, sporind contribuția sa la progresul general al țării. Județul Brașov se situează în prezent pe locul I în economia țării după valoarea producției industriale și pe locul II — după Municipiul București — în ceea ce privește valoarea absolută a producției.

Sînt de asemenea edificatoare realizările înregistrate în agricultura noastră socialistă, fapt ce-i conferă o pondere însemnată în venitul național și un important rol în creșterea nivelului de trai al populației.

Progresul tehnic este un proces complex, caracterizat prin acțiunea și interacțiunea mai multor factori legați de dezvoltarea industriei, științei, de nivelul de pregătire a cadrelor, de formele de conducere și a celor de organizare. Subscriem părerii că pentru aprecierea progresului tehnic din agricultură trebuie să se aibă în vedere unele direcții privind gradul de mecanizare, chimizare, electrificare a lucrărilor agricole; automatizarea agriculturii; irigarea culturilor; folosirea procedeelor avansate în cultivarea pămîntului și creșterea animalelor; asimilarea de noi produse agricole ș.a. În cele ce urmează, vom evidenția doar unele aspecte legate de fenomenul analizat.

Industrializarea socialistă a țării a permis introducerea pe scară tot mai largă a progresului tehnic în agricultură, fiind concentrate importante mijloace materiale și financiare pentru întărirea și modernizarea bazei tehnice a agriculturii. Influența hotărîtoare a industrializării asupra mecanizării agriculturii este evidentă dacă analizăm raportul între parcul de tractoare și mașini agricole principale din agricultură în anul 1970 față de 1938.

Analizînd conținutul datelor din tabel, rezultă convingător rolul hotărîtor pe care l-a avut industrializarea în dotarea tehnică a agriculturii, crescînd numărul de tractoare fizice în anul 1970 de peste 26 ori față de anul antebelic. Ca urmare, s-a redus suprafața arabilă ce revenea pe un tractor de la 2.493 hectare la 91 hectare, sporind totodată gama de mașini și utilaje necesare agriculturii.

Progrese importante s-au înregistrat și în ceea ce privește chimizarea agriculturii, crescînd cantitatea de îngrășăminte de la 22,6 tone folosite în

Parcul de tractoare și mașini agricole principale din agricultură în anii 1938* și 1970**

Tabelul nr. 2

	1938	1970
Tractoare agricole		
— în unități fizice	4.049	107.300
— în unități convenționale 15 CP	4.858	184.800
Pluguri pentru tractoare	—	97.200
Cultivatatoare mecanice	—	29.300
Sape rotative	—	14.400
Semănători mecanice	—	54.500
Mașini de împrăștiat îngrășăminte	—	14.500
Combine pentru păioase	—	45.200
Suprafața arabilă ce revine pe un tractor fizic la hectar	2.493	91

* *Anuarul statistic al R.S.R.*, 1969, p. 275.

** Date calculate la Direcția centrală de statistică.

anul 1950 la 1959, 0 tone administrate în anul 1970, iar cantitatea de substanță activă a crescut de la 18,1 kg pe hectar teren arabil în 1965 la 39 8 kg, în 1970 sporind mult gradul de fertilizare a solului.

Suflul industrializării socialiste a țării a produs transformări înnoitoare și în agricultura județului Brașov. Cultivarea plantelor și creșterea animalelor a constituit o preocupare importantă a locuitorilor satelor de pe aceste meleaguri din cele mai vechi timpuri, dovadă fiind brăzdările de plug, rîșnițele, vasele din lut ars descoperite de arheologi în localitățile Bod, Feldioara, Rupea, Bunești, Calbor și altele.

În agricultură se practicau metode rudimentare, se lucra cu unelte de slabă productivitate, factorul principal fiind munca fizică a omului. Vechi documente atestă că în agricultura județului Brașov în anul 1878 se aflau 5991 pluguri din lemn și numai 1090 pluguri de fier; 8266 grape de lemn și numai 150 grape de fier. Pe la anul 1880 existau sate care nu cunoșteau încă semănatul și săpatul cu mașina. Prima mașină de treierat cu aburi apare în Țara Birsei în 1878 iar prima mașină de semănat grîul, în 1886¹⁴.

Anii dintre cele două războaie mondiale au accentuat parcelarea și fărîmițarea agriculturii județului, iar războiul a dus la scăderea considerabilă a efectivelor de animale, la distrugerea uneltelor și utilajelor de muncă, adîncind caracterul său înapoiat.

După anul 1944 s-a deschis cîmp tot mai larg dezvoltării intensive a agriculturii, prin așezarea treptată a acestora pe temeliiile proprietății socialiste cu

¹⁴ Ion Podea, *Monografia județului Brașov*, vol. I, Edit. Inst. de Arte Grafice „Astra”, Brașov, 1938, p. 116.

cele două forme ale sale: proprietatea de stat și proprietatea cooperatistă, care constituie un instrument puternic pentru dezvoltarea ei în perspectivă. În baza politicii agrare a Partidului Comunist Român, stabilită de Conferința Națională din octombrie 1945 și de Plenara C.C. din martie 1949, s-a introdus pe scară din ce în ce mai largă progresul tehnic. Un rol deosebit l-a avut crearea, încă din anul 1948, a stațiunilor de mașini și tractoare Hărman, Făgăraș, Homorod, a centrului de reparat mașini agricole Codlea. În anul 1950 se construiesc în județul Brașov 47 centre de închiriat diferite mașini pentru țărănimea muncitoare ș. a.

Eforturile făcute de statul nostru socialist pentru asigurarea unei puternice baze materiale a agriculturii, a sporirii mijloacelor fixe sînt concludente și în județul Brașov. Numărul de tractoare fizice — indicator de maximă importanță al progresului tehnic — folosite în agricultura județului, a crescut de peste 26 ori față de 1950, ceea ce determină scăderea suprafeței agricole ce revine pe un tractor fizic de la 2710 ha în 1950 la 164 ha și de la 1115 ha suprafață arabilă cîte era în 1950 la 67 ha în anul 1970.

Pentru a ilustra modificările ce s-au făcut pe linia dotării tehnice a muncii din agricultura județului, numai în ultimul deceniu, vom compara stadiul atins în anul 1970 față de anul 1960.

Parcul de tractoare și mașini agricole din agricultura județului Brașov în anii 1960 și 1970

Tabelul nr. 3

	U/M	1960	1970
Tractoare fizice	buc.	554	1865
Tractoare convenționale	„	815	3208
Pluguri pentru tractor	„	546	1499
Cultivatoare mecanice	„	228	450
Sape rotative	„	—	105
Semănători mecanice	„	358	600
Combine pentru păioase	„	133	797
Combine siloz	„	—	206
Mașini de împrăștiat îngrășăminte chimice	„	—	209
Mașini mecanice de stropit și prăfuit	„	—	244

Cifrele cuprinse în tabel sînt concludente, deși ele nu reflectă în prezent nici pe departe întregul inventar tehnic de care dispun unitățile agricole. Bunăoară, cooperativele agricole de producție din județ în anul 1970 mai aveau 279 autocamioane și tractoare rutiere, 733 semănători pentru păioase și porumb, numeroase cositoare, batoze pentru cereale, selectoare etc. Datele amintite evidențiază progresele înregistrate pe linia tehnicizării muncii, înlocuind uneltele manuale cu mașini de înaltă productivitate. Datorită măririi parcului de mașini și tractoare de care dispune agricultura județului, gradul de mecanizare a muncilor agricole se prezenta în anul 1970 după cum urmează: în întreprinderi agricole de stat aratul, semănatul, prășitul și recoltatul mecanic se realizează aproape 100 la sută la toate culturile, iar în cooperativele agricole de producție gradul de mecanizare al lucrărilor de semănat păioase a ajuns al 98 la sută.

Pe linia mecanizării agriculturii județului există încă mult loc pentru transferul greului muncii în seama mașinilor, mai ales în cooperativele agricole de producție, unde, și în anul 1970 se recoltau mecanic păioase în procent de numai 77 la sută, sfeclă 74 la sută, cartofi 64,3 la sută iar plante de nutreț doar 49 la sută. Această situație evidențiază o rămînere în urmă în executarea cu mijloace mecanice a numeroase lucrări și, îndeosebi, a celor care cer un consum mare de forță de muncă și alte resurse energetice, mai puțin productive, și, deci, cu eficiență mai redusă. În cadrul eforturilor de ridicare a producției și a productivității muncii, cu toate progresele făcute de industrie pînă acum se resimte faptul că mecanizarea lucrărilor din agricultură s-a concentrat mai ales către culturile cerealiere și n-a răspuns în mod corespunzător la necesitățile pe care le impune procesul de producție la plantele prășitoare, legumicultură, pregătirea furajelor și a celorlalte lucrări din zootehnie, la lucrările de îmbunătățiri funciare etc. Așa-numitele locuri înguste existente încă în procesul de mecanizare dau naștere la anumite implicații economice și sociale. Aceste strangulări ale gradului de mecanizare determină încă un consum sporit de forță de muncă și forță cu tracțiune animală cu consecințe nefavorabile asupra costului pe unitate de produs.

Gradul redus de mecanizare a unor lucrări are repercusiuni și de ordin social-economic. Se creează în această situație unele vîrfuri importante de solicitare a forței de muncă și a forței de tracțiune animală, care justifică nevoia în agricultură a unui număr mai mare de lucrători și menținerea încă a unor efective sporite de animale de muncă.

După părerea noastră, industria nu oferă încă necesarul de mașini și agregate, nu execută întreaga gamă de mașini corespunzător particularităților, solurilor, terenurilor și tipurilor de așezare rurală.

Parcul de mașini nu este pe deplin corelat cu îmbunătățirile funciare, iar unele din mijloacele mecanice oferite agriculturii sînt de o slabă calitate, cu un randament scăzut. Ca urmare, nu se reușește ca lucrările agricole să se efectueze pe toate suprafețele în timpul optim și, din această pricină, producțiile obținute sînt încă nesatisfăcătoare la multe culturi.

După cum se cunoaște, agricultura județului Brașov oferă condiții propice culturii cartofului, ori gama de mașini necesare pentru executarea lucrărilor la această cultură este redusă, iar unele din cele existente nu pot fi utilizate pe terenurile județului. Bunăoară, cartoful se recoltează mecanic în proporție de 64,3 la sută, ceea ce exprimă doar scosul tuberculilor la suprafața solului unde după fiecare tractor sînt necesari 30—40 oameni pentru a culege și sorta, iar alții la transportul și depozitarea acestora. O situație similară se întîlnește și la recoltatul sfeclei de zahăr.

Industria, după părerea noastră, trebuie să facă mai mult pe linia extinderii mecanizării asupra lucrărilor din legumicultură, zootehnie unde aproape totul se execută manual, cu importante consecințe negative atît asupra prețului de cost pe unitate de produs, cît și a folosirii mai eficiente a forței de muncă rămasă în agricultură.

În creșterea premiselor materiale ale unei agriculturi intensive de înaltă productivitate, un rol deosebit îl au folosirea an de an a unor cantități tot mai mari de îngrășăminte chimice. Dacă în anul 1965 în I.A.S. și C.A.P. din județ s-au aplicat 26051 tone îngrășăminte chimice revenind 206 kg/ha teren arabil, în anul 1970 cantitatea a crescut la 38 746 tone, revenind 312 kg/ha teren arabil în folosință. Aceasta dovedește atît sporirea însemnată a gradului de fertilizare a terenurilor agriculturii județului, cît și faptul că aceste cantități nu satisfac încă pe deplin nevoile reale.

O altă direcție importantă a sporirii randamentului terenurilor agricole o constituie îmbunătățirile funciare, în acest sens alocîndu-se importante investiții destinate irigațiilor, desecărilor, combaterii eroziunii solului, îmbunătățirea pășunilor, fînețelor, aplicarea amendamentelor.

În județul Brașov a crescut în ultimii ani preocuparea pentru extinderea irigațiilor; astfel dacă în 1965 suprafața irigată pe total județ era numai de 2 691 hectare din care 100 hectare arabil, în anul 1970 s-a ajuns la 6 785 hectare suprafață total, din care 2 369 hectare teren arabil, iar pînă la finele cincinalului actual vor fi irigate încă circa 12 500 hectare teren.

Printre căile progresului tehnic-științific de importanță însemnată se numără, de asemenea, aplicarea unor soiuri de plante și creșterea unor rase de animale de o mai mare productivitate. În ultimul deceniu și, îndeosebi, de la cooperativizarea agriculturii a avut loc repartizarea rațională pe teritorii

județului a producției agricole vegetale și animale, concentrarea producției marfă în zone și unități cu cele mai bune condiții economice și pedoclimatice. Ca urmare, s-a schimbat structura culturilor, s-a extins cultura plantelor cu caracter industrial: cartoful, sfecla; a luat o mare extindere cultura plantelor furajere și s-au redus simțitor suprafețele de cereale pentru boabe.

Structura culturilor din agricultura județului Brașov în anii 1937 și 1970*

Tabelul nr. 4

	Suprafața cultivată în hectare %			
	1937	% din arabil	1970	% din arabil
Cereale pentru boabe	75.475	71,1	47.765	34,8
Sfeclă de zahăr	1.180	1,1	3.314	2,7
Cartofi	15.133	14,3	20.738	16,7
Plante furajere	7.550	7,0	20.670	16,5

* Datele sînt calculate după statisticile Direcției județene de statistică, Brașov.

Avantajele oferite de transformarea socialistă a agriculturii, eforturile considerabile făcute de stat prin mecanizare, chimizare, cointeresare etc. au dus an de an la creșterea producției agricole a întregii țări. Se remarcă în primul rînd o sporire a randamentului la hectar și a producției pe animal. Producția medie de grâu la hectar realizată în cincinalul 1966—1970 depășește cu 64,1 la sută pe cea din perioada 1934—1938; la porumb, față de aceeași perioadă, s-a realizat o creștere de 2 ori, iar la floarea-soarelui de 61 la sută; producțiile medii de lapte pe vacă au sporit în 1970 cu 63,2 la sută față de 1938. În al doilea rînd, în condițiile creșterii cu 57 la sută a producției globale agricole față de anul 1938, producția animală a sporit cu 99 la sută, fapt ce contribuie la o valorificare mai bună a potențialului agriculturii. În al treilea rînd, producția totală agricolă la 100 hectare a marcat o creștere considerabilă, fiind, în perioada 1966—1970, superioară cu 55 la sută celei obținute în anii primului cincinal, 1951—1955.

Creșteri însemnate s-au înregistrat și în agricultura județului Brașov. De exemplu, în anul 1968 pe un hectar de grâu s-a recoltat în medie cu 858 kg mai mult ca în 1938. La sfecla de zahăr producția a crescut în perioada 1966—1970 cu 24 la sută, la cartofi cu 17 la sută, la bovine cu 19,2 la sută, la porcine cu 18 la sută, la ovine cu 36 la sută și la păsări cu 150 la sută.

Rezultatele înregistrate confirmă pe deplin justetea politicii Partidului Comunist Român de industrializare socialistă a țării, întemeiată pe aplicarea creatoare a învățaturii marxist-leniniste la condițiile noastre specifice. Acestea confirmă, de asemenea, politica de transformare socialistă a satului, elaborată de Plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 martie 1949. Ele dovedesc că așezarea agriculturii pe baze socialiste, unirea forțelor țărănimii în cooperativele agricole constituie factorul hotărâtor pentru progresul continuu al agriculturii pentru asigurarea nevoilor populației și economiei cu cantități necesare de produse agroalimentare. Totuși, realizările obținute în agricultură nu sînt pe măsura posibilităților și a eforturilor făcute de statul nostru. Producțiile agricole mai scăzute sînt determinate, în principal, de condițiile climatice nefavorabile din ultimii ani, dar au fost influențate și de unele deficiențe din unitățile agricole socialiste, îndeosebi în ceea ce privește aplicarea măsurilor agrotehnice, asigurarea cu semințe de calitate, folosirea judicioasă a mijloacelor de producție și a forței de muncă. Suprafețele amenajate pentru irigații nu au fost rațional exploatate, randamentul realizat pe aceste terenuri situîndu-se, în multe cazuri, sub nivelul prevăzut în studiile adoptate.

Capitolul II. Implicațiile progresului tehnic asupra forței de muncă din mediul rural

Procesul de transformare a României într-o țară cu o economie dinamică, cu o industrie în plină dezvoltare și o agricultură socialistă, a produs mutații semnificative în domeniul ocupării forței de muncă.

Dezvoltarea economiei naționale se caracterizează prin faptul că în creșterea volumului de bunuri materiale accentul se pune tot mai mult nu pe sporirea cantitativă a cheltuielilor materiale și a forței de muncă, ci pe folosirea deplină a factorilor de producție în complexitatea lor, a progresului tehnic și a aplicării științei în cele mai diverse domenii de activitate. Este edificator faptul că, în perioada 1950—1970, productivitatea muncii sociale a crescut cu deosebire în industrie.

S-au petrecut profunde modificări în rîndul populației ocupate în sfera agricolă și cea neagricolă. Dacă în anul 1950, populația ocupată în sectoarele neagricole era doar de 25,9 la sută, în 1970 proporția este de 50,9 la sută. Aceste cifre oglindesc schimbările intervenite în agricultură unde mecanizarea, chimizarea, irigarea ș.a. au permis creșterea productivității muncii, în același timp un număr important din lucrătorii ogoarelor îndreptîndu-se spre ramurile neagricole.

Forța de muncă, constituind o parte a avuției naționale se integrează cu prioritate și în mod eficient în cadrul factorilor de producție. Această prioritate nu presupune însă ruperea ei de ceilalți factori, de condițiile social-economice în care se desfășoară crearea bunurilor materiale. Este știut că unitatea dialectică a tuturor factorilor de producție presupune influențarea și intercondiționarea reciprocă, mijloace optime de realizare a fiecăruia.

Traducerea în viață a programului elaborat de cel de-al X-lea Congres al P.C.R., crearea unei economii avansate, a unei industrii și agriculturi moderne, capabile să satisfacă cerințele mereu sporite ale societății socialiste multilateral dezvoltate, impune, ca o necesitate obiectivă, sporirea preocupărilor pentru folosirea cât mai eficientă și deplină a factorilor și condițiilor producției materiale, îmbinarea dialectică a laturilor cantitative cu cele calitative a acestora.

1. Progresul tehnic și principalele schimbări în structura forței de muncă din agricultură

În agricultură, ca și în celelalte ramuri ale producției materiale, progresul tehnic și științific îmbracă forme variate care se concretizează în obținerea de producții calitativ sporite cu un consum de muncă cât mai redus. Agricultura este singura ramură care în procesul dezvoltării sale eliberează forța de muncă, în raport cu intensitatea cu care se promovează progresul tehnic în producția agricolă.

Progresul tehnic în agricultură este o cauză și totodată un efect al industrializării, al creării unei puternice baze tehnico-materiale în țara noastră. Industrializarea socialistă se desfășoară în condițiile puternicei revoluții tehnico-științifice contemporane și prin ea însăși are urmări ce se reflectă profund în schimbările din structura forței de muncă din agricultură. Ca urmare a creșterii gradului de mecanizare, automatizare, chimizare a unor procese de muncă agricole se manifestă tendința de scădere a numărului celor ocupați în agricultură, pe de o parte, iar pe de altă parte, duce la înlocuirea și apariția unor noi profesii muncitorești. În deceniile următoare se poate întrevedea că industrializarea proceselor agricole va transforma activitatea omenească într-un tip de muncă complexă tehnică, inginerască, că există tendința de pe acum de trecere a principalei mase a muncii umane din faza de pregătire a producției, în cea a conducerii tehnice și a cercetării.

Transformarea socialistă a agriculturii a dus la schimbarea statutului social-politic și economic al țărănimii. Relațiile de producție noi instaurate la sate prin procesul de cooperativizare a agriculturii, înnoirile petrecute au de-

terminat schimbarea rolului țăranului în societate, punându-și amprenta asupra microstructurilor sale sociale. Măsurile referitoare la perfecționarea organizării, planificării și conducerii agriculturii, crearea consiliilor intercooperatiste oferă noi posibilități de valorificarea inițiativei creatoare a țăranimii, atât în luarea deciziilor, cât și în soluționarea sarcinilor complexe ale edificării unei agriculturi moderne.

Avînd în vedere complexitatea acestei probleme, în cele ce urmează ne vom referi doar la cîteva aspecte ale principalelor schimbări în structura forței de muncă din agricultura județului Brașov, îndeosebi a celei din cooperativele agricole de producție.

Progresul tehnic actual creează o puternică mobilitate socială și profesională a populației. Transformarea socialistă a agriculturii și mecanizarea treptată a muncii au determinat apariția unui excedent de forță de muncă în mediul rural.

Industrializarea mai intensă a județului Brașov și extinderea treptată a proceselor de muncă industrială în agricultură, au fost însoțite de importante schimbări de ordin cantitativ și calitativ în utilizarea forței de muncă. Ca urmare, s-a îmbunătățit radical raportul dintre populația ocupată în industrie și populația ocupată în agricultura județului de la 14,1 la sută la 67,0 la sută cît reprezenta în 1930, la 48 la sută și respectiv 17 la sută în anul 1970.

Este edificator și faptul că în anul 1970, la 100 hectare teren agricol reveneau în medie pe județul Brașov 13 cooperatori față de 47 cît reprezintă această medie pe țară. A crescut totodată ponderea populației ocupate în sfera producției materiale, ajungînd în anul 1970 la peste 87 la sută, ceea ce exprimă un fenomen pozitiv, logic, dată fiind importanța hotărîtoare pe care o are munca în această sferă.

Scăderea însemnată a numărului de persoane ocupate în agricultură și, totodată, a ponderii acestora în totalul forței de muncă din județ în condițiile creșterii producției agricole, a introducerii tehnicii noi avansate și a ridicării continue a productivității muncii sociale demonstrează distribuirea mai judicioasă a forței de muncă între ramurile economiei județului și, totodată, mai completa ei utilizare în agricultură. De asemenea, se reflectă pozitiv asupra dinamicii venitului național, a produsului social și a sporirii productivității muncii, care este mult superioară în industrie și în celelalte ramuri neagricole.

Odată cu mutațiile intervenite în structura forței de muncă în industrie și agricultură, au avut loc schimbări esențiale și în componența fiecăreia din aceste ramuri. Modificările în conținutul forței de muncă din agricultura județului sînt determinate de transformările socialiste care au schimbat structura socială a populației active în mod radical. Dacă în anul 1950 peste 94%

din populația activă agricolă o formau gospodăriile individuale, iar în sectorul socialist avea o pondere sub 6%, în prezent situația este cu totul alta. Astfel, la începutul anului 1971, din populația județului ocupată în agricultură 66 la sută lucrează în cooperativele agricole de producție, 16,3 la sută sînt țărani cu gospodării individuale — în sate situate în zone de munte — 17,7 la sută din populația ocupată revine întreprinderilor agricole de stat și stațiunilor de mecanizare a agriculturii.

Crearea marii industrii socialiste în țara noastră a permis introducerea cuceririlor progresului tehnic în toate ramurile economiei, oferind și pentru agricultură o gamă variată de mașini, utilaje și alte produse. Extinderea treptată a progresului tehnic, creșterea continuă a gradului de pregătire profesională a oamenilor muncii, sînt o parte din factorii care au permis ca odată cu reducerea populației agricole să crească și producția, productivitatea muncii în agricultură. Făcînd o comparație cu anul 1950, în anul 1970 produsul social și venitul național ce revenea pe o persoană ocupată în agricultura județului Brașov, era cu peste 130 la sută mai mare.

Populație activă pe grupe de vîrstă și pe principalele ramuri ale economiei naționale la recensămîntul din 1966*

Tabelul nr. 5

	— procente —			— grupe de vîrstă —	
	Total	14—29 ani	30—44 ani	45—59 ani	de 60 ani și peste
Total	100	31,1	37,3	22,4	9,2
Din care:					
— industrie	100	37,4	42,9	17,7	2,0
— construcții	100	43,2	37,2	16,3	3,3
— agricultură	100	27,9	34,3	24,7	13,1
— circulația mărfurilor	100	28,0	45,7	23,3	3,0
— învățămînt, cultură și artă	100	35,5	41,2	20,7	2,6
— ocrotirea sănătății, asistențe sociale și cultură fizică	100	27,5	48,0	21,5	3,0

* Recensămîntul populației și al locuitorilor, vol. I, D.C.S., 1968, p. 17.

Din studiul literaturii de specialitate și din schimbul de păreri avut cu numeroase cadre de conducere de la sate s-au conturat o serie de trăsături care într-un fel sau altul au legătură cu calitatea forței de muncă. Se desprinde îndeosebi tendința menținerii în cooperative a ponderii populației agricole din grupele înaintate în vîrstă precum și a ponderii populației de sex feminin, care duc la un proces continuu de îmbătrînire a forței de muncă și de creștere a populației de sex feminin ocupate în agricultură.

Procesul de îmbătrînire a forței de muncă în acest domeniu se desprinde cu pregnanță dacă comparăm situația existentă din agricultură din acest punct de vedere cu cea existentă în alte ramuri ale economiei naționale.

Conținutul datelor cuprinse în tabel evidențiază situația nefavorabilă a calității forței de muncă din agricultură. Astfel, ponderea persoanelor tinere între 14—29 ani este mult mai redusă decît pe ansamblul economiei și pe fiecare ramură în parte: industrie, circulația mărfurilor, învățămînt, cultură și artă. De asemenea, populația activă între 30—40 ani este cea mai redusă față de toate celelalte ramuri ale economiei, în timp ce ponderea populației de 60 ani și peste, este cu 6,5 la sută mai ridicată decît media pe industrie și depășește cu 42 la sută media pe întreaga economie națională. Din investigațiile făcute în această direcție, rezultă că procesul de îmbătrînire și feminizare a forței de muncă în acest domeniu continuă să se accentueze și în prezent.

Dacă la nivelul economiei naționale procesul de mecanizare a agriculturii, de reducere a forței de muncă în agricultură și de creștere a acesteia în ramurile neagricole se desfășoară oarecum planificat, în anumite zone geografice se produc unele neconcordanțe cu privire la cuprinderea forței de muncă.

Acest fenomen apare cu pregnanță și în agricultura cooperatistă din județul Brașov. Bunăoară numai în perioada 1967—1970 forța de muncă din acest sector s-a redus cu 8401 persoane, din care 82,3 la sută erau persoane sub vîrsta de 40 de ani, iar din cei plecați în alte sectoare 71,2 la sută erau bărbați și 28,8 la sută femei.

Situația amintită evidențiază existența unui proces selectiv, influențat de calitatea forței de muncă necesară ramurilor neagricole, de nivelul de instruire și de mărimea veniturilor.

Este bine cunoscut faptul că sporirea forței de muncă din ramurile neagricole este un proces obiectiv inevitabil și progresist; dar dacă privim însă reducerea populației agricole, îndeosebi, pe seama celor tineri și de sex masculin prin prisma nevoilor forței de muncă din alte sectoare, aceasta îmbracă și o latură negativă. Mai întîi de toate, că ramurile neagricole, pentru a-și acoperi cerințele de creștere a forței de muncă, atrag acele persoane care pot răs-

punde cât mai bine nevoilor reale ale producției, iar în al doilea rînd, reducerea populației agricole și modificarea structurii acesteia ridică implicit anumite probleme, legate de organizarea producției și a muncii în unitățile agricole. Analizînd dările de seamă statistice ale cooperativelor agricole de producție de la sfîrșitul anului trecut, rezultă că peste 62 la sută din cooperatori apți de muncă din județul Brașov sînt femei, iar în unele unități ponderea acestora este și mai mare. Problema ce se pune cu pregnanță este de a interveni mai operativ prin mecanizarea proceselor de muncă mai grele, prin mai buna organizare a producției, a muncii, crearea unor activități specifice privind utilizarea permanentă a forței de muncă existentă la sate. Pe lîngă greutățile la care ne-am referit privind calitatea forței de muncă din cooperativele agricole, sînt încă minusuri în valorificarea eficientă a celei existente — problemă asupra căreia ne vom referi într-unul din paragrafele următoare.

Din analiza acestui fenomen se desprinde și o altă concluzie, și anume, că în condițiile județului Brașov, unde densitatea populației din agricultura cooperatistă se reduce mai intens îndeosebi prin cuprinderea în alte sectoare a brațelor de muncă tinere, se cere cu acuitate să se introducă mai rapid tipul de progres tehnic care economisește muncă în măsură să ridice cooperativele agricole de producție cum sînt îndeosebi cele din zona Făgăraș și Rupea.

La îmbunătățirea acestei stări de lucru ar contribui creșterea gradului de mecanizare a lucrărilor, utilizarea mai ridicată a îngrășămintelor chimice, asigurarea unor soiuri de semințe superioare și cu un grad de vegetație mai scurtă.

Considerăm, de asemenea, că este necesar să se intervină cu mai multă rapiditate la mecanizarea lucrărilor din zootehnie — sector cu pondere însemnată în agricultura cooperatistă din județul Brașov — unde este ocupată o mare parte din forța de muncă existentă. Pentru a motiva mai în detaliu această afirmație, am dori să arătăm că în anul 1970 la cooperativele agricole de producție din efectivul de 52.300 animale mari, numai 5.200 se adăpau prin instalații automate; din 19.787 vaci furajate nici una nu se mulgea mecanic; toate cele 109.497 ovine erau tunse manual, iar din 494 grajduri existente, doar în 38 se amenajase transportul mecanic de furaje și reziduri¹⁵.

Din investigațiile făcute în acest sens, s-a conturat cerința unanimă ca mecanizarea agriculturii județului să fie făcută ținînd seama în mai mare măsură de condițiile concrete din fiecare zonă și unitate, de profilul acesteia și de situația forței de muncă — disponibile sau deficiente. Susținem ideea elaborării unui program coordonat de dirijare a forței de muncă din mediul rural

¹⁵ Date calculate după statisticile Direcției județene de statistică, Brașov.

care să coreleze necesitățile industrializării cu cele ale agriculturii în ceea ce privește volumul și calitatea forței de muncă.

În perioada 1971—1975 vor interveni schimbări calitative în folosirea forței de muncă, ca urmare a creșterii mai rapide a numărului de salariați în raport cu creșterea populației (20 la sută comparativ cu 6 la sută); se prevede ca ponderea salariaților în totalul populației ocupate să crească de la 52,6 la sută în 1970, la circa 60 la sută în anul 1975, revenind, la sfârșitul cincinalului, 285 salariați la 1 000 locuitori comparativ cu 252 în anul 1970.

Creșterea numărului de salariați cu încă un milion în actualul cincinal, va fi realizată din sporul natural al resurselor de muncă și prin atragerea populației disponibile din agricultură. Ca urmare, se va îmbunătăți în continuare raportul dintre populația industrială și agricolă.

Dezvoltarea proceselor de muncă din agricultură pe baze industriale va duce la creșterea numărului de muncitori și la schimbarea structurii populației ocupate, fenomen de o mare semnificație socială și politică. În agricultură, concomitent cu reducerea numărului și ponderii țăranilor va spori numărul muncitorilor ocupați în activitățile industriale din această ramură.

2. Transformări în structura socio-profesională a țăranilor

Dezvoltarea multilaterală a economiei sub influența progresului tehnic și ca urmare a industrializării socialiste, a determinat în țara noastră deplasări semnificative în structura socială a populației, în configurația ei profesională.

Caracteristica dominantă a mobilității sociale și profesionale o are sensul ei ascendent prin ridicarea rolului social și profesional al celor care se mută de la un grup social la altul, de la o ocupație la alta, urmate de pregătirea profesională necesară și de ridicarea gradului de instruire generală.

În cadrul mobilității sociale se evidențiază pregnant deplasările populației din mediul rural în mediul urban în raport cu gradul de dezvoltare a industriei, pe măsura cooperativizării și introducerii progresului tehnic în agricultură.

Am dori să evidențiem unele aspecte ale mutațiilor sociale și profesionale care s-au produs în rîndul populației rurale din județul Brașov.

Prin lărgirea continuă a capacităților industriale ale județului — ca de altfel pe întreg teritoriul țării — s-au creat noi locuri de muncă, care au determinat ca o parte însemnată a sporului de salariați să provină din populația

cuprinsă în agricultură, modificând substanțial raportul dintre populația urbană și populația rurală. Potrivit datelor recensămintelor din anii 1930, 1948, 1956, 1966 și a evidențelor primare din 1970, raportul dintre populația rurală și urbană s-a modificat în felul următor.

**Populația din mediul rural și mediul urban din județul Brașov,
în anii 1930, 1948, 1956, 1966 și 1970***

Tabelul nr. 6

Data	Populația Total	Mediul rural		Mediul urban		Creșterea populației în mediul rural 1930 = = 100
		Nr. populației	% față de total	Nr. populației	% față de total	
29 dec. 1930	265.414	197.334	74,3	68.080	25,7	100,0
25 ian. 1948	300.836	205.396	68,3	95.440	31,7	104,1
21 febr. 1956	373.941	177.956	47,6	195.985	52,4	90,2
15 martie 1966	442.692	173.531	39,2	269.161	60,8	87,9
1 iulie 1970	473.812	176.365	37,3	297.447	62,8	91,1

* Date calculate după statisticile Direcției județene de statistică, Brașov.

Modificările rezultate din acest tabel sînt evidente. Dacă în anul 1930 populația rurală a județului Brașov reprezenta 74,3 la sută, iar populația urbană 25,7 la sută, în anul 1970 ponderea populației rurale reprezenta 37,2 la sută, iar cea urbană 62,8 la sută, fiind mult superioară mediei pe țară.

Deplasarea forței de muncă de la sate către orașe și, îndeosebi, către industrie este însoțită de o puternică mobilizare socială, caracterizată prin trecerea de la o clasă la alta: din rîndul țărănimii cooperatiste cea mai mare parte trece în rîndul clasei muncitoare, iar unii din țărani trec în rîndul intelectualilor.

Făcînd o comparație cu mutațiile intervenite în cadrul mediului rural, numai între ultimele recensăminte iese la lumină acest aspect.

În anul 1956, structura de clasă socio-profesională a locuitorilor din mediul rural al județului Brașov, se prezenta astfel: din totalul de 177.956 locuitori activi ai satelor, 57,9 la sută erau țărani cooperatori sau cu gospodării individuale, 30,3 la sută muncitori de profesii diferite, 3,5 la sută meseriași, cooperatori și particulari, iar 7,5 la sută erau intelectuali și funcționari. În intervalul dintre recensămîntul 1956—1966 s-au produs însemnate modificări,

astfel că la sfârșitul anului 1966 structura de clasă și socio-profesională era următoarea: din 173.675 locuitori din mediul rural, 48,9 la sută erau muncitori — mecanizatori, șoferi, electricieni, constructori sau cuprinși în unitățile industriale din mediul rural, 33,5 la sută erau țărani cooperatori, 7,0 la sută cu gospodării individuale, 3,8 la sută meseriași în cooperatie sau particulari, 6,3 la sută intelectuali și funcționari, aceștia din urmă reducându-se cu 1,2 la sută în perioada la care ne referim, prin încadrarea lor în activități productive¹⁶. Toate aceste cifre vin să întărească afirmațiile noastre legate de efectele industrializării asupra schimbărilor în structura forței de muncă din agricultură.

Paralel cu modificarea locului și ponderii unor clase și categorii sociale, în cadrul populației active din mediul rural s-au produs transformări importante referitoare la statutul economic, social-politic și socio-profesional al acestora.

Evident, transferul masiv de la o categorie socială la alta s-a produs prin crearea unei disponibilități de forță de muncă în mediul rural, determinată de cooperativizarea și mecanizarea agriculturii, care a fost atrasă în alte sectoare neagricole, dând naștere migrațiilor masive din mediul rural spre mediul urban, însoțită de însemnate modificări în viața materială și spirituală a acestora.

Transformările revoluționare care au avut loc în țara noastră, cooperativizarea agriculturii, ritmul și amploarea progresului tehnic, au determinat mutații în structura și dinamica profesiilor, a ocupațiilor, în forța de muncă rămasă în agricultură. S-au produs schimbări radicale în orizontul științific, profesional, politic și cultural al țăranilor, concretizate prin formarea unor convingeri și sentimente noi, învingerea unor prejudecăți și tradiții învechite.

Țărănimea cooperatistă este permanent supusă unui proces de profesionalizare. Munca desfășurată după metode științifice cu mașini și unelte tot mai perfecționate în cadrul fermelor sau brigăzilor specializate pentru anumite culturi și sectoare agrare sau zootehnice, determină profesionalizarea țăranimii și schimbarea profilului ei ocupațional. În condițiile aplicării pe scară largă a progresului tehnic și a intensificării producției agricole se adâncește diviziunea muncii, crește ponderea activității calificate și a necesarului de specialiști anume pregătiți pentru un sector sau altul.

Așadar, țăranul de astăzi nu mai este ca cel din trecut, „universal“, preceput la toate muncile agricole, practicate în mica lui gospodărie după reguli primitive moștenite și cu mijloace rudimentare de lucru. Structura grupurilor, având stabilitate permanentă, solicită numeroase meserii apărute în agricultură, individualizând profesii ca: producător de cereale, legumicultor, pomicultor,

¹⁶ Date calculate după statisticile Direcției județene de statistică, Brașov.

mecanic agricol, tractorist combinier, zootehnician cu un grad de cunoștințe ridicat din domeniul respectiv pentru aplicarea științifică a proceselor fizice, chimice, biologice, care influențează producția agricolă. Profunde transformări socio-profesionale ale populației din mediul rural sînt atît rezultatul procesului de industrializare, de pătrundere a laturilor progresului tehnic în agricultură, cît și al dezvoltării complexe, multilaterale a agriculturii.

Pretutindeni se observă o tendință de sporire a rolului cunoștințelor față de cel al deprinderilor care se însușesc de țărani în activitatea practică și prin pregătirea în cursuri agrozootehnice, sau cicluri de lecții și informații agricole.

Modificările calitative care s-au produs în rîndul țărănimii cooperatiste prin mecanizarea proceselor de producție și specializarea masei de cooperatori, au dus la creșterea productivității muncii sociale, permițînd introducerea tot mai intensă a științei în practica agricolă.

Are loc o diferențiere socială prin acordarea de statut superior locuitorilor cu calificare tehnică, ca: mecanizatori, chimiști, tehnicieni agronomi, medici veterinari etc. În numeroase ocazii, cu prilejul participării la adunări generale din cooperativele agricole de producție sau alte întruniri publice pe diferite tome, am constatat că s-au produs modificări esențiale și cu privire la aprecierile de prestigiu sau succese remarcate. Aprecierile făcute în trecut că de autoritate mai mare se bucură cel mai înstărit, s-au fundamentat în prezent pe temelii obiective, în sensul că acel care este mai harnic, mai pregătit, se bucură de prețuire și stima masei de cooperatori, acordîndu-le acestora un statut cu responsabilități sociale sporite.

Procesul de transformare socialistă a satului a dus la schimbarea statutului economic și social-politic al țărănimii, la ridicarea nivelului ei de cunoștințe cultural-științifice; deși rîndurile sale se reduc continuu, în același timp, vin în agricultură intelectuali cu pregătire superioară sau medie tehnică.

Transformările revoluționare care au avut loc la sate, procesul obiectiv de culturalizarea maselor, ca și implicațiile revoluției tehnico-științifice contemporane, determină creșterea numerică a intelectualității, a rolului ei în mediul rural. În comunele județului Brașov în anul 1970 își desfășurau activitatea 4.986 intelectuali, din care 186 ingineri, 1946 învățători și profesori, 634 tehnicieni, față de circa 600 intelectuali existenți în anul 1938. Totodată au avut loc înnoiri în funcțiile sociale ale acestora, sporind aportul lor în organizarea producției și a muncii, cît și în întreaga viață socială a satului cooperativizat. Modificări importante s-au produs, de asemenea, în diversificarea activității intelectualilor, pe de o parte în structura profesională a acestora, iar pe de altă parte în integrarea lor tot mai mult în mediul social respectiv.

Nu se poate însă concluziona faptul că în localitățile rurale din județul Brașov ar fi satisfăcător numărul de intelectuali, mai ales a celor cu studii superioare și medii tehnice. Îndeosebi la cooperativele agricole de producție se simte lipsa acută de cadre, cu pregătire economică. În C.A.P. există doar contabili, mulți din aceștia fiind slab pregătiți, iar absența economiștilor lipsește unitățile cooperatiste de analize profunde a fenomenelor ce au loc în vederea stabilirii cauzelor și alegerii variantelor optime. Sînt de asemenea puține cadre cu studii medii tehnice agricole, numărul acestora ajungînd doar la 40, din care numai 3 zootehniști, 16 veterinari etc. Această situație se reflectă negativ și în nivelul scăzut de pregătire a celor din conducerea cooperativelor agricole de producție. Așa se explică faptul că din totalul președinților doar 3 au studii superioare, 10 liceul, 32 cursuri de scurtă durată (pînă la un an), iar 27 președinți nu au nici un fel de studii de specialitate. Situația este și mai deficitară dacă avem în vedere gradul de pregătire a brigadierilor, unde din totalul de 247, peste 150 nu au pregătire de specialitate.

Din studiul Monografiei județului Brașov tipărită în anul 1938 rezultă că în comunele Feldioara și Sînpetru, la vremea respectivă funcționau școli tehnice cu profil agricol¹⁷. Considerăm că în condițiile actuale ar fi deosebit de util ca măcar una din aceste școli să fie reînființată, avînd în vedere nevoia mare de cadre pentru agricultura cooperatistă a județului. Această măsură, însoțită de o retribuție stabilă a cadrelor cu pregătire medie din C.A.P., ar crea premisa ridicării nivelului de cunoștințe agrotehnice și implicit ar contribui la sporirea producției vegetale și animale.

După cum a rezultat din exemplificările de mai sus, în repartizarea specialiștilor, îndeosebi în cooperativele agricole de producție, au existat și mai există disproporții, uneori mari, care au determinat, pe de o parte lipsirea anumitor unități, sectoare de aportul cadrelor de specialitate, iar pe de altă parte nevalorificarea posibilităților acestora de a-și fructifica în modul cel mai eficient cunoștințele profesionale acumulate în timpul studiilor.

În cadrul procesului de omogenizare a societății noastre au loc diferite mutații care duc la ștergerea deosebirilor esențiale dintre categoriile sociale, lichidarea diferențelor dintre oraș și sat, dintre munca fizică și cea intelectuală, pe baza ridicării gradului de instruire tehnico-profesională, sporirea eficienței muncii politico-ideologice în vederea formării concepțiilor înaintate despre muncă și viață.

Mutațiile socio-profesionale care au loc se repercutază pozitiv asupra modului de viață al oamenilor, asupra atitudinilor, opiniilor, practicilor și

¹⁷ Ion Podea, *op. cit.*, p. 120.

comportamentelor, contribuind la intensificarea relațiilor personale, cimentarea colectivităților rurale, ca și la întărirea unității politice și sociale.

Mecanizarea agriculturii determină un început de adaptare a muncitorului rural la condițiile vieții industriale, prin trecerea de la sapă și plug la tractoare și combine, care modifică ritmul și condițiile de muncă, precum și gradul cunoștințelor tehnice și mentalitatea, datorită reducerii dependenței țărânului de condițiile mediului natural. Activitatea din întreprinderile agricole de stat și stațiunile de mașini agricole constituie o formă de muncă productivă care apropie de asemenea de condițiile de viață din mediul urban, atât prin gradul mai ridicat de mecanizare, cât și prin modul de retribuire a muncii pe bază de salariu.

Prefacerile economice din agricultura cooperativizată determină un proces continuu de profilare a unităților cooperatiste, înzestrate cu mijloace tehnice din ce în ce mai variate și moderne, solicitând atât oameni cu bogate cunoștințe de cultură generală și profesională, cât și specializarea lor pe categorii de lucrări și activități. Dezvoltarea însoțită a învățământului în ansamblu și, îndeosebi, generalizarea învățământului de 10 ani, lărga răspândire a învățământului agrozootehnic de masă, informația agricolă, puternica răspândire a activităților culturale în mediul rural, au modificat considerabil fizionomia spirituală a țărânului, modelându-l tot mai mult pentru a face față exigențelor mereu sporite din agricultura socialistă. Sunt însă numeroase aspecte care dovedesc că atât pe linia extinderii bazei tehnice materiale a producției, cât și în sensul pregătirii profesionale a țărânului sunt rămăneri în urmă.

Lăurirea societății socialiste multilateral dezvoltate cere cu acuitate ca oamoni, pe lângă experiența vieții, indiferent că lucrează în industrie sau agricultură, să stăpânească cuceririle științei moderne, să mînuiască tehnica avansată. Pe aceste coordonate se înscriu hotărârile C.C. al partidului și legea M.A.N. din martie 1971 cu privire la reciclarea cunoștințelor profesionale. În acest sens, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „în realizarea hotărârilor Congresului al X-lea, o deosebită importanță are aplicarea măsurilor privind reciclarea profesională a tuturor salariaților, asigurind atât îmborspătarea și aprofundarea cunoștințelor legate de exercitarea în bune condițiuni a profesiei, cât și însușirea elementelor științei organizării și conducerii societății”¹⁸. În felul acesta se instituționalizează perfecționarea cunoștințelor celor ce activează în industrie, agricultură, instituții cu implicații pozitive asupra eficienței muncii sociale.

¹⁸ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la adunarea solemnă din capitală cu prilejul sărbătoririi semicentenarului P.C.R.*, în „Scintela” din 8 mai 1971.

Folosirea din plin a forței de muncă cere tot mai intens pregătirea ei. Migrarea permanentă a populației rurale către centrele urbane ale județului adâncește gradul actual de calificare a surselor disponibile în agricultură în general și în cea cooperatistă în special. Unii tineri care urmează școli cu profil agricol, nu se întorc în cooperative sau nu se prezintă unde au fost repartizați. Proccusul invers, de absorbție de către agricultură a cadrelor pregătite și, îndeosebi, a celor tinere este foarte redus, pe alocuri inexistent.

Aspectele reliefate mai sus evidențiază principalele mutații în structura socio-economică a forței de muncă din agricultura cooperatistă în anii socialismului. Datorită imposibilității realizării unor cercetări sociologice în profunzime la nivelul fiecărei comune, am redat numai o parte din complexitatea acestui proces social, ca și unele implicații pe diferite planuri ale vieții sociale din localitățile rurale ale județului Brașov.

3. Unele considerații privind utilizarea forței de muncă din cooperativele agricole de producție

Pe măsura făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, utilizarea eficientă a muncii sociale capătă o importanță tot mai mare. Între participarea la muncă a țăranului cooperativ și gradul de dezvoltare economică a unităților de producție, există o strânsă corelație.

Din studiul întreprins se desprinde concluzia că nu este vorba în toate unitățile de lipsă de forță de muncă ci și de carențe în organizarea și folosirea rațională a celei existente.

Utilizarea eficientă a forței de muncă din cooperativele agricole de producție nu poate fi desprinsă de repartizarea ei pe sectoare de activitate economică. În agricultura cooperatistă din județul Brașov în anul 1970 lucrau 82 la sută din resursele de muncă ale cooperativelor în sectorul vegetal, 14,66 la sută destinate sectorului zootehnic și doar 2,74 la sută activităților anexe. În schimb, la întreprinderile agricole de stat din județ, proporția muncitorilor agricoli ocupați în sectorul vegetal este sub 30 la sută, în zootehnie 51,7 la sută, iar în sectorul mecanic și anexe 18,4 la sută. Această repartizare nerațională a forței de muncă din cooperativele agricole de producție are o serie de explicații: insuficienta dezvoltare a sectoarelor zootehnice, discrepanțe în mecanizarea diferitelor lucrări, carențe în mărirea și structura culturilor, delăsarea pentru a crea sau dezvolta în toate unitățile activității industriale care au contingentă cu agricultura pentru prelucrarea unor serii întregi de produse agricole, executarea unor obiecte de artizanat ș.a. Analiza profundă a tuturor acestor situații ar determina sporirea productivității mun-

cii, iar ridică valoarea economică și socială a investițiilor, ar contribui efectiv la mai buna folosire a resurselor de muncă din cooperative.

Pentru a ilustra gradul de utilizare a forței de muncă din agricultura județului Brașov, ne vom referi, îndeosebi, la indicatorul numărul de norme convenționale realizat în anul 1970 pe un cooperator apt de muncă (vezi tabelul nr. 7). Datele cuprinse în tabel evidențiază incompleta utilizare a fondului de timp în agricultură.

Cu toate că pe un cooperator apt de muncă din județul Brașov în anul 1970 reveneau în medie 180 norme convenționale de muncă, aceasta nu reflectă posibilitatea de a realiza 200—250 norme pe fiecare țaran cooperator.

În anul 1970, peste 26 la sută din cooperatorii participanți la lucru, au efectuat pînă la 40 de norme convenționale, iar 59,6 la sută sub 120 norme convenționale, cu mari deosebiri între unități și zone. De exemplu, în cooperativele agricole de producție: Cristian, Budila, Ghimbav, Hărnian, Stupini, numărul de norme de muncă efectuate de un cooperator în anul 1970 s-a situat între 245 și 451, iar în alte cooperative ca: Viștea de Sus, Zărnești, Cincu, Șercăița, Veneția, era sub 110. Această situație se datorește, pe de o parte, neparticipării la muncă a cooperatorilor, iar pe de altă parte, în unele unități, a neconcordanței dintre volumul lucrărilor permanente și numărul membrilor cooperatori.

Din activitatea practică rezultă în general că acele cooperative unde numărul de norme convenționale pe un cooperator este scăzut, și puterea economică a unităților respective este mai mică în cazul în care nu există mari diferențe între ele privind structura culturilor.

Numărul de norme convenționale pe un cooperator apt de muncă în anul 1970 *

Tabelul nr. 7

	Norme de muncă convenționale efectuate total în norme	Număr de cooperatori apti de muncă indiferent dacă au participat sau nu la lucrări	Norme de muncă convenționale ce revin pe un cooperator apt de muncă	Producția globală valorică ce revine pe un cooperator apt de muncă indiferent că a participat sau nu la muncă în C.A.P.
1	2	3	4	5
Total județ	5.076.146	28.179	180	14.033
Apața	69.555	489	142	8.394
Beclean	58.403	423	138	6.996

* Calculat după dările de seamă statistice, încheiate la finele anului 1970.

Tabelul nr. 7 (continuare)

1	2	3	4	5
Beia	40.891	249	164	7.247
Berivoi	88.533	410	216	12.879
Bod	100.784	446	222	19.027
Budila	41.414	169	245	25.697
Bărcut	72.759	354	206	11.793
Bunești	64.985	297	219	11.424
Cața	84.443	504	168	13.500
Calbor	49.843	410	122	7.218
Cobor	41.500	179	232	16.877
Codlea	112.206	259	433	56.971
Comana	50.654	433	117	4.577
Crihalma	56.500	378	149	7.584
Crizbav	76.315	381	200	20.911
Cristian	91.187	202	451	66.684
Cincu	21.727	215	101	13.633
Criț	33.744	108	312	19.023
Căciulata	58.820	488	121	6.173
Dacia	43.783	140	313	14.829
Dăișoara	52.629	301	175	8.075
Dopca	48.134	334	144	5.764
Drăușeni	54.796	300	183	10.810
Drăguș	64.128	415	155	5.513
Dumbrăvița	47.043	370	127	9.777
Or. Făgăraș	33.654	236	143	15.021
Felmer	33.350	246	136	10.214
Feldioara	141.152	600	235	23.129
Ghimbav	111.976	292	383	54.456
Grinari	35.150	215	163	8.599

Tabelul nr. 7 (continuare)

1	2	3	4	5
Hîrșeni	109.963	586	188	9.792
Hoghiz	67.325	331	203	12.793
Homorod	81.751	292	280	15.314
Hălchiu	240.477	1.297	185	13.787
Hărman	141.971	434	327	36.233
Ileni	60.452	360	168	10.545
Jibert	50.992	285	180	12.178
Jimbor	34.660	212	163	9.620
Lisa	68.693	533	129	9.800
Lovnic	26.203	181	145	13.611
Măeruș	87.984	423	208	12.175
Mîndra	108.462	450	241	13.294
Ormeniș	36.000	221	163	6.971
Prejmer	105.427	683	154	12.352
Purcăreni	74.007	308	240	24.613
Părău	61.959	395	157	8.574
Racoș	69.248	290	239	9.796
Rupea	52.607	240	219	16.833
Rîșnov	34.567	174	199	47.483
Săcele	229.855	1.779	129	15.799
Sînpetru	127.970	469	273	24.151
Stupini	141.608	416	340	30.481
Șercaia	111.484	467	239	15.097
Șercălța	38.621	348	111	5.006
Șinca	82.788	600	138	9.440
Simbăta de Sus	57.890	520	111	5.695
Șoarș	55.184	286	119	11.437
Teliu	58.961	465	127	10.085

Tabelul nr. 7 (continuare)

1	2	3	4	5
Ticușu	47.262	197	240	14.451
Târlungeni	70.639	305	232	29.168
Ucea de Jos	49.714	323	154	12.713
Ucea de Sus	33.310	216	154	8.290
Ungra	73.406	289	254	11.898
Recea	86.699	654	133	7.758
Veneția	46.562	442	105	5.837
Viștea de Jos	68.595	593	116	5.938
Viștea de Sus	37.631	500	75	6.109
Voivodeni	49.094	333	135	7.234
Voila	79.142	504	157	8.487
Vulcan	59.520	343	174	22.308
Vișcri	33.955	90	377	20.448
Zărnești	47.450	502	95	14.849

Comparînd numărul de norme convenționale pe un cooperator și producția agricolă globală rezultă că majoritatea cooperativelor care sînt sub media pe județ în cazul primului indicator au și o pondere a producției globale sub media pe județ.

O altă concluzie ce decurge este contrastul evident între numărul de norme convenționale pe cooperative agricole de producție din cadrul aceleiași zone, ceea ce scoate în evidență anumite deficiențe ale acestei categorii economice de retribuție, deficiență subliniată cu pregnanță în expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu la ședința de lucru de la C.C. al P.C.R. din 23 noiembrie 1970.

În mod normal, în zonele cu condiții asemănătoare n-ar trebui să existe discrepanțe între numărul de norme convenționale și media pe județ. Din analiza datelor rezultă că numărul de norme diferă mult între cooperativele din aceeași zonă ca: Hărman (327), Prejmer (154) — din zona Brașov; Voila (157), Viștea de Sus (75) — din zona Făgăraș; Dacia (313), Cuciulata (121) — din zona Rupea. Această situație se poate explica în unele cooperative agricole de producție și prin risipă în normarea muncii.

Din analiza acestor fenomene a mai reieșit că în unele cooperative din zonă mai deluroasă care practică culturi cu un nivel de intensitate mai mare și cu un grad de mecanizare mai redus — cartofi, legumicultură, livezi etc. — în mod firesc numărul de norme convenționale pe un cooperator ar trebui să fie mai ridicat față de media pe județ. Datele cuprinse în tabel scot în evidență că în multe cooperative numărul de norme convenționale este însă mai mic, ceea ce dovedește atât o slabă participare la muncă a cooperatorilor, cât și deficiența în organizarea producției și a muncii.

Analizând participarea cooperatorilor la muncă, mai rezultă că sînt perioade îndeosebi între campaniile agricole, cînd practic lucrează în producția obștească un număr restrîns de cooperatori, oscilînd, în anul 1970, între 9 808 participanți în luna ianuarie și 27 736 în luna iunie.

Numărul cooperatorilor participanți la lucru și normele convenționale efectuate în anii 1967, 1970 pe luni, în cooperativele agricole din județul Brașov

Tabelul nr. 8

	1967		1970	
	Nr. de participanți	Total zile muncă	Nr. de participanți	Total norme convenționale
ianuarie	11.434	315	9.805	261
februarie	12.774	327	10.510	264
martie	19.801	443	17.031	344
aprilie	27.819	607	23.791	479
mai	33.037	775	25.961	432
iunie	34.028	826	27.736	568
iulie	34.949	879	27.726	556
august	35.275	1.000	27.128	581
septembrie	31.807	785	25.112	498
octombrie	32.553	789	24.634	468
noiembrie	26.521	559	19.050	381
decembrie	9.283	194	9.962	343

Cifrele cuprinse în tabel sînt edificatoare în acest sens. Cu toate că particularitățile din agricultură influențează folosirea zi de zi a forței de muncă existente, totuși nivelul de participare este încă redus.

Din datele prezentate în tabelul 7, mai rezultă totodată diferențe mari de la o cooperativă la alta, în ceea ce privește producția globală ce revine pe un cooperator apt de muncă, de la 4 577 în C.A.P. Comana, la 66 684 în C.A.P. Cristian, ceea ce arată că eficiența socială a muncii este în funcție de un număr mare de factori. Încercăm să prezentăm acești factori nu luînd extremele, ci cooperative relativ apropiate ca spațiu geografic și condiții pedo-climatice: Cristian, Rîșnov, Tărlungeni.

Din datele de care dispunem se poate vedea un raport direct între eficiența muncii, exprimată în producția globală și gradul de participare la muncă. Situația din C.A.P. Cristian și C.A.P. Tărlungeni exprimă evident acest lucru dacă comparăm 451 norme convenționale de muncă și 66 684 lei producția globală ce revine pe cap de cooperator la prima cooperativă amintită, față de 232 norme de muncă convenționale și 29 168 lei producție globală la cea de-a doua cooperativă. Considerăm că indicatorul: gradul de participare la muncă este esențial în rezultatele economice obținute, dar nu singurul, intervenind și alți factori care explică înalta eficiență socială a muncii în C.A.P. Cristian, care depășește mult media pe județ de 14 033 lei producție globală pe cap de cooperator. Eficiența economică sporită la această cooperativă se datorește mai bunei participări la muncă, înzestrării tehnice, structurii raționale a producției, cointerесării materiale și bunei organizări a muncii și a producției.

Cooperativele agricole de producție care au acordat o atenție deosebită sporirii averii obștești, a mijloacelor fixe productive, prin alocarea unor fonduri de acumulare tot mai mari au obținut rezultate remarcabile, concretizate în veniturile bănești realizate la 1 000 ha teren agricol. Așa spre exemplu, valoarea proprietății obștești și a mijloacelor fixe la 100 ha teren agricol la C.A.P. Cristian a fost mai mare cu 129 la sută și respectiv cu 106 la sută față de valoarea acestor indicatori la C.A.P. Rîșnov, și cu 178 la sută, respectiv 269 la sută la C.A.P. Tărlungeni în anul 1970.

Atenția deosebită acordată factorilor intensivi în creșterea producției agricole a făcut ca în final eficiența muncii sociale să se concretizeze în obținerea unor venituri net superioare la C.A.P. Cristian față de celelalte două cooperative amintite.

Datele tabelului 9 demonstrează elocvent cele arătate de noi mai sus.

Corelația dintre principalii indicatori ai activității economice în anul 1970

Tabelul nr. 9*

C.A.P.	Valoarea mijloacelor fixe la 100 ha teren agricol	Valoarea proprietății obștești la 100 ha teren agricol	Venituri bănești obținute la 100 ha teren agricol
Cristian	5.48570	7.12672	601.74
Râșnov	2.67294	3.11004	149.980
Târlungeni	1.51214	2.55853	214.600

* Datele prelucrate de la Direcția județeană de statistică, Brașov.

Continuând analiza factorilor care influențează eficiența socială a muncii în cooperativele agricole de producție, o importanță deosebită trebuie acordată creării unei structuri raționale, optime a producției agricole pe fondul dezvoltării complexe și multilaterale, accentul punându-se, de la o unitate la alta, pe acele ramuri și sectoare, care asigură utilizarea rațională și completă a forței de muncă și a mijloacelor mecanice pe tot parcursul anului și care oferă largi posibilități de obținere a unor venituri permanente cât mai mari.

Dacă ne referim la cele trei cooperative agricole de producție asemănătoare din punct de vedere al condițiilor pedoclimatice, putem arăta că datorită unei judicioase utilizări a suprafețelor de teren agricol și arabul, a amplasării raționale în timp și spațiu a culturilor agricole, a dezvoltării sectorului zootehnic și a activităților auxiliare, C.A.P. Cristian a obținut însemnate sporuri la producția globală, care întrec cu mult pe cele realizate de cooperativele agricole din Râșnov și Târlungeni, așa cum se poate vedea din tabelul de mai jos.

Proveniența producției globale

Tabelul nr. 10

Cooperativa	Total lei	Sectorul		
		vegetal	animal	anexe
Cristian	13.470.149	7.925.652	4.631.218	913.279
Râșnov	8.262.017	4.188.116	3.623.222	450.679
Târlungeni	8.896.369	5.937.737	2.790.312	168.320

Orientarea dată de Congresul al X-lea al partidului este de natură să îmbunătățească folosirea forței de muncă existentă nu atât în normă convențională sau zi de muncă pe un participant din agricultură, cât mai ales în producție și venitul realizat pe o persoană ocupată în cooperativele agricole. Spre același țel converg măsurile luate în ultima vreme pentru îmbunătățirea conducerii, organizării și planificării agriculturii pentru perfecționarea retribuirii muncii în unitățile agricole cooperatiste și de stat ¹⁹.

Este îmbucurător că roadele acestor măsuri — primite cu însuflețire și hotărâre de întreaga țărănie — încep deja să prindă viață, dovedindu-și eficiența încă din primele luni ale anului 1971, atât asupra participării cooperatorilor la muncă, cât și a executării lucrărilor în condiții de calitate mai ridicată.

Caracterul constant al participării la muncă este în legătură directă cu structura producției, a sistemelor de culturi. Existența unor tipuri de activități permanente cum sînt cele din zootehnie, creșterea păsărilor și din sectoarele anexe, creează premisa pentru permanentizarea forței de muncă din C.A.P. și sporirea contribuției acesteia la creșterea veniturilor. În prezent există noi posibilități de îmbunătățirea utilizării forței de muncă din C.A.P. prin organizarea acțiunilor comune în cadrul uniunilor intercooperatiste, pentru efectuarea de lucrări funciare, prelucrarea produselor agricole, amenajarea și întreținerea pășunilor etc.

Aspectul esențial constă în aceea că progresul tehnic, și pe această bază, creșterea productivității muncii sociale, oferă condiții pentru ca, cu o cantitate mai mică de muncă oțeluită, să se obțină valori de întrebuințare mai mari și nivelul de viață să crească. Mărirea productivității muncii și sporirea pe această bază a producției oferă, pe lângă sporirea veniturilor lucrătorilor respectivi, și disponibilități de timp în vederea altor activități necesare dezvoltării multilaterale a omului în cadrul orînduirii noastre socialiste.

4. Modificări în funcțiile familiei țărănești

Modificări însemnate s-au produs în mentalitatea, convingerea și capacitatea țăranului cooperator, înregistrîndu-se importante creșteri în nivelul său de conștiință, în gîndirea economică, în cultura tehnică și în cea generală.

Transformarea socialistă a agriculturii a înnoit puternic nu numai structurile rurale, dar și cele interne ale familiei țărănești. Sub influența noilor relații de muncă și de proprietate se evidențiază schimbarea rolurilor și sta-

¹⁹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința de lucru de la C.C. al P.C.R. din 27 noiembrie 1970*.

tus-urilor membrilor din familiile de țărani cooperatori și a raporturilor ce se statornicește între acestea și colectivitate. În condițiile micii producții agrare, familia țărănească era solidară determinată de structura de proprietate de muncă și consumul în cadrul familiei, iar capul familiei îndeplinea totodată și funcția de proprietar al gospodăriei respective.

La acest tip de comunitate, funcția de producător era hotărâtoare, ea definind comportamentul social și al familiei atât în cadrul microcolectivului, cât și în cadrul comunității rurale.

Ca urmare, acest microcolectiv social — apreciat în trecut ca cel mai important grup primar pentru indivizi cu funcții precis delimitate — a suferit mutații importante, determinate de noua structură concretizată printr-o seamă de direcții. Funcția de producător nu o mai are numai grupul familiei, ci, în cadrul organizării sociale, locul acesteia îl ia și echipa, ferma sau brigada care reunesc membri din familii diferite. Se schimbă totodată status-ul și rolul șefului familiei, el nemaifiind conducătorul producției și nici cel ce repartizează sarcinile. Atribuțiile respective sînt, în noile condiții, distribuite de consiliul de conducere al cooperativei, de brigadier fermier, sau de șeful de echipă, iar membrii familiei se supun profesional acestora.

În cadrul organizării cooperatiste a muncii se asigură fiecărui cooperator status-ul de producător egal în drepturi, descătușîndu-l de tutelarea „uneori necompetentă” a capului de familie din mica gospodărie.

Noile relații de producție statornicite și-au pus amprenta și asupra diviziunii muncii în cooperativă, la baza căreia stă specializarea activităților, ceea ce oferă o mai largă independență și inițiativă. Avînd în vedere că fiecare execută un anumit volum de lucru, măsurabil, aprecierea și retribuirea muncii se poate face mai echitabil, corespunzător cantității și calității lucrărilor efectuate — mai ales prin retribuirea la acord global — ceea ce era imposibil de realizat în gospodăria individuală.

Procesul de transformare socialistă a satului a modificat totodată relațiile dintre generații, din interiorul familiei. Generația tînără căreia i s-a atribuit un nou status a cîștigat libertate și autonomie de opțiuni încă de la vîrsta mai tînără. Avertizarea coercitivă, că dacă fiul nu se supune capului de familie nu-i mai lasă „chipurile” avere după moarte, și-a pierdut puterea odată cu înscrierea în cooperativă. Acum părinții îngrijesc copiii iar aceștia părinții, nu din constrîngere, ci din dragoste. Tînărul, pe baza noilor rapoarte, și-a cîștigat mai mult libertatea în realizarea sa.

A rămas și se va menține însă funcția educativ-formativă a familiei în raport cu copiii, pentru că integrarea individului în societate și sistemul de valori sau trăsături sînt direct legate de cei „șapte ani de acasă...”

În satul cooperativizat, tînărul își întemeiază familia după criterii modificate față de trecut, cînd domina mîia proprietate, fiind înlăturate aproape în totalitate calculele înguste, acondarea de pămînt etc. A dispărut, de asemenea, fenomenul pețitului și, în mare parte, influența părinților care precedau întemeierea de noi căsnicii. În condițiile satului cooperativizat, tot mai mulți tineri din mediul rural consideră actul căsătoriei ca o problemă a lor, întemeiată pe dragoste și respect reciproc, iar locul averii donate de părinți a fost luat de alte considerente, cum sînt cele referitoare la comportare, hărnicie, capacitate etc.

Dezvoltarea familiei tinere este în raport direct cu puterea economică a cooperativei agricole de producție din care aceasta face parte.

Procesul intens de industrializare a județului Brașov a deschis noi perspective și tineretului din mediul rural. Ca urmare, acesta a fost puternic atras spre localitățile urbane ale județului ca: Brașov, Făgăraș, Zărnești, Codlea, Rîșnov și altele, în cooperativele agricole rămînînd la începutul anului 1971, doar 1440 tineri între 14—26 ani din cei peste 1 400 de această vîrstă născuți în satele județului ²⁰.

Totodată au dispărut stămile conflictuale și relațiile tensionale dintre frați și surori sau rude, alimentate în trecut de proprietatea privată sau, mai bine spus, de sărăcia care-i împingea să acapareze pe cît posibil o parte mai mare din modesta agonisire a părinților.

Sintetizînd aspectele de mai sus, rezultă că s-a produs o însemnată modificare a status-urilor și rolurilor în interiorul familiei țărănești prin eliminarea unor raporturi de subordonare și scoaterea lor de sub povara coerciției economice. S-a modificat totodată raportul dintre factorii de conducere și individ, dintre fiecare membru al societății. „Partidul nostru — releva tovarășul Nicolae Ceaușescu — pornește de la concepția că socialismul trebuie să fie societatea totală împliniri a personalității umane în care fiecare cetățean se simte stăpîn pe destinul său, să poată gîndi și acționa nestîngherit în folosul progresului societății”.

Noile relații socialiste de producție au asigurat tuturor țăranilor — membri sau nemembri ai aceleiași familii — un nou status social cu drepturi egale de coproprietar, de coparticipant la muncă și de cobeneficiar la rezultatele obținute. Transformarea socialistă a statului a pus țăranul în relații multiple de un gen nou în raportul cu ceilalți săteni, l-a așezat într-o amplă rețea de legături economice și sociale. Modificări înnoitoare au intervenit în mentalitățile, convingerile țăranimii, înregistrîndu-se creșteri în gradul de cunoștință în

²⁰ Date calculate după un studiu efectuat de Comitetul județean Brașov al U.T.C.

cultura tehnică, în gândirea economică. Nu este însă mai puțin adevărat că există încă numeroase localități cooperativizate din județ unde mai dăinuie șabloane de raporturi interpersonale în familii, obiceiuri învechite, în lichidarea cărora este necesar aportul mai ridicat al culturii.

Se evidențiază cu pregnanță la sate consecințele specifice de urbanizare, care se datoresc faptului că aproape nu există familie rurală din județul Brașov, din care unul sau mai mulți membri să nu se fi stabilit la orașe, iar o altă categorie foarte răspândită — „navetiști”, care lucrează la oraș și locuiesc la sat. La urbanizarea ruralului mai contribuie mijloacele moderne de răspândirea culturii ca: televiziunea, radiodifuziunea, presa, completate de o informație intensă pe tărâm economic, cultural.

Studierea unor astfel de obiective, considerăm că exprimă cerințe izvorâte din documentele program ale partidului nostru, care subliniază că „pe măsură ce problemele construcției socialiste devin tot mai complexe se impune dezvoltarea activității de investigație științifică a noilor procese sociale, a căilor de soluționare a diferitelor probleme — economice, sociale, politice, ideologice — ale mersului nostru înainte”²¹.

Evidențierea câtorva din mutațiile intervenite în mediul rural, consecință firească a industrializării și transformării socialiste a agriculturii, a pătrunderii științei și tehnicii la sate, constituie scopul studiului nostru.

Această investigație încearcă să surprindă dinamica fenomenelor economice și sociale, să sesizeze anumiți factori, iar concluziile și propunerile făcute să contribuie eventual la adoptarea unor decizii, menite să ducă la înlăturarea anunitor carențe și la crearea condițiilor propice evoluțiilor pozitive în domeniul cercetat.

²¹ Tezele Comitetului Central al Partidului Comunist Român pentru Congresul al X-lea al partidului, București, Edit. politică, București, 1969, p. 33.

DIE INDUSTRIALISIERUNG UND EINIGE UMSTELLUNGEN AUF DEM LANDE

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die nach der Nationalisierung der wichtigsten Produktionsmittel durchgeführte sozialistische Industrialisierung verkörpert den Grundbestand der rumänischen Wirtschaft, einer der objektiven sozialökonomischen Hauptfaktoren des sozialistische Umgestaltungsprozesses der Landwirtschaft den grundsätzlichen Umstellungen vom Lande.

Die objektive Wichtigkeit der Industrialisierung wird im Lichte der marxistisch-leninistischen These über die Rolle der Industrie in der einheitlichen Gestaltung der sozialistischen Wirtschaft, von ihrem Einfluss auf die anderen Zweige der Nationlwirtschaft, von ihrer Bedeutung für die komplexe und vielseitige Verwendung der natürlichen Reichtümer des Landes, der rationell und wirtschaftlichen Nutzung der Arbeitskraft.

Die Aufstellung einer Studie des Kreise Braşov ergab sich aus dem Umstand, dass sich dieses Gebiet durch eine besondere Dynamik auszeichnet als Rezultat der Industrialisierung, was durch eine stete Assimilierung der ländlichen Arbeitskraft grundsätzliche Umstellungen auf dem Lande zurfolge hatte.

Mit einer Bewölkerungszahl von 2,3 Prozent der Gesamtzahl der Bevölkerung unseres Landes, erzielte der Kreis Braşov im Jahre 1970 6,8 Prozent der nationalen Industrieproduktion. Die gegenwärtige Studie setzte sich aus diesem Grunde zum Ziel, einige soziale Erscheinungen — vor 30 Jahren noch inexistent — zu beleuchten, als Rezultat der Industrialisierung und sozialistischen Umgestaltung der ländlichen Ortschaften.

Anhand der Studie konnten Schlussfolgerungen bezüglich des hohen Grades der Industrialisierung des Kreises Braşov und der technisch-materiellen Basis der Landwirtschaft gezogen werden, was die Ausstattung mit Maschinen anbelangt: die Auswirkungen der intensiven Industrialisierung des Kreises auf die Arbeitskräfte, vorbildlich auf die der landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften.

Bekanntlich bringt der gegenwärtige technische Fortschritt nicht nur strukturelle Änderungen des eigentlichen Produktionsniveaus mit sich, sondern hat auch seine sozial-professionellen und sozial-psychologischen Auswirkungen auf die Arbeitskraft, quantitative und qualitative Umstellungen in der Struktur der Arbeitskraft. Als Folge des wissenschaftlichen Ablaufs der Produktion nach wissenschaftlichen Methoden durch Nutzung von Maschinen, Anlagen usw., kann eine betonte Professionalisierung der Landbevölkerung verzeichnet werden. Anstelle des ehemaligen „universalgebildeten“ Bauern zeichnen sich individuelle Berufe ab, wie: Getreideproduzent, Gemüsebauer, Obstzüchter, Tierzüchter, Bienenzüchter, Landwirtschaftsmechaniker u. a.

Unter dem Einfluss der neuen Eigentums- und Wirtschaftsbeziehung können bedeutende Umgestaltungen in den „Schichten“ und „Aufgaben“ der ländlichen Familienmitglieder festgestellt werden mit entsprechenden Änderungen und deren Deutung in den Verwandtschaftsbeziehungen, im Vergleich zur Lage vor dem Eintritt in die landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften.

**CONDIȚIILE CARE AU FĂCUT NECESARĂ ȘI POSIBILĂ
INCHEIEREA COLABORĂRII ÎN GUVERN A PARTIDELOR
ȘI ORGANIZAȚIILOR MUNCITOREȘTI-ȚĂRĂNEȘTI
CU GRUPAREA BURGHEZĂ
CONDUSĂ DE GHEORGHE TĂTĂRĂSCU (1947)**

de TITUS N. HAȘDEU

Desăvârșirea revoluției burghezo-democratice în țara noastră, etapă care a început cu actul istoric de la 23 August 1944 a impus luarea de către P.C.R. a unui complex de măsuri ținând seama de evoluția raportului forțelor politice, de gradul de conștiință politică și de organizare a maselor, în special, a clasei muncitoare.

Adâncirea luptei de clasă în timpul revoluției, ascuțirea luptei pentru putere (în preajma instaurării guvernului de largă concentrare democratică de la 6 martie 1945) au determinat creșterea contradicțiilor existente în rîndul partidelor burgheze. Membri sau organizații întregi din Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național Liberal, nemulțumiți de politica reacționară promovată de conducerea acestor partide s-au alăturat forțelor democratice.

Din rîndul P.N.Ț. s-a desprins gruparea disidentă în frunte cu Anton Alexandrescu care a aderat la Frontul Național Democrat¹. Gruparea burgheză condusă de Gheorghe Tătărăscu a aderat și ea mai târziu la F.N.D.

Colaborarea cu o parte a burgheziei a fost posibilă, pe de o parte, întrucît obiectivele revoluției din prima parte a desăvârșirii revoluției burghezo-democratice nu urmăreau desființarea proprietății capitaliste, ci a moșierimii, iar pe de altă parte, o serie de interese economice și politice ale grupării Tătărăscu, o fac să fie alături de P.C.R. și celelalte forțe democratice. Spre exemplu, programul de guvernare al F.N.D. cuprindea, printre

¹ „Scinteia”, 25 febr. 1945. În F.N.D., constituit la 12 oct. 1944, au intrat P.C.R., P.S.D., syndicatele unite, Frontul plugarilor, Uniunea patrioților. La Platforma F.N.D. au aderat și Madosz-ul (denumit din noiembrie 1944 Uniunea populară maghiară), U.T.C., precum și o serie de asociații și grupări ca: Societatea scriitorilor români. Partidul socialist țărănesc etc.

alte, participarea României la războiul antihitlerist, refacerea economică, în care tătarăscienii erau direct interesați. Pe plan politic, gruparea condusă de Gheorghe Tătarăscu și-a dat seama că încercările P.N.Ț.-Maniu și P.N.L.-Brătianu, de a cuceri puterea, erau zadarnice.

Colaborarea cu o parte a burgheziei², a constituit o formă deosebită și parte componentă a luptei generale a clasei muncitoare și a aliaților săi. Ea a înlesnit concentrarea atacului împotriva principalelor forțe ale reacțiunii, împiedicând în același timp realizarea unui front comun al întregii burghezii și moșierimi împotriva revoluției.

P.C.R. a demascăat continuu acțiunile reacționare (P.N.Ț.—Maniu și P.N.L.—Brătianu), folosind contradicțiile existente în rîndul claselor dominante, atrăgînd astfel pături tot mai largi din rîndul populației.

Tactica elastică, puternic ancorată în realitate a P.C.R., formele de luptă și formele de organizare potrivite situației concrete au fost necesare și utile desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice și pregătirii condițiilor trecerii la revoluția socialistă.

„Partidului — spune tovarășul Nicolae Ceaușescu — îi revine sarcina de a sintetiza întreaga experiență socială, de a studia continuu, aprofundat, noile fenomene ale vieții, legile obiective ale dezvoltării societății, de a stabili, în fiecare etapă dată calea de acțiune pentru lichidarea vechiului, pentru triumful noului, pentru asigurarea mersului hotărît înainte”³.

Urmărind tema enunțată, trebuie să stabilim din capul locului creșterea rolului de hegemon în revoluție al proletariatului pentru etapa la care ne referim, întărirea unității rîndurilor sale și a alianței cu masele țărănești și ceilalți oameni ai muncii.

P.C.R., care activa în front unic cu P.S.D., a desfășurat o largă activitate politică și organizatorică pentru ridicarea nivelului de conștiință și de organizare a clasei muncitoare.

Capacitatea proletariatului de a-și exercita rolul său de forță socială principală a societății a sporit pe măsură ce se organizau rîndurile sale.

Influența partidului a crescut și drept efect, P.C.R. și-a mărit considerabil numărul de membri în perioada anilor 1944—1947. Au devenit membri

² Protocolul de formare a B.P.D. prevedea printre altele: „Partidele de mai sus. păstrîndu-și mai departe intacte ideologia și programul lor propriu au ajuns la un acord de reprezentare în listele B.P.D., Partidele care alcătuiesc B.P.D. își pun toate mijloacele în comun pentru cîștigarea victoriei și pentru realizarea programului de guvernare cuprinse în platforma-program” („Știința” din 22 mai 1946). În B.P.D., creat la 17 mai 1946, intrau: P.C.R., P.S.D., Frontul plugarilor, Partidul național-popular, Partidul național-țărănesc de sub președinția lui Anton Alexandrescu și gruparea burgheză condusă de Gheorghe Tătarăscu.

³ Nicolae Ceaușescu, *Rolul conducător al partidului în etapa desăvîrșirii construcției socialismului*, Edit. politică, București, 1967, p. 34.

de partid elementele cele mai înaintate din rîndul clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității. Aceștia au învățat să acționeze de la comuniștii care au luptat în condițiile ilegalității.

Pentru o pregătire corespunzătoare sarcinilor etapei respective, P.C.R. a înființat o serie de școli de partid. Cărțile, ziarele și revistele au fost din ce în ce în ce mai uzitate în cadrul muncii de propagandă.

Ca urmare, s-a întărit unitatea și rolul conducător al partidului. P.C.R. a desfășurat o largă activitate organizatorică și ideologică pentru realizarea sarcinilor ce-i reveneau în etapa dată. Plenara C.C. al P.C.R. din ianuarie 1947 a hotărît desființarea comitetelor regionale ale partidului și organizarea celor județene care astfel au fost legate direct de Comitetul Central. În consecință, au fost create comisii ale Comitetului Central însărcinate să conducă și să îndrume munca de reorganizare a județenelor de partid. Aceste organe au fost întărite cu cadre din rîndul comitetelor regionale.

Pentru realizarea liniei partidului, organizațiile de partid s-au sprijinit pe un activ larg fără de partid: sindicatele, organizații de tineret, organizații de femei etc.

Sindicatele au fost întărite deosebit, dovadă: un comunicat al F.U.M. din 3 febr. 1946 arăta că propunerile de candidați în alegerile organelor de conducere în sindicate vor fi făcute de F.U.M., considerîndu-le de o importanță covârșitoare în consolidarea unității de acțiune a celor două partide muncitorești (P.C.R. și P.S.D.).

Rezultatul alegerilor sindicatelor a fost acela al înfrîngerii elementelor de dreapta. Numărul membrilor de sindicat a crescut. Astfel, la al 2-lea Congres al Confederației Generale a Muncii din 1947 existau 1467 sindicate cu 1 337 586 membri față de, spre exemplu, 513 sindicate cu 119 000 membri în 1945 ⁴.

Acest fapt a avut o contribuție însemnată pentru revoluție întrucît sindicatele au organizat participarea muncitorilor la refacerea economiei țării, la controlul economic, au sprijinit aprovizionarea muncitorilor, cu toate că elementele de dreapta încercau îndepărtarea lor de la astfel de acțiuni.

Plenara C.C. al P.C.R. din ianuarie 1947 a hotărît înființarea unei comisii sindicale pe lângă C.C. și a unor consilii sindicale județene pe lângă județele de partid.

⁴ Ilie Rădulescu, *Schimbarea raportului de forțe în favoarea clasei muncitoare și a aliașilor săi în etapa democratică a revoluției populare*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.”, nr. 1/1965, p. 68.

O altă măsură luată de P.C.R. în urma Plenarei C.C. din ianuarie 1947, menită să întărească legăturile partidului cu masele a fost crearea U.T.M.

După crearea U.T.M., partidul și-a întărit activitatea politică și organizatorică în rîndul tineretului și, în consecință, din masa de tineret s-au ridicat elemente valoroase, călitate în lupta revoluționară. Tineretul participa la numeroasele acțiuni ale partidului privind refacerea țării, în special în cadrul transporturilor feroviare.

Lupta clasei muncitoare pentru aplicarea măsurilor privind refacerea și redresarea economică a țării pentru consolidarea regimului democratic, desfășurarea cu succes în general a revoluției au apropiat deosebit de mult comuniștii de social-democrați.

Colaborarea P.C.R. cu P.S.D. în cadrul guvernului, în parlament, în cadrul întreprinderilor, pe linie sindicală a creat condițiile realizării unității politice a clasei muncitoare, pe baza principiilor marxist-leniniste.

Dorința de unitate a reieșit clar cu ocazia alegerilor sindicale din cea de-a doua parte a anului 1947, cînd în organele de conducere ale sindicatelor au fost promovați partizani ai unității.

Activitatea elementelor înaintate, din Partidul Social-Democrat a făcut posibil ca și conducerea P.S.D. să fie gata pentru a înlătura piedicile ce stăteau în fața realizării unității depline a clasei muncitoare. Social-democrații de dreapta au încercat, fără succes, să slăbească Frontul Unic Muncitoresc, să izoleze P.S.D. de Partidul Comunist.

La 26 septembrie 1947, Birourile politice al P.C.R. și P.S.D. au adoptat hotărîrea de a pune în discuția conducerilor celor două partide modul practic de înfăptuire a unității politice, organizatorice și ideologice a clasei muncitoare⁵.

Congresul al XIX-lea al P.S.D. (4—9 oct. 1947) a acceptat propunerea făcută de P.C.R. de a se trece la înfăptuirea concretă a unității.

La 29 octombrie C.C. al F.U.M. a luat în dezbatere problemele legate de hotărîrea celor două partide muncitorești privind crearea Partidului unic, constituind comisiile pentru elaborarea proiectului de platformă și a proiectului de statut al partidului unic.

La 12 noiembrie 1947, Birourile politice ale C.C. al P.C.R. și C.C. al P.S.D., în ședință comună au adoptat proiectul de platformă și normele de pregătire a partidului unic⁶.

⁵ „Scînteia” din 29 sept. 1947.

⁶ „Scînteia” din 14 noiembrie 1947.

Elaborarea platformei reprezenta un succes pentru unitatea deplină a clasei muncitoare. Documentul prezintă situația României de după război, pe plan intern și internațional, Stabilea principiile de bază ale viitorului partid, sarcinile lui imediate și finale. După elaborarea platformei s-a început constituirea organizațiilor partidului unic.

Un factor important în consolidarea cuceririlor revoluționare și înfrîngerii reacțiunii, în etapa la care ne referim, a fost dezvoltarea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare sub conducerea clasei muncitoare după reforma agrară.

Plecînd de la reforma agrară, trebuie să subliniem faptul că în lichidarea proprietății moșierești era interesată întrecaga țărănime, inclusiv chiaburimea.

Aplicarea reformei a scos la suprafață și mai pregnant interesele de clasă opuse, ale chiaburimii pe de o parte, și ale țărănimii sărace pe de altă parte, s-au adîncit contradicțiile în sînul Frontului plugarilor între elementele chiaburești și elementele ce reprezentau țărănimea săracă și mijlocie.

Chiaburimea din Frontul plugarilor căuta să scoată această organizație de sub influența P.C.R., să rupă mișcarea țărănească de mișcarea muncitorimii, să împiedice dezvoltarea alianței țărănimii muncitoare cu clasa muncitoare. Astfel devenise, deci, necesară eliminarea chiaburilor din cadrul Frontului plugarilor.

Ședința extraordinară a Comitetului Executiv al Frontului plugarilor de sub președinția dr. Petru Groza din aprilie 1947 a trasat noile sarcini ale organizației în perioada dată.

Un comunicat publicat de ziarul „Scînteia” spunea că în toate posturile de conducere ale organizațiilor de sus și pînă jos, să precumpănească elementele nevoiașе, cinstite și devotate cauzei țărănimii muncitoare, să fie atrași în organizație noi țărani muncitori, să fie întărită colaborarea cu clasa muncitoare pentru apărarea bazelor democratice ale statului, pentru consolidarea și dezvoltarea democrației, pentru propășirea țării⁷.

Munca intensă a țărănimii muncitoare, ajutorul cumuniștilor, au făcut ca în cursul anului 1947 elementele chiaburești din conducere și din organizațiile Frontului plugarilor să fie izolate și apoi excluse. Astfel, Frontul plugarilor s-a transformat dintr-o organizație a întregii țărănimii într-o organizație a țărănimii muncitoare.

⁷ „Scînteia” din 26 aprilie 1947.

La realizarea acestui lucru a contribuit și întărirea organizațiilor de partid satești, a sindicatelor agricole ca urmare a hotărîrilor Plenarei C.C. al P.C.R. din ianuarie 1947.

Congresul Uniunii sindicale de salariați agricoli (chiaburii nu erau admiși ca membri ai sindicatelor agricole) din martie 1947 a arătat că rolul conducător al P.C.R. a sporit deosebit de mult, s-a întărit alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare.

În jurul clasei muncitoare s-au strîns și alte pături neproletare, în primul rînd intelectualitatea progresistă legată de popor.

Pe măsură ce se desfășurau transformările revoluționare iar forțele reacțiunii își demascau tot mai mult țelurile lor antirevoluționare și antinaționale, intelectualii marcanți ai țării, văzînd clasa muncitoare ca forța socială cea mai avansată a societății, se alătură dezvoltării democratice a României.

Consolidarea cuceririlor revoluționare, dezvoltarea pe mai departe a revoluției, reformele democratice, asigurarea independenței naționale, a suveranității de stat au fost obținute în condițiile unei ascutite lupte de clasă.

Monarhia și partidele reacționare burghezo-moșierești, în jurul cărora s-au grupat o serie de elemente legionare în legătură cu cercuri imperialiste occidentale, au făcut front comun pentru reinstaurarea regimului burghezo-moșieresc și readucerea dominației imperialiste asupra țării noastre.

Alegerile pentru Adunarea deputaților din toamna anului 1946 au constituit un moment important în demascarea și zdrobirea politică a partidelor „istorice” P.N.Ț.—Maniu și P.N.L.—Brătianu.

La 19 noiembrie 1946 au avut loc pentru prima dată în istoria țării noastre alegeri cu adevărat libere. Aproape 7 000 000 de oameni și-au dat votul, 79,8% fiind voturi pentru B.P.D. și doar 7,94% ale partidelor reacționare.

Victoria forțelor democratice în alegeri a arătat încă o dată că forța majoră în țara noastră este clasa muncitoare aliată cu țărănimea, intelectualitatea progresistă și sub conducerea Partidului Comunist. Alegerile cu rezultatul lor au marcat cum spune Dr. Petru Groza „Sentința de moarte politică”⁸ a P.N.Ț.—Maniu și P.N.L.—Brătianu.

După alegerile din noiembrie 1946 s-au creat condiții favorabile dezvoltării revoluției, pregătindu-se terenul trecerii la dictatura proletariatului.

Prin decretul din 15 iulie 1946⁹ noul parlament era lipsit de senat.

În parlament „cei 414 deputați erau reprezentați astfel: Partidul Comunist Român — 67; Partidul social democrat — 80; Frontul plugarilor — 70;

⁸ Dr. Petru Groza, *În drum spre socialism*, Edit. de stat, București, 1950, p. 13.

⁹ „Monitorul oficial”, partea I, nr. 161 din 15 iulie 1946.

Partidul național liberal (Tătărăscu) — 75; Uniunea populară maghiară — 29; Partidul național progresist — 25; Partidul național țărănesc (Alexandrescu) — 21; Partidul țărănesc democrat (Doctor Lupu) — 2; Comitetul democrat evreiesc — 2; P.N.Ț. (Maniu) — 33; P.N.L. (Brătianu) — 3; șapte deputați nu erau încadrați în nici-o grupare politică¹⁰.

Rolul de hegemon al clasei muncitoare s-a întărit, aceasta reflectându-se și în guvern unde pozițiile muncitorimii și ale aliaților ei s-au consolidat. Guvernul avea următoarea componență: Dr. Petru Groza (Frontul plugarilor), președintele Consiliului de Miniștri; Gh. Tătărăscu (P.N.L.), vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministrul afacerilor străine; Teohari Georgescu (P.C.R.), ministrul afacerilor interne; Lucrețiu Pătrășcanu (P.C.R.), ministrul justiției, Gheorghe Gheorghiu-Dej (P.C.R.), ministrul economiei naționale; prof. ing. N. Profiri (P.C.R.), ministrul comunicațiilor; Ștefan Voitec (P.S.D.), ministrul educației naționale, Lothar Rădăceanu (P.S.D.), ministrul muncii și asigurărilor sociale; prof. Tudor Ionescu (P.C.R.), ministrul minelor și petrolului; Al. Alexandrini (P.N.L.), ministrul finanțelor; I. Gh. Vintu (P.N.L.), ministrul lucrărilor publice; Ion Pas (P.S.D.), ministrul artelor; prof. Tr. Săvulescu (Frontul plugarilor), ministrul agriculturii și domeniilor, Romulus Zăroni (Frontul plugarilor), ministrul informațiilor; Radu Proșculeț (P.N.L.), ministrul cultelor; Dr. Florica Bagdasar, ministrul sănătății; G-ral de corp de armată Mihail Lascăr, ministrul de război¹¹.

La 1 decembrie 1946 s-au deschis lucrările noului parlament. Încercările reacțiunii de boicotare prin „neconstituționalismul” alegerilor, prin „alegeri noi sub control străin” au eșuat. Parlamentul a hotărât să sprijine guvernul pentru rezolvarea necesităților țării pe drumul democrației.

„Alegerile din noiembrie 1946 — spune tovarășul Nicolae Ceaușescu — au demonstrat elocvent înfrângerea politicii reacționare, marea majoritate a poporului peste 70 la sută dintre votanți exprimându-și în mod democratic încrederea în partidul comunist în forțele care colaborau cu noi”¹².

Lipsite de orice bază de masă, P.N.Ț.—Maniu și P.N.L.—Brătianu, după înfrângerea suferită în alegeri s-au adresat cu memorii în repetate rânduri puterilor imperialiste urmărind să obțină amestecul acestora în treburile interne. Conducerea P.N.Ț.—Maniu direct și prin agenții din străinătate a intervenit pe lângă guvernele unor țări spre a le determina să nu exporte în

¹⁰ Ștefan Lache, *Alegerile din noiembrie 1946 și semnificația primului parlament democratic din România*, în *Anale de istorie*, nr. 5/1971, p. 62—63.

¹¹ Ibidem, p. 60.

¹² Nicolae Ceaușescu, *Semicentenarul glorios al Partidului Comunist Român*, Edit. politică, București, 1971, p. 16.

România cereale pentru regiunile înfometate, aceasta cu scopul agravării situației creată ca urmare a secetei.

La Conferința de Pace de la Paris, din însărcinarea partidelor „istorice”, o delegație de trădători, transfugi au întreprins o deșănțată activitate și a înaintat memorii pline de calomnii și invective la adresa poporului nostru și a regimului democratic, urmărind să îngreuneze semnarea tratatului de pace cu România. Aceasta a rămas fără rezultat deoarece guvernul de largă concentrare democratică, prin activitatea sa a căpătat aprecierea opiniei internaționale

P.N.Ț. și P.N.L. au înlocuit activitatea politică prin acțiuni de sabotaj și spionaj.

P.C.R. a demască încercările și a respins pozițiile acestor partide reacționare, desfășurând o acțiune de lămurire a maselor asupra însemnătății dezvoltării industriale a țării și, în general, asupra celorlalte măsuri întreprinse în perioada dată.

De fapt, P.N.Ț. s-a demască singur prin acțiunea din vara anului 1947, când, la 14 iulie, un grup de conducători ai acestui partid în frunte cu Ion Mihalache, au încercat să fugă peste graniță, fiind prinși când se urcau în avioanele care-i așteptau pe izlazul comunei Tămădău, județul Ilfov. Grupul a fost trimis în judecată.

Nemulțumirea generală devenise atât de puternică încât se impunea dizolvarea P.N.Ț. Articolele din „Scînteia” vorbesc despre faptul că poporul cerea tot mai insistent dizolvarea Partidului Național-Țărănesc. La 29 iulie 1947, jurnalul Consiliului de Miniștri anunța dizolvarea P.N.Ț.—Maniu, după ce se ridicase imunitatea parlamentară a deputaților maniști. Acest fapt a dat o lovitură puternică reacțiunii, marelui capital și moșierimii, la care se adăuga și monarhia.

Partidul Național-Liberal—Brătianu se destrămase după alegerile parlamentare, nemaifiind deci necesare măsuri din partea statului.

Dispariția partidelor Național-Țărănesc și Național-Liberal — principalele partide ale claselor exploatatoare a constituit o reflectare a însemnatelor prefaceri economice și social-politice din România acelei etape.

În perioada anilor 1946—1947 regimul democratic a continuat să se dezvolte.

Statul — instrument principal al revoluției s-a întărit continuu. Democratizarea aparatului de stat s-a dezvoltat pe o scară largă, luîndu-se măsuri pentru îmbunătățirea compoziției sociale și a activității organelor administrative centrale și locale¹³.

¹³ „Monitorul oficial”, partea I, nr. 66 din 20 martie 1947, p. 2078, 2079; nr. 93 din 25 aprilie 1947, p. 3291.

S-au reorganizat jandarmeriile ¹⁴, corpul de grăniceri ¹⁵, armata; au fost modificate criteriile de primire în școlile de ofițeri și subofițeri, dându-se prioritate elementelor muncitorești-tărănești ¹⁶.

Întărirea statului democrat popular privind îmbunătățirea formei de organizare și a compoziției de clasă a creat sarcini și funcții noi ale statului. Cu acest prilej, menționăm apariția funcției economico-organizatorice a statului, cu toate că burghezia deținea puterea economică.

Guvernul democratic, apărând interesele oamenilor muncii a luat o serie de măsuri privind îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă ale maselor. Astfel, în aprilie 1947 a fost introdus un nou sistem de salarizare pentru toate categoriile de oameni ai muncii, s-a îmbunătățit sistemul de pensie, aprovizionarea muncitorilor și funcționarilor, s-au creat primele magazine de stat ce desfăceau produse alimentare și de îmbrăcăminte — nuclee ale comerțului de stat¹⁷. S-au efectuat reduceri de impozite pe venituri, s-a dat libertate producătorilor să-și valorifice produsele ¹⁸.

Toate aceste măsuri au întărit baza de masă a puterii populare.

În anul 1947 s-a continuat să se ia măsuri de dezvoltare a regimului democratic cu ajutorul unor legi, cum a fost legea nr. 289 care stabilea că „organizațiile prohitleriste de tip fascist, politice, militare sau paramilitare, ca și organizațiile care au dus propagandă ostilă Națiunilor Unite, existente pe teritoriul României la 23 August 1944 sînt și rămîn desființate. Reînființarea sub orice formă a unor asemenea organizații este interzisă”.

Se ratifică măsurile administrative prin care aceste organizații au fost desființate (art. 1) ¹⁹.

Un alt aspect al dezvoltării regimului democratic l-a constituit lupta pentru refacerea economiei naționale.

În refacerea economică s-a pornit de la industria grea, baza procesului economic, folosindu-se bogățiile naturale ale țării.

Cu toate că existența proprietății capitaliste asupra mijloacelor de producție și a sabotajului burgheziei pricinuiau serioase greutăți, totuși au fost

¹⁴ Idem, nr. 74 din 29 martie 1947, p. 2367.

¹⁵ Ibidem, nr. 142 din 25 iunie 1947, p. 5158—5159.

¹⁶ Ibidem, nr. 180 din 8 august 1947, p. 7030—7034.

¹⁷ „Scinteia” din 6 decembrie 1947.

¹⁸ „Monitorul oficial”, partea I, nr. 77 din 2 aprilie 1947, p. 2658—2667; nr. 84 din 10 aprilie 1947, p. 2876; nr. 103 din 7 mai 1947, p. 3594; nr. 180 din 8 august 1947, p. 7030; nr. 200 din 1 sept. 1947, p. 7903, nr. 205 din 6 sept. 1947, p. 3302—3303.

¹⁹ D.V. Firoiu: *Aspecte ale legislației în prima etapă a revoluției populare*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.”, nr. 6 din 1969, p. 109.

puse în funcțiune întreprinderile industriale, refăcute transporturile, s-a început fabricarea unor noi produse industriale (I.A.R.-Brașov începuse să producă tractoare), au fost deschise un număr de șantiere naționale pe care lucrau brigăzi ale tineretului (șantierul liniei ferate Bumbesti-Livezeni, refacerea unor orașe etc.).

În întreprinderi s-a desfășurat întrecerea patriotică pentru punerea în funcțiune a capacităților de producție, economisirea materiilor prime și a materialelor, sporirea producției și a productivității muncii, (Exemplu: muncitorii de la căile ferate, la inițiativa celor de la Atelierele „Grivița Roșie” din București, au început o largă întrecere pentru repararea materialului rulant. La fabrica „Dermata” din Cluj, producția de încălțăminte a atins în februarie 1947, ca urmare a întrecerii patriotice, 2 500 perechi pe zi, față de 1 800 cât era producția antebelică)²⁰.

Acestea au făcut ca producția industrială în septembrie 1947 să ajungă la aproape 80% din producția anului 1938, față de numai 45% cât reprezenta în 1945²¹.

Situația din agricultura țării, la care s-a adăugat și foametea pricinuită de secetă, a impus luarea de măsuri menite să schimbe starea de lucruri.

Platforma-program al B.P.D. (din 9 mai 1946) pe care se baza activitatea guvernului mai cuprindea și alte măsuri pe lângă cele urmărite mai sus și anume: dezvoltarea culturii naționale și culturalizarea maselor, consolidarea relațiilor de prietenie cu țările vecine, întărirea relațiilor economice și culturale cu țările iubitoare de pace din întreaga lume.

Cu toate succesele obținute în refacerea economiei naționale menționate mai sus, totuși, situația economică a României continua să fie grea la sfârșitul anului 1946 și începutul anului 1947. Producția industrială era sub nivelul antebelic, circulația mărfurilor sub necesități, inflația era în creștere, bugetul deficitar.

Partidul Comunist Român a arătat că pentru învingerea acestei stări de lucruri există o singură cale — sporirea producției, întărirea disciplinei în muncă, lupta hotărâtă împotriva burgheziei speculative și sabotoare.

Aceasta a fost geneza luării măsurilor anticapitaliste în perioada respectivă.

O primă măsură importantă luată din inițiativa P.C.R. a fost etatizarea Băncii Naționale (decembrie 1946). Banca Națională cu dubla ei calitate,

²⁰ Ilie Rădulescu, *Schimbarea raportului de forțe în favoarea clasei muncitoare și a aliaților săi în etapa democratică a revoluției populare*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.”, nr. 1 din 1965, p. 63.

²¹ „Scnteia” din 5 dec. 1947.

instituție de emisie și bancă a băncilor a fost un important post de comandă în viața economică a țării, servind claselor exploatatoare în regimul burghezo-moșieresc în vederea întăririi dominației asupra maselor. În regimul democrat popular reacțiunea caută să saboteze opera maselor populare prin pozițiile pe care le deține în domeniul financiar.

La 20 decembrie 1946 la propunerea P.C.R., parlamentul votează etatizarea Băncii Naționale. Acest lucru a dat lovituri serioase pozițiilor reacționare, în timp ce forțele democratice își întăreau rolul în economie și în primul rând, în sistemul bancar și de credit. Etatizarea Băncii Naționale reprezenta un element important în schimbarea raportului de forțe. Reacțiunea s-a opus cu îndârjire, încercând să demonstreze că acest fapt nu duce la îmbunătățirea situației economice a țării, ci, dimpotrivă. Brăuțeniștii care conduseseră Banca Națională timp de 66 de ani spuneau că această măsură va duce la prăbușirea monedei. P.N.Ț.—Maniu se pronunța deschis împotriva acestui act: „toate naționalizările, spunea el, preluate direct de aparatul politic al statului indiferent sub ce regim s-ar face sînt condamnate de la început la nereușită”²². Gruparea burgheză din guvern (Tătăărăscu) s-a pronunțat pentru etatizare dar, urmărind să-și întărească pozițiile în conducerea Băncii Naționale, a susținut aplicarea principiului „autonomiei băncii”.

„Drapelul”, organul tătărăscian, într-un articol intitulat „Despre noile măsuri economice și financiare. De la proiecte la înfăpturi”²³, se declara de acord cu etatizarea, bineînțeles, în speranța că aceasta le va fi lor favorabilă.

Dintre măsurile anticapitaliste luate de guvern în anul 1947, legea oficiilor industriale ocupă un loc deosebit. Încă din luna ianuarie, „Scînteia” vorbea de acest proiect de lege. În numărul din 8 ianuarie se anunța că parlamentul va lua în discuție legea de reorganizare a Ministerului Economiei Naționale, a oficiilor industriale și a controlului economic.

Legea nr. 184 din iunie 1947 privea înființarea oficiilor industriale, contribuind astfel la întărirea controlului statului democrat popular asupra producției, repartiției și circulației produselor. Prin această lege, clasa muncitoare, cu toate că exista proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, îngreădea acțiunile burgheziei, obligînd-o să lucreze după programul elaborat de stat.

De la înființarea oficiilor și pînă în decembrie, numărul lor atinge cifra 14 și cuprindeau 750 întreprinderi. Capacitatea de producție a întreprinderi-

²² „Dreptatea” din 28 dec. 1946.

²³ „Drapelul” din 3 ian. 1947.

lor grupate în oficiile industriale reprezenta între 80 și 100% din capacitatea de producție a ramurilor respective.

Masele de muncitori primesc legea înființării oficiilor cu o deosebită satisfacție, luându-și angajamentul pentru sporirea producției, întărirea disciplinei. „Scînteia” consemna acest lucru de nenumărate ori vorbind despre muncitorii de la „Malaxa”, „Grivița” etc. Conferința sindicatelor din Capitală, ținută în a doua jumătate a lunii mai 1947, unde au participat reprezentanți a 69 de sindicate însumînd 380 000 membri, arăta că sarcina sindicatelor era de a mobiliza activele sindicale, comitetele de fabrică, grupele sindicale pentru a-și însuși punctele fundamentale ale legii oficiilor industriale.

Înființarea oficiilor industriale a contribuit la schimbarea raportului de forțe. Acest lucru nu a rămas fără ecou în rîndurile burgheziei care se ridica împotriva acestora. Spicuim cîteva din ripostele reacțiunii, „Liberalul”, organul P.N.L.—Brătianu scria: „Industriașii consideră proiectul ca o expropriere de fapt. Răpindu-li-se dreptul de inițiativă în aprovizionări cu materii prime, în finanțări, în investițiuni, producție și comercializarea produselor la cîștigul legiuit etc. industriașii se pot considera intrați pe drumul abandonării întreprinderilor”²⁴.

P.N.Ț.—Maniu prin ziarul său „Dreptatea” menționa: „Într-o economie de schimb înaintată, într-o epocă de mașinism dezvoltată, factorul — mînă de lucru — este mai puțin hotărîtor decît alte elemente. În orice caz factorul — capital — sub diversele sale forme îl depășește”²⁵. „Tătă-răscienii, în principiu, erau de acord cu oficiile industriale dar s-au ridicat împotriva prevederilor fundamentale ale legii, condiționînd acordul lor de modificarea unor articole principale sub pretextul că modul cum erau redactate ducea la înăbușirea inițiativei particulare, lovea în proprietatea privată, sădea neîncredere în rîndul capitaliștilor, lucru ce ar fi dus la fuga capitalurilor din întreprinderi. Liberalii tătă-răscieni din guvern și parlament se ridicau prin reprezentanți ca Rizescu-Braniște, Trestianu, Nicolau²⁶ împotriva articolelor 5, 7, 9, 17. De exemplu, articolul 9 prevedea: „oficiile industriale pot fi autorizate să vîndă și să factureze pe contul întreprinderilor componente produsele acestora fabricate în cadrul programului stabilit”.

Liberalii cereau ca aceste atribute să fie lăsate întreprinderilor, lucru ce ar fi permis permanentizarea bursei negre. În cadrul comisiei economice

²⁴ „Liberalul”, 28 martie 1947.

²⁵ „Dreptatea”, 22 mai 1947.

²⁶ „Scînteia” din 27 mai 1947.

din Cameră, Ion Gheorghe Maurer ia atitudine hotărâtă împotriva încercărilor tătărăsciene.

Parlamentul votează această lege (a oficiilor industriale) cu 218 voturi pentru și 6 contra. Toate partidele din Cameră își dădeau adeziunea privind promulgarea acestei legi, excepție făcând reprezentanții grupării Tătărăscu. De fapt, „Drapelul“, organul tătărăscian, se pronunța: „în forma lui actuală, proiectul de lege al oficiilor nu înlătură cauzele care împiedică inițiativele refacerii acestei țări și în același timp va constitui o piedică în sporirea producției generale“²⁷.

În ceea ce privește agricultura, guvernul a luat o serie de măsuri anti-capitaliste menite să frâneze tendințele acaparatoare ale chiaburimii, care, profitând de situația grea mai ales în regiunile lovite de secetă, a luat pământurile, vitele, inventarul agricol al țăranimii sărace. Ba mai mult, ducea și o activitate speculativă, sabota colectările de cereale.

Pentru a veni în sprijinul țăranimii muncitoare, statul de democrație populară, la inițiativa P.C.R., emite în iunie 1947 „legea pentru reglementarea circulației și stabilizarea regimului juridic al imobilelor agricole“²⁸. Potrivit acestei legi, țăranii aveau posibilitatea să-și recapete pământurile acaparate de elementele chiaburești, împotriva cărora s-au luat și alte măsuri, ca de pildă, fixarea de impozite și cote după puterea lor economică. Toate aceste măsuri constituie începutul politicii de constrângere a chiaburimii și fac să se întărească încrederea țăranimii în clasa muncitoare condusă de Partidul Comunist.

Statul a sprijinit țăranimea muncitoare și prin declararea reformei agrare ca act de guvernământ, prin intensificarea schimburilor dintre oraș și sat etc.

Situația grea din economia țării rămânea problema centrală ce frământa Partidul Comunist în acea vreme, fapt ce duce la elaborarea, în iunie 1947, a unui plan complex de măsuri economice și politice, cunoscut sub denumirea de „Propunerile P.C.R. în vederea îmbunătățirii situației economice și financiare a țării“, pe care Consiliul de Miniștri, în ședința din 14 iunie 1947, îl aprobă.

Propunerile P.C.R. orientau principalele forțe și mijloace, în primul rând, în direcția îmbunătățirii situației din domeniul industrial, rolul hotărâtor atribuindu-se industriei grele. Cu acest prilej se spunea: „De nivelul industriei extractive și metalurgice depinde, într-o însemnată măsură, dezvoltarea economică generală a țării“²⁹.

²⁷ „Drapelul“ din 26 mai 1947.

²⁸ Legea nr. 203, în „Monitorul oficial“, partea I, nr. 140 din 23 iunie 1947.

²⁹ „Scînteia“, 16 iunie 1947.

Referitor la aceasta, reacțiunea a ripostat astfel: „Industria grea ca punct principal de grijă a politicii noastre economice — scrie ziarul național-tărănist „Dreptatea“ — este sinonim cu răsturnarea premiselor existenței noastre. Este îmbrățișarea unui crez cu desăvârșire opus structurii românești social-economice. Este sacrificarea tuturor relațiilor pe altarul unor interese străine de factura și putințele poporului român“³⁰.

Apoi, în propunerile P.C.R. erau trecute o serie de cifre drept indicatori ai producției lunare ce urmau a se realiza în diferite ramuri industriale. Pentru îmbunătățirea situației în industrie se preconiza repartizarea rațională a brațelor de muncă, extinderea muncii în acord și disciplina în muncă.

O importantă prevedere a propunerilor de care depindea realizarea acestora era întărirea controlului statului democrat popular în economie. „Trebuie stabilit neîntârziat un control sever — menționau propunerile — asupra operațiilor de colectare a produselor agricole, asupra întregului proces de producție de mărfuri industriale, asupra circulației și consumului, cât și asupra strictei respectări a prețurilor și salariilor stabilite“³¹.

Pentru îmbunătățirea situației din agricultură (producția agricolă era sub cea a anului 1938), partidul propunea înzestrarea cu mașini³², împiedicarea acaparării loturilor țărănești de către chiaburi, contribuția mai activă a sătenilor privind aprovizionarea populației.

Măsurile din domeniul transporturilor prevedeau atingerea nivelului antebellic privind transportul feroviar. O creștere susținută se impunea și celorlalte ramuri ale transporturilor. Dezvoltarea acestora ducea în primul rând la asigurarea populației cu bunuri de larg consum.

Referitor la finanțe, se preconiza echilibrul, în cel puțin două luni, între venituri și cheltuieli. Creditele trebuiau folosite pentru îmbunătățirea situației economice în sensul acordării lor sectoarelor productive, și aici, în primul rând, întreprinderilor care-și îndeplineau și depășeau programele de producție. Astfel, creditele deveneau un stimulator.

Propunerile P.C.R. au pus în fața guvernului înfăptuirea reformei monetare care să pună capăt inflației, contribuind la ridicarea nivelului de trai al

³⁰ „Dreptatea“ din 18 aprilie 1947.

³¹ „Scînteia“, 16 iunie, 1947.

³² Referitor la industria de tractoare care să constituie baza înzestrării tehnice a agriculturii reacțiunea o califică drept o farsă îngrozitoare și sîngeros de costisitoare, care reprezintă o risipă a avuției naționale („Dreptatea“ din 11 sept. și 17 sept. 1947); „Liberalul“ o aprecia ca nefirească pentru țara noastră („Liberalul“ din 15 iulie 1947)

maselor. De fapt în august are loc reforma monetară iar în octombrie Partidul Comunist propunea și pe cea fiscală.

Reforma monetară trebuia să lichideze deficitul bugetar printr-o economie în cheltuirea mijloacelor statului, reducerea, ieftinirea și simplificarea operațiilor de stat etc.

Masele populare au primit cu însuflețire propunerile partidului și, sub conducerea lui, au luptat pentru traducerea lor în viață. Organizațiile de partid, sindicale și de tineret au trasat sarcini membrilor lor pentru realizarea celor propuse.

Lupta pentru înfăptuirea programului P.C.R. a contribuit totodată la demascarea reacțiunii, creînd condițiile instaurării dictaturii proletarietului, deci a trecerii la revoluția socialistă.

O însemnătate deosebită pentru traducerea în fapt a măsurilor economice propuse de Partidul Comunist a avut-o reorganizarea Ministerului Economiei Naționale.

Ministerul Economiei Naționale, care după reorganizare s-a numit Ministerul Industriei și Comerțului, prin atribuțiile de a îndruma, supraveghea și controla activitatea economică, domeniul producției industriale particulare și de stat a repartizării materiilor prime și semifabricate și distribuirea produselor alimentare și industriale prin comerțul interior, precum și relațiile comerciale externe, urma să aibă importanță în economia țării.

„Scînteia” menționa, referitor la aceasta: „Nu este întîmplător că prima măsură importantă luată pentru curmarea haosului economic a fost curățenia în casa proprie, adică reorganizarea Ministerului Industriei și Comerțului. Acest minister trebuia transformat într-un organ care să pună industria și comerțul în slujba ridicării nivelului de viață și de cultură al poporului muncitor”³³.

Înființarea Comisiei de redresare economică și stabilizare monetară în iulie 1947 se adaugă celorlalte măsuri. Ea avea puteri depline pentru elaborarea, organizarea, aplicarea și controlul tuturor măsurilor de orice natură, necesare ducerii la îndeplinire a redresării economice și stabilizării monetare. Legea dădea dreptul comisiei să ia și să se pună la dispoziție toate datele necesare. „Deciziile cu caracter administrativ și coordonator luate de Comisiune — se spune în art. 3 al legii — au puteri executorii și sînt obligatorii pentru departamentele și instituțiile publice, precum și instituțiile și persoanele particulare în competența cărora cade aducerea la îndeplinire a măsurilor respective”³⁴.

³³ „Scînteia” din 5 decembrie 1947.

³⁴ „Monitorul oficial” din 15 iulie 1947, legea nr. 243.

Ministerul Industriei și Comerțului și Comisia de redresare economică și stabilizare monetară au fost instrumente prețioase ale Partidului Comunist și guvernului pentru refacerea și dezvoltarea economică, înfrângerea sabotajului și speculei burgheziei.

Pentru înfrângerea împotrivirii burgheziei, la toate acțiunile de redresare economică statul a luat măsura introducerii controlului economic prin instituirea de organe permanente în întreprinderile particulare, exercitarea acestui control nu numai în ceea ce privește producția dar și circulația mărfurilor.

Complexul de măsuri anticapitaliste luate de guvern la inițiativa P.C.R. n-au ținut în desființarea proprietății burgheze, dar au lovit în unul din atributele ei principale, și anume, dreptul de folosință. Limitarea dreptului de folosință a afectat și acțiunea legii valorii. Rolul ei de regulator al producției și circulației a fost într-o oarecare măsură limitat.

În vederea pregătirii condițiilor de trecere de la limitarea dreptului de folosință a proprietății burgheze la transformarea acesteia în proprietate a întregului popor, începând din a doua jumătate a anului 1947, s-au adoptat măsuri pentru inventarierea întreprinderilor, îmbunătățirea sistemului de evidență, formarea de cadre, lucru ce permitea alcătuirea unui program cât mai real, cum se pronunța ziarul „Scînteia”³⁵.

Se pregătea deci naționalizarea, atribut al revoluției socialiste.

Toate aceste măsuri au lărgit baza de masă a puterii populare, în primul rînd a Partidului Comunist, care devenise cel mai puternic partid politic din România.

Rezultatele obținute în economie și pe tărîm politic în țara noastră au fost consolidate de realizări importante pe planul politicii externe.

Încheierea tratatului de pace la 10 februarie 1947 a făcut ca România să se afirme pe arena internațională ca un factor activ în lupta pentru consolidarea păcii și a colaborării între popoare.

În anul 1947 s-au încheiat o serie de acorduri economice, s-au făcut schimburi de vizite la cel mai înalt nivel, s-a desfășurat o activitate susținută în direcția dezvoltării diplomatice și stabilirii de legături economice cu o serie de state. Ca urmare a creșterii prestigiului internațional al României în strînsă legătură cu întărirea puterii populare, la finea anului 1947 țara noastră avea relații diplomatice cu 23 de state și stabilise legături comerciale cu 26.

³⁵ „Scînteia” din 20 oct. 1947.

În iulie 1947, guvernul nostru a cerut admiterea României în cadrul Organizației Națiunilor Unite.

Politica externă fermă și principială, promovată de țara noastră, sprijinul acordat de masele largi guvernului, au dus la întărirea independenței și suveranității naționale a României.

Perioada de la sfârșitul anului 1946 și întreg cursul anului 1947 se caracterizează prin:

- creșterea rolului de hegemon al proletariatului în revoluție;
- dezvoltarea unității de acțiune a proletariatului prin întărirea continuă a colaborării între P.C.R și P.S.D.;
- dezvoltarea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare;
- demascarea și zdrobirea politică a partidelor „istorice”;
- întărirea celorlalte organizații muncitorești și democratice: sindicate, Frontul plugarilor, organizații de tineret, de femei etc.;
- dezvoltarea regimului democratic;
- aplicarea măsurilor anticapitaliste;
- consolidarea României pe plan internațional, fapt care a determinat schimbarea radicală a raportului de forțe în favoarea clasei muncitoare și a aliaților săi.

În aceste condiții, sarcinile desăvârșirii revoluției burghezo-democratice fuseseră traduse în viață. S-au pregătit condițiile trecerii la revoluția socialistă.

Așa stînd lucrurile, devenea necesar, legic, lichidarea colaborării cu gruparea Tătăărăscu care s-a ridicat, în perioada la care ne referim, tot mai mult împotriva măsurilor cu pronunțat caracter anticapitalist, măsuri ce loveau în dreptul de folosință al proprietății capitaliste.

Dacă în perioada cînd, în activitatea guvernului predominau măsurile cu caracter general democratic, colaborarea cu gruparea Tătăărăscu fusese posibilă și necesară, apoi în noile condiții aceasta nu mai putea avea viabilitatea. Devenise o frînă în mersul înainte al revoluției.

Gruparea condusă de Tătăărăscu activa fățiș pentru organizarea unei rezistențe menite să împiedice transformările revoluționare.

Condițiile posibilității îndepărtării tătăărăscienilor din guvern derivau din schimbarea raportului de forțe în favoarea clasei muncitoare condusă de P.C.R., schimbare rezultată la rîndul său, din întreaga activitate internă și internațională a guvernului și, în special, a măsurilor anticapitaliste din perioada care a urmat alegerile parlamentare. Acțiunile guvernului ce se bazau pe indicațiile Partidului Comunist au îngustat tot mai mult influența în

mase a grupării Tătărăscu și au restrâns treptat susținerea acesteia. În situația creată, tătărăscienii găsesc în monarhie un ultim sprijin.

Cu prilejul aniversării a patru ani de la scrisoarea-manifest liberală din 15 august 1943, Gheorghe Tătărăscu spunea: „Națiunea noastră merge înainte numai cu monarhia și proprietatea individuală”³⁶. Tot cu această ocazie, Tătărăscu, șeful liberalilor din guvern, făcea o trecere în revistă a activității grupării. „Drapelul”, oficiosul tătărăscian, a publicat articole în a doua jumătate a anului 1947, de unde se desprinde același lucru.

Memoriul lui Gh. Tătărăscu din anul 1947, în care se ridica împotriva politicii interne și externe a guvernului, luînd apărarea intereselor de clasă ale capitaliștilor din țară și de peste hotare, clarifica și mai bine poziția acestei grupări, necesitatea încheierii colaborării cu tătărăscienii.

La 6 noiembrie 1947 colaborarea în guvern cu tătărăscienii a luat sfîrșit, fapt ce a provocat protestele unor fruntași ai acestei grupări: N. Drăghici, Sever Paschievici, Amedeu Bădescu. Gh. Tătărăscu era bolnav. Mai tîrziu, la conducerea acestei grupări burgheze este adus, nu întîmplător, inginerul Bejan. Îndepărtarea din guvern a grupării condusă de Gh. Tătărăscu a fost declanșată și de faptul că la acea dată se descoperise că în sustragerea de documente ce erau să treacă granița cu grupul de fruntași ai P.N.T., prins la 14 iulie 1947, fuseseră implicați și funcționari superiori de la Ministerul de Externe (Gh. Tătărăscu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru de externe). În numărul din 4 noiembrie, „Drapelul” încerca să dezmințască acest lucru referindu-se la informația apărută în ziarele capitalei cu o zi înainte.

În urma lichidării colaborării cu Tătărăscu în guvern, Partidul Comunist a preluat Ministerul de Externe și Ministerul de Finanțe³⁷; mai tîrziu (decembrie), și Ministerul Apărării Naționale³⁸.

Astfel, P.C.R. deținea șapte ministere, P.S.D. cinci, iar Frontul plugarilor, președinția Consiliului de Miniștri și cinci ministere.

În noua sa componență guvernul expunea pe deplin interesele clasei muncitoare, ale țărănimii muncitoare și ale intelectualității legate de popor. În felul acesta puterea populară căpătase un conținut nou. Se crease atunci contradicția între forma de stat — monarhia și conținutul nou al puterii.

Desăvîrșirea acestui proces impunea lichidarea monarhiei, care a avut loc la 30 decembrie 1947. Evenimentul a fost pregătit de către P.C.R. prin preluarea conducerii armatei (24 decembrie). O serie de unități militare, îndeosebi, din Divizia „Tudor Vladimirescu” au fost puse în stare de alarmă în

³⁶ „Drapelul” din 17 august 1947.

³⁷ „Monitorul oficial”, partea I, nr. 259 din 8 noiembrie 1947, p. 9949.

³⁸ Idem, nr. 298 din 24 decembrie 1947, p. 11351.

eventualitatea unor tulburări ce ar fi fost provocate de reacțiune. Punctele strategice, telefoanele, poșta, radio-difuziunea, au fost păzite. Organizațiile de partid și de masă fuseseră mobilizate. Regele a semnat abdicarea, în timp ce în stradă începuseră demonstrațiile pentru republică. Lucrurile s-au petrecut conform planului stabilit de P.C.R. — plan ce corespundea intereselor tuturor forțelor democratice, întregului popor.

Un rol hotărâtor în cucerirea puterii de către clasa muncitoare l-a avut faptul că proletariatul și aliații săi au cucerit pozițiile dominante în guvernul democratic și în stat încă din prima etapă a revoluției populare.

Spre sfârșitul anului 1947, burghezia nu mai dispunea de mijloacele necesare armate pentru a împiedica instaurarea dictaturii proletariatului. Schimbarea raportului de forțe se făcuse radical în favoarea maselor interesate în transformări socialiste.

Masele erau conduse de clasa muncitoare în frunte cu Partidul Comunist Român, care a aplicat creator învățătura marxist-leninistă, orientându-se asupra condițiilor concrete din România în perioada istorică dată.

**DIE BEDINGUNGEN DIE EINE ZUSAMMENARBEIT
DER PARTEIEN UND ORGANISATIONEN DER ARBEITER
UND BAUERN MIT DER VON GHEORGHE TĂTĂRĂSCU
GEFÜHRTEN BÜRGERLICHEN GRUPPIERUNG IM RAHMEN
DER REGIERUNG NOTWENDIG UND MÖGLICH MACHTEN
(1947)**

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Arbeit befasst sich mit einem wichtigen Abschnitt aus der Geschichte Rumäniens nach dem 23. August 1944, als die militärisch-faschistische Diktatur Ion Antonescus gestürzt wurde.

Die Machtübernahme des Proletariats wurde von einer Reihe von Massnahmen begleitet, die von der Rumänischen Kommunistischen Partei angeregt und geleitet wurden.

Die bürgerlichen politischen Parteien (die Nationale Liberale Partei unter der Führung von Brătianu und die Nationale Bauernpartei unter der Führung von Maniu) verzichteten — verständlicherweise — nicht gutwillig auf die Macht und mussten deshalb vor den Volksmassen entlarvt werden. Die Rumänische Kommunistische Partei setzte alle interessierten wirtschaftlichen und politischen Faktoren zwecks Isolierung dieser Parteien von den Volksmassen ein.

So erklärt sich auch die Zusammenarbeit mit der linksgerichteten bürgerlichen Gruppierung, die von Gheorghe Tătărăscu geführt wurde. Diese Gruppierung war aber in der zweiten Hälfte des Jahres 1947 ein Hemmschuh für den Fortschritt der von der Arbeiterklasse geführten Gesellschaft geworden, und wurde deshalb im November 1947 aus der Regierung entfernt.

Bis dahin hatte die Rumänische Kommunistische Partei eine Reihe von Erfolgen auf politischem und wirtschaftlichem Gebiet errungen, wie am 6. März 1945 die Einsetzung einer demokratischen Regierung, mit Dr. Petru Groza an der Spitze, sowie den Sieg der demokratischen Parteien in den Parlamentswahlen vom November 1946. Auf wirtschaftlichem Gebiet wur-

den die Agrarreform, die Währungsreform, die Wirtschaftskontrolle in den Betrieben und die Verstaatlichung der Nationalbank verwirklicht.

Diese Erfolge brachten eine Verstärkung der führenden Rolle des Proletariats mit sich, sowie die Festigung des Bündnisses der Arbeiterklasse mit der Bauernschaft. Sie führten zum Kampf für die politische Einheit der Arbeiterklasse durch die Vorbereitungen für die Vereinigung der Rumänischen Kommunistischen Partei und der Sozialdemokratischen Partei.

Alle diese Tatsachen machen es augenscheinlich, dass die Mitarbeit mit der Gruppierung Tătăărăscu ein notwendiger Abschnitt der Volksrevolution in Rumänien war.

TEMATICA ȘI ORIENTAREA IDEOLOGICĂ A PUBLICAȚIEI SOCIALISTE BRAȘOVENE „DREPTATEA” (1921)

de IOAN GHIRAN

Prin forța sa de pătrundere și influențare prin operativitate și accesibilitate presa a constituit un instrument de prim ordin în mobilizarea proletariatului la lupta pentru făurirea Partidului Comunist Român.

Cu acest scop a apărut și la Brașov ziarul „Dreptatea”, „foaia muncitorilor și a țăranilor” — cum se menționează în subtitlu — proprietatea partidului socialist din Țara Bîrsei.

Intenția de a edita la Brașov o asemenea publicație o manifestă Tiron Albani la 14 aprilie 1921, cînd adresîndu-se prefecturii județului Brașov aduce la cunoștință decizia de a muta redacția și administrația ziarului din Cluj „Desrobirea” la Brașov „la dorința cititorilor din Țara Bîrsei”¹.

După două săptămîni (27 aprilie) pe documentul respectiv apare o mențiune de retragere a celor solicitate pentru că, la aceeași dată (27 aprilie) Iordan Velican din Brașov str. Coastei nr. 11, aduce la cunoștință prefecturii județului că începînd cu 1 mai 1921 va edita o foaie săptămînală cu titlul „Dreptatea” care va avea un caracter politic, economic și social. Editor și redactor responsabil Iordan Velican. Imprimarea se va face la tipografia „Unirea”, iar redacția și administrația în str. Vămii nr. 9 Brașov.

La această cerere înregistrată sub nr. 1933, cu data de 5 mai prefectura dă aprobare de editare².

Numărul 1 apare la 1 mai 1921 și încă din prima pagină se poate vedea programul politic pentru care editorii și-au propus să lupte cu toate forțele și mijloacele.

În articolul „Cine sîntem și ce voim” după ce se arată că autoritățile n-au aprobat apariția ziarului sub titlul „Desrobirea” (iată motivul mențiunii de

¹. Arh. st. Brașov, fond Prefectura județului Brașov, dosar nr. 133(1704), 1921.

². *Ibidem*, dosar nr. 148(1933), 1921.

retragere despre care s-a vorbit mai sus) în încheiere se spune: „Voim să biciuim toate relele care ne zdrobesc, voim să risipim întunericul ce învăluie mintea celor săraci și să facem lumină în jurul lor. Voim să desființăm toate nedreptățile din lume prin transformarea societății capitaliste în societatea socialistă... și să intronăm dreptatea, egalitatea și frățietatea”³.

Schimbarea orînduirii capitaliste fiind scopul declarat pentru care militau conducătorii „Dreptății” este limpede că acest ziar se angaja încă de la primul său număr într-o luptă grea și plină de riscuri.

În tematica pe care o abordează și care integral urmărește demascarea și biciuirea nedreptăților sociale ale vremii — locul principal îl ocupa problematica legată de situația clasei muncitoare, de lupta de clasă a proletariatului, de organizarea sindicatelor muncitorești etc. Faptul că primul număr apare tocmai în ziua de 1 Mai, zi de luptă și de solidaritate a proletariatului de pretutindeni crează posibilitatea de a se sublinia rostul și însemnătatea acestei sărbători. „Ziua de 1 Mai cu flamura steagului roșu, cu lumina înțelepciunii și cu ciocanul puternic ne vestește venirea dreptății să risipească întunericul minților noastre și să zdrobească lanțurile robiei care ne încătușează”⁴.

Manifestările muncitorilor din ziua de 1 mai cu toate că „anul acesta (1921) se sărbătorește după posibilități, deoarece în multe locuri reacțiunea guvernului a împiedicat sărbătorirea așa cum se cuvine acestei zile mărețe”⁵, sînt menționate ca aspecte ale luptei proletariatului împotriva politicii de oprimare a mișcării muncitorești.

Din relatările despre modul cum s-au desfășurat aceste manifestări în Brașov, Sibiu, Făgăraș, reținem mai ales adunarea din sala Teatrului Național de la Brașov, la care au participat „peste 2 000 de muncitori”⁶, deoarece în afară de faptul că despre însemnătatea acestei zile au vorbit „I. Damian din București, în limba română”, Binder în limba germană și Carol Bartha în limba maghiară” s-a adoptat și o moțiune prezentată adunării de Tiron Albani, care cuprinde unele revendicări politice deosebit de importante pentru dezvoltarea în continuare a mișcării muncitorești.

„Muncitorimea socialistă din Brașov — se arată în moțiune — în adunarea sa de 1 Mai trimite salutul său călduros proletariatului din toată lumea. Se declară solidară cu toți tovarășii prizoniți și întemnițați din România... Constată că aceste prigoniri sînt departe de a intimida muncito-

³ „Dreptatea” nr. 1 din 1 mai 1921, p. 1. (Deoarece toate numerele acestui ziar au apărut în 1921, în continuare nu vom menționa anul).

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem.*, nr. 2 din 8 mai, p. 2

rimea, din contră întăresc și mai mult credința că dreptatea pentru clasa muncitoare numai atunci va veni când vom înfrînge puterea burgheziei și vom întrona un nou sistem social... Adunarea protestează contra răpirii libertăților de întrunire de asociere și de presă... consideră ca un abuz de putere scoaterea clasei muncitoare de sub scutul legii și întemnițarea conducătorilor ei...“⁷.

Un loc însemnat în paginile ziarului „Dreptatea“ îl ocupă descrierea situației grele a muncitorilor din diferitele ramuri industriale — din Brașov sau din alte regiuni ale țării — care, în schimbul unei munci istovitoare sînt plătiți cu salarii de mizerie.

Aspectul cel mai important constă însă în faptul că știrile nu sînt pur și simplu o înșiruire de date, cifre, nume ci sînt luate drept argumente pentru a ilustra o stare de lucruri intolerabilă pentru cei exploatați. Vorbind despre starea minelor din Cristian și despre faptul că la începutul lunii iunie au fost concediați 100 de muncitori, ziarul scoate în evidență condițiile extrem de grele în care se lucrează — „pompele care alimentează cu aer sînt foarte uzate și astfel aerul ce se pompează nu e suficient pentru organismul muncitorilor“⁸ — pentru ca în încheiere să constate o foarte tristă realitate: „Iată cu ce recompensează capitaliștii pe muncitori. După ce zeci de ani de-arîndul au stors vlaga muncitorilor la un moment dat sînt concediați lăsîndu-i fără pîine“⁹.

Exemple asemănătoare se întîlnesc frecvent în această publicație — la fabrica „Schiel“ din Brașov¹⁰, la fabrica de bere „Czell“ din Dîrste¹¹, la fabrica de celuloză din Zărnești¹² etc. — și deci însăși frămîntările muncitorilor sînt numeroase. Elementul cel mai important însă constă tocmai în faptul că toate aceste aspecte sînt prezentate în conjunctura generală a societății capitaliste, ca o consecință a modului de organizare a acesteia.

Deosebit de interesante sînt articolele care analizează unele aspecte ale vieții muncitorilor în legătură directă cu măsurile și legile antimuncitorești adoptate în această vreme.

Iată un exemplu concludent. „E a treia săptămînă de cînd robii minelor de aur ai societății „Ruda-12 Aposoli“ au scăpat ciocanul din mînă și astfel

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, nr. 8/19 iunie, p. 3.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, nr. 4/22 mai p. 4.

¹¹ *Ibidem*, nr. 9/26 iunie, p. 4.

¹² *Ibidem*, nr. 18/11 septembrie p. 3.

s-a făcut greva. Zicem că au scăpat ciocanele din mână că nu se putea să le fi azvîrlit că ar fi intervenit jandarmeria să execute legea contra grevelor a lui Trancu Iași. Atunci cînd legea te oprește să-ți astîmperi foamea, cînd stăpînul tău fiind la rădăpostul legii contra grevelor îți tace cîte o buchiță din mlaialul ce ți-l dă, pentrucă-i aduni averi... nu-ți mai rămîne alta de făcut decît să dai cu ciocanul pînă va cădea singur din mîini“¹³.

Ziarul „Dreptatea“ nu se rezumă însă numai la constatarea fenomenului social, la înregistrarea obiectivistă a unor reglementări prin care burghezia și moșierimea urmărește să-și consolideze pozițiile dominante și să stoarcă profituri maxime prin intensificarea exploatării. Prin paginile sale adeseori aceste legi sînt puse la stîlpul infamiei arătîndu-se atît rădăcinile lor de clasă cît și consecințele tragice ale acestora pentru viața celor oropsiți.

Iată cum este prezentată tocmai legea inspirată de Trancu—Iași la care ne-am referit mai sus: „...legea contra grevelor dă un colorit legal regimului de terorizare a muncitorimii. Profitînd de această stare de lucruri patronii capitaliști au redus salariile muncitorilor aproape la jumătate înrău-tăţind și condițiile de muncă“¹⁴.

În același mod este relatat adevăratul conținut al măsurilor luate de guvernanți în legătură cu un nou sistem de impozare a veniturilor. „Ca întotdeauna... cei păgubiți au fost tot săracii. Cît privește argumentul că toți trebuie să aducă jertfă (argument folosit de cercuri conducătoare burgheze pentru justificarea acestei măsuri — n.n.) îl cunoaștem de mult... Cei exploatați au adus demult suprema jertfă prin faptul că au tolerat și tolerează încă sistemul care-i jupoaie“¹⁵.

Un adevărat rechizitoriu împotriva legii organizațiilor profesionale îl constituie moțiunea adoptată la conferința sindicală de la Ploiești din 26 iunie 1921, pe care „Dreptatea“ o aducea la cunoștință publică: „Această lege... prin dispoziții reacționare... introduce amestecul direct al autorităților în funcționarea internă... a organizației călcînd prin aceasta constituția țării“^{15 a}.

Dacă pe de o parte, întreaga legislație antimuncitorească este prezentată în fața celor exploatați ca o adevărată ofensivă a patronilor împotriva nivelului de trai și pentru intensificarea exploatării, pe de altă parte ziarul aduce în fața cititorilor săi numeroase exemple semnificative pentru această stare de lucruri.

¹³ *Ibidem*, nr. 15/21 august, p. 2.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 8/19 iunie p. 1.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 3/15 mai, p. 1.

^{15 a} *Ibidem*, nr. 10/3 iulie, p. 3.

În numărul din 19 iunie se anunță concedierile masive făcute la Cluj de patronii din sectorul prelucrării lemnului cu scopul reducerii salariilor. „Ei (patronii — n.n.) nu sînt trași în fața curții marțiale. Nici chiar legea lui Trancu nu li se aplică”¹⁶.

Pentru același motiv — concedieri și reduceri de salarii — „lucrătorii lem-nari și tîmplari din Tîrgu-Mureș sînt în grevă”¹⁷.

La Brașov, patronii croitori au luat hotărîrea de a impune lucrătorilor un salariu mai mic „cu 50 de procente”, condiție pe care aceștia din urmă să o accepte în scris sub semnătură cu toate că prin măsura respectivă se încalcă contractul de muncă încheiat în decembrie 1920¹⁸.

Important de semnalat este și faptul că prin intermediul ziarului „Drep-tatea” este sprijinită direct lupta grevistă a diferitelor categorii de muncitori din unele centre industriale, atrăgîndu-se atenția celor cu meserii similare să nu se prezinte în orașele unde tovarășii lor sînt în grevă.

Astfel, pentru a veni în ajutorul lucrătorilor lem-nari din Cluj se anunță: „Deoarece capitaliștii sînt ocrouți de guvern noi avizăm pe toți lucrătorii în lemn din țară să nu călătorească la Cluj”¹⁹ sau „Tipografii să nu plece la Sibiu, Timișoara și Tîrgu-Mureș”²⁰ etc.

Întrucît lupta proletariatului din România nu putea avea sorți de iz-bîndă decît prin unirea tuturor forțelor într-o mișcare unică și puternică, deziderat pentru realizarea căruia luptau toate forțele avansate din con-ducerea mișcării muncitorești, în paginile ziarului se defășoară o activitate susținută pentru refacerea mișcării sindicale greu lovită după greva generală din octombrie 1920. Problema reorganizării sindicatelor apare ca primor-dială în lupta proletariatului mai ales după intervenția brutală a autori-tăților în desfășurarea lucrărilor congresului de creare a P.C.R. din 8 mai 1921 și arestarea congresiștilor.

În articolul „Importanța mișcării sindicale”, după ce se arată situația foarte grea a muncitorimii care în afara lipsei de lucru și scumpirea cres-cîndă a traiului trebuie să suporte tot felul de taxe și impozite, împotriva căreia s-au emis o serie de legi, căreia i s-au arestat conducătorii, se arată în încheiere: „De neîgăduită importanță este și necesitatea imperioasă de a se unifica întreaga mișcare sindicală din țară”²¹.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 8/19 iunie, p. 4.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 9/26 iunie, p. 4.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 3/3 iulie, p. 4.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 8/19 iunie, p. 4.

²⁰ *Ibidem*, nr. 17/4 septembrie, p. 4.

²¹ *Ibidem*, nr. 9/26 iunie, p. 1.

În acest sens un loc important este acordat în paginile ziarului Conferinței sindicatelor muncitorești de la Ploiești din 26 iunie 1921 al cărei rezultat principal este hotărîrea de refacere a mișcării sindicale.

În sprijinirea ideii de reorganizare a sindicatelor în conformitate cu interesele clasei muncitoare, „Dreptatea” publică atît extrase din statutele unor uniuni sindicale pe ramură, cît și informații despre modul de desfășurare a unor conferințe și consfătuiri ale sindicatelor, toate însoțite de aprecieri și comentarii menite să mobilizeze muncitorimea la luptă pentru apărarea drepturilor sale.

Informînd despre conferința uniunii lucrătorilor în lemn din România ținută în Cluj (25—26 iulie), la care au participat reprezentanți din Cluj, Brașov, Arad, Tg. Mureș, Timișoara, Petroșeni, Sibiu, Reghin, Gheorgheni și la care rezoluția adoptată în unanimitate se pronunță pentru unitatea mișcării sindicale, ziarul încheie: „Mișcarea sindicală se îndreaptă pe calea cea bună”²².

În același fel se apreciază și hotărîrea comisiei regionale din Brașov de a convoca în acest oraș pentru 17 septembrie „un Congres sindical regional la care să participe tovarășii din județele Brașov, Odorhei, Ciuc, Făgăraș și Treiscaune” și care trebuie să aibă loc din „nevoia imperioasă de organizare”²³.

Faptul că ziarul „Dreptatea” se subintitulează „foaia muncitorilor și a țăranilor” este foarte întemeiat pentru că alături de muncitorime este larg prezentată și situația țăranimii cu toate problemele ei grele și dureroase.

Dintre toate, problema a cărei rezolvare dreaptă țăranii o așteptau cu mare nerăbdare, era reforma agrară. Ea va fi de altfel punctul principal în jurul căruia se vor concentra aproape toate dezbaterile legate de viața țăranimii din această vreme, dezbateri care în bună parte vor fi publicate în paginile „Dreptății”.

Punctul de vedere al elementelor revoluționare care susținea o expropriere totală și împărțirea pămîntului la țărani fără nici un fel de răscumpărare, este puternic și convingător susținut în paginile ziarului „Dreptatea”.

Încă din primul număr, în articolul „Dreptatea” — foaia țăranilor” se precizează atitudinea acestora față de reforma agrară: „Cea mai mare înșelăciune se face cu reforma agrară. Boierii induc poporul în greșală cu felul cum fac ei împărțirea pămîntului. Ei vînd pămîntul pe bani scumpi țăranilor, după ce aceștia l-au plătit cu sîngele lor. Noi vom începe lupta mai

²² *Ibidem*, nr. 14/31 iulie, p. 3.

²³ *Ibidem*, nr. 16/28 august, p. 4.

aprigă cu voi, frați țărani, pentru drepturile voastre. În primul rînd pretindem pămînt gratuit țăranilor. Pămîntul e a celor ce-l muncesc... Instrumente agricole țăranilor!“²⁴.

Dreptul incontestabil al țăranilor asupra pămîntului este argumentat nu numai prin aceea că ei l-au muncit întotdeauna ci și prin explicarea istorică a formării mării proprietăți funciare care a apărut ca urmare a depozitării forțate a țăranilor de pămînt, prin jaf și înșelăciune.²⁵

De altfel în numărul 2 din 8 mai, pentru a-i convinge pe țărani că cei ce le apără interesele sînt numai muncitorii, „Dreptatea“ publică un „extras din programul agrar expus în fața congresului din București“ — congresul de faurire al P.C.R.

Cea mai mare nedreptate pe care guvernării o impun țăranimii cu prilejul reformei și pe care „Dreptatea“ o înfierează în fața opiniei publice este răscumpărarea pentru pămînt. „Nu se teme oare boierimea că țara îi va cere odată socoteală? Marile moșii au ajuns în mîinile ei acum 200—300 de ani prin furt și jaf. Ce-ar fi oare dacă țăranimea ar cere și ea arîndă pe 200 de ani? Și ar avea mai mult drept la această arîndă decît au boierii la prețul pămîntului căci țăranii nu numai că și-au pierdut moșia pe nedrept ci au și lucrat-o pe degeaba în folosul boierilor“²⁶.

Cînd după votarea legii de împrumut s-a trecut la aplicarea ei iar țăranimea a fost din nou în numeroase cazuri victime a numeroase abuzuri și înșelăciuni din partea marilor moșieri, „Dreptatea“ adresează un apel țăranilor în care se spune: „Veniți cu noi frați țărani, căci numai noi știm durerile voastre și numai prin unire cu noi puteți vindeca rănile noastre. Noi vă întindem mîna frățească de ajutor căci și noi sîntem, oropsiți ca și voi“²⁷.

Demn de remarcat în atitudinea acestei publicații față de problema țăranescă este nu numai argumentația temeinică și logică de nezdruncinat ci și patetismul multor articole sau reproduceri din creația literară în care este oglindită viața mizeră a țăranului în contrast cu viața de huzur a celor bogați.

Plasată în anii de după primul război mondial, cînd foamea putea fi înfrînită în pragul tuturor caselor țăranilor săraci, poezia lui Ioan Păun-Pincio — „Pe stradă“, în care la un ospăț cu risipă de bunătate privesc prin geamul luminat doi țărani flămînzi, este de-a dreptul zguduitoare.

²⁴ *Ibidem*, nr. 1/1 mai, p. 2.

²⁵ *Ibidem*, nr. 2/8 mai, p. 3.

²⁶ *Ibidem*, nr. 1/1 mai, p. 2.

²⁷ *Ibidem*, nr. 11/10 iulie, p. 3.

„Te uită-n rînd cu dînșii stă și-un cîine!

De-o fi și-n rai c'aici atîta pîine

Eu n-aș mai vrea s-apuc ziua de mîine“ ²⁸.

Încă de la apariție, „Dreptatea“ își propune să adune în jurul său toate categoriile de exploatați, pe toți acei a căror muncă este furată de către asupritori. În rîndul acestora sînt fără îndoială și funcționari, învățători, profesori, a căror situație este prezentată cu un ascuțit spirit de analiză.

Articolul cel mai semnificativ din acest punct de vedere este cel intitulat „Mișcarea funcționarilor“ ²⁹, care aparține militantului și publicistului comunist Ilie Cristea ³⁰. Deși în multe cazuri — se arată în articol — funcționarii au pornit o mișcare serioasă pentru îmbunătățirea situației lor materiale, toată activitatea lor se mărginește la proteste în care „țin să accentueze mereu că sînt un element de ordine“. Pornind de la această constatare autorul analizează situația funcționarului salariat în societatea capitalistă care „nu aparține burgheziei ci proletariatului. Că el săvîrșește o muncă intelectuală nu schimbă cu nimic situația: ca și muncitorul manual ei au o singură marfă, un singur izvor de trai, puterea de muncă“.

Un loc important acorda ziarul problemelor de învățămînt căruia „Stăpînirea niciodată nu i-a dat atenția cuvenită“ ³¹ și implicit slujitorilor învățămîntului, învățătorii și profesorii care adesea din cauza salariilor total nesatisfăcătoare, demisionază ³² sau pur și simplu părăsesc școala „în urma salariului dat de stat din care nu puteau să trăiască“ ³³.

Privită în ansamblu întreaga problematică majoră a publicației socialiste brașovene „Dreptatea“ este abordată de pe pozițiile revoluționare ale proletariatului cu scopul de a canaliza lupta unită a maselor asuprite împotriva exploatării capitaliste. Dar cel mai de seamă eveniment reflectat în paginile sale este Congresul de la 8 mai 1921, Congres care marchează o cotitură radicală în istoria mișcării muncitorești din România. De altfel apariția ziarului în această perioadă este edificatoare din acest punct de vedere. Congresul de

²⁸ *Ibidem*, nr. 15/21 august, pag. 1.

²⁹ *Ibidem*, nr. 1/1 mai, p. 3.

³⁰ Decizia Nr. 2217/1928, a consiliului arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba Iulia și Sibiu de punere sub acuză disciplinară a profesorului Ilie Cristea de la liceul Andrei Șaguna din Brașov. Arhiva personală a Dr. Marcel Cristea București.

³¹ „Dreptatea“, nr. 10/3 iulie, pag. 1.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, nr. 17/4 septembrie, pag. 3.

făurire a Partidului Comunist Român, aspirație fierbinte a întregului proletariet, este salutat cu entuziasm în articolul „În fața congresului” publicat în numărul 2 din 8 mai 1921. În același articol sînt prezentate succint atît condițiile în care congresul își desfășoară lucrările cît și principalele obiective pe care acesta și le propune spre rezolvare.

„Congresul acesta — se spune în articol — e chemat să arate că muncitorimea terorizată nu s-a intimidat ci din contră s-a oțelit sub bătaile, închisorile și prigonirile la care a fost supusă... pentru că a îndrăznit să se apere contra exploatării. Congresul va dovedi că încercările de dezbinare n-au reușit. Cea mai mare și mai grea misiune a congresului este de a crea baza solidă și temeinică pe care să se clădească mișcarea muncitorească mare, serioasă și conștientă. Trebuie constituit un mare program de organizare sistematică cu statute bine chibzuite cari să creeze în partid disciplina de fier, fără de care nu ne putem ridica la înălțimea chemării noastre”.

Vorbindu-se în continuare despre necesitatea organizării țărănimii, a sindicatelor, a educării maselor de muncitori și țărani prin răspîndirea „ideilor mărețe ale socialismului științific și revoluționar” ziarul arată în continuare că toate acestea îndreptățesc „muncitorimea subjugată... să-și pună nădejdea în congresul ce se ține azi la București”.

„Evenimentele dramatice care au urmat — arestarea participanților la congres, întemnițarea și torturarea acestora, frămîntările stîrnite în întreaga țară de acest act samavolnic — își găsesc un larg ecou în paginile „Dreptății”, confirmîndu-se încă o dată orientarea sa revoluționară. În articolul „Arestarea socialiștilor”³⁴ este înfierat actul de „ieftină voinicie” săvîrșit de guvern.

Cazul comuniștilor arestați se discută și în parlament unde deputații dr. N. Lupu, Toma Dragu, N. D. Cocea protestează cu energie împotriva acestui act fără precedent, iar ziarul „Dreptatea” reproduce argumentele temeinice folosite pentru demascarea samavolniciei. Printre arestați fiind și unii deputați, dr. N. Lupu arată în cuvîntul său că în împrejurările date „nu putea fi arestat nici un simplu om... În nici un parlament din lume în capul nimănui n-a putut trece ideea să se aresteze un deputat pentru părerile sale”³⁵.

Chiar dacă unii deputați din opoziție se ridică împotriva arestării comuniștilor nu din convingeri politice ci mai degrabă din dorința de a critica guvernul, aceasta nu schimbă cu nimic o realitate în care de frica muncitorimii organizate guvernării recurg la măsuri teroriste absurde. Pentru că abuzul de

³⁴ *Ibidem*, nr. 4/22 mai, p. 1.

³⁵ *Ibidem*, nr. 5/29 mai, p. 1.

putere nu se mărginește numai la arestare. El merge mai departe terorizînd reprezentanții muncitorimii în închisoarea de la Văcărești și înscenînd în cele din urmă odiosul proces din Dealul Spirei.

În numărul din 12 iunie „Dreptatea” relatează unele aspecte de la închisoarea Văcărești în care deținuții politici adeseori sînt tratați mai rău decît deținuții de drept comun. „Nu se permite deținuților să aibă nici un contact cu familiile lor. Mîncarea ce li se dă e stricată și nu se permite aducerea mîncării de afară așa că mulți s-au îmbolnăvit. Tov. deputat Cristescu zace în pat bolnav”³⁶.

Se relatează în continuare cum în ziua de 31 mai căpitanul Antonescu — comandantul detașamentului de gardă al închisorii — împreună cu un alt ofițer, beți amîndoi, au început să-i brutalizeze pe arestați lovindu-i cu cravașa³⁷.

Este știut faptul că întreaga țară a fost cuprinsă de revoltă și în mod deosebit organizațiile muncitorești au protestat cu toată energia împotriva brutalităților cu care reacțiunea burghezo-moșierească a intervenit în congresul din 8 mai 1921. Pe această linie se înscrie și atitudinea muncitorimii brașovene pe care „Dreptatea” o aduce la cunoștința opiniei publice.

Astfel cu prilejul adunării Partidului Socialist din Țara Bîrsei din 9 iunie 1921 cei prezenți sînt informați de către Carol Bartha și Nicolae Popa despre congresul de la București și arestarea delegaților. „Strigăte și proteste au întrerupt pe orator cînd a vorbit de purtarea scandaloaasă a guvernului”³⁸. Cu acest prilej Tiron Albani prezintă adunării o moțiune în care se spunea: „Membrii partidului socialist din Brașov întruniți în adunarea generală ascultînd raportul Comitetului executiv privitor la evenimentele petrecute la București cu ocazia Congresului socialist din 8—12 Mai protestează energic contra procedurii samavolnice a guvernului care a îndrăznit să aresteze din plin congres 70 delegați ai muncitorimei... Muncitorii adunați își exprimă disprețul lor față de acest sistem de guvernare și pretind guvernului... să se redea libertatea țovarășilor arestați pe nedrept”³⁹. Fără îndoială că moțiunea a fost și mai energică, în termeni și mai aspri, dar mai bine de o treime din textul ei a fost tăiat de cenzura care foarte frecvent intervine în paginile „Dreptății”.

Pentru a demonstra și mai convingător în fața cititorilor săi că arestarea delegaților la Congresul din 8 Mai este un act abuziv nemaiîntîlnit, „Drep-

³⁶ *Ibidem*, nr. 7/12 iunie, p. 1.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, nr. 8/19 iunie, p. 4.

³⁹ *Ibidem*.

tatea“ publică rezultatele unei investigații făcute în rîndul unor personalități marcante ale vieții politice și culturale contemporane cărora li s-au adresat întrebările :

1) Este legală arestarea congresiștilor comuniști?

2) Ce urmări poate avea un asemenea act asupra libertății gândirii și integrității caracterului generației noastre?

Iată unele răspunsuri date de cei cărora li s-au pus întrebările.

Nicolae Iorga: „Pentru crimă de stat poate fi arestat cineva oriunde; pentru simple idei politice, nicăieri“.

Dr. N. Lupu: „Cred că chiar cei care au săvîrșit-o, dacă au vreo conștiință, după propria lor gândire, știu că au făcut o samavolnicie... Arestarea e cinică și făcută în condiții dezonorante pentru țară“.

C. Rădulescu-Motru: „Ridicarea pe sus a unui întreg congres politic care se ținea cu ușile deschise în fața presei și a autorităților... este un fapt rar poate unic în istoria popoarelor guvernate pe baza unei constituții liber adoptate“⁴⁰.

Sfidînd toate protestele împotriva acestei măsuri, autoritățile intensifică teroarea și hotărăsc în cele din urmă scoaterea Partidului Comunist Român în afara legii. Prevăzînd o asemenea evoluție ziarul „Dreptatea“ adresează un apel călduros muncitorilor pentru a continua lupta în noile condiții. „Rămîne deci să continuăm lupta... Adunîndu-ne rîndurile să ținem piept tuturor atacurilor... iar dacă prigoana va continua și muncitorii vor fi siliți să înceapă lupta ilegală noi nu ne vom lua nici o răspundere“⁴¹.

Ducînd o luptă deosebit de grea dar justă și plină de abnegație, nu este de mirare că „Dreptatea“ a fost în mod barbar forfecată de cenzură. Din cele 76 de pagini apărute în 19 numere în intervalul 1 mai — 18 septembrie 1921, cu o întrerupere de două săptămîni (7—14 august), în 56 de pagini cenzura a făcut tăieturi de la 5—6 rînduri pînă la două coloane din trei cîte avea o pagină⁴².

În aceste condiții era firesc să nu apară decît foarte rar semnăturile reale ale autorilor. Cele mai multe articole sînt nesemnate și acolo unde apar — foarte rar — semnăturile sînt marcate fie prin pseudonime (Titus, Toporaș, Livius) fie prin inițiale („A“, „N.P.“, „C.L.“ etc.).

Deși perioada în care a apărut este foarte scurtă, „Dreptatea“ a marcat un capitol deosebit de important în lupta proletariatului din Țara Bîrsei îm-

⁴⁰ *Ibidem*, nr. 9/26 iunie, p. 3.

⁴¹ *Ibidem*, nr. 6/15 iunie, p. 3.

⁴² *Ibidem*, nr. 14/31 iulie.

potriva exploatării capitaliste, pentru făurirea unui partid revoluționar marxist al clasei muncitoare din țara noastră.

Poate că activitatea acestui valoros ziar în direcția mobilizării proletariatului la acțiuni conștiente s-ar putea rezuma în una din numeroasele strofe de poezie revoluționară întâlnite frecvent în paginile sale.

„Dreptatea nu e printre stele
E numa-n brațele-ți de fier
De știi să te slujești de ele
Te-or auzi și cei din cer“ ⁴³.

⁴³ *Ibidem*, nr. 13/24 iulie, p. 2.

Fig. 1. Primul număr al ziarului „Dreptatea“, apărut la 1 mai 1921.

Dreptatea

Foaja muncitorilor si a taranilor.

Redacția și administrația:
Brasov, Strada Vămii No. 9.

Share is Secure Combined

Abonamenturi
Pe 1 an 60 L. Pe 6 luni 30 L. Pe 3 luni 15 L.

2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 2012 2013 2014 2015 2016 2017 2018 2019 2020 2021 2022 2023 2024 2025 2026 2027 2028 2029 2030 2031 2032 2033 2034 2035 2036 2037 2038 2039 2040 2041 2042 2043 2044 2045 2046 2047 2048 2049 2050 2051 2052 2053 2054 2055 2056 2057 2058 2059 2060 2061 2062 2063 2064 2065 2066 2067 2068 2069 2070 2071 2072 2073 2074 2075 2076 2077 2078 2079 2080 2081 2082 2083 2084 2085 2086 2087 2088 2089 2090 2091 2092 2093 2094 2095 2096 2097 2098 2099 2100 2101 2102 2103 2104 2105 2106 2107 2108 2109 2110 2111 2112 2113 2114 2115 2116 2117 2118 2119 2120 2121 2122 2123 2124 2125 2126 2127 2128 2129 2130 2131 2132 2133 2134 2135 2136 2137 2138 2139 2140 2141 2142 2143 2144 2145 2146 2147 2148 2149 2150 2151 2152 2153 2154 2155 2156 2157 2158 2159 2160 2161 2162 2163 2164 2165 2166 2167 2168 2169 2170 2171 2172 2173 2174 2175 2176 2177 2178 2179 2180 2181 2182 2183 2184 2185 2186 2187 2188 2189 2190 2191 2192 2193 2194 2195 2196 2197 2198 2199 2200 2201 2202 2203 2204 2205 2206 2207 2208 2209 2210 2211 2212 2213 2214 2215 2216 2217 2218 2219 2220 2221 2222 2223 2224 2225 2226 2227 2228 2229 2230 2231 2232 2233 2234 2235 2236 2237 2238 2239 2240 2241 2242 2243 2244 2245 2246 2247 2248 2249 2250 2251 2252 2253 2254 2255 2256 2257 2258 2259 2260 2261 2262 2263 2264 2265 2266 2267 2268 2269 2270 2271 2272 2273 2274 2275 2276 2277 2278 2279 2280 2281 2282 2283 2284 2285 2286 2287 2288 2289 2290 2291 2292 2293 2294 2295 2296 2297 2298 2299 2300 2301 2302 2303 2304 2305 2306 2307 2308 2309 2310 2311 2312 2313 2314 2315 2316 2317 2318 2319 2320 2321 2322 2323 2324 2325 2326 2327 2328 2329 2330 2331 2332 2333 2334 2335 2336 2337 2338 2339 2340 2341 2342 2343 2344 2345 2346 2347 2348 2349 2350 2351 2352 2353 2354 2355 2356 2357 2358 2359 2360 2361 2362 2363 2364 2365 2366 2367 2368 2369 2370 2371 2372 2373 2374 2375 2376 2377 2378 2379 2380 2381 2382 2383 2384 2385 2386 2387 2388 2389 2390 2391 2392 2393 2394 2395 2396 2397 2398 2399 2400 2401 2402 2403 2404 2405 2406 2407 2408 2409 2410 2411 2412 2413 2414 2415 2416 2417 2418 2419 2420 2421 2422 2423 2424 2425 2426 2427 2428 2429 2430 2431 2432 2433 2434 2435 2436 2437 2438 2439 2440 2441 2442 2443 2444 2445 2446 2447 2448 2449 2450 2451 2452 2453 2454 2455 2456 2457 2458 2459 2460 2461 2462 2463 2464 2465 2466 2467 2468 2469 2470 2471 2472 2473 2474 2475 2476 2477 2478 2479 2480 2481 2482 2483 2484 2485 2486 2487 2488 2489 2490 2491 2492 2493 2494 2495 2496 2497 2498 2499 2500 2501 2502 2503 2504 2505 2506 2507 2508 2509 2510 2511 2512 2513 2514 2515 2516 2517 2518 2519 2520 2521 2522 2523 2524 2525 2526 2527 2528 2529 2530 2531 2532 2533 2534 2535 2536 2537 2538 2539 2540 2541 2542 2543 2544 2545 2546 2547 2548 2549 2550 2551 2552 2553 2554 2555 2556 2557 2558 2559 2560 2561 2562 2563 2564 2565 2566 2567 2568 2569 2570 2571 2572 2573 2574 2575 2576 2577 2578 2579 2580 2581 2582 2583 2584 2585 2586 2587 2588 2589 2590 2591 2592 2593 2594 2595 2596 2597 2598 2599 2600 2601 2602 2603 2604 2605 2606 2607 2608 2609 2610 2611 2612 2613 2614 2615 2616 2617 2618 2619 2620 2621 2622 2623 2624 2625 2626 2627 2628 2629 2630 2631 2632 2633 2634 2635 2636 2637 2638 2639 2640 2641 2642 2643 2644 2645 2646 2647 2648 2649 2650 2651 2652 2653 2654 2655 2656 2657 2658 2659 2660 2661 2662 2663 2664 2665 2666 2667 2668 2669 2670 2671 2672 2673 2674 2675 2676 2677 2678 2679 2680 2681 2682 2683 2684 2685 2686 2687 2688 2689 2690 2691 2692 2693 2694 2695 2696 2697 2698 2699 2700 2701 2702 2703 2704 2705 2706 2707 2708 2709 2710 2711 2712 2713 2714 2715 2716 2717 2718 2719 2720 2721 2722 2723 2724 2725 2726 2727 2728 2729 2730 2731 2732 2733 2734 2735 2736 2737 2738 2739 2740 2741 2742 2743 2744 2745 2746 2747 2748 2749 2750 2751 2752 2753 2754 2755 2756 2757 2758 2759 2760 2761 2762 2763 2764 2765 2766 2767 2768 2769 2770 2771 2772 2773 2774 2775 2776 2777 2778 2779 2780 2781 2782 2783 2784 2785 2786 2787 2788 2789 2790 2791 2792 2793 2794 2795 2796 2797 2798 2799 2800 2801 2802 2803 2804 2805 2806 2807 2808 2809 2810 2811 2812 2813 2814 2815 2816 2817 2818

Guvernul a făcut iarăși un gest de încredere: pe triniți congresului socialist, cari aveau mandatul să voteze aderarea la Internaționala III-a i-a arestat și transportat la Văcărești.

Nu suntem dintre aceia, cari voiau să adopteze fără rezerve tactica de lupă a socialiştilor ruşi; am ar fi însemnat, ca muncitorimea să primească fără discuţie toate indicaţiunile venite din Moscova, altitudinea ei politică să şi-o fixeze nu în conformitate cu interesele şi vederile ei proprii, ci subordonându-le pe acestea părerilor altora.

Solidaritatea tuturor muncitorilor în lupta lor de clasă, solidaritatea necesară în fața cenzurii internaționale și capitalului, cu toate însemnările suferințelor și abandonului...

Intelegem foarte bine, că dreptatea socială nu se poate realiza fără apărare integrată a programului socialist. Când vrem să excludem proprietate particulară, vor fi vâșnic exploatați și exploatați, favorizați și dezavantajați. Egalismul omului va găsi noui și noi firme, cu ajutorul cărora să ștergă pe de-a-proapele său.

Dacă totuși există între noi divergențe de păreri, ele sunt cu privire la mijloacele de luptă și momentul realității.

Cu o nouă formă socială să se poată realiza, ce trebuie să îndeplinească două condiții: a) obiectivă: vechi formă să devină faliment, neputând asigura producția necesară; b) subiectivă: noua formă să fie cerută și înțelesă de majoritatea conștiințelor unei societăți. După cum o clădire trebuie să existe mai întâi în conștiința arhitectului, apoi să fie construită, tot așa o formă socială trebuie să trăiască mai întâi în sufletul multor oameni, apoi să se prefacă în instituție.

Deci creșterea condițiunii subiective
stă în puterea noastră, căci putem
propaga ideile socialiste în cercuri că-
mai largi, în schimb condiția obiectivă
e mai mult sau mai puțin independen-

Fără aceste condițiuni

nu se poate produce, și chiar dacă se produce, rezultatele ei nu rămân.

Constatarea de mai sus nu trebuie să descurajeze pe nimeni, căci nu suntem departe de realizarea aspirațiilor.

Războiul mondial cu nedreptățile
în fața a treizeci de milioane de
doliți, vagă, ce-i drept, dar puternică
de a schimba scena organizației po-
litice.

Nu suntem departe, dar nici n'a
sosit încă momentul.

Situația politică internă

Stăduțu încreșt, în putea spune că a fost una din cele mai bogate în material de senzație. Cu deosebire două sunt evenimentele, care au provocat discuții aprinse în presă și mai târziu în parlament: una, descoperirea fraudelor dela subsecretariatul aprovizionării, iar a doua arestarea socialistilor. Dacă un strein ar vrea să cunoască spiritul public și starea morali a societății românești, i-ar fi de ajuns să audă despre rețele două lupte, cari singure înmăsură totul.

[illegible]

De astfel asemănate cu Rusia e foarte justă și în ce privește fraudele dela Apromovisionare. După unele zăre pagubele statului se cifrează la miliarde. Vagoanele tregi de măruri au disparut fără urmă iar alte vagoane s' potrezit, în vreme c' nominația îndrăgă cea mai negră mizer

O parte a presei, firește, s'a alarmat. S'au făcut interpretări în cameră și presedintele consiliului a dat asigurări, că vine vații vor fi urmăriți.

ne inducusează scârta blestelor răului. Cu

Altfel, la internațională III-a nu
prezintă deci vre-o primădie momen-
tană și serioasă și guvernul — jude-
când din punctul lui de vedere —
nu-și fi avut motive să înnegheze
numărul muștenilor cu încă vreo 80.
Dacă totuși a făcut-o, ce în plus de-
termină oare? A vrut să entuș-
apesteze curciorii sovietici și exor-
taior, cari se tem totuși de dispa-
ritionsile? A vrut să fie drastic?

Se pare că și una și alta

Noi, din parte-ne, îl putem asigura, că n'a stricat cauzei, ci unor oameni.

Bogați și săracii

Soarele își trimite razele din ce în ce mai doritoare, iar viețuitoarii încep a se mișca mai încet, copleșiți fiind de atmosfera caldă.

Băile cu hoteluri, restaurante și bodegi luxuase și înfrumusețate cu bunuri, încep a fi ocupate. Vacanțe și concedii mai lungi sau mai scurte încep a se acorda. Costurile și locuințele deasemeni se schimbă. Trăsurile și automobilele se aglomerează în regiunile climatice.

Și dacă ne întrebăm, cine se bucură de toate aceste avantaje, ne putem răspunde tot noi înșine. Se bucură paraziții care trăiesc din exploatarea muncii altora și servii care se închină și servesc interesele acestei clase.

lar, muncetorul, funcționarul și intelectualul exploatați și uniți, nu-și schimbă nici costumul nici locuința nici nutremanul. Nu capătă nici concediu, nu se răfăie în automobile și în frăsuri, și nici nu se înțelege în bătăie răcoritoare.

El trebuie să continue viața monotona și să asude în biroul și uzina plină de
orol și fum.

Times

Viața e lupta robilor pentru libertate și a stăpânilor pentru putere. Viața nu poate fi dulce și liniștită, nu poate fi frumoasă și bună, atâta timp cât vor fi stăpâni și robi.

Maxine Gordon

Fig. 2. Un articol al lui Ilie Cristea — „Arestarea socialistilor“, publicat în „Dreptatea“ din 22 mai 1921.

Dreptatea

Foala muncitorilor şi a ţăranilor.

Redacţia şi administraţia:
Braşov, Strada Vămii No. 9.

Opere la Dămare Duminică.

Abonamentul:
Pe 1 an 50 L. Pe 6 luni 30 L. Pe 3 luni 15 L.

Svârcolirile oligarhiei boereste

Evenimentele petrecute în ultimul timp în viaţa politică sunt o nouă dovadă că se dă o luptă aprigă între oligarhia boerilor şi populaţia ţării româneşti.

Acei cari spunem sus şi tare că nu există luptă de clasă şi eccl. cari căutau desigur „armonia claselor” să privească cu atenţie svârcolirile oligarhiei boerilor în luptele ce se dau în parlament în jurul reformei agrare şi chiar în jurul votului femeilor.

Scandalurile din Parlament s'au făcut pentru preţul pământului, pentru felul de exproprieră pe individ sau pe moşie, pentru cât şi cum să se facă exproprierile şi împodolirile şi pentru votul femeilor.

Acestea sunt pedalele destul de interesante cari joacă un rol covârşitor în viitorul ţării noastre, de aceea oligarhia se svârcoleşte cu şiripile călcat pe coadă, ca să şi salveze cât mai multe drepturi în faşaga poporului pe care l-a sfors de veneturi şi pe care vrea să-l mai sforscă.

Ori cât se va zbate, chiar de-i va reuşi guvernului oligarhic să facă o „lege” agrară neadecvată şi plină de goluri, problema va rămâne în ordinea zilei până când poporul însuşi şi-o va rezolva după cum stăte al nevoia.

Demisiile învăţătorilor

După o serie de intervenţii, membrii şi comisiile învăţării din cele şapte judeţe, nemulţumite, vedem în oficial timp că se a început o mişcare hotărâtă şi energică de a demisiona din posturi. Această mişcare a fost ghidată de comisiile comitativelor şi a învăţării în toate timpurile.

El este secretul acţiunii, nu se va rezolva asupra învăţătorilor, fiindcă o dată de la începutul luptei vor răni cu toate că odată vor reuşi să se expulzeze. Va reuşi însă pentru învăţământul primar şi secundar, astfel, că în loc de a se lăsa noua generaţie să se pierdă în epurări la şcoli, va trebui să se încheie şi din partea acestor părinţi răi şi aceluşi, fiindcă n'oi pe cine pune la şcoală.

Vom vedea ce măsuri va lua învăţământul care este cel mai important al atenţiei comunităţii învăţământului — de fapt învăţământul pentru a se putea face. Ori se trebuie să încheie o mişcare de şcoli, sau să se pună învăţătorilor o situaţie materială mai bună.

Un scriitor indian despre robie

Un mare scriitor indian are un scurt dialog. Întrebat „Gazetar”:

— Spune robule ieşite de-a: ferecat aş tate în lanţuri?

— Săpăşii mea m'a forcat, răspunde robul. Am crezut că voi învinge toată lumea în bogăţie şi putere, în casa mea de lemn am mînat impozitele pentru rege. Când m'a apucat omul m'am lăsat pe patul stăpînului meu. Când m'am deşteptat am băgat de seacă că sunt prizonier în casa fetei mele.

— Spune robule cine a făcut lanţul acestei puterii?

— Acest lanţ l'am făcut eu însumi, cu multă înşirare şi trînd, răspunde robul. Am crezut că puterea mea, de neînvinge va stăbui toată lumea, dar mie îmi va asigura o libertate acconturbată. Aşa am lucrat zi şi noapte în loc dogorilor şi cu ciocane grele pînă ce în fine s'a terminat lucrarea şi varşele de lanţ s'au încheiat puternic una în alta, m'am pomenit că eu sunt prizonier în lanţul meu.

Robindranak Tagore

Strigăte de disperare

Dacă în toate măturile înalte Parlamentul nu s'a supus comendei d-lui General, el a declarat că nu se va atinge în nici un caz de Constituţia dela 1864 care prevede exproprieră numai a 2 mil. de hectare şi că va face exproprieră aşa făcută să nu se facă „nedreptăţi” proprietarilor.

Fig. 3. Una din numeroasele pagini ale ziarului „Dreptatea” amputate de cenzură.

DIE THEMATIK UND DIE IDEOLOGISCHE AUSRICHTUNG DER SOZIALISTISCHEN ZEITUNG „DREPTATEA“ — BRAȘOV (KRONSTADT) 1921

(ZUSAMMENFASSUNG)

In der Zeit des gewaltigen revolutionären Aufschwungs nach dem ersten Weltkrieg war die Gründung der Rumänischen Kommunistischen Partei die wichtigste Aufgabe des Proletariats aus Rumänien. Die Presse hatte eine wichtige Rolle bei der Vorbereitung und Verwirklichung dieses für die Arbeiterbewegung bedeutungsvollen Aktes. Mit diesen Zielsetzungen begann in Brașov (Kronstadt) am 1. Mai 1921 die sozialistische Zeitung „Dreptatea“ (Die Gerechtigkeit) ihre Tätigkeit. In den Spalten dieser Zeitung wurde das besonders schwere Leben der Arbeitermassen widerspiegelt und mit Begeisterung für die Beseitigung der kapitalistischen Gesellschaftsordnung, für die Errichtung einer Gesellschaftsordnung ohne Ausbeutung, für die sozialistische Gesellschaftsordnung gekämpft. Obwohl die Zeitung nur kurze Zeit erschien (Mai-September 1921) stellt sie durch die behandelte Thematik und ihre politische Ausrichtung ein wichtiges Zeugnis der Geschichte der Arbeiterbewegung in Rumänien dar.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. Die erste Seite der ersten Ausgabe der Zeitung „Dreptatea“ (Die Gerechtigkeit).

Abb. 2. Ein Aufsatz von Ilie Cristea „Die Verhaftung der Sozialisten“ in der Ausgabe der „Dreptatea“ vom 22. Mai 1921.

Abb. 3. Eine der zahlreichen von der Zensur verstümmelten Seiten der Zeitung „Dreptatea“.

**50 DE ANI DE LA PRIMUL CONGRES GENERAL
AL SINDICATELOR DIN ROMÂNIA
(Braşov, octombrie 1921)**

TRADIȚIILE MIȘCĂRII SINDICALE DIN ROMÂNIA PÎNĂ LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

de VASILÊ PETRIȘOR

Drumul ascendent parcurs de clasa muncitoare din România pe planul organizării sale profesionale, de la încheierea primelor asociații de întrajutorare și pînă în anul 1906, cînd se consfințește centralizarea pe țară a mișcării sindicale, pune în lumină un întreg complex de procese și fenomene care definesc, în esența lor, trăsăturile specifice ale genezei și dezvoltării muncitorimii, coordonatele maturizării acesteia, evoluția conștiinței sale de clasă într-o perioadă de peste o jumătate de veac și, în egală măsură, cursul înaintării mișcării noastre muncitorești, de la primele începuturi și pînă în faza cînd această mișcare își avea fîgașul ei profund, acționa unitar pentru obiective majore de ordin politic și economic. Etapele parcurse de mișcarea de organizare profesională a muncitorimii, care a înaintat în strînsă conexiune cu etapele procesului de organizare politică a proletariatului, reprezintă o trăsătură de bază a creșterii într-un cadru unitar a mișcării muncitorești, organizate din România, cu înfruntare determinantă asupra practicii luptelor de zi cu zi ale muncitorimii. Această conexiune impune, de aceea, ca o cerință metodologică de bază, tratarea conjugată a componentelor fundamentale ale afirmării și manifestării directe a proletariatului român: mișcarea politică, mișcarea profesională, finalizate, evident, etapă cu etapă, în complexul formelor activității și bătăliilor revoluționare ale clasei muncitoare.

După cum se știe, primele forme de organizare profesională a clasei muncitoare din țara noastră iau naștere aproape în același timp cu apariția sa, ceea ce a avut o mare însemnătate pentru dezvoltarea ulterioară a mișcării noastre muncitorești. Organizarea profesională a proletariatului a reprezentat o etapă importantă în procesul de creștere a mișcării muncitorești, prima treaptă pe drumul acțiunii de strîngere a rîndurilor proletariatului în vederea unor scopuri comune, fără a se mai trece prin îndelungate stadii specifice breslelor sau tradeunionurilor, proprii unor țări europene.

Condițiile grele de muncă și de viață ale muncitorilor, nesiguranța zilei de mâine au dus, încă de la mijlocul veacului trecut, la o suită de manifestări, mai întâi izolate și spontane, contra exploatării, căci muncitorii nu se ridicaseră la cunoașterea adevăratelor cauze ale situației lor grele, nu ajunseseră la gradul de conștiință care să le permită să acționeze ca o clasă pentru sine. Pe măsura agravării exploatării și în practica acțiunilor de zi cu zi, ei au început să înțeleagă că nu din afară, ci prin propria forță unită își vor putea îmbunătăți situația. Cu cât muncitorul s-a găsit mai în nevoie, mai izolat, mai rob, mai asuprit și nedreptățit, cu atât simțea necesitatea apropierii de semenii lui, necesitatea asocierii. Condiția mizeră și nesiguranța viitorului au dezvoltat în el simțul prevederii și de aici nu rămâne de făcut decât un pas până la crearea asociațiilor de întraajutorare.

Una din caracteristicile definitorii ale proletariatului român constă tocmai în faptul că, la un stadiu relativ timpuriu de dezvoltare, a reușit să-și creeze organizații proprii. „Exploatarea exercitată de către capitaliștii autohtoni și trusturile imperialiste străine — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — făcea ca condițiile de viață și de muncă ale maselor muncitoare să fie deosebit de grele. Aceasta a dus la ascuțirea contradicțiilor dintre proletariet și burghezie, a determinat amplificarea luptei de clasă între acestea, a accelerat organizarea clasei muncitoare din România. În a doua jumătate a secolului trecut — s-ar putea spune odată cu nașterea clasei muncitoare — se formează primele organizații profesionale și cercuri politice ale muncitorilor, apar primele ziare muncitorești.

Până în jurul anului 1872, convențional, formele de organizare, de asociere ale muncitorilor s-au menținut în limitele unor asociații de întraajutorare, în care, laolaltă, lucrători și patroni, mai ales în etapa micilor întreprinderi, cuprinzând până la câteva zeci de salariați, realizau forme de sprijin reciproc, cu cotizări periodice și contribuții comune pentru ajutorarea muncitorilor bolnavi, accidentați sau pentru ajutorarea familiilor lor cu prilejul înmormântărilor sau în alte situații deosebite.

Spre sfârșitul acestei perioade, datorită experienței și luptei crescînde a muncitorilor, începe să se afirme tot mai mult tendința lor de a-și făuri organizații proprii, independente, libere de imixtiunea și supravegherea patronilor. În cadrul acestui proces de organizare profesională de sine stătătoare a clasei muncitoare din țara noastră, un moment important l-a constituit înființarea, începînd din 1868, a asociațiilor generale ale muncitorilor dintr-o serie de orașe transilvănene, organizații care aveau, în același timp, un pronunțat caracter politic, ca și constituirea, în 1872, la București, a Asociației generale a tutu-

ror lucrătorilor din România, prima încercare de unire a forțelor muncitorimii la nivelul întregii țări.

Răspîndirea marxismului în România, crearea cercurilor socialiste, procesul trecerii mișcării socialiste pe pozițiile socialismului științific, iar apoi înființarea cercurilor și cluburilor muncitorești au exercitat o înrîurire directă asupra întăririi asociațiilor profesionale muncitorești. Faptul că socialiștii au jucat un anume rol în înființarea primelor organizații profesionale muncitorești este foarte semnificativ, constituind o trăsătură caracteristică a dezvoltării mișcării muncitorești din România. Acest lucru va deveni mai evident în deceniul al nouălea al secolului trecut, cînd, datorită efortului unit al muncitorilor, susținut activ de mișcarea socialistă, de presa acesteia, creșterii conștiinței lor de clasă, se înregistrează un salt calitativ, o etapă nouă, pe calea transformării asociațiilor în organizații muncitorești, de clasă, fără patroni și îndreptate, în principal, împotriva acestora, cu obiective mai bine definite și, în bună parte, diferite de cele ale vechilor asociații, în exclusivitate de întra-jutorare. Organizațiile profesionale din această perioadă au evoluat tot mai mult în direcția transformării lor în organizații de rezistență și de luptă împotriva exploataării patronale, pentru apărarea intereselor nemijlocite ale muncitorimii.

Existența lor era o dovadă a năzuinței crescînde a proletariatului spre o unire tot mai strînsă, cu conturarea unor obiective superioare de luptă. În aceste organizații, muncitorii au căpătat o anume cunoaștere a menirii lor ca clasă, deprinderi de organizare, experiență în lupta împotriva capitaliștilor. În acest fel, clasa muncitoare se maturiza treptat, conștiința sa creștea, se intensifica procesul transformării sale dintr-o clasă în sine într-o clasă pentru sine.

În stadiul de atunci al dezvoltării mișcării muncitorești din România, socialiștii au definit într-un spirit înaintat, marxist, structura și rolul organizațiilor profesionale, pe de o parte, și al celor politice ale proletariatului, pe de altă parte. Ei au accentuat caracterul de organizații de luptă pentru satisfacerea revendicărilor pe care trebuiau să-l aibă primele, spre deosebire de organizația politică, care trebuia să dea proletariatului arma ideologică, să-l conducă în lupta pentru transformarea societății. Socialiștii au atras atenția că cele două tipuri de organizații nu trebuie confundate, că sarcinile organizației politice, adică ale partidului, nu pot fi îndeplinite de organizațiile cu caracter profesional. Aceasta este o dovadă în plus a faptului că se situau pe calea indicată de întemeietorii socialismului științific privind rolul conducător al organizațiilor politice, al partidului muncitorilor.

În planul general al evoluției mișcării noastre muncitorești, rapida trecere de la cercurile socialiste la cercurile și cluburile muncitorești, iar apoi la crearea, în 1893, a primului partid politic al proletariatului corespunde cu rapida dezvoltare a mișcării profesionale de la simple organizații de ajutorare la sindicate. Această evoluție generală își are temelie în faptul că în România a existat o largă mișcare de organizare profesională, care, la nivelul dat, a însemnat un teren de pregătire a muncitorilor în domeniul luptelor de clasă, ceea ce s-a repercutat în puternica lor pregătire pentru organizarea politică și abondarea organizată a luptei politice.

În anii care au urmat creării P.S.D.M.R., organizațiile profesionale muncitorești au cunoscut importante schimbări atât în structura lor organizatorică, cât și în programul și în orientarea lor, devenind organizații de clasă propriu-zise ale proletariatului, cu caracter sindical. De altfel, întregul proces de dezvoltare a organizațiilor profesionale de la simple asociații de ajutor mutual la organizații de clasă ale proletariatului a reprezentat, în același timp, drumul parcurs de clasa muncitoare în lupta pentru transformarea acestora în sindicate.

Întărirea permanentă a organizațiilor profesionale, creșterea luptei greviste a proletariatului, dezvoltarea conștiinței revoluționare și existența partidului de clasă al muncitorimii au creat condițiile pentru centralizarea organizațiilor profesionale muncitorești.

În această direcție, un moment important l-a constituit înființarea, în decembrie 1896, a Uniunii sindicatului breslelor din București, o formă organizatorică superioară, menită a centraliza organizațiile profesionale din România.

Pe terenul luptelor nemijlocite ale proletariatului este specifică sprijinirea de către organizațiile profesionale a mișcării greviste. În multe cazuri, ele s-au situat, alături de cluburile muncitorești, în fruntea luptelor proletariatului (întruniri, manifestații, demonstrații, greve), au desfășurat acțiuni susținute pentru mărirea salariilor, contra samavolniciei patronilor și autorităților, a regimului muncii excesive, pentru condiții mai bune de muncă și de viață, pentru repaus duminical.

Faptul că organizațiile profesionale muncitorești s-au preocupat de mobilizarea muncitorilor la lupta grevistă, că i-au sprijinit atât moral, cât și material, că au dus tratative cu patronii, semnând chiar contracte de muncă, demonstrează creșterea prestigiului lor în rîndul proletariatului și rolul pe care ele îl jucau, sub conducerea organizațiilor partidului, în lupta împotriva capitalului. Este o confirmare în plus a faptului că întreg procesul dezvoltării mișcării muncitorești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, în special, din ultimul deceniu ceruse în mod imperios transformarea asociațiilor profesionale de ajutorare în organizații muncitorești de clasă, tot mai largi și mai puternice. Erau

zorii unei mișcări sindicale ce va cuprinde, treptat, ramură după ramură, mase tot mai mari de muncitori.

Ultimii ani ai veacului al XIX-lea au însemnat pentru mișcarea muncitorească o perioadă de profundă efervescență. Se simțea nevoia unei orientări de clasă mai ferme, în care prevederile muncitorești-revoluționare să dobîndească o tot mai mare pondere. Conducătorii înaintați ai muncitorimii nu se mai puteau împăca cu metodele imprimante de liderii burghezo-liberali. Sarcinile noi ce se puneau cu tot mai multă acuitate în fața proletariatului cereau cu necesitate depășirea stadiului de criticare a racilelor societății existente și trecerea la acțiuni directe împotriva acestora. Condamnînd pe renegați, mișcarea muncitorească a continuat să se afirme cu vigoare. Eliberarea de ballastul ce-l reprezentau elementele burghezo-liberale, în împrejurările social-economice și politice din pragul secolului al XX-lea, a creat premisele unei mișcări muncitorești mai largi, cu orientare de clasă mai hotărîtă. A urmat un proces de radicalizare a mișcării, concretizat în întărirea, la scurt timp, a organizațiilor profesionale și politice, în poziția adoptată față de o serie de probleme importante ale vieții politice a țării. O împingeau la afirmare înșuși forța de manifestare a contradicțiilor sociale, spiritul revoluționar al proletariatului, conștiința de clasă, educația socialistă, acumulate în deceniile precedente. Socialiștii înaintați, militanți revoluționari muncitori, au ieșit mai căliți, cu experiență și combativitate sporită, mai hotărîți în a continua și în a dezvolta mișcarea socialistă. Rămînînd credincioși idealului proletar, ducînd mai departe lupta împotriva claselor exploataatoare, ei au dovedit că mișcarea muncitorească izvorăște din realitățile social-economice și politice ale țării noastre, întruchi-pează noul în viața socială și, ca atare, reprezintă un fenomen viabil, care se va dezvolta și se va afirma tot mai puternic.

În condițiile cînd în fața proletariatului se impunea sarcina păstrării cu orice chip a organizațiilor sale de clasă, a lărgirii și întăririi lor, problema organizării profesionale s-a bucurat de o atenție deosebită. Alături de dezideratul principal — refacerea partidului de clasă al proletariatului —, cuvîntul de ordine propagat în mijlocul muncitorilor a fost acela al surîngerii rîndurilor în puternice organizații profesionale.

Nenumăratele apeluri care chemau pe muncitori la păstrarea și la întărirea organizațiilor lor de clasă, ampla campanie desfășurată de Clubul muncitorilor din București și de ziarul „Lumea nouă”, adunările și mitingurile care au avut loc au constituit tot atîtea prilejuri pentru mobilizarea proletariatului la lupta organizată. Datorită acestei multitudini de acțiuni, în anii imediat următori dezorganizării partidului, o parte dintre organizațiile profesionale și-au continuat activitatea, unele s-au reorganizat, s-au creat altele noi, în to-

ralitate acestea păstrînd caracterul de clasă și promovînd o orientare net proletară. Ele au îmbinat, în lupta practică, revendicările de ordin economic cu cele de ordin politic, s-au situat pe pozițiile internaționalismului proletar, fiind apărătoare ale intereselor vitale ale clasei muncitoare.

Crearea cerourilor socialiste, apariția primei serii a „României muncitoare”, activitatea susținută a organizațiilor profesionale muncitorești, întrunirile și mișcarea revendicativă a proletariatului erau mărturii semnificative ale faptului că mișcarea muncitorească trăia din plin, se dezvoltă, căpăta pe zi ce trece noi valențe.

Pregătit prin eforturile stăruitoare, îndelungate ale conducătorilor proletariatului rămași credincioși idealurilor socialiste, momentul 1905 a marcat o înviorare rapidă a mișcării muncitorești din România. Suflul nou care cuprîdea masele de muncitori în direcția organizării lor în sindicate, intensificarea luptei de clasă, concretizată într-o serie de acțiuni și de lupte greviste, care se vor ține lanț în perioada următoare, campania de demascare a caracterului retrograd al corporațiilor, înființate prin legea din 1902, care va avea ca urmare părăsirea acestora de către un număr în continuă creștere de muncitori, erau dominante ale mișcării noastre muncitorești.

Ca organizații de luptă, cu un loc bine definit în mișcarea muncitorească, sindicatele și-au accentuat în acești ani preocupările pentru inițierea, conducerea și sprijinirea mișcării greviste, ca una dintre laturile cele mai importante ale activității lor practice. Este perioada în care vitalitatea multora dintre ele se afla într-un raport nemijlocit cu bătăliile greviste susținute. Tot mai mult se realizează o corelație directă între sindicat și grevă. De multe ori, apariția sindicatului era urmarea nemijlocită a luptei greviste; pe de altă parte, în procesul luptei greviste, muncitorii organizați deja în sindicate erau mai cuceritori, mai încrezători în acțiunile desfășurate pentru îmbunătățirea condițiilor de viață.

O trăsătură distinctivă a mișcării muncitorești din România o constituie legătura organică dintre grevă, sindicat și cercul socialist. Această legătură explicită, în măsură esențială, de ce într-o țară mai înapoiată din punct de vedere economic gradul conștiinței de clasă era mai ridicat decît în alte țări.

Caracterul larg al mișcării noastre muncitorești s-a vădit și în aria cuprinzătoare a organizării profesionale, precum și în amplificarea acțiunilor directe ale proletariatului. Sintetic, aceasta se exprimă în existența și activitatea celor 785 de organizații profesionale în anii 1846—1906 și în cele 845 de acțiuni greviste, unele de amploare, mergînd pînă la grevele generale pe ramură sau pe orașe.

Amplificarea mișcării sindicale, sarcinile ce reveneau sindicatelor în procesul luptei de clasă a proletariatului, necesitatea alegerii unui for central menit să coordoneze la nivel național întreaga activitate a acestora au generat și au cerut cu acuitate convocarea unei conferințe pe țară. Această conferință, întrunită în zilele de 13—15 august 1906, a avut o importanță deosebită pentru dezvoltarea ulterioară a mișcării muncitorești din țara noastră.

Conferința a înfăptuit centralizarea organizatorică a mișcării sindicale prin crearea Comisiei Generale a Sindicatelor din România și a adoptat statutul general al sindicatelor, care a constituit temelia organizării în sindicate a muncitorilor din țara noastră, punând la baza luptei sindicale o tactică nouă, tactica unității de acțiune, dând o linie de conduită comună întregii mișcări muncitorești.

Conferința din august 1906 a prilejuit manifestarea solidarității muncitorilor de pe întreg cuprinsul țării, la lucrările acesteia participând delegați din toate provinciile românești. Stringînd laolaltă delegați ai muncitorimii din întreaga țară și fruntașii mișcării socialiste, conferința a demonstrat unitatea politică și organizatorică a proletariatului român, capacitatea sa de a păși înainte pe calea refacerii partidului politic propriu, de clasă. „Organizarea pe plan național a mișcării sindicale în 1906 și refacerea partidului socialist în 1910 — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — reflectau maturizarea politică a proletariatului din România, rolul tot mai important pe care îl dobîndea în viața țării”. După conferința din 1906, mișcarea muncitorească din România, căpătînd o structură organizatorică unică pe întreaga țară, s-a ancorat din ce în ce mai adînc în terenul vieții social-politice din țara noastră, ceea ce avea să se vadă în focul luptelor clasei muncitoare din perioada imediat următoare.

Creșterea mișcării sindicale din România în anii dinaintea izbucnirii primului război mondial este ilustrată și de participarea acestora la congresele partidului. Astfel, la numai un an de la prima Conferință generală a sindicatelor și cercurilor socialiste, are loc la Galați în zilele de 29—30 iunie și 1 iulie a doua Conferință socialistă. La Conferința de la Galați au fost alese organul conducător al Comisiei Generale a Sindicatelor din România, Comitetul de conducere al Cercului de editură socialistă, Comisia pentru redactarea statutelor și delegații pentru Congresul de la Stuttgart. În conducerea mișcării sindicale au fost aleși numeroși militanți revoluționari ai muncitorimii din România, ca Al. Constantinescu, Ștefan Gheorghiu, D. Stănculescu și alții. Dezbaterea în cadrul conferinței a problemelor presei muncitorești, adoptarea hotărîrii ca „România muncitoare” să apară cu o pagină specială, „Viața sindicală” și ouprinderea în comitetul de redacție, format din șase persoane, a

trei reprezentanți ai Uniunii Generale a Sindicatelor din România au contribuit de asemenea la dezvoltarea organizațiilor sindicale, la creșterea numărului lor de membri. În decembrie 1907 este republicat „Statutul general al sindicatelor din România”, în care se precizează că Uniunea Generală a Sindicatelor din România recunoaște ca principii fundamentale lupta de clasă, solidaritatea internațională a muncitorilor și desființarea exploataării muncii sub orice formă și își fixează ca scop imediat îmbunătățirea stării materiale a clasei muncitoare.

În anii următori, organizațiile sindicale au fost puternic susținute în dezvoltarea și activitatea lor de legea Orléanu, adoptată la 20 decembrie 1909, prin care se „urmărea de fapt suprimarea asociațiilor profesionale”. Înfrângându-se asemenea greutăți, numărul salariaților organizați în sindicate a ajuns în 1914 la aproape zece mii de membri, ceea ce reprezenta pe atunci o însemnată forță revoluționară.

Vădind preocuparea partidului pentru problemele sindicale, Congresul partidului socialist din 1910 a ascultat și a dezbătut rapoarte privind diferite aspecte ale organizării și activității mișcării sindicale, ale relațiilor dintre partid și sindicate și a adoptat hotărâri în aceste probleme.

Stabilind cu mai multă claritate domeniile de acțiune ale celor două organizații — partidul (mai cu seamă pe câmpul luptei politice) și sindicatele (mai ales în domeniul economic) — și precizând că ele trebuie să-și realizeze acțiunile lor în chip cu totul independent, congresul a cerut ca cele două organizații să dezvolte legături cât mai strânse, să se sprijine reciproc. „Sindicatelor — se arată în moțiunea adoptată — nu-și vor îndeplini în întregime datoria în lupta lor pentru emanciparea muncitorilor decât atunci când actele lor vor fi însuflețite de spiritul socialist. Partidul are datoria de a ajuta sindicatele...”

Reluând această idee, Cristian Racovski avea să arate în 1912: „Lipsite de spirit socialist, sindicatele sînt lipsite de elementul lor vital. Ideea socialistă este pentru sindicate ceea ce oxigenul este pentru sînge”.

Problemele dezvoltării mișcării sindicale au fost dezbătute și cu prilejul celui de-al doilea Congres al partidului din 1912, ca și în alte ocazii, iar la începutul anului 1914 a avut loc la Ploiești primul Congres sindical separat, denumit Congresul al V-lea al sindicatelor, care s-a desfășurat între 5 și 7 ianuarie 1914, în prezența a 79 de delegați, reprezentînd 59 de organizații din 21 de localități și a reprezentanților P.S.D., „România muncitoare”, Cercul de editură socialistă, Cercul de femei și tineret.

Congresul, analizînd activitatea anterioară și pornind de la cerințele acelei perioade, a stabilit noi sarcini în vederea apărării drepturilor și a liber-

tăților sindicale, mărirea numărului de membri de sindicat, munca de propagandă, organizarea sărbătoririi zilei de 1 Mai etc.

În legătură cu tactica mișcării, congresul a confirmat linia urmată pînă la acea dată și „recomandă sindicatelor ca în educația ce se face muncitorimii să se dea locul cuvenit doctrinei socialiste și să se accentueze, pe de altă parte, cît se poate mai mult activitatea lor pur sindicală pe terenul intereselor profesionale și economice ale clasei muncitoare”.

Primul război mondial, izbucnit la 1 august 1914, care a provocat și poporului român numeroase jefuri și suferințe, a frînat pentru un timp dezvoltarea mișcării muncitorești și democratice. În timpul războiului și în anii ce i-au urmat, cînd procesul de radicalizare a maselor început mai înainte s-a adîncit brusc, în rîndurile clasei muncitoare a avut loc o profundă schimbare în felul de a gîndi și acționa, unitatea proletariatului manifestîndu-se cu o și mai mare vigoare.

TRADITIONEN DER GEWERKSCHAFTSBEWEGUNG IN RUMÄNIEN BIS ZUM ERSTEN WELTKRIEG

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Arbeiterklasse aus Rumänien hat auf dem Gebiete ihrer beruflichen Organisation von der Gründung der ersten Vereine für gegenseitige Hilfe bis zur Vereinigung der Gewerkschaftsbewegung im Jahre 1906 eine fortschreitende Entwicklung mitgemacht.

Eines der kennzeichnenden Merkmale des rumänischen Proletariats ist gerade, dass sich dieses Proletariat schon in einem frühen Entwicklungsstadium eigene Organisationen schaffen konnte.

Bis um das Jahr 1872 schlossen sich die Arbeiter meist nur in Vereinen für gegenseitige Hilfe zusammen; später bildeten sich dann besondere Arbeitervereine (1868 in Siebenbürgen, 1872 in Bukarest).

Die Sozialistenklubs übten einen direkten Einfluss auf die Erstarkung der beruflichen Organisationen der Arbeiter aus. Nach der Gründung der Sozialdemokratischen Partei der Arbeiter Rumäniens (1893) machten die beruflichen Organisationen der Arbeiter grosse Veränderungen mit und wurden klassenbewusste Organisationen des Proletariats mit gewerkschaftlichem Charakter.

Im Dezember 1896 wurde der Gewerkschaftsverband der Zünfte aus Bukarest gegründet, der viel zur Entwicklung der Gewerkschaftsbewegung beitrug.

Nach der Konferenz der Gewerkschaften vom 13.—15. August 1906 wurde die Allgemeine Kommission der Gewerkschaften gebildet, die in den Gewerkschaftskampf eine neue gemeinsame.

MIȘCAREA SINDICALĂ ÎN ANII AVÎNTULUI REVOLUȚIONAR

1918—1921

INSEMNĂTATEA ISTORICĂ A CREĂRII P.C.R.

de N. G. MUNTEANU

Anii avîntului revoluționar au cunoscut o dezvoltare fără precedent a mișcării sindicale. Acest fenomen exprima puternica afirmare a clasei muncitoare și a organizațiilor ei în viața social-politică a țării, accelerarea procesului de răspîndire a ideilor socialismului, călirea proletariatului pentru bătăliile de clasă hotărîtoare.

Resorturile care au împins muncitorimea spre organizare sînt deopotrivă de ordin economic și politic; asupra ei acționau nu numai foamea și mizeria, ci și conștiința de sine. Ziarul „Socialismul” scria: „Sărăcia, lipsa și mizeria au împins către organizațiile sindicale mii și mii de muncitori, iar alte mii au urmat acestora din convingerea că numai mișcarea socialistă și sindicală va schimba radical actuala stare de lucruri”¹.

Relevăm o primă trăsătură caracteristică a mișcării sindicale din anii avîntului revoluționar: inițierea, organizarea și conducerea sindicatelor de către partidul clasei muncitoare. Partidul clasei muncitoare și-a reafirmat deschis idealul socialist, de îndată ce organul său conducător central, Comitetul Executiv (provizoriu) și-a reînceput activitatea în capitala țării în noiembrie 1918, cînd a reapărut și ziarul său central, „Socialismul”. „Scopul principal al Partidului Socialist este organizarea muncitorimii pe terenul politic și educarea ei în vederea realizării idealului socialist, idealul clasei muncitoare de pretutindeni. A face muncitorimea conștientă de lupta de clasă și a o îndruma spre cucerirea puterii politice în vederea transformării societății capitaliste în societatea socialistă, iată ce urmărește Partidul Socialist din România”².

Mișcarea muncitorească a cunoscut în acei ani, atît o creștere cantitativă cît și mai calitativă a organizațiilor socialiste și sindicale, în raport cu mișcarea de pînă la război.

¹ „Socialismul”, din 9 noiembrie 1919.

² „Socialismul”, nr. 4 din 19 noiembrie 1918.

Raportul cantitativ se exprimă în creșterea numărului membrilor de sindicat de la 40 000 în 1914 (în întreaga țară, inclusiv Transilvania) — ceea ce reprezenta cca 16% din totalul salariaților — la aproape 300 000 în 1920, ceea ce înseamnă că aproape 50% din lucrători erau organizați. Cât privește saltul calitativ el este și mai semnificativ. Sindicatele de până în 1914 erau organizații mai ales de apărare, pe câtă vreme cele din 1918—1920 au devenit organizații de ofensivă, de afirmare a clasei muncitoare în viața social-politică a țării. Dacă în perioada antebelică, majoritatea covârșitoare a membrilor de sindicat era alcătuită din lucrătorii micilor ateliere meșteșugărești, în anii 1918—1920 în syndicate elementul dominant îl constituie proletariatul din marea industrie și transporturi: minierii, metalurgiștii, petroliștii, textiliștii și docherii.

Referindu-se la acest aspect, Congresul Uniunii lemnarilor din iulie 1921 consemna că înainte de război „o ramură însemnată din industria lemnului anume industria forestieră, care cuprindea zeci de mii de muncitori erau cu totul departe de orice mișcare, opriți fiind atât de teroarea autorităților... cât și de izolarea lor prin munți”.

În anii avântului revoluționar, elementul de masă al Uniunii lemnarilor l-a constituit tocmai proletariatul forestier. „Cuvîntul mîntuitor al socialismului a străbătut pînă în munți, deșteptînd aceste mase din amorțeala în care zăceau și care erau în modul cel mai rușinos exploatate”³.

În general, nici o categorie profesională n-a rămas în afara organizării sindicale. Pe lângă însusirea în syndicate a muncitorilor și funcționarilor, asistăm acum la extinderea acestei forme organizatorice și asupra altor categorii sociale.

În afară de *Sindicate* și *Uniuni sindicale*, în diferite orașe din țară au fost înființate *comisii locale*. Asemenea comisii au existat la București, Brșov, Iași, Ploiești, Galați, Bacău, Timișoara, Craiova, Turnu-Severin etc.

De asemenea, trebuie menționat că în anii de care ne ocupăm, Partidul socialist a organizat consiliile muncitorești, care cuprindeau pe toți salariații din întreprinderi. Activitatea consiliilor muncitorești era coordonată de comitetele sindicatelor.

Separate prin bariere artificiale înainte de izbucnirea primului război mondial, syndicatele au devenit, în anii 1919—1920, organizații ale unității clasei muncitoare la scara întregii țări.

³ „Viața sindicală”, an. I, nr. 4, 7 august 1921.

Reorganizarea sindicatelor vechi și constituirea de noi sindicate s-au desfășurat în legătură directă cu mișcarea grevistă. Pretutindeni unde muncitorii au formulat revendicări față de patroni și față de autorități, se constituiau și sindicate prin intermediul cărora era desfășurată lupta pentru cucerirea revendicărilor. Adeseori organul organizator al sindicatului era comitetul de grevă. Așa s-au petrecut lucrurile în Moldova la Iași, Pașcani, Vaslui etc. — cu cefești la începutul și în tot cursul anului 1918; așa s-au petrecut lucrurile cu minerii, metalurgiștii etc. în Transilvania, începând din a doua jumătate a anului 1917.

Procesul de reorganizare sindicală, care la sfârșitul anului 1918 luase o dezvoltare impresionantă, a fost temporar estompat de represiunea de la 13 Decembrie 1918 și de măsurile antimuncitorești adoptate în întreaga țară după aceste evenimente. În ianuarie 1919, guvernul a intensificat prigoana împotriva organizațiilor muncitorești închizând sediile acestora, urmărind sau arestând liderii sindicali și introducând amata în fabrici.

Sîngeroasele evenimente din 13 Decembrie 1918 și represiunile sălbatice care au urmat au constituit însă, pentru muncitorime, o școală, o învățătură. Muncitorimii i-a fost limpede că clasele exploatatoare nu vor ceda de bună voie mișcării revendicative, că o viață mai bună și drepturile sociale și politice trebuie cucerite prin luptă de clasă. Astfel, 13 Decembrie 1918 a marcat o cotitură spre organizarea mării armate proletare care să înfrunte aparatul represiv al burgheziei.

Anul 1919 a fost un an de avînt în organizarea sindicatelor. Vasta acțiune organizatorică a început prin constituirea *uniunilor sindicale*, apoi, organele conducătoare ale acestora au coordonat și condus constituirea și activitatea sindicatelor din ramurile respective.

În anii 1919—1920 s-au constituit și reconstituit Uniunile sindicale, pentru aceeași ramură, în regiunile istorice ale țării: Muntenia și Moldova, pe de o parte cu sediul la București, Ardeal cu sediul la Cluj sau Sibiu, Banat cu sediul la Timișoara etc. Cu sediul la București⁴, s-a constituit *Uniunea sindicatelor metalurgice* (cu 12 sindicate), a sindicatelor C.F.R. și Transporturi (18 sindicate), a sindicatelor din industria pielăriei (11 sindicate), aceea a salariaților din industria lemnului (14 sindicate), Uniunea salariaților din industria alimentației (20 sindicate), a funcționarilor particulari din industrie și comerț (6 sindicate).

⁴ Comisia Generală a Sindicatelor din România, *Raport asupra situației materiale a mișcării sindicale din România*, București, Tipografia Brănișteanu, 1920.

Cu sediul la Cluj, Sibiu sau Timișoara funcționau ⁵: Uniunea lucrătorilor din industria lemnului (23 sindicate), a sindicatelor minerilor și topitorilor (35 sindicate), Uniunea Constructorilor (13 sindicate), aceea a sindicatelor din industria îmbrăcăminteii (26), Uniunea sindicatelor din industria alimentară (16); a metalurgiștilor (44), a tipografilor (10), Uniunea C.F.R. (26), Uniunea Pielarilor (26), precum și Uniunea funcționarilor (8). Vreo 5 Uniuni sindicale cu peste 30 de sindicate funcționau în Bucovina.

Spre sfârșitul anului 1919 au mai fost create Uniunile petroliștilor cu sediul la Ploiești, a salariaților din Arte Grafice, a salariaților R.M.S. Așadar, la finele anului 1919 existau în România 24 Uniuni sindicale care reuneau aproape 350 de sindicate.

Un fapt deosebit de important pentru forța combativă a clasei muncitoare este acela că imensa majoritate a organizațiilor socialiste și sindicale recunoșteau rolul coordonator și conducător al Consiliului General al Partidului Socialist cu sediul la București. De altfel, la începutul anului 1919, Comisia Generală a sindicatelor din România, cu sediul la București, a dat mandat special secretarului cu propaganda al acestui for, M. Bălineanu, de a organiza și controla mișcarea sindicală pe întregul teritoriu al țării ⁶. În același sens trebuie menționat și faptul că forurile politice și profesionale cu sediul la București avizau statutele organizațiilor din Ardeal, Banat și Bucovina spre a le imprima caracter unitar pe scara întregii țări ⁷. Scopul urmărit de către organele centrale ale Partidului socialist și ale sindicatelor a fost realizarea unității de acțiune ca mijloc eficace pentru realizarea unității organizatorice a sindicatelor.

La conferința din mai 1919 de la București, ca și la Conferința de la Iași din decembrie 1918, s-au adoptat hotărâri privind lărgirea componenței organelor conducătoare ale Partidului Socialist din România prin acordarea unui număr de locuri socialiștilor ardeleni și bănățeni.

Cele opt locuri fixate pentru Consiliul General sindical cu sediul la București au fost repartizate de Conferința de partid și sindicală din Ardeal și Banat din 14 și 15 decembrie 1919 următoarelor localități: Brașov, Sibiu, Cluj, Timișoara, Anina, Reșița și Petroșani. Două locuri rămâneau la dispoziția Comitetului Executiv întregit și urmau a fi completate ulterior ⁸.

Forța politică a celor cca 300 000 de muncitori organizați în sindicate conduse de Partidul Socialist s-a evidențiat încă în primăvara anului 1920, cu

⁵ *Mișcarea sindicală din Ardeal. 1918—1920*, Edit. Institutului de Arte Grafice, Cluj.

⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 5, mapa 22.

⁷ Loc. cit., mapa 19.

⁸ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, Edit. politică, București, 1966, p. 274.

prilejul campaniei pentru alegeri parlamentare, cînd, în ciuda coaliției partidelor burgheze împotriva Partidului Socialist și a acțiunii Guvernului Averescu, masele au trimis în Parlament peste 20 de deputați socialiști. Dar muncitorimea organizată în sindicate și-a dovedit virtuțile mai ales cu prilejul grevei generale din octombrie 1920.

Pretutindeni, în toate centrele urbane ale țării, sindicatele locale au constituit comitetele de grevă și au acționat disciplinat la instrucțiunile forului sindical central.

Greva generală a fost o bătălie revoluționară la care a participat pentru prima oară în istoria țării, întregul proletariat român din care 50% era organizat în sindicate. „Prin amploarea și combativitatea sa revoluționară — apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu — greva generală a fost cel mai important moment din istoria luptelor de clasă din România; ea a zguduit puternic însăși temelia regimului burghezo-moșieresc. Clasa muncitoare s-a afirmat ca o forță națională în stare să-și asume rolul de conducător al întregului popor în lupta pentru transformarea revoluționară a societății, să conducă destinele națiunii”.

Marea înclăștare de clasă din octombrie 1920 a relevat necesitatea desăvîrșirii procesului de însușire de către Partidul Socialist a celor mai revoluționare principii, a aplicării în practică a metodelor și formelor corespunzătoare pentru a conduce proletariatul la victorie.

Greva generală a demonstrat extraordinara capacitate a proletariatului român de a se uni pe scară națională într-o bătălie hotărîtoare, dar totodată greva generală a demonstrat necesitatea creării unui partid revoluționar, capabil să conducă forța revoluționară a proletariatului.

Rod al unei îndelungate experiențe de luptă, al unirii politice a proletariatului din România întregită, al călirii din anii avîntului revoluționar, Partidul Comunist Român, făurit în mai 1921, a avut o importanță hotărîtoare pentru conducerea mișcării sindicale pe drumul îndeplinirii de către proletariat a sarcinilor sale istorice.

Crearea P.C.R. a însemnat plantarea principiilor marxist-leniniste în mișcarea noastră muncitoare. Ea a marcat începutul unei perioade noi, superioare în dezvoltarea mișcării noastre muncitorești.

P.C.R. a realizat o cotitură în strategia și tactica clasei muncitoare, a dat o apreciere științifică perspectivelor înfăptuirii idealului socialist.

Mișcarea sindicală din România a avut în Partidul Comunist, creat în mai 1921, un învățător înțelept, un educator, un conducător politic încercat și devotat fără margini clasei muncitoare și poporului român.

DIE GEWERKSCHAFTSBEWEGUNG IN DEN JAHREN DES REVOLUTIONÄREN AUFSCHWUNGS 1918—1921 DIE HISTORISCHE BEDEUTUNG DER GRÜNDUNG DER R.K.P.

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Mitteilung hebt die aussergewöhnliche Entwicklung der Gewerkschaftsbewegung in Rumänien in den Jahren des revolutionären Aufschwungs nach dem ersten Weltkrieg hervor.

Der charakteristischste Zug im sozialpolitischen Leben Rumäniens in jenen Jahren war, dass sich die Arbeiterklasse durch ihre stürmische revolutionäre Tätigkeit durchsetzte.

Die Arbeit beleuchtet sowohl das zahlenmässige Anwachsen der Gewerkschaftsorganisationen — 1920 gab es in Rumänien 300 000 gewerkschaftlich organisierte Arbeiter — wie auch den neuen, sozialistisch-revolutionären Gehalt dieser Organisationen. Die vielen Streiks, die oft blutigen Zusammenstösse mit dem bürgerlich-gutsherrlichen Staatsapparat, der zu ihrer Unterdrückung eingesetzt wurde, bewiesen, dass die Gewerkschaften sehr kampfbereite und politisch reife Stosstrupps des Proletariats waren. Die Gründung der Rumänischen Kommunistischen Partei war die Folge und die Krönung der grossen Arbeiterbewegung der Jahre 1918—1920. Durch die Gründung seiner Kommunistischen Partei schuf sich das rumänische Proletariat seinen weisen Führer auf dem Weg zum Sozialismus.

CONGRESUL GENERAL AL SINDICATELOR DIN ROMÂNIA DIN OCTOMBRIE 1921 ȘI ÎNSEMNĂTATEA SA

de FLOREA DRAGNE

Mișcarea muncitorească din țara noastră aniversează împlinirea a cinci decenii de la Congresul General al Sindicatelor din România. Însemnătatea deosebită a acestui congres în viața clasei muncitoare constă în faptul că pentru prima dată a avut loc în România întregită un congres general al mișcării sindicale care a pus bazele unificării organizațiilor muncitorești; congresul a adoptat statutul mișcării sindicale și a ales un singur organ central pentru organizațiile din întreaga țară — Comisia Generală a Sindicatelor din România; el a stabilit o linie tactică unică care, potrivit momentului politic de atunci, corespundea cel mai bine intereselor reale ale clasei noastre muncitoare. Astfel, Congresul a pus temelia înfăptuirii deplinei unități sindicale. Iată de ce Congresul de la Brașov, din octombrie 1921, a fost socotit încă de pe atunci ca primul Congres general al sindicatelor din România de importanță deosebită pentru întreaga mișcare muncitorească.

*

Pregătirea și desfășurarea lucrărilor Congresului general al sindicatelor, întrunit la Brașov în toamna anului 1921, au avut loc în condițiile grele create de loviturile primite de clasa muncitoare, prilejuite de înfrângerea grevei generale din octombrie 1920 și de arestarea Congresului de constituire a Partidului Comunist Român din mai 1921.

Problema sindicală figurase și ea pe ordinea de zi a Congresului partidului, fiind însoțită ca un punct special intitulat: *raporturile dintre sindicat și partid*. Marea majoritate a delegaților la Congresul partidului din mai 1921 fuseseră investiți cu împuterniciri de organizațiile care i-au trimis de a participa ca delegați și la Congresul sindicatelor, ce urma să-și desfășoare lucrările în zilele de 12—14 mai 1921. Ei primiseră mandat imperativ de a vota pentru recunoașterea de către sindicate a conducerii partidului comunist și

pentru afilierea la Internaționala sindicală de la Moscova. Aceste condiții erau stipulate și de articolele 2 și 4 din Proiectul de Statut General al Sindicatelor din România, pregătit pentru Congresul sindicatelor.

Dubla investitură a delegaților, ca și recunoașterea rolului conducător al partidului comunist de către sindicate, reflecta poziția revoluționară a mișcării sindicale din țara noastră și hotărârea de a continua cu fermitate pe această cale, de a se integra familiei sindicatelor afiliate la Internaționala Sindicală Roșie.

Arestarea samavolnică a delegaților care au votat pentru transformarea partidului socialist în partid comunist și afilierea sa la Internaționala a III-a, a împiedicat întrunirea Congresului General al Sindicatelor. Cu toate acestea, crearea Partidului Comunist Român a constituit un moment de răscruce în viața clasei muncitoare, a avut profunde repencusiuni și asupra sindicatelor, reorganizării lor pe baze revoluționare, marxiste.

Un pas însemnat pe calea reorganizării mișcării sindicale centralizate pe întreaga țară și a pregătirii lucrărilor Congresului general l-a constituit Conferința sindicală ținută la Ploiești în 26—27 iunie 1921, convocată de un comitet de inițiativă, alcătuit din reprezentanți ai citorva uniuni sindicale muncitorești. Conferința a fost impusă — după cum se sublinia în primul număr al gazetei „Viața sindicală”, de necesitatea găsirii modalităților de „activare a organizațiilor muncitorești în aceste vremuri excepțional de turburi”.

Ea a avut loc la aproximativ o săptămână după Conferința sindicală din 21 iunie 1921, organizată de liderii social-democrați, care, pierzind pozițiile din mișcarea socialistă, căutau să profite de lipsa militanților din fruntea mișcării comuniste și sindicale revoluționare, aflați în închisoare, pentru a atrage sub influența lor sindicatele. Continuând linia lor reformistă, liderii social-democrați au format un Consiliu General cu sediul la Oluj, sub tutela căruia se aflau numai o parte a organizațiilor profesionale din Transilvania și Bucovina.

Conferința sindicală din 26—27 iunie de la Ploiești a ales Comisia generală provizorie, care a primit sarcina organizării Congresului pe țară în vederea unificării mișcării sindicale și a hotărât editarea unui organ de presă sindical, al cărui prim număr a apărut la 17 iulie 1921, sub denumirea de „Viața sindicală”.

După Conferința sindicală și publicarea documentelor ei, în întreaga țară s-a intensificat procesul de reorganizare a mișcării sindicale, de activizare a sindicatelor care nu fuseseră dizolvate, de reorganizare a celor desființate și de creare a unor noi sindicate acolo unde nu fuseseră organizate. Acest

proces avea loc concomitent cu convocarea conferințelor și congreselor Uniunii sindicale, care, chiar dacă nu trimiseseră delegați la Conferința sindicală de la Ploiești, de data aceasta recunoșteau Comisia generală provizorie, aderau fără rezervă la hotărârile ei, se angajau să trimită delegați la Congresul General al Sindicatelor ce se pregătea.

Un element nou, deosebit de important, apărut în această etapă este începutul contopirii unor Uniuni profesionale, organizate pînă atunci pe provincii sau regiuni istorice. Primul pas în această direcție a fost făcut de muncitorii din industria lemnului și mobilei. Astfel, lucrătorii tîmplari, lemnari etc. din Ardeal, Banat și Bucovina, organizați pînă atunci în trei Uniuni, la Congresul pe ramură ținut în zilele de 23—24 iulie 1921 la Cluj, au hotărît unificarea Uniunilor din această ramură, contopind toate sindicatele ce le aparțineau într-o singură conducere centrală aleasă de Congresul sau Conferința Uniunii respective. Cuprinderea tuturor sindicatelor dintr-o profesie sau ramură industrială într-o singură Uniune pe întreaga țară, constituia calea fundamentală pentru ca unificarea și centralizarea mișcării sindicale să devină fapt împlinit. Congresul Sindicatelor avea sarcina de a alege o singură Comisie generală care să cuprindă toate Uniunile și toate sindicatele din țară.

În cele ce urmează, vom sublinia unele din concluziile mai importante ale activității de reorganizare a mișcării sindicale după alegerea Comisiei generale provizorii.

După Consfătuirea Comisiei generale provizorii din 28 august, care a fixat locul, data și ordinea de zi a Congresului, activitatea pregătitoare a intrat în faza sa finală. În „Viața sindicală” din 11 septembrie a fost publicată convocarea Congresului și ordinea de zi, iar în numerele următoare unele din rapoartele pregătite pentru Congres.

La Congres au fost chemate să-și trimită delegați toate organizațiile sindicale din țară, chiar și cele care se mai aflau sub influența social-democraților. Acestea au fost informate asupra cauzelor care au făcut să eșueze tratativele cu reprezentanții Consiliului sindicatelor social-democrate.

Un rol important în reorganizarea mișcării sindicale și pregătirea lucrărilor Congresului general al sindicatelor l-a avut presa muncitorească. Reprezentanți ai Consiliului general provizoriu și alți cunoscuți luptători pentru idealurile clasei muncitoare au publicat în „Viața sindicală” — organul de presă central al sindicatelor, în „Dreptatea” Brașov, în gazeta de limbă maghiară „Marosvölgyi Munkas” (Muncitorul de pe Valea Mureșului) din Tîrgu Mureș și în alte publicații de partid și sindicale, articole în care era dezvăluită poziția reformistă a social-democraților și arătau cum trebuie să fie reorganizate sindicatele muncitorești. La orientarea muncii sindicale și a liniei pe

care trebuie s-o adopte Congresul, un aport de seamă și-a adus „Tineretul socialist“, redactat și tipărit în acel timp de militanți de seamă ai partidului comunist ca Lucrețiu Pătrășcanu, Nicolae Popescu Doreanu ș.a. ▶

Astfel, de pildă, editorialul intitulat semnificativ „În sindioate“, publicat în „Tineretul socialist“ din 18 septembrie 1921, îndeamnă la organizare și luptă. În condițiile stării de asediu și a ilegalităților fără număr cu care guvernul lovea sistematic în clasa muncitoare, proletariatului i se cerea să lupte, folosind toate mijloacele legale posibile. „Strînși la un loc, organizați, existăm ca clasă. Risipiți însă, nu reprezentăm nimic, nu sîntem nimic, nu putem nimic“.

Toate acestea sînt o dovadă a orientării juste marxist-leniniste a partidului comunist care, criticînd reformismul social-democraților, cerea clasei muncitoare folosirea tuturor mijloacelor de luptă în interesul întăririi organizațiilor revoluționare, chiar dacă împrejurările impuneau anumite sacrificii. Sectariștii nu înțelegeau acest lucru; ei erau în stare să renunțe la sindicatele legale decît să accepte organizarea pe baza legii asociațiilor profesionale. Acestei atitudini greșite, lipsită de elasticitate, i se datora participarea restrînsă a comuniștilor la Conferința sindicatelor din 26—27 iunie 1921 și a unor mișcări din partea cîtorva sindicate care refuzau să participe la Conferință și cereau să nu se accepte organizarea pe baza legii Tranou-Iași, pe motiv că legea interzice activitatea revoluționară. Această poziție dăunătoare reorganizării sindicale era criticată energic de partid, ea fiind în acel timp, principalul pericol pentru menținerea și întărirea legăturilor partidului cu masele.

Combătînd pe cei care persistau în sectarism, partidul comunist arăta: „Să lăsăm micului burghez satisfacția de a scrișni din dinți și a înjura pe ascuns singur, acasă, sălbăticia regimului. Noi sîntem proletari și trebuie să judecăm limpede; toate, dar absolut toate posibilitățile de luptă de clasă ce le avem trebuie să le întrebuițăm... Înscriseți-vă în sindicate. Creați sindicate acolo unde ele nu există sau au fost zdrobite. Faceți propagandă printre tovarăși, tineri ori vîrstnici, ca să se organizeze. Este în joc însuși viitorul clasei noastre. Muncitori, organizați-vă!“

Acesta era cuvîntul de ordine al partidului comunist.

Congresul general al sindicatelor s-a întrunit în dimineața zilei de 20 octombrie 1921, în sala Teatrului Național din Brașov. La lucrările Congresului participau 94 delegați români și din rîndurile naționalităților conlocuitoare maghiari, germani etc., membri ai partidului comunist, socialiști și fără de partid, din 81 organizații sindicale de pe întreg cuprinsul țării. Printre delegații la Congresul Sindicatelor erau: Sinulescu Militaru și Dumitru Pop — București; Tiron Albani și Csakanovsky — Cluj; Nicolae Popa și Gh. Stroia — Bra-

șov; Gh. Marinescu și Al Pătrușescu — Galați; Simon Géza și Anton Peșan — Tîrgu Mureș; Stoica Mihalcea — Brăila; Alexandru Szon — Arad; Gh. Marinescu și Mihai Bălineanu — Ploiești; Carol Szabo — Baia Mare; Nioiu Rădulescu — Cîmpina; Ferentz Nix — Timișoara; Ștefan Mîhăilescu — Focșani etc. După cum se vede, unii din delegații Congresului general al sindicatelor participaseră și la Congresul de constituire al P.C.R. din mai 1921.

Pe ordinea de zi a Congresului figurau 8 puncte. Principala sarcină a Congresului era alegerea unui organ central al mișcării sindicale din întreaga țară, adoptarea statutului mișcării sindicale și a liniei tactice unice. Delegații la Congres manifestau încredere că dezbaterile punctelor înscrise pe ordinea de zi și hotărârile ce se vor adopta vor da orientarea corespunzătoare dezvoltării mișcării sindicale de la noi. Sentimentul că s-au adunat să pună bazele unei organizații sindicale care va cuprinde organizațiile profesionale din toate regiunile țării dădea primului Congres general al sindicatelor din România o mare importanță.

Carol Bartha din Brașov și Carol Szabo din Baia Mare, aleși președinți, au fost însărcinați cu conducerea lucrărilor. Pe adresa Congresului au sosit telegrame, moțiuni și scrisori prin care organizații sindicale, muncitori neorganizați încă sau înșorși în sindicate, militanți ai mișcării muncitorești aflați în temnițele burgheziei etc., își exprimau încrederea deplină în congres și năzuința fierbinte de a avea o mișcare sindicală unită și puternică.

Examinînd problemele fundamentale ale mișcării sindicale, o atenție deosebită a acordat Congresul raportului privind autonomia sindicală, legea asociațiilor profesionale și conflictelor de muncă. În raportul prezentat de G. N. Dulca, precum și în intervențiile delegaților a fost înfierată cu toată energia legea asociațiilor profesionale, care, departe de a se mărgini la reglementarea libertății de asociație, printr-o serie de dispozițiuni reacționare, introducea amestecul direct al autorităților în funcționarea lăuntrică, mărunță, administrativă și morală a organizațiilor sindicale. Date fiind condițiile de teroare de atunci, că nu există o altă posibilitate pentru muncitorime de a se organiza și duce lupta pentru interesele ei vitale, raportorul a cerut Congresului organizarea sindicatelor pe baza acestei legi și acceptarea formală a autonomiei sindicale impusă de ea. Aceasta nu înseamnă negarea de către sindicate a rolului îndrumător și a influenței pe care o avea partidul comunist în sindicate. „Că educația politică a membrilor sindicatelor o vor face membrii partidului socialist este de asemenea firesc. Un muncitor conștient nu poate face parte din alt partid” — arăta raportorul (subl. noastră, F. D.).

Pornind de la faptul că acțiunile partidului nu trebuiau să atragă după sine măsuri represive și asupra sindicatelor, iar acțiunile acestora să nu anga-

jeze partidul, raportorul susținea că „*autonomia se impune*”. Participanții la dezbateri au subliniat că deși conținutul legii era reacționar, antimuncitoresc, lucrătorii inteligenți găseau „o mie și unul de mijloace să înlăture în practică părțile rele din lege”. Ea nu admitea politica în sindicate, dar nu oprea pe membrii acestora să facă parte din oricare partid politic. „Prin urmare — se arăta în raport — membrii sindicatelor se vor înscrie în partidul socialist și acolo vor face ceea ce la sindicate este oprit. E totmai ceea ce urmărim noi prin autonomia sindicală”.

Răspunzînd celor care manifestau îngrijorarea că organizarea sindicatelor pe baza legii asociațiilor profesionale, îndepărta muncitorimea de idealul ei socialist, în raport se arăta: „... legalizarea statutelor sindicatelor s-a făcut așa cum au fost și în trecut adică *cu lupta de clasă, internaționalismul și desființarea exploatării muncii sub orice formă*” (subl. noastră, F. D.).

Punctul de vedere privind organizarea sindicatelor pe baza legii Trancu-Iași și a autonomiei sindicale fusese exprimat înainte de Congres și într-un articol redacțional din „Tineretul socialist”, scris special pentru Congresul sindicatelor de la Brașov, precum și de diferiți militanți ai mișcării comuniste și muncitorești.

Pusă la vot, rezoluția asupra autonomiei sindicale care în condițiile date servea realizării unității clasei muncitoare, a fost adoptată de Congres cu mare majoritate de voturi.

În zilele următoare au fost prezentate rapoartele privind „reorganizarea și tactica”, „presa”, „starea economică și impozitele pe salariu”. Dezbaterile asupra acestor rapoarte s-au caracterizat prin grija delegaților pentru desăvîrșirea unității sindicale și a întăririi Conducerei centrale în care să intre reprezentanți din toate regiunile țării. Delegații s-au declarat pentru o centralizare completă și o disciplină strictă a organizațiilor sindicale.

În ce privește raportul asupra presei, s-a pus în evidență necesitatea imperioasă a centralizării presei sindicale, arătîndu-se că muncitorimea din întreaga țară trebuie să aibă un singur organ sindical, cu o directivă și cu o administrație centrală. Aceasta a fost ohamarea Congresului și orioit de dureroase erau resentimentele localnice ele au trebuit să fie înăbușite, contopite, căci — așa cum se sublinia în raport — „unitatea mișcării nu se poate fără unitatea presei”. S-a făcut propunerea împuterniciei de către Congres a Comisiei generale ca în timpul cel mai scurt, „Viața sindicală” să apară în limba română și maghiară, iar dacă este posibil și în limba germană. În final, Congresul a adoptat în unanimitate o moțiune privind libertatea presei.

În a 3-a zi a lucrărilor Congresului a fost prezentat raportul asupra proiectului de statut al mișcării sindicale, în care s-a subliniat că „Mișcarea

Sindicală din România are ca principii fundamentale: lupta de clasă; solidaritatea internațională a muncitorilor; desființarea exploatarei muncii sub orice formă. Scopul mișcării sindicale este: ridicarea nivelului cultural al clasei muncitoare, pentru înțelegerea însemnătății luptei, pentru socializarea tuturor mijloacelor de producție: fabrici, uzine, pământ, căi de comunicație pe apă și uscat etc". În raport s-a precizat că „pînă la socializarea tuturor mijloacelor de producție, mișcarea sindicală va duce lupta pentru îmbunătățirea stării morale și materiale a clasei muncitoare, precum și ridicarea salariilor și scăderea orelor de muncă”.

Raportul a insistat pe ideea care străbătea întregul statut, că sindicatele sînt organizații de clasă: contra capitalismului, contra proprietății private și a mijloacelor de producție, că principiul lor călăuzitor este lupta de clasă și internaționalismul, elemente definitorii pentru caracterul revoluționar al mișcării noastre sindicale.

Pornind de la aceste trăsături, raportorul a cerut delegaților să voteze proiectul de statut în forma prezentată, fără alte modificări. Pus la vot el a fost adoptat în unanimitate.

Congresul a adoptat de asemenea o rezoluție privind eliberarea arestaților și amnistierea celor condamnați pentru participarea la greva generală din octombrie 1920; o altă rezoluție privind eliberarea tuturor condamnaților politici și una în memoria doctorului Aroneanu, mort în închisoarea din Bacău, în timpul grevei generale.

În ziua de 23 octombrie, Congresul a trecut la alegerea organului central al sindicatelor din România. În Comisia generală au fost aleși 11 membri și 5 supleanți. În secretariatul Comisiei generale au intrat Damian Bălănescu și Carol Bartha.

Astfel, Congresul general al sindicatelor din România a realizat în fapt dezideratul muncitorimii pentru care lupta de aproape trei ani: unificarea mișcării sindicale din întreaga țară.

Relevînd acest succes, unul din militanții de frunte ai mișcării comuniste din țara noastră aprecia, în noiembrie 1921, că „realizarea unificării avea cu atît mai multă importanță cu cît ea a fost înfăptuită într-o vreme critică pentru mișcarea muncitorească din România, în timpuri de grea existență pentru sindicate”.

Comisia generală provizorie a sindicatelor, cu sprijinul comuniștilor, reușise într-un timp extrem de scurt să înfăptuiască reorganizarea efectivă a mase mari de muncitori în toate regiunile țării. Odată cu aceasta s-au dez-

voltat și acțiunile clasei muncitoare, protestul ei energic împotriva terorii antimuncitorești, pentru obținerea revendicărilor ei economice și politice.

Prin problemele dezbătute și hotărârile adoptate, prin realizarea unificării și centralizării mișcării sindicale, Congresul general de la Brașov s-a înscris încă de pe atunci ca unul din cele mai importante evenimente. Referitor la aceasta, gazeta „Viața sindicală” — organul mișcării sindicale din România — aprecia că acest forum al muncitorimii va constitui „o nouă și fericită etapă” în dezvoltarea mișcării sindicale din România.

DER ALLGEMEINE KONGRESS DER GEWERKSCHAFTEN AUS RUMÄNIEN VOM OKTOBER 1921 IN BRAȘOV (KRONSTADT) UND SEINE BEDEUTUNG

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Abhandlung untersucht zum ersten Mal in der Geschichtsschreibung der Arbeiterbewegung in Rumänien den Kampf — nach der Verhaftung der Teilnehmer am Gründungskongress der Rumänischen Kommunistischen Partei (Mai 1921) — für die Vorbereitung des allgemeinen Gewerkschaftskongresses im Oktober 1921 sowie auch dessen Bedeutung.

Der Verfasser schildert die Bemühungen der in Freiheit gebliebenen Parteikader für die Reorganisierung der Gewerkschaftsbewegung. Als Hauptmoment dabei wird die Gewerkschaftskonferenz in Ploiești (26.—27. Juni 1921) dargestellt.

Das Hauptaugenmerk wird den Vorbereitungen für den Gewerkschaftskongress vom Oktober 1921 in Brașov (Kronstadt), wie auch den vom Kongress angenommenen Dokumenten gewidmet. Die historische Bedeutung des Kongresses liegt darin, dass dabei die Grundlage zur vollständigen Vereinigung der Arbeiterorganisationen geschaffen wurde und eine einheitliche Taktik gemäss den damaligen politischen Gegebenheiten festgesetzt wurde. Dadurch leitete der Allgemeine Gewerkschaftskongress von Kronstadt einen neuen Abschnitt in der Entwicklung der Gewerkschaftsbewegung in Rumänien ein.

50 DE ANI DE LA CONGRESUL SINDICATELOR DE LA BRAȘOV (OCTOMBRIE 1921) *

de GHEORGHE PETRESCU

Stimați tovarăși,

Sărbătorim astăzi împlinirea unei jumătăți de veac de la primul Congres General al Sindicatelor din România, congres ținut la Brașov, în octombrie 1921, care a reunit reprezentanți din toate regiunile țării.

Eveniment cu largi și puternice rezonanțe ale luptei revoluționare a clasei muncitoare, Congresul de la Brașov are semnificația profundă a afirmării unității forțelor proletare din România, reprezintă un moment de seamă în punerea bazelor organizatorice ale unirii proletariatului, ale luptei de clasă, cuceririi și afirmării drepturilor și libertăților democratice ale oamenilor muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități din România.

Cele trei pătrare de veac care s-au scurs de la crearea primei organizații profesionale din România — Asociația tipografilor din Brașov — și pînă la congresul sindical din octombrie 1921, care avea loc, simbolic, tot la Brașov, au reprezentat un drum anevoios dar sigur pentru muncitorimea din țara noastră. Începută în ultimile decenii ale veacului trecut, mișcarea sindicală cunoaște în primii ani ai secolului nostru o dezvoltare impetuoasă în largime și adîncime, evidențiind cu putere principiile luptei de clasă și ale solidarității internaționaliste. Conferința sindicală din august 1906 consfințind dezvoltarea mișcării sindicale din România, a pus bazele întîiului for sindical centralizat, la nivelul de atunci al țării, exprimînd în fond, voința și capacitatea proletariatului de a lupta pentru drepturile sale și ale tuturor oamenilor muncii, a contribuit la dezvoltarea an de an a mișcării sindicale, la apărarea și cucerirea unor importante deziderate economice și politice ale oamenilor muncii.

Adîncirea contradicțiilor regimului burghezo-moșieresc în ultimii ani ai primului război mondial, victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie,

* Expunere cu prilejul sesiunii de comunicări închinată aniversării a 50 de ani de la primul Congres General al Sindicatelor, ținut la Brașov, la 27 noiembrie 1971.

care a deschis o nouă epocă istorică, au fost factorii care au creat și stimulat o stare de puternică efervescență revoluționară și în România.

În focul bățăliilor de clasă s-a desfășurat în rîndurile Partidului socialist un proces de clarificare care a dus la transformarea acestuia într-un partid de tip nou marxist-leninist.

Rod al unei îndelungate experiențe de luptă, al unirii politice a proletariatului din România, al călirii din anii avîntului revoluționar, Partidul Comunist Român, făurit în mai 1921, a avut o importanță hotărîtoare pentru conducerea mișcării sindicale pe drumul îndeplinirii de către proletariat a sarcinilor sale istorice. Crearea P.C.R. a însemnat plantarea principiilor marxist-leniniste în mișcarea noastră muncitorească, a marcat începutul unei perioade noi, superioare în dezvoltarea mișcării muncitorești din România.

Mișcarea sindicală din România a avut în Partidul Comunist Român, un învățător înțelept, un educator și conducător politic încercat și devotat fără margini clasei muncitoare, întregului nostru popor.

Congresul sindical al cărui jubileu îl aniversăm, a avut loc la sfîrșitul unei perioade de mare avînt revoluționar, care a cuprins imensa majoritate a oamenilor muncii din România și s-a desfășurat sub puternica influență a Partidului Comunist Român, care a înmănușat pentru prima dată în istoria țării noastre programul de luptă și idealurile cele mai înalte ale oamenilor muncii și a ridicat pe o treaptă superioară nobilele tradiții ale mișcării muncitorești din România.

Congresul de la Brașov și-a deschis lucrările în ziua cînd se împlinea un an de la declararea grevei generale din octombrie 1920, care, așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, „a fost cel mai important moment din istoria luptelor de clasă din România; ea a zguduit puternic însăși temelia regimului burghezo-moșieresc”. Prin alegerea zilei de 20 octombrie pentru deschiderea Congresului, sindicatele din țara noastră îi dedicau grevei generale primul lor Congres general, demonstrînd totodată că acesta se desfășoară sub semnul principiilor revoluționare, că mișcarea sindicală însăși își reface rîndurile pe bazele luptei de clasă, ale unității de acțiune și internaționalismului proletar. Nu este întîmplător că primul document adoptat de Congresul sindical de la Brașov a fost o Moțiune de omagiu adus conducătorilor comuniști, sindicali, ai grevei generale, care se aflau în închisoare, fiind implicați în așa-numitul „Proces din Dealul Spirii”.

Deși s-a ținut sub domnia terorii aparatului represiv al statului burghezo-moșieresc, Congresul sindical convocat la Brașov și-a îndeplinit în linii generale sarcinile cu care l-au investit sindicatele și a adoptat o linie tactică preconizată și susținută de către Partidul Comunist Român.

Este demn de remarcat faptul că el a avut în atenția sa ca principale obiective, organizarea apărării cuceririlor maselor muncitorești din anii avîntului revoluționar, fixarea poziției mișcării sindicale față de Legea asupra organizațiilor profesionale adoptată de Parlament și care urma să intre în vigoare în noiembrie 1921, stabilirea principiilor tactice de luptă în condițiile reacțiunii burgheziei împotriva organizațiilor muncitorești revoluționare și, în primul rînd, împotriva Partidului Comunist Român, punerea bazelor unității sindicale pe scara întregii țări, condusă de Comisia Generală a Sindicatelor cu sediul la București.

Congresul a adoptat Statutul general al mișcării sindicale unificate, care proclama că „Mișcarea sindicală din România are ca principii fundamentale: lupta de clasă, solidaritatea internațională a muncitorilor; desființarea exploataării muncii sub orice formă“. El statua autonomia sindicală și a respins totodată încercările de a declara neutralitatea sindicală față de partidul politic al clasei muncitoare.

Congresul a ales Comisia Generală a Sindicatelor din România, a adoptat moțiuni cerînd libertatea presei și a cuvîntului și a dat mandat organului ales de a organiza lupta muncitorimii împotriva exploataării.

Deși majoritatea conducerii sale superioare se afla în închisoare, pornind de la faptul că principala problemă legată de rezistența clasei muncitoare împotriva ofensivei burgheziei era atunci organizarea în sindicate și întărirea lor, Partidul Comunist Român a influențat lucrările Congresului, determinînd adoptarea unor hotărîri care să răspundă intereselor clasei muncitoare, luptei sale revoluționare.

Militînd pentru apărarea intereselor clasei muncitoare, a poporului și a patriei, Partidul Comunist Român, în ciuda măsurilor represive, sălbatice luate împotriva sa și-a extins continuu influența în mișcarea sindicală. Sub conducerea comuniștilor, sindicatele au organizat un lanț neînterupt de greve prin care au fost cucerite o seamă de revendicări cum sînt: regimul de muncă de 8 ore, asigurări sociale, concedii plătite, dreptul la activitate culturală etc.

Pentru a stăvili activitatea revoluționară a sindicatelor, cercurile guvernante burghezo-moșierești au organizat un monstruos aparat represiv, siguranța generală, jandarmeria, poliția și unități militare speciale, pe care le-au îndreptat neînterupt împotriva comuniștilor care conduceau masele la luptă. În anul 1924, Partidul Comunist Român a fost scos în afara legilor, iar comuniștii au fost continuu urmăriți și terorizați, arestați, implicați în procese și condamnați la ani și ani de închisoare. Nimic n-a putut însă împiedica elementele revoluționare să conducă ferm sindicatele pe calea luptei de clasă, sub steagul marxist-leninist al Partidului Comunist Român. Din adîncă ilegalitate, comu-

niștii și-au continuat nobila misiune de a conduce masele în lupta pentru interesele lor vitale, pentru pace și progres social. Poziția Partidului Comunist Român în problemele fundamentale ale țării, ale poporului și ale clasei muncitoare a fost expusă deschis, în aprilie 1929, de la tribuna Congresului general al sindicatelor unitare ținut la Timișoara. După cum se știe, de teama unei noi mari ridicări la luptă a maselor în frunte cu comuniștii, burghezia a luat grabnice măsuri de dizolvare a sindicatelor unitare revoluționare.

Dacă guvernul burghez a reușit să dizolve syndicatele revoluționare legale, el n-a reușit însă, nici de data aceasta, să împiedice clasa muncitoare de la lupta împotriva exploatării, pentru drepturi și libertăți democratice. Sub lozinca frontului unic muncitoresc, Partidul Comunist Român a condus marile bătălii sociale revoluționare ale minerilor de la Lupeni din 1929, grevele muncitorilor forestieri, metalurgiști, textiliști etc., răsunătoarele lupte ale cefe-riștilor și petroliștilor din 1931—1933, care, prin caracterul lor revoluționar, prin amploarea, forța și nivelul organizării, prin învățămintele lor politice excepțional de bogate, au reprezentat momente de cotitură în dezvoltarea partidului nostru și a întregii mișcări muncitorești din România.

În anii următori, conducând lupta antifascistă, pentru drepturi și libertăți democratice, P.C.R. a reușit să reunească syndicatele sub același steag. Deși în 1938, în urma instaurării dictaturii regale, syndicatele au fost dizolvate, ca și toate celelalte organizații de masă și partide politice, activitatea sindicală de apărare a intereselor muncitorimii n-a putut fi împiedicată. În perioada dictaturii militaro-fasciste și a războiului hitlerist, în condițiile creșterii rezistenței împotriva Germaniei hitleriste și a adâncirii crizei regimului de dictatură fascistă, clasa muncitoare, în frunte cu Partidul Comunist Român, și-a intensificat activitatea pentru realizarea unirii tuturor forțelor antihitleriste, pentru înfăptuirea unei largi coaliții naționale.

Au urmat zilele, lunile și anii eroici de luptă, sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru eliberarea țării de sub jugul fascist, pentru lichidarea claselor exploatare, cucerirea puterii politice și trecerea la construirea socialismului în țara noastră.

Mersul evenimentelor istorice a confirmat în chip strălucit capacitatea proletariatului român, în frunte cu partidul comunist, de a da cea mai desăvârșită expresie năzuințelor sociale și naționale ale poporului.

Sărbătorim astăzi 50 de ani de la Congresul General al Sindicatelor ținut la Brașov, în condițiile în care clasa noastră muncitoare, după ce și-a creat forța politică conducătoare întruchipată de Partidul Comunist Român și a pășit pe trepte mereu mai înalte în dezvoltarea conștiinței și organizării sale, și-a îndeplinit în mod strălucit sarcina istorică de a se elibera pe sine și de a

elibera, totodată, întreaga societate românească de sub jugul relațiilor înrobitoare de exploatare și asuprire. Putem afirma cu profundă satisfacție și legitimă mândrie că idealurile revoluționare de luptă și nobilele aspirații ale eroice noastre clase muncitoare, dezideratele majore pentru care a militat în decursul întregii sale istorii mișcarea sindicală din România — înlăturarea orînduirii burghezo-moșierești, lichidarea pentru totdeauna a exploatării omului de către om, eliberarea socială și națională a poporului, cucerirea puterii de stat, asigurarea independenței și suveranității patriei, făurirea unei vieți prospere pentru masele de oameni ai muncii — și-au găsit deplina realizare în anii construcției socialismului.

În țara noastră au fost asigurate egalitatea în drepturi și libertăți pentru toți cetățenii, fără deosebire de naționalitate, înfrățiți pe vecie în munca și lupta pentru propășirea și înflorirea continuă a patriei comune — România socialistă, s-a făurit și cimentat coeziunea de granit a întregii națiuni în jurul Partidului Comunist Român, conducătorul încercat și neobosit al poporului nostru.

T o v a r ă ș i,

Experiența anilor revoluției și construcției socialiste în țara noastră, arată în mod pregnant că Partidul Comunist Român, întemeindu-și întreaga sa politică și activitate pe învățătura marxist-leninistă, aplicînd-o în mod creator la condițiile și particularitățile specifice ale României, slujește cu fidelitate interesele profunde ale poporului, își îndeplinește cu succes rolul istoric de conducător firesc în întreaga viață politică, economică și social-culturală a țării.

Congresul al X-lea al P.C.R. adoptînd programul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, pe perioada 1971—1975 și liniile directoare de dezvoltare pînă în 1980, bazîndu-se pe o analiză științifică a legilor obiective ale dezvoltării societății noastre socialiste, a stabilit un complex de măsuri menit să contribuie la dezvoltarea și perfecționarea relațiilor de producție socialiste, la îmbunătățirea organizării, conducerii și activității tuturor domeniilor de activitate.

Prezente la așezarea și dezvoltarea pe baze noi a tuturor compartimentelor societății, sindicatele și-au definit domeniile și specificul activității lor. În procesul de adîncire a democrației socialiste au cunoscut o continuă perfecționare relațiile lor cu statul, s-au lărgit atribuțiile și posibilitățile sindicatelor de a participa la rezolvarea problemelor de interes general privind viața politică, economică și social-culturală a patriei.

Congresul Uniunii Generale a Sindicatelor care a avut lor în primăvara acestui an, în lumina concluziilor Plenarei C.C. al P.C.R. din februarie 1971, a analizat și definit cu claritate rolul și sarcinile complexe ce revin sindicatelor ca organizație profesională de masă a clasei muncitoare, a tuturor salariaților din țara noastră, în actuala etapă de dezvoltare socială a României.

Dezbaterile largi care au fost organizate în perioada de pregătire a Congresului și la Congres, au prilejuit o analiză profundă și multilaterală a activității sindicatelor. Ele au scos în relief contribuția sindicatelor la înfăptuirea tuturor transformărilor care au schimbat structural înfățișarea României, aportul lor la victoria revoluției și construcției socialiste, la industrializarea țării, la îndeplinirea și depășirea planurilor de stat și punerea în valoare a marilor rezerve de care dispune economia noastră, la elaborarea și înfăptuirea măsurilor și hotărârilor partidului și statului privind îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață a celor ce muncesc, la realizarea tuturor obiectivelor privind dezvoltarea României socialiste.

Congresul U.G.S.R. a subliniat că în evaluarea locului pe care sindicatele îl ocupă în societatea românească în etapa actuală, trebuie pornit de la realitatea fundamentală că *oamenii muncii din țara noastră, au o dublă calitate — aceea de producători și în același timp de proprietari ai mijloacelor de producție, ai avuției naționale*. Fiecare colectiv de întreprindere, de unitate economică, este de fapt și de drept, proprietarul mijloacelor de producție, al unei părți din avuția națională, pe care trebuie s-o gospodărească în așa fel, încât să contribuie din plin la dezvoltarea orînduirii socialiste, la creșterea bunăstării poporului.

În sindicate, clasa muncitoare, celelalte categorii de salariați, găsesc terenul cel mai propice pentru a participa — sub conducerea Partidului Comunist Român — la organizarea și înfăptuirea treburilor economice, sociale și cultural-educative, la guvernarea țării.

Deși sindicatelor le revine acest rol, trebuie menționat faptul că, în primul rînd clasa muncitoare își exercită rolul său de clasă conducătoare în societatea noastră socialistă prin intermediul Partidului Comunist Român, al cărui țel fundamental este construirea socialismului și comunismului. Preponderența în partid și în organele sale a clasei muncitoare, asigură dezvoltarea societății socialiste în concordanță deplină cu interesele majore ale întregului popor

Rolul conducător al clasei muncitoare se exercită, de asemenea, prin intermediul statului socialist care, ca organ al puterii clasei muncitoare, aliate cu țărănimea și cu celelalte categorii de oameni ai muncii este chemat să înfăptuiască programul Partidului Comunist Român.

În același timp, ca urmare a măsurilor luate încă de la Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, s-au creat toate condițiile ca sindicatele, celelalte organizații de masă și obștești să participe efectiv la întreaga activitate de edificare a orînduirii socialiste, să contribuie direct la rezolvarea problemelor tot mai complexe ale construcției economice, sociale și cultural-educative.

„În orînduirea noastră socialistă, oamenii muncii au nevoie de sindicate — a subliniat în cuvîntul său la Congresul U.G.S.R. tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului — ca de o organizație largă a lor, în care să-și spună în mod organizat cuvîntul, să participe la adoptarea tuturor măsurilor privind dezvoltarea societății românești“.

În acest context și ținînd seama de faptul că socialismul este orînduirea participării directe și conștiente la conducerea societății a celor mai largi mase a celor ce muncesc, Congresul U.G.S.R. definind rolul fundamental al sindicatelor a subliniat că *„în actualul stadiu de dezvoltare, sindicatele trebuie să asigure cadrul organizat prin care oamenii muncii să-și exercite atît drepturile cît și obligațiile ce le revin, să participe la rezolvarea tuturor sarcinilor construcției socialiste, a problemelor care privesc progresul multilateral al societății românești contemporane“.*

În ansamblul măsurilor luate de partid, instituționalizarea conducerii colective a întreprinderilor asigură cadrul organizatoric optim propriu, specific țării noastre de participare largă a oamenilor muncii la activitatea de conducere a treburilor economice și de stat. Organismele de conducere colectivă la toate nivelele, oferă un cadru dintre cele mai propice pentru valorificarea experienței înaintate, a inițiativei și inteligenței oamenilor muncii, a cadrelor de specialiști pentru soluționarea problemelor complexe ale dezvoltării fiecărei unități economice în parte și ale economiei naționale în ansamblu.

Data fiind importanța sarcinilor reieșite pentru sindicate din legea organizării și conducerii unităților socialiste de stat, reprezentanții sindicatelor în organele de conducere colectivă își aduc o contribuție esențială și substanțială la buna organizare și desfășurare a activității acestor organe, inițiază, cu organele sindicale respective, acțiuni largi de masă care să mobilizeze oamenii muncii la îndeplinirea și depășirea sarcinilor de plan și a angajamentelor luate.

În acest cadru organizat de participare a maselor la conducerea treburilor economice și social-culturale se înscrie la loc de frunte adunarea generală a oamenilor muncii, expresie a dezvoltării continue a democrației socialiste, a perfecționării relațiilor de producție. În baza orientării date de

conducerea partidului, a atribuțiilor fixate prin recenta lege de organizare a întreprinderilor socialiste de stat, syndicatele, împreună cu comitetele de conducere organizează adunările generale ale oamenilor muncii, asigură condițiile necesare ca aceștia să participe nemijlocit la examinarea modului cum se îndeplinesc sarcinile de plan, cum se îndeplinesc măsurile privind condițiile de muncă și de viață, să poată critica nestingheriți neajunsurile existente în activitatea unităților și să ia parte activă la rezolvarea tuturor problemelor economice, sociale și culturale.

În preocuparea syndicatelor se află și desfășurarea unei intense activități politico-organizatorice de masă pentru popularizarea largă a hotărârilor luate de adunările generale în scopul mobilizării maselor de oameni ai muncii la îndeplinirea lor, precum și informarea lor asupra stadiului îndeplinirii propunerilor și hotărârilor adoptate.

În alcătuirea cadrului organizat, mai sus menționat, se adaugă sistemul propriu de contact și consultare al syndicatelor cu masa de membri de syndicat — adunările grupelor syndicale și ale organizațiilor syndicale de secții, adunările generale, conferințele și plenarele syndicatelor, precum și întreaga activitate pe care o desfășoară organele syndicale, zi de zi, cu oamenii muncii, folosind o mare complexitate de forme și mijloace.

Hotărârile luate de Congresul U.G.S.R., adoptarea statutelor proprii ale organizațiilor syndicale, atragerea mai largă a oamenilor muncii care lucrează nemijlocit în producția materială și spirituală în organele lor de conducere, mutarea centrului de greutate al activității syndicale în întreprinderi și instituții, la locul de muncă, au creat cadrul necesar manifestării largi a democrației muncitorești, întărirea autonomiei syndicatelor, dezvoltarea inițiativei masei membrilor de syndicat și atragerea lor la rezolvarea problemelor construcției socialiste în patria noastră.

Pornind de la realitatea obiectivă că oamenii muncii din România au o calitate dublă — aceea de producători și în același timp de proprietari ai mijloacelor de producție, că în ultimă instanță ridicarea nivelului de trai material și cultural al celor ce muncesc depinde de sporirea volumului producției materiale, syndicatele plasează în centrul muncii lor îndeplinirea sarcinilor din domeniul economic. Îngrijindu-se de participarea maselor de oameni ai muncii la elaborarea și îndeplinirea planurilor de dezvoltare a economiei naționale, syndicatele stimulează prin acțiuni proprii aplicarea măsurilor de organizare superioară a producției și a muncii în vederea valorificării cât mai depline a resurselor interne, privind sporirea producției și a productivității muncii, folosirea completă a capacităților de producție și a timpului de lucru, reducerea consumurilor specifice și a cheltuielilor de producție, creșterea cali-

ității produselor. Un loc de frunte în ansamblul preocupărilor sindicatelor îl ocupă activitatea de educare a maselor în spiritul unei înalte atitudini față de muncă, întărirea ordinii și disciplinei în producție, apărarea și dezvoltarea proprietății obștești, a avuției naționale.

Ele militează pentru promovarea progresului tehnic, participă la activitatea de pregătire și perfecționare a cadrelor de muncitori, ingineri și tehnicieni, desfășoară o intensă activitate de informare și propagandă tehnico-economică, dezvoltă activitatea de masă de invenții și inovații.

Ca organizații de masă ale oamenilor muncii din întreprinderi și instituții, syndicatele consideră ca una din îndatoririle lor de bază participarea efectivă la înfăptuirea politicii partidului și statului nostru, de ridicare continuă a nivelului de trai, a bunăstării tuturor celor ce muncesc. În acest sens, syndicatele organizează controlul obștesc-muncitoresc asupra respectării normelor de protecția muncii, asigură trimiterea oamenilor muncii și a familiilor lor la odihnă și tratament, contribuie la elaborarea legislației muncii. Ele își spun cuvântul la stabilirea obiectivelor cu caracter social și cultural construite din fondurile statului, la definitivarea și realizarea măsurilor privind îmbunătățirea sistemului de salarizare, premiere și normare a muncii, la stabilirea și respectarea timpului de lucru, se preocupă de modul în care se asigură ocrotirea sănătății celor ce muncesc, igiena muncii, urmăresc aplicarea justă a legislației de asigurări sociale și pensii, funcționarea cantinelor, căminelor, creșelor și a altor instituții cu caracter social.

T o v a r ă ș i,

Făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, etapă în care se găsește țara noastră, necesită creșterea rolului activității conștiente, de cunoaștere și aplicare creatoare a legilor obiective, dezvoltarea continuă, permanentă a conștiinței socialiste a maselor de oameni ai muncii, a întregului popor.

În concepția partidului nostru, obiectivul suprem al noii societăți, scopul final spre care țintește întregul angrenaj de transformări sociale este formarea omului nou, cu un larg orizont de cultură, cu o înaltă conștiință socialistă. În acest spirit de profund umanism a abordat partidul nostru, în documentele elaborate în vară și la Plenara din 3—5 noiembrie a.c., problemele îmbunătățirii activității ideologice.

Importanța excepțională a Plenarei C.C. al P.C.R. constă în faptul că în magistrala expunere a tovarășului Nicolae Ceaușescu au fost supuse unei analize aprofundate o serie de probleme principiale, de mare semnificație teo-

retică și practică privind evoluția viitoare a societății noastre și perfecționarea în toate domeniile sale a organismului social socialist.

Hotărârile Plenarei C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie a.c. cu privire la programul Partidului Comunist Român pentru îmbunătățirea activității ideologice, ridicarea nivelului general al cunoașterii și educația socialistă a maselor, așezarea relațiilor din societatea noastră pe baza principiilor eticii și echității socialiste și comuniste primite cu vie satisfacție și deplină adeziune de clasa muncitoare, de întregul nostru popor, stau la baza întregii activități pe care o desfășoară sindicatele în acest domeniu și vor determina o creștere substanțială a contribuției lor la ridicarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii.

Participând la procesul de formare și de dezvoltare a conștiinței socialiste, în raport cu cerințele actualei etape de dezvoltare a țării, sindicatele militează consecvent pentru răspîndirea și însușirea de către masele de oameni ai muncii a politicii interne și externe a partidului și statului nostru, cultivă în rîndul membrilor lor devotamentul nețărmurit față de patrie, față de cauza socialismului, educă pe cei ce muncesc în spiritul internaționalismului socialist, al solidarității de clasă cu oamenii muncii din întreaga lume. Ele organizează acțiuni complexe de informare și înarmare a maselor cu hotărârile de partid și de stat, cu cunoașterea legilor țării, contribuie la lărgirea orizontului lor științific, de cultură generală și profesională, desfășoară o amplă activitate pentru combaterea fenomenelor și manifestărilor retrograde, cultivă și stimulează atitudinea nouă, socialistă față de muncă, trăsăturile etice înaintate, de comportare civilizată în familie și societate.

În desfășurarea activității politice și cultural-educative, sindicatele dispun de o importantă bază materială, de o largă rețea de cluburi, case de cultură, biblioteci și alte instituții educative, de un mare număr de formații și cercuri de amatori, de un bogat material modern de practică culturală, care trebuie să fie folosite în așa fel încît să sporească, în mod substanțial, capacitatea și forța de influențare a sindicatelor asupra formării și dezvoltării conștiinței socialiste a maselor de oameni ai muncii.

După cum cunoașteți, în prezent, pe baza hotărîrii Comitetului Executiv al Consiliului Central, în întreaga țară se desfășoară adunările de dări de seamă și alegeri ale organelor sindicale din întreprinderi, instituții și comune. Alegerile au o importanță deosebită pentru mișcarea sindicală, fiind prima acțiune de acest fel după Plenara C.C. al P.C.R. din 10—11 februarie a.c. și Congresul U.G.S.R., care au stabilit sindicatelor un rol și noi atribuții, de esență superioară, ridicînd funcția lor socială la nivelul cerințelor edificării societății socialiste multilateral dezvoltate.

Însemnătatea deosebită a acestui eveniment în viața sindicatelor rezultă mai ales din faptul că alegerile se desfășoară în climatul tonic al marii efervescențe politice și al puternicului entuziasm în muncă generat de aplicarea în viață a programului adoptat de Plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie a.c., strălucit conturat în expunerea de înaltă valoare teoretică și practică a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu. De asemenea, acțiunea de dări de seamă și alegeri sindicale are loc după ce forul suprem al țării, Marea Adunare Națională, a adoptat legea cu privire la planul cincinal de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1971—1975, cât și alte legi de mare importanță, la înfăptuirea cărora sindicatele sînt chemate să-și aducă o contribuție activă.

Iată de ce acest eveniment important din viața sindicatelor noastre trebuie să constituie un prilej deosebit de organizare și unire a eforturilor clasei muncitoare în vederea înfăptuirii programului elaborat de Congresul al X-lea al P.C.R. Perfecționîndu-și munca, îndeplinind tot mai bine rolul și atribuțiile cu care au fost investite, sarcinile ce revin sindicatelor în etapa actuală vor contribui nemijlocit la progresul multilateral și rapid al patriei noastre socialiste.

T o v a r ă ș i,

În activitatea lor pe plan internațional, sindicatele din țara noastră militează cu consecvență pentru înfăptuirea politicii Partidului Comunist Român de dezvoltare a legăturilor de prietenie frățească cu țările socialiste, de lărgire a relațiilor de cooperare cu toate statele lumii, indiferent de orînduirea lor socială, politică bazată pe principiile respectării independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc.

Punînd la baza relațiilor lor externe aceste principii și militînd pentru înfăptuirea lor, sindicatele din România întretin legături de prietenie și cooperare cu organizații naționale sau de ramură din 110 țări de pe toate continentele lumii.

În atenția sindicatelor stă grija permanentă pentru întărirea și dezvoltarea legăturilor multilaterale cu sindicatele din toate țările socialiste de care ne leagă ideologia și scopurile comune, comunitatea de orînduire socială. Dezvoltarea continuă a relațiilor cu sindicatele din aceste țări corespunde întru totul intereselor țărilor noastre, întăririi sistemului mondial socialist, creșterii prestigiului socialismului în lume.

Și în continuare sindicatele din țara noastră dezvoltă neîntrerupt legăturile cu sindicatele din țările capitaliste, în curs de dezvoltare și coloniale, indiferent de afiliere, precum și cu cele autonome, în scopul întăririi unității de acțiune și a solidarității internaționale a oamenilor muncii în lupta pentru apărarea intereselor vitale, pentru pace și progres social.

T o v a r ă ș i,

Astăzi, când se împlinesc 50 de ani de la Congresul sindicatelor ținut la Brașov, putem afirma cu mândrie că cele mai îndrăznețe visuri și năzuințe pentru care au luptat și s-au jertfit cei mai buni fii ai clasei muncitoare, au fost îndeplinite în anii socialismului. Poporul român, devenit stăpîn pe destinele sale, a asigurat victoria definitivă pe pămîntul patriei a celei mai înaintate orînduiri — societatea socialistă —, muncește și făurește o viață nouă în țara sa liberă și suverană.

Creșterea continuă a capacității organizatorice a sindicatelor, participarea lor tot mai activă la profunde transformări care au avut loc în țara noastră, se datoresc în primul rînd faptului că ele s-au călăuzit neabătut după îndrumările și indicațiile prețioase ale Partidului Comunist Român, ale secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Prin munca pusă în slujba cauzei socialismului, sindicatele s-au dovedit un sprijin de nădejde al partidului în opera de edificare a noii societăți, au cîștigat stima și încrederea întregului nostru popor.

Avînd la bază orientarea limpede dată de conducerea partidului prin documentele Plenarei C.C. al P.C.R. din 10—11 februarie a.c., hotărîrile adoptate de recentul Congres al U.G.S.R., sindicatele din țara noastră își fac un titlu de cinste din hotărîrea lor de a acționa cu toată capacitatea și energia lor creatoare pentru organizarea și unirea eforturilor clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii în vederea îndeplinirii cu succes a programului elaborat de Congresul al X-lea al partidului nostru, pentru ridicarea patriei pe trepte tot mai înalte de civilizație, progres social și bunăstare, pentru făurirea societății socialiste și comuniste în Republica Socialistă România.

50 JAHRE SEIT DEM GEWERKSCHAFTSKONGRESS IN BRAȘOV (KONSTADT) IM OKTOBER 1921

(ZUSAMMENFASSUNG)

Auf dem ersten allgemeinen Kongress der Gewerkschaften aus Rumänien, der in Brașov (Kronstadt) im Oktober 1921 abgehalten wurde, kamen Vertreter aus allen Landesteilen zusammen. Der Kongress nahm die von der Rumänischen Kommunistischen Partei empfohlene und unterstützte taktische Ausrichtung an. Als oberster Grundsatz der Gewerkschaftsbewegung wird im Allgemeinen Statut der vereinigten Gewerkschaftsbewegung, das auf diesem Kongress beschlossen wurde, der Klassenkampf bezeichnet.

Die gegen die Gewerkschaften gerichteten Untendrückungsmassnahmen bedeuteten eine Schwächung der Arbeiterbewegung.

Die hohen Zielsetzungen, für die die Gewerkschaftsbewegung gekämpft hat, haben ihre volle Verwirklichung in den Jahren des sozialistischen Aufbaus erfahren. Die Gewerkschaften haben als Massenorganisationen aller Angestellten Rumäniens eine grosse Bedeutung. Die Gewerkschaften bilden den organisatorischen Rahmen für die Teilnahme der Werktätigen an der Verwirklichung aller Aufgaben des sozialistischen Aufbaus.

Die Verbindungen zu den ausländischen Gewerkschaften — insbesondere zu denen der sozialistischen Länder — werden gepflegt und verstärkt, um die internationale Solidarität der Werktätigen zu fördern.

SINDICATELE DIN ROMÂNIA ÎNTRE CONGRESELE DE LA BRAȘOV ȘI CEL DE LA CLUJ (1921—1923)

de M. C. STANESCU

Cadrul organizatoric și programatic stabilit de Congresul sindical de la Brașov din 20—23 octombrie 1921 a impulsionat la maximum activitatea organizațiilor profesionale din toată țara ale clasei noastre muncitoare în câteva direcții vitale atât pentru proletariat, cât și pentru alte categorii de salariați. Realizarea deplinei unități sindicale pe plan național, consolidarea celor existente și crearea de noi sindicate, lupta hotărâtă și unită contra terorii antimuncitorești, pentru drepturi și libertăți democratice, apărarea fermă, prin luptă deschisă și organizată, a intereselor materiale ale muncitorimii, lupta împotriva ofensivei patronale, iată numai câteva din domeniile în care sindicatele și-au făcut simțită prezența activă și eficientă în perioada scurtă, dar plină de acțiuni eroice, dintre Congresul de la Brașov și cel de la Cluj, din 16—18 septembrie 1923. În fruntea acestor acțiuni și lupte au stat comuniștii, cei mai hotărâți apărători ai intereselor proletariatului și poporului român. Chemările lor, clare, pătrunse de o înaltă responsabilitate față de problemele majore, de destinul clasei muncitoare, au găsit de la început un larg ecou îndeosebi jos, în rîndul sindicatelor. Exemplul lor mobilizator a fost însușit de muncitorii sindicaliști, care vor determina organele conducătoare ale celor două centre sindicale să treacă de la vorbe la fapte, să realizeze cerințele majore ale vremii.

Comuniștii cucureau sindicatele pas cu pas, cu răbdare și perseverență.

După Congresul de la Brașov, Comisia generală sindicală, care reunea sindicate din întreaga țară, își intensifică activitatea de organizare a luptei hotărâte contra ofensivei patronale ce ia amploare în 1922. În fruntea muncitorimii greviste stau comuniștii, care imprimă acțiunilor un caracter combativ și organizat. Numeroasele greve deolanșate în prima jumătate a anului 1922, printre care unele de amploare, ca cele ale muncitorilor forestieri din Tîrgu Mureș (7 februarie — 31 martie) și Piatra Neamț (iunie), ale meta-

lurgiștilor din Cîmpina (aprilie), Brașov (mai) și Satu Mare (iunie), ale lucrătorilor portuari din Brăila (aprilie) ș.a., în ciuda terorii și a prigoanei se încheie cu victoria totală sau parțială a muncitorimii, cu însemnate sporuri de salarii, cu încheierea unor contracte colective avantajoase pentru greviști.

În perioada care a urinat Congresului de la Brașov, datorită muncii politice desfășurate de comuniști la diferite nivele, chemărilor înflăcărate făcute la întruniri, prin presă și manifeste, comisia de unificare, alcătuită din cîte patru reprezentanți ai celor două centrale, se întrunește tot mai des și discută una din problemele majore: desăvîrșirea unității dintre sindicatele aparținînd celor două centrale. La rîndul lor, sindicatele, aflate în plin proces de reorganizare și de extindere, precum și organele regionale constituite, formulează cu claritate și hotărîre cererea de a se realiza definitivarea unității sindicale. Marile și numeroasele întruniri de protest contra terorii, a intențării procesului din Dealul Spirii nu numai că erau terenul manifestării acestorași năzuințe, dar au constituit deja cadrul unde clasa muncitoare a dat o mare bătălie politică în deplină unitate.

În această atmosferă efervescentă, se ține la Cluj, în zilele de 25—26 martie 1922, o nouă ședință a comisiei de unificare, care a hotărît convocarea Congresului general al sindicatelor din România, la 4 iunie 1922, la Sibiu. Totodată, s-au stabilit ordinea de zi, modul de reprezentare și o serie de detalii privind ținerea congresului. Discutarea problemelor ce trebuiau ridicate în fața congresului, alegerea delegațiilor au scos cu pregnanță în evidență uriașa importanță a desăvîrșirii unificării pe plan național. Aceste debateri, ca și congresul însuși, au fost o pagină constructivă a istoriei mișcării muncitorești. Față de cerința majoră a timpului, toate curente politice au trecut peste punctele de vedere care le deosebeau. Evidențind importanța pe care comuniștii o acordau congresului de la Sibiu, „Socialismul” din 4 iunie 1922, organul central al Partidului Comunist Român, scria că „de hotărîrile care se vor lua acum la Sibiu depinde mai mult decît forma viitoare a organizării, depinde însăși existența sindicatelor... El va trebui să aducă în toate părțile o împrăștiare a vieții sindicale, un impuls de jos în sus, care să aducă sînge proaspăt muncitoresc în vinele organizației”.

Subliniind importanța deosebită a congresului de la Sibiu, sarcinile mari ce stăteau în fața sindicatelor, manifestul Consiliului general, intitulat *Către muncitorimea din întreaga țară*, difuzat la 12 iulie 1922, scria: „Clasa muncitoare, sătulă de atîta vrajbă, împinsă de nevoia mare de organizare pe care o reclamă lupta contra capitalului, analizînd în congres această chestiune și trecînd peste orice considerațiuni, a înfăptuit la Sibiu unitatea completă a mișcării sindicale, astfel că de la această dată întreg proletariatul din

România se găsește grupată sub scutul unui singur organ central sindical, care zi cu zi, independent de curente și fracțiunile politice, va îndruma și conduce destinele organizațiilor sindicale către emanciparea economică de sub tutela claselor stăpînitoare”¹.

Teama pe care guvernul, clasele exploatatoare o simțeau față de creșterea în amploare a mișcării sindicale, în care comuniștii dețineau pozițiile cele mai importante, de forța ei în urma desăvîrșirii unificării, iese în evidență și prin faptul că la 4 iunie, deci în ziua deschiderii congresului, C. G. Mîrzescu — ministrul muncii — s-a grăbit să anunțe urgent congresul printr-o telegramă despre acordarea amnistiei celor implicați în procesul din Dealul Spirii.

După congresul sindical de la Sibiu, cu forțe sporite și unite, clasa muncitoare acționează cu și mai multă hotărîre și forță împotriva ofensivei patronale și a terorii, pentru apărarea intereselor sale politice și economice. Un rol important în această direcție l-a avut partidul comunist care, după amnistie, pășeste cu hotărîre la reorganizarea și consolidarea rîndurilor proprii, dar și pentru organizarea și conducerea acțiunilor clasei muncitoare. Se relevă un impresionant proces de organizare în sindicate și, paralel, se desfășoară ample bătălii de clasă, în care prestigiul comuniștilor crește zi de zi. Între 7 și 30 august se desfășoară una din cele mai mari și combative lupte greviste din acești ani, cea a metalurgiștilor de la „Astra” — Arad, la care iau parte aproape 4 000 de proletari. Greva de la Arad, condusă de comuniști și desfășurată pe bază de front unic, s-a încheiat cu sporirea salariilor, cu promisiunea înscrisă în noul contract colectiv de a li se îmbunătăți condițiile de muncă. Ea a demonstrat forța solidarității proletare; a arătat claselor exploatatoare că nu vor putea trece nestingherite la ofensiva generală împotriva nivelului de trai al muncitorimii.

Pagini de înălțător eroism proletar, sub conducerea comuniștilor, au înscris în continuare și alte categorii de muncitori din diferite centre ale țării.

Sute și sute de tipografi din București au luat parte la grevele de la „Universul” (decembrie 1922 — ianuarie 1923), de la „Cultura națională” (aprilie), „Adevărul” (septembrie 1923).

Una din cele mai mari greve din 1923 a avut loc pe Valea Mureșului, între 23 martie și 18 aprilie. Peste 4 000 de muncitori forestieri din regiune au intrat în grevă, cerînd sporirea salariilor, ziua de lucru de opt ore și alte revendicări, care, datorită abnegației dovedite de greviștii conduși de

¹ Documente din istoria partidului comunist și a mișcării muncitorești revoluționare din România, 1921—1924, București, Edit. politică, 1970, p. 260.

comuniștii ce activau în puternicul lor sindicat, au fost cucerite și înscrise în noul contract colectiv.

Formulând aproape aceleași revendicări, alți 4 000 de muncitori de diferite profesii din Timișoara, membri ai sindicatelor și neorganizati au intrat în grevă în aprilie 1923. Condușă cu fermitate de comuniști, greva s-a încheiat cu victoria muncitorilor timișoreni.

Alte însemnate lupte greviste duc în primăvara anului 1923 și muncitorii metalurgiști de la „Schiel“ Brașov, din Sibiu, Tîrgu Mureș și București.

În peisajul grevist al acelor ani, un loc deosebit îl ocupă marea bătălie de clasă a muncitorilor metalurgiști de la uzinele „Lemaître“ din București care a avut loc în lunile iunie—iulie 1923. Dispunînd de un puternic nucleu comunist, de sprijinul secțiunii București a P.C.R. și chiar a unor membri ai conducerii partidului, după o lună de lupte îndîrjite cu patronatul și autoritățile represive, acest detașament al proletariatului bucureștean a ieșit victorios. Revendicările formulate și cîștigate au fost apoi incluse în noul contract colectiv.

Cele cîteva lupte greviste amintite, la care trebuie adăugate alte zeci și sute de o importanță mai mică, numeroasele întruniri publice unde muncitorimea condamna teroarea antimuncitorească și cerea îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă, au făcut dovada vie a forței organizate și unite a proletariatului român. Ele au constituit tot atîtea împotriviri soldate în general cu succes împotriva ofensivei patronale, terorii albe din România. Ele poartă pecetea suflului nou pe care tînărul partid comunist îl aducea în lupta de clasă, în organizarea profesională a clasei noastre muncitoare. Rezultatele acestor bătălii de clasă, ca și a multor altora, atitudinea dîrză, revoluționară a comuniștilor a făcut să crească enorm prestigiul acestora. Sindicatele din România deveneau tot mai mult o redută comunistă.

În aceste împrejurări istorice, cînd valul sporit de teroare a organelor de stat și ofensiva patronală se loveau de dîrzenia în luptă a clasei muncitoare din România, s-a anunțat ținerea în luna august a unui nou congres al sindicatelor din România. Problema luptei pe bază de larg front unic împotriva exploatării, pentru apărarea intereselor morale și materiale ale muncitorimii, ridicată cu acuitate de comuniști, era de cea mai mare stringență în vara anului 1923 și trebuia dezbătută amplu la viitorul congres. Dar evidențierea spiritului revoluționar imprimat de comuniști luptelor greviste, activității generale a sindicatelor au determinat elementele oportuniste din conducerea Consiliului general și a Federației Partidelor Socialiste, care simțeau că le fuge trenul de sub picioare, să treacă la măsuri disperate, vizînd scizionarea mișcării sindicale. Dintre toate problemele deosebit de importante

pe care congresul ar fi trebuit să le dezbată, ordinea de zi a fost subordonată ideii afilierei cu orice preț la Federația Internațională Sindicală de la Amsterdam care, de fapt, însemna orientarea sindicatelor române spre principii și metode reformiste și înlăturarea comuniștilor din organele sindicale. Deosebit de semnificativ a fost, în propaganda făcută de liderii reformiști, articolul, intitulat sugestiv, *Congresul sindical. O bătălie între socialism și bolșevism*, publicat de Șerban Voinea în „Lumea nouă” din 1 iulie 1923. El nu amintește de nici una din problemele vitale, arzătoare ce stăteau în fața clasei muncitoare, de politica anticomunistă a guvernului liberal, ci declara solemn și răspicat, în discordanță cu realitatea istorică: „Parolele noastre să fie: Nici un comunist în viitoarea comisie generală. Întreaga mișcare sindicală la Amsterdam”. Iată, așadar, exprimat succint și clar scopul de atins ce și-l propuneau elementele reformiste și scizioniste pentru congresul de la Cluj.

Partidul Comunist Român a răspuns acestei campanii scizioniste printr-o vie activitate propagandistică pentru păstrarea unității sindicale. „Obiectivul nostru de atins în acest congres — se spunea în instrucțiunile Biroului sindical al C.C. al P.C.R. din 10 iulie 1923 — trebuie să fie: Unitatea mișcării sindicale cu orice preț”². De altfel, începînd din luna iunie, P.C.R., organul său central de presă, „Socialismul”, numeroși comuniști și muncitori sindicaliști, adversari hotărîți ai sciziunii sindicale și afilierei la Amsterdam, desfășurau o susținută activitate în acest sens.

În ziua deschiderii congresului de la Cluj, „Socialismul” făcea un vibrant apel la păstrarea unității sindicale. „Mergem la Cluj cum n-am fi vrut să mergem — se spunea în articol. Am fi vrut să mergem la Cluj pentru a încheia bilanțul acestor lupte trecute și a ne opinti pentru luptele viitoare. Consiliul general a vrut altfel. Din toate chestiunile de viață ce se ridică azi cu o putere drăcească la ordinea de zi a vieții omenești, nici una nu o vedem pe ordinea de zi a congresului... La Cluj să mergem să clădim, iar nu să dărîmăm... Unitatea sindicală, front unic muncitoresc, luptă dîră, iată drumul spre dezrobire”³.

Aceeași atitudine o ia și Uniunea Tineretului Socialist din România.

Zeci de sindicate din București, Iași, Cernăuți, Arad, Baia Mare, Constanța, Brașov, Cluj, Oradea, Reșița, Timișoara, Tîrgu Mureș, Valea Mureșului, Ploiești și din multe alte centre țin întruniri și adoptă moțiuni cerînd

² Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 1193, fila 19.

³ Documente din istoria partidului comunist și a mișcării muncitorești revoluționare din România. 1921—1924, București, Edit. politică, 1970, p. 526—527.

păstrarea unității sindicale și ștergerea de pe ordinea de zi a congresului a punctului privind afilierea la Internaționala de la Amsterdam.

În pofida opoziției hotărâte a majorității muncitorimii organizate în sindicate, congresul s-a ținut la Cluj în zilele de 16—18 septembrie 1923, cu ordinea de zi anunțată inițial.

Folosindu-se de metode brutale, străine spiritului și organizațiilor muncitorești și avînd sprijinul autorităților represive prezente în sală, după debateri îndelungate și aprinse liderii social-democrați au eliminat cu forța pe reprezentanții sindicatelor revoluționare și cu mare greutate au obținut o infimă majoritate pentru a declara o parte a sindicatelor din România afiliate la Amsterdam, provocînd, prin aceasta, sciziunea mișcării sindicale din România.

Sciziunea a însemnat o grea lovitură dată din interior luptei clasei muncitoare împotriva ofensivei patronale, muncii de organizare în sindicate. Dar ea n-a reușit să diminueze rolul proletariatului, condus de partidul comunist, în viața social-politică a României. În anii ce au urmat, au apărut noi organizații sindicale revoluționare, care au dus mai departe flacăra nestinsă a luptei de clasă. Și chiar în sindicatele social-democrate comuniștii au fost totdeauna prezenți. Ei au știut nu numai să facă deosebirea între muncitorii social-democrați exploatați și dornici de luptă unită și liderii reformiști. Istoria stă mărturie că aproape întotdeauna în cîmpul luptei de clasă, răspunzînd chemărilor înflăcărâte ale comuniștilor, muncitorii — indiferent de orientarea lor politică — au acționat cu hotărîre în front unic, pentru apărarea intereselor lor de clasă exploatată, pentru apărarea intereselor întregului popor român, al cărui exponent fidel și înaintat erau.

DIE GEWERKSCHAFTEN AUS RUMÄNIEN ZWISCHEN DEN KONGRESSEN VON BRAȘOV (KRONSTADT) — 1921 UND CLUJ (KLAUSENBURG) — 1923

(ZUSAMMENFASSUNG)

Auf Grund eingehender Forschungen und durch objektiv-wissenschaftliche Interpretationen schildert der Verfasser einen der fruchtbarsten Zeitabschnitte aus der Tätigkeit der Gewerkschaften in Rumänien.

Die Arbeit hebt die revolutionäre Tätigkeit der Rumänischen Kommunistischen Partei zwecks organisatorischer Stärkung der Gewerkschaften hervor, sowie auch für deren Ausrichtung auf die konsequente und entschlossene Verteidigung der materiellen und beruflichen Interessen des rumänischen Proletariats. Das Ergebnis dieser umfassenden Tätigkeit der Kommunisten und zahlreicher revolutionärer Gewerkschaftsaktivisten war die Verwirklichung der gewerkschaftlichen Einheit im Landesmassstab auf dem Gewerkschaftskongress von Sibiu (Hermannstadt), vom 4.—7. Juni 1922. Mit geeinten Kräften entfaltete die Arbeiterklasse in den Jahren 1922—1923 eine Reihe von grossen klassenkämpferischen Aktionen, die mit gänzlichen oder teilweisen Siegen des Proletariats beendet wurden. Die Kennzeichen der Streikbewegungen, ihre Bedeutung und ihre Ergebnisse werden in der Arbeit ebenfalls dargestellt. Die Arbeit schliesst mit der Schilderung der Umstände unter denen der Gewerkschaftskongress von Cluj (Klausenburg) vom 16.—18. September 1923 einberufen und abgehalten wurde.

EVOLUȚIA MIȘCĂRII SINDICALE ÎNTRE ANII 1923—1933

de HERBERT RABINOVICI și IOAN DON

După desfășurarea la Cluj a Congresului sindicatelor din anul 1923, în fața întregii mișcări sindicale din România se impunea cu necesitate realizarea unității sale de acțiune, care să facă posibilă canalizarea luptei muncitorimii, a forțelor sale împotriva exploatării capitaliste, pentru drepturi și libertăți democratice. Acest imperativ se impunea cu atât mai mult cu cât, în urma sciziunii din 1923, din cei 84 de mii de membri ai sindicatelor, 31 000 făceau parte din sindicatele unitare, 28 500 erau membri ai sindicatelor afiliate la F.S.I. de la Amsterdam, peste 18 000 participau la activitatea sindicatelor neafiliate, iar aproximativ 6 000 de muncitori părăsiseră rîndurile mișcării sindicale.

Partidul Comunist s-a adresat sindicatelor excluse în cadrul congresului de la Cluj cu chemarea de a trece la refacerea cât mai grabnică a unității sindicale. Conducătorii sindicatelor excluse la Cluj și ai acelor sindicate care nu recunoșteau hotărârile sale arbitrare s-au întrunit la sfîrșitul lunii octombrie 1923 într-o conferință în cadrul căreia pe bază de front unic (participau comuniști, socialiști și activiști sindicali fără de partid), s-a constituit Consiliul General Unitar al Uniunilor și sindicatelor unitare (C.G.S.U.), ceea ce marca crearea Sindicatelor unitare revoluționare. Este de subliniat că această conferință a pus în fața C.G.S.U., sarcina de a se conduce după ideea că numai o mișcare sindicală unită poate constitui o forță capabilă să lupte pentru apărarea drepturilor muncitorimii și că numai o astfel de mișcare poate realiza refacerea unității sindicale. A fost elaborat un manifest programatic prin care sindicatele se declarau împotriva afilierii la vreun for internațional.

Sindicatele unitare conduse de P.C.R. au reprezentat partea cea mai înănitată a mișcării sindicale din țara noastră în perioada în care au activat. Partidul Comunist a trimis în sindicate pentru a desfășura munca politică pe unii din cei mai buni militanți ai săi, întărindu-și și prin intermediul sindicatelor unitare în mod considerabil, legăturile sale cu masele largi de oameni ai muncii. Inițial au fost reprezentate în Consiliul General, Uniunile de

Sindicat aparținând muncitorilor din industria lemnului, pielăriei, alimentară, metalurgică, dar în lunile imediat următoare, cadrul componenței C.G.S.U. s-a lărgit incluzând unele comitete regionale precum și sindicatele din București, Ploiești, Brașov, Cîmpina, Tg. Mureș, Sibiu, Craiova, Timișoara, Arad, Oradea, Galați, Iași ș.a.

După ilegalizarea Partidului Comunist în anul 1924, activitatea sindicatelor unitare a fost mult îngreunată. Proclamarea, în luna decembrie a aceluiași an, a Legii Mîrzescu, care îngrădea drepturile și libertățile democratice și al cărei ascuțit era îndreptat împotriva P.C.R. și a mișcării muncitorești, revoluționare printre care și a sindicatelor unitare, a stîrnit proteste vehemente în rîndurile celor mai diferite categorii de oameni ai muncii.

Activitatea sindicatelor unitare pînă la interzicerea lor în anul 1929, deci aproximativ 5 ani, s-a desfășurat în condițiile perioadei de stabilizare parțială și vremelnică a capitalismului, perioadă de refacere și creștere a forței de producție exprimată printr-o însemnată sporire a producției industriale a României, a potențialului industrial al țării, prin diversificarea producției și o substanțială creștere a rîndurilor proletariatului industrial. Polarizarea avuției sociale avea loc pe calea adîncirii exploatării clasei muncitoare, a maselor țărănești. Întărirea puterii economice și politice a marelui capital, accentuarea caracterului capitalist al țării, erau însoțite de intensificarea exploatării maselor muncitoare, de apăsarea fiscală care lovea în populația muncitoare, de restrîngerea libertăților democratice constituționale și de reprimarea mișcării muncitorești revoluționare.

Sindicatele unitare, ținînd seama de toate aceste împrejurări, ancorate puternic în masele muncitoare, receptive la situația socială și economică a muncitorimii, s-au aflat în acești ani în centrul luptelor sociale manifestate îndeosebi prin importante acțiuni greve. Militanții sindicatelor unitare, dintre care D. Grofu, Imre Aladar, Dan Ștefan, Coloman Müller, Simo Geza și mulți alții și-au adus contribuția prin desfășurarea unei importante munci de propagandă și agitație pentru organizarea muncitorilor, pentru pregătirea și desfășurarea celor mai multe dintre acțiunile greve ale acestora.

Cu toate că în perioada stabilizării relative mișcarea muncitorească era în reflux revoluționar, numărul acțiunilor de luptă ale clasei muncitoare s-a menținut ridicat. Potrivit datelor oficiale, în perioada 1922—1928 au fost declarate în România 3329 de conflicte colective de muncă, la care au participat aproape 500 000 de salariați, 100 000 de muncitori fiind cuprinși în 365 de greve. Acțiunile greve și conflictele colective de muncă din anii 1923—1929 au dovedit justetea politicii Partidului Comunist Român de păstrare și consolidare a unității de acțiune a clasei muncitoare. În condițiile

grele ale ilegalității, în ciuda tendințelor scizioniste ale vîrfurilor reformiste și a manifestărilor sectare și stîngiste din propriile rînduri, P.C.R. a trebuit să aplice o tactică elastică pentru îndeplinirea înaltelor îndatoriri de organizare și de mobilizare la luptă unită a celor ce muncesc. Sindicatele unitare activau intens pentru a lumina și a cuceri masa muncitorilor în lupta pentru apărarea intereselor lor. Activitatea de zi cu zi se desfășura și pentru atragerea membrilor sindicatelor reformiste pe linia luptei revoluționare, în scopul refacerii unității sindicale și a înfăptuirii frontului unic. În acești ani s-au desfășurat importante acțiuni greviste, la organizarea cărora au fost angajate cele mai bune forțe ale Sindicatelor unitare. Pe linia luptelor greviste amintim, printre altele, rolul sindicatelor unitare în organizarea grevei muncitorilor metalurgiști de la fabrica „Phöbus” din Oradea din mai—iulie 1927, în timpul căreia s-au obținut rezultate considerabile în aplicarea tacticii de front unic. La sediul Sindicatelor unitare din localitate, în vederea organizării și conducerii grevei, muncitorii au ales un comitet de grevă în care erau cuprinși atît cei organizați în aceste sindicate, cît și cei din sindicatele afiliate la Amsterdam. A fost organizat un pichet de grevă și o casă de ajutor pentru această grevă, care după 7 săptămîni s-a terminat cu o victorie a muncitorilor de la „Phöbus”. Menționăm de asemenea, rolul sindicatelor unitare în desfășurarea unor asemenea greve, ca cea a muncitorilor forestieri din Valca Mureșului, (iunie 1928), a muncitorilor metalurgiști de la Industria Sîrmei — Cîmpia Turzii, a muncitorilor metalurgiști de la Reșița (1928), a minerilor de la Anina (1928) și altele. Sindicatele unitare din Brașov s-au manifestat activ în organizarea unor greve în întreprinderile orașului, precum și în direcția ajutorării morale, materiale, juridice a greviștilor din alte centre industriale. Un comitet local de ajutorare a Sindicatelor unitare s-a creat în anul 1926 la Brașov, care în decursul anilor, a strîns ajutoare în valoare de zeci de mii de lei, fonduri provenite din cotizații, donații, liste de subscripție, toate acestea fiind predate în scopul ajutorării militanților forestieri din Valea Mureșului. Sindicatele orașului Brașov (centru de veche tradiție revoluționară în care activau muncitori români, germani, maghiari și de alte naționalități) au votat și transmis noțiuni de solidaritate cu lucrătorii din Valea Mureșului. (În anii 1922—1929, sediul sindicatelor unitare din Brașov, se afla în str. Roșiorilor, nr. 24).

În legătură cu activitatea la Brașov a sindicatelor unitare, notele Siguranței consemnează multiple și variate forme ale luptei acestor organizații, care au căzut adesea în obiectivul urmăririlor agenților. Printre acestea menționăm că la 11 august 1924, la Clubul Sindicatelor din Brașov și la Clubul Socialist din aceeași localitate au fost operate descinderi, organele represive

menționând că aceste instituții propagau idei revoluționare, comuniste și că descinderile s-au încheiat prin confiscarea a numeroase ziare muncitorești: „Constructorul“, „Lupta Socialistă“, „Munkás“, „Világossag“ și altele.

Este evident un merit deosebit al activității politice și organizatorice a sindicatelor unitare faptul că marea majoritate a grevelor amintite s-au încheiat prin obținerea revendicărilor cerute de muncitori. În urma acestor acțiuni greviste, Uniunea Generală a Industriașilor din România a fost silită să elaboreze un contract colectiv „tip“ pentru întreprinderile din unele ramuri, astfel că în anii 1922—1928 s-au încheiat peste 1 600 de contracte colective, care au cuprins 532 780 de muncitori, contracte prin care principalele revendicări ale muncitorilor au fost recunoscute de patroni. Ca urmare a luptelor muncitorești din acești ani, în focul cărora s-a mers pe linia realizării în multe întreprinderi a frontului unic, cercurile guvernante au fost nevoite să renunțe la acțiunile de militarizare a unor întreprinderi ale statului, la introducerea muncii forțate și să adopte măsuri legislative în direcția protecției muncii, plății concediilor, repausului săptămânal, asigurărilor sociale etc. Au fost de asemenea legiferați contractul colectiv și regimul de 8 ore de muncă.

Dar cu toate aceste succese era evident că existau încă reale posibilități pentru ca sindicatele să ducă o luptă cu mai mult succes pe linia dobândirii cât mai multor revendicări ale maselor muncitoare. Cauza acestor insuficiențe constă în aceea că, pe lângă teroarea organelor represive, se manifesta și lipsa de acțiune a clasei muncitoare, se mențineau disensiunile serioase în cadrul conducerilor organizațiilor politice și profesionale ale clasei muncitoare.

Este demn de amintit efortul făcut de sindicatele unitare în acești ani pe linia realizării unei apropieri cu întreaga mișcare sindicală. Imediat după constituire, sub îndrumarea Partidului Comunist sindicatele unitare au început acțiunea pentru refacerea unității sindicale. În acest sens, C.G.S.U. s-a adresat Consiliului Sindicatelor cerînd ca acesta să anuleze hotărârile adoptate la Cluj și să accepte constituirea unui comitet comun pe bază de paritate, care să convoace un nou congres. Aceste propuneri au fost reînnoite în martie 1925 de Conferința sindicatelor unitare, dar răspunsul a fost din nou negativ. În această situație, realizarea frontului unic de jos era alternativa spre înfăptuirea căreia s-a trecut sub conducerea P.C.R. În august 1925, membri ai Consiliului general al sindicatelor unitare ca: Coloman Müller, Constantin Trandafirescu, Ștefan Velcescu, au fost arestați și repuși în libertate numai în urma unor puternice presiuni ale maselor. Autoritățile au oprit în mod samavolnic desfășurarea lucrărilor congresului sindical început la Sibiu la

20 februarie 1927. Prigoana burgheziei țintea spre dizolvarea sindicatelor unitare.

În anul 1929, odată cu intrarea României în criza economică, s-a înțețit și ofensiva patronală împotriva maselor muncitoare, ceea ce a determinat ridicarea muncitorimii la luptă cu o deosebită vigoare. Încă de la începutul anului 1929, în marile centre muncitorești ale României, puternice demonstrații însoțite de greve, întruniri, vesteau apropierea unor lupte de clasă tot mai viguroase, tot mai active. Se cerea întărită munca în sindicate, în care scop se impunea convocarea unui congres care să treacă la stabilirea unor măsuri din cele mai eficiente pe linia unificării mișcării sindicale și a transformării sindicatelor din țară în puternice organizații de masă. Dezvoltării sindicatelor i se impunea un ritm extrem de rapid, care se poate exemplifica și prin aceea că în numai câteva luni din anul 1928 și până în aprilie 1929, cifra membrilor sindicatelor unitare indica o creștere de 40%.

Această masivă creștere a rîndurilor sindicatelor revoluționare indica și un masiv sprijin acordat luptei pentru unitate în rîndurile sindicatelor.

Unul din cele mai importante momente din istoria sindicală a acestor ani, l-a constituit Congresul sindicatelor unitare din aprilie 1929. Lucrările acestuia au început la data de 2 aprilie în sala fabricii de bere din Timișoara. Militantul mișcării sindicale, D. Grofu, a fost ales președinte al congresului. În ceea ce privește organizarea propriu-zisă a acestuia, C. Müller relatează mai târziu că „Deoarece sala cea mare a căminului muncitoresc din Timișoara nu era suficientă pentru marele număr de delegați ce urmau să sosească la congres, am reușit să închiriem sala fabricii de bere din oraș“.

La lucrările acestui însemnat congres au participat peste 350 de delegați reprezentanți ai organului central al sindicatelor unitare, ai comisiilor locale sindicale, ai celor 234 de sindicate, ai secțiunilor de tineret și femei ale sindicatelor, precum și delegați ai muncitorilor neorganizați din fabrici și uzine — români, maghiari, germani și de alte naționalități. Pe ordinea de zi figurau 19 puncte, între care examinarea tacticii de luptă, probleme organizatorice ale mișcării sindicale, probleme aferente legislației muncitorești ș.a., dar nu toate acestea au putut fi dezbătute. Congresul a trasat sindicatelor unitare sarcina de a se ocupa îndeaproape de organizarea și conducerea grevelor, de a face din mișcarea grevistă o armă puternică de luptă împotriva politicii burgheziei de intensificare a exploataării maselor muncitoare. Congresul de la Timișoara a acordat o atenție excepțională restabilirii unității sindicale, considerată drept cheazășia succesului în lupta pentru revendicări economice și politice. Luînd poziție critică față de sectarismul care se manifestase în activitatea unora din membrii C.G.S.U. în problemele unității de acțiune, congresul și-a însușit

indicațiile P.C.R. privind crearea frontului unic. Comitetele de fabrică create pe baza acestui principiu, trebuiau să devină centre care să grupeze fără nici o excepție pe toți muncitorii, indiferent de apartenența lor politică sau sindicală, urmînd ca ele însele să devină un factor esențial de făurire a unității mișcării muncitorești. Acest congres a însemnat pentru muncitori o mai puternică strîngere a rîndurilor, o mai hotărîtă luptă pentru cucerirea revendicărilor generale imediate ale clasei muncitoare. Lui D. Grofu, congresul i-a încredințat sarcina de președinte al C.G.S.U.

Ca urmare a măsurilor luate de clasele dominante pentru ieșirea din perioada crizei economice începută în anul 1929, situația proletariatului român, a oamenilor muncii de la orașe și sate s-a înrăutățit simțitor începînd din acest an. Politica antipopulară a claselor exploatare a provocat nemulțumirea maselor care s-au ridicat la luptă pentru apărarea intereselor lor.

Intensificarea luptei proletariatului împotriva exploatării a evidențiat și mai pregnant necesitatea realizării unității de acțiune a clasei muncitoare și în acest sens un rol deosebit de important îi revenea mișcării sindicale.

După cum se știe, în urma congresului de la Timișoara, guvernul național-țărănesc a hotărît dizolvarea sindicatelor unitare, sub pretextul că acestea își depășiseră rolul lor de organizații profesionale. Ca urmare a acestor măsuri antimuncitorești, s-au înrăutățit condițiile în care syndicatele unitare trebuiau să-și desfășoare activitatea. Unele dintre acestea au reușit totuși să-și mențină existența legală. O parte a membrilor sindicatelor unitare au intrat în syndicatele afiliate Confederației Generale a Muncii, în cadrul cărora au întărit forțele de stînga, iar o altă parte au intrat în Centrala sindicatelor independente aflată sub conducerea Partidului socialist.

Cu toate greutățile întîmpinate de mișcarea sindicală în acei ani, acțiunile muncitorești s-au intensificat, căpătînd tot mai mult un caracter de masă și devenind tot mai combative.

În condițiile intensificării luptei revoluționare a muncitorilor, P.C.R. a ajuns la concluzia că se impunea adoptarea unor noi măsuri pe linia organizării luptelor și acțiunilor muncitorești, folosirea unor noi forme și metode de luptă. Pentru organizarea acțiunilor muncitorești, syndicatele din toate ramurile de activitate — industrie, transporturi, comerț, instituții de stat — au convocat adunări în cadrul cărora s-au stabilit revendicări, s-au constituit comitete de acțiune, s-au ales delegați care să reprezinte pe muncitori în tratativele cu patronii. În comitetele de acțiune au fost aleși comuniști, social-democrați, muncitori fără de partid, membri ai sindicatelor unitare și ai sindicatelor afiliate la C.G.M. În felul acesta, grevele și demonstrațiile munci-

țorești aveau la bază frontul unic muncitoresc. Organele acestora, ele însele generate de frontul unic, își desfășurau activitatea pe baza acestui principiu.

Ținând seama de puternicul curent pentru unitate de acțiune care se manifesta în rândul sindicatelor C.F.R., Partidul Comunist a apreciat că pentru organizarea luptelor și înființarea unor noi comitete de acțiune se impunea constituirea unui organ central de conducere. În acest sens, amintim Conferința pe țară a delegaților muncitorilor feroviari, din martie 1932, care a ales C.C. de acțiune din care au făcut parte: D. Petrescu, I. Pintilie, P. Bogătoiu, Popa Emil, Pavel Bojan ș.a.; ca secretar al Comitetului a fost ales Gheorghe Gheorghiu-Dej. Pentru a contracara activitatea comitetelor de acțiune, liderii reformiști din conducerea Uniunii Sindicatelor C.F.R. au convocat în aprilie 1932 o conferință a acestei uniuni, lucrările căreia s-au desfășurat însă contrar prevederilor inițiatorilor. A fost prima conferință a unui sindicat din C.G.M., în timpul căreia majoritatea delegaților s-au exprimat pentru unitatea de acțiune, pentru linia de front unic, pentru comitetele locale de acțiune. Semnificativ în aprecierea stării de spirit a muncitorilor este faptul că la această conferință majoritatea sindicatelor ceferiste din țară s-au pronunțat pentru platforma de revendicări elaborată de C.C. de acțiune. Conferința a demonstrat astfel orientarea revoluționară a maselor ceferiste, creșterea influenței Partidului Comunist în sindicate.

La sfârșitul anului 1932, situația maselor devenise deosebit de grea. Continuându-și politica, clasele stăpânitoare din România au aruncat poveri din ce în ce mai grele pe umerii oamenilor muncii. Numărul șomerilor din țară se ridica în anul 1932 la peste 300 000 de oameni. Pe fondul acestor condiții s-au desfășurat puternice acțiuni revendicative ale maselor care, în anii crizei economice începută prin marea grevă a minerilor de la Lupeni, au culminat cu luptele muncitorilor petroliști și ceferiști din ianuarie-februarie 1933, în a căror organizare și conducere un rol important a revenit și organizațiilor sindicale. Sindicatul C.F.R. București, datorită sprijinului direct și permanent primit din partea C.C. de acțiune, și-a înviorat mult activitatea în cursul lui ianuarie 1933. La 13 ianuarie a avut loc o ședință a comitetului sindicatului cu participarea unor muncitori din ateliere; cu acest prilej s-a hotărât crearea de grupe sindicale în fiecare atelier și secție, organizarea unor adunări cu muncitorii în vederea discutării, pregătirii unor demonstrații de stradă și a unor manifestații în fața direcției, în care să se ceară satisfacerea unor revendicări. În același timp s-au ales comitete de inițiativă, care cuprindeau muncitori dintre cei mai activi și cu influență, sarcina lor constând în aceea de a asigura mobilizarea lucrătorilor la diferite adunări și pregătirea alegerii comitetelor de acțiune.

Partidul Comunist Român a acordat o însemnată atenție muncii de pregătire a luptei muncitorilor ceferiști. La 24 ianuarie 1933, muncitorii ceferiști din București au participat la întrunirea organizată în sala „Locomotivă” de către Federația asociațiilor profesionale C.F.R. și Uniunea sindicatelor C.F.R. În cursul acestei adunări, majoritatea celor care au luat cuvântul au chemat pe participanți la lupta comună, indiferent de vederile lor politice și la alegerea unui comitet de acțiune a tuturor salariaților de la căile ferate.

Desfășurarea evenimentelor legate de luptele ceferiștilor sînt deosebit de semnificative în ceea ce privește angrenarea în procesul acestor lupte, a mișcării sindicale. În timpul grevei demonstrative de la Atelierele Grivița, din 28 ianuarie 1933, membrii celulei de partid au propus alegerea unui comitet de acțiune pentru conducerea și continuarea pregătirilor de luptă. Pe baza unei largi democrații muncitorești, fiecare atelier și-a desemnat delegații care au fost aleși pe loc. Comitetul de acțiune, alcătuit din 57 de membri, întruchipa realizarea în fapt a frontului unic muncitoresc de jos.

Comitetul de acțiune ales la Grivița și-a continuat activitatea pînă la 2 februarie, cînd, odată cu izbucnirea grevei, el a fost înlocuit cu un organ adecvat — comitetul de grevă. În comitetul de fabrică au fost aleși 250 lucrători, printre care: Dumitru Popa, Bogătoiu Panait, Chivu Stoica, Ionescu Mihai, Tălăngescu M., Gavrilescu Nicolae și alții.

Acțiuni similare pentru organizarea muncitorilor au fost desfășurate și de sindicatele ceferiste din alte centre ale țării, precum și de sindicatele muncitorilor petroliști și a altor categorii de muncitori.

Luptele muncitorilor ceferiști din ianuarie-februarie 1933 au culminat așa cum se știe, cu marea grevă de la atelierele Grivița din București din zilele de 15—16 februarie 1933.

Unitatea de acțiune s-a manifestat în participarea miilor de muncitori ai atelierelor la aceste mari acțiuni de luptă, s-a manifestat în prezența — pe străzile ce înconjurau atelierele — a miilor de muncitori din alte întreprinderi ale capitalei, dintre care mulți erau membri ai sindicatelor și care alături de cei din spatele porților atelierelor Grivița vibrau pentru soarta acestora.

Elementul de front unic a fost unul din cele mai însemnate caracteristici ale pregătirii și desfășurării lui „33”.

Aplicînd hotărârile adoptate în ședința extraordinară a C.C. de acțiune, Consiliul general al sindicatelor și Comisia locală a sindicatelor din capitală, Comitetul de fabrică de la atelierele C.F.R. au trecut la organizarea practică

a grevei din 15—16 februarie 1933 și au asigurat largă participare a muncitorilor la aceasta. Greva muncitorilor ceferiști de la Grivița a fost înăbușită în sânge de autorități. Odată cu aceasta se încheiau și luptele muncitorilor ceferiști din ianuarie-februarie 1933. Aceste lupte au avut o importanță deosebită pentru proletariatul român; odată cu ele, clasa muncitoare din România, organizațiile sale politice și profesionale au dobândit o mare experiență materializată în rezultatele acestei lupte și care ulterior va fi de un real folos pentru desfășurarea întregii activități a mișcării muncitorești din țara noastră. Realizarea unității de acțiune în timpul marilor bătălii de clasă din 1933 a dat un impuls spre noi succese, în anii ce au urmat, în direcția făuririi frontului unic muncitoresc pe plan național.

DIE ENTWICKLUNG DER GEWERKSCHAFTSBEWEGUNG IN RUMÄNIEN IN DEN JAHREN 1923—1933

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Abhandlung stellt die Gewerkschaftstätigkeit in Rumänien im Jahrzehnt 1923—1933 dar und geht besonders auf die Einheitsgewerkschaften unter der Anleitung der Rumänischen Kommunistischen Partei und deren Tätigkeitsformen ein. Es wird die Rolle der Einheitsgewerkschaften bei der Organisation von grossen Streikaktionen geschildert sowie der bedeutende Einfluss der Mitglieder der Kommunistischen Partei bei der Verfolgung einer kommunistischen Linie in den Reihen der Einheitsgewerkschaften.

Ein Kapitel der Arbeit unterstreicht die Bedeutung des Gewerkschaftskongresses von Timișoara (Temesvar) 1929 für die Gewerkschaftsbewegung, wo die Notwendigkeit der Verwirklichung der Arbeitereinheit und die Wiederherstellung der gewerkschaftlichen Einheit hervorgehoben wurde.

Der letzte Teil der Abhandlung ist der Rolle der Gewerkschaften bei der Organisation der Arbeiterkämpfe gegen die von der Wirtschaftskrise von 1929—1933 hervorgerufenen Schwierigkeiten gewidmet. Es wird der Beitrag der Gewerkschaftsorganisationen bei der Aufstellung der Aktionskomitees, Fabrikskomitees, sowie der Streikkomitees und bei der eigentlichen Austragung der Kämpfe der Erdölindustrie- und Eisenbahnarbeiter vom Januar und Februar 1933 besonders hervorgehoben.

SINDICATELE DIN ROMÂNIA ÎN ANII 1933—1940

de GH. I. IONIȚĂ

În anii care au urmat eroicelor lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din 1933, ideile unității de acțiune a clasei muncitoare au caracterizat în măsură din ce în ce mai însemnată oricare luptă proletară nou întreprinsă. Cum era și de așteptat, în mișcarea sindicală, spiritul lui '33, spiritul unității muncitorești a pătruns tot mai adânc și, după variate și repetate încercări de realizare practică a unității sindicale, s-a putut ajunge la jumătatea deceniului al patrulea la o finalitate îmbucurătoare.

Fermentul atât în concepție cât și în acțiune practică l-a constituit și de această dată Partidul Comunist Român.

Înlăturînd el însuși multe din insuficiențele dovedite în trecut în munca sindicală, P.C.R. a fost cel care a propus în mai multe ocazii atât sindicatelor unitare — fidele lui — cât și sindicatelor independente — afiliate C.G.S.I.-ului — să intre în sindicatele afiliate C.G.M.-ului. Comuniștii au fost efectiv călăuziți în această acțiune de binecunoscuta învățătură leninistă cu privire la necesitatea conlucrării cu organizațiile muncitorești necomuniste, mergîndu-se pînă la intrarea în acestea și încercarea de revoluționare a lor din interior.

Cu aceste gânduri au pornit comuniștii români în anii 1935—1936 la acțiunea de asanare a mișcării sindicale. Nu trebuie scăpată, desigur, din vedere luciditatea dovedită în acele momente de sindicatele independente care au răspuns chemării comuniștilor și au aderat și ele la C.G.M. Odată cu aceasta s-a încheiat sciziunea organizatorică a proletariatului pe plan sindical, astfel în istoria mișcării noastre muncitorești fiind înscrisă una din paginile luminoase.

Prezența din acele momente a unei singure organizații sindicale într-o întreprindere sau profesie, a unei singure uniuni pe ramură și a unui singur organ sindical pe țară — C.G.M. — a permis afinmarea cu mai multă putere a forțelor muncitorești unite în sindicate pentru acțiunile revendicative și cu caracter politic, antifascist îndeosebi. A contat desigur foarte mult faptul că,

din acele momente și pînă în 1938, cînd avea să fie dizolvată de dictatura regală, C.G.M. a concentrat mai mult de 80 000 de membri, organizați în 310 sindicate, grupate în 13 uniuni sindicale pe ramuri de producție.

Ne-ar fi greu desigur să încercăm să înfățișăm în acest cadru — fie și pe scurt — episoadele ce au condus la acest succes în urmă cu trei decenii și jumătate. Din această cauză ne și limităm doar la această caracterizare generală a momentului respectiv.

Deoarece însă, Brașovul a fost în acei ani gazdă uneia dintre manifestările cele mai grăitoare ce s-au înscris în acest context — ne referim la Congresul Uniunii sindicatelor ceferiste din 26—27 iulie 1936 —, iată în cele ce urmează cîteva precizări mai importante privitoare la aceea memorabilă manifestare a unității sindicale.

Dorim să omagiem cu aceasta hotărîrile aceluia Congres de la care în vara aceasta s-au împlinit 35 de ani și, totodată, efortul tuturor acelor activiști sindicali, comuniști sau necomuniști, care în anii marilor și grelelor încercări n-au ezitat să cheltuiască oricîte energii pentru atingerea unui țel în care au crezut cu sinceritate și dăruire, cu patos revoluționar, — înfăptuirea unei unități sindicale durabile, deschizătoare de drum pentru ceea ce avea să însemne un deceniu mai tîrziu, 1 mai 1944 — realizarea Frontului unic muncitoresc — și apoi, în februarie 1948 — realizarea partidului unic al clasei muncitoare.

Congresul Uniunii Sindicatelor Ceferiste de la Brașov din 26 și 27 iulie 1936 s-a desfășurat în condiții deosebit de grele pentru feroviarii din România. Îmbunătățirile pe care aceștia le smulseseră capitaliștilor în timpul luptelor eroice din 1933, cu prețul unor sacrificii și jertfe dintre cele mai grele, începuseră a fi treptat anulate. Condițiilor grele de muncă și trai li se adăugau măsurile de teroare adoptate de organele represive burghezo-moșierești împotriva partidului comunist și a celorlalte partide și organizații muncitorești, a sindicatelor ceferiste din întreaga țară.

În aceste condiții, întreaga muncitorime ceferistă se convingea că singurul drum ce o putea duce la cucerirea și garantarea drepturilor sale era unitatea de acțiune, întărirea sindicatelor ca organe de front unic, întărirea Uniunii Generale a sindicatelor C.F.R. din România, uniune căreia îi erau afiliate sindicatele din București, Arad, Simeria, Pașoani, Tr. Severin, Cluj, Sighet, Brăila, Satu Mare, Timișoara, Slatina, Iași, Constanța, Brașov, Cernăuți, Galați, Buzău, Nehoiași și Petru Rareș. Tinerii unui congres al Uniunii

Sindicatelor ceferiste s-a pus aşadar tot mai mult la ordinea zilei, cu toate încercările autorităţilor represive de a amâna la infinit şi interzice în ultimă instanţă ţinerea lui.

Salutînd convocarea congresului ceferist, P.C.R. a adoptat în iunie 1936 documentul intitulat „Comitetul Central al Partidului Comunist din România către Congresul Uniunii sindicatelor muncitorilor ceferişti” în care, după ce erau trecute în revistă obiectivele ce stăteau în faţa acestuia, se arată: „Congresul vostru trebuie să facă o întorsătură hotărîită în lupta proletariatului ceferist”. „Luptaţi hotărît pentru realizarea unităţii de luptă a clasei muncitoare, a frontului unic proletar şi pentru concentrarea tuturor forţelor democratice în Frontul popular antifascist”, „Trăiască unitatea şi unificarea sindicală a ceferiştilor!”, „Trăiască lupta unită a ceferiştilor din întreaga ţară!”, „Jos fascismul!”.

Pentru sprijinirea concretă a muncii de pregătire a congresului, P.C.R. a desemnat mai mulţi activişti ai săi în frunte cu Ilie Pintilie, pe atunci secretar al C.C. al P.C.R. Într-un articol intitulat „Pentru pregătirea congresului sindicatelor ceferiste”, apărut în „Arena” din 12 aprilie 1936, Ilie Pintilie preciza: „Masele largi de muncitori ai căilor ferate îşi dau seama că numai realizarea imediată a frontului comun de acţiune al tuturor asociaţiilor ceferiste, pe baza unui program de revendicări comune, poate smulge direcţiei generale drepturile lor şi sînt conştiente că numai drumul unităţii sindicale, organizatorice şi de luptă poate duce la satisfacerea intereselor vitale. Ele cer deci congresului să hotărască începerea luptei şi să înfăptuiască unitatea sindicală”.

Pregătirile minuţioase făcute pentru congres, au determinat desemnarea în cadrul tuturor sindicatelor ceferiste — ca delegaţi — a acelor muncitori — comunişti, social-democraţi sau muncitori fără partid — care se dovediseră în lupta zilnică a fi hotărîţi să acţioneze pentru satisfacerea revendicărilor vitale ale feroviarilor, pentru făurirea unităţii de acţiune în cadrul Uniunii sindicatelor ceferiste. Printre aceştia se numărau: Ilie Pintilie, Vasile Bîgu, Turcu Ion, Hulubescu Traian, Bucurescu Nicolae, Lepădatu Constantin, Ştefan Niculescu, Şandru Ovidiu, Scribnic Timotei, Nica Constantin Pintilie, Ghenghea Emîl, Ion Mirescu, Constantin Burcă, Constantin Cîmpeanu, Marin Avramescu, Stelian Moraru, Lefter Vasile, Georgescu Constantin şi mulţi alţii.

Convocat iniţial la Bucureşti, şi interzis brutal de autorităţi, pentru a nu se da posibilitate izbucnirii unui nou „februarie 1933”, Congresul Uniunii Sindicatelor ceferiste şi-a deschis lucrările la Braşov, la 26 iulie 1936. „Congresul Uniunii Sindicatelor ceferiste, asupra căruia stau aţintite privirile autorităţii categorii de muncitori — nota ziarul „Dimineaţa” —, s-a deschis azi dimineaţă sub semnul unui spirit de desăvîrşită unitate sindicală, în prezenţa a

peste o mie de inși care au umplut mica sală de spectacole a Căminului muncitoresc din Brașov". Congresul a fost salutat prin telegrame de adeziune de către feroviarii din Anglia, Belgia, Grecia, Polonia, Suedia și din alte țări.

Pe marginea problemelor înscrise pe ordinea de zi, au luat parte la discuții un număr impresionant de delegați. Fiecare dintre ei a ilustrat cu exemple vii condițiile grele de muncă și trai ale ceferiștilor, șicanele și măsurile represive la care erau supuse organizațiile muncitorești, au exprimat hotărârea celor ce-i desemnaseră să participe la congres de a lupta pentru unitatea de acțiune în sânul Uniunii Sindicatelor ceferiste, pentru unitatea întregii clase muncitoare. De la tribuna congresului, numeroși vorbitori au ridicat un vehement protest împotriva pericolului fascist în creștere, a tolerării de către guvern a activității organizațiilor fasciste, au exprimat hotărârea muncitorimii ceferiste de a-și aduce contribuția la lupta întregului popor român pentru salvagardarea păcii, pentru apărarea integrității teritoriale, a independenței și suveranității naționale amenințate de unelțirile revanșarde și revizioniste ale Germaniei hitleriste și ale acoliților săi.

Sintetizând revendicările reieșite în cursul dezbaterilor, Congresul de la Brașov a adoptat două moțiuni adresate Direcției generale a C.F.R. și Casei Muncii C.F.R., cuprinzând doleanțele personalului ceferist din întreaga țară: revenirea la salariile și drepturile cucerite în 1933, reangajarea tuturor ceferiștilor concediați, plata orelor suplimentare, acordarea unui minim de salariu și a dreptului la pensie, acordarea de concedii anuale plătite etc. Cele două moțiuni cuprindeau, de asemenea, și revendicări cu caracter politic ca: eliberarea conducătorilor ceferiști condamnați în urma luptelor din 1933, eliberarea tuturor deținuților comuniști și antifasciști, acordarea de pensii familiilor celor căzuți în timpul luptelor din 1933, recunoașterea comitetului de fabrică, ridicarea cenzurii și stării de asediu, libertatea de întrunire și organizare a ceferiștilor etc.

În semn de solidaritate cu congresul ceferist, în cursul dezbaterilor, au luat cuvîntul și o serie de reprezentanți ai sindicatelor din alte ramuri profesionale. „Dumneavoastră reprezentați pentru noi avanpostul luptei întregii muncitorimi și vă declarăm deschis că puteți conta pe sprijinul nostru, gata oricînd pînă la sacrificiu” — spunea, de pildă, congresiștilor reprezentantul Sindicatului lucrătorilor din îmbrăcăminte.

Umbrind desfășurarea lucrărilor congresului, au intervenit încercările cîtorva elemente șovăielnice sau ostile realizării și întăririi unității de acțiune a ceferiștilor, care au propus la un moment dat invalidarea mandatului lui Ilie Pintilie pe motiv că, fiind concediat de la C.F.R., nu poate participa la o acțiune a ceferiștilor. Luînd cuvîntul în legătură cu aceasta, Ilie Pintilie

a spus cu demnitate: „Nu mă voi apăra pe mine ci voi apăra mandatul încredințat de unul dintre cele mai curajoase și mai active sindicate (Grivița — n. n.), al cărui trecut eroic de luptă îi face azi cinste și poate constitui un imbold pentru celelalte sindicate, pentru întreaga muncitorime ceferistă“. Punându-se la vot mandatul lui Ilie Pintilie, marea majoritate a delegaților s-a pronunțat pentru validarea lui.

În situația creată, elementele șovăielnice sau ostile înfăptuirii unității de acțiune au declarat că se retrag din congres. Spiritul de unitate în care se desfășuraseră lucrările congresului, perspectivele apărute ca atare pentru viitorul mișcării sindicale ceferiste cât și demnitatea revoluționară și atitudinea realistă, responsabilă pentru ceea ce se putea întâmpla, l-au îndemnat pe Ilie Pintilie să renunțe la mandat, împiedicând astfel spargerea congresului. El a declarat în cuvântul rostit de la tribuna Congresului, exprimând poziția înaintată a apărătorilor unității sindicale: „Noi vom păstra unitatea și mișcarea sindicală cu orice preț. Sîntem împotriva destrămării ei“.

În acest spirit s-au desfășurat pînă la sfîrșit lucrările congresului, ripostîndu-se încercărilor ce au mai fost făcute pentru a se lovi în unitatea muncitorească, încercări ce s-au dovedit din nou insistente, de pildă, în problema alegerii noului comitet al Uniunii. Datorită unității de vederi și spiritului de unitate caracteristic, în noul comitet al Uniunii au fost aleși muncitori ce se plasau pe pozițiile unității indiferent că erau comuniști, social-democrați, socialist-independenți ori muncitori fără de partid. Printre aceștia se numărau: Niculescu Ștefan, Bîgu Vasile, Lepădatu Constantin, Marin Avramescu, Șandru Ovidiu, Traian Hulubescu, Bucurescu Nicolae, Scribniac Timotei, Ghenghea Emil ș. a.

Deosebit de important era faptul că, în pofida manevrelor elementelor ostile pătrunderii în comitetul Uniunii a reprezentanților P.C.R., urmare a poziției hotărîte a congresiștilor, în acest organ au intrat mulți comuniști. Faptul acesta nu scăpa din atenția organelor represive burghezo-moșieresti care consemnau într-un raport că la Congresul ceferist de la Brașov, „elementele comuniste au reușit să pătrundă, acaparînd majoritatea locurilor din comitetul de conducere“. Pentru P.C.R. însă mai presus decît numărul de comuniști aleși în conducerea Uniunii sindicatelor ceferiste, era faptul că, la Brașov, Congresul din 26—27 iulie 1936 înscrisese în istoria mișcării noastre muncitorești unul din succesele de seamă pe linia înfăptuirii unității de acțiune a clasei muncitoare. Acesta fusese de altfel și rostul acțiunii asidue depuse de P.C.R. sub lozinca „Unitate mai presus de orice alte considerente“.

Ca o expresie a stării de spirit a delegaților la congres, a poziției lor patriotice, antifasciste — cum nota un ziar al vremii — „Pe lîngă rezultatele

privitoare la revendicările economice și profesionale, atât de arzătoare la căile ferate, pe lângă o rezoluție privitoare la unitatea sindicală și frontul unic muncitoresc, delegații muncitorimii ceferiste, — înainte de a se despărți și a se respira în toate colțurile țării pentru a duce zecilor de mii de ceferiști cuvîntul congresului lor — au făcut spontan o mare și frumoasă manifestație pentru pace“. Cu acest prilej a fost adoptată unanim o rezoluție în numele celor peste 20.000 de ceferiști organizați și care erau urmați de alte zeci de mii de muncitori neînscrși în sindicate. „Congresul — se arăta în rezoluție — este de părere că numai închegarea unui larg front popular antifascist al tuturor forțelor democratice, avînd ca bază frontul unic muncitoresc cît și înfăptuirea unui larg front al păcii poate bara drumul fascismului și al războiului“.

Lucrările Congresului de la Brașov au fost urmărite cu viu interes de întreaga mișcare muncitorească din România, iar hotărîrile sale au fost salutate cu căldură de numeroase organizații muncitorești, democratice, de sindicate, de presa muncitorească. În condițiile în care „Mai mult ca oricînd flăcăii steagul morții în numele țărilor doritoare de război ale Italiei fasciste, Germaniei hitleriste și Ungariei horthyste și în mîinile trădătorilor care vor să ne răpească ceea ce a fost cîștigat cu prețul de sînge a sute de mii de muncitori și țăranii“ — se arăta, de pildă, într-un apel pentru pace al lucrătoarelor de la „Regie“, publicat în „Scînteia“ din 15 septembrie 1936. „Salutăm congresul de la Brașov al Uniunii C.F.R. care în unanimitate a hotărît să apere pacea periclitată“ și „adresăm un călduros apel la toți cărora li-e scumpă viața și libertatea să vină alături de noi“.

Referindu-se la semnificația acestui congres, „Cuvîntul liber“ din 1 august 1936 nota la rîndul său: „Congresul de la Brașov al Uniunii C.F.R. este un succes al democrației române, un pas înainte pe drumul unității sindicale, al luptei în front popular pentru pîine, pace și libertate“.

Analizei lucrărilor congresului de la Brașov, i-a fost consacrat un amplu articol de către „Scînteia“, organul central de presă al P.C.R., în numărul său din 1 septembrie 1936. „Hotărîrile acestui important congres — se sublinia în acest articol — stau mărturie de grija care a stăpînit masele delegaților, răspunderea lor față de frații lor de suferință, maturitate politică și atitudinea hotărîtă proletară a maselor și a conducătorilor adevărați ai ceferiștilor“.

Prin combativitatea de care au dat dovadă delegații la congres, prin spiritul de unitate ce i-a caracterizat întreaga desfășurare, prin amploarea și semnificația sa, Congresul uniunii generale a sindicatelor ceferiste din Ro-

mânia s-a înscris printre acțiunile reușite cele mai importante înregistrate de mișcarea muncitorească, democratică și antifascistă din țara noastră în acei ani.

Asemenea aceluși memorabil congres, mișcarea sindicală din România a mai înregistrat și altele soldate cu rezultate deosebite.

În 1938 însă, odată cu instalarea dictaturii regale, posibilitățile de acțiune sindicală s-au micșorat și, în scurtă vreme, s-au redus cu totul. Dizolvarea sindicatelor de către dictatura regală a constituit o grea lovitură, resimțită pînă în resorturile cele mai adînci ale mișcării muncitorești. Lozınca „Zid în jurul sindicatelor“ cu care comuniștii au intenționat să depășească acele momente grele n-a putut fi aplicată în practică din pricina asprimii măsurilor represive ale dictaturii regale.

În pofida ascutimii acestor măsuri brutale, mișcarea muncitorească în ansamblu și-a menținut însă echilibrul, stabilitatea, nici o măsură represivă, oricît de aspră, nefiind în stare să reducă la tăcere, să suprimе ceea ce se cucerise în atîtea și atîtea domenii, inclusiv în cel al luptei pentru unitate sindicală, pentru unitate proletară.

Încercarea dictaturii regale de a crea aparențe înșelătoare prin înființarea breslelor — dorite a-i fi fidele — avea să se dovedească în scurt timp a fi fost nereușită, căci P.C.R. a indicat membrilor și simpatizanților săi să intre în bresle și să le revoluționarizeze din interior, asemenea modului în care procedaseră în anii 1935—1938 în cadrul sindicatelor afiliate C.G.M.-ului. Reușita acțiunii întreprinse ne apare evidentă azi din citirea unor documente ale vremii provenite de la autoritățile dictaturii regale. Reținem atenția doar cu unul dintre aceste documente din care desprindem următoarele: „Terenul cel mai favorabil și acopenit a fost găsit în bresle care de altfel sînt conduse de cunoscuți comuniști. Dacă această situație nu se schimbă — se arată în continuare — nu ar fi exclus să ne trezim cu o conducere care să schimbe completamente fața lucrurilor și breasla să devină ceea ce legiuitorul a vrut să înlăture“.

După cum se știe, organele dictaturii regale au ajuns să-și dizolve numercase bresle ale căror conduceri începuseră să fie dominate de comuniști.

Și, astfel ceea ce n-au putut face la lumina zilei, în legalitate, au făcut comuniștii în strictă conspirativitate, pregătind pas cu pas — și pe tărîm sindical ca pe atîtea alte tărîmuri — ceea ce avea să se petreacă în mod necesar și legic în acel memorabil August 1944, piatră de hotar în istoria contemporană a României.

DIE GEWERKSCHAFTEN IN RUMÄNIEN IN DEN JAHREN 1933—1940

(ZUSAMMENFASSUNG)

In dieser Mitteilung verfolgt der Verfasser die Entwicklung der Gewerkschaftsbewegung aus Rumänien in den Jahren nach den grossen Arbeiterkämpfen von 1933. Die Idee der Einheit der Arbeiterklasse war bestimmend für die Erringung besonderer Ergebnisse durch die Gewerkschaftsbewegung in den folgenden Jahren.

Der Verfasser geht besonders auf die politische Bedeutung des Kongresses des Eisenbahnergewerkschaftsverbandes ein, der im Sommer 1936 in Braşov (Kronstadt) abgehalten wurde. Auf diesem Kongress setzte sich der Gedanke der Aktionseinheit der Arbeiterklasse vollständig durch.

Im letzten Teil der Mitteilung werden die schweren Bedingungen geschildert, unter denen die Arbeiterklasse nach der Einsetzung der königlichen Diktatur im Februar 1938 sich politisch betätigen konnte.

An Stelle der damals aufgelösten Gewerkschaften wurden während der königlichen Diktatur sogenannte „Zünfte“ errichtet. Den Kommunisten gelang es, mit besonderer Meisterschaft diese „Zünfte“ für ihr Endziel einzusetzen und so den revolutionären Kampf weiterzuführen, für die Arbeitereinheitsfront zu kämpfen und so die Erfolge der Klassenkämpfe im Rumänien der Zwischenkriegszeit fortzusetzen.

ARTĂ POPULARĂ ȘI ETNOGRAFIE

VECHI OBICEIURI JURIDICE ÎN SUBZONA SĂCELE

(a doua jumătate a secolului XIX—prima jumătate
a secolului XX)*

de LIVIU MARCU

Obiceiurile juridice, așa cum erau ele cunoscute și aplicate în subzona Săcele în a doua jumătate a secolului trecut și prima jumătate a secolului nostru, își trag originea din nevoile de reglementare, în forme elementare, a conduitei membrilor comunității sătești (*ubi homines sunt, modi sunt*).

În formele elementare de existență a societății omenești, regulile de conviețuire au avut un caracter rudimentar, manifestându-se, în primul rând, sub forma respectării vieții și integrității corporale a aproapelui, a trebuințelor primare și a bunurilor strict necesare satisfacerii acestor trebuințe¹. Sancțiunea pentru nerespectarea acestui principiu era și ea simplă, ca și preceptul ce-i stătea la bază: talionul, egalitatea de prejudicii („una pentru alta” — cum se spunea în Valea Gîrcinului)².

În ceea ce privește *organizarea socială*, vechile comunități gentilice au evoluat și în această regiune odată cu formarea statului feudal spre organizații teritoriale, sub forma unor comunități vicinale, așa cum sînt ele semnalate de izvoarele istorice și cum se mai întîlnesc încă, la începutul secolului nostru, în unele regiuni mai izolate³. Din vechea comunitate gentilică s-a mai păstrat, pînă în prima jumătate a secolului XX, *familia mare* (*nagy-*

* Prezentul studiu a fost realizat cu sprijinul Muzeului județean Brașov, a Muzeului etnografic Săcele, al consiliilor populare ale orașului Săcele și comunei Tărlungeni, precum și a unui număr de persoane mai în vîrstă din satele săcelene. Tuturor le adresăm și pe această cale mulțumirile noastre.

¹ Cf. I. Demeter și I. Ceterchi, *Introducere în studiul dreptului*, București, Edit. Științifică, 1962, p. 40 și urm.

² Cf. M. O. Kosven, *Introducere în istoria culturii primitive*, București., Edit. Științifică, 1957, p. 178. Pentru dreptul comparat, vezi și Ed. Cuq, *Études sur le droit babylonien*, Paris, 1929, p. 490.

³ Cf. H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmășe românești*, vol. I, București, Edit. Academiei R.P.R., 1958, partea a II-a; idem, *Les anciennes communautés villageoises roumaines*, București — Paris, 1969. Vezi și P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova, Orînduirea feudală*, București, Edit. Academiei R.P.R., 1964.

család), de tipul comunității casnice patriarhale la ceangăi. Dimpotrivă, la mocanii săceleni s-a dezvoltat de timpuriu — datorită ocupației lor pastorale — familia de tip patriarhal, păstrându-se ca formă de tranziție patronimia sub aspectul „cetei de neam“, din care s-au dezvoltat cartierele așezării sătești (fig. 1):

Inf. B. V., 69 ani.

Satulung 1931.

„Și Golăneștii sînt veniți tot de prin alte părți, era oameni bogați și să'nmulțiseră e p' aici v-o douăzeci dă case era numa'n sat p'a ulița mare. Pîrveștii și-a făcut case toți în tîr la Cernatu, cînd a vînit ei acu v-o doo sute dă ani“...⁴

Și în subzona Săcele, satele s-au format fie din convergența unor grupuri eterogene (negenealogice), fie din dispersiunea („roirea“) unor grupuri omogene genealogice⁵.

Capul familiei — cel mai bătrîn în sistemul patriarhal al țiganilor (*mogo dód*), cel mai capabil în comunitatea casnică patriarhală a ceangăilor (*családjö*) — era șeful recunoscut, cu puteri nelimitate în primul caz, ales și cu puteri limitate în al doilea caz⁶. Sistemul s-a păstrat apoi și la comunitățile teritoriale conduse în vechime de o *căpetenie* (*főispán*), ajutată de un consiliu restrîns și de un sfat al *bătrînilor satului* (*az öregek tanácsa*):

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gircinului, 1971.

„Era un bulibaș din neamul lui Gindac. Era ales de comunitate ca fiind cel mai înstărit, el dădea băutură mai multă, dar se făcea și bătaie“.

Adunarea întregii obști se făcea la anumite ocazii — pentru stabilirea muncilor la cîmp, împărțirea sarcinilor, alegerea paznicilor, distribuirea impozitelor — și la ea nu participau de regulă femeile și tinerii „fără barbă“. Adunarea generală a comunității sătești se făcea în vechime sub anme la ceangăi, în timp ce mocanii nu puteau face aceasta față. La sfatul obștei, bărbații vîrstnici se adunau în fața primăriei și acolo ascultau darea de seamă anuală și alte rapoarte, făceau discuțiile și alegeau diferite organe. Adunarea se făcea de cîteva ori pe an, nu însă în prima zi a sărbătorilor mari:

⁴ Elena Moroianu, *Din ținutul Săcelor*, București, 1931, p. 46, nr. LXXVIII (Sublinierile din text ne aparțin — L.M.).

⁵ Cf. Lucia Apolzan, *Sate crînguri din Munții Apuseni*, în *Sociologie românească*, an V (1943), nr. 1—6. Pentru analogii cu Balcanii cf. M.V. Radovanović, *Stanovištvo Prizrenskog podgora* (Populația cîmpiei Prizren), Priština, 1965, p. 358 și urm.; Raina Peșeva, Семейството и семейно—родственние отношения в Средна Западна България (Familia și relațiile de rudenie în Bulgaria central-arpuseană), în vol. Комплексни научни експедиции в Западна България: Трънско—брезницко—кюстендияско през 1957 и 1958 година (Expediția științifică complexă în Bulgaria arpuseană, Trăn-Brezni-Kiustendil 1957—1958), Sofia, 1961, p. 530 și urm.

⁶ Cf. S. V. Vukossavljević, *Sur la Zadruga*, în *Travaux du XIV-e Congrès International de Sociologie*, București, 1939, vol. I, A, p. 101; vezi și E. Lavelaye, *La propriété et ses formes primitives*, ed. III, Paris, 1882; p. 217.

Inf. G.B., 60 ani, rudar.

Valea Gircinului, 1971.

„La noi delegatul (bulibaș) e mai mare. El scoate oamenii la prestații, el informează pe jandarmi, tot el face aici dreptatea și dreptul. A fost un caz de i-am împăcat că a furat niște găini și i-am spus să dea banii pentru găini. Făcea chitanțe în fața mea; am semnat și eu, un exemplar rămîne la mine, altul la una din părți și al treilea la cealaltă parte. Cînd se ceartă bărbatul cu femeia, se cheamă neamurile sau vin la mine: i-am lămurit, și după 2—3 zile s-au împăcat“ (fig. 2).

Satul (*köség, gavo*), se împărțea în mai multe unități (covartale, vocină-tăți), corespunzînd de obicei vechilor grupări de rude (patronimii).

Inf. G.B., 60 ani, rudar.

Valea Gircinului, 1971.

„Erau așezați pe neamuri: au fost 7—8 familii la început: Brumăreștii și Marșavela, Ardeleanu, Linguraru și Olescu. Trăiau în bordeie și dacă locul era mare, făceau și copiii casele alături“.

Satul era înconjurat de o *îngrăditură* de nuiiele și spini, cu șanț, pentru a nu pătrunde vitele în semănături. De asemenea, pe drumurile pe unde treceau vitele se făceau *îngrădiri* în același scop, iar la intrările în sat era o „poartă“ cu barieră (fig. 3).

Inf. M.A., 85 ani, pensionar.

Cernatu, 1970.

„Poarta satului și ogoarele erau păzite de oameni tocmiți anume (*határ pásztor*) care răspundeau de pagubele făcute, ca și paznicul de la ciurda de vite. Noaptea porțile se închideau iar straja de noapte (*caraula*) alcătuită din 2—4 oameni numiți de primar vestea orele cu glas tărgănat“.

Apărarea comunităților vicinale se făcea de obicei prin forța armată proprie, pe sate, la nevoie asociindu-se populațiile din întreaga subzonă a celor Șapte Sate, iar mobilizarea făcîndu-se prin semnale sonore (clopote) sau optice (focuri).

Grupurile de vîrstă și sex, bazate pe diviziunea naturală a muncii⁷, au înfrîmît o anumită organizare și comunităților vicinale din subzona Săcele, atît la mocani cît și la ceangăi. Femeile, cu rare excepții, nu participau la conducere și adunări. Ritualuri speciale pregăteau pe băieți și fete pentru rolul ce le revenea în societate, iar anumite măsuri de precauție (măștile) asigurau secretul inițierii și protecția forțelor supranaturale:

Inf. I.S., 38 ani, funcționară.

Cernatu, 1971.

„La Zizin și Budila fac dans de borită, unul e mascat, cu zdrențe, la mijloc are clopote legate. Cei cu mască și clopote se numeau kukak, ei conduceau dansul“ (fig. 4)⁸.

⁷ Cf. H. Webster, *Primitive Secret Societies*, New-York, 1908, p. 74 și urm.; vezi și H. Schultz, *Alterklassen und Männerbunde. Eine Darstellung der Grundformen der Gesellschaft*, Berlin, 1902; R. Wolfram, *Alterklassen und Männerbunde in Rumänien*, în *Mitteilungen der Anthropologische Gesellschaft in Wien*, LXIV, 1934, p. 112—128.

⁸ Vezi și J. Teutsch, *Der Boritzatanz der Csangomagyaren in den Siebendörfern bei Kronstadt, in Jahrbuch des siebenbürgischen Karpatenvereines*, XXIII, 1903, p. 43—54; vezi și Orbán Balázs, *A székelyföld leírása* (Descrierea regiunii secuiești), Pesta, vol. VI, 1873, p. 148—149. Cf. R. Vulcănescu, *Etnologie juridică*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1970, p. 265—266; idem, *Măștile la români*, București, Edit. Științifică, 1971.

La unele *serbări* (*ünnepség, ünepéjő*) participau numai bărbații, la altele numai femeile. O iserie de practici magico-religioase erau îndeplinite numai de către bărbați (de ex. focul viu al mocanilor), altele numai de femei (ritualurile de fertilitate, fannocce, idesointocce).

Inf. C.A., 30 ani, învățătoare.

Baciu, 1971.

„Umblau cu măști (*kuka*), cu carul cu păpuși. Erau mascați în jurul căruții, umblau cu cofa de apă și stropeau pe fete, cu mătura dădeau în copii. A doua zi de paști, zicea lumea: Vin kukak” (fig. 5).

La rudarii din Valea Gîrcinului, la căsătorie se consulta, înainte vreme, și bătrîna satului care făcea horoscopul tinerilor căsătoriți.

Grupurile de vîrstă ale colindătorilor erau formate, în faza lor arhaică, și în subzona Săcele din membrii aceleiași familii lărgite, apoi după teritorializarea comunității din copiii aceluiași cartier sau ulițe; unele grupe erau formate numai din băieți, altele numai din fete⁹. La Săcele, grupele de colindători mocani mergeau și pe la casele ceangăilor, iar copiii ceangăilor colindau și pe la casele românilor.

Ca unități de măsură se folosea, pentru lungime pasul, șchioapa, palma, degetul, cotul (=60 cm); pentru greutate, funtul (0,500 kg), kila, ferdela, banița, hectolitru; pentru capacitate, cofa (măsură de lemn scobită), litra, bota, ștandul, putineul (6—7 kg), oala, felca; pentru timp, poziția soarelui, lungimea umbrei sapei, oîntatul cocoșilor sau după flori, luceafăr, stele („Găinușa”, „Cioșca cu pu”, „Vînătorul”) etc. (fig. 6).

Pentru ținerea socotelilor, la stîină și în alte împrejurări, se folosea *răbojul*. Practica utilizării acestui mijloc rudimentar de contabilitate era atît de răspîndită, încît se recungea la el pînă și la... spovedanie!

Inf. N.P., 69 ani.

Satulung, 1931.

„... Și umbla popa pe la tîrle și spovedea ciobanii — iera îmbrăcat tot cu cioareci ca mirenii — și scria păcatele p-un răboj și după ce isprăvea cu spovedania zicea: „Noa, nepoate” — ștergea popa păcatili cu cuțitu... și zicea: „Iote-așea, nepoate, să duc păcatili cum le șterg eu d'aici așea să iartă”¹⁰ (fig. 7).

În ceea ce privește *statutul personal*, fiecare membru al comunității vicinale era individualizat printr-un nume, în care intrau mai multe componente:

⁹ Cf. Tr. Gherman, *Tovărășiile de Crăciun ale feciorilor români din Ardeal*, București, 1939; vezi și I. Mușlea, *Obiceiul junilor brașoveni*, Brașov, 1938, cu reproducerea statulelor junilor din Brașov.

¹⁰ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 52, nr. XCVII; vezi și P.N. Panaitescu, *Răbojul. Studiu de istorie economică și socială la români*, București, 1946, p. 62—74. Răbojul reprezintă și puțința unui control al satului asupra felului cum sînt repartizate dările și, în același timp, și asupra celui ce ținea răbojul, adică reprezenta satul la adunarea cu birarii domniei în satele din Țara Românească (Cf. D. Mioc, *Despre modul de impunere și percepere a birului în Țara Românească pînă în 1632*, în *Studii și materiale de istorie medie*, II, 1957, p. 75—77).

Numele de botez (keresztnév) numele tatălui, al mamei („dacă era de neam bun“, la căldărarii din Valea Gîrcinului) sau al bunicului (la ceangăi ca semn al comunității cașnice conduse de cel mai în vîrstă), *numele de familie (családnév)*, la care se adăuga *porecla (csufandárosnév, cușagoloco)* care se moștenește:

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1931.

„Moși-meu a venit după Olt din sus, nu e de mult neamu nostru p-aici; avea el șapte fii și pîd toți i-a poreclit lumea, le-a pus cîte un ponos: pîd unu Pirvu Ghemu, pîd unu Pirvu Covrig, pe altu Pirvu Cîrnu, pîd unu Pirvu Condei, cîd umbla cu condeiu după ureche, pîd altu Pirvu Pirvu“¹¹.

Inf. G.M., 21 ani, căldărar.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Ia și poreclă (prasal) cel care are numele de ris“.

Femeile, după căsătorie, erau numite după numele soțului, iar ginerele în casă (*mogó zsamutro*) lua uneori numele de familie al socrului. Numele de botez se poate schimba în caz de boală, pentru ca duhul cel rău să piardă urma copilului:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gîrcinului, 1971

„Îi schimba numele ca să uite relele de el, să-l caute pe ăla (cu numele vechi), ca să nu-i mai știe numele. Pe bărbatul meu îl chema Ion, și i-a spus Ghiță (Gheorghe). În sate îi spune tot Ion“.

Rudenia era în vechime și în subzona Săcele de sînge, prin alianță sau spirituală. La rîndul ei, rudenia spirituală putea fi: nașia la botez sau cununie, înfrățirea prin botez în aceeași apă (frăție prin cristelniță), iar în unele cazuri și frăția de lapte (la țigani nomazi și seminomazi)¹². Înfrățirea prin schimbarea sîngelui sau prin slujbă la biserică (de obicei cea de la cununie)¹³ nu este cunoscută în subzona Săcele nici la mocani, nici la ceangăi și nici la rudari. O formă specială, întîlnită la mocanii din Tărlungeni este înfrățirea lunatecilor. Cînd din doi frați născuți în aceeași lună sau în aceeași zi, unul se căsătorește sau murea, celălalt rămînea acasă și era legat cu lanțul de picio-

¹¹ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 46, nr. LXXVIII. După cum remarcă aceeași autoare, mocanii „sînt înzeștrați cu mult spirit satiric, uneori mai fin, alteori mai vulgar, după cum reiese din obiceiul lor de a porecli pe fiecare om, mai ales pe cei ce nu sînt rude, după vreun defect fizic sau moral ori uneori după vreo particularitate («Mustășea, Ceapă-roșie, Tercioaie» etc.)“ (p. 17—18). Vezi și Xenia Costa-Foru, *Cercetarea monografică a familiei, Contribuție metodologică*, București, 1945, p. 74; H. H. Stahl, *Sistemul onomastic drăgușan, în Arhiva pentru știința și reforma socială*, an XII, 1934, nr. 1—2, p. 83—95.

¹² Cf. P. Roux, *Le lait et le sein dans les traditions turques*, în *L'Homme*, an VII, 1967, nr. 2, p. 48—63.

¹³ Cf. B. P. Hașdeu, *Originile Craiovei, 1230—1400*, București, 1878, p. 32—38; vezi mai recent, Gh. Cronț, *Instituții medievale românești. Înfrățirea de moșie. Jurătorii*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1969.

rul mesei pînă se termina ceremonia, pentru a se înlătura astfel urmările nefericite ¹⁴.

Băieții între ei și fetele între ele se prindeau „fîrtați“ (*mogó phral, mogó baráto*) sau „surate“, la anumite sărbători, schimbînd între ei daruri. Uneori se înfrăteau copiii vitregi.

Înfrățirea produce, de obicei, efectul unui ajutor reciproc și uneori și al interdicției la căsătorie, întocmai ca între rudele de sînge.

În subzona Săcele există și o formă specială de înfrățire („fîrtăție“), practică între persoane de naționalitate diferită. Un ceangău se prinde fîrtat cu un mocan, ajutîndu-se reciproc în caz de primejdie și în treburile gospodărești. Cînd erau răscoale, mocanul adăpostea pe „fîrtatul“ ceangău în casa lui și invers. De asemenea, cînd mocanul avea nevoie de grîne, „fîrtatul“ ceangău îl ajuta să obțină produse de bună calitate de la conaționalii din sat, fiind sigur că va obține și el același serviciu cînd va avea nevoie de vite de la mocani. Fîrtăția dintre mocani și ceangăi în subzona Săcele e o dovadă concretă a raporturilor de bună conviețuire și colaborare de-a lungul secolelor.

Solidaritatea între rude se vădește în apărarea intereselor în comun, în intervenția în rezolvarea neînțelegerilor, dar mai ales în locurile de îngropare pe neamuri la cimitir.

Copiii (gyermekek) erau mulți în vechime („cîți dă Dumnezeu“), avortul fiind considerat păcat greu. Într-un cîntec al mocanilor, mama refuză astfel pruncuciderea:

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1931.

Ba eu nu l-oi îngropa
Că-i prunc din trupu meu
Și-i păcat dă Dumnezeu¹⁵.

În general, băieții erau preferați, ca fiind „mai buni la muncă“. Între copii existau deosebiri după vîrstă, la mocani cei mici spunînd fratelui mai mare „nene“, surorii celei mai mari „țață“ etc.

Terminologia de rudenie de la ceangăii din subzona Săcele atestă existența în trecut a familiei mari, de forma comunității casnice patriarhale,

¹⁴ Cf. și T. T. Burada, *Datinile poporului român la înmormîntare*, Iași, 1882, p. 39; S. Fl. Marian, *Înmormîntarea la români. Studiu etnografic*, București, 1892, p. 359; G. S. Ioveanu, *Mică colecție de superstiții ale poporului român*, Buzău (f.a.), p. 38—40.

¹⁵ Elena Moroianu, *op. cit.*; p. 32, nr. XXIX. În condițiile economiei capitaliste, datorită lipsurilor îndurate de unele familii, părinții încep să se gîndească la limitarea numărului copiilor: (A. P., 58 ani, Satulung, 1931). „Deci să am fete mari și să n-am zestre, să le dau, să mai plîng p'îngă ele că n-am ce-mi trebuie, mai ghine să le strîngă dumnezeu“ (*ibidem*, p. 57, nr. CXIV).

cuprinzând mai multe generații și, ca atare, implicând necesitatea folosirii de termeni diferiți pentru fiecare rudă, de obicei în forme derivate de la o rădăcină de bază: *apa* (tată) — *nagyapa* (bunic) — *dédapa* (străbunic) pe linie paternă, *após* (socru); *anya* (mamă) — *nagyanya* (bunică) — *dédanya* (străbunică) pe linie maternă, *anyós* pentru soacră; se face distincție între „fratele mai mare” (*bátya*) și „fratele mai mic” (*öcs*), între „sora mai mare” (*néni*) și „sora mai mică” (*búg*), „unchiul” este denumit *nagybátya*, iar „mătușa” *nagynéni* (pl. I).

Căsătoria (*bázasság*) în sistemul popular era intensificată la mocani între rudele de sîng, alianță și rudenie spirituală pînă la gradul șapte, uneori pînă la gradul nouă. La ceangăi, rudenii prin alianță nefiind luată în considerație, cumnații se puteau căsători și tot astfel și un grup de frați cu un grup de surori. „Șogoratul” apare astfel ca o formă specifică de căsătorie preferențială în subzona Săcele, luînd, fie forma sororatului (căsătoria văduvului cu cumnata necăsătorită), fie forma leviratului (căsătoria văduvei cu cumnatul necăsătorit). Iată o relatare de la ceangăii din Cernatu:

Inf. M.A., 85 ani, pensionar.

Cernatu, 1970.

„S-a întîmplat de a luat fratele mortului pe cumnată de soție. I-a cununat la primărie, dar n-au mai făcut și cununia la biserică”.

Sub influența „șogoratului” maghiar, și la români se întîmplă uneori să se căsătorească doi frați cu două surori, însă cununia se făcea la aceeași dată, la aceeași oră pentru a se evita interdicțiile rudeniei prin alianță stabilite de biserică. Practica e cunoscută și la țiganii maghiari:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Se luau și doi frați cu două surori la țiganii maghiari. La noi nu lua pe cumnată, la lăcătari da, ca să nu se înstrăineze copiii”.

Rățiunea este, în genere, asigurarea unei mai bune creșteri a copiilor și păstrarea averii în cadrul familiei¹⁶ (pl. II).

În privința *vîrstei* (*életév*) la căsătorie, în familiile patriarhale pastorale ale mocanilor soțul este de regulă mai în vîrstă decît soția, uneori cu zece-cincisprezece ani, în timp ce în comunitățile casnice agrare ale ceangăilor, situația este inversă, femeia trebuind să fie în putere la căsătorie, achizițindu-se în prealabil, prin muncă, un număr de ani și față de familia de origine:

Inf. A.B.G., 76 ani.

Cernatu, 1931.

„Și mărta pe fete la șaisprezece ani, dă la doisprezece, treisprezece le băga-n război și le punea să frămînte piinea”¹⁷.

¹⁶ Pentru aspectele comparative, vezi și L. P. Marcu, *Aspects de la famille musulmane dans l'île d'Ada-Kaleh*, în *Revue des études sud-est européennes*, VI, 1968, nr. 4, p. 660 și urm.

¹⁷ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 70, nr. CXLVIII; Cf. și obiceiul din Balcani (regiunile Șopsko și Poljanski) unde fata nu se mărită pînă nu „și-a plătit piinea (hljeb izplatila)” față de părinți (Fr. S. Krauss, *Sitte und Brauch der Südslaven*, Viena, 1885, p. 111).

La țigani, vârsta era și mai fragedă, datorită unui vechi obicei:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gircinului, 1971.

„Se mărită fetele și la 12 ani, dar între ei <fac nunta>, fără Sfat popular și fără biserică”.

Inf. A.F., 43 ani, căldărașe.

Valea Gircinului, 1971.

„Am spus că mărităm fata la toamnă. Fata s-a măritat că avea 12 ani. Noi <căldărarii> nu facem căsătoria la primărie, ci pe cruce.”

La această populație, din cauza nepotrivirii de vârstă și a minorității soțului, nu erau excluse nici cazurile de conviețuire a socrului cu nora:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gircinului, 1971;

„Trăia și socrul cu nora, de făcea curvășarie”¹⁸.

Căsătoria era de regulă hotărâtă de părinți, fără a întreba pe copii în familia patriarhală pastorală a mocanilor și în cea a țiganilor, cu consimțământul copiilor în comunitățile patriarhale ale ceangăilor (fig. 8).

Flăcăii stăteau aproape tot timpul la țirle și nu vedeau niciodată fetele:

Inf. K.F., 80 ani.

Satulung, 1931.

„... Pă vremea aia nu era ca acum, ne uitam printr-o găurice dacă stobor. Dacă-l vedea dă două ori pă ginere, eram minune; mă duceam la apă dacă noapte și dacă mă vedea cineva, lăsam botili și fugeam”¹⁹.

Părinții și bătrînii le alegeau soțiile, fără să-i mai întrebe și cînd veneau acasă „tratativele erau terminate și le plăceau, nu le plăceau viitoarea consoartă, trebuiau fără mult mîmure să se înhamă și să tragă la carul căsnicie”²⁰.

Copiii mai mici nu se puteau căsători înaintea celor mai mari, considerîndu-se aceasta o lipsă de respect și la ceangăi, dar în special la mocani:

Inf. M.A., 85 ani, pensionar.

Cernatu, 1970.

„<La ceangăi> fata care era de măritat se ducea la horă, s-o vadă flăcăii. Fata cea mică nu intra în joc pînă nu se mărita cea mare”.

¹⁸ Cf. T. Dordević, *La polyandrie chez les Slaves du Sud*, în *Revue des études slaves*, an IV, 1924, fasc. 1—2, p. 110—111; Ch. Letourneau, *L'évolution du mariage et de la famille*, Paris, 1888, p. 134; vezi și L. P. Marcu, *Structures familiales en Roumanie à l'époque contemporaine et la processus de leur généralisation typique*, în *Revue roumaine des sciences sociales*, Seria Șt. sociale, XIII, 1969, p. 99—100.

¹⁹ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 66, nr. CXXXIX. Aceeași cercetătoare remarcă: „Ar fi o minune să se facă o căsătorie din dragoste și mai cu seamă împotriva voinței părinților; cu toate acestea nu se pomeneau divorțuri. Aceste obiceiuri deosebite de cele românești generale, precum și firea lor sobră, necomunicativă, ne aduc aminte imediat pe cele orientale și sud-europene balcanice” (*ibidem*, p. 13). Nunta făcută tinerilor morți necăsătoriți e o reminiscență a caracterului pur instituțional al căsătoriei, venită să asigure legătura dintre două grupe de rude: (Inf. A. B., 52 ani, rudăreasă, Valea Gircinului, 1971). „O îmbrăca mireasă, îi punea floare în piept, La băiat, «ginerică», îi punea brad pe mormînt”.

²⁰ I. I. Ghelase, *Ceva din trecutul obiceiurilor mocanilor săceleni*, în „Viața săceleană”, an II, 1931, nr. 7—8, p. 16.

La mocani, fetele nu ieșeau la horă, ci doar femeile măritate. Aici veneau și mamele să vadă pe flăcăi și să-și aleagă pe viitorii gineri:

Inf. N.P., 69 ani.

Satulung, 1931.

„...Și juca'n Sintilie numa nevestili și oamenii; iera și burlaci, da nu era mulți; atunci fetili nu s'd prinde'an joc, s'd uita numa dă departe prin gđurii stoborului, c'd iera rușine s'd joace...“.

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1931.

Uite-te, țațo, la mine:
Dă ți-o părea c'd joc ghine,
Să-ți dai fata după mine;
Dă ți-o părea c'd joc rău,
Să ți-o ții cu Dumnezeu!“²¹.

După cum remarcă un autor, „femeile, dar mai ales fetele, trăiau într-o separațiune orientală. Fetele în trecut nu ieșeau nici pînă la biserică, decît numai în noaptea Crăciunului și în Vinerea Paștilor, de sărutau icoanele la Sf. Ion dis-de-dimineață de se minuiu și oînd se spovedeau și cuminicau. Mamele care aveau feciori de însurat se duceau la biserică și își căutau cu ochi de vultur pe viitoarea noră, deoarece numai aici la biserică aveau posibilitatea să o vadă“²².

Faptul acesta a rămas adînc întipărit în amintirea săcelenilor:

Inf. S.N., 75 ani.

Satulung, 1931.

„Cînd eram eu fată mare, p'a vremea aia veneam noaptea la cuminecat, s'd nu ne vaz'd cumva lumea, ca orbii și la Paști, doamne, mult era proști oamenii pe atunci, mergeam tot noaptea: fata nu vedea biserica ziua, numai noaptea“²³).

Inf. E.T., 50 ani.

Satulung, 1931.

„Noi cînd eram fete, nu ieșeam ziua pe uliță, doamne ferește, ne uitam numai p'a vreo găurică din stobor; ne scosese și cîntec:

Fetili de prin Săcele
Să uită prin găurele
Și-o striga feciorii la joc“²⁴.

Logodna (*mátkásulás, eljegyzés*) preceda de obicei cununia religioasă, schimbîndu-se mici daruri. În caz de desfacere a logodnei, darurile erau restituite, ajungîndu-se și la vrajbă între neamuri la mocani și, în special, la țigarii nomazi și seminomazi, unde legătura matrimonială era stabilită de către părinți, uneori chiar de la nașterea copilului.

²¹ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 56, nr. CVII. *Ibidem*, p. 42, nr. LVIII.

²² „... Fetele din Săcele erau crescute înainte vreme foarte aspru. Întocmai cum se creșteau la mănăstiri. Biețele fete mai nu ieșeau din casă singure după ce se mai mîdreau. Iarna priveau din ferestrele caselor pe trecătorii de pe drum. Iar vara, din zăbrelele orizontale (una sau două la număr), care erau anume lăsate între scindurile stoborului ce împrejuia curtea“ (G. Moroianu, *Chipuri din Săcele*, București, 1939, p. 37).

²³ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 56, nr. CX.

²⁴ *Ibidem*, p. 68, nr. CXLII.

Inf. A. F., 43 ani, căldărașe.

Valea Gîrcinului, 1971.

„La botez se lua și promisiunea (de logodnă). S-a botezat în apa (riului), a venit unul de a botezat-o care avea un băiat și a promis fată”.

Mireasa este *cumpărată* la țigani nomazi de către părinții băiatului (*la mirească lóvé*), dîndu-i-se o sumă de bani care reprezintă vrednicia miresei, în timp ce la cei seminomazi băiatul era cumpărat de către părinții fetei:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Corturarii (ti logodeau) de la botez. Cînd se lua, se plătea și bani, 40.000 lei dacă fata era frumoasă. La lăcătari, banii se dădeau la părinții băiatului; a fost un caz de adat 20.000 lei”.

Salba purtată de femei reprezintă, în parte, acest preț, și ea este păstrată și împărțită în mod egal băieților pentru a putea și ei să-și cumpere nevestele:

Inf. G.M., 21 ani, căldăraș.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Salbă la noi (căldărașii) nu e, la corturari este salbă și se pun (bani) și în păr”.

La mocani, zestrea — inclusiv salba — erau pregătite de către părinții fetei — „la gît fetele erau cu ghisoare (monede mici în jurul gîtului) și cu ghiordan de galbeni”²⁵ — care dădeau și cadouri la părinții ginerelui și la frații lui. Gineretele nu dădea cadouri decît la mireasă.

Cînd părinții nu erau de acord cu căsătoria²⁶, cînd nu se putea plăti prețul sau se căuta să se evite cheltuielile cu nunta, fata era *răpită* (*elszöktetés*, *ciorăni la racle*) uneori fără voia ei, de cele mai multe ori însă printr-o înțelegere preallabilă. În acest din urmă caz, se ajungea la un acord cu părinții, în primul caz fata era luată înapoi și se ajungea și la vrăjmășie între neamuri:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gîrcinului, 1971.

„O furau cu înțelegere. (Ziceau părinții) să mai stea fata că e mică și atunci o fura, mama o plîngea”.

O rămășiță a răpirii miresei la nudarii din Valea Gîrcinului este obiceiul de a ascunde mireasa în ziua nunții:

Inf. G.B., 60 ani, rudar.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Se găteau trei mirese în altă casă și gineretele trebuia s-o afle pe cea adevărată”²⁷.

²⁵ I. I. Ghelase, art. cit., p. 16—17.

²⁶ „Nu se înrudeau decît familiile mari între ele din cîte patru sau cinci părți, fiindcă nu voiau să li se înstrăineze averea și neamul”. (Elena Moroianu, art. cit., p. 11).

²⁷ Cf. R. O. Maier, *Deux coutumes nuptiales d'aspects social chez les Roumains de Transilvanie (région Cluj)*, în *VI e Congrès International des sciences anthropologiques et ethnologiques*, tom. II, Paris, 1964, p. 237—239; vezi și Kulinović-Konstantinović, *Otmica kao tradicionalni oblik pribavljanja nevjeste u naroda jugoslavije* (Răpirea ca formă tradițională de căsătorie la popoarele din Iugoslavia), Zagreb, 1965.

Nunta (lakezi, lakadalom, biav) este și în subzona Săcele mai puțin o festivitate religioasă, cât mai cu seamă un „ritual de trecere“, o legătură fălcută în fața comunității și a forțelor supranaturale, legătură pe care teoretic nu o poate desface decât moartea. De aici, grija deosebită de a se respecta întregul ceremonial față de comunitate și față de spiritele favorabile și nefavorabile:

Inf. G.B., 60 ani, rudar.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Căsătoria se făcea între ei pînă la al doilea război mondial, apoi ca să aibă drept la ajutor au fost și la starea civilă, de s-au căsătorit tata și fiul odată“.

La rudarii din Valea Gîrcinului, apare și forma intermediară, jurămîntul sacru fiind considerat ca o logodnă (*rhomerte*), iar căsătoria civilă (*gomété-gôlii*) și nunta religioasă fiind făcute mult mai tîrziu:

Inf. G.B., 60 ani, rudar.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Părinții alegeau să fie fata fără vicii. Feciorul cu tata mergeau și o cerea. La logodnă dădeau mîna tinerii și turnau rachiu pe mîini. Trăiau logodiți, iar după un timp 10—20 ani se cununau. Nașul era cel ce dădea mai mult, sau cel ce-i botezase la biserică.“

Țiganii de toate categoriile făceau de regulă căsătoria numai după obiceiul lor, prin ceremonia jurămîntului sacru:

Inf. G.M., 21 ani, căldărar

Valea Gîrcinului, 1971.

„La căsătorie se făcea (jurămîntul) la fel: puneau două degete fata pe cruce, băiatul puneau și el două degete peste cele ale fetei“.

Cinstea miresei era apreciată, lipsa ei supusă batjocurii satului. Copilul din flori (*bitang*) era rău văzut, fiind considerat „blestemat“.

La mocani și rudari femeia se mută cu locuința, de regulă, în casa bărbatului, ca în orice sistem patriarhal, urme de sistem matriarhal întîlnindu-se doar la ceangăi și, într-o oarecare măsură, la țiganii nomazi și seminomazi. Tinerii căsătoriți pleacă la locuința lor imediat după căsătorie în familiile patriarhale ale mocanilor, cu excepția copilului celui mai mic:

Inf. A.B.G., 76 ani.

Cernatu, 1931.

„... Venea ginerele încă cu un unchi să vedea mireasa și-apoi să și logodea sara. Il lua pe care-l vrea părinții, care-i convenea lor. Și fetili cînd trecea ficiori pe drum, să uita prin crăpăturili dă la stobor și ei să-nălțau-n scări ce să le vază. Și pă urmă să logodeau și în ziua de nuntă venea de le giuca la mireasă cu păpușa, neamurile ginerelui și le dădea patru cirpe la patru rude. Și mireasa trimitea la ginere primenele și floare de pus în pălărie, ca la Săcui. Și erau chemători: trei dă la mireasă și trei dă la ginere... Și-apoi tinerii stăteau la socru-îl mare pînă să le poată face casă și lor...“²⁸ (fig. 9).

În comunitățile casnice patriarhale cu caracter agrar ale ceangăilor, copiii rămîneau, în vechime, împreună cu părinții uneori toată viața și chiar și după moartea acestora:

²⁸ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 69—70, nr. CXLVIII.

Inf. P.M., 28 ani, lucrător.

Târlungeni, 1968.

„Înainte stăteau cîte două familii la un loc, azi nu mai stau, că se ceartă”.

Punga o țineau bătrîni, de obicei socrul. Cînd locuința nu era suficientă, făceau o nouă casă în curtea părintească fără a despărți însă curtea prin gard. Curtea și grădina erau folosite în comun și numai în caz de neînțelegere se făcea separare.

Inf. I.S., 34 ani, funcționară.

Săcele, 1967.

„După ce se căsătoresc, copiii își fac casele în curtea părintească. De obicei nu fac gard între case, ci stau așa cu curtea în comun. Dacă se ivesc neînțelegeri, dacă nu se împacă soacra cu nora, fac gard și împart curtea”.

Cu părinții, la ceangăi rămînea copilul cu care se înțelegeau mai bine și tot el moștenea și casa, sistem caracteristic comunităților casnice patriarhale (fig. 10).

Averea (*vagyon*) este împărțită la căsătorie, la mocani partea părinților și locuința rămînînd copilului celui mai mic. La ceangăi, la căsătorie nu se făcea imediat împărțirea averii, femeia ducînd doar zestrea la casa bărbatului:

Inf. B. V., 69 ani.

Satulung, 1931

„Mocanii le dădea zestre la fete cîte două sute, două sute cincizeci dă oi și cîte o sută cincizeci dă galbini, îi dădea cal dă ginere mireasa ginerelui, îi da vreo doozeci treizeci dă vite mari cine-avea, îi dădea pă urmă d-ale casei: o ladă plină cu albituri, haine, rochii, îi făcea scurteică dă mătase și una dă păstrare și o dulamă dă mătase și una dă păstrare și-i da o pă-reche dă ghețe și una dă cizme, îi da briu dă argint, îi da ghiordan cu șaisprezece galbini mici și salbă-cu trei galbini mari și ghisoare cu bășici dă argint printre ele și urmuz ...”²⁹.

Zestrea (*hozomány, staferung, ajandicó*) este în general proprietatea femeii. Salba cînd este dată de către părinții fetei (la mocani și ceangăi) este păstrată pentru fetele ce se vor naște, cînd este dată de către soț (țigani nomazi) este păstrată pentru băieți și împărțită în mod egal între aceștia pentru a se putea căsători la rîndul lor. Bunurile imobiliare (pămînt, casă) sînt administrate de către soț, cele imobiliare (vite) pot fi înstrăinate doar cu consimțămîntul ambilor soți.

Inegalitatea dintre sexe era caracteristică sistemului normativ popular, atît în comunitățile patriarhale pastorale, cît și în cele agrare. În primul caz, autoritatea sotelului este absolută, în celelalte este mai redusă, fiind și situații în care gospodăria era condusă de femeie. La mocani, femeia era cu totul legată de gospodărie, avînd prea puțin timp pentru alte treburi:

Inf. A.B.G., 76 ani.

Cernatu, 1931.

„Cît eram fete, nu ieșeam nicîieri, numai prin găurii stoborului ne uitam; după ce ne măritam, ne duceam pă la Sintilii, pă la nunți v-o șase, șapte ani; apoi ne'mbulzea băieții și nu mai ieșeam nicîieri”³⁰.

Pe stradă, bărbatul mergea înainte, el intră primul în casă. La mocani, femeia nu trecea pe dinaintea bărbatului, pe dinaintea căruții pregătită pentru drum:

²⁹ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 44, nr. LXVIII.

³⁰ *Ibidem*, p. 70, nr. CXLX.

Inf. N.B., 90 ani, cioban.

Târlungeni, 1970.

„Femeia sdruta mina la bărbat cind pleca în țară“.

La ceangăi se observă aceeași inegalitate:

Inf. A.I., 62 ani preot.

Turcheș, 1968.

„Bărbatul mănincă întâi la masă, apoi femeia și copiii. Cind venea un oaspete străin, se așeza la masă doar bărbatul cu el, femeia nu se așeza, ci doar servea“.

Dreptul capului familiei de a da sangoțiuni s-a păstrat în comunitățile patriarhale pînă astăzi, în special la rudarii din Valea Gîrcinului, atît asupra soției, cît și asupra copiilor. Unele povestiri în versuri amintesc aceste practici în vechime și la mocani:

Inf. B.V.

Satulung, 1931,

„Iar de cin m-am măritat,
Un blăstămat de bărbat
Nu mă-ntreabă ce-am mincat,
El mă-ntreabă ce-am lucrat.
Mînc pine dă griu curat
Și vin roșu strecurat
Și cu pumni pă după cap“³¹.

Într-o variantă săculeană a baladei „Ghiță Cătănuță“ se spune de asomenea:

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1939.

„S-auză din sat în sat
Că mi-e moartea de bărbat!“³².

Totuși, la mocani, ca și la aromâni, femeile duceau greul gospodăriei în lipsa bărbaților, se bucurau de considerație și de o anumită independență.

Inf. F.F., 41 ani.

Satulung, 1931.

„Apăi noi mocancili nu sintem așa duioase dă oameni, ca alte muieri: ei stă în țară aproape tot anu... noi nu sintem învățate să ne stea omu pe cap toată ziua și să ne fie socoteala dă toate celea“³³.

La mocani și la ceangăi, în caz de neascultare a copiilor sau de fugă, exista și sangoțiunea dăshoredării. În general, respectul față de bătrîni era o lege strict respectată la populațiile pastorale.

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1931.

„Ai tineri nu să ducea la circiumă, numai dă bătrîni, nici nu să apropchia dă circiumă, Doamne ferește, da acuma îi dă afar p-ăi bătrîni, să aibă ei loc“³⁴.

Lipsa de copii era considerată o pedeapsă divină și familia era întregită prin înfiere (örökbevétel).

³¹ Ibidem, p. 30, nr. XXIII.

³² Ibidem, p. 33, nr. XXX.

³³ Ibidem, p. 61, nr. CXXVII.

³⁴ Ibidem, p. 49, nr. LXXXVI.

Divorțul (vállás), ca și adulterul, erau de neconceput în sistemul normativ popular din subzona Săcele, în special la mocani, unde căsătoria era încheiată de către părinți și desfacerea ei însemna în primul rând o jignire adusă părinților, în al doilea rând rudelor celui alt soț, ceea ce atrăgea răzburarea și uneori chiar exterminarea vinovaților. De aceea, în caz de neînțelegere, soții răbdau, preferînd moartea decît să desfacă căsătoria:

Inf. A.P., 58 ani.

Satulung, 1931

„—Dăscunund-mă părinte
Că dă mi-i dăscununa
Trei sute de zloți ți-oi da!
— Cununia-a fost la mine
Ochi-a fost în cap la tine:
Să te hi uitat mai ghine
Cu cine-ai venit la mine!³⁵.”

În anumite cazuri, despărțirea era posibilă, în special pentru lipsă de copii. *Repudierea (valintár, singhile)* este practică la rudari fie prin alungarea soției, fie prin părăsirea casei de către soț. Și într-un caz și în celălalt, desfacerea căsătoriei se făcea din inițiativă unilaterală:

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1931.

„Bate-o mă, s-o bat și eu
S-o minăm la tată-său
Să-i dea strai și lepedeu
Că de cînd m-am însurat
Tot pă paie m-a culcat!³⁶.”

Recăsătoria (urjabázasodás) era în general rău văzută:

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1931.

„Zicală: Și-a schimbat stratu (s-a măritat a doua oară)³⁷.”

Văduva rămîne în casa bărbatului, ajutată de rudele acestuia în familia patriarhală a mocanilor, pe cînd în comunitatea casnică a ceangăilor se întoarce la rudele ei (pl. III).

Sistemul *successoral (örökség)* este simplu, bunurile transmițîndu-se în general copiilor, nepoților și, în lipsa acestora, soției sau ascendenților. Testamentul se făcea oral (limbă de moarte) și era de regulă obligatoriu pentru urmași. Casa părintească („curtea”) revenea de drept copilului care rămînea cu părinții (cel mai mare la mocani, cel mai bun la ceangăi), cu sau fără despăgubiri pentru ceilalți frați (pl. IV)³⁸.

³⁵ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 59, nr. CXX.

³⁶ *Ibidem*, p. 42, nr. LIX.

³⁷ *Ibidem*, p. 46, nr. LXXVI.

³⁸ Cf. și Artur Gorovei, *Partea sufletului. Un vechi obicei juridic al poporului român*, Fălticeni, 1925.

În privința *bunurilor (birtok)*, ele puteau dobîndi „prin moștenire, cum-părare, donație sau prin agoniseală“. Tot astfel „pămîntul folosit mai mulți ani îi dădea dreptul de proprietate“. În sistemul popular, se făcea o distincție între bunurile mișcătoare și cele nemiscătoare. Acestea din urmă erau trans-misibile numai de proprietarul lor prin acte de donație sau după moartea lui („casa cu celelalte supraedificate“), în timp ce cele mișcătoare puteau fi împrumutate, date pentru totdeauna de proprietarul lor (pluș, car etc.).

Nu numai oamenii pot fi stăpîniți bunurilor, ci și duhurile rele (*szelle-mek*). În stăpînirea acestora se află hotarele, fîntîinile, locurile părăsite și, în general, subsolul și bunurile aflate aici (comorile), fapt pentru care la răscrucile de drumuri se luau măsuri speciale de precauție de către trecători (semnul crucii), de către nuntași (dansuri, libații), de către cei care însoțesc mortul (poduri de pînză albă) ș.a.m.d.

Inf. N.B., 90 ani, cioban.

Tărlungeni, 1970.

„Sub stăpînirea duhurilor rele se află: pisica neagră, găleata goală, popa, gunoiul după ușa, iar sub stăpînirea celor bune: găleata plină, potcoava, hornarul“.

Credința aceasta era răspîndită în special la rudarii din Valca Gîrcinului:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gîrcinului, 1971.

„(Duhurile cele rele) stau la răs_pîntii, unde se despart două drumuri. Se face cruce la răscruce, se face oprire cu mortul, tot aici se fac și descîntece“.

Inf. G.B., 60 ani, rudar.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Se temeau de spirite, care umblau la fîntînă, la răs_pîntii, la pod. Pe cine-l prind, îl pocește la mijlocul nopții“.

Pentru neotrănitarea hotarelor se pun „potci“, invocîndu-se spiritul locu-lui care „pocea“ pe răufăcători (inf. N. B., 90 ani, cioban, Tărlungeni, 1970), iar practicile magice și apotropaice se făceau la hotarul satului, la pragul casei sau la gîndul curții. La mătura se recurgea de către mocani și rudari în nume-roase ocazii pentru îndepărtarea răului și pentru paza casei³⁹.

Dreptul de *servitute* era în general cu atenție observat în așezările agrare, în special servitutea de trecere.

Proprietatea asupra animalelor se arată prin semne speciale. Pentru vite, semnul de înfierare aparținea comunei, pentru oi se foloseau semne după fa-milie și se moșteneau⁴⁰ (fig. 11, pl. V).

³⁹ Cf. C. Stoicescu, *La magie dans l'ancien droit roumain (Rapprochement avec le droit romain)*, ed. a II-a București, 1939; vezi și P. Huvelin, *Le magie et le droit individuel*, în *L'Année sociologique*, 1906.

⁴⁰ Cf. R. Vulcănescu, *Etnologie juridică*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1970, cap. V; cf. și Albert Arz v. Straussenburg, *Burzenländer Brennzeichen*, în *MBSM*, IV, 1940, 1—4, p. 45—49.

Bunurile găsite (talált birtokok) erau în general proprietatea celui care le-a aflat, făcându-se de obicei o întrebare în sat sau la biserică. *Comoara* găsită — dar al spiritelor locului — era ascunsă de teama autorităților sau a hoșilor. Vânatul pe teren străin era al vânătorului, cu excepția cazului în care animalul rănit se refugia în alt loc și atunci era împărțit pe din două de vânător și proprietarul locului. Pagubele pricinuite de vite semănăturilor sau altor animale se plăteau după înțelegere sau prin arbitrajul obștii.

Paznicii vitelor erau aleși de populația agricolă în sfatul de obște. Pentru oi, se făcea o învoială, cu plata de obicei în natură:

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1931.

„.... Am ciobănit șaisprezece ani, *pă doo oi un an dă zile* și *pă haine* și *pă urmă din an* în an am sporit cite o oaie, *pină la* (o mie nouă sute) *obzeci* am făcut v-o trei zeci...”⁴¹

Pentru animalul sfârșiat de fiare sălbatice, ciobanul nu răspundea dacă făcea dovada atacului fiarelor, aducând rămășițele viotimei.

Fructele de pe orengile ce atârneau pe pământul vecinului erau socotite de mocani ca fiind ale proprietarului pomului, la ceangăi ale proprietarului terenului vecin sau după înțelegere.

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gircinului, 1971.

„Crengile dacă treceau dincolo de gard, *fructele le lua cel cu pomul*”.

Obligații (koteleségék) reciproce se stabileau cu ocazia unor evenimente — botez, căsătorie — când se schimbau daruri. La anumite ocazii (strângerea recoltei, construirea unei case) se făcea muncă în comun la ceangăi, participând toate rudele sau întreaga comunitate, pe bază de reciprocitate. Forma cea mai obișnuită de *clacă* (*kaláka*) era la tors (fig.12):

Inf. M.J., 65 ani.

Cernatu, 1931

„Cum să făcea *clacă*, *pă* *acea vreme*! S-aduna v-o douăsprezece fete la cite-o nevastă, *care-avea mult de lucru*; ne chema: «*Veniți, zău, că fac dăsar clacă!*» Și-acolo, dacă ne ducea, îndrugam *pină nu mai puteam*, *pină la doisprezece*, cite o ocă de caier una și ne băga în casă înainte: cîntam și îndrugam, cine mai gros, care mai subțire — *țâi multe*. Citeodată ne cinstea mai ghine, citeodată mai rău”⁴².

În caz de vânzare a unei case — în special a casei părintești (cămin), nu însă și a unui teren la oîmp — la ceangăi rudele și vecinii erau întrebați dacă vor ei să cumpere, avînd un *drept de preferință* și putînd răscumpăra bunul înstrăinat fără consimțămîntul lor, în timp ce la mocani nerespectarea obiceiului nu producea nici un efect juridic⁴³.

⁴¹ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 48, nr. LXXXIII.

⁴² *Ibidem*, p. 72, nr. CLIV.

⁴³ Cf. Val. Georgescu, *Preemiunea în istoria dreptului românesc, Dreptul de protimis* în Țara Românească și Moldova, București, Edit. Academiei R.S.R., 1965.

Pentru *vînzarea (eladás)* unui bun mobilier se făcea un *semn* pe obiect (cruce) sau se expunea un eşantion la poartă casei.

Datul mîinii însemna că înţelegerea s-a făcut şi cuvîntul nu mai putea fi luat înapoi. *Arvuna (előleg)* se dădea uneori într-o proporţie prestabilită din preţ (un sfert, la ceangăii din Cernatu), alteleori după învoială:

Inf. N.B., 90 ani, cioban.

Tărlungeni, 1970.

„Arvuna trebuie să fie 1/4 din valoarea obiectului vindut. În caz de răzgîndire, cumpărătorul trebuie să dea de două ori arvuna. Nerespectarea înţelegerii ducea pentru cumpărător la pierderea arvunei, iar pentru vînzător la restituirea ei îndoită“.

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Cel ce nu-şi ţinea cuvîntul pierdea arvuna, iar vînzătorul dădea de două ori preţul“.

Adălmaşul (áldomás) se făcea după plata preţului şi se dădea de obicei de către cel care primea banii (vînzător) sau la ceangăii din Cernatu de ambele părţi, în prezenţa cîtorva prieteni sau invitaţi pentru a se asigura publicitatea actului şi pentru a nu mai putea fi atacat:

Inf. G.B., 60 ani, rudar.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Adălmaş dădeau amîndoi, un kil de ţuică, şi chema şi cîţiva (martori)“.

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Se făcea adălmaş la vite. Plătea cel ce cumpăra“.

La vite mari, vînzarea se făcea cu căpăstru cu tot — pentru ca animalul să poată fi transportat — iar şaua se dădea numai dacă s-a convenit astfel:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gîrcinului, 1971.

„Calul se vindea cu căpăstru, cu lanţ cu tot, ca să-l poată duce“.

În caz de descoperire de defecte la obiectul cumpărat, în unele împrejurări se poate restitui lucrul într-un anumit termen (10—15 zile la ceangăii din Cernatu), în alte cazuri vînzarea rămînea valabilă. Regula era mai strictă la rudarii din Valea Gîrcinului:

Inf. G.B., 60 ani, rudar.

Valea Gîrcinului, 1971.

„(Cumpărătorul) în opt zile putea da lucrul înapoi, e o lege şi acum“.

Pedepsele (büntetés) în cadrul comunităţii se dădeau, în vechime, de către conducătorii obşteii sateşti, cu consimţămîntul colectivităţii. În familie se aplicau de către bărbat faţă de soţie şi copii. În sistemul familiei patriarhale a mocanilor şi rudarilor şeful avea — după cum am văzut — o autoritate deplină asupra membrilor familiei.

În cadrul comunităţilor vicinale, *judecata (törvényeskedés)* se făcea în vechime de către sfatul bătrînilor sau de întreaga obşte:

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1931.

„Înainte era hoţi în codru, acu sînt în oraş. Nu era judecător cu condei după ureche, era patru bătrîni din sat şi dia judeca. Acu cincizeci de ani era, i-am apucat şi eu ... Acu

cincizeci dă ani *era patru bătrini aleși și dia judeca* nu să făcea acte, să ducea la bătrini, dacă era v-o ispașe, v-o ceartă, îi împăca, că nu era avocat și judecător; devorțu să făcea la pătru-pop, nunta tot așa: să făcea 'nvoire, să făcea strigări la biserică; ne duceam piste o săptămână la biserică și făceam nunta...⁴⁴.

Pedepsele variau după natura faptei. Pentru unele vini se aplicau lovituri de baston sau bici.

În caz de furt, cel vinovat era plimbat prin sat cu obiectul furat legat de gît și obligat să strige: „Cine va face ca mine, ca mine să pățească“:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gîrcinului, 1971.

„(Pe hoț) il plimba cu lucrul furat (prin sat): «Cine o face ca el, ca el să pățească». Așa s-a întîmplat cu unul de-a furat caii de la colectivă în 1968, de l-a purtat cu caii furați” (fig. 13).

Complicitatea și tănuirea era asimilată cu fapta autorului principal, alteori pedeapsa era mai mică. *Tentativa* era în general mai blînd tratată, în schimb *recidiva* ducea la o agravare a pedepsei.

Pedeapsa maximă era considerată, în unele comunități vicinale, moartea, în altele predarea la autorități („robia adică închisoarea”) sau izgonirea din sat. Aceasta din urmă a fost forma arhaică de pedeapsă maximă și în subzona Săcele la mocani, pe de-o parte datorită faptului că lipsind pe cel vinovat de ocrotirea comunității putea fi omorît de oricine, pe de altă parte uciderea lui de către comunitate ar fi însemnat o pîngărire cu sîngele vinovatului⁴⁵.

În comunitățile patriarhale ale mocanilor, judecata se făcea uneori de către grupul de păstori, iar cel condamnat de egalii săi trebuia să plice în altă parte sau să se expună să fie executat de un împuternicit al grupului pastoral⁴⁶.

Ca *probe*, se foloseau martorii, descinderea la fața locului și în special *jurămintul*, care era decizoriu. El se făcea în diferite feluri: pe lucruri sfinte, la altar, pe pămînt cu lumînări aprinse (*magánno*) la țigani din Valea Gîrcinului:

⁴⁴ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 49, nr. LXXXVI.

⁴⁵ Cf. pentru antichitatea elină, *Iliada*, II, v. 651—657; IX, v. 63—64; XII, v. 674—676; XV, v. 357—362 și v. 423—425; XVI, v. 57—58 și v. 550—552; XXII, v. 84—87. După cum arată G. Glotz, „cea mai teribilă pedeapsă după această moarte hotărîtă de zei era expulzarea din familie. Igonit din gîntă, fără cămin, un om nu mai este protejat de către Themis și nu mai este considerat om; el este atimos” (G. Glotz, *Histoire grecque*, vol. I, Paris, 1925, p. 122). La romani, excluderea din familie a existat sub forma *abdicatio*, fiind aplicată ulterior și forma greacă, pe care împărații au ezitat s-o recunoască (Diocletian, *Cod.*, 8, 46 (47), 6; vezi și A. Sabatier, *La doctrine de l'expiation et son evolution historique*, Paris, 1903).

⁴⁶ Cf. R. Vulcănescu, „Le jugement des pères”, *Une ancienne institution de droit pastoral roumain*, Congrès Balkanique, Sofia, 1966. La fel se făcea și judecata (*itilime*) la țigani nomazi. După executarea vinovatului prin judecată publică sau privată și îngroparea lui de către „delegații”, șatra călătorea toată noaptea pentru a se depărta de mort și a se purifica. Cf. Marie-Paul Dollé, *Symbolique de la mort en milieu tsigane*, în *Études tsiganes*, an. XVI, 1970, nr. 4.

Inf. G.B., 60 ani, rudar.

Valea Gircinului, 1971.

„Se jurau pe cruce, pe copii. Le aducea și luminări. Cel bănuat aprindea lumina și ura pe ea”.

Inf. G.M., 21 ani, căldăraș.

Valea Gircinului, 1971.

„Jurământul se făcea pe pământ, se făcea o cruce de lemn, se puna pe ea pline și sare și două luminări aprinse, se jura față de toți”⁴⁷.

Pedeapsa divină era temută, considerându-se că nesocotirea preceptelor de conduită (păcatul) atrage mari nenorociri.

Sinuciderea era considerată o dovadă de lașitate și un greu păcat. Starca de legitimă apărare în schimb era recunoscută.

Cinstea (becsület, potyíia) fiind lucrul cel mai de preț în conviețuirea în comunitățile anhaice, era pedepsit cu asprime nu numai prejudiciul material, ci și cel moral. Răzbunarea se făcea nu numai pentru rănire sau ucidere, ci și pentru insulte, divorț, adulter. Răzbunarea se făcea de către cel lezat sau rudele lui cele mai apropiate și era îndreptată asupra vinovatului sau rudelor lui uneori, chiar câteva generații:

Inf. A.B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gircinului, 1971.

„Se făcea răzbunare: «una pentru alta». Frații fac răzbunare sau feciorii sau verii și se răzbunau pe cel vinovat”⁴⁸.

În unele cazuri, *bunul nume (hirmév)* al cuiva era contestat de către întreaga comunitate, cel vinovat devenind *obiect de glume și batjocură* sau obiect de poreclă, intrînd în „gura satului”, iar în diferite ocazii fiind vizat direct, la mocani, prin strigături la horă:

Inf. B.V., 69 ani.

Satulung, 1931.

„Dă una care nu știa să țeară — s-a dus în alt sat la soacră-sa și s-a apucat și ea să țeară și nu știa — și i-a scos cîntec oamenii după-acolo”⁴⁹.

Cel atins astfel în onoarea sa de cele mai multe ori părăsea satul, altfel rușinea trecea de la o generație la alta⁵⁰.

O formă de critică organizată era la ceangăi „căruța cu păpuși” din zilele de Paști:

⁴⁷ Cf. I. Chelcea, *Țigani din România*, București, 1944, p. 173 și 177.

⁴⁸ Pentru aspecte comparate, I. Elzi, *Mbi disa probleme në lidhje me vrasjeni dhe hak-marrjen në Shqipëri* (Cu privire la asasinat și vendetă în Albania), în *Bulletin i Universitetit Shtetëror të Tiranës*, Seria șt. sociale, 1952, nr. 3, p. 197—212; M. Marotta, *L'instituta della vendetta nella sua fenomenologia sociologica e antropologico-culturale*, Roma, 1964.

⁴⁹ Elena Moroianu, *op. cit.*, p. 39, nr. XLVII.

⁵⁰ Cf. și o relatare a lui G. Coșbuc asupra obiceiului „strigării peste sat”: „E o judecată aspră strigarea peste sat — imi zise preotul — dar ajută! Nu-i în stare nici o lege, nici o frică de pedeapsă, nici o autoritate să moralizeze așa de mult satul, ca străgarea aceasta” (*Tri-bunalul satului*, în *Dintr-ale neamului nostru*, București, 1903, p. 131).

Inf. I.S., 38 ani, funcționară.

Cernatu, 1971.

„Aici (la Cernatu) venea o căruță, cu două roate, pe care erau două păpuși, a doua zi de Paști. Cu ea veneau flăcăii călări și pe jos pe la fete. *Le critica pe fetele care mergeau la bal și veneau dimineața acasă, le striga cu vorbe de haz*”.

Comunitățile sătești formau *unități sociale închise*, astfel avînd raporturi reduse cu alte comunități. Raritatea acestor raporturi se vede din faptul că „străin”, în mentalitatea rurală, nu înseamnă om de altă credință sau de altă naționalitate, ci „om din alt sat”:

Inf. A. B., 52 ani, rudăreasă.

Valea Gircinului, 1971.

„(Străin) e omul venit din altă parte, cel ce se așează aici e venetic”.

Datorită vechiului sistem endogamic, căsătoria cu persoane din alte sate sau de altă naționalitate⁵¹ nu era posibilă:

Inf. B. V., 69 ani.

Satulung, 1931.

„Măritatu-i cu făcărie, că nu știi pă cine iei, da vorba aia: *Mocanu să-ș ia Mocan și Cojanu, Cojan...*”⁵².

Într-o perioadă de tranziție, se plăteau despăgubiri pentru mireasa dusă în alt sat:

Inf. N. B., 90 ani, cioban.

Tărlungeni, 1970.

„Punea lanț (flăcăii) de-a curmezișul drumului și nu-i lăsa să treacă (pe nuntași) pînd nu le dădea cîntec”.

M.A., 85 ani, pensionar.

Cernatu, 1970.

„(La ceangăi) legau drumul de le dădeau cîteva buți de vin sau le plătea băutura”.

Inf. G. B., 69 ani, rudar.

Valea Gircinului, 1971.

„Se închid: drumul cu lanț, cu sfori, din stilp în stilp și așteaptă cu ciomege și furci să vindă ginerile să plătească, cînd e luată mireasa din sat. Ginerile dă 3—5 deca vin. La Debirlin a dat 3 vedre de vin, dacă nu, fac bătaie, cum de a scos fata din sat <fără voie>”.

Legăturile dintre satele săcelene se stabileau de către căpetenii sau sfatul satului pentru nevoi de apărare sau lucrări comune: incendii la cîmp, pădure, inundații, construcții de poduri, biserici, școli. În caz de apărare comună, se înghieba o forță de apărare unică, punînd sub aceeași comandă toate satele, cum s-a întîmplat în revoluția de la 1848, mocanii organizîndu-se într-o legiune pe întreaga Țară a Bîrsei (fig. 14).

Străinul (idegen) venit temporar într-o comunitate vicinală, ca și „venetic” (*jövevény*) stabilit definitiv în sat, era bine primit, acordîndu-i-se *ospitalitate* și apărare. În caz că era lozat de cineva, străinul era apărat.

⁵¹ „Se povestește de vreo căsătorie din dragoste sau de iubirea dintre o romîncă și un ungur — ceea ce poate nu s-a întîmplat de două ori de cînd țin ei minte — zeci de ani de-a rîndul de către fiecare generație și se scoate cîntec. Deși se înțeleg bine cu ungurii, trăiesc în relațiuni destul de bune, zicîndu-și unii altora «vecine», totuși nu se întîmplă să se înrudească unii cu alții” (Elena Moroianu, op. cit., p. 13).

⁵² *Ibidem*, p. 31, nr. XXVIII.

Normele de conviețuire aplicate în comunitățile vicinale din subzona Săcelele au îmbrăcat deci forme specifice — organizare, administrare, regimul persoanelor, bunuri, obligații, pedepse, relații intercomunitare — corespunzând în conținutul și forma lor nevoilor concrete ale acestor comunități, stadiului lor de dezvoltare.

Aceste norme (*obicei, szokás, şuka*) au avut o aplicare îndelungată (*plures actus uniformes, continuu*), erau bazate pe convingerea că așa trebuie să fie, potrivit ordinei de drept (*opinio iuris et necessitatis*) și aveau o rațiune de a fi (*ratio*)⁵³.

Inf. G. M., 21 ani, căldăraș.

Valea Gircinului, 1971.

„Obiceiul (*şuka*) e ce se face la noi, la nuntă, la zestre”.

Normele acestea se deosebesc de celelalte obiceiuri — și în primul rând de prescripțiile morale — prin aceea că, pe de o parte, sfera lor de aplicare privește în mod special reglementarea conviețuirii sociale, iar pe de altă parte nerespectarea lor atrage anumite sancțiuni materiale, prestabilite și consecvent aplicate.

Strâns legate între ele în cadrul aceleiași structuri sociale, normele de conviețuire au căpătat și în subzona Săcelele caracterul de *sistem normativ popular*, bine încheșat, determinat de un anumit mod de producție și influențându-i mecanismul funcțional și dezvoltarea⁵⁴.

Într-o formă inițială, acest sistem a corespuns și aici comunei primitive, prezentându-se deci ca un sistem juridic pur. Pe măsură ce comunitățile primitive s-au încadrat în moduri de organizare superioare, structura socială s-a complicat, alături de formele inițiale, depășite, adăugându-se elemente noi și luând naștere astfel o formațiune social-economică. În cadrul acestei formațiuni, sistemul normativ popular, ca element de suprastructură, a devenit și el mai complex, cuprinzând alături de rămășițe ale societății gentilitice și relații bazate pe proprietatea privată și odată cu ele principii și norme de conduită din sistemul de drept al claselor dominante.

La rîndul lor, în cadrul statului exploatator, clasele dominante au fost nevoite să pină seama, și în Țara Bîrsei, de noemele de conduită din comunitățile

⁵³ Cf. S. G. Longinescu, *Elemente de drept roman*, București, 1908, p. 84—85.

⁵⁴ După cum remarcă sociologul sovietic Kosven, în perioada de destrămare a comune primitive „vechile obiceiuri se fixează, se transformă într-un anumit sistem, transmitându-se din generație în generație. Așa apare obiceiul pămîntului, care poartă pecetea dualismului, caracteristic societății gentilitice în etapa respectivă a istoriei ei. Acest drept consuetudinar tinde, pe de o parte să fixeze și să păstreze vechile norme gentilitice, iar pe de altă parte devine în mod inevitabil expresia noilor principii ale proprietății private, care distrug comunitatea gentilitică, expresia diferențierii sociale și a autorității” (M. Kosven, *op. cit.*, p. 177; vezi și I. Demeter și I. Ceterchi, *Introducere în studiul dreptului*, București, Editura Științifică, 1962, p. 41).

vicinale, fie recunoscându-le ca atare (*praeter legem*), fie declarându-le ca exprimînd propria lor voință și încadrându-le în sistemul lor juridic (*propter legem*) și numai în anumite cazuri — atunci cînd lezeau direct interesele de clasă — interzicându-le (*contra legem*), ca de pildă atunci cînd era vorba de justificarea acțiunii haiducilor. În general, au fost adoptate în trecut de către clasa dominantă acele norme care asigurau un minimum de echitate socială, absolut necesară fundării dreptului și menținerii statului exploatator⁵⁵.

Între aceste norme, inspirate de popor, dar care au căpătat aspect de lege prin voința clasei dominante, corespunzînd intereselor acesteia, fiind interpretate și aplicate după bunul ei plac (*drept cutumiar*), pe de o parte și normele de conviețuire ale comunităților vicinale, corespunzînd intereselor tuturor membrilor acestora (*obiceiuri juridice*), pe de altă parte este o deosebire calitativă care nu poate scăpa unei analize oricît de sumare. Distincția atentă și permanentă dintre „drept” (*jok*) și „dreptate” (*igazság*)⁵⁶ nu face decît să dea expresie principiului popular după care o normă de conduită nu poate fi dreaptă dacă nu corespunde preceptelor morale ale întregii comunități, pe o anumită treaptă de dezvoltare a ei.

Nerespectarea normei juridice era în același timp și nerespectarea imperativelor etice, cel care se încumeta să facă aceasta fiind pe deplin vinovat față de comunitate, ajungînd în opoziție cu ea și excludîndu-se automat și fără drept de apel din mijlocul ei: era „desconsiderat și povestit de tot satul”, „rămînea pentru toată viața batjocura satului”.

Se înțelege astfel ușor de ce cei ce reprezentau comunitatea ca împuterniciți ai ei se bucurau de un „respect nesilit și necontestat”, ca și sistemul normativ în numele căruia acționau, așa cum greu se putea imagina într-o societate împărțită în clase, cu organe de conducere care sînt „exponenți ai unei

⁵⁵ După cum remarcă prof. Gh. Cronț, „justiția obștilor sătești, în care se pot recunoaște reminiscențele organizării sociale gentile, n-a fost suprimată de justiția domnească, ci adaptată treptat și utilizată în interesul elementelor feudale și al consolidării autorității domnești. Ca organe auxiliare ale justiției feudale, cu însărcinări valabile numai pentru procesele respective, jurătorii au folosit în numeroase cazuri mărturiile și informațiile oamenilor din rîndul maselor populare. Numai asemenea colaborări ale oamenilor de rînd cu jurătorii ar putea fi socotite aspecte populare ale instituției jurătorilor. În realitate aceste colaborări au constituit deghizarea populară a justiției feudale” (Gh. Cronț, *Instituții medievale românești înfrățirea pe moșie. Jurătorii*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1969, p. 220—221). Este vorba de un minim de echitate necesar oricărei societăți și de care clasele dominante au trebuit să țină seama. Cf. A. Sișkin, *Bazele moralei comuniste*, București, E.S.P.L.P., 1956, p. 409; vezi și Tr. Ionașcu și E. A. Barasch, *Despre relativa independență a unor aspecte ale formei în drept, Problema constantelor dreptului*, în *Studii și cercetări juridice*, an IX, 1964, nr. 2, p. 177—190.

⁵⁶ Pentru *ius aequum et bonum*, vezi Ulpian, *Dig.* 11, De j et j., 10, 1; Paulus, *Dig.*, h, t, 11; pentru *Ars aequi et boni*, vezi Celsius, *Dig.*, h. t., 1, pr; cf. și F. Senn, *De la justice et du droit*, Paris, 1927, p. 29—34.

puteri care se înstrăinează de societate⁵⁷ și unde neconcordanța dintre drept și dreptate era regulă. De aici, și recurgerea la obiceiul pământului, chiar în perioade mai evolute, deoarece „erau convinși că autoritatea de stat nu le făcea dreptate“, precum și aprecierea întâlnită uneori că „vechile rînduiri erau foarte bune și trebuiesc păstrate. Ele slujesc societatea“.

Ca fenomen sociologic, obiceiurile juridice și-au avut și în subzona Săoele importanța și rolul lor bine precizat de-a lungul vremurilor, apărînd în anumite condiții ale vieții sociale, iar existența lor fiind condiționată de însăși acele împrejurări. Dezvoltarea societății le-a făcut să capete un caracter istoric tot mai pronunțat, rămășițele lor fiind pe cale de rapidă disoluție. Totuși, principiile care le-au stat la bază — perfectă concordanță dintre drept și dreptate, dintre voința individuală și cea colectivă — au fixat un ideal pe care societatea noastră își propune să-l realizeze pe o treaptă mai înaltă, în cadrul sistemului de drept socialist ce reprezintă, în forma lui cea mai evoluată, voința întregii societăți⁵⁸.

⁵⁷ K. Marx și F. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. II, ed. a III-a, București, Edit. politică, 1968, p. 298.

⁵⁸ Cf. I. Demeter și I. Ceterchi, *Introducere în studiul dreptului ...*, p. 282.

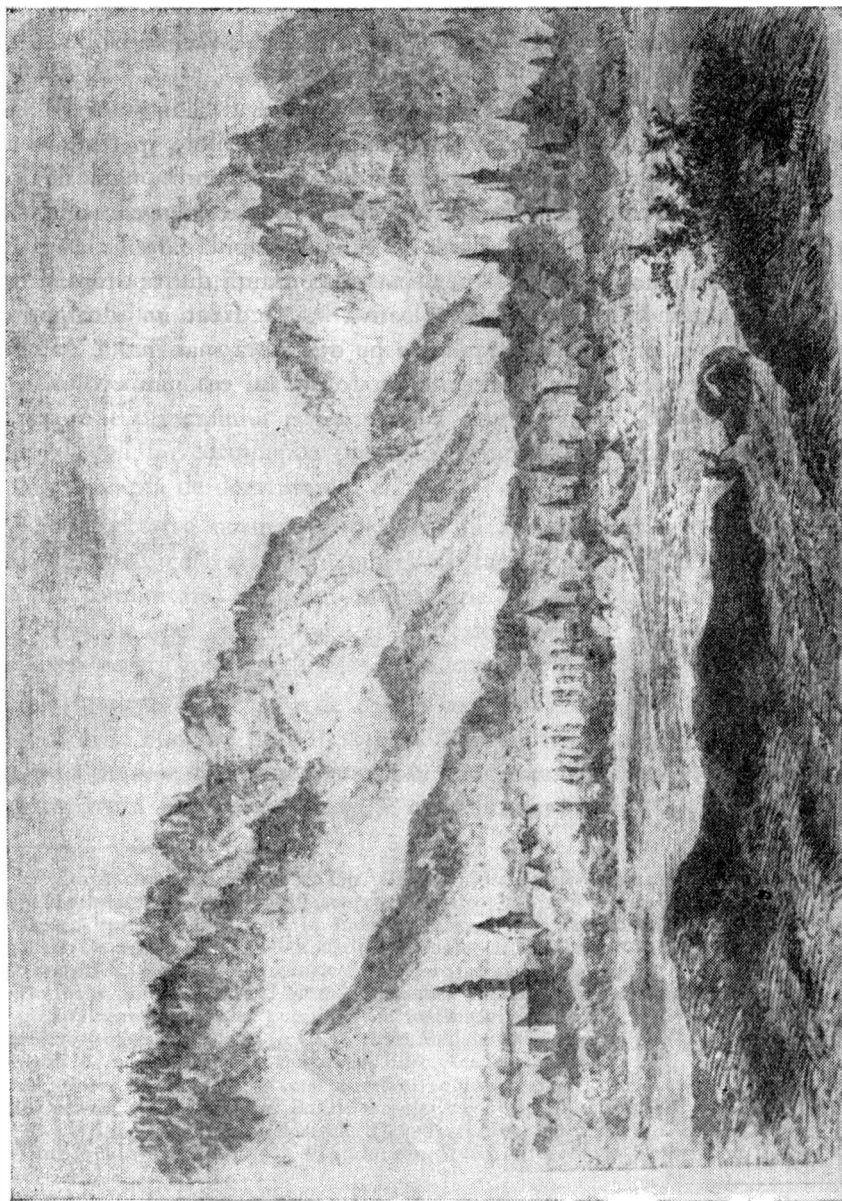

Fig. 1. Satele săcelene în a doua jumătate a sec. XIX (după Orbán Balázs).

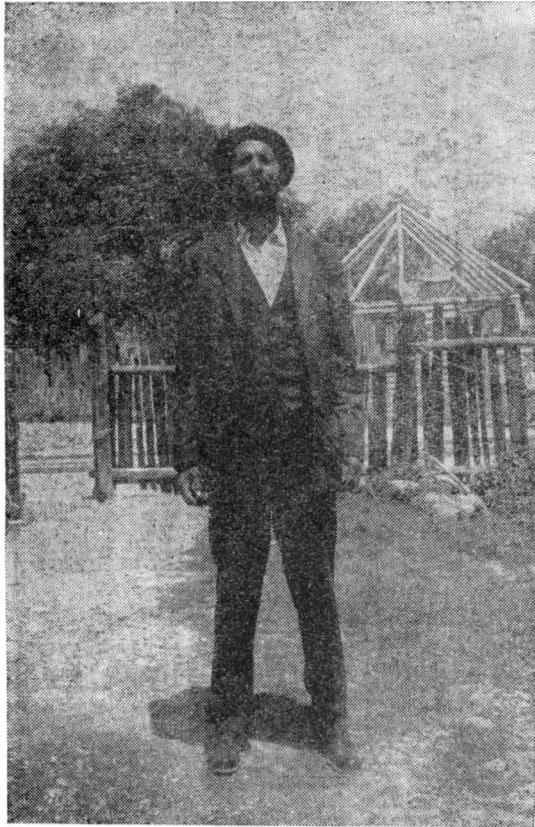

Fig. 2. „Delegat“ (bulibaș) al comunității de rudari din Valea Gîrcinului Săcele, 1971.

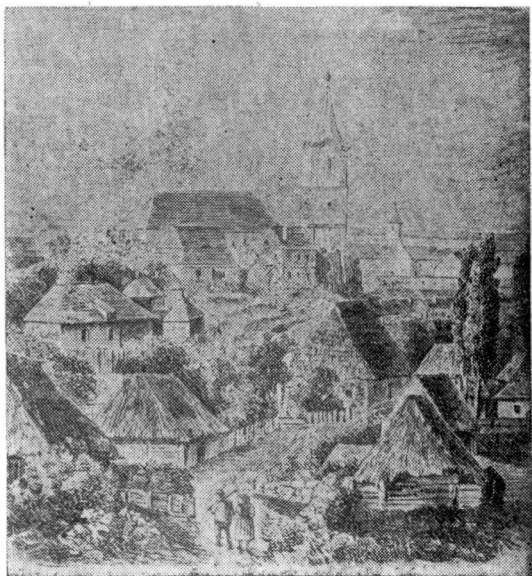

Fig. 3. Poarta satului Cernatu, a doua jumătate a sec. XIX (după Orbán Balázs)

Fig. 4. „Jocul bradului” (*borița*) la ceangăii din Zizin, a doua jumătate a secolului XIX (după J. Teutsch).

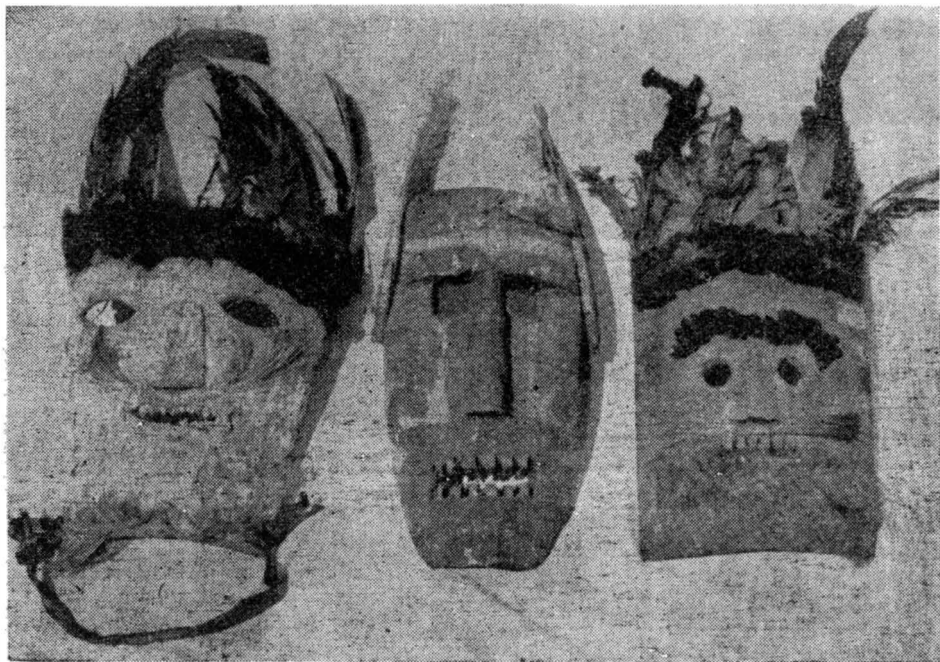

Fig. 5 .Măști folosite de dansatorii ceangăi, prima jumătate a sec. XX (Muzeul etnografic Săcele).

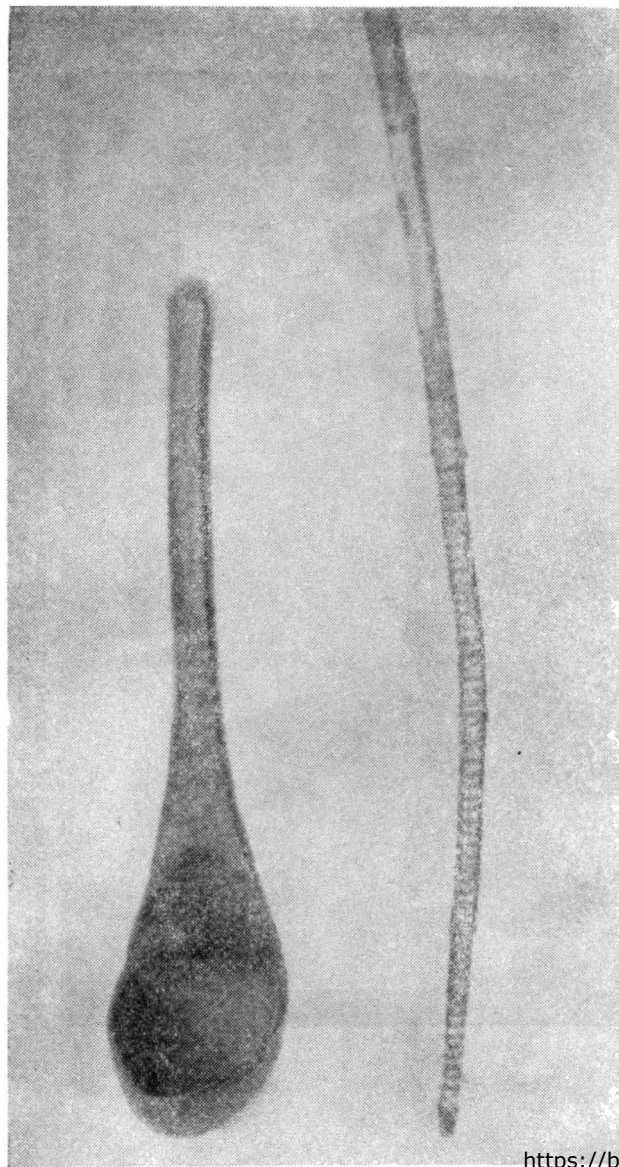

Fig. 6. Unități de măsură a laptelui folosite de mocanii săceleni, prima jumătate a sec. XX (Muzeul etnografic Săcele).

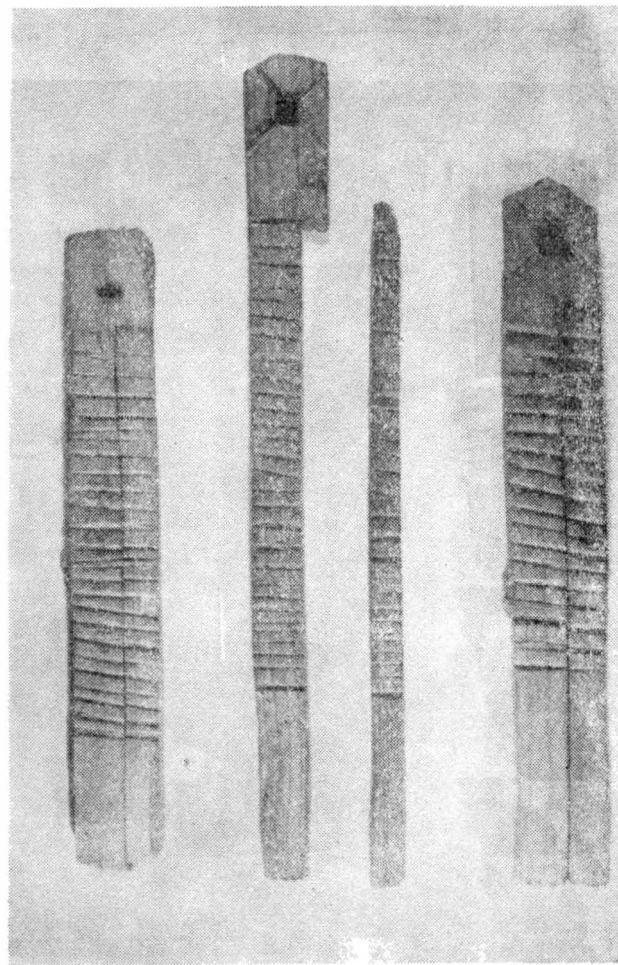

Fig. 7. Răboaje folosite de mocanii săceleni, prima jumătate a sec. XX (Muzeul etnografic Săcele).

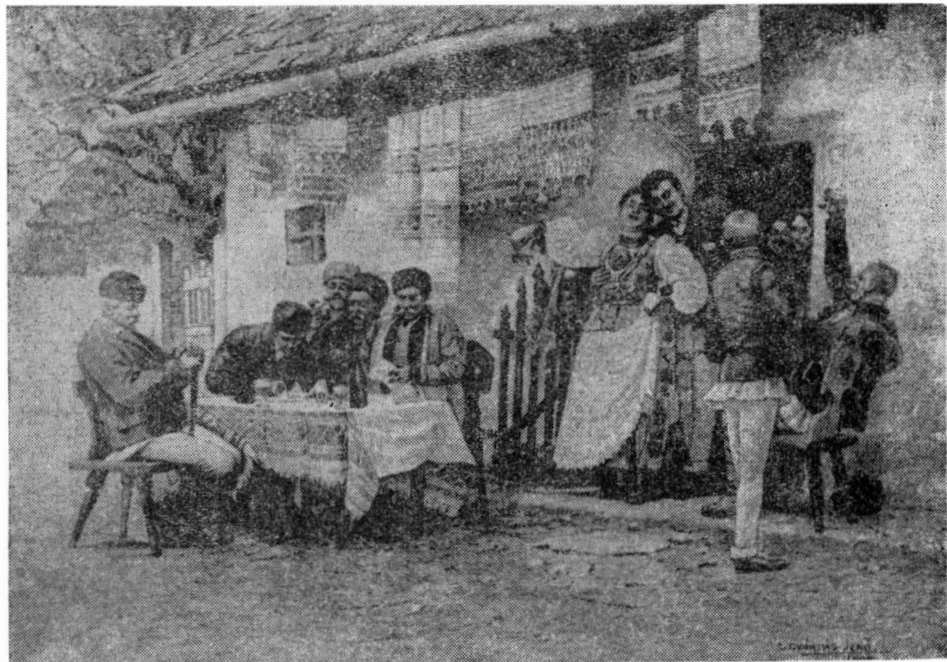

Fig. 8. Semnarea actului de logodnă la ceangăii din subzona Săcele, a doua jumătate a sec. XIX (după Orbán Balázs).

Fig. 9. Plecarea miresei la casa mirelui, la mocanii din Satulung, prima jumătate a sec. XX (foto V. Tudoran).

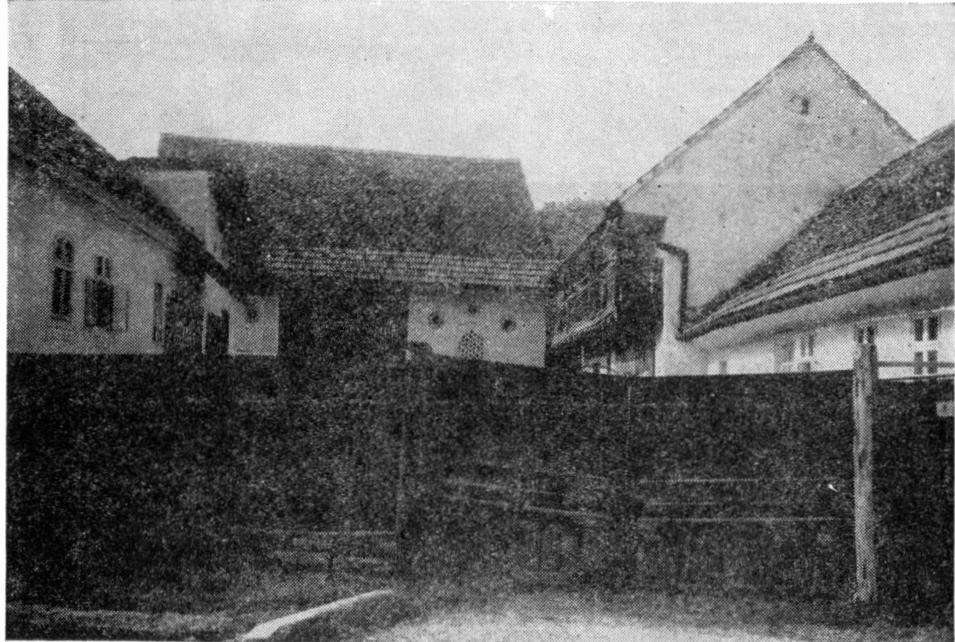

Fig. 10. Casă de ceangăi pentru două familii, Tărlungeni, prima jumătate a sec. XX.

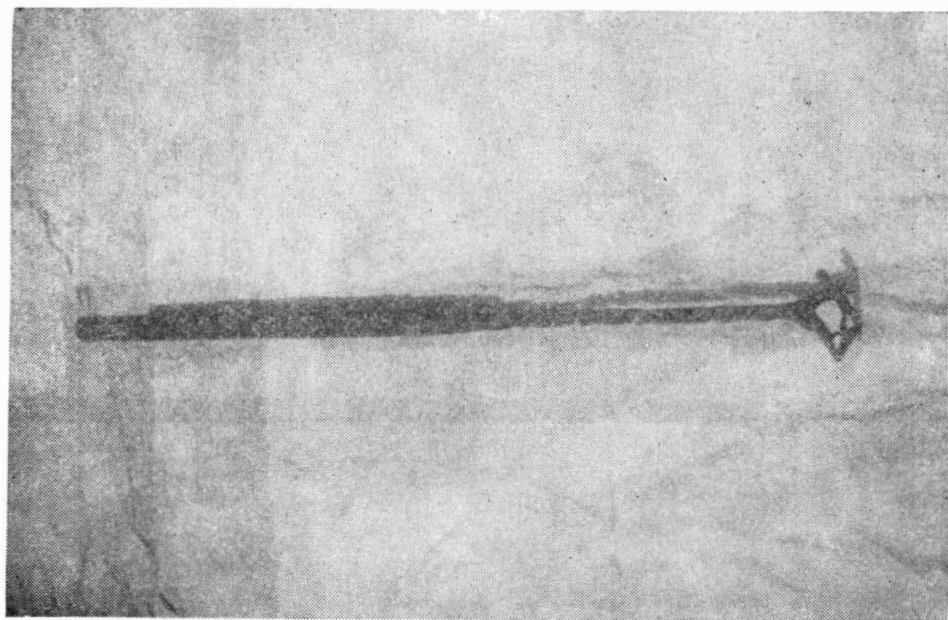

Fig. 11. Unealtă de însemnat vitele, Turcheș, a doua jumătate a sec. XIX (Muzeul etnografic Săcele).

Fig. 12. Mocance din Sarulung lucrînd la țesături, prima jumătate a sec. XX (foto G. Moroianu).

Fig 13 Infractor afișat în panoul Miliției (jos) pentru a fi cunoscut de locuitori,
orașul Săcele, 1970.

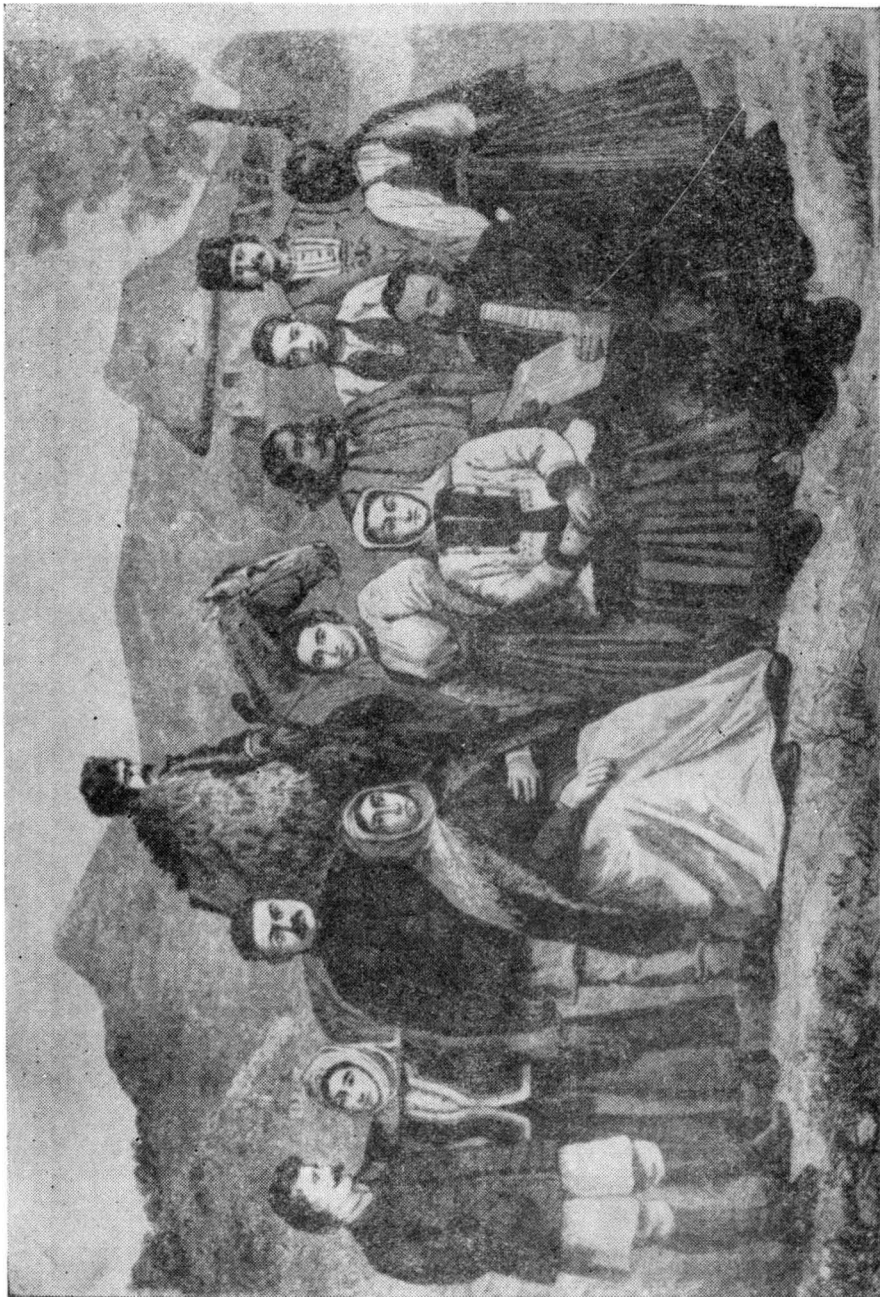
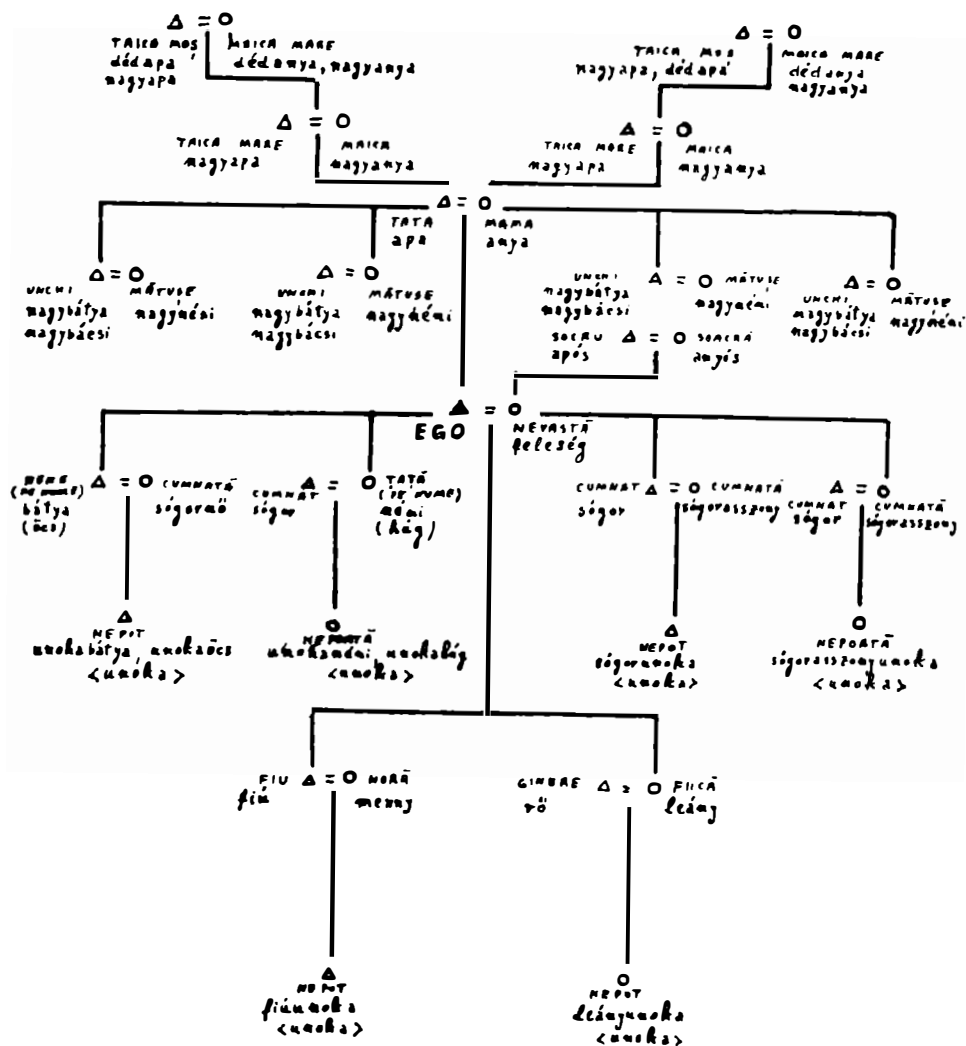
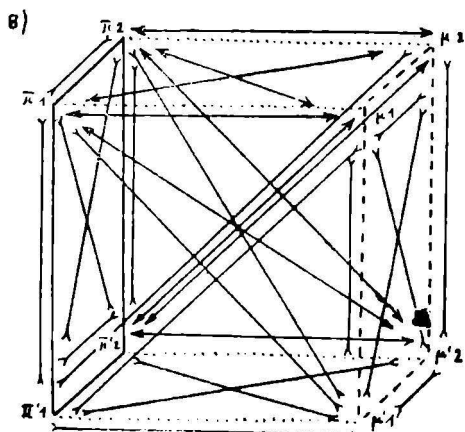
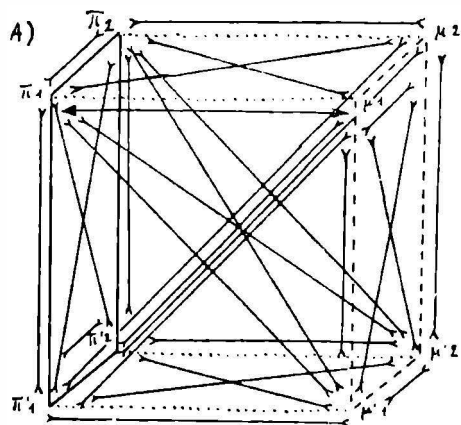

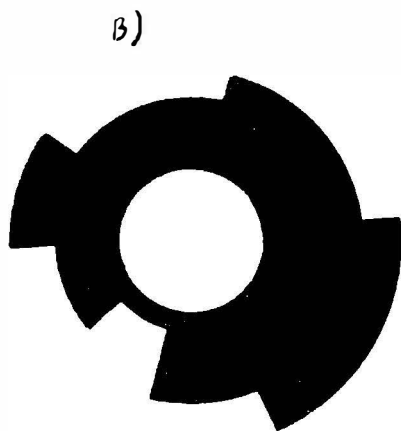
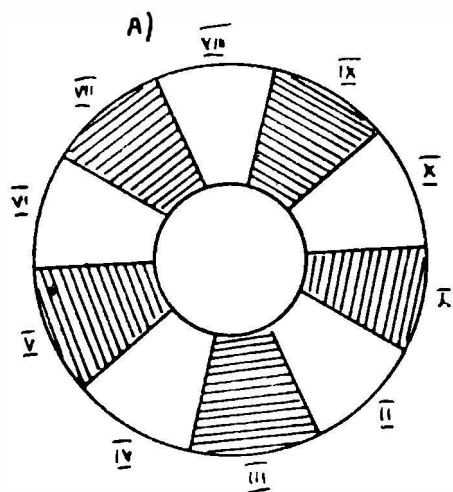
Fig. 14. Mocani și ceangăi din subzona Săcele, a doua jumătate a sec. XIX (după Orbán Balázs).

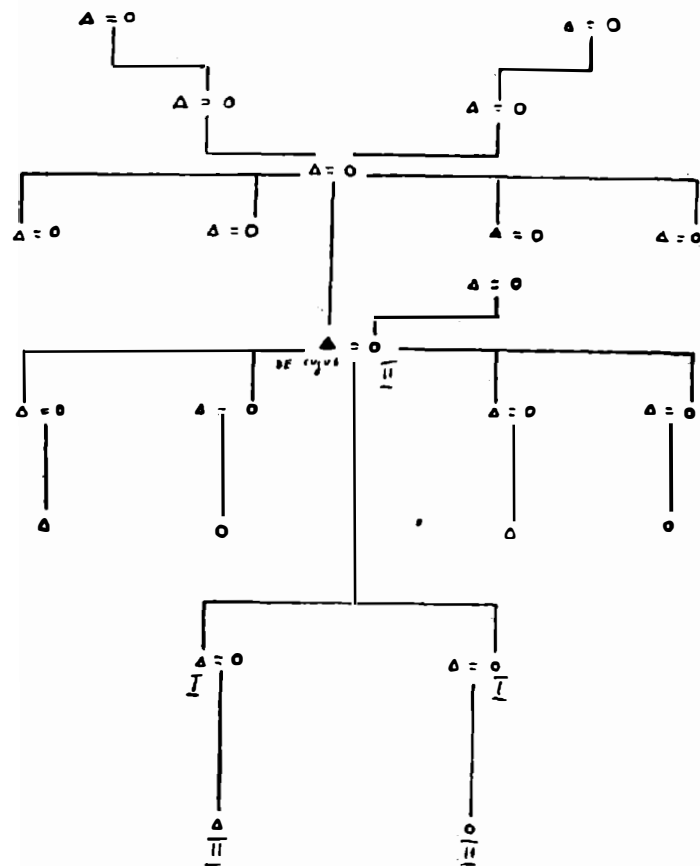
Pl. I. Schema terminologiei de rudenie folosită de mocani (majuscule) și ceangăi (minuscule) în subzona Săcele, prima jumătate a sec. XX (în paranteze ascuțite — numirile recente).

Pl. II. Modelele geometrice ale raporturilor dintre căsătorie și rudenie la mocani (A) și ceangăi (B) în subzona Săcele, prima jumătate a sec. XX (π — linia paternă; μ — linia maternă)

Pl. III. Diagrama polară a funcțiilor familiei în comunitățile vicinale din subzona Săcele, prima jumătate a sec. XX. A — Schema de principiu: I — funcția biologică; II — funcția demografică; III — funcția economică; IV — funcția juridică; V — funcția politică; VI — funcția etică; VII — funcția religioasă; VIII — funcția pedagogică; IX — funcția psihologică individuală; X — funcția psihologică colectivă. B — Aplicație la satele săcelene.

Pl. IV. Schema sistemului succesoral aplicat în comunitățile vicinale din subzona Săcele, prima jumătate a sec. XX.

Loc	1700	1826
1	B	Ω
2	HK	HK
3	(F	FF
4	HF	HF
5	HF	HF
6	7	7
7	P	P

Pl. V. Semne de proprietate pentru însemnarea vitelor (după Albert Arz v. Straussenburg): 1, Baciu; 2, Turcheș; 3, Cernatu; 4, Satulung, 5, Tărlungeni; 6, Zizin; 7, Purcăreni.

ALTE RECHTSBRÄUCHE IN DER ETNOGRAPHISCHEN TEILZONE SĂCELE (SIEBENDÖRFER) WÄHREND DER ZWEITEN HÄLFTE DES 19. UND DER ERSTEN HÄLFTE DES 20. JAHRHUNDERTS

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die ethnographische Teilzone Săcele umfasst die Siebendörfer Baci, Turcheș, Cernatu, Satulung — die heute die Stadt Săcele bilden — sowie Purcăreni, Tărlungeni und Zizin.

In den Gemeinden der ethnographischen Teilzone der Siebendörfer hatten die gültigen Rechtsvorschriften betreffend Organisierung, Verwaltung, Personenstand und Güterstand, Verpflichtungen, Strafen sowie die Beziehungen zu anderen Gemeinden einige Charakteristiken, die nach Inhalt und Form den konkreten Bedürfnissen und dem Entwicklungsstadium dieser Gemeinden entsprachen.

Diese Vorschriften wurden lange Zeit hindurch angewendet und fussten auf der Überzeugung, dass sie nach der Rechtsordnung so sein mussten und ihre Existenz einen Sinn hatte. Von den anderen Bräuchen und vor allem von den Moralvorschriften unterschieden sie sich dadurch, dass diese Rechtsbräuche besonders das gesellschaftliche Zusammenleben betrafen und dass ihre Missachtung bestimmte, konsequent angewandte Strafen materieller Natur nach sich zog.

In seiner ursprünglichen Form entsprach dieses Rechtssystem auch hier der Urgemeinschaft und war somit ein reines Rechtssystem.

In dem Masse, in dem die Urgemeinschaften sich in höhere Organisationsformen eingliederten, komplizierte sich auch ihre soziale Struktur. Zu den ursprünglichen, überholten Formen kamen neue Elemente hinzu, so dass eine ökonomische Gesellschaftsformation entstand. Im Rahmen dieser Formation wurde auch das Rechtssystem — als Teil des Überbaus — immer komplexer und umfasste ausser den Überresten aus der Zeit der Urgemeinschaft auch auf das Privateigentum gegründete soziale Verhältnisse und mit ihnen auch Grundsätze sowie Verhaltensregeln aus dem Rechtssystem der herrschenden Klassen.

Das Gewohnheitsrecht umfasst vom Volke ausgegangene Vorschriften, die den Willen der herrschenden Klasse Gesetzeskraft erhielten, weil sie deren Interessen entsprachen und nach ihrem Gündünken angewandt wurden. Die Rechtsbräuche sind Normen des Zusammenlebens der Gemeinden, die den Interessen aller Mitglieder der Gemeinschaft entsprachen. Zwischen beiden besteht ein qualitativer Unterschied, der auch einer noch so oberflächlichen Untersuchung nicht entgeht. Die aufmerksame und ständige Unterscheidung zwischen „Recht“ und „Gerechtigkeit“ drückt nichts anderes aus, als die Auffassung des Volkes, dass eine Verhaltensvorschrift nicht gerecht sein kann, wenn sie nicht moralischen Geboten der gesamten Gemeinschaft auf einer bestimmten Entwicklungsstufe entspricht.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1. Die Siebendörfer in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts (nach Orbán Balázs).
- Abb. 2. Abgeordneter („Bulibasch“) der Holzschnitzergemeinschaft aus dem Gircin-Tal bei Săcele, 1971.
- Abb. 3. Das Tor des Dorfes Cernatu, der Hauptgemeinde der Siebendörfer, in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts (nach Orbán Balázs).
- Abb. 4. Der „Boritz“-Tanz (Tannentanz) der Tschangos aus Zizin, in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts (nach Julius Teutsch).
- Abb. 5. Masken von Tschango-Tänzern aus der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts (Volkskundemuseum Săcele).
- Abb. 6. Von den Mokanen aus Săcele verwendete Messgefäße für Milch. (Volkskundemuseum Săcele).
- Abb. 7. Von den Mokanen aus Săcele verwendete Kerbhölzer (Volkskundemuseum Săcele).
- Abb. 7. Bei der Unterzeichnung des Verlobungsvertrages bei Tschangos aus der Teilzone Săcele (nach Orbán Balázs).
- Abb. 8. Fahrt der Braut ins Haus des Bräutigams bei den Mokanen von Satulung (Langendorf) erste Hälfte des 20. Jahrhunderts. (Foto V. Tudoran).
- Abb. 10. Zwei-Familienhaus der Tschangos in Tărlungeni, erste Hälfte des 20. Jahrhunderts.
- Abb. 11. Viehbrandzeichen aus Turcheș aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts (Volkskundemuseum Săcele).
- Abb. 12. Mokane Frauen aus Satulung beim Weben, in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts. (Foto G. Moroianu).
- Abb. 13. Steckbrief für einen Verbrecher an der Anschlagstafel der Miliz in Săcele (1970), um von den Bewohnern erkannt zu werden.
- Abb. 14. Mokane und Tschangos aus der Teilzone Săcele, in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts (nach Orbán Balázs).
- Tafel 1. Übersicht der Verwandtschaftsbezeichnungen bei den Mokanen (mit Majuskeln) und bei den Tschangos (mit Minuskeln). In eckigen Klammern die heutigen Bezeichnungen.

- Tafel II.* Die geometrischen Modelle der Ehe- und Verwandtschaftsbeziehungen bei den Mokban (A) und den Tschangos (B) in der Teilzone Săcele, in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts (π =väterliche Linie, μ =mütterliche Linie).
- Tafel III.* Diagramm der verschiedenen Funktionen der Familie in den Gemeinden der Teilzone Săcele in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts. A. Grundsätzliches Schema; I biologische Funktion II demographische Funktion III wirtschaftliche Funktion IV juristische Funktion V politische Funktion VI ethische Funktion VII religiöse Funktion VIII pädagogische Funktion IX psychologisch-individuelle Funktion X psychologisch-kollektive Funktion. B. Anwendung auf die Siebendorfer.
- Tafel IV.* Schema des Erbfolgesystems in den Gemeinden der Teilzone von Săcele in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts.
- Tafel V.* Viehbrandzeichen (nach *Albert Arz von Straussenburg*) aus 1. Baci, 2. Turcheș, 3. Cernatu, 4. Satulung, 5. Tărlungeni, 6. Zizin, 7. Purcăreni.

ARTA COJOCĂRITULUI ÎN ȚARA OLTULUI

de CONSTANTIN CATRINA

După ce Oltul este strâns ca într-o chingă de capetele Munților Perșani și ai Baraoltului și pe „Cînd codrul Turzunului tăcut și întunecat, rămîne în urmă, iar Oltul răzbate în partea de apus a lumii, în fața lui se deschide una din cele mai mărețe priveliști din cîte a întîlnit vreodată”¹, aceasta este Țara Oltului care privită de sus de pe munți — precum ne destăinuiește etnograful Cornel Irimie — pare o grădină minunată.

Cuprinsă între Olt și Munții Făgărașului, „prinți ai geologiei”, această țară a țării a constituit de-a lungul veacurilor un laborator activ în plămădirea comorilor noastre populare.

Folclorul, portul, obiceiurile și alte manifestări ale culturii materiale și spirituale au înflorit aici prin munca și talentul inepuizabil al maselor de oameni ai muncii.

Descoperirile arheologice, denumirile unor vîrfuri de dealuri și poteci de picior, numeroasele instalații tehnice de prelucrare: pive și vîltori, joagăre și mori, precum și practicarea unor meșteșuguri străvechi ca olăritul, cojocăritul, pictura pe sticlă etc., toate la un loc vorbesc despre o istorie milenară a acestor locuri strămoșești.

Din acest ținut cunoscut sub denumirea de Țara Oltului „Numele cel mai vechiu și mai autentic... cum a viețuit și s-a transmis prin localnici în conștiința generală și în istoria românilor”², ne-am propus a prezenta doar o parte din minunata artă a meșterilor cojocari, și anume, pe a acelora ce din punct de vedere etnografic aparțin subzonei Făgărașului. Fiind și centrul Țării Oltului, această subzonă făgărașeană „este cea mai cuprinzătoare — cu 51 localități între care și Făgărașul — mergînd pînă la Șinca Nouă și Șercaia”³.

¹ Geo Bogza, *Scrieri în proză*, vol. III, București, 1958, p. 225.

² Ștefan Meteș, *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș)* — Trecutul Țării Oltului, București, 1945 p. 9.

³ Cornel Irimie, *Portul popular din Țara Oltului (zona Făgăraș)*, București, 1956, p. 5.

În această subzonă „Trăsăturile generale ale costumului trădează viața și firea oamenilor ce-și duc traiul între crestele uriașe ale munților și apa Oltului. Simplitate și robustețe, aceasta caracterizează portul vechi al Țării Oltului în general. Această impresie o lasă liniile drepte ale costumului, materialul gros, lungimea și culoarea sură sau neagră a recălelor, ca și albul de nea al sariceii sau al boboului iarna“⁴.

În ansamblul acestui străvechi port popular, frumusețea pieptarelor făgărășene iese în evidență prin croiul simplu dar ingenios, ca și prin cromatica variată ce strălucește în mulțimea ornamentelor cusute cu atîta migală și talent; toate aceste caracteristici ale pieptarelor armonizîndu-se perfect cu întregul costum popular tradițional local. Putem aprecia și faptul că varietatea ornamentelor, ca și bogăția cromaticii întîlnită în realizarea pieptarelor românești din Țara Oltului, conturează o sinteză reușită a întregului port popular tradițional din subzona Făgărașului.

Nu putem însă dezvolta acest aspect al artei populare românești fără a preciza că extinderea jocăritului ca meșteșug se leagă în mod implicit de creșterea oilor în acest ținut, alături de principala ocupație, agricultura. Cetatea Făgărașului, de exemplu, avea în anul 1632, un număr de 16.984 oi, iar unii locuitori ai satelor Drăguș și Gura Văii posedau între 40—150 capete de oi. Ștefan Meteș ne prezintă în lucrarea citată, destul de amănunțit, evoluția acestei ocupații ce a facilitat o dezvoltare remarcabilă a tăbăcăritului și jocăritului pe aceste meleaguri.

Întîlnite la toate grupele de vîrstă — copii și tineri, femei și bărbați — pieptarele, aceste piese specifice portului popular românesc din subzonă, sînt purtate în cele mai diverse împrejurări; în gospodărie, la cîmp, cu ocazia diferitelor tîrguri, petreceri tradiționale și în mod deosebit la nunți, caz în care pieptarul devine obligatoriu.

Prezența permanentă a acestor piese din piele, în portul popular românesc, a dus în decursul anilor la o evoluție deosebită în ceea ce privește croiul, ornamentica, împrejurările de folosire etc.

Numeroase sînt de altfel creațiile populare care citează sub denumiri de „pieptar“, „cheptar“, cheptăriță“ sau „laibăr“ aceste piese specifice portului popular românesc transilvănean:

Unde joacă drăgușanu
Crește busuioc tot anul;
Unde joacă drăgușana
Crește mare lăcrămioara.

⁴ *Ibidem*, p. 9.

Eu pe deal, mîndra-i pe șes
 Și-o cunosc numai pe mers
 Pe mersul picioarelor
 Pe-ncreșitul poalelor;
 Pe ochi și pe-a ei guriță
 Pe șurț și pe *cheptăriță*⁵.

sau:

Hai, mîndruș-o, să te joc
 Că la vară-ți fac *cojoc*;
 Și *cheptar cu buzunare*,
 Și căsuță cu privire⁶.

Pieptarele din subzona Făgărașului, ca și cele aparținînd atîtor zone ale țării, sînt confecționate din piele de oaie tăbăcită în gospodăria individuală sau la meșterii tăbăcari din Făgăraș, despre care, la 1643, Gheorghe Rákoczy I menționa următoarele: „*Deoarece deci din orașul Făgăraș, Tăbăcarii într'atîta ș'au sporit numărul, încît însuș cu oarecare povățuitor, simt trebuința de funcțiuni în ocârmuirea meseriei lor; ei însăși, pentruca cu atît mai mult să poată progresa, într'un mod mai cuvenit, în folosirea artei lor și să-și poată îndrepta și acomoda viața și obiceiurile după niște canoane și reguli mai cuviincioase și mai conforme statului lor. Ne-au fost nouă arătate și prezentate în numele și în persoanele acelorași tăbăcari, anume în persoana lui Iacob Timar alias Csizmadia, Luca Timar, Mihail Timar Transalpinul, Porculi Comșa de Bethlen, Ludu Timar de Bethlen, Makszin Timar de Bethlen, Ștefan Timar din Illyen, Coman Piro de Illyen, Kazan Copacseli, Cazabul Sebeși, Tina Timar și Mihail Marcsinai, în genere Tăbăcari din Făgăraș, anumite statute, cuprinse în anumite capitole și articole, acomodate statului lor, pentru îndreptarea moravurilor, precum și folosirea artei, meseriei lor revidate de unii din Oficialii noștri mai de frunte, meditate, și unde a fost de lipsă, corectate și emandate, în șirul celor mai jos scrise*”⁷.

Din punct de vedere al croiului, cele mai vechi pieptare făgărașene sînt cele înfundate, adică acele exemplare care se închid într-o parte (sub mînă) cu ajutorul unor „bunghi” împlețiți din piele („pojiță”): doi „bunghi” pe umăr și patru-cinci într-o parte; fiecare dintre aceștia trecînd printr-o cheu-toare împletită tot din piele tăbăcită.

⁵ Și iar verde frunzuliță — culegere de folclor, Brașov, 1968, p. 343—344.

⁶ Cornel Irimie, op. cit., p. 34.

⁷ Nicolau Aron, *Monografia bisericilor, școalelor și reuniunilor române din Făgăraș*, Făgăraș, 1913, p. 223—237.

Pieptarul înfundat, socotit ca cel „mai vechi tip și răspândit în toate satele făgărășene, este confecționat numai din piele albă, fără aplicații de „pojite” și cu un singur buzunar așezat în partea stîngă a pieptarului. Cît privește locul și întinderea părților ornamentale, precizăm că pieptarul bărbătesc începînd cu prima jumătate a secolului al XIX-lea — avea pe piept o broderie centrală de forma unui triunghi, subliniată de un rînd de cruciulițe realizate prin cusut. Acest tip de pieptar bărbătesc era îmbrăcat de toate vîrstele — la dimensiunile corpului și ținîndu-se seama de etatea individului — atît în sărbători, cît și în zilele cu activitate obișnuită.

Pieptarul pentru femei, în evoluția sa, a fost numai înfundat și cu un buzunar așezat în aceeași parte ca și la bărbați, deosebirea constînd însă în broderia centrală de pe piept ce la femei reprezenta o floare de forma unui romb, cusută cu strămătură și în al cărei cîmp ornamental, predomina o cromatică stinsă: negru, maro, puțin roșu și verde, acestea fiind culorile de bază întîlnite pe astfel de piese ale costumului popular din subzona Făgărașului.

Păstrînd însă același croi ce „se termină brusc în talie”, meșterii cojocari făgărășeni, stimulați de gusturile și pretențiile localnicilor sau sub influența „celor meșteri de pe alte sate”, aparținînd în special Mărginimii Sibiului, Țării Bîrsei etc., acum cca 60 de ani au început a realiza pieptare înfundate cu două buzunare cu o broderie în centrul pieptului de forma unui romb, încadrată sus în dreapta și stînga de ornamente florale de dimensiuni mai mici.

Vorbînd despre pieptarele femeiești înfundate, remarcăm și noi că acestea „cunosc două scheme compoziționale, ambele simetrice: una dintre ele se caracterizează prin dispunerea verticală a unor șiruri care merg de la guler pînă la poale, avînd plasate de-a dreapta și de-a stînga lor cele două buzunare ce formează un fel de cartușe bogat decorate. Cea de-a doua se caracterizează prin existența unui motiv central, în formă de romb, de care pare că atîrnă ca un pandativ o altă floare brodată. Acest motiv central este încadrat simetric de două buzunare, ceva mai simplu cusute, pe care apar deseori inițialele numelui și anul confecționării. În prima variantă, motivele sînt predominant florale; în cea de-a doua sînt geometrice sau florale geometrice. Cromatică este dominată de roșul-vîșiniu presărat cu negru”⁸.

Și la pieptarele bărbătești studiate, întîlnim aceleași caracteristici, cu mențiunea că sub dreptunghiul bogat ornamentat din piept apare în prelun-

⁸ Paul Petrescu, *Broderii pe piele în arta populară românească*, București, 1968, p. 29—30.

girea inferioară a acestuia un triunghi deosebit de frumos realizat din onuri, roțițe, pipe, prescure, stelute, frunze etc.

În evoluția pieptarelor din subzona Făgărașului consemnăm însă că începînd cu perioada anilor 1940—1945, se răspîndesc aproape pe întregul cuprins al Țării Oltului, pieptarele înfundate cu un număr de patru buzunare și cu un cîmp ornamental deosebit de bogat. Acest fel de pieptare sînt purtate de către tineri și bărbați în zilele de sărbătoare ca și la petreceri populare tradiționale.

În unele localități ca: Viștea de Sus, Sîmbăta, Lisa și altele întîlnim și pieptare „crepate în față pînă la floare“, acestea îmbrăcîndu-se „peste cap“, astfel de pieptare numindu-se cu ani în urmă, pieptar „ucenesc“, după numele satului Ucea de Sus în care se aflau de altfel mulți cojocari⁹. Caracteristicile acestui pieptar se datoresc însă ornamentației; în mod deosebit este vorba aici de acel motiv „în formă de triunghi, din care, se compun diferite ornamente dispuse în rînduri pe jumătatea de sus a pieptarului“¹⁰.

Este de datoria noastră a sublinia însă faptul că asemenea motive ornamentale specifice pieptarelor din Ucea de Sus, le-am urmărit și noi pe alte asemenea piese aparținînd unor zone etnografice aflate chiar la o mare distanță față de localitatea citată mai sus. Este vorba de Drăușeni, unde, într-o fotografie familială din 1888, întîlnim aceste ornamente identic realizate ca să nu mai vorbim de pieptarele maghiarilor din Săcele în a căror ornamentică, motivul amintit are o mare frecvență. Așa stînd lucrurile, socotim că „pieptarul ucenesc“ este mai degrabă o variantă a aceluiași tip de pieptar mult mai răspîndit în Țara Bîrsei, zonă etnografică cu puternice centre de cojocărit și ai căror meșteri au avut permanente legături cu atîtea localități, în special din Transilvania.

Pentru anii din urmă — în mod deosebit — atît în portul fetelor, femeilor, cît și al bărbaților s-a răspîndit pieptarul (sau „pieptărița“) „crepat“, cunoscut și sub denumirea de pieptar ardelenesc și care se încheie în față cu, copci de metal. Acest fel de pieptar îl socotim ca o variantă răspîndită sub influența cojocarilor din Mărginimea Sibiului. Pieptarul amintit a pătruns cu multă rezezițiune chiar și în localitățile cu o tradiție în arta cojocăritului ca: Sîmbăta de Sus, Olteț, Lisa, Hîrseni, Drăguș și altele. Mai nou, pe o arie destul de mare, în subzona Făgărașului se confecționează pieptare vopsite maro și cu aplicații din piele tăbăcită, reprezentînd variate ornamente florale stilizate.

⁹ Cornel Irimile, *op. cit.*, p. 21 (vezi și fig. 26—27 din aceeași lucrare).

¹⁰ Paul Petrescu, *op. cit.*, p. 29.

Cît privește gama ornamentală specifică pieptarelor din această subzonă etnografică, ar părea că se repetă de la o localitate la alta, neoferindu-ni-se posibilitatea de a constata noutăți în acest domeniu. O cercetare amănunțită și, mai ales, atent la informațiile interlocutorilor noștri ne-a pus în situația că recunoaștem faptul că fiecare meșter cojocar își îmbină — de multe ori ce-i adevărat — aceleași motive ornamentale care circulă pe zone întinse, „floricelele“, după gustul, după practica îmbinării ornamentelor însoțită de-a lungul multor ani dedicați acestui meșteșug artistic.

Numai din trei localități ale acestei subzone am notat următoarele motive ornamentale realizate de către meșterii respectivi pe pieptarele lucrate de ei.

VOILA — țifra, cunună, frunză, coasă, brîu, creste, șerpui, creștături, lipăr cu știpuieli, musculițe, onuri, romburi, urzitori;

LISA — oicheșele, strîmbănog, frunze cu coasă, cruciulițe în patru și mai multe ochiuri;

SÎMBĂTA DE SUS — floare mare, brățări, lipăr, brîu, brîu cu oicheșele, cîrlige, cununite.

Remarcăm aici și faptul că meșterii cojocari au introdus în ultima vreme în gama ornamentală specifică, și unele tehnici noi în realizarea broderiei acestor piese de port. Dintre acestea amintim: „ștrecănitul“ (cusătura), pojițe, urzitori, șerpui, lipăr cu știpuieli etc.

În ceea ce privește cromatica întîlnită în realizarea ornamentală a pieptarelor făgărășene, menționăm că aceasta diferă de la meșter la meșter, chiar dacă în linii generale culorile sînt în parte identice. De altfel am constatat că această notă a îmbinării culorilor reprezintă cartea de vizită a fiecărui cojocar făgărășan. În ordinea preferinței culorilor, cîțiva din meșterii cojocari ne-au precizat următoarea gamă cromatică folosită de ei:

— Paler A. Gheorghe din Lisa folosește în mod deosebit culorile verde, bordo, vișiniu, galben, negru, cafeniu, albastru.

— Toacă Ioan din Sîmbăta de Sus: verde, vișiniu, lila, roșu, vînat, galben, negru, cafeniu.

— Sandei Gheorghe din Sîmbăta de Sus: negru, maro, cafeniu, roșu, galben.

— Pascu Achim din Sîmbăta de Sus: cafeniu, negru, vînat, bordo, verde închis și deschis, albastru, roșu, galben.

— Cocoș Gheorghe din Sîmbăta de Sus: verde, vișiniu, vînat, galben, negru, cafeniu.

— Roman Gheorghe din Voila: lînică neagră, cafenie, roșie, albastră, verde închis și deschis, vișinie, roză, bordo.

Pentru valoarea lor artistică, pieptarele făgărășene sînt căutate în multe din localitățile Țării Oltului, ca „și pe Ardeal”. La târgurile de la Agnita, Rupea, Șercaia, Sighișoara, Crihalma, Șinca Veche, Voila, Sîmbăta de Jos, „în toate târgurile din jurul Făgărașului” acești meșteri iscusiți adunați cu zecile în asemenea ocazii se întreceau în vînzarea acestor piese prețioase ale portului popular românesc.

Datorită acestor caracteristici estetice, dar și practice, pieptarele din subzona Făgărașului fac parte din zestrea cu care mireasa pornește către noua ei casă. La carul cu haine, „lădarele”, adică femeile care transformă datul zestreii de la casa miresei într-o paradă a portului deosebit de reușită, prind în versurile lor tălmăcite ad-hoc și aprecieri ca acestea:

Uite două, uite nouă
Uite-i cheptărița nouă!

În portul tradițional al mirilor, al nunilor ca și al majorității nuntașilor săteni, pieptarul reprezintă gustul și hărnicia celor ce îl poartă; reprezintă talentul unor vestiți meșteri ca: Roman Gheorghe din Sîmbăta de Jos, Taflan Vasile din Mîndra, Gheorghe Cocoș din Sîmbăta de Sus, Munteanu Laurean din Ucea de Sus, Greavu Gheorghe din Lisa, Cîrjă Gheorghe din Viștea de Jos, Răzvan Ioan din Pojorta, Paler Gheorghe din Lisa, Trîmbiș Alexandru și Sofonea Dumitru din vestitul sat românesc Drăguș, loc de școală pentru sociologia românească.

Dar frumusețea portului popular românesc, a unor piese de o reală valoare artistică, a inspirat, în iureșul jocului și al petrecerilor populare, pe creatorul popular anonim, la numeroase versuri populare în care se immortalizează valoarea și trăsăturile acestor piese de port popular tradițional ce își păstrează caracterul de distincție și obligativitate pînă în contemporaneitate.

Badiu meu e drăgușan
Cu cizme și cu *cheptar*
Cu batistă de șarpar
Dă-mi bade batista mie
Să fac la lume mînie.

Analizînd un număr de peste 350 piese de acest gen, realizate în perioada anilor 1948—1971 și aparținînd diferitelor grupuri de vîrstă din 40 de localități ale subzonei studiate, am constatat că evoluția portului popular românesc — în general — în condițiile în care țara noastră pășește cu pași uriași spre noi trepte ale modernizării sale contemporane, se ridică astăzi pe trunchiul secular al artei noastre populare tradiționale. Cînd ace-

lași confort modern a devenit comun atât orașului cât și satului, portul popular — ca parte integrantă a artei populare românești — cunoaște în prezent noi destine, noi trăsături.

Referindu-ne în mod deosebit la pieptarele realizate în anii noștri de către meșterii cojocari din subzona Făgărașului, ca și la noua atitudine a maselor populare față de portul popular tradițional, încercăm să grupăm această varietate a noutăților în următoarele categorii de probleme legate de specificul meșteșugului studiat.

Așa de pildă subliniem că o categorie de *schimbări esențiale se referă la materiile prime* din care se lucrează în prezent pieptarele pentru toate vârstele.

Dintre acestea amintim în mod deosebit varietatea și îmbogățirea gamei cromatice a firelor, a calităților utilitare ale acestora, produse industriale care au înlocuit de altfel în întregime folosirea firelor naturale. Cojocarii localităților Drăguș, Olteț, Hîrseni, Sîmbăta de Sus, Viștea și mulți alții apreciază larga posibilitate de îmbogățire cromatică a pieptarelor respective.

Cu toate acestea, la consfătuirea cu meșterii populari din zona Făgărașului, inițiată de Casa Creației populare din Brașov în februarie 1969, am desprins din discuțiile participanților, nedumerirea față de lipsa inexplicabilă a unor materiale necesare continuării meșteșugului cojocăritului. Cojocarii Roman Gheorghe din Sîmbăta de Jos, Moise Lazăr din Șona, Zaharia Vasile din Boholț, Cocaș Gheorghe din Sîmbăta de Sus au spus: „Găsești acum tot felul de lînică pentru cheptare: neagră, cafenie, lila, verde, roșie — numai că e prea deschisă nu e așa ca strămătura ce o cumpăram din tîrgul Făgărașului“. La observațiile făcute de către meșterii noștri populari mai adăugăm și lipsa temporară a unor materiale ca: „nasturi pentru pieptare, catifea neagră subțire, firul de aur“ etc. De aici și obligația în special a unităților din cadrul cooperativelor meșteșugărești locale, județene și centrale în cunoașterea celor mai fine gusturi artistice ale maselor populare din zilele noastre.

Mai adăugăm la această categorie de înnoiri și îmbogățirea metodelor de argăsit ale pielii de oaie. Acidul sulfuric și cromul — cum subliniază în general toți cojocarii din cooperativele meșteșugărești sătești — dau pielii argăsite calități ce ușurează prelucrarea în general a pieptarelor, ca și finețea materialului argăsit și culoarea albă „ca laptele“, cum zic meșterii populari.

Paralel cu noutățile întîlnite în categoria materiilor prime, se înregistrează în mod consecvent variate aspecte ce privesc *evoluția elementelor*

decorative specifice acestor piese de port tradițional, a *tehnicii în general*, folosită de către meșterii cojocari.

Datorită grosimii firelor întrebuițate în prezent, spre exemplu, broderia acestor piese crește în dimensiune. Ornamentele realizate în majoritatea lor cu acul se extind în prezent pe o mare suprafață a pieptarului. Floarea mare sau, cum i se mai spune, floarea din piept, o întâlnim astăzi realizată într-o formă mult dezvoltată, aceasta tinzând a se lega în mod vizibil cu ornamentele de pe buzunare — în cele mai multe cazuri zigzaguri trase la mașina de cusut.

Vorbind despre buzunarele pieptarelor prezentate, menționăm că în anii din urmă aceste părți componente devin din ce în ce mai ornamentate, oferind totodată o aleasă posibilitate de creare a noi motive inspirate din viața nouă a patriei noastre. Pe lângă ornamentele emblematice, acestea predominând de altfel, mai amintim aici pe cele de stea sau stelute, soarele etc. Despre motivele ornamentale noi întâlnite în portul pieptarelor din această subzonă, socotim că cele prezentate în lucrările de specialitate reprezintă o sinteză a domeniului la care ne referim și noi¹¹. Mai amintim doar că această categorie de motive ornamentale a pătruns și într-un alt centru recunoscut în domeniul cojocăriei și anume, la Veneția de Jos.

Cum în ultima vreme s-a răspândit foarte mult „cheptarul văcsit”, cu sau fără mîneci, în altă variantă cu mîneci și guler lucrate din lînă împletită în trei și cinci ace, precizăm că în asemenea situații, cojocarii din subzona Făgărașului (Hîrseni, Făgăraș, Ileni, Ucea de Sus, Sîmbăta de Sus și de Jos) au îmbogățit gama ornamentală a acestor piese cu inspirate și alese procedee specifice meșteșugului. Perforarea și aplicarea unor modele din piele tăbăcită, la buzunare, pe piept, la spate pe cordon, sînt modalitățile ce în majoritatea cazurilor se impun prin frumusețea realizării lor.

De reținut că în anii din urmă se face tot mai sesizabilă răspîndirea în masă a pieptarului desfăcut sau „crepat”. Pieptarul înfundat atît pentru femei cît și pentru bărbați se realizează numai la comandă și de grupa de vîrstă trecută peste 40–50 de ani, excepție făcînd tinerii căsătoriți săteni, care cu ocazia nunților, ca miri, își îmbracă pieptarul tradițional specific.

Recunoscute pentru valoarea lor artistică și de neînloucit în portul popular din subzona Făgărașului, pieptarele realizate de ațiția meșteri renumiți de pe aceste meleaguri ca: Trîmbiș Alexandru și Sofonea Dumitru din Drăguș,

¹¹ Paul Petrescu, Elena Secoșan, *Arta populară* — îndreptar metodic București, 1966, p. 57–59; Constantin Catrina, *Arta cojocăritului în Țara Oltului, azi, în Creația populară și contemporaneitatea* (Sesiune științifică la Primul festival și concurs internațional de folclor „România '69” (rezumatul comunicărilor), București, 1–3 septembrie 1969.

Greavu Gheorghe și Paler Gheorghe din Lisa, Munteanu V. Laurean din Ucea de Sus, îndeplinesc astăzi *noi funcții stimulate „direct de schimbările intervenite în modul de viață al poporului nostru”*¹².

Așa de exemplu, dintre piesele nelipsite îmbrăcăminte zilnice, pieptarele făgăreșene tradiționale le întâlnim astăzi cel mai des cu ocazia spectacolelor formațiilor artistice de amatori de la sate. La cele de la orașe din păcate, se întâlnește pentru multe localități din sud-estul Transilvaniei, numai pieptarul din Drăguș.

Unele ansambluri folclorice, ca cele din Copăcel, Viștea de Jos, formațiile de dansuri ale căminelor culturale din Rîușor, Drăguș, Ucea, Ileni și multe altele au dovedit rolul lor important în valorificarea moștenirii artei populare românești.

Respectînd principiul că „Reflectarea actualității nu înseamnă aplicarea mecanică a unor embleme sau lozinci, ci înseamnă crearea unor obiecte care să reflecte condițiile noi de viață, obiecte lucrate din materii prime și tehnici specifice epocii noastre dar care prin sinteză și selecție să păstreze tot ce este mai valoros în arta tradițională”¹³, asemenea formații artistice aparținînd cluburilor, școlilor le-am întâlnit în activitatea lor prezentînd portul nostru tradițional într-o înfățișare cerută de rolul și condițiile impuse activității lor¹⁴.

Mai subliniem că datorită unei largi activități de îndrumare a mișcării artistice de amatori din partea instituțiilor centrale și județene de specialitate, arta populară din județul Brașov se dezvoltă multilateral în anii socialismului și înregistrează noi cuceriri și simboluri contemporane.

La finele acestor consemnări privind tradiția și actualitatea jocăritului din Țara Oltului, considerăm necesară sublinierea că o mai mare grijă față de tradițiile artei noastre populare, o îndrumare calificată și permanentă a tuturor aspectelor privind cultura materială și spirituală, organizarea de concursuri și expoziții între lucrătorii cooperativelor meșteșugărești sau individual pe zone sau județ, dezvoltarea unor noi ateliere de țesături, împletituri, covoare, tricotaje, articole de ceramică, artizanat¹⁵, va reuși să mobilizeze multe energii creatoare în făurirea și dezvoltarea artei noastre contemporane.

¹² Paul Petrescu, Elena Secoșan, *op. cit.*, p. 46.

¹³ *Ibidem*, p. 72.

¹⁴ Nicolae Dunăre, Constantin Catrina, *Portul popular românesc de pe Tirnave, Brașov*, 1968, p. 197—200; Constantin Catrina, *Inițiative în valorificarea artei populare, în „Drum nou”, Brașov*, nr. 6641, 10 mai 1966.

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, București, 1971, vol. 5, p. 252—253.

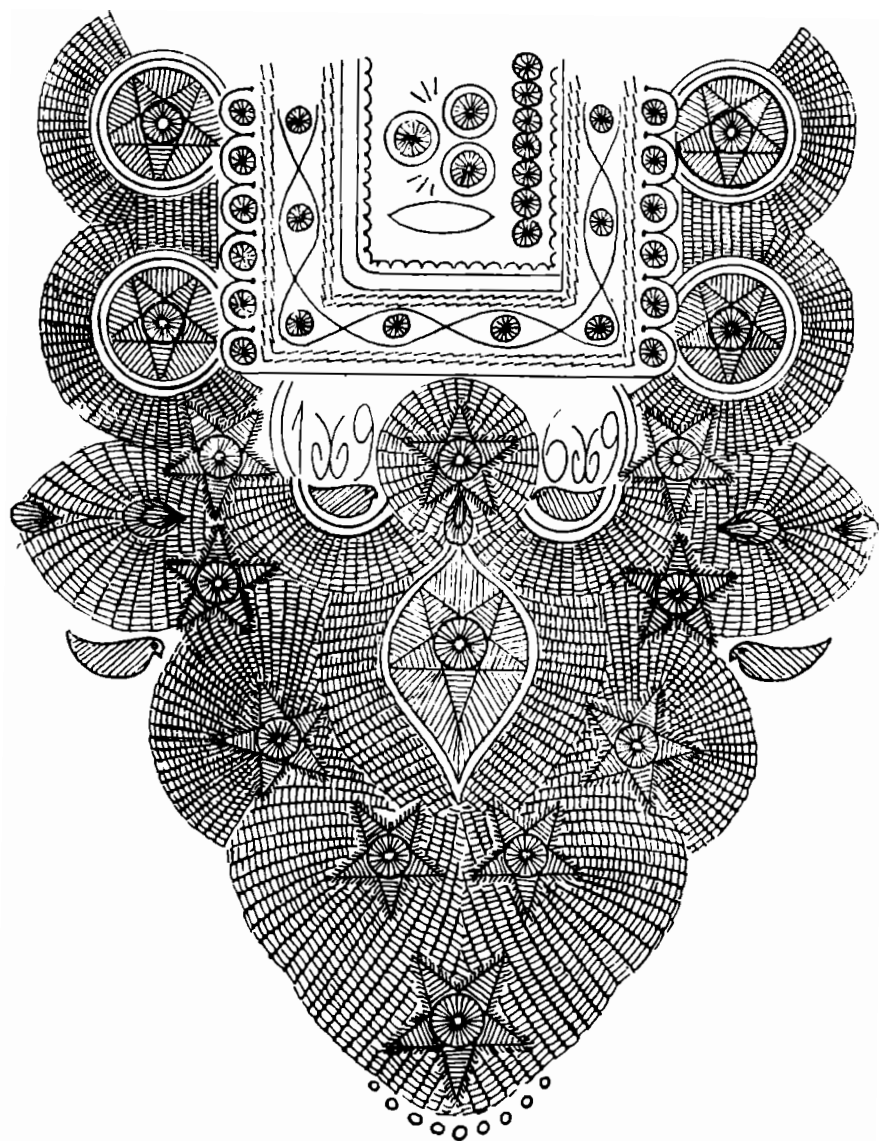

Fig. 1. Detaliu de pe un piețar bărbătesc d-n Lisa.

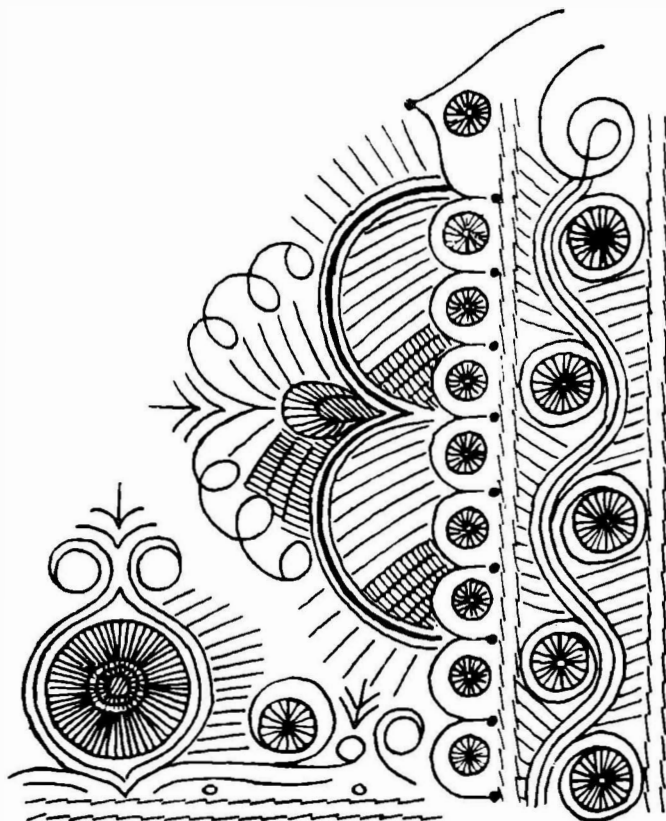

Fig. 2. Detaliu de pe un piețar pentru femeie din Lisa.

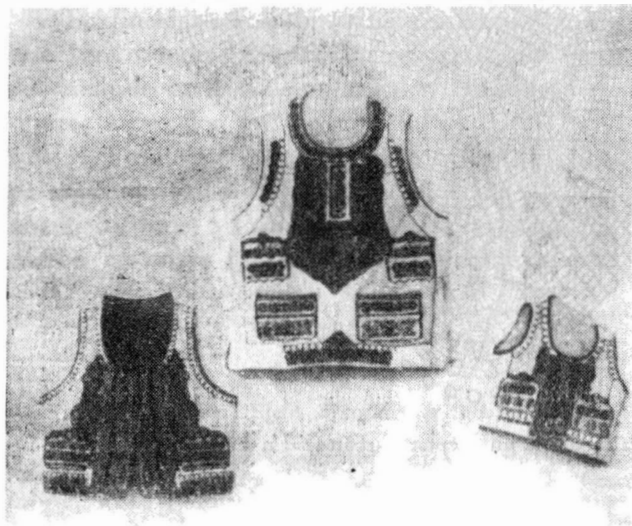

Fig. 3. Piețar din Drăguș și Veneția de Jos la cea de-a V-a expoziție bienală de artă populară din București.

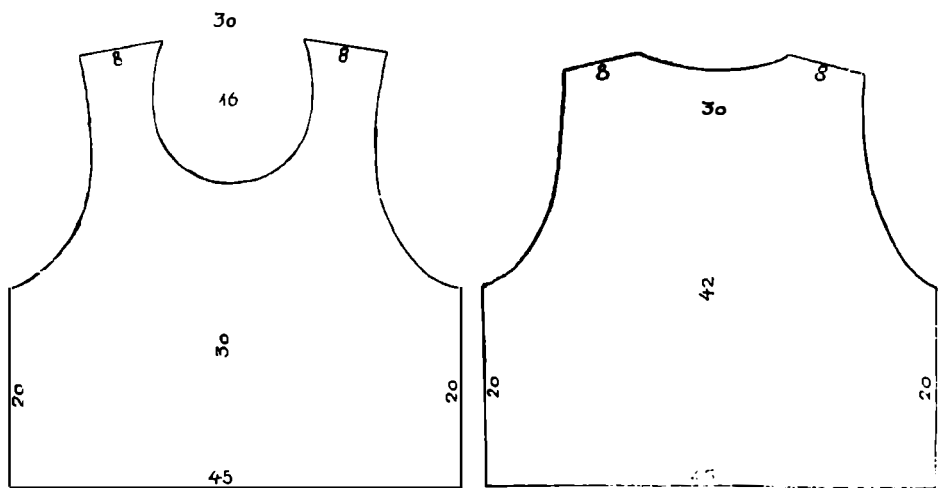

Fig. 4. Croiul unui pieptar pentru femeie (față și spate) din Drăguș.

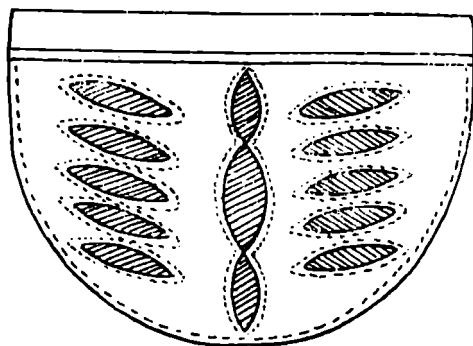
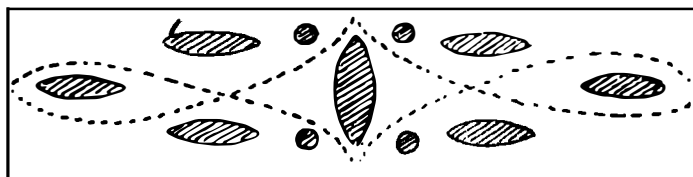

Fig. 5. Buzunar și cordon de la un pieptar vopsit, din Simbăta de Sus.

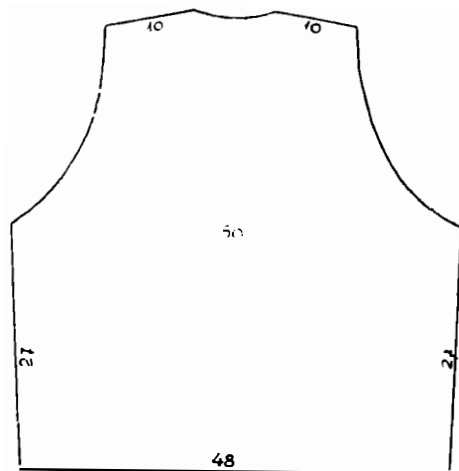
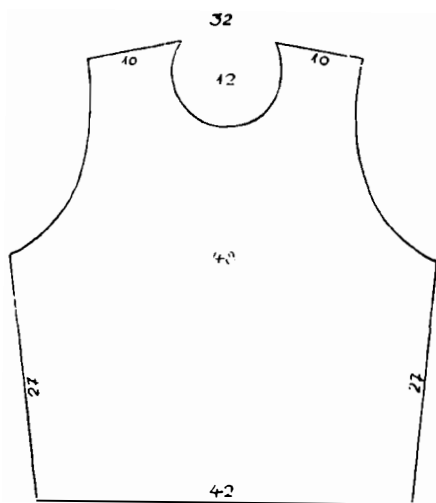

Fig. 6. Croiul unui pieptar bărbătesc (înfundat) din Lisa.

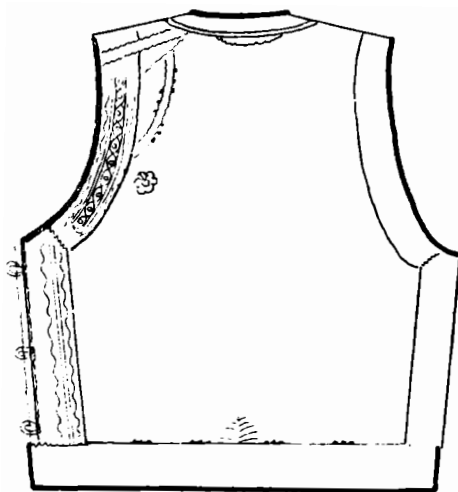
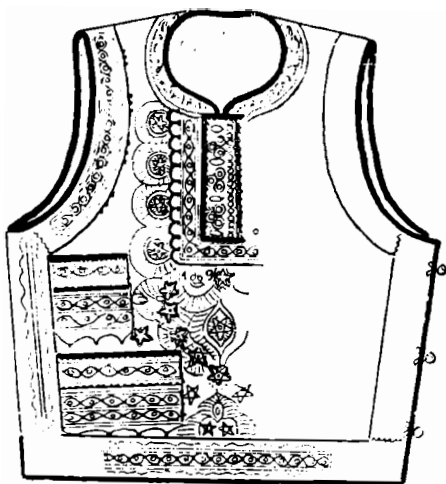

Fig. 7. Pieptar bărbătesc, înfundat (față și spate) din Lisa.

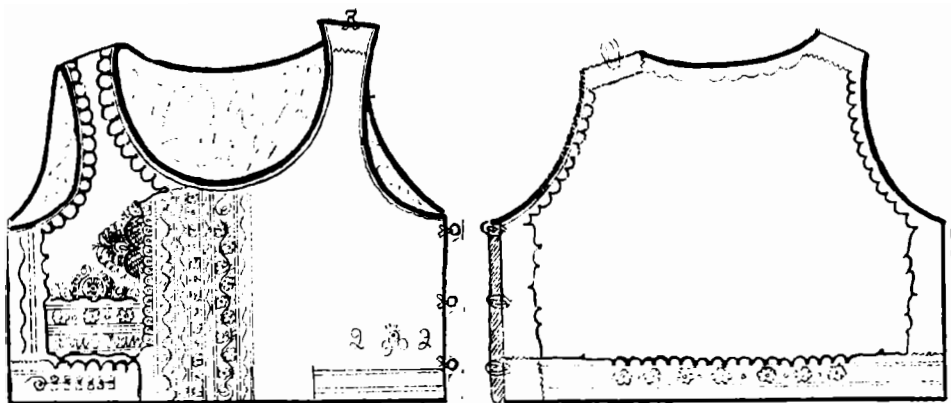

Fig. 8. Piețtar infundat pentru femeie (față și spate) din Lisa.

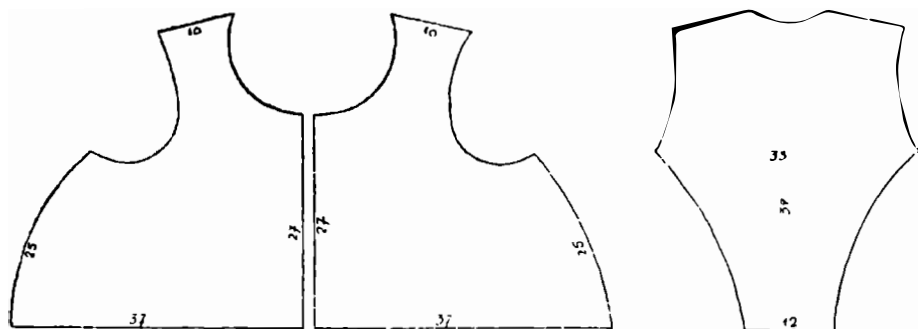

Fig. 9. Croiul unui piețtar pentru femeie („crepat”) din Lisa.

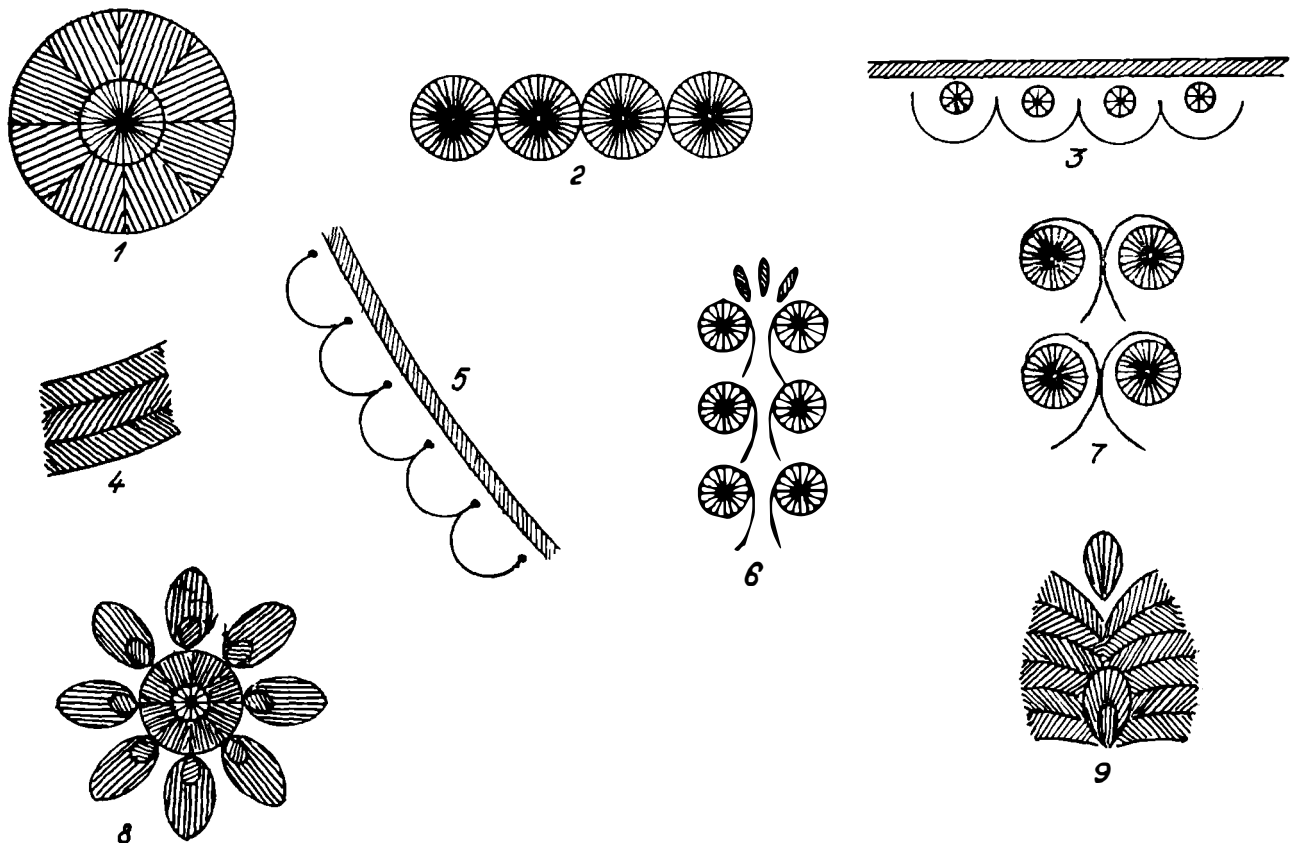

Fig. 10. Ornamente de pe pieptarele din Drăguș: 1, ochiuri cu tivituri; 2, onuri mari; 3, creste din piele neagră cu „tighitură”; 4, frunze; 5, creste; 6, brăduleț sau brănași; 7, floare cu cirlige sau cele patru anotimpuri; 8, trandafirul sau soarele; 9, brățări.

DIE KUNST DES KÜRSCHNERHANDWERKES IM ALTLAND

(ZUSAMMENFASSUNG)

Das Kürschnergewerbe, dieses alte rumänische Handwerk, wurde früher und wird auch heute in allen ethnographischen Zonen des Landes besonders hoch geschätzt.

Im Altland — dem Gebiet zwischen dem Fogarascher Gebirge und dem Altfluß — treiben auch heute noch so wie früher besonders viele dieses Gewerbe.

Die Abhandlung befaßt sich besonders mit dem kunstvollen Kürschnerhandwerk in der ethnographischen Teilzone von Făgăraş (Fogarasch) und verfolgt sowohl die Entwicklung dieses Gewerbes im Laufe unseres Jahrhunderts, wie auch seine neuen zeitgenössischen Aspekte betreffend den Schnitt der Brustpelze und deren Verzierung.

Um vorliegende Arbeit schreiben zu können, hat der Verfasser zahlreiche Ausfahrten in die Fogarascher Gegend unternommen, wobei er über 350 Brustpelze aus 40 Ortschaften untersucht hat, die aus verschiedenen Jahren stammen und für verschiedene Altersgruppen bestimmt sind.

Die wertvollen in den Kürschnerwerkstätten aus Fogarasch, Lisa, Ileni, Sîmbăta de Jos und Sîmbăta de Sus, Rucăr, Drăguş, Ucea de Sus, Hîrseni, Iaşi u. a. Ortschaften eingeholten Informationen, sowie die in den Museen von Braşov und Fogarasch gesammelten dokumentarischen Unterlagen, wie auch die Untersuchungen in einigen dörflichen Museumssammlungen bilden die Grundlage für die Arbeit des Verfassers.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. Detail eines Männerbrustpelzes aus Lisa.

Abb. 2. Detail eines Frauenbrustpelzes aus Lisa.

Abb. 3. Brustpelze aus Drăguş und Veneţia de Jos bei der V. Biennalen Volkskunstausstellung in Bukarest.

- Abb. 4. Schnitt eines Frauenbrustpelzes (Vorderteil und Rückenteil) aus Drăguș.
- Abb. 5. Tasche und Borte von einem gefärbten Brustpelz aus Simbăta de Sus.
- Abb. 6. Schnitt eines seitlich geschlossenen Männerbrustpelzes aus Lisa.
- Abb. 7. Seitlich geschlossener Männerbrustpelz aus Lisa (Vorderteil und Rückenteil).
- Abb. 8. Auf der Schulter und seitlich geschlossener Frauenbrustpelz aus Lisa (Vorderteil und Rückenteil).
- Abb. 9. Schnitt eines vorne offenen Frauenbrustpelzes aus Lisa mit typischen Teilungsnähten am Rücken (sog. „crepat“).
- Abb. 10. Applikations- und Stickereiverzierungen von Brustpelzen aus Brăguș, die spezifische rumänische Bezeichnungen tragen.

ARTĂ PLASTICĂ

ACUARELA LUI VALERIU MAXIMILIAN

de DINU VASIU

Picturea în acuarelă are o veche tradiție în Transilvania și îndeosebi în Brașov, unde pictorii sași, cu un gust dezvoltat al turismului, obișnuiesc de multă vreme să colinde văile și munții, nelipsindu-le cutia de acuarele și blocul, oprindu-se în fața vestigiilor trecutului, a panoramelor pitorești, surprinzând tipuri și aspecte rurale.

Dintre vechii acuareliști, contemporan cu Constantin Lecca și Mișu Popp, un exemplu vrednic de relevat, este pictorul Wilhelm Kammner, care se dovedește un pasionat acuarelist, muzeul nostru deținând numeroase peisaje ale artistului în acuarelă, lucrate într-o factură foarte strânsă, riguroasă și sobră, într-un spirit documentar, adunând imagini de pe întreg întinsul Țării Bîrsei.

Ca un factor de cultură occidentală pătrunsă în Transilvania ceva mai devreme decît în Muntenia și Moldova, odată cu trimiterea la studii în occident a tineretului român, a apărut chiar din secolul trecut nevoia călătoriilor de studii de-a lungul și de-a latul țării, pentru a cunoaște vechile monumente de cultură și istorice, configurația geografică și pitorescul naturii, portul, modul de viață, tipurile de oameni, specificul național.

Arheologul și scriitorul Alexandru Odobescu călătorește prin țară împreună cu pictorul elvețian Henri Trenck, îndemnîndu-l să picteze peisaje caracteristice și să facă desene documentare după monumente.

Urmînd același imbold, pictorul transilvănean Carol Pop de Szatmary, drumește prin țîrguri și sate, consemnînd în acuarelă înfățișările și obiceiurile caracteristice timpului său.

Cu mijloace puține și ușoare, ușor de purtat și de mînuit, acuarela dă posibilitatea exprimării expeditiv, cu minuțioasă exactitate sau numai sugerat, a notelor de călătorie în imagini.

Acuarelele lui Carol Pop de Szatmary, deși de o miniaturală exactitate documentară, sînt de o luminoasă armonie coloristică, anunțînd însușirile de colorisți ale pictorilor români de mai tîrziu, care și ei le-au moștenit și preluat din străvechea artă populară.

Obiceiul de a se așeza și lucra în plină natură, în lumina schimbătoare a zilei, în atmosfera care învâluie lucrurile și le transfigurează, a dus treptat la pictarea jocurilor de lumină și culoare din ambianța unui peisaj pentru ele înșile, pentru frumusețea lor picturală. Uimitoarea experiență a impresioniștilor, care aduc strălucirea coloristică, prospețimea impresiilor, poezia intimă a propriei admirații în fața unui „*motiv*” din natură, au schimbat nu numai aspectul picturii, ci și scopul pentru care se pictează. Interesul documentar dispare din pictură și este preluat de fotografie, care va cunoaște o prestigioasă dezvoltare. El este înlocuit cu interesul estetic, plastic. Aceasta însemnează că imaginea artistică, eliberată de sarcini auxiliare de natură științifică și tehnică, rămâne cu mijloacele proprii, specifice, cu sporită forță și semnificație, document al modului de a gândi și simți, documentul spiritualității unei epoci.

În această conjunctură a transformărilor, când impresionismul își cucerise o generală și definitivă recunoaștere, apare acuarela pictorului brașovean Valeriu Maximilian, investită cu toate virtuțile înnoitoare ale impresionismului și cu delicata seninătate a sensibilității personale.

Este uimitor cum acest brașovean care nu a studiat în străinătate, pregătit inițial pentru cariera de preot — a absolvit seminarul din Sibiu și apoi Academia de arte frumoase din București —, a intuit mai mult decât a cunoscut, tendințele plasticiei contemporane, dovedind că în genere, tendințele înnoitoare sînt apariții firești în epocă și se nasc cu stringentă necesitate.

Totuși, Valeriu Maximilian nu este un contemporan al impresionismului, ci un succesor, care, alături de întreaga pleiadă a post-impresioniștilor români, adaptează noile mijloace de exprimare specificului național, dînd artei lor autenticitatea sincerității, măsura, armonia, sentimentul culorii, a umorului, înțelesul simbolic al semnului decorativ din arta populară.

Maximilian a fost un boem de largă generozitate sufletească, de diversă disponibilitate spirituală, iubind mult prietenia, pe tinerii săi elevi și vinul bun.

Cei care l-au cunoscut își amintesc de alura distinsă dar modestă, de nonșalanța boemă, de entuziasmul animator cultural cu înclinații și muzicale și actoricești, cu predispoziții literare. Ca profesor de desen la liceul român de băieți din Brașov, a îndrumat și organizat toate manifestările culturale ale elevilor, serbările de sfîrșit de an, iar în vacanțe, înarmat cu blocul și acuarelele, se deda cu pasiune vînaătorii de peisaje.

Le-a pictat cu mîină ușoară, cu îndemînare, dar nu însăilat, fugar, ci stăruitor, folosind o disciplină de lucru întotdeauna aceeași, ceea ce dă o mare omogenitate operei sale.

Un ilustrativ sensibil, de o intimă și molcomă poezie, seninătate, calm și echilibru, o nuanță de romantism, alcătuiesc aspectul lor general, constant.

Artistului i-a plăcut vremea însoțită, caldă, fragilitățile pline de sevă ale primăverii, vegetația viguroasă și zăpușala prevestitoare de ploaie din miezul verii, aurul și rugină toamnei. Iernile nu l-au atras, ca și tot ce presupune asprime, constrângere, suferință.

Arta sa nu este tulburată de întrebări, de frământări, nu este niciodată dramatică, cel mult ușor nostalgică. Departe însă de a fi facilă, are profunzimea și cristalizarea inextricabilă a axiomei.

Dacă ar fi să adunăm toate picturile rămase de la Maximilian și mult răspândite în casele brașovenilor, am reconstitui întregul peisaj brașovean de acum 30 de ani, cu toate tănuitele locuri de reculegere și, prin maniera lor mult gustată de contemporani, s-ar defini o epocă cu fizionomia sa spirituală și sentimentală.

De aceea este și atrăgător și important pentru noi să le dedicăm un studiu mai atent și mai amplu.

Muzeul de artă brașovean deține un număr de 44 picturi în acuarelă, un ansamblu variat și bogat, cuprins între anul 1920, când termină studiile și obține catedra de desen și 1945, anul morții, deci parcurgând întreaga activitate a artistului.

Deși restrânsă tematic la peisaj, foarte puțină natură statică, văzută numai în aureola fericită a pitorescului, fără problematică și implicații, pictura lui Maximilian ne trimite la izvoarele fertile ale genului, generatoare de înnobilare și vibrație sufletească. Este o artă autentică.

În spiritul impresionismului care se statornicea profund în gustul publicului, și Maximilian se face interpretul aparențelor sclipitoare, al decorului mereu înnoit care îmbracă natura.

Paradoxal dar veridic, se spune despre nestatornicele efecte redată în pete de culoare care delimitează aproximativ formele, că sînt mai autentic naturale decît exactitățile fotografice ale academismului, convenție de ordin matematic ca orice exactitate, natura fiind alcătuită numai din aproximații.

Cartea poștală ilustrată este tipică pentru definirea pitorescului, dar impresionismul valorificîndu-l îi lărgeste mult limitele.

În acest domeniu al ilustrativului de mare calitate așezăm imaginile lui Maximilian.

Ca orice impresionist, artistul nu are nici o intenție sau atitudine ordonatoare față de natură, ci numai contemplativă. Și în puținele cazuri cînd

personajul uman apare în peisajele sale, este integrat peisajului ca orice alt element crescut acolo, într-o atitudine statică contemplativă.

Vedem uneori la margine de apă, silueta albă a unui țăran proptit în bătă, privind în largul văii, ca în unele din peisajele de pe Valea Oltului, sau pe *Plaje la mare*, grupuri de oameni așezați în dogoarea soarelui.

Dar preferințele pictorului se îndreaptă totuși mai mult către peisajul în care se simte mîna organizatoare a omului, din cea mai apropiată a lui ambianță, decît colțuri sălbatice din natură. Sînt în covîrșitoare majoritate aspecte de parc, livezi de pomi fructiferi, drumuri de țară sau din oraș, alei în pădure, cursuri de apă cu văi populate și cultivate.

Lumina lor este limpede, petele de culoare chiar și cînd se suprapun își mențin transparența, au acea sevă și adîncime lichidă atît de specifice acuarelei.

Fluiditatea culorilor la Maximilian nu este de mișcare, nu este un joc de ape care curg, ci este statică, în felul în care lichidul se așază și capătă forma vasului în care este pus și face oglindă. Dintr-o asemenea îmbinare și întrepătrundere de pete-oglinzi este încheată pictura sa.

Imaginea apare spontană, dar și liniștită, ca rezultat al unei discipline de procedeu bazată pe rațiune și cu virtuozitate stăpînită.

Temperamentul se face simțit în căldura unui atașament sufletesc față de motivul pictat, care dă culorilor emotivitate, un reavăn al pămîntului și formelor o rotunjire decorativă, un sens ornamental, aspirație către un romantic decor și ideal estetic.

Maximilian a cunoscut probabil impresionismul din unele reproduceri, care mai mult îi confirmau înclinațiile firești decît le revoluționau. Deducem acest lucru din faptul că artistul continuă fără modificări, aceeași modalitate de lucru cu care își începe cariera, dezvoltînd-o desigur în nuanțare, perfecționînd-o.

Nu este un impresionism pur, cu o tehnică unitară pe întreaga suprafață a picturii, ci folosește însușiri și învățăminte impresioniste într-o tehnică combinată, inedită.

Sînt cîteva, foarte puține picturi, în care se face vădită încercarea de a experimenta un anumit procedeu, pointilist, caracteristic mai ales perioadei neo-impresioniste a lui Seurat și Signac. Dar acestea sînt cu totul singulare, sînt o excepție.

De acest fel este *Peisajul citadin* în care pe o stradă mărginită de pomi și case, apare un tramvai. Petele mărunte, la dimensiunea relativă a unor

puncte, reconstituie imaginea parcă ieșită dintr-o ceață albăstruie a dimineații. Pointilismul se întinde pe întreaga suprafață, totul apare dintr-o mai strânsă sau mai rarefiată aglomerare de puncte, coloritul este restrâns la câteva nuanțe înrudite, cuprinse în dominantă de albastru. Nu face acel joc complex și contrastant de culori calde și reci, al mozaicului mărunț și savant din pictura lui Seurat, dar țese o valorație cu profunzimi și moliciuni catifelate, prețiozitate picturală care începe să fie revelată de impresionism. Deși acest pointilism exclusiv este o experiență pe care nu o mai repetă, rămîne un tur de forță, o virtuozitate.

Obişnuit, țesătura mixtă de pete și suprafețe colorate, realizează în cadrul unei reguli generale, variante aparținînd fie atmosferei, spațiului, cu ale sale străluciri iluzorii, sau pămîntului cu accidentele sale mai concrete.

În *Peisaj din Poiana* se desfășoară întinderea unei poiene în pantă lină, cu perspectiva dealurilor împădurite, munți și cer cu largă formație de nori. Este un peisaj de toamnă în verde spre maron, cu calde și potolite lumini, petele mărunte de culoare contopindu-se într-o dominantă de culoare, creînd un spațiu virtual, interior, ca de oglindă. Admirăm catifelarea de pastel a tonurilor și serenitatea patriarhală a imaginii.

La *Lacul Sf. Ana* întîlnim un peisaj de vară în verde cald, moale, cu oglinda lacului în griuri albăstrui și spre verde, cu perspectiva încețoșată a dealului și cerului aburit, atmosfera înăbușitoare dinainte de ploaie. Nuanțele se contopesc în suprafețe mari, cu nesimțite treceri în dégradé, creînd o largă, o generală vibrație, o orchestrație în surdină, muiată și topindu-se în umiditatea generală.

Un viguros miez de vară, cu hotărîte contraste de lumină și umbră, ne înfățișează *Colțul de parc*. Alee mărginită de pajiști cu grupuri de pomi rotați. Verdele tinde spre maron, albastrul spre gri și negru. Complexul de pete de culoare mărunte, mai largi, și suprafețele colorate, caracteristic post-impresionismului, redă exuberant vibrația de lumină, culoare și atmosferă specifică, păstrînd integral forma lucrurilor.

Pe *Valea Oltului*, privirea se destinde în lărgimea văii, a apei cu prundișuri înverzite, între un țărm în pantă luminat, alt țărm în umbră acoperit cu sălcii. Transformările succesive de procedeu se desfășoară ordonat, de la alăturarea impresionistă de pete din primul plan, către contopirea în suprafețe de culoare tot mai diafane din perspectiva violacee a munților și cerul luminos, cu spuma largă a norilor învăluind zarea. Cerul ocupă după o regulă clasică o treime din suprafața picturii.

Aceeași manieră de îmbinare a suprafețelor de culoare cu pete mărunte, care alcătuiesc întotdeauna prim-planul, remarcăm și în peisajul *Culme de deal și perspectivă*. Procedul este ca pe un fond de suprafețe colorate, să se așeze un joc de pete mici, mai închise, care alcătuiesc accidente de teren și accentele de culoare. De pe culmea dealului în pantă, cu trei mesteceni desfrunziți, se deschide perspectiva aeriană a dealurilor și văilor înconjurătoare.

Primăvara în livadă este una din capodoperele artistului, într-o țesătură ca de borangic a petelor de culoare, folosind o cromatică restrânsă și delicată de verde fraged până la alb și griuri diafane. Și imaginea este restrânsă la un grup de pomi înfloriți pe o pajiște verde în pantă, cu ziduri de case întrezărindu-se printre pomi. Economia mijloacelor, prin concizia de stil pe care o impune, sintetizează și mai viu impresia de neprihănire fecundă a tinereții anotimpului, plinătatea trăirii unei clipe adolescente, însoțite.

Un freamăt organic, o mișcare în vârtej, ne comunică peisajul *Alee în pădure*, prin dispoziția compozițională a vegetației bogate, a luminii filtrată prin frunzișul arborilor și verva jocului de maronuri, verzuri și albastri de vară.

Am descris câteva din cele patruzeci și patru acuarele de Maximilian din patrimoniul muzeului, alese nu după un criteriu al calității, diferențierile de valoare fiind neglijabile, ci după indicațiile motivului, care pune mai evident în valoare unele sau altele din însușirile artei sale.

Aceste însușiri se încadrează cu demnitate în cadrul larg al impresionismului, despre care se afirmă în genere că este o continuare a tendințelor progresiste renascentiste, că s-a născut odată cu cele mai democratice idei și aspirații sociale, încorporându-le și subînțelegându-le.

În acest context, arta lui Maximilian cu strălucitoarea noblete a modestiei sale, este poezia descoperită în motivele cele mai rustice, în umila viață zilnică, universală înfrățire a luminii, contra lucrului ales, a distincției, a excepționalului, contra lucrului terminat, contra canoanelor ierarhice și falselor eleganțe de salon.

Astfel, această pictură exprimă neîndoiește viziunea morală a epocii sale, dreptatea, sinceritatea, elanul libertății individuale și egalității sociale.

Este firesc și, cu necesitate, pilduitor să acordăm picturii lui Valeriu Maximilian, elogiul prețuirii noastre.

L I S T A
picturilor în acuarelă de Valeriu Maximilian
din patrimoniul Muzeului de artă — Braşov

Nr. crt.	Nr. inv.	TITLUL	Semnătura şi data	Dimensiunea (în mm)	Provenienţa
0	1	2	3	4	5
1	559	Parc în Bucureşti	Semnat dreapta jos cu brun, V. Maximilian Buc. (1)941	305/435	20 VI 1958 Comşa Eleonora Braşov
2	560	Cascada	Semnat dreapta jos cu gri V. Maximilian P. F. IX (1)930	446/302	„
3	561	Interior de curte	Semnat dr. jos cu violet V. Maximilian 1939	304/436	„
4	587	Pe Valea Oltului	Semnat dreapta jos cu brun V. Maximilian (1)942	303/436	20 VI 1958 Gherman Mihai Braşov
5	588	Lingă riu	Semnat dreapta jos cu brun V. Maximilian (1)941	292/430	„
6	589	Interior de pădure	Semnat dreapta jos cu brun V. Maximilian IX (1)928	430/287	20 VI 1958 Ungur Silviu Braşov
7	580	Peisaj cu riu	Semnat stînga jos cu brun V. Maximilian VII. (1)929	300/388	„
8	597	Valea Oltului cu ţăran proptit în bită	Semnat dreapta jos cu negru V. Maximilian III (1)921	430/305	20 VI 1958 Comşa Eleonora Braşov
9	598	Toamna	Semnat dreapta jos cu negru V. Maximilian Bv. (1)943	430/305	„
10	599	Vapor de mărfuri	Semnat dreapta jos cu violaceu V. Maximilian (1)938	303/435	„
11	600	Vas cu flori	Semnat dreapta jos cu negru V. Maximilian (1)941	295/435	„
12	601	Intrare într-o peşteră	Semnat dreapta jos cu negru V. Maximilian (1)943	435/298	20 III 1958 Vincu Ana Braşov
13	602	Poeniţă primăvara	Semnat dreapta jos cu brun V. Maximilian (1)938	294/423	„

0	1	2	3	4	5
14	603	In poiană	Semnat dreapta jos cu negru V. Maximilian (1)931	300/423	20 III 1958 Vincu Ana Braşov
15	604	Peisaj cu brazi	Semnat dreapta jos cu negru V. Maximilian (1)941	295/425	20 VI 1958 Gherman Mihai Braşov
16	606	Iarnă in Poiana	Semnat dreapta jos cu maron V. Maximilian I. (1)932	300/435	28 VII 1958 Stinghe Nicolae Braşov
17	607	Drum printre brazi		300/430	28 VII 1958 Rusu Maria Braşov
18	608	Marea la Constanţa	Semnat dreapta jos cu brun V. Maximilian (1)926	295/435	28 VII 1958 Ana Maximilian Braşov
19	609	Primăvară in livadă	Semnat dreapta jos cu brun V. Maximilian (1)936	295/430	28 VII 1958 Ana Maximilian Braşov
20	610	Stinci la mare		295/430	28 VII 1958 Bleahu Margareta Braşov
21	611	Pe plaje la mare	Semnat stinga jos cu gri V. Maximilian Mov Tekirghiol VIII (1)927	285/420	"
22	612	Stradă in Bucureşti	Semnat stinga jos cu negru V. Maximilian VI. (1)920	330/215	"
23	613	Alee cu personagii	Semnat dreapta jos cu maron V. Maximilian VIII. (1)922	245/365	"
24	614	Stradă in Braşov	Semnat dreapta jos cu albastru V. Maximilian Nedatat	375/232	"
25	615	Pe cimp	Semnat dreapta jos cu brun V. Maximilian (1)923	220/355	"
26	616	Marea Neagră	Semnat dreapta jos cu maron V. Maximilian (1)929	302/440	"
27	617	Alee in pădure pe Timpa	Semnat dreapta jos cu negru V. Maximilian Bv. (1)944	430/305	28 VII 1958 Vári Szabó Géza Braşov
28	618	Poiana toanma	Semnat dreapta jos cu brun V. Maximilian (1)941	300/435	28 VII 1958 Vári Szabó Géza Braşov

0	1	2	3	4	5
29	619	Colț de parc	Nesemnăt nedat	300/435	„
30	620	Flori		300/435	„
31	622	La margine de lac (Iacul Sf. Ana)	Semnăt dreapta jos cu negru V. Maximilian Sf. A. 1940	300/435	2 IX 1958 Oancea Maria Brașov
32	623	Drum în munți (Valea Sebeș)	Semnăt dreapta jos cu brun V. Maximilian V. Sebiș 1942	435/330	„
33	624	Cărare printre brazl	Semnăt dreapta jos cu maron V. Maximilian (1)931	430/300	2 IX 1958 Istrati Elena Brașov
34	625	Toamnă tîrzie	Semnăt stînga jos cu brun V. Maximilian (1)930	430/300	„
35	626	Alee după ploaie	Nesemnăt nedat	400/300	2 IX 1958 Dogariu Maria Brașov
36	627	Alee în pădure	Nesemnăt nedat	415/285	„
37	628	Casă în poiană	Semnăt dreapta jos cu maron V. Maximilian V (1)931	440/300	„
38	629	Vinător de pădure	Semnăt dreapta jos cu brun V. Maximilian (1)923	365/245	„
39	630	Foc în poiană (Peisaj din Poiana)	Semnăt stînga jos cu brun V. Maximilian (1)929	300/440	2 IX 1958 Pescaru Gheorghe Brașov
40	631	Biserica Sf. Nicolae din Prund	Semnăt stînga jos cu brun V. Maximilian (1)935	440/300	„
41	633	Lac în poiană	Semnăt dreapta jos cu brun V. Maximilian (1)928	300/437	2 IX 1958 Ana Maximilian Brașov
42	634	Țăran la margine de sat	Semnăt stînga jos cu negru V. Maximilian VI. (1)922	215/354	„
43	639	Alee primăvara	Semnăt dreapta jos cu brun V. Maximilian V. (1)933	435/295	Schimb cu Casa de cultură Dec. 659/58
44	653	Culme de deal și perspectivă	Semnăt dreapta jos cu brun V. Maximilian (1)933	435/295	„

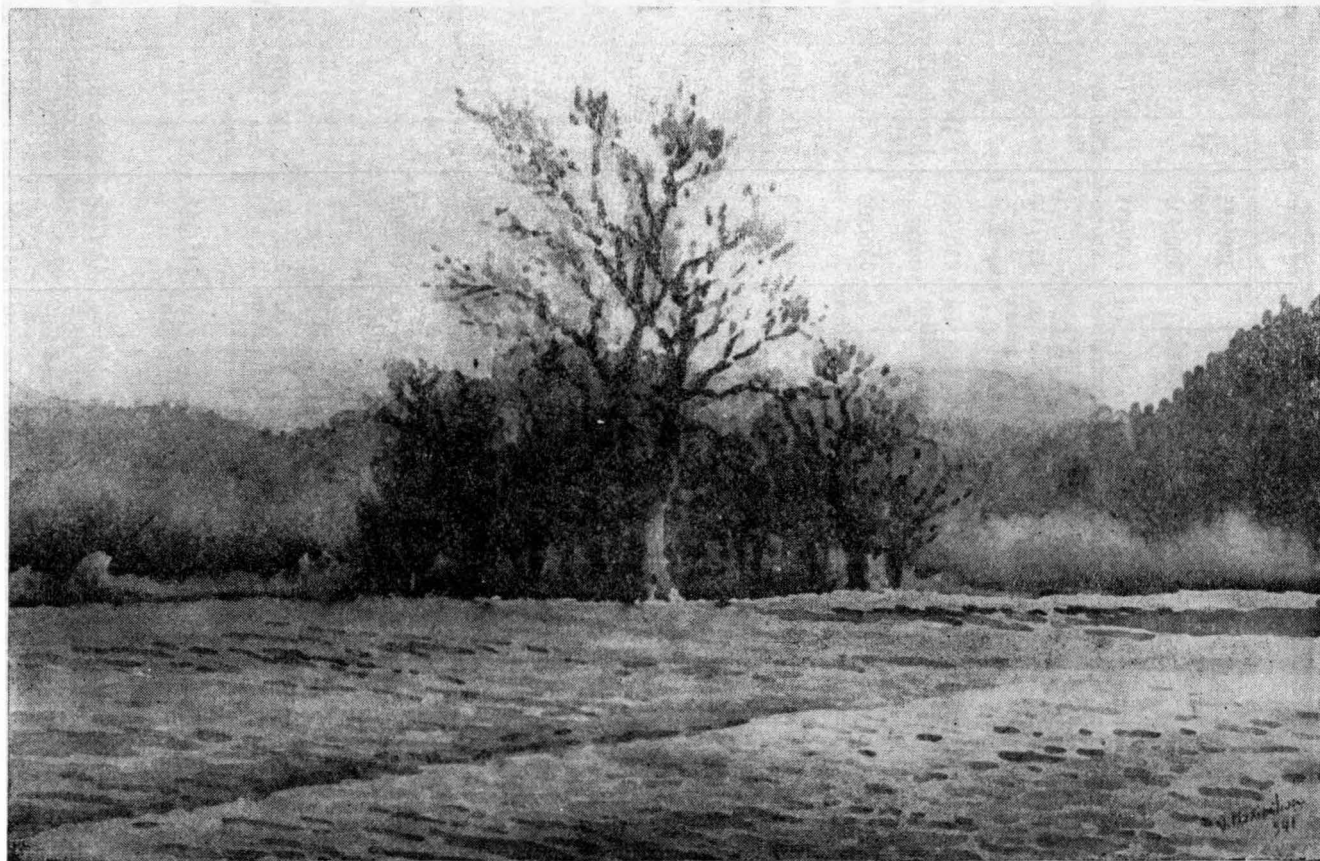

Fig 1. Valeriu Maximilian: „Peisaj de toamnă” (Colecția secției de artă a Muzeului județean Brașov).

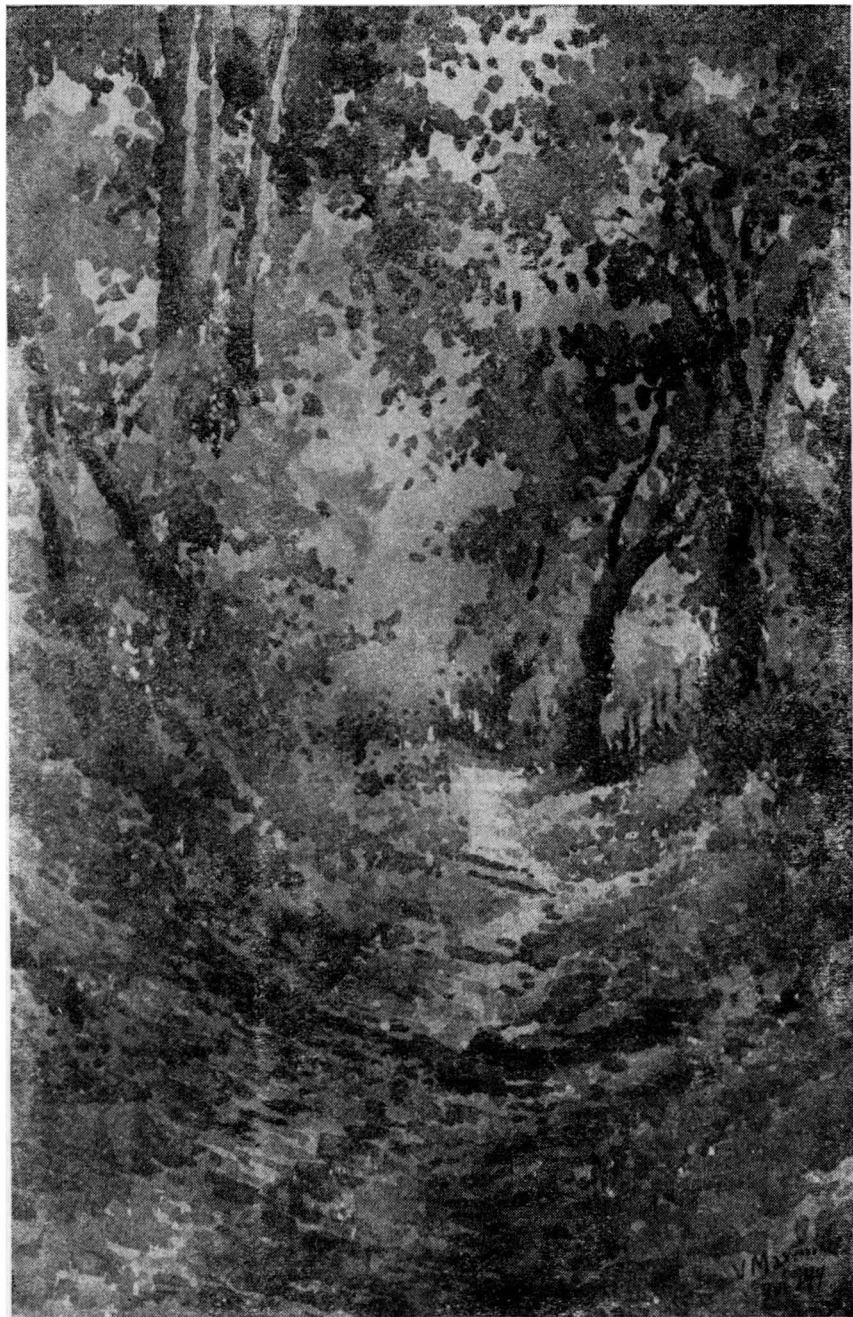

Fig. 2. Valeriu Maximilian: „Alee pe Warthe“ (Colecția secției de artă a Muzeului județean Brașov).

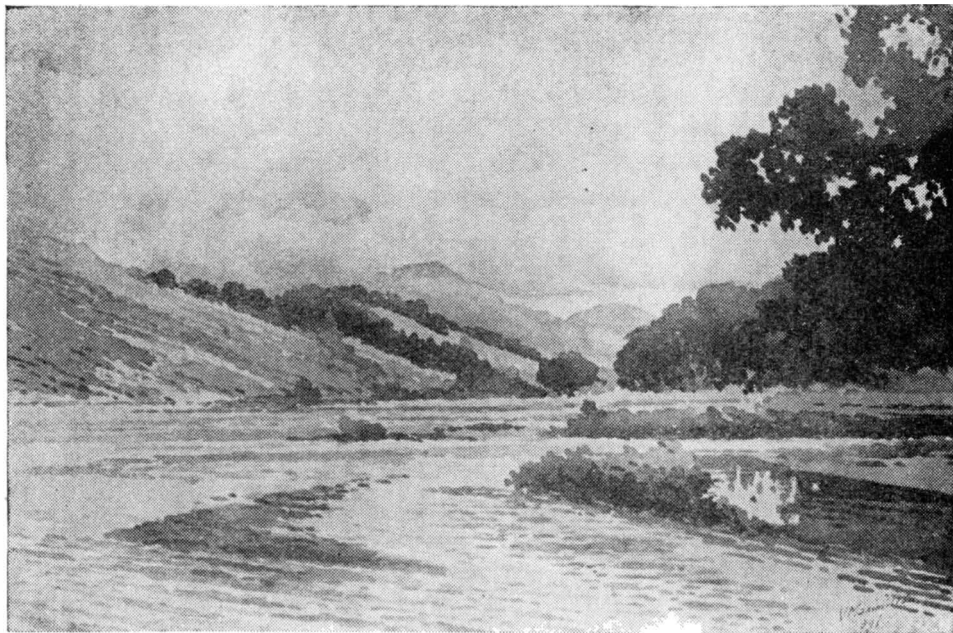

Fig. 3. Valeriu Maximilian: „Pe valea Oltului” (Colecția secției de artă a Muzeului județean Brașov).

Fig. 4. Valeriu Maximilian: „În Poiana” (Colecția secției de artă a Muzeului județean Brașov)

DIE AQUARELLMALEREI VON VALERIU MAXIMILIAN

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Aquarellmalerei in Siebenbürgen und besonders in Braşov blickt auf eine reiche Tradition zurück, als deren Vertreter der Verfasser den kronstädter Maler Wilhelm Kamner (1832—1911), einen Zeitgenossen der Maler Constantin Lecca (1807—1887) und Mişu Popp (1827—1892), und den aus Siebenbürgen stammenden Carol Pop de Szatmary (1812—1885) anführt.

Das kronstädter Kunstmuseum besitzt 44 Aquarelle von Valeriu Maximilian, aus der Zeit zwischen 1920 — dem Jahre in dem er sein Studium beendete und Zeichenlehrer wurde — und 1945 — seinem Todesjahr, also eine reiche und vielseitige Auswahl aus der gesamten Tätigkeit des Künstlers.

Die Aquarellbilder geben kronstädter Landschaften aus der Zeit vor über 30 Jahren wieder, mit ihren verborgenen Erholungsplätzchen, und mit ihrer von den Zeitgenossen bevorzugten Manier wird eine ganze Zeit mit ihrer geistigen und gefühlvollen Physiognomie definiert.

Die Vorliebe des Malers gilt mehr der Landschaft, in der die ordnende Hand des Menschen in seiner nächsten Umgebung zu erkennen ist, als der wilden, unberührten Natur. Die meisten seiner Bilder stellen Parkansichten, Obstgärten, Landstraßen und Straßenbilder sowie bewohnte oder bebaute Flußtäler dar.

Das Licht der Bilder von Valeriu Maximilian ist klar, die Farben besitzen eine solche Durchsichtigkeit und der Aquarellmalerei eigene Tiefe, daß das Wasser die Gestalt des Gefäßes in dem es sich befindet, annimmt, und wie ein Spiegel wirkt.

Es handelt sich bei Valeriu Maximilian nicht um einen reinen Impressionismus, mit einer einheitlichen Technik, sondern der Künstler wendet die impressionistischen Lehren in einer originellen Weise an. Vor Vordergrund zum Horizont und zum Himmel folgen in einer bestimmten Ordnung erst kleine Farbflecken, dann Farbfleckverbindungen auf größeren Flächen und schließlich Flächen in den durchsichtigen Farbnuancen der Atmosphäre.

Die stets gleiche Arbeitsweise des Künstlers verleiht den Bildern eine große Einheitlichkeit, so daß die qualitativen Unterschiede nicht erwähnenswert sind. Kennzeichnend ist, daß seine Bilder immer wieder durch ihre feinfühligte Wiedergabe, ihre intime und sanfte Poesie, Empfindsamkeit, Ruhe und Ausgewogenheit, sowie durch ihre romantische Note ansprechen.

In Bildern wie z. B. „Stadtansicht“, „Ansicht aus der Schullerau“, „Sankt-Annensee“, „Parkwinkel“, „Im Alttal“, „Bergspitze mit Aussicht“, „Frühling im Obstgarten“, „Waldallee“, erscheint uns die Poesie in ihren einfachsten alltäglichsten Motiven, in der allgemeinen Weltverbrüderung, im Gegensatz zu den Gesetzen der Rangordnung und der falschen Saloneleganz.

So drückt seine Malerei zweifellos die moralische Auffassung seiner Zeit aus: Gerechtigkeit, Ehrlichkeit, die Begeisterung für persönliche Freiheit und gesellschaftliche Gleichheit.

Durch ihre beispielhafte Bescheidenheit und ihre Schönheit rechtfertigt die Aquarellmalerei von Valeriu Maximilian unsere Wertschätzung.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. „Herbstlandschaft“.

Abb. 2. „Allee auf der Warthe“.

Abb. 3. „Im Alttal“.

Abb. 4. „In der Schullerau“.

Alle vier Bilder befinden sich im Besitz des Kreismuseums Braşov (Kronstadt), Abteilung für bildende Kunst.

REFLECTAREA IDEILOR SOCIALISTE ÎN OPERA PICTORULUI BRAȘOVEAN MATTIS-TEUTSCH

de ANCA POPP SĂNDULESCU

„Scopul artei — spunea Mattis-Teutsch¹ — este de a conduce omul spre o viață superioară spirituală și sufletească; prin artă omul cunoaște și înțelege viața și valoarea existenței sale. Numai în acest fel poate fi stimulată și creată cultura socială care să corespundă spiritului timpului“.

La întâlnirea cu oamenii de cultură și artă din acest an, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că „valoarea artei este determinată de gradul în care opera răspunde necesității istorico-sociale, necesității spirituale a omului, precum și de cantitatea și calitatea muncii depuse pentru crearea ei“². Am făcut această paralelă pentru ca să arăt valabilitatea și actualitatea crezului artistului brașovean, exprimat încă cu un deceniu în urmă.

Anii 1917—1918 sînt anii unui debut substanțial al primului său vernisaj, ani care coincid și cu afirmarea ideilor sale înaintate, căci în 1919 îl găsim alături de încă 7 pictori — așa cum atestă lucrarea „Magyar művészet 1800—1945“ — sprijinind guvernul sovietic maghiar în scurta lui existență de patru luni și jumătate, timp în care cei 8 artiști au desfășurat o prodigioasă propagandă vizuală. Ziarul „Fapta“ (1915—1916), ca și gruparea „MA“ (1916—1919) din Budapesta, au fost principalele formații revoluționare sub aspectul concepțiilor lor despre artă și societate, în care Mattis-Teutsch și-a desfășurat activitatea, pentru ca mai târziu să adere la gruparea „Der Sturm“ și să intre în legătură cu mișcarea Bauhaus și echipa de artiști de avangardă din gruparea denumită „A bis Z“.

Viața artistică europeană în jurul anilor 1918 este conturată de către Kurt Pinthus cu multă ascuțime, atunci cînd vorbește de năzuința de catharsis a tuturor artelor, mărturisită prin manifeste și strigăte care zguduie inimile

¹ Mattis-Teutsch, *Reflecții asupra creației artiștilor plastici în epoca socialismului* (lucrare în manuscris în posesia familiei artistului).

² Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntarea la întâlnirea cu oamenii de artă și cultură*, Edit. politică, București, 1971, p. 11.

oamenilor. După război, majoritatea creatorilor se retrăgeau în acel turn de fildeș pe care-l constituia absolutizarea principiului sau elementului descoperit și foarte puțini dintre pictori au ajuns — cu prețul desprinderii de curentul inițial — la o artă cu responsabilitate socială, cu o profundă angajare în real; printre aceștia numărându-se și pictorul brașovean Mattis-Teutsch.

Conturarea omului modern, sublimat de dimensiunile și proporțiile existenței acestui secol, a fost viziunea sa constantă, așa cum problema și mesajul său fundamental, le recunoaștem în relația dintre planul vertical și cel orizontal al tabloului, în compoziția cu axa verticală (ca întruchipare a ideii de activitate și de țîșniri spre înălțimi). Programul artei lui Mattis-Teutsch nu s-a modificat cu trecerea timpului, ba chiar s-a pliat desfășurării evenimentelor istorice: „arta propovăduiește conținutul de idei al epocii... în opera sa, artistul trebuie să vestească apariția omului nou“, scria încă din 1931 în lucrarea sa „Ideologia artei“³, idee reluată mai târziu în „Reflecții“. De aceea nu trebuie să ne apară ca întâmplătoare adeziunea lui la expresionism, curentul care dădea cele mai revoluționare răspunsuri la problematica destinului omenesc.

Mattis-Teutsch a tins, pe parcursul creației sale, spre o soluție care îl situa pe omul creat din nou și total organizat, în centrul universului, omul capabil să instituie în jurul său adevărata ordine, omul în ipostaza de etalon: „omul trebuie ridicat prin frumos, prin măreț, prin artă, numai omul superior poate să ridice pe om și să-l aducă la contactul sufletesc cu viața“⁴. Poate că tocmai acest mesaj, acest crez îl face să se alăture intelectualilor revoluționari din Ungaria și Germania — fapt atestat și de legitimația de membru în Novembergruppe încă din 1920; și faptul că după eșecul acestor încercări revoluționare Mattis-Teutsch se retrage la Brașov, demonstrează că activitatea sa politică și artistică nu era un accident, ci o acțiune bine gândită care-l face să ducă mai departe lupta pentru o condiție umană mai bună. Și ca o consecință firească, ajuns în țară, el va căuta să ia legătura cu tînăra avangardă română desfășurată atunci la „Contemporanul“, alături de Marcel Iancu sau Maxy, iar mai târziu la revista „Integral“.

Această nouă estetică proprie pictorului brașovean, se va cristaliza și va atinge apogeul după 1929, după vacanțele sale petrecute la Baia Mare, unde cunoaște și se apropie de viața minerilor. Este faza de maturitate a constructivismului pictorului, care avea ca scop prezentarea profilului uman al epocii, al tuturor relațiilor ei materiale și spirituale. „Pentru că o epocă caracterizată

³ Mattis-Teutsch, *Kunstideologie*, Müller u. Kiepenheuer Verlag, Potsdam, 1931.

⁴ Mattis-Teutsch, *Reflecții asupra creației artiștilor plastici în epoca socialismului*.

prin dezvoltarea tehnicii și a mașinilor precise — spune pictorul — influențează și domeniul artelor plastice, în care omul — înțelegînd om într-un sens social estetic — va ilustra spiritul tehnic al vremii redînd un om spiritual în cel mai grandios moment al existenței”⁵. Verticala care simbolizează la Mattis-Teutsch activitate, acțiune, va fi osatura compozițiilor sale (figurile sale alungite ne amintesc de concepția artei egiptene, căci de obicei au bustul răsucit într-o parte, în timp ce unul din umeri este mult ridicat, sugerînd o continuare a dinamismului ce străbate membrele).

Ideea că civilizația tehnică lipsită de tradiție — după cum spune pictorul — generează forma ei specifică de artă și dă naștere unui nou tip uman, face ca întreaga sa creație să devină pînă la urmă o surprindere a complicatelor relații dintre „om, viață și faptă”. De aici rezultă și predispoziția lui Mattis-Teutsch pentru formele gîndite ca realități mobile, într-o continuă dinamicitate, ce se mișcă în cîmpuri vizuale orizontale și verticale, concentrice sau excentrice. Ideea antropocentrismului îi caracterizează opera încă de la început parcurgînd toate etapele ca un laitmotiv, de la acele ondulări ritmice muzicale ale ciclului „Flori sufletești” și pînă în perioada constructivismului cînd apare netă înclinația spre organizare. „Verticala este viața însăși” și utilizarea ei joacă rolul dominant în sugerarea unor atingeri în adîncime și înălțime, solemne și echilibrate, susținută de culori care capătă aici virtuți de transparență, iar eleganța dialogului dintre tonurile calde și reci ajunge la un punct maxim în evoluția maestrului. Spre sfîrșitul perioadei, pictorul folosește puține tonuri, cîteodată numai două sau trei („Liniștea”), care amplifică noblețea expresiei.

Prin reflecția sa asupra artei, ca și prin lucrările realizate, el a căutat tot timpul o materializare a ideilor marxiste privind societatea și menirea artei. Potrivit esteticii sale, menirea artelor plastice în epoca tehnică accelerată este „de a reduce omul la el însuși, de a-i stimula siguranța și liniștea prin fenomenele optice ale artei plastice, de a-i îndruma simțul estetic prin frumusețe într-o viață interiorizată”⁶. Constructivismul lui Mattis-Teutsch capătă adevărata maturitate în proiectele de frescă care au rămas în permanență în stadiul de schițe din lipsa comenzilor, lucrate pe carton în tempera. Se simte aici omul nou, „Omul deplin”, ca o întruchipare a armoniei societății viitoare, omul zvelt cu mișcări fine, integrat ca o pată de culoare în construcția coșurilor de fabrică sau a formelor industriale („Munca”, „Activitate”).

Ideile sale transpuse pe pînză din această perioadă a constructivismului, vor fi reluate după anii 1940, cînd ne poartă în lumea „Secerătorilor”, a

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

„Medicilor“, a „Topitorilor“, a „Constructorilor“ surprinși în momentul unei profunde bucurii spirituale sau manuale, creatori ai unui univers mișcător. Este o înfățișare umană a lumii, este portretul interior al omului zilelor noastre. Ciclul de „Muncitori fizici și intelectuali“ exprimă un raport între schimburile de activități sociale, căci Mattis-Teutsch compune natura și omul într-o continuă interferență. Cîmpul afirmării plenare a esteticei verticalei, va fi acela al întruchipării spiritului uman. În întreaga sa activitate, pictorul a fost condus de ideea că nu poți face operă de avangardă artistică, dacă nu te situezi pe o poziție istorică înaintată: „spiritul socialist al timpului să fie prezentat maselor în forma impusă de timp prin socialism... forma de azi trebuie să fie proprie timpului, să nu fie imitată, căci asta ar însemna o degradare atît pentru arta plastică cît și pentru artist”⁷.

Întreaga operă a artistului brașovean Mattis-Teutsch, este caracterizată de umanismul manifestat în metafora construcției și în forța plastică a culorilor. Niciodată nu s-a depărtat de destinul omenesc pe care-l vedea și-l exprima mai frumos, mai bine, mai complex, anticipînd viitorul prin viziunea unui artist angajat: „spiritul socialist poate fi nutrit și exprimat numai prin creația subordonată conștient unui scop... forma expresiei artistice este determinată de pulsația vieții, iar conținutul, de forma de viață”⁸.

„Reflecțiile“ sale rămase în manuscris, motivează teoretic linia realist-construcțivă din ultima perioadă a creației oarecum ruptă de etapele anterioare, dar fundamentată prin meditația estetică a pictorului. El propune aici ca scop al artei, stabilirea comuniunii dintre om și spiritul epocii.

O altă idee care stă la baza creației sale din ultima perioadă, este aceea a eternității artei, spunînd că „în timp ce tehnica consumă și este consumată“, bucurîndu-se de un caracter universal, arta poartă spre universalitate viața lăuntrică și sufletul unui popor.

Personalitatea artistică a lui Mattis-Teutsch apare singularizată în contextul general al picturii românești dintre cele două războaie mondiale, prin întreaga sa operă care a urmărit exprimarea spirituală a omului în toată complexitatea sa, a „omului întreg în toate raporturile în care este angrenat el“.

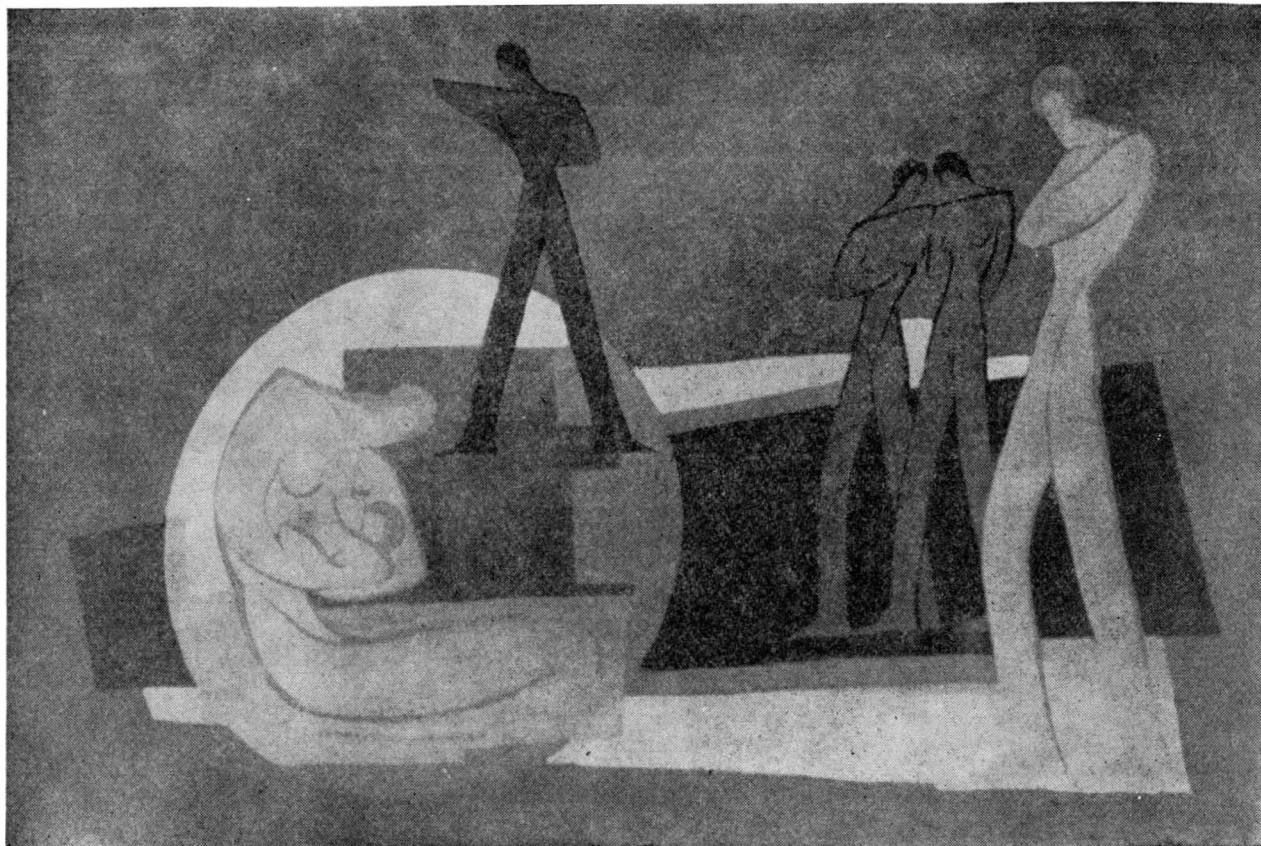

Fig. 1. „Maternitate” (Colecția Secției de artă a Muzeului județean Brașov).

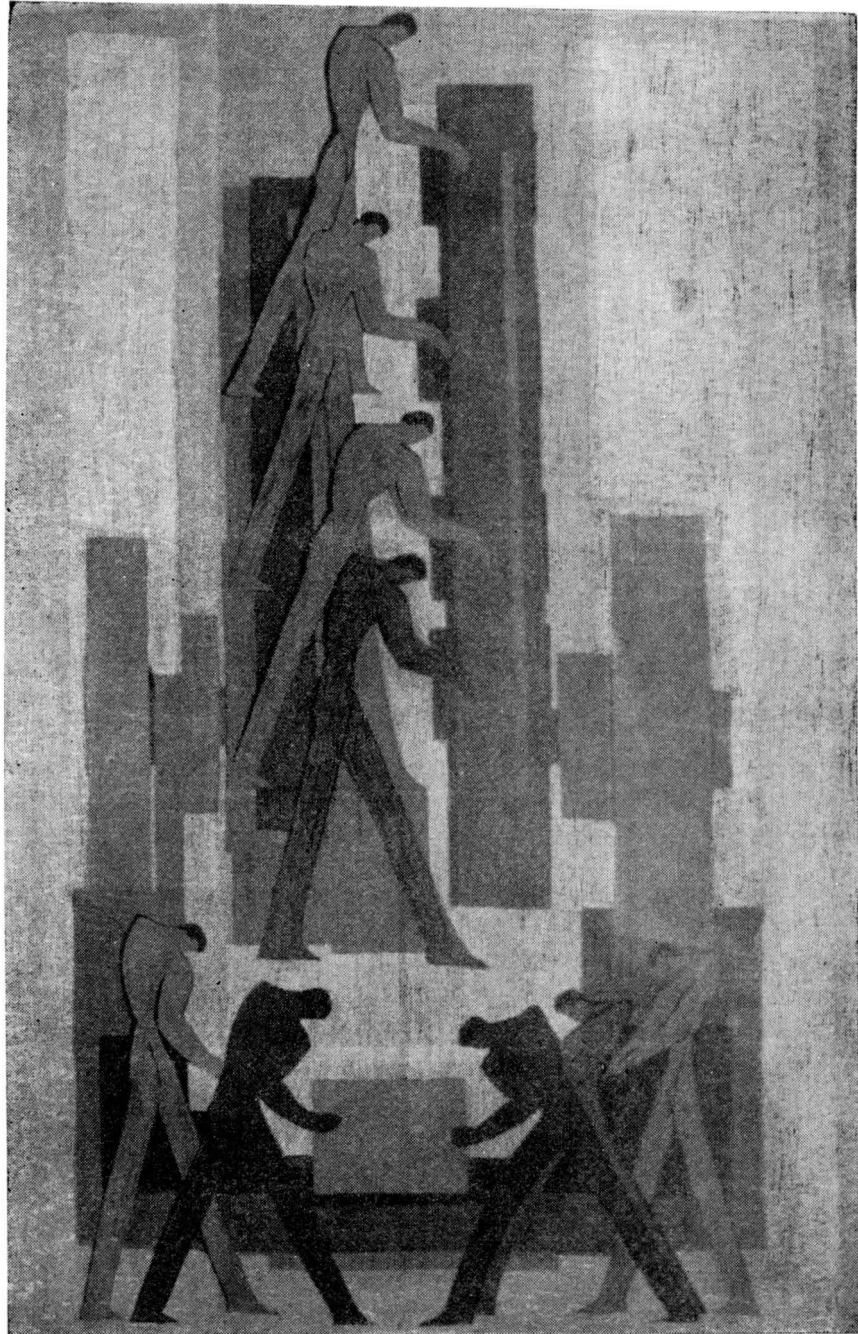

Fig. 2. „Pe bandă rulantă” (Colecția Secției de artă a Muzeului județean Brașov).

Fig. 3. „Vara” (Colecția Secției de artă a Muzeului județean Brașov).

DIE WIDERSPIEGELUNG DER SOZIALISTISCHEN IDEEN IN DEM WERK DES MALERS MATTIS-TEUTSCH AUS BRAȘOV

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die vorliegende Abhandlung verfolgt den Einfluß der sozialistischen Ideen auf das Werk des Künstlers Mattis-Teutsch (1884—1960) von seinen künstlerischen Anfängen bis zu seinem Lebensende. Die Arbeit zeigt seine ausgeprägte starke Beobachtungsgabe und die Genauigkeit, mit der er die Entwicklung der bildenden Künste schon 1959 in seinem Werk „Reflektionen über das Schaffen der bildenden Künstler in der Epoche des Sozialismus“ intuierte. Schon zu Beginn seiner Tätigkeit, in der Jahren 1917—1919, schloß er sich den wichtigsten in Deutschland und Ungarn tätigen Künstlergruppen mit revolutionären Auffassungen über Kunst und Gesellschaft an. Sein ganzes malerisches und schriftstellerisches Werk ist durchdrungen von dem Kampfwillen für ein besseres menschliches Dasein, von dem Streben, den Menschen in seiner Vielfalt in der Kunst darzustellen, den Menschen, der im Mittelpunkt des Universums steht, den Menschen als Maß aller Dinge.

Diese dem Maler aus Brașov eigenen ästhetischen Anschauungen verdichteten sich besonders nach 1929, als er mit den Bergleuten aus Baia Mare in Berührung kam.

Als Vertreter des Konstruktivismus durch seine Zeichnungen, und vor allem als expressionistischer Maler, hält Mattis-Teutsch in seinem Werk die komplizierten Beziehungen zwischen Mensch, Leben und Tat fest. Er ist einer der ersten Maler aus Rumänien, der für seine Ideale und Hoffnungen auch eine theoretische Ausdrucksweise gefunden hat. Seine nur handschriftlich erhaltenen „Reflektionen“ erklären theoretisch den letzten Abschnitt seiner Tätigkeit, der sonst, von den früheren Etappen losgelöst, in keinem Zusammenhang mit den früheren Etappen stehen würde.

Die Feststellung der Einheit von Mensch und Zeitgeist sowie die Ewigkeit der Kunst sind Gedanken, die sein künstlerisches und theoretisches Schaffen

sein ganzes Leben lang angeregt haben. Das Interesse für seine Kunst hat sich in verschiedenen Teilen der Welt erhalten, da Mattis-Teutsch als ein hervorragender Vertreter des europäischen Expressionismus eingeschätzt wird.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. „Mutterschaft“.

Abb. 2. „Am laufenden Band“.

Abb. 3. „Sommer“.

Alle drei Bilder befinden sich im Besitze des Kreismuseums Braşov, Abteilung für bildende Kunst.

ISTORIA CULTURII

DIN ACTIVITATEA LUI ANDREI MUREȘIANU LA BRAȘOV *

Relațiile sale cu George Barițiu și colaborarea la „Foaia pentru minte, inimă și literatură” și la „Gazeta de Transilvania”

de VASILE NETEA

Chemat în 1836 ca director și profesor al școlii românești din Cetate, George Barițiu a avut în primul său an de activitate ca adjunct pe docentul local Ioan Precup alias Procop, căruia i-a încredințat cursurile clasei I, directorul rezervându-și clasele a II-a și a III-a. În anul următor, înființându-se și clasa a IV-a, a fost angajat pentru această clasă Em. I. Nichifor, autorul cunoscutei „Pravile comerțiale”.

La 1 aprilie 1838 Precup a părăsit însă Brașovul pentru a se stabili în aceeași calitate la Craiova, epitropia școlii fiind astfel silită să angajeze un alt docent. Cum școala avea caracter confesional ortodox, epitropii se gândiră în primul moment să numească un tânăr ortodox, pe care, negăsindu-l în Brașov, îl solicitară episcopiei de la Sibiu. Dar cum nici aceasta n-a putut să le recomande ortodoxul dorit, ei rugară pe Barițiu să rezolve el chestiunea cum va crede de cuviință. Barițiu, prin Timotei Cipariu, s-a adresat fără întârziere Blajului, pe care îl părăsise abia cu doi ani mai înainte, și unde știa că se află o adevărată pepinieră de profesori. Cipariu i-a recomandat de îndată pe tânărul Augustin Ladai, care era teolog în anul al III-lea. Barițiu, care cunoștea bine pe toți teologii, n-a fost mulțumit însă de propunerea lui Cipariu, rugându-l să intervină pe lângă episcopul Lemeny pentru a trimite la Brașov pe un alt teolog din anul IV, care se numea Andrei Mureșianu, cunoscut de Barițiu din anii studenției sale blăjene¹. Alegerea lui Barițiu va fi fost determinată și de stăruința lui Iacob Mureșianu, care venise din același Blaj cu un an mai înainte și fusese însărcinat cu organizarea noului gimnaziu romano-catolic, în cadrul căruia predă limba latină².

* Fragment din monografia: *George Barițiu și contemporanii săi*.

¹ Biblioteca Academiei R.S.R., ms. 994, f. 50.

² Coriolan Suciu, *Blajul, Brașovul, și Mureșenii*, în „Cultura creștină”, Blaj, 1925, p. 363—376.

Andrei Mureșianu — născut la 16 noiembrie 1816 în orașul Bistrița — studiase pînă atunci la școala de „norme” și la liceul piariștilor din același oraș și apoi la Blaj, între anii 1832—1838, doi ani de filozofie și patru ani de teologie. Avusese și el ca profesori, întocmai ca și Barițiu, în clasele de filozofie pe Simion Bărnuțiu, Timotei Cipariu, Ion Rusu și Nicolae Marcu, care îl ocrotise în chip special, iar la teologie pe Ștefan Boeriu, Ion Dragomir și Basiliu Rațiu³.

Barițiu îl cunoscuse deci îndeaproape și faptul că Andrei Mureșianu, deși pînă atunci nu publicase încă nimic, cunoștea limbile latină, germană și maghiară, nu putea decît să-l arate ca un element foarte indicat pentru activitatea didactică și publicistică întreprinsă de dînsul la Brașov.

La pregătirea intelectuală a lui Andrei Mureșianu se mai adăuga apoi un temperament fierbinte, entuziast, o puternică dragoste de viață și o vădită înclinare spre arte și științe.

În acel moment, mai ales că de la 1 ianuarie 1838 apăruse „Foaia literară”, iar de la 12 martie și „Gazeta de Transilvania”, Andrei Mureșianu era tocmai omul care îi trebuia lui Barițiu.

Nu e deci nici o mirare că directorul școlii și al foilor merse să-și întîmpine noul coleg tocmai la Sibiu, pentru ca astfel, în cele 2—3 zile de călătorie cu trăsura, să-i poată împărtăși, urcînd Valea Oltului, ideile și proiectele sale⁴.

Ajunși la Brașov, Barițiu îl invită chiar de la început să locuiască împreună, „în aceleași case în care se aflau școlile, capela, parochul și cîntăreții”.

Prin prezența și activitatea lor avea să se constituie astfel în mijlocul Brașovului, o adevărată citadelă de simțire și cultură românească⁵.

Începute sub auspicii atît de promițătoare, relațiile dintre Barițiu și Andrei Mureșianu aveau să se dezvolte în mod armonios, după un an ele transformîndu-se într-o adîncă amicizie⁶. Pentru a lărgi orizontul intelectual al noului său amic, Barițiu îi puse la dispoziție biblioteca sa în care se aflau, aduse de la București, principalele opere ale unora din marii scriitori clasici și romantici. „Aici — precizează Barițiu — a auzit el mai întîi de Lord Byron, de Lamartine și Victor Hugo, de Alfred de Musset și George Sand, de

³ Ioan Rațiu, *Viața și operele lui Andrei Mureșianu*, Blaj, 1900.

⁴ „Observatorul”, 1879, nr. 47—54.

⁵ Idem.

⁶ Vezi: „Transilvania”, 1877, nr. 21, 1 noiembrie, p. 244.

Cervantes, Pușkin, ș.a.“⁷. Concomitent cu inițierea în marile literaturi, Barițiu l-a îndemnat și la studiul limbii italiene, pentru învățarea căreia i-a procurat gramatica lui Fornassari, poetul izbutind numai după 6 luni de exercițiu să traducă unele din sonetele lui Petrarca. Rînd pe rînd, el va citi apoi pe cei mai celebri poeți italieni⁸. „Comunicațiunea între Andrei și redactor — relevă Barițiu — era atît de frecventă încît în ziua în care nu se vedeau și nu ieșeau ambii sau și cu alții la plimbare se număra între cele pierdute“⁹.

La 27 august 1842, Mureșianu se va căsători cu Suzana Greceanu, fiica preotului Vasile Greceanu de la capela ortodoxă din Cetate, iar Barițiu cu soția sa aveau să-i fie nași. Ei îi vor boteza și copiii¹⁰, primul dintre ei, care mai tîrziu urma să devină magistrat la București, primind însuși numele lui Barițiu: *George*.

Colaborarea didactică dintre G. Barițiu și Andrei Mureșianu, fără a uita pe Em. I. Nichifor, a fost entuziastă și fecundă.

„La finea semestrului II din anul sosirii sale la Brașov — va povesti mai tîrziu Barițiu — invitarăm la examene, nu numai pe toți românii, ci și dintre fruntașii sași și maghiari. Care a fost însă spaima oamenilor noștri, cînd în prezența neromânilor, puserăm întrebări din geografia și istoria patriei, „căci vai ce vor zice Domnii, dacă băieții învață mai mult, decît ne este nouă ertat?“

Este treaba noastră Kir Duțule și Kir George, avea să replice Barițiu, vom răspunde noi de toate, și pentru Istorie și pentru Latinească, iar pe anul viitor vom mai introduce Istoria Naturală, un pic de franțuzește și aritmetică mai multă, ca băieții să poată trece drept la gimnazii și la școala comercială; le vom face și steag și tobă (cum aveau sașii), îi vom scoate la primăvară la cîmp (pentru serbarea maialului) unde veți veni și Dumneavoastră.

— Dar pentru ce și Latinească?

— Veți cunoaște lipsa ei mai tîrziu; latinește învață însă numai băieții cei mai deștepți și mai diligenți, și nici aceia cu sila. Căci vedeți Dvs., păcat de Dumnezeu, ca Costache, Ienache și Vasilache (tot diminutive grecești) să poarte șurț verde iar Bucur, Ioan Nicolae, etc., să meargă la oi. Să se mai facă și din ei cîte un domn“ (intelectual).

— Dar lege împiedică.

⁷ Idem.

⁸ Vezi: „Observatoriul“, 1873, nr. 48, 16/28 iunie.

⁹ Idem.

¹⁰ „Transilvania“, 1877, loc. cit.

— N-are să rămână tot așa Kir George; lumea merge înainte" ¹¹.

Acest Kir George, pe care-l amintește Barițiu, nu era altul, decât George Nica, inspector al școlii din partea negustorilor, care asista cu uimire, dar și cu deplină satisfacție, la progresul didactic realizat de cei doi profesori de la Blaj, care aduseseră cu dînșii, pe lângă un tineresc entuziasm, o remarcabilă experiență și o încontestabilă pregătire culturală și pedagogică.

Spiritul lui Bărnuțiu și al lui Cipariu vorbea prin dînșii! Iar ce reprezenta acest spirit se preciza prin „stihurile” alcătuite de Andrei Mureșianu și recitate de unul din elevii școlii la examenul din 8 februarie, versurile poetului, ca o anticipare a marșului său „Deșteaptă-te române”, constituind un adevărat manifest național:

Zări se ivesc — soarele răsare
Nu-i cu puțină noapte să mai fie,
Apune ceața, ce ne domnea tare,
Ceriul poștește, minutul să vie,
— În care visul ce umblă prin minte,
Să-și unească un adevăr fierbinte.

.
Peste puțin și la noi sosește
Dumnezeiescul acel dorit minut,
Unde duhul și iubirea firește
Ne-atrage să căutăm ce-am pierdut.
Numai focul și rîvna să ne-aline
*Negura-i ștearsă și lumina vine*¹².

Pe lângă lecțiile și versurile citate, Mureșianu își va expune ideile pedagogice și prin câteva articole publicate în „Foaia pentru minte, inimă și literatură”. La 1 ianuarie 1840 întâlnim astfel în această foaie articolul *Ceva pentru tinerime* (sfaturi pentru viață), urmat de altele două tot atât de semnificative: *Creșterea, educația face totul*¹³ — traducere după un text german de Martin Schnellb, și *Piedecela într-o procopsire a tinerimei sătești*¹⁴, în care sublinia importanța și necesitatea educației etico-sociale, și releva totodată condițiile vitrege în care se desfășura procesul de învățămînt în orînduirea feudală din Transilvania: lipsa de localuri școlare, de învățători, de manuale.

¹¹ „Transilvania”, 1877, loc. cit.

¹² Vezi: *Stihuri rostite de un școlar la examenul din școala românească în Brașov la 1839, februarie 8*, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, 1839, nr. 7.

¹³ „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, 1840, nr. 18,

¹⁴ *Ibidem*, 1841, nr. 50--51.

Cea mai însemnată contribuție pedagogică publicistică a lui Andrei Mureșianu avea să fie *Icoana creșterii rele*, traducere și prelucrare după *Krebsbüchlein* (Cărticica racului), scrisă de pedagogul german G. C. Salzmann în 1781¹⁵. Prin această carte, chiar dacă nu s-au pus „bazele literaturii pedagogice la români”, cum așa de exagerat afirmă biograful său, I. Rațiu¹⁶, pentru aceasta o traducere fiind cu totul insuficientă, s-a adus totuși un prețios serviciu învățătorilor, părinților și școlarilor români, fiindcă Mureșianu nu s-a mulțumit numai cu simpla traducere a textului german, ci, prelucrându-i și localizându-i atmosfera și nomenclatura, l-a adaptat la nivelul societății timpului său, căreia a izbutit astfel să-i dea un excelent manual de educație morală și socială.

Colaborarea dintre cei doi amici avea să se extindă și în domeniul artistic, Barițiu, care organizase și la Blaj unele spectacole teatrale, urmărind cu multă perseverență înființarea unui teatru românesc de diletanți. Prima manifestație a acestui teatru a avut loc la 26 decembrie 1838, la această dată jucându-se în sala restaurantului Langer piesa *Inimile mulțumitoare*, tradusă de George Barițiu dintr-un autor nemenționat¹⁷. Rolul principal în această piesă, destinată să atragă spre teatru tineretul românesc din Brașov, a fost jucat de Andrei Mureșianu care, pe lângă un fizic încântător, dispunea și de o voce puternică și melodioasă.

Barițiu va fi făcut apel la Andrei Mureșianu nu numai pentru interpretarea rolului, ci totodată, el fiind cel mai indicat dintre diletanții săi, și pentru recitarea prologului piesei intitulată *Suspînul* menit să picure în inimile românești speranța unei apropiate schimbări a tristei lor situații.

Poetul, după descrierea lui Barițiu, era „om frumos, vioiu, simpatic și glumeț, bun cântăreț și dansator”, cu alte cuvinte, cum arată Barițiu în altă parte, o adevărată „grădină de flori”, cine să nu-l iubească?”¹⁸

În anii 1839 și 1840 George Barițiu, ajutat neconținut de Andrei Mureșianu, va regiza alte două piese, izbutind astfel să pună bazele unei mișcări teatrale românești care în anii următori va lua o amploare din ce în ce mai accentuată.

O fecundă activitate aveau să desfășoare George Barițiu și Andrei Mureșianu și în cadrul „Casinei române” a negustorilor, înființată înaintea stabilirii lor la Brașov, dar care abia prin participarea acestora și a lui Iacob Mureșianu la viața ei culturală va izbuti să se impună, prin biblioteca și sala

¹⁵ Brașov, 1848.

¹⁶ I. Rațiu, *op. cit.*, p. 42.

¹⁷ „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, 1839, nr. 9, 26 februarie.

¹⁸ Vezi: „Observatoriul”, *loc. cit.* și „Transilvania”, 1877, nr. 21, p. 245.

ei de lectură, ca o adevărată instituție intelectuală, „Casina“ fiind locul de întâlnire al societății românești din Brașov. Cei trei profesori au organizat pentru membrii ei ore publice de lectură și discuții în care se atrăgea atenția asupra principalelor apariții literare, precum și a problemelor politice aflate la ordinea zilei. În anul 1846, serile de lectură ale Casinei au primit chiar și o consacrare statutară, hotărîndu-se ca de trei ori pe săptămîină profesorii și literații din sînul ei, cărora li se adăugau și preoții Ioan Popasu, Ioan Petric și T. Vasilescu, să citească „în auzul tuturor cele mai trebuincioase și folositoare materii din gazetele abonate și din cărți“¹⁹. Cele mai multe din aceste „materii folositoare“ aveau să fie citite de către Andrei Mureșianu, el avînd vocea cea mai nuanțată și mai indicată pentru astfel de citiri menite să dezvolte gustul pentru lectură și pentru preocupările culturale. Ca membru al Casinei, în fruntea căreia se găseau marii negustori G. Ioan, I. Iuga, R. Orghidan, Gh. Nica, M. Cepescu, Andrei Mureșianu plătea, ca și ceilalți colegi ai săi, o cotizație lunară de 5 florini. Cotizația negustorilor se ridica însă la 30 și 35 florini lunar.

Ceea ce l-a determinat pe Andrei Mureșianu să părăsească școala lui Barițiu, unde predă la clasa I, n-au fost numai perspectivele de ordin personal ce i se deschideau, ci și faptul că elevii acestui gimnaziu, considerat maghiar, erau aproape jumătate români, activitatea sa didactică urmînd astfel să aducă și în acest loc o apreciată contribuție la formarea unei intelectualități românești²⁰.

Funcționarea lui Andrei și Iacob Mureșianu la gimnaziul romano-catholic a fost apreciată de altfel în mod pozitiv și de către istoricii maghiari ai acestuia, unul dintre ei, Francisc Vargyasi, scriind în 1896, după ce ambii profesori români decedaseră, că „mult timp toată greutatea instrucțiunii s-a rezemat pe umerii acestor doi bărbați — greutate ce nu a putut fi mică la un institut ce se afla în perioada începutului“²¹.

Plecarea lui Andrei Mureșianu de la școala lui Barițiu nu va afecta însă întru nimic relațiile dintre cei doi amici, lupta lor comună avînd să se continue prin colaborarea sa la foile acestuia, el fiind între anii 1839—1850, împreună cu Iacob Mureșianu, așa cum se va vedea în paginile următoare, unul din cei mai devotați și mai statornici colaboratori ai periodicelor barițiene, și îndeosebi a „Foi pentru minte, inimă și literatură“.

¹⁹ I. Colan, *Casina română din Brașov 1835—1935*, Brașov, 1935, p. 88.

²⁰ A. A. Mureșianu, *La împlinirea unui veac de la întemeierea „Gazetei de Transilvania“*, în „Țara Birsei“, Brașov, 1938, nr. 3, p. 93—119.

²¹ F. Vargyasi, *A brassai rom. kath. főgimnázium történeti értesítője*, 1895, 1896, Brașov, 1896, p. 63—64.

El avea să fie de altfel nu numai un colaborator, ci totodată și un redactor al acestora, obligat să țină seama, trecînd peste vocația și preocupările sale literare, de trebuințele de orice fel ale foilor, începînd de la adunarea materialelor și pînă la corectura tiparului și la expediția exemplarelor pentru abonaji²². Pentru contribuția sa la lucrările redacției, Barițiu îi asigura un „onorar modest“, care însă îl punea în stare de a se susține chiar bine, chiar și în o cetate destul de luxoasă precum era Brașovul²³. Cînd Barițiu lipsește din Brașov, el îi ține locul și el poartă corespondența cu colaboratorii și cititorii periodicelor, avînd de înfruntat criticile și observațiile acestora²⁴. Absențele primului redactor au fost mai lungi în anii 1839, 1845, 1847, cînd acesta fusese silit să lipsească din Brașov mai multe luni pentru a merge în interesul publicațiilor și al introducerii căilor ferate în Transilvania, la Cluj, Buda, Viena, Franckfurt. Amintind despre absențele sale, Barițiu va preciza că în timpul acestora, Andrei Mureșianu „a purtat sarcina redacției cu zel și precizie“²⁵.

Ce a însemnat Brașovul și redacția lui Barițiu pentru viața și pentru activitatea publică a lui Andrei Mureșianu, a relevat lămurit unul din biografi săi, Ioan Rațiu, care a ținut să precizeze că „aici i se deschide mai întîi lumea în toată valoarea ei“.

Într-adevăr, aici, la Brașov, în raport cu problemele redacționale, care îl ispitră îndată ce veni în contact cu ele, Mureșianu își descoperi vocația poetică și publicistică ce avea să culmineze prin „Deșteaptă-te române“.

Ca poet, Andrei Mureșianu apare pentru întîia oară în paginile „Foi“ la 22 iulie 1838, la trei luni după stabilirea sa la Brașov. Prima sa poezie — semnată de A. M. — a fost o *Traducere* cu subiect erotic, care, neîndîcîndu-i-se autorul, pare să fi fost o prelucrare după unul din liricii germani sau maghiari²⁶. În amintirile sale, Barițiu va preciza că poezia fusese scrisă pentru una din cele mai frumoase fete din Brașov, fiica unui negustor grec, față de care poetul nutrea proiecte matrimoniale, dar care, din motive de

²² Vezi: George Barițiu, *Material pentru biografia lui Andrei Mureșianu*, în „Observatoriu“, Sibiu, 1878, nr. 47—54.

²³ Vezi: „Transilvania“, loc. cit.

²⁴ Vezi: N. Bănescu, V. Mihăilescu, *Ioan Maiorescu*, București, 1912, p. 64, 472, 498, 518.

²⁵ „Observatoriul“, 1879, nr. 48.

²⁶ În monografiile consacrate de I. Rațiu și Mircea Bogdan lui Andrei Mureșianu se afirmă — primul la p. 74, iar al doilea la p. 52 — „că întîia poezie publicată de acesta în Foaia de la Brașov ar fi fost *Fetița și păsărica*“. Cercetarea colecției revistei ne indică însă în mod sigur atît titlul cit și data precisă a apariției primei sale poezii. Vezi și tabloul cronologic al apariției poeziilor lui Andrei Mureșianu în bibliografia analitică întocmită de G. Em. Marica: „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, București, 1969, p. 369, p. 346—350.

ordin confesional — fata fiind ortodoxă, iar poetul greco-catolic — nu s-a putut realiza. „Traducerii îi va urma în 1839, pe lângă „stihurile“ rostite de „un școlar“ menționate în paginile anterioare, *A propos, Pasăre din colivie*²⁷, *Simpatie la Viena*²⁸ — aceasta iscălită cu pseudonimul Sereșteanu — *Către un trandafir veșted*²⁹, și *Vinovatul*“ în care, sub semnul liricii lui C. Conachi și a lui Iancu Văcărescu, se desfășurau inocente și naive porniri erotice, unele din ele străbătute de accente elegiace.

În 1840, prin poezia *Mustrare*³¹ — ce apare concomitent cu poeziile de aceeași natură ale lui Grigore Alexandrescu și Cezar Bolliac — se ivesc în versurile sale primele accente sociale, care, prin relevarea inegalității dintre oameni și a asupririi tiranilor, constituie începutul literaturii sale revoluționare:

Pînă cînd o providență,	Au nu dreapta ta cea sfîntă
Pînă cînd vei suferi,	Pe tot omul l-a creat,
Ca ființă pe ființă	Au nu tot aceeași țintă
Să nu-ncete-a prizoni?	Tuturor s-a destinat?
 Dacă tu ne ești Părinte,	 Cum dar'pulberea cutează
Noi toți sîntem fiii Tăi,	Firei as'împotrivi,
Dacă toți strigăm fierbinte:	Cum viermele nu'ncetează
„Doamne, scapă-ne de răi“,	Pe alt vierme-a'l urgisi?

Inspirația de această natură se continuă și în 1841 prin poezia *Răsunset*³², în care divinitatea supremă e interpellată în modul următor:

La tine-mi întorc privirea, spune-mi o ceresc părinte,
Cui ești tată și cui vitreg, cari ți-s fii-adevărați?
Care lege-ți e mai sfîntă, și ce fel de rugăminte
E la tine mai primită, de săraci, au de bogați?

În 1843, prin poezia *Glasul unui român*³³, luînd ca „motto“ cuvintele lui Alexandre Dumas, „toți oamenii au o patrie numai eu nu am“, protestul său, ca urmare a intensificării luptei pentru apărare a poporului român,

²⁷ „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, 1839, nr. 17, 24 aprilie.

²⁸ *Ibidem*, 1839, nr. 18.

²⁹ *Ibidem*, 1839, nr. 20.

³⁰ *Ibidem*, 1839, nr. 48.

³¹ *Ibidem*, 1840, nr. 12.

³² *Ibidem*, 1841, nr. 45.

³³ *Ibidem*, 1843, nr. 28.

îmbracă un accentuat caracter național, apropiindu-se în mod vizibil de ceea ce avea să însemne „Răsunetul“ de la 1848:

În cer Părinte bune, de caut cu umilire,
În darn îmi vine ruga, deșert al meu suspin!
Un vierme de se mișcă, Tu știi d'a lui clătire,
Dar luptele, ce cearcă un neam, de unde vin?

Au doară lași ursitei să poarte cîrma-n lume,
Sau sclav venii la ginte, și soțul meu de domn?
Atunci din legea firei s'a șters cerescul nume
De „Drept“ și de „Dreptate“, atunci viața-i — somn —.

.....
Ieșiți, voi, umbre moarte, eroii gintei mele,
Și dați dovezi la lume, ce-atît ne-a înnegrit!
Strigați în gura mare că voi d-atîte rele
Ce cearcă strănepoții nu v-ați vinovățit.

.....
Ah, căci nu-mi pot răspunde străvechile morminte !
Spunînd ce țin în sînu-și, român 'au gen ³⁴ străin?
Atunci s-ar fringe cearta ce curge acum fierbinte
S-ar șterge-atunci ca ceața și vechiul meu suspin.

De tace omenirca, va da glas stîncă-n munte,
Și apele cu vuiet, prin ton nepomenit.
Nu mai e timp s-apuie un gen ce-a mers în frunte
La toată năvălirea ce țara-a copleșit

.....
Nu mai e timp s-apuie o viață strălucită.
Ce-a dat în zeci de seculi din sînul său eroi!
De-a și supus-o soartea a fi nefericită,
Răsare-i însă steaua și scapă din nevoi.

Invocarea „providenței“, a „creatorului“, a „părintelui ceresc“, a divinității supreme, cultivată în Franța, sub forma meditației religioase, de către Lamartine și alți romantici, făcea parte din arsenalul ideologic și artistic al timpului, ea fiind folosită și de Vasile Cîrlova, Grigore Alexandrescu, Cezar

³⁴ Neam.

Bolliac. La Mureșianu, teolog de Blaj, ea îmbracă însă adeseori — fapt revelator pentru disperarea sa — forma răzvrătirii, a îndoielii, „puternica ființă“ fiind ea însăși admonestată de împlinirea la care sînt supuși atîția din fiii săi. În aceste condiții, e cert că ruga către divinitate nu putea fi considerată decît „darnă“, zadarnică, speranța poetului îndreptîndu-se către „eroii gîntei“ sale, solicitați să reînvie antica vitejie.

Versurile lui Mureșianu din „Foaia pentru minte“ atrag asupra sa atenția lui M. Kogălniceanu, care îl invită în 1844 să colaboreze la „Propășirea“ alături de amicii săi Vasile Alecsandri, Ion Ghica, N. Bălcescu, Grigore Alexandrescu, Al. Donici. Poetul de la Brașov trimite revistei de la Iași tocmai ceea ce aștepta de la el: un mesaj transilvănean în lupta pentru unire care forma obiectul de căpetenie al preocupărilor „Propășirii“. Cu poezia intitulată *O privire peste Carpați*, apărută în primul număr al „Propășirii“, el se va înscrie astfel în mod tumultuos printre poeții ale căror cîntece vor deschide lupta pentru unirea țărilor surori. Iată un scurt fragment din mesajul său de la 1844: .

Zăresc colo departe un rîu ce-a frînt unirea
La fiii unei mame ce soartea-i asupra,
O *Milcov*, rîu de patimi, ce neagră-ți e numirea.
Cînd aflu c-a ta undă pe frați îi desparți.

Privesc cu jale Turnul, ce-l văd colo în vale
O inimă română, comanda lui Novac,
A fost în stare-a frînge pe oastea ce-i sta-n cale.
Destul însă d'aceste, căci pildele nu plac,

La noi „e putred mărul“, nu-i mod de curățire
Și tot ce se sperează sînt sîmburii din el;
Aceștia cer plîntare, silință și *unire*
Atunci va crește cedrul³⁵ din ramul tinerel.

Concomitent cu colaborarea la „Propășirea“, se întetesc și legăturile sale cu scriitorii munteni — Ioan Heliade Rădulescu, D. Bolintineanu, Cezar Bolliac, Grigore Alexandrescu, Nicolae Bălcescu — care, începute prin intermediul lui Barițiu încă din 1839, se vor adînci și mai mult în anul 1844 prin vizita succesivă a acestora la Brașov, unde veniseră pentru a intra în

³⁵ Copac din familia coniferelor ce poate ajunge la înălțimi gigantice.

relații cu redacția celor două periodice românești, și la băile de la Vîlcele³⁶. Întîlnirea dintre scriitorii de la București și cei de la Brașov, constituia o nouă verigă în lungul lanț al manifestărilor de colaborare și solidaritate între românii din stînga și din dreapta Carpaților.

În vara anului 1844 Mureșianu face totodată, călăuzit de Barițiu, și prima călătorie în Țara Românească. Motivul călătoriei a fost determinat de dorința amîndurora de a se prezenta în audiență la domnitorul George Bibescu, căruia, cu prilejul zilei onomastice Mureșianu îi închinase în anul precedent o odă³⁷. Drept mulțumire pentru cele scrise, principele îi trimisese, prin Grigore Alexandrescu, un orologiu de aur³⁸. Oda a fost scrisă desigur la îndemnul lui Barițiu care voia să obțină aprobarea și ajutorul lui Bibescu pentru difuzarea periodicelor sale în Țara Românească, difuzare care în primul an de domnie al acestuia fusese interzisă la intervenția unuia din consuli puterilor protectoare³⁹. Audiența a avut loc la Comarnic, una din reședințele de vară ale lui Bibescu, și ea s-a încheiat spre deplina mulțumire a ambilor brașoveni⁴⁰, domnitorul ridicînd interdicția amintită.

Versurile patriotice ale lui Mureșianu se continuă în 1845 cu poezia *Un suspin*⁴¹ în care, pe vechea linie a invocării divinității, aflăm acest apel:

De ce nu faci o doamne, minuni ca și-n pustiu,
Cu populus Iudeei, prin Moise omul tău!
Să scoți din jug p-o ginte, ce geme în sclavie,
Cerînd între suspine, s-o scapi d'atîta rău.

În 1848, sub influența ideilor și acțiunilor revoluționare ce zguduiau întreaga Europă și care, în numele mișcării românești, au adunat la Blaj 50 000 de români, inspirația sa dobîndește aripi cu mult mai largi, poezia sa se transformă într-o aprigă chemare la luptă, locul divinității luîndu-l totodată poporul, de la el avînd să se aștepte, „*acum ori niciodată*“, izbăvirea nației, libertatea și unirea ei. Noul său *Răsunet*, care se va impune însă și se va populariza sub numele de *Deșteaptă-te române!* și care va deveni

³⁶ „Transilvania“, 1877, loc cit.

³⁷ Vezi textul ei în volumul de poezii al lui A. Mureșianu, edițiile 1862 și 1881: *La serbarea aniversării Prea În. Domn Georgie D. Bibescu* în 23 aprilie 1843.

³⁸ Vezi: „Observatoriul“, 1879, nr. 48.

³⁹ Vezi: George Barițiu, *Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 13.

⁴⁰ „Observatoriul“, loc. cit.

⁴¹ „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, 1845, nr. 39.

una din cele mai celebre poezii românești, fiind considerată ca o adevărată „Marsiliează” a poporului român, a apărut în „Foaia pentru minte” din 21 iunie.

Caracterul său profund mobilizator se relevă chiar din primele versuri:

Deșteaptă-te române! din somnul cel de moarte,
În care te-adînciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată, croiește-ți altă soartă
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani.

El valorifica totodată, pe plan politic, vechile teorii ale lui Samuil Micu, George Șincai, Petru Maior cu privire la descendența romană a poporului nostru:

Acum ori niciodată, să dăm dovezi la lume,
Că-n aste mîini mai curge un sînge de *roman*,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte un nume de *Traian*.

Și el, ca și Grigore Alexandrescu, Vasile Alecsandri și D. Bolintineanu evocă „umbrele mărețe” ale trecutului, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Iancu de Hunedoara, dezbinării din epoca lor a românilor, el opunîndu-le însă noua solidaritate națională născută din ideologia pașoptistă, solidaritatea muntenilor, moldovenilor, a transilvănenilor:

Pre voi vă nimiciră a pismei răutate
Și oarba neunire la Milcov și Carpați!
Dar noi pătrunși la suflet de sfînta libertate
Jurăm că vom da mîna să fim pururea frați.

Aspectul viu al solidarității, forța ei reală, îl reprezintă însă lupta comună, puterea de sacrificiu a tuturor, curajul de a înfrunta tirania. Pentru lași, pentru defetiști, pentru vînzători el invocă urgia blestemului:

De fulgere să piară, de trăsnet și pucioasă,
Oricare s-ar retrace din gloriosul loc,
Cînd Patria sau muma, cu inima duioasă
Va cere ca să trecem prin sabie și foc.

Sfârșitul „Răsunetului” — care număra 11 strofe — e tot atît de energic ca și începutul lui:

Români din patru unghiuri, acum ori niciodată
 Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri

.
 Devisa-i libertate și scopul ei presfînt,
Murim mai bine în luptă cu glorie deplină,
Decît să fim sclavi iarăși în vechiul nost pămînt.

Semnificația patriotică a acestor versuri, ca și adîncă lor înrîurire asupra cugetelor românești din Transilvania — în ciuda unei limbi atît de neîndemînic latinizate — sînt prea bine cunoscute pentru a mai insista asupra lor.

Pentru cei preocupați de izvoarele poeziei lui Andrei Mureșianu vom sublinia totuși, lucru mai puțin reținut pînă acum, că dacă poetul își purta „Răsunetul” în suflet încă de la 1843, cînd a dat „glas unui român” — poezie în care apar chiar și unele expresii ale marșului de la 1848 — acesta a fost totuși inspirat de măreția adunării de la Blaj de la 3/15 mai, la care el a participat alături de Barițiu, de jurămîntul depus acolo de cei 50.000 de români, ca și de moțiunea votată de istorica adunare.

Și într-adevăr, urmărind actele adunării, constatăm că ideea independenței, care se desprinde cu atîta energie din marșul poetului, a fost concretizată atît în jurămîntul depus la 3/15 mai de către participanți — jurămînt pe care l-a depus însuși poetul — prin care se arăta că „națiunea română s-a declarat și proclamat națiune de sine stătătoare”, cît și în primul punct al moțiunii în care se preciza că „națiunea română, răzămată pe principiul libertății, egalității și frăției, preînde independența sa națională”⁴².

Cît despre ideea unirii tuturor românilor de pe ambele versante ale Carpaților, ea a fost exprimată în auzul poetului cu o uriașă însuflețire de către zecile de mii de țărani prezenți la adunare care au strigat cu glas de tunet pentru a se auzi în toate cele patru unghiuri ale lumii: *Noi vrem să ne unim cu țara!*

Ideea necesității și posibilității unirii românilor era afirmată și recunoscută în primăvara anului 1848 nu numai de către luptătorii români, ci chiar și de către unii publiciști sași, ca Daniel Roth, care, concomitent cu adunarea de la Blaj, publicase la Sibiu cunoscuta sa lucrare *Von der Union*

⁴² George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, II, p. 110, 119, 120.

und nebenbei ein Wort über eine mögliche dako-romanische Monarchie unter Österreichs Krone, lucrare pe care, prin intermediul sașilor de la Brașov, Mureșianu va fi cunoscut-o îndată după apariția ei.

Dorită și reclamată puternic de masele populare, recomandată ca o soluție de mare anvergură de către înșiși publiciștii străini, putea unirea, la care se gîndea încă din 1844, să nu entuziasmeze pe Andrei Mureșianu? Putea ea să lipsească, alături de independență, din noua soartă pe care poetul o dorea poporului român? „Deșteaptă-te române“ e astfel un imn adresat deo potrivă libertății și unității naționale, și totodată un marș vijelios în drumul spre deșteptare, spre victorie. Numai că, spre deosebire de Roth, care se gîndea la o unire a românilor sub sceptrul Austriei, Andrei Mureșianu nu-și putea închipui și nu putea vesti decît o unire neatîrnată de nimeni, o unire a națiunii române pentru sine însăși.

În scrierea „Răsunetului“, Mureșianu a avut totuși și unele modele ilustre, alese din cea mai elocventă tradiție literară românească: *Marșul (oștirii române)* scris de Vasile Cârlova și *Deșteptarea României*, cunoscută poemă a lui Vasile Alecsandri. Pe amîndouă aceste poezii Mureșianu le-a cunoscut atunci, la 1848, în preajma scrierii marșului său, fiindcă amîndouă au apărut atunci în „Foaia pentru minte“, poetul nostru, redactor al foii, făcîndu-le probabil chiar el paginația și corectura tipografică.

Într-adevăr, la 1 ianuarie 1848, Barițiu a avut fericita idee de a deschide foaia cu „Marșul“ de la 1830 al poetului muntean, anticipînd astfel, printr-o ascuțită intuiție istorică, obligațiunile naționale, ce peste cîteva luni, aveau să revină fiecărui român, și în primul rînd tineretului.

Cîrlova cîntase, cu 18 ani în urmă, iar Barițiu socotise că se potrivesc la 1 ianuarie 1848 constatări și îndemnuri ca acestea:

Pe cîmpia românească, o tăcere, pînă cînd?
Pînă cînd, de arme plină, să nu sune, cînd și cînd?

.

Deci la arme dați năvală,
Și la rînd ieșiți cu fală,
Corbul, iată, s-a-nălțat!

.

Ce privire dulce mie! Steagul filfilie în vînt,
Armele lucesc oriunde, slava iese din mormînt,
Tinerimea îndrăzneată
Mîndră, falnică, măreață
Ușor calcă pe pămînt.

La începutul lunii mai, Andrei Mureșianu a avut apoi ocazia de a cunoaște personal pe Vasile Alecsandri, care, după eșuarea mișcării din Moldova, împreună cu George Sion, C. Negri, Alecu Russo, — aceștia sosiți de la Paris și Viena — și alți revoluționari moldoveni, poposiră timp de câteva săptămâni în orașul de la poalele Tîmpei, unde, după participarea la adunarea de la Blaj, redactară și semnară documentul intitulat *Prințipiile noastre pentru reformarea patriei*. Documentul, precum se știe, preconiza nu numai desființarea ȣerbiei țărănilor și împrăpietărirea lor, „fără nici o răscum-părare” și „nămicirea tuturor privilegiilor”, ci totodată și „unirea Moldovei și Valahiei într-un singur stat neatrînat românesc”⁴³. Popasul moldovenilor la Brașov i-a pus pe aceștia într-un larg contact cu intelectualii români de aici și îndeosebi cu Barițiu și cu cei doi Mureșeni, — întîlnirile aveau loc în sala de lectură a „Casinei române”⁴⁴ — Alecsandri profitînd de acest prilej pentru a oferi redactorului „Foi pentru minte, inimă și literatură” două din poemele sale de luptă. Prima, intitulată *15 mai 1848* și semnată „Un român”, fusese scrisă pentru slăvirea adunării de la Blaj, iar cea de-a doua, cu titlul *Către români*, nu era altceva decît însăși *Deșteptarea României*, iar cel chemat să le așeze în paginile „Foi” a fost iarăși redactorul secund, Andrei Mureșianu⁴⁵. El cunoscuse deci printre cei dintîi ardeleni, atît documentul relativ la unirea Principatelor române într-un „stat național”, cît și înflăcăratal apel al lui Vasile Alecsandri:

Voi ce stați în adormire, voi ce stați în nemișcare,
N’auziți prin somnul vostru acel glas triumfător,
Ce se-nalță pîn’la ceruri din a lumii deșteptare
Ca o lungă salutare
Către’un falnic viitor?

Nu simțiți inima voastră că tresare și se bate?
Nu simțiți în pieptul vostru un dor sfînt și românesc,
La’cel glas de înviere, la cel glas de libertate,
Ce pătrunde și răzbate,
Orice suflet românesc?

Iată lumea se deșteaptă din adîncă-i letargie! . . .

⁴³ V. Popovici, *Dezvoltarea mișcării revoluționare din Moldova după evenimentele din martie 1848*, în *Studii și cercetări științifice*, Iași, 1954, nr. 1—2. Vezi și F. G. Nicolescu, *Viața lui V. Alecsandri*, București, 1965, p. 180, 192.

⁴⁴ Vezi pentru detalii Ion Colan, *Casina română din Brașov 1835—1935*, Brașov, 1935, p. 44.

⁴⁵ Vezi pentru prima „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, 1848, nr. 19, 10 mai, iar pentru cea de-a doua, nr. 21 din 24 mai.

Nu e prea greu de înțeles ce emoții îl vor fi cuprins pe Mureșianu la lectura repetată a marșului lui Vasile Alecsandri, și ce înfiorări îi vor fi aprins în suflet.

Celor ce stăteau în „adormire” și „nemișcare”, bardul ardelean le adresa și el peste câteva zile marșul care a întrecut apoi în popularitate și semnificație politică poezia lui Alecsandri, el ajungând să fie cunoscut în toate țările locuite de români și cîntîndu-se neconținut de atunci și pînă astăzi ⁴⁶.

Cuvintele primului vers al marșului, cele care în conștiința cititorilor aveau să-i dea însuși titlul, îi fuseseră sugerate de articolul program al foilor lui Barițiu, care încă de la 12 martie 1838, în cuvîntul său către cititori, care va fi fost adeseori amintit în redacția de la Brașov, arătase că deviza veacului trebuie să fie „*deșteaptă-te și tu române!*” ⁴⁷

Barițiu a fost de altminteri primul care a cunoscut textul „Răsunetului”, poetul fiind obișnuit să-i citească anticipat tot ceea ce intenționa să publice, și cu care, „aproape regulat”, făcea în fiecare zi, la orele 5(17) după încheierea orelor de redacție, plimbări pe potecile Tîmpei. Într-una din zilele ce au urmat după adunarea de la Blaj, avea să relateze mai tîrziu Barițiu: „Andrei a venit la mine înainte de amiază ca să ieșim spre pădure că are să-mi citească ceva. Era „Deșteaptă-te române”.

— Oare cenzura ce va face? — a întrebat poetul după citirea poeziei.

— Vom cerca într-un noroc, răspunse Barițiu. Cenzorul cel mai sever — care era Iosef Wentzel ⁴⁸ — va pleca peste câteva zile de acasă. Să așteptăm pînă atunci.

— Pînă atunci, a adăugat poetul, poate îi voi afla și o arie ⁴⁹.

Asupra ariei sînt vrednice de amintit destăinuirile psaltului George Ucenescu de la biserica Sf. Nicolae, din Șchei, fost elev al lui Anton Pann. Mureșianu — scrie fostul psalt într-un manuscris aflat în posesia Academiei române, fiind rudă cu parohul Bonifaciu Pitis, venea adeseori seara, mai ales în anotimpul cireșelor, pentru a se plimba prin grădina bisericii. Cu ocazia unei asemenea plimbări poetul i-a cerut lui Ucenescu să-i caute o melodie pentru poezie pe care o avea în proiect. „Am cîntat mai multe cîntece de probă — precizează Ucenescu — iar la urmă cîntecul *Din sînul maicii mele*”, pe care auzindu-l poetul s-a hotărît să-l adopte ca melodie pentru poezia lui. Melodia fusese alcătuită cu ani înainte de către Anton Pann, care funcționase și el ca psalt la biserica Sf. Nicolae, și se cîntase adeseori la petrecerile bra-

⁴⁶ „Arhiva”, organul Societății științifice și literare din Iași, 1903, nr. 11—12, p. 505—509.

⁴⁷ Vezi articolul program Pentru Foia aceasta, în „Gazeta de Transilvania”, 1838, nr. 1, 12 martie.

⁴⁸ George Barițiu, *Părți alese*, III, p. 245.

⁴⁹ *Ibidem*.

șovene. În textul muzical al lui Anton Pann, poetul a turnat textul literar al lui „Deșteaptă-te române“, pe care peste câteva zile, cu ocazia unei noi petreceri, Ucenescu, constatînd că în tot melosul potrivirea e „de minune“, l-a cîntat apoi cu vocea sa tînăra și puternică. „Mai repetîndu-l odată — relatează cîntărețul — toți domnii (prezenți) învățînd melodia din auz, l-au cîntat împreună, mulțămînd și urînd multă viață și sănătate marelui poet. Din ziua aceea — conchide Ucenescu — cîntecul „Deșteaptă-te române“ s-a făcut cel mai plăcut și familiar, iar eu eram poftit în toate părțile ca să-l cînt și să invit tinerimea a-l cînta bine și regulat“⁵⁰. Aceeași tinerime, relatează Barițiu, a transcris cîntecul în nenumărate copii, care, alături de textul publicat în „Foaia pentru minte“ (800 exemplare) a contribuit într-o largă măsură la difuzarea și popularizarea cîntecului în care „respirau durerile din trecut și se dedea expresiune și la suferințele actuale“⁵¹.

La data apariției „Răsunetului“ lui Mureșianu, Alecsandri nu se mai afla însă la Brașov, la începutul lunii iunie el îndreptîndu-se spre Cernăuți după ce, în prealabil, lăsase „Foi pentru minte“ o nouă poezie — *Hora Ardealului* — care avea să apară după plecarea sa⁵², și care la 1856 avea să se transforme apoi în *Hora unirii*⁵³.

Amintirea poetului de la Mircești avea să rămînă însă vie în inima confratelui său ardelean, iar poeziile publicate de acesta în „Foaia pentru minte“ în scurta sa trecere prin Brașov vor continua să-i rețină atenția. După modelul lui 15 mai 1848 scris de Vasile Alecsandri, Mureșianu va plăsmui și el o poezie cu același titlu — 15 mai 1848 — în care, fără a avea mla-diarea limbii și virtuozitatea artistică a acestuia, va da expresie acelorăși idei și aceluiasi optimism⁵⁴.

Cităm din ambele poezii cîte două strofe nu cu intenția de a stabili identități de valoare, ci exclusiv similitudini de simțire și atitudine.

Din „15 mai 1848“ al lui Vasile Alecsandri:

Fraților, nădejde bună! Fiți cu toți în veselie!
Cerul însuși ocrotește scumpa noastră Românie!
Azi e ziua de-nviere a românului popor,
Care singur își urzește dulce, mîndru viitor.

.

⁵⁰ Dr. St. Stinghe, *Deșteaptă-te române în forma lui originală*, în „Țara Birsei“, 1933, nr. 6, p. 120.

⁵¹ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 245.

⁵² Vezi pentru detalii: G. C. Nicolescu, *Viața lui V. Alecsandri*, p. 194 și „Foaia pentru minte, inimă și literatură“, 1848, nr. 24, 14 iunie.

⁵³ Vezi: V. Alecsandri, *Opere*, I, *Poezii*, București, 1965 (ediție îngrijită de G. C. Nicolescu).

⁵⁴ Vezi: *Din poeziile lui Andrei Mureșianu*, ed. a II-a, Sibiu, 1881, p. 63.

Fraților, nădejde bună! Viitorul ce urziți
 Va fi vrednic de trecutul a strămoșilor slăviți
 Bărbăția și unirea între noi de-acum domnească
 Și strigați în libertate: România să trăiască!

Din „15 mai“ al lui Mureșianu:

Măreață-i serbarea, când frații d-un sînge
 Se leagă-ntre sine, prin un jurămînt,
 A nu lăsa pradă și nici a se-nfrînge
 Mărirea străbună și dreptul cuvînt.

De astăzi blestemul contras din vechime,
 S-a șters ca și umbra, ca norii prin vînt,
 Și-ntocma ca floarea, răsari, româtime,
 Pe brațele gloriei în vechiu-ți pămînt.

După lichidarea revoluției, în care au căzut atîția voinici care au dovedit că într-adevăr „în aste mîni mai curge un sînge de roman“, Mureșianu a publicat în 1850 *Versul funebru* către martirii români, închinîndu-se cu smerenie în fața amintirii lor:

Dormiți în pace, umbre, martirii României.
 Ce-ați îngrășat pămîntul cu sînge de eroi!
 Bătrîni cărunți cu vază, voi floarea tinerimei,
 Ce-n lupte sîngeroase căzînd, v-ați rupt de noi!

.

A voastre brave fapte sînt scrise'n istorie,
 Iar' dulcea suvenire în inimi de roman;
Mihalțul, Luna, Bradul, au dat dovadă vie,
 Că nu e laș Românul, nu fuge de dușman!

.

Dormiți, dormiți în pace, voinici feciori de munte,
 Subpîri și-nalți ca bradul, cu brațe de eroi,
 Dedați din tinerețe a merge tot în furte,
 A nu ști de pericol, de moarte, de nevoi!

Iar'voi plăntuțe crude, ce-acum pășiți în lume,
 Păstrați cu reverință acest act omenos,
 Săpînd profund în inimi al bravilor frați nume,
 Ce sîngele-și vărsară în cîmpul-glorios! ⁵⁵

Aceasta a fost însă una din ultimele poezii citabile ale lui Andrei Mureșianu, fiindcă de acum înainte, părăsind Brașovul pentru a se stabili la Sibiu ca translator oficial și redactor al buletinului guvernului transilvănean, inspirația sa, fără a se îndepărta de subiectele patriotice ⁵⁶, va fi atrasă tot mai mult de genul facil și convențional al odelor omagiale, al epitafurilor sau al unor tendințe de fabulare care nu vor mai adăuga nimic gloriei cuce rite cu „Deșteaptă-te române” ⁵⁷.

Izvorul poeziei mobilizatoare a lui Andrei Mureșianu a secat odată cu părăsirea Brașovului și a redacției lui Barițiu!

Unele din aceste ode i-au fost cerute de altfel chiar de către luptătorii politici români, care voiau să se servească de talentul lui Mureșianu pentru a stîrni ambiția și orgoliul unor familii nobile române și a le solidariza astfel și mai puternic cu lupta dusă în anii 1849—1851 pentru a obține din partea Curții din Viena satisfacerea dezideratelor poporului român. După apariția odei închinată la începutul anului 1850 „Familiei Hurmuzaki” („Foaia pentru minte, inimă și literatură”, nr. 1), A. T. Laurian îi scria lui George Barițiu de la Viena: „Ne-au plăcut tare versurile Mureșianului către frații Hurmuzaki. Spuneți-i să facă una asemenea pentru frații Mocioni (din Banat, n.n.). Tatăl (Ion Mocioni, n.n.) e un bătrîn de 70 de ani, om cu mari cunoștințe și cu multă înțelepciune; vorbește bine vreo șapte limbi. Fiii săi, Petru, Andrei, Antonie, Lucian, George, sînt tot unul și unul români plini de zel și au cunoștințe frumoase... Familia e curat română, necorcită. Trebuie lăudată ca să lupte cu și mai mare foc; știți că pe oamenii simțitori laudele îi împing spre virtute. Spuneți așadar fratelui Mureșianu că-l rugăm să le facă o odă demnă (în poezie poate să se folosească și de numele lor), Mucii Scevo-lae, mai întîi eroi, după aceea jurisconsulți însemnați la vechii noștri stră-moși”. Mureșianu n-a putut da imediat urmăre îndemnului lui Laurian, dar în 1854, cînd familia Mocioni a fost lovită de două mari pierderi — decesul

⁵⁵ „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, 1850, nr. 2, 3 ianuarie.

⁵⁶ Vezi poeziile *O dimineată pe Surul* (1853), *România la 1854*, *Eremitul din Carpați* (1854), *Anul nou 1855*, *Moldova la anul 1855*, cuprinse în volumele sale de poezii, edițiile 1862, 1881, 1963.

⁵⁷ *La deschiderea tipografiei romînești din Sibiu* (1850), *Devotament Înălțimii Sale Principelui Carol de Schwarzenberg* (1851), *Omăgiu de fidelitate Maj. Sale Francisc Iosif I* (1852), *La mormîntul lui Ioan Mocioni* (1854), *La mormîntul lui Lucian Mocioni* (1854), *La mormîntul marelui vornic Docsaki Hurmuzaki* (1857).

lui Ioan și al fiului său Lucian — el și-a înstrunat lira dedicându-le două întristate panegirice în versuri. În fruntea panegiricului consacrat lui Ioan Mooioni, Mureșianu a respectat cu fidelitate îndemnul lui Laurian scriind cu în sufletire:

Român de viță bună, din timpul Romei vechi,
Din geniul lui Scevola, lui Muciu cel faimos,
Tu care-n românime aici nu-ți ai păreche,
Decît în Hurmuzaki, boier, vechi generos.

Andrei Mureșianu n-a fost însă numai poet, ci, în aceeași măsură, și autor și traducător de articole politice, economice, pedagogice și literare după cum cereau trebuințele foilor, inspirîndu-se mai ales din ziarele nemțești și ungurești.

O imagine plastică a acestei părți a activității sale ne-o poate înfățișa în mod concludent următoarea suită întîmplătoare de articole: *Biografia unui literat englez — Williams Pitt*⁵⁸; *N-avem bani și pentru ce?*, traducere din „Századunk”⁵⁹; *Femeile în Nord-America, Italia și Anglterra*, traducere din „Spiegel”⁶⁰; *Prăsirea și grija de dobitoace, ca un mijloc preservativ în contra boalelor de vite*, din nemțește⁶¹; *Cîteva reflexii asupra poeziei noastre*⁶²; *Despre proprietate*⁶³; *Spice istorice*⁶⁴, culese din cronicarii sași Simon Missa, Marcus Fuchs, Cristian Lupin, Iohannes Oltard etc.

Această risipire entuziastă în domenii atît de distincte între ele — chestiuni economice, culturale, reportaje, sfaturi sanitare, teorii și polemici literare, relațiuni istorice — fără adîncirea problemelor abordate, condus numai de necesitatea popularizării unor cunoștințe practice, nu este, desigur, menită a consolida prestigiul literar al lui Andrei Mureșianu, dar ea caracterizează și relevă vocația de ziarist a poetului fiind dovada unei activități generoase tipic ziaristice⁶⁵.

Contribuțiile sale economice și culturale Andrei Mureșianu nu le scria, după cum însuși arată în introducerea articolului despre „Proprietate”, pentru „literații care n-au trebuință”, ci pentru „poporul cel de rînd”, pentru

⁵⁸ „Foale pentru minte, inimă și literatură”, 1839, nr. 30, 23 iulie.

⁵⁹ *Ibidem*, 1842, nr. 1, 2, 4, 12 ianuarie.

⁶⁰ *Ibidem*, 1842, nr. 21, 25 mai.

⁶¹ *Ibidem*, 1843, nr. 32—34, 9—23 august.

⁶² *Ibidem*, 1844, nr. 26, 20 iunie.

⁶³ „Gazeta de Transilvania”, 1845, nr. 76—80.

⁶⁴ „Foale pentru minte, inimă și literatură”, 1847, nr. 33—42, 18 august—20 octombrie.

⁶⁵ Vezi și I. Lupaș, *Activitatea ziaristică a lui A. Mureșianu*, în *Studii istorice*, V. Sibiu, 1945, p. 333—359.

„plebe“, la care se gîndește „ziua și noaptea“ și de a cărui „înnaintare în cultură, bună stare și înflorire materială s-ar bucura în adîncul sufletului“.

Concluzia acestor precizări, caracteristice pentru orientarea lui Andrei Mureșianu, e totuși tristă, fiindcă, se întrebă ziaristul, „pentru cine scriu eu acestea? Pentru poporul cel de rînd, către care mi-am îndreptat vorbirea? Ah! acum îmi vine în aminte, că el nu mă aude, el nu știe ceti, el nu-mi înțelege dorințele mele, ce port pentru a lui fericire. Pe el împrejurarile l-au învățat a suferi, iar nu și a descrie patimile și suferințele ce cearcă! Abia îl auzi din cînd în cînd răsufînd cîte un suspin prin un vers de jale. El ascultă cu toată inima, cînd îi rostește cineva ori din ce prilej cîte o învățătură folositoare. Suspînă și lăcrămează, cînd îi spui ce a suferit în timpurile trecute și se arată a-ți primi sfatul cel bun, mai ales, dacă nu uiți a i-l aduce mai adeseori în minte, dacă îi descrii viu urmările, ce poate avea întîrzierea; însă totdeauna privește la pilda ta și numai atunci îți urmează sfatul și învățătura cînd te vede strălucind înaintea-i cu pilda și îmbărbătarea“.

În articolele sale, Mureșianu cultiva însă și genul umoristic, publicînd anecdote, după Saphir mai ales, și povestiri ușoare: *Banii*⁶⁶, *Țigara cea dintîi*⁶⁷.

În setea sa de libertate, Andrei Mureșianu — ca și Barițiu — s-a întîlnit și cu poezii germani cîntărești ai libertății, Schiller și Wieland, din cel dintîi, cu care avea sensibilități și aspirațiuni asemănătoare⁶⁸ traducînd povestirea *Făcătorul de rele din cîstea pierdută*⁶⁹, iar din Wieland un fragment din *Istoria Sultanatului*⁷⁰ și un *Cuvînt în favorul omenimei*⁷¹.

Iată cîteva rînduri din „Istoria sultanatului“: „Omul din al cărui cap a răsărit mai întîi acea nerușinată cugetare, ca pe niște făpturi pașnice, pe frații săi, să și-i facă sclavi cari să fie preursiți a lucra pentru el, în vreme ce dumnealui să consume fructurile osteneții și a sudoarei lor și să zacă la fiicele lor, omul, zic, care ajutat de alți băieți blestemați, a pus mai întîi în lucrare această cugetare nerușinată — cum ziseu — acela a fost întîiul sultan“ cuvînt prin care se înțeleg și împărații romani și bizantini. Din această tendință de împilare a omenirii au izvorît apoi toate războaiele și vărsările de sînge, fiindcă „nu este pace pentru aceia care nu lasă pe alții

⁶⁶ „Foae pentru minte, inimă și literatură“, 1839, nr. 39.

⁶⁷ *Ibidem*, 1841, nr. 37.

⁶⁸ Vezî: Gh. Bogdan-Duică, *Schiller la români*, în „Lucașfăru“, Sibiu 1905, nr. 8. p. 187—194.

⁶⁹ „Foae pentru minte, inimă și literatură“, 1839, nr. 33—36, 13 august-3 septembrie.

⁷⁰ *Ibidem*, 1847, nr. 28, 14 iulie.

⁷¹ *Ibidem*, 1847, nr. 29, 21 iulie.

în pace, și... acela nu poate fi ferioit care n-are consimț pentru fericirea ori nefericirea străină". Iată și concluzia la „Cuvîntul în favoarea omenimei”: „Tirani, ah, tirani! Dumnezeu numai să le ierte nedreptatea ce au făcut ei omenimei, fiindcă eu unul nu le-o pot ierta“.

Traducerile lui Mureșianu din Wieland, după cum avea să arate germanistul I. Gherghel în 1934, au fost, trecînd peste așa de puțin cunoscutul „Cherestomatic românesc” al lui Teodor Racocce (1820), primele traduceri românești ale marelui clasic german, care abia în 1913 avea să atragă atenția și a altor traducători români ⁷².

Pentru traducenile din proza lui Schiller, cărora în 1853 avea să le adauge și balada *Vînătorul de pe Alpi* (Der Alpenjäger), pe care în 1839 o tradusese și Ioan Rusu, noua traducere depășind-o însă pe a acestuia, Gh. Bogdan-Duică, l-a numit pe Mureșianu unul din „Schillerienii de căpetenie ai Ardealului” ⁷³. Alți poeți germani spre care s-a îndreptat atenția lui Mureșianu au fost Herder (Viața la cîmp și la grădină), Bürger (Conținerea de gustarea amorului fizic în junie și afară de căsătorie, Împăratul și arhimandritul) și chiar Friedrich Nicolai (Țăranul persian cu poamele) ⁷⁴. Prin intermediul limbii germane, ca și Barițiu, Mureșianu s-a apropiat și de literatura engleză, traducînd din Young un fragment din ciclul *The complaint Night IX* (Noaptea a IX-a) ce avea să apară în „Foaia de la Brașov” (1864, nr. 1—3) abia după moartea lui.

Dintre poeții maghiari, a arătat în tinerețe preferințe pentru S. Kisfaludi, din care a tradus *Cîntul I* din ciclul „Kesergő szerelem” ⁷⁵.

Odată cu stabilirea la Sibiu, interesul său pentru traduceri literare înregistrează însă o vizibilă scădere — lucru constatat și în domeniul producției originale — la tălmăcirile sale începute la Brașov în 1839, nemai-adăugînd timp de 13 ani decît abia trei-patru bucăți.

Sibiul va da însă mai multă omogenitate, și chiar un nivel superior, activității sale publicistice, în acest oraș, dispensat acum de obligațiile redacționale de la Brașov, el putînd să abordeze în paginile „Telegrafului român” o întreagă serie de probleme culturale și artistice strîns legate între ele și, totodată, concludente pentru preocupările sale personale. Menționăm dintre acestea ciclul de 18 articole — identificate în 1925 de istoricul Ioan Lupaș ⁷⁶ — consacrat dezvoltării artelor și aptitudinilor artistice ale poporului român:

⁷² I. Gherghel, *Poezii germani în oglinda tălmăcirilor românești*, Brașov, 1934, p. 63.

⁷³ Gh. Bogdan-Duică, *Schiller la români*, în „Luceafărul”, Sibiu, 1905. nr. 6.

⁷⁴ Vezi volumul de poezii din 1962.

⁷⁵ „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, 1839, nr. 19.

⁷⁶ „Vezi: I. Lupaș, *op. cit.*”

*Artele sau măiestriile cele frumoase*⁷⁷; *Românul și poezia lui*⁷⁸; *Românul în privința muzicii*⁷⁹; *Românul în privința picturii*⁸⁰; *Măiestria tiparului*⁸¹. În considerațiile făcute asupra poeziei și muzicii la români, Mureșianu a insistat adeseori asupra importanței pe care folclorul o are în viața poporului român. „Nu este popor în lume — scria el în articolul consacrat poeziei — care să aibă mai mare tragere de inimă către poezie, să afle mai multă plăcere în cântece și în versuri, decît românul. De călătorește el pe un drum mai îndepărtat, prin cîntare... alungă grijile vieții și-și scurtează calea la jumătate. De se află cu aratrul (plugul) la brazdă în revărsatul dimineții, el intonînd o doină dulce se pare că voiește a concerta cu ciocîrlia cea voioasă ce se leagănă prin aer, uitînd de acea sudoare ce-i curge pe față. La săpatul cucuruzului, la strînsul fînului, la seceratul bucatelor, la culesul viilor, doinele și horele din gura lui nu lipsesc niciodată. Duminica și în sărbători cînd obosit de lucrul cîmpului se aruncă și el în brațele odihnei, mergînd la jocul și petrecerile din sat, gura nu-i stă niciodată. Prin chiuiturile, ce strigă cu multă bărbăție, acum atinge pe judele din sat, acum pe lăutarul ce-i trage din coardă, acum pe bărbatul ce-și teme femeia... Cînd ar veni vreun strein prin țara noastră — afirma în continuare Mureșianu — ...și ar vedea pe român atît de îndemînat la poezie, ar trebui să creadă, cum că el este unul dintre cei mai isteți improvizatori, și cîntecele și chiuiturile lui populare se află tipărite și lățite prin patrie în mii de exemplare, încît ele pot ajunge fără cea mai mică greutate și la ușa celui mai sărac țaran. Însă — precizează poetul — rău s-ar înșela în privința din urmă. Românul este improvizatorul, căci îl ajută fantezia lui cea înaltă și inima lui cea simțitoare, cu toate că nu știe scrie și ceti“. În același articol, Mureșianu relevă marea importanță social-politică a poeziei, arătînd că „poezia a dat întîiul impuls la cultivarea fiecărei limbi“, că ea „a fost limba de comunicațiune între cei apăsăți și înfierăți cu marca sclaviei“, și că ea „a fost și va fi întotdeauna apostolul și propășitorul libertății cu care este așa de strîns înrudită.“

*

Revoluția de la 1848 i-a oferit lui Mureșianu nu numai prilejul de a scrie cea mai viguroasă poezie a sa, ci totodată și de a-și arăta devota-

⁷⁷ „Telegraful român“, 1853, nr. 34—45.

⁷⁸ *Ibidem*, 1853, nr. 41—43.

⁷⁹ *Ibidem*, 1853, nr. 61—63.

⁸⁰ *Ibidem*, 1854, nr. 65.

⁸¹ *Ibidem*, 1854, nr. 96—98.

mentul și prietenia pentru George Barițiu, amicul și ocrotitorul său de pînă atunci.

De la sfîrșitul lunii octombrie 1848 și pînă la începutul lui martie 1849, timp în care Barițiu, ales membru al Comitetului revoluționar român prezidat de Simion Bărnuțiu, a fost nevoit să stea în mod permanent la Sibiu, cele două periodice românești de la Brașov au fost redactate exclusiv de către poet, primul redactor avînd astfel posibilitatea de a-și dedica timpul în întregime activității politice. Și în această perioadă, deși, după precizările din biografia sa, Barițiu a fost o singură dată la Brașov, venit pentru a-și vedea familia⁸², totuși periodicele, datorită energiei și iscusinței lui Mureșianu, au continuat să apară cu vechea lor regularitate.

La 11 martie 1849, după ocuparea Sibiului de către trupele lui Bem, Barițiu, împreună cu toți ceilalți membri ai comitetului, a fost silit să se refugieze la Călimănești și apoi de acolo la Rîmnice, Pitești și Cîmpina. Familia — soția și cei doi copii mici — îi rămăsese însă la Brașov, acesta urmînd să fie și el ocupat la 20 martie. Pentru familia lui Barițiu, cunoscută fiind atitudinea acestuia, ocuparea Brașovului echivala cu o cumplită primejdie. O panică de nedescris cuprinse pe tînăra mamă. Salvarea ei avea să fie însă Andrei Mureșianu, care chiar în noaptea intrării trupelor lui Bem în oraș a angajat grabnic un cărauș cu „două care“ pe scîndurile cărora a urcat atît familia lui Barițiu cît și pe a sa, avînd de îngrijit astfel 4 copii mici, împreună cu întregul avut al amîndurora, pornind apoi în goana cailor spre Cîmpina. În drumul spre Predeal, la 22 martie, carele, deși însoțitorii le-au apărut cu înverșunare, au fost însă jefuite, doamna Barițiu ajungînd la soțul său numai cu ceea ce putuse salva la întîmplare⁸³. La începutul lunii iunie, fiind denunțat de către unele elemente reacționare, Barițiu a fost arestat însă, din ordinul generalului Hasford, de către trupele țariste și depus în închisoare de la Ploiești, iar de acolo transportat în cea mai mare grabă la penitenciarul din Cernăuți⁸⁴.

Soția și copiii lui Barițiu, aflați într-o precară situație materială, au rămas astfel în grija lui Mureșianu, care s-a stabilit la Ploiești, de unde nu-i va putea readuce la Brașov decît la 19 august, după înfrîngerea lui Bem.

Barițiu, deși eliberat, la intervenția fraților Hurmuzaki, a fost silit să rămînă însă la Cernăuți pînă la începutul lui octombrie, timp în care

⁸² Vezi: George Barițiu — *Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 24.

⁸³ „Transilvania“, p. 26—27.

⁸⁴ Vezi pentru detalii: Vasile Netea, *George Barițiu*, p. 224—226.

în Transilvania se numise un nou guvernator austriac, generalul baron L. Wohlgemuth, iar viața oficială își reluse cursul normal.

Atît pentru Andrei Mureșianu, cît și pentru ceilalți brașoveni normalizarea situației nu putea fi concepută însă fără reparația celor două perioade, așa încît la sfîrșitul lui septembrie, poetul îi scrie lui Barițiu rugîndu-l să se întoarcă grabnic acasă, fiindcă brașovenii tînjesc de dorul „Gazetei”. El ținu totodată să-l informeze că unii dintre brașoveni, necunoscînd intențiile de viitor ale lui Barițiu, îl îndemnaseră să-și asume el însuși sarcina reparației „Gazetei”, înlocuind astfel în mod oficial pe vechiul redactor. „Eu le răspunsei — preciza Mureșianu — că de aș avea voie de la d-ta pe care te recunosc ca șef al aceluia organ, și normă după care să urmez, bucuros aș face-o, dar, neavînd aceasta îmi socotesc de păcat a cosi în holdă străină”⁸⁵.

La 10 octombrie, văzînd că Barițiu încă tot nu sosise, iar cererile pentru „Gazetă” deveniseră tot mai insistente, Mureșianu îi scrie din nou: „Fii sănătos și vină acasă, apoi reîncepe-o ori cassaz-o (oprește-o) pentru totdeauna și te apucă de altă pîne”. Eu din parte-mi mă voi bucura totdeauna cînd te voi ști în viață, sănătos și nesupărat, fiind sigur că de te-ai afla în oricare colț al lumii, mergîndu-ți trebile bine, îți vei aduce aminte și de mine”⁸⁶.

În aceeași scrisoare, de acord și cu Paul Vasiciu, Mureșianu îi indica lui Barițiu și itinerarul ce ar trebui să-l urmeze pentru a ajunge acasă, drumurile nefiind încă pretutindeni sigure. Iar cele mai nesigure drumuri i se părură lui Mureșianu cele care treceau prin Moldova și Muntenia, unde ar fi putut deveni iarăși „victimă unei insulte”. Pentru a-l scuti de o nouă primejdie, poetul îl povățuia să vie din Cernăuți pe linia Bistrița, Tîrgu-Mureș, Brașov, sau în cazul că ar fi voit să evite Tîrgu-Mureșul, atunci să treacă din Bistrița la Oluj și apoi să se întoarcă pe la Sibiu.

Barițiu, hotărît să se întoarcă, n-a ascultat însă nici una din aceste povețe, ci, încrezîndu-se în prietenii săi moldoveni, coborî prin Moldova și apoi, pe la Tîrgu-Ocna, sub nume fals, trecînd prin regiunea secuiască și ajungînd la Brașov în ziua de 18 octombrie.

La 1 decembrie reapărea „Gazeta Transilvaniei”, iar la 5 decembrie și „Foaia pentru minte, inimă și literatură”. Mureșianu e din nou alături de Barițiu și publică la îndemnul acestuia poezia *Un devotament familiei Hur-*

⁸⁵ Vezi: „Transilvania”, 1879, nr. 21, p. 244—247.

⁸⁶ Idem.

*muzaki din partea tinerimii române din Transilvania*⁸⁷ și contribuie totodată la organizarea requiemului de la 27 decembrie 1849 pentru „martirii români” la care a rostit amintitul „vers funebrel”. Requiemul fusese propus de Barițiu încă de la 5 decembrie prin articolul intitulat *Un apel pentru cei morți*⁸⁸, în care recomandase „să se fixeze o zi în care să se facă rugăciuni pentru toți martirii politici și naționali. Acea zi — precizase Barițiu — să fie aniversarea națiunii noastre”.

Ca și în cazul lui „Deșteaptă-te române”, Barițiu dăduse ideea, imboldul, iar Mureșianu — energia și însuflețirea versului.

Aceasta a fost însă ultima lor manifestare comună, fiindcă la începutul lunii ianuarie 1850, Mureșianu va pleca la Sibiu pentru a se asigura — în calitatea amintită de translator și redactor al buletinului oficial — „cevași mai bine pentru viitor”, atât pentru sine cât și pentru familia sa. Evident, de acum înainte relațiile dintre ei devin mai puțin strânse, și într-un timp, pentru a nu-i crea dificultăți în raporturile cu cercurile guvernamentale, Barițiu, care la 25 februarie 1850 fusese înlăturat de Wohlgemuth pentru „cerbicia” sa (Halsstarrigkeit) de la conducerea periodicelor brașovene, va evita chiar să-i scrie. Noua situație intervenită între vechii amici a determinat pe unul din biografiile poetului să afirme chiar că relațiile acestora, „în urma suspiciunilor politice, se curmară și se înălță între ei un perete despărțitor ridicat de cea mai nedumerită ură”⁸⁹. Biograful exagera. N-a existat nici un „perete despărțitor” și nici o „ură” între G. Barițiu și A. Mureșianu, ci numai precauțiunea celui dintâi față de orice ar fi putut expune pe poet vindictei guvernamentale, Barițiu, ca și Simion Bărnuțiu și Avram Iancu, adoptând față de administrația lui Wohlgemuth o atitudine de rezistență.

Bunele sentimente ale lui Barițiu față de Andrei Mureșianu s-au manifestat însă și în această perioadă, cu aceeași abnegație ca și în trecut, după destituirea sa de la direcția foilor el propunând vechiului său colaborator să accepte conducerea acestora în condițiile avute de dînsul pînă la destituire. Poetul, din considerente de ordin material, a preferat însă locul de redactor al buletinului⁹⁰.

Situația aceasta, prin caracterul ei oficial, nu i-a fost totuși prea prielnică, fiindcă în octombrie 1852 Barițiu, care pornind spre Viena a făcut un popas la Sibiu, l-a aflat „mult schimbat”. „Fina Susana — relatează Barițiu — ne puse de cină; noi ne încercasem să fim veseli ca odinioară, dară

⁸⁷ „Foarte pentru minte, inimă și literatură”, 1850, nr. 1, 2 ianuarie.

⁸⁸ *Ibidem*, 1848, nr. 10, 5 decembrie.

⁸⁹ I. Rațiu, *Viața și operele lui Andrei Mureșianu*, p. 23.

⁹⁰ *Vezi*: „Observatorul”, 1879, nr. 51, 27/9 iulie.

numai mergea⁹¹. Boala de nervi, care avea să fie fatală bardului, începuse să-l submineze.

În octombrie 1860, vizitându-l din nou, Barițiu avea să constate că „melancolia mergea crescînd”. Ea avea să se agraveze și mai mult începînd din anul 1861, cînd poetul a fost pus în disponibilitate și silit să se întoarcă la Brașov. „Din acea epocă — precizează Barițiu — melancolia în care dedese A. Mureșianu mai înainte a început să crească și să treacă vîzînd cu ochii în monomanie însoțită de misantropie, îndreptată chiar și contra persoanelor pe care le iubise mai mult⁹². „În vara anului 1861 — adaugă Barițiu în alt loc — fiind la Vîlcele, unde se aflau și cîțiva din vechii săi amici de la București, abia îl mai făceau ca să vorbească cîte ceva⁹³.

Pentru Barițiu, lucrul era cu atît mai dureros cu cît în aceeași perioadă începuseră să se manifeste și simptomele de disoluție mentală ale lui Avram Iancu. „Craiul” și poetul anului 1848 se prăbușeau în același timp!

Printre cauzele întunecării sufletești a lui Andrei Mureșianu, Barițiu, dînd glas zvonurilor care circulau printre cunoscuții acestuia, enumeră moartea fiicei sale Leontina care abia împlinise 14 ani — din cei 8 copii ai poetului⁹⁴ abia doi i-au supraviețuit — „nepăzirea regulilor dietetice”, și agitațiile confesionale de la Sibiu. „După noi — adaugă însă Barițiu — Andrei Mureșianu a suferit de morbul nostru național, carele este: ălușuni pierdute, ălușuni nobile, sublime, sacre” care, ca și în cazul lui Avram Iancu, nu s-au realizat „precum doream noi⁹⁵.

Ca să-l abată de la melancoliile și nălucirile care îi pustiau mintea, și totodată pentru a-i ușura existența, Barițiu, avînd asigurată o subvenție din partea comitetului Scarlat Rosetti, îi propuse să traducă operele lui Tacit. Poetul s-a apucat îndată de lucru și în timp de aproape doi ani a tradus peste 50 de coli.

Pentru a-i da și o satisfacție morală, în anul 1862 — an în care a apărut prima ediție a volumului de poezii al lui Andrei Mureșianu — Barițiu a intervenit pe lângă comitetul „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” al cărui secretar era, pentru a se acorda poetului, cu prilejul adunării generale ce s-a ținut la Brașov, un premiu de

⁹¹ *Ibidem*, 1879, nr. 52, 30/12 iulie.

⁹² „Transilvania”, 1877, loc. cit.

⁹³ „Observatoriul”, 1879, loc. cit.

⁹⁴ Leontina, George, Leontina, Victor, Suzana, Victor, Andrei, Eleonora; supraviețuitori au fost George și Eleonora, aceasta din urmă măritată cu preotul D. Blaga din Beba Veche (Banat).

⁹⁵ „Transilvania”, 1877, loc. cit.

50 galbeni. Raportul de premiere a fost semnat de bunii amici ai lui Barițiu, Timotei Cipariu, Paul Vasici și Sava Popovici. Premiul, cum avea să arate președintele „Asociațiunii“, Andrei Șaguna, nu s-a dat în raport cu valoarea „celebrului nostru poet“, ci cu privire la „starea pecuniară a societății“, neînsemnatului premiu material adăugându-i-se unul „foarte mare“ de ordin moral⁹⁶. La solămnitatea premierii a asistat și Alexandru Odobescu care a consemnat evenimentul în darea de seamă despre adunarea „Asociațiunii“, pe care a publicat-o în „Revista română pentru științe, litere și arte“⁹⁷. Acesta a fost cel dintâi premiu național acordat unui poet român.

Deși cu ocazia premierii i s-a dorit poetului să aibă „tărie trupească ca vârful Surului și Măgura Codlei — cele două culmi din preajma Brașovului — totuși, în anul următor, starea sănătății sale s-a agravat în mod alarmant. Barițiu acuză de această agravare pe înșiși unii din prietenii poetului care, cu ocazia acordării premiului, l-au antrenat la unele petreceri neîngăduite ce au favorizat erupția chinuitoare a unui „delirium tremens“. Medicii, impunându-i un regim sever, izbutesc să-i stăvilească crizele dar, mintal, el nu-și mai poate reveni. Adeseori rătăcește ceasuri întregi în neștiire prin hățșunile Tîmpei. Rătăcirea a durat odată trei zile la capătul cărora, căutat în toate părțile, a fost găsit în zdrențe într-un crîng îndepărtat. Aceleași rătăcirii le începea în aceeași perioadă și Avram Iancu pe coclaurile Munților Apuseni. În această situație, Barițiu îl mai vede o singură dată în vara anului 1863 și îl ia la o plimbare în jurul Cetății. Orice încercare a vechiului prieten de a înjgheba o conversație se izbește însă de indiferența și privirile pierdute ale poetului. La toate întrebările lui Barițiu el n-avea să răspundă decît același lucru: mănîncă puțin, nu lua nici o băutură spirtoasă, bea numai apă. „Era sfatul medicului — relatează Barițiu — pe care îl repeta neconținut. *Alte lucruri din trecut le uitase cu totul*“⁹⁸. Și cîte lucruri povestiseră ei odată pe aceleași cărări. Cîte visuri nu înfiripaseră, cîte iluzii nu-i captivaseră. Din toate acestea nu mai putea reînvia nimic. Totul se prăbușise în beznă.

Peste cîteva săptămîni Barițiu pleca la Viena pentru a reprezenta Transilvania în parlamentul imperiului, iar Andrei Mureșianu — după ce între timp aruncase în foc atît traducерile din Tacit, cît și poeziile inedite de care mai dispunea — își dădea la 12/24 octombrie la orele 10 noaptea obștescul sfîrșit.

⁹⁶ Vezi: *A II-a adunare generală a Asociațiunii transilvănene*, Sibiu, 1862, p. 20.

⁹⁷ București, 1862, vol. II, p. 561—587.

⁹⁸ „Observatorul“, 1879, nr. 52.

Înmormântarea a avut loc în ziua de 14/26 octombrie — o zi cu ploaie rece de toamnă — la cimitirul de la biserica de pe Tocile, cortegiul funebru al poetului fiind urmat de soția, copiii și frații săi, Vasile și Ștefan veniți de la Bistrița, de nenumărați admiratori și prieteni, de elevii tuturor școlilor românești din Brașov, alături de care se aflau și elevii liceului romano-catolic la care Andrei Mureșianu funcționase vreme de un deceniu.

„Deșteaptă-te române“ nu s-a putut cânta.

Cuvîntul de adio a fost rostit, în absența lui Barițiu, de protopopul gr. cat. al Sibiului, istoricul Ioan V. Rusu, ceremonia încheindu-se cu o poezie a lui Iacob Mureșianu, care cu această ocazie a publicat în „Gazeta Transilvaniei“ și o biografie a „repauzatului“⁹⁹.

Moartea lui Andrei Mureșianu a dat naștere și la un incident penibil, unii din enoriașii bisericii de pe Tocile — biserică ortodoxă — öpunîndu-se înmormîntării sale în acest cimitir pe motiv că poetul era... unit. Pentru a nu se expune hulei acestora, parohul s-a văzut nevoit să ceară telegrafic aprobarea mitropolitului Șaguna. Mitropolitul, care era un vechi admirator al poetului și care în anul precedent îl omagiase cu prilejul acordării premiului, le-a răspuns cu indignare și brutalitate: „Proștilor, ce mai întrebați, îngropați-l și tacă-vă gura“¹⁰⁰.

După serviciul funebru de la Brașov, alte servicii și parastase se oficiază în orașele Sibiu¹⁰¹, Blaj, Bistrița, Năsăud, înmormîntarea poetului revoluționar luînd caracterul unui profund doliu național.

De la Viena, Barițiu trimitea o îndurerată telegramă.

Supraviețuindu-l cu încă 30 de ani, Barițiu îi va păstra în toată această vreme o consecvență prețuire istorică și literară.

Îndată după moartea poetului, el va sprijini astfel în comitetul „Asociațiunii“ inițiativa luată de profesorii de la Blaj de a deschide o listă de subscripție publică pentru ridicarea unui monument în amintirea lui Andrei Mureșianu, inițiativă asupra căreia — rezultatele obținute fiind puțin satisfăcătoare — va reveni și în 1869 printr-un articol publicat în revista „Transilvania“ al cărei redactor era¹⁰². Apelul lui Barițiu, pe care el îl va repeta și pe cale verbală la numeroase consfățuiri ale comitetului „Asociațiunii“, a avut în cele din urmă efectul așteptat, monumentul ridicîndu-se de către brașoveni în anul 1882 în cimitirul din Groaveri unde au fost

⁹⁹ Vezi pentru moartea poetului și ceremonia înmormîntării: „Gazeta Transilvaniei“, 1863, nr. 98, 99, 100, 101 și „Foaia pentru minte, inimă și literatură“, 1863, nr. 17.

¹⁰⁰ „Observatorul“, 1879, nr. 52.

¹⁰¹ Vezi: *Amicul școlii*, Sibiu, 1863, nr. 45.

¹⁰² Vezi: „Transilvania“, 1869, nr. 7, p. 79—80.

reînhumate și osemintele poetului care timp de 19 ani rămăseseră în cimitirul de pe Tocile.

În același timp, el s-a arătat preocupat de biografia fostului său amic, arătând în 1877 prin revista „Transilvania“, în paginile căreia începuse publicarea unei lungi serii de *Epistole ale repausaților* — Ioan Maiorescu, Eftimie Murgu, Gavril Munteanu — că „oricîte s-au scris pînă acum ici colea despre viața lui¹⁰³, acelea nu fac biografia lui compusă așa ca generațiile succedente nouă să cunoască din ea calea pe care ajunsese dînsul a se face poet bard al națiunii din această monarhie, tocmai la timp, în momentele supreme ale degenerațiunei. Eu însă — mărturisea Barițiu în continuare — nu mă simt nici pînă astăzi dispus în sufletul meu așa ca să pot depune tributul amicitiei și al îndelungatei mele conviețuiri cu Andrei Mureșianu după cum cred eu că o merită dînsul“. Totuși, „spre a corege cel puțin unele date eronate“ puse în circulație de unii admiratori ai poetului, Barițiu schițează în linii generale o biografie a lui Andrei Mureșianu și reproduce două din „epistolele“ acestuia din anul 1849¹⁰⁴. Convins însă de necesitatea unei biografii mai largi, în 1879, prin noul său ziar de la Sibiu, „Observatoriul“, el va reveni însă asupra subiectului și va publica un amplu eseu memorialistic — însoțit de numeroase scrisori inedite — intitulat *Material pentru biografia lui Andrei Mureșianu*¹⁰⁵ care avea să constituie o apreciată sursă de informații pentru viitoarele biografii ale poetului¹⁰⁶. Eseul e conceput polemic, arătînd că necrologul publicat de „Gazeta Transilvaniei“ cu ocazia morții poetului a fost sec, și că biografiile apărute în diferite publicații erau puțin documentate. Singura care îi reținea atenția era biografia publicată de Iosif Vulcan în *Panteonul* său de la 1869. Pentru a-și justifica criticele, Barițiu își completează apoi eseuul cu largi referințe asupra părinților și fraților poetului, precizînd totodată că acesta nu era văr cu Iacob Mureșianu, deși ei înșiși se agrăiau așa, precum și cu amintirile sale de la Blaj și Brașov utilizate de noi în paginile anterioare. Atît în notele din „Transilvania“ cît și în „materialul“ din „Observatoriul“ Barițiu — în lipsa

¹⁰³ A se vedea Iacob Mureșianu, *Trăsuri fundamentale din biografia repausatului*: „Gazeta Transilvaniei“, 1863, nr. 101; Aron Pumnul, *Lepturariu românesc*, IV (partea a II-a), Viena, 1865, p. 76—83; Vasile Gr. Pop, *Conspect asupra literaturii române și a scriitorilor ei*, partea a II-a, București, 1876, p. 151—156.

¹⁰⁴ „Observatoriul“, Sibiu, 1877, nr. 21, 1 noiembrie.

¹⁰⁵ *Ibidem*, 1879, nr. 47—49, 51, 54, 55, 64.

¹⁰⁶ A se vedea: Valer Branisce, *Mureșianu András tanulmány az erdélyi román irodalom köréből* (A. Mureșianu, studiu din domeniul literaturii române transilvane), Budapesta, 1891 (teză de doctorat); Ioan Rațiu, *Mureșan András élete és Költészete* (Viața și activitatea lui A. Mureșianu), Cluj, 1900 (teză de doctorat); idem, *Viața și operele lui Andrei Mureșianu*, studiu istoric literar, Blaj 1900; Mircea Bogdan, *Andrei Mureșianu, contribuții biografice*, Brașov, 1942.

unui document oficial — menționa însă ca an al nașterii poetului, fără a indica ziua și luna, anul 1814, ceea ce era inexact, data reală a nașterii acestuia fiind, după precizările soției sale, 16 noiembrie 1816.

Ideea unui studiu complet a neuitatului său prieten avea să-l preocupe și în anii următori, după ce în 1881 se tipărise o nouă ediție din poeziile poetului avînd în fruntea ei vechea biografie scrisă de Iacob Mureșianu, în ultimul său volum din „Părți alese din istoria Transilvaniei“, apărut în 1891, el mărturisindu-și dorința de a alcătui mult așteptata lucrare. Vorbind despre biografia scrisă de Iacob Mureșianu, Barițiu a ținut să precizeze că ea „este mărginită și restrînsă mai mult numai la cîteva momente ale vieții, fără ca să le aprecieze din punctul de vedere al artei, al activității sale spirituale, al ocaziunilor care l-au inspirat pe poet... Dintre contemporanii cu care trăise poetul mai mulți ani în intimitate, — adăuga Barițiu în continuare — se mai află în viață unul singur, *căruia poate că-i va succeda să facă o biografie a lui Andrei Mureșianu cel puțin precum sînt cele a lui Ioan Maiorescu și a lui Gavril Munteanu*“¹⁰⁷. Biografia acestora o scrisese însuși Barițiu cu cîteva ani mai înainte¹⁰⁸ și acum, după precizările de mai sus, intenționa să dea și o biografie a poetului, el fiind singurul care mai trăia din vechii amici ai acestuia.

Barițiu avea însă atunci 79 de ani și deși spera să-i „sucedă“ (reușească) scrierea biografiei proiectate, totuși nutrea anumite îndoieli asupra anilor ce-i mai rămîneau de trăit, așa încît, luînd în considerare posibilitatea dispariției sale înainte de a-și fi realizat intenția, a ținut în continuare să precizeze, „deocîndată“, că „dacă acest bărbat nu ar fi conceput, scris și cîntat altceva mai bun în viața sa decît numai cele 11 strofe din 1848 care poartă titlul modest „Un răsunset“... imortalitatea lui la națiunea noastră de dincoace de Carpați i-ar fi asigurată“¹⁰⁹.

Intervenția lui Barițiu de la 1891 a fost determinată fără îndoială de marile discuții purtate în jurul poetului în anii precedenți de către Titu Maiorescu prin fulminantul articol *În lături*¹¹⁰ — răspuns la „Istoria limbii și literaturii române“ de Aron Densușianu apărută în 1885 — și de Gh. Bogdan-Duică prin „Tribuna“ de la Sibiu¹¹¹, care prin analizele lor estetice

¹⁰⁷ G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, III, p. 245.

¹⁰⁸ A se vedea: G. Barițiu, *Biografia lui Ioan Maiorescu*, in „Transilvania“, 1877, nr. 14; idem, *Gavril Munteanu*, prefață la traducerea acestuia „Opurile lui Tacit“, Sibiu, 1871.

¹⁰⁹ G. Barițiu, *Părțile alese*, III, p. 245.

¹¹⁰ „Convorbiri literare“, 1886 (XX), p. 193.

¹¹¹ A se vedea: Gh. Bogdan-Duică, *Revista literară XIX* (Andrei Mureșianu), in „Tribuna“ 1888, nr. 179—180; *Revista literară XX* (Imitatorii lui Andrei Mureșianu), in „Tribuna“, 1888, nr. 184.

au lovit puternic în faima și prestigiul poetic al lui Andrei Mureșianu. Atît Maiorescu cît și discipolul său Gh. Bogdan-Duică au recunoscut poetului de la Brașov meritul unei singure poezii: „Deșteaptă-te române“. Oprindu-se la aceasta, Maiorescu arăta că ea a fost pătrunsă de „un simțămînt patriotic adevărat, a venit în momentul unei mari agitări a spiritelor“ și că a fost „din împlinire singura care a dat expresie acelei agitări în acel moment (1848) și astfel a devenit populară și a rămas cunoscută de toată lumea română“, fără ca aceasta să justifice însă pentru apologetii săi — ținînd seama și de celelalte poezii ale sale — intenția de a-l așeza „mai presus“ de V. Alecsandri.

Recunoscînd marea semnificație patriotică a marșului lui Mureșianu, Maiorescu arăta totodată că destinul literar al acestuia e comparabil cu al poetilor germani Nicolaus Becker și Max Sohneckenburger, autori și ei a cîte unei singure poezii patriotice celebre, dar pe care nici un critic german n-a îndrăznit să-i compare cu Heine sau cu Lenau.

Bogdan-Duică, deși brașovean, a adoptat același punct de vedere ca și Maiorescu, afirmînd că „Deșteaptă-te române“ e „o columnă pe niște ruine, un palmier în pustiu, un cedru într-un pîlc de fagi“.

Barițiu ar fi voit însă pentru prietenul său — chiar din punct de vedere al artei — aprecieri mai favorabile și mai largi, care să se extindă și asupra altor poezii ale sale, dorind astfel să redeschidă discuțiile în jurul acestuia printr-o biografie amănunțită scrisă de el însuși.

Moartea lui Barițiu, survenită la 20 aprilie/2 mai 1893, a pus însă capăt intenției sale, poetul rămînînd să fie apreciat de noile generații pe linia verdictului lui Maiorescu.

Dar chiar dacă Barițiu ar fi izbutit să scrie studiul proiectat, e greu de admis că i-ar fi „succedat“ să înlătore sentința estetică a pontifului de atunci al criticii române.

De altfel o asemenea schimbare nici nu depindea de iscusința și talentul analitic al nimănui, ci de scrierile însele ale poetului care nu se puteau ridica și impune mai sus decît le ajutau propriile lor puteri. Lucrul avea să se vadă în mod concludent în anul 1911, cînd, cu prilejul aniversării a o jumătate de veac a „Asociațiunii“, Octavian Goga, reprezentant strălucit al poeziei patriotice românești, a ținut la Blaj cunoscuta sa conferință intitulată *Curente de idei în literatura ardeleană de la 1848 pînă în zilele noastre*¹¹². În această conferință, poetul „pămîntului nostru“ a arătat că deși „Deșteaptă-te române“ a fost „trîmbița fermecată prin care anul patruzecișiopt al neamului românesc

¹¹² *Serbările de la Blaj*, Blaj, 1911, p. 248—259.

și-a strigat lumii avântul său spre ideal“ și totodată „expresia de înalt talent literar a curentului de idei ce îndruma literatura ardeleană în acest timp“, totuși lira lui Mureșianu s-a „discordat“ după acest „cîntec zguduitor“, marșul său, ca și „Marsilieza“ lui Rouget de Lisle, scrisă cu 60 de ani mai înainte, asemănându-se cu plantele din familia monocotiledonelor cari în viața lor îndelungă nu dau decît o singură floare“.

Distanța dintre „Deșteaptă-te române“ și celelalte poezii ale lui Mureșianu avea să fie subliniată în 1941 și de G. Călinescu care în „Istoria literaturii române“ (p. 259) — după ce în perioada interbelică anumiți publiciști și poeți brașoveni încercaseră o reactualizare a poetului în spiritul dorit de Barițiu¹¹³ — afirmă că „Marseilleza română a distrus restul poeziei lui Mureșianu“, ce înseamnă totuși „un pas în progresul poeziei ardelenе profetice“.

De o mai largă înțelegere, ca poet, avea să se bucure Mureșianu abia la comemorarea centenarului morții sale, în 1963, cînd, sub titlul *Poezii și articole*, s-a editat o nouă culegere din scrierile sale, urmărindu-se totodată o reconsiderare a poziției sale ideologice și artistice în cadrul epocii pașoptiste. Autorul acestei ediții, istoricul literar D. Păcurariu, subliniind contradicțiile posterității imediate cu privire la semnificația și valoarea poeziilor lui Mureșianu — contradicții extremiste exprimate atît prin „aprecieri hiperbolice“ cît și prin „reacții minimalizatoare“ — ajunge, după o stăruitoare analiză a activității sale poetice, la concluzia că deși „poezia lui Andrei Mureșianu nu vădește calități artistice care să-l situeze în rîndul reprezentanților de prima mărime ai liricii românești din epocă, Grigore Alexandrescu, V. Alecsandri, D. Bolintineanu“, totuși „există la acest poet un patriotism viguros, ardent, manifestat cu consecvență în poezia sa, un patos răscolitor în exprimarea suferințelor poporului român asuprit, care constituie esența artei sale“.

Un pas mai departe în aprecierea mai puțin rigidă a poetului a fost făcut în 1966, la aniversarea a 150 de ani de la nașterea sa, criticul și istoricul literar I. D. Bălan afirmînd, în legătură cu vechea opinie că Mureșianu ar fi autorul unei singure poezii, că „exagerarea e mult prea evidentă, căci mai sînt cel puțin trei poezii de o deosebită valoare — *Așa mi-a fost ursita*, *O privire de pe Carpați* și *Glasul unui român* — care anunță marșul de la 1848 și care pregătesc organic revărsările de energie din *Răsunetul*“¹¹⁴.

¹¹³ A se vedea: revista „Ritmuri“ din 1929, nr. 2 articolele lui I. Focșeneanu (*Gînduri pe marginea comemorării lui Andrei Mureșianu*); I. Al. Bran Lemeny (*Poezia lui Andrei Mureșianu*); Aurel A. Mureșianu (*Andrei Mureșianu intim*).

¹¹⁴ I. D. Bălan, *Condiția creației. Portrete*, București, 1968, p. 163.

Atît D. Păcurariu cît și I. D. Bălan au subliniat cu această ocazie și elogiile pe care le-au adus „Răsunetului” lui Mureșianu N. Bălcescu și M. Eminescu, opiniile acestora depășind în importanță patriotică pe cele pur critice ale adversarilor poetului.

Lui Bălcescu i se datorește de altfel atribuirea pentru înția oară a epitetului de „Marsilleza” pentru „Răsunetul” lui Mureșianu¹¹⁵, iar M. Eminescu, care, pe lângă versurile din *Epigonii* în care a acordat lui Mureșianu aceeași atenție ca și lui C. Negruzzi, D. Bolintineanu, V. Alecsandri, a scris pentru aureolarea profetului semnelor vremii și un mare poem romantic — *Mureșianu* — cunoscut în trei variante: *Mureșianu* (1869); *Andrei Mureșianu* (tablou dramatic într-un act, 1871); *Mureșianu* (1876)¹¹⁶.

Reamintim una din strofele tabloului dramatic închinat de Eminescu barbului ardelean:

Profete al luminci, în noaptea-ți te salut
Și vărs geniu de aur în conpul tău de lut,
În bucele-ți eu stocor dulci lauri de argint,
Cu raza zilei albe, eu geniul ți-l aprind.

.

A tale cînturi, palide bard,
Cu fruntea-n laur,
Sînt stole eterne ce-n ceruri ard
Cu raze de aur,
Cîntă dar, cîntă, tînăr poet,
Mîină-a ta liră,
Lumea ascultă gîndu-ți profet,
Marea se miră.

Printre admiratorii lui Andrei Mureșianu, alături de N. Bălcescu și M. Eminescu, se cuvenea să fie menționat înșă și George Coșbuc, care în 1897 a ținut să afirme că dintre cele trei marșuri amintite anterior, cel mai „bogat în idei” și cel „mai limpede în concepțiune” și realizare este marșul poetului de la Brașov¹¹⁷.

În articolul său, punînd în discuție și activitatea publicistică a poetului, I. D. Bălan adăuga totodată, cu o perfectă justificare, că „mai e încă mult loc

¹¹⁵ N. Bălcescu, *Mișcarea românilor din Ardeal la 1848*, în „Junimea română”, Paris, 1851, nr. 2.

¹¹⁶ M. Eminescu, *Opere*, IV, *Poezii postume*, București, 1952, p. 470, 58.

¹¹⁷ George Coșbuc, *Cele trei marșuri*, în „Tribuna poporului”, Arad, 1897, nr. 6.

de cercetare pentru a stabili cum se cuvine contribuția lui Andrei Mureșianu la dezvoltarea gândirii estetice românești, a teoriei și a criticei noastre literare“.

Și într-adevăr, e greu de crezut că activitatea publicistică a lui Andrei Mureșianu se mărginește numai la traduceri și articolele semnate sau la cele identificate pînă acum, contribuția sa atît la foile lui Barițiu cît și la „Telegraful român“ de la Sibiu fiind cu mult mai întinsă și mai variată.

Noi cercetări întreprinse în această direcție nu s-ar putea încheia fără a nu obține rezultatele care să contribuie și mai mult la conturarea și aprecierea personalității lui Andrei Mureșianu ca luptător politic și om de cultură.

Dorința lui Barițiu ca românii să aibă o imagine completă a lui Andrei Mureșianu își va primi astfel satisfacția așteptată.

AUS DER TÄTIGKEIT DES ANDREI MUREȘIANU IN BRAȘOV (KRONSTADT)

(ZUSAMMENFASSUNG)

In der Abhandlung wird die Mitarbeit des Dichters Andrei Mureșianu (1816—1863) bei den Kronstädter Zeitschriften „Foaie pentru minte, inimă și literatură“ (Blatt für Geist, Herz und Literatur) und „Gazeta de Transilvania“ (Zeitung für Siebenbürgen), sowie seine Beziehungen zu Gheorghe Barițiu (1812—1893), dem Herausgeber dieser Zeitschriften, untersucht.

Andrei Mureșianu kam 1838 nach Brașov (Kronstadt), von Gheorghe Barițiu als Professor an die von den rumänischen Kaufleuten gegründete Handelsschule berufen. Im selben Jahr 1838 begann auch sein Beitrag mit Gedichten und Aufsätzen für die beiden obengenannten Zeitschriften, ebenso war er einer der Hauptmitarbeiter von Gheorghe Barițiu in dessen Theatertätigkeit.

Infolge des patriotischen Charakters seiner Gedichte wurde er zu einem der beliebtesten zeitgenössischen rumänischen Dichter Siebenbürgens. Sein wichtigstes dichterisches Werk ist der Marsch „Deșteaptă-te, române!“ (Rumäne, erwache!), den er im Revolutionsjahr 1848 geschrieben hat und der später zum Nationalmarsch des gesamten rumänischen Volkes wurde.

Neben den lyrischen und patriotischen Gedichten hat Andrei Mureșianu auch zahlreiche Schriften und Beiträge pädagogischen Inhalts verfasst, wie z. B. „Icoana creșterii rele“ (Das Bild der schlechten Erziehung), sowie solche zu literaturgeschichtlichen Themen, wie z. B. „Cîteva reflecții asupra poeziei noastre“ (Einige Reflexionen über unsere — d. h. die rumänische — Dichtung), usw.

1850 verliess er Kronstadt und zog nach Sibiu (Hermannstadt), wo er am 24. Oktober 1863 starb.

Sein Leben und sein Werk wurden von Iacob Mureșianu, Gheorghe Barițiu, Iosif Vulcan, Aron Densușianu, Octavian Goga, Mircea Bogdan, I. D. Bălan u. a. zum Gegenstand ihrer Untersuchungen gemacht.

Der grösste rumänische Dichter Mihail Eminescu widmete ihm ein dramatisches Poem.

CONTRIBUȚII LA ISTORIA CULTURII ȘCHEILOR DIN BRAȘOV

de ION-RADU MIRCEA

Cercetările asupra vechii literaturi românești s-au intensificat în ultimii ani; și totuși, o cercetare aprofundată a preocupărilor literare ale românilor în evul mediu, cînd limba de exprimare era slava bisericească, rămîne deficitară, din cauza lipsei unui catalog general sau a unor cataloage pe fonduri, care să permită studierea vechilor manuscrise sau a vechilor biblioteci de pe teritoriul locuit de români ¹.

De aceea, studierea manuscriselor slave din bibliotecile românești și străine ne poate rezerva surprize. Acesta este cazul celor de la biblioteca Muzeului din Șcheii Brașovului.

În partea de sud a cetății Brașovului, care se afla sub conducerea patriatului săsesc, s-a dezvoltat în evul mediu un cartier suburban, la început o străveche așezare sătască românească, a cărei origine se pierde în umbra trecutului. În acest cartier numit „Șohei“, nume de formație românească, care însemna „Slavi“ sau „Bulgari“; „Bolgarszek“ în ungară; „Belgerey“ în dialect saxon ², comunitatea a dus o viață activă, mai ales comercială sau meșteșugărească, făcînd trăsătura de unire între românii din sudul Transilvaniei, în special din cîmpia Bîrsei și Țara Oltului (Făgăraș), și conaționalii lor din Țara Românească și Moldova. Loc de refugiu deseori al pribegilor

¹ Numărul manuscriselor existente la noi, fie scrise aici, fie aduse de aiurea, se poate cifra la circa 1600 piese, dintre care mai mult de jumătate nu sînt cunoscute sau sînt descrise imperfect. Publicarea acestor descrieri se limitează la catalogul din 1906 al savantului rus, Al. I. Iațimirski (Славянския русския рукописи румынских библиотек) și la alte lucrări ale acestuia pentru fonduri aflate astăzi la Biblioteca Academiei R.S.R. sau în bibliotecile sovietice, la volumul I al *Catalogului manuscriselor slave din Biblioteca Academiei R.S.R.* — 300 piese —, datorat regretului slavist prof. P. P. Panaitescu, sau la scurta prezentare a 98 manuscrise din Transilvania și Banat, publicată în *Romanoslavica*, vol. VIII, de răposatul I. Iufu. În nici una dintre aceste publicații nu apar manuscrisele de la Șcheii Brașovului.

² Vezi *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. I—VIII, indice sub voce. Etimologia acestor denumiri poate da loc la interpretări eronate; dar studierea lor va forma obiectul unui articol special destinat acestei probleme. Pentru diferitele explicații oferite, vezi și Candid Mușlea, *Biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului*, vol. I (1292—1742), Institutul de Arte Grafice „Astra“, Brașov, 1943, p. 15—29.

munteni și moldoveni, șcheienii s-au bucurat de sprijinul moral și material al domnitorilor. Și cum manifestările culturale îmbrăcau în evul mediu haina religioasă, acest sprijin s-a îndreptat mai ales către biserica comunității românești, biserica Sf. Nicolae, către preoții și episcopii ei. Existând întâi sub forma unei construcții de lemn, apoi de zid, poate din 1495³, sigur din 1512—1521, ea s-a bucurat de ajutoarele ctitorilor: Neagoe Basarab, poate și Basarab Laiot și Vlad Călugărul, Petre Cercel sau Mihai Viteazul, Aron vodă al Moldovei, Constantin Brîncoveanu și alți voievozi și boieri sau oameni cu dare de mînă. Intervențiile de peste munți pentru protejarea lor pe lîngă „Cetate” și „magistrat” se înseriază de-a lungul multor veacuri. Darurile ce s-au vărsat în tezaurul bisericii cuprindeau nu numai obiecte de artă sumptuară, ci și cărți care formează azi un bogat fond al actualului Muzeu din Șchei⁴. Ele sînt mărturia intensei activități a centrului de cultură ce se formase aici și care a dat naștere unei școli publice românești, prima de acest fel pe teritoriul țării noastre, la sfîrșitul sec. XVI (menționată la 1570 și 1597). Însă rolul cel mai important pe care l-au jucat românii din Șchei a fost acela de tipografi în tiparnița lui Coresi și de traducători sau prelucrători ai primelor tipărituri românești⁵. Ele reprezintă o sinteză a îndelungatului proces de ridicare a limbii poporului la rangul de limbă literară început pe tot teritoriul locuit de români încă din sec. XV.

Pentru importanța acestui fapt, cercetările științei românești, cît și ale străinilor⁶ s-au îndreptat spre tipăriturile românești sau slavone dintre anii 1560 și 1581 și spre manuscrisele românești, neglijînd în bună parte fondul slav de manuscrise. Or acesta, deși redus astăzi ca număr la 38 piese, nu este mai puțin important pentru cunoașterea nivelului cultural al centrului românesc din Șchei, al largilor relații care le-au întreținut nu numai cu țările române, dar și cu cele ale Peninsulei Balcanice. Fondul slav de la Șchei a atras atenția cercetătorilor noștri, care au publicat date izolate despre unele manuscrise. Dar o studiere în ansamblul lor nu s-a făcut pînă acum. Biblio-

³ Biserica există încă la 1477; o dovedește piatra de mormînt a popii Costea cu această dată (C. Mușlea, *op. cit.*, p. 50—51), păstrată în Muzeul din Șchei, și însemnarea de pe manuscrisul 23 (vezi mai jos, nota 28).

⁴ Cea mai veche danie de carte este aceea de la circa 1477 (ms. 23).

⁵ Vezi Ion Blănuș și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche 1508—1830*, vol. I (1508—1716), București, 1903, p. 92 (Evanghelia cu învățătură din 1581); P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1965, p. 145.

⁶ P. Atanasov, Принос към българо-румънските културни отношения през XV и XVI в. (Исторически преглед 1963, nr. 5, pp. 110—118; *L'Imprimerie en Roumanie et les Bulgares de Braşov au XVIe s.* (La collaboration culturelle bulgare-roumaine au XVIe siècle) (*Études Balkaniques*, VI, 1967, p. 123—139), Gheorghe Neşev Нови данини за Българските произход на Брашовските «шкени» (ист. преглед 1970, an, XXVI, nr. 5, p. 90—98).

tecarul dr. C. Lacea⁷, care a lucrat la aranjarea fondului în 1904, a publicat în 1909 o dare de seamă de câteva pagini în revista „Transilvania” cu date numerice. Candid Mușlea, în monografia sa asupra bisericii⁸ a prezentat în 1943, 26 manuscrise slave, descrise aproape exclusiv sub aspectul însemnărilor de pe ele. Iar în 1963 și 1965, în lucrările sale despre începuturile scrisului românesc, prof. P. P. Panaitescu⁹ relevă existența a 36 manuscrise slave dintre care cel mai vechi — după părerea sa — este din sec. XIV—XV, iar 10 sînt din sec. XVI, menționînd în special, pentru însemnările de pe ele, 6 manuscrise¹⁰.

În toamna anului 1966 și primăvara anului 1967 am avut prilejul să cercetez fondul de manuscrise slave de la Muzeul din Șchei cu bunăvoința și sprijinul directorului său, regretatul prof. Ion Colan, care mi-a pus la dispoziție inventarul alcătuit de d-sa, pe baza inventarelor mai vechi. Bineînțeles, inventarul prof. Ion Colan se bucură de îmbunătățiri substanțiale față de trecut, datorită aplicării regulilor moderne de biblioteconomie în descrierea lor. În acest fel, am putut studia 35 piese inventariate ca slave, una cu text paralel slav și român, și două piese neinventariate, dar care au aparținut acestui fond, cum reiese din însemnările de bibliotecă făcute de protopopul Iosif Barac la 1859. Tetraevangelul lui Matiaș logofătul (1560), păstrat în Muzeu, nu mi-a fost accesibil.

Dificultatea cea mai mare în studierea vechilor noastre manuscrise — ca în cazul de față — este anonimatul copiștilor sau lipsa datei cînd s-au scris, fapt care îngreunează înscrierea lor cronologică. De aci și divergențele de păreri între cercetători asupra vechimii lor¹¹. Stabilirea locului și datei unde au fost scrise se reduce adesea la criterii destul de aproximative, cum este cel paleografic, sprijinit în special pe datarea hîrtiei cînd este cazul. Or tocmai cronologia lor este unul din punctele importante ale valorii lor pentru cultura românească.

În acest sens, am procedat la fotografierea multora dintre manuscrisele de la biblioteca Muzeului din Șchei și la copierea filigranului, pentru ca prin comparație cu alte piese, fotografii și albume de filigrane cu dată certă, să ajungem prin aproximație la stabilirea timpului și chiar a locului unde au

⁷ Dr. C. Lacea, *Biblioteca veche a bisericii Sf. Nicolae din Brașov* („Transilvania”), XI, 1909, p. 100—105).

⁸ C. Mușlea, *Biserica Sf. Nicolae etc.* în special capitolul „Tezaurul Bisericii” „Manuscrise și cărți vechi” p. 251—280, unde prezintă manuscrisele nr. 1—29, afară de nr. 15 și 18.

⁹ P. P. Panaitescu, *Începuturile...*, p. 164—171. Cel mai vechi manuscris este considerat nr. 18 „databil din secolele XIV—XVI”.

¹⁰ Manuscrisele nr. 3 din 1516; 4 din 1560; 6, 14, 17, 27.

¹¹ Din această cauză, prezentarea lui C. Mușlea nu încearcă o datare a lor.

fost scrise. Am folosit în largă măsură elementul cronologic oferit de hîrtia pe care au fost scrise, datînd filigranele prin comparație cu cele din albu-mele existente, al lui N. P. Lihacev¹², Ch. Briquet¹³, Vladimir Moșin și Traljić¹⁴ și colecția mea de filigrane, ajungînd astfel la rezultate deosebite față de cele ce se cunoșteau pînă în prezent.

Manuscrisele studiate sînt inventariate sub numerele 1—35, 42 și 43; cele două neinventariate sînt achiziții mai noi, și poartă vechea cotă „Barac” 329 și 340, lucru care arată dispariția lor din biblioteca bisericii înainte de inventarierea din 1904^{14b}.

Multe sînt foarte vechi, mai vechi decît primele cărți scrise cu certitudine pe teritoriul României: tetraevangelul popei Nicodim de la Tismana (1404—1405) sau „Cuvîntările lui Grigorie de Nazianz”, scrise de moldoveanul Gavriil fiul lui Uric la 1424¹⁵. Am putut identifica nu numai un singur manuscris din sec. XIV, cum afirmă regretatul profesor Panaitescu, ci șapte din a doua jumătate a sec. XIV și primii ani ai secolului XV (pînă la 1424)¹⁶; din sec. XV sînt nouă¹⁷, iar în sec. XVI au fost scrise 21 manuscrise¹⁸, unele putînd fi și din primii ani ai sec. XVII. Din secolul XVII nu sînt decît două manuscrise, dintre care unul cu text slav și român¹⁹.

Scrise în vechea slavă bisericească, limbă literară comună în evul mediu slavilor meridionali și răsăriteni și poporului român, care a folosit-o timp îndelungat ca limbă a cultului religios, îndeplinind același rol pe care l-a avut latina medievală în Europa centrală și occidentală, ele prezintă deosebiri în redacție: slavonă, sîrbă, rusă sau bulgară, după popoarele în mijlocul cărora au fost utilizate. Cele mai numeroase sînt scrise în redacția bulgară a

¹² N. P. Lihacev Палеографическое значение бумажных водяных знаков, St. Petersburg, 1899.

¹³ Chareles Briquet, *Les filigranes*, I-V, Geneva, 1970.

¹⁴ Vladimir Moșin și S. Traljić, *Vodeni znakovi XIII i XIV vijeka*, I—II, Zaprel, 1957.

^{14b} Putem presupune că biblioteca era mult mai bogată în secolul al XIX-lea și aceste două manuscrise dispărute și recuperate, nu au fost singurele.

¹⁵ Ion-Radu Mircea, *Cel mai vechi manuscris miniat din Țara-Românească: Tetraevangelul popei Nicodim (1404—1405)*, în *Romanoslavica*, XIII, București, 1966 și extras; *Contribution à la vie et à l'oeuvre de Gavriile Uric*, în *Revue des Études Sud-Est Européennes*, tome VI, 1968, nr. 4 și extras.

¹⁶ Nr. 5cc./1363—1385 (Barac 313, Lacea IV 52); 9) B. 302, L. IV 4); 18 (B 294, L. IV 48); 20 (B. 325, L. IV 12); 23 (B. 308, L. IV 11); 28 (B. 300, L. IV 13); 34 (B. 295, L. IV 49).

¹⁷ Nr. 6/cc.1415—1432 (B 293, L IV 47); 12 (B 296, L IV 3); 13 (B 315, L VII 22); 17 (B 311, L VII 3); 25 (B 310, L VII 2); 35 (B 330, L I 6); 42 (B 341, L III 8); fără număr (B 329); f.n. (B 340).

¹⁸ Nr. 1/1530 (B 316, L IV 2); 2/cc. 1562—1569 (B 328, L IV 3); 3/1517 (B 297, L IV 1); 4/1560 (L I. 9); 7 (B 332, L VII 29); 10 (B 306, L IV 6); 11 (B 304, L IV 5); 14 (L VII 30); 15 (B 307, L IV 7); 16 (B 291, L V 4); 19 B 326, L VI 6); 21/1558 (B 331, L V 2); 22/1580 (B 303, L IV 8); 24 (B 301, L IV 9); 27 (B 312, L VII 26); 29 (B 314, L VII 5); 30 (B 298, L IV 50); 31 (B 299, L IV 51); 32 (B 305, L IV 4); 33 (B 309, L IV 10); 43 (B 239).

¹⁹ Nr. 8/1610 (B 292, L V 1); 26/text paralel (fără: oare L. VIII. 61).

vechii slave bisericești, cea mai larg folosită de către scriptoriile și cancelariile românești ca limbă literară și de cult; trei manuscrise din sec. XIV, opt din sec. XV, treisprezece din sec. XVI. Totuși redacția sîrbă este destul de bine reprezentată, fenomen obișnuit, mai ales în Transilvania: două din sec. XIV, trei din sec. XV și patru din sec. XVI²⁰. Ele mărturisesc legăturile care s-au menținut pe cale literar-religioasă între centrele sîrbești de cultură aflate sub ocupație turcească și românii din Transilvania.

Nu lipsesc nici cărțile manuscrise în redacția rusă sau cu influențe rusești, venite unele direct din Rusia, mai ales către sfîrșitul sec. XVII și începutul celui următor, cînd brașoveanul David Corbea, agent diplomatic muntean pe lîngă curtea țarilor, a creat acele legături cunoscute cu biserica din Șchei, ce s-au continuat și în sec. XVIII²¹.

Caracterul așa de diferit al manuscriselor studiate este o mărturie a sprijinului larg pe care l-a primit centrul românesc brașovean din lumea ortodoxă, pentru a face față prozelitismului catolic și protestant în Ardeal.

După cuprins, manuscrisele se împart în două categorii, inegale ca număr: majoritatea sînt cărți de cult, obișnuite trebuințelor unei biserici de mir cum era Sf. Nicolae. Predomină mincele (20 volume); celelalte, cîte un exemplar sau două, sînt tetraevanghele, psaltiri, molitvenice, tipice, liturgiere, octoice, antologhioane, ceasloave, catavasii, prologare. Cărțile de învățătură reprezentînd preocupări dogmatice și parenetice, un stadiu mai înalt al preocupărilor literare, se reduc la patru manuscrise, dintre care trei în redacție sîrbă din sec. XV: „Parenesis“ a lui Efrem Siriul²², tratatele de polemică a lui Ioan Cantacuzino²³ și două exemplare din „Scara raiului“ a lui Ioan Scolasticul²⁴, carte atît de răspîndită în lumea clericală din țările române.

Ne vom opri la valoroasa traducere a cărților polemice a împăratului Ioan Cantacuzino, împotriva credinței evreilor și mahomedanilor (redactată pe la 1360), unica copie la noi în țară a acestei traduceri slavone și a doua cunoscută mie pe lîngă cea păstrată în biblioteca de la Viena, tot în redacție sîrbă și tot din sec. XV. Existența a două copii contemporane — singurele cunoscute pînă în prezent în literatura slavă — mărturisesc îngrijorarea conducătorilor bisericii din peninsula balcanică, provocată de amenințările propagandei musulmane în sînul populației creștine, în preajma cuceririi de către turci a ținuturilor de la sud de Dunăre, cărora li se ofereau arme de forti-

²⁰ Nr. 1, 5, 9, 13, 15, 17, 21, 25.

²¹ Nr. 16, 30, 32, 43.

²² Nr. 13.

²³ Nr. 25.

²⁴ Nr. 17, 43.

ficare și apărare spirituală. Această carte și alte două manuscrise brașovene de redacție sîrbă, unul din sec. XV și altul de la 1580, au aparținut popii Mihai sau Mihu de la biserica din Șchei, cărturar de frunte, traducător — împreună cu popa Iane — al Cazaniei tipărită la Brașov în 1581, reprezentant al românilor din Țara Bîrsei și a cetății Brașov pe lângă Mihai Viteazul și Radu Șerban. Se știe că la vîrsta tinereții a fost trimis să învețe carte la Patriarhia din Peć (Iugoslavia — Macedonia) între 1571—1576. Nu este exclusă posibilitatea ca aceste cărți să le fi cumpărat de aici și să le fi adus cu sine la Brașov, unde au făcut parte din biblioteca sa personală. Considerăm că cel puțin copia de la Brașov a fost scrisă la patriarhia din Peć sau în centrele sub directa sa conducere²⁵.

Dacă aceste manuscrise nu au o importanță deosebită ca valoare literară, în schimb numeroasele lor însemnări cu caracter istoric, fie de interes local, fie de interes general pentru țările române sau pentru Sud-Estul Europei, cu centre de cultură ca Tîrnovo (Bulgaria), Lovcë și Srem (Serbia) și altele, sînt în centrul preocupărilor noastre. În acest sens, manuscrisele din sec. XIV ocupă primul loc. Voi cita numai unul singur; un minei pe luna septembrie, scris la Tîrnovo, pe pergament și hîrtie²⁶. Deși în inventar este considerat din sec. XVI—XVII, după filigranul filelor de hîrtie din a doua jumătate a sec. XIV, mai precis din anii 1363—1385, data scrierii lui poate fi aceea a filigranului, adică în partea a doua a secolului XIV. Pe lângă valoarea însemnărilor ca document de limbă și grafie, manuscrisul prezintă o rară realizare pentru documentarea arheologică: o schiță în peniță a cetății Tîrnovo (fig. 1), de care s-a ocupat în 1967 într-un articol în revista ARHEOLOGIA a Institutului de arheologie din Sofia, cercetătorul bulgar Stoian Maslev. Acesta reproduce desenul pe calc, împreună cu însemnarea de la sfîrșit, a scriitorului Dimitr din Musina lângă Tîrnovo, „stupar împărătesc”, însemnare într-un amestec de greacă și slavă. Considerațiuni de natură istorică îndeamnă pe Stoian Maslev să-l dateze înainte de 1393.

Pentru două din manuscrisele sec. XIV dacă nu avem data scrierii, avem în schimb numele copiștilor: un diac cu nume caracteristic sîrbesc, Novac, ori Ion, fiul lui Danilo²⁷. Manuscrisul 23 de la sfîrșitul sec. XIV este și cea mai veche dintre achizițiile bisericii, căci a fost donat de popa Costea, protejatul lui Basarab Laiotă, cum se vede după însemnările de pe foaia finală. Tot aici se dă și data morții sale, octombrie 1477, corespunzînd pietrei

²⁵ Vezi C. Mușlea, *op. cit.*, p. 65, 71; 74—91.

²⁶ Șchei, nr. 34.

²⁷ Vezi manuscrisele nr. 5 și 18.

de mormînt, păstrată azi în muzeu, reproducă și de Candid Mușlea în cartea sa ²⁸.

Dintre manuscrisele din sec. XV, pe lângă cele sîrbești de la Patriarhia din Pec menționate mai sus, remarcăm un mic tetraevangel moldovenesc, splendid produs al artei grafice din vremea lui Ștefan cel Mare ²⁹ și un minei din prima jumătate a secolului, care a fost dat bisericii pe la 1540—66 de popa Toma, unchiul popii Mihai, preot și el la biserica din Șchei, fost copil de casă la curtea banului Craiovei și sol al Cetății în Moldova și Țara Românească între 1542—1548. Dania a făcut-o înainte de 1572, cînd a mers să se călugărească la mănăstirea Babele din Muntenia, unde a și murit ³⁰.

Cele mai numeroase sînt manuscrisele din sec. XVI. Cinoi dintre ele sînt datate de însuși scriitorul lor, altele, numai cu aproximație, de la începutul, mijlocul sau sfîrșitul secolului.

Cei mai vechi s-a scris în 1517 la porunca lui Neagoe Basarab, pe vremea mitropolitului Macarie în „noua” mitropolie a „noului” scaun al domniei din Tîrgoviște (fig. 2), pe cheltuiala domnului și a rămas în folosința mitropoliților pînă la 1590, judecînd după semnăturile arhiepiscopului Mihail (1586) și apoi Serafim (1576—90) ³¹. Probabil că această carte a intrat în mîinile preoților de la Șchei ca un dar al acestui din urmă mitropolit, care a trimis și textul slav al Evangheliei cu învățături după care s-a tradus Cazanica a doua din 1581 de învățații preoți Mihai și Iane.

Odată cu via activitate de traduceri și tipărituri la Brașov, numărul cărților bisericești a crescut. Pe lângă cele pomenite mai înainte, popa Dobre, tatăl popii Mihai (cca 1572) dăruiește bisericii un manuscris probabil scris

²⁸ Însemnările privind donația sînt pe ultima filă și pe scoarța de la sfîrșit. Au fost scrise la date diferite. Cea mai veche, poate din secolul al XV-lea, menționează donația cărții înainte morții popii Costea. Altele, mai noi din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, adaugă și anul 6985 (1477) octombrie 16, care corespunde pietrei de mormînt menționată (C. Mușlea, *op. cit.*, p. 51). Această dată a fost citită de C. Mușlea (*op. cit.*, p. 270) 7025, iar după era noastră 1517, cu toate că se vede clar prima cifră 6000 (š), și ultima, 5 (ē). Persoana popii Costea, probabil unul dintre preoții bisericii din Șchei, apare și în corespondența lui Basarab Laiotă cu Brașovul (I. Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească*, vol. I, 1413—1508, București, 1905, p. 123, 334, nr. XCVII, CCLXXXI), dintre care documentul latin cu data 8 aprilie 1477. Chemării voievodului, popa Costea nu l-a dat curs, căci el trăiește încă 6 luni, după care moare și este îngropat în biserică.

²⁹ Manuscrisul nr. 35, hîrtie, format mic (19,5/12,5 cm) cu frontisplectii și inițiale în culori. Aparținea bisericii din secolul al XVI-lea, căci este restaurat cu hîrtie brașoveană de la sfîrșitul secolului. Vezi C. Mușlea, *op. cit.* p. 258.

³⁰ Manuscrisul nr. 6 pe hîrtie. Pentru popa Toma, vezi C. Mușlea, *op. cit.*, p. 64—66; însemnare de donație, în traducere, la p. 254; vezi și P. P. Panaitescu, *Începuturile...*, p. 143.

³¹ Ms. nr. 3. Minei pe luna noiembrie, scris pe hîrtie la mitropolia Tîrgoviște. C. Mușlea (*op. cit.*, p. 254) dă însemnarea introducere cu anul greșit „1515”. Vezi N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XI., *Scrisori și inscripții ardeleni și maramureșene*, partea a II-a, p. 66; P. P. Panaitescu, *Începuturile...* p. 165.

de popa Bratul în 1562—1569³²; un altul, moldovenesc, este cumpărat la 1585, pe vremea lui Petru Șchiopul și dat bisericii din Voevodești din Țara Oltului (Făgăraș)^{32a}; un manuscris copiat de un monah Spiridon la 1562—1589 aparține cunoscutului popă Iane³³, iar un al doilea din 1562—1578 a fost dăruit bisericii Sf. Nicolae de popa Voicu (mort la 1578)³⁴. Alte trei manuscrise sînt moldovenesti: unul a fost al Mănăstirii Putna, altul fusese scris de un copist-călugăr, Dositheu, iar al treilea a fost donat „bisericii Șchei din Țara Ungurească sub cetatea Brașovului“ la 1610 de Teodor Boul, al doilea vistier al Moldovei și de soția sa Agahia³⁵. În fine, merită menționat numai în treacăt, — căci nu am avut prilejul să-l studiem, fiind închis în vitrina expoziției muzeului — splendidul tetraevanghel, dăruit la 1560 sub Alexandru Lăpușeanu de logofătul său Matiaș, unei mănăstiri Malul, una din piesele de artă cele mai prețioase ale miniaturisticii românești din secolul XVI. Miniaturile sale ne dovedesc că în redarea chipului omenesc, artiștii moldoveni părăsiseră canonul bizantin al secolului XV și prima jumătate a secolului al XVI-lea, pentru o concepție vădit apuseană.

Dintre manuscrisele prezentînd interes pentru sud-estul Europei și legăturile Brașovului cu această zonă, pe lângă cele amintite, atragem atenția asupra manuscriselor din 1530, 1558 și 1580.

Primul se datorește diacului sîrb Nicola, fiul popii Nicola din satul Neradin în Srem („Sirim“). Însemnările de pe el ne arată că a fost început în ianuarie, apoi adus de el la Pavliș-Păuliș, pe Mureș, lângă Arad, unde îl termină în luna mai la porunca preotului român de acolo, Mircea. Așadar, începută în Serbia, terminată într-un sat românesc din Banat, cartea a ajuns la mănăstirea Ostrov, probabil din Oltenia, de unde nu se știe cînd a trecut la Brașov³⁶.

Al doilea a fost scris în redacție sîrbească, obișnuită în părțile apusene ale Bulgariei de Petr grămătic Sîrbul în cetatea Lovec lângă Plevna, la

³² Ms. nr. 2 (C. Mușlea, *op. cit.*, p. 258). Molitvenic, scris pe hirtie cu filigran doc. XVI. După C. Lacea, *Biblioteca veche*, P. P. Panaitescu (*op. cit.*, p. 128) îl consideră copiat la 1495.

^{32a} Ms. 19 (C. Mușlea, *op. cit.*, p. 271), Molitvenic, scris pe hirtie, cu filigran din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, probabil în Moldova; însemnarea slavonă, publicată de C. Mușlea cu data greșită 7203 (= 1695) în loc de 7093 (= 1585), vorbește de vînzarea cărții „în zilele binecinstitorului domn Petru Voevod, care a venit de la Poartă“. Cartea intră în biblioteca din Șchei la 1629.

³³ Ms. nr. 14 (C. Mușlea, *op. cit.*, p. 263).

³⁴ Ms. nr. 27 (26, C. Mușlea, *op. cit.*, p. 260).

³⁵ Ms. nr. 24 (C. Mușlea, *op. cit.*, p. 258); ms. nr. 31; ms. nr. 8 (C. Mușlea, *op. cit.*, p. 262).

³⁶ Ms. nr. 1 (C. Mușlea, *op. cit.*, p. 256). Catavasier scris pe hirtie, cu însemnare criptografiată și necriptografiată. C. Mușlea tipărește „Siria“ în loc de „Sirima“ (Srem, unde se află și azi localitatea Neradin lângă Sremska Mitrovița).

50 km sud de Turnu-Măgurele, pentru o familie locală, care-l da bisericii Bealișca și a fost legat din nou — deci după o oarecare trecere de timp, de dascălul Nicola din satul vecin Bulgari (azi Bălgarene, la 15 km sud de Loveć). Datele și însemnările sînt prețioase nu numai pentru istoria acestui centru, dar și pentru valoarea lor lingvistică. Calea urmată de manuscrise pînă a ajunge la Brașov nu ne este cunoscută, însă constituie o mărturie a schimbului cultural cu populația din sudul Dunării care își găseau adăpost în cursul persecuțiilor turcești în țările române ³⁷.

Cel de-al treilea a fost copiat de „Ioan” grămaticul, în ianuarie-martie pentru soții Jivko și Iovana — după nume sîrbi — și a fost în stăpînirea aceluiași popă Mihai, iar urmașii săi l-au dăruit „bisericii de la Brașovel” ³⁸.

Aceste manuscrise sud-dunărene aduc date noi pentru cunoașterea activității literare în sec. XIV—XVI la Tîrnovo sau Loveć, la Peć sau în Srem, pentru probleme de limbă și scriere mai ales în însemnările celor din sec. XIV și din 1558, pentru cunoașterea curentului de emigrare sîrbească de la începutul sec. XVI.

Dar, o constatare ce se impune, este lipsa copiilor efectuate la Brașov. Procurarea cărților necesare cultului s-a făcut din Țara-Românească și Moldova, poate chiar direct din Rusia, Serbia și Bulgaria. Dar, un scriptoriu (atelier de copişti) local nu este documentat pînă acum nici în sec. XV și nici în prima jumătate a secolului al XVI-lea. În a doua jumătate a secolului, pe lîngă cărțile românești tipărite aici, se întîlnesc și copii manuscrise brașovene după texte românești sau cu text paralel. Explicația o dă Oprea diacul la 1570: „iară sârbeaște și latinește să știe numai cine iaste om cărtulariu. oare preut, oare dascăl, oare diaci, iară mișelamia (cei de jos) n'are lipsă de-a știrea...”. Iată dar o mărturie categorică de inexistența unor vorbitori de slavonă și poate chiar a unor copişti locali. Chiar dacă am admite că accidental multe manuscrise slavone să fi pierit, oare să fi pierit numai produsul copiştilor brașoveni? Nu credem! Singura limbă vorbită de șcheieni era limba română. Ni s-au păstrat în „Socotelile Brașovului” de la sfîrșitul secolului al XV-lea și în tot secolul al XVI-lea urme de gramatică specific românească: nume de origine latină sau formate cu articolul final — ul, ori cu genitivul românesc. Vameșii sași consemnează în texte latine sau germane nume ca „Ivan al popei”, „Stan al lu Petro” sau „Petro allo

³⁷ Ms. nr. 21 (C. Mușlea, *op. cit.*, p. 268). Tipic, scris pe hirtie. Interpretarea lui C. Mușlea că satul „Bălgare” este cartierul Șchei este infirmată de realitățile geografice.

³⁸ Ms. nr. 22 (C. Mușlea, *op. cit.*, p. 256). Prologar pe lunile martie-august scris pe hirtie.

Mariac" și altele³⁹. Aceste forme scriitorii le consemnau după auz; căci dacă s-ar fi pronunțat „Ivan Popov (al Popei)", acest nume ar fi fost înregistrat în această formă.

Așadar, limba vorbită de locuitorii din Șchei⁴⁰, româna, era cunoscută chiar de conducerea saxonă a orașului, căci numai astfel se poate explica de ce scrisoarea tainică a lui Neacșul din Cîmpulung adresată personal lui Hans Benckner, judele Brașovului, ca să fie citită de el, a fost scrisă în românește. Scrierea română este folosită în copierea Octoihului din 1570 scris de diacul Oprea, menționat mai sus, ginerelul popii Dobre (m. cca 1570) și cumnatul popii Mihai, traducătorii lui Coresi. În epilogul copiei, Oprea se numește pe sine „Miarșterul școalei rumănești pe lângă besereca Schiailor și dascăl mai mare ucenicilor..." Iar izvodul copiei sale „I-au scos (adică tradus) den limba sârbească (slavonă) pre limba rumânească sfinții părinți, cine au fost nainte întru acest loc...". Este o mărturie prețioasă a acestei activități în jurul bisericii și școlii din Șchei. O asemenea traducere română de la 1560 (un apostol) copiată de popa Bratul, se păstrează astăzi la Muzeul literaturii din Iași.

Apariția la această dată — 1560—1570 — a unor copii românești ni se pare simptomatică: nu este o simplă întâmplare lipsa unor copiiști de cărți slave și apariția acestora în limba română. Ea poate fi atribuită stadiului de evoluție socială a păturilor mijlocii ale populației — cum erau cele românești din cartierul Șchei. Limba slavă și literatura în această limbă era apajul clasei feudale conducătoare în principatele Moldova și Țara Românească. Scriptoriile românești produceau copii pentru cler, pentru curtea domnească sau pentru boieri; masele rămâneau în afara procesului cultural din cauza limbii literare, slavona. Dar în momentul în care limba neînțeleasă pentru ei a fost înlocuită cu limba maternă, numărul operelor literare a crescut, fie tipărite, fie scrise de mână. Putem să presupunem că românii cărturari din Șchei au început să se afirme cu creații proprii (traduceri, copii, școală) abia în sec. XVI; că acele cărți de cult, strict necesare slujbei religioase slavone au fost aduse de aiurea; că limba slavă, ca instrument de cultură a fost străină celor mulți, ca de altfel în toate teritoriile locuite de români, și că impulsul în această activitate culturală le-a fost dat de introducerea ca limbă literară a limbii vorbite de ei în tot cursul evului mediu — limba română.

³⁹ *Quellen*, II, p. 220, r. 30; 174, r. 2; 222, r. 1; 500, r. 48; și „Bulgarus", (*ibidem*, p. 314, 518, 519); *Quellen*, II, 200, r. 9; 226 r. 11 și 19; 501, r. 6.

⁴⁰ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 164—171.

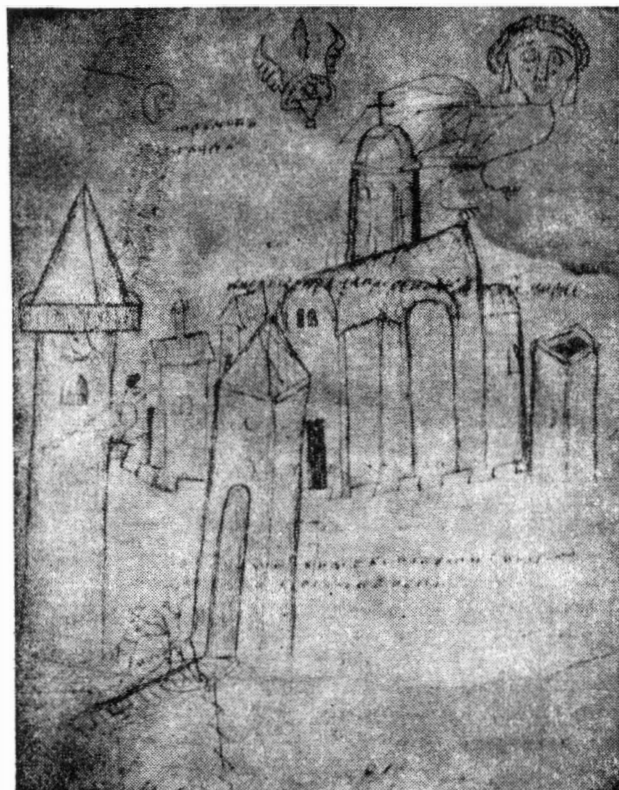

Fig. 1. Manuscrisul nr. 34 din 1363—1385. Desen.

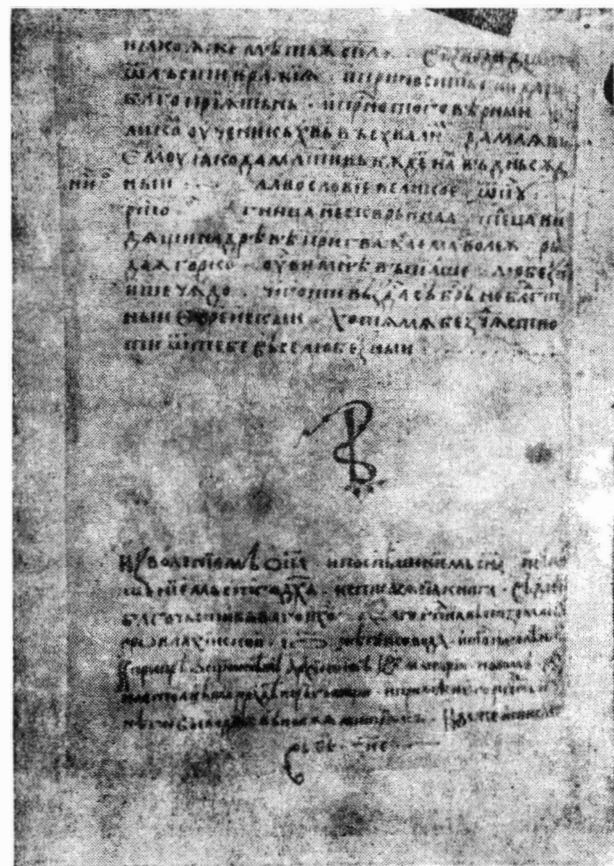

Fig. 2. Manuscrisul datat 3 ianuarie 1517. Pagina de titlu

BEITRÄGE ZUR KULTURGESCHICHTE DER OBEREN VORSTADT VON KRONSTADT (SCHEII BRAȘOVULUI)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Handschriften und alten Bücher, die in der Bibliothek und dem Museum für rumänische Kultur bei der Nikolauskirche in der Oberen Vorstadt von Brașov (Kronstadt) aufbewahrt werden, bieten uns ein lebendiges, wenn auch sehr lückenhaftes Bild von der Kultur der rumänischen Bevölkerung in Kronstadt und seiner Umgebung.

Die Untersuchung besonders der in kirchenslawischer Sprache geschriebenen Bücher nicht nur vom Standpunkt der Sprachwissenschaft und der Paläographie, sondern auch — gegebenenfalls — nach dem Alter des Papiers, zeigt, was für alte Handschriften hier aufbewahrt werden: 7 Handschriften aus der zweiten Hälfte des 14. und vom Beginn des 15. Jahrhunderts, 9 aus dem 15. Jahrhundert sowie zahlreiche Abschriften von Manuskripten aus dem 16. Jahrhundert. Die Anmerkungen der Gelehrten, die diese Bücher zur Bildung oder zu Kultzwecken benützten, sind Zeugnisse der wirtschaftlichen und kulturellen Beziehungen der Kronstädter Rumänen, vor allen mit den rumänischen Fürstentümern Walachei und Moldau und mit den südlich und östlich davon liegenden slawischen Ländern.

In einigen dieser Anmerkungen wird dokumentarisch belegt, dass Siebenbürgen den Flüchtlingen aus der Balkanhalbinsel Unterkunft bot.

Einige der Bücher, die heute in Kronstadt aufbewahrt werden, gehörten rumänischen Gelehrten, wie z. B. Popa Miha und Popa Iane — den Übersetzern der Homiliensammlung („Cazania“) von 1581 — und anderen, die den Text dieser Bücher mit Randglossen bereichert haben.

Trotzdem geht aus keiner der 38 vom Verfasser untersuchten Handschriften die Existenz einer Kopierwerkstätte für slawische Bücher in Kronstadt auch nur andeutungsweise hervor.

Als sich jedoch die rumänische Sprache, die von der Bevölkerung der Oberen Vorstadt gesprochen wurde, als Schriftsprache um die Mitte des

16. Jahrhunderts durchsetzte — grösstenteils ein Verdienst der aus dieser Bevölkerung hervorgegangenen Gelehrten — und sich durch die Drucktätigkeit des Diakons Coresi verbreitete, tauchten neben den Büchern auch rumänische Handschriften auf. Es entwickelte sich eine rumänische Schule, die selbständige Übersetzertätigkeit in der Oberen Vorstadt nahm immer grössere Ausmasse an, da sie sich an die breiten Volksschichten wandte, die weder das Kirchenslawische noch das Lateinische — die alten Kultursprachen des Mittelalters — verstanden.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Ab. 1. Zeichnung aus der Handschrift Nr. 34, aus den Jahren 1363—1385.
qbb. 2. Titelblatt der Handschrift mit dem Datum 3. Januar 1517.

INSTITUTUL DE FETE HENRIETTE VAUTIER. CONTRIBUȚII LA ISTORIA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI BRAȘOVEAN

de SILVIA POPA

Viața culturală a orașului Brașov, în toate domeniile de activitate și în mod deosebit în învățămînt, a cunoscut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea o dezvoltare din ce în ce mai amplă, concomitent cu creșterea forțelor de producție capitaliste.

După revoluția din 1848 „în condițiile înlăturării privilegiilor feudale și ale accentuării pătrunderii relațiilor capitaliste se dezvoltă și burghezia; mai puțin însă cea românească decît cea germană și maghiară”¹.

În cadrul orînduirii capitaliste atît burghezia săsească și maghiară, ocrotite de autoritățile de stat, cît și cea românească, care-și croia singură drumul, luptă cu perseverență să-și creeze instituțiile de bază ale unei culturi moderne izvorîte din aspirațiile și interesele lor.

Pentru burghezia română, pe lîngă presă, problema dezvoltării unui învățămînt cît mai complex se impunea ca o necesitate nu numai de cultură, dar și de afirmare pe plan social și politic în lupta pentru eliberare națională.

Încă din anul 1835, George Barițiu, în celebra sa „Disertație” despre școli subliniasc categoric importanța dezvoltării învățămîntului pentru români: „Școli, școli sînt de lipsă bărbați brașoveni, școli”².

Pînă în anul 1850, cînd ia ființă învățămîntul liceal românesc, la Brașov existaseră pentru români numai școli primare.

În Șcheii Brașovului își continua existența prima școală românească de pe întreg cuprinsul țării, documentar atestată încă din anul 1495³. În cartierul

¹ B. Surdu, în *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, ed. a II-a, București, Edit. Academiei, 1963, p. 168.

² Vasile Netea, *George Barițiu, Viața și activitatea sa*, București, Edit. științifică, 1966, p. 62.

³ Andrei Bărganu, *Istoria școalelor centrale române gr. or. din Brașov*, Brașov, Tipografia Ciurcu et. comp. 1902, p. 4.

Cetatea, românii reușiseră să înființeze în 1834 o școală care va cunoaște o înflorire deosebită odată cu venirea lui George Barițiu, ca profesor, în 1836⁴.

Anul 1850 marchează o dată importantă în dezvoltarea învățământului românesc brașovean. Este anul când prin strădania obștei românilor brașoveni se pun bazele gimnaziului românesc, care va deveni una din cele mai importante instituții de cultură nu numai din Brașov, dar chiar din întreaga Transilvanie. În 1869 se înființează apoi și o școală comercială superioară românească⁵.

În modul acesta, deși numărul școlilor primare și medii românești la Brașov era redus față de numărul populației respective, totuși rolul lor a fost hotărâtor în educarea tineretului, mai ales în ceea ce privește pe băieți, fetele neputînd urma decît cursurile primare⁶.

Educația fetelor, mai ales pentru cei înstăriți, a fost o preocupare constantă a burgheziei brașovene, care se cerea rezolvată la nivelul condițiilor epocii moderne, cînd învățarea limbilor străine, a muzicii, picturii și dansului erau considerate ca indispensabile.

La început, problema educării fetelor din familiile burgheze a fost rezolvată cu ajutorul profesorilor particulari. Întrucît aceștia erau rari și costisitori, s-a recurs la înființarea unor institute cu programe de învățămînt asemănătoare instituțiilor similare din Europa.

Brașovul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea cunoaște mai multe asemenea institute pentru fete: Philippine Barrou, Emilia Humpel, Marie Joanelli, Henriette Vautier, dar dintre acestea numai ultimul — care formează obiectul acestei prezentări — a fost mai bine organizat fiindînd aproape cinci decenii (1854—1899).

Preocupări pentru asigurarea unui învățămînt corespunzător, care să completeze cunoștințele elementare primite de fete în școala primară, au existat mai multe în epoca respectivă.

În 1850, sub conducerea Mariei Nicolau, ia ființă Reuniunea femeilor române care a încurajat funcționarea școlii primare cu patru clase pentru fete⁷.

Din 1855 au luat ființă cursuri de mîină, iar din 1868 funcționează un fel de școală profesională practică pentru eleve. Abia în 1886, sub președinția Mariei Secăreanu, Reuniunea a reușit să deschidă o școală internat

⁴ Vasile Netea, *op. cit.*, p. 63.

⁵ Andrei Bârseanu, *op. cit.*, p. 187.

⁶ Andrei Bârseanu, *op. cit.*

⁷ Maria Baiulescu, *Reuniunea femeilor române din Ardeal*, în „Boabe de griu“, an. 1, nr. 10, dec. 1930, p. 602 - 604.

pentru fete, unde după cele patru clase primare se continua educația. Aceasta funcționa cu șapte eleve (dintre care una era bursieră) și cu o profesoară, Elena Wagner, care predă gospodăria și lucrul de mână. Cursul dura doi ani, iar elevele erau familiarizate cu industria casnică, menaj, în primul rând, și numai cu mult mai târziu, din 1910, sub conducerea Mariei Baiulescu s-a introdus și studiul limbii și literaturii române, maghiara, germana etc.⁸.

Militant de seamă al „Asociațiunii transilvănene pentru literatura română și cultura poporului român”, la Sibiu, George Barițiu a menționat de multe ori necesitatea înființării unei școli gimnaziale de fete, idee pe care a susținut-o încă de la începuturile activității sale pedagogice și asupra căreia a insistat de nenumărate ori. Aceasta va prinde viață odată cu inaugurarea propusă pentru 20 octombrie 1883 a unei școli și a unui internat pentru fete, susținute de „Asociațiunea” din Sibiu⁹.

Încă din primii ani ai șederii sale la Brașov, George Barițiu atrăgea atenția asupra importanței educației fetelor, viitoare soții și mame, cărora le-a dedicat articolul „Educație”, arătând că manualele școlare trebuie citite și de către acestea¹⁰.

Acestei cerințe de educație a fetelor într-o formă avansată, superioară școlii primare, i-a răspuns într-o bună măsură institutul de învățământ al Henriettei Vautier, care a completat și îmbogățit cunoștințele primite de eleve în primele clase.

*

Institutul particular de învățământ pentru fete al Henriettei Vautier a funcționat la Brașov aproape 50 de ani, fiind înființat cu mult înaintea școlii Reuniunii femeilor române sau a altora de același gen.

Din documente rezultă că Henriette Vautier a venit la Brașov în jurul anului 1850, fiind recomandată autorităților de către Ioan Maiorescu, retras în acea vreme la Viena ca translator în Ministerul Justiției, dar continuând să se intereseze de dezvoltarea învățământului de toate gradele¹¹.

În volumul II al Istoriei Transilvaniei, George Barițiu relatează acest fapt: „Atunci mai întâi s-a deschis în Brașov și internatul privat prin demoisella Henriette Vautier, fiica orfană a unui colonel austriac de origine belgiană, recomandată de către Ioan Maiorescu de la Viena. Fetele de familie

⁸ Dare de seamă. Jubileul de 50 de ani al școlii 1886—1936, Brașov, Tipografia Astra.

⁹ Vasile Netea, *op. cit.*, p. 289.

¹⁰ *Ibidem*, p. 70.

¹¹ Marin Stoica, *Ioan Maiorescu*, București, Edit. didactică și pedagogică, 1967, p. 15.

cu stare, după ce ieșeau din școlile elementare locale erau date la Institutul Vautier, precum se întâmplă în parte chiar și în ziua de astăzi, ceea ce a schimbat mult educațiunea orientală de odinioară, care-și avea multe părți bune și demne de tot respectul; îi lipseau însă o sumă de cunoștințe, fără de care astăzi nici femeia română nu se mai poate prezenta în societatea modernă alături cu bărbatul de pozițiune mai aleasă...¹².

Unul din principalele motive ale înființării institutului Henriettei Vautier se datorește atât pătrunderii limbii și culturii franceze în Transilvania, cât și influenței venite din Țara Românească și Moldova.

Într-o scrisoare, Ioan Maiorescu arăta că „e prea încredințat că nouă ne este neapărată trebuință învățătura unei limbi cultivate, și, fiindcă cea franțuzească este mai aproape de a noastră, este mai vrednică să o învățăm decât alta”¹³.

Încă din 1831, în Moldova și Țara Românească se înființează mai multe școli private pentru băieți și fete, în care se învață franțuzește, nemțește, grecește, muzica, dansul ș. a.¹⁴.

Numai la București, în 1856, existau 80 de școli private¹⁵.

Burghezia românească transilvăneană în orientarea ei tot mai accentuată spre țările cu o dezvoltare capitalistă avansată, cu noi relații economice și sociale, promovează și în învățământ forme noi.

Astfel apare și institutul Henriettei Vautier ca o expresie a dorinței de pregătire corespunzătoare cu noile cerințe ale unei noi societăți.

Meritul deosebit al școlii înființată de H. Vautier este acela de a fi avut limba franceză ca unul din obiectele principale de studiu înainte chiar ca aceasta să fie introdusă ca materie la gimnaziu. În 1867 și, respectiv, 1869, la recomandarea lui Andrei Șaguna, în liceul brașovean se introduc ca materii limba franceză și desenul, urmărindu-se oa prin cunoașterea acestei limbi să li se înlesnească tinerilor însușirea unei culturi superioare, foarte apropiată de limba și simțămintele lor¹⁶. Studiarea limbii franceze s-a făcut, pe de o parte, ca o necesitate de cunoaștere a limbilor surori, iar pe de altă parte, a concretizat nevoia de contact mai direct cu forme moderne ale vieții, din toate ramurile de activitate umană.

¹² George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol. II, Sibiu, Tipografia W. Krafft, 1890, p. 683—84.

¹³ Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, București, Edit. Casa Școalelor, 1928, p. 278.

¹⁴ *Ibidem*, p. 240—252.

¹⁵ *Ibidem*, p. 294.

¹⁶ Andrei Bârseanu, *op. cit.*, p. 160—161.

Datele biografice ale H. Vautier, care apar în actele cercetate, au încă destule neclarități.

Fiică orfană a lui Charles Chevalier de Vautier, colonel cezaro-crăiesc, decedat în 1824 la Tarnow în Galiția¹⁷, H. Vautier specifică în Foaia de recensământ din 1869 că este născută la Viena în 1812, fiind franțuzoaică¹⁸.

În răspunsul la cererea noastră, trimis de Kriegsarchiv din Viena se arată însă că Charles Chevalier de Vautier („auch Vautier“), născut în 1756 la Brüssel, a murit în anul 1820 la Tarnow¹⁹.

În Matricula defunctorum din 1899, a H. Vautier, la 24 noiembrie, când se sfârșește din viață, ca loc de naștere este menționat orașul Bruxelles (Brüssel), iar ca vîrstă 96 de ani, deci anul nașterii fiind 1803²⁰.

Sursele de informație din Viena menționează însă ca dată a nașterii Henriettei Albertine Robertine Maria anul 1804, 7 iulie, la Lublin²¹.

Se pare că întinerirea pe care și-a acordat-o (precum și schimbarea anului de deces al tatălui) a fost făcută dintr-un motiv temeinic. Cei 9—10 ani în minus la vîrstă îi aduceau unele micșorări în plătimea impozitelor, întrucît în perioada de început a anilor 1854—1871, cînd a figurat ca orfana colonelului din armata cezaro-crăiască, a fost scutită de taxe; în plus acest motiv facilitîndu-i și obținerea dreptului de a deschide institutul. Faptul că privilegiul care decurgea din situația de orfană a unui ofițer nu a mai putut fi prelungit o dovedesc numeroasele sale contestații împotriva impozitelor, contestații care au fost respinse definitiv în final de către autorități.

Deoarece între datele consemnate în matricula defunctorum și în informațiile primite de la Viena diferența este doar de un singur an (1803 și 1804), considerăm că acestea sînt cele mai apropiate de adevăr, față de cele declarate de însăși H. Vautier în Foaia de recensământ.

Înființarea și funcționarea institutului

Cu toată recomandarea lui Ioan Maiorescu și probabila suspinere a lui George Barițiu, Henriette Vautier a întâmpinat o serie de greutăți în deschiderea institutului său, greutăți făcute și de autoritățile Magistratului.

¹⁷ Arh. st. Brașov (în continuare prescurtat: A. S. B.), Actele Magistratului, nr. 5521/1857, anexa A.

¹⁸ A. S. B., Foile de recensământ din Dosar cu declarații de recensământ, 1869, p. 615—616.

¹⁹ Răspunsul primit la cererea noastră de la Österreichisches staatsarchiv — Kriegsarchiv, Wien, 17 März 1971, Zahl: 41751/70.

²⁰ A. S. B., Decese (XXV), 1895—1910. Parohia romano-catolică. Matricula defunctorum, noiembrie 1899, p. 81.

²¹ Vezi nota 19.

Ani de-a rândul actele consemnează strădaniile ei continue de a deschide oficial școala, de a-și dovedi competența, pregătirea, de a scăpa de anumite impozite.

Astfel, la 30 ianuarie 1854 Comandamentul militar districtual din Sibiu răspunde că va satisface cererea Henriettei Vautier adresată Guberniului cezaro-crăiesc, militar și civil, de a deschide un institut de fete, după ce aceasta își va fi certificat pregătirea, înaintînd totodată și un proiect referitor la materiile care ar fi urmat să se predea ²².

În februarie același an, se cere un raport asupra moralității solicitantei ²³. Peste puțin timp, la 1 martie 1854, comisarul Iosef Feichtinger înaintează organelor superioare programul de învățămînt al Henriettei Vautier, precum și trei certificate împreună cu raportul despre comportamentul ireproșabil al acesteia ²⁴.

Două dintre aceste certificate anexate erau de la Ignaz Pittner, capelanul catolic și de la preotul român Ioan Petric, care se ocupau de învățămîntul religios al elevelor școlii. De altfel, H. Vautier specifică în programul institutului său că poate asigura dobîndirea cunoștințelor religioase numai pentru elevele romano-catolice și ortodoxe, celelalte urmînd a fi supravegheate în pregătirea din acest punct de vedere de către părinții lor.

Al treilea certificat provenea din partea profesorului particular de limbă franceză, Laurent Lurz Gottier, prin care acesta arăta că domnișoara Henriette Vautier are cunoștințele necesare pentru a preda franceza.

Cu toate aceste dovezi, Magistratul consideră că ele nu sînt suficiente pentru conducerea unui institut de învățămînt, lăsînd aprobarea la latitudinea autorităților superioare din Sibiu ²⁵.

La 21 martie 1854, Comandamentul districtual din Sibiu răspunde că nu există nici un obstacol în deschiderea acestui institut, întrucît H. Vautier, conform programului înaintat, urmează a preda limba franceză și dansul, materii pentru care dovezile din certificatele anterioare sînt concludente.

Se specifică, în continuare, că celelalte obiecte vor fi predate de alți profesori, printre care prof. Preda, predicatorul Wolf ș. a. ²⁶.

La cele de mai sus se alătură, peste puțin timp, încă trei certificate pentru Ignaz Pittner, Andreas Wolf și Iozef Balog, care se ocupau de învățămîntul religios al fetelor de diferite confesiuni și naționalități, menționînd-

²² A. S. B., Actele Magistratului, nr. 1038/1854.

²³ *Ibidem*, nr. 885/1854.

²⁴ *Ibidem*, nr. 1088/1854.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Arh. st. Sibiu, Fondul Distrikts Kommando, fasc. 683/5, nr. 2802/1854

du-se totodată că forurile superioare ale acestora nu se opuneau activării lor în cadrul corpului didactic al institutului Henriettei Vautier ²⁷.

La 6 mai 1854, Comandamentul militar districtual din Sibiu comunică Magistratului brașovean în legătură cu cererea de autorizație a H. Vautier că s-a aprobat deschiderea școlii prin decretul nr. 5684 din 20 aprilie 1854, atrăgându-se atenția că profesorii care predau la acest institut sînt obligați să-și anunțe forurile eclesiastice și laice pentru a se asigura că participarea lor nu întîmpină nici un fel de obiecții ²⁸.

Avînd toate aprobările și funcționînd deja, H. Vautier întîmpină totuși unele greutăți în desfășurarea oficială a activității sale de conducere a unei școli. În acest sens solicită de la Magistrat, din nou, la 30 iunie 1856, un certificat care să ateste aprobarea acordată pentru deschiderea institutului de educație a fetelor, act ce i se va elibera la 1 iulie 1856 ²⁹.

Străină de oraș, fără familie, H. Vautier luptă pentru a-și menține școala. Impozitele impuse fiind prea mari, face întîmpinare împotriva lor, începînd cu anul 1857, dovedind prin acte că este fiica orfană a colonelului cezaro-crăiesc, Charles Vautier.

Cu toate acestea, Oficiul cercual cezaro-crăiesc respinge contestațiile solicitantei, făcute mereu între anii 1857—1860, emițînd hotărîrea de a fi recuperate taxele impuse ³⁰.

Depășind aceste dificultăți, H. Vautier reușește să-și deschidă institutul și să-l mențină activ, timp de 45 de ani.

Este puțin probabil ca institutul să fi funcționat încă din 1852 după cum se menționează într-un anunț din „Gazeta Transilvaniei” din 1866 ³¹, întrucît atît datele furnizate de Kriegsarchiv din Viena care atestă că H. Vautier a venit de la Viena la Brașov în ianuarie 1854, cît și certificatul de deschidere a institutului specifică același an, 1854 ³².

Începînd cu 1860 pînă în 1899 acesta va fi consemnat printre instituțiile de seamă ale orașului, făcîndu-și simțită prezența atît la Brașov cît și în alte localități de peste Carpați, de unde veneau elevele.

În decursul atîtor ani, institutul a funcționat în mai multe locuri. Unele case există și azi, de pildă pe actuala str. Ciucaș nr. 20, imobil care apare

²⁷ A. S. B., Actele Magistratului, nr. 3586/1854.

²⁸ *Ibidem*, nr. 3156/1854.

²⁹ *Ibidem*, nr. 5096/1856.

³⁰ *Ibidem*, nr. 1671, nr. 2012, nr. 5521/1857, nr. 5192/1860.

³¹ „Gazeta Transilvaniei”, an. XXIX, nr. 15, 7 martie (23 febr.), 1866, p. 4.

³² Vezi nota 19.

și în fotografia grupului de eleve (vezi: foto nr. 7), unde una din proprietarele casei își amintește, de pe vremea când era încă copil, de femeia în vîrstă, energică și respectată care s-a preocupat de educația cîtorva promoții de fete.

Cu toate că înainte de anul 1860 institutul nu este menționat ca atare la o anumită adresă, mai mult ca sigur că el funcționa acolo unde locuia H. Vautier, fapt verificat mai apoi în toți anii următori, prin *Adressen-Buch*.

Prima consemnare oficială ca instituție apare în str. *Klostergasse* nr. 11 (str. Vămii, azi 7 Noiembrie), unde a funcționat între anii 1860—1863³³.

Odată cu dezvoltarea sa, institutul va necesita un spațiu tot mai mare. În 1863 îl găsim în strada *Heilighleichnamsgasse* nr. 307 (Poarta Șchei)³⁴.

Cei mai mulți ani institutul a funcționat pe strada *Kotzenmarkt* (Șirul sau Tîrgul Straielor, azi strada G. Barițiu) la diferite numere: între 1864—1868 la nr. 460³⁵, între 1869—1890 la nr. 306 și 307. Aici, unde le-a găsit și recensămîntul din 1869, elevele școlii ocupau un etaj și un parter³⁶.

Un mare spațiu îi era destinat institutului și pe strada *Hirshergasse* nr. 19 (azi str. Ciucaș), unde a funcționat în anul 1891³⁷. În fața acestei clădiri, școlărițele, multe la număr și de vîrste diferite, s-au fotografiat împreună cu o parte din profesorii lor și cu directoarea institutului, Henriette Vautier. Pe str. *Hirschergasse*, H. Vautier închiriasse un etaj întreg unde se aflau: sălile de clasă, dormitoare pentru fetele interne din Brașov și alte localități, sala de mese, sala de dans.

Cîțiva ani, între 1892—1896 activitatea s-a desfășurat pe strada *Burggasse* nr. 2 (azi str. Castelului), casa existînd și în prezent³⁸.

Ultimii doi ani, între 1897—1899 institutul a funcționat pe aceeași stradă la nr. 1, fiind înconjurat aproape din toate părțile de natura primitoare a Brașovului în care H. Vautier și-a petrecut aproape o jumătate din viață, timp în care s-a ocupat de educația multor eleve³⁹.

³³ *Adressen - Buch der Stadt Kronstadt*, Druck und Verlag von Johann Gött, 1860, p. 9, 1861, p. 91.

³⁴ *Ibidem*, 1863, p. 88.

³⁵ *Ibidem*, 1864, p. 93, 1865, p. 97, 1867, p. 98, 1868, p. 98.

³⁶ *Ibidem*, 1869, p. 102, 1870, p. 97, 1871, p. 99, 1872, p. 102, 1873, p. 100, 1874, p. 90, 1875, p. 25, 1876, p. 25, 1877, p. 24, 1878, p. 23, 1879, p. 28, 1880, p. 30, 1881, p. 31, 1882, p. 31, 1883, p. 35, 1884, p. 30, 1885, p. 32, 1886, p. 32, 1887, p. 39, 1888, p. 37, 1889, p. 37, 1890, p. 35.

³⁷ *Ibidem*, 1891, p. 47.

³⁸ *Ibidem*, 1892, p. 51, 1893, p. 55, 1894, p. 55, 1895, p. 62, 1896, p. 63.

³⁹ *Ibidem*, 1897, p. 64, 1898, p. 68, 1899, p. 72.

Programul școlar

Procesul de laicizare a învățămîntului, de pătrundere în programul de studiu a unor obiecte moderne își face simțită prezența și în institutul Henriettei Vautier.

În 1866 „Gazeta Transilvaniei“ publică programul de învățămînt al institutului:

- „— Se primesc școlărițe de orice etate, interne și externe
- Se împart pe clase după un examen
- Studii obligatorii de învățămînt:
 1. religiunea (după religia fiecărei eleve, avînd preot respectiv)
 2. limba franceză — de prim ordin, dată fiind limba maternă a antistei — gramatică și conversație
 3. muzică — pian
 4. limba germană — stilistică și literatură
 5. limba română
 6. limba maghiară — stilistică etc.
 7. matematică
 8. caligrafie
 9. desen
 10. geografie
 11. istorie universală
 12. istorie naturală
 13. toate lucrurile fine femeiești (croitoria)

Instruarea în toate obiectele e încredințată la profesori apți, care sînt ocupați și în alte institute publice și prin urmare au încredere publică⁴⁰.

Revelatoare este comparația între programul de învățămînt al școlii lui H. Vautier și cel al gimnaziului brașovean „A. Șaguna“ cu clase doar pentru băieți, unde între 1860—1870 se predau următoarele obiecte: religia, latina, elina, româna, germana, istoria și geografia, matematica, științele naturii și fizica, iar ca obiecte libere, gimnastica și cîntările⁴¹.

Deci, față de latină și elină care se învățau în plus la gimnaziu, H. Vautier introdusese ca materii obligatorii muzica, caligrafia, desenul, în scopul unei educații estetice mai complexe a elevelor sale.

⁴⁰ Programul Institutului de fete de învățură și educație ce există de 14 ani în Brașov al Henriettei Vautier, în „Gazeta Transilvaniei“, an. XXIX, nr. 15, 7 martie (23 febr.) 1866, p. 4.

⁴¹ Andrei Bârseanu, *op. cit.*, p. 313.

Celelalte obiecte de bază, pentru o bună pregătire, sînt identice (în afară de fizică) între liceu și institutul Henriettei Vautier, aceasta promovînd o instruire a fetelor, conformă cu cerințele vremii.

În afara obiectelor necesare unei solide culturi generale ca: matematica, istoria universală, geografia, științele naturii, erau studiate mai multe limbi. Dintre acestea, limba franceză și limba română ocupau un loc deosebit de însemnat în ierarhia obiectelor predate.

De subliniat este în special faptul că predarea limbii române la elevele de naționalitate română se făcea ca obiect separat, la un nivel superior, deoarece fetele absolviseră o școală primară și deci își perfecționau cunoștințele de limbă maternă, în ceea ce privește gramatica, literatura.

Predînd limba franceză și dansul, H. Vautier s-a îngrijit ca și pentru celelalte materii să asigure elevelor sale profesori bine pregăuiți, de la diferite școli din oraș.

Răspunzînd permanent cerințelor crescînde ale evoluției societății, în institutul Henriettei Vautier se introduc materii noi, printre care, în 1885, chimia, fizica, geometria ⁴².

Astfel, elevele institutului erau pregătite de profesori specialiști, asigurîndu-se și din acest punct de vedere un nivel apropiat de acela al predării din liceu.

Dorind să asigure o pregătire cît mai largă, H. Vautier se ocupa în institutul său și de latura practică, fetele fiind familiarizate cu treburile gospodăriei, cu bunele maniere, fapt pentru care erau ținute în internat și unele eleve din localitate. Această educație a fetelor se realiza în paralel cu aceea pe care G. Barițiu o recomanda să se facă la băieți după „Cärticica năravurilor bune pentru folosul și trebuința elevilor” ⁴³.

Eleve. Manifestări culturale

Datorită renumelui cîștigat între timp, institutul de învățămînt al Henriettei Vautier era frecventat atît de brașovenice cît și de fete venite din alte localități, printre care chiar și din București.

An de an, H. Vautier înaintează liste cu elevele sale, anexînd la acestea certificate asupra orelor de religie, pe confesiuni ⁴⁴.

⁴² Din caietele de școală ale fostei eleve a institutului, Maria Boambă, păstrate în colecția prof. Valeria Căliman, care cu multă bunăvoință ni le-a pus la dispoziție.

⁴³ Vasile Netea, *op. cit.*, p. 65.

⁴⁴ A. S. B., Actele Magistratului, nr. 1519/1858, nr. 5192/1860.

Redăm mai jos lista cu elevele interne care locuiau împreună cu H. Vautier la recensământul populației efectuat în 1869:

- „1. Amalia Voina — n. 1856, reform. internă, din Ozun.
2. Marie Vergar — n. 1857, rom.-cat. internă, din Gheorghieni.
3. Emilia Veru — n. 1853, ort. internă, din Satulung.
4. Vidonia (sic!) Petcu — n. 1851, ort. internă, din Satulung.
5. Agnes Fleisig — n. 1857, mozaică, internă, din Făgăraș.
6. Roza Dezsö — n. 1858, reformată, internă, din Gheorghieni.
7. Iulia Dezsö — n. 1853, reformată, internă, din Gheorghieni.
8. Iulia Haidu — n. 1854, rom.-cat., internă, din București-România.
9. Virginia Sabanescu — n. 1853, rom.-cat., internă, Cîmpulung-România.
10. Helene Brătianu — n. 1856, ort., internă, Ploiești-România“⁴⁵.

În anul respectiv, institutul se afla împreună cu internatul său în strada Kotzenmarkt nr. 306, la etajul I și parter, în chirie în casa care aparținea lui Anastasie Safrano, de altfel ca și cea din strada Hirschergasse nr. 19.

Numele elevelor mai sus enumerate evidențiază un fapt de primă importanță pentru acest institut, și anume, că elevele deși erau de naționalități diferite (română, maghiară, germană etc.), aveau același program de internat și majoritatea obiectelor de predare erau comune.

Printre elevele institutului Vautier s-au aflat ani de-a rândul fetele unor familii fruntașe brașovene. Din 1885 datează o fotografie care reprezintă un grup de școlărițe, printre care figurează⁴⁶: Maria Boambă, viitoarea soție a publicistului și omului politic Valeriu Braniște, care a fost profesor de limba română, probabil prin 1899, pentru puțin timp la acest institut⁴⁷; Cecilia și Elvira Diamandi-Manole, fetele negustorului brașovean, apărător al intereselor școlilor, unul dintre cei care au contribuit substanțial la întemeierea gimnaziului „A. Șaguna“; Maria și Hortensia, fiicele profesorului Șt. Iosif și surorile poetului Șt. O. Iosif. Dintre acestea, Hortensia Iosif a fost timp de câțiva ani, în jurul anului 1899, profesoară la Caracal⁴⁸.

Institutul Henriettei Vautier și-a făcut remarcată prezența și în viața artistică a Brașovului.

Mișcarea teatrală a orașului animată de reprezentațiile unor trupe străine, iar mai târziu de grupuri formate din diletanți, este îmbogățită și prin spectacolele pe care institutul Henriettei Vautier le organizează cu elevele sale⁴⁹.

⁴⁵ Vezi nota 18.

⁴⁶ Din colecția prof. Valeria Căliman.

⁴⁷ Din informațiile fiicei lui Valeriu Braniște, prof. Valeria Căliman.

⁴⁸ Horia Oprescu, *Correspondență: Șt. O. Iosif, Dimitrie Anghel, Natalia Negru, M. Sadoveanu, N. Iorga, C. Sandu-Aldea, Virgil Cioflec, Ilarie Chendi*. București, Edit. pentru literatură, 1969, p. 29, 30, 32.

⁴⁹ „Gazeta Transilvaniei“, an. XLV, nr. 7, 19 iulie (1 iul.), 1883, p. 4.

Institutul prezintă spectacole cu operete și scenete, cu dansuri și muzică, contribuind prin aceasta atât la dezvoltarea mișcării teatrale, cât și la atragerea și educarea publicului, pe care-l obișnuiește cu reprezentarea unor lucrări moderne într-o formă adecvată.

În aceste spectacole apar fetele unor familii din Brașov cât și de peste Carpați, fapt de mare însemnătate pentru emanciparea femeilor, prin participarea lor activă la viața cultural-artistică a orașului.

Organizînd serbări cu recitări, muzică, dramatizări, institutul Henriettei Vautier a mers și din acest punct de vedere alături de gimnaziul românesc, de școala comercială superioară, care prezentau periodic în fața publicului mici spectacole în cadrul ședințelor festive ale societăților lor de lectură.

*

* *

În afara institutului de învățămînt al H. Vautier, în Brașov au mai funcționat cîteva instituții de acest fel pentru fete, toate însă cu o durată doar de cîteva ani, cu o activitate redusă, rezumîndu-se la predarea cîtorva obiecte.

Primul menționat este cel al Philippine Barrou, care a ființat între 1860—1864⁵⁰, fiind situat pe strada Heilighleichnamsgasse nr. 13, între 1860—1863, iar în 1864 pe str. Johannesgasse nr. 635.

Mai tîrziu, în 1870 „Gazeta Transilvaniei”⁵¹ anunță programul institutului pentru fete condus de d-na Emilia Humpel, fiica lui Ioan Maiorescu, căsătorită cu profesorul Wilhelm Humpel⁵², profesor de muzică la institutul H. Vautier între anii 1860—1864⁵³.

Continuînd preocupările tatălui său pentru dezvoltarea învățămîntului și punîndu-le în aplicare la Brașov, Emilia Humpel a condus institutul înființat de ea la care au predat profesorii: „I. Fericeanu — catihet și profesor de limba maghiară la gimnaziul românesc, dr. I. Meșota — conectorul gimnaziului românesc, P. Dima — profesor la gimnaziul românesc, L. Korodi — profesor la gimnaziul german, I. Meschendörfer — profesor la școala reală germană, P. Dück — profesor la școala primară germană”⁵⁴, o parte din aceștia funcționînd și la institutul Henriettei Vautier.

⁵⁰ Adressen - Buch, 1860, p. 90, 1861, p. 91, 1863, p. 88, 1864, p. 93.

⁵¹ „Gazeta Transilvaniei”, an. XXXII, nr. 56, 3 aug. (22 iul.) 1870, p. 4.

⁵² G. Ionescu-Gion, Ioan Maiorescu, în „Revista nouă”, an. II, nr. 11—12, dec. 1889—ian. 1890, p. 407.

⁵³ Adressen - Buch, 1860, p. 90, 1861, p. 83, 1863, p. 88, 1864, p. 94.

⁵⁴ Vezi nota 50.

În 1872, „Gazeta Transilvaniei“ publică programul unui alt institut particular de învățământ: al Mariei Joanelli, înființat încă din 1869⁵⁵, care era orientat în special pe predarea de limbi străine: germană, franceză, engleză, italiană și muzică. Localul era situat mai întâi pe str. Căldărarilor nr. 519 și apoi pe str. Șcheilor nr. 134.

Spre deosebire de aceste institute, avînd o viață scurtă și un program de învățământ limitat, institutul H. Vautier a trăit intens în viața orașului timp de aproape o jumătate de veac, impunîndu-se nu numai în atenția brașovenilor, ci și a celor interesați din toată țara, datorită instruirii multilaterale a elevilor.

În 1899, la 24 noiembrie, directoarea și proprietara de institut, Henriette Vautier, locuind în str. Burggasse nr. 1, moare, fiind înmormîntată în cimitirul din Șchei⁵⁶.

Omăgiind-o în necrologul pe care-l publică, „Gazeta Transilvaniei“ menționează că institutul de învățământ pentru fete al Henriettei Vautier este cel mai vechi de acest fel din oraș și că nu peste mult timp ar fi împlinit 50 de ani. Se arată că școala a fost cunoscută și apreciată în cercuri largi românești, iar directoarea, pentru priceperea și devotamentul său a fost decorată cu crucea de aur⁵⁷.

La Brașov, ca și în alte părți unde și-au desfășurat activitatea asemenea școli, existența institutului Vautier a corespuns cerințelor vremii⁵⁸.

Prezentînd în mod succint activitatea de aproape cinci decenii a acestui institut, se poate afirma că, în ceea ce privește pregătirea tinerilor fete, rolul său a fost deosebit de important, contribuind la afirmarea femeii pe plan public.

⁵⁵ Institutul subscrisei concesionat pentru educațiunea copilelor din Brașov, în „Gazeta Transilvaniei“, an. XXXIV, nr. 66, 4 sept. (23 aug.) 1872, p. 4.

⁵⁶ A.S.B., Matricula defunctorum, 1899.

⁵⁷ „Gazeta Transilvaniei“, an. LXII, nr. 252, 14 (24) noiembrie 1899, p. 4.

⁵⁸ Informații asupra profilului institutului H. Vautier se află și în următoarele numere din „Gazeta Transilvaniei“: 1865, nr. 49, p. 4; 1882, nr. 93, p. 4; 1888, nr. 3, p. 3. 1886, nr. 34, p. 1. 1886, nr. 53, p. 2; 1886, nr. 235, p. 3; 1886, nr. 249, p. 2; 1888, nr. 36, p. 3. 1889, nr. 37, p. 3; 1891, nr. 138, p. 2; 1893, nr. 52, p. 3; 1893, nr. 176, p. 3.

No.	Species	Sex	Age	Date of capture	Locality	Measurements	Weight	Length	Wing	Tail	Culmen	Tarsus	Middle toe	Claw	Bill	Feet	Toes	Nails	Other	Remarks
1	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
2	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
3	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
4	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
5	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
6	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
7	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
8	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
9	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
10	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
11	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
12	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
13	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
14	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
15	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
16	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
17	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
18	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
19	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
20	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
21	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
22	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
23	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
24	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
25	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
26	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
27	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
28	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
29	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
30	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
31	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
32	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
33	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
34	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
35	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
36	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
37	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
38	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
39	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
40	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
41	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
42	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
43	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
44	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
45	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
46	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
47	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
48	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
49	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
50	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
51	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
52	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
53	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
54	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
55	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
56	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
57	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
58	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
59	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
60	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
61	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
62	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892
63	Theridactylus	♂	1892	July 14	Theridactylus	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14	1892	July 14					

[illegible]

Programu.

În institutul de fete de învățare și educație, ce există de 14 ani în Brașov, alu *Henriettei de Vautier* se primesc în totu timpul școlarile de ori ce etate, atât interne cât și externe, și se împart după depunerea unui examen în clasele respective.

Studii obligate de învățământ:

1. Relegiunea. Fiecare dămicela se înștrăe în învățăturile religiunii sale de preoti sau de cateheti autorizați. 2. Limb'a franceză, a carei înșmnetate și trebuința e recunoscută comună, se propune în institutu cu cuvenită pretuire, deoarece e limb'a maternă a anticelei; elevele se cultivă cât se pôte de bine în gramatică și în conversație. 3. Muzic'a: Piano. 4. Limb'a germană, stilistic'a și literatur'a. 5. Limb'a română. 6. Limb'a maghiară, stilistic'a etc. 7. Matematic'a. 8. Caligrafia. 9. Desemnul. 10. Geograf'a. 11. Istori'a universală. 12. Istori'a naturală. 13. Tote lucrurile fine femeiesci, precum și gătirea vestimentelor folosite și cosetur'a de premenele albe.

Pentru spalare, — costu: cafea de dejun, 3 felii la prandiu, pome de ojună, unu feliu la cină, prelunga studiile obligate se plătesc pre anu 360 fl. v. a.

Obiecte neobligate: pentru saltare, notare, gimnastică, precum și pentru limbile nouă se plătesc separat.

Înștruirea în toate obiectele s încredințată la profesori apti, cari sunt ocupați și în alte institute publice, și prin urmare au încredere publică.

Prete totu elevele se bucură de o îngrijire conșciențioasă și de o tractare amicală.

Prin această credem, că putem recomanda cât se pôte de bine institutul nostru în asemenea modă atât internelor, cât și externelor, și sperăm a corepsunde pe deplin încrederii, ce ni se dă prin încredințarea copilelor.

Henricette Vautier de Rochefort.

Fig. 6. Citeva dintre elevele institutului, în 1885, printre care:
 -- rindul de sus (în picioare): Maria Iosif (prima din dr.), Elvira Diamandi-Manole
 (a doua din dr.), Hortensia Iosif (ultima din st.); -- rindul din mijloc (șezînd): Ana
 Chiujdea (a treia din st.) — rindul de jos (șezînd): Maria Boambă (prima din dr.),
 Cecilia Diamandi-Manole (a doua din dr.).

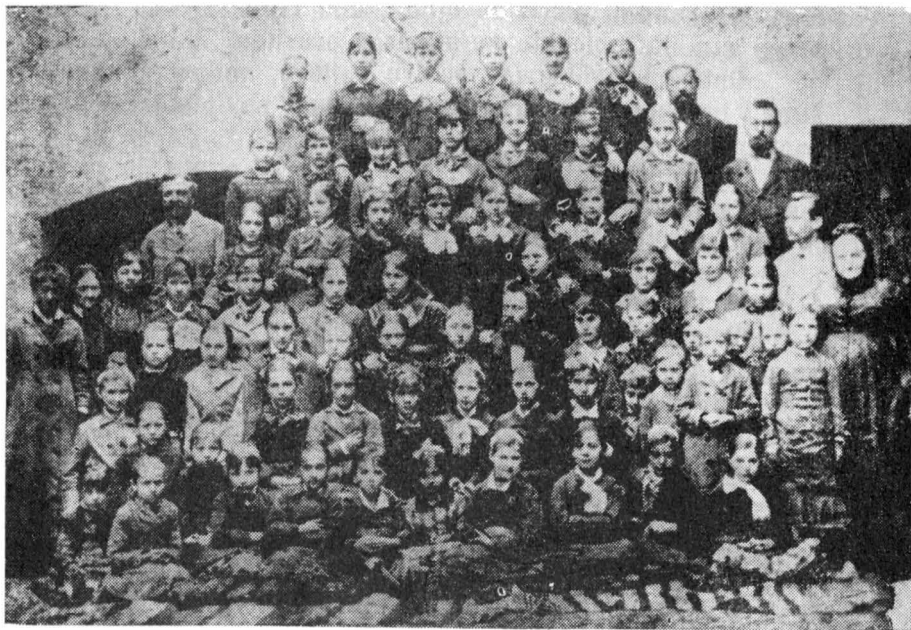

Fig. 7. 1891. Elevele institutului împreună cu H. Vautier și cîțiva profesori.

DAS MÄDCHENINSTITUT HENRIETTE VAUTIER. BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DES SCHULWESENS IN BRAȘOV (KRONSTADT)

(ZUSAMMENFASSUNG)

In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts nahmen in dem in einer stürmischen kapitalistischen Entwicklung befindlichen Brașov (Kronstadt) die Kultur und das Schulwesen einen immer wichtigeren Platz ein.

Die führenden Rumänen aus Kronstadt, die von Gheorghe Barițiu (1812—1893) angeregt und unterstützt wurden, bemühten sich um die Eröffnung von rumänischen Schulen, in denen die Jugend gemäss den wachsenden Anforderungen des Zeitgeistes unterwiesen werden sollte.

Im Jahre 1850 wurde des Kronstädter rumänische Gymnasium gegründet, an dem es aber nur Knabenklassen gab.

Die Fortbildung der Mädchen nach Beendigung der vier Volksschulklassen wurde bis dahin nur vereinzelt und mit Privatlehrern verwirklicht. In dieser Zeit begannen private Anstalten, die ähnlich wie die aus Westeuropa und aus den Rumänischen Fürstentümern eingerichtet waren, sich dieser Aufgabe zu widmen.

Ein solches Mädcheninstitut begründete Henriette Vautier, eine Französin, die auf Empfehlung des aus Kronstadt stammenden Schul-Mannes Ioan Maiorescu — der damals beim Justizministerium in Wien tätig war — nach Kronstadt kam. Dieses Institut bestand fast 50 Jahre lang, zwischen 1852 und 1899.

Die amtliche Genehmigung zur Eröffnung der Anstalt datiert vom 20. April 1854, aber anscheinend hatte Henriette Vautier auch Schülerinnen, die sie schon vorher, seit 1852, unterrichtete, wie aus der „Gazeta Transilvaniei“ 1866 zu entnehmen ist, wo der Lehrplan des Instituts veröffentlicht wurde.

Die Erziehung der Mädchen, die nicht nur aus Kronstadt, sondern auch aus den Rumänischen Fürstentümern, z. B. aus Bukarest, Ploiești, Cîmpulung und anderen Städten stammten, wurde auf wissenschaftlicher Grundlage verwirklicht. Der Lehrplan war dem des Kronstädter rumänischen Knabengym-

nasiums sehr ähnlich und enthielt wichtige Gegenstände: Französisch, Rumänisch, Deutsch, Geschichte, Erdkunde, Naturkunde, Physik, Chemie, Mathematik, Geometrie, Musik, Schönschreiben, Tanzunterricht. Es unterrichteten Fachlehrer von den Gymnasien und den anderen Kronstädter Schulen.

In dem Mädcheninstitut von Henriette Vautier wurde Französisch als Unterrichtsgegenstand früher als am rumänischen Knabengymnasium eingeführt.

Henriette Vautier hat durch ihr Institut und die dort erzogenen Schülerinnen einen Beitrag zur Gleichstellung der Frau geleistet und gleichzeitig durch verschiedene Operetten- und Theateraufführungen zur Entwicklung des gesellschaftlichen und kulturellen Lebens der Stadt Kronstadt beigetragen.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1. Mitteilung, dass mit dem Gouvernements-Erlass Nr. 5684 vom 20. April 1854 die Eröffnung einer Privatmädchenschule durch Henriette Vautier genehmigt wurde.
- Abb. 2. Gesuch der Henriette Vautier aus 1856, wo sie um eine Bestätigung ansucht, dass sie 1854 die Bewilligung zur Eröffnung eines „Mädchen Instituts“ erhalten habe.
- Abb. 3. Als Beleg für ihren Einspruch gegen die ihr vorgeschriebene Steuer legt Henriette Vautier ein Zeugnis vor, dass sie die Tochter des k.k. Obersten Karl Chevalier de Vautier ist, der 1824 in Tarnow in Galizien gestorben ist.
- Abb. 4. Volkszählungsbogen aus 1869 für Henriette Vautier und die in ihrem Institut wohnen den Mädchen.
- Abb. 5. Der von der „Gazeta Transilvaniei“ 1866 veröffentlichte Lehrplan.
- Abb. 6. Einige der Schülerinnen des Instituts im Jahre 1885, darunter in der oberen Reihe stehend: Maria Iosif (1. von rechts), Elvira Diamandi-Manole (2. von rechts), Hortensi Iosif (ganz links); in der mittleren Reihe, sitzend: Ana Chiujdea (3. von links); in der unteren Reihe: Maria Boambă (1. von rechts), Cecilia Diamandi-Manole (2. von rechts).
- Abb. 7. Die Schülerinnen des Instituts mit Henriette Vautier und einigen Professoren im Jahre 1891.

PĂTRUNDEREA PUBLICAȚIILOR PROGRESISTE ȘI MARXIST-LENINISTE ÎN BIBLIOTECILE PUBLICE ȘI PARTICULARE DIN BRAȘOV ȘI SIBIU

de DAN MIHĂILESCU

Un rol deosebit în domeniul cunoașterii și răspîndirii învățăturii marxiste l-au avut în cea de-a doua jumătate a secolului trecut organele de presă „Înainte“, „Contemporanul“, „Dacia viitoare“, „Emanciparea“, „Revolta socială“, „Socialistul“ ș. a., editate de cerourile socialiste din București, Iași și din alte părți ale țării, care prin diferite mijloace legale sau ilegale au pătruns și în Transilvania.

Specific pentru această parte a țării este faptul că alături de publicațiile menționate au mai intrat numeroase tipărituri socialiste din apusul Europei, îndeosebi din Germania și Ungaria.

În fondul documentar al bibliotecii ASTRA din Sibiu, figurează mai multe periodice și lucrări apărute în diferite reviste socialiste de la sfîrșitul secolului XX, care prin conținutul lor au adus o contribuție însemnată la răspîndirea ideilor marxiste în această parte a țării. Din datele existente nu se poate preciza dacă aceste publicații au intrat în bibliotecă la apariția lor sau la o dată ulterioară. „Contemporanul“ figurează în fișele vechi de evidență ale bibliotecii cu unele numere din anii 1881—1886, iar ziarul emigranților politici „Dacia viitoare“ apărut la Bruxelles și Paris cu 14 numere¹.

Lucrările lui C. Dobrogeanu-Gherea: „Anarhia cugetării“ apărută în „Revista Socială“, 1884, nr. 4), „Ce vor socialiștii români“ (în „Revista Socială“, 1884, nr. 8—11), „Robia și socialismul“ (în „Revista Socială“, 1884—1885, nr. 7—12), prin care autorul și-a adus o contribuție pozitivă la popularizarea socialismului științific², au făcut parte din vechiul fond de cărți al bibliotecii ASTRA din Sibiu. Cel de-al doilea și al treilea studiu

¹ Biblioteca ASTRA din Sibiu are pentru fondul documentar de periodice un catalog alfabetic care înlesnește găsirea rapidă a acestor publicații.

² Nr. 3290—95.

(„Ce vor socialiștii români“, „Robia și socialismul“) au fost reeditate la Iași în cadrul tipografiei și litografiei H. Goldner în 1886; aceste ediții există la această bibliotecă și sînt consemnate la numărul de inventar menționat³.

Socialiștii din această parte a țării mai primeau cărți și materiale propagandistice din străinătate. Acest lucru este confirmat de cazul brutarului I. Schubert din Brașov, care, fiind surprins de o percheziție a autorităților efectuată în 1884 la domiciliu, a fost găsit cu numeroase cărți, broșuri și ziare socialiste în limba germană. Pe lista tipăriturilor confiscate cu această ocazie, se aflau lucrările lui K. Marx și Fr. Engels: „Manifestul Partidului Comunist“, „Munca salariată și capital“, „Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință“. Pe lângă aceste opere ale celor doi clasici ai marxismului, se mai remarcă publicațiile lui Friedrich Krasser, „Antisyllabus“ și „Marseillaise des Christentums“.

Paralel cu aceste cărți au pătruns în Transilvania și cîteva ziare muncitorești (găsite în aceeași colecție a brutarului I. Schubert), ca „Zukunft“, editat de Partidul social-democrat din Germania, „Arbeiter-Freund“, „Wochen-Chronik“ și „Népszava“, editate de Partidul general muncitoresc⁴.

La dorința legitimă a muncitorilor de a-și îmbogăți cunoștințele politice și culturale, cercurile reacționare ale monarhiei răspund cu interdicții, percheziții și închisoare.

În plus, burghezia și moșierimea lansează prin scribii săi diferite teorii reacționare, antidemocratice, intensifică propaganda clericală, pentru a strage atenția maselor de la preocupările și acțiunile lor social-politice.

După unirea Transilvaniei cu România, care a reprezentat în istoria poporului nostru un eveniment important în desăvîrșirea unității de stat, roadele acestei lupte seculare au fost speculate de burghezie în interesele sale de clasă. Pentru cei exploatați, indiferent de naționalitate, situația lor economică, socială și politică, nu s-a îmbunătățit pe măsura așteptării. Acest lucru se reflectă în ecoul și mișcările muncitorilor din 1920, care au avut loc în întreaga țară inclusiv în Transilvania (Sibiu, Brașov, Cluj, Oradea etc.).

Procesul greviștilor sibieni, intentat ou această ocazie, s-a încheiat după nouă zile de dezbateri cu condamnarea la muncă silnică și închisoare a 12 persoane de naționalitate română, maghiară și germană. Acest proces a fost

³ Nr. 3296 Biblioteca ASTRA Sibiu.

⁴ A. Egyed, *Despre mișcarea muncitorească în Transilvania între anii 1880—1890*, în *Studii de istorie*, 1957, nr. 4, anul X, p. 43; C. Göllner, *Betrachtungen zum fortschrittlichen Denken der Siebenbürger Sachsen im 19. ten Jahrhundert*, în *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, București, 1, 1961, p. 49.

cunoscut și publicat, sub denumirea de „Procesul socialiștilor” și „Hermannstädter Sozialistenprozes” în ziarele „Dacia Traiană” și respectiv „Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt”⁵.

În această perioadă de avânt revoluționar, burghezia și moșierimea din România trec la ofensiva directă împotriva influenței crescânde pe care o exercită tot mai mult învățătura marxist-leninistă. Folosind tot arsenalul propagandistic care le stătea la îndemână, guvernele reacționare din țară și-au concentrat atenția asupra tînărului stat al dictaturii proletariatului din Rusia, defăimînd și calomniînd politica și activitatea partidului condus de Lenin, în primii ani după revoluție.

Opus acestei practici propagandistice susținute de oficialitatea burgheză, elemente înaintate ale poporului nostru, reunite în organizațiile socialiste de stînga și, după înființare, de P.C.R., au desfășurat prin presa legală și ilegală o muncă susținută de lămurire și popularizare a ideologiei comunismului științific, a realizărilor obținute de primul stat din lume al muncitorilor și țăranilor.

Unul din aceste periodice (aflat în fondul documentar al Bibliotecii municipale Brașov), este revista social-economică „Sămănătorul”⁶ apărută la Brașov (între anii 1918—1924) sub conducerea unui colectiv de redacție, din care au făcut parte Ilie Cristea și Ion Podea.

Orientarea acestei reviste progresiste era îndreptată spre criticarea vehementă a unor stări de lucruri tolerate și încurajate de burghezie, demasca antisemitismul, ipocrizia clericală etc.

După o perioadă de depresiune economică și politică (1917—1921), urmează etapa stabilizării relative a capitalismului, care durează pînă în anul 1928. Între 1929—1933 se desfășoară pe fondul crizei generale a capitalismului, criza economică mondială, care afectează și viața economică și politică din țara noastră.

Contradicțiile social-economice se manifestă puternic și în România. Criza economică provoacă mari frământări sociale, nemulțumirile maselor exploatate se concretizează în mișcări și lupte muncitorești de amploare. În această situație, P.C.R. desfășoară prin diferite mijloace legale și ilegale în presă, o largă acțiune de propagandă în rîndul oamenilor muncii.

Cîteva din periodicele legale ale P.C.R. și ale organizațiilor sale de masă, pătrund în bibliotecile publice din această parte a țării, altele, în condițiile

⁵ „Dacia Traiană”, 1920, nr. 240 din 29. XII; „Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt”, 1920, nr. 14303 din 28. XII și nr. 14316 din 9. I. 1921.

⁶ Redacția revistei: Brașov, str. Nisipului de Sus, nr. 115.

prigoanei și cenzurii bungheze, sînt editate în orașele Brașov și Sibiu, de unde, cu ajutorul posibilităților de atunci și mai ales a organizațiilor ilegale ale P.C.R., sînt răspîndite în întreaga țară.

Din cauza conținutului combativ și demascator, periodicitatea revistelor și ziarelor conduse de P.C.R. este întreruptă parțial sau definitiv. Una din aceste reviste, prezintă atît în fondul documentar de periodice al Bibliotecii municipale Brașov, cît și în cel al bibliotecii ASTRA din Sibiu, este publicația redactată de profesorul Ilie Cristea „Spre stînga“, apărută în cîteva numere la Brașov în anul 1931⁷.

În urma apariției și difuzării acestei reviste, care a fost acuzată de guvernanți pentru conținutul său critic și puternic demascator, directorului Ilie Cristea și colaboratorilor săi, li s-a intentat un proces public în anul apariției sale (1931). Lui Ilie Cristea i s-a imputat faptul că a folosit un limbaj incisiv și ironic la adresa autorităților de atunci. Ca rezultat al „îndrăzneli“ sale, el a fost mutat disciplinar din Brașov la Aiud⁸.

O altă publicație periodică apărută sub conducerea P.C.R., aflată în fondul documentar al bibliotecii din Sibiu, unde au intrat mai multe numere la un interval mic de la apariția lor, este revista lui Alexandru Sahia „Bluze albastre“⁹, scoasă în colaborare cu Ilie Cristea și Haig Octavian la București în 1932. Acest periodic, conceput și realizat conform subtitlului, a fost o „revistă de literatură proletară“, la care și-au dat concursul renumiții scriitori de valoare mondială: Maxim Gorki, Theodor Dreiser, L. Reigis, pictorița Käthe Kollwitz ș. a., care figurau la rubrica colaboratorilor permanenți din străinătate.

Paralel cu pătrunderea și difuzarea presei înaintate și militante apărută în diferite localități ale țării, care prin conținutul ei arăta poporului adevărata cale spre fericire și libertate, P.C.R. și organizațiile de masă conduc și dirijează în întreaga țară între anii 1921—1944, editarea cîtorva sute de reviste și ziare.

La Brașov, în perioada 1920—1940 apar încă o serie de publicații periodice, legale și ilegale, orientate și îndrumate de P.C.R.

Între 1920—1922 este editat cotidianul în limba maghiară „Világosság“ (Lumina)¹⁰, iar în 1921 se tipărește săptămînalul „Dreptatea“ cu subtitlul „Foaia muncitorilor și țăranilor“¹¹. După un an (1922) este scos în limba

⁷ Redacția: Brașov, str. Junilor nr. 6, Tipografia Numbady.

⁸ Ilie Cristea, *Articole 1923—1936*, București, Edit. politică, 1961, p. 7.

⁹ Redacția: București, str. Episcopiei nr. 3, Tipografia Vremea.

¹⁰ *Studii și cercetări de bibliologie*, vol. IV, București, Edit. Academiei RPR., 1961, p. 166.

¹¹ *Ibidem*, p. 136.

maghiară „Calendarul luminii“ („Világosság naptára“)¹², urmat de „Világosság naptár“ (1923).

Urmărind cronologic apariția altor periodice în limba maghiară, consemnăm „Barcasági Forradalmár“ (editat de secțiunea Brașov a P.C.R., 1932—1933), „Ifjú Bolsevik“ (editat de secțiunea din Brașov a U.T.C., 1932), „Terror Ellen“ (gazeta organizației brașovene a „Ajutorului Roșu“, 1932), „Gummi Gyár“ (foaie de uzină a muncitorilor de la fabrica de cauciuc, 1933), „Szakszervezeti Értesítő“ (editat de Comisia din Brașov a sindicatelor revoluționare, 1933).

În anul 1934 mai apar două reviste, una la Brașov, intitulată „Cuvînt nou“¹³, și alta la Sibiu, cunoscută sub denumirea de „Munca“, organ economic și politic independent (Független Gazdasági és Politikai Kölöny — Unabhängiges Organ für Wirtschaft und Politik).

Comitetul regional din Țara Bârsei tipărește, între 1934—1935, periodicul în limba maghiară „Kalapács és Sarló“, iar în 1940 „Uzina și ogorul“. În acest interval, la Brașov au mai apărut „Vremuri noi“ (revistă de literatură, știință, economic socială, 1935—1936), „Buletinul grupului avocaților democrați“ (1936) și „Uj Idő“ (1936).

În afara ziarelor și revistelor de orientare progresistă și marxist-leninistă, care răspundeau dorinței oamenilor muncii de a cunoaște adevăratul aspect al evenimentelor interne și externe, în țara noastră mai circulau lucrări ideologice, care dezbăteau sau prezentau sub multiplele sale aspecte, teoria comunismului științific.

Bibliotecile publice și particulare au păstrat o parte din aceste publicații, care au putut fi salvate de umările prigoanei dezlănțuite în perioada guvernelor burgheze. O parte din aceste lucrări au aparținut unor persoane particulare, care în momente de dezlănțuită teroare împotriva comuniștilor și simpatizanților acestora, le-au donat unor biblioteci publice din Sibiu și Brașov, altele însă au intrat la intervale mai mici sau mai mari de la apariția lor, în fondul de cărți al bibliotecilor. O ultimă categorie o formează acele lucrări ideologice, care au circulat clandestin în anii de ilegalitate ai P.C.R. iar după 1944, au fost donate spre păstrare instituțiilor culturale specializate în acest sens.

La Biblioteca Brukenthal din Sibiu, pe fișele vechiului catalog figurează prima ediție a „Capitalului“ (Zur Kritik der politischen Oekonomie), apărut

¹² *Ibidem*, p. 166.

¹³ *Ibidem*, p. 135.

la Berlin în 1859. Această ediție s-a pierdut, rămânând cea din 1872, apărută la Hamburg, care a aparținut bibliotecii Academiei maghiare de drept¹⁴.

O altă lucrare valoroasă a lui Karl Marx „Munca salariată și capital“ (Lohnarbeit und Kapital) apărută la Leipzig, după anul 1920 și comentată de Ernst Drahm, a circulat pînă în 1944, cînd a fost donată de un anonim bibliotecii Brukenenthal.

Interesante sînt edițiile Manifestului Partidului Comunist apărute în limba germană și română, care au intrat în diferite perioade în patrimoniul aceleiași bibliotecii. Una din aceste ediții ale Manifestului, apărută la Berlin în 1909, în editura librăriei „Vorwärts“, a fost înregistrată la Brukenenthal în 1940. Un alt exemplar din aceeași lucrare, tipărit în editura Franz Pfemfert în anul 1919 la Berlin, a devenit proprietatea aceleiași instituții în anul 1923¹⁵. În limba română există ediția a II-a și a III-a a Manifestului Partidului Comunist, în traducerea lui Ion Sion, ultima tipărită la București (1906) în editura Casei Poporului, colecția Bibliotecii Socialiste.

Alte publicații muncitorești aflate în această bibliotecă și remarcate pentru valoarea lor documentară, sînt: lucrarea lui August Bebel „Die Frau und der Sozialismus“, apărută la Stuttgart și intrată la Brukenenthal în 1942, după ce în prealabil fusese la biblioteca de împrumut „Moderne Bücherei“ din Sibiu și „Almanahul editurii internaționale comuniste“ din 1921, la care au colaborat și cunoscuții revoluționari germani Karl Liebknecht și Roza Luxemburg. Din această ultimă lucrare, un exemplar a intrat în 1921, iar altul în 1947¹⁶.

Biblioteca Muzeului Brukenenthal a mai intrat relativ recent (1953) în posesia unei ediții din anul 1910 a lucrării lui Karl Marx „Muncă, Marfă, Bani“ apărută în editura „Lumea“¹⁷.

În octombrie 1944, fondul documentar cu publicații marxiste al acestei instituții, s-a mai îmbogățit cu trei exemplare în limba germană a următoarelor lucrări scrise de Lenin și apărute la Viena în editura „Arbeiterbuchhandlung“: „Die Lehren der Revolution“ (Tezele revoluției), „Werden die Bolschewiki die Staatsmacht behalten?“ (Vor putea susține bolșevicii puterea de stat?), „Die drohende Katastrophe und wie soll man sie bekämpfen?“ (Cum poate fi combătută catastrofa care amenință?)¹⁸. Se pare că aceste cărți apărute în anul 1921, în colecția „Materiale asupra istoriei revoluției

¹⁴ Prima sesiune științifică de bibliologie și documentare, București, 15—16 decembrie 1956, Edit. Academiei RPR., 1957.

¹⁵ Prima sesiune științifică de bibliologie..., p. 304.

¹⁶ Ibidem, p. 305.

¹⁷ Indicativul de bibliotecă: II, 3922.

¹⁸ Indicativele de bibliotecă la aceste trei cărți sînt în ordinea lor: II. 6718, II. 6719, II. 6720.

proletare din Rusia" (Materialen zur Geschichte der proletarischen Revolution in Russland), au aparținut unor cercuri marxiste, care au funcționat clandestin în orașul Sibiu.

În depozitul secției de istorie modernă și contemporană se mai găsesc o serie de publicații muncitorești și ale clasicilor marxismului, provenite din biblioteci particulare și intrate în cadrul Muzeului Brukenthal după 23 August. Iată o parte din titluri:

- m.c. 63 ¹⁹ — Marx Karl: *Capitalul*, rezumat de Carlo Gafiero. În românește de D. Fabian (București), Editura librăriei „Casa Poporului“, f. a., 95 p.
- m.c. 91 — Marx Karl: *Salarii, preț, profit*. Traducere de I. Sion. București, Edit. librăriei „Casa Poporului“, 1922, 79. p.
- m.c. 71 — Marx Karl: *Polgárháboru Franciaországban* (Revoluția din Franța), Budapest. Kiadja a magyarországi Szocialista párt könyvkiadói hivatala, 1919, 94 p.
- m.c. 88 — Bebel August: *Aus meinem Leben* (Din viața mea), Zweiter Teil, Stuttgart, Verlag von B. W. Dietz Nachf. 1920, 420 p.
- m.c. 77 — Calendarul muncii pe anul 1908, București, Cercul de editură socialistă, 1907, 80 p.
- m.c. 78 — Constituția Republicii Socialiste Federative a Sovietelor în Rusia, București, Cercul de editură socialistă, 1920, 19 p.
- m.c. 80 — Cultura proletară, 1926, nr. 3—4, Anul I, 184 p.
- m.c. 79 — Din hotărârile celui de-al II-lea Congres al Internaționalei Sindicatelor Roșii. Suplimentul nr. I al ziarului Socialismul, București, Tipografiile române unite, 1923, 31 p.
- m.c. 70 — Directivele și statutele Internaționalei Comuniste votate în al II-lea Congres al Internaționalei a III-a comuniste, 17 iulie—7 august 1920, Editura internațională, 1920.
- m.c. 66 — Kahana Ernest: *Social democrația în lumina materialismului dialectic*. În românește de T. Banciu (București), Editura „Cultura nouă“, 1933, 55 p.
- m.c. 108 — Pace cu Rusia Sovietică, București, f. e., 1920, 45 p.
- m.c. 99 — Pentru unitatea mișcării sindicale, București, Editura Consiliului general al uniunilor și sindicatelor unite (București), 1926, 89 p.
- m.c. 96 — Viitorul social, 1914, nr. 10.

O altă grupă de cărți aflată tot în fondul secției de istorie medie și contemporană de la Muzeul Brukenthal cuprinde o serie de lucrări de la

¹⁹ m.c. și numerele alăturate reprezintă indicativul și cota cărții respective la Biblioteca Brukenthal din Sibiu.

fosta bibliotecă a organizației ilegale a P.C.R. din Sibiu, păstrate și donate de ilegalistul Jeremias Ion, în 1961, acestei instituții.

În aceste numeroase publicații păstrate, am găsit declarațiile prezentate de victimele regimului burghez, care în urma ilegalizării P.C.R., a efectuat arestări în rîndul muncitorilor comuniști. Aceste materiale demascatoare la adresa terorii dezlănțuite de burghezie, au fost înmănușate în broșura „Abuzurile și crimele siguranței generale a statului”²⁰, apărută în 1925 la București. Introducerea și concluziile făcute la aceste declarații aparțin lui Costafonu, secretar general al „Ligii drepturilor omului”.

În limba maghiară se găsesc printre altele „Manifestul Partidului Comunist” (A kommunista Kiállitvány)²¹, a lui Karl Marx și Friedrich Engels, apărut la Budapesta în 1918 în editura A népszava könyvkerekedés kiadása, „Salariu, preț, profit” (Bér, ár, profit)²², a lui Karl Marx, apărută cu aceleași indicative bibliografice ca și lucrarea „Războiul civil din Franța” (Polgárháború Franciaországban)²³, a lui Marx, tipărită la Viena în 1921, „Mizeria filozofiei” (A filozofia nyomorusága)²⁴, scrisă de K. Marx și editată la Budapesta în 1932 etc.

Din aceeași sursă am mai întîlnit următoarele cărți de literatură marxistă în limba germană: A. Wanski „Rosa Luxemburg”, „Stellung zu den taktischen Problemen der Revolution” (Poziția în problemele tactice ale revoluției)²⁵ apărută la Hamburg în editura Kommunistische Internationale, cartea doctorului Moritz Oberländer „Die Krise des Kapitalismus als Wegweiser zur kollektivistischen Planwirtschaft” (Criza capitalismului călăuzește spre o economie colectivă planificată)²⁶ apărută în 1931 la Cernăuți în editura Arbeiter-Buchdruckerei), albumul caricaturistului Georg Grosz, care prezintă în 55 desene cu tematică politică, aspecte satirice la adresa armatei germane revanșarde etc. Această operă plastică intitulată „Das Gesicht der herrschenden Klasse” (Imaginea clasei stăpînitoare)²⁷ a fost tipărită la Berlin de editura Malik în 1921, colecția „Kleine revolutionäre Bibliothek”.

Biblioteca ASTRA din Sibiu păstrează în fondul său documentar diferite lucrări socialiste și marxist-leniniste, editate înainte de eliberare. O parte din acestea figurează în vechile cataloage și inventare, ceea ce denotă că intrarea

²⁰ Indicativul de bibliotecă: m.c. 248 (Muzeul Brukenthal, secția de istorie medie și contemporană).

²¹ Indicativul de bibliotecă: m.c. 120.

²² Idem, 119.

²³ Idem, 118.

²⁴ Idem, 256.

²⁵ Idem, 121.

²⁶ Idem, 125.

²⁷ Idem, 257.

lor a avut loc pe timpul vechii biblioteci ASTRA, altele neînregistrate încă, formează o grupă distinctă, cunoscută sub denumirea de „fondul comunist”.

În prima categorie figurează o serie de traduceri din operele clasicii marxismului ca: „Muncă, marfă, bani” (K. Marx)²⁸ în traducerea lui A. Luca, tipărită în anul 1910 la București în editura „Lumen”; „Capitalul” (K. Marx) rezumat cu aprobarea autorului, de Gabriel Daville și apărut într-o primă ediție la Paris în 1883; la noi a fost publicat în traducerea lui Mihail I. Negreanu la București, editura „Forum” în 1935²⁹; broșura „Socialism utopic și socialism științific”³⁰ scrisă de Fr. Engels, cu o prefață de Panait Mușoiu, ieșită de sub tipar în 1891 la București, în tipografia lui Ion Weiss. Din lucrările de popularizare a marxism-leninismului am întâlnit studiul lui Constantin Dobrogeanu-Gherea „Concepția materialistă a istoriei”³¹ prezentat de autor la „Cercul studiilor sociale din București” și apărut sub formă de broșură în 1892 la București, în Stabilimentul Grafic I. V. Sococ ș.a.

În limba maghiară, biblioteca ASTRA din Sibiu posedă un număr însemnat de volume marxiste și de literatură muncitorească apărută mai ales în anul revoluției din Ungaria. Menționăm câteva dintre acestea:

— Marx és Engels: „Manifestul Partidului Comunist” (A kommunista Kiáltvány)³².

— Lenin: „Statul și Revoluția” (Allan és forradalom)³³ Budapest, kiadja (magyarországi szocialista Párt, 1919, 110 p. (Kommunista könyvtár)

— Bern: „Importanța și munca Internațională a III-a”, (A harmadik nemzetközi jelentőse és munkája)³⁴, Budapest, a Népszava könyvkereskedés kiadása, 1919, 48 p. (Munkáskönyvtár).

— Szabó Ervin: „Lupta dintre capital și muncă” (A tőke és a munkás harca)³⁵, Budapest. Kiadja a Közoktatási népbiztosság, 1919, 11 p. (Kommunista könyvtár).

Alături de aceste titluri, în fondul bibliotecii ASTRA din Sibiu mai figurează cărți ale clasicii marxism-leninismului și ale unor popularizatori și teoreticieni ai comunismului științific, scrise în limba franceză, care provin tot din vechile publicații ale fostei biblioteci ASTRA. Unele din aceste lucrări sînt ediții valoroase apărute înainte sau după primul război mondial, în edituri progresiste din Franța. Printre acestea remarcăm: „Capitalul” (Le capi-

²⁸ Pe foaia de titlu, broșura are ștampila căminului cultural Porcești, județul Sibiu.

²⁹ Indicativul de bibliotecă: nr. inv. 99.031 (Bibl. ASTRA Sibiu).

³⁰ Indicativul de bibliotecă: nr. inv. 3296 (Bibl. ASTRA Sibiu).

³¹ Idem, 23379.

³² Idem, 16243.

³³ Idem, 16245.

³⁴ Idem, 16271.

³⁵ Idem, 16173.

tal)³⁶ al lui Karl Marx, tipărit la Paris în colecția „Petite bibliothèque économique française et étrangère”; „Manifestul Partidului Comunist” (Manifeste du Parti Communiste), într-o ediție autorizată și prefăcută de autori (Marx și Engels), tradusă de Laure Lafargue și revăzută de Fr. Engels, apărută în 1912 la Paris, în colecția „Librairie du Parti Socialiste”; „Critica economiei politice” (Critique de l'Économie politique par K. Marx) tipărită în 1899 la Paris în editura Fraților Schleicher³⁷ colecția „Bibliothèque internationale des sciences sociologiques”; lucrarea „Statul și revoluția” (L'État et la révolution, par Lenin)³⁸ a fost scoasă de editura comunistă l'Humanité în 1925 la Paris.

Din lucrările teoretice de doctrină socialistă semnalăm studiul lui Paul Lafargue „Metoda istorică a lui Karl Marx” (La méthode historique de Karl Marx)³⁹, tipărită la Paris în editura Partidului Socialist, la o dată ce nu se poate preciza, din lipsa indicațiilor bibliografice necesare.

Sub denumirea de „Fondul comunist” sînt cunoscute la biblioteca ASTRA din Sibiu, cîteva zeci de cărți progresiste și marxist-leniniste despre a căror proveniență nu se pot face însă precizări.

O variantă cu privire la această problemă se referă la faptul că aceste publicații provin dintr-o confiscare efectuată de poliție cu prilejul mai multor percheziții întreprinse la domiciliul comuniștilor din Sibiu.

Din titlurile cărților românești cuprinse în acest fond al bibliotecii din Sibiu⁴⁰, relevăm prezența broșurii „Patruzeci de ani de sărăcie, de robie și rușine” scoasă de cercul socialist „România muncitoare”, cu un an înaintea răscoalei din 1907, la Galați în tipo-litografia „Moldova”. Tot aici se mai află și conferința lui C. Dobrogeanu-Gherea „Din ideile fundamentale ale socialismului științific”, care a fost mai întîi expusă în sala cencului „România muncitoare” la 28 mai 1906 și apoi tipărită în același an, la București în cadrul tipografiei „Speranța”.

Mai menționăm o lucrare de analiză a ideilor socialiste, care se ocupă de concepțiile sociale ale utopiștilor; este vorba de broșura lui Ch. Rappaport „Din istoria socialismului” tipărită la București în 1920, după traducerea lui R. Savela.

În bibliotecile publice mai nou înființate (după 1920) aflate în Brașov, intrarea cărților marxiste, a publicațiilor muncitorești în general, se face mult mai greu. Acest lucru se explică prin faptul că supravegherea și cenzurarea lu-

³⁶ Idem, 27075.

³⁷ Ambele lucrări, Manifestul Partidului Comunist și Critica Economiei Politice nu erau în fondul inventariat.

³⁸ Indicativul de bibliotecă: nr. inv. 9327 (Bibl. ASTRA, Sibiu).

³⁹ Idem, 5396.

⁴⁰ Neinventariat la data studierii lui.

crărilor progresiste se făcea mult mai atent după anul 1930, perioadă în care a fost deschisă și biblioteca publică ASTRA din Brașov.

Biblioteca municipală Brașov moștenitoarea vechiului fond al bibliotecii Astra, mai păstrează printre cărțile documentare câteva volume ale lui Marx și Engels în limba franceză ca „Originea familiei, a proprietății private și a statului“ (L'origine de la famille, de la propriété privée et de l'état)⁴¹, scrisă de Friedrich Engels și scoasă de editorul G. Caré în 1893 la Paris; „Capitalul“ (Le capital)⁴² al lui Karl Marx, rezumat și prefațat cu un scurt studiu de Gabriel Daville, tipărit în colecția „Bibliothèque socialiste“ din Paris, în jurul anului 1880 ș.a.

Nu de mult, în fondul documentar al bibliotecii municipale a fost descoperit în donația Valeriu Braniște, un număr de peste 50 de cărți și broșuri în limba maghiară, apărute în anul revoluției socialiste din Ungaria (1919), iar printre publicațiile aduse de la fosta bibliotecă a gimnaziului din Mediaș, s-a găsit lucrarea lui K. Marx „18 brumar a lui Bonaparte“ (Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte) apărută la Hamburg în 1907 în cunoscuta editură progresistă a lui Otto Meissner.

În catalogul bibliotecii documentare de pe lângă Arhivele statului Brașov, se află o fișă de evidență pentru o broșură mai puțin cunoscută în circulația publicațiilor marxist-leniniste vechi, care cuprinde articolul lui V. I. Lenin, intitulat „Sarcinile proletariatului în revoluția noastră“⁴³. Acesta a fost tipărit, după cum ne arată descrierea fișei, în 1917 la Sibiu, în editura Partidului Comunist, sub formă de broșură în 39 de pagini.

La aceeași bibliotecă se mai află ediția în trei volume a Capitalului în limba germană (Das Kapital)⁴⁴, apărut la Hamburg în editura lui Otto Meissner, în ani diferiți; volumul I este dintr-o ediție apărută în anul 1914, iar volumele II și III dintr-o ediție din 1911. Toate sînt prefațate de Fr. Engels, continuatorul ultimului volum al marii opere începute de K. Marx.

Așa cum reiese din această scurtă cenzurare cu privire la pătrunderea publicațiilor progresiste și marxiste în unele biblioteci publice din partea de sud-est a Transilvaniei, literatura ideologică a proletariatului își făcea loc în ciuda restricțiilor și cenzurii burgheze. Acest lucru demonstrează faptul că proletariatul din țara noastră, la început sub conducerea socialiștilor înaintați și apoi a comuniștilor, s-a preocupat de răspîndirea ideilor marxiste prin intermediul cuvîntului scris.

⁴¹ Indicativul de bibliotecă a fișei nr. 4.089, Fondul documentar, Biblioteca municipală Brașov.

⁴² Indicativul de bibliotecă a fișei nr. 6.181 (Bibl. mun. Brașov)

⁴³ Idem, 1.497.

⁴⁴ Idem, 1.167.

DAS EINDRINGEN FORTSCHRITTLICHER UND MARXISTISCH-LENINISTISCHER SCHRIFTEN IN DIE ÖFFENTLICHEN UND PRIVATEN BIBLIOTHEKEN VON BRAȘOV (KRONSTADT) UND SIBIU (HERMANNSTADT)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Nach Durchforschung der wichtigsten öffentlichen wie auch einiger privater Bibliotheken, besonders in Brașov (Kronstadt) und Sibiu (Hermannstadt), weist der Verfasser auf eine Reihe von ideologischen — fortschrittlichen und marxistisch-leninistischen — Schriften hin, die zwischen den beiden Weltkriegen im Umlauf waren.

Es handelt sich um Arbeiten und Zeitschriften, die die Werke der Klassiker des Marxismus-Leninismus — Marx, Engels, Lenin — als solche, oder die Ideen dieser philosophischen, gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Doktrin verbreiteten.

Da in diesem Landesteil neben den Rumänen auch Ungarn und Deutsche wohnen, sind viele dieser Drucke — teils ausländischer Herkunft — in den Sprachen der mitwohnenden Nationalitäten erschienen.

Die Abhandlung dient als Vorarbeit für ein umfangreicheres Studium, das sich mit der Verbreitung der marxistisch-leninistischen Veröffentlichungen in ganz Rumänien bis zum 23. August 1944 befasst.

NOTE

Ô NOUĂ DESCOPERIRE ARHEOLOGICĂ LA RIȘNOV*

de FLOREA COSTEA

Realizarea unor cadre exterioare la filmul românesc „Columna” a necesitat o serie de amenajări speciale la cetatea feudală de la Rîșnov. Cu această ocazie s-au înlăturat depunerile de pământ ce împiedicau accesul prin poarta cu turn a curții exterioare. Odată cu pătrunderea sub nivelul drumului medieval au început să apară sporadic fragmente ceramice și unelte. Ceramica, amestecată și foarte deteriorată, aparține epocii bronzului, statului dac liber, perioadei stăpînirii romane și feudalismului dezvoltat.

În cele ce urmează ne vom ocupa de ceramica din epoca bronzului, care este și cea mai numeroasă.

Prin observațiile făcute pe locul descoperirii, s-a putut constata că nu avem de-a face cu un material *in situ*, pentru aceasta pledînd în special asocierea celor trei feluri de ceramică. S-a putut stabili că, exceptînd vestigiile feudale, toate celelalte materiale au fost aduse dintr-un loc aflat în apropiere (ne bazăm afirmația pe faptul că în două gropi situate în zona estică a curții exterioare s-au descoperit obiecte similare), cu scopul de a se nivela drumul, peste el depunîndu-se ulterior ceramica și uneltele feudale (încuietori, cuie etc.).

Lipsind stratigrafia, întregul material va fi analizat doar pe criteriul tipologic.

Din ceramica descoperită la Rîșnov și aparținînd epocii bronzului nu s-au păstrat vase întregi sau întregibile. Totuși, cele peste 100 de fragmente permit unele constatări privind calitatea pastei, tehnica de lucru, ornamentația, forma, elemente care facilitează încadrarea ei.

După formă, mărime și ornamentație ea poate fi împărțită în două specii: ceramică uzuală, de culoare brună sau cenușie, cu pereții groși și arcuiți, ornamentată cu alveole, proeminențe, perforații etc., spre deosebire de o a doua grupă în care se încadrează vase mici (cânițe) din pastă fină, cu decor canelat sau striat (fig. 2/2—3).

Calitatea pastei. O primă categorie și cea mai numeroasă o formează ceramica din pastă grosolană, rău frămîntată, avînd în compoziție pietricele. La aceste vase arderea este neuniformă și, împreună cu culoarea inițială a pastei, a contribuit la obținerea unei game de nuanțe coloristice.

O altă categorie este aceea a vaselor din pastă impură, mai bine frămîntată, avînd ca degresant nisip. Cu puține excepții arderea este deasemeni neuniformă. Aceste vase, gălbui la suprafață, prezintă în spărtură nuanțe de brun și cenușiu.

* Descoperirea ne-a fost semnalată de muncitorul Gh. Nacu din Rîșnov cărui îi aducem mulțumiri și pe această cale. Prezenta lucrare a fost întocmită în anul 1968.

Un număr de vase aproximativ egal cu al celor din prima categorie au pe ambele fețe culoarea gri închis și deschis, ultima întâlnindu-se mai ales pe partea exterioară și fiind dată de ardere. Pasta lor este bine frământată și conține ca degresant nisip fin.

Forma vaselor. Este destul de variată. Nu lipsesc vasele piriforme, în rindul cărora distingem exemplare mici, cu fundul rotund¹ sau altele mari, de provizii. Cu excepția unei căni și a unui alt vas piriform, al cărui diametru la gură nu depășește 8 cm, celelalte oscilează între 15 și 35 cm. O formă aparte are o cană din care se păstrează doar peretele și toarta. Jumătatea ei inferioară este aproape sferică iar cea superioară formată dintr-un git lung ce se deschide pe măsură ce se apropie de gură. Profilul vasului are forma unui S alungit, cu arcul inferior mai rotunjit. Citeva fragmente sugerează forme bitronconice, pereții fiind frinți într-un unghi mai mult sau mai puțin deschis.

Tăvițele joase sînt destul de puține, numai două fragmente făcînd parte din această categorie, aparținînd primei etape de locuire iar tipologic fazei Schneckenberg A². În schimb tăvițele cu peretele mai înalt și cu buza destul de reliefată — considerate veriga dintre formele de acest gen cunoscute în neolitic și cele din perioada bronzului dezvoltat³ —, specifice nivelului II de locuire de la Cuciulata⁴, sînt mai numeroase. Dintre formele de vase descoperite la Rîșnov cu destulă precizie se poate urmări evoluția castroanelor. De la cele cu gura în formă de pilnie (caracteristice în special pentru faza mai veche de locuire de la Cuciulata⁵), se ajunge la castroane cu buza îngroșată, aproape rotundă, considerate ca aparținînd fazei Schneckenberg B⁶.

Relativ mare este numărul vaselor cu diametrul (la gură) în jurul a 30 cm la care peretele nu are o grosime mai mare de 1 cm. Ele au gitul alungit sau scurt, buza simplă, terminată fie cu o creastă subțire, fie cu un briu asociat cu aceeași creastă.

Două torți provenind de la amfore fac dovada existenței acestei forme de vas. Deși Alfred Prox considera că amfora se întâlnește numai în prima fază a culturii Schneckenberg⁷, considerăm că ea are o existență mai îndelungată, lucru confirmat și de surprinderea unor asemenea exemplare într-o stratigrafie clară la Cuciulata⁸.

Ornamentația. Elementele decorative existente pe ceramica de la Rîșnov se împart în două categorii distincte: ornamente în relief și ornamente obținute prin metoda exciziei. La vasele cu ornamentația în relief motivul cel mai des întâlnit este briul alveolar, care lipsește însă de pe cele de dimensiuni mari. Uneori el este însoțit de proeminențe alungite vertical, orizontal sau de formă semisferică. Acestea se găsesc numai pe partea superioară a vaselor, pe umeri sau aproape de gură. Un alt motiv este briul cu incizii circulare și alungite, practicat fie pe toată lățimea lui, fie doar pe creastă. Deși de multe ori umărul rezultat din lipirea celor două părți nu a fost nici măcar netezit, se găsesc și vase la care acesta a fost ornamentat cu unul din elementele descrise mai sus. În rindul ornamentelor în relief se includ și urechiușele miniaturale, străpunse orizontal.

Ornamentația prin incizii și perforare se reduce la câteva motive cunoscute în această epocă: striuri, benzi de linii orizontale și oblice, găuri-butoni, impresiuni alveolare, secțiuni oblice sau perpendiculare pe briu, perforații cilindrice și dreptunghiulare etc. Există și fragmente fără ornament.

¹ Exemplare asemănătoare la I. Nestor, *Fouilles de Glina*, în *Dacia*, III-IV, 1927—1932 p. 226—252.

² Gh. Bichir, *Șașturile de salvare de la Cuciulata*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 285.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, fig. 5/6, 8 și p. 287.

⁶ Corespunzător nivelului II de la Cuciulata (vezi Gh. Bichir, *op. cit.* p. 285).

⁷ A. Prox, *Die Schneckenbergkultur*, Brașov, 1941, p. 52.

⁸ Gh. Bichir, *op. cit.*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 285.

Lipsa stratigrafiei nu îngreunează încadrarea în timp a materialelor enumerate. Caracteristicile prezentate mai sus: forma și destinația vaselor, calitatea pastei, ornamentația, permit încadrarea lor într-o tipologie clară, stabilită în urma descoperirilor mai vechi sau mai noi⁹ și conchiderea că ceramica de la Rîșnov aparține culturii Schneckenberg, atât fazei A cât și (mai ales) fazei B. Formele și tipurile de vase sînt lămuritoare în acest sens. Întîlnim atât tăvița joasă, caracteristică în special primei faze, cât și tăvițele cu peretele mai puțin înclinat, considerată tipică pentru faza B (respectiv nivelului II de la Cuciulata¹⁰). Un alt argument pentru cronologizare este evoluția castroanelor, bine documentată tot la Cuciulata¹¹. Amforele, de la care s-au păstrat cele două torți, aparțin deasemeni ambelor faze. În plus, pe lângă decorul specific fazei A (fig. 1), ornamentica multor fragmente este proprie fazei B: briul alveolar și șnurul (acesta din urmă admis de A. Prox numai pentru faza B¹²), canelurile orizontale (fig. 2/2) și în unghi (fig. 2/2—3) etc.

Descoperirea de la Rîșnov este importantă întrucît vine să îmbogățească numărul celor cunoscute anterior în această parte a țării: Dealul Șprenghei-Brașov¹³, Dealul Melcilor (Schneckenberg¹⁴), Hălchiu, Ghimbav, Codlea¹⁵, Hărman-Lempeș¹⁶, Ödweg¹⁷.

În concluzie, datorită faptului că materialul prezentat aparține ambelor faze ale culturii Schneckenberg, se poate afirma că pe locul de unde acesta a fost adus a existat o așezare care corespunde perioadei timpurii a epocii bronzului. Lipsa stratigrafiei și a altor vestigii specifice nu permite să se stabilească dacă această așezare continuă o alta din neolitic, cum adeseori se întîmplă¹⁸, sau dacă ea însăși a continuat și într-o perioadă mai nouă a epocii bronzului. Această problemă, precum și altele cu implicații istorice ample, au fost în bună măsură elucidate prin campania de săpături din anul 1970. Bogăția și varietatea vestigiilor descoperite atunci necesită însă o cercetare mai îndelungată. De aceea pentru moment ne-am propus doar semnalarea acestei așezări, restul materialelor urmînd a fi prezentate după terminarea investigațiilor în teren.

⁹ A. Prox, *op. cit.* pl. VIII—IX; XIV—XV; I. Nestor, *op. cit.*; Gh. Bichir, *Săpăturile de salvare de la Cuciulata*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 351—359; idem, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 283 și urm. A. D. Alexandrescu și N. Constantinescu, *Săpăturile de salvare de pe Dealul Șprenghei*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 667—678 etc.

¹⁰ Gh. Bichir, *op. cit.*, în *Materiale*, VIII, p. 285.

¹¹ *Ibidem*.

¹² A. Prox, *op. cit.*, p. 31.

¹³ A. Prox, *op. cit.*, p. 28; A. D. Alexandrescu și N. Constantinescu, *op. cit.*

¹⁴ A. Prox, *op. cit.*, p. 16 și urm. și pl. respective.

¹⁵ A. Prox, *op. cit.*, pl. I; I. Nestor, în *Istoria României*, I, 1960, p. 99.

¹⁶ SCIV, XIII, 1/1962, p. 212.

¹⁷ A. Prox, *op. cit.*, p. 12—14, 28 și pl. I.; C. S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu și Ion Pop, *Săpăturile din peștera Gura Cheii-Rîșnov*, în *Materiale*, VIII, p. 117 și urm. și fig. 3/1—3, 5, 9.

¹⁸ I. Nestor, *op. cit.*, p. 98.

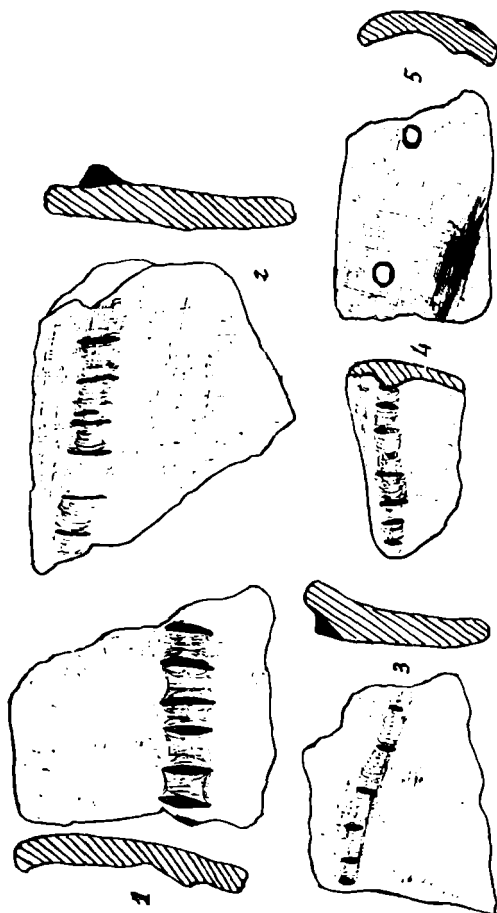

Fig. 1. Ceramică aparținând fazei A a culturii Schneckenberg.

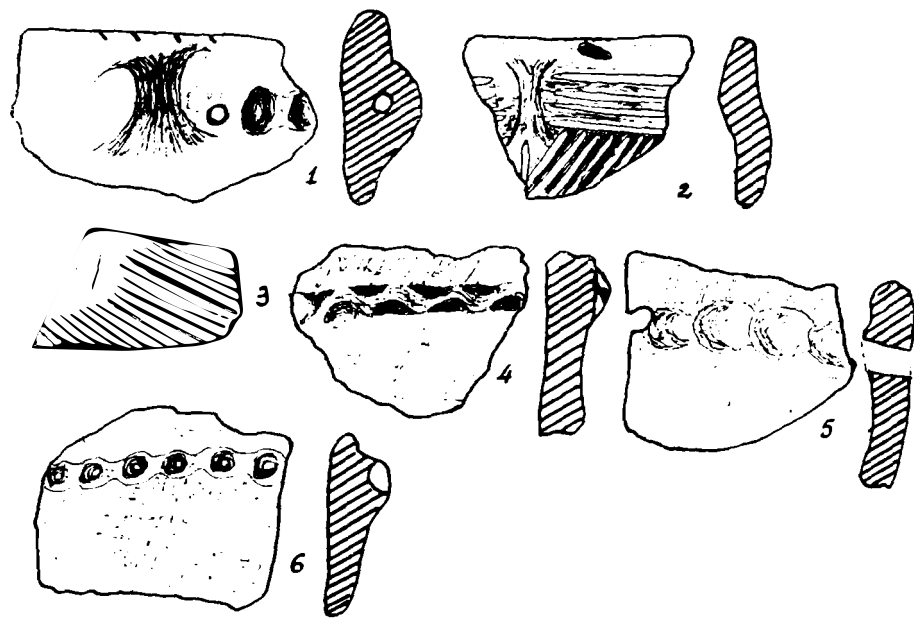

Fig. 2. Ceramică aparținând fazei B a culturii Schneckenberg.

EINE NEUE ARCHAEOLOGISCHE ENTDECKUNG IN RIȘNOV (ROSENAU)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Gelegentlich einiger Arbeiten an der Burg von Rișnov (Rosenau) Kreis Brașov-Kronstadt) wurden keramische Fragmente aus der Bronzezeit, aus der Zeit nach der Räumung Daziens durch die Römer sowie aus dem Mittelalter geborgen.

Von diesen Funden behandelt der Verfasser nur die Keramik der Bronzezeit. Nach typischen Merkmalen (Qualität der Paste, Arbeitstechnik, Ornamentation) kommt der Autor zur Schlussfolgerung, dass das ganze Material das Bestehen einer Siedlung aus der Bronzezeit bestätigt, und zwar aus der ersten Periode dieser Zeit, die der Schneckenbergkultur zugewiesen werden kam. Die Siedlung wurde in dieser Zeit ständig bewohnt, da das Material spezifisch für die A-Stufe (Abb. 1) und auch für die B-Stufe (Abb. 2) der Schneckenbergkultur ist.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. Keramik der A-Stufe der Schneckenbergkultur.

Abb. 2. Keramik der B-Stufe der Schneckenbergkultur.

EIN ZENTRALASIATISCHER SATTELBESCHLAG VOM GESPRENGBERG BEI BRAȘOV (KRONSTADT)

de ALFRED PROX

Unerwartete Einzelfunde, offensichtliche Fremdkörper in einer sonst homogenen Fundmasse, gehören nicht gerade zu den Seltenheiten und oft sind sie das Salz des Ausgräbers, denn die Deutung und Einordnung solcher Objekte gestaltet sich mitunter aufregend und voll der Überraschungen.

Einen solchen Fund, der uns anfangs viel Kopfzerbrechen verursachte, machten wir im Jahre 1937 gelegentlich einiger Ausgrabungen auf dem sog. Gesprengberg bei Brașov (Kronstadt). Der Gesprengberg lag-inzwischen wurde er durch Steinbrucharbeiten bis auf eine schmale Kulisse abgetragen-am Nordende der Kronstädter Altstadt (Bartholomae), unmittelbar westlich neben der Bartholomäer Kirche. Er überragte die Talsohle um etwa 60 m und seine abgeflachte Kuppe lag bei genau 600 m MH. Eine kräftige, intermittierende Quelle, ein „Gespreng“, gab ihm den Namen.

Auf der ovalen, künstlich abgeflachten und geebneten Kuppe, mit einem Durchmesser von 30×40 m, stand bis in das XV. Jahrhundert eine spätmittelalterliche Steinburg. Die Burg wurde am 3. April 1421 von einem Türkenheer unter Führung des späteren Murad II. zerstört, nachdem die siebenbürgische Streitmacht im Burzenland vernichtend geschlagen wurde¹.

Auf den Mauerresten der Burg wurden im Jahre 1529 in aller Eile provisorische Holzbefestigungen errichtet, die noch im selben Jahre dem befürchteten Angriff des moldauischen Wojewoden Petru Rares zum Opfer fielen².

Nach dieser letzten Zerstörung wurde die Burg nicht wieder aufgebaut und die noch vorhandenen Mauerreste verfielen im Laufe der folgenden Jahrhunderte ganz; die Mauersteine waren für die Altstädter willkommenes Baumaterial und als wir im Jahre 1937 mit den Grabungen ansetzten, waren keine oberirdischen Reste mehr vorhanden.

Bei der ersten Ausgrabungskampagne beschränkten wir uns auf die Freilegung der noch vorhandenen Fundamente sowohl der Ringmauer als auch der einstigen Baulichkeiten innerhalb derselben; zu der geplanten, vollständigen Ausgrabung der Burg, insbesondere des Burghofes

¹ Erich Jekelius, in einer Besprechung von G. Gündisch's Aufsatz *Die Türkeneinfälle in Siebenbürgen bis zur Mitte des XV. Jahrhunderts*, in *Mitteilungen des Burzenländer sächsischen Museums*, 2. Jahrgg., 1937, S. 97 ff.

² Erich Jekelius, *Daten zur Geschichte des Schlosses auf dem Kronstädter Schlossberg*, in *Mitteilungen des Burzenländer sächsischen Museums*, Jahrgang 2, 1937, S. 35–42.

mit dem tiefen, bis in das Grundwasser hinabreichenden Brunnen, sollte es in den darauf folgenden Jahren wegen der kriegेरischen Ereignisse nicht mehr kommen^{2a}.

Bei den Ausgrabungsarbeiten an den nördlichen Fundamenten der Ringmauer stiessen wir auf eine starke Störung, die ein grosskalibriger Blindgänger aus dem ersten Weltkrieg verursacht hatte. Das Geschoss war seitlich flach in die Humus- und Mauerschuttschichte eingedrungen, nachdem es die etwas brüchige Fundamentmauer durchschlagen hatte und lag etwa 0,5 m tief unterhalb der Oberfläche am Rande des einstigen Burghofes. Beim vorsichtigen Herauspräparieren und Entfernen des Blindgängers fanden wir im zentralen Störungsbereich die abgebildete, medaillonartige kleine Plakette.

Das Stück hat die Form eines regelmässigen Sechsecks und misst 17-- 19 mm im Durchmesser. Die sechs Seiten des Hexagons tragen je eine kleine, halbrund vorspringende Öse, von welchen jedoch nur die obere und die untere zum Zwecke der Befestigung auf einer entsprechenden Unterlage gelocht sind, die übrigen vier sind als Öse nur angedeutet und blind, d.h. ungelocht. Das Material ist dunkelgrün patinierte Bronze oder Messing.

Bei dem Fund handelt es sich ohne Zweifel um einen Sattelbeschlag, wie sie bei östlichen und asiatischen Reitervölkern und -Kriegern weit verbreitet waren. Die Deutung des auf dem Sattelbeschlag dargestellten Fabeltieres bereitete uns einige Schwierigkeiten. Auf den ersten Blick und ohne entsprechende Vergrösserung könnte man es für ein geflügeltes Ross mit nach rechts gewandtem, langhaarigen Menschenhaupt halten, als eine jener Sphinxdarstellungen, wie sie im Ausstrahlungsbereich der islamischen Kunst nicht eben selten sind und als solche beschrieben wir es in einer unserer früheren Arbeiten³. Diese Deutung befriedigte und jedoch nicht und wir rückten bald von ihr ab.

Herrn Prof. Dr. Nejat Dıjarkirli, Generalsekretär des Instituts für islamische Kunst an der staatlichen Akademie für schöne Künste in Istanbul, einem hervorragenden Fachgelehrten, der sich intensiv mit dem Ursprung und der Verbreitung des zentralasiatischen Tierstils beschäftigt hat, verdanken wir wertvolle Hinweise, auf Grund derer wir das dargestellte Fabeltier in seinem oberen, geflügelten Teil schliesslich als Schwan mit nach links, nach rückwärts gewandtem Kopf identifizieren konnten.

Der Hinterleib mit aufgerichtetem, buschigen Schweif scheint, in Anlehnung an gewisse Sphringenmotive in der nach Zeit und Raum weitverbreiteten islamischen Kunst, ein Katzentier, etwa einen Löwen, darzustellen. Wenn wir jedoch die Beine des Tieres betrachten, scheinen uns einige Bedenken angebracht. Als Beine eines Löwen scheinen sie uns doch zu plump und die deutliche Zweiteilung im Sinne einer Spaltung der Extremitäten könnte auch einen Paarzehrer andeuten, wobei die in Frage stehende Auswahl des möglichen Tieres nicht eben befriedigt, wenn wir die Beine, wie offensichtlich, als organisch zum Hinterleib des Fabeltieres gehörend ansehen. Im Hinblick auf den recht weit gespannten Bereich zentralasiatischen Tierstils, mit welchem wir unseren Fund in Beziehung setzen möchten, läge es nahe, an einen

^{2a} In den Jahren 1956 und 1957 führte das Nationalmuseum für Altertümer aus Bukarest (Muzeul național de antichități București) auf dem Gesprenberg Rettungsgrabungen durch. Dabei wurden Materiale der Schneckenberg-Kultur gefunden, eine Ansiedlung aus dem III. Jahrhundert u.Zr. und mittelalterliches Fundgut geborgen. Betreffend die mittelalterliche gemauerte Burg, haben die Leiter der Ausgrabungen zwei Bauphasen festgestellt: eine vom Ende des 13. bis zum 14. Jahrhundert, die zweite vom 14. bis zum ersten Viertel des 15. Jahrhunderts (Vgl. A. D. Alexandrescu und N. Constantinescu, *Săpăturile de salvare de pe Dealul Șpenghi, in Materiale și cercetări arheologice*, VI. Band, Bukarest, 1959, S. 667-- 678).

³ Alfred Prox, *Die Burgen des Burzenlandes*, in *Siebenbürgisches Archiv*, dritte Folge, Band, I, S. 48, 1962.

Hirsch zu denken, einem wohl bevorzugt dargestellten Paarzeher jenes Raumes, stünde dieser Deutung nicht der so ausgeprägte Schweif entgegen. Sehen wir in den Extremitäten des beschweiften Tierleibes gespaltene Hufe, wäre allenfalls auch an den hinteren Körperteil eines Kamels, ebenfalls einem Paarzeher, zu denken, ein Tier, das in der Gestaltungswelt der in Frage stehenden Gebiete und Kulturen ebenfalls nicht fremd war, wie die bekannten sog. Ordosbronzen bezeugen⁴. Unter Umständen liessen sich die Extremitäten auch, stark stilisiert, als Schwanenfüsse deuten, wobei die recht plumpen Enden, die eher Hufe zu sein scheinen, mit Schwimmhäuten zu erklären wären. Wir halten dieses jedoch für unwahrscheinlich und möchten es nur der Vollständigkeit halber erwähnen.

Wir halten das Hinterteil des Fabeltieres mit Schweif und Beinen entweder für das eines Löwen oder eines sonstigen Katzentieres, wenn wir der Ausbildung der Beine keine allzugrosse Bedeutung beimessen oder, wenn die eigentlich recht deutliche Spaltung für einen Paarzeher sprechen sollte, für das eines Kamels, in Anbetracht der nach Lage der Dinge eben nicht sehr grossen Auswahl.

In den weit ausgespannten Flügeln, dem langen Hals und dem Kopf mit Schnabel sehen wir den wichtigeren, den eigentlich aussagenden Teil. Ohnehin hat der Vogel schon eine besondere Bedeutung wegen der Flügel, die ihn zum Himmel tragen. Die Flügel sind eine Leitgestalt schlechthin, wir begegnen ihnen bereits auf sassanidischen Münzen mit Kopf und Flügelkrone (459-484), ebenso auf altarabischen Brettern in Kairo⁵. Dass der eine der geöffneten Flügel vor der Brust des Tieres sichtbar wird, erinnert an frühmittelalterliche Vogel-motive des VIII.-XI. Jahrhunderts auf iranisch-islamischen Bronzen und Keramiken⁶.

Vögel im allgemeinen, insbesondere jedoch gewisse Wasservögel nehmen in der religiösen Vorstellungswelt vieler asiatischer Völker einen nicht unbedeutenden Platz ein. Vor allem im Schamanismus Zentral- und Nordasiens spielt die Vogelgestalt eine besondere Rolle und in fast allen Beschreibungen von Schamanenkostümen werden Vogelfedern angeführt. Die Schamanen der Altaier, Teleuten, Minussinsk-Tataren und anderer zentralasiatischer Völker streben in ihrer Tracht nach Möglichkeit die Ähnlichkeit mit einer Eule an⁷, im sibirischen Norden werden Wasservögel wie Möwe und Schwan bevorzugt, als Symbol für das Eintauchen des Schamanen in die submarine Unterwelt⁸.

An dem Schwan unseres Sattelbeschlages scheint uns der Schnabel am bemerkenswertesten zu sein. Abgesehen von seiner Kürze, die wohl mehr durch die Anordnung der Figur im sechseckigen Rahmen bedingt sein dürfte, fesselt er unsere Aufmerksamkeit nicht nur dadurch, dass er, offensichtlich, weit geöffnet ist, vielmehr durch den Umstand, dass er etwas festzuhalten scheint. Nun zählt der Schwan, wie bereits erwähnt, bei gewissen Völkern Zentral-Ost- und Nordasiens, neben Raben, Geiern, Tauchern und Adlern zu den heiligen Tieren, da die Geister meist in Gestalt solcher Tiere erscheinen. Die mongolischen Burjaten am Baikalsee und die nordöstlich davon lebenden Jakuten, zumeist nomadisierende Hirtenvölker, wagen es nicht, diese Vögel zu töten, sie als Nahrung zu gebrauchen, sie zu verscheuchen

⁴ Nejat Diyarbekirli, *Türk sanatının kaynaklarına doğru. Türk sanatı tarihi*. Milli eğitim basımevi, İstanbul, 1969, S. 152, Abb. 41.

⁵ Joseph Strzygowski, *Asiens bildende Kunst in Stichproben, ihr Wesen und ihre Entwicklung*, S. 301, Augsburg.

⁶ nach einer frdl. Mitteilung von Frä. Dr. Johanna Zick, wissenschaftliche Assistentin am Museum für Islamische Kunst in Berlin.

⁷ Uno Harva, *Die religiösen Vorstellungen der asiatischen Völker*. FF Communications, Helsinki, 1938, S. 504.

⁸ Mircea Eliade, *Schamanismus und archaische Extasetechnik*, S. 155, Zürich und Stuttgart, 1954.

oder ihre Nester zu zerstören, da ihre „Besitzgeister“ den Menschen in solchen Fällen als Strafe irgend ein Unglück schicken.

In einer Legende heisst es z. B., dass ein Burjate einst ein Schwanennest zerstörte und die Jungen zu sich nach Hause brachte. Der alte Schwan rächte sich für diese Missetat grausam, indem er im Schnabel eine glühende Kohle brachte, die er auf das Strohdach des Hauses warf, wodurch Feuer entstand, welches das ganze Dorf vernichtete⁹.

Aber auch bei den Turkvölkern Zentralasiens, insbesondere bei den östlichen, nicht-mohammedanischen Turkvölkern Westsibiriens, in den Gebieten des Altai und des oberen Jenissei, zwischen oberem Irtsch und Ob, beiden Teleuten, den Lebed - Tataren (lebed = „Schwan“), den Schor, Kumandinen, Schwarzwald- und Abakantateren erfreute sich der Schwan besonderer Verehrung als „Ku“ (=Schwan) bzw. „Ak - - ku“ (=weisser Schwan). Die Lebed - Tataren nannten sich selbst „KU - - kishi“ (=Schwanenleute) und besonders bei diesen wird der Schwan in den Mittelpunkt einer schamanistischen Schöpfungsgeschichte gestellt:

„Zuerst war alles Wasser und nirgends war Erde. Da schickte Gott einen weissen Schwan zum Wasser und liess sich einen Schnabel voll Wasser heraufbringen. Weil ihm aber beim Tauchen ein wenig Erde im Schnabel hängengeblieben war, so blies der Schwan die Erde von seinem Schnabel; diese fiel in kleinen Stäubchen aufs Wasser und schwamm auf dessen Oberfläche; diese Stäubchen vergrösserten sich und breiteten sich immer mehr aus, so dass sich zuletzt das Land bildete. Doch das Land war glatt und flach. Da schickte Gott einen zweiten Vogel zur Erde nieder, der mit dem Schnabel in dem Lande wühlen sollte. Dadurch bildeten sich auf der Erde Berge und Täler.

Dem Teufel aber gefiel das schöne, baumlose Land nicht und er brachte den Schwarzwald mit seinen Sümpfen hervor, auf dem die Leute kaum ihr Leben erhalten können und arm sind. Zuerst schuf nun Gott einen Menschen, der ganz allein auf der Erde lebte. Als er einst schlief, berührte der Teufel seine Brust; da wuchs ihm ein Knochen aus den Rippen, der fiel zur Erde als er länger geworden und aus diesem entstand die Frau“¹⁰.

Wir vermuten nun, wie uns scheinen will mit einiger Berechtigung, dass der auf unserem Fund dargestellte Schwan sich auf eine dieser zentralasiatischen Legenden bezieht, der so offensichtlich etwas festhaltende Schnabel scheint uns dieses nahezulegen.

Die sphringenförmige Gestaltung von Fabeltieren, eigentlich in der ägyptischen Kunst beheimatet, ist durch hellenistische Vermittlung über Vorderasien in das Altaigebirge gelangt und erfuhr hier dem einheimischen Geschmack entsprechende Differenzierungen¹¹. Die Kombination eines Vierfüsslers, eines Säugetiers, mit Flügel und Vogelkopf mit durchaus in diese Entwicklung und ist u. E. nicht zu trennen von den reinen Sphringenmotiven passt Menschenkopf in den Ausgangs- und Ausstrahlungsgebieten. Einigen Elementen, die zu den späteren Sphringendarstellungen hinleiten, begegnen wir bereits auf Funden des VIII. und IX. Jahrhunderts in Oberägypten, in reiner Ausprägung erscheinen sie jedoch erst auf Textilien der Fatimidenzeit und sind gegen Ende des XI. Jahrhunderts häufige Motive auf ägyptischen Textilien, Keramiken und Holzschnitzereien¹². In diesen Rahmen gehört auch das Sphinx

⁹ Georg Nioradze, *Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern*, S. 42 ff. Stuttgart 1925.

¹⁰ Wilhelm Radloff, *Aus Sibirien. Lose Blätter eines reisenden Linguisten*. 2 Bände. Leipzig, 1884.

¹¹ Joseph Wiesner, *Eurasische Kunst in Steppenraum und Waldgebiet*. Ullsteins Kunstgeschichte, Band 4, S. 148 ff., Berlin 1963.

¹² Eva Baer, *Sphinxes and Harpies in medieval islamic art*. Oriental notes and studies Nr. 9, The Israel Oriental Society, Jerusalem 1965.

Medallion, eine spanisch — islamische Goldstickerei aus dem frühem XI. Jahrhundert (1007—1008), bekannt als „suave de St. Lazare“ im Clunty — Museum in Paris.

Es ist die erste datierbare Sphinxdarstellung der westlichen Welt und bemerkenswert, auf unseren Fund bezogen, scheint uns der Rahmen, die Einfassung der dort dargestellten Sphinx, ebenfalls ein Sechseck bzw. eine aus sechs Kreisbogen gebildete Rosette. Bei genauer Betrachtung stellen wir fest, dass die Seiten der Einfassung unseres Fabeltieres nicht ganz linear verlaufen, sondern ihrerseits schwach-bogenförmig geschwungen sind.

Die Entwicklung des Tierstils in Zentralasien und der Mongolei, auf der Grundlage der alten, eurasisch skythischen („nordiranischen“) Tradition bei gewissen griechischen und iranischen Einflüssen läuft parallel mit der Entwicklung und Ausbreitung des asiatischen Reiterkriegerturns¹³, über einen gewaltigen Raum und eine ebenso gewaltige Zeitspanne. In wachsenden Maße gewinnen auch nichtiranische Kräfte an Bedeutung, wie die Hunnen und Avarcn, in deren Überlieferung ebenfalls ein stark ausgeprägter Schamanismus bezeugt ist. Sicher muss auch mit Auseinandersetzungen mehr-weniger regionaler Kunststile mit dem im VII. Jahrhundert sich rasch von Spanien bis Persien, Turkestan und Indien ausbreitenden Islam gerechnet werden und mit der Ausstrahlung einzelner Stilelemente auch in die nördlicheren Steppenräume, doch möchten wir, trotz des weiter oben Gesagten, für unseren Fund islamische Herkunft oder islamischen Einfluss nicht zu sehr herausstellen.

Die islamischen Sphinxdarstellungen entbehren nicht einiger Besonderheiten, welche der unseren, soweit wir sie als solche ansprechen können, abgehen. So ist der Schweif des Tieres auf islamischen Darstellungen meist in S- Form nach oben gedreht oder nach unten und nach vorne zwischen den Hinterbeinen gezogen und endet in einem Pflanzenelement, einer Blume, einer Quaste, einem Pfauenschweif oder einem Drachen oder Schlangenschwanz¹⁴. Zum anderen hat in diesem Raum lange vor dem Islam die achaemenidische und sassandische Kunst Prototypen geschaffen, Tierentwürfe und Kompositionen, die ihrerseits nicht ohne Einfluss auf die islamische Kunst gewesen sein dürften.

Indem wir nun den Bildgehalt unseres Fundes nach dem bisher Gesagten aus dem rein Ornamentalen glauben herausheben zu dürfen und ihm im Sinne einer schamanistischen Weltbetrachtung einen besonderen Sinngehalt zusprechen möchten der in der tiergebundenen Vorstellung der Schamanentradition tief verwurzelt ist, wirft sich möglicherweise auch die Frage auf, ob unsere Tierdarstellung vor allem hinsichtlich des Schwanes, nicht als Wappenbild des einstigen Trägers oder seiner Sippe, seiner vermeintlichen Tierahnen, also in gewissem Sinne als Totem aufzufassen wäre. In dem zeitlich so weitgespannten Bogen der asiatischen Tierdarstellungen, der sog. „asiatischen Retardation“ Alföldi's¹⁵, mögen Vorstellungen, dass Tiere dem Menschen überlegene Wesen sind viele Jahrhunderte überdauert haben, nicht zuletzt bedingt und getragen von einem bei allen zentral- ost — und westasiatischen Reitervölkern wohl lange Zeit allgemein verbreiteten Schamanentums.

Die Frage nach der zeitlichen und kulturellen Einordnung unseres Fundes wirft einige Probleme auf. Ohne Zweifel stammt es vom hölzernen Sattel eines Reiterkriegers östlicher oder asiatischer Steppen und somit können wir es mit den von uns und später auch von anderen Ausgräbern auf dem Gesprengberg geborgenen Funden in keinen unmittelbaren Zusammenhang bringen. Die Erbauer, Bewohner und Verteidiger der Burg auf dem Gesprengberg,

¹³ Joseph Wiesner, a.a.O

¹⁴ Eva Baer, a.a.O

¹⁵ A. Alföldi, *Die theoreomorphe Weltbetrachtung in den hochasiatischen Kulturen*. Archaeologischer Anzeiger, Berlin, 1931, S. 393 ff.

sowohl der ersten Anlage aus Holz und Erdwall aus dem XI. – XII. Jahrhundert als auch der späteren, mittelalterlichen Steinburg, waren einheimische, sesshafte Menschen, keinesfalls steppengebundene Reiterkrieger, für welche solche und ähnliche Sattel- und auch Gürtelbeschläge spezifisch waren. Der Fund stammt mit grosser Wahrscheinlichkeit von einem jener Einfälle östlicher oder asiatischer Horden, wie sie vom IX. bis ins XIII. Jahrhundert hinein sich mit einiger Regelmässigkeit wiederholten. Wenn auch einige vage, rein formalistische Affinitäten hinsichtlich der Technik¹⁶ und in gewissem Sinne auch der Darstellung auf die türkischen Protobulgaren (Fund von Sincicolaul Mare – Nagyszentmiklós) und Bulgaren hinzudeuten scheinen, sie lassen sich aus gemeinsamen eurasischen Wurzeln ableiten. Für eine unmittelbare Anknüpfung fehlt u.E. sowohl der zeitliche als auch der historische Rahmen. Die Petschenegen (X. – XI. Jahrhundert), die Uzen oder Ogusen, Gusen (XI. Jahrhundert) und die diesen folgenden Kumanen (XI. – XIII. Jahrhundert), deren wiederholte Einfälle und Verwüstungen durch das Burzenland in den westlicheren siebenbürgischen Raum den ungarischen König Andreas II. im Jahre 1211 veranlassten, das Burzenland zum Ausbau des Grenzschutzes und der Verteidigung an den Deutschen Ritterorden zu vergeben, möchten wir ebenfalls ausnehmen. Der Ausgangspunkt und die Heimat dieser Völker war das südliche Russland, das Gebiet zwischen Ural, Emba und Wolga und somit weit entfernt von jenen zentralasiatisch – altaischen Gebieten, in welchen die Verehrung des Schwanes und die Mythologien um denselben heimisch waren. Zudem waren die genannten Völker bereits weitgehend islamisiert¹⁷, und boten wohl kaum noch Nährboden oder Voraussetzungen für eine sicher bereits längere Zeit überwundene schamanistische Vorstellungswelt.

U. E. bleibt als wohl wahrscheinlichste Alternative der Mongolen- bzw. Tatareneinfall von 1241. Unter dem zweifellos sehr heterogenen Gefolge der tatarisch-mongolischen Heere Bogotais, das sich zu einem grossen Teil aus Turkvölkern rekrutierte, befanden sich sicher auch Angehörige zentralasiatisch-altaischer Stämme und unser Fund, dessen Bildinhalt anscheinend so eindeutig auf dieses Gebiet verweist, fände seine ungezwungene Erklärung. Der Sattelbeschlagnahme wurde möglicherweise bei dem erbitterten Kampf mit den Verteidigern der Burg auf dem Gesprenberg verloren, er beweist vielleicht auch, dass eine sicher zahlenmässig weit unterlegene Burgbesatzung den Eindringlingen einen solchen Kampf geliefert hat, der mit ihrer Vernichtung und der Zerstörung der Burg endete.

Ähnliche Sattel- und Gürtelbeschläge aus Kupfer, Silber und Messing wurden besonders häufig von Kirgisen gefertigt. Die Kirgisen, ebenfalls ein Turkvolk, wahrscheinlich die Nachkommen der bereits früh türkisierten Hakas, werden bereits im XIV. Jahrhundert in chinesischen Urkunden erwähnt und bewohnten vom VI. bis ins XVII. Jahrhundert ohne Unterbrechung die Täler und Steppen am oberen Jenissei und Abakan¹⁸. Von diesen, verschiedenen Turkstämmen angehörenden Kirgisen drangen im Hochmittelalter nach und ganze Clans in das ebenfalls von Kirgisen bewohnte, südlich des Altaigebirges gelegene Gebiet des T'ianschan-Gebirges ein und vermischten sich mit diesen¹⁹. Während des XIII. Jahrhunderts bildeten sie einen Teil von Tschagatais Lehen.

¹⁶ etwa mit der Relieftchnik zweier schwer bestimmbarer Tiere auf einem der ältesten bulgarischen Ringe im ethnographischen Museum in Sofia, abgebildet als Fig. 89 in N. Mavrodinov, *Le trésor protobulgare de Nagy Szent Miklós*. Archaeologia Hungarica XXIX, 1943, Budapest.

¹⁷ Smail Balić, *Der Islam im mittelalterlichen Ungarn*. Südostforschungen 1964, S. 19 ff.

¹⁸ Wilhelm Radloff, a. a. O.

¹⁹ Mme. Chantal Lemerçier — Quelquejay, *Die Kasachen und Kirgisen*. Fischer-Weltgeschichte, Zentralasien, S. 166. Frankfurt/Main, 1966.

Im Jahre 1228, nach dem Tode Dschinggis-Chans, wurde bei Kode-u-aral in Keluren ein grosses Treffen seiner Söhne und Heerführer abgehalten, wobei unter anderem militärische Verstärkung für die Feldzüge im Westen, an Batu und Subotai, beschlossen und angeordnet wurde²⁰. Bei dieser Gelegenheit könnte wohl Tschagatai, der bei diesem Treffen, nach der Wahl seines jüngeren Bruders Ogodai diesen als Nachfolger feierlich eingesetzt hatte, Reiterkrieger seines kirgisischen Lehensvolkes zur Verstärkung und zur Unterstützung der Feldzüge im Westen gegen die Orosut (Russen), Madscharat (Magyaren) und Bolar (Bulgaren) beordert und abgestellt haben.

Nach Wilhelm Radloff bildeten die Kirgisen meist die Vorhut, die Vorkämpfer der Heere Dschinggis-Chans und seiner Nachfolger. Ferner erwähnt Radloff in dem einst von Kirgisen bewohnten Abakangebiet das Vorkommen besonders typischer, dreistrahligter Pfeilspitzen. Nun liegen auch aus dem Burzenland, unter anderem auch Gesprengberg, einige dreistrahlige Pfeilspitzen aus einem erstaunlich reinen und kaum oxydierten Eisen vor. Es sind durchweg Streufunde und sie wurden bisher, rein typologisch, als skythisch registriert. Wohl weichen sie in der Form von jenen von Radloff abgebildeten etwas ab, doch ist die Dreistrahligkeit charakteristisch. Wir möchten diese Pfeilspitzen mit Vorbehalten in denselben zeitlichen und historischen Zusammenhang bringen wie unseren Sattelbeschlag mit dem Fabeltier und zu der so überaus seltenen Hinterlassenschaft des Mongolensturmes von 1241, der über das Land wie ein Sturm hinwegfegte und wohl nur hier und dort noch kaum aufgedeckte Spuren des Kampfes hinterliess, über ein grosses Gebiet verstreute Waffen, Pfeilspitzen, Hufeisen usw. Eine systematische Registrierung solcher Streufunde könnte hier und dort historische Überlieferungen stützen und ergänzen, insbesondere im Hinblick auf Brennpunkte ehemaliger erbitterter Kämpfe und Verteidigung durch einheimische, siebenbürgische Kräfte.

²⁰ Erich Haenisch, *Die geheime Geschichte der Mongolen*. Leipzig 1948.

Sattelbeschlag vom Gesprengberg bei Braşov (Kronstadt).

O APLICĂ DE ȘA CENTRAL-ASIATICĂ DE PE DEALUL ȘPRENGHI — BRAȘOV —

(REZUMAT)

Autorul prezintă istoricul cetății medievale de pe Dealul Șprenghei — Brașov, cetate distrusă de turci în 1421, iar fortificațiile provizorii de lemn — amplasate în același loc, distruse în 1529 de oastea domnului moldovean, Petru Rareș, cu ocazia asedierii orașului.

După cum este cunoscut, în anul 1937 Muzeul săsesc al Țării Birsei a întreprins săpături pe Dealul Șprenghei. Cu acest prilej, în partea de nord a zidului de incintă a cetății medievale, în terenul deranjat de un obuz neexplodat din timpul primului război mondial, s-a descoperit o aplică de șa din bronz sau alamă, piesă care constituie obiectul studiului de față.

Pe baza analogiilor, autorul consideră că această aplică, care reprezintă o lebadă — motiv întâlnit la diferite popoare din Asia centrală, va fi fost pierdută de către un atacant, probabil de origine kirghiză, cu ocazia invaziei mongole din anul 1241. În legătură cu aplica menționată sînt puse și unele vîrfuri de săgeți din fier care provin de pe Dealul Șprenghei și care erau considerate ca fiind scitice.

Fig. 1. Aplică de șa, descoperită pe Dealul Șprenghei — Brașov.

UN MARE FILOROMÂN, SAVANTUL CEH I. L. PIČ

de CONSTANTIN NASTASI
și
MIRCEA GHERMAN

Iosif Ladislav Pič (1847—1911) eminent arheolog, profesor de istorie la Universitatea din Praga, a fost unul din marii prieteni ai românilor, ducând o extinsă activitate științifică de cercetare a originii și drepturilor poporului nostru. Încă din anul 1880 ia poziție împotriva teoriei roesleriene¹ și continuatorii ei Hunfalvy, Schwicker etc., publicând lucrarea: „Über die Abstammung der Rumänen“. În anii următori întreprinde o serie de călătorii cu scopul de a descoperi elemente de cultură materială în sprijinul tezei continuității românilor în Dacia. Astfel, începând cu anul 1883 și apoi în 1885 și 1886 el parcurge rînd pe rînd majoritatea regiunilor locuite de români (Transilvania Muntenia, Moldova), făcînd temeinice studii și cercetări istorice, arheologice și antropologice. Rezultatele sînt consemnate în lucrări care au suscitat un mare interes și controverse ascuțite cu susținătorii teoriei lui Roesler, între care mai ales cu istoricul maghiar Hunfalvy. În anul 1885 apare „Die Rumänische gesetze und ihr Nexus mit den Byzantinischen und Slavischen Recht“, iar în anul 1886 „Zur rumänischen — ungarischen streitfrage“. În 1888 scrie „Die dacischen Slaven und Csergeder Bulgaren“.

Cunoscător al limbii române, argumentarea sa se bazează pe studierea temeinică a istoriei românilor și, în principal, pe cercetările sale arheologice și antropologice. Caracterul obiectiv al studiilor și cercetărilor întreprinse de el, rezultat al unui imperativ exclusiv științific, au făcut ca opera sa să constituie o merituoasă contribuție în epoca de formare și consolidare a teoriei continuității românilor în Dacia.

Istoria relațiilor româno-cehe ne prezintă în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea în Transilvania un aspect nou, cu largi semnificații social-politice.

¹ R. Roesler, *Romänische Studien*, Leipzig, 1871.

Pe plan publicistic se afirmă în această perioadă intensă activitate depusă de cărturarii patrioți români și cehi. La Viena, un vechi luptător din revoluția de la 1848 de origine ceh, Francisc Schusselka (1811—1886) înființează revista „Die Reform“, periodic politic săptămînal cu caracter liberal. Principalul său obiectiv era lupta pentru libertatea popoarelor din sînul monarhiei habsburgice. El critică aspru politica imperiului, care desființează adevărata libertate a majorității popoarelor subjugate. Sesizînd importanța comunității de interese care leagă aceste popoare, tînărul român Aurel Mureșianu, care deja se afirmase în presa vieneză, devine colaborator la „Die Reform“, unde publică o serie de articole care suscită un mare interes². Este începutul uneia din numeroasele acțiuni ale acestui viitor om politic transilvănean, care, afirmînd drepturile naționale ale românilor, îndemnînd la rezistență și luptă, combătînd acțiunea de deznaționalizare forțată, lansează un apel de solidaritate între popoarele din imperiu bazat pe identitatea acestor revendicări. Articolele deschid drumul luptei comune a națiunilor asuprite și mai cu seamă al apropierii româno-cehe³.

Reîntors acasă de la Viena, dr. Aurel Mureșianu preia din mîinile tatălui său, înțeleptul cărturar brașovean Iacob Mureșianu, redacția „Gazetei Transilvaniei“; de pe această tribună el va lansa în continuare apelul său la solidaritatea națiunilor oprite din imperiul habsburgic.

Largul ecou al acestei susținute acțiuni publicistice îi apropie pe cărturarii și învățații cehi de cauza română. Acum se înnoadă trainice legături, care sînt confirmate astăzi de numeroasele scrisori păstrate în Arhiva Mureșenilor din Brașov. Între acestea se află, probabil dintr-o corespondență mult mai mare, 5 scrisori ale savantului ceh I. L. Pič, care prezintă un interes deosebit. Convinș de cauza dreptății poporului român, I. L. Pič își îndreaptă pașii spre casa lui dr. Aurel Mureșianu unde ia legătură și cu alți frunțași ai vieții românești brașovene ca. Andrei Bîrseanu, Vasile Glodariu, Lazăr Nastasi. Este începutul amplului său program de studii istorice, arheologice și antropologice, pe care le va întreprinde în toate provinciile românești. Rezultatele cercetărilor sale, din care o parte sînt consemnate în aceste scrisori, vor forma și obiectul unor articole publicate în „Gazeta Transilvaniei“, care acorda o deosebită importanță tratării acestui subiect atît de acut pentru români.

În prima scrisoare păstrată, datată 1.X.1883, imediat după prima sa vizită la Brașov, I. L. Pič îi scrie lui Aurel Mureșianu⁴:

² Mircea Băltescu, *Dr. Aurel Mureșianu și Gazeta Transilvaniei*, în *130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania, Brașov*, 1971, p. 121 și 140.

³ *Ibidem*, p. 115—143.

⁴ Toate documentele reproduse, în original sînt scrise în limba germană și se păstrează la Muzeul județean Brașov, Arhiva Mureșenilor.

Prea stimate amice⁵

Întors de 12 zile, fără să fi putut pătrunde din păcate până în Maramureș, sint încă și astăzi obosit și extenuat în urma călătoriei; cu toate acestea am încercat potrivit promisiunii mele, să mă refer în articolul alăturat asupra celei mai importante probleme a cărei cercetare și răspunsuri multilaterale ar putea să decidă definitiv asupra continuității contestate a românilor în nordul Dunării. În afirmațiile mele m-am rezumat numai asupra acestor probleme deoarece tocmai aceasta este chestiunea cea mai arzătoare și celelalte se vor rezolva de la sine la eventuala întemeiere a unei societăți istorico-arheologice. Dacă dv. binevoiți să tipăriți cele alăturate, potrivit înțelegerii noastre, rog ca în exemplarele de schimb către ziarele românești din Transilvania și Ungaria (pasagiile) să fie subliniate cu creion colorat și să menționați ca acestea să fie tipărite ca în caz că într-adevăr vor găsi atenție, această atenție să se bucure de o cât mai largă bază.

Dacă într-adevăr vor fi găsite morminte vechi în regiunile de munte, mă voi strădui să vin din nou în vacanța viitoare, pentru ca să pot participa la deschiderea mormintelor, unde cunoștințele mele de arheologie slavă și în parte și a celei romane ar putea fi de folos. Dacă s-ar mai primi însă alte informații, aș dori să le folosesc, desigur citindu-l pe autor, în noua mea prelucrare asupra problemei litigioase și de aceea am nemodesta rugămintă de a mi se trimite din când în când tot ce ați primi, într-un plic netimbrat la Praga, cu care ocazie mă oblig să restitui materialul după ce l-am studiat. Dumnezeu voastră trebuie deci să-mi iertați această nemodestie a mea, deoarece eu astăzi sint angajat cu numele meu în cauza dv. națională și în consecință de aici și interesul nostru comun.

În curînd voi fi pe deplin ocupat. Am promis să livrez revistei noastre „Osveta” o schiță de călătorie care să cuprindă o imagine de ansamblu asupra vieții românești. De asemenea, trebuie să trimit un raport asupra materialului slaven pentru revista muzeului boemian, ceea ce vreau să săvîrșesc în timpul cel mai scurt, ca apoi să pot iarăși lucra la problema românească. Cu privire la prima lucrare va trebui să vă molestez ca să-mi indicați în modul cel mai amical care sînt purtătorii naționali de cuvînt și conducătorii dv. în Transilvania și Ungaria împreună cu o scurtă caracterizare și menționare a stării acestora. Un extras tipărit (separat) îl veți primi ulterior (urmează să apară din ianuarie). Mă gîndesc cu multă bucurie la timpul petrecut în Brașov care o să-mi rămînă mereu în plăcută amintire. Rog respectuos a transmite tuturor cunoscuților mei, mai cu seamă însă familiei dv. prețuite, în care am găsit o atît de amicală primire, apoi tovarășilor mei (din excursie — n.n.) de pe Piatra Mare, domnilor colegi Birseanu, Glodariu și Nastasi salutările mele cele mai cordiale; domnului profesor Glodariu remarcă specială că vocabularul mi-a dat deja mult de furcă.

Cu cea mai sinceră dorință ca scurta noastră cunoștință să se dezvolte prin intermediul intereselor noastre comune, semnez cu deosebită stimă al dv. devotat

Dr. I. L. Pič

Praga 1/10 1883

Gerstengasse 7

În articolul publicat sub titlul „O scrisoare în interesul istoriei naționale”⁶ la care se referă în scrisoarea de mai sus, savantul ceh, arătînd motivele care l-au dus la cercetarea trecutului nostru, spune în continuare: „... lipsa de izvoare pozitive istorice despre istoria cea mai veche a românilor a fost un rău, care totdeauna fu cauza că se născură atîtea teorii nouă despre această temă care mai mult încurcă obiectul chestionat, decît au contribuit la lămurirea lui. . . sînt astăzi încă destui necredincioși cari sau din cauze ușor de priceput naționale, sau în urma scrupulelor științifice, neagă adevărul luminat sau îl trag la îndoială și de aceea este necesar de a afla un argument mai

⁵ Arhiva Mureșenilor, nr. 3149.

⁶ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 120 din 14/26 oct. 1883.

pipăit pentru stabilirea sau descălicarea cea mai veche și pentru continuitatea românilor în nordul Dunării... Mai rămâne numai un singur drum pentru a putea găsi argumentul dorit, adică de a striga morții din morminte ca să mărturisească despre trecutul poporului român... nouă ne trebuie un român neaș din secolul III—XIII pe care să-l putem pipăi și care cel puțin pentru cei inițiați ar vorbi o limbă înțeleasă. Drumul care duce la iscopul nostru ni-l poate arăta numai arheologia...". În continuare, savantul ceh dă indicații de modul în care aceste cercetări pot fi întreprinse, făcând apel la toți aceia care întâmplător ar da de asemenea urme. După ce descrie care anume relicve sînt de așteptat să se găsească, el delimitează și teritoriul în care este de presupus că se vor găsi, și anume: „... de o parte Munții Banatului pînă la Munții Bihariei către miază-noapte, iară spre răsărit poate pînă la Făgăraș și de altă parte, partea nordică a Transilvaniei și Maramureșului. În aceste ținuturi muntoase trebuie să se afle și mormintele cele mai vechi ale românilor (românii încep după căderea Daciei)“.

Dar studiul istoric nu trebuie să se rezume la atît, spune savantul ceh arătînd în continuare importanța cercetărilor privind toponimia, datinile, obiceiurile, tradițiile, festivitățile (semnalează o serbare la care a asistat pe Muntele Ceahlău și altele care știa că se țin la Sinaia, Hațeg, Muntele Găina și în Munții Bihariei). De asemenea, pune problema studiului comparativ al limbii și expresiilor, apoi cercetările antropologice și, în sfîrșit, cele folclorice. În încheiere, preconizează înființarea unei „asociațiuni istorico-arheologice“ care să cerceteze, să coordoneze și să prelucrez științific aceste date.

Desigur că reacțiile presei guvernamentale au fost inevitabile și atunci I. L. Pič îi scrie din nou lui Aurel Mureșianu:

Prea stimate amice⁷

Mulțumesc pentru amabila publicare; ar fi numai de dorit însă ca, cuvintele să cadă pe pămînt fertil și noi să primim pînă la primăvara viitoare cit mai multe rapoarte: mă străduiesc acum mai mult ca oricînd să scot un „afurisit“ de bătrîn român din mormint și sper că aceasta nu ne va scăpa.

Chestiunea se desfășoară la înaltă tensiune. Povestea: dacă public eu ceva, în Ungaria apar articole de fond; dacă se publică ceva împotriva mea din nou apar articole de fond în ziare; în orice caz este o știință care pătrunde în viață și anume destul de vioi. Felul cum am făcut în ultimele 2 săptămîni din nou circuitul prin ziare, probabil vă este cunoscut; am primit în mîină numai cîteva din acestea între care frivola tratare a lui Hunfalvy privind a 2-a mea lucrare. Nu sînt dispus să răspund printr-o polemică, ci voi lăsa să apară un supliment sau o anexă la cele două tratate ale mele și sper că voi putea începe deja luna aceasta lucrul. Desigur am prelucrat deja mult material pregătitor și sper, întrucît acum deja cunosc armele inami-

⁷ Arhiva Mureșenilor, nr. 3150.

cului, că eu cu siguranță voi putea ajuta istoria românească și slavă din Ungaria, precum și dreptul de stat al ambelor (națiuni — n.n.).

În așteptarea că voi primi în curînd ceva îmbucurător din partea dv. salutînd cordial pe toți cunoscuții, semnez cu deosebită stimă al dv. devotat

Dr. I. L. Pič

Praga 3/11 1883

P.S. Pentru Domnul Dr. Głodariu o îmbucătură deosebit de apetisantă: Hunfalvy mă provoacă să-i dau măcar o singură denumire românească de localitate pînă în anul 1437 în Ungaria; mie întîmplător mi-a trecut prin minte numai Szatmar Nemeth (sec. XI) (Satu Mare — n.n.), voi mai căuta; n-ar strica însă dacă s-ar strădui doi, că patru ochi văd mai mult decît doi; rog a i se transmite aceasta împreună cu salutul meu cel mai cordial.

Pentru o bună frație de arme, al dv.,

Pič

În perioada următoare, din care nu s-a păstrat corespondența cu Aurel Mureșianu, savantul ceh își continuă studiile și cercetările sale privind poporul român, ajungînd în 1886 să întreprindă primul, săpături arheologice pe baze științifice pe dealul Șprengghi din Brașov. Cu totul dată uitării, această inaugurare arheologică întreprinsă de savantul ceh va fi continuată de-abia după trecerea a multe decenii de către Julius Teutsch și apoi în 1936—1937 de către Muzeul Săsesc al Țării Birsei. În fața pericolului dispariției totale a acestui deal brașovean exploatat de o carieră de piatră, în anii 1956 și 1957 Institutul de arheologie al Academiei a efectuat săpături de salvare, publicînd și un raport⁸. La acea dată însă 2/3 din vestigii erau de acum distruse. Fapt regretabil, față de care constatările consemnate de I. L. Pič prezintă un interes și mai mare, în acel timp dealul fiind încă intact. Iată referatul său înaintat magistratului (primăriei) din Brașov la 27.VII.1886:

Prea cinstită primărie a orașului Brașov⁹

Îmi permit să rezum rezultatul cercetărilor arheologice a valului preistoric de cetate de pe dealul Șprengghi din Brașov, în următoarele:

Valul preistoric de pe dealul Șprengghi, situat mai sus de biserica Sf. Bartolomeu din Brașov (Brașovul vechi) se prezintă ca un val circular cum se găsesc de acestea pe dealuri sau coline de formă conică mai ales în țări slave. Valul propriu-zis de pe vârful dealului, mîsoară în circumferință 190 de pași, coborînd brusc din partea exterioară spre interior cu un parapet modest care (în tot cazul) este conservat numai parțial. Spațiul interior al valului cetății a suferit probabil în decursul timpului unele transformări prin lucrările de împrejmuire sau alte operațiuni. Spațiul interior este despărțit de valul cetății în partea nordică și estică printr-un șanț și indică probabil locul unde s-a aflat clădirea cetății. Aproximativ cu 2—2 1/2 (pași) mai jos pe panta dealului se găsește al doilea val, cel extern, în circumferință de 300 pași, înzestrat în partea de sud cu un parapet de asemenea din pămînt. Aici, în partea de sud a fost intrarea înzestrată după toate probabilitățile cu un turn (de lemn), tot așa cum se poate conchide cu destul de multă siguranță și existența unui parapet din lemn pe același zid ca la valul de sus, probabil ici colo apărat prin turnuri.

⁸ A.D. Alexandrescu și N. Constantinescu, *Săpăturile de salvare de pe dealul Șprengghi*, în *Materiale*, VI. 1959, p. 667—676.

⁹ Arhiva Mureșenilor, nr. 3152.

La săpăturile din 22.VII.1886 s-a executat întâi străpungerea valului, în prezența d-lui primar, care s-a dovedit după cum trăda înfățișarea sa exterioară ca un val de pământ. În același fel, tot în prezența d-lui primar a fost săpată în partea sudică a spațiului interior o groapă în care s-a dat foarte curînd peste pământ amestecat cu cenușă și fragmente de vase. Mai tirziu s-au găsit și oase de animale domestice (coaste și femururi). În total s-a săpat în nouă locuri din interiorul cetății pînă s-a dat de stîncă; în opt cazuri s-a repetat același lucru, s-a găsit pământ amestecat cu straturi de cenușă în care erau fragmente de vase, oase de animale, bucăți de pământ ars. Fragmentele de vase aparțineau: a) unor vase nearse făcute cu mîna liberă și folosite la foc (pentru gătit) din argilă precum și din argilă amestecată cu pietriș; mai departe erau fragmente de vase arse și nearse executate la roată care pot aparține secolului al XI-lea; b) bucăți de pământ ars cum se găsesc în locuri unde a ars un foc, ca și bucăți care au fost supuse unui foc intens; c) oasele de animale aparțineau unor animale domestice (oaie, vițel etc.); d) oamenii au știut să povestească că la poalele dealului de pășune lîngă fabrică, s-au găsit cercei și inele din argint. Mai tirziu nimic. Rezultatul acestor săpături confirmă constatarea de la prima vedere și se poate stabili cu deplină siguranță: valul de pământ amintit este un val de cetate cum se găsesc în regiuni slave, el aparține secolelor VIII–XI–XII. Ornamentul tipic în valuri de pe fragmentele de vase, cum se găsesc în mod frecvent în regiuni slave, nu s-a găsit, deoarece s-au găsit numai accidentale fragmente din vase, însă unele fragmente de vase executate cu roata sînt asemănătoare acelor care în mod obișnuit erau împodobite cu ornamente în valuri; poate că se vor găsi odată întîmplător, ori în valul cetății, ori în mormintele de alături, obiecte din fier, care vor confirma aprecierea prezentă. Amintitul val de cetate era deci în secolul VIII–XI–XII prima cetate și anume o cetate foarte puternică și eu n-aș omite să spun chiar principala cetate a Țării Birsei; românii îi spun pînă astăzi „cetate veche”. Țara Birsei a fost înainte de emigrația popoarelor, dacă nu cumva și mai înainte, sigur însă din secolul al VI-lea, locuită de slavi, ceea ce dovedesc nu numai mărturiile istorice ci și nomenclatura țărilor¹⁰. Riul Borza este cuvîntul stricat Bodrog care denumire apare și în nordul Ungariei; de asemenea și cîteva piraie poartă denumiri slave; cu prilejul unei excursii pe Piatra Mare am aflat de la ghidul nostru că mai multe dealuri, ale căror nume mi l-am însemnat însă acum nu mi le amintesc, poartă pînă astăzi denumiri slave. Brasso, în limba slavă, Brașov, este sinonim cu Eperies — Brașov — Prjosevo, din nordul Ungariei (Tot așa și alte localități poartă denumiri slave: Sochodol, Bran (Törzburg) etc.); și cum nu încapă nici o îndoială că ținutul din nordul Ungariei de la Saros a purtat numele unei comunități slave a Bodreilor așezate aici, tot la fel este cazul și cu Țara Birsei — Burzenland - - care a păstrat denumirea de Bodrei pînă în ziua de azi; valul de cetate situat deasupra bisericii Sf. Bartolomeu era în timpul acesta cetatea principală a Bodreilor. Slavii nu au fost colonizați dens; vecinii lor au fost români, care în vîltoarea migrației popoarelor s-au retras în munții care poartă aproape exclusiv nomenclatura românească și anume populația formată din romani și daci romanizați. Cu așezarea slavilor, migrația popoarelor a luat sfîrșit (sec. VI) pentru aceste țări; românii coboară în timpul acesta din munți și asimilează cu timpul elementul slav. Spre sfîrșitul secolului X–XI elementul slav va fi fost asimilat, adică absorbit, instituțiile slave însă au rămas. Așa probabil și cetatea Brașov, adică valul de cetate astăzi situat deasupra bisericii Sf. Bartolomeu, prin analogie se poate presupune că încă de pe atunci era ca o suburbie trecut în stăpînire românilor, trecere principală spre Dunărea de jos, în consecință prilej pentru comerț. Cînd ordinul cavalerilor (teutoni — n.n.) și odată cu ei coloniștii germani au pătruns în țară, obținură ei și privilegiul pentru Brașov, așezare deja existentă, probabil chiar înfloritoare (cazuri similare într-un număr imens) datorită cărui fapt românii au fost respinși dar nu izgoșiți din țară. Noii coloniști au denumit noua așezare Kronstadt însă privilegiul lor era pe numele vechii așezări Brașovia și mereu a fost reînnoit pe același nume, denumirea veche menținîndu-se pe lîngă cea nouă pînă în ziua de astăzi.

Vechea cetate Brașov decăzu deoarece ea făcuse de noul mod de fortificare din secolul XII a așa-numitelor orașe înconjurate cu ziduri și-a pierdut importanța. Dar cu toate că vechea cetate slavo-română a dispărut, totuși s-a menținut conștiința că numai acela este stăpînul țării care deține și fortificațiile universale și acestei conștiințe i-aș atribui eu obiceiul de Paști care s-a

¹⁰ În problema slavilor pe teritoriul nostru, I.L. Piț rămîne tributari unui stadiu încă insuficient aprofundat al cercetărilor, de unde rezultă unele erori în aprecierile sale. În această problemă, vezi C. Diaconoviciu, M. Constantinescu și Ștefan Pascu, *Istoria României— Compendiu*, București, 1969, p. 94—96.

păstrat la Braşov şi anume că în faţa românilor care se întorc de la sărbătoare din munţi se obişnuia a se închide porţile cu temerea că ar exista o proorocire, că dacă românii ar reuşi odată ca întorcându-se de la sărbătoare să intre prin poarta deschisă şi să înconjoare călare de trei ori sfatul oraşului, atunci ei ar deveni din nou stăpînii oraşului.

Prof. dr. I. L. Pič

Braşov, 27.VII.1886.

Ziarul german „Kronstädter Zeitung” care apărea la Braşov¹¹ reproduce fidel constatările făcute de I. L. Pič în referatul înaintat magistratului, însoţindu-l de o scurtă introducere în care se arată meritele acestui savant pe tărîmul anheologiei, dar păstrînd rezerve semnificative cu privire la concluziile sale pe care le consideră „foarte îndrăzneţe şi arbitrar”¹².

La aceasta savantul ceh îi scrie lui Aurel Mureşianu la 13.VIII.1886:

Prea stimabile amice ¹³,

Primit Kronstädter Zeitung cu mulţumită. Domnii să tot vină cu înţelepciunea lor; pentru cazul că se publică ceva în Kronstädter Zeitung şi dv. mi-o trimiteţi atunci voi trimite de îndată un răspuns pentru Gazeta dv. Plec mine în Bulgaria iar săptămîna viitoare spre Moldova.

Cu multe salutări al Dv.

Dr. I. L. Pič

Bucureşti, 13.VIII.1886

Cea de-a cincea scrisoare păstrată¹⁴ este datată mult mai tîrziu, în 18.II.1892 şi este ummare a vizitei pe care dr. Aurel Mureşianu a făcut-o la Praga. În continuarea acţiunii dusă pentru stringerea legăturilor româno-cehe, dr. Aurel Mureşianu organizează în anul 1891 cu ocazia Expoziţiei Jubiliare din Praga plecarea unei delegaţii a românilor transilvăveni condusă de el. Vizita a decurs sub semnul solidarităţii luptei pentru existenţa naţională a celor două popoare şi a fost prilejul unor manifestaţii cu un puternic ecou politic. Marele organ ceh „Narodni Listy”¹⁵ scrie, sub titlul „Solidaritatea celor asupriţi”: „N-a fost niciodată greu de a ne înţelege cu reprezentanţii românilor despre situaţiunea politică precum şi despre scopurile comune ale lucrării politice... naţionalitatea română se apără în contra pieirii politice şi în contra pieirii limbii sale, jertfindu-şi toate puterile. Acestor ameninţări şi strîmtorări a naţiunii sale le-a dat expresiune oaspetele nostru mult onorat dr. Aurel Mureşianu... A ne înţelege şi a ne sprijini întroalaltă, aceasta să fie în timpul serios de faţă deviza tuturor naţiunilor asuprite din monarhie”.

¹¹ Nr. 181/9. VIII. 1886.

¹² În original: „höchst gewagt und Wiellkürlich”.

¹³ Arhiva Mureşenilor, nr. 12.015.

¹⁴ Arhiva Mureşenilor, nr. 3151.

¹⁵ Cf. „Gazeta Transilvaniei”, număr jubiliar, 1838—1908, p. 129.

Reacțiunea presei guvernamentale este vehementă. „Pester Lloyd“ organ oficial se autodemască, arătându-și indignarea pentru că nu s-au luat măsuri de interzicere a acestei vizite încheiată cu o alianță româno-cehă bazată pe frățietate, continuînd apoi naiv: „Visul de federalizare, aceasta e toată istoria, aceasta e elementul în care au trebuit să se întâlnească Dr. Herold și Dl. Mureșianu pentru ca imediat să se înțeleagă“¹⁶.

Împreună cu un alt mare filoromân, Urban Jarnik, profesor de romanică la Universitatea din Praga — a cărui lungă corespondență cu dr. Aurel Mureșianu constituie un alt capitol însemnat al relațiilor româno-cehe, unul din principalii amfitrioni ai delegației române a fost I. L. Pič care în această ultimă scrisoare păstrată își exprimă deosebita satisfacție și mulțumire pe care i-a prilejuit-o vizita românilor precum și totala sa adeziune la lupta și principiile politice ale acestora.

Aflat printre pionierii prieteniei româno-cehe, I. L. Pič rămîne în istoria noastră și ca unul din acei oameni dezinteresați care și-au pus știința lor în slujba cauzei drepte a poporului român.

¹⁶ *Ibidem*, p. 130.

Fig. 1. Dr. Aurel Mureșianu (1847—1909).

Fig. 2. Vasile Glodariu (1832—1899).

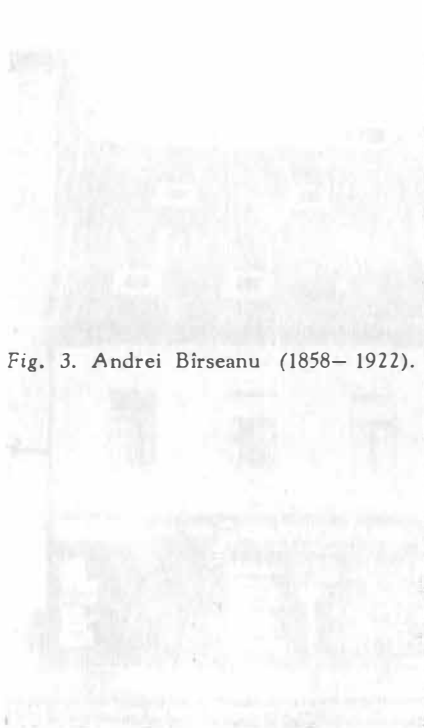

Fig. 3. Andrei Birseanu (1858—1922).

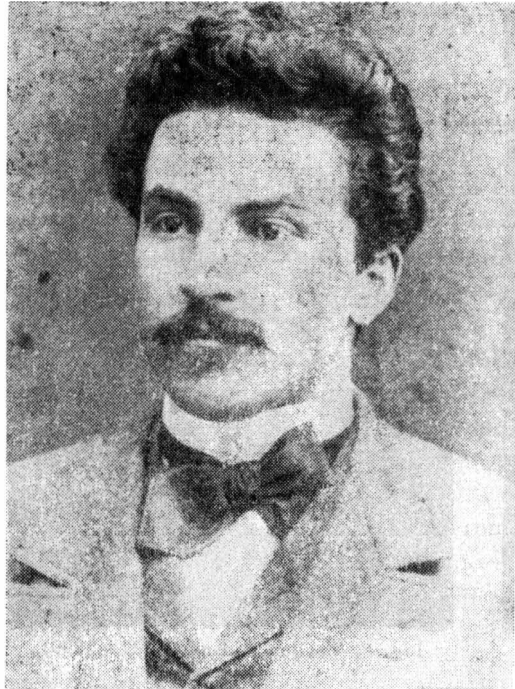

Fig. 4. Lazăr Nastasi (1845–1902).

Fig. 5. Casa Mureșenilor din Brașov —
astăzi muzeu memorial — locul de
întâlnire a intelectualilor români și cehi.

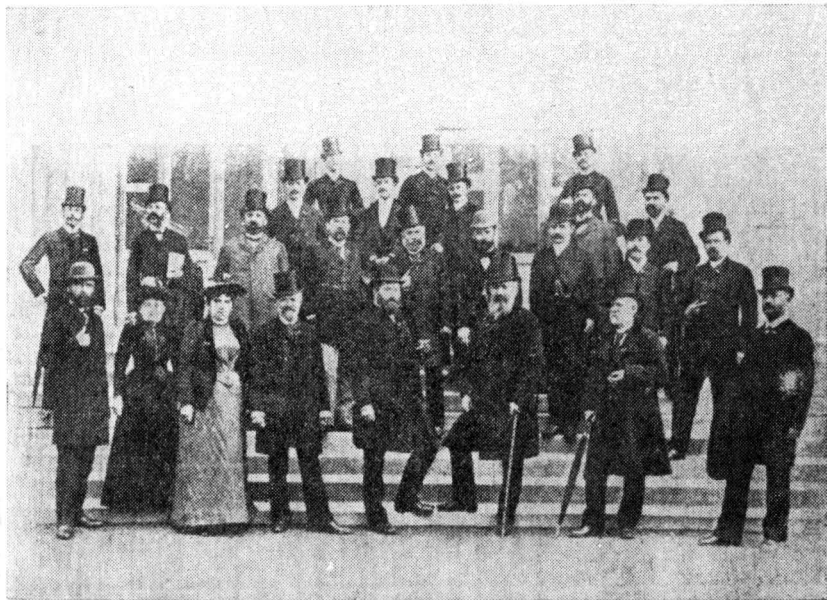

Fig. 6. Delegația românilor ardeleni la Expoziția din Praga (1891) — în centru dr. Urban Jarník și dr. Aurel Mureșianu.

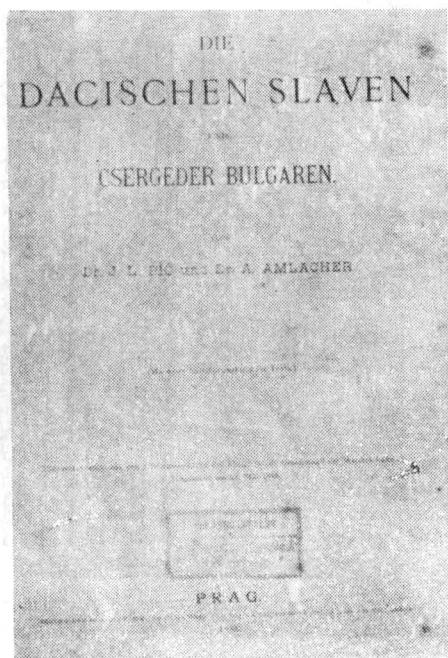
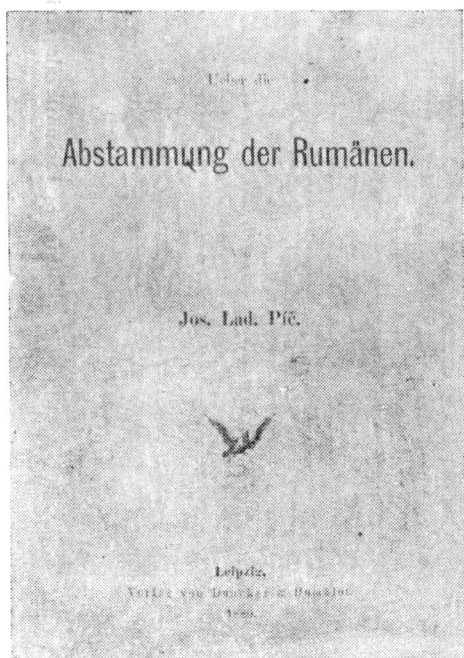

Fig. 7. Lucrări ale istoricului cel, I. L. Pič.

Seit zwölf Tagen ununterbrochen hat ohne Unterbrechung die Mannen mit vorgeführten zu sein, die ich auch noch herzlich willkommen und beglückwünsche; nichts desto weniger habe ich es vorsehl mir ein Koppelungsgewand auf die willigen Mannen in feigsten Worte der Dankbarkeit vortragen. Nachherung und Dankführung die beiden Mannen zwischen Frage über die Fortschritt der Mannen im Mann der Mann anständig zu bilden. Ich habe mich zu ihm hingegen. Ich auf die Mannen der Fortschritt, mit dem die Frage die Fortschritt ist und was weiter ist, die eine vordere Fortschritt eines Mannen, vortragenden Fortschritt von all den anderen Mann. Ich nun fortgesetzt und vortragen Fortschritt, vortragenden Fortschritt in die Fortschritt.

Fig. 9. Facsimile ale scrisorilor lui I. L. Pič

12.015
Archieva Muzeei
Bucuresti

Mein geliebter Freund,

die Kunst. 2 H. mit Dank empfangen,
die Herren möge schon kommen
mit ihrer Weisheit. Für den Fall dass
schon geschickt wird in der Kunst. 2 H. und
Sie mich senden, werde ich umgehend eine
Antwort für die Herren einreichen.
Fahre morgen nach Bulgarien, nächste
Woch in die Moldau.

Empfalle Ihre Beachtung dem Bayer
Theaterzug aus Bucuresti (den 22 August)

2. 2. 1871

Bucuresti 1. 5. 71

J. L. Pic

Fig. 11. Facsimile ale scrisorilor lui I. L. Pic

I. L. PIČ, EIN GROSSER FREUND DER RUMÄNEN

(ZUSAMMENFASSUNG)

I. L. Pič (1847—1911) ein bedeutender Archäologe, Professor für Geschichte an der Prager Universität, ein grosser Freund der Rumänen, hat eine reiche wissenschaftliche Tätigkeit zum Thema „Herkunft und Rechtsansprüche des Rumänischen Volkes“ entfaltet. In seinen Arbeiten bekämpft I. L. Pič die Theorie von Roesler zu welchem Zweck er auch mehrere Studienreisen in von Rumänen bewohnte Gebiete unternahm, und historische, archäologische, anthropologische und ethnographische Forschungen betrieb.

Eine dauerhafte Freundschaft, die auf den politischen und sozialen Interessen des tschechischen und rumänischen Volkes fusst, verbindet ihn mit Dr. Aurel Mureșianu, den er in Brașov, besucht, und mit dem er einen langjährigen Briefwechsel unterhält. (In Mureșianus Archiv werden zur Zeit noch 5 Dokumente aufbewahrt.) Durch sie erfahren wir, dass I. L. Pič der erste Wissenschaftler ist, der auf dem Gespengberg in Brașov die ersten Grabungen durchführte. Ihre Ergebnisse werden in einem Bericht von grossem Interesse festgehalten (vollständig wiedergegeben), der eine archäologische Premiere bedeutet, jedoch in der Fachliteratur nicht erwähnt wird. (Zum besagten Zeitpunkt war der Berg noch intakt, heute ist er durch einen Steinbruch zum grossen Teil abgetragen).

Zu den Pionieren der rumänisch-tschechischen Freundschaft zählend, bleibt I. L. Pič einer der Männer in unserer Geschichte, der seine Kenntnisse der gerechten Sache des rumänischen Volkes widmete.

GNOMONICELE LUI CLAVIUS*

de NICOLAE ILIE

Este unanim recunoscut că Astronomia este una din cele mai vechi științe, de unde și concluzia că istoria acestei discipline deschizătoare de orizonturi noi este nu numai foarte îndepărtată, ci și extrem de complexă. Începuturile ei se pierd în negura vremurilor, prin urmare a avea o istorie a astronomiei care să cuprindă integral pașii parcurși de omenire pînă în prezent, în etapa înfăptuirii visului milenar al omului, desprinderea de pe Terra și cercetarea experimentală a corpurilor cerești învecinate, care să merite a fi citită pentru frumusețea, valoarea informațiilor date și utilitatea lor nu este, așadar, un lucru ușor de realizat. O istorie a astronomiei, chiar dacă va fi scrisă, ar trebui să întrunească efortul conjugat al unui numeros colectiv de experți și oameni de știință de diferite specialități, și ca întindere și conținut, ar fi probabil o operă mult prea voluminoasă. Dar, și această amplă lucrare ar fi o operă cu caracter strict informativ, de consultat numai pentru lămurirea vreunei probleme speciale, nu o carte care să prezinte într-un limbaj comun istoria zbuciumată a acestei științe care a constituit și constituie arena unor ascutite confruntări științifice și filozofice.

În lucrarea de față este prezentată sumar o filă a acestei istorii, o contribuție a marelui învățat Cristophor Clavius în domeniul astronomiei, mai precis la descrierea, construcția și utilizarea diferitelor cadrane solare, instrumente necesare în vremuri îndepărtate la introducerea unui timp legat de mișcarea aparentă : Soarelui pe bolta cerească.

Realizările astronomiei specifice evului mediu, epocii de contracțiune și de stagnare în care știința era încă profund ancorată în teologie, pînă în perioada Renașterii nu au fost extrem de bogate; știința medievală în ansamblul ei trebuie considerată mai curînd ca sfîrșitul și nu începutul unei mișcări intelectuale efervescente. Dar cum știința istoriei nu stă pe loc, este lesne de înțeles că în acest răstimp s-au produs fapte noi, s-au dat noi interpretări fenomenelor cosmice, au fost culese noi date și s-au înfăptuit pași uriași în cercetarea și cunoașterea lumii extraterestre. Noile realizări ale științei și tehnicii contemporane, mai ales în domeniul zborurilor cosmice a echipajelor umane nu sînt decît expresia forței cu care cercetarea științifică, gîndirea creatoare, rezolvă problemele cele mai spinoase, fascinante prin ele însele și de folos multilateral întregii omeniri. Ca și pînă acum, în formarea viitorului lumii, științei — ca forță de producție — îi revine un rol hotărîtor, acela de a descătușa inepuizabilele energii creatoare ale omului și a transforma formele tradiționale ale gîndirii în elemente noi care anunță și pregătesc viitorul.

* Opera lui C. Clavius se găsește printre valoroasele volume ce alcătuiesc tezaurul Bibliotecii municipale din Brașov.

I. Date biografice. Opera

Christophorus Clavius, matematician german, s-a născut în anul 1537 la Bamberg și a decedat la 6 februarie 1612 la Roma. Numele lui de familie a fost la început Schlüssel, ceea ce înseamnă „cheia” și pe care l-a latinizat în Clavius, provenit probabil de la latinescul clavis ce înseamnă tot „cheia” (semnul puterii, al stăpînirii și al autorității).

A studiat la Coimbra, unde în anul 1596 a și observat o eclipsă de Soare despre care spune că a constituit un fenomen cîresc de o rară frumusețe și importanță, menționînd chiar că întinericul a fost atît de puternic încît nu vedea pe unde să umble. A activat 14 ani ca profesor de matematică la Colegiul iezuiților de la Roma, întrucît a intrat și el în ordinul călugăresc apusean, întemeiat de către Ignatius de Loyola la 1534. Pentru cunoștințele sale din domeniul matematicilor și astronomiei, cit și pentru meritele deosebite în activitatea didactică și de cercetare sau elaborare a unor lucrări originale, a fost apreciat și se bucura de o mare reputație. Preocupat serios de știință și progresele ei, a reușit să aducă o importantă contribuție cu lucrări originale la propășirea matematicii și astronomiei, muncind fără preget și dezinteresat în scopul formării semenilor săi. De fapt el a fost supranumit, puțin cam exagerat, „Euclid al secolului al XVI-lea”.

Alăturîndu-se din plin mișcării științifice din perioada primelor revoluții burgheze (1540—1650), el vede importanța și fundamentul realist-științific al cuceririlor vremii și propagă ideea conform căreia este mai ușor să cîștigi sufletele oamenilor sprijinînd știința, decît făcînd opoziție fluxului novator al acesteia. Ideea este acceptată de Societatea iezuiților din care făcea parte și cardinalul Cristophor Clavius și orientată în sensul de a contribui chiar la răspîndirea unor cuceriri ale astronomiei de observație, întemeind unele observatoare în India, China și Japonia, veghind în același timp cu precauție și atenție ca știința propăvăduită de ei să nu aibă vreun efect dăunător asupra religiei. Evident, astronomia de observație a fost folosită de ei în special în scopuri calendaristice și astrologice, deoarece era singura știință în care erau necesare observații, calcule și pronosticuri sigure. Constatîndu-se că de la introducerea corecțiilor vechi ale calendarului de către Iulius Caesar, au mai fost săvîrșite abateri numerice și chiar religioase privitoare la echinocțiul de primăvară, papa Grigore al XIII-lea a constituit o comisie astronomică cu misiunea de a realiza reforma calendarului. Această comisie astronomică papală, condusă de Clavius, comentatorul lui Sacrobosco și al Elementelor lui Euclid, nu a avut o misiune prea grea însă în a arăta eroarea ce se făcuse pe vremea lui Iulius Caesar și a prezenta propuneri de îmbunătățire a calendarului.

Împreună cu Egnatius Dante și cei doi frați Giglio (latinizat în Lilius) Clavius trece la reformarea calendarului, primind un substanțial ajutor din partea bibliotecarului de la Vatican, Aloysius Giglio, care s-a gîndit la o formulă simplă de corecție. A fost de fapt tocmai regula atît de cunoscută astăzi că la fiecare patru ani este un an bisextil cu excepția anilor seculari 1700, 1800, 1900; dacă însă anul secular este un multiplu de 400, atunci el devine an bisextil. De aici rezultă că în patru secole se omit trei ani bisextili, ceea ce aproximează suficient timpul pentru nevoile cotidiene.

Sinodul din Niceea a autorizat propunerea de reformare a calendarului, iar Papa Grigore al XIII-lea a emis o bulă papală prin care se impunea principiilor să folosească calendarul corectat încă din anul 1582. Evident, au fost multiple opoziții, mai ales din partea unor principii protestanți, care n-au vrut să țină seama de bula papală ce „ordona” reforma. Clavius rămîne vestit și prin faptul că a fost conducătorul comisiei de astronomi pentru reforma calendarului, reformă pe care o prezintă în lucrarea: „Calendarii romani Gregoriani explicatio”, publicată la Roma în 1603.

Ca profesor și om cu multiple preocupări îndreptate spre îmbogățirea patrimoniului științei căreia i se dedicase cu respect și venerație, a contribuit nemijlocit prin valoroasele sale lucrări și originalitate la elucidarea și clarificarea unor spinoase probleme. Este preocupat de conținutul Elementelor lui Euclid (incercând chiar o demonstrație a postulatului dreptelor paralele), de noul procedeu al lui Leonardo Pisano, privitor la adunarea și scăderea fracțiilor, de studiul poligoanelor stelate, de descrierea cadranelor solare pe baze geometrice, de îndreptarea calendarului, ca și de comentarea riguros fondată a unor lucrări de astronomie.

Cu toate că a fost un mare învățat, el nu a contribuit în măsura capacităților de care a dispus la dezvoltarea astronomiei, poate chiar din cauza îngrădirilor bisericești și a credinței că este imposibil ca Pământul să poată efectua simultan mai multe mișcări: de rotație în jurul axei sale și de revoluție în jurul astrului central-Soarele, așa după cum susținea Copernic.

Om de o surprinzătoare energie, animat de dorința realizării unor lucrări valoroase, și-a dedicat întreaga viață nu numai profesiei sale ci, cu prețul unor mari renunțări, cercetării și investigației științifice, oferind posterității „Opera mathematica quinque tomis distributa” (Moguntiae — 1612 — MAINZ).

„Opera matematică” include și descoperirile telescopice ale lui Galileo Galilei, publicate de acesta în „Sidereus nuncius” și reprezintă o sinteză a următoarelor lucrări:

- 1) Euclidis elementorum — 1574 (Comentarii referitoare la Euclid și Theodosius).
- 2) Commentatio in sphaeram Sacrobosco — Roma 1570 (Comentarii la sfera lui Sacrobosco).
- 3) Gnomonices — Roma 1581 (Cadrane solare).
- 4) Epitome arithmeticae practicae — Roma 1583 (Scurtă expunere a aritmeticii practice).
- 5) Calendarii romani Gregoriani explicatio — Roma 1603 (Expunerea motivelor reformei calendarului Gregorian).

Prin publicarea operei sale, Clavius militează pentru promovarea științei, luptă împotriva obscurantismului, contribuie la înlăturarea cunoștințelor empirice și convenționale caracteristice evului mediu și instaurarea unei științe bazate pe rațiune, experiență și o cercetare a legilor care guvernează fenomenele din natură și societate. El este unul din cei care se pronunță în favoarea întemeierii științei exclusiv pe rațiune, experiență și observație cit mai migăloasă, completă și diversificată. Nu a încercat să mistifice adevărul științific, să denatureze concluziile ce se desprind din cercetarea riguroasă a fenomenelor din practică, ba mai mult, a interpretat obiectiv realizările și cuceririle minții și gândirii omenești progresiste, fără însă a combate tendința de a menține credința și aspirația spre mai bine a oamenilor sub influența bisericii.

II. Despre gnomonice

De ce un Clavius a lăsat posterității o amplă lucrare asupra cadranelor solare? Întii, poate din dorința de a sintetiza cunoștințele vremii referitoare la măsurarea timpului și descrierea cadranelor solare, apoi ca manifestare a credinței că demonstrațiile geometrice riguroase aduc o mare contribuție la tehnica construcției și eliminarea erorilor de măsurare. Așa după cum menționează în „Prefață la gnomonice” a urmărit să așeze gnomonicele într-o „știință atît de elegantă, plăcută și utilă pentru atîtea lucruri”, să descrie cadranele solare după mărimea tabulară a vergelelor, dînd demonstrații geometrice corespunzătoare și „învățăturii comune” de construcție și utilizare pentru diverse latitudini geografice. Evident, de la primul orologiu solar ce se găsea la curtea regelui Achaz, care a domnit în jurul primei olimpiade, adică 775 î.e.n., pînă la Clavius, aceste orologii au suferit modificări esențiale, construcția lor făcîndu-se pînă în secolul al XVII-lea; mai tirziu doar în scopuri decorative.

Cadranele solare au fost folosite pentru determinarea momentului zilei; construcția lor se baza pe umbra lăsată de un stil (jalon, gnomon) pe suprafața pământului și nu constituiau un mijloc continuu de indicare a timpului (mai ales pe vreme noroasă și în timpul nopții). Viața și activitatea omului se desfășoară în funcție de răsăritul și apusul Soarelui și de aici necesitatea introducerii unui timp legat de mișcarea aparentă a Soarelui pe bolta cerească. Succesiunea regulată a zilelor și a nopților nedovedește că Soarele este și el supus mișcării aparente zilnice. Dar în afară de această mișcare Soarele mai participă și la mișcarea aparentă anuală, care nu constituie altceva decât reversul mișcării adevărate de revoluție a Pământului în timp de un an, în jurul Soarelui, centrul dinamic al sistemului planetar.

Pentru măsurarea timpului au fost construite diverse tipuri de cadrane solare (cadranele orizontale cu vergea verticală, cadranele solare ecuatoriale, cadranele universale etc.), pentru toate manifestându-se grija nu numai pentru precizia momentului zilei dar și pentru monumentalitatea și eleganța lor. Clavius descoperă, inventează și descrie matematic calea determinării timpului local și calculează meticuloase elementele legate tabular de mișcarea astrului zilei, de mărimea jalonului, de latitudinea locului, de tipul cadranelor solare etc. El încadrează în contextul vremii, a perioadei de prelucrare a științei antice prin traduceri și comentarii, o lucrare amplă de sinteză și originală contribuție la teoria matematico-astronomică și tehnica construcției cadranelor solare. Astfel „GNOMONICES” — operă în care se demonstrează nu numai cadranele solare al orologiilor ci și alte lucruri, care pot să fie cunoscute după umbra acului de la cadranele solare ca descrieri geometrice — vede lumina tiparului la 1 aprilie 1581 în renumita imprimărie a lui Francisco Zanetti din Roma.

Întreaga lucrare a lui CRISTOPHORO CLAVIO BAMBERGENSI, este cuprinsă în 8 cărți și 664 pagini tipărite, având o prefață a autorului și un Index al materialelor care sînt cuprinse în toată această operă — 10 p.

Cartea 1 (p. 1 — p. 140)

În această carte se demonstrează teoreme diferite cu scopul de a întemeia și proba teoremele și construcțiile care se folosesc în cărțile următoare pentru descrierea cadranelor solare — numite foarte simplu și sugestiv, orologii. Se descriu principalele puncte, direcții, plane și secțiuni conice (pol, cerc vertical, meridian, ecuator, meridianul locului, paralela zodiacului ș.a.), cu alte cuvinte se face o introducere în studiul geometriei sferice pe baza analematei lui Ptolemeu.

Cartea a 2-a (p. 141 — p. 292)

Cuprinde date privind tehnica relativă la calculul și la construcția cadranelor solare. Sînt descrise unele instrumente pentru măsurarea timpului, care folosesc în acest scop, lungimea și deplasarea umbrei față de Soare a unui jalon vertical (stylus). În cele 60 probleme și tot atîtea propoziții sînt rezolvate, demonstrate și descrise cadranele solare (orologiile) orizontale, verticale, ale meridianelor, cele echinoctiale.

Cartea a 3-a (p. 293 — p. 413)

Prezintă aspecte ale construcției cadranelor solare care se îndepărtează (se abat) de la direcția verticalei locului sau de la planul meridian al locului, înclinându-se spre orizont. În această carte sînt propuse și soluționate 48 de probleme și tot atîtea propoziții.

Cartea a 4-a (p. 414 — p. 446)

În această carte se dau prețioase recomandări referitoare la construcția cadranelor solare în funcție de înălțimea polului deasupra orizontului (deci în funcție de latitudinea locului) în cazul cînd polul coincide cu zenitul, prezentînd și alte probleme practice ale mișcării diurne,

ca determinarea înălțimii Soarelui după umbra lăsată de gnomon, determinarea meridianei latitudinii locului etc.

Cele 14 probleme și 14 propoziții cuprinse în aceste pagini se ocupă deci de descrierea orelor după latitudinea locului, în toate planele descrise în prima carte, utilizând orologiile astronomice orizontale, verticale, meridiene și echinoctiale.

Cartea a 5-a (p. 447 — p. 527)

Stabilește modul de alcătuire a unor tabele cuprinzând înălțimea Soarelui la trecerea la meridian, pentru diverse latitudini ale locurilor de observare și în funcție de poziția acestuia pe ecliptică. Arată, de asemenea, cum se pot utiliza aceste tabele și cadrane pentru stabilirea timpului (orei).

Cartea a 6-a (p. 528 — p. 574)

Se referă la „Almagesta” lui Ptolemeu, explică analema cuprinsă în această lucrare (introducerea în geometria pe sferă și descrierea sferei cerești) și se ocupă mai pe larg de lucrarea lui Federicius Commandinus privind construcția orologiilor orizontale, verticale și a meridianului, toate raportate la circumferințele cuprinse în analemata lui Ptolemeu.

Tot în această carte, Cristofor Clavius arată metodele originale de construcție a cadranelor solare, de înclinare a acestora în funcție de locul amplasării și tipul cadranelor, stabilind riguroso dependența dintre unghiul de înclinare al orologiului și lungimea vergelei. Subliniază totodată ușurința lucrărilor de „punere în stație” și citirea mai exactă a orelor cu ajutorul acestor cadrane față de cele descrise de Commandinus.

Cartea a 7-a (p. 575 — p. 633)

Repetă pe scurt unele probleme cuprinse în cartea a doua și a treia, fără însă a mai da demonstrațiile geometrice aferente fiecărui orologiu. Totuși, cartea este îmbogățită substanțial prin descrierea unor orologii ale vremurilor îndepărtate. Se scria amănunțit despre orologiul orizontal antic sau cel italo-babilonian, despre orologiul meridian italic și babilonian, ca și despre orologiul astronomic polar sau echinoctial.

Cartea a 8-a (p. 634 — p. 654)

Ca ultimă parte a monumentalei lucrări „GNOMONICES”, cartea prezintă succint construcția și folosirea cadranelor solare universale, cadrane care pot fi instalate în orice loc la orice înălțime a polului. Aici se dau demonstrațiile geometrice corespunzătoare fiecărui tip de cadran universal și se scrie despre orologiul universal în formă de cruce, despre construcția orologiilor în cilindri, despre orologiul universal semisferic și altele.

Ampla lucrare a lui Cristophoro Clavio Bambergensi despre tehnica relativă la calculul și construcția orologiilor solare, cuprinde nu numai sinteza strădaniilor marilor învățați ai antichității și evului mediu, dar și esența gândirii unui renumit matematician care a proclamat suveranitatea rațiunii împotriva tradiției și dictaturii spirituale a puterilor politice feudale și cercurilor clericale.

O operă atât de vastă și importantă nu o putea realiza decât un om înzestrat cu o minte ascuțită, gândire profundă, memorie impresionantă, tehnică remarcabilă de calcul, severitate și seriozitate desăvârșită, cu o mare putere de muncă și de creație, cu o cultură bogată și o deplină ordine în idei și fapte.

Deși nu s-a realizat ca astronom-teoretician la nivelul realizării sale ca matematician, Cristophoro Clavio rămâne una din figurile marcante ale Renașterii care, alături de Comentarul privind sfera lui Sacrobosco. Explicarea calendarului Gregorian ș.a., lasă posterității prin monumentala GNOMONICES o lucrare de înaltă ținută științifică și inestimabilă valoare practică

impresionantă nu numai prin conținutul și originalitatea ei, ci și prin eleganta formă de redactare, prin logica și rigurozitatea celor 8 cărți privind teoria, tehnica construcției și utilizarea cadranelor solare

III. Viziunea cosmologică a lui Clavius

Rod al unor căutări raționale neobosite, ideile lui Clavius cuprinse în monumentală sa operă, dar mai ales cele referitoare la calendar, lucrarea lui Sacrobosco sau la tehnica construcției cadranelor solare și argumentația geometrică originală corespunzătoare orologiilor descrise se pot înscrie în patrimoniul istoriei astronomiei. Preocupările acestuia au izvorit din realitățile social-economice și politice ale epocii sale, din dorința fierbinte de a participa activ la dezbaterile vremii privind știința evului mediu și a contribui la progresul general dictat de Renaștere.

Cunoașterea și depășirea „obstacolelor clericale” puse în calea dezvoltării generale, dar mai ales în formarea concepției științifice asupra lumii, au condiționat latura subiectivă a cercetării și în conflictul lor cu elementele progresului s-a manifestat atitudinea de eroism a multor martiri ai științei. Constatăm și la Clavius ca și la alți învățați ai vremii, acea latură negativă de natură conceptuală asupra lumii, dialectic necesară și justificată în perioada pre-telescopică și împotriva căreia omul a avut de luptat neîntrerupt. Pătruns fiind de convingerea că în formarea viitorului lumii, științei îi revine un rol hotărâtor, el a slujit știința cu devotament, a adus o largă discuție asupra rezultatelor cercetării efectuate, rezultate pe care le-a confruntat în mod critic cu toate datele existente pînă atunci, fapte ce au corespuns năzuințelor de progres material, social și cultural ale omenirii.

Se pare, poate și datorită funcției îndeplinite, conjuncturii și legăturilor sale cu papa, că acest mare și fecund învățat, om cu o prodigioasă activitate didactică și științifică, a recurs la încercarea ipocrită de „a împăca” știința cu religia, de a nega superioritatea concepției științifice despre lume față de concepția idealistă, mistică. Într-adevăr, Clavius nu sesizează cel mai important eveniment al epocii, prima revoluție în astronomie, crearea sistemului heliocentric de către Copernic, sistem care a schimbat radical viziunea Ptolemeică asupra lumii, și care constituie „manifestul de independență a științelor naturii față de teologie”.

Ipoteza științifică a lui Copernic cu privire la locul Pămîntului în sistemul solar și la revoluțiile corpurilor cerești, îmbunătățită de J. Kepler, confirmată de observațiile lui G. Galileu și fundamentată științific de I. Newton, a dăinuit peste vremuri și are marele merit de a fi contribuit la dovedirea unității materiale a lumii și a legității obiective a mișcării corpurilor cerești la elucidarea unor probleme de ordin filozofic și științific.

Ne punem, firește, întrebarea cum de un învățat de talia lui Clavius, nu s-a integrat în spiritul novator al vremii, nu a înțeles „revoluția copernicană” și contribuția acesteia la teoria materialistă a cunoașterii? Evident, răspunsul nu este simplu și imediat. Gîndirii noastre, obișnuite cu ideea heliocentrică, îi este greu să înțeleagă conținutul frămîntărilor provocate de cele două idei diametral opuse: Ptolemeu-Copernic. Astăzi știm că sistemul lumii după Ptolemeu este greșit, ca de altfel și modelul de univers conceput de Tycho-Brahe, cel mai celebru astronom al timpului.

Plecînd de la realitatea că adevăratele distanțe dintre corpurile sistemului nostru solar nu erau cunoscute (cu excepția distanței la Lună), că nimeni în pericada pretelescopică nu putea să cunoască dimensiunile planetelor, sateliții lor, mișcările acestora și considerînd mai ales sistemul copernican inițial, nu cel prezent, este lesne de înțeles de ce Tycho Brahe era ferm convins că a găsit un adevărat model de univers, pe cînd Clavius trebuia să opteze pentru unul din trei. Cum spiritul vremii nu era înclinat spre pură rațiune, cum însuși Johan Kepler avea

controverse cu Tycho Brahe asupra regulilor astrologice și cum Galileo Galilei afirmă public credința sa în sistemul lui Copernic, de-abia în al său *Sidereus Nuncius* (Mesagerul stelelor), ne putem da seama de greutatea formării convingerii științifice despre lume. Evident, după ce Johan Kepler descoperă legile ce-i poartă numele, folosindu-se de observațiile și măsurătorile migălosului Tycho, după ce Galileo Galilei face remarcabilele descoperiri telescopice, concepția nouă despre lume nu numai că se confirmă, dar se destramă totodată și ideile despre un cer în care există corpuri de natură și perfecțiune divină.

Spiritul nou, descoperirile epocale ale vremii în domeniul structurii și dinamicii sistemului nostru solar, ca și concepția modernă despre alcătuirea lumii, pătrund cu destulă și nejustificată greutate în universități, în fondul științific al epocii. Edificator este faptul că Bonaventura Cavaleri, profesor de Astronomie la Universitatea din Bologna pînă în 1650, care este constrins de programa cursului să predea geometria lui Euclid și astronomia lui Ptolemeu, a predat „teoria copernicană — de altfel ca pe o ipoteză — și a ținut doar unele conferințe asupra descoperirilor lui Galilei”.

Nici măcar Kepler nu s-a hotărît să-și însușească o îndrăzneală completare și totuși atît de inevitabilă pentru sistemul copernican. Este vorba de doctrina infinității spațiului și a pluralității lumilor propovăduită de filozoful italian Giordano Bruno, ars pe rug la Roma în 1600 pentru această concepție, pentru apărarea lui Copernic și alte „erezii” asemănătoare. Clavius însă, în comentariul său din 1570 asupra sferei lui Sacrobosco, este de părerea că stelele sînt neuniform distribuite față de Pămînt, respingînd ideea imobilității sferei stelelor fixe. El susține că stelele sînt nenumărate, că trebuie să existe stele invizibile din cauza depărtării lor față de observator.

Așadar, în secolul al XVI-lea, care prin traduceri și comentarii își însușise cu un remarcabil succes știința antică și o dezvoltase, în care teologia încerca disperat să „apere tradiția moștenită împotriva științei care gîndește”, realizarea lui Copernic depășea cu mult această știință, și numai foarte puțini învățați i-au dat atenție, acceptînd-o sau respingînd-o. Abia de la începutul secolului al XVII-lea, cercul celor care se preocupau de științele naturii se lărgeste într-atîta, încît se poate vorbi despre o trecere de la „etapa contemplativă” la „etapa activă” de cercetare nemijlocită și în continuu progres a spațiului extraterestru, detaliînd doar schema definitiv stabilită a edificiului cosmic. Tabloul clasic al corpurilor în acțiune — stele-planete și comete — apărut ca urmare a revoluției astronomice produsă de telescop, se completează neîncetat. A început perioada demonstrării, aprofundării teoretice și concretizării sistemului lui Copernic, adică al unor corpuri cerești aflate în interacțiune fără imaginarele „mişcări naturale” ale cosmologiei pretelescopice.

Cunoștințele noastre despre sistemul solar, mai precis despre alcătuirea, structura și dinamica componenților săi și a întregului ansamblu, s-au îmbogățit foarte mult în ultimele două decenii datorită noilor informații aduse de folosirea radiotelescoapelor și rachetelor spațiale. A doua revoluție astronomică care a început la jumătatea secolului al XX-lea și care continuă, avînd șansele de a cuprinde sfîrșitul secolului, ba poate chiar începutul secolului următor, pune în lumină nouă semnificația tendințelor actuale ale științei, precum și schimbările intervenite ca urmare a acestor tendințe atît în reprezentările științifice despre lume, cît și în metodele și tehnicile noi prin care omul acționează asupra naturii.

Idealurile noi, dinamica creației și cercetările contemporane din domeniul astronomiei și al științelor limitrofe, al științelor aero-spațiale, nu mai pot fi exprimate sub forma unor explicări exhaustive a lumii, a acelor adevăruri definitive specifice științei clasice apărute în secolul al XVII-lea, care aveau să rămînă pentru totdeauna canoane imuabile ale gîndirii științifice. Sensul științei contemporane și organic legat de aceasta, însuși sensul vieții omenirii

în epoca noastră, conținutul obiectivelor majore ale activității ei, desfășurarea progresului tehnico-științific în noile condiții, nu pot fi definite și abordate decît cu ajutorul metodelor și tehnicilor moderne, a rațiunii novatoare care și-a proclamat suveranitatea încă în epoca Renașterii, iar în secolul nostru hegemonia.

BIBLIOGRAFIE

1. *Allgemeine deutsche Biographie*, vol. IV, Leipzig.
2. *Nouveau Larousse illustré*, vol. III, Paris.
3. *Enciclopedia Română*, tomul II, Sibiu, 1900.
4. Bernal J. D., *Știința în istoria societății*, Edit. politică, București, 1964.
5. Clavius Cristophoro, *Gnomonices*, Edit. F. Zanetti, Roma, 1581.
6. Iușkevici A. P., *Istoria matematicii în evul mediu*, Edit. științifică, București, 1963.
7. Kolman E., *Istoria matematicii în antichitate*, Edit. științifică, București, 1963.
8. Max Von Lane, *Istoria fizicii*, Edit. științifică, București, 1963.
9. Oțetea A., *Renașterea*, Edit. științifică, București, 1964.
10. Ley Willy, *Observatorii cerului*, Edit. tineretului, București, 1968.

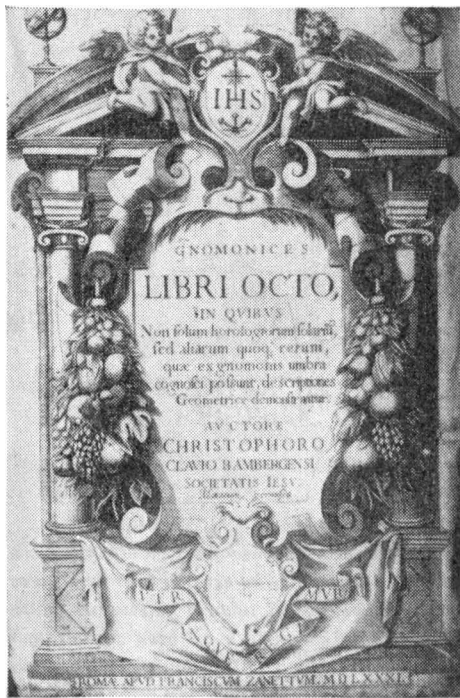

Fig. 1 Coperta cărții lui Clavius.

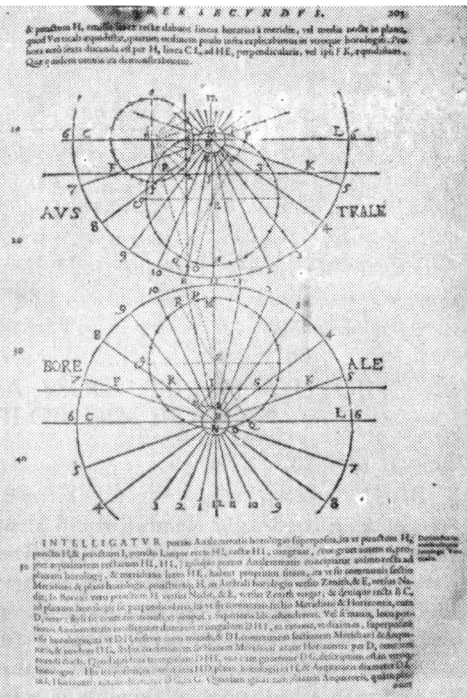

Fig. 2. Demonstrația geometrică și construcția orologiului vertical.

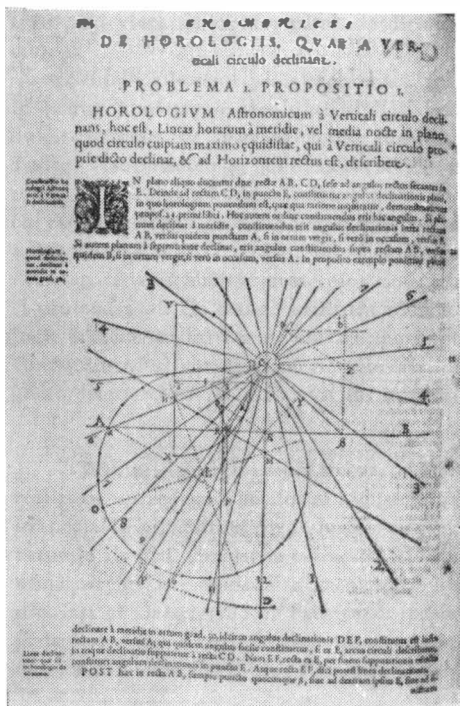

Fig. 3. Descrierea orologiului astronomic variabil.

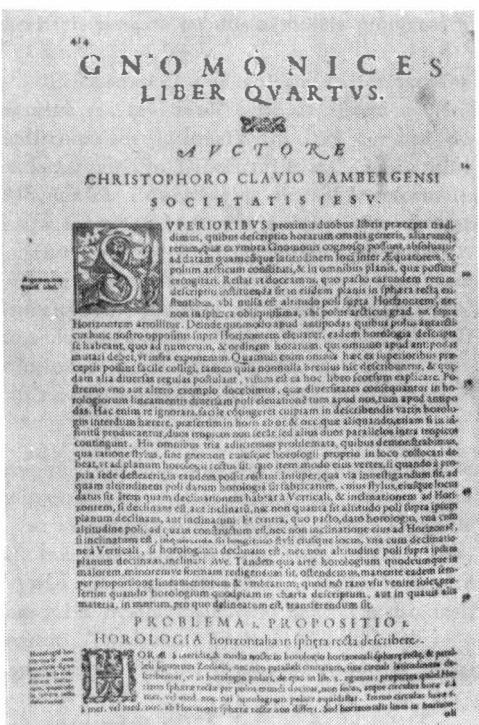

Fig. 4. Despre orologiile horizontale.

125 DE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA ASOCIAȚIEI DE AJUTOR RECIPROC A TIPOGRAFILOR DIN BRAȘOV*

de ION IACOȘ

Se împlinesc 125 de ani de la înființarea uneia dintre primele organizații muncitorești din România — Asociația de întraajutorare a tipografilor din Brașov (1846). Aniversarea acestui eveniment din istoria mișcării noastre muncitorești se înscrie pe linia manifestărilor Partidului Comunist Român de cultivare a tradițiilor revoluționare ale înaintașilor, a dragostei față de tot ceea ce a fost înaintat și a contribuit la dezvoltarea progresistă a țării. Astăzi, când oamenii muncii din România Socialistă construiesc, sub conducerea clarvăzătoare a P.C.R., o viață nouă, liberă și fericită, cunoașterea faptelor și a luptei înaintașilor de dezrobire de sub jugul exploatării capitaliste, a vieții și muncii lor se impune ca o necesitate educațională importantă pentru noi toți spre a avea dimensiunea reală a prezentului în comparație cu trecutul, cu viața de obidă, plină de lipsuri și sacrificii pe care au dus-o masele muncitoare atunci.

Schimbările structurale economice, sociale și politice survenite în evoluția țărilor române în prima jumătate a secolului al XIX-lea, evidențiau tot mai mult criza de sistem a orânduirii feudale. O întreagă epocă începind cu mișcarea revoluționară din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu și jalonată de marile acte fundamentale din istoria milenară a poporului român — revoluția burghezo-democratică de la 1848, Unirea Principatelor din 1859, reformele cu caracter burghezo-democratic din timpul lui Cuza, războiul pentru independența de stat a României din 1877—1878, înscrie afirmarea și victoria relațiilor de producție capitaliste și, deci, apariția și manifestarea celor două clase noi, cu interese fundamentale opuse: burghezia și proletariatul. De acum, structura socială și dispoziția forțelor de clasă erau de așa natură, încît proletariatului i-a revenit sarcina istorică de a duce societatea înainte, misiunea de a fi conducătorul și călăuzitorul transformărilor revoluționare necesare mai întîi în direcția burghezo-democratică, și mai apoi de înfăptuirea orînduirii socialiste.

*

Către mijlocul veacului trecut, pe planul dezvoltării social-economice a țărilor române se realizează un progres simțitor al industriei prin înființarea mai multor ateliere și fabrici, legate în special de agricultură (în industria morăritului, cea alimentară, de tăbăcării) sau de bogățiile naturale ale țării (industria extractivă și forestieră). Între acestea putem menționa, între altele, următoarele: în industria alimentară — Moara Assan din București (1853), Morile mecanice din Iași și Galați (1858), Fabrica de paste făinoase din Brăila, Brutăriile mecanice din Iași, Galați și Arad, Fabricile de conserve de la București, Timișoara, Țiglina (Galați), Fabricile de bere din Galați și Sibiu, Fabricile de zahăr și spirt de la Săscut, Brașov și Arad; în indus-

* Expunere la adunarea festivă consacrată aniversării a 125 de ani de la înființarea Asociației tipografilor din Brașov, mai 1971.

tria textilă, de îmbrăcăminte și a confecțiilor: Fabricile de postav a lui M. Kogălniceanu, N. Băleanu, D. Simo, Fabricile și atelierile textile de la Cislădie, Sibiu și Brașov, Fabrica de postav din Tunari (București), Fabrica de postav de la mănăstirea Neamțului; industria metalurgică și de prelucrarea fierului: La Reșița se introduc mașini cu aburi la cuptoarele înalte și în laminoare (1846), Fabrica de mașini agricole „Trexler” din București, Atelierul de armurărie din Iași, Fabrica de clopote Wolf din București; în industria extractivă se dezvoltă munca mecanică la salinile din Telea și Slănic, la minele de la Baia-Mare și Zlatna; se creează primele rafinării de petrol la Ploiești și Salonta (Moldova) și se introduce sfredelul mecanic la săparea puțurilor (1857—1860). Ca urmare a dezvoltării producției și a creșterii exportului de petrol se formează în 1864 societatea „Valachian Petroleum Company Ltd”; de renume s-au bucurat fabricile de sticlă de la Azuga, Tîrgoviște, Grozăvești (București), fabricile de hirtie de la Zărnești, Prejmer, Birgău, Fabrica de cherestea din Galați care avea mai multe ateliere și multe altele. În cadrul acestor unități productive lucrau între 10 și 300 lucrători. Deși majoritatea acestor întreprinderi rămăneau înapoiate din punct de vedere tehnic, utilizând în multe privințe munca manuală, trebuie menționat faptul că unele fabrici (de spirt, forestiere, de postav etc.) au fost înzestrate cu mașini aduse din Apus, ceea ce a permis creșterea productivității muncii. Odată cu dezvoltarea capitalismului se înregistrează o creștere a numărului muncitorilor, mai cu seamă în orașe, ca București, Brașov, Brăila, Galați, Arad, Timișoara, Ploiești, Cluj, Iași etc. sau în unele bazine, cunoscute centre muncitorești de mai târziu Valea Jiului, Valea Prahovei, Valea Trotușului, Valea Mureșului etc. Firește, că în anii de pînă la 1890 proletariatul industrial era încă în perioada de început a formării sale, masa principală constituind-o lucrătorii din atelierile meșteșugărești, din construcții, transporturi, industria ușoară și extractivă. În acea vreme numărul proletarilor din țara noastră se cifra la aproximativ 100.000 de muncitori, care trudeau din greu pentru câștigarea existenței lor. O serie de împrejurări concrete, cum erau menținerea rămășițelor feudale, desfășurarea lucrului în condițiile înzestrării tehnice înapoiate, lipsa măsurilor de protecția muncii, absența oricărei reglementări privind durata lucrului ș.a., făceau ca viața muncitorilor să fie un adevărat chin. Numeroase documente ale timpului ilustrează în mod grăitor faptul că mulți lucrători „trebuie să muncească atît vara, cît și iarna sub cerul liber”, că salariile pe care le primeau în schimbul unei munci istovitoare abia le ajungeau să-și ducă viața de pe o zi pe alta, căci „prețurile cresc mereu, atingînd un nivel foarte ridicat, cărora nu le pot face față câștigurile modeste realizate”. Într-un memoriu din 1850 se arată că „toate articolele alimentare precum și orice fel de piese de îmbrăcăminte, ca și accesoriiile lor, au prețurile crescute disproporționat cu salariile, care, cum se știe sînt foarte mici”. Datorită unei atari situații în diferite petiții se sublinia că „nu mai putem face față nevoilor traiului nostru și al familiilor noastre nici în privința hranei, nici a îmbrăcămîntei”. Deosebit de sugestivă este o relatare despre condițiile în care trăiau și munceau ucenicii din Brașov. „Acestia stau în fațamașinii de cules goi și în pantaloni zdrențuiți, sînt plini de păduchi pînă în tălpi, căci dorm în tipografia și așa strîmtă; cițiva mai au, de bine de rău, un fel de sac de paie care toată ziua zace în curte; seara le aduc înăuntru și se culcă lîngă zăuri... nici unul din ucenici nu a avut o duminică liberă. Despre prînz nici vorbă, ei mănîncă doar o bucăciță de pîine cu ceapă”.

La munca istovitoare din timpul săptămîinii se adaugă lipsa repausului duminical apreciată de marele nostru poet Mihail Eminescu în articolul „Robie modernă” ca pe un fapt tragic, deoarece „mania de a trata pe om ca simplă mașină, ca unealtă de producere, este mai întîi tot ce poate fi mai neomenos, al doilea dezastruoasă prin urmările ei”. Caracterizînd soarta lucrătorilor de la Regia monopolului de tutun, care munceau cîte 12—14 ore pe zi, „zile lungi și negre” cum le caracteriza poetul, căci lucrul nu se întrerupea „nici de duminică,

nici de sărbători", el a desprins concluzia generală că problema socială, atât de ventilată în Europa, trebuie s-o vedem la noi în forma ei cea mai crudă".

Diversitatea și intensitatea căilor de exploatare au generat o puternică reacție, mai întâi în rindurile salariaților din întreprinderile precapitaliste și ulterior al celor de fabrică, din industria extractivă și din transporturi, unde întâlnim o gamă largă de modalități de manifestare a nemulțumirii și a împotrivirii muncitorilor. Asmrerea acțiunilor au avut loc la manufactura de postav de la Pociovaliște de lângă București (1803), ale mirerilor de la Băița (jud. Hunedoara), Cojocna (jud. Cluj), Ocna Sibiului (jud. Sibiu), Zlatna (jud. Alba din 1804), care prin grevele declarate au încercat să-și amelioreze condițiile de muncă „plingindu-se despre mizeria lor și lipsurile apăsătoare, precum și despre situația lor, care ia silit să refuze o dată pentru totdeauna munca în ocna". Răzvrătirile lucrătorilor de la salire (Telega, Slănic, Ocnele Mari, Tg. Ocna etc.) din 1832 au impus administrației întocmirea unui regulament-statut care să reglementeze raporturile de muncă; mișcarea lucrătorilor de la topitoriile de fier din Cerna și Gărijdia din 1837. După 1860 numărul acțiunilor greviste este în creștere: greva muncitorilor de la tipografia statului din București (1862), greva muncitorilor de la șantierul liniei ferate Simeria—Petroșeni (1868); greva muncitorilor din portul Brăila (1868) etc. Răzvrătirile locale, protestele, grevele spontane, atestate din plin de documentele de epocă, specifice perioadei de început a mișcării muncitorești, caracterizată de Marx și Engels ca „perioada copilăriei proletarietului" încep a fi înlocuite treptat cu forme de luptă ce aveau un caracter mai larg și chiar organizat. Semnificația acestor acțiuni de început au demonstrat întărirea rezistenței muncitorilor față de intensificarea exploatarei capitaliste, și, mai presus de toate necesitatea unirii mereu crescînde a muncitorilor, întâi sub forma unor asociații mutualiste și mai apoi în organizații revoluționare de clasă. Printre primele societăți de intrajutorare se numără și *Asociația de ajutor de boală, înmormîntare și ajutor de călătorie*, creată de calfele și lucrătorii tipografi din Brașov în 1846. În acea vreme o serie de asociații asemănătoare se creează la București, Anina, Reșița, Timișoara, Iași, Arad etc. care își desfășurau activitatea pe principiile unui filantropism de factură mic-burgheză. În statutele acestora se arată în genere că lucrătorii „chibzuind împreună despre mijloacele de a se adăposti în viitor de relele care amenință toate clasele lucrătoare prin lipsa mijloacelor, lipsă de lucru, de boală, de moarte sau de alte împrejurări, au găsit de cuvință a fonda o casă comună". Privitor la scop se mai preciza că societățile respective urmăresc „să ridice și să promoveze pregătirea intelectuală a membrilor, permanenta apărare a intereselor lor materiale". Ca membru al societății poate fi orice muncitor indiferent de naționalitate, sex sau religie. În statute erau prevăzute drepturile și îndatoririle membrilor, formele de conducere, relațiile cu alte organizații muncitorești etc. Treptat însă, în procesul complex al manifestărilor sociale și politice se vor maturiza condițiile pentru trecerea la o fază superioară de luptă și de organizare a proletarietului.

De la primele organizații muncitorești cu caracter mutualist, proletariatul a trecut treptat la organizarea de sindicate bazate pe principiile luptei de clasă și ale internaționalismului proletar, de la greve izolate și spontane s-a pășit pe calea luptei organizate contra exploatarei capitaliste, imbinînd revendicările economice ale clasei muncitoare cu cele politice. În același timp, mișcarea socialistă cunoaște o dezvoltare ascendentă, de la faza socialist-utopică concretizată prin falansterul de tip fourierist de la Scăeni-Prahova (1835—1836) condus de Teodor Diamant, la crearea primelor cercuri socialiste la începutul deceniului al 8-lea și trecerea lor în anii 1884—1885 pe pozițiile marxiste. Se creează organizații politice proletare sub forma unor cercuri și cluburi muncitorești, iar în 1893 se formează Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România. Doctrina călăuzitoare a proletarietului român în formarea parti-

dului său politic — P.S.D.M.R. — în lupta contra exploatatorilor a constituit-o socialismul științific, fondat de Karl Marx și Friedrich Engels. Ideile marxiste au fecundat opera de analiză științifică a realităților românești, încît multe puncte de vedere ale socialiștilor din țara noastră cu privire la structura și dispunerea forțelor de clasă, la procesele dezvoltării economice, sociale și politice ale societății românești, puncte de vedere elaborate adesea printr-o polemică ascuțită cu ideologi ai claselor exploatare, au vădit o orientare justă, situîndu-se, la vremea respectivă, pe pozițiile cele mai înaintate ale gândirii social-economice din România.

Mișcarea noastră muncitorească a vădit preocupare față de toate marile probleme social-economice și politice ale țării, de rezolvarea cărora depindea însăși soarta proletariatului, a națiunii române. În decursul anilor glasul mișcării muncitorești, al proletariatului în frunte cu partidul său revoluționar, a răsunat cu putere exprimînd punctul de vedere cel mai înaintat din societate, aducînd soluții menite să asigure accelerarea dezvoltării țării pe drumul progresului social, al transformărilor radicale de trecere pe cale revoluționară la socialism, dovădindu-se și prin aceasta a fi adevăratul exponent al aspirațiilor poporului român.

Această minunată tradiție, la a cărei temelie s-au aflat și primele organizații profesionale muncitorești, a fost ridicată în zilele noastre pe culmi tot mai înalte de către Partidul Comunist Român, inițiatorul și conducătorul poporului român pe drumul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră.

MUZEOLOGIE

TEMATICA

EXPOZIȚIEI DE BAZĂ A SECȚIEI DE ISTORIE CONTEMPORANĂ A MUZEULUI DE ISTORIE DIN BRAȘOV*

Panoul 1

SITUAȚIA SOCIAL-POLITICĂ ȘI ECONOMICĂ (1918—1928)

- Text:** Realizarea statului național unitar român a deschis calea spre dezvoltarea națiunii, a creat cadrul propice pentru o mai accentuată evoluție a economiei, științei și culturii, a intensificării mișcării revoluționare a clasei muncitoare, a activității tuturor forțelor progresiste ale societății. Burghezia și moșierimea au folosit însă unirea pentru consolidarea pozițiilor lor de clasă, pentru intensificarea exploatării celor ce muncesc.
- 1 Foto** Hala forjei de la fabrica „Julius Teutsch” din Brașov.
- 2 Foto „Industria română de cabluri electrice” Dîrste-Brașov, secția de răsucit cabluri groase.
- 3 Document „Ce rezultat va avea reforma agrară?” („Dreptatea” din 10 iulie 1921).
- 4 Foto Mijloace de transport folosite în orașul Brașov în anul 1922.
(original)
- 5 Foto Fabrica de produse zaharoase „Hess” din Brașov, sala de împachetat.
- 6 Document „Împărțirea pământului în Brașov” („Gazeta Transilvaniei” din 11 februarie 1923).
- 7 Grafic Date statistice privind situația industriei județului Brașov în anul 1926.
- 8 Document „Reforma agrară în județul Brașov” („Carpați” din 30 septembrie 1928).

Panoul 2

BRAȘOVUL ÎN PERIOADA AVÎNTULUI REVOLUȚIONAR DIN ROMÂNIA ÎN ANII 1918—1921

- Text:** Perioada anilor 1918—1921 înscrisă în istoria României ca o etapă de avînt revoluționar s-a caracterizat prin afirmarea clasei muncitoare ca cea mai avansată forță socială a societății românești.

* Tematica a fost elaborată de un colectiv de la Muzeul județean Brașov, în colaborare cu Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, în cursul anilor 1969 și 1971.

** Intregul material foto menționat în tematică se află în fondul de istorie contemporană al Muzeului județean Brașov.

- 9 Document „21 iulie în România” („Socialismul” din 24 iulie 1919).
- 10 Foto Manifestație a oamenilor muncii din București în mai 1920. (Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 1557).
- 11 Foto Demonstrație de stradă a muncitorilor împotriva regimului burghezo-moșieresc, pentru obținerea de revendicări economice și politice. („Dimineața” din 5 mai 1920).
- 12 Document Greva de o oră a muncitorimii din Ardeal („Minerul” din 4 septembrie 1920).
- 13 Document Manifest al Comitetului Executiv regional și Comisia Generală a Sindicatelor din Ardeal și Banat: Muncitorii! Tovarășii! Frații proletarii! („Tribuna socialistă” din 5 septembrie 1920).
- 14 Document „Cauzele grevei ceferiste din Brașov” — 6 iulie 1920 („Dreptatea” din 10 iulie 1920).
- 15 Foto „Cum se răspunde plingerilor ceferiștilor din Transilvania, Banat și Bucovina” („Minerul” din 15 martie 1920).
- 16 Document Congresul Partidului Socialist și al Sindicatelor din Transilvania, ținut la 15—16 august 1920 („Socialismul” din 20 august 1920).
- 17 Document Relatare privind întrunirea „bărbaților de încredere”, de la întreprinderile din Brașov, la care s-a hotărât să se declare grevă generală dacă nu se vor satisface revendicările cerute de muncitorime (12 august 1920).
- 18 Foto Șomeri în fața ospătăriei populare („Dimineața” din 18 aprilie 1921).
- 19 Document Greva din 1920 la Căile ferate. Ceferiștii ardeleni se solidarizează cu greviștii din vechiul regat.
- 20 Document Declarația de principii. Proiect de program al Partidului Socialist din România, elaborat în decembrie 1918, care afirma necesitatea instaurării prin luptă a dictaturii proletariatului („Socialismul” din 9/22 decembrie 1918).
- 21 Document Manifest care cheamă întreaga muncitorime din România la luptă revoluționară împotriva exploatării capitaliste și a claselor dominante, menționându-se însemnătatea bătăliei proletare din 13 decembrie 1918.
- 22 Document Manifest al Partidului Socialist și Uniunea Sindicală din România: „Către muncitorimea de la orașe și sate. Muncitorii!” (în ziarul „Trăiască socialismul” «Lupta» din 14 noiembrie 1918 organ al Partidului socialist).

Panoul 3

GREVA GENERALĂ DIN OCTOMBRIE 1920

- 23 Hartă Centrele din România unde s-a desfășurat greva generală din octombrie 1920, îndreptată împotriva stării de asediu, pentru dreptul de organizare politică și profesională, pentru revendicări economice, care a cuprins pentru prima oară întregul proletariat român.
- 24 Foto Demonstrația de la 1 Mai 1920, în București (Arhiva I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 1954).
- 25 Foto Clubul muncitoresc din str. Vămii nr. 9 (azi str. 7 Noiembrie nr. 7) din Brașov, unde au avut loc întruniri ale bărbaților de încredere, ale muncitorilor din întreprinderile brașovene, în vederea pregătirii grevei generale din octombrie 1920.
- 26 Foto Vedere generală a orașului Brașov, în anul 1920.
- 27 Foto Conducători ai mișcării muncitorești din Brașov, care au organizat greva generală din octombrie 1920:
— Victor Brătăleanu
— Iosif Cireș
— Ioan Iakab

- 28 Document Ultimatumul muncitorimii către guvern („Socialismul“ din 13 octombrie 1920).
- 29 Foto Sala Reduta (azi Palatul de Cultură din Brașov), unde s-au desfășurat întruniri ale elementelor revoluționare, bărbaților de încredere și conducătorilor organizației socialiste din Brașov, în vederea pregătirii și desfășurării grevei generale din octombrie 1920.
- 30 Document Notă a serviciului de Siguranță din Brașov, care relatează despre o adunare socialistă din 18 octombrie 1920, unde reprezentanții muncitorimii brașovene au discutat programul elaborat de Consiliul General al Partidului Socialist și al Sindicatelor, ultimatumul dat guvernului și necesitatea declanșării grevei generale. (Arh. C.C. al P.C.R., fond nr. 78, dosar nr. 7440, fila 3)
- 31 Document Notă a siguranței din Brașov, din 20 octombrie 1920, care informează despre întrunirea din seara zilei precedente, care a avut loc la clubul muncitorilor din str. Vămii, unde au participat reprezentanții Comitetelor sindicale și bărbați de încredere din toate întreprinderile, difuzându-se ultimatumul muncitorimii către guvern: Rezoluția Consiliului General al Partidului Socialist și al Sindicatelor (*Ibidem*, fila 9).
- 32 Document Notă a Siguranței din Brașov, despre intrarea în grevă a muncitorilor ceferiști din orașul Brașov, în noaptea de 20 spre 21 octombrie 1920 (*Ibidem*, fila 13).
- 33 Document Participarea lucrătorilor de la fabrica de celuloză și hirtie din Zărnești la greva generală din octombrie 1920 (notă a Siguranței din Brașov).
- 34 Document Ordonanța comandantului garnizoanei Brașov, din 25 octombrie 1920, conținând măsuri represive împotriva participanților la greva generală din octombrie 1920 (*Ibidem*, fila 104).
- 35 Document Notă din 27 octombrie 1920, care menționează acțiunea de protest desfășurată la Brașov pentru eliberarea celor arestați în timpul desfășurării grevei generale. A avut loc o demonstrație de protest a copiilor și soțiilor greviștilor arestați din Brașov, în fața Tribunalului civil (*Ibidem*, fila 136).
- 36 Document Muncitori de la fabrica „Schiel“ din Brașov, protestind împotriva măsurilor represive luate de autoritățile regimului burghez-moșieresc împotriva participanților la greva generală din octombrie 1920.
- 37 Document Manifest din luna decembrie 1920, al elementelor revoluționare și de stînga din Partidul Socialist, care subliniau necesitatea creării Partidului Comunist, ca detașament de avangardă al proletariatului din România (Arh. I.S.I.S.P., doc., cota A, IV—2, inv. 50).

Panourile 4—6

CREAREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

- 38 Document Proiect de Statut al Partidului Socialist-Comunist („Socialismul“ din 11 februarie 1921).
- 39 Document Raportul asupra problemei agrare („Socialismul“ din 11 februarie 1921).
- 40 Document Lucrările Consiliului general al Partidului Socialist și al Sindicatelor din 30 ianuarie—3 februarie 1921: ziua a patra („Socialismul“ din 3 februarie 1921).
- 41 Document Articolul „Muncitorii din Ardeal pe drumuri“ („Socialismul“ din 26 aprilie 1921).

- 42 Document Articolul „Muncitorimea din Braşov în chestiunea centristilor” („Socialismul” din 15 februarie 1921).
- 43 Document Articolul „Muncitorii din Ardeal şi social-democraţii” („Socialismul” din 5 februarie 1921).
- 44 Document Dezavuarea de către socialiştii din Braşov şi Făgăraş a acţiunilor oportuniştilor, reformiştilor şi social-democraţilor de dreapta, adeziunea lor la programul comunist („Socialismul” din 26 aprilie 1921).
- 45 Document Articolul „În faţa congresului”, publicat în ziarul „Dreptatea” din Braşov, 8 mai 1921, în care se arată semnificaţia lucrărilor congresului Partidului Socialist, din mai 1921 şi necesitatea elaborării unui program pentru înfăptuirea unor transformări înnoitoare sociale, creării unui partid care să susţină interesele muncitorimii.
- 46 Document Articolul „Muncitorimea ardeleană consideră ca excluşi din rîndurile sale pe social-democraţi”, în care se arată dorinţa muncitorimii din Braşov de a avea în fruntea ei un partid comunist strîns legat de nevoile maselor, care să conducă proletariatul la luptă pentru socialism („Socialismul” din 11 martie 1921).
- 47 Document Sărbătorirea zilei de 1 Mai 1921, la Braşov („Socialismul” din 6 mai 1921).
- 48 Document Ziarul „Dreptatea”, care a apărut semnificativ la 1 Mai 1921, ca organ al presei socialiste şi revoluţionare din Transilvania, militînd pentru făurirea Partidului Comunist.

Panoul 5

- Text: Crearea Partidului Comunist a constituit o victorie istorică a ideologiei marxist-leniniste, un eveniment de însemnătate crucială în dezvoltarea mişcării revoluţionare a clasei muncitoare.
- 49 Foto Militanţi pentru crearea Partidului Comunist Român:
 — Gheorghe Cristescu (n. 1881)
 — Vanghele Becheanu (1893—1922)
 — Mihai Cruceanu (n. 1887)
 — Alexandru Dobrogeanu-Gherea (1879—1937)
 — Leonte Filipescu (1895—1922)
 — Dumitru Grofu (1872—1937)
 — Andrei Ionescu (1874—1943)
 — Constantin Ivănuş (1886—1928)
 — Elek Köblös (1887—1937)
 — Mihai Macavei (1882—1965)
 — Constantin Mănescu (1882—1971)
 — Gh. Niculescu-Mizil (1886—1945)
 — Marin Popa
 — Eugen Rozvan (1878—1938)
 — Gh. Vasilescu-Vasia (1891—1929).
- 50 Foto Delegaţii secţiunii din Braşov a Partidului Socialist la Congresul de întemeiere a Partidului Comunist (8 mai 1921):
 — Tiron Albani
 — Gheorghe Vlad
 — Eugen Rozvan.
- 51 Document Ordinea de zi a congresului Partidului Socialist din România, publicată în ziarul „Socialismul” din 9 mai 1921.

- 52 Document Articolul „Congresul general al Partidului Socialist din România, 8 mai 1921 (ziua I-a), „Socialismul” din 12 mai 1921. Congresul din 8 mai 1921 a hotărît transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român și afilierea sa la Internaționala a III-a. Crearea Partidului Comunist Român, pe baza ideologiei marxist-leniniste a constituit un moment de cea mai mare importanță în istoria luptei revoluționare a proletariatului din România. Ziarul „Socialismul” relatează lucrările congresului.

Panoul 6

- Text: În adunarea din 30 iulie 1922 a socialiștilor din Țara Birsei, s-a hotărît crearea secției Brașov a P.C.R.
- 53 Document Adresă care menționează data și ordinea de zi a adunării generale a Partidului Socialist din Țara Birsei, 30 iulie 1922.
- 54 Document Articolul „Și secțiunea Brașov s-a afiliat Partidului Comunist” („Socialismul” din 3 august 1922), în care se arată crearea secțiunii din Brașov a Partidului Comunist Român, la 30 iulie 1922.
- 55 Document Proces-verbal, care consemnează afilierea secției Partidului Socialist din Brașov la Partidul Comunist Român (30 iulie 1922).
- 56 Document Moțiunea prezentată de Tiron Albani, redactor responsabil al ziarului „Dreptatea” și membru al conducerii secției Partidului Socialist din Brașov, la adunarea publică organizată pentru a se protesta împotriva arestării delegaților comuniști („Dreptatea” din 19 iunie 1921).
- 57 Foto
(original) Desfășurarea lucrărilor secțiunii Partidului Socialist din Brașov pentru transformarea ei în organizație comunistă („Világosság” din 1 august 1922).
- 58 Foto Sala Teatrului Național din Brașov (Apollo), unde, în ziua de 30 iulie 1922 s-a desfășurat adunarea socialiștilor din Țara Birsei, la care au luat parte 500—600 de delegați, hotărîndu-se crearea secțiunii Brașov a Partidului Comunist Român.
- 59 Foto Grup de comuniști arestați în timpul desfășurării lucrărilor Congresului Partidului Socialist din România, 8—13 mai 1921 („Dimineața” din 14 mai 1921).
- 60 Document Articolul „Conferința generală a Partidului” („Socialismul” din 2 octombrie 1922), în care se relatează desfășurarea lucrărilor celui de-al 2-lea Congres al P.C.R., ținut la Ploiești în octombrie 1922, unde au participat și delegați ai secțiunii locale P.C.R. din Brașov, care număra la acea dată 900 de membri.

Panoul 7

ACȚIUNI REVOLUȚIONARE ȘI REVENDICATIVE ALE OAMENILOR MUNCII DIN JUDEȚUL BRAȘOV ÎN ANII 1922—1929

- 61 Foto În perioada de după primul război mondial, industria cunoaște în România o dezvoltare mai accentuată. Apar noi întreprinderi industriale. În aceste condiții se intensifică exploatarea capitalistă, crește ofensiva claselor exploatatoare împotriva drepturilor oamenilor muncii. În fotografie: Vedere generală a fabricii „Scherg” din Brașov.
- 62 Foto Aspecte din secțiile fabricii „Julius Teutsch” din Brașov.
- 63 Document Desfășurarea grevei la mina de cărbuni „Concordia”-Vulcan, județul Brașov, la 12 martie 1927.

- 64 Document Notă privind desfășurarea grevei generale din anul 1923, la Brașov.
- 65 Document Ziarul „Lupta comunistă” — ediție specială, în care a fost publicat protestul Comitetului Central al P.C.R. împotriva arestărilor de comuniști și a interzicerii de către autorități a activității legale a P.C.R. — aprilie 1924 („Lupta comunistă” din 10 aprilie 1924).
- 66 Document (original) Fluturași editați de P.C.R. și răspinși în oraș și județul Brașov, între anii 1922—1928, de către organizația locală a Partidului Comunist Român.
- 67 Foto Carte de membru a lui Victor Szabó din anul 1923, eliberată de Uniunea Muncitorilor din industria lemnului din România.
- 68 Foto Militanți ai luptei maselor populare din județul Brașov, sub conducerea P.C.R. în perioada 1922—1928:
— Iosif Illyes
— Varvara Illyes
— Ioan Hnustyan
— Wilhelm Melasz
— Ioan Dode.

a) Mișcarea sindicală din Brașov, 1922—1929

- 69 Document Congresul general al Sindicatelor din România care și-a propus drept scop unificarea tuturor sindicatelor muncitorești, consfințind solidaritatea muncitorimii organizate din întreaga țară. Relatare despre lucrările Congresului în articolul „Congresul General al Sindicatelor muncitorești ținut la Brașov în zilele de 20, 21, 22 și 23 octombrie 1921” („Viața sindicală” din 30 octombrie 1921).
- 70 Document Notă despre întrunirea muncitorilor metalurgiști din orașul Brașov la 24 octombrie 1926, organizați în sindicate unitare.
- 71 Document Notă despre întrunirea muncitorilor croitori din Brașov, organizați în sindicate unitare, 12 octombrie 1926.
- 72 Document (original) Manifest al Consiliului General al Sindicatelor Unitare, intitulat: „Muncitori și Muncitoare!”, lansat cu prilejul sărbătoririi zilei de 1 Mai 1929.
- 73 Document Articolul „Atacul banditesc contra muncitorimii din Timișoara” („Viața muncitoare” din 1 mai 1929), din care rezultă reprimarea singeroasă de către autorități a muncitorilor organizați în sindicatele unitare.
- 74 Foto Delegați ai muncitorimii din Brașov la Congresul Sindical de la Sibiu, care s-a ținut în anul 1922.

b) Din activitatea U.T.C.

- 75 Document Proiect de regulament al organizației marxist-leniniste de tineret din România, publicat în „Tineretul socialist” din luna martie 1922.
- 76 Document Manifest al organizației locale P.C.R. și U.T.C. Brașov, prin care uteciștii și comuniștii erau mobilizați la luptă împotriva regimului burghezo-moșieresc, a exploatării și nedreptății sociale, pentru apărarea intereselor legitime ale poporului muncitor.
- 77 Foto Uteciști din orașul Brașov, participanți la excursia din Poiana Brașov, în septembrie 1928, în vederea inițierii unor acțiuni revoluționare pentru realizarea obiectivelor de luptă ale P.C.R.
- 78 Foto Excursie a tinerilor muncitori din Brașov organizată în împrejurimile orașului de către U.T.C., cu prilejul zilei de 1 Mai 1929.
- 79 Document (original) Ziarul „Tinărul luptător”, nr. 1 din 23 februarie 1929, răspinsit de uteciști la Brașov prin intermediul căruia tinerii erau mobilizați alături de proletariat la lupta revoluționară.

c) Blocul muncitoresc-tărănesc

- 80 Document Articolul „Marea intrunire a B.M.Ț., “ („ziarul „Înainte“ din 6 decembrie 1928).
- 81 Document Propunerea B.M.Ț. din județul Brașov, adresată P.S.D. pentru acțiuni de front comun (14 iunie 1926).

Panoul 8

LUPTA REVOLUȚIONARĂ A MUNCITORILOR BRAȘOVENI ÎNTRE ANII 1928—1933 SUB CONDUCEREA P.C.R. ÎMPOTRIVA EXPLOATĂRII CAPITALISTE

- 82 Foto Organizatori și conducători ai luptelor ceferiștilor și petroliștilor din anii 1932—1933:
— Gh. Gheorghiu-Dej (1901—1965), secretar al Comitetului Central de Acțiune pe țară a ceferiștilor în 1932
— Gheorghe Stoica, secretar al organizației locale a P.C.R. din București reprezentant al Consiliului General al Sindicatelor Unitare
— Dumitru Petrescu (1906—1969) secretar al Comisiei locale a Sindicatelor din București
— Ilie Pintilie (1903—1940) reprezentantul muncitorilor din Iași și Pașcani în Comitetul Central de Acțiune al muncitorilor ceferiști
— Gheorghe Vasilichi, membru al Comitetului de acțiune al muncitorilor petroliști din Valea Prahovei, secretar al Comitetului Județean P.C.R. Prahova
— Constantin Doncea, secretar al Comitetului Sindical de la Atelierele Grivița din București
— Emil Popa, reprezentantul muncitorilor din Cluj în Comitetul Central de acțiune pe țară a ceferiștilor
— Alexandru Tudor
— Pavel Bojan
— Panait Bogătoiu.
- 83 Foto Organizatori și conducători ai luptelor muncitorimii brașovene între anii 1929—1933:
— Anton Balázs
— Alexandru Barabás
— Karol Szenasy
— Nicolae Timar
— Ana Zereșan.
- 84 Foto Hală a fabricii „Schiel“ din orașul Brașov.
- 85 Foto Interiorul unei secții de la fabrica „Farola“ din Brașov.
- 86 Foto Interiorul unei secții a fabricii de cauciuc din Brașov.
- 87 Foto Vedere generală a uzinei I.A.R. din Brașov.
- 88 Document Apel: „Către toate comitetele locale de ajutorare din țară“ („Apărătorul proletar“ din 2 ianuarie 1929).
- 89 Document Articol privind desfășurarea grevei de la Tunelul Teliu („Minerul“ din 28 februarie 1929).
- 90 Document Relatare privind arborarea de drapele roșii de către uteciști și comuniști cu prilejul sărbătoririi zilei de 1 Mai 1929 la mina de cărbuni „Concordia“
— Vulcan, județul Brașov.
- 91 Foto Un grup de muncitori greviști de la fabrica „Schiel“ din Brașov, august 1929.
- 92 Document
(original) Manifeste lansate de secția locală a P.C.R. și U.T.C. Brașov în 1930, pentru mobilizarea proletariatului la luptă revoluționară sub conducerea Partidului Comunist pentru libertate și dreptate socială.

- 93 Document (original) Ziarul „Muncitorul de fabrică” („Gyári Munkás”), editat în anul 1930 la Braşov, în care se dădeau informaţii despre condiţiile de muncă deosebit de grele de la fabricile din Braşov.
- 94 Document Relatare despre întrunirea şomerilor din Braşov, în noiembrie 1931.
- 95 Document Primul număr al ziarului „Scinteia”, organul central al Partidului Comunist Român, apărut în ilegalitate la 15 august 1931.
- 96 Document (original) Primul număr al revistei politice şi sociale „Spre stînga”, editată în anul 1931, de către profesorul comunist Ilie Cristea, în care s-au publicat articole de teorie economică, studii de sociologie, de doctrină marxistă, comentarii asupra problemelor internaţionale (Primul număr a apărut la 15 octombrie 1931, în 2.500 de exemplare).
- 97 Document Ziarul „Împotriva teroarei” („Terror Ellen”), editat de Ajutorul Roşu din Braşov, în anul 1932.
- 98 Document Notă privind constituirea Comitetului Regional P.C.R. Braşov în luna ianuarie 1932.
- 99 Document Relatare privind conflictul colectiv de muncă de la uzina I.A.R. din Braşov, 26 mai 1932.
- 100 Document Raport în care este menţionată activitatea comuniştilor desfăşurată în rândurile ofiţerilor şi intelectualilor din Braşov, 27 august 1932.
- 101 Document Relatare despre acţiunile comuniştilor şi uteciştilor de răspîndire a manifestelor editate de Partidul Comunist Român la Zărneşti şi mina „Concordia” – Vulcan, judeţul Braşov, în anul 1932.
- 102 Document Constituirea sindicatului muncitorilor ceferişti în Braşov, 10 martie 1932.
- 103 Foto Demonstraţia muncitorilor ceferişti din Braşov, de solidaritate cu luptele eroice de la Griviţa, 2 februarie 1933 (Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clişeu 2302).
- 104 Document Relatare despre adunarea muncitorilor ceferişti din Braşov, în semn de solidaritate cu greviştii de la Atelierele Griviţa din Bucureşti, 2 februarie 1933.
- 105 Document (original) Ziarul „Stînga” din 26 februarie 1933, care a relatat despre greva muncitorilor ceferişti de la Atelierele Griviţa din Bucureşti, 15–16 februarie 1933.
- 106 Document Raport privind desfăşurarea activităţii comuniste în oraşul Braşov, 14 august 1933.
- 107 Document Raport privind desfăşurarea activităţii comuniste în judeţul Braşov, 14 noiembrie 1933.
- 108 Document Articolul „Eroii din februarie în faţa Consiliului de război” („Scinteia” din 10 iunie 1934).

Panoul 9

ASPECTE ALE VIEŢII SOCIAL-ECONOMICE ŞI POLITICE 1934–1938

- 109 Foto Aspect de la fabrica „Hess” din Braşov.
- 110 Foto Sala de comprimat de la fabrica de cicoare „Frank” din Braşov.
- 111 Foto Interior de la fabrica de postav „Thälmann” din Braşov.
- 112 Grafic Evoluţia industriei judeţului Braşov între anii 1919–1936.
- 113 Grafic Date statistice referitoare la principalele întreprinderi înfiinţate în judeţul Braşov între anii 1919–1940.
- 114 Grafic Date statistice referitoare la situaţia industriei din Ţara Birsei în anul 1939.

- 115 Document Articolul „Dizolvarea Gărzii de fier“, publicat în ziarul „Adevărul“ din 10 decembrie 1933.
- 116 Document Manifest al Uniunii Tineretului Comunist, prin care tineretul muncitor era mobilizat la luptă împotriva Gărzii de fier și a fascismului.
- 117 Document Articolul „Jos Congresul legionar“, publicat în „Studentul român“ din 30 martie 1936.
- 118 Document Articolul „Desființarea partidelor politice“, publicat în „Lupta românească“ din 1 aprilie 1938.
- 119 Document (original) Articolul „I. G. Duca a fost asasinat“, publicat în ziarul „Dimineața“ din 1 ianuarie 1934.
- 120 Document (original) Articolul „Asasinarea primului ministru Armand Călinescu“, publicat în ziarul „Universul“ din septembrie 1939.

Panoul 10

P.C.R., STEGARUL UNIRII FORȚELOR PATRIOTICE ȘI DEMOCRATICE ÎMPOTRIVA PERICOLULUI DE RAZBOI ȘI AL FASCISMULUI, 1934—1940

Text: Creșterea pericolului fascist și a războiului a determinat o susținută luptă pentru democrație și apărarea independenței țării, în fruntea căreia s-a situat clasa muncitoare.

a. Presa democratică și antifascistă din Brașov

- 121 Document (original) Primul număr al ziarului antifascist brașovean „Cuvint nou“ (an I, nr. 1 din 25 august 1934).
- 122 Document (original) „Scinteia“ din 3 martie 1935.
- 123 Document (original) Revista periodică, pentru cultura omului, „Vremuri noi“, care a apărut la Brașov, la 1 noiembrie 1935 (an I, nr. 3, 1936).
- 124 Document (original) Primul număr al ziarului „Ūj idő“, ediția maghiară a revistei „Vremuri noi“ din 20 ianuarie 1936.
- 125 Document „Buletinul grupului avocaților democrați“, apărut la Brașov la 10 februarie 1936, organ de presă antifascist și democratic al avocaților democrați din România, având ca redactor responsabil pe dr. Radu Olteanu (anul I nr. 1 din 10 februarie 1936).
- 126 Foto Casa din Brașov, str. Mirăslău nr. 9, în care a funcționat o tipografie ilegală a P.C.R.

b. Organizații de masă create, conduse și îndrumate de P.C.R. care și-au desfășurat activitatea în județul Brașov

- 127 Grafic Organizațiile de masă care și-au desfășurat activitatea în județul Brașov:
 — U.T.C. (1922)
 — Sindicatele unitare (1923)
 — Ajutorul Roșu (1924)
 — Comitetul Național Antifascist (1933)
 — Liga Muncii (1933)
 — Asociația Amicii U.R.S.S. (1934)
 — MADOSZ (1934)

- Organizația tineretului antifascist (1934)
 - Liga contra prejudecăților (1935)
 - Comitetul pentru apărarea deținuților antifasciști (1935)
 - Grupul Avocaților Democrați (1936).
- 128 Foto În 1933 se constituie Comitetul Național Antifascist, din care au făcut parte:
- Tudor Bugnariu
 - Petre Constantinescu-Iași
 - Nicolae Ceaușescu
 - Radu Cernătescu (1894—1958)
 - Scarlat Calimachi
 - Iorgu Iordan
 - Barbu Lăzăreanu (1881—1957)
 - Matei Socor
 - Ilie Cristea (1892—1958)
 - Radu Olteanu (1901—1969).
- 129 Foto Adunarea de constituire a organizației Frontul Plugarilor, Deva, februarie 1933 (Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 2245).
- 130 Document Notă privind constituirea secției locale din Brașov a Ligii Muncii, 30 iunie 1934.
- 131 Document Asociația „Amicii U.R.S.S.” devine persoană juridică din 22 octombrie 1934.
- 132 Document Hotărârile Grupului Avocaților democrați din România, 1936.
- 133 Document Buletinul „de acțiune” împotriva fascismului (anul I, nr. 1, 23 octombrie 1933).
- 134 Document Adeziunea muncitorilor de la uzina I.A.R. din Brașov, la activitatea organizației de masă „Liga contra prejudecăților” („Orizont” din 10 martie 1935).
- 135 Document (original) Manifest: Împotriva mizeriei și războiului Front unic de luptă al Comitetului Județean P.C.R. Brașov, prin care s-a propus organizației locale a Partidului social-democrat realizarea unui Front Unic de luptă (20 mai 1935).
- 136 Document Platforma de front popular antifascist intitulată: „Pentru pace, piine, pământ și libertate”, elaborată de P.C.R. la plenara a V-a lărgită din august 1936 (Arh. I. S. I. S. P., fond Ab, XX-1, inv. 954).
- 137 Document Apelul pentru Front popular al secției Brașov a Uniunii muncitorilor și țăranilor maghiari din ianuarie 1935, adresat Partidului Național-Tărănesc, Partidului Radical Tărănesc și prezentat redacției din Brașov a ziarului „Dimineața”.
- 138 Foto Militanți ai mișcării muncitorești, democratice și revoluționare din Brașov, care în perioada anilor 1934—1940 au mobilizat masele la luptă împotriva pericolului de război și a ascensiunii fascismului:
- Nicolae Blebea
 - Coloman Ambruș
 - Gheorghe Chioreanu
 - Rozalia Cristea
 - Emeric Csoboth
 - Martin Köpf
 - Albert Németh
 - Mihail Surdu
 - Gheorghe Stupu
 - Mihail Schuster.
- 139 Document Notă a Inspectoratului Regional de Poliție Cluj, Serviciul Poliției de Siguranță, din 12 mai 1937, în care se relatează că MADOSZ a ținut

o adunare generală la Brașov, 3 ianuarie 1937, în cadrul căreia delegații prezenți au cerut crearea unui Front popular antifascist, s-au pronunțat contra războiului, a fascismului, pentru pace, piine și libertate.

- 140 Foto Un grup de delegați la Congresul MADOSZ, care s-a ținut la Brașov, în anul 1937.

Panoul 11

Text: Comuniștii brașoveni au luptat pentru apărarea ființei naționale a poporului român și a intereselor naționale a maselor.

a. Procesul comuniștilor și antifasciștilor din județele Prahova și Dimbovița, judecați la Curtea Marțială din Brașov — 1936

- 141 Foto Nicolae Ceaușescu în lagărul de concentrare de la Tg. Jiu.
- 142 Document Proces-verbal, care menționează ordinul de dare în judecată a tânărului utecist Nicolae Ceaușescu, încheiat la 19 mai 1936 (Arh. C. C. al P. C. R., fond 96, dosar 6624, fila 15).
- 143 Document Articolul lui Eugen Jebeleanu „Impresii de la un proces”, publicat în ziarul „Cuvint liber” din 6 iunie 1936, în care se descrie atitudinea demnă a tovarășului Nicolae Ceaușescu, dirzenia și fermitatea sa comunistă.
- 144 Document Scrisoarea luptătorilor antifasciști și comuniști din județul Prahova și Dimbovița, deținuți în închisoarea centrală din Brașov, adresată avocatului democrat, Radu Olteanu, prin care cereau să se manifeste mai multă intransigență, hotărîre și sprijin în apărarea lor în cadrul procesului.
- 145 Document Articolul: „Procesul antifasciștilor din Brașov”, publicat în ziarul „Deșteptarea” din 20 iunie 1936.
- 146 Foto Închisoarea din Brașov, unde au fost deținuți cei 25 de luptători antifasciști și comuniști judecați la Curtea Marțială din Brașov, în luna iunie 1936.

b. Lupta forțelor democratice și patriotice din Brașov, în frunte cu P.C.R., pentru apărarea libertăților democratice, împotriva ascensiunii fascismului, a pericolului hitlerist, 1934—1940

- 147 Document (original) Manifest în limbile română și maghiară al Comitetului local P.C.R. și U.T.C. din Brașov, adresat muncitorilor metalurgiști de la fabrica „Julius Teutsch” din Brașov, în anul 1934, pentru mobilizarea lor la grevă.
- 148 Document Articolul „Luptele muncitorești din Ardeal” Luptele de la uzinele „Teutsch” din Brașov”, publicat în ziarul „Constructorul” din 21 noiembrie 1934.
- 149 Foto Aspect de la procesul înscenat la Miercurea Ciuc unor țărani români și maghiari pentru participarea lor la răscoala din Valea Ghimeșului, organizată sub îndrumarea și conducerea Comitetului Regional P.C.R. al Țării Birsei. În fotografie, avocații apărării: Ion Gheorghe-Maurer și Radu Olteanu în mijlocul unui grup de țărani implicați în proces (Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 3945).
- 150 Document Notă a Chesturii poliției municipiului Brașov, Biroul Siguranței, din 30 noiembrie 1934, în care se relatează că Comitetul local antifascist din Brașov a dat spre publicare manifestul „Studenții înfierează barbaria” pentru a se protesta contra fascismului și a războiului.
- 151 Document Constituirea la Brașov a Comitetului pentru eliberarea lui Ernst Thälmann, marele fiu al poporului german și conducătorul Partidului Comunist din Germania. În fruntea comitetului se aflau Radu Olteanu și Ilie Cristea.

- 152 Document Articolul „Marea fierbere din comuna Fundata Branului“, publicat în ziarul „Zorile“ din 9 mai 1935. În acest articol se arată lupta țăranimii împotriva fiscalității excesive, a datoriilor și impozitelor, cum țăranii din Fundata Branului au acționat cu energie împotriva încercărilor moșierilor de a-i deposeda forțat de pământ.
- 153 Document Notă în care se relatează că la 19 august 1935, orele 22,30, oamenii muncii din Brașov au protestat din nou în fața Consulatului german, aruncind cu pietre în camera în care se găsea consulul german, una din pietre fiind înfășurată în două bucăți de hirtie care conțineau proteste contra politicii dictaturii hitleriste.
- 154 Document Articolul „Frontul studențesc democrat“, publicat în „Studentul român“ din 30 octombrie 1935.
- 155 Document Nota Siguranței care semnalează succesul comuniștilor la Congresul Uniunii Generale a Sindicatelor Ceferiste ținut la Brașov, între 26–28 iulie 1936 care s-a desfășurat sub semnul luptei pentru făurirea Frontului Unic Muncitoresc și, pe baza lui, a Frontului Popular Antifascist (Arh. C. Cal P. C. R. fond 68, dosar 6155, fila 209).
- 156 Foto Un grup de delegați la Congresul Uniunii Generale a Sindicatelor Ceferiste ținut la Brașov în iunie 1936 (Arh. I.S.I.S.P., Fototeca, clișeu 6142).
- 157 Document Congresul Uniunii Generale a Sindicatelor Ceferiste ținut la Brașov în iulie 1936 s-a desfășurat sub semnul luptei unite a clasei muncitoare împotriva pericolului fascist și a războiului imperialist, încheindu-se prin adoptarea unei rezoluții împotriva războiului și a fascismului. Rezoluția a constituit un vibrant apel adresat forțelor democratice. Articolul „O rezoluție a congresului ceferist împotriva fascismului și a războiului“ („Dimineața“ din 26 iunie 1936).
- 158 Document Notă de unde rezultă salutul Comitetului Central al Partidului Comunist Român adresat delegaților care participă la lucrările Congresului Uniunii Generale a Sindicatelor Ceferiste, ținut la Brașov, în iunie 1936.
- 159 Foto Delegați brașoveni la Congresul Uniunii Generale a Sindicatelor Ceferiste: Simion Stan și Gheorghe Zorca.
- 160 Foto Casa în care a funcționat în vara anului 1936 o tabără a studenților democrați din România, la Moeciul de Jos (lingă Bran), în județul Brașov, cu scopul de a acționa în comun împotriva fascismului și a războiului, alături de celelalte forțe democratice.
- 161 Document Articolul „Studenți democrați sechestrați în tabăra lor“, publicat în ziarul „Dimineața“ din 12 august 1936, în care conducerea Frontului studențesc democrat a protestat și a cerut deplină libertate de acțiune pentru studenții democrați aflați în tabără, întrucât Ministerul de Interne a dispus ca tabăra să fie înconjurată cu jandarmi pentru ca studenții democrați să nu poată circula.

Panoul 12

Text: În august 1940, României i-a fost impus Dictatul de la Viena, prin care partea de nord a Transilvaniei era răpită și predată Ungariei horthyste. Împotriva acestui act arbitrar, în întreaga țară s-au desfășurat puternice manifestații populare.

a. Demonstrații antifasciste și de protest la Brașov împotriva Dictatului de la Viena

- 162 Foto Aspect de la demonstrația oamenilor muncii din orașul Cluj, 30 august 1940, împotriva Dictatului de la Viena, impus de Germania hitleristă și Italia fascistă, prin care o parte a teritoriului României era cedată Ungariei horthyste.

- 163 Document Facsimil în limba germană cu semnăturile reprezentanților oficiali ai guvernelor Germaniei hitleriste, Italiei fasciste, Ungariei horthyste și al României pe Dictatul de la Viena (Arh. I.S.I.S.P., fond 10, dosar 174).
- 164 Document (original) Articolul „Protestul românilor brașoveni”, publicat în „Gazeta Transilvaniei” din 5 septembrie 1940.
- 165 Document (original) Articolul „Ce trebuie să știm despre teritoriul cedat în urma arbitrajului de la Viena”, publicat în „Gazeta Transilvaniei” din 5 septembrie 1940.
- 166 Document Ziarul ilegal „Uzina și ogorul”, editat de Comitetul Regional din Țara Birsei al Partidului Comunist din România, în octombrie 1940, care a mobilizat masele din județul Brașov la luptă împotriva dictaturii militarofasciste antonesciene, a răspândit știri, a informat opinia publică despre politica guvernului fascist, despre consecințele Dictatului de la Viena.
- 167 Document Darea de seamă asupra stării de spirit a populației din raza chesturii poliției municipiului Brașov, din punct de vedere economic, social și politic, în cursul lunii septembrie 1940, în care se relatează despre demonstrațiile antifasciste care au avut loc la Brașov, între 1 și 3 septembrie 1940, împotriva Dictatului de la Viena.
- 168 Document Articolul „Demonstrațiile revoluționare ale maselor muncitoare din Ardeal” publicat în ziarul „Scinteia” din 17 septembrie 1940, în care se sublinia lupta eroică a oamenilor muncii din județul Brașov sub conducerea PCR, pentru apărarea independenței și suveranității naționale.
- 169 Document (original) Manifestul editat de organizația locală P.C.R. Brașov în toamna anului 1940, intitulat: „Muncitori români! La arme!”, prin care se demasca instaurarea regimului politic fascist în România, ce cerea să se lupte împotriva dictaturii și a ocupanților hitleriști, pentru salvarea independenței, suveranității și a demnității națiunii române.
- 170 Document O notă a Legiunii de jandarmi din Brașov adresată Prefecturii județului Brașov, în care se arată că în comuna Vama Buzăului s-au răspândit manifeste, prin care muncitorii și țăranii români erau îndemnați să lupte cu armele în miini pentru apărarea integrității teritoriale. Nota se referă la răspândirea manifestului: „Muncitori români! La arme!”

b. Instaurarea dictaturii militarofasciste (septembrie 1940) și lupta forțelor patriotice, democratice din județul Brașov, în frunte cu comuniștii, împotriva regimului politic fascist

- Text: În septembrie 1940, virfurile reacționare ale burgheziei și moșierimii din România, cu sprijinul direct al Germaniei hitleriste, au instaurat dictatura militarofascistă, care, la 22 iunie 1941, a împins țara noastră în războiul antisovietic.
- 171 Document Articolul „D-nul general Antonescu investit cu depline puteri pentru conducerea statului român”, publicat în ziarul „Universul” din 6 septembrie 1940.
- 172 Document Articolul „Textul protocolului”, privind aderarea României la pactul Tripartit încheiat la 27 septembrie 1940, între Germania, Italia și Japonia, publicat în ziarul „Timpul” din 23 noiembrie 1940.
- 173 Document (original) Articolul „Alte instituții și întreprinderi militarizate”, publicat în ziarul „Argus” din 29 noiembrie 1941.
- 174 Document (original) Articolul „Pedeapsa cu moartea pentru transmitătorii de informațiuni și sabotorii din întreprinderile publice și particulare”, publicat în ziarul „Informația zilei” din 20 septembrie 1942.
- 175 Foto Intrarea forțelor militare hitleriste în România, 12 octombrie 1940 (Arh. I.S.I.S.P., Fototeca, clișeu, 6201).

- 176 Foto Masacrele comise de legionari în timpul rebeliunii din ianuarie 1941 (Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 9297).
- 177 Foto Lagărul de internați politici de la Tg. Jiu, unde, în anii 1941—1944, au fost închiși militanți comuniști, patrioți antifasciști.
- 178 Document Manifest al C.C. al P.C.R. din septembrie 1940, intitulat „Muncitori, țărani, intelectuali, soldați, marinari”, prin care se arată că dictatura fascistă antonesciană a fost instaurată în România și se mobilizau masele la luptă împotriva regimului politic fascist.
- 179 Document (original) Broșura „De la regimul legionar la dictatura militară”, publicată de P.C.R., prin care se demască instaurarea dictaturii militare-fasciste, în septembrie 1940, în România, chemind masele la luptă împotriva regimului politic fascist și pentru organizarea rezistenței antihitleriste.
- 180 Document Notă privind activitatea desfășurată de comuniștii brașoveni, Grigore Răceanu și Marin Muscalagiu în orașul Brașov, împotriva Dictatului de la Viena și a dictaturii militaro-fasciste, fapt care a dus la arestarea lor de către organele represive și internarea în lagărul de la Caracal la 31 decembrie 1940.
- 181 Document Notă a chesturii poliției municipiului Brașov, biroul Siguranței, din 13 mai 1941, de unde rezultă acțiunea de răspundere a manifestelor, broșurilor și a altor materiale propagandistice, inițiată de organizația locală P.C.R. Brașov cu prilejul sărbătoririi zilei de 1 Mai 1941.
- 182 Foto Militanți ai P.C.R. din Brașov, care au participat la luptă împotriva dictaturii militaro-fasciste și a războiului hitlerist:
- Petre Chelemen
 - Gheorghe Pălăncău
 - Gheorghe Șerbănescu
 - Iosif Székely
 - Vasile Șerbănescu
 - Ileana Răceanu
 - Grigore Răceanu.

Panoul 13

MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ ANTIHITLERISTĂ ȘI ANTIFASCISTĂ ÎN BRAȘOV

- 183 Document Platforma-program a P.C.R., din 6 septembrie 1941: „Lupta poporului român pentru libertate și independență națională”, adresată tuturor partidelor, grupărilor, personalităților politice și patrioților, în vederea realizării Frontului Patriotic Antihitlerist.
- 184 Document Manifest al Comitetului Regional al P.C.R. Brașov, intitulat „Cetățeni din județul Făgăraș”, adresat populației rurale din județul Făgăraș, prin care țăranii muncitori erau îndemnați să lupte împotriva rechizițiilor, pentru păstrarea produselor lor agricole și animale, contra dictaturii fasciste și a ocupațiilor hitleriști.
- 185 Document Manifest editat în 1942 de către Comitetul local al P.C.R. Brașov, intitulat: „Către populația română din Brașov”, prin care se arată că salvarea poporului român și a tuturor naționalităților conlocuitoare poate veni numai prin colaborarea tuturor forțelor patriotice și organizarea unui larg front național antihitlerist, care să lupte pentru răsturnarea regimului fascist antonescian, ~~izgonirea~~ îzgonirea ocupațiilor hitleriști și pentru independență națională.

- 186 Document Manifest intitulat „Brașoveni“, editat de Comitetul Regional P.C.R. Brașov, prin care populația muncitoare a Brașovului era chemată la acțiunea de rezistență antihitleristă, la lupta pentru încetarea războiului antisovietic.
- 187 Document Manifest editat de Comitetul patriotic al întreprinderii „Metrom“ din Brașov, intitulat: „Frați muncitori, funcționari, meșteri, ingineri din uzina Metrom, bărbați și femei, flăcăi și fete“, prin care muncitorii erau chemați să participe la lupta antihitleristă, pe linia planului general de acțiune elaborat de P.C.R. în 1943, în vederea doborârii dictaturii militarofasciste, pentru victoria insurecției.
- 188 Document Manifest editat de Comitetul de Front unic sau de acțiune, al uzinelor ASTRA Brașov, lansat la 24 iunie 1944, intitulat: „Frați muncitori ai uzinelor ASTRA! Maiștri, ingineri și funcționari!“, prin care se sublinia că sarcina fundamentală a muncitorilor este de a se organiza pentru a da o ripostă hotărâtă împotriva regimului fascist, cerându-se intensificarea acțiunilor de sabotaj a mașinii de război hitleriste, popularizându-se prevederile manifestului Frontului unic muncitoresc de la 1 mai 1944.
- 189 Document Fluturaș: „Vrem pace cu sovietele“, editat de Uniunea Tineretului Comunist (1943).
- 190 Document Fluturaș: „Românii nu vă prezentați la armată! călăul Antonescu vă trimite la moarte sigură!“
- 191 Document Articolul „Chemare către femei“, publicat în ziarul „România liberă“ (1943).
- 192 Document Fluturaș: „La luptă alături de noi în Frontul Patriotic Antihitlerist“ (1943).
- 193 Document Fluturaș: „Pace cu aliații“ (1944).
- (original)
- 194 Document Fluturaș: „Afară cu lipitorile hitleriste“ (1944).
- (original)
- 195 Grafic Date privind existența celulelor P.C.R. între anii 1940—1944, în întreprinderile din județul Brașov:
- Uzina I.A.R., Brașov
 - Uzina ASTRA, Brașov
 - Fabrica Metrom, Brașov
 - Fabrica Schiel, Brașov
 - Fabrica Kocsis, Brașov
 - Oraș Făgăraș.
- 196 Document Notă a cabinetului subsecretariatului de stat din Ministerul Afacerilor Interne, din 17 septembrie 1942, prin care se arată răspindirea de manifeste comuniste la Făgăraș, în ziua de 7 septembrie 1942.
- 197 Document Notă privind starea de spirit a muncitorilor de la Fabrica de explozibil din Făgăraș, 26 septembrie 1941.
- 198 Document Notă privind nemulțumirile soldaților concentrați la detașamentul de lucru nr. 63, C.F.R. Vlădeni, față de condițiile grele de muncă și viață, față de salariile insuficiente în raport cu scumpetea (iulie 1941).
- 199 Document Notă din 22 decembrie 1943, referitoare la starea de nemulțumire a muncitorilor de la uzina ASTRA din Brașov, față de regimul politic fascist, condițiile grele de muncă, lipsa de aprovizionare mai ales cu pâine, abuzurile administrației uzinei.
- 200 Document Tabel care demonstrează dezertările masive ale soldaților români din armată în semn de protest față de războiul hitlerist.
- 201 Document Notă a Inspectoratului Regional de poliție Timișoara, Serviciul poliției de siguranță, din 13 aprilie 1944, prin care se remarcă o atmosferă din ce în ce mai comunistă la întreprinderile din regiunea Brașov, desfășurarea unei propagande pe scară întinsă împotriva regimului.

- 202 Document Notă de unde rezultă acțiunile de sabotaj ale muncitorilor cefești din Brașov, pentru incendiarea trenurilor petroliere. Se arată că la 25 iulie 1944 orele 21,56, trenul petrolier 2801, care a intrat în stația Racoș pe linia Brașov-Sighișoara, a fost lovit de o explozie care s-a produs la vagoanele cisternă, datorită unei mașini infernale fixată în dosul tablei de fier, de lângă robinetul vagonului.
- 203 Document Notă a chesturii poliției Brașov, Biroul Siguranței, din 31 iulie 1944, în care se arată că la 30 iulie 1944 s-au găsit în cartierul Suburbii-Bartolomeu, 20 de manifeste semnate de grupul patriotic de la Grivița, intitulate: Pace, pâine, libertate! Noi asta vrem! Moarte criminalilor de război și complicilor lor!, răspindite de comuniștii și uteciștii brașoveni.
- 204 Grafic Acțiuni de sabotaj ale muncitorilor, funcționarilor și inginerilor din întreprinderile județului Brașov, desfășurate între anii 1940—1944, sub conducerea P.C.R.
- 205 Foto Militanți ai P.C.R.—Brașov, care au condus lupta patriotică și antifascistă a oamenilor muncii din județul Brașov între anii 1940—1944:
- Valer Baba
 - Ladislau Bányai
 - Nicolae Belu
 - Ludovic Demeter
 - Nicolae Ganciu
 - Ioan Meșiu
 - Vasile Mihuț
 - Izsák Schmidt
 - Ilie Trandafirescu
 - Francisc Vaida
 - Ecaterina Vereș Lazăr
 - Magdalena Zorca.

Panoul 14

- Text: Planul de măsuri elaborat de P.C.R. în vara anului 1943, în vederea eliberării țării de sub jugul fascist:
- Întărirea unității partidului și a capacității sale de luptă
 - Realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare
 - Crearea unui sistem larg de alianțe politice
 - Organizarea detașamentelor înarmate ale clasei muncitoare
 - Atragerea armatei de partea forțelor patriotice antihitleriste.
- 206 Foto Militanți de frunte ai Partidului Comunist Român, care au condus lupta clasei muncitoare, a tuturor forțelor patriotice și antihitleriste în anii 1940—1944, împotriva dictaturii militar-fasciste și a războiului hitlerist, pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist.
- 207 Document Manifest intitulat: „Români”, semnat de Comitetul Uniunii Patrioților din România, prin care erau concretizate sarcinile organizației Uniunii Patrioților în lupta antihitleristă și antifascistă a poporului român.
- 208 Document Primul număr al ziarului ilegal patriotic „România liberă”, din 28 ianuarie 1943, editat de P.C.R., prin care oamenii muncii erau mobilizați la luptă pentru doborârea regimului politic fascist și ieșirea României din războiul hitlerist.
- 209 Document Manifestul intitulat „Frați români”, lansat de Frontul Patriotic Antihitlerist în anul 1943, răspândit în județele Brașov și Făgăraș, care a contribuit la creșterea adversității și urii față de războiul hitlerist, pentru intensificarea luptei antihitleriste, în vederea doborârii regimului dictatorial antonescien. (Manifestul a fost publicat în ziarul ilegal „România liberă” din 24 ianuarie 1943).
- 210 Document Extras din comunicarea dată la 5 aprilie 1944, de către conducerea operativă a partidului din care făceau parte: Constantin Pîrvulescu, Emil Bodnăraș,

- Iosif Rangheț, referitoare la schimbările petrecute în conducerea Partidului Comunist Român (Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 7990, fila 20).
- 211 Document În aprilie 1944, Partidul Comunist a încheiat cu Partidul Social-Democrat, Frontul Unic Muncitoresc. Cu acest prilej s-a editat manifestul, intitulat „Frați muncitori și tineri muncitorii Români!”, al Frontului Unic Muncitoresc (1 mai 1944), care chema masele la luptă pentru răsturnarea guvernului Antonescu și formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste.
- 212 Document Însemnări luate de reprezentantul P.C.R., care cuprind problemele discutate la ședința din noaptea de 13/14 iunie 1944, organizată de P.C.R., într-o casă conspirativă, la care au luat parte reprezentanții Partidului Comunist: Emil Bodnaraș și Lucrețiu Pătrășcanu; reprezentanții palatului și ai armatei: generalul Gh. Sănătescu, I. Mocsony Stırcea, M. Ioanițiu, gen. Gh. Mihail, gen. C. Vasiliu-Rășcanu și col. D. Dămăceanu, în prezența lui Gr. Niculescu-Bozești, care era delegatul oficios al P.N.Ț. și P.N.L.
- 213 Foto Casa conspirativă a P.C.R. din București, unde, în noaptea de 13/14 iunie 1944, a avut loc o ședință în care a fost adoptat planul insurecției armate elaborat de comuniști și s-a creat Comitetul militar care a pregătit unitățile militare în vederea insurecției armate antifasciste (Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 7890).
- 214 Document În 20 iunie 1944, la insistențele P.C.R. se perfectează acordul de colaborare între Partidul Comunist, Partidul Social-Democrat, Partidul Național-Tărănesc și Partidul Național-Liberal, constituindu-se Blocul Național Democrat. Declarația-program a Blocului Național Democrat, publicată în ziarul „România liberă” din 10 august 1944.
- 215 Document Extras dintr-un raport al comandamentului Formațiunilor de luptă patriotice din sept. 1944, cu referiri la începuturile de organizare a acestora.
- 216 Document Articolul „În Italia fascismul s-a prăbușit”, publicat în ziarul ilegal „România liberă” din 8 august 1944.
- 217 Document Articolul „Marea ofensivă a aliaților pe toate fronturile”, publicat în ziarul ilegal „România liberă” din 10 iunie 1944.
- 218 Document Articolul „A început marea ofensivă a aliaților spre nimicirea totală a hitleriștilor”.
- 219 Foto Cisterne incendiate de patrioți în Valea Prahovei, în anul 1943 (Arh. I. S. I. S. P. Fototeca, clișeu 7953).
- 220 Hartă Bătălia de pe Don și de la Stalingrad (1943).

Panoul 15

23 AUGUST 1944

- Text: Victoria insurecției armate a deschis poporului român calea cuceririi libertății sociale și naționale, a realizării celor mai înalte idealuri ale celor ce muncesc, a victoriei revoluției socialiste și trecerea la construirea socialismului.
- Ora 17 Pe baza planului elaborat de P.C.R. și acceptat de cercurile palatului, Ion Antonescu, Mihai Antonescu și ceilalți membri ai guvernului dictaturii militar-fasciste au fost arestați la palatul regal.
- 221 Document Ordinul „Pajura”, prin care unitățile militare din București au fost puse în stare de alarmă.
- 222 Document Ordinul „Stejar”, extremă urgență, prin care unitățile militare din București au intrat în dispozitivul de luptă.
- 223 Foto Clădirea din București, str. Eliza Filipescu, în care a funcționat Comandamentul militar al capitalei și Comandamentul F.L.P. în timpul insurecției armate.
- 224 Document Înalt decret nr. 1619 din 23 august 1944, pentru constituirea noului guvern condus de generalul Constantin Sănătescu.
- (original)

- Ora 20 Guvernul prezidat de generalul C-tin Sănătescu a fost format din tehnicieni și militari, cu participarea cite unui reprezentant al partidelor Blocului Național Democratic: P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L.
- Ora 22 A fost difuzată prin posturile de radio proclamația regelui, declarația guvernului Sănătescu, precum și o serie de comunicări elaborate cu participarea reprezentanților P.C.R., privind primele măsuri luate de noul guvern.
- Ora 20—24 Unitățile militare și formațiunile de luptă patriotice au luat sub control: Președinția Consiliului de Miniștri, Ministerul de Externe, Ministerul de Interne, Ministerul de Război, Palatul telefoanelor, posturile de radio-emisie Băneasa, Subsecretariatul de stat al aerului, Poșta Centrală, Uzinele Grozăvești, Prefectura Poliției Capitalei, Palatul Jandarmeriei, Siguranța Statului, gările orașului etc.
- Ora 23 Generalul Gh. Mihail, șeful Marului Stat-Major, dă directiva operativă nr. 1
225 Document prin care se comunică oficial întregii armate române de pe front și din zona interioară că „Armata română încetează lupta alături de trupele germane, în scopul de a obține pacea de la Națiunile Unite și de a reîncheia lupta alături de forțele armate ale acestora pentru eliberarea Ardealului de Nord”.
Ca indicație operativă principală se dispunea:
— încetarea imediată a focului contra trupelor Națiunilor Unite (sovietice);
— recuperarea forțelor armate române de pe front în scopul ulterioarei lor întrebunătăiri în operațiile vizând eliberarea Nordului Ardealului;
— eliberarea teritoriului național de trupele germane;
— acțiune ofensivă pentru eliberarea Nordului Ardealului.
- 225 a Foto Artileriști români în timpul luptelor de la Băneasa, august 1944 (Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 6040)
- 226 Document La 23 August 1944, dictatura militaro-fascistă a fost răsturnată, s-a format un nou guvern în componența căruia au intrat militanți și reprezentanți ai partidelor politice din Blocul Național Democrat. Armata Română a întors armele împotriva hitleriștilor, România s-a alăturat coaliției anti-hitleriste. Ziarul „România liberă” din 24 august 1944 anunță răsturnarea regimului hitlerist din România.
- 227 Foto Ofițeri hitleriști luați prizonieri de ostașii români, București, august 1944 (Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 2434).
- 228 Document Articolul „După lupte extrem de violente încercarea perfidă a naziștilor de a pune mina pe capitala României a fost înfrântă definitiv”, publicat în ziarul „România liberă” din 28 august 1944.
- 229 Hartă Desfășurarea operațiilor militare în timpul insurecției armate, 23—31 august 1944.
- 230 Document Instrucțiunile Marelui Stat-Major către Corpul de munte din Brașov, privind operațiile militare desfășurate pe teritoriul județului Brașov, 24 august 1944.
- 231 Document Notă privind luptele purtate cu trupele hitleriste la Bod, 26 august 1944.
- 232 Document Notă privind luptele purtate cu trupele hitleriste la Bran și Cernatu, 26 august 1944.
- 233 Document Relatare despre luptele pentru apărarea postului de radio Bod, 26 august 1944.
- 234 Document Apelul manifest intitulat: „Către muncitorii și cetățenii brașoveni”, publicat de secretariatul Comitetului Regional al P.C.R. Brașov, prin care se sublinia dezvoltarea luptei antifasciste și de eliberare națională a popoului, necesitatea intensificării luptei organizațiilor Partidului Comunist Român împotriva forțelor reacționare, pentru desăvârșirea revoluției burghezo-democratice din România (27 august 1944).
- 235 Document Raport al Corpului de munte din Brașov, privind luptele purtate de armata română în zona Brașovului, 2 sept. 1944.

- 236 Foto Un grup de muncitori și tehnicieni de la uzinele „Rogifer”-Tohan, participanți la luptele armatei române contra trupelor hitleriste din zona Prejmer-Doboli, în august 1944 (Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 13406).
- 237 Document Ordin de zi nr. 14 din 30 octombrie 1944, al Ministrului de război, prin care citează contribuția a 57 de muncitori de la uzinele „Rogifer”-Tohan, la luptele împotriva armatei hitleriste din zona Prejmer-Doboli, alături de forțele militare ale Corpului de munte din Brașov.
- 238 Document Notă a Statului Major al Corpului I de munte din Brașov, prin care se cerea fabricii de muniții din Tohan, să participe la aprovizionarea cu armament a acestei mari unități militare.
- 239 Foto Formațiune de luptă patriotică din Brașov, august 1944.
- 240 Document Comunicat al Marelui Stat-Major privind „lichidarea ultimelor rămășițe de pe teritoriul național”.
- 241 Document Notă informativă a Marelui Stat-Major privind sechestrarea unor avioane germane sosit pe aeroportul din Brașov, 24 august 1944.
- 242 Foto Populația țării a făcut o caldă și entuziastă primire eroicei armate sovietice, ajunsă în București în zilele de 30–31 august 1944 (Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 2109).
- 243 Schiță Acțiunile Corpului de munte din Brașov între 23 august și 6 septembrie 1944.
- 244 Schiță Grupările formate din unitățile subordonate Corpului de munte, potrivit ordinului de operații nr. 1 al Marelui Stat-Major.
- 245 Foto Eroi ai luptei pentru victoria insurecției armate antifasciste din august 1944 și ai războiului antihitlerist:
— Nicolae Cristoloveanu
— Andrei Depner
— cpt. Constantin Fulga
— Iancu Hilache
— Nicolae Mușat
— Ion Nistor
— Gheorghe Olaru
— Plut. Marin Oprișan
— Soldat Ion Panait
— Gheorghe Șerban.

Panoul 16

ECOUL INTERNAȚIONAL AL INSURECȚIEI ARMATE

- 246 Documente 14 documente în limbile rusă, chineză, franceză, engleză etc., privind ecoul insurecției armate antifasciste din august 1944.

Panoul 17

- 247 Document Proiectul de Platformă elaborat de C.C. al P.C.R., pentru constituirea Frontului Național Democrat, publicat în ziarul „Scinteia” din 26 septembrie 1944, care va deveni, la 28 septembrie 1944, Proiect-Platformă al Frontului Unic Muncitoresc. Proiectul prevedea: sprijinirea războiului antihitlerist; formarea unui guvern democrat alcătuit din personalități politice democratice; reforma agrară; lărgirea libertăților și drepturilor democratice și înlăturarea oricăror discriminări de rasă, religie sau rang social; ridicarea nivelului de trai al maselor paralel cu refacerea și dezvoltarea economică a țării; o politică externă de prietenie cu Națiunile Unite și, în primul rând, cu U.R.S.S.
- 248 Foto Nicolae Ceaușescu, Iosif Rangheț, Chivu Stoica la o demonstrație din București, octombrie 1944 (Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 20615).
- 249 Document Prima întrunire publică organizată de Comitetul Regional P.C.R. Brașov, la 27 august 1944, la care au participat reprezentanți ai muncitorilor de la

uzinele ASTRA, IAR, Atelierele C.F.R., care și-au manifestat entuziasmul și hotărîrea pentru sprijinirea obiectivelor stabilite de Partidul Comunist Român, pentru democratizarea vieții politice, înfăptuirea reformei agrare, refacerea economiei naționale, instaurarea unui guvern de largă concentrare democratică.

- 250 Foto Clădirea din str. Mihai Viteazul nr. 14, în care s-a desfășurat prima întrunire publică a Comitetului Regional P.C.R. Brașov, la 27 august 1944.
- 251 Document Articolul „Prima conferință liberă a tineretului progresist din județul Brașov”, publicat în ziarul „Drum nou” din octombrie 1944.
- 252 Document Articolul „Inaugurarea sediului Sindicatelor Unite din Brașov”, publicat în ziarul „Drum nou” din 24 oct. 1944.
- 253 Document (original) Primul număr al ziarului „Drum nou”, organ de luptă pentru libertate și progres, editat de organizația locală P.C.R. Brașov, care a apărut la 10 septembrie 1944 („Drum nou”, an I, nr. 1 din 10 septembrie 1944).
- 254 Document Articolul „Manifestația P.C.R. din Brașov pentru democrație populară”, publicat în ziarul „Drum nou” din 17 septembrie 1944.
- 255 Document Articolul „Adunarea F.N.D. din Brașov”, publicat în ziarul „Drum nou” din 17 oct. 1944.

Panoul 18

I.UPTA MASELOR SUB CONDUCEREA P.C.R., PENTRU INSTAURAREA GUVERNULUI DEMOCRATIC

- 256 Document Articolul „Brașovul și-a schimbat administrația”, publicat în ziarul „Drum nou” din 25 noiembrie 1944.
- 257 Document Articolul „Marea demonstrație cetățenească la Brașov”, publicat în ziarul „Drum nou” din 26 sept. 1944.
- 258 Document Articolul „Muncitorimea de la uzinele Astra din Brașov a izgonit conducerea fascistă”, publicat în ziarul „Drum nou” din 27 septembrie 1944.
- 259 Document Articolul „Poporul și-a spus cuvîntul. Să plece guvernul. Vrem guvern F.N.D. ”, publicat în ziarul „Drum nou” din 11 octombrie 1944.
- 260 Document Articolul „Muncitorii de la Vulcan au izgonit fasciștii din fabrică”, publicat în ziarul „Drum nou” din 24 octombrie 1944.
- 261 Document Articolul „Țăranii din comuna Prejmer, cătunul Cărpiniș, pornesc la înfăptuirea reformei agrare”, publicat în ziarul „Drum nou” din 11 noiembrie 1944.
- 262 Document Articolul „Muncitorii de la Atelierele C.F.R. din Brașov fac ordine în întreprindere”, publicat în ziarul „Drum nou” din 17 decembrie 1944.
- 263 Document Articolul „La Rîșnov, țăranii pornesc luptă,” publicat în ziarul „Drum nou” din 12 noiembrie 1944. În acest articol se arată că toți locuitorii comunei și-au dat adeziunea la organizația Frontului Plugarilor care realizează în chipul cel mai fericit drepturile țăranilor.
- 264 Document Articolul „Frontul Plugarilor se întinde repede în tot județul Brașov”, publicat în ziarul „Drum nou” din 25 noiembrie 1944.
- 265 Document Programul de guvernare al Frontului Național Democrat, adoptat de către partidele și organizațiile componente la propunerea P.C.R., publicat în „Scînteia” din 29 ianuarie 1945.
- 266 Document Manifest al Frontului Plugarilor adresat țăranimii, prin care este chemată să treacă imediat la înfăptuirea pe cale revoluționară a reformei agrare, publicat în ziarul „Scînteia” din 10 februarie 1945.
- 267 Document Articolul „Țăranii din Făgăraș cer imediată înfăptuire a reformei agrare”, publicat în ziarul „Drum nou” din 12 februarie 1945.

- 268 Document Articolul „Cetățenii Făgărașului cer un guvern F.N.D.”, publicat în ziarul „Drum nou” din 17 februarie 1945.
- 269 Document Manifestul Comitetului județean Brașov al Frontului Național Democrat intitulat „Cetățenii Patrioți! Frați plugari!” (februarie 1945), în care se arată necesitatea înfăptuirii reformei agrare.
- 270 Document Articolul „10.000 de cetățeni brașoveni au manifestat pentru un guvern F.N.D.”, publicat în ziarul „Drum nou” din 18 februarie 1945.
- 271 Foto Sub conducerea Partidului Comunist Român, oamenii muncii din Brașov au desfășurat largi acțiuni în sprijinul aplicării programului de guvernare al Frontului Național Democrat, pentru instaurarea unui guvern democratic. Demonstrația oamenilor muncii din Brașov, împotriva guvernului reacționar Rădescu din 25 februarie 1945.
- 272 Foto Demonstrație a muncitorilor de la uzinele și fabricile brașovene din 25 februarie 1945, pentru instaurarea unui guvern democratic (în prim plan, muncitorii și muncitoarele de la fabrica Metrom din Brașov).
- 273 Document Articolul „Peste 35.000 de cetățeni brașoveni, cer un guvern F.N.D.”, publicat în ziarul „Drum nou” din 26 februarie 1945.
- 274 Document Articolul „Cetățenii Brașovului au cerut instituirea imediată a unui guvern compus în majoritate din reprezentanți F.N.D.”, publicat în „Drum nou” din 6 martie 1945.
- 275 Document Articolul „Populația orașului și județului Făgăraș, a instalat un prefect al poporului”, publicat în ziarul „Drum nou” din 9 martie 1945.

Panoul 19

6 MARTIE 1945

- 276 Document (original) Marea adunare populară din București, la care au participat peste 800.000 de cetățeni cu prilejul instaurării guvernului de la 6 martie („Scinteia” din 8 martie 1945).
- 277 Foto Dr. Petru Groza (1884—1958), patriot, eminent om politic și de stat, președintele guvernului instaurat la 6 martie 1945.
- 278 Foto Prima ședință a guvernului de largă concentrare democratică condus de Dr. Petru Groza, instaurat la 6 martie 1945 (Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 19050).
- 279 Foto Demonstrație a oamenilor muncii din județul Brașov, în sprijinul guvernului democratic instaurat la 6 martie 1945.
- 280 Foto Mitingul oamenilor muncii din București, organizat cu prilejul instalării guvernului democrat, prezidat de Dr. Petru Groza, 6 martie 1945 (Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 3491).

Panoul 20

- 281 Grafic Contribuția României la războiul antihitlerist, de la 23 August 1944 și până la terminarea războiului.
- 282 Hartă Luptele unităților române și sovietice în zona Sf. Gheorghe, septembrie 1944.
- 283 Document (original) Articolul „Marea înclăștare de la Sf. Gheorghe”, publicat în ziarul „Scinteia” din septembrie 1944.
- 284 Foto Tanchiști români pe frontul din sudul Transilvaniei (Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 4308).
- 285 Foto Grupă de aruncătoare de mine pe frontul din Ungaria, noiembrie 1944.
- 286 Foto Ostași din Corpul motomecanizați în drum spre front, septembrie 1944 (Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 8264).
- 287 Foto Ostași români din Divizia 3 Munte luptând într-un sat din Cehoslovacia, martie 1945 (Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 8272).

- 288 Foto Ostași români și sovietici sărbătorind eliberarea orașului Carei, 25 octombrie 1944.
- 289 Foto Elevi și ostași de gardă la cimitirul soldaților sovietici din Brașov.
- 290 Foto Gardă de onoare la cimitirul ostașilor români din Brașov.

Eroi ai războiului antihitlerist

- 291 Foto — Alexandru Rusu
— Vasile Băcilă
— Iosif Petru
— Constantin Godeanu
— Constantin Marinescu
— Eftimie Croitoru
— Victor Neghină
— Virgil Iovănaș
— Petre Romulus
— Gheorghe Turturică
— Nicolae Cambrea
— Grigore Bălan.
- 292 Foto Generalul I. M. Managarov și generalul Vasile Atanasu la punctul de comandă al Armatei I române, aprilie 1945 (Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 8261).
- 293 Foto Forțe armate române, participante la eliberarea Austriei.
- 294 Foto Voluntari brașoveni pe frontul antihitlerist, membri ai diviziei „Tudor Vladimirescu”, la aniversarea a 25 de ani de la constituire (10 ianuarie 1970).
- 295 Foto Nica Gheorghe, voluntar pe frontul antihitlerist.
- 296 Document Bilet de identitate, Rusu Alexandru, voluntar pe frontul antihitlerist.
- 297 Foto Ofițeri români și sovietici în tranșee pe frontul din Transilvania, octombrie 1944.
- 298 Foto Generalul Ion Dumitrache, comandantul Corpului de munte în perioada 25 aug—26 oct. 1944, la un punct de comandă pe malul Mureșului, septembrie 1944.
- 299 Document „Trupele române și sovietice au dezrobit întreaga Transilvanie” — Comunicatul special din ziua de 25 oct. 1944, al Marelui Stat-Major al armatei.

Panoul 21

- Text: Reforma agrară din martie 1945 în județul Brașov: 23.800 ha suprafață expropriată, din care cu 22.800 ha au fost improprietărite 6239 familii țărănești.
- 300 Foto Miting al țăranilor din județul Brașov cu prilejul înmînării titlurilor de proprietate, 1945.
- 301 Document Manifestul „Prin înfrățirea muncitorilor cu țăranii spre o viață liberă și îmbelșugată”.
- 302 Document „Decret-lege pentru înfăptuirea reformei agrare”, publicat în ziarul „Drum nou” din 25 martie 1945.
- 303 Document Articolul „Comuniștii de la Malaxa—Tohan în ajutorul țăranimii”, publicat în ziarul „Drum nou”, 1946.
- 304 Foto Dr. Petru Groza înmînînd titluri de proprietate țăranilor din județul Brașov, 1945.
- 305 Document Articolul „Înfăptuind reforma agrară, țăranii din Dobirlău—Mărcuș își croiesc o nouă viață”, publicat în ziarul „Drum nou”, 1946.
- 306 Document Articolul „Brașovul activează intens la opera de ajutorare a regiunilor lovite de secetă”, publicat în ziarul „Drum nou”, septembrie 1946.

- 307 Document Articolul „Tărani pâlmași devin proprietari ai pământului pe care îl muncesc”, publicat în ziarul „Drum nou”, 1946.
- 308 Foto Aspect de la adunarea organizată de Frontul Plugarilor la Brașov, iunie 1945.
- 309 Foto Manifestația oamenilor muncii din Brașov cu prilejul aniversării zilei de 1 Mai 1945.

Panoul 22

- Text: Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945 a elaborat linia politică, formele și metodele corespunzătoare pentru mobilizarea întregului popor la redresarea economică a țării și consolidarea rînduieiilor democratice statornicite prin lupta maselor.
- 310 Foto Conferința Națională a Partidului din octombrie 1945 a fundamentat programul de acțiune pentru redresarea economiei naționale, pentru întărirea puterii democrat-populare, trăsind linia industrializării României (Aspect din timpul lucrărilor conferinței); Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 1572.
- 311 Document Articolul „Rezoluția Conferinței Naționale a P.C.R.”, publicat în ziarul „Scinteia” din 1 noiembrie 1945.
- 312 Foto Gheorghe Gheorghiu-Dej, ales la Conferință secretar general al C.C. al P.C.R., prezintă raportul politic, 1945 (Arh. I. S. I. S. P., Fototeca, clișeu 17089).
- 313 Document Articolul „Prima conferință liberă a organizației regionale Brașov a P.C.R.” publicat în ziarul „Drum nou” din 22 aprilie 1945.
- 314 Document Rezoluția adoptată de Conferința regională P.C.R. Brașov, august 1945.
- 315 Foto Delegații organizației regionale P.C.R. Brașov, la Conferința națională, oct. 1945.
- 316 Foto Miting al oamenilor muncii din Brașov în sprijinul guvernului condus de Dr. Petru Groza, 1945.
- 317 Document Articolul „Adunarea generală extraordinară a comitetelor de fabrică și întreprinderi a înfierat atacul banditesc de la 8 noiembrie cerind arestarea lui Maniu și Brătianu”, publicat în ziarul „Drum nou”, noiembrie 1946.
- 318 Document În urma distrugerilor provocate de război, producția industriei scăzuse într-o serie de ramuri la 50% față de nivelul antebelic. Agricultura era secătuită de jaful hitleriștilor, de rechizițiile și distrugerile din timpul războiului. Seceta din anii 1945—1946 și sabotajul economic al cercurilor reacționare au agravat această moștenire economică. Refacerea economică a fost pusă în centrul preocupărilor Partidului Comunist.
Articolul „Ceferiștii brașoveni se solidarizează cu hotărârile guvernului Petru Groza”, publicat în ziarul „Drum nou”, 1946.
- 319 Foto Manifestația maselor muncitoare bucurătoare împotriva acțiunii provocatoare a elementelor reacționare-burgeze, 8 noiembrie 1945.
- 320 Document (original) Articolul „Pentru prima dată în istoria sa poporul român a votat liber”, publicat în ziarul „Scinteia” din 2 noiembrie 1946.
- 321 Document Articolul „Platforma-Program a B.P.D.”, publicat în ziarul „Scinteia”, noiembrie 1946.
- 322 Document Articolul „Rezultatul alegerilor parlamentare pe țară”, publicat în ziarul „Scinteia”, 21 noiembrie 1946.
- 323 Document Articolul „Primele alegeri libere în țară și la Brașov”, publicat în ziarul „Drum nou”, noiembrie 1946.

- 324 Document Articolul „Participarea masivă la vot a cetățenilor a asigurat victoria zdrobitoare a democrației asupra reacțiunii“, publicat în ziarul „Drum nou“ din noiembrie 1946.

Panoul 23

- 325 Grafic Principalele măsuri pentru îmbunătățirea situației economice și financiare a țării inițiate de partidul comunist (1946—1947).
- 326 Document Articolul „Termenii generali ai tratatului de pace cu România“, publicat în ziarul „Drum nou“, 1946.
- 327 Foto Mitingul din București organizat cu prilejul reîntoarcerii delegației române de la Conferința de pace de la Paris, 1946.
- 328 Foto Delegația României la Conferința de pace, oprirea în gara Brașov cu prilejul reîntoarcerii în țară, 1946 (Arh. I.S.I.S.P., Fototeca, clișeu 8190).
- 329 Foto Nicolae Ceaușescu la o întrunire a tineretului, 1946 (Arh. I.S.I.S.P., Fototeca, clișeu 19071).
- 330 Foto Ion Gheorghe-Maurer în mijlocul muncitorilor de la I.A.R., Brașov, 1947. (Arh. I.S.I.S.P., Fototeca, clișeu 8360).
- 331 Foto Primul tractor românesc, I.A.R. 22
- 332 Foto Mitingul oamenilor muncii de la I.A.R., cu prilejul inaugurării primului tractor românesc, 26 decembrie 1946.
- 333 Document „Legea pentru etatizarea B.N.R. a fost prezentată parlamentului“.
- 334 Document Articolul „Legea oficiilor a fost votată“.
- 335 Document Articolul „Propunerile P.C.R. în vederea îmbunătățirii situației economice și financiare a țării“.
- 336 Document Articolul „Muncitorimea brașoveană își exprimă bucuria realizării în folosul ei a stabilizării monetare“.
- 337 Foto Tineretul din Brașov, participant entuziast pe șantierul muncii patriotice Bumbești-Livezeni.
- 338 Foto Participarea tineretului brașovean pe șantierul de la Caracău.
- 339 Foto Tineretul brașovean pe șantierul Agnita-Botorca.
- 340 Foto Tineretul brașovean pe șantierele muncii patriotice din țară.
- 341 Document Articolul „Cinste vouă, voluntari ai reconstrucției“, publicat în ziarul „Scinteia“ din 7 decembrie 1947.
- 342 Document Articolul „Muncitorii de la I.A.R. hotărâți să lupte pentru mărirea producției“.
- 343 Document Articolul „Tractoare pentru țărani“.
- 344 Document Articolul „Uzinele ASTRA în plină reconstrucție“.
- 345 Document Articolul „La uzinele D.Voina muncitorii măresc producția“.

Panoul 24

30 DECEMBRIE 1947

- 346 Foto La 30 decembrie a fost abolită monarhia și s-a proclamat republica. Ca urmare a înfringerii reacțiunii și cuceririi depline a puterii de către oamenii muncii, în frunte cu clasa muncitoare, România a trecut într-o etapă nouă a dezvoltării sale, etapa construcției socialiste. Adunarea populară desfășurată în Piața Palatului din București cu prilejul abolirii monarhiei și proclamării Republicii Populare Române.
- 347 Foto Prezidiul Republicii Populare Române constituit la 30 decembrie 1947, al cărui președinte a fost savantul dr. C.I. Parhon.

- 348 Document Articolul „Populația Brașovului salută R.P.R.”, publicat în ziarul „Drum nou”, ianuarie 1948.
- 349 Document (original) Articolul „Actul de abdicare, Mihai I”, publicat în ziarul „Scinteia”, ianuarie 1948.

Panoul 25

- Text: Crearea partidului unic, în februarie 1948, a asigurat clasei muncitoare condițiile organizatorice și politice pentru a-și putea îndeplini înalta misiune de clasă conducătoare a societății în opera de construire a socialismului.
- 350 Document Articolul „Prima zi a Congresului P.M.R. s-a desfășurat într-un entuziast spirit de luptă”, publicat în ziarul „Scinteia”, 23 februarie 1948.
- 351 Document Articolul „Muncitorimea brașoveană manifestează pentru Partid unic muncitoresc”, publicat în ziarul „Drum nou” din februarie 1948.
- 352 Document Articolul „Deschiderea Congresului P.M.R.”, publicat în ziarul „Drum nou” din 23 februarie 1948.
- 353 Document Articolul „Constituirea organizațiilor de partid unic muncitoresc în uzinele și întreprinderile din Brașov”, publicat în ziarul „Drum nou”, 1948.
- 354 Foto Unificarea P.C.R. cu P.S.D. la Congresul din februarie 1948 pe baza principiilor marxism-leninismului, a asigurat formarea partidului unic al clasei muncitoare din România — Partidul Muncitoresc Român. Aspect din timpul lucrărilor Congresului (Arh. I. S. I. Ș. P., Fototeca, clișeu 8383)
- 355 Foto Lucrările Conferinței județene Brașov, pentru făurirea partidului unic, ianuarie 1948.
- 356 Foto Aspect de la sesiunea M.A.N. a Republicii Populare Române, care a votat actul naționalizării, 1948.
- 357 Document Articolul „Textul legii pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări miniere și de transporturi”, publicat în ziarul „Scinteia” din 12 iunie 1948.
- 358 Document Articolul „Ovații de bucurie la Malaxa-Tohan la vestea naționalizării întreprinderilor”, publicat în ziarul „Drum nou”, 31 iunie 1948.
- 359 Document Articolul „Entuziaste mitinguri organizate în fabrici”, publicat în ziarul „Drum nou”, 31 iunie 1948.
- 360 Document Articolul „Muncitorii, funcționarii și tehnicienii uzinelor ASTRA Brașov, întruniți în mare miting, salută cu bucurie actul de naționalizare a întreprinderilor industriale”, publicat în ziarul „Drum nou”, 31 iunie 1948.
- 361 Document Articolul „Muncitorii de la I.M.S. și C.F.R. salută actul istoric al naționalizării industriilor brașovene”, publicat în ziarul „Drum nou”, 31 iunie 1948.
- 362 Foto Aspect de la constituirea C.A.P. Zăbrani, județul Arad, 1948.
- 363 Document Articolul „Rezoluția ședinței plenare a C.C. al P.M.R., din 3—5 martie 1948 pentru transformarea socialistă a agriculturii”, publicat în ziarul „Scinteia”, 15 martie 1949.
- 364 Document Procesul verbal de constituire a G.A.S. „Tudor Vladimirescu” din comuna Hărman, județul Brașov (1950).
- 365 Document Proces-verbal de constituire a G.A.S. „Ilie Pintilie” din comuna Ghimbav, județul Brașov (1951).

Panoul 26

Text: Călăuzindu-se după învățătura marxist-leninistă, pornind de la realitățile țării noastre și sprijinindu-se pe energia și capacitatea creatoare a poporului român, partidul comunist a pus în centrul politicii sale industrializarea țării și cooperativizarea agriculturii ca bază a construirii socialismului, asigurării independenței și suveranității naționale.

- 366 Document Articolul „Hotărîrea ședinței plenare a C.C. al P.M.R. din 12---13 decembrie 1950 asupra planului cincinal de dezvoltare a economiei naționale a R.P.R.” (1951---1955), publicat în ziarul „Scinteia” din 14 decembrie 1950.
- 367 Document Articolul „Hotărîrea ședinței plenare a C.C. al P.M.R. asupra planului de electrificare a țării ” (1950).
- 368 Grafic Dinamica producției globale industriale a județului Brașov (1948—1965).
- 369 Grafic Ritmul mediului anual de creștere a producției globale industriale a județului Brașov în anii 1948—1965 a fost de 18,7.
- 370 Grafic Volumul investițiilor în economia județului Brașov (în milioane lei).
- 371 Foto Fabrica de produse chinice „Culorom” Codlea, județul Brașov.
- 372 Foto Uzina de autocamioane din Brașov, Hala de montaj, 1961.
- 373 Foto Uzina „Tractorul” din Brașov, secția de control a cuzinețelor.
- 374 Foto Fabrica de produse lactate din Brașov, secția de fabricare a brinzeturilor, 1963.

Panoul 27

- 375 Foto Combinatul chimic din orașul Victoria, județul Brașov.
- 376 Foto Fabrica de stofe Brașov, 1962.
- 377 Foto Uzina „Rulmentul”, secția de montaj și asamblare a rulmenților, 1962.

Panoul 28

- 378 Foto Stringerea recoltei la C.A.P. din Codlea.
- 379 Foto Recoltatul sfeclei de zahăr la C.A.P. din comuna Hălchiu.
- 380 Foto Sectorul zootehnic al C.A.P. Viștea de Jos, județul Brașov.
- 381 Foto Recoltatul griului la C.A.P. Cristian, județul Brașov.
- 382 Grafic Parcul de tractoare și mașini agricole din județul Brașov.
- 383 Grafic Suprafața arabilă ce revenea unui tractor în județul Brașov.
- 384 Grafic Producția agricolă a județului Brașov în anul 1965 (în tone).
- 385 Grafic Efectivele de animale din județul Brașov (în bucăți).

Panoul 29

- 386 Grafic Dezvoltarea învățămîntului și culturii în județul Brașov în anii 1948—1965.
- 387 Foto Institutul pedagogic de 3 ani Brașov: viitori profesori în Laboratorul de chimie.
- 388 Foto Vedere a grupului școlar „Steagul roșu”, 1965.
- 389 Foto Laboratorul de fizică al Liceului nr. 3, Brașov.
- 390 Foto Clădirea Teatrului dramatic din Brașov inaugurată în anul 1959.
- 391 Foto Casa de cultură din Făgăraș.

Panoul 30

PROCLAMAREA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA, AUGUST 1965

- Text: Articolul 1 din constituție „România este republică socialistă. Republica Socialistă România este stat al oamenilor muncii de la orașe și sate, suveran, independent și unitar. Teritoriul său este inalienabil și indivizibil.
- 392 Stemă Republica Socialistă România.
- 393 Foto Entuziasmul oamenilor muncii din București cu prilejul proclamării R.S.R.
- 394 Foto Aspecte din sala Congresului cu ocazia proclamării R.S.R.
- 395 Document (original) Constituția R.S.R.
- 396 Foto Demonstrația oamenilor muncii din capitală, 23 august 1965.
- 397 Foto Tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășul Ion Gheorghe Maurer în mijlocul cetățenilor din București.

Panoul 31

- 398 Hartă Harta economică a județului Brașov, 1970.

Panoul 32

- 399 Grafic Volumul investițiilor în anii 1965–1970, în județul Brașov, 9801 milioane lei, cu 81,2% mai mult ca în 1961–1965, din care s-au construit 120 obiective industriale.
- 400 Grafic Producția globală industrială a județului a crescut în 1970 cu 84,8% față de 1965, reprezentând 6,7% din producția globală a României.
- 401 Grafic 16% din producția industrială a județului este valorificată la export în 80 de țări.
- 402 Grafic Producția industriei constructoare de mașini a județului în 1970 a crescut de 41 ori față de 1950, reprezentând 57,7% din producția globală a județului.
- 403 Grafic Dinamica producției globale a industriei chimice:
1970	176%
1968	147%
1965	100%

Panoul 33

- 404 Grafic Producția globală industrială a județului Brașov, în 1970 a reprezentat 6,7% din producția industrială a României.
- 405 Foto Stand de probă pentru transmisiuni hidraulice la Uzina „Hidromecanica” Brașov
- 406 Foto Uzina „Rulmentul” — hala de montaj rulmenți, 1967.
- 407 Foto Secția de urzit a fabricii de stofe, Brașov.
- 408 Foto Prezentarea noului tip de autocamioane ROMAN Diesel conducătorilor de partid și de stat, august 1971.
- 409 Foto Noul tip de autocamion ROMAN Diesel construit la U.A.B.
- 410 Foto Vizita conducătorilor de partid și de stat la Uzina „6 Martie”— Zărnești, 4 ianuarie 1971.

- 411 Foto Cele mai noi cuceriri ale tehnicii, prezente în uzinele brașovene. Aspect de la Uzina nr. 2.
- 412 Foto Combinatul Chimic Făgăraș.
- 413 Foto Instalația electrică intrată în funcțiune la secția capotaj a U.A.B., 1971.

Panoul 34

- 414 Foto Uzina „Tractorul”—Brașov, vedere panoramică.
- 415 Foto Parcul de tractoare al uzinei „Tractorul”, Brașov.
- 416 Foto Tractorul „Universal” S 1500.
- 417 Foto Tractorul „Universal” 650 M. pe ogoarele județului Brașov.
- 418 Foto Stațiunea experimentală agricolă Stupini, Brașov.
- 419 Foto Înzestrarea tehnică a agriculturii, factor important al ridicării producției medii la hectar.
- 420 Foto Înzestrarea tehnică a agriculturii județului Brașov.
— Instalații pentru împrăștiat îngrășăminte	1965—100
	1970—175,5
— Combinate pentru păioase	1965—100
	1970—162,8
— Pluguri tractor	1965—100
	1970—111,4
— Tractoare fizice	1965—100
	1970—147,8
- 421 Foto Sectorul zootehnic al C.A.P. Ghimbav.
- 422 Foto Sere cu roșii la I.A.S. Codlea.

Panoul 35

- 423 Grafic În 1970, erau în județ: 145 cămine și case de cultură
7 cluburi
117 cinematografe
4 teatre dramatice, muzicale și de păpuși
656 biblioteci cu 34 milioane cărți.
- 424 Grafic Județul Brașov a dat economiei naționale 4600 absolvanți ai învățământului superior și 25.000 absolvenți ai școlilor profesionale.
- 425 Foto Mașină autoreglabilă pentru prelucrarea electrolitică a metalelor dure, realizată la Universitatea din Brașov.
- 426 Foto Instalație de pompare magnetohidrodinamică a mercurului, realizată la Universitatea din Brașov.
- 427 Foto Atelierele grupului școlar al Uzinei de autocamioane, Brașov.
- 428 Foto Macheta noului local al Facultății de mecanică din Brașov.
- 429 Foto Noua clădire a Institutului de cercetări pentru automobile și tractoare.
- 430 Foto Laboratorul de limbi străine al Liceului „Ioan Meșotă”, Brașov.
- 431 Grafic În anii 1966—1970 au fost construite în județul Brașov 18 școli noi cu 215 săli de clasă.
- 432 Foto Casa de cultură din orașul Victoria.
- 433 Foto Noua clădire a Liceului industrial Brașov, 1971.
- 434 Foto Pregătirea datelor la Centrul teritorial de calcul electronic Brașov, 1971.

Panoul 36*

- 435 Foto Primirea la Moscova a delegației de partid și de stat a R.S.R., condusă de tovarășul Nicolae Ceaușescu, 1966.
- 436 Foto R.D. Vietnam salutind delegația de partid și guvernamentală română, condusă de tovarășul Nicolae Ceaușescu, iunie 1971.
- 437 Foto Întilnirea dintre Mao-Tze-dun, Președintele Partidului Comunist Chinez și Nicolae Ceaușescu, Secretar general al Partidului Comunist Român, 1971.
- 438 Foto Vizita delegației de partid și guvernamentale bulgare, condusă de tovarășul Todor Jivkov, în România.
- 439 Foto Vizita președintelui R.S.F. Iugoslavia, Iosip Broz Tito, în România, 1971.
- 440 Foto Delegația P.C.R. la Congresul al IX-lea al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar, discutind cu tovarășul Iános Kádár, Prim-secretar al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar, 1970.
- 441 Foto Tovarășul Paul Niculescu-Mizil rostindu-și cuvântarea la Congresul Partidului Muncitoresc Socialist Unit din Germania, 1970.
- 442 Foto Trecerea în revistă la Praga a gărzii de onoare de către tovarășii Nicolae Ceaușescu, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și Ludvik Svoboda, Președintele Republicii Socialiste Cehoslovace (1968).
- 443 Foto Depunerea de coroane de către delegația de partid și guvernamentală română cu prilejul vizitei în R.P. Polonă, 1969.
- 444 Foto Vizita delegației de partid și guvernamentale române, condusă de tovarășul Nicolae Ceaușescu, în Republica Populară Mongolă, iunie 1971.
- 445 Foto Întilnirea dintre Secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu și Kim Ir Sen, Secretar general al Partidului Muncii din Republica Populară Democrată Coreeană.
- 446 Foto Miting de solidaritate cu lupta poporului cubanez, București, iulie 1967.
- 447 Foto Mitingul de la Combinatul petrochimic de la Brazi în cinstea Secretarului general al Partidului Comunist din Spania, Santiago Carrillo, 1970.
- 448 Foto Convorbirea dintre delegația Partidului Comunist din Japonia, condusă de Kenji Miyamoto și delegația Partidului Comunist Român, condusă de tovarășul Nicolae Ceaușescu, septembrie 1971.
- 449 Foto Întilnirea dintre Secretarul general al P.C.R., Nicolae Ceaușescu, cu Secretarul general al Partidului Comunist Francez, Waldeck Rochet, august 1967.

Panoul 37

CONGRESUL AL X-LEA AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, AUGUST 1969

- 450 Stema Partidului Comunist Român.
- 451 Foto Aspect din timpul lucrărilor celui de-al X-lea Congres al P.C.R.
- 452 Foto Membrii Comitetului Central al P.C.R. și ai Comisiei de Revizie, aleși de Congresul al X-lea.
- 453 Foto Delegația județului Brașov la Congresul al X-lea al P.C.R.
- 454 Document (original) Nicolae Ceaușescu, Raport la cel de-al X-lea Congres al Partidului Comunist Român.

* Întregul material foto de pe acest panou provine de la AGERPRES.

- 455 Document (original) Ion Gheorghe Maurer, Raport asupra Directivelor Congresului al X-lea al P.C.R. privind planul cincinal pe anii 1971—1975 și liniile directoare ale dezvoltării economiei naționale pe perioada 1976—1980.
- 456 Document (original) Virgil Trofin, Raport cu privire la modificările ce se propun a fi aduse Statutului Partidului Comunist Român.
- 457 Document (original) Rezoluția Congresului al X-lea al Partidului Comunist Român.

Panoul 38

- 458 Grafic R.S. România întreține relații diplomatice cu 98 de țări și relații economice și de altă natură cu peste 100 de țări.
- 459 Foto Președintele Consiliului de Stat al României, Nicolae Ceaușescu, la sediul UNESCO, Paris, 1970.
- 460 Foto Tovarășul Nicolae Ceaușescu rostindu-și cuvântarea de la tribuna celei de-a XXV-a sesiuni (jubiliare) a Organizației Națiunilor Unite, New-York, 1970.
- 461 Foto În timpul mitingului de la uzina „Republica” din București în cinstea delegației Partidului de stînga — comuniștii din Suedia, condusă de Carl-Henrik Hermansson, președintele partidului, august 1971.
- 462 Foto În timpul vizitei președintelui Republicii Federale a Germaniei, Gustav Heinemann, la Brașov, mai 1971.
- 463 Foto Pavilionul românesc la Tîrgul internațional de la Tokio, 1969.
- 464 Foto Standul României la Tîrgul internațional de la Rabat, Maroc.
- 465 Foto Participarea României la Tîrgul internațional de la Salonic, 1967.

ION ARDELEANU, GEORGE SARAFOLEANU,
MIRCEA BĂLTESCU, HERBERT RABINOVICI,
IOAN DON, DORICA BUCUR

TEMATICA

EXPOZIȚIEI „50 DE ANI DE LA PRIMUL CONGRES GENERAL AL SINDICATELOR DIN ROMÂNIA, OCTOMBRIE 1921“

Panoul I: Titlul expoziției

Text: „UN LOC DE SEAMĂ ÎN VIAȚA SOCIETĂȚII NOASTRE AU AVUT ȘI AU SINDICATELE, ORGANIZAȚII LARGI ALE CLASEI MUNCITOARE ALE MASELOR DE OAMENI AI MUNCII CU O BOGATĂ ȘI ÎNDELUNGATĂ TRADIȚIE REVOLUȚIONARĂ ÎN LUPTA PENTRU APĂRAREA INTERESELOR CELOR CE MUNCESC ÎMPOTRIVA EXPLOATĂRII“.
NICOLAE CEAUȘESCU

Panoul II: Primele organizații muncitorești din România

Text: În anul 1846 s-a creat la Brașov, Asociația de întraajutorare a lucrătorilor tipografi, un moment din istoria dezvoltării mișcării muncitorești din țara noastră.

Document: Statute pentru o casă de prevedere și economie fondată de lucrătorii tipografi din București, 1858 (Biblioteca Academiei R.S.R.)

Document: Chemarea Asociației lucrătorilor din Timișoara, tipărită în patru limbi, adresată muncitorilor pentru a participa la întrunirea din 3 iulie 1868 (Fototeca ISIS, Clișeul 19041)

Portrete: Petre Ispirescu (1830--1887); I.S. Rădulescu; (Biblioteca Academiei R.S.R., Ștampe F 2, 2224; F 2, 4201, „Tribuna tipografilor“ din 1.II.1944)

Document: „Lucrătorul român“, an I, nr. 1 din 5 noiembrie 1872 (Biblioteca Academiei R.S.R., P. IV. 1500)

Text: În anii 1867—1869 s-a constituit la Brașov, o reuniune a sodalilor români, asociație de meseriași, calfe și ucenici.

Document: Statutele Asociației lucrătorilor români, mecanici, fondată în anul 1886 (Biblioteca Academiei R.S.R. I 392293).

Document: Statutul Societății lucrătorilor brutari din Iași, 1886 (Biblioteca Academiei R.S.R. I 391238)

Foto: Participanți la Congresul al II-lea al P.S.D.M.R. 1894 („Adevărul“ din 2 mai 1894)

Grafic: Creșterea numărului muncitorilor din industrie și transporturi

România. veche	1901—1902	1913—1914
	52.487	263.629
Transilvania	1900	1910
	175.530	245.380

Grafic: Numărul sindicatelor în anul 1906

Alexandria	3	Craiova	1
Bacău	2	Galați	7
Botoșani	1	Iași	9
Brăila	10	Turnu Măgurele	1
București	15	Ploiești	7
Călărași	1	Pașcani	2
Cimpina	3	P. Neamț	1
Constanța	5	Roman	1
		Tr. Severin	1

Portrete: Ștefan Gheorghiu (1879—1914) (Fototeca ISISP clișeu 1455)
 I.C. Frimu (1871—1919) (fototeca ISISP)
 Alecu Constantinescu (1873—1949) (Fototeca ISISP, clișeu 4287)
 Aurel Cristea (1881—1912) (Fototeca ISISP, Microfilm, nr. 275)
 Gheorghe Cristescu (n. 1881—) Fototeca ISISP, clișeu 12813.

Document: „România muncitoare” din 20—27 august 1906, despre prima conferință generală a sindicatelor și cercurilor socialiste, ținută la București, unde s-a creat COMISIA GENERALĂ A SINDICATELOR din România, în frunte cu Alecu Constantinescu.

Foto: Participanți la Congresul de reconstituire a P.S.D. din România, 1910 („Calendarul Muncii”, 1913, p. 33)

Document: Raport către al cincilea Congres al organizațiilor sindicale — Ploiești, 1914 (Arhiva ISISP Cota MM, 1914 dosar 2)

Panoul III Mișcarea sindicală în anii avântului revoluționar 1918—1921

Grafic: Situația numerică a grupurilor mari ale clasei muncitoare din România în anii 1918—1920:

— Muncitorii din industria extractivă	60.000
— Muncitorii din industria prelucrătoare	370.000
— Muncitorii din transporturi CFR-porturi	90.000
— Lucrătorii permanenți și sezonieri din industria forestieră	200.000

Document: Declarația de principii, programul politic adoptat de Comitetul Executiv al Partidului Socialist din România, în care se prevedea lupta pentru dictatura proletariatului și socialism („Socialismul” din 9/29 decembrie 1918)

Montaj de ziare „Socialismul” din 14 nov. 1918
 „Înainte” (Timișoara) din 12 ian. 1919

„Lupta socialistă” (Ploiești) din 10 febr. 1919
 „Patria socialistă” (P. Neamț) 26 dec. 1919
 „Ceferistul din Ardeal” (Cluj) din 1 ian. 1920
 „Nădejdea” (Galați) 27 aprilie 1920
 „Foaia tinărului”, 1 decembrie 1918

- Document: „Noua tactică sindicală” („Socialismul” din 10 decembrie 1918)
- Desen: 13 decembrie 1918 („Cuvintul liber”, nr. 19/1918)
- Document: „Mișcarea lucrătorilor metalurgiști” („Socialismul” din 11 dec. 1918)
- Grafic: Numărul membrilor de sindicat în anul 1920, — 250.000, față de 7000 în 1916.
- Document: Manifestul Comitetului Executiv Provizoriu al Partidului Socialist și al Comisiei Sindicatelor („Socialismul”, 10 febr. 1919)
- Document: Moțiuni de solidaritate cu luptele de la 13 decembrie 1918 ale secțiunilor locale ale Partidului Socialist și Sindicatelor („Socialismul” din 5, 15, 18, 20, 30 martie 1919)
- Document: Greva generală din 21 iulie 1919 de solidaritate cu Revoluția Socialistă din Octombrie și revoluția proletară din Ungaria („Socialismul” din 24 iulie 1919)
- Document: Apelul Comitetului Executiv al Partidului Socialist și Comisiei generale a Sindicatelor din Ardeal și Banat către masele muncitoare, pentru aderarea imediată la boicotul aplicat împotriva Ungariei horthyste din partea Internaționalei Sindicatelor Muncitorești („Tribuna Socialistă” din 4 iulie 1920)
- Document: Congresul Partidului Socialist din Transilvania și Banat, ținut la Cluj, între 15—16 august 1920 („Socialismul” din 20 aug. 1920)
- Document: Proiect de statut general al sindicatelor din România („Socialismul” din 20 martie 1920)
- Foto: Manifestație de 1 Mai 1920, organizată în București (Fototeca ISISP, Clișeu 1954).
- Foto: Manifestația oamenilor muncii din București organizată de Partidul Socialist în 1920.
- Foto: Demonstrație a muncitorimii bucureștene (Fototeca ISISP, clișeu 1919)
- Document: Statutul Uniunii în Fier și Metal („Socialismul” din 7 iulie 1919)
- Document: Un eveniment sindical. Unificarea organizațiilor de transport („Socialismul” din 5 aug. 1920)
- Document: Manifestul Comitetului Executiv regional și al Comisiei generale a Sindicatelor din Ardeal și Banat, intitulat: „Muncitori, frați proletari, tovarăși” din 1920 (Arhiva Muzeului jud. Brașov, fond istorie contemporană).
- Document: Ultimatumul muncitorimii către guvern. Rezoluție a Consiliului general al Partidului Socialist și al mișcării sindicale care cuprindea principalele revendicări formulate de către muncitori în vederea desfășurării grevei generale („Socialismul” din 13 oct. 1920).
- Document: Comisia generală a Sindicatelor către opinia publică („Socialismul” din 18 oct. 1920)

- Document: Lucrările Consiliului general al Partidului Socialist și a mișcării sindicale din 30 ian.—3 febr. 1921 la care s-au conturat cele trei curențe și s-a hotărât convocarea Congresului Partidului Socialist pentru 8 mai 1921 („Socialismul” din 5 febr. 1921)
- Document: Primul număr al ziarului socialist brașovean „Dreptatea” din 1 mai 1921
- Document: Sărbătorirea zilei de 1 Mai 1921 la Brașov („Socialismul” din 6 mai 1921)
- Foto: Un grup de ceferiști participanți la greva generală din octombrie 1920 (fototeca ISISP clișeu 2346)
- Hartă: Greva generală din 1920 din România
- Grupaj sub titlul: „Crearea Partidului Comunist Român”
- Document: Congresul general al Partidului Socialist din România. Dezbaterile de duminică 8 mai și luni 9 mai („Socialismul” din 12 mai 1921)
- Document: În fața congresului („Dreptatea” din 8 mai 1921)
- Document: Și secțiunea Brașov s-a afiliat Partidului Comunist („Socialismul” din 3 aug. 1922)
- Foto: Casa poporului din Brăila și membri ai comitetelor sindicatelor (Biblioteca ISISP, cota III 2165)
- Document: Comisia generală a sindicatelor către muncitorii din întreaga țară („Viața sindicală” din 17 iulie 1921)
- Document: Conferința sindicală de la Ploiești organizată de liderii social-democrați la care s-a ales Consiliul general sindical cu sediul la Cluj și s-a adoptat manifestul intitulat „Către sindicatele și muncitorimea organizată” („Vremea nouă”, nr. 102 din 22 mai 1921, nr. 107 din 3 iulie 1921; nr. 108 din 10 iulie 1921).
- Document: Lucrările conferinței sindicale de la Ploiești, la care s-a ales Comisia generală provizorie a Sindicatelor cu sediul la București („Lupta socialistă” din 29 iunie 1921).
- Document: Editarea organului de presă „Viața sindicală” al Comisiei generale provizorie cu sediul la București („Viața sindicală” anul I, nr. din 11 iulie 1921).
- Document: Moțiuni adoptate de Conferința sindicală de la Ploiești din 26 iunie 1921 (Documente din istoria Partidului comunist și a mișcării muncitorești revoluționare din România 1921—1924. Edit. politică, București, 1970 p. 23)
- Document: Chemarea Comisiei generale provizorii cu sediul la București pentru organizarea muncitorilor în sindicate, difuzată la 10 iulie 1921, care rezuma hotărârile conferinței sindicale de la Ploiești din 26—27 iunie 1921.
(Documente din istoria Partidului comunist și a mișcării muncitorești, revoluționare din România 1921—1924, p. 27.)
- Document: Despre conferințele unor uniuni ale sindicatelor în lemn și mobilă, industria pielăriei din Ardeal și Banat, care au adoptat rezoluții ce nu recunoșteau Consiliul general cu sediul la Cluj și cereau convocarea congresului general sindical („Viața sindicală” din 7 august 1921)

- Document:** Congresul regional din Braşov („Viaţa sindicală” din 4 sept. 1921).
- Document:** Congresul general sindical din Braşov („Viaţa sindicală” din 23 sept. 1921)
- Panoul IV** Congresul general al sindicatelor din România, Braşov, 20—22 oct. 1921.
- Text:** Congresul sindical de la Braşov a adoptat hotărâri importante pentru apărarea intereselor majore ale oamenilor muncii.
- Grafice:** Organizaţiile sindicale participante la congresul de la Braşov: Bucureşti, Braşov, Cluj, Sibiu, Timişoara, Arad, Baia Mare, Tg. Mureş, Galaţi, Brăila, Deva, Cimpina, Focşani, Deda-Bistra, Ilva, Valea Mureş.
- Foto:** O imagine a Braşovului în perioada Congresului sindical, octombrie 1921.
- Document:** Consfătuirea comisiei generale provizorii cu sediul la Bucureşti care a hotărât convocarea Congresului sindical de la Braşov pentru 20—22 oct. 1921 („Viaţa sindicală” din 4 sept. 1921).
- Document:** Ordinea de zi a Congresului sindical de la Braşov („Viaţa sindicală” din 30 oct. 1921).
- Document:** Primul congres general al sindicatelor din România, deschis în sala Teatrului Naţional din Braşov („Viaţa sindicală” din 30 oct. 1921; „Tineretul socialist” din 30 oct. 1921).
- Document:** Din cuvîntul delegaţilor la Congresul general al sindicatelor („Viaţa sindicală” din 30 oct. 1921).
- Document:** Moţiunile şi rezoluţiile adoptate la congresul general sindical de la Braşov. (Documente din istoria Partidului comunist şi a mişcării muncitoreşti revoluţionare din România 1921—1924. Edit. politică, Bucureşti, 1970 p. 69—73).
- Document:** Manifestul Comisiei generale a sindicatelor intitulat: „Către proletariatul organizat din România” („Viaţa sindicală” din 6 noiembrie 1921).
- Document:** Însemnătatea istorică a Congresului sindical de la Braşov („Viaţa sindicală” din 21 noiembrie 1921 şi „Tineretul socialist” din 5 nov. 1921).
- Document:** Raport asupra desfăşurării Congresului sindical de la Braşov (Arhivele Muzeului jud. Braşov, fond ist. contemporană).
- Panoul V.** Sindicatele din România între anii 1922—1928.
- Document:** Congresul sindical de la Sibiu („Socialismul” din 9 iunie 1922).
- Document:** Chemare: „Către toţi muncitorii chimişti, metalurgişti şi petrolişti” („Fierarul” din 15 februarie 1924).
- Document:** Pentru păstrarea unităţii sindicale („Socialismul” din 7 oct. 1923).
- Document:** Comunicatul Consiliului General al Uniunii Sindicatelor Unitare din România („Lemnarul” din februarie 1924).
- Foto** Sala „Unicum” din Sibiu în care s-au desfăşurat lucrările Congresului sindicatelor de la Sibiu în anul 1922 (Fototeca ISISP)
- Document:** Congresul sindical de la Cluj („Socialismul” din 16 septembrie 1923)

- Document:** Tablou cu sindicatele afiliate Uniunii sindicale („Fierarul“ din 15 februarie 1924).
- Document:** Apariția la București a gazetei „Viața muncitoare“, organ central al Uniunii sindicatelor unitare din România, cu ediție și în limba maghiară: „Munkás élet“.
- Foto:** Grup de participanți la procesul sindicatelor Unitare din București.
- Foto:** Adunarea Generală a muncitorilor metalurghiști din Brașov, organizați în Sindicatele Unitare.
- Grupaj sub titlul:* Congresul Sindicatelor Unitare Timișoara, aprilie 1929.
- Portrete:** Dumitru Grofu (1877—1937) (Fototeca ISISP, clișeu 12814)
Imre Aladár (1898—1937) (Fototeca ISISP, clișeu 11730)
Vasile Luca (1898—1963) (Fototeca ISISP)
Coloman Müller (1891—1957) (Fototeca ISISP)
- Document:** Întrunirea Sindicatelor Unitare în sala cinematografului „Modern“ din Brașov, 1929.
- Document:** Congresul Sindicatelor Unitare („Viața muncitoare“ din 9 iunie 1929).
- Foto:** Aspect din timpul desfășurării lucrătorilor congresului Sindicatelor Unitare de la Timișoara (Fototeca ISISP, clișeu 1462).
- Foto:** Casa din Brașov unde au fost aleși delegați la Congresul Sindicatelor Unitare de la Timișoara.
- Foto:** Sigilarea sediului Sindicatelor Unitare din Timișoara („Dimineața“ din 12 aprilie 1929).
- Panoul VI:** Măcelul de la Lupeni a fost pregătit („Viața muncitoare“ din 18 august 1929).
- Document:** Manifestul sindicatului S.T.B. împotriva crizei economice, 1931 (Arhiva Muzeului jud. Brașov, fond ist. contemp.).
- Foto:** Șomeri în fața unui oficiu de plasare („Ilustrațiunea română“ din 9 oct. 1930).
- Grafic:** În anul 1932, numărul șomerilor din România se ridica la peste 300.000.
- Document:** Primul număr (ilegal) al ziarului „Scinteia“ care a apărut la 15 august 1931.
- Document:** Manifeste ale sindicatelor care chemau pe muncitori la luptă împotriva crizei economice.
- Document:** Notă din care rezultă creșterea influenței comuniștilor în sindicate, din 27 martie 1932.
- Document:** Primul număr al ziarului „Lupta C.F.R.“ organ al Comitetului Central de acțiune al muncitorilor ceferiști care a apărut la 1 aprilie 1932.
- Document:** Front unic de luptă. Conferința pe țară a muncitorilor ceferiști la care s-a adoptat un program de revendicări și s-a ales Comitetul Central de acțiune al muncitorilor ceferiști, care urma să organizeze și să conducă luptele revoluționare ale feroviarilor („Scinteia“ din 1 aprilie 1932).

- Document:** Constituirea sindicatului C.F.R. Braşov la 10 martie 1932.
- Foto:** Manifestaţia populaţiei Ploieştiului în faţa Prefecturii pentru eliberarea muncitorilor petrolişti arestaţi de poliţie în timpul desfăşurării grevei de la Rafinăria româno-americană (Fototeca ISISP. clişeu 3657).
- Foto:** Muncitori ceferişti în timpul grevei din 2 februarie 1933, de la Atelierele C.F.R. Griviţa Bucureşti (Fototeca ISISP. clişeu 7295).
- Document:** Proletariatul capitalei a pornit lupta împotriva ofensivei patronale („Lupta sindicală” din februarie 1933).
- Document:** Ceferiştii din Braşov, au organizat la 2 februarie 1933, o demonstraţie cerind anularea reducerii salariilor (Arhiva C.C. al P.C.R., Fondul 78, dosar 7477, fila 4).
- Foto:** Adunarea de solidaritate a muncitorilor ceferişti din Braşov cu greva ceferiştilor de la Griviţa din 2 februarie 1933. (Fototeca ISISP. clişeu 2302).
- Document:** Ziarul „Apărarea ceferiştilor” din 29 iunie 1934.
- Panoul VII:** Dezvoltarea mişcării sindicale între anii 1934– 1940.
- Document:** Propunere pentru front unic de luptă al Consiliului General al Sindicatelor („Constructorul” din 26 august 1934).
- Document:** Raport moral şi material către Congresul General Sindical, ținut la Bucureşti, 28–30 oct. 1934.
- Document:** Pentru transformarea Congresului Confederaţiei Generale a Muncii în Congresul luptei pentru frontul unic. „(Ecou)” din 28 octombrie 1934).
- Document:** Manifest al Comisiei Generale a Sindicatelor din Braşov, în care sînt formulate revendicări economice şi politice, 1935.
- Foto:** Demonstraţie muncitorească la Lupeni, 1935.
- Grafic:** Creşterea numărului muncitorilor organizaţi în sindicate.
1934 41.000 în 250 sindicate
1938 80.000 în 310 sindicate
- Document:** Impresii de la un proces. Relatare despre procesul de la Braşov în care a fost implicat Nicolae Ceauşescu.
- Document:** Greva muncitorilor de la „Honterus” din Braşov, 1935 (Arhiva C.C. al P.C.R. Fond 5, Dosar 813, filele 270–271).
- Document:** Greva muncitorilor de la fabrica „Teutsch”, 1934.
- Text:** Dictatura regală a disfiinţat partidele şi grupările politice, iar sindicatele muncitoreşti au fost înlocuite prin bresle. Comuniştii au folosit breslele mobilizînd masele la lupta pentru revendicări economice şi politice.
- Document:** Relatări despre formele de luptă folosite de comunişti în bresle (1938–1940).
- Panoul VIII:** Congresul Uniunii Sindicatelor ceferiste ținut la Braşov, 6 iulie 1936.

- Foto :** Delegați la Congresul Uniunii Sindicatelor C.F.R., care s-a ținut la Brașov în iulie 1936.
(„Fototeca ISISP. clișeu 6142).
- Document :** O rezoluție a Congresului ceferist de la Brașov împotriva fascismului și a războiului.
(„Dimineața” din 17 august 1936).
- Document :** Moțiune prin care membrii sindicatelor de la Atelierele C.F.R. Grivița din București întruniți în sala „Locomotiva” și-au exprimat adeziunea față de rezoluțiile Congresului de la Brașov.
- Document :** Informare a organelor de stat represive care semnalează influența crescândă a comunistilor în sindicatele C.F.R. din 10 iulie 1936.
- Document :** Muncitorimea ceferistă a protestat în anii 1936—1937 împotriva hotărîrii unor elemente reformiste de excludere a sindicatelor C.F.R. din Confederația Generală a Muncii.
- Panoul IX** Mișcarea sindicală între anii 1940—1945.
- Document :** Platforma Program P.C.R. din 6 septembrie 1941, document care a stabilit sarcinile partidului în lupta pentru polarizarea în jurul clasei muncitoare a tuturor forțelor patriotice și antifasciste, a întregului popor.
- Document :** Acțiuni revendicate ale oamenilor muncii din Brașov, în septembrie 1940 („Scinteia” din 17 septembrie 1940).
- Document :** Manifestul Frontului Unic Muncitoresc de la 1 Mai 1944.
- Foto :** 23 August 1944 (Fototeca ISISP, clișeu 8634).
- Document :** Adeziunea clasei muncitoare la constituirea Frontului Unic Muncitoresc („România liberă” din 9 mai 1944).
- Document :** „România liberă” din 24 august 1944.
- Text :** În toamna anului 1944, pe baza Frontului Unic Muncitoresc au fost create 513 sindicate, organizate în 12 Uniuni sindicale, totalizînd 520.000 membri.
- Document :** Manifestul comisiei de organizare a mișcării sindicale unite din regiunea petrolieră, care chema pe muncitori la luptă pentru satisfacerea revendicărilor lor.
- Document :** Comunicat cu privire la înființarea Comisiei de Organizare a Mișcării Sindicale pe baza Frontului Unic Muncitoresc, 1 septembrie 1944 („Cuget liber” din 8 septembrie 1944).
- Document :** Primul număr al ziarului „Viața sindicală”, organ al Comisiei de Organizare a Sindicatelor Unite, apărut în 1944.
- Foto :** Manifestație a oamenilor muncii din București, septembrie 1944.
- Panoul X** Rolul sindicatelor unite în instaurarea și întărirea regimului democrat popular.
- Foto :** Aspect din timpul desfășurării Consiliului general al Sindicatelor Unite din România, 26—30 ianuarie 1945 (Fototeca ISISP, clișeu 13587).
- Document :** Rezoluția Congresului Sindicatelor care consfințește unitatea Mișcării sindicale din România și crearea Confederației Generale a Muncii („Scinteia” din 2 februarie 1945).

- Document: Deschiderea lucrărilor Congresului Sindicatelor Unite („Scinteia“ din 28 ianuarie 1945).
- Document: Dezbaterile primului Congres General liber al Sindicatelor Unite din România, 26—30 ianuarie 1945.
- Foto: Tovarășul Nicolae Ceaușescu la un miting al tineretului în 1946 (Fototeca ISISP, clișeu 19071).
- Foto: Ion Gheorghe Maurer în mijlocul muncitorilor de la I.A.R. Brașov 1947. (Fototeca ISISP. clișeu 8360).
- Foto: Aspect din timpul desfășurării celui de-al 2-lea Congres al Confederației Generale a Muncii, 10—13 noiembrie 1947. (Fototeca ISISP. clișeu 18.192).
- Document: Importanța celui de-al 2-lea Congres al Confederației Generale a Muncii („Scinteia“ din 12 noiembrie 1947).
- Document: Rezoluțiile adoptate la cel de-al 2-lea Congres al Confederației Generale a Muncii („Viața sindicală“ din 15—16 noiembrie 1947).
- Panoul XI-XII: Mișcarea sindicală din România în anii construcției socialiste.
- Text: În anii construcției socialiste, sindicatele au desfășurat o activitate intensă pentru organizarea și unirea eforturilor creatoare și inițiativa oamenilor muncii la îndeplinirea planului de stat, la promovarea noului și perfecționarea continuă a muncii în toate sectoarele vieții economice și sociale.
- Nicolae Ceaușescu
- Document: Pliante editate de Consiliul județean Brașov al Sindicatelor pentru promovarea unei tehnici înaintate în producție: „Invenții, inovații, raționalizări“; „Micronul, gramul, secunda“; „Expo 1971, protecția muncii“.
- Document: „Munca“ din 23 martie 1971.
- Document: Autonomia, o condiție a adâncirii democratismului vieții sindicale. („Drum nou“ din 21 martie 1971).
- Document: Inițiativa: Micronul, gramul și secunda în slujba eficienței economiei“ s-a extins în întreg județul Brașov („Munca“ din 8 octombrie 1971).
- Foto: Masa rotundă pe tema „Îmbunătățirea calității produselor la Uzinele de Tractoare din Brașov“.
- Foto: Festivitatea decernării steagului roșu pe anul 1970.
- Foto: Delegați brașoveni la Congresul Uniunii Generale a Sindicatelor din România, 1971.
- Document: Rezoluția Congresului Uniunii Generale a Sindicatelor din R.S.R. („Munca“ din 30 martie 1971).
- Document: Cuvântarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Congresul Uniunii Generale a Sindicatelor din România, martie 1971. („Munca“ din 24 martie 1971).

MIRCEA BĂLTESCU, DORICA BUCUR, HERBERT RABINOVICI, IOAN DON, SUANA TĂUTU

MUZEUL — SPRIJIN PERMANENT AL ȘCOLII

Procesul instructiv educativ se desfășoară sub influența unor factori hotărâtori ca: școala, familia, organizația pionierilor și organizația U.T.C. Alături de acestea, în practica muncii educative, unele instituții și organisme sociale, printre care se numără și muzeele, au un rol important în educarea comunistă a tinerei generații.

În prezent, cerințele sporite ale pedagogiei moderne implică lărgirea eficienței muncii educative cu elevii nu numai în procesul de învățămînt, dar și în afară de clasă sau de școală. Practica activităților extrașcolare a demonstrat importanța deosebită pe care o au muzeele în educarea patriotică a elevilor, prin faptul că ele oferă posibilitatea cunoașterii nemijlocite a trecutului de luptă al poporului nostru, a bogățiilor sale materiale și spirituale.

Muzeele, prin bogata lor documentație își aduc aportul la cunoașterea științifică și veridică a istoriei. Indiferent de profilul pe care îl au, ele contribuie la îmbogățirea și aprofundarea cunoștințelor primite în cadrul lecțiilor, la formarea concepției științifice despre lume și viață. În muzee se împlinește educația patriotică, materialistă și estetică a elevilor.

Pornind de la aceste realități, trebuie subliniat faptul că Muzeul județean Brașov, cu secțiile sale de istorie, etnografie și artă, constituie un inestimabil material didactic, folosit de școlile din orașul și județul Brașov, pentru înviorarea și sporirea eficienței instructiv-educative a diferitelor lecții de istorie, de istoria artelor, sau de dirigenție. Aceste secții sînt pentru elevi adevărate izvoare de investigație și documentare, în domeniul istoriei, artei și etnografiei locale.

Avînd în vedere funcția educativă a muzeului și concepția înaintată a pedagogiei de a îmbina cunoștințele școlare cu cele extrașcolare, școlile din orașul și județul nostru, prin intermediul Inspectoratului școlar, au stabilit cu Muzeul județean Brașov o strînsă colaborare, în vederea cunoașterii de către elevi a conținutului științific și a valorii istorice a documentației din secțiile muzeale amintite.

Legătura Muzeului județean cu școlile din orașul și județul Brașov s-a manifestat prin mai multe forme. Una dintre ele, mai des folosită, a constituit-o organizarea de către învățători, profesori de istorie și dirigenți, a numeroase vizite la unitățile muzeale din orașul și județul Brașov. Aceste acțiuni au avut loc înainte sau după predarea unor lecții, a unor capitole din manualele școlare, în timpul recapitulărilor, sau la sfîrșitul lor. Cu ocazia vizitelor, elevii au cunoscut cele mai reprezentative valori ale civilizației materiale și spirituale ale populației de pe aceste meleaguri, începînd cu cele mai vechi timpuri și pînă în prezent, fapt care i-a ajutat să înțeleagă cu mai multă ușurință procesul dezvoltării societății omenești. Pe această cale, Muzeul județean și-a adus contribuția la înțelegerea și aprofundarea cunoștințelor primite de elevi în cadrul lecțiilor.

Importanța vizitelor și lecțiilor organizate la muzeu a fost relevată de unele anchete efectuate de specialiștii muzeului în rîndul elevilor și cadrelor didactice. Spre exemplificare,

relatăm citeva din aprecierile făcute: „Vizitînd expoziția de arheologie a muzeului am aflat multe lucruri despre viața oamenilor din orînduirea comunei primitive“ (elevă clasa a V-a, Școala generală nr. 3 Brașov); „Cu ocazia acestei vizite am reușit să cunosc unele aspecte legate de lupta clasei muncitoare sub conducerea P.C.R., în țară și în județul Brașov“ (elev clasa a XII-a, Liceul nr. 4 Brașov); profesorul Csiki Gheorghe de la Liceul „Unirea“ Brașov a precizat că „lecția cu tema: Legăturile economice și politice dintre cele trei state românești în secolele XIV—XVI, s-a desfășurat în muzeu cu o deosebită eficacitate, ea a fost însușită cu multă ușurință de elevi, pentru că s-a bazat pe un bogat și inedit material documentar“; iar profesorul Zecheru Ioan de la Liceul nr. 3 Brașov, a arătat că „Lecția desfășurată la muzeu constituie pentru elevi cea mai importantă activitate extrașcolară, în vederea cunoașterii istoriei poporului român“.

Trebuie subliniat faptul că vizitarea secției de istorie a Muzeului județean Brașov, a avut loc cu și prilejul unor aniversări naționale. Asemenea acțiuni s-au organizat mai ales în cadrul orelor de dirigiență. Elevi ai școlilor generale nr. 5, 3, 7, 11, 14, 13, 18, 22, ai Liceului nr. 1, 3, „Unirea“, ai Liceului economic, precum și elevi ai școlilor generale Bod-sat, Hărman, Sînpetru, Vulcan, nr. 1 și 3 Săcele, au vizitat în lunile octombrie-decembrie 1970, expozițiile închinute victoriei insurecției armate de la 23 August 1944, Grevei generale din octombrie 1920, Conferinței Naționale a P.C.R. din octombrie 1945, Unirii Transilvaniei cu România și Proclămării Republicii Populare Române.

Aniversarea gloriosului jubileu — împlinirea a cinci decenii de viață și activitate revoluționară a P.C.R., a constituit pentru elevi un prilej de a evoca glorioasele tradiții de luptă ale partidului, ale clasei muncitoare, pentru făurirea orînduirii noi, socialiste în România. De aceea, în perioada ianuarie-mai 1971 majoritatea școlilor din orașul și județul Brașov au organizat vizite la expoziția documentară a Muzeului de istorie, închinată aniversării Semicentenarului Partidului Comunist Român. Aici, elevii au cunoscut o serie de mărturii inedite, din trecutul de luptă al P.C.R., al clasei muncitoare din țară și din județul Brașov, în anii grei ai exploatării burghezo-moșierești. În fața panoului cu expozate care atestă clocotitoarea istorie a luptei și victoriei partidului, s-au organizat lecții de un înalt nivel patriotic. Printre numeroasele școli care au participat la asemenea acțiuni, menționăm: liceele nr. 1, 3, 4, „Unirea“, Liceul economic, Liceul de Muzică și Arte Plastice, școlile generale nr. 13, 18, 6, 11, 15, 7, 4, 19, 8, 7, 10, 1, 22 și școlile generale Sînpetru, Hărman, Vulcan, nr. 1, 3, 6 din Săcele.

În contextul multiplelor influențe educaționale și instructive exercitate de Muzeul județean, vizitarea secției de artă joacă un rol deosebit în educarea estetică și morală a elevilor. La Muzeul de artă, cu ocazia vizitelor și lecțiilor organizate de școală, în colaborare cu personalul științific al muzeului, elevii au avut posibilitatea să cunoască prin contact nemijlocit lucrările pictorilor brașoveni Mișu Popp, C. Lecca, Elena Mureșianu, Boulhard, Fr. Miess etc., precum și operele pictorilor Barbu Iscovescu, Gh. Tattarescu, Theodor Aman, N. Grigorescu, Șt. Luchian, Ion Andreescu, I. Țuculescu.

Îndrumătorii muzeului au inițiat pentru elevi prezentări tematice în sălile muzeului, adică un gen de lecții de istoria artelor, privind creația artistică dintr-o anumită perioadă, a unui artist sau o anumită temă reflectată în artă. La aceste lecții au participat elevi de la școlile generale nr. 1, 3, 2, 18, 10, 5, 4, 7, de la Liceul economic, de la liceele nr. 1, 4 și de la Liceul de Muzică și Arte Plastice. De asemenea, trebuie remarcat faptul că la cursurile Universității populare de artă din cadrul muzeului, participă cu regularitate un număr mare de elevi ai secției de artă de la Liceul de Muzică și Arte Plastice. Prin aceste acțiuni, Muzeul de artă și-a adus aportul la înțelegerea rolului și a importanței fenomenului artistic, la cunoaș-

terea și aprecierea creației naționale și locale. Perceperea directă a valorilor artistice a contribuit la lărgirea viziunii elevilor asupra creației artistice, le-a oferit însă și momente de trăire emoțională, estetică.

În cadrul legăturilor școală-muzeu, trebuie evidențiată colaborarea existentă între Muzeul de etnografie din Săcele și școlile din această localitate. Aici s-a constituit, datorită inițiativei colectivului muzeului și a profesorilor de istorie, cercul „prieteniei muzeului”. Prin intermediul lui, s-au organizat cu elevii școlilor din Săcele nr. 1, 3, 6, 4, ai Școlii profesionale „Electro-precizia” și ai Liceului Săcele, numeroase vizite la muzeul etnografic, cu scopul cunoașterii bogățiilor etnografice ale zonei săcelene. Cu această ocazie li s-au prezentat elevilor o serie de piese și obiecte specifice ocupațiilor și meșteșugurilor practicate de locuitorii celor șapte sate săcelene, precum și creația artistică ilustrată de portul popular și interiorul locuințelor. S-a constatat receptivitatea elevilor față de prețioasele obiecte etnografice.

Continuând șirul acțiunilor organizate la Muzeul județean, trebuie menționat faptul că nu numai școala, ci și organizațiile de pionieri au manifestat interes pentru vizitarea și, mai ales, pentru desfășurarea unor activități pionierești în muzeu. Pe această linie se înscriu adunările de primire în organizațiile de pionieri și emoționantele evocări ale luptei Partidului Comunist Român, în fruntea clasei muncitoare, pentru eliberarea socială și națională a poporului român, care s-au desfășurat în sala secției de istorie a muzeului, destinată creării P.C.R. Asemenea activități au organizat detașamentelor de pionieri de la școlile generale nr. 3, 8, 6, 7, 19, 10, 11, 12, de la liceele nr. 1, 2, 4 din Brașov și de la Școala generală Codlea, școlile generale nr. 1, 2 Săcele, Școala generală Tirlungeni și Școala generală Vulcan.

În afară de activitățile desfășurate de școli și organizațiile de pionieri în muzeu, merită să consemnăm participarea și antrenarea unui număr mare de elevi, alături de arheologii Muzeului județean Brașov, la munca de descoperire și cercetare a istoriei locale. Firește, acest lucru nu s-a făcut la întâmplare, motiv pentru care strinsa colaborare a școlilor cu specialiștii muzeului a fost obligatorie. Experiența, rezultatele de până acum dovedesc largile posibilități existente în acest sens, mai ales că ambele instituții — școala și muzeul — au fost și sînt direct interesate în realizarea acestei cooperări: arheologii, pentru materialul documentar nou recoltat cu ajutorul elevilor, școala, pentru aportul acestor acțiuni la educarea patriotică a elevilor, pentru bogata ilustrare practică a unor noțiuni predate în clasă. În acest cadru de referință, menționăm faptul că, în anii 1970 și 1971 arheologii Muzeului județean au întreprins numeroase săpături arheologice pe teritoriul județului, bucurîndu-se de participarea unui însemnat număr de pionieri și școlari. Astfel, sub conducerea arheologului Mariana Marcu, elevii școlilor generale din Rotbav și Feldioara, au efectuat săpături în satul Rotbav, scoțînd la iveală numeroase urme materiale din epoca bronzului, din prima epocă a fierului ca și din perioada de trecere la feudalism. Tot pentru ultimele două perioade s-au descoperit importante dovezi pe teritoriul comunei Hărman, cu ajutorul elevilor din localitate și din Sinpetru. Numeroasele sondaje, săpături efectuate cu elevii Școlii generale nr. 2 și ai Școlii profesionale din Rîșnov, sub îndrumarea arheologului Florea Costea, au adus în lumina istoriei importante dovezi despre așezarea dacică din grădina cetății Rîșnov. În urma săpăturilor arheologice efectuate cu elevii Liceului, școlilor generale, Școlii profesionale F.S.R. din Rîșnov și elevi de la Liceul nr. 1 Brașov, sub conducerea arheologului Ioan Pop, la castrul roman de la Rîșnov, s-au clarificat unele probleme legate de stăpînirea romană în Țara Birsei și a continuității daco-romane pe acest teritoriu. Conduși de arheologul Alexandru Oancea, elevii clasei a XI-a ai Liceului nr. 1 Brașov și elevii Școlii generale Baciș s-au convins, pe șantierul arheologic din acea localitate, de rolul și funcțiile valului de pămînt în apărarea populației în perioada feudalismului timpuriu.

Chiar și din aceste cîteva exemple reiese pregnant deosebita valoare instructiv-educativă a acestor acțiuni asupra elevilor. Activitatea pe șantierul arheologic le-a oferit ocazia de a studia și interpreta împreună cu specialiștii un material inedit, mărturie de necontestat a vechilor civilizații de pe aceste meleaguri. Aceasta nu este decît latura instructivă, informațională a influenței muncii de cercetare a istoriei locale asupra elevilor. Să nu uităm că pe șantierul arheologic s-au consolidat deprinderi de muncă perseverentă pentru descoperirea unor adevăruri. Pe lîngă formarea unor convingeri necesare înțelegerii dialectice a procesului societății omenești, activitatea pe șantier a dezvoltat la elevi însușiri ca: hărnicia, perseverența, punctualitatea, responsabilitatea. Într-adevăr, responsabilitatea deoarece, mai mult ca oriunde, pe șantierul arheologic a fost nevoie de maximum de grijă pentru păstrarea fiecărui obiect descoperit, de asigurarea integrității lui. Practica de pînă acum dovedește receptivitatea elevilor la aceste cerințe.

Importanța deosebită a acestor acțiuni, multitudinea repercusiunilor pozitive asupra personalității elevilor, pledează convingător pentru intensificarea participării acestora și la cercetările arheologice ce vor fi întreprinse în viitor pe teritoriul județului de către Muzeul județean Brașov.

În contextul eforturilor depuse pentru cercetarea și descoperirea vestigiilor din zona Brașovului, se înscriu și acțiunile inițiate de cadrele didactice cu elevii, pentru descoperirea diferitelor dovezi ce facilitează cunoașterea unei localități. Pornind de la certitudinea că fiecare așezare umană are un specific istoric, etnografic care oferă surse pentru colecționarea de documente, fotografii, unelte de muncă, de uz casnic, produse de artizanat, cusături, țesături cu motive naționale, activitatea lor în direcția cunoașterii istoriei locale s-a concretizat în organizarea muzeelor satești. Astfel, în comunele Șirnea, Comăna, Cuciulata, Mateiaș, Rotbav, Bunești, Paloș, Tirlungeni și Vulcan au luat ființă, datorită eforturilor comune ale Muzeului județean și ale intelectualilor, cadrelor didactice, elevilor din aceste localități, interesante puncte muzeale. Prin conținutul lor inedit și specific local, ele contribuie la cercetarea și cunoașterea acestor localități și la dezvoltarea dragostei elevilor pentru ținuturile natale.

Pe lîngă acțiunea de participare la organizarea acestor muzee satești, semnificativă și demnă de urmat este activitatea depusă de învățătorul Nicolae Croitoru, din comuna Rotbav, care împreună cu elevii claselor I—IV a înjghebat, pe baza materialelor strînse în decursul, mai multor ani, un interesant muzeu școlar. Obiectele expuse (în majoritate unelte din piatră, os, lut ars, metal, aparținînd civilizației epocii bronzului și fierului pe teritoriul comunei Rotbav) constituie un bogat material ilustrativ, necesar în desfășurarea lecțiilor, ca mijloc de instruire și educație a elevilor.

Prin activitățile mai sus pomenite, prin rezultatele lor, cadrele noastre didactice au găsit încă o posibilitate de a depăși nivelul simplist al lecției narative, bazată exclusiv pe manual, hartă sau planșe didactice, angrenînd elevii în pasiunea și entuziasmul investigației științifice, a permanentei căutări a adevărului istoric. Ele au relevat rolul și importanța muzeului în educația comunistă a tinerei generații și, pe acest considerent, necesitatea lărgirii și permanentizării legăturii dintre școală și muzeu.

IOAN MÎNDREA

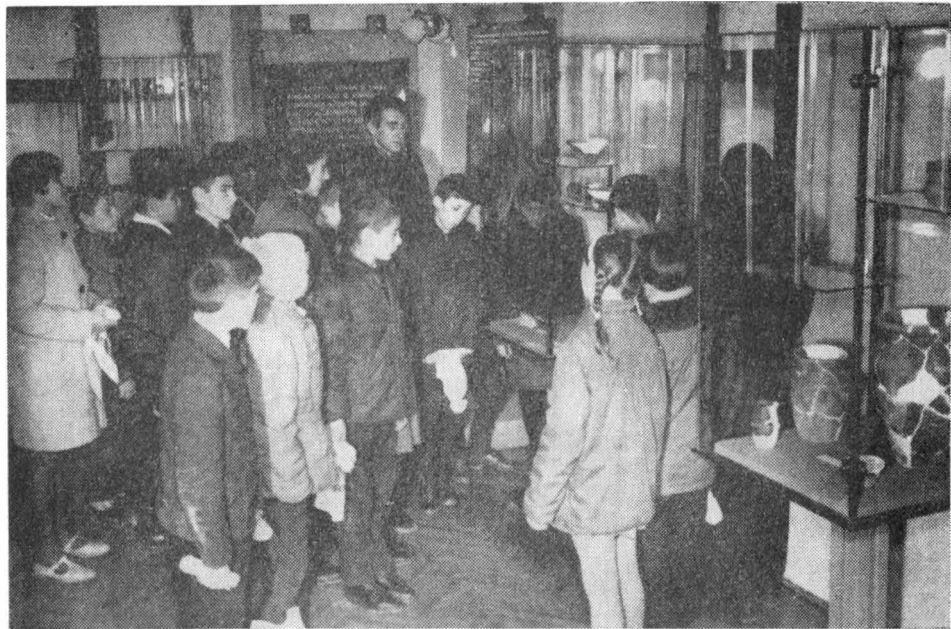

Fig. 1. Elevi ai Școlii generale nr. 3 Brașov vizitează expoziția arheologică a muzeului.

Fig. 2. Elevii Școlii generale nr. 3 Brașov evocă figura marelui conducător al mișcării revoluționare din anul 1821 — Tudor Vladimirescu.

Fig. 3. Elevi ai Școlii generale nr. 3 și ai Școlii generale nr. 5 din Brașov vizitează expoziția consacrată insurecției populare de la 23 August 1944, organizată și condusă de P.C.R.

Fig. 4. Elevi de la Liceul nr. 4 Brașov vizitează expoziția închinată creării P.C.R.

Fig. 5. Elevii ai Școlii generale nr. 5 Brașov vizitează expoziția de artă plastică a muzeului.

Fig. 6. Elevii clasei a XII-a de la Liceul de muzică și Arte Plastice din Brașov în timpul lecției: opera pictorului C. Lecca.

Fig. 7. Pionieri de la Școala generală nr. 19 Brașov evocă lupta P.C.R. pentru eliberarea socială și națională a poporului român.

Fig. 8. Elevi de la Școala generală din Comăna vizitează muzeul sătesc din localitate.

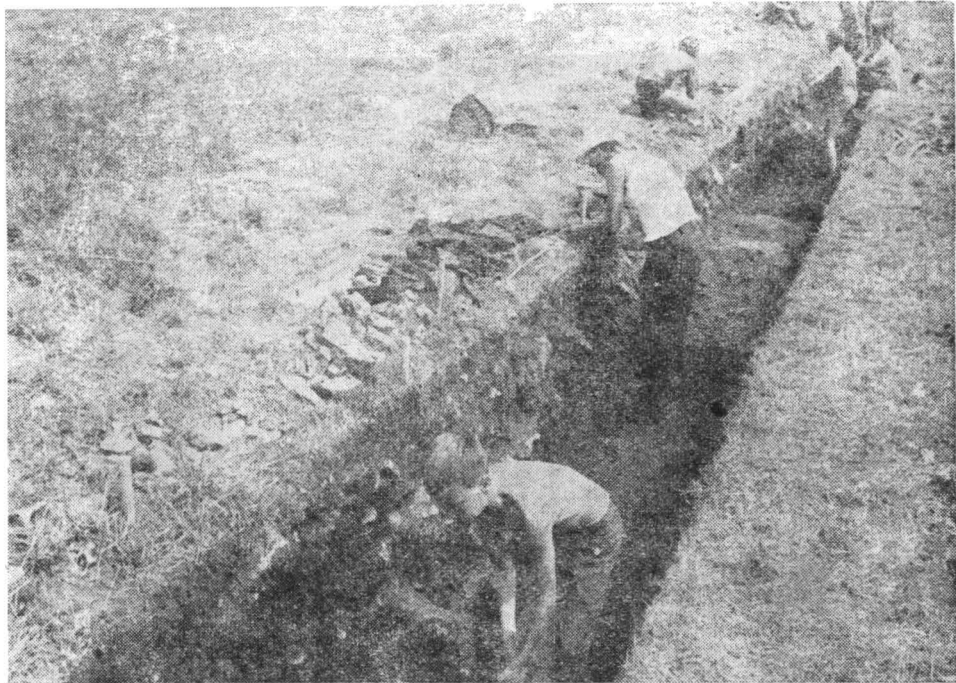

Fig. 9. Elevi ai școlilor din Rîșnov pe șantierul arheologic de la castrul roman (Rîșnov).

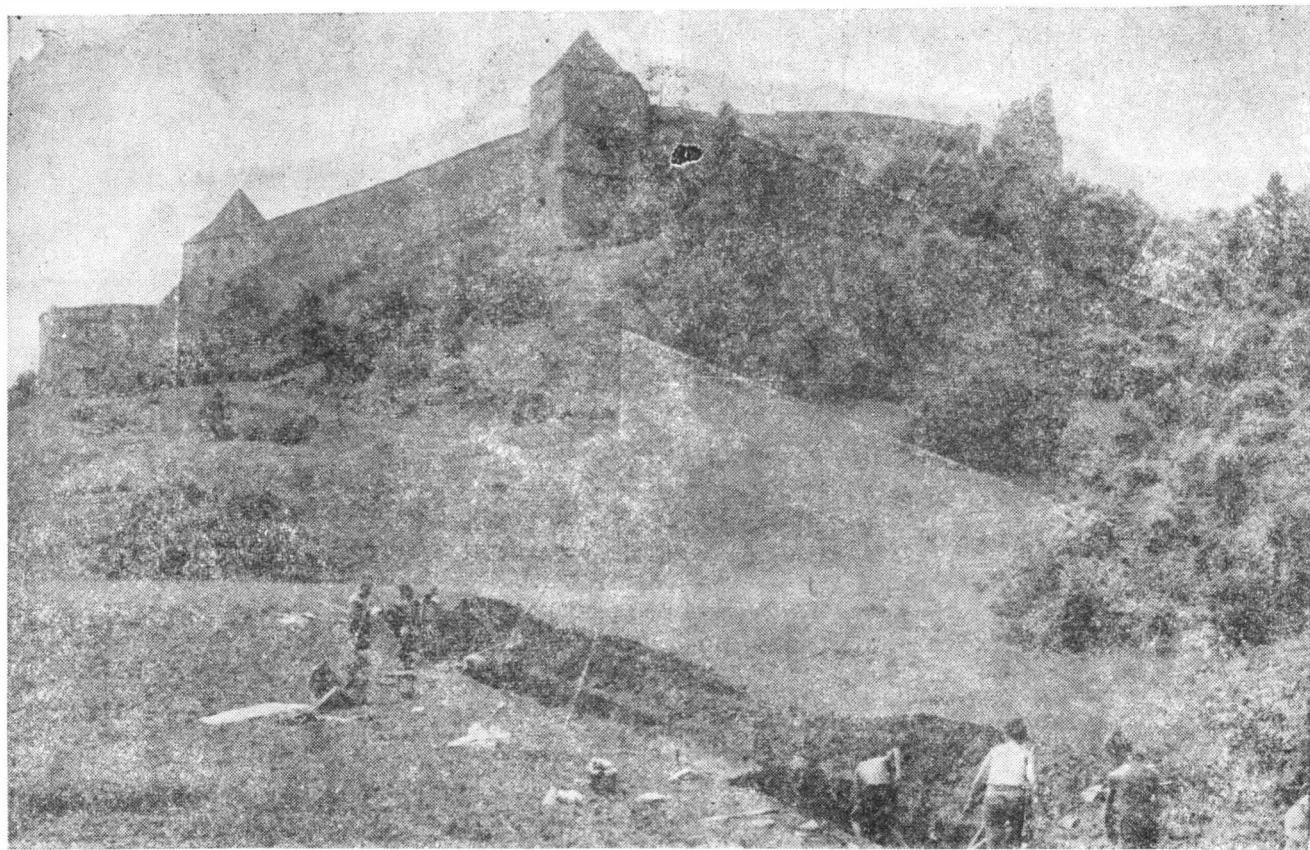

Fig. 10. Elevi ai școlilor din Rîșnov pe șantierul arheologic de la Cetatea Rîșnov.

CRONICĂ

ACȚIUNI ORGANIZATE DE MUZEUL JUDEȚEAN BRAȘOV ÎN ÎNTÎMPINAREA SEMICENTENARULUI PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

În cadrul manifestărilor consacrate gloriosului jubileu — împlinirea a 50 de ani de luptă și victorii a Partidului Comunist Român, organizate pretutindeni în județul nostru, sînt înscrise și acțiunile inițiate de Muzeul județean Brașov în vederea întîmpinării mărețului eveniment.

Conform unui plan de muncă conceput încă din toamna anului 1970, de către organizația de bază P. C. R. și direcțiunea muzeului, colectivul științific al acestei instituții a organizat numeroase manifestări cultural-educative dedicate aniversării Semicentenarului partidului. Printre acestea notăm: organizarea unor expoziții documentare, a unei sesiuni științifice jubiliare, a unui ciclu de comunicări, simpozioane, conferințe, lecții, editarea unor timpărituri; toate acestea, consacrate tradițiilor de luptă a partidului, mișcării muncitorești din țară și din județul Brașov și realizărilor dobîndite în epoca construcției socialismului.

Expoziția documentară „50 de ani de lupte și biruinți” reprezintă expresia străduințelor membrilor colectivului muzeului pentru a prezenta cît mai documentar lupta și activitatea P.C.R. pusă în slujba poporului nostru. Organizată în foaierea Teatrului dramatic, expoziția s-a deschis în ziua de 28 aprilie 1971, în prezența tovarășului Constantin Drăgan, membru al Comitetului Executiv al C. C. al P. C. R., prim-secrecar al Comitetului județean Brașov al P. C. R., președintele Consiliului popular județean. La festivitate au mai participat membri ai birourilor comitetelor județean și municipal de partid și de stat, vechi militanți ai mișcării muncitorești revoluționare, reprezentanți ai organizațiilor de masă și obștești, conducători de întreprinderi și instituții, oameni de știință, cultură și artă, ofițeri, ziariști (fig. 1).

După cuvîntul de deschidere, rostit de prof. Ioan Ghiran, președintele Comitetului județean pentru cultură și artă, prof. Mircea Băltescu, directorul Muzeului județean, a prezentat expoziția. Și, pentru a sublinia mai mult semnificația evenimentului, incursiunea în istoria semicentenară a P. C. R. a avut drept fundal cîntece patriotice intonate de formația corală a Facultății de muzică din Brașov.

Cei prezenți au trecut, apoi, prin fața marilor panouri, care prin mărturii documentare, fotografii și texte redau imagini de ansamblu, cuprinzătoare, asupra istoriei partidului nostru de-a lungul celor 50 de ani de existență, ani de lupte îndrîjite și eroice pentru dreptate, eliberare națională și socială, ani de jertfe și biruințe.

Prin elocventele documente de arhivă extrase din presa vremii („Socialismul”, „Dreptatea” ș. a.), expoziția a oferit vizitatorilor mărturii de necontestat ale marelui eveniment de la 8 mai 1921 — crearea P. C. R., care avea să marcheze o cotitură radicală în mișcarea noastră muncitorească, un moment de cea mai mare importanță în viața poporului român.

Imaginile, faptele se înlanțuiesc pe panourile expoziției, contopindu-se în sensurile ardente, majore ale acțiunilor inițiate și conduse de partid în anii 1921—1944, perioadă în care acțiunile revoluționare ale maselor muncitoare iau — la Brașov, ca și în întreaga țară — o amploare nemaiîntlnită. Organizația din Brașov a Partidului Comunist Român se află mereu în fruntea luptei muncitorimii (fig. 2).

Exponatele vorbesc de activitatea propagandistică, mobilizatoare a partidului, menită să atragă atenția maselor muncitoare asupra pericolului războiului, al fascizării țării, tot mai evident după anii '30. Sub faldurile steagului de luptă al partidului comunist se strâng tot mai mult rindurile muncitorilor români, maghiari, germani și de alte naționalități, hotărâți ca, uniți întru aceleași idealuri, să se dedice țelului comun (fig. 3).

Pe un panou sint înscrise mărețele cuvinte: „Pentru o Românie liberă, independentă și democratică”; el pare un fundal de istorie ce freamătă sub pașii hotărâți ai coloanelor de demonstrații din anii 1934—1940, pe ale căror chipuri stau înscrise fermitatea și dirzenia. Apar pe fundalul acestui panou imagini ce redau lupta maselor muncitoare din Brașov în anii cruntei terori antonesciene. În frunte, comuniștii. Pe unii dintre ei i-am întâlnit aici, în expoziție, retrăind, în atmosfera sărbătorească, evenimentele cărora, noi toți, le-am adus fierbintele nostru omagiu.

Emoționante pagini de glorie și victorii înscrie panoul ce evocă epocalul eveniment — victoria insurecției armate — organizată și condusă de Partidul Comunist Român. Țara pășea de acum pe drumul la al cărui orizont socialismul își prefigurează primele contururi. Partidul conduce masele largi populare în marile bătălii pentru instaurarea puterii populare, iar apoi la revoluția și construcția socialistă, care va plasa România pe orbita progresului material și spiritual.

Cu o puternică semnificație s-au conturat în expoziție imaginile de aici, de la Brașov, unde anii de lupte s-au convertit în nestemate. Ne apar în fața ochilor realizările unei industrii dezvoltate, ale agriculturii în plin progres; grăitoare sint, de asemenea, succesele obținute în domeniul științei, artei și culturii.

Tot în cadrul manifestărilor cultural-educative inițiate de Muzeul județean Brașov în întîmpinarea Semicentenarului partidului, se înscrie și organizarea unor expoziții de artă plastică, de către colectivul secției de artă a instituției noastre. Astfel, expoziția retrospectivă deschisă în luna aprilie a. c. în sălile 7 și 8 ale secției de artă și intitulată sugestiv „Tematica socialistă în pictura românească contemporană”, se află la loc de frunte în bogatul calendar al manifestărilor artistice dedicate jubileului partidului. Expoziția cuprinde mărturii emoționante ale felului în care artiștii noștri au înțeles să fie și să rămână fideli cronicari ai efervescentului efort creator de fiecare zi, eternizînd pe pînză inefabilul cîntec al luptei și muncii.

Lucrări ca: „Însciere în colectivă” de Corneliu Baba, „Peisaj petrolier” de Marius Bunescu, „Cazangerie” de Octav Angheluță, „Muncitori constructori” de Mattis-Teutsch, „Februarie 1933” de Mihai Rusu, „Topitorie” de Friedrich Bömches etc. sint elocvente mărturii ale buneii tradiții pe care se consolidează arta noastră militantă în redarea nemuritoareii istorii de luptă a clasei muncitoare sub conducerea partidului comunist.

La fel de elocventă și sugestivă în exprimarea mesajului luptei revoluționare, a fost realizată expoziția de artă grafică militantă „Din lupta și realizările poporului nostru”. Deschisă în una din secțiile uzinei „Tractorul”, expoziția grupează o serie de picturi inspirate din lupta eroică a clasei muncitoare sub conducerea partidului. Luptele greviste din ianuarie-februarie 1933, reprimarea lor sîngeroasă, sint punctate în expoziție de lucrările lui Feszt Ladislau („Greviștii”) și Gion Mihail („Represalii”); anii grei ai războiului, lupta de partizani, jertfa celor

mai buni filii ai poporului, sînt reprezentate prin lucrările lui H. Gutman („Partizani”) și Rusu Ciobanu („Slavă eroilor căzuți pentru dreptate”).

Primii ani de luptă și realizări după Eliberare, îndeosebi actul naționalizării, dezvoltarea impetuoasă a industriei, socializarea agriculturii, alianța dintre muncitori și țărani, sînt evenimente viu ilustrate în expoziție de lucrări ca: „Automatizarea cazanelor”, „Electrificarea”, „Ajutor frățesc” și numeroase portrete de muncitori.

În afară de organizarea expozițiilor amintite, Muzeul județean Brașov a colaborat cu Uniunea artiștilor plastici — Filiala Brașov la realizarea unei expoziții de artă plastică intitulată: „Omăgiu gloriosului partid” (fig. 4). Expoziția înmănușează o serie de lucrări ce glorifică activitatea și lupta comuniștilor. Subiecte ca: „Cincizeci de ani glorioși” (Eftimie Modilcă), „Doftana” (Dinu Vasiliu), „Moment grevist” (Mărgineanu-Stoe Aurelia), „Demonstrație” (Kallo Margit), ciclul din „Sălile de anchetă” (Mildner Müller Renate), „Portret de ilegalist — Ilie Cristea” (Butnaru Florian), „Portret de ilegalist — Constantin Ivănuș” (Hadiac Ana), „Strîns uniți în jurul partidului” (Eftimie Modilcă) etc. redau momente importante din lupta ilegală a comuniștilor.

Același cadru evocator al luptei P. C. R. pentru eliberarea socială și națională a poporului român l-au creat expozițiile itinerante, organizate de colectivul științific al Muzeului județean Brașov. Amenajate în cămine culturale, case de cultură, cluburi, aceste expoziții au stîrnit interesul și prețuirea publicului.

În luna octombrie 1970, s-a organizat și itinerat în localitățile județului expoziția „Greva generală din octombrie 1920”. Ea prezenta, prin imagini sugestive, lupta clasei muncitoare din România, din județul Brașov, în timpul grevei generale.

Tot în perioada premergătoare Semicentenarului partidului s-a trimis în județ expoziția itinerantă „Activitatea P. C. R. în județul nostru”. Exponatele ei evocă lupta clasei muncitoare din județul Brașov, sub conducerea comuniștilor, în anii grei ai exploatării și asupririi burghezo-moșlerești și ai dictaturii militaro-fasciste.

Trebuie amintit faptul că secția de artă a contribuit (cu lucrări) la organizarea unei expoziții itinerante de artă plastică, de către Uniunea artiștilor plastici — Filiala Brașov, care s-a deplasat în localitățile Rupea și Săcele. Peisajul oferit de lucrările expoziției exprima diverse etape ale luptei și activității P. C. R. în anii 1921—1944.

În cadrul manifestărilor închinare Semicentenarului partidului, Muzeul județean Brașov a organizat, în căminul cultural din comuna Vulcan, un punct muzeal sătesc de artă plastică, iar în căminul cultural din comuna Tirlungeni, un punct muzeal sătesc de artă populară. Aceste acțiuni au menirea de a valorifica și populariza cultura și arta locală.

Pe lângă acțiunile de realizare a unor expoziții, muzeul și-a adus contribuția la pregătirea unui ciclu de comunicări științifice și a unei sesiuni științifice jubiliare, închinată aniversării Semicentenarului partidului.

Începînd cu luna octombrie 1970, s-a desfășurat ciclul de comunicări științifice organizat de Muzeul județean Brașov, în colaborare cu Societatea de științe istorice — Filiala Brașov, institutele de învățămînt superior și Inspectoratul școlar județean Brașov.

Din cuprinsul acestui ciclu notăm următoarele comunicări prezentate: „50 de ani de la Greva generală din 1920”, de Mircea Băltescu; „Un sfert de secol de la Conferința Națională a P. C. R. din octombrie 1945”, de Nicolae Madar și Iuliana Oprina; „Activitatea organizațiilor de masă legale și ilegale conduse de P. C. R., din județul Brașov, în perioada anilor 1922—1934”, de Tiberiu Coliban; „Atitudinea democratică și antifascistă a intelectualității brașovene, datorită influenței și îndrumării P. C. R., în perioada interbelică”, de Caius Teodorescu; „Militanți de seamă ai organizației P. C. R. Brașov, ai mișcării muncitorești democratice și revoluționare”,

de Mircea Băltescu; „Procese ale comuniștilor brașoveni“, de Emil Poenaru; „Brașovul și insurrecția armată antifascistă“, de Ion Nicoră; „Contribuția maselor muncitoare din județul Brașov, sub conducerea P. C. R., la lupta pentru instaurarea puterii democrat-populare“, de Gheorghe Popa; „Aspecte politice și ideologice ale luptei duse de comuniștii din Brașov, pentru făurirea organizațiilor locale ale Partidului Unic Muncitoresc“, de Costache Prigoreanu; „Aspecte privind lupta muncitorilor din județul Brașov, sub conducerea organizației locale P. C. R., împotriva exploatării capitaliste, între anii 1929—1933“, de Nely Mitru; „Demonstrații, intriniri, greve, la Teliu, Zărnești, Căpeni, conduse de organizația regională P. C. R. Brașov, între anii 1928—1933“, de Gheorghe Csiky; „Ecoul eroicelor lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie și februarie 1933, în rândurile oamenilor muncii din județul Brașov“, de Dorica Bucur; „Contribuția P. C. R. la dezvoltarea creatoare a învățăturii marxist-leniniste“, de Nicolae Madar; „Partidul-forță politică conducătoare în construcția economică a țării (1948—1966)“, de Ion Mocanu; „Unele considerații cu privire la politica P. C. R. de industrializare socialistă a țării și dezvoltare a industriei în județul Brașov“, de C. Lefter; „Contribuția Congresului al X-lea al P. C. R. la fundamentarea conceptului cu privire la etapa actuală de dezvoltare socială a țării noastre“, de Nicolae Bujdoi și Gheorghe Bilcu; „Originalitatea politicii economice a Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate“, de Ion Lupu; „Rolul și importanța dialogului în activitatea P. C. R. pentru perfecționarea relațiilor sociale socialiste în țara noastră“, de Angela Stan; „Creșterea nivelului de trai al poporului — obiectiv fundamental al politicii P. C. R.“, de I. Tartagă; „50 de ani de la crearea Partidului Comunist Român“, de Gheorghe Zaharia; „Aspecte din lupta oamenilor muncii sub conducerea P. C. R. (în județul Brașov), împotriva exploatării capitaliste, a fascismului și războiului, între anii 1922—1934“, de Mircea Băltescu; „Lupta și rezistența antifascistă a oamenilor muncii din județul Brașov, sub conducerea P. C. R., între anii 1934—1944“ de Costache Prigoreanu; „Schimbările calitative în industria județului Brașov, în perioada 1950—1970, întrucupare a justiției și realismului politicii P. C. R.“, de Ion Lupu și Teodor Magda; „Dezvoltarea științei și culturii în județul Brașov, în anii construcției socialiste“, de Cornelia Albu; „Înfrățirea și unitatea dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare, permanență a politicii naționale a P. C. R.“, de Eduard Eisenburger; „Politica externă a P. C. R. și a României socialiste“, de Bilcu Gheorghe și Nicolae Bujdoi; „Rolul conducător al P. C. R. în făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate“, de Aron Petric.

Cele 27 de comunicări prezentate cu această ocazie au evocat glorioasele tradiții revoluționare ale mișcării noastre muncitorești, a istoriei P. C. R., a realizărilor dobândite de poporul nostru în anii construcției socialiste.

În contextul aceleiași colaborări dintre Muzeul județean Brașov cu Societatea de științe istorice — Filiala Brașov, cu institutele de învățământ superior și Inspectoratul școlar județean Brașov și cu participarea unor istorici, cercetători din București și Brașov s-a organizat Sesiunea științifică jubiliară închinată aniversării jubileului partidului. Lucrările sesiunii s-au desfășurat în Sala coloanelor de la Casa armatei din Brașov, în ziua de 27 aprilie a. c. Au fost prezenți tovarășii Ștefan Antoniu, secretar al Comitetului județean Brașov al P. C. R., Victor Negoescu, vicepreședinte al Comitetului executiv al Consiliului popular județean, activiști de partid și de stat, reprezentanți ai organizațiilor de masă și obștești, vechi militanți ai partidului, cadre didactice din învățământul superior, liceal și de cultură generală, oameni de cultură și artă, ofițeri superiori, alți oameni ai muncii (fig. 5 și 6).

Cuvîntul de deschidere al sesiunii a fost rostit de prof. Ioan Ghiran, președintele Comitetului județean pentru cultură și artă.

Comunicările prezentate au relevat principalele direcții ale politicii partidului nostru, pusă încă de la constituirea sa în slujba mărețelor idealuri ale poporului român, idealuri de dreptate și libertate socială și națională, care și-au găsit o strălucită materializare în anii de glorioasă devenire socialistă, cînd, sub conducerea înțeleaptă a partidului comunistilor, România a făcut pași uriași și rezezi pe drumul progresului economic și social, al civilizației materiale și spirituale, al bunăstării.

În comunicarea „Crearea P. C. R., moment de cotitură în istoria mișcării muncitorești și revoluționare (în colaborare cu Mircea Mușat, doctor în științe istorice), prof. Mircea Bălescu, directorul Muzeului județean Brașov, s-a oprit, pe larg, asupra creării în 1922 a secției din Brașov a P. C. R., care va deveni, apoi, nucleul organizator al tuturor bătăliilor de clasă în care proletariatul brașovean avea să se angajeze, polarizînd în jurul său, alături de numeroși muncitori români, maghiari, germani și de alte naționalități, reprezentanți ai intelectualității, tărînimii, micilor meseriași.

Cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărînimea muncitoare a permis trecerea la edificarea socialistă, la făurirea unei industrii puternice, la planificarea dezvoltării general economice. Abordînd aceste probleme, în comunicarea realizată în colaborare cu Teodor Magda, intitulată „Schimbările calitative în industria județului Brașov în perioada 1950 - 1970, întruchipare a justeței și realismului politicii P. C. R.“, conf. univ. Ion Lupu a relevat marile transformări petrecute în industria brașoveană în anii socialismului, transformări capabile să dea o măsură reală și, în același timp, plină de semnificația împlinirilor, unor principii urmate și aplicate cu fermitate de partid, ca o constantă a politicii sale științifice de edificare socialistă a patriei noastre.

Cu un real interes a fost primită, de asemenea, comunicarea „Înfrățirea și unitatea dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare, permanentă a politicii naționale a P. C. R.“, prezentată de tovarăul Eduard Eisenburger, membru al C. C. al P. C. R. președintele Consiliului oamenilor muncii de naționalitate germană din R. S. R., redactor-șef al revistei brașovene „Karpsten Rundschau“. Încă de la constituirea sa, Partidul Comunist Român - arăta vorbitorul - a reunit în rîndurile sale reprezentanți ai tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, oameni ale căror idealuri se contopeau în țelurile comune ale luptei pentru dreptate. Această comuniune de idealuri a constituit și constituie o puternică forță motrice a evoluției și construcției socialiste.

Direcționînd cu pricepere dezvoltarea social-economică armonioasă a țării, asigurînd astfel înaintarea ei rapidă pe calea progresului și civilizației socialiste - arată în comunicarea sa intitulată „Dezvoltarea științei și culturii în județul Brașov în anii construcției socialiste“, prof. Cornelia Albu, membră a biroului Comitetului județean de partid - P. C. R. a acordat o mare atenție ridicării culturale a tuturor județelor țării. În acest sens, județul Brașov oferă un elocvent exemplu. Anii socialismului au adus în domeniul științei și culturii înnoiri radicale, concretizate, deopotrivă, în formarea și dezvoltarea unei baze materiale puternice tutorează activităților științifice și culturale, cit și prin desfășurarea unei ample activități de cercetări, culturale și artistice.

Privită în ansamblul ei, sesiunea științifică jubiliară a fost reușită atît prin ținuta comunicărilor prezentate, cit și prin volumul și amploarea informațiilor, prin originalitatea multora dintre ele.

În afară de aceste activități, trebuie subliniat faptul că Muzeul județean Brașov a colaborat cu diferite instituții și întreprinderi din orașul și județul Brașov la pregătirea unor simpozioane cu teme legate de activitatea teoretică și practică desfășurată de P. C. R. pentru edificarea societății noastre socialiste, probleme actuale privind dezvoltarea economiei, vieții sociale,

a culturii, activitatea internațională a partidului și statului, pagini de luptă a comuniștilor brașoveni.

De asemenea, menționăm faptul că îndrumătorii și muzeografilor de la Muzeul județean Brașov au susținut, în colaborare cu Comitetul municipal și județean U. T. C., cu Inspectoratul școlar și Consiliul județean al sindicatelor, conferințe legate de activitatea revoluționară a P.C.R. în diferite instituții, cămine culturale, case de cultură și școli.

În sălile secției de istorie a muzeului, destinate mișcării muncitorești, îndrumătorii și muzeografilor au prezentat grupurilor de elevi, excursioniști, cursanți de la învățământul de partid, militari etc. care au vizitat expoziția, aspecte legate de activitatea și lupta P.C.R. în țară și în județul Brașov, în anii 1921—1944 (fig. 7). Majoritatea școlilor din orașul și județul Brașov au organizat, în perioada ianuarie-mai a. c., vizite la secția de istorie a muzeului. Aici, elevii au cunoscut o serie de mărturii inedite din trecutul de luptă al P. C. R., al clasei muncitoare din țară și din județul Brașov, în anii grei ai exploatării burghezo-moșierești și ai terorii dictaturii militaro-fasciste. În fața panoului cu exponate al muzeului, care atestă clocotitoarea istorie a partidului, s-au desfășurat lecții de un înalt nivel patriotic.

În cinstea aniversării creării partidului, Muzeul județean a editat câteva publicații, ale căror pagini atestă glorioasele lupte ale P. C. R. pentru eliberarea socială și națională a poporului român. Cartea „Elogiu marilor victorii” înmănușează o serie de studii, care prezintă aspecte semnificative din lupta P. C. R. pentru eliberarea socială și națională a poporului român în anii 1921—1944; sint evocate paginile de luptă ale clasei muncitoare din Brașov pentru crearea secției locale a P. C. R., precum și aspecte ale numeroaselor acțiuni antifasciste și antihitleriste purtate de oamenii muncii de pe aceste meleaguri. De asemenea, cartea înfățișează realizări ale construcției socialismului în județul Brașov. Cartea „File din activitatea și lupta comuniștilor brașoveni” (autori: Mircea Băltescu și Emil Poenaru) evocă spiritul de luptă și de sacrificiu al comuniștilor brașoveni, în anii cruntei exploatări și terori (1921—1944).

Tot în cadrul manifestărilor dedicate Semicentenarului partidului se înscrie și participarea unor cadre din muzeu la acțiunea inițiată de Comitetele județean și municipal Brașov ale P. C. R. de dezvelire a unor plăci memoriale închinată activității P. C. R. în anii ilegalității.

Solemnitatea de dezvelire a plăcilor memoriale a avut loc în ziua de 27 aprilie a. c. Au luat parte membri ai birourilor comitetelor județean și municipal de partid, activiști de partid și de stat, vechi militanți ai mișcării noastre muncitorești, oameni de cultură și artă, elevi, numeroși cetățeni ai Brașovului.

Pe frontispiciul edificiului din str. Lungă nr. 1, care adăpostește fosta sală „Apollo”, a fost dezvelită o placă memorială pe care sint înscrise cuvintele: „În această sală s-au desfășurat între anii 1921—1944, adunări și întruniri muncitorești. La 30 iulie 1922, a avut loc adunarea în care s-a hotărât transformarea secției Partidului Socialist din Brașov în organizație a Partidului Comunist Român. Despre importanța și semnificațiile acestui eveniment în viața politică și socială brașoveană a vorbit tovarășul Ștefan Antoniu, secretar al Comitetului județean Brașov al P. C. R.

La Stupini, în casa din str. Plugarilor nr. 20, a funcționat în anul 1932 o tipografie ilegală, unde organizația locală a partidului comunist a tipărit manifeste ce aveau să fie răspindite în rîndul muncitorilor din fabricile Brașovului. După cuvîntul omagial, rostit de tovarășul Gheorghe Matei, secretar al Comitetului județean Brașov al P. C. R., a fost dezvelită placa memorială, care consemnează: „În această clădire s-au tipărit, în anul 1932, manifeste politice ale organizației locale a Partidului Comunist Român”.

În clădirea din str. N. Iorga nr. 4, apăsă, la 10 februarie 1936, „Buletinul Grupului Avocaților Democrați”, editat de avocatul Radu Olteanu, publicație care devine o tribună de luptă

pentru democratizarea justiției, pentru apărarea luptătorilor antifasciști, a militanților comuniști. Despre activitatea acestui intelectual strâns legat de popor și de năzuințele sale, și a buletinului editat de el, a vorbit tovarășul Constantin Cîrțină, prim-secretar al Comitetului municipal de partid, primarul Brașovului, care a dezvelit apoi placa memorială, pe care stă scris: „În această clădire și-a desfășurat activitatea, în anul 1936, sub îndrumarea și orientarea Partidului Comunist Român, redacția revistei „Buletinul Grupului Avocaților Democrați“.

Evocarea activității militantului revoluționar, a inflăcăratului patriot, profesorul Ilie Cristea, care și-a închinat întreaga viață cauzei partidului, a fost făcută de tovarășul Romul Radu, membru al biroului Comitetului județean de partid, prim-vicepreședinte al Comitetului executiv al Consiliului popular județean, cu prilejul dezvelirii plăcii memoriale din str. Junilor nr. 6, placă pe care sînt gravate cuvintele: „În această casă a locuit militantul revoluționar Ilie Cristea, care în anul 1931 a editat revista „Spre stînga“, îndrumată de Partidul Comunist Român“.

Toate acțiunile mai sus amintite, care au fost organizate de Muzeul județean Brașov sau la care a colaborat, se înscriu în amplul șirag de manifestări pe care locuitorii județului nostru, alături de cetățenii întregii țări, le-au dedicat aniversării gloriosului jubileu al Partidului Comunist Român.

LIVIU MUNTEANU
IOAN MÎNDREA

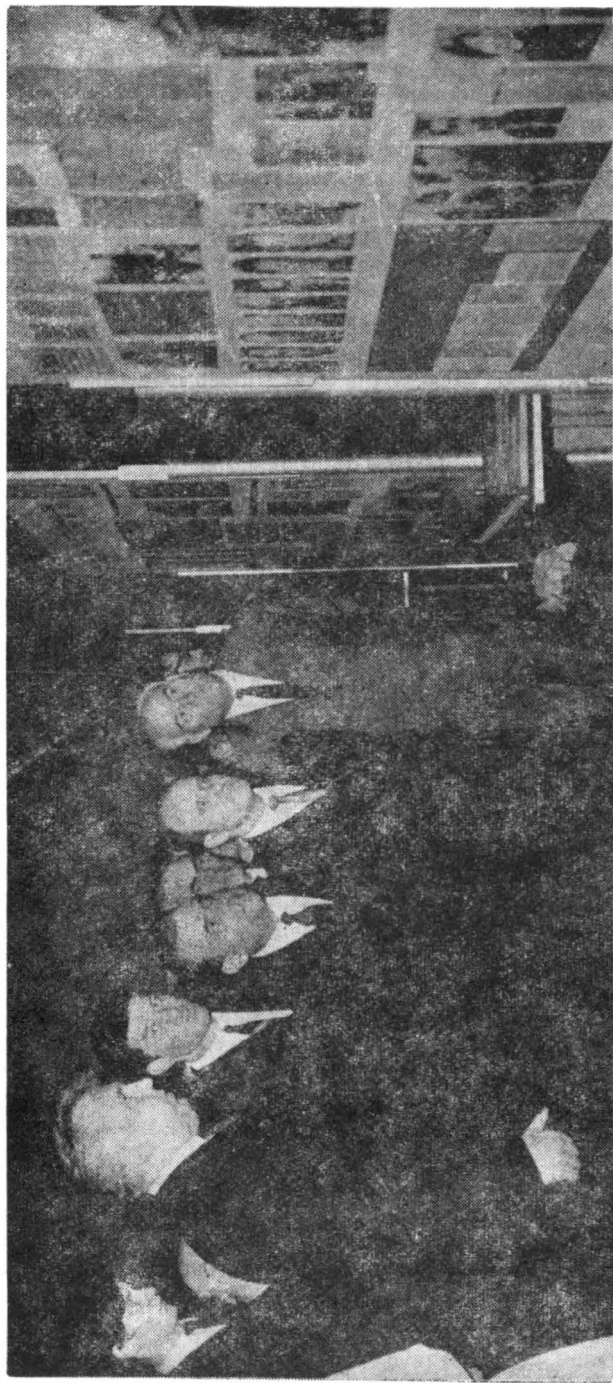

Fig. 1. Moment festiv -- deschiderea expoziției „50 de ani de lupte și biruinți”.

Fig. 2. Grup de vizitatori în fața panourilor expoziției „50 de ani de lupte și biruinți”, ce evocă lupta clasei muncitoare din județul Brașov, sub conducerea comuniștilor în anii 1922--1934.

Fig. 3. Aspect din cuprinsul expoziției „50 de ani de lupte și biruinți” — panoul închinat luptei antifasciste.

Fig. 4. Moment festiv — deschiderea expoziției de artă plastică „Omagiu gloriosului partid”.

Fig. 5. Aspect din timpul desfășurării sesiunii științifice jubiliare.

Fig. 6. Aspect din timpul desfășurării sesiunii științifice jubiliare.

Fig. 7. Grup de cursanți de la învățămîntul de partid vizitează expoziția Muzeului de istorie, închinată mișcării muncitorești (1921—1944).

50 DE ANI DE LA CONGRESUL GENERAL AL SINDICATELOR DIN ROMÂNIA. SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ADUNAREA FESTIVĂ DE LA BRAȘOV

Brașovul, puternic centru industrial al țării noastre și, în același timp, păstrătorul unei vechi tradiții de luptă a clasei muncitoare, a găzduit simbătă, 27 noiembrie 1971, două importante manifestări consacrate împlinirii unei jumătăți de veac de la Congresul general sindical, care a avut loc la Brașov.

Astfel, la clubul uzinei „Tractorul” a avut loc o sesiune științifică de comunicări, organizată de Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C. C. al P. C. R., Consiliul județean Brașov al U. G. S. R. și Muzeul județean Brașov.

În fața participanților la sesiune — cadre didactice din domeniul științelor sociale, muzeografi, activiști de partid și de sindicat, președinți ai comitetelor sindicatelor din întreprinderile județului, oameni de artă și cultură — cercetători de la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C. C. al P. C. R., Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, Universitatea din București, muzeografi de la Muzeul județean Brașov și activiști ai Consiliului județean Brașov al U. G. S. R. au prezentat comunicări despre principalele momente din istoria mișcării sindicale din țara noastră, sub conducerea P. C. R., pentru construirea noul orinduirii sociale.

Cu prilejul sesiunii științifice, a fost organizată și o expoziție care evocă momente din lupta clasei muncitoare, a sindicatelor din țara noastră, împotriva exploatării burghezo-moșierești, pentru edificarea societății socialiste.

După-amiază, în sala clubului uzinei „Tractorul”, a avut loc adunarea festivă consacrată evenimentului.

La adunare au participat tovarășii Gheorghe Petrescu, vicepreședinte al Consiliului Central al Uniunii Generale a Sindicatelor, Ștefan Antoniu, secretar al Comitetului județean Brașov al P. C. R., Constantin Cîrîină, prim-secretar al Comitetului municipal de partid Brașov, Augustin Deac, director adjunct al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C. C. al P. C. R., activiști de partid, de stat și ai organizațiilor obștești, vechi militanți ai mișcării muncitorești din țara noastră, muncitori, tehnicieni, ingineri din întreprinderile brașovene, oameni de știință, artă și cultură, ziariști.

Adunarea a fost deschisă de Ioan Mărcuș, președintele Consiliului județean al sindicatelor, care a subliniat semnificația aniversării a 50 de ani de la primul Congres al sindicatelor din țara noastră.

A luat apoi cuvîntul tovarășul Gheorghe Petrescu.

Eveniment cu largi și puternice rezonanțe ale luptei revoluționare a clasei noastre muncitoare, Congresul de la Brașov — a spus vorbitorul — reprezintă un moment de seamă pentru stabilirea bazelor organizatorice ale unitrii proletariatului, ale luptei de clasă, cuceririi și afirmării drepturilor și libertăților democratice ale oamenilor muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități din România.

Înfățișind condițiile istorice și social-politice care au dus la înființarea unei organizații sindicale centralizate, la nivelul întregii țări, vorbitorul a subliniat că primul Congres general al sindicatelor a avut loc după o perioadă de mare avînd revoluționar, care a cuprins imensa majoritate a oamenilor muncii din România și s-a desfășurat sub puternica influență a Partidului Comunist Român, care a înmănușeat, pentru prima dată în istoria țării noastre, programul de luptă și idealurile cele mai înalte ale oamenilor muncii și a ridicat pe o treaptă superioară nobilele tradiții ale mișcării muncitorești din România.

Evocînd momente ale luptei duse de clasa muncitoare, în alianță cu țărînimea muncitoare, de întreaga mișcare sindicală, sub directa îndrumare a Partidului Comunist Român, vorbitorul a subliniat: Sărbătorind astăzi 50 de ani de la Congresul general al sindicatelor, ținut la Brașov, putem afirma cu profundă satisfacție și legitimă mindrie că idealurile revoluționare de luptă și nobilele aspirații ale eroicei noastre clase muncitoare, dezideratele majore pentru care a militat în decursul întregii sale istorii mișcarea sindicală din România, și-au găsit deplina realizare în anii construcției socialiste.

Avînd la bază orientarea limpede dată de conducerea partidului prin documentele Plenarei C. C. al P. C. R. din 10—11 februarie a. c. și hotărîrile adoptate de recentul Congres al U. G. S. R. — a spus în încheiere vorbitorul — syndicatele din țara noastră își fac un titlu de cinste din hotărîrea lor de a acționa cu toată capacitatea și energia lor creatoare pentru organizarea și unirea eforturilor clasei muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii în vederea înfăptuirii cu succes a programului elaborat de Congresul al X-lea al partidului nostru, pentru ridicarea patriei pe trepte tot mai înalte de civilizație, progres social și bunăstare, pentru făurirea societății socialiste și comuniste în Republica Socialistă România.

Într-o atmosferă de puternică însuflețire, participanții la adunare au adresat o telegramă Comitetului Central al Partidului Comunist Român, tovarășului Nicolae Ceaușescu, în care printre altele se arată:

„Purtînd înaltă stimă și considerație pentru Partidul Comunist Român, pentru dumnea-voastră personal, iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, în numele oamenilor muncii brașoveni din industrie și agricultură, instituții, școli și facultăți, ne angajăm să depunem toate eforturile pentru a înfăptui politica partidului și statului nostru, pentru a da viață luminosului program de dezvoltare și perfecționare a activității de educație comunistă, pentru așezarea relațiilor din societatea noastră pe baza principiilor eticii și echității socialiste, fiind convinși că numai în acest fel viața noastră, națiunea noastră vor prospera continuu“.

*

Adunarea a fost urmată de un spectacol festiv, la care și-au dat concursul artiști ai instituțiilor de artă brașovene și formații artistice de amatori ale sindicatelor.

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ A MUZEULUI JUDEȚEAN BRAȘOV, 26 Iunie 1971

La 26 iunie 1971 a avut loc la Muzeul Cetății Bran sesiunea științifică anuală a Muzeului județean Brașov.

La sesiune au participat cercetători de la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei de Științe Sociale și Politice a R. S. R., membrii colectivelor muzeelor din județul Brașov, cadre didactice de la Institutul pedagogic și de la Biblioteca municipală Brașov.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de prof. Ioan Ghiran, președintele Comitetului județean pentru cultură și artă, care a subliniat ca și în alte dăți, importanța deosebită a manifestărilor de acest fel pentru activitatea științifică desfășurată în muzeele de istorie, artă și etnografie din județul nostru.

Comunicările anunțate în program se înscriu în cîteva domenii mai importante: istorie (veche, medie, modernă și contemporană), etnografie, arte plastice și științe naturale.

Astfel, la istorie, în ordinea cronologică a perioadelor tratate, primele comunicări au fost cele referitoare la istoria veche a meleagurilor birsene.

Prof. Florea Costea, muzeograf principal la Muzeul județean Brașov, a prezentat rezultatele cercetărilor sale privind „Un fragment de brățară din perioada avarică descoperit pe Măgura Codlei”.

Prof. Ioan Pop, șef de secție la Muzeul județean Brașov, a prezentat argumentele arheologice pe baza cărora „Așezarea feudală timpurie de la Hărman” se încadrează în perioada secolilor VI—X. e.n.”

Comunicările privind epoca feudală au fost mai numeroase:

Prof. Ion Radu Mircea, cercetător științific principal la Institutul de Studii Sud-Est Europene, a adus interesante „Contribuții la istoria culturii Șcheilor din Brașov”.

Tov. Mihai Manolache, muzeograf la Muzeul din Șcheii Brașovului a vorbit despre „Ideea conștiinței unității de neam în opera diaconului Coresi”.

Avînd ca obiectiv de cercetare Școala românească din Șcheii Brașovului, prof. Cornel Baicu, îndrumător la Muzeul județean Brașov, s-a ocupat în comunicarea sa de materiile de studiu predate în cursul veacurilor la această școală.

Prof. Minerva Nistor, muzeograf principal la Muzeul județean Brașov, a vorbit despre cîteva din datele depistate de dînsa, privind „Clădiri și locuri legate de personalități și evenimente din trecutul Brașovului”.

O problemă de numismatică feudală a fost tratată de prof. Mariana Marcu, muzeograf la Muzeul județean Brașov, în comunicarea privind „Tezaurul de monede feudale de la Paloș”.

Probleme ale istoriei moderne au fost tratate în 2 comunicări.

Astfel, prof. Cornelia Danielopolu, cercetător științific principal la Institutul de Studii Sud-Est Europene ne-a dezvăluit „Cîteva aspecte inedite din viața comunității grecești din Brașov”.

De asemenea, comunicarea prof. Silvia Popa, de la Biblioteca municipală Braşov s-a înscris în această epocă, tratind despre „Activitatea societăţilor şcolare de lectură româneşti braşovene în secolul al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea”.

Comunicările secţiei de istorie s-au încheiat cu acelea privitoare la epoca contemporană.

De probleme ale acestei epoci s-a ocupat prof. Titus Haşdeu, directorul Muzeului Cetăţii Bran, care s-a referit la „Condiţiile care au făcut necesară şi posibilă încheierea colaborării în guvern a partidelor şi organizaţiilor muncitoreşti-tărăneşti cu gruparea burgheză condusă de Gheorghe Tătăraşcu (1947)”.

„Activitatea B.M.Ţ. în judeţul Braşov sub conducerea P.C.R. (1926—1932)” a fost ilustrată de prof. Ioan Mindrea, muzeograf la Muzeul judeţean Braşov.

Prof. Gh. Şelaru, îndrumător la Muzeul judeţean Braşov, a vorbit despre „Conflictul colectiv de muncă de la fabrica de sticlărie „Honterus” — Braşov (1925)”.

Cercetarea deosebit de interesantei subzone etnografice a Săcelelor a prilejuit dr. Liviu Marcu, cercetător ştiinţific principal la Institutul de Studii Sud-Est Europene să vorbească despre „Vechi obiceiuri juridice în subzona Săcele”.

Prof. Olivia Moraru, şef de secţie la Muzeul judeţean Braşov, a prezentat comunicarea „Din preocupările etnografice ale lui George Moroianu”.

În continuare, colectivul secţiei de artă a conturat viaţa şi opera citorva însemnaţi pictori braşoveni. Expunerea pictorului Dinu Vasiu, şeful secţiei ne-a furat pe nesimţite pe potecile peisajelor din „Acuarelele lui Valeriu Maximilian”.

Prof. Sanda Buta, îndrumătoare la aceeaşi secţie, a evocat personalitatea pictoriţei Elena Mureşianu în viaţa social-culturală a Braşovului.

„Reflectarea ideilor socialiste în opera pictorului braşovean „Mattis-Teutsch” a fost tema tratată de prof. Anca Pop, îndrumătoare la secţia de artă.

Din partea Institutului pedagogic Braşov, lectorul univ. Pantelimon Ularu, a ţinut să prezinte participanţilor la această sesiune o atractivă expunere însoţită de minunate imagini color, despre plante ocrotite din rezervaţiile naturale ale judeţului Braşov.

În încheiere, oaspeţi sau localnici, în cuvîntul lor, au ţinut să sublinieze reuşita acestei sesiuni prin prezentarea unei bogate şi valoroase serii de comunicări care au conturat în acelaşi timp şi câteva din preocupările ştiinţifice ale cercetătorilor meleagurilor birsene.

Concluziile acestei fructuoase dezbateri ştiinţifice cu lucrătorii din muzeele judeţului Braşov au fost trase de Mircea Băltescu, directorul Muzeului judeţean Braşov care a relevat semnificaţia acestei acţiuni.

M. MARCU

A DOUA SESIUNE ȘTIINȚIFICĂ ARHEOLOGICĂ A MUZEULUI JUDEȚEAN BRAȘOV

În ziua de 12 decembrie 1971, Muzeul județean Brașov a organizat în clădirea Casei Armatei, sesiunea științifică de arheologie, prin care se urmărește anual, prezentarea rezultatelor cercetărilor arheologice executate de muzeu, în colaborare cu Institutele de arheologie din București și Cluj ale Academiei de Științe Sociale și Politice.

Sesiunea a fost deschisă de prof. Ioan Ghiran, director adjunct, care, în numele conducerii Muzeului județean Brașov, a salutat pe oaspeții de la București, Cluj, Sf. Gheorghe, precum și pe localnici, mulțumindu-le pentru promptitudinea cu care au răspuns la organizarea acestei manifestări științifice locale.

S-a trecut apoi la prezentarea comunicărilor, dându-i-se cuvântul tovarășului dr. Alexandru Vulpe, cercetător principal la Institutul de arheologie al Academiei de Științe Sociale și Politice din București. În comunicarea intitulată „Caracteristici ale Țării Birsei în raport cu culturile preistorice”, d-sa a adus o reală contribuție la problema succesiunii culturilor, pe o arie geografică largă, din care face parte și Țara Birsei. Dr. Eugen Comșa, cercetător principal la același institut, a vorbit apoi despre „Unele probleme ale neoliticului din sud-estul Transilvaniei”. În această comunicare d-sa a adus importante contribuții la cronologia și întrepătrunderea culturilor neolitice și a fazelor lor în Transilvania sud-estică.

În continuare, dr. Alexandrina D. Alexandrescu, cercetător principal la Institutul de arheologie-București, a expus comunicarea intitulată „Urme dacice la Hărman”. Cu această ocazie, d-sa a sistematizat și încadrat cronologic materialul dacic descoperit în această localitate. A urmat apoi comunicarea privind „Tezaurul monetar de la Prejmer” prezentată de Mariana Chițescu, cercetătoare la Institutul de arheologie — București.

În această lucrare, au fost expuse și comentate, problemele și semnificația acestui tezaur de monede republicane romane, precum și probleme legate de recenta sa identificare în cadrul colecției numismatice a Muzeului din Brașov, cu ocazia pregătirii catalogului său.

Dr. Zoltán Székely, directorul Muzeului județean Sf. Gheorghe, a prezentat comunicarea intitulată „Problema ceramicii dacice ștampilate în sud-estul Transilvaniei”, alcătuită pe baza unor interesante materiale de acest fel rezultate din săpăturile executate în Țara Oltului.

Legat de aceeași „epocă dacică”, Florea Costea, muzeograf principal la Muzeul județean Brașov, a prezentat rezultatele săpăturilor arheologice obținute în legătură cu dezvelirea unor complexe de locuire dacice pe dealul cetății Rîșnov, în comunicarea intitulată „Săpăturile arheologice de la Rîșnov (așezarea dacică” din anul 1971.

Cu ocazia comunicării tovarășilor Nicolae Gudea (Institutul de arheologie-Cluj) și Ioan Pop (Muzeul județean Brașov), intitulată „Castrul roman de la Rîșnov. Săpăturile din vara anului 1971”, tov. N. Gudea a expus planul acestui complex arheologic, precum și rezultatele săpăturilor executate în acest castru până în prezent.

A urmat comunicarea tov. Mariana Marcu, muzeograf la Muzeul din Braşov, intitulată „Probleme ale culturii Sintana de Mureş — Cerneahov în spaţiul intracarpatic”, alcătuită pe baza rezultatelor obţinute din cercetarea aşezărilor postromane din Ţara Birsei.

În comunicarea intitulată „Studiul geometric şi arheologic al gropilor „de bucate”, Corneliu N. Mateescu (Institutul de arheologie — Bucureşti) şi ing. Sylviu Comănescu (Institutul de artă teatrală şi cinematografie „I. L. Caragiale” — Bucureşti), au prezentat o metodă pe baza căreia, mai sus menţionatele complexe arheologice pot fi mai precis cunoscute şi studiate.

În încheiere, ing. Sylviu Comănescu, a prezentat o serie de interesante imagini color, reprezentând celebre monumente arhitectonice din ţările Europei, care au avut darul să destindă atmosfera acestei reuniuni ştiinţifice.

În discuţiile care au urmat, participanţii au manifestat interes faţă de comunicările expuse, au cerut lămuriri suplimentare, au subliniat necesitatea publicării acestor lucrări pentru ca rezultatele lor să poată fi cunoscute şi folosite de un cerc mai larg de specialişti.

De asemenea, prezenţa la această sesiune a cercetătorilor de la Institutele de arheologie din Bucureşti şi Cluj, care au prezentat interesante studii privind probleme strict legate de Ţara Birsei, a constituit un însemnat exemplu şi model de muncă ştiinţifică, demn de urmat de muzeografil de la Braşov.

Considerăm că tocmai în acest sens, colaborarea între Muzeul braşovean şi aceste institute, este bine să fie menţinută şi în activităţile viitoare pe tărîmul cercetării ştiinţifice: astfel, muzeografil braşoveni vor avea un permanent stimulent pe linia efectuării şi valorificării rezultatelor cercetărilor lor în domeniul istoriei, la un înalt şi eficient nivel.

MARIANA MARCU

INSEMNĂRI PE MARGINEA EXPOZIȚIEI DOCUMENTARE DE OCROTIREA NATURII DIN BRAȘOV

În Brașov, oraș așezat la poalele Timpei, într-un peisaj în care se împletesc armonios frumosul natural cu frumosul creat de om, Comisia Monumentelor Naturii de pe lângă Prezidiul Academiei Republicii Socialiste România și Consiliul pentru îndrumarea și ocrotirea naturii din județul Brașov au organizat la Palatul Culturii o expoziție documentară de ocrotirea naturii.

Expoziția a constituit o manifestare cultural-educativă care a demonstrat cu aspecte rare frumusețile patriei noastre și, în special, ale județului Brașov, aprecieri făcute de către numeroși vizitatori.

Expoziția s-a deschis în 25 iunie 1971 și a stat la dispoziția vizitatorilor până în ziua de 10 iulie. La deschidere au participat organele de partid și de stat județene și municipale, delegatul C.M.N. București, custozii onorifici brașoveni și numeroși invitați din oraș și din împrejurimi.

În cuvîntul său, prof. Constantin Gh. Andrei — președintele Consiliului județean pentru îndrumarea și ocrotirea naturii — salută prezența organelor de partid și de stat, întreaga asistență și consideră participarea lor la deschiderea expoziției un puternic argument pentru a face aprecierea că în județul Brașov mișcarea de ocrotire a naturii se găsește în plin avânt. În continuare, subliniază importanța conservării și ocrotirii naturii în contemporaneitate.

În ultimul deceniu — spune vorbitorul — omenirea trăiește sub tensiunea a trei mari neliniști: catastrofa atomică, ecologică și genetică. În continuare subliniază urmările catastrofelor ecologice, atrăgînd atenția asupra pericolului la care se expune omenirea.

În partea finală a cuvîntului său, președintele Consiliului județean pentru ocrotirea naturii subliniază necesitatea organizării unui muzeu de științe biologice cu o secție de ocrotirea naturii, în municipiul Brașov — vechi oraș cu tradiții turistice, cercetat de numeroși vizitatori din țară și de peste hotare. În concluzie își exprimă speranța că Brașovul își va completa instituțiile cultural-educative cu un muzeu în care va fi reprezentată frumusețea naturală, peisagistică, a județului Brașov.

În cuvîntul său, tov. Victor Negoescu — vicepreședinte al Consiliului popular județean Brașov — apreciînd importanța acestei acțiuni, deschide expoziția, invitînd asistența să o viziteze.

Expoziția a fost deschisă zilnic între orele 10—20, încît numeroși vizitatori — elevi, studenți, muncitori, țărani, intelectuali — tineri și vîrstnici din țară și de peste hotare, au putut admira fotografiile rarităților naturale din județ și din patria noastră. În cele 15 zile s-au perindat prin expoziție 3 274 vizitatori. Au scris cuvinte de laudă în cartea expoziției 172 vizitatori din țară și de peste hotare. Să ne oprim puțin asupra citorva impresii: „Foarte interesantă și foarte instructivă — spune domnul M. Charelte din Canada — mulțumesc pentru

ospitalitate", sau „Multe frumuseți are țara noastră! Minunată a fost ideea de a ocroti și păstra aceste frumuseți! Cinste organizatorilor acestei expoziții și tuturor celor care luptă și îndrumează această acțiune de ocrotire a naturii" — exclamă V. Petrișor. Pentru a realiza și mai complet valoarea expoziției, a întregii manifestări cultural-educative vom mai reaminti două aprecieri brașovene: „Excelentă idee — spune tov. dr. Radu Ozun — excelenți oameni care i-au dat viață și fac posibilă o scurtă retrospectivă a celor mai frumoase și vajnice monumente naturale ale țării. Felicitări organizatorilor și celor care și-au pus priceperea și puterea în păstrarea și ocrotirea naturii". Tov. Constantin Drăgan — membru al Comitetului executiv al C.C. al P.C.R., prim-secretar al Comitetului județean Brașov al P.C.R. și președinte al Consiliului popular al județului Brașov, își exprimă deplina satisfacție astfel: „Felicit organizatorii acestei documentate expoziții prin care popularizează în mod fericit frumusețile de neegalat ale naturii, ale țării noastre și ale județului Brașov". Foarte mulți vizitatori și-au exprimat dorința și au cerut să se organizeze în fiecare an astfel de expoziții în Brașov.

În cadrul manifestării cultural-educative de conservarea și ocrotirea naturii a avut loc și următorul ciclu de comunicări științifice la Casa Prieteniei Româno-Sovietice:

- Monumente și rezervații naturale din județul Brașov, ocrotirea lor — prof. Constantin Gh. Andrei, președinte al Consiliului de îndrumare și ocrotire a naturii din județul Brașov;
- Rezervații și parcuri naturale — prof. univ. dr. doc. Iuliu Morariu;
- Animale ocrotite și rezervații faunistice — prof. Victor Ciochia, cercetător principal la Stația „Stejarul" — Iași;
- Plante rare și rezervații floristice — prof. univ. dr. Darie Parascan.

Toate comunicările au fost însoțite de filme și diapozitive care au ilustrat în mod concret și sugestiv problemele discutate. Comunicările s-au bucurat de prezența unui numeros public.

Atît expoziția cît și comunicările prezentate au evidențiat cîteva idei:

- în marșul dezvoltării tehnico-științifice a țării noastre ocrotirea naturii a devenit o cerință de mare valoare economico-socială, estetică și umană;
- poluarea apelor, a aerului, a solului și poluarea sonoră strică mediul de viață al omului, îl face dăunător sănătății umane, vegetale și animale;
- în școlile de toate gradele — grădinițe de copii, școli generale, școli profesionale, licee, institute și universități — este necesar să se acorde mai multă atenție educării tineretului în spiritul respectului față de peisajul natural, plante și animale;
- organizațiile de pionieri, U.T.C., org. de femei, sindicatele și O.N.T-ul au un rol deosebit de important în educarea tineretului și cetățenilor în spiritul ocrotirii și conservării naturii.

CONSTANTIN GH. ANDREI

Aspecte de la inaugurarea expoziției
documentare de ocrotirea naturii
din orașul Brașov.

SĂPĂTURI ARHEOLOGICE EFECTUATE DE MUZEUL JUDEȚEAN BRAȘOV ÎN ANUL 1971

1. Șantierul arheologic Rotbav

Între 9 și 28 iulie s-au executat săpături arheologice pe teritoriul satului Rotbav (com. Feldioara, jud. Brașov), ca urmare a cercetărilor începute cu doi ani în urmă.

Din colectivul șantierului au făcut parte dr. Alexandru Vulpe (responsabil, Institutul de arheologie București) și Marlana Marcu (Muzeul județean Brașov).

Pe dealul „Părăuș” au continuat săpăturile de anul trecut, trăsându-se patru șanțuri, cu o suprafață totală săpată de 263 m p. Pe traseul secțiunilor au fost surprinse numeroase complexe arheologice (gropi), bogate în material ceramic, obiecte și unelte diverse, caracteristice culturilor Wietenberg, Tei și Noua.

Ipotezele pe care le-a ridicat săpătura de anul trecut au început să fie confirmate, ceea ce înseamnă că această cercetare este deosebit de utilă din punct de vedere științific.

Date fiind câteva probleme care își mai așteaptă răspunsul de la această săpătură, este necesară continuarea cercetării în punctul menționat.

2. Așezarea dacică de la Rîșnov-cetate

În cursul lunii aprilie au fost continuate săpăturile începute în anul precedent. Lucrările au fost conduse de Florea Costea, muzeograf principal la Muzeul județean Brașov.

Cercetarea a constatat în degajarea integrală a L. 1 din S. VI și în continuarea spre NV a S. VII.

Rezultate: În L. 1 a fost înlăturată depunerea din partea semibordeiului adâncită în rocă, adâncime ce oscila între 0,35—0,75 m, în funcție de înclinarea pantei. S-a putut astfel stabili că locuința avea forma cvasi-circulară și că a folosit ca adăpost în două faze. În cea dintii, anterioară anului 106 e.n., semibordeiul a fost continuat de la nivelul solului cu paiantă și chirpic. Ulterior, bordeiul a fost reamenajat, la dimensiuni mai mici, în vechea podea folosindu-se patru stâlpi de susținere a acoperișului. Din această fază se consideră că datează și mica vatră din interior. Vatra contemporană primei locuiri era situată în afară, la 4,80 m N de locuință. Forma acesteia era ovală, adâncită în roca friabilă și amenajată din lut și pietre de calcar. Sub pietrele de calcar s-a găsit un fragment de rîșniță rotativă din tuf vulcanic, fusaiole etc. Probabil că și această locuință avea un acoperiș în cel puțin două ape. În apropierea vetrei, puțin spre NV, s-a descoperit groapa de provizii de forma unui chiup mare, adîncă de 1 m și largă, în partea superioară, de 1,05 m. Toate cele trei elemente enumerate (semibordei, vatră, groapă de provizii) contribuie la formarea imaginii asupra unui complex dacic.

Resturile de cultură materială din interior constau în special din ceramică dacică foarte fragmentată, lucrată la roată și cu mâna, ca și din fragmente ceramice din epoca bronzului (cultura Schneckenberg) și miezuri de la perforarea topoarelor de piatră din aceeași epocă.

În S. VII, din cauza timpului insuficient, nu s-au putut face investigații mai ample. De subliniat totuși, ca un element nou, un cuptor de dimensiuni mici, practicat direct în stincă. El aparține unui alt semibordei cărui a s-au surprins doar contururile, acesta urmînd a fi cercetat în viitor.

Pe baza vestigiilor descoperite, se poate aprecia că ambele puncte sînt databile în epoca clasică, în L. I existînd și o fază posterioară.

3. Castrul roman de la Rîșnov (CUMIDAVA)

Conform unei tradiții mai vechi, Muzeul brașovean, în colaborare cu Institutul de istorie și arheologie din Cluj, a continuat și în acest an (21 iunie — 28 iulie) săpăturile arheologice pe teritoriul castrului roman de la Rîșnov — obiectiv de o importanță deosebită, atît prin implicațiile de ordin istoric, cît și prin viitoarea sa valorificare sub forma unui muzeu în aer liber, în care sens, de anul trecut s-au efectuat lucrări de protejare prin împrejmuirea terenului castrului cu un gard din fier.

Șantierul arheologic a fost condus de Nicolae Gudea — cercetător la Institutul de istorie și arheologie Cluj și Ioan I. Pop — șeful secției de istorie a Muzeului județean Brașov. Au participat Richard Petroszky și Maria Dînga — studenți ai Facultății de istorie a Universității „Babeș-Bolyai” Cluj. Colectivul a fost îndrumat în permanență de acad. prof. Constantin Daicoviciu.

Săpăturile din acest an au urmărit continuarea elucidării unor probleme legate de sistemul de fortificație din exteriorul zidurilor castrului, cercetarea zonei turnurilor din colțurile de nord și vest, precum și a porțiunii centrale și a celei vestice din interiorul incintei (Pentru cercetările efectuate anterior, vezi: Nicolae Gudea și Ioan I. Pop, *Castrul roman de la Rîșnov — Cumidava. Contribuții la cercetarea limesului de sud-est al Daciei romane*, Brașov, 1971).

Secțiunile trasate pe laturile de nord-vest, sud-vest și sud-est au confirmat existența a cîte unul sau două șanțuri de apărare situate în fața zidurilor acestor laturi.

Cercetările din colțul nordic al castrului au dus la constatarea că zidul de incintă și zidul turnului din acest colț au fost scoase cu mult timp în urmă, poziția turnului putînd fi apreciată numai după orizontul marcat de cenușă și cioburi.

Au fost scoase la iveală și pregătite pentru valorificare muzeistică turnurile castrului din colțurile de sud și est.

Săpăturile întreprinse în porțiunea de vest au avut ca rezultat demarcarea unei noi clădiri (a cincea la număr) cu o suprafață de 240 m p, ale cărei ziduri erau construite din piatră de carieră și aveau ca liant un mortar de foarte bună calitate.

Spre sfîrșitul săpăturilor din acest an, cercetările au fost concentrate asupra mijlocului incintei, unde a început urmărirea unor ziduri, surprinse prin practicarea de secțiuni scurte. Astfel, în centrul castrului a fost depistată a șasea clădire — de dimensiuni monumentale (237 m p) — ale cărei încăperi pe latura de sud-vest aveau instalații de încălzire centrală (*hypocaustum*). Avînd în vedere dimensiunile și poziția acestei clădiri, se pare că avem de-a face cu *praetorium*-ul (comandamentului castrului).

Repertoriul descoperirilor constă, și în acest an, dintr-o mare cantitate de materiale romane, în primul rînd ceramică (oale, străchini, farfurii, chiupuri, capace de vase etc.),

obiecte din fier (piroane, cuie, cuțite, balamale, virfuri de sulică), bronz (fibule), sticlă (recipiente fragmentare), os (ac de păr).

Din categoria ceramicii de lux au fost descoperite câteva fragmente de vase de import (*terra sigillata*) și două vase, de asemenea fragmentare, cu inscripții, dintre care una cu caractere grecești.

Alături de olăria romană provincială, a apărut ceramica dacică, care este răspândită pe întreaga suprafață a nivelelor corespunzătoare celor două faze de construcție a castrului. Faptul are o deosebită importanță, întrucât persistența materialului specific dacic în contextul materialului roman implică păstrarea unor forme de viață specific dacică în cadrul unei provincii romanizate, ceea ce presupune o legătură permanentă a soldaților daci din castru (atestați și documentar în monumentul epigrafic descoperit aici cu mai bine de trei decenii în urmă) cu o numeroasă populație civilă din rîndurile căreia provin.

Această coexistență a unor elemente de cultură materială specific dacică alături de cele romane — fapt care își găsește analogii și în alte caestre din Dacia — se integrează în fenomenul general al romanizării, în care, aspecte tradiționale ale vieții unor popoare cucerite se îmbină cu elementele culturii materiale romane.

IOAN I. POP

•

ERATĂ

	<u>În loc de</u>	<u>Se va citi</u>
Pagina 41	lipsește textul planșei	Pl. IV. Ceramică dactilă lucrată la roată
Pagina 138, la nota nr. 2, rîndul al 2-lea	14/1970—1971	14/1870—1871
Pagina 142, rîndul al 12-lea	națională	revoluționară
Pagina 349, la Nr. crt. 2, coloana 3	1942	1924
Pagina 357, la Nr. crt. 42, coloana 1	lipsește	Brașov
Pagina 359, la Nr. crt. 49	rubrica 5	în rubrica 7: Căminul de ucenici al Uzinei de autocamione
Pagina 359, la Nr. crt. 51	rubrica 5	în rubrica 7: Uzina „Tractorul”
Pagina 360, la Nr. crt. 53, rubrica 2, rîndul 7	iulie 1936	iunie 1936
Pagina 364, Fig. 8, rîndul 3	Str. Morii Nr. 6 C.	Str. Morii Nr. 7 C
Pagina 700, rîndul al 3-lea din titlul capitolului	SCHEII	ȘCHEII
Pagina 743, rîndul al 3-lea din titlu	de Alfred Prox	von Alfred Prox
Pagina 823, rîndul penultim	Suana Tăutu	Luana Tăutu

C-da 1/350 — I. P. Sibiu

INV.
1582

INV.
2012

